ENCHIRIDION

CHRISTIANAE INSTITVTIONIS
in Concilio Prouinciali Coloniensi editum, opus omnibus ueræ pietatis cultoribus longè utilissimum.

IN QVO HAEC CONTINENTVR

Expositio Simboli Apostolici.

Assertio et doctrina de. 7. Ecclesiæ sacramẽ.

De ratione ac modo orandi Deum, cum expositione orationis Dominicæ,

De naturâ, distinctione, vi, ac usu legis, cum subiuncta explicatione Decalogi.

Venetijs, apud Ioannem Francesium.
1543

PIO LECTORI SALVTEM.

ENchiridion doctrinæ Christianæ, quod uobis in Concilio nostro prouinciali nuper polliciti sumus, præter institutum nostrum in iustum exijt uolumen, quod tandem, deo authore, reddimus. Maluissemus certe si licuisset, Enchiridij metas nequaq̃ excedere, uerum cum in progressu experiremur, res quasdam maximi momẽti, q̃ in præsentia, quorundã nouatorum curiositate summa cũ ecclesiæ iactura cõtrauertuntur (ueluti sunt illæ, de authoritate ecclesiæ, de hoĩs iustificatione, de sacrificio missæ, ac similes cõplures) tam paucis explicari nõ posse, ut libellus intra Enchiridij angustias cõtineretur, Et tñ uestra omnino referre sentiremus, ut hæ res ad catholicæ eccl'iæ sñiam diligenter expenderentur, ac q̃ fieri posset explicate traderentur, qđ alioqui omnis noster labor nullũ fructũ facturus uideretur, potius uisum est, libro p̃ nos ædendo aliud nomẽ à iam designato indere, q̃ committere, ut uos ignoratis illis, q̃ sine graui periculo, præsertim hac tẽpestate ignorari nõ possunt, nõ solum ipsi impingeretis, sed & populũ uobis cõcreditũ in eandẽ ruinã uobiscum traheretis. Quamobrẽ ne uel hinc quispiã ansam calũniandi arripiat, p̃ nos plane licebit, ut qui hũc quẽ damus librũ ob sui magnitudinẽ Enchiridion propriæ uocari ac inscribi nõ posse arbitrabitur, is eundẽ aut Institutionẽ doctrinæ Christianæ, aut Cõpendiũ Christianæ institutiõis, aut si malit alio quolibet noĩe appellet, modo tñ operã nostram boni cõsulat, & q̃ pro nostra exigitate in mediũ adferimus sic accipiat, tanq̃ ab eo p̃fecta, qui nõ suæ, sed cõi ecclesiarũ sibi cõmissarum utilitati in solius Christi gloriã tantisper saltẽ prospicere uoluerit, donec generali Cõcilio publicis totius ecclesiæ rebus prope collapsis

salubrius fuerit prouisum. Erunt, scimus q̃ plures, qui hunc conatum nostrũ, uel non probabunt, uel ẽt arrodent ac reprehendent. Quidã enim prophanã eruditionem ac uenustam sermonis elegantiã requirẽt. Sed hi sciant, hæc nos non delicatis hominibus, sed nostris parochis, alijsq; uerbi dei ministris scripsisse. In quibus Paulus nõ decorũ aut uenustũ sermonis ornatũ, sed tãtũ rerum diuinarũ scientiã desiderat. Quosdam ẽt offendet, quod quædã partius attacta sint, q̃dam fusius forsan q̃ par erat tractata. Rursus, qd' quædã non minus q̃ quæ tradita sunt cognitu necessaria, præterita uideantur. Qui tñ uel hinc nobis placidiores euadẽt, si intelligãt nos nõ perfectũ aut absolutũ aliqd' opus fuisse molitos, sed qualẽcunq; saltem opẽ ecclesijs nostris afferre uoluisse, qua se aduersus grassantẽ hac tẽpestate ueterũ ac nouarũ hæreseon pestẽ, ueluti præsenti quodã antidoto seruarent ac tuerentur, donec scilicet Cõciliũ illud generale, pleno remedio, rebus exulceratis succurreret ac ꝓspiceret. Quidã deniq; erũt qui in sñiam nostrã nõ ubiq; discedẽt, Quin ẽt quædã ueluti ab eorũ paradoxis nuperius inuectis dissonãtia suo more reprehendent. Qui tñ ut spes est, nos mitius excipient, Tum qd' toto opere nullũ hoĩem cuiuscũq; tãdẽq; sectæ sit, noĩatim ꝑstrinxerimus, sed tantũ doctrinã nobis minime cõprobatã, nõ tam libere q̃ modeste reiecerimus, ac eius loco doctrinã hactenus receptã simpliciter ac bona fide reponere ac cõfirmare simus annixi, adeo ut eam ẽt apud aduersarios repertã, suis propemodũ ipsorũ uerbis efferre nõ abhorruerimus. Tum quod nemini (deus nobis testis est) male uelimus, qui tñ ecclesiæ Christi ac sibi bñ uelit, nihil magis optãtes, q̃ ut pacatis dissidijs, oẽs in unitatẽ catholicæ fidei ac professionis in Christo Iesu qñq; coalescamus. Q d'si nihilosetius quidã aduersus nos cõtẽtiosi esse pergãt, hos admoni-

tos esse uolumus, ne simul & operā & oleū perdāt, quod tales, tametsi suā quoq; maledicētiā ī nos libellis q̄uis famosis exercere ac stringere ī animū inducāt, nullo dignabimur respōso, cōtēti illis opponere tam ueterū q̄ recētiorum orthodoxorū patrum dogmata, ac vl̄em totius eccl̄iæ, non huius tantū, sed oīum tēporum, catholicum cōsensum. Nos enim in hac inst̄one, nō nostro ingenio, uel industriæ sumus innixi, sed sanctorū Patrū (q ecclesiam à primis, ut dici solet, crepūdijs in hæc usq; tp̄a, & doctrina, et exēplo illustrarūt) ipsissimā ut sperauimus mentē in diuinarū scripturarū (q̄rū sacrosancta ac inuiolabilis est authoritas) interpretatione & intellectu, ubiq; libēter sequuti sumus, eorū nō solū sn̄ias, sed & cū licuit ipsa uerba trāscribētes. Quāobrē quis nō uidet eosipsos, nō nos futuros, q impetentur? quos certe necesse nō est, ut nos ab iniuria uindicemus, qd' ipsi ad sua, quin potius vl̄is ac catholicæ eccl̄iæ (aduersus quā, ne portæ qdē inferi quid ualebūt) dogmata tuenda ac defendēda, nullo egeāt defensore. Interim hoc ubiq; cōtestatū uolumus, ut quæcūq; ī hoc uolumine ueluti à nobis profecta uidebūtur, nō ut pertinaciter dīcta, sed potius, ut q̄ Apostolicæ sedis ac instātis Oecomenicæ synodi iudicio penitus submiserimus, habeantur. Superest, ut uos Parochi nostri ac cæteri uerbi ministri, qui eccl̄ijs moderandis estis destinati (uobis .n. potissimum hic labor noster paratus est) hanc institutionē nostrā diligēter euoluatis, uestrasq; cōtiones ad illius præscriptū exigatis, ac toti ī hoc sitis, ut disciplina cœlesti formati, sectas cōprimatis, errores eradicetis, ueritatē euangelicā doceatis, ac ecclesiasticā unitatē in uinculo pacis conseruetis, quo à uestrum ministerium (cui estis alligati) nomē honos & gloria dei Opt. Max ubiq; amplietur ac illustretur, & homines quamplurimi ad salutis æternæ cōsortiū adducantur.

TABVLA ENCHIRIDII
christianæ institutionis.

**

Mysterium

FINIS

IN SIMBO-
LVM APOSTOLORVM.

PRAEFATIO.

QVI doctrinæ Chriſtianæ rudimēta, omnibus hominibus ad perpetuam ſalutem neceſſaria compēdio tradunt, (ſunt enim in hoc argumento complures quum doctrina, tum pietate illuſtres uiri, ſumma cum laude ac fructu uerſati) haud diſpari quidem ſenten-
tia, non uno tamen ordine omnes incedunt. Nos eum po- Ordinis rō.
tiſsimum ſequēdum putamus, quo Eccleſia catholica per Ciprianus in ſymbol.
lauacrū regenerationis nos efficit Chriſtianos. Ibi enim Symbolum ſi dei regula.
ſymbolum Apoſtolicum (quæ eſt fidei regula) primum Hiere.31.
locum tenet, quod hæc quum in fidelium mentibus digito dei Hebræ.8.
exarata fuerit, omnem cæcitatem cordis expellat, omnes Satanæ laqueos (quibus implicati infeliciter naſcimur) diſrumpat, ianuamque diuinæ pietatis aperiat, quā ingreſsi, ſoluto reatu corruptionis antiquæ (qui ex primi parētis Adæ delicto, in oēs poſteros deriuauit) ad ſuauē odorem præceptorū dei feramur, ipſique in ſua eccleſia læti deſeruiamus ac proficiamus de die in diē, donec occurramus oēs in uirum perfectū, in menſuram plenitudinis
Chriſti. Hunc ordinē oſtendit beatiſsimus ille eccleſiæ do- Heb.11.
ctor Paulus: Accedentē (inquit) ad deū oportet credere.
Et Rom.5. Per quē habemus acceſſum per fidē in gratiā Roma.5.
iſtā. Ac rurſus ad Hebræos: Sine fide impoſsibile eſt pla- Heb.11.

Esaiæ.7. Aug. in symbo.lib.4. ad Catechumenos

cere deo. Sed & propheta dicit: Nisi credideritis, non intelligetis. Vt ergo intelligentiæ aditus patescat, omniũ primum symboli professio proponitur, in qua fidei catholicæ fundamentum, super quod ædificium ecclesiæ surrexit, constructum manibus Apostolorum ac prophetarum continetur, idq; mirabili breuitate, perspicuitateq; sermonis, ut de hac summa diuini dogmatis Propheta non immerito dixisse uideatur, uerbum consummans & abbreuians in æquitate, Quia uerbum breuiatũ faciet dominus super terram.

Ephe.2. Esaiæ.10.

August. ad Sixtum cõtra Pelagianos. 1.Corin.3. 1.Corin.1.

NE uero quis in primo uestibulo statim offendat, nemo putabit hãc fidei regulam ac doctrinam, humana tantum industria perdisci compararique posse, dei enim donum est fides. Cæterum, uerbi minister huius fidei prædicator, secundum gratiam quæ ipsi data est, non nisi plantator est & rigator. Neq; tamen (ut Apostolus ait) qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus, qui unicuiq; partitur mensuram fidei prout uult. Illi ergo tota laus debetur, qui intus & docentis organum temperat et discentis mentẽ trasformat. Qua de re, quum nobis tantus magister (quem cœli cœlorum adorant ac tremunt dominationes & potestates) audiendus sit, oportet huc accedentem deponere omnem arrogantiam ac supercilium, omnem carnis sensum & humanæ rationis argutias, ut simpliciter certoq; credat, quicquid nobis ad salutem diuina tradidit anthoritas. Quod tamen non prius faciet, q̃ deus id per suam gratuitam misericordiam ipsi largiatur. Nam ea sola facit, ut fideles simus, ac deo per omnia credamus.

Ibidem. 1.Timoth.1.

Fides ergo, de qua hic agimus, est donum menti hominis diuinitus in fusum, quo citra ullam hæsitantiam credit esse uerißima, quæcunque diuina eloquia docuerunt, quam Paulus Apostolus describens, consistere asserit in earum rerum, quæ non uidentur cognitione, assensioneq; longe omnium certißima, quod in deum, cui creditur, nulla suspitio uanitatis cadere poßit. Hæc sola aditum præbet ac facit, ut qui per incredulitatem & superbiam ueteris Adæ, à deo excidimus, deo rursus appropinquemus, ac etiam per charitatem inseramur. Infecta est in Adam protoplastæ radix, unde cõsequens erat, ut stirps quoque tota uitiaretur. Erant siquidem homini, in primis præcipuæ illæ animæ uires, intellectus & uoluntas, in hoc diuinitus inditæ, ut deum ueluti optimũ simul & maximum rerum omnium conditorem ac conseruatorem perpetuo agnosceret, agnitum uero, quoad fieri posset, complecteretur. At postq̃ protoplastes legẽ dei neglexit, & Satanæ legibus obtẽperare maluit, protinus intellectum, hoc est, mentẽ & rationem, qua iudicaret, quid eligendum, omnis error inuasit. Itidẽ uoluntatem, qua expeteret quod cõmonstraret ratio, carnalis cõcupiscentia grauiter uitiauit, Atq; ita factum est, ut recederet homo (qui ad imaginẽ dei creatus fuerat, à deo conditore suo) cõparatusq; iumentis insipiẽtibus, similis illis factus sit. Vtraq; ergo pte uitiata, duplici remedio opus erat, fide, quæ purificaret cor, hoc est, mentem & rationem, ceu fontem animi, et charitate, quæ submoueret prauas cupiditates, ut ad ea tãtum feramur quæ præscripsit deus. Sed utrumque remedium non aliunde, q̃ à deo pe-

Fides quid sit. Augu. in Enchiridion ad Laurentium. Hebræ. 11. Roma. 3. Iohan. 3.

Radice in Adam corrupta uitiata est tota stirps generis humani. Augu. de sym bo. ad catech. lib. 1.

Duplici remedio opus. Psalm. 48. Actorum. 15. 1. Timoth. 1.

Iohan. 6. Roma. 5. tendum uel expectādū erit, ambo enim ipsißima dei dona sunt, Quod nemo per fidē ueniat, ad patrē, nisi p filium. Et uicißim, nemo ueniat ad filiū, nisi pater traxerit eū. Rursus, Charitas dei p filiū promerita, non al'r diffundi tur ĩ cordibus fideliū, q̄ p spūm sanctū, q datus est nobis,

Summa Symboli. Credere ĩ deū

IAM VT AD SYMBOLI APOstolici, in quo hæc fides proponitur, expositionē pergamus. Principio sciendū est, quicquid inibi continetur, tribus uerbis summatim cōprehendi, Nempe fide in deū, qui unitate essentiæ simplicißime unus est, & trinus in personis, quarum tñ eadem est deitas, eadē essentia et coæternitas, eadē omnipotentia, eadem maiestas, eadem sapientia, eadem bonitas. Prima appropriatur patri, secunda filio, tertia spiritui sancto. Quarū proprietates discretæ obseruandæ & retinendæ sunt. Pater innascibilis est, filius ab æterno genitus, appellatus uerbum et imago dei patris, qui destinato tempore assumpsit humanam naturā ex uirgine Maria, Spiritus sanctus ab utroq; procedēs, utriusque quidam nexus ineffabilis. Pater per filium cō didit uniuersa, Filius restituit prolapsa, Spiritus sanctus utrique cum utrisq; operatur. Pater, cui summa est authoritas per filium redemit ecclesiam, per spiritum sanctum gubernat, uegetat ac uiuificat. Tribus ergo partibus hoc symbolū, ut sunt tres sanctißimæ trinitatis personæ, ad quas refertur, constat. Prima pars patri, secunda filio, tertia spiritui sancto deputatur. In singulas personas nos credere profitemur, ut diuinitatis unitatem ac parem potentiam testemur. Nam pares sint, necesse est, in quos par fiducia collocatur.

Deus unus essentia, trinus ĩ personis.

Aug. de fide et symb.

Proprietates personarū discretæ obseruādæ.

Tres symboli partes.

CREDO IN DEVM PATREM *omnipotentem, creatorem cœli & terræ.*

DEum, ſicuti eſt, nemo uidit unquam, Deus nobis tã
ut ne ſeraphicæ quidem mentes diui tum per fidẽ videtur.
nam naturam, ſicuti eſt, comprehen= Iohan.1.
dãt, Multo minus nos ĩ hac uita mor 1.Iohan.4. 3.Reg.8.
tali, quibus tantum per fidem deum 1.Corin.13. Duplex credẽ
uidere licet, ſed tanquam in ſpeculo di ratio.
& ænigmate. Optimo ergo iure *ſymboli prima uox eſt,* Aug. in Pſal- mum.77.
credo, ſed hoc initio commonendum eſt, duplicẽ eſſe cre= Credere deũ Roma.1.
dendi rationem. Prior, *quum credimus deum eſſe, & ue*
ra eſſe quæ de deo dicuntur, quemadmodum & dæmones
credunt & contremiſcunt, (ſciunt enim illum mentiri
non poſſe) & pleriq; philoſophi crediderunt, ſed tamen
euanuerunt in cogitationibus ſuis. Altera *ratio creden=* Credere ĩ deo
di eſt, in deo ſiue in deum credere, quemadmodũ pij cre= vel in deum.
dunt, qui pro compertiſsimis habent omnia, quæ ſacris bi
blijs ac catholicæ eccleſiæ diffinitione in ſpiritu ſancto
prodita ſunt, & ſine omni dubitatione ſperãt, quæ deus
ibi promittit. Rurſus *timent quæ minatur, breuiter &* Aug.ĩ ſoliloq. lib.1. circa fi-
conſtanter deo credunt, eiq; ſe totos committunt, quan= nem.
tum poſſunt. Qui *ſibi nihil quaſi proprium & in ſua po*
teſtate poſitum, uendicant ſeſe illius clementiſsimi domi=
ni ſeruos profitentur, ſuaq; omnia tradunt diuinæ uo= Quam fidem in nobis exi-
luntati, propria abnegantes in omnibus. Quod *facimus* gat deus, & q illius uis ſit.
quum credendo amamus, credendo diligimus, & creden Aug. in Iohã.
do in eum imus. Hæc *eſt fides quam ĩ nobis exigit deus.* c.29.
Nec *tamen inuenit quod exigat, niſi donauerit quod in=*

ueniat. Hæc nos deo copulat, hæc in huius uitæ tenebris prælucet, ostendens quid uere fugiendum, quid expetendum, hæc nos armat, impauidos, inuictosque reddit, aduersus omnes mundi, satanæq; machinas, hæc est quæ consolatur nos in omnibus afflictionibus spe bonorum cœlestium, semper habens in ore: Si deus pro nobis, quis contra nos? Et: Non sunt condignæ paßiones huius seculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, de qua scriptum est: Induite uos armaturam dei, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo poßitis omnia tela nequißimi ignea extinguere. Et iterum: Circuit uos tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et rursus: Et hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides uestra. Si desit hæc fides, nulla bona opera conferunt ad salutem. Nam diuus Paulus peccatum pronunciat, quicquid non est ex fide, intelligens: quia non est sine fide quicquam meritorium. Sin adsit, omnia cooperantur in bonum. Neque enim deus fide formata sibi sic credentem subleuare desinet, nihilq; ei euenire permittet, nisi quod ei prosit, & si nesciat, ut siue uiuamus siue moriamur, domini simus.

Roma.8. Ephe.6. 1.Petri.5. 1.Iohan.5. Nulla opera bona absque fide. Roma.14. Roma.8. Augu.in soliloq.lib.1. Iob.13.

Deus quid.

CRedimus, inquam, in deum. Quum deũ dicimus, sentimus illam æternam mentem, qua nihil esse potest, nec maius, nec sapientius, nec melius quæ incommutabiliter est sine tẽpore, quæ est ipsum esse, & à qua uenit rebus conditis, ut sint aliquo modo. Sic Exod.3. legimus: Ego sum qui sum. Et qui est, misit me ad uos. Et Christus ait: Deus spiritus est, id est, substantia spiritualis sine initio, sine fine, simplex, sine ulla admixtione, in-

Exod.3. Iohan.4.

uisibilis, incorporea, immensa, ineffabilis, inæstimabilis. In qua nihil adiunctum, nihil creatum sit. Nam infinita potentia, infinita sapientia, infinita bonitas, infinita iustitia, infinita misericordia, quæ deo tribuuntur, non sunt accidentia in deo. sed deus est re ipsa hæc omnia.

PATREM. *Patrem addidit, ut distinguat hanc personam à filio. Mox enim subijcit : Et in Iesum filium eius unicum. Quanquam in scripturis deus trifariam appellatur pater. Primo, ut sit notionaliter nomen personæ deitatis, cui soli hoc competit, quod filium genuit eiusdē deitatis consortem, & unum cū patre existentem, quemadmodum hic accipitur. Et apud Iohannē : Qui me uidet, uidet & patrē. Et: Ego & pater unum sumus. Deinde dei noīe sic accepto, ut totā declaret trinitatem, Deus recte dicitur pater, quod creator sit omnium, rerum cōditarum, quemadmodum legimus, Nunquid nō ipse est pater tuus, qui possedit te & creauit te? Denique peculiari ratione deus dicitur pater timentium ipsum, quos in filios adoptare dignatur, sicut scriptum est : Et dedit illis potestatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius.*

Deus pater trifariam accipitur. 1.

Iohan. 14. 2.

Deut. 32. 3.

Iohan. 1.

OMNIPOTENTEM, *Quum audis omnipotentem, intelligis deum esse, ad cuius potentiam & maiestatem nihil est hominum aut angelorū sublimitas, seu quæcunque potestas. Potest quidem secundum datam potestatem, quilibet Angelus uel homo dici potens, sed absit, ut dicatur omnipotens. Solus deus omnipotens, qui omnia ex nihilo creauit. Et omnia quæcunque uoluit, fecit, in cælo & in terra, facitque hoc omnipotentis cognomen ad cōfirmandā fidem imbecillium, & ad excludēdas*

Solus deus omnipotens.

Iohan. 1.
Psal. 134.

Omnipotentia dei, fidei robur.

oēs ratiocinationes humanas in operibus diuinis. Qui-
Lucæ.1. bus oībus hoc uno uerbo respondetur: Quia nō est impo
ßibile apud deum omne uerbū. Quum enim infinita sit
& incomprehensibilis dei potentia, stultum est disquire-
re, quomodo hoc uel illud fecerit. Ex quo hunc fructum
homo fidelis cadit, ut quemadmodum credit deum omni-
potentem, hunc mundum, quum nondum esset, condidisse,
atque alia omnia quæ deum fecisse sacra scriptura com-
Fiducia I deū memorat. Ita credit simul futurum quicquid ille futurū
vnde Iob.9. promisit uel prædixit, quando nutu quicquid uult po-
Aug. de sym- bo. ad catech. test, quantumuis homini uideatur impoßibile. Ita fit, ut
li.1.c.1. incipiat homo suis & quibuslibet humanis uiribus diffi
dere, & totus ab illo pendere, qui potest omnia, cui ne-
mo resistit aut dicit, Cur sic facis? Quum autem sit om-
nipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri nō po-
test, & quod ait Apostolus, negare seipsum non potest,
quod hæc omnipotentiæ repugnent. In hoc autem articu
2.Timothe.2. De sym.ad ca lo quum dicimus, Credo in deum patrem omnipotentem,
te.li.2.c.3. filium aut Spiritum sanctum omnipotentem non nega-
mus, sed astruimus, patris & filij & spiritus sancti, si-
cut est eadem essentia & omnipotentia, sic & eadem
sempiternitas.

Pater ex ni- hilo oïa con- CREATOREM COELI ET TER-
didit per filiū. re, Qui condidit cœlum & terram, & quæcunq; cœlo
terraq; cōtinentur, uisibilia et inuisibilia, idq; ex nihilo
per coæternum uerbum suum, id est filium, sicut Psalm.
Psal.32. 32. legimus. Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu
oris eius omnis uirtus eorum. Et deinde: Ipse dixit et fa
Psal.148. cta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Quod tamen uer

bum non sicut uerba nostra debemus accipere seu intelligere. Nam hæc uere atque ore prolata uerberato aere transeunt, nec diutius manent quàm sonant, Quum illud æternum uerbum incommutabile maneat, nam de ipso dictum est, quum de sapientia diceretur in seipsa manens, innouat omnia. Ideo uerbum patris appellatum, quia per ipsum innotescit pater. Sicut enim uerbis nostris hoc agimus, quum uerum loquimur, ut animus noster innotescat audiendi, & hoc conamur & uerbis, et ipso sono uocis, & uultu & gestu corporis, ut animum ipsum nostrum, in nobis quidem manentes (quoad fieri potest) cognoscendum & perspiciendum animo auditoris inferamus, quod intus est demonstrare cupientes. Sic deus pater, uerbum ad seipsum indicandum genuit, quanquam hæc similitudo infinitam dissimilitudinem habeat. Deus enim quum uerbum genuit, id quod est ipse ab æterno genuit, in illud essentiam suam transfundens. Vnde & uirtus & sapientia eius dicitur, quia per ipsum operatus est, et disposuit omnia. Et ne quis in hac rerũ creatione somniet præexistentem materiam, diuus Iohannes ait: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod & Apostolus exerte pronuntiat Coloss. 1. Quoniam per ipsum cõdita sunt uniuersa, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Fecit in cælo uisibilia, solẽ et lunã et stellas. Suis animalibus terrestribus, & omni plantarum genere impleuit terram. Impleuit aerem uolatilibus, mare natantibus, omnia impleuit creaturis proprijs. Fecit & hominem ad imaginem & similitudinem suam, in mente

Verbũ & filius.
Aug. de fide & sym. ca. 3.
Sapien. 7.
Verbũ quur dicatur.
Nulla similitudo conueniẽs ad iudicanda diuina.
Verbũ, uirtus & sapiẽtia patris.
Iohan. 1.
Aug. ẽ symb. ad cathe. lib. 1. cap. j.
Gene. 1.

Mēs hoīs incomprehēsibilis, Cur homo creatus. Psal.8.

homini indita, ibi enim est imago dei. Ideo mēs ipsa non potest comprehēdi, ne à seipsa quidē, quia est imago dei. Fecit, inquam, hominem, ut creaturis cæteris dominaretur, et constituit eum super opera manuum suarum. Oīa subiecit sub pedibus eius, oues & boues uniuersas, insup & pecora campi, Volucres cœli & pisces maris, qui pambulant semitas maris. Et ut hæc propter hominem, ita hominem atq; omnia alia propter se, tamepsi ipse nullius

Finis oīum rerū cōditarū. Psal.8.18.103.148. Psal.18. Vniuersitas rerū deū eē testatur.

egeat, creauit. Siquidem hic est finis omnium rerum cōditarum, ut cognoscant & glorificent conditorem suum, q̧ fidelis Dauid non tacuit, Psal.8.18.103.ac.148. Quod & hymnus trium puerorum manifeste declarat. Et quis tam cæcus est, qui non uideat, cœlos enarrantes gloriam dei? Et hanc uniuersitatem rerum conditarum demonstrare ac testari deum, qui sit omnipotēs, sapiens, bonus,

Roma.1

& iustus. Ideo & Paulus ad Romanos inquit, diuinitatem in natura conspici. Inuisibilia enim dei à creatura mūdi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; eius uirtus et diuinitas, ita ut omnes pronūtiet inexcusabiles, qui quum ex creatura cognouissent

Lex naturæ arguit diuinā prouidētiam. Acto.14.

deum, nō sicut deum glorificauerunt. Nōne lex naturæ, quæ in omnibus rebus conditis uiget, hanc rerum naturā non existere casu, sed certo consilio conditam esse gubernari & conseruari aperte clamat? Veluti quod corpora cœlestia tot annorū milibus, suos certißimos motus retinent. Quod superiora & inferiora corpora, in quadam naturarum contrarietate, perpetuo quodam cōsensu colligantur, quod uices temporum recurrunt, quod maria, flumina, fontes plantæ, & omne animantium genus, suæ

quodque naturæ legibus obtemperant, & in suos certos usus ac fines diriguntur. In primis autem in mente hominis expressum quoddam uestigium diuinitatis deprehendimus, quum illius admirabilem uim in corpore humano sentimus. Per hos gradus etiam ethnici uenerunt ad aliquam notitiam summæ illius mentis, unde condita sunt omnia. In quibus tamen nihil est tam egregium, quin infinitis partibus sit infra primam causam.

In mēte hoīs exp̄ssum vestigiū diuinitatis.

Ethnici quō deum esse cognouerunt.

IAm Christiani hominis est, non solum intelligere hūc orbem à deo conditum, sed et deum ubiq; esse præsentem, sustentantem et gubernantem omnia. Adeo, ut si ille uel paulisper manum subtrahat, omnia statim in nihilum reciderent, quemadmodum scriptum est Psal. 103. Porrigente te manum tuam, oīa implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem, turbabūtur, aufères spiritum eorū & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Quamobrem in hoc articulo, nomine creationis non solum cōditio, sed et sustentatio ac gubernatio et cōseruatio rerū cōditarum intelligi debet, uti quoq; eodem Psalmo subijcitur: Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciē terræ. Hinc fit, ut in tota scriptura nihil uel factum geratur uel dicatur sine mentione dei, ut sciamus deum esse, cuius nutu geruntur omnia, atque adeo prope adesse deum, ut pene manibus contrectari possit. Quemadmodum in Actis legimus Paulum insigniter dixisse ad uiros Athenienses: Deus qui fecit mundum et omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ, quum si dn̄s, non in manufactis templis habitat (intellige quasi circūscriptus loco) nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, quum ipse

Aug. de symb. ad catechu. lib. vlti.

Psal. 103.

Ibidem

Aug. de dogma. eccle.

Acto. 17.

det omnibus uitam & inspirationem, & omnia, fecitq; ex uno omne genus hominū inhabitare super uniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, quærere deum, si forte attrectent aut inueniant, quamuis non longe sit, ab unoquoq; nostrum, in ipso enim uiuimus & mouemur & sumus. Et ad Hebræ.1. portans omnia uerba uirtutis suæ. Itidem ad Coloss.1. Omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes et omnia in ipso cōstant. Quod Christus (illud æternum dei uerbum) in Euangelio manifestissime docet Matthæi.10. Duo (inquit) passeres asse ueneunt, et unus non cadit super terram sine patre uestro, uestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Et iterum: Respicite uolatilia cœli, quoniam non serunt neq; metunt, & pater uester cœlestis pascit illa. Et paulopost: Si enim fœnum agri quod hodie est & cras in clibanum mittitur deus sic uestit, quanto magis uos, modicæ fidei? Verbum ergo, quo deus dixit: Germinet terra herbam uirentem & facientem semen, & factum est ita, non desijt operari, sed perpetuo operatur, & perpetuo usque in consummationem seculi fit ita, & sic de reliquis rebus creatis. Verbo enim domini cœli firmati sunt & terra. Vt proinde dixerit Christus: Pater meus usq; modo operatur, & ego operor. Quod & ubique Psaltes mirifice inculcat: Omnia (inquit) à te expectant, ut des illis escam in tempore. Dante te illis, colligent. Et iterum: Oculi omnium in te sperant domine, & tu das illis escam in tēpore opportuno. Atq; alibi: Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœ-

Hebræ.1. Coloss.1. Matth.10. Matth.6. Gene.1. Irene. lib.4. contra hæres. cap.34. Psal.32. Iohan.5. Psal.144. Psal.146. Acto.14.

num, & herbam seruituti hominum. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Ac Psal. 35. Homines et iumenta saluabis domine. Et iterum: Scitote quoniã dominus ipse est deus, ipse fecit nos & non ipsi nos, nos autem populus eius et oues pascuæ eius. Quæ omnia euidenter ostendunt, nos non nasci aut uiuere aut ali, aut hoc uel aliud operari casu, aut tantũ nostris uiribus seu prouidentia, sed deo dante, uiuificante ac cõseruante. Quemadmodum diuus Paulus Timot. 5. uocat deum uiuificantem omnia, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, & est saluator omnium hominum, maxime fidelium.

Psal. 35. Psal. 99. Nihil temere aut viribus nostris fit.

Hęc altius repetere, uisum est, quod sciamus maximam hominum partem, tanta mentis caligine obtenebratam, ut etsi se nosse deum profiteantur, factis tamen negent, ac sic uitam instituũt, quasi deo res creatæ nullæ sint curæ. Et quasi deum aliquid celare, aut præter illum sibi prospicere, aut quid aliud agere possint. Quum tamẽ omnia nuda & aperta sint oculis eius, qui scrutatur renes et corda deus, sine quo nihil facere possumus. Qui crassissimus error facit, ut hoc hominum genus nunquàm recta mente sit erga deum, & quicquid agat, non agat ex fide, aut simplici oculo in deum collato (quem Christus in omni actione requirit) fit quoq;, ut deum non recte colat aut inuocet. Cui enim nondum persuasum est, omnia deo petenda, sed humanis uiribus aut prouidentia comparanda, quomodo is in oratione dominica, panẽ quotidianum à deo recte petierit? quod id nemo recte fecerit, nisi qui certum habeat eum adesse, gubernare, alere, & con-

Quorũdã hominũ stupiditas. Tit. 1. Oĩa deo aperta. Eccle. 39. Hebræ. 4. Psal. 7. Iohan. 15. Matth. 6. Ibidem.

ſeruare omnia. Et nihil nobis uel boni uel mali continge re poſſe, niſi dante uel permittente deo. Qui uero eo peruenit ut hæc intelligat, is non poteſt ſuis uiribus, et quibuſcunq; alijs, externis præſidijs non diffidere, & totus ab illo pendere, qui poteſt & præſtat omnia. Is nihil ſuæ ſapientiæ tribuit, quum dei ſapientiam intuetur, ſed credit omnia rectiſsime, iuſtiſsimeq; ab eo fieri, etiã ſi iuxta ſenſum humanum (id quod interdum fit) abſurdum uideatur, quale eſt, quod uidemus impios rebus exterioribus florere et pios in hoc mundo tribulationi expoſitos eſſe. Is denique cum bonitatem dei, omnia propter hominem, ipſumq; hominem ad ſuam imaginem & ſimilitudinem creantem, ac lapſum per filium reſtituentem; ac omnia per Chriſtum in ſpiritu ſancto, cum fiducia petenti, donantẽ intelligit, uidet nihil eſſe, quod illius gratuitæ beneficientiæ nõ debeat. Quo fit, ut ſyncero affectu totam ſpem in illum transferat, ut omnẽ ſolicitudinem plena fiducia in illum (cui ſcit eſſe curã de nobis) cõijciat. Vnde tãdẽ cõſequitur, ut uiuida charitate erga deum afficiatur, & in illum tendat, quem nouit eſſe ſumme bonum, Nihil illi in amore aut præferens aut æquans, ut libeat potius relinquere patrem, matrem, liberos, et uxorem, ut malit amittere principis amorem, perdere opes, honores, et omnem uoluptatem, quin & uitam (ſi deus ita iuſſerit) quàm hunc offendere. Qui quicquid ueneratur, quicquid metuit, quicquid amat, præter eum, eius cauſa amat metuit, ac ueneratur, omnia ad illius gloriam referens, ſemper gratias agens, ſiue contingant læta, ſiue triſtia, ſiue mori detur, ſiue uiuere, certus diligentibus deum, om-

Qui oculo ſimplici ſunt, toti adeo pendent, ſibi diffidentes.

Pſal. 36. Pſal. 72. Pſal. 33.

Gene. 1.

Lucæ. 12. Roma. 8. 1 Petri. 5.

Matth. 10. Lucæ. 14.

Roma. 8.

nia cooperari in bonum, & deum non derelinquere sanctos suos, sed in æternum conseruare, breuiter beatos esse omnes qui confidunt in eo. Psal.36. Psal.2.

ET IN IESVM CHRISTVM FIlium eius unicum dominum nostrum.

HIc secūdū caput apostolici symboli ingredimur, q nobis, secundam personam, quæ filij est redemptoris, proponit, quam in primis uarijs cognomentis nobis designat, ut omnibus modis declaret hanc personam, quæ carnem assumpsit, esse uerum deum de deo, & uerum hominem ex homine. Sicut enim anima rationalis & caro unus est homo, ita deus & homo unus est Christus Iesus. Et quemadmodum ab æterno tres personæ deitatis sunt, in unitate naturæ seu substantiæ, ita tempore destinato factum est, ut uerbum dei humanam naturam assumens sine confusione substantiæ, unum Christum constitueret, sicuti Iohannis Euangelium testatur: Verbum caro factum est. Verbum, inquam, quod in principio erat deus, apud deum, per quod omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Verbum, in quo uita erat, lux hominum, & lux in tenebris lucebat, & tenebræ eam non comperhenderunt, lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Verbum deniq; quod in mundo erat, per quod mundus factus est, & quod mundus non cognouit, factum est caro. Filius dei factus est homo. Hic enim caro totum hominē significat, sicut sæpe alibi. Induit inquam, humanam naturam dei filius, ut daret se recipientibus, ac lucem hanc apprehendētibus, potestatē filios dei fieri, his qui credūt in no-

Filij persona deus et homo pluribus nominibus designatur. Ex symbo. Athana. Aug.de tri.li. 13.cap.17. Iohan.1. Aug.in Ioh. Esaiæ.40. Iohan.1.

Roma.5. Augu. de fide ad pe.c.2. Iohan.3. Iohan.1. Hebrae.1. mine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri (quales omnes sumus ex Adã) sed ex deo nati sunt, id est, regenerati sunt. Hic est Christus Iesus plenus gratiæ & ueritatis, De cuius plenitudine nos omnes accipimus, & gratiam pro gratia, per quem deus, quem nemo uidit unquàm, multifariam, multisque modis olim in prophetis loquutus, nouißime nobis in persona eiusdem filij sui familiarißime, euidentißimeq; innotuit. Vnigenitus enim filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit, per quem allata est uita æterna. Iohan.1. Iohan.16. Hæc enim est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deũ, & quem misisti, Iesum Christum, per quem liberatio ac salus, humano generi, in diabolica captiuitate detento, apparuit quemadmodum scriptum est: Iohan.8. Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis. Quum enim primus parẽs noster Adam, ab initio ad dei imaginem & similitudinẽ conditus, ac in Paradiso delitiarum, ubi erat perpetuo beatus, & immortalis futurus, per inobedientiã seipsum perdidisset, factus carnalis & mortalis, tota natura corruptus & deprauatus, nimirũ auersus à deo uero, æterno illo ac incommutabili bono, atq; hanc corruptelam, in totam stirpem suam, massæ corruptæ sobolem, deriuasset, non potuit homo, sicut sponte ceciderat, ita sponte etiam resurgere, quemadmodũ qui seipsum occidit, seipsum resuscitare non potest. Sed necessarius erat mediator, per quem deus dexterã suam nobis porrigeret, qua perditos nos reuocaret in uitam, & captiuos uindicaret in libertatem. Proindeq; factum est, ut illud dei uerbum, per quod facta sunt omnia, et in quo omnia subsistunt, caro fieret,

Gene.3. Aug. in ench. cap.16. Aug. de lib. ar. li.2.c.20. Nobis mediator Christus erat necessarius.

& usq;

& usq; ad miseriam nostram sese dimitteret & habitaret in nobis, quemadmodum diuus Paulus ait: Qui quũ in forma dei esset, non rapinã arbitratus est esse se aequalem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, ut filius qui in deitate erat patri aequalis, humanã indutus naturam, & quatenus homo, ab omni tamen peccati labe longe alienißimus, deo patri usq; ad mortẽ obediens factus, hominem, qui a deo per inobedientiã in mortem prolapsus erat, seq; diabolo subiugauerat, in uitam ac libertatẽ reuocaret. Nobis datus, nobis natus, ut peccata nostra, imo totius mundi (pro quibus nihil dignum nos quod exoluerimus deo, habuimus) ipse portaret, & nos quum inimici essemus deo, per mortem suam in sanguine suo recõciliaret. suiq; spiritus in se credentes participes faceret, per quem diffunderet charitatem in cordibus nostris, qua deum sponte ac libenter, non ut serui, sed ut ingenui filij, laeti ac alacres, dei uoluntatem facere mus. Tunc enim efficimur uere liberi, quum deus nos fingit, id est, format & creat, non ut homines (quod iam fecit) sed & ut deo accepti ac boni homines simus, quod nunc gratia sua facit, ut simus in CHRISTO IESV, noua creatura, secundum quod dictum est: Cor mundum crea ĩ me deus. Necesse ergo fuerat, ut hic mediator, simul deus esset & homo, quod alioqui perditos seruare, mortuos uiuificare, iustificare impios, peccata remittere, spiritum sanctum dare, breuiter, nos regenerare non potuisset, quae omnia benignitas et humanitas saluatoris nostri dei in Christo non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam perfecit. Miseri-

Philip. 2.
Esaiae. 53.
1. Iohan. 3.
1. Pet. 2.
Gene. 3.
Esaie. 9.
Roma. 5.
Ephe. 1.
Roma. 8.
Per charitatẽ uoluntas dei adimpletur
Aug. in enchi. c. 31.
Gala. 6.
Psal. 50.
Gratis redempti sumus.
Tit. 2. 3.

1.Corin.7. cordiam enim consequuti sumus, ut simus fideles, & hoc non ex nobis, sed dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ne tamen quis intelligat, sic nos gratis liberatos, ut bonis operibus posthac non sit opus, statim subiecit: Ipsius enim figmentum sumus, in Christo Iesu, in operibus bonis, ut in illis ambulemus. Non quæ iustificandum præcedunt (quod impoßibile sit sine fide, placere deo, aut bene uiuere) sed quæ comitantur iā iustificatum, qui sunt fructus spiritus & fidei per charitatem operantis.

Opera bona necessaria, q̄ sequuntur iustificationem.

Hebræ.11.

ET IN IESVM, Vides qualis uenerit hic mediator. Non enim uenit ut ultor, sed ul saluator. Iesus enim Hebræis saluatorem sonat, ut non temere id nominis ei tributum sit, sed ab angelo priusquam nasceretur, inditum, sicut scriptum est: Et uocabis nomē eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorū. Legimus & aliū quempiam Iesum, filium Naue, sed nihil aliud quam Iesu redemptoris typum ac imaginem gerentem. Moses enim, qui typus ueteris legis est, nō potuit populum in terram repromissam perducere, sed illi succedens dux Iesus, qui & Iosue, perduxit. Et quemadmodū is de terra Aegypti populum eductum, deq; heremi erroribus liberatum, in terram repromißionis introduxit. Ita hic Iesus redemptor noster populum, de ignorātiæ tenebris eductum, & de mundi erroribus euocatum, ad regna cœlorum prouexit. Nec enim aliud nomē est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, q̄ non sit aditus ad ueram felicitatem, nisi per fidem in Iesum, Sicut ipse testatur: Nemo (inquiens) uenit ad pa-

Priori aduentu Christus uenit ut saluator

Lucæ.1.

Hierony. in Iosue.

Deut.vlt.

Iosue.1.

In solo Christo salus.

Acto.4.

Iohan.14.

trem, nisi per me. Et iterum: Ego sum uia, ueritas, & uita. Ego sum ostium, si quis per me introierit, saluabitur, ut cætera quæ sequuntur. Iohan.10.

CHRISTUM, *Christus uel regium uel pontificale nomen est. Nam & sacerdotes & reges apud Iudæos, unguento Chrismatis consecrabantur, qui & Christi dicebantur, sed illi exteriori unguento materiæ corruptibilis, uelut mortales & corruptibiles ungebantur. Hunc autem singulariter plenitudine spiritus sui, unxit deus, sicut & Esaias ex persona domini præsignauerat: Spiritus domini super me, eo quod unxerat me, euangelizare pauperibus misit me. Vterque porro titulus Christo apprime congruit, qui dictus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Qui ut sacerdos seipsum agnum uere immaculatum in ara crucis obtulit pro salute mundi. Rex quoque ab Angelo pronuntiatus est: Dabit (inquit) illi deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Regnabit, inquam, non in regno corporali aut mundano, quod nullum tale sit æternum, & ut ipse alibi testatur: Regnum eius non est de hoc mundo, sed spirituali, in quo sedet ad dextram dei patris, interpellans pro nobis, dans remißionem peccatorum & spiritum sanctum in ipsum credentibus, & inuocantibus eum, quos & sanctificat ut resuscitet eos à nouißimo die ad uitam & gloriam æternam. De hoc Christi regno quod est uita æterna, quæ hic in nobis incipit ibi consummanda, alibi fusius dicemus. Tantum hic admonebimus symbolum docere,*

Cyprian. in symbo.

Christus plenitudine spiritus.s. inunctus.

Esaię.61.

Christus sacerdos.

Hebræ.6.

Ephe.5.

Esaiæ.9.

Lucæ.1.

Christus. rex.

Christi regnū spirituale.

Iohan.18.

1.Iohan.2.

hunc esse uerum Meßiam illū unicum à prophetis olim
Christus unicus ille Meßias. *promissum. Nam quem Latini unctum uocant, Græci*
Christum, Hebræi Meßiam appellant. Proindeq; cæcos
Iudæorum cæcitas. *Iudæos frustra alium expectare, quod semel Christus ue*
Gene.49. Danie.9. *nerit, qui non potentia corporali instructus, sed plenitu-*
Matth.26. *dine spiritus sancti inunctus, sanguine suo, cōsumato illo*
Lucæ.9. Iohan.6. *unico atque admirabili sacrificio, in ara crucis oblato,*
Iohan.1. Heb.1. *nos à tyrannide Satanæ liberauerit, condonatisq; pecca-*
1.Petri.2. *tis omnibus, ueræ libertati restituerit, tandem quoq; cœ*
Coloss.1.2. Roma.8. *lestis regni sibi cohæredes & consortes asciscendos.*

FILIVM EIVS VNICVM DOMI

Cur pater filiū misit. *num nostrum, Duobus prioribus uerbis, symbolum, eam*
Ephe.1. *personam nobis nominatim indicauit, quæ in hoc erat ab*
æterno destinata, ut per eam mundus redimeretur, & ut
notum faceret nobis deus sacramentum uoluntatis suæ,
secundum beneplacitum eius, quod proposuit in Christo,
in dispensatioñ. plenitudinis temporum, instaurare om-
Christus uerus deus & homo. *nia quæ in cœlis & quæ in terra sunt in ipso. Iam de-*
clarare incipit, hanc personam & uerum deum & uerū
hominem esse. Verum enim deum ostēdit, quum Cristum
filium dei unicum pronuntiat, id est, natura filiū dei, ex
substantia patris genitum, et ut aliud symbolum exponit
Symb.Nic. Philip.2. *patri consubstantialem Et proinde ob diuinam naturam,*
Cyp. in symbolum. *quam eandem habet cum patre, omnipotenti uirtute, ma*
Io.5.16.17. *gnitudine, sapientia, bonitate, sempiternitate, hoc quod*
pater est, omnia tamen hæc nō sine authore sicut pater,
sed ex patre, tanquam filius patri æqualis, habet, sine ini
Iohan.1. *tio à patre natus, quēadmodū Iohannes ait: In principio*
erat uerbū, & uerbū erat apud deum, & deus erat uer-

bum, hoc erat in principio apud deum. Porro filium dei quum audis, nolo cogitationem carnalis natiuitatis assumas, sed cum Esaia exclama: Generationem eius quis enarrabit? Nam si uel eo quod cor generat uerbum, uel mens rationem, uel lux ex se parit splendorem, nulla fragilitas cogitatur, quanto sacratius de horum omniũ creatore censendum est? Quãquam hic nulla similitudo afferri possit, quin innumera discrepēt. Nulla enim creatura talis esse pōt, qualis creator eius. Et ideo sicut sine exēplo est diuina substantia, ita & sine exemplo est diuina generatio, Lux enim non parit substantiuum splendorē, aut cor substantiuum generat uerbum siue conceptũ siue prolatum, sed filius dei substãtialiter generatur, ꝙ pater in eum omnem essentiam suam transfundit. Sicut ipse in Euangelio dicit: Ego & pater unum sumus.

Natiuitas filij in diuinis inexplicabil.

Esaiæ.54.

Nulla similitudine diuina natiuitas exprimi potest

Psal.111.

ADdidit ergo, V N I C V M, ut hunc natura filiũ dei, secernat à filijs adoptionis dei. In scripturis enim frequenter homines pij appellantur filij dei, at non natura. Natura enim omnes nati sumus filij iræ, sed dignatione adoptioñ. per fidem in Christum, facti sumus filij dei, quemamodum Iohannes ait: Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui crudũt in nomine eius, quũ Christus nunquam non fuerit natura filius dei, deus de deo. Itidē Paulus Apostolus: Prædestinauit (inquit) nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum. Et iterum Roma. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba pater.

Iohan.10. 1.

Esaiæ.1.

Iohan.1.

Roma.8.

Roma.5.

Iohan.1.

Ephe.1.

Roma.8.

SEcundum ergo hanc priorem generationem, Christus non frater est noster nec hæres dei, nec fratres

2. habet nec cohæredes habet. Quanquam etiam uel ob id filius unicus recte asseritur, quod licet sit deus et homo, duabus naturis, deitate ac humanitate constans. Sit etiã bis natus, unius tamen filius sit. Non enim duos fatemur filios, sed deum & hominem, unum filium credimus, manentem in duabus naturis, non tamen confusis. Et quanquam duas habeat natiuitates. Vnam, qua nascitur ex patre sine tẽpore, alteram, qua nascitur ex uirgine matre, tempore præfinito à deo, non tamẽ duo, sed unicus est filius, non alius, sed idem aliter natus.

Aug. de eccle. dog. c. 2.

Duæ Christi natiuitates.

DOMINVM NOSTRVM, Filius in scripturis frequenter dominus appellatur, quod cognomẽ in Christum competit, nõ tantum iuxta alterã sed utrãq; naturam & diuinam & humanam. Quatenus enim est ab æterno deus de deo, dominus est omnium, nõ alius dominus à patre, quemadmodum nec alius deus. Etsi enim dicuntur alij domini, concessa & impartita, non ingenita potestate dicuntur. Hic uero solus est unicus filius, & solus unicus dominus. Sicut Apostolus dicit: Vnus pater deus, & unus dominus Iesus CHRISTVS, per quem omnia. Iuxta assumptam uero naturam, p crucem, mortem & ignominiam promeruit intrare in gloriam patris, omnibusque sibi subiectis, constitutus est ad dexteram dei in cœlestibus, super omnem principatum & potestatem & uirtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.

Cur Christus passim dñs in scripturis appelletur.

Christus omnium dñs, quatenus deus.

1. Corin. 8.

Christus dñs, quatenus hõ.

Ephe. 1.

Et ut alibi Paulus ait: Datum est illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur,

Philip. 2.

cœlestium, terrestrium & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus ĩ gloria est dei patris. Vnde ipse apud Matthæum dixit: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Et ut humanitati Christi non tribuamus omnipotentiam, tamen ob unitatem hypostaseos, duas naturas complectentis, recte dicitur omnium dominus, quemadmodum Christiane ac pie dicimus, Deum passum ac mortuum, Sed peculiari ratione, Christus dicitur dominus credentium, seu electorum, & ideo symbolo additur, nostrum, quo admonemur quotquot in Christo per baptismum renati sumus, quotquot habemus redemptionem per sanguinem eius, ut totos nos ei dedicemus & hũc unicum dominum nostrum profiteamur, qui nos à dominatu Satanæ liberauit, & sibi peculium & populum acquisitionis fecit. Nam quum essemus serui peccati (qui enim facit peccatum, seruus est peccati) & per peccatum diabolus in nos tyrannidem obtineret, is clementißimus dominus, nostri misertus, ab hoc tyranno crudelißimo dominium in se transtulit, & nos suo suauißimo iugo subiecit, ut qui in baptismo diabolo renuntiamus, & ipsi uti domino nostro nomen damus, ipsius etiam præceptis per omnem uitam uoluntarie parere, & sub eius tutela securi uiuere & poßimus & debeamus. Suauißima uox est dicentis: Vos uocatis me magister & domine, et bene dicitis, sum etenim. Sed uide quid reposcat: nempe ut quemadmodum ipse fecit, ita & nos faciamus. Certi quod ab eo toti pendentes, tuti simus ab omni periculo. Nã oues q̃ audiunt uocem eius & sequũtur eũ, nõ peribunt in æternum, &

Math. ult.

Christus omnium dñs.

Peculiari ratiõe dominus credentium.

1. Petri. 1.
Ephe. 1.
1. Petri. 2.
Iohan. 8.
Coloss. 2.

Matth. 11.

Roma. 6. 7.

Iohan. 13.

Christo fidẽs, ab omni periculo tutus.

Iohan. 10.

non rapiet eas quisquam de manu eius. Breuiter, dat eis
Iohan.17. Iohan.12. uitam æternam: nimirũ à patre impetrans hic benignissimus dominus, ut ubi ipse est, illic sit & minister eius.

ET quanquam secundum hanc rationem humanitatis assumptæ & peractæ redemptiõis dominus noster sit, Non dedignatur tamen secundũ eandem, nos suos compellare fratres, & pro seruis amicos. Quid ni? quĩ nec dedignatus sit agere ministrum: Ego (inquit) in medio uestrum sum, sicut qui ministrat. At hæc uocabula non æqualitatis, sed similitudinis, cognationis, & charitatis sunt. Nam quod & ad humanitatem atttinet, habitu quidem inuentus est ut homo, receptis in se omnibus incommodis, quæ naturæ ueritatem comitantur, ut sunt, esurire, sitire, lassari, angi, tædere, denique mori, idque uolens nostra causa, ut exolueret quod nos commerueramus sed interim gratia et ueritate semper plenus, nempe in quo inhabitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, expers omnis peccati, & ad peccandũ procliuitatis, erroris. Ignorantiæ breuiter omnium quæ uel non congruunt dignitati personæ (quæ simul erat deus & homo) uel gratiæ plenitudinem excludunt.

Christi, quatenus homo, fratres sumus. Matth.28. Iohan.15. Lucæ.22. Philip.2. Matth.26. Lucæ.24. Iohan.1. Coloss.2.

QVI CONCEPTVS EST DE SPIritu sancto, natus ex Maria Virgine.

Secũda Christi natiuitas. Baruch.3.

HIc articulus, secundam Christi natiuitatem (de qua propheta prædixit: Posthæc, inquiens, in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est) proponit. Quem ergo ex prioribus, secundum naturam diuinã ab æterno ineffabiliter ex patre natum didicisti, eundem hic audis in tẽpe de spiritu sancto cõceptũ, & ex uirgine

natum, quemadmodũ ante multa secula uaticinatus erat Esaias: Ecce (inquit) uirgo concipiet & pariet filium, et uocabitur nomẽ eius Emanuel, quod est, nobiscum deus. Esaie.7.

In primis ergo hoc articulo refertur, Spiritus sanctus dominicæ carnis & templi eius creator, Sic tamen, ut intelligas totã trinitatem hoc adorabile mysterium cooperatam esse. Quod testatur Euangelista, referens, angelũ uirgini Mariæ respondentem: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altißimi obumbrabit tibi. Et ideo quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius dei. Adest ergo altißimus, intellige patrem, fontem & authorẽ deitatis. Adest uirtus altißimi, nempe filius, qui proprie carnem assumpsit. Adest spiritus sanctus, cui tamẽ hoc opus peculiari quadã ratione attributum, scriptura dedicat, q̃ non est rarum, ut quædam quæ omnium personarum cõmunia sunt, scriptura singulis tribuat personis, ueluti quum patri tribuit omnipotentiam, filio sapientiam, spiritui sancto charitatem. Iam quum opus incarnationis Christi, opus sit incomprehensibilis & ineffabilis charitatis dei, quemadmodum Christus dixit: Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitũ daret, recte hoc opus spiritui sancto tribuitur, per quẽ dilargitur charismata.

Cypria. i symbolo. Tota trinitas cooperata, est mysterium incarnationi. Luc.1. 1. Corin.12. Quid spiritui sancto peculiariter dedicatur. Iohan.3.

NATVS EX MARIA VIRGINE, *Sic enim debebat adimpleri scriptura, ꝓphetico ænigmate perpetuam integritatem uirginis Mariæ significans, quum ait: Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et uir nõ transibit per eã, eritq́; clausa principi. Quo quid euidentius de cõsecratione uirginis dici potuit? Clausa fuit in ea uirginitatis porta, soli deo Christo principi patuit*

Perpetua virginis matris virginitas. Cypryanꝰ in symbo. Ezech.44.

respiciens ad orientem, unde sol oritur nūquam occidēs, qui uisitauit nos oriēs ex alto; ut illucescat his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, per hanc prodijt sol ille iustitiæ, qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Non humana sed uulgari ratione. Spectabat enim porta ad uiam sanctuarij exterioris, quoniam ea natiuitas erat extra uulgarē hanc natiuitatem, nihil habens admixtum humanæ concupiscentiæ aut fragilitatis. Suscepit uerbum carnem, non est mutatum in carnē, quia manens deus suscepit hominem.

Luc. 1.

Iohan. 1.

Cyp. in sym.

QVanquam nec hoc omittēdum uidetur, q. filius dei per animam rationalem, tum simul creatā, omnis cœlestis gratiæ plenam, in secreta rationabilis spiritus arcæ uerbum capientem, tāquam mediā, carni unitus sit. Neq; enim substantia dei, quæ p omnia incorporea est, inseri corporibus, uel capi ab eis principaliter potest, nisi aliqua media sit substantia spiritualis, quæ capax esse diuini spiritus poßit. Nihil ergo hic uulgare cogitandum est, ubi sanctificatio spiritus inerat, et aīa q̄ erat dei capax, particeps ēt fiebat carnis. Nihil putādū īpoßibile, ubi aderat virtus altißimi. Nihil de humana fragilitate cogitādū, ubi plenitudo inerat deitatis.

Luc. 1.

VIrginem autem designat ex nomine Mariā, idq; non temere, quod et Lucas facit: Missus est (inquit) Angelus Gabriel ad uirginē despensatam uiro, ac statim postea: Et nomē uirginis Maria. Hæc est illa Maria, ad cuius nomen recreantur oēs animæ piorum, Eua siquidem diabolo assentiens, maledictionem & mortem orbi intulit, Maria uirgo deo credens, benedictionem et

Ad Mariæ nomē, oēs pio rū aīæ recreātur.

uitam protulit. Per Euam adhuc uirginem, serpentis afflatu deceptam, uenit calamitas, Per uirginem spiritus sancti afflatu grauidam, rediijt beatitudo. Per Euam praeuaricātem dei praeceptum, irae filij nascimur. Per Mariā deo subditam ac dicto angelico parentem, atq; credentē, Christum accepimus per quem renascimur filij dei. Eua superbiens gratiam dei amittens, audiuit: Multiplicabo aerumnas tuas, et conceptus tuos, In dolore paries filios, & quae sequūtur. Maria gratiam apud deum inueniēs, humilis audiuit: Aue gratia plena dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus uentris tui, nimirum, in quo benedicuntur omnes tribus terrae. Gene. 3. Iohan. 1. Gene. 3. Luce. 1. Gene. 12. 21.

NOn sufficerit autē, ut haec omnia ineffabili dei dispensatione facta credas (nam & daemones ad eum modum credunt & contremiscunt exclamātes: Iesu filij dei altißimi, ut quid uenisti ante tēpus pdere nos?) sed necesse est ut credas haec omnia propter te facta, quēadmodum symbolum Nicaenū exerte commemorat: Qui propter nos (inquit) & propter nostram salutem descendit de coelis. Et incarnatus est de spiritu sancto ex Maria uirgine, et homo factus est. Venit de coelis deus, homo factus ex uirgine, ut esset mediator dei & hominū, homo Christus Iesus, qui est super omnia deus benedictus in secula, ut esset uia per quam ueniremus ad patrem, quēadmodum ipse ait: Ego sum uia, ueritas & uita. Neq; enim per ullam aliam creaturā, siue sit in coelo siue sit in terra, uenitur ad patrem, sed tantum per filiū. Nec est aliud nomen sub coelo, in quo oporteat nos saluos fieri, q̄ nō sit in alio aliquo salus. Verbū caro factū est, ut lactaret

Christus pro nos incarnatus. Iaco. 1. Math. 8. Marci. 5. Lucae. 8. Sym. Nicae. Aug. lib. confess. 7. cap. 18 1. Timo. 2. Iohan. 14. Acto. 4. Cur filius incarnatus. Iohan. 1.

infantiam nostram sapientiam dei, per quam creata sunt omnia. Induit humanam naturam æterna ueritas, supereminens omnibus creaturis suis, ut subditos erigeret ad seipsam, ut aperiret nobis uoluntatē dei, ut erudiret nos abnegare omnem impietatem, & secularia desideria, ut nos deprimeret a nobisipsis, & ad se traijceret, ut carnales faceret spirituales, ut filios hominum per insitionem adoptionis faceret filios dei, factus humilis, ut sanaret superbos. Exaltauit enim se homo & cecidit, humiliauit se deus & erexit. Nos cecidimus, ille descendit, Nos gemebamus, ille se inclinauit, ac manū deus homini porrexit, ac misere lapsum subleuauit. Cōceptus de spiritu sancto, sine omni humana ac carnali actione, sine uiri semine, idq; propter nos, ut conceptionem nostram carnalem, impuram ac damnatam mundaret, nosq; per infinitam suam patrisq; misericordiā in spiritu sancto regeneraret. Natus ex Maria uirgine, illesa ipsius uirginitate ac pudore permanente, idq; propter nos & natiuitatem nostrā, originalis peccati macula pollutam, purgaret deus et homo, nam qui posset hec, nisi esset pariter deus et homo? Quis enim (ut Iob ait) potest facere mundum de immundo cōceptum semine? Nonne tu qui solus es?

Aug. de sym. ad cathecu. Tit. 2.

Cur de spiritu sancto conceptus, & ex virgine natus.

PASSVS SVB PONTIO PILAto, crucifixus, mortuus & sepultus est.

IAm misterium paßionis ingredimur, quod Paulus Apostolus uerbum crucis appellat, in quo solo oportet nos gloriari. Nam etsi uerbum crucis pereuntibus stultitia sit, his tamē qui salui fiunt, uirtus dei est. In primis ergo credimus, Christum uere paßum. Sic enim scri-

Verbū crucis virtus dei. 1. Corin. 1.

Christus vere passus.

ptura clamat apud Esaiam prophetam: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et in Euangelio Lucæ dominus loquitur: Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum antequam patiar. Et iterum: Nonne oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam. Item prima Petri secundo: Qui quum pateretur, non comminabatur. Passus itaq; est in corpore & anima, indicans se uerum hominem esse, captus, uinctus, contumelijs adfectus, colaphis cæsus, consputus, flagellatus, spinis coronatus, deniq; in crucem actus. Et ne existimes eum à paßione, quod ad animam attinet, liberũ fuisse, audi quid dicat: Tristis (inquit) est anima mea usq; ad mortem, & factus in agonia, prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut gutta sanguinis decurrentis in terram. Absit autem, ut credas Christum uel damno aliquo aut iniuria impaßibilis diuinitatis, in carne passum aut paßionem quam in carne & animo sustinuit, per diuinitatis unionem absorptam esse. Vnio enim illa incomprehensibilis, singulis naturis suam proprietatem seruauit. Quod enim paßibile, nẽpe humanitas, paßibile fuit. Quod impaßibile, nempe diuinitas, mansit impaßibile. Ego (inquit) deus, & non mutor.

Esaiæ.53. Lucæ.22. Lucæ.24. 1.Petri.2. Passus in corpore & anima. Matth.26. Marci.14. Lucæ.22. Iohan.12. Diuinitas in Christo impaßibilis. Psal.101. Malach.3.

SVB PONTIO PILATO, Iudicis nomẽ, sub quo passus est Christus, adiectum est, propter temporum agnitionem, & historiæ certitudinem. Erat enim id temporis Pontius Pilatus præses Iudeæ, sub Tyberio Cæsare Augusto, Qui Christum, licet innocentem, à se iudicatum, in crucem tamen egit.

Matth.27. Marci.15. Lucæ.23. Iohan.18.

CRVCIFIXVS, Mortis genus audis, q̃ ut

erat maxime cruciabile ac lentum, ita habebat summam ignominiam, maxime apud Iudæos. Nam in lege eorum scriptum reperiebatur: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Cur autem hæc mortis species omnium acerbissima à deo electa sit, præter scripturæ uaticiniũ (quæ hãc & typis & prædicationibus apertissimis futuram prodiderat) nõ oportet Christianum admodum esse solicitum, modo credat ac sciat eam mortis speciem, ad redimendũ genus humanum, nedum optimam, sed & decentissimam fuisse. Decebat enim, ut qui in ligno per superbiæ & uoluptatis stimulos uicerat, in ligno quoq; per extremã humilitatem & ingentissimos dolores uinceretur per Christum dominum nostrum. Decebat ut Christus expansis brachijs à terra sublimis penderet, qui pro sua ineffabili misericordia quærebat omnes complecti, quemadmodum ipse discipulis suis, mortis genus significans, ait: Quum exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum. Decebat eum, propter quem omnia et per quẽ omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem salutis eorum per passionem & crucem consummari. Decebat ut sponsus nostr thalami sui lignum ascenderet, & quũ in eiusmodi thalami lecto dormiret, apiretur latus eius et ecclesia uirgo prodiret, desponsanda Christo, ut quomodo Eua facta est ex latere Adæ dormientis, ita & ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendentis, ex quo manauit sanguis & aqua, quæ sunt ecclesiæ sacramenta. Decebat deniq; ut Christus, qui sibi tria regna subiecturus uenerat, quemadmodum Paulus apostolus ait: Quia in nomine Iesu omne genu flectetur, cœlestiũ, terrestriũ

Mors in cruce decebat redemptorem.

Cypr. in sym.

Iohan. 12.
Hebr. 2

Aug. de sym. ad catechu. li. 2. cap. 6.
Gene. 2.

Iohan. 19.

Philip. 2

& infernorũ, in aerem sublimatus, aereas subiugaret po
testates, tenderetq; manus, ut & populo non credẽti, in-
credulitatẽ suã exprobraret, & inuitaret credẽtes, fixa
demũ cruce ĩ terrã, ut indicaret q̃ ĩferna sibi regna subij Esaię.65.
ceret. Crux ergo ista triũphus erat seu potius triũphi ĩsi Crux tropheum.
gne, q̃ tropheum appellamus, nẽpe deuicti hostis inditium.

MORTVVS, Ecce hostia pro peccato in ara cru Philip.2.
cis immolata. Ecce Christum, dei & hominis filium, obe
diẽtem patri usq; ad mortem, mortem autem crucis. Ecce Hebræ.2.
Iesum gratia dei ꝑ omnibus mortẽ gustantem atq; ideo
participantem carni et sanguini, ut per mortẽ destrueret
eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, et li
beraret eos qui timore mortis per totam uitam obnoxij
erant seruituti. Id quod & ecclesia canit: Qui mortem In p̃sa.miss.
nostram moriẽdo destruxit. Et propheta Osee ante mul Osee.13.
ta tempora prædixit: O mors, ero mors tua, morsus tuus
ero in ferne. Et ideo Christus noui testamenti mediator Hebr.ę.9.
est, ut morte intercedẽte in redemptionem earum præua
ricationum, quæ erant sub priori testamẽto, repromissio
nem accipiant, qui uocati sunt æternæ hæreditatis. Vbi
enim testamentum est, mors necesse est intercedat testato
ris, Testamentum enim in mortuis cõfirmatum est, alio-
qui nondum ualet dũ uiuit qui testatus est. Vnde nec pri In sanguine oia mũdãtur.
mum quidem sine sanguine dedicatum est. Et omnia pene
in sanguine secundum legem mundantur & sine sangui-
nis effusione non fit remissio. Sed prioris testamẽti typi, Christo in cruce oblato, oẽs vet. legis hostię euanuerũt
nimirum diuersa illa hostiarum & holocaustorum gene
ra euanuerunt, postquam Christus uerus agnus dei, qui
tollit peccata mundi, per spiritum sanctum semetipsum

obtulit immaculatum deo, ut emundaret cõscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum deo uiuenti. obtulit autem semetipsum uolũtarie sacrificiũ deo, sicut scriptũ est; Oblatus est, quia uoluit, ut uel hoc inter mortem nostrã et Christi intersit, quod nostra anima ui morbi, aut humorum defectu à corpore depellitur, sed dominus uolens animam suam deposuit, quemadmodum apud Iohannem ait: Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam à meipso.

Voluntarie Christus mortuus. Esaiæ.53. Iohan.10.

ET SEPVLTVS, *Sepultus est, ut monumẽtum clausum, resurrecturo ad uitæ nouitatem, testimoniũ præberet, sicut nasciturо uterus uirginalis. Sepultus autem in monumento nouo, è uiuo solidoq; lapide exciso, ut sicut in hoc monumento nullus alius mortuus sepultus est, nec ante nec postea sic in illo utero, nec ante nec postea quicquam mortale conceptum est, quanquã et alia pleraq; mysteria hæc sepultura complectatur.*

Aug.de fide & symb. Matth.27. Ineffabilis dei pietas erga nos.

IAm qui credis Christum passum, crucifixũ, mortuũ, & sepultum. Et in Christum propter te passum, crucifixum, mortuum & sepultum crede. Audi Christũ tuũ te aduocantem ac dicentem. Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat uitam æternam. O ineffabilẽ dei misericordiam, quam deus commendat in nobis, quoniam adhuc quum peccatores et impij essemus, secundum tempus, Christus ꝑ nobis mortuus est, quum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij eius. Capiat ergo fiduciam anima Christiana, pro qua mortuus est Christus filius dei, hostia immaculata, sufficiẽs ad totius

Aug. de sym. ad cathecu. lib.2.ca.6. Iohan.3. Roma.5. Hebr.9.

tius

tius mundi diluenda crimina. Hic est agnus ille immacu Exod.12.
latus: cuius purißimus sanguis submouit angelum extin Nume.21.
ctorem. Hic est æneus ille serpens, quem exaltauit Mo= Iohan.3.
ses in deserto, positus pro signo, ut qui percußi sunt ab
ignitis serpentibus & aspexerint eum, uiuant & sanen=
tur. Serpens ignitus est diabolus, qui humanum genus à 1.
deo uiuo per inobedientiam auertens, per concupiscen= 1.Thimo.6. Coloss.2.
tiam, omnium malorum radicem, peccare fecit, & pecca
ti chirographum contra nos scripsit, quia ut propheta di
cit: In peccatis nostris uenundati sumus, Pretium enim In peccatis nostris venundati sumus.
animæ suæ diuenditæ, unusquisq; consequitur, quum con
cupiscentiæ satisfecerit. Christus ergo non suam, sed pa=
tris faciens uoluntatem, ascendens crucem, deleuit quod
aduersus nos erat chirographum, & affigens illud cruci
suæ, traduxit principatus & potestates, triumphās in se=
metipso, dans subinde hominibus, in se crucifixum credē
tibus, potestatem calcandi super serpentes & scorpiones Lucæ.10.
& super omnem uirtutem inimici.

DEinde pro peccatis nostris mortuus & sepultus est Christus, ut & nos peccatis moriamur. An
ignoratis (inquit Paulus) fratres, quicunque baptizati 2. Roma.6.
sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus.
Con sepulti enim sumus cum illo per baptismum in mor
tem, hoc scientes, quia uetus homo noster simul crucifi=
xus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non seruia
mus peccato, nec regnet peccatum in nostro mortali cor=
pore, ut obediamus concupiscentijs eius. Itidem Petrus 1.Petri.2.
Apostolus ait: Christus passus est pro nobis, uobis relin=
quens exemplum, ut sequamini uestigia eius, qui peccatū

non fecit, nec inuētus est dolus in ore eius, qui quum maledicerctur, non maledicebat; quum pateretur, non cōminabatur, tradebat autem iudicanti se iniuste, qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis
1.Petri.4. mortui, iustitiæ uiuamus, cuius liuore sanati sumus. Et iterum: Christo ergo passo in carne, et uos eadem cogitatione armemini, quia qui passus est in carne, desijt à peccatis, ut iam non desiderijs hominum, sed uoluntate dei, quod reliquū est uiuat temporis. Iuuet ergo exclamare cum Paulo: Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Qui enim Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs, qui Paulum cōmonentem & audiunt & imitantur, dicentem: Mortificate membra uestra quæ sunt super terrā, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulachrorum seruitus, ac deponentes irā, indignationem malitiam, blasphemiam, turpem sermonē de ore uestro, non mentientes, sed expoliantes uos ueterem hominem, qui renouatur in agnitionem dei, secundum imaginem eius, qui creauit illum. Docet denique Christus, quàm absolutam obedientiam præstare erga deum nos oporteat, quemadmodum diuus Paulus exponit: Hoc sentite in uobis, quod & in Christo Iesu, qui quum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, factus est obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Propo-

Gloria nostra, in cruce dominii. Gala.6.

Quomodo portāda crux post Christū. Coloss.3.

Philip.2.

Resistēdū peccato vsque ad mortem.

nit ergo in eadem cruce nobis exemplum resistendi pec- cato usque ad mortem, & libenter interitum suscipien- di, si ita res postulet p pietate. Demõstrauit enim cor- poris mortem timendam non esse, dum ipse prius pro omnibus dignatus est mori, & de morte triumphare. Diabolus promittit suæ uoluntatis sectatoribus uitam temporalem, & momentaneam uoluptatem, Christus uero, iustitiam usq; ad mortem sitientibus, uitam æter- nam. Et hic admodum suaue est, gustare et sentire per mortem & paßionem Christi factum esse, ut & afflictio nes nostræ, imo & mors ipsa (modo tamen eas dei re- spectu ac patienter feramus) ipsi deo non tantum gratæ sint & acceptæ per Christum, sed & nobis salutares, habentes promißionem, quoniam si compatimur, & cum illo glorificabimur. Non enim condignæ sunt paß- siones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuela- bitur in nobis, hæc est crux, quam tollere nos iubet Christus, & eum sequi, quam gaudentes susceperunt Apostoli & martyres Christi. In hac gloriatur Aposto- lus Paulus. 2. Corinth. 11. Hæc qui intelligunt, in omnẽ fortunam erecti, cum fideli Iob dicunt: Dominus dedit, dominus abstulit, Sicut domino placuit, ita factum est, Sit nomen domini benedictum. Nouerunt enim, quod in præsenti est momentaneum & leue tribulatioñ. nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus ope- rari in nobis, non contemplantibus nobis quæ uidẽtur, sed quæ non uidentur. Quæ enim uidentur, temporalia sunt: quæ autem non uidentur, æterna sunt, Hæc qui sciunt, ne mortem quidẽ abhorrẽt, Sciũt enim quod siue

Aug. de fymb. ad cate. libr. 2. ca. 3.
Matth. 10.
Matth. 5.
Afflictiones mõ patienter ferantur, salu- tares.
2. Timo. 2.
Roma. 8.
2. Corin. 11.
Iob. 1.
2. Corin. 4.
Roma. 8.

uiuimus siue morimur, domini sumus. Sciūt quoq; quod
Aug. de sym. ad cathecu. li. 2. c. 1. *mors adeo non separat nos à charitate dei, ut & arctius copulet, quod sit uia, per quam trāsimus à charitate imperfecta ad perfectā, optabilis pijs, sed horribilis impijs.* Paulus clamat; *Cupio dissolui & esse cum Christo.* Et *sancti patres, mortes piorum, transitus seu dormitiones,*
Iohan. 5. *imo natales potius uocant quam mortem, Christi uerbum sequuti, dicentis, quod qui crediderit in eum, non morietur in æternum, sed transeat à morte ad uitam. Sed alia longe ratio est de impiorum morte, nam quemadmodum*
Psalm. 33. *propheta ait: Mors peccatorum peßima.*

DESCENDIT AD INFEROS.

Cur Christus ad inferos descenderit. Roma. 6. Acto. 2. Iohan. 12. Ephe. 4. Psal. 15. Acto. 2. 1. Petri. 3.

CRedimus *Christum ad inferos descendisse, non q; ibi sit aliquid passus. Nam in cruce omnis paßionis eius consummatio facta est, sed ut nobis frangeret regnum Satanæ. Descendit, non ut illic cruciaretur, sed ut Satanam cum omni potentia, propter quam princeps mūdi huius dictus est, sibi & in se credentibus subijceret ac captiuam duceret captiuitatem. In Christo enim uere cōpleta est prophetia psalmi: Nō derelinques animam meā in inferno, quemadmodum* Petrus Apostolus de Christo *prædictum in Actis apostolicis interpretatur,* Idem in *prioris epistolæ capite tertio scripsit in hunc modum:* Mortificatus *autem carne, uiuificatus autem spiritu, in quo & his qui in carcere erant spiritibus ueniens prædicauit. Huc quoque spectat prophetia Osee:* Ero mors
Osee. 13. *tua ò mors, morsus tuus ero inferne.* Et *pie interpretan-*
Zacha. 9. *tur, qui ad hunc articulum citant, quod Zacha. 9. scribitur: Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti uinctos*

de lacu, in quo non erat aqua. Et quod Ecclesiast. capi. Eccle. 24
24. sub persona sapiētiæ dictum legimus: Penetrabo infe
riores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, &
illuminabo omnes sperantes in domino. Et pleraq; alia,
ex psalmis cum hoc articulo congruentia.

TERTIA DIE RESVRREXIT á mortuis.

IN missæ symbolo canit ecclesia: Et resurrexit tertia die, secundum scripturas. Et Paulus Apostolus ait: Tradidi uobis in primis quod accepi, quod Christus 1. Corin. 15. pro peccatis nostris mortuus est & q, sepultus est & resurrexit secundum scripturas. Nam triduana mors domini, paßim & prædicta est & præsignata per prophetas. Triduana mors domini. Ionæ enim prophetæ typus quo spectet, ipse dominus indicauit, quū ait ad Iudæos: Generatio hæc, gñatio neq̄ est, Ionæ. 2. signum quærit, & nō dabitur ei, nisi signū Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in uentre ceti tribus diebus & Matth. 12. Lucæ. 11. tribus noctibus, ita oportet esse filiū hominis ī corde terræ tribus diebus & tribus noctibus, quod per synecdochen intelligitur. Porro in Euangelio nihil est quod tam sæpe inculcat Christus, tam euidenter prædicit, q̄ se pasſurum, & tertia die resurrecturum, ut postquam factum Matth. 17. 20. Mar. 9. 10. Lucæ. 9. 18. fuerit quod prædixit, inconcussa fide teneremus Christū deum & hominem, ut hæc omnia nostræ salutis causa peragere, de cœlis descendisse. In paßione hominem se declarauit mortalem, per quam quod infirmum ac fragile erat, absoluit. In resurrectione se deū declarauit & immortalem. Qui enim deuicta morte resurgit, non potest esse mortalis. Atq; ita decebat eum, propter quē omnia, Hebræ. 2.

& per quem omnia, multos filios in gloriam adducentē, authorem salutis eorum per paßionem consummari. Resurrexit ergo Christus pro nobis, sicut passus est pro nobis. Primum, ut eum quem authorem salutis nostræ agnoscimus, in quo omne præsidiū incolumitatis nostræ collocamus, immortalē sciremus. Christus enim resurgens ex mortuis, iā nō moritur, mors illi ultra nō dominabitur. Deinde, ut nos simul cum illo per pœnitentiam commortui peccatis, & per baptisma consepulti simul ēt cū illo, in nouitate uitæ resurgeremus, ut quō Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus, ut excitati per gratiā ac spiritum ipsius, ipsi pie uiuendo, & in mandatis dei ambulando, seruiremus. Traditus est ergo propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationē nostrā. Si ergo complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul ēt uiuemus cum illo. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quod aūt uiuit, uiuit deo. Ita & uos existimate, uos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autē deo in Christo Iesu, mortificatos legi p corpus Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis deo. Fructus autē spiritus sunt, charitas, gaudiū, pax, patientia, longanimitas, bonitas, māsuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, aduersus quæ non est lex. Qui enim Christi sunt carnem suam crucifixerūt cū uitijs & concupiscentijs. Et iterum: Si consurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt, quærite. Vbi Christus est in dextera sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ sup ter

Christus pro nobis resurrexit.

1

Roma. 6.

2.

Ibidem. Coloss. 2.

Lucæ. 1.

Roma. 4.

Roma. 6.

Roma. 7

Fructus spiritus qui. Gala. 5.

Coloss. 3.

ram. Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cũ Christo in deo. Induite ergo uos sicut electi dei sancti, & dilecti, uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, supportantes inuicem, & donantes uobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit uobis, ita & uos. Super omnia autem hæc, charitatẽ habete, quod est uinculum perfectionis. Et pax Christi exultet in cordibus uestris, in qua et uocati estis ĩ uno corpore, & grati estote. Proinde pientissima oratio est Pauli ad Hebræos: Deus pacis qui eduxit de mortuis pastorem magnũ ouium in sanguine testamẽti æterni, dominum nostrũ Iesum Christum, aptet uos in omni bono, ut faciatis uoluntatem eius, faciens in uobis quod placeat coram se, per Iesum Christum. Denique Christus surrexit primitiæ dormientium, ut nobis certã spem resurrectionis faceret. Ipse est enim caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis. Qui autem primus est, solus esse non potest, neque caput deseret sua membra. Si enim (ut diuus Paulus colligit) Christus resurrexit, & nos resurgemus.

Deprecatio Paulina. Hebræ. 13.

3. 1. Corin. 15.

ASCENDIT AD COELOS, SEDET ad dexteram patris.

Consummatis his quæ in terra gerebãtur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter consummato redẽptionis mysterio Christus ascẽdit in cœlum, Non secundũ deitatẽ, qua semper æqualis est patri, qua ubiq; est, et qua nusquã deest, sed scd̃m hoĩem assumptũ gloria & honore coronatum, subiectis sibi oĩbus, et quæ in cœlo & quæ in terra. Ascẽdit uero ut propheta,

Christus ascẽdit secundum hoĩem assumptum, & cur. Philip. 2. Hiere. 23.

1. Iohā.11 Psal.8. Ephe.1. Hebrę.2. Psal.67. Ephe.4. Acto.1.

& prophetam explicans. Paulus ait: Captiuam duces captiuitatem, corporis aspectum subducens discipulis & animos illorum ad cœlestia subuehens, promittens dona spiritus ex alto. Ascendit autem post quadraginta dies à resurrectione, itra quos seipsum discipulis suis uiuū præbuit ĩ multis argumẽtis apparẽs eis, loquẽs de regno dei.

Quomodo Christus sedet ad dexteram patris. Aug. de symb. ad catechu. lib.2.c.7

SEdet ad dexteram dei patris omnipotentis. Sessio ista non est accipienda humano sensu, tanquam pater ad sinistram, filius ad dexteram sedeat, sed per dexteram intelligenda est honoris æqualitas, regni consortiū, & potestas, qua constitutus est Christus super oẽs creaturas & quæ in cœlo & quæ in terra, & quæ apud inferos sunt, Sicut Paulus Ephesijs scribit: Secundum operationem potẽtiæ uirtutis eius quã operatus est in Christo Iesu constituẽs eum ad dexteram suam in cœlestibus, super omnem principatū & potestatem & uirtutem & dominationẽ, & omne nomẽ quod nominatur nõ solum in hoc seculo, sed & in futuro Sic Stephanus legitur uidisse cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris uirtutis dei. Et ipse Christus sic futurū dixit: Veruntamẽ dico uobis, amodo uidebitis filiū hominis sedentẽ à dextris uirtutis dei. Sedet qui sine solicitudine gubernat uniuersa, stat paratus ad opitulandum oĩbus ipsum implorãtibus, Sicut Paulus dicit: Habemus aduocatū in cœlis. Secundum ergo hanc uirtutẽ de cordibus fidelium nunq̃ discedit, nunq̃ suos derelinquit, sed semper potens est nos eripere de oĩbus tribulationibus, angustijs ac hostibus nostris, quemadmodum pollicitus est nobis, dicens: Et ecce ego uobiscum sum usq; ad consumationem seculi.

Ephe.1.

Acto.7.

Matt.26. Cur sedere dicatur, & cur stare. Heb.9. 1.Iohan.2. 1.Petri.1. Matth.vlti.

Ascēdit Christus propter nos, ut omnes illum spiritualiter amaremus, et ex æquo omnes animos in cœlum tolleremus, scientes illic esse caput nostrum. Ascendit Christus pro nobis præcursor factus, pandens iter, & securos nos de se reddens, ut fideliter speremus ad ipsum nos posse peruenire, quem credimus ad dexterā patris sedere, quēadmodum Paulus Apostolus dicit: Habentes ergo pōtificem magnum qui penetrauit cœlos, Iesum filium dei, teneamus spei nostræ confeßionem. Ascēdit caput nostrū in cœlum, ut nos membra sua secum in cœlum subleuaret, alioqui nunquam ascensuros. Nemo enim ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Vis ergo ascendere in cœlū, ascēdentem tene, etenim per teipsum leuari non poteris. Vis ascendere, membrum illius esto, qui solus ascendit. Qui simul cōsuscitauit nos, simulq; sedere fecit in cœlestibus.

21 1.Petri.4

Aug. de symb. ad cathecu. libr. viii. ca. 7.

Hebræ.4.& 9.10.

Augustinus.

Ephe.2.

Vides quantū Christo debeas, ut te à seruitute diaboli redimeret, factus est homo. Et ut certus de liberatione tua esses, tradidit se in mortem, animam suā pro te posuit, teq; pretioso sanguine suo coemit, ut in nouitatem uitæ resurgeres, ut certa fiducia crederes te in die illo extremo eodē quod gestas sed glorificato corpore, reuicturum, ipse primus à mortuis resurrexit, ut scires ubi petenda fœlicitas, ut hoc mundo non aliter quā peregrinus ac in transitu utereris, aliam inquirens patriā, omnemq; curam ad illam cœlestem æternāq; uitam trāsferres, subuehendus tandem in terram uiuentium, ipse primus ascendit in cœlum, ut non timeres uel à mūdo, uel à morte, uel à diabolo, sedet ad exterā uirtutis dei, para-

Rememoratio bñficiorū Christi.

Iohan.10.
1.Corin.6.
Roma.6.
1.Corin.15.
1.Petri.1.
2.Corin.5.
1.Petri.2.
Hebr.10.11.
Psal.26.

tus misereri tibi. Ideo enim ut Paulus ait; Debuit p omnia fratribus similari, ut misericors fieret & fidelis pontifex ad deum, & ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse & tentatus, potens est eis qui tentantur auxiliari. Quid facies igitur ô homo, qui tãta Christi erga te beneficia uides? Exclama cum propheta: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et si non habes quod retribuas, accipe ab eo quod illi offeras. Et dic cum propheta: Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.

Psal.115. Accipiendũ a Christo quod deo offeramus.

INDE VENTVRVS EST IVDIcare uiuos & mortuos.

Duo Christi aduentus.

SYmbolum apostolicum duos Christi aduentus cõmemorat. Alterum, quo descendens de cœlis, humilis uenit, ut per mortem & sanguinem suum captiuos redimeret, pditos repararet ac seruaret, de quo dictũ est prius. Alterũ quo ueniet conuenientissimo tempore ac die, quẽ nobis ignotũ esse uoluit in gloria patris, iudicaturus uiuos et mortuos. Quos ambos aduẽtus in scripturis caute distinguere necessariũ est. Rediturus est autẽ in ea forma qua ascẽdit, attestãtibus idipsum quũ ascenderet angelis, ac dicẽtibus: Viri Galilæi, qd statis aspicientes in cœlũ? Hic est Iesus q assumptus est à uobis in cœlũ, sic ueniet quemadmodũ uidistis eum euntẽ in cœlum, Humana qdẽ specie conspicuus, sed iã immortalitatis gloria refulgẽs.

.1. .2.

Aug. de fide et symb. ca. 8.

Matth. 24. Marci. 13. Luc. 13.

Acto. 1.

Iudiciũ extremum.

Aug. de sym. ad catechu. li. 1. ca. 4.

IVdicabit autem uiuos & mortuos, id est, feret sentẽtiam, & de uiuis qui tum adhuc in aduentu suo superérunt, & de mortuis, nimirum omnibus, quotquot ab Adam usq; in eum diem defuncti sunt, tũ subito reuictu-

ris, quemadmodum diuus Paulus ait: Quod nos qui ui-
uimus, qui residui sumus in aduentu domini, non præue-
niemus eos qui dormierunt. Oportet enim nos omnes si-
sti ante tribunal Christi, ut referat unusquisq; propria Roma.18.
operis sui, prout gessit, siue bona siue mala. Pater enim Iohan.15.
omne iudicium dedit filio, Nec tantum homines, sed &
angeli boni ac dæmones impij corā eo sistentur, Iesumq;
præsentem intuebuntur, pij ad solacium, impij ad terro-
rem. Qui hic iniuste pro nobis iudicari condemnariq;
sustinuit, illic iudicabit orbem uniuersum, redditurus
cuiq; secundum opera sua. Et hæc forma iudicij, quum ue- Forma iudicij
nerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli Matth.25.
cum eo, tum sedebit super sedem maiestatis suæ, & con-
gregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos
ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis, & sta-
tuet oues quidem à dextris suis, hœdos autē à sinistris.
Tunc dicet rex his qui à dextris eius erunt: Venite be- Matth.25.
nedicti patris mei, possidere paratum uobis regnum à
constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi man
ducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, &
collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & uisi-
tastis me: in carcere eram, & uenistis ad me. Et quamdiu
fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.
Tunc & rex his qui à sinistris eius erunt, dicet: Disce-
dite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est
diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis
mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi potum: ho-
spes eram, & non collegistis me: nudus, & non operui-
stis me: infirmus, & in carcere erā, et non uisitastis me.

Et quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fe cistis. Quæ uerba diligenter recolenda sunt, quibus docetur Christianus, se ex fide illa mortua, quam nulla comitantur fidei & dilectionis opera, haud saluandum. Quin adeo charitatis ac misericordiæ opera (sine quibus nemo uere fidelis seu Christianus censeri potest) requiri, ut de cæteris pene omnibus sileatur. Qui enim dilectionem habet, omnia habet. Plenitudo enim legis, dilectio est. Et finis præcepti, charitas est, de corde puro, cōscientia bona, & fide non ficta. Nā etsi quisq; per fidem absq; meritis proprijs, ex impio fiat iustus. Interim tamen manifestum est, fidem sine operibus fidei non prodesse ad salutem, in eo qui tempus habet operandi.

Fides mortua nō cōfert ad salutem. Plenitudo legis dilectio. Roma. 13. 1. Timo. 1. Augusti.

CAeterum totum hoc iudicium nō humano more, sed in momēto punctoq; temporis geretur, & tamē uerissime geretur. Nec enim opus ē morosa discußione, quando patebunt omnia cordium arcana, quando sua quemque damnabit conscientia, sicut Apostolus ait: Testimonium illis reddente conscientia ipsorum, ac inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, quum iudicabit deus occulta hominum. Corpora quoque tunc ad immortalitatem immutata, non occupabunt (quemadmodum nunc) spatium loci, iuxta triplicem dimensionem, longi, lati, et profundi, ut nemo demirari debeat, ubi sistendi sint omnes homines, qui tot annorū millibus ab orbe condito fuerunt, & tamen erūt uerissime eadem corpora, quemadmodum circa articulū Resurrectionis mortuorum latius dicetur. Quod autem scriptura ita loquitur, perinde atq; humano more iudi-

Iudiciū extremū in momēto peragetur. Roma. 2. 1. Corin. 15. Corporum post resurrectionē subtilitas.

cium hoc extremum peragendum sit, more suo facit, attemperans sermonem ad humanum captum, obsecundans tarditati nostræ.

Credimus autem Christum propter nos uēturum iudicare uiuos & mortuos, ut pios à corporali morte ac alijs omnibus angustijs liberatos, in regnū suū cœleste, ubi perpetuo cū eo erimus, subuehat. Impios uero debitis pœnis afficiat, quemadmodum ipse dixit: Et ibunt hi, nimirum impij, in ignem æternum. Iusti autē in uitam æternam. Itidem beatißimus Apostolus ait: Qui reddit unicuique secundum opera sua, his quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem et incorruptionem quærentibus uitam æternam. His autē qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati ira et indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malū, Iudæi primum et Græci. Non enim est personarum acceptio apud deum. Proindeque omnes pij hunc aduentum cum summo desiderio morātur, expectantes beatam spē & aduentum gloriæ magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, semper orantes, ut deus pacis sanctificet eos p omnia ut integer spiritus eorum & anima & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi cōseruetur, scientes quia fidelis est qui uocauit eos, qui etiam facit. Diligentibus enim aduentum eius, magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli testimonio cōprobatur: De cætero (inquit) reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dn̄s iustus iudex in illa die, non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentū dn̄i.

Rediturus ad nos, & cur.

1. Tess. 4. Matth. 25. Roma. 2.

Acto. 10. Ti. 2.

2. Thess. 5.

2. Timo. 4.

Cur dies aduentus domini nobis ignotus.

Voluit autē dominus hunc diem aduentus sui nobis esse ignotum, ad excitandū, nos, quo semp in officio & ea qua uocati sumus uocatione, parati inueniamur. Proindeq; apud Marcū dñs ita Euangeliū suum claudit: Videte & uigilate, & orate, nescitis enim qñ tēpus sit, sicut homo qui peregre profectus, reliquit domū suā & dedit seruis suis potestatē cuiusq; operis, et ianitori præcepit, ut uigilet: Vigilate ergo, nescitis enim qñ dominus domus ueniat, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane, ne quum uenerit repente, inueniat, uos dormientes. Quod aūt uobis dico, omnibus dico. Vigilate. Vigilemus ergo & oremus, quia breuis est & incerta ista uita, & nescimus tempus qñ uenturus est dominus.

Marci.13.

Aug.in symb.

CREDO IN SPIRITVM sanctum.

Tertiæ partis symboli diuisio.

Svbsequitur tertia symboli pars, quæ spiritui sancto tribuitur, in primis declarans eius diuinam naturam, quam habet cum patre filioq; communem, salua distinctione proprietatis personarum, subinde dilucide exprimens, quæ sit per spiritum sanctum in Christi corpore, quod est ecclesia, gubernatio.

1.Corin.12.

Spiritus varie accipitur.

Spiritus interdū pro flatu spiritus aerei accipitur, re inconstanti, uolubili & instabili, secundū quam appellationē non oportet aliquid simile imaginari de spiritu sancto. Sed frequentius in scripturis, generali uocabulo, spiritus dicitur, quicquid incorporeum est. Sic in Euangelio dicitur: Spiritus est deus, quod oībus psonis iuxta diuinam naturam commune est. Sic & angeli spiritus dicūtur, sic & animus hominis spiritus appellatur.

1. Psal.148.
2.

Iohan.4.

Psal.103.
Hebræ.1.

ſed ratione imcomparabiliter craßiore. Peculiari autē appellatione in ſcripturis ſanctis, tertia in diuinis perſona, Spiritus ſanctus nuncupatur. 3. Roma. 8. 1. Corin. 2.

CREDO, &c. In exordio noſtræ expoſitionis diximus, ſummam apoſtolici ſymboli tribus uerbis contineri, nimirum, Credo iu deum. Cætera enim quæ ſequuntur, tres unius eiuſdemq; deitatis perſonas, perſonarumq; proprietates exponunt, quare ſi ſolius diuinitatis ratio habeatur, unico cõtextu dicemus, Credo in deum patrē, filium, & ſpiritum ſanctum, quemadmodum Athanaſius in ſuō ſymbolo docet, fidem hanc eſſe catholicam, ut unū deum in trinitate, & trinitatem in unitate ueneremur. In qua nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt & coæquales. Illa ergo omnia quæ de Chriſto, poſt articulum, Et in Ieſum Chriſtum filium eius unicum dominum noſtrum, media intercedūt, ad incarnationis & paßionis eius myſterium pertinent. In quibus tamen, de ſpiritu ſancto, non ſiletur, Sed ut una eadēq; ĩ trinitate diuinitas doceatur, ſubnectitur tertia ſymboli pars, qua principio dicimus. Summa ſymboli. Cy. in ſymb. Athanaſius.

CREDO IN SPIRITVM SANctum, Diligenter enim hic retinenda eſt præpoſitio, IN, ꝙ manifeſte declarat ſpiritū ſanctū deū eſſe patri filioq; coæqualē. Nam in quas ꝑſonas pariter creditur, eaſdem neceſſe eſt coæquales, atq; unū deum eſſe. Nemo enim in creaturam ullam credit, hoc eſt, ſummam fiduciam collocat, ſed in unico ſoloq; deo, ſicut ſcriptū eſt: Audi Iſrael, dñs deus tuus unus eſt. Interrogati ergo de patre, an pater deus ſit? Reſpondemus, deus eſt. Interrogati de filio, Præpō, in Spūſſ. deus. Aug. in Iohā. c. 14. Deute. 6. Matth. 22. Marci. 12. Lucæ. 10.

Au. de fide et symbo. ca. 9. eodem modo, quia deus est. Interrogati denique de spiritu sancto, pariter dicimus, quia deus est. Non tamen tres dij, sed unus est deus, de quo meminit scriptura: Quoniã ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi honor et gloria in secula seculorum, Amen. Quanquam autem omnium uerißimum sit, in rebus creatis, nullam reperiri posse conuenientem similitudinem, per quam uel tenuiter, hæc trinitas personarum in unitate deitatis intelligi poßit. Quæ enim ratio, aut quæ similitudo incomprehensibili & ineffabili deo comparari potest, quemadmodum quoque supra meminimus? Tamen, cũ uenia diuinæ maiestatis sequuti diuum Augustinum, ad iuuandam infirmitatẽ nostram, aliquam afferemus similitudinem, in ea re creata, in qua deus noster, in scripturis apparuisse dicitur, nempe igni. In igne tria conspicimus, lumen ignis, splendorem, & calorem, & quum sint tria, unum lumẽ est, simul exurgunt, simulq; cõsistunt, nec ignis præcedit splendorem, nec splendor calorem, & hæc non confuse unum sunt, simul operantur, & inseparabiliter operantur, aliud igni tribuitur, aliud splendori, aliud calori. Nam quum ad ignem refers uisionem, ibi operatur, & splendor, & calor, & quum ad splendorem refers illuminationem, simul operatur & ignis & calor, et quum ad calorem refers calefactionem, simul operatur ignis et calor & splendor. Ita quum dicitur, ꝙ deus fecerit mũdũ, intelligimus patrem, ex quo omnia, per filium, per quem omnia, in spiritu sancto, in quo omnia, mundum cõdidisse. Et quum dicimus, filium ꝑ nobis incarnatum et passum, intelligimus incarnationem & paßionem filij, operatum

Roma. 11.

Aug. de sym. ad catechu. li. 3. cap. 9.

Exodi. 3. 13.

Trinitas inseparabiliter oia operatur.

Gene. 1.

Roma. 11.

ratum fuisse & patrem & filium & spiritum sanctum, quemadmodum superius quoq; meminimus. Et quum peccatorum remißio tribuitur spiritui sancto, intelligimus totam trinitatem, hoc donum inseparabiliter operari, Hoc ob omnino rudes dixerimus. Nam illud mysterium, quod est ineffabile & incomprehēsibile, nec uerbis angelicis explicari potest, quanto minus humanis, propterea temere nihil de inuisibilibus affirmemus tanq̃ scientes, sed tanquam credentes, quoniam non nisi mundo corde uideri possunt, Idq; non aliter in hac uita q̃ ex parte tantum & in ænigmate.

Mysteriũ trinitatis incomprehensibile etiã angelis. 3. Reg. 8. Augu. de fide & sym. c. 9 Matth. 5 1. Corin. 13:

Simpliciter ergo credenda est hæc personarũ æqualitas. Nã quid eo manifestius? quod saluator in Euãgelio ait: Baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, Hic enim tres personas recẽset, quibus tribuit parem potentiam, uirtutem & honorem remißionis peccatorum, & regenerationis nostræ, per baptismum. Et ut euidentius symbolum, quod in missa canitur, æqualitatem spiritus sancti in diuinitate cum cæteris personis indicaret, addidit quasdam uoces de spiritu sancto, appellans illum, dominum, & uiuificantem, qui ex patre filioq; procedat, qui cum patre & filio simul adoretur & conglorificetur, qui loquutus sit per prophetas.

Personarum æqualitas. Matth. 24

Symbolum Const.

SPIRITVM SANCTVM, Sanctum appellauit, quia unicus est spiritus, natura sanctus, ex se omnia sanctificans, quæ sancta sunt, appellatus propterea à Paulo spiritus sanctificationis, angelorum quidem & hominum piorum spiritus. Sancti quoq; dicuntur, at non sanctificantes, sed sanctificati per spiritum creatorem.

Vnicus spũs natura sanctus Roma. 1.

Sanctus quoq; spiritus nuncupatur, ad discretionem alio
1.Reg.16 *rum spirituum. Nam in scripturis legimus, Sauli fuisse*
3.Reg.22 *spiritum à domino malum, & spiritum mendacē in ore*
1.Reg.28 *prophetarum, spiritum uertiginis. spiritum phytonicum;*
Acto.16 *spiritum fornicationū. spiritum nequam, spiritum immun*
Lucæ.11 *dum. spiritum huius mundi. spiritum Satanæ spiritum tu*
2.Corin.11 *midum & elatum. His oībus spiritus sanctus cōtrarius*
Prouer.16 *est, eijciens eos. Nam dispellit omnem malitiam, pro fero*
Lucæ.11 *cibus mites reddit, deducit in oēm ueritatē, reuelat scri-*
Iohan.16 *pturarum mysteria, per fidem purificat corda, largitur*
2.Corin.12 *ueram charitatē, quæ non cogitat malum, nec operatur*
1.Corin.13 *perperam inspirat huius mundi contemptū, eximit ab om*
Iohan.14.15 *ni consortio Satanæ, & subiectos reddit deo, quia spiri-*
Roma.8 *tus dei est, & spiritus Christi, a patre filioq; procedens.*

Iohan.15 *A patre quidem, attestante scriptura: Qui (inquit Chri-*
stus) à patre procedit, ille testimoniū perhibebit de me. Et
Matth.10 *iterum: Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus pa*
tris uestri, qui loquitur in uobis. A filio uero, quū Euā
gelium dicat: Quod filius post resurrectionem mittēs di
scipulos suos, prædicare Euangelium, insufflauit in faciē
Iohan.20 *ipsorum et dixit: Accipite spiritū sanctum. Et Apostolus*
Roma.8 *ait: Si quis spiritum Christi nō habet, hic nō est eius.*

Spūs sancti diuersa nomina in scripturis

HAbet autem spiritus sanctus in scripturis diuer*sa nomina, secūdū diuersas operationes. Digitus*
Lucæ.11 *dei dicitur, in quo Christus eijciebat dæmonia. Spiritus*
Matth.10 *paracletus, id est consolator, qui cōfirmat & consolatur*
Iohan.15 *nos ī omni tribulatione nostra, seu aduocatus. Ipse enim*
Acto.2 *postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, ad*
2.Corin.1 *postulandum nos incitat & impellit, Spiritus rectus q;*
Roma.8
2.Corin.11
Psal.50

deducat nos in uiam rectam à terrenis affectibus, quibus inambulamus, nos purgans, & ad cœlestia subuehens, à circuitu, in quo impij ambulāt, reuocans, & in uiam rectam mandatorum domini reducens. Spiritus principalis q; confirmet nos, ut nullis perturbationibus à Christo separari ualeamus, nullis terroribus recedere, nullis cruciatibus infirmari. Spiritus bonus quem dat deus petentibus eum, diffundēs charitatem in cordibus nostris. Spiritus adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba pater. Tribuitur autem in primis spiritui sancto bonitas, quoniam per ipsum fit remißio peccatorum & largitio donorum, quibus ornat animam abolitis peccatis. Itidem charitas, quia per ignem amoris sui congregantur & cōglutinantur fideles, sicut membra corporis nostri cohærent integra, beneficia animi seu spiritus nostri.

Roma. 8 Lucæ. 11 Roma. 5 Roma. 8 Gala. 4 Roma. 12 1. Corin. 12 Ephe. 4

CRedimus ergo in spiritū sanctum deū, cum patre & filio. Credimus q; in illo pater per Christum, & in Christo omnia operatur, omniaq; uiuificat ac fouet. Credimus q; hoc ducente & gubernante, per filiū ueniemus ad patrē, q; p hunc a deo patre cū filio agitemur, excitemur, uocemur, ac trahamur. Credimus q; ille per eam fidem, quæ in Christum est, donetur, q; per eū inhabitātem, efficimur templum dei, sicut dicit sanctus Paulus: Templum enim dei sanctum est, quod estis uos. Et iterū: Nescitis quia corpora uestra templum sunt spiritus sancti, q in uobis est, quē habetis à deo. Credimus, q; hic est, qui cōscientias nostras reas arguit de peccato. Cui enim dubium est, alium spiritum spiritui nostro in iniquitate frigido, tum aduenisse, cum feruore accenditur pœniten-

Quomodo in spiritum s. credendum. Io. 14. 15. 16 Iohan. 3 Roma. 8 Acto. 11 1. Corin. 3 1. Corin. 6 Iohan. 16 Bernard. in sermo. diei pente. 1

tiæ? Neq; enim q̃ lethali crimine occubuit, seipsum rursum accedere potest, ut ad eum suum reuertatur, nisi accedat alius, hoc est, dei spiritus, ipsum dijudicans. Credimus, q̄ hic spiritus mortificet in nobis carnales concupiscentias, q̄ extinguat opera carnis, q̄ motus in nobis excitet, & fructus gignat spirituales. Est itaq; certissimũ pignus uocationis nostræ, quoniam quum sentimus opera eius in nobis, id est, conuersionem animarum nostrarum ad deum uiuentem, & cætera quæ diximus, ipse spiritus reddit testimoniũ spiritui nostro, q̄ sumus filij dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Quo imbuti, cum fiducia clamamus: Abba pater. Nam qui hoc spiritu uacant, mundano spiritu imbuti, falso dicũt Christo, Domine domine, quia hoc spiritu carent, non facientes uoluntatem patris, nec fructus spiritus, proindeque secundum Iohannis testimoniũ, nemo Iesum appellat dominum, nisi in spiritu sancto. Dominum enim Iesum appellare non potest quisquam, qui se illi totum non committit & subdit, quod fit spiritu sancto docente. Ergo fratres (ut diuus Paulus inquit) debitores sumus, non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Si autem spiritu, facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicunq; enim spiritu dei aguntur, hi sunt filij dei.

[Margin: Spũs. mortificat & uiuificat. | Gala. 5 | 2. Corin. 5 | Ephe. 1. | Roma. 8 | Qui spiritum Christi nõ habet, is frustra appellat deũ | 1. Corin. 15 | Roma. 8]

Nolo tamen, ut intelligas hanc motionem animi tui, esse ipsum spiritum sanctum, etsi in scripturis interdum sic nominetur, nimirũ q̄ sit gratia & opus spiritus sancti ab eo proficiscens, quæ non substantia, sed accidẽs in nobis est. Ad eum modum orat Paulus, ut hic

[Margin: Augu. de tri. lib. 5. c. 14]

ſpiritus integer perſeueret in nobis,hoc eſt, ſpiritus ſan ctI gratia,Atque huius gratiæ reſpectu, quam operatur ſpiritus ſanctus in cordibus fidelium,homo ex corpore, animo,& ſpiritu humano compoſitus, ſæpenumero caro,carnalis ſeu animalis apud Paulum appellatur, quod quicunq; ex ſpiritu ſancto non fuerit renatus, mentem, rationem & uoluntatem carnalibus deſiderijs ita obſitam teneat,ut regnum dei uidere non poßit.

1.Theſſ.5 Augu.de fide & ſym.c.10 1.Corin.2 Iohan.3

SANCTAM ECCLESIAM catholicam.

HIc ſermonis uis mutatur,omittitur enim præpoſitio,IN.Non enim dicit ſymbolũ, Credo in ſanctam eccleſiam,& cætera quæ ſequũtur, ſicut ſuperius dixit,Credo in deum patrem, & in Ieſum Chriſtum filium eius unicum,& in ſpiritum ſanctum, Sed tantum, Credo ſanctam eccleſiam catholicam.i.credo eccleſiam à deo congregatam eſſe,non in ſanctam eccleſiam, ut in deum.Hac ergo præpoſitionis ſyllaba,creator ſecernitur à creaturis,& diuina ſeparantur ab humanis.

Cy.in ſymb.

Credimus ſanctam eccleſiã non in eccleſiam.

SANCTAM ECCLESIAM, *Proximo articulo didicimus ſpiritũ omnia ſanctificantẽ, hic eccleſiã audimus ab illo ſanctificatã. Eccleſia græca uox eſt. ἐκκαλεῖν quod eſt euocare.Vnde eccleſia q̃ſi euocata cõcio.Fides enim(ut ait Paulus)ex auditu eſt,auditus aũt per uerbum Chriſti,Qui ergo per uerbum Chriſti euocati ſunt à ſimulacris mortuis ad deum uiuum,ab ignorãtiæ tenebris ad lucem Chriſtianæ ueritatis, & obtemperarunt,eccleſia Chriſti dicũtur.Eccleſia aũt duplex eſt, militans & triumphans,utramq; cõplectitur hic articu-*

Ecclẽſia quid ſignificet Roma.10 1.Pet.2 Eccleſia duplex. Aug.in ench. 56.57.58

lus. Triumphans est cœtus ille beatarum animarum cum Christo regnantium, qui & de mundo & diabolo triũphauit, & regnat cum Christo securus in æternum, quẽ

Apoca. 7

Apocalypsis describit: Hi (inquit) sunt qui uenerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas & dealbauerunt eas in sanguine agni, & ideo sunt ante thronũ dei & seruiunt ei die ac nocte in templo eius, & qui sedet in throno, habitabit super illos, non esurient neq; sitient amplius, nec cadet super illos sol neque ullus æstus; quoniã agnus q in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad fontes aquarum, & absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

Militans bifariam consideratur.

Augu. de fide ad Petrũ. Itẽ lib. 7. contra Donatistas.

Apoc. 1. 2

1. Corin. 12

Roma. 12

Ephe. 4

Tit. 2

2. Timoth. 2

VT ad ecclesiã militantẽ ueniamus, hæc bifariam consideratur. Primũ strictius, quatenus dicimus eos esse in Ecclesia, qui ita sunt in domo dei, ut & ipsim sint domus dei, seu tẽplũ spiritusſãcti, qui cõstituũt urbẽ illã beatã Hierusalem de cœlo descendentẽ, à deo paratã, cõstructã uiuis ex lapidibus, de quibus dixit Apostolus: Multi unũ corpus sumus in Christo Iesu, quos & alibi uocat populũ emundatũ ab oĩ iniquitate acceptabilẽ deo sectatorẽ bonorum operũ, Ecclesia uero eatenus accepta soli deo nota est, quemadmodũ idẽ Apostolus ait: Cognouit dñs qui sunt eius. Verũ ad eũ modũ non oportet accipere Ecclesiæ uocabulũ, ubi uel Christus de audiẽda Ecclesia præcipit, uel Patres post Apostolos de authoritate Ecclesiæ disserũt, hanc. n. q̃ audienda est & cuius authoritas sequẽda, nobis cognobilẽ atq; adeo uisibilẽ eẽ oportet. Scdo ergo Ecclesia cõsyderatur ut complectitur oẽs qui habẽt cõionem professionis fidei, doctrinæ, & sacra-

Ecclesia visibilis

Augu. de fide ad Pet. c. 1. 45

mentorum scdm Catholicā & Apostolicā traditionem, Adhūc modū, nimirū qd' ad eā societatē attinet, tam boni quam mali, p quandā colligantiā eiuscemodi professionis ac exterioris participationis sacramētorū, sunt in Ecclesia dei, mali tñ non secus, quam palea est in frumēto. Et quemadmodū humano corpori, plerūq; adhærent mēbra, aut mortua, aut arida, aut putrida, aut languida, q̄ nonnunq̄ resecanda ueniūt, ne cætera membra horū cōtagio ne inficiantur, interdū tolerāda, ne forte, si abscindātur, totum corpus in periculū ueniat, q̄ etsi membris uiuis in uitali spiritu non cōmunicent, colligantia tñ quadam uiuis adhærent, proindeq; adhuc corporis membra dicūtur & corporis esse partes. Ita de Ecclesia, adhunc modum accepta sentiendū est, ut sit populus in unā professionem fidei, & cōionem sacramentorum uocatus, cohærens saltem secundū unitatē professionis, & uisibilem quandam Christianæ fidei formā. In quo cœtu & bonos et malos dicimus esse permixtos, qui etsi non sint colligati omnes, unitate spiritus, & uinculo charitatis, colligati tñ sunt secūdum unionem, unius signaculi fidei & corporaliter coniuncti, scdm uisibilia pietatis sacramēta, q̄uis nōnulli inter eos sint impij peccatores, auari, fornicatores, & id genus homines, secūdum exteriorem fidei professionē, formā quidē pietatis habētes, uirtutē tñ eius abnegātes.

Boni & mali in Ecclesia quomodo
Math. 15
1. Corin. 5
2. Timoth. 3

AD hūc modū accipientes ecclesiam, excludimus ab ea tum excōicatos, tum hæreticos, scismaticos, itē & paganos. Excōmunicatos quidem, q̄ publico ecclesiæ iudicio, ab exteriori ecclesiæ cōsortio, donec resipiscant, separati sint. Hæreticos aūt & schismaticos,

Qui ab ecclesia sunt exclusi.
1. Corin. 5
1. Iohan. 2

Iohan.2 *quod sua spõte ecclesiam exierint, deseruerintq;, eandem & contemnẽtes & proscindentes & persequẽtes. Paganos uero, quod ecclesiã, ueluti, ĩ qua nec sint nec unquã* Aug.lib.7.cõtra Donatist. *fuerint, nulla ex parte agnoscant, secundũ nullam, ne exteriorem quidem & uisibilẽ formam religionis & sacramentorum, ecclesiæ unquã adscripti seu coagulati.* Nec Discrimen inter exclusos ab ecclesia, et inter peccatores nondum resectos. *dubium est, magnum discrimen esse inter hos, quos à consortio ecclesiæ penitus secludimus, & illos quos certa ratione uti membra, licet inutilia, ab ecclesiæ unione non repellimus.* Nam gẽtes, *itidem manifestos hæreticos, scismaticos & excommunicatos, quamuis ecclesiæ membris cohabitẽt, & scd̃m exteriorẽ politiã cum eccl'iæ mẽbris conuersentur, nemo tamen eos ecclesiæ membra dixerit, quod secus est in Christianis, quamuis publice peccantibus, ab ecclesiæ tamen consortio nondum resecatis, scri-* 1.Corin.5 *pturis id apertißime docentibus,* Paulus Apostolus *ad Corinthiorum ecclesiam scribens, culpat ipsos, quod audiretur inter eos fornicatio talis, qualis nec inter gentes.* Et *statim apertum discrimen facit inter fornicarios & sceleratos fratres, ac fornicarios ac sceleratos huius mundi, quod illos uti mẽbra cõtagiosa tolli ac segregari, & ut fermentum malitiæ ac nequitiæ, commixtũ massæ, expurgari iubeat, donec resipuerint, quemadmodum ipse* Paulus excõmunicat fratrem incæstũ. *illic incæstum fratrem excommunicat ac satanæ in interitum carnis tradit, ut spiritus eius saluus fiat in die domini, nõ tolleret autem nec segregaret, nisi eum intus in ecclesia fuisse fateretur.* At *hos, nempe fornicarios ac sceleratos huius mũdi, ibidẽ penitus foris esse dicit, & eos ad suũ iudiciũ nõ pertinere.* Quid *enim mihi (inquit) de*

his qui foris sunt iudicare? Nonne de his qui intus sunt uos iudicatis? nam eos qui foris sunt, deus iudicabit. Auferte ergo (ut subdit) malum ex uobisipsis. Hæretici ergo ac schismatici manifesti, qui non intus, sed foris esse dicuntur, ut qui secundum uerbum Apostoli recesserint & nõ permãserint in doctrina Christi, qui ex nobis prodierũt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permãsissent utiq; nobiscum, quibus ne uel aue dicamus, uel hospitium præbeamus, idem Apostolus uetat, ac Paulus hæreticum hominem post unam & secundam correptionem deuitari præcipit, quod subuersus sit qui eiusmodi est, & delinquat, quum sit proprio iudicio condemnatus. Quod si (ut omnes solent hæretici) se ecclesiæ mẽbrum esse simulet, statim ut innotuerit, ecclesiã exiisse, ac palmitem arefactum esse, ecclesiastico sarculo rescindendus est, ne uiti officiat. 1.Iohan.2 Iohã.2. epist: Cũ hæreticis nõ cõmunicã dum. Timo.3 Iohan.15

ET ne quis hoc discrimen uanum esse putet, sed intelligat Christianos, uitæ licet non satis inculpatæ ac carnaliter uiuentes, atq; adeo lethalibus criminibus contaminatos (modo tamẽ pacem integram tum quod ad fidei professionem ac doctrinam, tum quod ad sacramentorum participationem attinet, cum membris uiuis retineant) ad prædictum modũ in ecclesia esse, Christus ecclesiam suam, aream uocat, quæ continet & paleam & triticum, Semẽtem quoq; seminatum in agro, in quo quũ superseminatur lolium, succrescunt simul zizania et triticum. Sagenam item in mare missam, atq; ex omni genere piscium congregantem, malosq; pisces simul cum bonis permixtos habentem. Itidem uineam, in qua sunt pal- Malos suo modo i ecclesia esse comprobatur. Matth.3 Luc.3 Matth.13 Matth.20 Iohan.15. Matth.25

mites, non tantum uuas, sed & labruscas faciētes. Regnū etiam cœlorum appellat ecclesiam, quod confert decē uirginibus, quinq; prudētibus, et quinq; fatuis. Deniq;, quēadmodum in Arca Noe animalia munda erant simul cū immundis. Ita & in ecclesia, quamdiu in hoc mundi pelago iactatur, bonos habebimus & malos.

Gene.7

HAec autem nosse oportet omnē Christianum, ne existimet ecclesiam propter malorum permixtionē deserendā, & aliam quærendā. Verū in omnibus (uti Augustinus ait) tenēda est beatissimi Cypriani plenissima charitatis pietatisq; sentētia, dicētis: Quanq̄ in ecclesia uideamus esse zizania, non tamen debet perturbari aut fides aut charitas nostra, neq; de ecclesia recedere debemus ob id, q̄ zizania in ecclesia esse cernimus, quin potius ubi uidemus ecclesiam opprimi per impios, hic fidei articulus, quem tractamus, nos confirmabit, ne desperemus, sed sciamus ecclesiam esse permansuram, & nauiculam iactandam quidem, sed non submergendam.

Cypria. ad Max. Au. cōtra Cresco. gramma. cap. 31

Matth. 16

Matth. 14

SEcundo, ut intelligamus non extenuandam ecclesiæ authoritatem, multo minus ab ecclesia recedendum ob id, q̄ interdum cathedram occupent Pōtifices uitæ nō satis inculpatæ, aut q̄ in ecclesia præsidere conspiciamus criminosos, modo tamen per legitimam ordinationem ius & potestatem ministerij acceperint & in communione permanserint. Siquidem eum qui semetipsum constituerit Episcopum, nemini succedens, nemine legitima ordinatione episcopatum dante, quantumlibet sub se congreget multitudinem populi, & dicat se seruare ac docere quatuor dei Euangelia, apostolicam scripturam, et fidē et charita

Ob malos pōtifices non extenuāda ecclesię authoritas.

Irene. contra hæres. li. 4. ca. 4. 3, 63.

Tertul. de p̄script. hæret.

Cypri.

tem cum cæteris ecclesijs, nõ posse tamen ecclesiæ membrum esse, palam est. Ecclesiæ ergo ordinẽ authoritatẽq; *ob malos tantummodo mores ministrorum labefactare, plane schismaticum est.* Nam etsi tales ecclesiæ ministri, *uitam ducentes improbatam, spiritu careant, quo ipsi sancti sint & iusti.* Quamdiu tamen ecclesiæ mambra sunt *& ab ecclesia tolerantur spiritũ sanctum, qui Christi et ecclesiæ ministerijs, quæ per eos aguntur, aßistit, habent, per quem in ecclesia peccata remittunt ac sacramẽta efficaciter impertiuntur.* Neq; *enim ideo non sunt efficacia sacramenta, quia per malos tractantur.* Omnia *enim sacramẽta, licet indigne tractantibus obsint, prosunt tamẽ per eos digne sumentibus,* In *ministris enim, quatenus ministri sunt, non attendimus meritorum diuersitatem, sed tantum uirtutem ac potestatem eius cuius munere fungũtur.* Non *enim pendent sacramẽta ex dignitate ministrorum, sed ex mandato & ordinatione diuina.* Clamat *cõtra* Corinthios Paulus, *q. æstimarint baptismi gratiam à ministris, dicentes:* Ego *quidem sum* Pauli, *ego auiẽ* Apollo, *ego uero* Cephe, *ego uero Christi, quasi diuisus esset Christus, uel* Paulus, *uel* Apollo *p ipsis crucifixi, aut in noĩe* Pauli, *& nõ potius Christi baptizati essent,* Proinde*q; grauiter arguit eos, ut schismatis reos, dicẽs:* Quum *sit inter uos zelus et cõtentio, nonne carnales estis et secundũ hominẽ ambulatis?* Quid *enim* Apollo? *quid uero est* Paulus? Ministri *eius cui credidistis.* Ego *quidẽ plantaui,* Apollo *rigauit, sed q incremẽtũ dat, deus.* Itaq; *neq; q plãtat est aliqd, neq; q rigat sed q incremẽtũ dat, deus.* Hac *de re, multæ insignes in scripturis sentẽtiæ extãt in*

Sacramẽta efficaciter conferũtur p malos ministros.

Vis sacramẽtorũ, ex ordinatione dei.

1. Corin. 1

1. Corin. 3

Iohan.1 Euangelio Iohannis legimus Baptistæ testimonium: Qui (inquit) misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Similiter apud cæteros Euangelistas: Ego baptizo uos aqua, ille autem baptizabit uos in spiritu sancto. Docet idem aperta Christi sententia, honorem etiam deferens Iudæorum cathedræ, in qua tamen impij sedebant: Super cathedram (inquit) Moysi sederunt scribæ & pharisæi, quæcunque dixerint, facite. Et iterum: Vade & ostende te sacerdoti. Itidem alibi: Ite & ostendite uos sacerdotibus. Et quid apertius, eo quo ait: Qui uos audit, me audit: qui uos spernit, me spernit? Vbi ministerij authoritatem à ministris in se transfert. Baptizatus ergo ab immundo sacerdote nihilo secius mundatur, non ab immundo, sed à Christo qui intus baptizat in homine, in quem oportet totā spem ponere. Maledictus enim, qui cōfidit, in hoīe.

Matth.3 Marci.1 Lucę.3 Matth.24 Matt.8 Lucę.17 Lucæ.10

Ephe.4 TErtio, hæc nosse oportuit, ut sciamus malos in ecclesia dei præsidentium mores, non tanti æstimādos, ut nos dubitare faciant, ubinam sit ecclesia Christi, quod hac tempestate multis usuuenit, qui fluctuāt ab omni uento doctrinæ, à nobis recedentes, & in angulū aliquem se recipientes, dicere incipiunt: Ecce hic Christus, ecce illic. Sic enim fieri non oportuit. Notas & signa habemus lōge certissima, quæ nos de ecclesia, ubinam sit dubitare non sinunt. Principio nemo negat, in ecclesia synceram doctrinam, euangelicam & apostolicam esse oportere. Et hanc præcipuam esse ecclesiæ notam, iuxta illud: Oues meæ uocem meam audiunt, & quod est apud

Matth.2 Marci.1 Lucæ.17 Certissima signa ecclesiæ catholicæ. Iohan.10 Galat.2

Paulum: Si quis prædicauerit aliud Euangelium, anathema sit. Sed hæc nota non statim defendet nos ab hæreticis. Nam & ipsi iactant se Christianum habere nomen, & apud se solos esse Christi fidem, sacramenta, & scripturas, sed aut mentiuntur detorquentes scripturas, aut grauiter falluntur. Nam & Cyprianus ait: Scripturas si seruarent, ecclesiam Christi cognoscerent & in ea permanerent. Quærenda est enim ecclesia in scripturis sacris, ubi manifeste cognoscitur, quibus designatur ipsa ab Hierusalem incipiens crescere, & inde per apostolos diffundi in omnes gentes, secundum seriem successionis, durans ad hæc usq; tempora. Quisquis ab hac ecclesia catholica fuerit separatus, quantumlibet se laudabiliter uiuere existimet, hoc solo scelere (quod a Christi unitate seiunctus est) non habebit uitam æternam, sed ira dei manet super eum. Quisqis autem, in hac ecclesia bene uixerit, nihil ei præiudicat aliena peccata, quia cõmunio malorum non maculat aliquem communione sacramẽtorũ, sed consensus factorũ. Hæc est ergo sola religionis Christianæ machina, quæ cunctas hæreses semel abolet. Ipsa inquam concors doctrina, omnium sanctorum patrum, secundum suorum temporum successiones, concorditer reddentium testimonium uerbis Christi & Primitiuæ ecclesiæ consuetudini.

Cyprianus.

Aug. ad circẽs. epi. 150. ad donatist. epi. 166

Lucæ. 24.

Concessio patrũ legitima.

Quod ut Paulo euidentius fiat, ex scripturis manifestum est, ecclesiæ colligantiam non tantum constare, aliquorũ hominum consensu in unam aliquam fidei professionem, sacramentorumq; communionem, aut in eadem Euangelia, easdéq; canonicas scripturas, sed præter hæc, ordo in

Colligãtia ecclesiæ quibus constet.

Ordo ecclesiæ nexus.

ecclesia retinendus est, ueluti quidam ecclesiæ nexus, nō
1.Corin.12 quem humana præsumptio adinuenit, sed quem Christus
Ephes.4 instituit, qui in ecclesia sua omnia ordinatißima esse uoluit, singulaq; membra suis officijs defungi, diuidens unicuiq; gratiā prout uult, proindeq; posuit ac dedit quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, alios uero Euāgelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorū, ī opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionem filij dei in uirum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Et quur hoc necessarium fuerit, cōtinuo addidit, dicens, ut iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni uento doctrinæ in nequitia

Christus in ecclesia discreuit officia. hominum. Officia ergo Christus in ecclesia discreuit, nō parem membris omnibus tribuens potestatem, sacerdota-
Marci ulti. lem instituens functionem, cui annexuit nō humanam, sed plane diuinam potestatem, nempe prædicandi Euangelij, remittendi & retinendi peccata, dandi spiritum sanctū, claudendi & aperiendi regnum cœlorum, conficiendi corpus & sanguinem dominicum, ac cætera sacramenta
Lucæ.22 ta ecclesiæ ministrandi. Hanc potestatē collaturus Chri-
1.Corin.4 stus Apostolis, iam renatis ac spiritum sanctum habentibus, post resurrectionem insufflans dixit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Hanc insufflationem Augustinus ac cœteri patres, pe-
Iohan.20 Matth.18 culiarem gratiam ac potestatem interpretatur, quæ per
Augustinus. traditionem infunditur baptizatis, quum per manus impositionem rite ordinantur, de qua dicit Apostolus ad
1.Timo.4 Timotheū: Noli negligere gratiam dei, quæ in te est per

impositionem manuum presbyterij. Visibili ergo ordinatione per Christum instituta, per apostolos dein facta, & in nos continua successionis serie deducta, ad retinendã ecclesiæ unitatem quam maxime opus erat. Math.10 Marci.3.6 Lucæ.9.10 Acto.14 Tit

NAm nunquam schismatum fuisset finis, nisi Christus non tantum inuisibili, sed & uisibili iussione ac sacramento, apostolos suos misisset, dicẽs: Sicut me misit uiuens pater & ego mitto uos. Et iterum: Euntes in mundum uniuersum, prædicate Euangeliũ omni creaturæ, baptizantes eos, in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos omnia seruare quæcunq; præcepi uobis. Quomodo enim prædicabũt, nisi mittãtur ut Apostolus ait? Non enim tuto ulli hominum creditur se inuisibiliter missum aut a deo unctum esse, dicenti. Quũ & Paulus Apostolus & Barnabas uisibili sacramento segregandi erant apostolica authoritate ad ecclesiastica ministeria. Et Paulus Titum officij commonens ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Quærenda est ergo ecclesia apud eos, apud quos est concors doctrina, & legitima episcoporum successio, ab Apostolorum temporibus adhæc usque tempora deducta. Iohan.10 Marci ulti. Math. ulti. Roma.10 Acto.13 Tit.1 Legitima episcoporũ successio ecclesiæ nota.

QVod patres aptißime docent, et in primis Irenæus uetustißimus episcopus, qui nõ multo post Apostolorũ tẽpora floruit, hanc sentẽtiã paßim inculcat. Nã li.4. aduers. hæres. ca.4. sic habet: Agnitio uera (nimirũ ecclesiæ) ẽ apostolorũ doctrina, et antiquus ecclesiæ status, in uniuerso mũdo, et charactere corporis Ire.li.4. cõtra hær.ca.63

Christi, secundum successiones episcoporum, quibus illi eam quæ in unoquoq; loco est, ecclesiam tradiderũt, quæ peruenit usq; ad nos custodita. Et post pauca: Et præcipuũ dilectionis munus (subaudi, ecclesia habet) quod est præciosius quàm agnitio, gloriosius autem quam prophetia, omnibus autem charismatibus supereminens, & eiusdē libri cap. 45. (ubi refert se audisse presbyterum, qui audierat ab his qui Apostolos uiderãt) ait: Vbi igitur charismata domini sunt posita, ibi discere oportet ueritatē, apud quos est ea q̃ ē ab Apostolis ecclesiæ successio, quod hinc confirmat, quia posuit deus primo in ecclesia Apostolos, &c. Eandem sententiam lib. 3. cap. 1. 2. 3. 4. & 5. aduersus hæreticos grauissime ac luculẽtissime defendit, uindicans authoritatem et traditionem ecclesiæ, quæ ab Apostolis per successionem presbyterorum custoditur, perueniẽs, usq; ad nos. Et eiusdem astruens unitatẽ: Plenissima (inquit) est hæc ostensio, unam & eandem uiuificatricem fidem esse, quæ in ecclesia ab Apostolis usq; nunc sit conseruata, & tradita in ueritate. Et ne quis putaret solius fidei successionem sufficere, lib. 4. cap. 43. ait: His tantum presbyteris obediendum, qui successionem habent ab Apostolis, qui cum episcopatus successione, charisma ueritatis certum secundum placitum patris acceperunt. Reliquos qui absistunt à principali successione, & quocunq; loco colliguntur, suspectos habendos, uel quasi hæreticos & male sententiæ, uel quasi scindentes et elatos et sibi placentes, aut rursus ut hypocritas questus gratia & uanæ gloriæ hoc operantes, qui omnes à ueritate decidunt. Et hæretici quidem (ut subdit) alienum ignẽ offerentes

Irẽ. lib. 4. ca. 45

Ire. li. 3. ca. 1. 2. 3. 4. & 5

Irẽ. lib. 4. ca. 43

Schismatici, q seipsos pposi-tos cõstituũt.

2. Timo. 3

2. Timo. 6

rētes ad altare dei, id est, alienas doctrinas, à cœlesti igne comburentur, quemadmodum Nadab & Abiu, & qui exurgunt contra ueritatem & alios adhortantur aduersus ecclesiam dei, remanent apud inferos, uoragine terræ absorpti, quemadmodum qui circa Chore, Dathan, & Abyron. Qui autem scindunt & separant unitatem ecclesiæ, eandem quam Hieroboam, pœnam percipiunt à deo. Hæc ille. Cui reliqui sancti patres uno ore oēs assentiuntur ac subscribunt. In primis autem Tertullianus libro de præscriptionibus hæreticorum, ubi docet, episcopum principalem in unaquaq; ecclesia, habuisse authorem, uel Apostolum, à quo ius & potestatem sacerdotij acceperit. Itidem Cyprianus passim, ex professo uero in epistola ad Antonianū: Eos docet esse schismaticos, qui se præpositos constituunt sine ulla ordinationis lege, qui, nemine episcopatum dante, episcopi sibi nomen assumūt. Cui Hieronymus accedit, sine chrismate (inquit) & episcopi iussione, neq; presbyter neq; diaconus ius habent baptizandi. Denique ut cæteros sileamus, diuus Augustinus clara uoce pronuntiat, eos extra ecclesiam esse, qui relicto Episcopo dei, succedanea ordinatione præsidente, aut sibimetipsis aut semetipsos constituunt præpositos, primates, & episcopos.

Nume. 16

3. Reg. 14.

Tertul. de præscrip. hære.

Cy. in ep̄l'a ad Antonia.

Hieronymus.

Augustinus.

Ubi ī primis eos perstringit, qui etsi ecclesiæ ordinariam potestatem uerbis ornent, tamē re ipsa confundunt, asserentes apud ecclesiam, hoc est, promiscuum populum ius esse constituendi ministros, modo hi qui titulum habēt ordinariæ potestatis, dare nolint. Interpretanturq; ecclesiam eam, quæ habet purum uerbum

Plebs non habet potestatē pro suo arbitratu mistros ecclesiæ constituendi.

dei absq; omni alia nota. Ordinarios autem tum nolle dare dicunt, quum non statim dant, quos ipsi petunt homines reprobos circa fidem, quo hoc contendunt, ut plebs aliqua, male persuasa, se tantum purum dei uerbum habere, contemnat ecclesiasticam ordinationem & ministros legitime constitutos pro suo arbitratu reijciat, & sibimetipsi cōstituat magistros, prurientes auribus, & huc

Iohan.10. Gala.1 torquent scripturas, afferētes illud: Cauete à pseudoprophetis. Et illud: Oues meæ uocem meam audiunt. Et hoc: Si quis aliud Euāgeliū prædicauerit, præterq̃ quod prædicatum est uobis, anathema sit. Imo non tātum scripturas torquent, sed & patres citant, in primis Cyprianū, quasi is plebi potestatem fecerit interpretādi scripturas, destituendi ac constituendi pro suo arbitratu ministros, quum tñ Cyprianus in eo quē citauimus loco, diuersam

Cy. epistola.4 sententiam accerrime tueatur. Adferunt ergo, quod Cy-

Obiectio. prianus habet epis.4. ubi ait: Propter qd' plebs obsequēs præceptis dominicis & deū metuens, à peccatore præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, quum ipsa maxime habeat potestatem, uel

Dilutio. eligendi dignos sacerdotes, uel indignos recusandi. Sed ipsi uidere non uolunt, hāc epistolā de hæresiarchis Martiale & Basilide scriptā esse, Et in hoc scriptā esse, ut doceat, plena diligentia & exploratione syncera, oportere ad sacerdotiū deligi eos, quos deo cōstet fore acceptos, nō tantū suffragio plebis (q̃uis & plebem adhiberi cōuenerit, ut præsente plebe, uel detegantur malorum crimina, uel bonorū merita) sed legitima et iusta ordinatione accedente nimirū sacerdotali authoritate, alioqui cōpetet

in plebem, quod per Oseam dominus dixit: Sibimet regē constituerunt, & non per me. Propterea (ut ibi subdit Cyprianus) de traditione diuina & apostolica obseruatione seruandum est & tenendum, ut ad ordinationes rite celebrādas, ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, episcopi eiusdem prouinciæ proximi quiq; conueniāt, Et episcopus eligatur plebe præsente. Et post pauca: Quāuis domini uoce prædictum sit, deficiente mundo, bona quoq; deficere, mala uero ac aduersa proficere. Non sic tamē, quamuis nouißimis temporibus in ecclesia dei aut euangelicus uigor cecidit, aut Christianæ uirtutis & fidei robur elanguit, ut non sit portio sacerdotum quæ minime ad has rerum ruinas & fidei naufragia succūbat. Sed fortis & stabilis honorem diuinæ maiestatis & sacerdotalē dignitatē plena timoris obseruatione tueatur. Aperte ergo Cyprianus diffinit, aliud esse eligere ac nominare hominē, qui incipiat esse pastor aut episcopus, qd' permissum est plebi, aliud constituere pastorē, quod proprium est Apostolorum & eorum qui ipsis succedūt. Vt enim scriptura habet, Apostoli constituerunt diaconos, presbyteros ac episcopos per loca & ciuitates. Denique aliud esse, instituere sacerdotium seu episcopalem potestatem, quod proprium est Christi.

Osee. 8
Matth. 24
Marci. 13
Lucæ. 21
Acto. 14
Tit. 1

QVod aūt Cyprianus ait, licere plebi, separare se à peccatore & sacrilego sacerdote, Vel intelligendū est de eo qui extra legitimā ordinationē ecclīam exiēs, cathedrā occupat, uel si malis generatī intelligere, cognosces aliud esse, uitare psonā uitijs corruptā, maxime cū ecclīæ legitimo iudicio à cōsortio resecta

ſit. Aliud uero ſeparare ſe à cathedra, hoc eſt, aliud eſſe, contemnere corruptam uitam hominis in cathedra ſedẽtis, aliud contemnere ſacerdotalem poteſtatẽ, nam et hæc in malis epiſcopis honoranda eſt, non uita, hanc fuiſſe Cypriani ſententiam, ipſe ubique teſtatur & exẽplo declarat. Nam & ipſe (ut beatus inquit Auguſtinus) cum auaris & rapacibus, non ſolũ laicis & clericis, ſed & Epiſcopis atque Pontificibus, panem domini manducabat, et calicem bibebat, nec tamen terrebatur uerbo Apoſtoli, iubentis: non commiſcere illis nec cibum ſumere, ſufficiebat enim illi à talibus corde ſeiũgi, uita & moribus diſtingui, q nõ poterat ab eis corporaliter ſeparari. Quare ſi plebs ex uita ſcelerata paſtoris ſcandalizetur, non ſeparet ſe ob id à paſtorali poteſtate, non conſtituat ſibi proprio arbitratu parochum, Sed expectet eccleſiæ iudicium, quæ ſeruata lege Euangelij, debet tollere malos ac cõtumaces à communione. Interea autem ſequatur plebs Euangelij præceptum: Quæcunq; dixerint uobis, facite, ſecundum opera uero facere nolite.

Sacerdotalis poteſtas ẽt in malis honoranda. *Auguſtinus* *Quid agendũ plebi, cui pfectus eſt malus paſtor.* *Matth. 18* *Matth. 23*

Iam quod de puro uerbo adſerunt, non eſt audienda plebs, uindicans ſibi cenſuram & authoritatem de puritate uerbi cognoſcendi. Nam ſi quibuslibet licebit de puritate ſcripturæ & doctrinæ pronuntiare, tot erũt eccleſiæ quot ſunt hæreticorum capita. Quis enim ignorat omnes ſchiſmaticos ſuperbia inflatos aut miſerabili cæcitate deceptos, dicere, ſe tenere ſcripturas, & recte ſentire de domino noſtro Ieſu Chriſto? nomen Chriſtianum fortiter iactantes. Neque enim ſibi blandiantur (ut inquit Hieronymus) ſi de ſcripturarum capitulis ui

Plebi non eſt deferendũ iudicium de puritate doctrinæ. *Hieronymus.*

deantur sibi affirmare quod dicũt. Nam & diabolus de scripturis nonnulla est loquutus, & scripturæ non in legendo, sed in intelligẽdo consistunt. Alioquin (ut subdit) si literam sequimur, possumus & nos quoq; nouum uobis dogma componere ut afferamus in ecclesiam non recipiendos, qui & calceati sunt & duas tunicas habent, ex cap. 9. Lucæ detorto, sed puritas doctrinæ expendenda est non secũdum traditionem præsentis, aut huius uel illius particularis ecclesiæ, huius uel illius interpretis, sed secundum traditionem ab initio à temporibus apostolorum concordi patrum sententia ad nos usque deductã. Nõ enim ideo quia Cyprianus aut Hieronymus aut Augustinus ita docuit, sed quia ecclesia Christi ab initio secundum successionem, serie adhuc usque tempora deducta, ex scripturis sic credidit, tenuit, docuit, & prædicauit, Idem credendum ac docendum est.

Matth. 4

Lucæ. 9

Vniuersalis. & perpetua traditio ecclesiæ.

QVare nemo nobis opponat ecclesiam præsentẽ in singulis membris posse falli, aut ecclesiæ præsenti non licere nouos fidei articulos condere. Neque enim hoc dicimus, ecclesiam præsentem pro arbitratu suo posse diffinire & statuere de fidei articulis, Sed doctrinam ecclesiæ dicimus eam, quæ spiritu dei ab Apostolis in nos usq;, concors deriuata est. Innititur ergo præsens ecclesia antiquæ fidei, antiquis scripturis ac traditionibus ueteris ecclesiæ apostolicæ, cui hæc ecclesia per fidei spiritum copulatur.

Obiectio.

Dilutio.

SI ergo (quemadmodũ Irenæus lib. 3. c. 4. pulcherrime dixit) de aliqua quæstione disputatio est, oportet ad antiquissimas recurrere ecclesias, in quibus con-

Cũ in ecclesia quæstio oritur, quo recurrendum. Ire. li. 3. c. 4

uersati sunt apostoli, & ab eis de praeposita quaestione sumere quod certũ est. Quid autem si neq; Apostoli quidẽ scripturas reliquissent nobis? nonne oportebit ordinem sequi traditionis, quem tradiderunt his quibus committebant ecclesias, cui & barbari assenserunt, attramento scriptam habentes, per spiritum in cordibus suis salutẽ? Haec ille. Proindeq; Paulus dixisse uidetur, Si quis euangelizauerit praeter id quod accepistis, nimirum traditione, non scriptura.

2. Corin. 3

Gala. 1

Aug. contra Manichaeos

IRenaeo consentit Augustinus contra Manichaeos: Palam (inquit) est, quod in re dubia ad fidem ac certitudinem ualeat authoritas ecclesiae, quae ab ipsis fundatißimis Apostolorũ sedibus, usq; in hodiernũ diem durãs succedentium sibi tot episcoporum serie, & tot populorum consensione firmatur. Iam si inspiciẽtes ueteris ecclesiae traditionẽ & antiquißimorum patrum uolumina, plane uidemus ueteris ecclesiae doctrinam prorsus cũ doctrina ecclesiae praesentis cõuenire, & in hisce q̃ fidei sunt, faciem & statũ ecclesiae praesentis, esse antiquo statui consentaneum, & ecclesiã Christianã impresentiarũ credere & obseruare, quemadmodũ credidit & obseruauit ecclesia, q̃ fuit, quum Bernardus ageret in humanis, Et eccl'iam eã, quae aetate Bernardi fuit, in eisdẽ fidei rebus, ita credere et docere, queẽadmodũ tota ecclesia Christiana q̃ Bernardum sexcentis & multo pluribus annis antecesßit, q̃ et baptizabat ĩfantes, et ꝑ defunctis orabat, & ieiunia cõmẽdabat, & uota obseruabat, & sanctorũ intercesßiones nõ respuebat, ac alia q̃ nũc in contentionẽ uocãtur, tradebat. Insanimus ꝑfecto si cõcordi & uetu-

Praesens ecclesia credit quẽadmodum primitiua.

ſtiſſima eccl'iæ traditione relicta, ſciſmaticis aſſētiamur.

ET ut nnc occurrat aliquid, quod uel aperto ſcripturæ teſtimonio, uel ſynodorū generariliū authoritate aperte deciſum non ſit, ſed inter dubia cōputetur, ſua cenſura & authoritas ēt præſenti eccleſiæ ſubtrahenda nō eſt, ad q̄ Chriſtus ultimū iudicium retulit. Præterea præſens eccleſia poteſtatē habet inſtituēdi ordinationes et ritus eccleſiaſticos, ad fidē charitatēq; ædificandam alendāq;, quarū finis quum huc tēdat, ut in eccleſia omnia (ſcd̄m diui Pauli præſcriptū) ordine ac decēter gerantur, ut ſint pædagogia, ad ſecretiora myſteria capeſſenda & ſacra reuerētius tractanda, ut ſint imagines pietatis & fidei in oculos & aures influētes, ut ſint fulcimēta uirtutis, & ſtimuli quidā nos admonētes, qd, à quo, quo tpe, quoue pacto ſuſcipi, agi, tractariq; in toto iſto ordine cōueniat oīo contēnendæ nō ſunt. Quæ tñ ab eccl'ia ſic inſtituūtur, nō ut charitati (modo abſit ſcandalū) interdum cedere nō debeant, ſed potius ut fidē & charitatē prouehant, quales ſunt ieiuniorū, feriarum, ac alij innumeri pij ritus, qui huc ſpectāt, ut expeditiores ſimus ad audiendū uerbum dei, ſacramenta participandum, & ſeruiendum deo uiuenti, & proinde nō tātum utiles, ſed & neceſſariæ ſunt, in præſenti eccleſia q̄ multos carnales cōplectitur, quibus manuductiōe opus eſt. Quare qui has ſpernit & reijcit, aut ut mera figmēta hominū irridet aut à deo uetitas eſſe dicit, is cum deo & diſcipulo eius Paulo pugnat. Nam ut cætera ſileamus, prior ad Corinthios ep'la ſatis oſtendit, quā fuerit diuus Paulus, in ritibus iſtis pijs ordinādis, atq; adeo obſeruādis ſoli-

Eccleſię cenſura ĩ rebus dubijs.
Matth. 18.
Finis ceremoniarum.
1. Corin. 15
1. Corin. 14
Ceremoniæ in eccleſia neceſſariæ.
Paulus ceremonias ſtruit.
1. Corin. 11

citus, ut pronũtiarit reijciendos secus sentientes. Si quis (inquit) uult contentiosus esse nos talem consuetudinem non habemus, nec ecclesia dei.

Primitiuæ ecclesiæ in eruẽdis mysteriis maior sententia siue eruditio.

DEniq; ut præsens ecclesia non sit eiusdem illuminationis & reuelationis, cuius illa fuit, quæ sub apostolis, & statim post Apostolos erat, quod ad docẽda ac tradẽda Christianæ fidei mysteria atq; doctrinas attinet, Quod apostoli ac ipsorum proximi successores, ecclesiæ primitiuæ columnæ, artius testimoniũ de his quæ uiderant, perhibere poterant, qui & ipsum Christum, illiusq; opera uiderunt, & doctrinam ex sacratißimo ipsius ore perceperunt, manifestationemque diuini spiritus in signis et prodigijs assequuti sunt, quibus & ipse Christus post resurrectionem aperuit sensus ut intelligerent scripturas prophetarum. Præsens tamen ecclesia eandem authoritatem habet, quam illa primitiua, quod ad claues ecclesiæ traditas attinet, quæ nihil aliud sunt q̃ potestas ecclesiastica in docendo uerbo dei, in sacramentis, cæterisque misterijs Christi dispensandis, in remittendis ac retinendis peccatis, in excommunicando ac reconciliando criminosos ac contumaces, ac alijs eiusdem generis, de quibus suo loco latius dicemus.

Lucæ.24

Præsentis ecclesiæ par clauium authoritas.

Claues quid.

Diuersitas particularium rituum non soluit catholicã communionẽ.

IAm neminem offendet, q̃ singulæ ecclesiæ suos iterãdum ritus non ad modum consentientes habeãt. Hæc enim diuersitas, fidei ac charitatis communionem non dissoluit, præsertim quum idem finis sit, & idem scopus, quem singuli in his rebus (ut diximus) intendunt, multominus q̃ patres interdum diuersa tradere uidẽtur. Nam quod extra eos articulos, quos ecclesia, catholica tradi-

Augusti.

tione diffiniuit (cui illi scientes nunquam repugnarent) salua fidei compage, & spiritu charitatis interdum dissonent, non ducimus absurdum, quod in his non immobili sententia diffiniendo loquuti sint. Comperta est enim pietas fidei in eis non uacillare, quoniam omnia (in unitate ecclesiæ usq; in uitæ finem manentes,) ad fidei ædificationem & ecclesiæ concordiam alendam dixerunt.

EX quibus omnibus manifestum euadit, ecclesiam dei quod ad exteriorem colligantiam & communionem attinet, usq; in finē seculi habituram permixtos bonos & malos etiam secūdum rationem membrorum. Deinde quod ob malos mores uel præsidentium in ecclesia uel membrorum, ab ecclesiæ unione recedendum non sit, sed semper ecclesiæ authoritas quærenda, ne perpetuo uel ob malos mores præsidentium, uel ecclesiæ membrorum, etsi mortuorum, hæreamus, num in corpore ueræ ecclesiæ simus nec ne. Deniq; ad quam regulam scripturæ interpretatio & dubiarum rerū quæ in ecclesia occurrunt, determinatio exigenda sit. Epilogus.

INterim tamen, quod & supra diximus, non inficiamur ad Ecclesiam strictius acceptam, quatenus scilicet ij in Ecclesia esse dicunt, ex quibus Ciuitas dei constat, tantum uitæ spiritualis participes, & sibi mutuo in spiritu charitatis coherentes pertinere, ad quem modum Ecclesia est corpus Christi mysticum, seu congregatio fideliū, in unitate fidei & charitatis uinculo, sub uno capite Christo militantium, ipsiq; capiti (ex quo totum corpus per nexus coniunctionesq; subministratū & constructum crescit in augmētum dei) per uiuam fidem & cha- In ecc'ia stricte accepta soli pdestinati. Ephe. 1. Coloss. 1. Ephe. 4. Ecclesia cur sancta dicat.

ritatem cohærentium. Quam hic symbolum appellat sanctam, id est, mundam ac puram, quanquam & sancta recte dicatur, quod sit deo consecrata: sicut sanctum domino dicitur, quod est illi sacrum. Deniq; quod ad eam rationem, qua sanctum inuiolatum appellamus, ecclesia omnino inuiolabilis est fundata supra firmam petram, id est Christum, adeo ut ne portæ quidem inferorum aduersus eam præualere poßint. Talem ecclesiam constantem tantum ex membris participibus uitæ spiritualis & occulta quadam conexione in spiritu charitatis cohærētibus, Apostolus Paulus describit Ephe. qninto. Christus (inquit) dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro uitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculā aut rugam aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata, nutritq; et fouet eam, quia membra sumus corporis eius & de oßibus eius.

Lucæ. 2

Matthei. 16

Ephe. 5

Sym. Cōst:

NEc prætermittendum censemus, q̃ missæ symbolū (ut quæ uera sit ecclesia, manifestius reddat) unam sanctam dicit, nam ecclesiæ catholicæ nihil ita peculiare est, quàm unitas, proindeq; inter alias notas, qua uiua membra ecclesiæ dinoscuntur, hæc est, quod supportant inuicem in charitate, solicitā seruare unitatem spiritus in uinculo pacis. Vnum (inquit Apostolus) corpus & unus spiritus, sicut uocati estis in una spe uocationis uestræ, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus & pater omnium, qui est super omnes & per omnia & in omnibus nobis. Vocati ergo sumus in unitatē spiritus, ut ueritatem facietes in charitate crescamus, in

4. nota: Vnitas ac charitas mutua ecclesiæ peculiaris. Ephe. 4.

illo per omnia, qui est caput, Christus, ex quo totum corpus compactum et cõnexum per omnem iuncturam subministrationũ, secundum operationem in mensuram uniuscuiusq; membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Et alibi: Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secũdum gratiam, quæ data est nobis, differentes, & cætera quæ sequuntur. Hæc in Canticis describitur in hunc modum: Vna est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ electa genetrici suæ, Hæc est tunica illa inconsutilis desuper contexta per totum, quæ scissa non fuit, de qua Christus dixit apud Iohannem: Et erit unum ouile & unus pastor.

1.Corin.12
Iohan.19
Iohan.10

HEc describitur hortus cõclusus soror mea spõsa fons signatus, puteus aquæ uiuæ, paradisus cũ fructu pomorũ, Quod ĩtelligere nõ audet Augustinus, nisi ĩ sãctis et iustis, nõ auaris fraudatoribus, rapacibus, ebriosis et inuidis, qbus baptismũ habuisse cũ iustis cõmune ẽ, cũ qbus ñ habẽt cõmunẽ charitatẽ, numerus ergo iustorũ qui secũdũ ꝓpositũ uocati sunt, de qbus dictũ est: Nouit dñs q sint eius, ipse est hortus cõclusus, fons signatus, puteus aquæ uiuæ, paradisus cũ fructu pomorũ. Ex hoc numero (ut subdit Augustinus) quidã spiritualiter uiuũt et supeminẽtẽ uiã charitatis ĩgrediũtur, et cũ preoccupatũ hoĩem ĩ aliquo delicto instruũt in spũ lenitatis, ĩtẽdũt ne et ipsi tẽtẽtur. Et cũ forte ipsi ꝑoccupãtur reprimitur ĩ eis aliquantulũ, nõ autẽ extinguitur charitatis affectus,

Au. d. baptis. cõtra Donatist. li. 5. ca. 27
Canti. 4.
Ephe. 1
2. Timoth. 2
Canticor. 2
Predestinatorum tres gradus.
Gala. 5

rursusq; resurgens & inardescens præstino cursui restituitur. Norūt enim dicere, Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me, in uerbis tuis. Quidam uere adhuc carnales & animales, prouectus suos instanter exercēt, & ut cibo spiritualium fiant idonei sanctorū mysteriorum lacte nutriuntur, ea quæ in prauis moribus, populari etiam iudicio manifesta sunt, in dei timore deuitāt, & ut minus minusque in rebus terrenis & temporalibus delectentur uigilantißime satagunt, regulam fidei diligēter inquisitam firmißime tenent, et si quid ab ea deuiāt, cito authoritate catholica corriguntur. Ex numero etiā eorum qui nequiter uiuunt, aut etiam in hæresibus uel in gentilium superstitionibus iacent, nouit dominus quī sunt eius, qui nobis quidem foris esse uidentur, Dei autem præscientia intus sunt, ipse enim nouit si conuertantur ad eum & uiuant.

Psal.118

Tit.9

Ecclesiā non habere maculam quō accipiendum.

Ephe.5

QVod ergo diximus, sanctam ecclesiam non habere maculam aut rugam, intelligendum est de criminibus lethalibus, à quibus oēs qui Christiani sumus & possumus & debemus abstinere, opitulante spiritu Christi, qui confirmabit nos usq; in finem sine crimine in die aduētus domini nostri Iesu Christi. A leuioribus autem, quis dicere potest se mundum esse? Sed hi neui uerius sunt q̄ maculæ facile diluibiles, aut quod dicimus ecclesiam non habere maculam aut rugā, non sic accipiendum est, quasi iam sit tota pulchra, sed quod ad summam puritatem enitatur & à deo præparetur, ut tandem gloriosa appareat. Nunc enim propter quasdam ignorantias & infirmitates membrorum suo-

1.Corin.1

1.Iohan.2

Aug.lib.retra. cap.19

rum habet ecclesia, unde quotidie tota dicat: Dimitte nobis debita nostra. Matth.6 Lucæ.11

CATHOLICAM. *Ecclesia sancta appellatur catholica, hoc est uniuersalis, protendēs palmites suos in quælibet & loca & tempora, tum præterita, tum præsentia, tum futura, secundum seriem succeßionis, nascentium & decedentium continuata sub uno duce inuisibili, deo, in unitate fidei & religionis. Proindeq; hæc ecclesia non est affixa ulli loco, regioni, genti, aut familiæ, dicente scriptura: Non est distinctio Iudæi & Græci, Non est personarum acceptio apud deum, sed in omni gēte & loco: qui timet deum, acceptus est illi. Quicunque ergo ab Adam in præsens usque tempus fuerūt, ac deinceps usq; in consummationem seculi erunt de fide in unū deum & Christum eius (quem sancti ab orbe condito in spiritu uenturum & diaboli regnum destructurum nouerunt) consentientes, unius eiusdemq; fidei & spiritus uiuificantis signaculo obsignati, de ecclesiæ mēbris sunt, nouerint se mutuo nec ne. Sufficit enim scire hanc societatem spiritu Christi conglutinatā, in orbe semper fuisse & usque in consummationem seculi futuram. Viderunt sancti ab orbe condito diem Christi, & gauisi sunt. Viderunt autem partim diuino & supercœlesti lumine illustrati, partim diuinis promißionibus innixi, quæ statim post Adæ lapsum (ne desperaret homo) insonuerunt de semine, quo conterendum foret serpentis caput, & in quo benedicerentur omnes gentes. Proindeq; manifestum est, & ueteris & noui testamenti unam eādemq; ecclesiam esse fundatam super fundamentum prophetarum & apo-*

Ecclesia cur catholica dicatur.

Ecclesia non est affixa ulli loco.

Gala.3

Roma.2

Acto.10

Iohan.8

1.Pet.1

Hebræ.11

Matth.vlt.

Iohan.8

Gene.3.12

Ephe.2

Fundamentũ ecclesiæ Christus. Psal.117

stolorum, hoc est Christum, qui utriusq; testamenti finis est, & utriusq; populi fundamentum, lapis ille angularis, quo uterq; populus connectitur. Vocamus ergo ecclesiã catholicam, quod ramos & palmites suos per uniuersam terram extendat. Quemadmodum dominus pronuntiauit ecclesiam ab Hierusalem incipientem crescere, donec perueniat in omnes gentes: Prædicabitur (inquit) Euangelium regni in uniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio. Et iterum oportebat Christum pati, & in nomine eius prædicari pœnitentiam & remißionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Et alibi: Eritis mihi testes in Hierusalem, in Iudæa & Samaria usq; ad ultimum terræ, non quod necesse sit, ecclesiam indies maiorem fieri, sed quod quotidie accrescant noui palmites ex gentibus, aut rursus, non quod nulla sit natio, ubi in præsentiarum non uigeat fides, quàm poßibile sit, nonnullas adhuc esse gentes, quibus Euangelium prædicatum non sit, sed quod finis seculi uenturus non sit, donec Euangelium salutis in omnibus gentibus prædicatum fuerit. Ex quibus omnibus est consequens, hæreticos insanire, qui asserunt totum terrarum orbem apostatasse, & fidem tantũ apud se remãsisse, & à sua parte in quodã terræ angulo stare.

Ante finẽ seculi ꝑdicabitur euangeliũ ꝑ totũ orbẽ. Matth.24 Luce.24

Acto.1

Nõ est necesse, ecclesiã indies maiorẽ fieri.

Insaniũt hæretici qui apud se tãtũ fidem aiunt esse.

Ecclesia cur apostolica dicetur. Iohan.20

Cur autem symbolum missæ addat, Apostolicam, superius exposuimus ac docuimus. Spiritum sanctum remittentem peccata, non alibi residere quam apud ecclesiam apostolicam, cui Iesus dixit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Hic enim spiritus copulat & sociat omnia ecclesiæ mẽ-

bra, non secundum corporalem congregationem, in unã patriam, prouinciam, regionem, sed secundum spiritualem copulam, in uno fidei sacramento, in una professione, in uno grege, in uno ouili, sub uno pastore, sub una cathedra.

Ecclesiæ copula sub uno pastore, sub vna cathedra.

Denique nosse oportet ex scripturis, duas ecclesias esse, unam dei, alteram diaboli, unam Christi alteram Satanæ, unam piorum, alteram malignantiũ. Prioris author est deus, et sanctificator spiritus sanctus, de qua hic articulus loquitur. Alterius, diabolus, ꝑ apostatationem à deo. Duæ quidem ciuitates, quarũ utraq; uti corpus quoddam crescit usque ad consummationem seculi, de quorum ortu, progressu ac exitu insigne uolumen ædidit Augustinus, cui nomen à parte meliori indidit, de ciuitate dei. Constat autem ecclesia malignantiũ ex conuenticulis schismaticorum, hæreticorum ac aliorum impiorum aduersus ecclesiasticæ hierarchiæ tranquilitatem conspirantium, quæ licet innumera sint, uarijs titulis se uenditantia & inter se contraria. In hoc tamen conueniunt, quod uni ecclesiæ catholicæ nũquam non insidiantur, aduersantur ac bellum non incruentum mouent. Contra quæ hic articulus fiduciam præbet, ꝙ non præualebunt aduersus eam.

Duæ ecclesiæ, altera dei, altera diaboli.

Augu. de ciuita. dei.

Matth. 16.

Credimus ergo ut huius articuli finem tandẽ faciamus, unam tantum per totũ terrarum orbem sanctam ecclesiam catholicam, quæ per spiritum sanctum in unitate fidei colligitur, conseruatur & gubernatur, quodq; nullus saluari poßit, uel ꝗ de hac eccl'ia nõ est, uel qui ab illa rite resectus est, nisi se illi recõciliet. Q d' fit

Extra ecclesiæ vnitatem, nemo saluat.

quum per ecclesiæ ministros authoritate clauium in gratiam recipitur, nam & sæpe in scripturis, ecclesiæ ministri, iudices, rectores, moderatores, & pastores ecclesia dicuntur. Quemadmodũ si diuo Chrysostomo credimus, dictum est Marci. 18. Si te non audierit, dic ecclesiæ, id est, ecclesiæ præsulibus ac præsidẽtibus, quibus Christus ligandi ac soluendi potestatem commisit.

2. Corin. 2
Chrysost.
Marci. 18.

SANCTORVM COMMVNIONEM.

Articulus iste potius explanatio est pxime prioris, q̃ articulus nouus. Declarat enim quid intelligendum sit per sanctam ecclesiam, & quem fructum referat qui ecclesiæ catholicæ uiuum est membrum. Sancta enim ecclesia (ut Paulo ante diximus) est cœtus & congregatio fidelis populi, unum deum, unum Euangelium, unam fidem, unam spem, in uinculo charitatis profitentium, atque eiusdem spiritus, eorundemq; sacramentorum participationem habentium Credimus ergo, non solum in cœlis, sed & in terris esse talem sanctorum societatem, spiritu Christi conglutinatam, idq; arctissima coniunctione mystici corporis cum capite ac inter se mẽbrorum, adeo ut in hac societate talis quidam sit communio omnium bonorum operum, inter omnes pios qui fuerunt ab initio mũdi, qualis est membrorum corporis inter ipsa societas. Proindeque credimus aliorum omnium piorum hominum benefacta nobis subuenire, nos iuuare, defendere ac confirmare, Donec tamen membra corporis, hoc est ecclesiæ fuerimus. Hinc est quod Christus nos orare docens, iubet non sibi quenq; peculiariter aliquid rogare, sed uelut unius corporis membra, eodem

Sancta ecclesia quid.
Ephe. 4
In societate sanctorum, cõmunio bonorum operum.
1. Corin. 12
Oramus pro inuicem, ut vnius corporis membra.
Matth. 6
Lucæ. 11

animata spiritu, quod in commune omnibus expediat, postulare, quemadmodum suo loco in expositione dominicæ orationis dicemus. Alter enim alterius onera portamus, & sic adimplemus legem Christi. Gala:6

C*Aeterum extra hanc sanctorum communionem, quæ est ecclesia, ne propria quidem benefacta cõducunt cuiquam ad salutem, quamlibet etiam in speciem eximia. Quapropter etsi pro Christi nomine quis sanguinem fundat, tamen si in hac uita non tenuit ecclesiæ catholicæ unitatem, non habebit æternam salutem. Nam si unam sanctam ecclesiam, sanctorumq; communionem credimus (quæ est Christi corpus mysticum) consequens est, eum nullam cum sanctis communionem habere qui hanc unitatem deserit. In corpore quoque Christi mystico non esse qui ab illa recedit, Nec pertinet ad Christi præmia qui relinquit ecclesiã Christi, alienus est, prophanus est, hostis est, denique, habere non potest deum patrem, qui nõ habet ecclesiam matrem, in qua sola est remißio peccatorum. Et ideo sequitur.* Augustinus; Cy. de simpl. præla.

REMISSIONEM PECCATORVM.

E*X superioribus manifestum euadit, non propter aliud factum esse, ut & pater mitteret filium, & ipse filius susciperet hominem sanandum & spiritus sanctus sua dona in nos effunderet, nisi ut nostræ animæ à sarcinis peccatorum liberarētur. Suscepit quidem Christus totum hominem, & in anima & in corpore curandum, à cura tamen animi cœpit, tandem etiam corpori daturus fœlicitatem, immortalitatemq;, quin priorē curam animæ adhibendam esse quã corpori demonstrauit,* Aug. de simb. ad cate. lib. 2 c. 10; Quo ordine homo p Christum curetur.

quum paralyticum sanaret: Fili *(inquit) confide, remit-*
Matth.9 Marci.2 *tūtur tibi peccata tua.* Deinde *quum uidisset peruersam*
Iudæorum mentem: Vt *(inquit) sciatis, quia habet pote-*
statem filius hominis in terra dimittendi peccata, ait
paralytico: Surge, *tolle grabatum tuum & ambula.* Ne-
cesse est enim, ut prius interius sanus sit, qui exterius
saluus esse desiderat, quemadmodum dominus alibi ait:
Matth.23 M*unda prius quod intus est, ut fiat & id quod deforis*
est mundum.

In sola ecclesia Christi catho. remissio peccatorū est.
C*Redimus ergo in sola ecclesia* Christi, *neq; usquā*
alibi esse remißionem peccatorū. In *ecclesia in-*
quam, non hæreticorum, sed sancta catholica & aposto-
lica, in spiritu Christi *congregata, est remißio peccato-*
rum per baptismum, & post baptismum per pœnitētiam
Augu. de fide ad Pet.c.37 & sequen. *& claues ecclesiæ datas* Baptismus *quidē extra ecclesiā*
esse potest apud hæreticos, baptizantes, in nomine patris
& filij & spiritus sancti, sed prodesse non potest ad re-
mißionem peccatorum, nisi baptizatus ante finem uitæ
suæ, catholicæ ecclesiæ reconciliatus, redditus, & incor
1.Corin.13 *poratus fuerit.* Q*uia etsi habeam (inquit* Apostolus*) om*
nem fidē et nouerim omnia mysteria, charitatē aūt (quæ
in hæreticis & schismaticis se ab unitate ecclesiæ sepa-
rantibus nō est) nō habuero, nihil sum. Nā *& in diebus*
diluuij neminē legimus extra arcam potuisse saluari. In
Gene.7 Aug. de sym. ad catechu. lib.3.c.10 *ecclesia aūt catholica, sanctum baptisma, omnia prorsus*
delicta delet, & originalia & propria, ut amodo nō im
putentur. Innouat *siquidem hoīem per baptismū qui fe-*
Aug. de sym. ad catechu. lib. vlt. c.9 *cit illum, præuenit gratia ēt ipsam infantiam, ut sint li-*
beri, per Christum *liberati, qui in* Adam *à diabolo tene-*

bantur ante captiui. Deoneratur anima sarcinis peccatorum, ut libertate nouæ uitæ induta, aduersus diabolũ cũ adiutorio diuino fortiter ualeat dimicare, eũq; à quo superatata est, ita superet ut in regnum dei translata de hoste deuicto secura regnet cũ suo capite Christo. Quum ergo baptizati fuerimus, ducere uitã bonã in præceptis dei debemus, ut baptismum custodiamus usq; in finem. Baptizatis quo agenda vita.

A T *si post baptismum in peccata, quamuis grauia & crebra, ceciderimus, superest secunda post naufragiũ tabula, nempe pœnitẽtia, p quam lapsus in uirtute sanguinis Christi, donatur remissio peccatorum, ministerio clauium ecclesiæ in persona Petri traditarũ: Tibi dabo (inquit) claues regni cœlorũ, quodcunq; ligaueris super terrã, erit ligatũ & in cœlis, & quæcunq; solueris super terrã soluta erũt et in cœlis, Et iterũ Matthe. 18. Amen dico uobis, quæcunq; ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcũq; solueritis sup terram, soluta erũt & in cœlo. Et hæc pœnitẽtiæ ianua, non aperitur, nisi per spiritũ sanctum illuminãtem & cõuertentem, quemadmodum Apostolus dixit: Ne forte det illis deus pœnitentiam ad cognoscendũ ueritatẽ, & resipiscant à diaboli laqueis sed de hoc suo loco latius. Tantum meminisse omnes debent tunc demum remitti nobis peccata, si nos uicißim proximo remiserimus.*

Hierony. Matth. 16 Matth. 18 Pœnitentiæ effector, spiritus sanctus. 2. Timo. 2 Matth. 6 Marci. 11 Non aliter remitti peccata, nisi nos vicissim proximis remittamus.

Hic locus foret non importunus de septem ecclesiæ sacramentis dicẽdi, sed ne lectorem ad symboli finem properantem remoremur peculiarem illis locum, statim post calcem huius explanationis reseruamus.

CARNIS RESVRRECTIONEM.

Homo cōstat. Corpore. Augu. de fide & sym. c. 10 Mente.

IAm diximus, Christum totum hominem curandū & saluandū suscepisse. Constat autem homo anima & corpore. Anima rursus duas partes habet, rationalē & uitalem seu sensitiuam. Rationalis (qua carent bestiæ) mens seu spiritus dicitur, qua deo seruimus, non prius tamen q̃ hic spiritus noster, per spiritus sancti gratiam exoneratus à peccatis & innouatus fuerit. De qua parte dixit Apostolus: Mente seruio legi dei. Et iterum: Testis est mihi deus, cui seruio in spiritu meo. Altera pars, nempe uita, qua coniungimur corpori, anima dicitur, q̃ quum ēt in electis & innouatis non omnino cōcupiscentiā carnalē exuerit, caro nominatur. Vnde dicitur, Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Postremo, tertia pars, quæ tantū uisibilis est, ultimū & infimū in nobis, corpus est nostrum. Iam natura corrupta refingitur & perficitur, quum spiritus hominis subijcitur spiritui dei, & quum sequitur ducentem deum per uerā fidē & bonam uoluntatem, Dein quum anima spiritui nostro p spiritum dei innouato, ad bonam operationem subditur, Quod non tam cito fit q̃ spiritus noster spiritui sancto subiugatur, aliquanto enim tardius eius impetus, quo in carnalia et tēporalia defluit, refrenatur. Et ideo aßidua in nobis donec uixerimus pugna est, qua spiritus cōcupiscit aduersus carnem, & caro concupiscit aduersus spiritum, Sed tñ quia & ipsa carnalis anima mundatur, recipiens stabilitatē naturæ suæ domināte spiritu, qui ei caput est, cuius rursus caput est spiritus Christi, non dubitandum, sed firmiter credendum est, corpus etiam ipsum, beneficio Christi tandem propriæ naturæ restitui, quan=

Roma. 7

Anima.

Quomodo natura corrupta refingitur. Roma. 8 Gala. 5 Lucæ. 2

Assidua & perpetua in nobis pugna. Gala. 5

uis nõ tam cito q̃ uel anima uel spiritus restituuntur, sed 1.Corin.15
tempore opportuno, in nouißima tuba quum mortui re=surgent incorrupti & nos immutabimur.

CRedimus ergo per spiritum sanctum resuscitan=dam oẽm carnem, hoc est, omnes homines secundũ corpus & carnem reuicturos, tam pios q̃ impios, tam bonos q̃ malos, sic ut eadẽ caro quã circumferimus, q̃ mortua est & sepulta, ac computruit, resuscitanda sit, quod aperte ostendit Paulus, quũ resurrectionẽ carnis tradit, addito pronomine, dicẽs, Oportet corruptibile hoc. Quũ enim dicit, hoc, in carnem quam gestamus, quasi digitum intendit. Quid enim aliud est dicere mortale hoc? q̃ q̃ hæc uisibilis caro sit reuictura. Sicut et apertißime Iob testatur, dicens: Et rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum meũ, quem uisurus sum ego ipse & oculi mei conspecturi sunt, & nõ alius. Resurget ergo hoc corpus ad immortalitatem, quæ pijs atque impijs cõis erit, sed longe diuersa ratione, nam pijs æternã beatitudinem, impijs uero æternos cruciatus adferet, quemadmodũ apud Danielẽ prophetã legimus: Quia tunc resurgent qui sunt in terræ puluere, hi quidem in uitam æternam, hi autem in opprobriũ et cõfusionẽ æternam. Sicut Christus dixit: Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionẽ uitæ, qui uero mala egerunt in resurrectionem iudicij, id est, æternæ condemnationis, quemadmodũ explanatius dicitur in symbolo Athanasij. Ad cuius aduentum oẽs homines resurgere habent cũ corporibus suis, et reddituri sunt rationẽ. Et qui bona egerũt, ibunt in uitã æternam, & qui mala egerunt, ibunt in ignẽ æternum.

Per spũm sanctum resurrectio mortuorũ Eodẽ corpore resurgemus

1.Corin.15

Iob.19.

Immortalitas pijs & in pijs cõis, sed diuersa ratione.

Danie.12

Symbolum Athanasij.

RESurget ergo caro nō mutata substātia, sed qualitate, q̃ si deus noua corpora creare potest, cui dubium quin & hæc corpora ad immortalitatem restituere poßit? non immutata corporis substātia, sed corporis qualitatibus. Non cōtradicit ergo resurrectioni corporum, quod Paulus prima Corin. 15. (ubi toto capite resurrectionem corporum ex professo demonstrat) ait: Caro & sanguis regnum dei non poßidebunt, hoc enim ostendere uoluit, q̃ caro & sanguis cum his qualitatibus corruptibilibus nō resurgant. Subdit enim, neq; corruptio corruptelam poßidebit.

1.Corin.15

DIcet ergo quispiam, quo ergo mortui resurgent, quali corpore uenient? Audi respondentē Paulum: Insipiens tu, quod seminas, nō uiuificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, nō corpus quod futurū est seminas, sed nudum granum, utputa tritici, aut alicuius cæterorum. Deus aūt dat illi corpus sicut uult, et unicuiq; seminū proprium corpus. Quasi diceret, Quod in seminibus quæ tu in terrā iacis per annos singulos fieri uides, hoc in tua carne quæ legi dei seminatur in terra, futurū esse nō credis? Nonne quum diuersa semina quis in unū permiscet, & hæc indiscreta seminat, uel paßim spargit in terrā uniuscuiusq; seminis satio quocunq; loco fuerit, competenti tpe secundum naturæ suæ speciem germē pducit? et culmē suæ formæ, suiq; corporis reparat? Quid ergo mirum, si deus uniuscuiusq; carnis substātiam, q̃uis uarie dispersam, mutatis q̃litatibus reparet ac refingat, sic ut unicuiq; animæ non confusum aut extraneum corpus, sed suum quod habuerat reparetur, ut subinde idem

Quæstio. Responsio. 1.Corin.15.

Cy.in sym. Similitudine resurrectio corporum docetur.

corpus cum anima sua uel pudica coronari, uel impudica puniri poßit.

HAec est ergo summa fidei nostræ, q̃ separat nos ab ĩfidelibus, qua sine, uana est fides nostra, tum q, qui non credit resurrectionem mortuorũ, neq; credit q, Christus resurrexit, tum q, nos, si in hac uita tantũ in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus oĩbus hominibus. Hæc inquã est basis totius fidei nostre, q̃ pijs in hoc seculo, præcipuum adfert solatiũ contra oẽs adflictiones, impijs uero terrorem, alioqui in omnia scelera sine modo prolapsuris. Porro hic articulus insignis est (quod ad pios attinet) promißionũ magnitudine, ut ex multis paucul as referamus. Christus (inquit Paulus) resurrexit à mortuis primitiæ dormientiũ, quoniãquidẽ per hoĩem mors, & per hominẽ resurrectio mortuorũ, & sicut in uno oẽs moriuntur, ita & in Christo oẽs uiuificabũtur, primitie Christus, deinde qui sunt Christi, qui in aduẽtũ eius crediderũt. Et statim post, Stella à stella differt ĩ claritate, sic & resurrectio mortuorũ, seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur ĩ infirmitate, surget ĩ uirtute: seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale sicut scriptũ est: Factus est primus Adã in aĩam uiuentem, nouißimus Adam in spiritum uiuificantẽ. primus homo de terra, terrenus: scd̃s homo de cœlo cœlestis. Igitur sicut portamus imaginẽ terreni, portemus & imaginem cœlestis. Quibus & hæc addit, Ecce mysterium uobis dico, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, In momento, in ictu oculi, in nouißima tuba,

Summa fidei nostræ.

1. Corin. 15

Basis fidei, resurrectio mortuorum.

1. Corin. 15

Et cætera quæ ſequũtur. Quum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorta eſt mors in uictoria, ubi eſt mors uictoria tua? ubi eſt mors ſtimulus tuus? hoc eſt peccatum. Stimulus enim mortis, peccatũ eſt, quod tunc euacuabitur. Et iterum, quid dulcius illa conſolatione, quæ eſt ad Theſſal.

1. Theſſ. 4

Nolo uos (inquit) ignorare fratres de dormientibus, ut non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent, nam ſi credimus quia Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita deus eos qui dormierũt per Ieſum, adducet cum illo: Hoc enim uobis dicimus ĩ uerbo domini, quia nos qui uiuimus, qui relicti ſumus, in aduentu domini non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipſe dñs in iuſſu, in uoce archãgeli, in tuba dei, deſcendet de cœlo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, deinde nos qui uiuimus qui relicti ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aera, & ita ſemper cum dño erimus. Itaq; (ut ſubijcit) conſolamini inuicem in uerbis iſtis. Quod magis ſolatium homini pio adferri poteſt, q̃ quod deus per Apoſtolum ſuum teſtatur, piorum corpora in tantam gloriam mutari, ut in occurſum domini ſuſpenſa nubibus, & aere uectata rapiantur? Quinimo, quod deus transformabit corpus humilitatis noſtræ conſiguratũ corpori filij charitatis ſuæ, facietq; equales angelis, ſicut in Euangelio pollicitus eſt, in reſurrectione mortuorum non nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli dei in cœlo, ut uiuant cum ipſis in æterna uita. Et ideo ſequitur.

Nullum ſolatium pio homini maius, q̃ ſpes reſurrec.

Cy. in ſymb. Gloria corporum piorum poſt reſurre.

Matth. 2

ET VITAM ETERNAM.

Quid iucũdius? quid dulcius? quid optatius hac symboli conclusione, qua in Christo manẽtibus post gloriosam resurrectionem corporum promittitur æterna uita, æterna felicitas, æternaq; beatitudo. In hac lachrymarũ ualle nihil præsente uita charius ducimus, quæ tamen uix uita dicenda est. Quem ergo nõ delectet ueræ æternæq; uitæ fidelis promißio? Vita inquam corporis & animi nunquam finienda. Quod enim ad corpus attinet, non erit amplius obnoxium fami, siti, æstui, frigori, indigẽtiæ, laßitudini, seruituti, dolori, morti aut ullo incommodo, sed erit immortalitate, agilitate, subtilitate, & claritate summa decoratum, sicut scriptũ est: Quod iusti sicut sol fulgebunt, et sicut splendor in firmamento dei. Et iterum fulgebunt iusti & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Quod ad animum attinet nullis uitijs, nulla tristitia aut mœstitia solicitabitur, sed perpetuo fruetur summo bono, qui est deus. Quæ fruitio quãta bona complectatur, nulla lingua dicere, nulla mẽs humana apprehendere poterit. Nec enim oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit, quæ præparauit deus diligẽtibus se. Quis enim explicet, ex qua gloria, in quam gloriam sanctorum corpora resuscitata trãseant? Quis cogitando assequatur, quemadmodum sponsa ecclesia in uirum perfectum conuertatur, conregnatura Christo? Quis explicare audeat? quomodo ipse filius quũ tradiderit regnum deo & patri, id est, congregationem fidelium, ita illum hominem susceptum ampliusque clarificatum non dimittat, ut eam claritudinem quam habet cũ patre, anteq̃ mũdus fieret, suis fidelibus demõstra-

Vita ęternã fidei nostræ cõclusio.

Vitæ æternæ dulcedo. Apoca. 7

Quid ad corpus attinet.

Quid ad animam attinet.

Esaiæ. 6

1. Corin. 2

Ephe. 4

1. Corin. 15

Iohan. 17

1.Corin.13 re non differat? Deniq; quo erit deus oia in oibus, cōtē- plantes delectabimur, & delectaibliter cōtēplādo, dei ui- sione fruemur, Idq; in sanctorū oium cōmuniōe, ubi erit fructißima charitas nō minus de bonis alienis q̃ de suis gaudēs. Bonis inquā spiritualibus, qbus fruūtur angeli, semper uidentes faciem patris qui in cœlis est, tum com- plebimus q̧ iubet Dauid: Vacate et uidete, quoniam ego sum deus, Hec est enim uita æterna, ut cognoscant te so- lum uerum deum & quem misisti, Iesum Christum.

Matth.18 Psal.46 Vita æterna quid.

Mors æterna hæreditas impiorum. Matth.25

QVemadmodū autē pij uitā æternā hæreditabūt, ita impios mors æterna & animi et corporis, hoc est, eternū suppliciū poßidebit, sicut Christus dixit. Et ibunt hi in suppliciū æternū, iusti autem in uitā æternā. Impiorū enim immortalitas uerius æterna mors, q̃ immortalitas nūcupatur, q̧ aternos cruciatus tā animi q̃ corpis absq; ulla spe ueniæ sit allatura. Quēadmodū Paulus Ro.8. Stipēdia (inqt) peccati, mors: gratia autem dei, uita æterna in Christo Iesu dn̄o nostro amen.

Roma.8

AMEN.

QVoniam omnia prædicta uerißima esse indubitate credimus. Et quæ uel ad creationem uel redemptionem uel sanctificationem nostram pertinent, patrem cœlestem per filium, in & cum spiritu sancto operatum esse, & nobis certo obuentura per dei misericordiā credimus. Idcirco dicimus, Amen, q̃ uox est sermonē cōfirmātis et ratū fore p̄cātis, hoc ē, ita certo fiat.

Amen quid.

Soli deo saluatori nostro, per Iesum Christum dominum nostrum gloria & magnificentia, imperium & potestas ante oia & nunc et in secula seculorū, Amen.

DE SACRAMENTIS NOVI TESTAMENTI.

Quid ſacramentũ ſignificet ethnicis.

SACRAMENTI VOCAbulum uarie accipitur, nam qui ad proprietatẽ latinæ uocis reſpiciunt, & ex ethnicis tantum ſcriptoribus uerbi ſignificationem petunt, ſacramentum appellant iuſiurandum ſeu obligationem numinis ac religionis interuentu confirmatam. Sed qui Biblia tranſtulerũt, ac cæteri ſancti patres eam uocem accommodarunt, ad ſignificandum id quod Græci myſteriũ dicũt, ꝙ ſacrũ ſecretũ aut religioſum arcanũ dicere poßumus. In qua tñ ſignificatione interdũ latius, interdũ reſtrictius accipitur. Nã ĩ genere accepto uocabulo, ſignificat omne religioſum arcanũ, ſeu omnem rẽ ſacrã abſconditã, etſi alterius rei ſignũ nõ ſit, uti dicimus ſacramentũ diuinitatis. Et Paulus Epheſijs ſcribẽs, ait, Deũ nobis ſacramẽtũ uolũtatis ſuæ notũ feciſſe, ſecũdũ beneplacitũ ſuũ, ꝙ alijs generationibus nõ eſt agnitũ, ſed abſcõditũ a ſeculis nẽpe gẽtes eſſe cõcorporales et cõparticipes ꝑmißionis eius in Chriſto Ieſu, in quo oẽs habemus fiduciã ac acceſſum in cõfidentia ꝑ fidẽ ad ipſum. Itidẽ. 1. Timo. 3. Et manifeſte magnũ eſt pietatis ſacramẽtũ, ꝙ manifeſtatũ eſt in carne nimirũ ipsũ Chriſtũ ĩnuẽs, magnũ eſſe pietatis ſacr̃m, ꝙ quũ ſit filius dei inuiſibilis

Quid ſacris ſcriptoribus.

Interdũ latius accipitur.

Ephe. 1

Per ſolũ euangelium diſcimus volũtatẽ dei erga oẽs gẽtes, a prudẽtib. huius ſeculi abſconſam.

Interdũ reſtrictius accipit ſacramẽti vocabulum.

Sacramenta vet.test. *manifestatus est in carne. Frequentius uero sacramentũ dicitur sacræ rei signum, quod eius similitudinem gerit cuius signum est, quemadmodum signa & figuræ ueteris testamenti, sacramenta appellantur, id quod familiare est*

Augu.contra Faust. Mani. lib.96 cap.13 *patribus. Sic Augustinus ait: Sacramenta quæ obseruabantur ex lege prænuntiatiua tantum fuisse Christi uenturi. Deniq; quod ad propositum nostrum attinet, patres*

Interdũ strictissime. *sacramenti uocabulum ad significandum peculiariter sacramenta nouæ legis deflexerũt, ea scilicet, quæ sunt signa uisibilia inuisibilis gratiæ dei quam deus efficaciter et certo in ipsis operatur, modo rite nec indigne tractentur*

Ruma.3 *& accipiantur. Qui enim suis sacramentis se adfuturum promisit, deus mentiri seu fallere non potest.*

Septẽ ecclesiæ sacramenta. *Ad hũc ergo modum accepto uocabulo, septem numerantur ecclesiæ sacramenta, quæ sunt, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema unctio, Ordo, & Matrimonium. Ex scripturis enim animaduerterunt patres, hæc septem mysteria recte ac proprie sacramenta*

Bern.in ser.in cœna dñi de baptism. & sacramento alt. *dicit. Quòd ita sint sensibilia signa inuisibilis gratiæ dei, ut & ipsius gratiæ quæ impartitur, imaginem gerãt & causa sint, quod ut paulo notius fiat, à rebus externis sumamus exemplum. Quædam sunt quæ interdum propter se fiunt, interdum autem propter alia designanda, quatenus scilicet & dicuntur & sunt signa, quemadmodum annulus interdum datur, non ut sit alterius rei nota, sed tantum propter se. Interdum uero datur uti congruum fidelitatis signum, ueluti quo dominus Vasallum de feudo inuestit, quo scilicet accepto, Vasallus non solum de beneuolentia domini seu beneficio accepto*

Quædã propter se fiunt, q̃dã ꝑꝑ alia designanda.

certus efficitur, sed & mutuum quoddam fœdus inter dominum & Vasallum contrahitur, ut iam dicere, qui, annulum accepit, possit: Non respicio annulum, sed hæreditas est, quam quærebam. Eodem modo sentiendum ac tenendum est (quod est huius rei caput) nempe dominum nostrũ Iesum Christum signa quædam delegisse, per quæ deus in uirtute uerbi sui peccatis nostris mederetur, & nos quodammodo de gratia sua inuestiret ac fœdere spirituali sibi colligaret. Ita enim ipsi deo Opt. Max. semper uisum est, subducere nos per sensibilia ad inuisibilia, Nã quæ est humanarum mentium caligo, ex primorum parẽtum præuaricatione in nos deriuata, non potest homo ex seipso in dei cognitionem assurgere, aut dei uoluntatem in remittendo peccata ratione deprehendere, Propterea deus semper & uerbis & externis signis nobiscum egit, per quæ nobis se manifestaret, suamq; erga nos uoluntatem indicaret, Atq; adeo quum iam multifariam multisq; modis, deus olim loquutus fuisset in prophetis, cõsuluisset q; uerbo, lege, signis & prodigijs, nouißime nobis loquutus est in filio suo, quem carnem sumere & crucem pro nobis subire uoluit, ut in illum tanquam in signum potentißimum, à deo positum, similem nobis factum, uisibilem ac palpabilem intuentes, eundemq; audientes, deum in ipso agnoscere, deo credere ac fidere, deum deniq; sup omnia diligere inciperemus. In ipso enim dei potentia, sapientia & bonitas perfectißime, euidentißimeq; resplendent, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, & quo tandem signo deus potẽtius ostendere potuit, nos sibi præcipue curæ esse: quàm quòd filium suũ unigenitũ

Christus sacramẽta instituit ut p hæc nobis mederet nosq; sibi colligaret. ro. 1

Iohannis. 1 Mar. 9. Rom. 10

Hebr. 1 Grego.

Luce. 2 Hebre. 2 1. Iohan. 1 Ioha. 3 2. Petri 1 Ioha. 14 Roma. 5 Coloss. 2 Iohan. 3 1. Ioha. 4

pro nobis dedit, ut omnis qui credit in illũ, nõ pereat, sed habeat uitam æternam: Et quoniam tota uirtus paßionis Christi, q, ad nos attinet, in applicatioñ. sita est, ut scilicet eam gratiã (quam nobis in ara crucis moriendo pro-
Iohan.17
meruit Christus) participemus; dignatus est ipse quædã post se sacramenta relinquere, q̃ suo uerbo et ꝓmißione firmauit, ut sciremus per eorũ legitimum usum, fructum
Augu. li.3. de
suæ paßionis, nobis efficaciter & certo cõmunicari. Po
trin. cap.4
tuit quidẽ ille sine omni uisibili forma gratiã suã nobis
Iohan.3
Matth.26
donare, sed quoniã carnales sumus, & ad spiritualia ca-
Roma.7
pessenda admodum tardi, q; animi robur corporis uitiati mole ac operatioñ. debilitetur ac distrahatur, à fide, spe, et charitate subinde cõcidẽs, idcirco fragilitas carnis sub forma uisibili reparãda, incitanda, erudienda, fouenda & confortanda erat. Et ne quis de horũ uisibiliũ sa-
Ephe.5
Aug. in Io. tra ct.80
cramentorũ uirtute addubitaret, addidit deus signo uisi
Aug. in Psal.
bili, uerbũ promißiõis, adhibuit quoq; inter initia sacra
109.144
mentorũ, uisiones uisibiles ac miracula, ut ea q̃ semel facta cernimus, per eundẽ Christi spiritũ, in sacramẽtis indies fieri, fidei ardore credamus, Nã ut certa fide teneres cũ baptizari, spiritũ sanctũ ĩ te uenire, Spiritus sanctus
Chrysost. in Matt. ho.12
in colũbæ specie supra Christũ quum baptizaretur appa
Matth.3
Marci.1
ruit. Vt crederes quũ confirmaris, spiritũ sanctũ tibi ad
Lucæ.3
robur dari, factus est in die pentecostes spiritus uehemẽs
Acto.2
ac uisæ linguæ dispartitæ tanq̃ ignis, sedentes supra Apostolos, & sic de cæteris, quæ euidentia signa quotidie replicari non est necesse, quũ nobis sola fides sufficere debeat, quæ alioqui euanesceret, si Christi uerbo addito sa
Iohan.20
Grego.
cramẽto, absq; euidẽti miraculo credere detrectaremus,

Sunt ergo ſacramenta noui teſtamenti principaliter inſtituta, ut ſint certa & efficacia ſigna, uoluntatis & gratiæ dei in ſenſum externum incurrentia, admonentia & erudientia nos, ut quod foris in ſpecie uiſibili geri cernimus intus per dei uirtutem effici credamus. Conſtat enim ſacramentum duobus, nempe elemento ſenſibili, uti ſigno & uerbo, Verbum eſt inuocatio trinitatis uerbo promiſsionis innixa, Elementum eſt aqua, oleum, & cætera eiuſmodi. Quemadmodum uero uerbum inſtrumentum eſt, quo dei uoluntas ſignificatur & apprehenditur, & per quod ſpiritus ſanctus efficax eſt, ſicut Paulus ait: Fides ex auditu, auditus autem per uerbum Chriſti. Et iterum: Euangelium eſt potentia dei ad ſalutem omni credenti. Ita per ſacramenta tanquam quædam indicia ſeu teſtimonia dei (quibus teſtatur ſe nobis placatum propter Chriſtum filium ſuum) ſpiritus ſanctus efficaciter operatur ſalutem & confert gratiam. In ſacramento ergo non tantum elementum ſeu exteriorem ſpeciem reſpicimus ſed magis uerbum.

Augu. contra Fauſt. lib. 19 cap. 16
Mag. ſt. in 4. diſ. 1. ac. tripli.
Aug. in Io. tracta. 80
Roma. 10
Roma. 1
Augu. contra Fauſt. lib. 19 cap. 14
Cy. de card. ope. Chriſti ſer. de baptiſ. Chriſti.

Vnde quum quæritur, quomodo ſacramenta uiſibilia operari poßint in animam, ſeu partem hominis ſpiritualem & incorporalem, facile reſpondetur, uirtutẽ ſacramenti non tribui ſeu aſcribi elemento exteriori, ſed deũ eſſe qui pro bona ſua uoluntate per hæc ſenſibilia in uerbo fidei gratiam inuiſibilem operetur, quam promeruit Chriſtus, ex cuius latere in cruce aperto, ſacramenta nouæ legis fluxerunt. Quod ergo ſupra diximus, ſacramenta nouæ legis ita eſſe ſigna gratiæ, ut ſint et cauſſa intelligẽdũ eſt nõ ꝗ ſacramẽta ꝓprie & ꝑ ſe ſint cauſſa effi-

Ephe. 5
1. Pet. 3
Iohan. 19
Aug. in Pſal. 138

Ger. in cōpē. tracta. 3. arti. 1 Marci. 2

ciens, remiſsion. peccatorum ſeu collationis gratiæ, Nam ad eum modum ſolus deus iuſtificat, qui ſolus peccata remittit, ſed quòd ſint cauſſa, large ſumpto uocabulo, quęadmodum cauſſam rei dicimus, ſine qua res fieri non ſolet, quamuis ſine ea fieri poſsit. Non enim (ut diximus) ſic alligauit deus potētiā ſuā ſacramētis, ut ſine illis gratiā ſuam donare non queat, q̄uis ſine ſacramētis, quū illis conceditur uti minime eam donet. Conſtat quidem pleriſq; ab exteriori communione ſacramentorum per præoccupationem mortis prohibitis, ſuam fidem & bonam uoluntatem ſacramenta (ſi licuiſſet) percipiendi, ad ſalutem ſuffeciſſe. Interim tamen uis ſacramentorū (quæ inenarrabiliter ualet plurimum) contempta, ſacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, ſine quo nō poteſt perfici pietas, quare eatenus ſacramenta gratiæ cauſſa ſunt, quatenus ſpiritus ſanctus eorundē effectum in nobis operatus fuerit, alioqui ſine ipſius ſpiritus opere ſacramenta nullam in nobis efficaciam habent.

Aug. Le. q̄ſt. 88. lib. 23. de triñ. ca. 7. li. 4 cōtra Dona. cap. 22. Augu. contra Fauſt. libr. 19. cap. 11 Aug. lib. 2. retracta.

Sacramenta cur inſtituta ſint.

Hæc eſt ergo principalis cauſſa inſtitutionis ſacramētorum nouæ legis, ut ſint præſentiſsima remedia contra peccatum, & efficacia ſigna gratiæ dei, quæ ipſorum diſpenſation. non reſiſtentibus fidei, & recipientibus non indigne, certiſsime conferatur, Proindeq; ſic ſunt ſigna, ut non tantum ſignent, ſed & ſanctificent, ut hinc facile ſit diſcernere ſacramenta ueteris legis à ſacramentis nouæ legis. Illa enim umbra futurorum fuerunt, ut ſignificarent, quæ cum ſuo aduentu Chriſtus impleuiſſet, ablata ſunt, & ideo ablata, quia impleta. Hæc uero inſtituta ſunt, uirtute maiora, utilitate meliora, actu faciliora,

Augu. contra Fauſt. li. 19. ca. 11. 13. 14. 16

Augu. in Pſal. 73

numero

numero pauciora, ut non tantum significarent sed et mũdarent ac sanctificarent. Deinde (licet minus principaliter) sacramenta instituta sunt, ut sint signa memoralia passionis ac mortis Christi, signa quoq; cõsolationũ. futuræ gloriæ. Deniq; signa excitãtia in nobis fidẽ, ac cohortantia ad mutuã dilectionẽ, aliosq; sanctos ac Christianos mores, quo argumẽto sæpe utuntur sancti patres. Aug. contra Fau. li. 19. c. 9

Aliam insuper institutionis sacramentorum causam diuus Augustinus recenset: In nullum (inquiens) nomen aut uerum aut falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum uel sacramentorum uisibilium consortio colligentur. Quamobrem dominus Iesus Christus leui iugo suo & leui sarcinæ nos subdens, sacramẽtis numero paucissimis, obseruationũ. facillimis, significationũ. præstantissimis, societatem noui populi colligauit, de qua colligatione latius dictum est in explanatione symboli, circa articulos qui de ecclesia sancta catholica & sanctorum communione sunt. Aug. cõ. Fau. lib. 19. c. 11. de do. chris. lib. 3 ca. 9

Et ut reuertamur unde digressi sumus, firmiter retinendum est, sacramenta his duobus consistere, uidelicet uerbo & elemento, tanq̃ partibus quibusdã substantialibus, quibus tamen ecclesia plerosq; ritus, tam ad decorẽ honoremq; sacramenti, q̃ ad denotãdum & docendũ nos, quid in sacramento agatur, addidit, sine quibus licet uerum sacramentũ consistere quidem possit, modo ibi sint, uerbum & elementum, tñ quum eiusmodi ritus, diuinorum mysteriorũ pleni sint, & magna cũ ratione à patribus instituti, nempe in excitationem fidei & charitatis, nequaquam contemnendi erunt, quin potius ex doctrina Magis. in. 4 dist. 1.

1.Corin.14 Pauli (qui iubet ut ĩ ecclesia omnia honeste, ordinate ac ad ædificationem fiant) maxime circa sacramentorum dispensationẽ, ne uilescant, uti fulcimẽta pietatis diligẽtissime ac accerrime (nisi instans necessitas prohibeat) retinendi sunt tanq̃ catenulæ quædã ecclesiasticæ unitatis.

Sacramẽta nouæ legis sunt remedia contra peccatũ. Lucæ.10

Quanquã uero hæc legis nouæ sacramenta præsentissima remedia sint, qbus Samaritanus ille bonus uulnerato appropinquãs, et originalis et actualis peccati uulneribus medetur & corda nostra p operationẽ spiritus sancti, in uerbo illuminata, sanctificat, confortatq;, non tamen omnibus una est significatio, nõ eadem dignitas aut uirtus, nam præter omnẽ controuersiam, duo inter alia præcipua sunt, baptismus & eucharistia, at singulis suũ est uerbum, quod formale sacramenti quidam appellant, Suum item signum rei externæ & uisibilis, internã & inuisibilem gratiam referens & adumbrans, quod quidã materiale dicunt, Hoc uero omnibus est cõe, q̃ minister seu sacramẽti dispensator, non suam, sed Christi personã refert, quemadmodum in expositione articuli symboli Apostolici (qui de ecclesia catholica est) declarauimus. Tantum hic repetisse sufficerit, sacramenta nec bonorũ dispensatorum meritis ampliari, nec malorum (modo in ecclesiæ consortio maneant) attenuari. Alia ratio est in hæreticis, nam etsi apud hæreticos sacramẽta sint & ministrentur, tamen non præstantur ad remissionem peccatorum seu salutem, q̃ extra ecclesiam sacramentorũ efficacia esse non possit, proindeq; qui in hæresi quacunque uel schismate, in noĩe patris & filij & spiritus sancti, baptismi sacramentum acceperit, integrum quidem sacra-

Augu. ad Ianua. epis. 118 Itẽ de doct. christ. li. 3. c. 9

Duo sacramẽta præcipua.

Au. super Io. de con. dist. 4 c. Baptismus.

Augu. de fide ad Pet. c. 5

mentum accepit, sed salutem (quæ uirtus est sacramenti) non habebit, si extra ecclesiam catholicam, sacramētum non habuerit. Debet ergo ad ecclesiam redire, non ut sacramentū baptismi iterum accipiat, sed ut ecclesiæ recōciliatus, in societate catholica uitam accipiat. Et ut quæ diximus magis perspicua fiant, de singulis sacramētis speciatim dispiciemus, idq; eo ordine, ut primo de uerbo sacramenti, Secundo de exteriori elemento, Tertio de cæteris ritibus, quos ecclesia ad sacramenti usum addidit, Quarto de effectu & uirtute cuiuslibet, Quinto de accendentium adfectu, Sexto de cuiusuis ministro, idq; q̃ fieri potest, breuissime dicturi sumus.

Ordo tractationū.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

Baptismus græca uox est, significans tinctionem seu lotionem. Quamobrem uocabulum in genere acceptum, etiam ad lotionem rerum externarum accomodatur, sicut Marci septimo legimus, Pharisæi & omnes Iudæi à foro uenientes, nisi baptizētur, non comedūt, Et alia multa quæ tradita sunt eis seruare, Baptisma calicum & urceorum & æramentorum & lectorum. Transfertur item ad calicē passionis dn̄icæ & mortis eiusdem. Marc. 10. Potestis baptismo quo ego baptizor baptizari. i. sanguinem fundere & supplicium mortis meæ sufferre? Et Luc. 11. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor usquedum perficiam, id est, patiendum mihi est pro salute generis humani, id quod summe desidero. Sed quod ad propositum nostrum 3

Baptismi uocabulū quid significet

1 Marci. 7

2 Marci. 10.

Lucæ. 11.

attinet, pro lauacro regenerationis accipitur, quod est omniũ sacramentorum primum, & ianua qua in ecclesiam & ad cætera sacramenta peruenitur.

Baptismus, ianua in eccl'iã.

Baptismi partes.

IN baptismo duo sunt, uerbum & elementum. Verbũ est ipsa inuocatio trinitatis huic diuinæ promissioni innixa, Qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit, quæ peragitur hisce uerbis à Christo traditis, uidelicet, Ego baptizo te in nomine patris & filij et spiritus sancti. In quod quidem uerbũ in primis intuendũ est, In aqua enim uerbũ mundat, detrahe uerbũ, et q̃d est aqua, nisi aqua, accedit uerbum ad elementum & fit sacramẽtum. Vnde ista tanta uirtus aquæ ut corpus tingat & cor abluat, nisi faciente uerbo? nõ quia dicitur aut pronuntiatur, sed quia creditur, Nã & in ipso uerbo aliud est sonus transiens, aliud uirtus manens, propterea dixit Apostolus, Christus dilexit ecclesiam, et tradidit seipsum pro ea ut eam sanctificaret, mundans eã lauacro aquæ in uerbo. Mundatio igitur nequaq̃ fluxo & labili tribueretur elemẽto, nisi accederet uerbum, quo accedẽte fit sacramentũ, qđ perinde se habet atq; uisibile uerbum.

Aug. in Iohã. tracta. 80
Item in Iohã. tracta. 53
Aug. cõ. Fau. lib. 19. c. 16
Ephe. 5
Aug. cõ. Fau. lib. 19. c. 16

Snĩa verbi baptismi.

NAm quũ dicit minister, Baptizo te in nomine patris & filij & spiritus sancti, sensus uerborum est, Hoc uisibili signo tecum paciscor ac testor, te recõciliari deo, te recipi à deo, qui est pater, filius & spiritus sanctus. Nã quid aliud est baptismus, q̃ fœdus dei cũ homine, & hominis cum deo, Nã quatenus homo, satanæ et mũdi gloriæ, pompisq; abrenuntiat, & se uero deo astringit, ad mortificandum per omnem uitam membra peccati, est fœdus hominis cum deo, Rursus quatenus se deus

Baptismus fœdus dei cum hoĩe & hoĩs cum deo.
Roma. 6
Tit. 3

uicißim homini aſtringit,quod peccata illi remittat, qđ propter filiũ recipiat,quod ſpiritum ſanctum donet, qui uiuificet & ſanctificet,fœdus dei cum homine dici põt, quod diuus Petrus grauißime teſtatur: Sic & uos (inquit)baptiſma ſaluos facit,non carnis depoſitio ſordiũ, ſed conſcientiæ bonæ ĩterrogatio in deũ,per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis,Id eſt, baptiſmum eſſe non tantum externã ſordium corporis ablutionem, ſed pactũ bonæ conſcientiæ erga deum,per reſurrectionẽ Chriſti, quo deus erga nos teſtatur, ſe nobis placatũ eſſe propter reſuſcitatum Chriſtum,ut uicißim hoc fœdere bona conſcientia bene reſpondeat apud deum,confidens ſe habere placatum deum propter Chriſtum.

1.Petri.3
Aug. in Iohã. tractã.80
Tit.3
Acto.8

TYpus aũt baptiſmi in ueteri lege,circũciſio fuit, in myſterio & ſignificatione cum baptiſmo conueniens, adeo ut beatus Athanaſius dixerit, baptiſmum eſſe ipſam circũſionem ſpiritualẽ.Quemadmodum enim circunciſio ſignũ ſeu pactũ fœderis inter deũ et Abrahã, Abrahæq; poſteros fuit,uti ſcriptura dicit: Statuam pactum meum inter me & te,& inter ſemen tuũ poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno,ut ſim deus tuus & ſeminis tui poſt te.Et tu ergo cuſtodies pactũ meũ & ſemen tuum poſt te ĩ generationibus ſuis. Quod pactum ſubinde exprimens,ait: Hoc eſt pactum meũ,quod obſeruabitis inter me & uos,circũcidatur ex uobis omne maſculinũ,& circuncidetis carnem præputij ueſtri. Infans octoo dierũ circuncidetur in uobis,eritq; pactum meum in carne ueſtra infœdus æternũ.Ad eundẽ modũ in Euãgelio diſcipulis loquitur Chriſtus: Ite(inquiens) docete.

Circunciſio, figura baptiſmi.
Atha.li.q̃ſtio. quæſtio.38
Gene.17
Analogia baptiſmi ad circuncиſionem.
Math.28

omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Et in Actis ait Petrus: Baptizetur unusquisq; in noīe Iesu Christi, in remißionem peccatorum. Et quemadmodū dicit scriptura ueteris legis: Masculus cuius præputij caro circūcisa nō fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactū meū irritū fecit. Ita de baptismo dixit Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō potest introire in regnū dei.

Acto.2 Gene.17 Iohan.3

Anabaptistæ damnantur.

ET uel ex hocipso refelluntur impij Anabaptistæ, q̄ baptismum infantium impie negāt ac auersantur. Nā deus in ueteri lege circuncidi iußit infantes, ut insererentur synagoge, & adiecit pactum promißionis: Ero deus eorū. Ergo & per baptismū, qui circuncisioni succeßit, pueri inserendi sunt ecclesiæ, extra quā non est salus, ne excludātur à regno dei, quod Christus ad eos ptinere aperte asseruit: Sinite (inquit) paruulos uenire ad me, talium enim est regnū cœlorū. Item, non est uolūtas corā patre uestro qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis. Et iterū: Videte, ne contemnatis unū ex his pusillis, Dico enim uobis, quia angeli eorū semper uidēt faciem patris mei qui in cœlis est, quibus uerbis testatur paruulos deo placere, et per deū custodiri. Et sicut pactū circūcisionis, nō ideo minus ad infantes pertinuit, quod non intelligerent, quid ageretur. Ita nec baptismus, propterea minus ualet in infantibus, quod nondū intelligāt pactū gratiæ diuinæ, quo remittitur ipsis peccatū originale. In fide enim ecclesiæ p uerbū credētis, offerētis, benedicentis, tingentis, ēt tantilli mundātur infantuli, q̄uis nondū ualentes corde credere ad iustitiam, & ore con-

Gene.17 Matth.19 Marci.10 Lucæ.20 Matth.18 Aug.ad Bonifa.epist.23. In Iohan. tracta.80

fiteri ad salutem. Sed quid opus est errorem ab ecclesia catholica à temporibus Apostolorum semper damnatū, pluribus reuincere? Tantum de uerbo baptismi.

Elementum autem seu materiale externum huius sacramēti, est aqua, Ideo autem per aquā celebratur, ut sicut aqua corporis sordes abluit, Ita credamus & nos per baptimum ab omni peccato spiritualiter mundari, innouari & regenerari, ut quod incorporale est, inuisibiliter abluatur. Vnde & lauacrū regenerationis appellatur. Natura .n. nascimur filij iræ, sed baptismus regenerat nos filios gratiæ, Natura nascimur ex sanguinibus, ex uoluntate carnis, ex uoluntate uiri, hoc est, in peccatis, sed ex baptismo renascimur filij dei: nimirum Christo filio dei per baptismum inserti, sicut Paulus ait: Quicunq; in Christo baptizati estis, Christū induistis. Elementum baptismi, aqua. Quid signet aqua. Ephe. 5 Ephe. 2 Iohan. 1 Galat. 3

Porro omnino cōueniebat, ut huius sacramēti elementum aqua esset, Nā inter alias huius sacramēti figuras, baptismi typus, diluuium fuit, Nam quemadmodum deus per diluuium mundum perdidit, & paucos in arca seruauit per aquā, sic p baptismum, mundus .i. peccata pereunt, & baptizati in arca ecclesiæ, ex aqua emergentes seruantur. Atq; caro immergitur, ut significetur illic ueterem hoīem mori, ablui omne peccatum, sepeliri omne uitiū, Ex aqua reducimur, ut significetur illic nos in nouitatē uitæ resurgere, quamobrem Paulus passim ait, per baptismum nos commori & consepeliri Christo & resurgere cum Christo, Roma. 6. Quicunq; (inquit) baptizati sumus in Christo Iesu in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptis- Am. de myste. initi. li. 3. Gene. 7 1. Petri. 3. Per baptismū Christo commorimur. Roma. 6

mum in mortē, ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriã patris, ita et nos ĩ nouitate uitæ ambulemus. Rursus, *consepulti Christo per baptismũ, in quo & resurrexistis per fidẽ operationis dei, qui suscitauit illum*

Coloss.3 *à mortuis.* Hinc illa exhortationis uox: Igitur *si consurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt q̃rite, ubi est Christus in dextera dei sedẽs, quæ sursum sunt sapite, nõ quæ super terrã, mortui enim estis, &c.* Et iterũ: *Mortificate ergo membra uestra, quæ sunt super terrã, fornicationem, immunditiã, libidinẽ, cõcupiscentiam malã, & auaritiam.* Ergo *baptismi mysteriũ nõ leuiter transmitti, sed hæc quæ significat & requirit per oẽm uitã meditari, in*

2.Corin.4 *his exerceri oportet, ut mortificationẽ* Iesu *Christi ĩ cor*

Roma.6 *pore nostro perpetuo circũferamus. i. ut exemplo Christi deo uiuamus, mortui mundo.* Et *ut Christus q̃ mortuus est, mortuus est semel, q̃ autem uiuit, uit deo.* Ita *nos peccato semel mortui, uoluntatẽ nostrã dei uoluntati attemperemus.* Mortificãda *est enim nõ natura, sed cõcupiscẽ*

Roma.8 *tia mala.* Si *enim (ut* Paulus *ait) secundũ carnẽ. i. secundum carnalem concupiscentiam uixeritis, moriemini.* Si

Athana: *autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis, ubi*

Gala.5 Coloss.3 Athanasius: *Corpus (inquit) non morte cõficiendum, sed opera carnis, q̃ Paulus ad* Gal. 5. & Colos. 3. *enumerat.*

1.Corin.10 MAre ẽt *rubrum. sacramentũ seu signaculũ baptismi fuisse declarat beatus* Paulus, *dicẽs:* No *lo enim uos ignorare fratres, quia patres uestri oẽs sub nube fuerunt, & per mare transierũt, & oẽs in* Moyse *baptizati sunt & in nube & in mari, & adiecit, dicẽs:* Hæc *aũt oĩa ĩ figura nostri fuerũt, significãs ĩ baptismo,*

diabolum (cuius Pharao imaginem geßit) nequitiæ suæ uires amittere. Pharao enim reluctatus & in sua perfidia demoratus, tam diu restitit ac præualuit, donec ad aquam ueniret, quo quum uenißet, uictus est & extinctus cum suo satellitio, sic hodie per exorcismos, uoce humana, sed potestate diuina flagellatur, uritur, & torquetur diabolus, interim tamen fallax est, exire se & homines dimittere simulans. Sed quum ad aquã salutarem et baptismi sanctificationem uenitur, scire debemus & cõfidere, quòd illic diabolus opprimitur, & homo dicatus deo, diuina indulgentia liberatur.

IAm de mysterijs ritibus, quos ecclesia ĩ baptismo adhibet, paucis agemus. Adhibet autem (ut & supra diximus) non temere, sed ut uiua quædam incitamẽta fidei & pietatis ad formandam religionem necessaria, nimirũ quibus manuducitur uulgus ad intelligendum & retinẽdum mysteria Christi. Pædagogia enim & lacte ei principio opus est, ut assuescat disciplinæ Christi, Nec dubiũ est, maximam cerimoniarum partem, quæ circa administrationem adhibentur, à primitiua & apostolica ecclesia ad nos perueniße, ut impie abijciatur, quod tot seculis, tot sanctißimis uiris sacrosanctum est habitum. Cerimoniæ circa baptismum. Hebræ. 5 Cerimoniæ ecclesiasticæ uetustissimæ.

IN primis consecratur fons baptismatis, & signatur oleo unctionis duobus solennibus anni diebus, quando in primitiua ecclesia baptismus recipi consueuerat, nempe paschæ & pentecostes, quem ritum ex ecclesia matrice ad nos deriuatum, diuus Aug. paßim testatur, quãquàm tempore neceßitatis etiam aqua non consecrata liceat baptizare, quod Victor Ro. Pont. qui circa annum Consecratur fons. c. ecclesiasticarum, 11. dist. Ex decreto Victoris,

190.uixit,decreuit,quo decreto primitiuæ ecclesiæ cõsuetudo aperte comprobatur.

Vide Au.li.2. d gratia Christi & pec. ori. cap.40

QVũ uero baptismus ministratur,principio adhibetur exorcismus, qui uerbo & exufflatione peragitur,ut spiritus immundus a baptizando expellatur,utq; per purum sacerdotis ministerium, spiritui sancto cedat fugiens spiritus malignus. Non enim natura(ut inquit Augustinus)exorcizatur aut exufflatur, sed ille,sub quo sunt qui sub peccato nascuntur. Adiurãtur ergo,ut expellantur ab eis potestas inimica,quæ decepit hominem,ut poßideret hominẽ, ne posthac cõtendat eos subuertere,nec hoc sacrũ signaculũ unq̃ audeat uiolare. Quẽ ritum antiquißimũ esse,ex Tertulliano, Hieronymo,Ambrosio,& quẽ citauimus,Augustino,Chrysostomo,Cœlestino Papa,alijsq; patribus discimus.

Li.de sym.

Gene.3

Signũ Crucis in fronte.

DEinde signum crucis fit principio in frõte,ad significandum, q̃ baptizandus nomen dat Christo Crucifixo,in quo confidat et quem publicitus confiteri, nunq̃ erubescat. Super oculos dein,ut intelligamus baptizandum præparari ad uidendum claritatem dei. Sup aures quoq;,ut intelligamus eum consecrari, ut audiat uerbũ ueritatis dei. Super nares etiam,ut percipiat suauitatem odoris dei. Signatur quoq; pectus, ut credat in eo, quia corde creditur ad iustitiam. Scapulæ quoq;,ut suscipiat iugum seruitutis dei,iuxta Christi præceptum: Tollite iugum meum super uos. Os deniq;, ut confiteatur illi: quia ore confeßio fit ad salutem.

Sup oculos. Aures. Nares. Pectus.

Roma.10 Scapulæ. Os. Roma.10

Sal cõsecratũ q̃d significet. Beda.

INter exorcizandum,sal consecratum in os baptizãdi datur,ut per sal typicum cõditus, iniquitatis fæ-

tore careat, id ē carere significetur, utq; à uermibus pec catorū ultra ne putrefiat, sed magis illesus, ad maiorē gratiā recipiēdā seruetur, ac ad sapiētiæ saporē præparetur.

Lectio euāgelij. Matth. 19

Deīn legitur Euangeliū, Oblati sunt Iesu paruuli, quo significamus, nos paruulos nostros offerre Christo, qā ipse dicit: Sinite paruulos uenire ad me. Et quoniā addit, Taliū est enim regnū cœlorū. Offerimus ēt eos Xp̄o baptizādos, Si enim illorū est regnū cœlorū, nō negabit eis Christus baptismū, q̄ est (ut diximus) ianua, qua in ecclesiā, & subinde in regnum cœlorū intramus.

Eccl'ia ex īsti tutiōe Christi offert ei paruulos baptizandos.

Patrinorum munus.

Post, patrini manū infanti imponūt, symbolūq; recitant & oratione dominicā, q̄ ecclesiā referant, q̄ dn̄o pueros offert baptizādos, et in suā illos fidē recipit. Offerūtur quippe paruuli, ad percipiendū spiritualē gratiā, nō tā ab eis quorū gestantur manibus q̄uis et ab ipsis si et ipsi boni fideles sint, q̄ ab uniuersa societate sanctorū atq; fideliū. Ab omnibus nanq; recte offerri intelliguntur, quibus placet, q̄ offerūtur, et quorū sancta atq; indiuidua charitate ad cōmunicationē sancti spiritus adiuuātur. Tota ergo hoc matre ecclesia, q̄ in sanctis est, facit, quia tota oēs, tota singulos parit. Vnde nō fides illa particularis q̄ in patrinorū credentiū uoluntate cōsistit, sed fidei sacramentū fidelē facit. In ecclesia ergo Christi per alios paruuli credunt, sicut ex alijs (q̄ in baptismo remittuntur) peccata traxerūt. Deinde, patrini se quodāmodo fideiussores constituunt pro baptizatis, Ideoque semper admonere debent eos, ut castitatem custodiant, iustitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia uero, symbolum & orationem dominicam edoceant,

Aug. ad Bonifa. de bap.

In baptismo paruuli per alios credunt.

Illinitio sputi q̃d significet. Iohan.9 DEinde illinitur sputum naribus & auribus, exẽplo Christi, qui prius cæci nati oculos luto e sputo facto subliniuit, & sic ad aquas Siloe misit, Illinitio uocationem ad gratiam baptismi significat, unctus nondum uidet, sed mittitur ut lauet ad aquas Siloe.i. ut baptizetur in misso, id est Christo, id enim Siloe significat. Et dicitur ei uerbum Euangelicum, quod Iesus, quando mutum & surdum sanauit, tangens sputo linguam eius, & mittens digitos in auriculam eius, dixit: Ephphetha, quod est adaperire, uerbum sane sacramento conueniẽs. Admonentur enim baptizandi per saliuam typicam, & saluatoris factum, ut aperiantur ipsis nares ad odorem notionis dei & uitæ æternæ capiendum, quo baptizati dicant: Bonus odor Christi sumus, utq; aperiantur eius aures ad audiendum uerbum & mandata dei. Saliua typus est sapientiæ et gratiæ dei et discretionis fidei, cuius acceptio in auditu, & discretio in naribus significatur.

Siloe quid.

Marci.7

2.Corin.2

Saliua quid.

Mysteriorũ q̃ apud fontẽ celebrãtur, expositio.

POst peractum exorcismum succedũt mysteria quæ apud ipsum fontem celebrantur. In primis quæritur de nomine infantis, Nam uetustißimo ecclesiæ more ante baptismum, baptizandi nomen suum dant, quo significatur, eos per abrenuntiationem prioris possessoris, se nomen dare Christo, ut in illius dominium transeant. A nomine enim quod ab Adã habebant, scilicet filij Adæ uocati, ad nouum nomen quòd filij dei uocantur, perueniunt: quinimo tum demum nomen acquirunt, antequam enim baptizemur, fide & nomine caruimus. Postquam uero inuocatur nomen dei super nos, secundum nomen eius uocati sumus. Reddito nomine baptizandus ter ab-

Trina abrenuntiatio.

renuntiat, Nam interrogatus, Abrenuntias Satanæ? Respondet: Abrenuntio. Et omnibus operibus eius? Respõdet: Abrenuntio. Ex omnibus pompis eius, omni uanitati & gloriæ seculi, fastui, luxui, uoluptatibus, breuiter omnibus uitijs? Respondet: Abrenuntio, Quam ecclesiæ primitiuæ consuetudinem fuisse, docet Tertul. de corona militis. Debet ergo baptizatus tota uita esse memor sermonis sui & nunquàm committere ut sibi excidat suæ series cautionis. Per uerbi enim illius renuntiationem q̃ in baptismo fit, recordationẽ, diabolicas incantatiões, fastũ, uoluptates, breuiter, omnia peccata facile uincemus.

Tertullia. de corona.mil.

Am. de my. iniciãdis. c. 2 & lib. 1. de sacra. cap. 2

Posthæc baptizandus oleo catechuminorum inungitur in pectore & inter scapulas, at post baptismũ chrismate in uertice. De chrismate postea latius dicemus. Quod autem ad unctionem (quæ in baptismo fit) attinet, beatus Augu. traditionis Apostolicæ esse dicit, eã siquidem ab Apostolorum temporibus ad nos usq; deriuatam, & canones Clementis ac Fabiani pont. & pleraq; Concilia declarant. Prioris unctionis, quæ ante baptismum fit, misterium, Augustinus explicat: Vngimur (inquit) in pectore & scapulis, quoniam fides mente concipitur & opere perficitur. Vngitur pectus, ut significetur hoc pectus consecrari Christo, & mentem in sanctæ trinitatis fide confortari, in qua amodo nullas reliquias latentis inimici residere oporteat. Vngitur inter scapulas, ut significetur, baptizandum per gratiam undiq; muniri ad bona opera facienda, & ad portandum onus domini fortitudinem accipere, quemadmodum diuus Ambrosius ait: Vnctus es quasi athleta Christi, quasi certa-

Oleũ catechuminorum.

c. ecclesiastico rum. 11. dist.

Roma. 10
Roma. 2
Iaco. 2

Inter scapulas cur.

Am. de sacramen. cap. 2

men huius seculi luctaturus.

Catechesis. VNctioni succedit Catechesis. idest inquisitio de fide trinitatis, idque iuxta domini nostri Iesu Christi saluatoris imperium, qui quum ad patrem in cœlum ascenderet, Apostolis mandauit: Euntes (inquit) docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Quod autem interrogamus, Credis sanctam ecclesiam, remißionem peccatorum, carnis resurrectionem, & uitam æternam post mortem, nõ eo modo interrogamus, ut quomodo in deum creditur, ita & in ecclesiam sanctam credatur, sed ut in ecclesia sancta conuersantes, in deum credamus, Nã ecclesia propterea sancta & catholica est, quia recte creditur in deum. Proindeque interrogatur: Vis baptizari? Et respondetur. Volo. Nemo enim saluatur inuitus, sed uolens, ut integra sit forma iustitiæ. Sicut enim homo propria arbitrij libertate serpenti obediẽs perijt, sic uocãte se gratia dei, propria mentis conuersione saluatur.

Matth. 28

Vide expo. symb. fo. 65

Eccle. 15 Ex Concil. Toleta.

Verbũ forma de baptismi.

QVo facto, baptizatur tandem infans in hisce domini uerbis. Et ego te baptizo, in nomine patris & filij et spiritus sancti. Quid autem uerba ista significent, & quod fœdus inter deum & hominem hisce uerbis contrahatur, supra diximus.

Super fo. 78

Infans ter tingitur.

TEr uero infans uel immergitur uel tingitur aqua baptismatis. Baptizamur enim in patrem et filiũ & spiritum sanctum, ad singula nomina, ad singulas psonas tingimur, ut æqualitas, eademque personarum potestas et maiestas declaretur, ut trinitatis unũ appareat sacramentum. Tertio quoque repetita immersio uel tinctio, ty-

Aug. de cons. dis. 3. c. postq. Roma. 6

pum triduanæ domini ſepulturæ exprimit,per quã Chriſto conſepulti ſumus in baptiſmo & cum Chriſto reſurreximus in fide,ut à peccatis abluti, in ſanctitate uirtutum uiuamus,imitando Chriſtum.

Inunctio quæ chriſmate in uertice fit, qd ſignet.

Amb.de ſacramen.cap.2.

POſt baptiſmũ,baptizatus inungitur chriſmate,ſed in uertice,cuius myſteriũ diuus Amb.declarat,dicens: Memẽto quid tibi dixerit, nimirum ſacerdos baptizãs: Deus(inquit) pater omnipotẽs q te regenerauit ex aqua et ſpũ ſancto,cõceſſitq; tibi omnia peccata tua, ipſe te ungat ĩ uitã æternã.Noli ergo hãc uitã illi æternæ uitæ anteferre,Verbi gratia, Si exurgat inimicus aliquis, ſi uelit tibi fidẽ tuã auferre,ſi minatur mortẽ ut præuariceris,Vide quid eligas, Noli eligere in quo non es unctus.ſed elige in quo es unctus, & uitam æternam uitæ præferas temporali,per Chriſtum Ieſum dominũ noſtrũ.

Vnctio quæ fit in capite quid ſignet.

Chriſtus. Chriſma. Chriſtianus.

In capite uero ungitur baptizatus, ut norit ſe capiti Chriſto inſitum,ut ſciat ſe iã à Chriſto nomen accepiſſe, ſeq; Chriſto nomẽ dediſſe,hoc eſt Chriſti militiæ eſſe inauthoratũ. A chriſmate enim nomen habet Chriſtianus, ſicut et chriſma à Chriſto; in cuius nominis inuocatiõe, ad eũ quẽ diximus inũgẽdi uſum,præparatũ eſt chriſma.

Tertul. A ... de myſ. incar. di. c. 7

POſtremo,baptizatus alba ueſte ueſtitur, quod eſt ſignum manumiſſioñ. & libertatis,teſte Tertulliano. Notat quoq; innocentiã & puritatem Chriſtianam, quam poſt ablutas ueteres peccatorũ maculas ſtudio ſanctæ cõuerſationis immaculatam ſeruare debet,ad repræſentandam eam ante tribunal Chriſti.Olim in primitiua eccleſia,baptizati adulti per totã hebdomadã ſtolis albis ſeſe ueſtiebãt,quãobrem dies illę dominicus,pximus poſt

D. ica in al is ... dicatur.

pascha, dominica in albis uocatur, qua cerimonia ecclesia & fidem & uitæ innocentiam, religionisq; puritatē animis nostris imprimere studuit.

De re sacramenti baptismi.

VIrtus, efficacia, seu effectus baptismi, satis supq; ex prædictis colligitur. In baptismo enim p aquā & spiritum in paruulis originalis culpa aboletur, et ex filio iræ fit filius dei. In adultis uero tam originalia q̃ actualia seu personalia peccata delentur. Morimur enim in baptismo peccato, uicturi deo in Christo Iesu, qui per lauacrum aquæ mundat ecclesiam in uerbo uitæ, ut exhibeat ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculā aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. De hoc baptismi fonte uaticinatus est Zacharias: In die (inquit) illa, erit fons patēs domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatorū. Itidem Ezechiel, dicens: Et effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus uestris & ab uniuersis idolis uestris mundabo uos, & dabo uobis cor nouum & spiritum nouum ponam in medio uestri. In baptismo enim regeneramur ac renascimur, sicut Christus in Euangelio dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō potest uidere regnum dei. Ad Tit. 3. Secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, et renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde, per Iesum Christum saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius hæredes simus secundum spem uitæ æternæ. Quotquot enim baptizati sumus in Christo Iesu, Christum induimus. Effectus ergo baptismi est mors peccati, ut alia sequatur

Roma. 6 Ephe. 5 Zacha. 13 Ezech. 36 Iohan. 3 Tit. 3 Galat. 3

quatur

quatur natiuitas, quæ corporis manente compagine, hominum mentem innouat, sepulta omnium peccatorum uetustate, quãquã idem baptismi effectus demum morte corporali (qua & animo & corpore peccatis penitus defungimur) absoluatur.

Amb. in episto. ad Roma. cap. 6

Iam si quis quærat, Si uerum est, in baptismo deletũ esse peccatũ, quod à parentibus contraximus, quur adhuc manet cupiditatis fomes, & ueluti incentiuum quoddam peccati? Neq; enim dubium est, quin à primis parentibus in nos traducta sit lex ista peccati seu membrorum id est concupiscentia, quam Paulus opponit legi mẽtis seu dei, dicens; Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Omnes siquidem in peccatrice uoluptate generamur, propterea licet inuiti, etiã post baptismum illicitos quosdam & bestiales propemodum motus sentimus, qui aßiduam in nobis pugnam generant, Paulo teste: Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autẽ aduersus carnẽ, &c. Huic ergo quæstioni respondendum est, in baptismo imputationẽ et reatum omnis peccati tolli, quia deletur chirographum damnationis nostræ, & responsum mortis quod in nobis ex inueterato ulcere manabat. Reatus enim seu imputatio in peccatum proprie, peccatum est. Beatus enim uir, cui non imputat dominus peccatum. Sed manet concupiscentia, quæ licet à Paulo interdum peccatum dicatur, ueluti quum ait: Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, Ta-

Concupiscentiæ fomes, soluto reato, remanet in baptizato.
Roma. 7
Bernã. in ser. in cœna domini de baptis.
Gala. 5
Peccatũ proprie reatus.
Psalm. 31
Roma. 3
Roma. 7
Roma. 8

Præcipua uirtus baptismi. men post baptismum fomes non imputatur in peccatum, nisi ei mens seu uoluntas assentiatur. Atque hæc est eximia baptismi uirtus, quod non tantum peccatum tollit, sed & contra hunc fomitem gratiam confert, ne iam nobis concupiscentia noceat, si tamen à consensu abstineamus, quod ut facere poßimus, impartit nobis deus in baptismo spiritum, cuius ductum sequuti, non in nostra, sed in eius uirtute de concupiscentia ac diabolo triumphemus, atque in hunc modum hanc quæstionem dissoluit Paulus: Infelix (inquit) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Vt ergo concupiscentiam, quæ radix est amaritudinis, quæ seges est omnium malorum, reprimamus, ne germinet iterum, denique ut eradicemus eam, tota uita elaborandum est. Et perpetuo cum Paulo orandum, ut spiritus ille in baptismo nobis collatus, integer perseueret in nobis: nimirum ut gratia spiritus sancti (quæ spiritum nostrum mouet, incitat, purificat, fouet, ac confirmat) nunquam auferatur à nobis, sed in uisceribus nostris continuo innouetur, ut illius uirtute iustificatio legis impleatur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Si quis autem hunc Christi spiritum non habet, hic non est eius. Si uero Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus uero uiuit propter iustificationem. Ergo (ut Apostolus infert) debitores sumus non carnis ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicunque

[Margin: Roma. 8]

[Margin: Concupiscentiam ut mortificemus tota uita enitendũ.]

[Margin: 1. Theff. 5]

[Margin: Psal. 50 / Roma. 8 / Iustificatio legis quõo a iustificatis impleatur.]

[Margin: Quomodo]

enim spiritu dei aguntur, hi sunt filij dei. Reddit autem ipse spiritus testimonium spiritui nostro, quod sumus filij dei, quum sentimus, non accepisse nos spiritum seruitutis, iterum in timore, ut scilicet deum tanquam tyrannum aliquem metuamus: sed quum sentimus nos accepisse spiritum adoptionis filiorum dei, in quo filiali amore perciti, clamamus, Abba pater.

Spiritus dei reddat testimonium spiritui nostro de vocat.nostra. Roma.8

Si autem per baptismum filij, ergo & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes uero Christi. Si tamen cõpatimur, ut & glorificemur. Baptismi ergo uis & effectus tota uita in nobis ad hunc modum (ut diximus) exercendus est, atq; ita uidendum, ut uitali huic moriamur usui, ut seipsum homo sibi abneget, & totus mutetur, imitans Christum ducem, Quod faciendo, tandem etiam absq; molestia mortificationem carnis (in domino obdormiẽtes) peragamus, adeo, ut cum Paulo dicere libeat: Mihi enim uiuere Christus est mori lucrum, nimirũ quod hoc mortale induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem. Tunc enim plane effectus baptismi absoluetur, nempe per corporis resurrectionem, cuius baptisma est pignus & imago (si diuo Ambrosio in epistolam ad Romanos credimus) sed de hoc latius supra diximus, circa articulum symboli, qui de carnis resurrectione est.

Baptismi uis tota uita exercenda.

Mortificatio in hoie quõ peragatur. Philip.1 1.Corin.15

Amb. in epistó.ad Roma. cap.6

DE affectu, quo ad baptismum accendendum sit, in canonibus Cõcilij prouincialis, sub titulo de administratione sacramẽtorum, dictum est, ut hic repetere nõ sit necesse. Qui adultus accedit, cogitare debet, se huius sacramẽti perceptione, seipsum totũ Christo offerre,

De affectu, quo ad percipiendum baptisma accedendum sit.

Vide ma. in 4. diſt. 4. &. 5 articu. Solet etiam, &c.

ſeq; exutum ueterem hominem, nouumq; indutum exhibere, repræſentareq;, atque hoc tota uita conaturum, ut candidam illam ueſtem, inſigne libertatis & manumiſsionis, ab omni peccatorum labe immaculatam, ad tribunal Chriſti perferat. Quod ſi totum ludicre, mimice et ioco ageretur, tum nec recipitur ſacramentum, nec res ſacramenti, ſi indigne aut irreuerenter propoſitum peccandi retinens, quis accedat, characterem quidem ſacramentalem recipit, ſed rem ſacramenti, id eſt, gratiam nullam cōſequitur, poſtea tamen reconciliatus eccleſiæ, effectum ſacramenti abſque noua tinctione per pœnitentiam recipit ac indipiſcitur.

Cy. de cardi. op. Chriſti, ſermo. de bapti. Chriſti. Tertul. in lib. de exhor. caſti. Hiero. ad uer. lucife.

1. Corin. 1

MIniſter ſacramenti ſacerdos eſt, in quo (quantū ad ſacramenti efficaciam attinet) uitæ meritū non reſpicimus, Nā reuera nō homo eſt, ſed Chriſtus qui baptizat, ſacerdos uero legatione tantum pro Chriſto fungitur, per quem Chriſtus baptizat. Et quamuis ſacerdos dicat, Ego te baptizo, tamen ut eum non aliter quam miniſtrum hoc agere intelligas, non in nomine ſuo, ſed in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, baptizare ſe dicit, quemadmodum Paulus ait: Nunquid Paulus crucifixus eſt pro uobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?

DE SACRAMENTO CONfirmationis.

Ambr. lib. de myſte. iniji. c. 5
Tit. 3
Vide Bern. in ſermo. habito i die cœnæ dñi de baptiſmo.

QVum in baptiſmo non ſolum omne peccatum, tam originale quàm actuale remittatur, ſed & ſpiritus ſanctus, in nouam nos regenerans creaturam, detur, qui & concupiſcentiæ fomitē (id eſt, appetitus inor-

dinationem & naturæ corruptæ imbecillitatem, que in nobis post baptismum reliqua est) sic attenuat, ut ea nobis, nisi rursus peccato assentiamus: nocere non poßit. Consequens est, ut si continuo ex hoc seculo post perceptum baptismum nobis migrandum foret, solus ipse baptismus sufficeret, & regeneratio per se saluaret, mox in pace beati seculi recipiendos. Qui enim post baptismum cum acquisita innocentia immaculatus peruenit ad mortem, ipsa morte cófirmatur, quod non poßit peccare post mortem. Iam uero quum nos post transitum mare rubrũ uastum huius mundi desertum ingredi, ac cum hostibus & internis & externis, priusquam ad terram repromißionis perueniamus, sine intermißone dimicare oporteat, nempe carne, mundo, & diabolo, quorum impetus tantus est, ut nemo secure glorietur se in hoc corpore peccati, sine peccato esse posse, quod humanæ cupiditates & ueteris peccati reliquiæ in sinu nostro latentes, rebellionem aduersus spiritum mouere nunquam cessant. Mundus quoque nos adhuc mortali corpore onustos, omnibus machinis oppugnat. Deniq; diabolus mille artifex tanquam leo rugiens, semper circuit quærens quem deuoret, ut merito quis hanc initurus luctam grauiter terreatur, nisi interim agnoscat Christum redemptorẽ (qui carnem domuit, mundum uicit, ac diabolum mundi principẽ foras eiecit) aduersus hosce insultus alia parata remedia, quibus luctantibus nobis subueniret, reliquisse, ut non in uirtutibus nostris, sed in eo faciamus uirtutem. In Exodo legimus, filios Israel ex Aegypto per mare rubrum iam egressos, deuictis ac submersis etiamnum

Roma.8
Ex dec. Melchiad. Papæ.

Dimicandum in nobis tota vita cum tribus hostibus.
Roma.7
1.Iohan.1
Gala.5
Mundus.
Diabolus:
1.Petr.5

1.Petr.4
Iohan.16
Ioha.12

Psalm.59

Exodi.15 *hostibus (flauit enim spiritus dei , & operuit eos ma= re) tum maxime fuisse compluribus alijs confortatos sacramentis .*

In primis ex pansione nubis,in protectionem eorum, & ignis,ut luceret eis per noctem, Deinde alitione pa= *nis cœlestis,& bibitione aquæ,quā percussa dedit petra.*

Columna nubis ignis. Psal.140

Ad eundem modum *Christus(qui ueteris legis typos impleuit) post baptismum pleraque alia spiritus sancti munera , ac gratiarum dona nobis reliquit, quibus nos per baptismum resurgentes,& erectos,sustentaret, confirmaretq; ,ne ab hostium impetu nos rursus impetente succumbamus quæ.*

Matth.15 Ephe.4

Quæ sunt cætera ecclesiæ sacramenta.In primis uero Cōfirmatio & Eucharistia.*De confirmatione nūc dicendum est . In baptismo , filij dei renascimur,& cœlestis hæreditatis promißionem accipimus, sed ut hanc retineamus,pupillis tutore est opus .* Quare *non satis uisum est Christo,ī baptismo nobis impartiri spiritum innouantem , nisi & per confirmationis sacramentum largiretur spiritum tuentem ac defendentem, qui tamen nō alius,sed idem est spiritus in baptismo datus , alius tantum atque alius secundum diuersas gratiarum donationes & charismata.* Nam *quatenus in confirmatione datur , paracletus est , qui regeneratis in* Christo, *& custos , & consolator , & tutor est .* Ergo *spiritus sanctus, qui sup aquas baptismi,salutifero descendit illapsu, in fonte pulchritudinem tribuit ad innocentiam.* In con *firmatione augmentum præstat ad gratiam , quia in hoc mundo tota ætate uicturis,inter inuisibiles hostes & pe*

Ex decretis Melchiadis. Tit.3

1.Corin.12

Iohan.16

ricula gradiendum est, quamobrem alia atque alia specie subinde uisus est. Cur spūsſanctus alia atq; alia spē subinde uisus sit

In baptismo, in specie columbæ descendit, innocentiã (in quam regenerat) testatus. In die uero pentecostes, in discipulos in linguis igneis illapsus est, quibus Apostoli intrepidi loquerentur magnalia dei. Matth.3 Marci.1. Lucæ.3 Acto.2

Itaque in baptismo regeneramur ad uitam, post baptismum confirmamur ad pugnã. In baptismo abluimur, post baptimum roboramur, in baptismo in milites Christi recipimur ac signamur. In confirmatione ad agones & prælia mundi huius, reseruandi, armis competẽtibus, instruimur pugnaturi.

Utrunque ergo magnum est sacramentũ, & quãuis alterum alteri admodum coniunctum sit, tamen in Euangelicis *&* Apostolicis *literis sic discernuntur, ut non unum, sed duo plane appareant sacramenta. Postquam Christus in ultima cœna Apostolis pedes lauisset, & dixisset: Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus. Et uos mundi estis. Tandem post multa subiecit: Quum autem uenerit paracletus, quem ego mittam uobis à patre, spiritum ueritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & uos testimonium perhibebitis. Et iterum: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modò, quum autem uenerit spiritus ille ueritatis, docebit uos omnem ueritatem.* Iohan.13 Iohan.15 Iohan.16

Deinde, post resurrectionem, q̃uis dominus insufflasset in Apostolos, dicens: Accipite spiritũ sanctum, tamen iam in cœlum ascensurus, aliud donum Apostolis, & Iohan.20 Lucæ.24

per Apostolos, omnibus regeneratis pollicitus est: Ego (inquit) mittam promissum patris mei in uos; uos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini uirtute ex alto

Act. 1. Et iterum: Accipietis uirtutem spiritus sancti superuenientis in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem & in omni Iudaea & Samaria, & usque ad ultimum terrae, quam promissionem, postea in signo uisibili in die pentecostes euidentissime prestitit, ut quod in Apostolis semel in forma sensibili factum esse cernimus, in nobis per sacramentum confirmationis fieri minime ambigeremus, Nam quod in primitiua ecclesia, spiritus sancti descensio in credentium populos donauit uniuersis, hoc in confirmandis neophitis impositio manus Episcoporum tribuit singulis, unicuique tamen secundum mensuram donationis Christi. Alioqui Christus uere diuinum illum sermonem in coena habitum (quo toties paracletum pollicetur) finiens, frustra orasset in hunc modum, Nō pro eis autem rogo tātum, sed & pro eis, qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, &c.

Chrysost. de consec. dist. 5 c. nouissime.

Ephe. 4 Iohan. 13 14. 15. 16

Iohan. 17

Testimonia scripturae pro hoc sacro. Act. 8

QVod ut manifestius fiat, saltem duo apertissimae scripturae testimonia intuenda sunt. Actorum octauo sic legimus: Quum autē audissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria uerbum dei, miserunt ad eos Petrum & Iohānem, Qui quū uenissent, orauerunt pro ipsis, ut acciperēt spiritum sanctum, nondum enim in quenquam illorum uenerat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu, tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum

ſanctum,etiam in ſigno uiſibili, Sequitur enim Simonē magum uidiſſe, quia per impoſitionem manus Apoſtolorum,daretur ſpiritus ſanctus. Item actorum.19. His auditis,baptizati ſunt in nomine domini Ieſu,& quum impoſuiſſet illis manus Paulus, uenit ſpiritus ſanctus ſuper eos,et prophetabant. Quos ambos locos omnes catholici ſcriptores ad ſacramentum confirmationis referunt.

Hic ſi quis requirat, quid profuerit Apoſtolis aduentus ſpiritus ſancti poſt aſcenſionem Chriſti, quem & prius acceperunt? Ex Euangelio reſpondetur, quoniam profuit ad robur uirtutis,qua induti ſunt ex alto. Docuerunt certe nos Apoſtoli, quanta ſit infirmitas noſtra, & quanto ſpiritus profectu etiam poſt baptiſmū indigeamus, Petrus Apoſtolorum princeps Chriſtum uidit,gloriam eius in mōte guſtauit,uocem patris audiuit, mira opera ſuis oculis conſpexit,ipſe quoq; miracula facit,Super aquas pedibus ambulauit,cum domino familiariſsime conuerſabatur,Vbi à domino lotus eſſet, & mūdus pronuntiatus,ſe paratum & in carcerem & in mortem cum eo ire adſerebat. Sed quid factum eſt? Ad uocē ancillæ territus,ſtatim negauit,Venit alia ancilla,et iterum negauit. Quomodo Petrus ſtetiſſet coram regibus & principibus, qui coram mulieribus ſtare non potuit? Quinimo poſt reſurrectionem, uiſo etiamnum Chriſto, ac larga conſolatione recepta,ſimul cum cæteris Apoſtolis,propter metum Iudæorum latebat, atq; adeo, ubi cū cæteris Chriſtum tamglorioſe aſcendentem uidiſſet, & angelorum uiſione, conſolationeq; confortatus eſſet, in publicum tamen prodire non audebat, ſed expectabat

Cur Chriſtus poſt aſcē. miſerit ſpm̄ ſanctū apoſtolis quē prius dedit. Lucæ.24

Matth.17 Marci.9. Lucæ.9 1.Petri.1 Matth.14 Iohan.13

Matth.26 Marci.14 Lucæ.22 Iohan.18 Iohan.20 Acto.1.2

Acto.4 promissum patris, spiritum sanctum, Quum primum uero hic aduenit, tunc ipse statim simul & cæteri Apostoli, magna fiducia loqui cœperunt, uirtuteq; magna testimonium resurrectionis Christi reddiderunt, atque adeo principes sacerdotum, & reges huius mundi non timuerunt, ut gloriarentur etiam in tribulationibus, & irent à conspectu concilij gaudētes, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

Acto.5

Quid agitur in sacramēto cōfirmatiōis.

Hoc ergo in sacramento cōfirmationis agitur, ut spiritum sanctum, quem in baptismo ad purificationum & emundationē accepimus, ad robur quoq; & augmentum uirtutis capiamus, quo aduersus peccatorū, mundi, & diaboli insultus confirmemur, & facti intrepidi, nullis perturbationibus frangi, nullis tribulationibus succumbere, nullis deniq; terroribus ac cruciatibus à Christo separari ualeamus, affectantes cum Paulo dicere: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Hoc spiritus sancti robur, est illa charitas dei, quæ diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui nos certos facit, quia neq; mors, neq; uita, neq;, angeli, neq; principatus, neq; uirtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Quam gratiam quum Christo uisum sit, sanctis Apostolis suis signo quodam uisibili, supra modum illustri, impartiri, quanto magis necesse erat, ut eadem nobis tanto infirmioribus signo quo piam uisibili, ad confirmandam in nobis uerbi fidem traderetur.

Philip.1

Roma.5

Roma.8

Verbũ huius sacramenti.

VErbũ quo hoc sacramentũ traditur, hoc est, signo te signo crucis & cõfirmo te chrismate salutis, in noĩe patris et filij et spiritus sancti. Promißionẽ, cui hoc uerbũ innititur, et ex qua eruitur, supra retulimus.

Materia chrismatis.

MAteria uero huius sacramenti, chrisma est, q. manus Episcopi in frontem confirmandi illinitur. In ecclesia dei triplex oleum, in die cœnæ domini p Episcopos consecratur, Oleum infirmorum, oleum catechumenorum, & chrisma, quod ex oleo oliuæ & balsamo componitur, idq; non absq; insigni mysterio, Nec putandum est, nouam esse sacri chrismatis inuentionem, quum ex Dionysio, Clemente, Fabiano, Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Augustino, cæterisq; catholicis scriptoribus, chrismatis consecrationem nos ab Apostolis recepisse, eandemq; non tantum in Romana, sed per totam ecclesiam catholicam receptã esse, discere ac uidere est; Quanquam enim ueteris legis cerimoniæ, Christo illucescentẽ, euanuerint, unctionis tamẽ misteriũ religio Christiana non contempsit, sed potius quod regibus & sacerdotibus, eius tantum gentis, unde Christus erat uenturus, peculiare esse consueuit. In omnem populum catholicum propagatum est, ut sicut Christus à chrismate dictus est, eo, quod singularis excellentiæ oleo, hoc est, spiritu sancto, præ participibus suis unxerit eum deus, Ita & participes eius, quotquot sunt, cõsortes sint, tã actionis quam nominis, & dicantur à Christo Christiani, ut sint sui, Christo duce, rectores & duces, & offerant deo spiritualia sacrificia, ordinati à deo sanctimõiæ sacerdotes, queẽadmodũ Petrus omnes Christianos appellans: Vos

Cypria. Augu. in psal-mum. 178 Inn. 3. de sacr. vnct. c. cũ venisset. §. vñ in ve. Psal. 44 Hebræ. 1 Acto. 11 1. Petri. 2

Inno.3 *(inquit) estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Vnctio ergo chrismatis exterior, unctionem spiritus sancti interiorem significat, quã accipimus à Christo, qui docet nos de omnibus.*

1.Iohan.2

Hæretici chrismati suum honorem detrahere cõtẽdũt, sed frustra.

2.Timo.3

IAm quod ecclesiæ hostes chrismati suum honorem detrahere contendunt, eo quòd in actis apostolicis nõ legamus, Apostolos in confirmandis baptizatis chrismate usos fuisse, sed tantum manuum impositione et oratione, id illi suo more faciunt, degeneres filij, ecclesiam matrem ueritatis columnam, mendacem facere cupiẽtes, quæ asseuerat per Apostolos, chrismatis consecrationem nobis commendatam, sed superat illa & superabit perpetuo, quia nec portæ inferi præualebunt aduersus eam. Vis autem scire, cur neq; Christus Apostolos, neq; Apostoli in primis ecclesiæ primordijs, populos confirmandos chrismate unxisse legantur, animaduerte chrismatis exteriori inunctione (quæ denotaret inuisibilem spiritus sancti unctionem) tantisper non fuisse opus, quãtisper spiritus sanctus signo uisibili descendit in confirmatos, quod per impositionem manuum Apostolorũ in primis illis ecclesiæ crepundijs factum legimus, postea uero dilata ecclesia dei, cũ signo illo uisibili diuersitatis linguarum opus non esset amplius, spiritu sancto roborandi ac confirmandi, chrismate sunt inuncti, ut & ipsi signo externo admonerentur, excitarenturq; ad mysterij interioris fidem & contemplationem, quandoquidem beatus Augustinus ait: Sacramentum chrismatis in genere uisibilium signaculorũ sacrosanctũ esse, sicut ipse baptismus est. Neq; enim (ut idem alibi ait) temporalibus & sensibilibus miraculis

Matth.16

Acto.8.10

Li.2. cõtra literas Petiliani cap.104.

De bapt. contra Dona.c.16

attestantibus, per manus impositionem modo datur spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei & ecclesiæ primordia dilatanda.

QVis enim nunc hoc expectat, ut hi, quibus manus ad accipiendum spiritum sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui, sed inuisibiliter & latenter intelligitur per uinculum pacis, eorum cordibus diuina charitas inspirari, ut poßint dicere, Quoniam charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Opponenda est ergo æmulis nostris, uniuersalis consensus ecclesiæ omniū temporum, uti certißimum testimonium, quod hæc ordinatio sit Apostolica, maxime quum uel uno eodemq; tempore, idq; non multo post Apostolorum decessum, per omnes ferme ecclesias, uti apostolica, custodita cōprobatur. Sic enim habet Fabianus, Hæc (nimirum chrismatis annuam consecrationem, renouationem, & ueteris cremationem significans) à sanctis Apostolis & successoribus eorum accepimus, uobisq; tenenda mandamus. Hæc sancta Romana ecclesia & Antiochæna à tempore Apostolorum custodit. Hæc Hierosolymorum & Ephesianorū tenet, in quibus Apostoli præsidentes hæc docuerunt.

Ibidem.

Roma. 5

Ire. li. 4: cōtra Hære. c. 63

Ex decretis Fabia.

NEc hic prætereundum est, q. chrisma aliter in baptismo, aliter in confirmatione datur. Signatur enim baptizatus chrismate per sacerdotem in capitis uertice, per pontificem uero in fronte, ut in priori unctione significetur spiritus sancti super ipsum descensio, ad habitationem deo consecrandam. In secunda uero, ut eiusdem spiritus sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine

Chrisma aliter in baptismo, aliter in cōfir. datur.

sanctitatis & scientiæ & uirtutis in hominem uenire declaretur, quod orationes, quæ circa utranq; recitantur, satis indicant. In cōfirmatione sic inter alia orat Episcopus super confirmandum: Immitte in eum spiritum sanctum tuum septiformis gratiæ tuæ, paracletum, de cœlis, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, & imple eum spiritu timoris tui, & signa eum signaculo sanctæ crucis, propitiatus, & spiritum sanctum non amittat in uitā æternam. Quamobrem Dionysius hoc sacramentum ab Apostolis uocatum esse Teloten testatur, id est, perfectionem & absolutionem uirtutis spiritualis.

Oratio episcopi sup confirmandum.

Sapiētia i quo consistat.

Hic obiter se offert locus de donis spiritus, Sapiētia (quæ donum est spiritus sancti) in cognitione et delectatione summi boni, id est dei, sita est, quā beatus Aug. Theosebian, id est cultū dei, appellat: quia uacat ac studet deo, & fertur in deum, syncero affectu totam fiduciam ac spem in illum transferens, ipsumq; ex toto corde, tota anima, tota mente, tota uirtute diligens, prætereà nihil amans aut colens, nisi dei causa, omnia ad illius gloriam referens, Quo fit, ut nihil nisi deum suspiciat, ac omnia quæ in mundo sunt, præ deo, tanquam stercora contemnat, ut Christum lucrifaciat, quæ sapientia plena est cœlestis suauitatis. Hæc est quæ de sursum descendit à patre luminum, donum spiritus sancti, quæ neq; naturæ beneficio, neq; humana ratiocinatione, aut studio acquiritur, sed ab illo illustrante datur, de quo scriptum est: Omnis sapientia à deo est. Quare, quemadmodum diuus Iacobus monet, Si quis indiget sapientia, postulet à deo,

Aug. I Enchi. cap. I

Philip. 3

Amb. lib. 3. offi. cap. I

Iaco. 3

& dabitur ei. Huic opposita est sapientia huius mundi, quam diuus Iacobus, terrenam, animalem ac diabolicam appellat, nimirum propter finem in quem intendit, qualis erat philosophorũ sapientia, qui licet ratiocinando, qualem qualem dei cognitionem essent assequuti, non tamen deum sicut deum glorificauerunt, non fide, spe & charitate deum coluerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, sibi tantum placentes, & suam, non dei gloriam, nõ æternam, sed terrenam commoditatem quærẽtes, Imo in sapientia, quin potius astutia & uiribus suis, tanquam in idolum quoddam, spem suam collocantes, quibus insultat Apostolus, dicẽs: Vbi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapiẽtiã huius mũdi? Et iterũ: Sapiẽtia huius mũdi stultitia ẽ apud deũ. Eccle.1 Iaco.1 Iaco.3 Roma.1 Coloss.2 1.Corin.1 1.Corin.3

INtellectus, secundum donum, in agnitione consistit, sicut præcedens donum in contemplatione, Christus in Euangelio ad discipulos ait: Vobis datum est nosse mysterium regni, illis autem qui foris sunt, omnia in parabolis fiunt, ut uidentes uideant & non uideant, & audientes audiant & non intelligant. Item: Cõfiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & reuelasti ea paruulis, hoc dono, noui & ueteris testamẽti scripturæ, syncere & recte intelliguntur, proindeq; hoc dono Christus illustrauit mentes discipulorũ, ut intelligerẽt quæ de ipso erãt, aperiens illis scripturas: Neq; enim aliter unquàm eas intelligemus, nisi ille qui solus aperit et nemo claudit, claudit & nemo aperit, nobis reuelet, Oportet enim nos omnes à deo doceri & Theodidactos esse, quod sentiẽs Dauid, dominum orat; Da mihi Matth.4 Marci.13 Lucæ.8 Iohan.12 Esaiæ.6 Acto.28 Roma.11 Matth.11 Lucæ.24 Apoca.3 Esaiæ.26 Hiere.31

Iohan.6 (inquit) intellectum & scrutabor legem tuam & custo
Psal.118 diam illam in toto corde meo. Hoc dono cæci Iudæi carent, qui exteriori literæ legis sunt affixi, super quorum oculos uelamen positum est, ut non posint intendere in
2.Corin.3 faciem. Moysi. Hoc dono hæretici uacant, qui Paulinas
2.Petri.3 epistolas (in quibus sunt quædam difficilia) indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas ad suã
Hierony.ad Paul. ipsorum perditionem. Hoc donum Aristoteles, quãtumuis magni, sed humani ĩtellectus philosophus, nesciuit, et
Roma.8 facũdus Demosthenes ignorauit, Breuiter quotquot animales sunt, qui non percipiunt ea quæ sint spiritus dei. Stultitia enim est illis & non possunt intelligere. Soli uero spirituales, quibus deus impartitur, hoc donum habent, quemadmodum Paulus ait: Nos autem sensum
1.Corin.2 Christi habemus.

Greg.1. mora. IVnguntur autem hæc ambo dona, quòd minor sit sapientia si intellectu careat, & ualde inutilis sit intellectus, si sapientia non subsistat. Quid enim prodest habere
1.Corin.13 prophetiam et nosse oĩa mysteria, si charitas dei, in q̃ uerus dei cultus, id est sapientia, consistit, nõ habeatur.

Cõsiliũ ĩ quo situm. TErtium donum spiritus est, consilium. Duo priora dona in cõtemplatione & agnitione sita sunt, quæ recte sequitur consilium, quod consistit in iudicãdo & amplectendo. Hoc dono confertur bona uoluntas deũ colendi & bene operandi, per sapientiam gustamus, per intellectum uidemus, per consilium iudicamus, quia sua-
Psal.33 uis est dominus, & quòd proinde beatus est uir qui sperat in eo. Postquam ergo dei aliquam suauitatem degustauimus, & aliquam cognitionem accepimus, orandum

nobis

nobis est, ut uoluntatem etiam ad seruiendum deo capiamus, Nam nisi hæc adsit, nihil certe proderit operū externorum facies, quātumuis in speciem bona, quia deus intuetur cor & spontaneam uoluntatem, quod Christus apud Matth. in bonis operibus insignioribus, nempe ieiunio, eleemosyna & oratione diuinißime explicat. Hoc est donum quo audemus dicere: Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est, Nam etsi destribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, tamen si nō prius statuero in corde meo, hoc bonum esse coram deo & sponte fecero propter deum, nihil mihi prodest. Propterea Apostolus dixit: Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex neceßitate, nā spiritus, sanctus, spiritus libertatis est. Huic dono spiritus, opponitur consilium humanum, cuius scopus nō est dei gloria, sed hæret ī rebus externis, & quærit quæ sua sunt. Consilio, dono spiritus, instructi erāt Apostoli, quū principibus sacerdotum præcipientibus, ne docerent in nomine Iesu, responderunt: Oportet plus obedire deo q̄ hominibus. Consilium uero humanum cœperunt ipsi sacerdotum principes conferentes ad inuicem ac dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum factum est signum omnibus habitātibus Hierusalem, sed ne amplius diuulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum, sed Gamaliel utriusque consilij uim recte ac grauiter discreuit: Quoniam (inquit) si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur, si uero ex deo est, non poteri-

Deus non exteriorum operum finē, sed cor respicit.

Huius doni vis.

Psal. 53

1. Corin. 13

2. Corin. 8. 9

Roma. 8

2. Corin. 3

Consilium humanū quale.

Acto. 5

Acto: 4

Acto. 5

tis dissoluere, ne forte & deo repugnare uideamini. Et Psal.32 *Dauid in eandem sententiam: Dominus dißipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum & reprobat consilia principum, consilium autem domini manet in æternum.*

Ambro.lib. offi.1.c.31.& seq.

Fortitudo quartum donum spiritus est, quo dei respectu, res labentes forti animo contemnimus, quo nullis illecebris emollimur, nullis aduersis perturbamur, quo non lucris aut diuitijs uincimur, non adulatione flectimur, non fauore delinimur, nullius potentiæ terrore prosternimur, sed inuictum animum pro conseruatione Christianæ iustitiæ tenemus, quo casto corde, nullius uanæ gloriæ causa, sed ueri dei amore, quiduis libenter patimus. Quo dono omnia possumus, in eo qui nos cōfortat. Hoc ergo dono nullum aliud magis est nobis necessarium, quādiu in hac uita (quæ militia est super terram) degimus, Omnes enim qui uolunt pie uiuere in Christo, oportet in hoc mūdo persequutionem pati. Quinimo ex hoc dono, sit ne quisquam uere Christianus, potißimum cognoscitur, nam qualis unusquisq; apud se lateat, illata contumelia probat. Hoc dono instructi Apostoli, ibant à conspectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

2.Timo.2. Iob.7 2.Timo.3 Acto.5

Fortitudo humana quæ. Psal.58 Psal.45 Psal.59

Huic uero dono opponitur fortitudo uirium humanarum, quatenus sibijpsi fidit, Nā prior innititur dei præsidio, habens semper in ore, fortitudinem meam ò deus, ad te custodiam, deus refugium nostrum & uirtus, In deo faciemus uirtutem, quia uana salus hominis, posterior uiribus humanis, potentia multitudinis, & animi perti-

nacia constat, quæ adeo uirtus non est, ut potius uitium sit. Quamobrem apud deum nullā laudem merentur fortia illa philosophorū ac Romanorū facta, absq; pietate. Quoniam (ut diuus Augustinus inquit) libertas & cupiditas laudis humanæ, ad facta cōpulere miranda Romanos. Nos itaq; cum Dauid dicere conuenit, Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini dei nostri exultabimus. Non enim dominus in fortitudine equi uoluntatem habebit, nec in tibijs uiri beneplacitum erit ei, sed beneplacitum est domino super timentes eum.

Lib.5.de ciui.dei.c.18 Psalm.19 Psal.146

BEne autem consilium & fortitudo iunguntur: quoniam ualde inutile est consilium, cui opus fortitudinis deest, & ualde fortitudo destruitur, nisi per cōsilium fulciatur, Non probat deus constantiam hæreticorum, aut eorum qui sibijpsis mortem consciscūt, quia est sine consilio, qualis & Iudæ fuit qui seipsum suspendit. Nec probat cōsiliū eorum, qui quū audierint, cū gaudio suscipiūt uerbum, & quia radices non habēt, ad tempus credūt, & in tpe tentationis recedūt. Itaq; nō qui cœperit, sed qui perseuerauerit usq; in finē, hic saluus erit.

Grego.1 mora. Matth.27 Matth.13. Marci.4. Lucæ.8 Matth.24

SCientia quintum donum spiritus sancti, ab Augusti. Epistemi, hoc est, disciplina uocatur, sita in elaboratione boni, idq; propter summum bonum, deum, qua prudenter cōuersamur in medio nationis prauæ, sine nostro & aliorum scādalo. Hæc Sapietniæ.4. dicitur, scientia sanctorum: Iustum (inquit) deduxit dominus per uias rectas & ostendit illi regnum dei, & dedit illi scientiam sanctorum, honestauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. Et apud Iob legimus, recedere à ma-

Aug.de ciuit dei.14.c.1 Philip.2 Sap.4 Iob.28

lo scientia. Sicut ergo sapientia in contemplatione, intellectus in agnitione, consilium in deliberatione & approbato iudicio, fortitudo in contemptu rerum labentium,
Psal.33 2.Corin.8 *ita scientia in opere consistit, cuius finis est, declinare à malo & facere bonum, inquirere pacem & persequi eã, prouidere bona, non tantum coram deo, sed ẽt coram omnibus hominibus.* Huic opposita est scientia mũdana,
Scientiæ mundanæ finis. 1.Corin.8 Eccle.1 *cuius finis est rerum notitia, in ostentationẽ seu ob quæstum, de qua* Paulus *dixit: Scientia inflat, charitas autẽ ædificat*. Et *Sapiens: Qui addit scientiam, addit & laborem. Scientia ergo, quæ donũ spiritus est, charitate semp temperata est.* Vnde *hoc dono carent, qui inflati sciẽtia,*
1.Corin.8 *traditiones ecclesiasticas temere dissoluunt, in scandalũ infirmorum, propter quos illæ factæ sunt, quos grauiter*
Roma.14 2.Corin.8 Roma.10 *increpat* Paulus *ad* Roma.14. & .1. Corint.8. *atq; alibi queritur* Paulus, *Iudæos zelum quidem dei habere, sed non secundum scientiam.*

Pietatis nomen quid cõplectatur. SExtum *donum spiritus, pietas dicitur*. Hoc nomen *complectitur omnem affectum, cultum, omniaq; officia quæ debemus his, unde uitam accepimus. Summa ergo pietas debetur deo, secundum quam quidem summam*
Aug. in Enchi. c.2 *speciem, pietas non est donum à dono sapientiæ distinctũ, sed est ipsa sapientia, quemadmodũ in* Iob *legimus*: Ecce *pietas est sapiẽtia, ubi græce legimus,* θεοσέβεια, *id est, dei cultus. Sed quatenus distinctum donum est, significat misericordiam, ac sita est in effectu hominis prono ad benemerẽdum de proximo, idq; causa dei, ut scilicet dei uolũtatem exequatur, & obsequium deo præstet: quia deo fœneratur, qui miseretur proximi.* Vnde *et pietas uulgo*

accipitur pro operibus misericordiæ, & pius pro miseri corde. Qui pius est, in domino gloriatur, & proximum non nisi in domino diligit. Hæc pietas nobis commendatur. 1. ad Timothe. 4. Exerce teipsum ad pietatem, Nam exercitatio corporalis ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia ualet. Hanc pietatem mūdus non habet, quamlibet multa pietas exempla liberorum in parentes, seruorum erga dominos, ciuium erga patriam commemoret, quia non statuit finem beneficētiæ deum, Pietas autem Christiana adeo deum scopū habet, ut dei causa relinquat patrem, matrem, fratres, & sorores, patriā & cognationem, Imo impium putet in causa dei parentes deo præponere. Hoc dono muniti, facile condonamus fratribus, libenter largimur egentibus, subuenimus oppreßis, ac alia misericordiæ opera (ad quæ alioqui, nisi spiritu dei excitati torpentes sumus) libēter præstamus, quam nobis Christus mirifice commendat: Misericordiā (inquit) uolo, & non sacrificium.

Amb. de uoca. gent.

1. Timo. 4

Mundus non habet pietatē spiritus.

Matth. 10 Lucæ. 14

Huius doni vis.

Matth. 9

Neq; temere scientia & pietas iunguntur. Nulla est enim scientia, si utilitatem pietatis non habeat, & ualde inutilis est pietas, si scientia discretiōe careat, quod Paulus Roma. 14. & 1. Corin. 10. grauißime ostendit, quēadmodum etiam iamiam declaratum est.

Cur scientia & pietas iungantur.

Roma. 14 1. Corin. 10

SVperest septimum donum spiritus sancti, timor. Timor duplex est, seruilis ac filialis. Seruilis est, quo perinde atque serui dominos timore plagarum metuunt, deus timetur, ne scilicet mittat in gehennam, hoc timore lex custoditur metu penæ, quo qui præditus est, præuaricari mallet, sed à crimine lex timoris cohibet illum, qui

Timor duplex.

ueluti tyrannum & exactorem deum habet non patrem, de quo timore dixit Apostulus: Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Et alius Apostolus: Perfecta charitas foras mittis timorē. Timor castus, qui & filialis & reuerentialis dicitur, est timor syncerus, absq; prauo affectu, quo præditi, mandata dei cum quadam reuerētia & ex intimo affectu custodiūt, semper soliciti, ne alicubi offendant, suam salutem in timore ac tremore operantes, quos Dauid beatos pronūtiat: Beati (inquit) qui timent dominum, qui ambulant in uijs eius. De quo timore alibi idē Psaltes dixit: Timor domini sanctus permanens in seculum seculi. Vtriusq; timoris exemplū beatus Augustinus dat, in Psal. 127. fingit duobus timoribus similes esse duas uxores: Pone (inquit) aliquam mulierem castam, timentem uirum, aliam pone adulteram, & ipsa timet uirum. Casta timet, ne discedat uir: adultera, ne ueniat. Illa timet, quia amat uirum, eius optans præsentiā, cui se castos debere amplexus agnoscit, adulterinos uero concubitus super omnia detestatur, cogitat tantum ut placeat uiro suo, Hæc timet maritum, quia adhuc nequitiā amat, plusquam maritum. Proinde grauis est illi mariti præsentia, cui si speraret occultum fore, adulterium committeret, Illius timor ex mariti reuerentia & amore procedit, odit crimen, etiamsi sciat perpetuo id posse latere, trepidat & ardet, ut officio respondeat, timet, ne qua macula displiceat uiro: metuit, ne quid illi mali contingat absenti, cuius præsentia nihil ipsi gratius est, quē cupit mēte. Huius uero timor ex metu pœnæ proficiscitur, amans iniquitatem, quam cuperet perficere, si eandē

Marginalia: Roma. 8 / 1. Iohan. 4 / 1. Petri. 1. / Psal. 127 / Psal. 18 / Aug. in Psal. 127 / Casta cōiunx quid timeat. / Adultera qd

ſperaret poſſe latere. Ad modũ igitur caſtæ et pudicæ fœminæ ſe habet caſtus timor erga deum, qui perpetuo curat, ne offendatur deus, dei amore & reuerentia honeſte agit, amans ſynceritatem, nequitiam fugiẽs, cupiens tantũ placere deo, cui coniungi nunquam non deſiderat, dicens cum Paulo: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Seruilis uero longe ſecus ſe habet, ꝗ oderit peccare non dei amore, ſed formidine pœnæ, quam à deo comminante peccatoribus expectat. Et q̃uis hic timor ſeruilis, meritum non habeat, tamen quum dei iuſtitiam reſpicit ac deo credit comminãti, præparat locum charitati. Quum enim quis per hunc timorem ſe à peccato cõtinet, aſſueſcit iuſtitiæ, & incipit quod durum erat amari, tum dulceſcit deus, & quo magis charitas creſcit, decreſcit timor, donec pfecta charitas penitus foras mittat timorem. Eſt deniq; timor quidam mere humanus, qui dei reſpectum nõ habet, ſed tantum alicuius externi incommodi, quemadmodũ timent homines, ne damnum, ne orbitas, ne alicuius chari amiſſio, ne exilium, ne carcer, ne tribulatio, & his ſimilia ipſis obueniant, qui timor quatenus naturalis eſt, licet defectus potius corruptæ naturæ q̃ peccatum ſit, tamen quum à iuſtitia deflectit & dei amori præponitur, damnabilis eſt, prohibitus à Chriſto: Nolite (inquit) timere eos qui occidunt corpus, animam autẽ non poſſunt occidere. Et iterũ: Nolite ſoliciti eſſe de craſtino. Orandum itaq; nobis eſt, ut dominus timorem ſeruilem in nobis extenuet, donec perfecta charitas eũ foras mittat, Nã niſi timor charitate fulciatur, & cæteris donis muniatur, ad nullum opus bonæ actionis ſurgit.

Caſtus timor, amori dei cõiunctus.

Philip. 1

Aug. in pſal. 127

1. Iohan. 4

Timor mere humanus qs

Matth. 10

Matth. 6

Gregor. mora.

Quod si orationem dominicam diligenter expendamus, singulis donis, singulæ precationes uidentur dicatæ. Timorem castum petimus, quum dicimus: Libera nos à malo. Fortitudinem precamur, Et ne nos inducas in tentationem. Pietatem, dicentes: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Scientiam petimus, orantes: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Consilium, quādo dicimus: Fiat uoluntas tua. Intellectum, dicētes: Adueniat regnum tuum. Denique sapientiam, quum dicimus: Sanctificetur nomen tuum.

Vide Aug. de serm. domini in monte, li. 2

Ex prædictis ergo satis superq; liquet, cur sancti patres hoc sacramentum Teleten, seu sacramentum perfectionis & consummationis uocarint.

Cur hoc sacramentum patres Teleten appellent.

Iam ad signorum & rituum expositionē pergemus. Quid chrisma significet, supra diximus, quanquam non temere etiam ex oleo oliuæ & balsamo mixtum cōficiatur, Nam oleum, gratiæ pinguedinē, splendorem fidei, & ardorē charitatis signat, Balsamum, spiritus suauitatem, qua nos Christus ad se trahit, & cuius communicatione dicimus: Christi bonus odor sumus. Ideo enim confirmamur, ut meminerimus nos intrepide fidem confiteri, & bonum odorem factorum ad ædificationem proximi nos circumferre oportere.

Cur chrisma conficitur ex oleo oliuæ & balsamo.

2. Corin. 2

Signatur uero confirmandus signo crucis in fronte, qui locus est pudoris, ut admoneamur suscepisse signum Imperatoris nostri Christi, quem omni metu atque pudore postposito, palam & ubique confiteri debeamus, quemadmodum Paulus dixit: Mihi autem absit gloria-

Cur confirmādus signetur cruce i fronte.
Matth. 10
Marci. 9
Luc. 9. 12
Gala. 6

ri, nisi in Cruce domini nostri Iesu Christi. Lucæ.9.12 Galat.6

POst confirmationem, cōfirmatus alapa cæditur, ut meminerit se deinceps pro nomine Iesu contumeliam libenter passurum, & percutienti se ad dexteram, sinistram etiam porrecturum. Acto.5 Math.5

POstremo, post absolutas diuinas orationes & inuocationes quæ fiunt super confirmatos, susceptoribus seu patrinis iniungitur, ut confirmatum in fide instruant, declinare malum & facere bonum, ac dominicam orationem edoceant. Quid susceptoribus iniūgatur.

EFfectus sacramenti satis superq; ex prædictis elicitur, nempe quod detur ad impartiendum donum spiritus, quo confirmemur aduersus omnes tentationes carnis, mundi & diaboli, quo in fide roboremur ad confitendum & glorificandum nomen domini nostri Iesu Christi, quo deniq; charitatis augmentum ac perseuerantiam in bonis operibus capiamus. Huius ergo sacramenti mysterium tota uita rememorandū est, ut recogitet Christianus, se Christi signiferum esse, se Christi arma in fronte portare, se in crucifixo omnia aduersa uicturum, se p desertore habendum, si ab his signis ad aduersarij, nempe diaboli, castra peccando transfugerit, se non coronādum, nisi legitime certauerit, se deniq; perdendum, nisi ab imperatore suo in omnibus actionibus, tribulationibus & angustijs fideliter steterit. Vix est ergo ulla cerimonia in ecclesia, quæ nos in omnibus tentationibus ad cōstantiā, perseuerantiam, & patientiam efficacius cohortetur. Huius sacramenti mysterium tota uita rememorādum. Roma.8 2.Timo.1.2

AFfectus accedentis ad participandum hoc sacramentum is erit ut credat se accepturum spiritū Quo affectu accedendum sit.

Roma.8 *ſanctum, arrabonem ſalutis. Cõfirmabit autem fidem ſuã ex locis ſcripturæ ſupra allatis, memor uerbi ſaluatoris quod Chriſtus ad Apoſtolos (quorum Epiſcopi in eccle-* Iohan.20 *ſia ſucceſſores ſunt) dixit: Sicut me miſit uiuens pater,* Amb. de ſpiritu ſan. lib. 1. cap. 7 *& ego mitto uos. Vt enim diuus Ambroſius ait: Nõ humanum hoc opus, neq; ab homine datur, ſed inuocatus à ſacerdote ſpiritus à deo traditur, in quo dei munus miniſterium eſt ſacerdotis.*

Acto.8 *DEniq;, miniſter huius ſacramenti Epiſcopus eſt. Nam ut in actis legimus, Philippus diaconus, licet Samaritanos uerbo dei conuerterit, et baptizauerit, non tamen hoc ſacramentum miniſtrauit, ſed Apoſtoli miſerunt ad eos Petrum & Iohannem, qui quum deſcendiſſent, orauerunt pro ipſis, ut acciperent ſpiritum ſan-* Hierony. cõtra lucif. *ctum, quod nunc faciunt Epiſcopi, nimirum Apoſtolorum ſucceſſores.*

DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

Sacramento euch. eccleſia nihil habet ſublimius. *SAcramento Euchariſtiæ, eccleſia nihil ſublimius habet. Quid enim auguſtius, q̃ qđ eccleſia p corporis & ſanguinis dominici participationem, etiam iuxta naturam & ſubſtãtiam unum cum Chriſto efficitur? et quodammodo in deum ſuum transformatur? Quid efficacius ad perfectam, indiſſolubilemq; concordiam fouendam, quã quod eccleſia eodem corpore ueſcens, eundem ſanguinem bibens, per eundem ſpiritum in unum corpus redigitur, & Chriſto capiti uiuo, uiua connecti-*

tur. Et eatenus hoc sacramentum cæteris sacramentis, tum ueteris, tum noui testamenti maius & excellentius est, quòd in alijs elementum seu exterior species nullam substantialē mutationē recipit, Neq; enim aqua baptismatis aut oleum chrismatis consecrata, in aliam naturā mutantur, neq; spiritus sanctus (quem aqua in baptismo significat abluentem & emundantem, chrisma uero in confirmatione roborantem & illuminantem) in eisdem elementis essentialiter continetur, quamuis credentibus in mysterio exhibeatur & detur. At solum sacramētum panis & uini potentia uerbi diuini ita mutatur, ut substantialiter non sit quod ante fuerat, sed quæ ante consecrationem erant panis & uinum, post consecrationem sint substantialis caro & sanguis Christi. Vnde id (quod paulo ante diximus) consequitur, nēpe nos uirtute huius tam eximij sacramenti non solum spiritualiter (quod recta fide, charitateq; syncera fit) sed et corporaliter Christo uniri, ut simus non tantum spiritu ei conglutinati, sed & simus membra corporis eius ex carne & ex ossibus eius, quemadmodum apud diuum Paulum, Ephe. 5. legimus, Sic enim eum locum orthodoxi patres, in primis uetustissimi illi, Cyrillus ac Hilarius interpretātur. Sed de hoc infra latius dicemus. Nunc nobis, quem institutionis caussa delegimus, ordo sequendus est.

In cæteris sacramētis exterior species non mutatur substātialiter.

In sacramēto altaris nō manet quod ante fuerat.

Ephe. 5.

Cyrillus. Hilarius.

De nomine in primis uidendum. Constat autem uarias esse huius sacramenti appellationes.

A Patribus certe frequentius Eucharistia appellatur. Eucharistiā uero quidam gratiarū actionē, quidā bonā gratiā interpretātur. Basilius hoc sacramentū

Eucharistia cur dicatur.

Basilius.

Eucharistiæ uocabulum exprimere uolens, corporis & sanguinis Christi gratiā appellat, utriq; recte, in eo enim Christus, qui gratia & ueritate plenus est, seipsum nobis exhibet, ac testatur carnem suam, quàm ipse æternum patris uerbum, mortalis factus, nostri caussa suscepit, pro nobis crucifixam, & sanguinem suum pro nobis in cruce effusum esse in remißionem peccatorum nostrorum, Iubetq; nos eandem carnem pro nobis uulneratam sumere & sanguinem bibere, idq; in suam commemorationem, hoc est, ut pro tantis beneficijs in Eucharistia, tāquam in nostræ redemptionis & futuræ salutis ac gloriæ pignore, nobis exhibitis, ipsi gratias agamus, quemadmodum diuus Paulus ait: Quotiescunq; mādūcabitis panem hūc & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis, donec ueniat. Canit itaq; ecclesia, ad Eucharistiæ nomen alludens: O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, memoria paßionis eius recolitur, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. Halleluia, quod est, laudate dominum, nimirum pro tāto nobis collato beneficio. Dicitur quoq; hoc sacrementum græcis synaxis, id est, cōciliatio seu communio, quod hoc mysterio significetur & confirmetur arctißima coniunctio mystici corporis cum capite, hoc est, Christi & ecclesiæ, et omnium Christi membrorum, Christi nomen uere profitentium inter se, quæ appellatio ex diui Pauli uerbis desumpta est, dicentis: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio est sanguinis Christi? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini est? Quoniam multi unus panis, et unū corpus multi sumus, qui de uno

[Margin notes:] Iohan. 1 · Matth. 26 · 1. Corin. 11 · Ibidem. · Ecclesiæ canticum. · Hoc sacramētum cur synaxis dicitur. · 1. Corin. 10

pane & de uno calice participamus. Gemina ergo ista noīa ab effectu sacri desumpta sunt, de quo infra latius dicemus. Quod hodie quidam hoc sacramētum exemplo diui Pauli, cœnam dominicam malunt appellare, id non admodum improbandum, modo nouandi studium abesset. Cæterum post Paulum uix reperias quenquam ex patribus, qui hoc sacramentum cœnam dominicam appellet, postquam scilicet uisum esset spiritui sancto, ut in honore tanti sacramenti in eos Christiani hominis dominicū corpus prius intraret quàm alij cibi, non enim quia post cibos dedit dominus, propterea prāsi aut cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum cōuenire debent, aut (sicut faciebant, quos Apostolus redarguit & emendat) mensis suis ista miscere. Nam saluator, quo uehemētius commendaret misterij illius altitudinem, ultimum hoc uoluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus erat ad pasionem digressurus. Quo autem ordine deinceps sumeretur Apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat docendum reseruauit.

Cœna dñi. 1. Corin. 11

August. ad Ianua.

1. Corin. 11

Christus cur post cœnā hoc sacramentum instituerit.

VErbum huius sacramenti est, sermo Christi, cuius uirtute hoc sacramentum conficitur, cuius efficacia panis fit corpus Christi, & uinum aqua mixtū transit in sanguinem. Hunc sermonem ecclesia sancta dei à domino suo Christo Iesu per apostolicam traditionem acceptum, sic pronuntiat: Accipite et manducate ex hoc omnes, Hoc est enim corpus meum. Et iterum: Accipite & bibite ex hoc omnes, hic est enim calix sanguinis mei noui et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro uobis & pro multis effundetur in remißionem peccatorum.

Amb. de sacramentum.

In canone.

Aug.c.vtrum de conſ. diſt.2 Reliqua omnia quæ dicuntur, uel ad uſum ſacramenti pertinent, uel laudes, uel gratiarū actiones ſunt, uel certæ obſecrationes & fidelium petitiones. Tā autem apertus eſt hic Chriſti ſermo, quo hoc ſacramentum (ut diximus) cōficitur, ut plane inſani ſint, qui eum ſecus quàm à Chriſto dictus eſt, interpretari, quin potius dedita opera deprauare (ſed fruſtra) contendunt.

Iohan.14
2.Timo.3

Chriſtus enim æterna illa ueritas, quæ omnino mentiri non poteſt, ut euidentiſſime nobis oſtenderet, quid in hoc traderet ſacramento, quum hoc ipſum diuina poteſtate inſtitueret ac porrigeret, ſimplicius hac apertius dicere nō potuit, q̄ quod atteſtantibus Matthæ. Marco, Luca Euangeliſtis dixiſſe legitur: Accipite et comedite, hoc eſt corpus meū quod pro uobis tradetur. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro uobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Itidem diuus Paulus uas illud electionis, cuius experimētum habemus, quia in eo loquitur Chriſtus, dominicam inſtitutionē renarrās, ſic habet. 1. Corinthio. 11. Ego enim accepi à domino, quod & tradidit uobis, quoniam dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem & gratias agens, fregit & dixit: Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum quod pro uobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, poſtquam cœnauit, dicēs: Hic calix nouum teſtamētum eſt in meo ſanguine, hoc facite, quotieſcūq; bibetis in meā cōmemorationem. Porro, hic ſermo quē retulimus, nec humanus nec angelicus etiā putandus eſt, ſed plane diuinus, quem etſi pronuntiet cōſecrans ſacerdos, homo mortalis, tamen pronuntiando non

Matth.26
Marci.14
Lucæ.22
Acto.9
1.Corin.2.7
1.Corin.11
Chryſo.homi. 51.in Matthę cap.14

suis, sed Christi uerbis utitur. Itaque non sacerdotis, sed Philip.2
Christi sermo est, cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Is utiq; sermo, quo facta sunt omnia, quum antea non essent. Ante conditionem mundi cœlum non erat, mare non erat, terra nõ erat, nulla creatura erat, Sed audi dicentem: Ipse dixit, & facta sunt: Gene.1. Iohan.1
ipse mandauit, & creata sunt. Ergo quum Christus illud Amb. de sacrament.
æternum dei uerbum, per quod facta sunt omnia, exertißime dicat: Accipite & comedite, hoc est corpus meũ. Et iterum: Accipite & bibite, hic est sanguis meus, certißime credere debemus, hoc quod nobis porrigitur, esse & uerum corpus et uerum sanguinem Christi, licet ante consecrationem, quæ fit hoc omnipotenti uerbo dei, fuerit panis & uinum, quod qui non facit, is ne primum quidem Apostolici symboli articulum mente percepit, neq; enim in deum omnipotentem credit, qui uerbo eius omnipotentiam detrahit. Infidelis q uerbo dei in hoc sacramẽto omni potentiam detrahit. Psal.134
Rursus, qui omnipotentiam diuini uerbi intelligit, is statim colligit, quòd deus quæcunque uult, facit in cœlo & in terra. Et ut Paulus ait: Roma.2
Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quod Amb. ꝙ sacra
si tanta uis est in sermone domini, ut incipiant esse quæ non erant, quanto magis operatorius est, ut quæ erant, suo iussu in id quod prius non erant (id est, in corpus & sanguinem suum) commutentur. Quum itaque Christus, inuisibilis ille sacerdos, per uisibilem ministrum, Quid credendum in Euch.
panem in manus accipit, ac benedicit: dicens: Hoc est corpus meum, scito ibi statim ac certißime esse corpus Christi. Itidem ad hæc uerba, Hic est sanguis meus, statim adesse sanguinem Christi. Absit ergo,

ut fidelis quispiam aurem accommodet impijs illis Sacramentarijs hæresiarchis, qui excæcata mente omnipotentiam Christi in hoc sacramento credere uel comprehendere detrectant, quos tanquam pestem quandam lethalem uitare, ac intellectum nostrum in obsequiū Christi captiuare debemus, exēplo fidelis patris nostri Abrahæ qui in repromißione dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam deo, plenißime sciens, quia quæcunq; promisit deus, potens est & facere. In solum Christi testimonium, quod non potest non esse uerissimum (quòd Christus sit ipsa ueritas) intueri debemus. Ipse est qui testificatur nobis quòd corpus suum accipiamus & sanguinem, sic enim ait: Accipite, hoc est corpus meum. Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? qui ut omnem nobis scrupulum eximeret, addidit: Quod pro uobis tradetur, id est, non aliud, sed illud idem, substantialiter, quod pro uobis redimendis tradetur ad mortē & crucifigetur. Neq; enim uel hoc imaginandum est, quòd ipsum corpus in utero uirginis formatum, deinceps formetur, sed illud ipsum corpus quod ꝑ spiritum sanctum in utero uirginis formatum & igne paßionis in ara crucis decoctum est, uerbo cœlesti conficitur, Deinde, ne hæc tanta mysteria ex persona seu dignitate ministri seu sumentis metireris, adiecit: hoc facite, Hoc inquam, id est hocipsum quod ego nunc facio, instituo, ac faciendum & sumendum iubeo, facite & uos? nimirum ex pane, corpus meum, non uestra uirtute, sed meo uerbo consecrate, accipite & manducate, ac alijs manducandum porrigite. Rursus, ne putares hanc potestatem

2. Corin. 10
Roma. 3.
Chry. i homi. 51. i Matthæ. cap. 14
Iohan. 14.
Matth. 26
Marci. 14
Lucæ. 22
1. Corin. 11
Magi. in. 4. di. 11.
Damaf. lib. de orth. c. 4

statem conficiendi & porrigendi corpus dominicũ Apostolis tantum fuisse concessum, adiecit, In meam commemorationem, id est, corpus meum accipite & manducate per successionem temporum usq; in finem seculi, in memoriam paßionis meæ quemadmodum diuus Paulus cæteris Euangelistis apertius retulit, dicens: Quotiescunque manducabitis panem hunc & calicẽ domini bibetis, mortem domini annuntiabitis donec ueniat. Ergo hoc ipsum quod Christus fecit, quod deinde Apostoli, eius mandato fecerunt, nunc quoq; per sacerdotes & fideles ipsius in consecrando, porrigendo, & manducando corpore dominico fit, & deinceps fiet, donec ipse redierit ad iudicandum uiuos & mortuos. Interea enim oportet perpetuo meminisse & prædicare mortem domini & annuntiare remißionem peccatorum in nomine eius, uidelicet quod is per mortem & sanguinem suum nos à morte æterna redemerit, remißionemq; peccatorum & uitam æternã impetrauerit, quod certe maiori serio facere aut exprimere haud possumus, q̃ edendo corpus christi in commemorationem corporis eius pro nobis in cruce mortui, et bibendo sanguinem Christi, in commemorationem sanguinis Christi pro nobis in cruce effusi. Iam ut Apostolus ueritatem dominici corporis in Eucharistia magis etiam confirmaret ac testatiorem redderet, sic subintulit: Itaq; quicunque manducauerit panem hunc & biberit calicẽ domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Et iterũ: Qui enim manducat & bibit indigne, iudiciũ sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Quorum uerborum sensus est, Quandoquidem dominus

Non solum Apostolis hæc potestas concessa

1. Corin. 11

Ambr. de sacra. cap. 6

Veritas corporis ex Paulo.

1. Corin. 11

Ibidem.

Sensus uerborum apostoli.

Iesus testatur se in hoc sacramento, nobis tradere uerum corpus ac sanguinem suum. Itaque quicunque manducauerit indigne, reus fit corporis & sanguinis domini, id est, reatum damnationis æternæ incurrit, ac pœnas mortis domini dabit, quia nõ dijudicat corpus domini, id est, non discernit q̃ sit hoc corpus dignius omnibus creaturis, tametsi quod ad externam speciem attinet, uideatur esse panis, id quod ipse Apostolus graui censura coarguit in Corinthijs, qui non dijudicabant illud, sed uelut quemlibet cibũ indiscrete, negligenterq; sumebãt. Quos & superius commonefaciens, ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini est? Quibus uerbis nihil aliud significatur, quàm ꝙ porrecto nobis sacramento sub speciebus panis & uini in Eucharistia, exhiberi nobis corpus & sanguinem Christi, qui ut communicauit carni & sanguini propter nos, ita ea per quæ nobis coniunctus est, indicibili charitate nobis rursus communicat & impertit. Ex quibus omnibus manifestũ euadit, quid Christianum hominem de hoc sacramento omnium maximo sentire, & interrogatum respondere oporteat, nempe in hoc sacramento nobis ad manducandum & bibendum exhiberi uerum corpus & uerum sanguinem Christi, sub speciebus panis & uini, ex ipsius Christi institutione. Ipse est enim (ut supra diximus) ipse inquam est, non minister, qui nobis carnem & sanguinem suum (licet per ministrum sacerdotem) porrigit, quod uerba sua clarissime testantur.

Corinthij grauiter reprehẽsi a Paulo.

1.Corin.10

Hebræ.2

Quid Christianũ hoiem de hoc sacro interrogatũ, respondere oporteat.

Cy. de cœna dñi sub finẽ.

Elementum ergo seu materia huius diuinissimi sacramenti, panis est, & uinum aqua mixtum, ad quae quum accedit uerbum, transeunt in uerum corpus, & sanguinem Christi, & fit sacramentum. Hoc (inquit Augustinus) est quod dicimus, quod modis omnibus approbare cōtendimus sacrificium ecclesiæ, duobus cōfici, duobus cōstare, uisibili elementorū specie, & inuisibili dñi nostri Iesu Christi carne et sanguine, sacramento .i. uisibili sed mystico signo, & re sacramēti, id est corpore Christi, quanquam hic adnotandum est, rem huius sacramenti geminam esse. Vnam, quæ sub speciebus panis & uini uere cōtinetur, nempe carnem & samguinem domini atq; illud ipsum corpus quod pro nobis traditum est, q̄ res huius sacramenti basis & fundamentum est. Alterā, quæ est huius sacramenti uirtus & efficacia, secundum quem dicendi modum rem huius sacramenti, unitatē corporis Christi (quæ est ecclesia) appellamus, quæ res magis significatur hoc sacramento q̄ continetur. Dicimus autem species panis & uini tantum sacramentum & nō rem esse sacramenti, quod sint sacræ rei signum, siquidē præter speciem, quam sensibus ingerunt, aliud faciunt in cognitionem uenire. Quod ut paulo manifestius euadat, nosse oportet, nullum elemētum congruentius esse ad significandum rem in hoc sacramento contentam & significatam, q̄ sunt panis & uinum, Qui in scripturis uel mediocriter uersati sunt, nouerunt appellatione panis non tantum hunc, qui ex farre frumentitio conficitur, uenire, sed per panem interdum significari Christum, quemadmodum idem de seipso ait: Ego sum panis uiuus

Elementum huius sacri quod sit.

Augu. in libr. sen. prosper. c. hoc est, de conse. dist. 2.

A cra.

Spēs panis & uini tantū sacramentū.

Panis in scripturis accipiatur.

1 Iohan.6 *qui de cœlo descendi, Ipse enim unigenitus filius, uerus*
panis est, qui quum sit ex substantia patris naturaliter
1.Timo.6. *cuncta uiuificans, uniuersum terrarum orbem potest nu-*
Iohan.6 Roma.6.7.8 *trire & toti mundo uitam præbere, qui & solus per spi-*
ritum sanctum, spiritum nostrum uiuificat, et corpus ip-
Ephe.2 *sum à corruptione liberat. Quia uero Christus hunc mi-*
Hebræ.10 *rabilem in nobis operatur effectum uirtute paßionis &*
2 *mortis suæ, quã in carne sustinuit, frequenter panis, Chri-*
Hiere.11 *sti corpus significat, ut est apud Hieremiã:* Venite (*quæ*
est Iud*æorum uox) mittamus lignum in panem eius, hoc*
est, crucem in corpus eius. Interdum uerbum dei quo fi-
3 Deu.8 *delis anima reficitur ac sustentatur, panis dicitur.* Nam
Matth.4. *ut in* Deute. *legimus, &* Chri*stus in* Euãgelio *testatur:*
Non *in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod pro-*
Matth.6 *cedit de orei dei.* Hic *enim est panis ille supersubstãtia-*
4 *lis, quem petimus nobis quotidie dari. Interdum panis,*
omnia ad uitæ præsentis subsidiũ necessaria designat, &
præsertim panẽ illum materialem, quo potißimum uicti-
tamus. Ergo *quum* Chri*stus seipsum nobis in sacramento*
exhibere & porrigere, esuq; corporis sui, in fide uerbi
diuini, reficere, sustinere & conseruare nos uoluerit,
elementum delegit, quod ad hæc omnia significanda, &
non tantum menti, sed & oculis nostris inculcanda con-
1 Psal.103 *gruentißimum est.* Vt *enim panis hic terrestris imbecilli-*
tatem carnis nostræ reficit, sustinet & conseruat, & ui-
num hominem lætificat atq; inebriat, sic caro et sanguis
Chri*sti, quum non tantum sacramentaliter, sed & spiri-*
tualiter manducantur, interiorem hominẽ mirifice refi-
ciunt, lætificant & saginant, quum scilicet intelligit se

per Christum adeptum esse omnia, regenerationem, iusti- Roma.8
ficationem, & uitam æternam, Quam refectionem præ- Tit.3 1.Corin.11
uidens Dauid, cecinit: Calix meus inebrians, quam præ- Iohan.6 Psal.22
clarus est. Deinde quum ecclesia Christi corpus mysticũ 2
sit, & illius unitatem, perceptione huius sacramẽti Chri- Ephe.2
stus nobis commendare uoluerit, panis & uini materia
congruentissime delecta est. Quoniam sicut ex multis Augu. in ser-
granis conficitur unus panis & ex pluribus acinis uinũ mo. de sacra-
confluit, & unum corpus ex multis membris componi- men.fid.
tur, sic ecclesia ex multis fidelibus charitate copulante
connectitur. Mysterium siquidem pacis & unitatis no- Aug.in ser-
stræ, Christus in sua mẽsa cõsecrauit. Præterea sic opor- mo. ad infan: de sacramen.
tebat adimpleri scripturam & umbram per superuenien-
tem lucem euacuari & ueritatem figuræ respondere.
Quod enim Melchisedech typum Christi portarit, decla- Typus Chri-
rat spiritus sanctus ex persona patris ad filium dicens: sti Melchised. Psal.109
Ante luciferum genui te. Iurauit dominus, & non pœni-
tebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem
Melchisedech. Hic est (inquit Apostolus) Melchisedech, Hebræ.7
qui obuiauit Abrahæ reuerso a cede regum, & benedi-
xit ei, cui decimas omnium diuisit Abraham, Primum Gene.14
quidem, quia interpretatur rex iustitiæ, deinde autem et
rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine
genealogia, neq; initium dierum, neq; finem uitæ habens,
assimilatus filio dei, manet sacerdos in æternũ. Quæ ta- Chry. hom.
men Apostoli uerba sic intellige, non quod Melchisedech 34.in Gen.
sine patre & sine matre fuerit, sed ut scriptura in typo
nobis ostenderet sacerdotum Christi, finem non habitu-
rum, subito ĩtroducitur in Genesi Melchisedech occur-

risse Abraham à cæde hostium reuertenti, cuius quidem nomen, nec antea, nec postea reperitur ascriptum, Hic ergo Melchisedech (quemadmodum scriptura refert) proferens panem & uinum, erat enim sacerdos dei altissimi, benedixit Abrahæ. Quis est iste Melchisedech, qui significatur rex iustitiæ, rex pacis nisi Christus, qui solus est dei iustitia, dei pax, & dei sapientia? in quo solo iustificamur, & iustificati per fidem, & pacem habemus apud deum, hic protulit panem & uinum, dicens: Hoc est corpus meũ, hic est sanguis meus, hic benedixit fideli Abrahæ, et obtulit semetipsum pro eo uerum sacrificium. Per suum enim sanguinem, benedictionem, id est, peccatorum remissionem acquisiuit illi, imo & omnibus electis, qui expectauerunt eum ab origine mundi.

Ibidem.
1.Corin.1.
Ephe.2
Coloss.1
Roma.5

Non enim benedictio illa ad Abraham tantum, sed ad nos pertinet, Nam si Abraham deo credidit, & reputatum est illi ad iustitiam, utique quisquis deo credit & fide uiuit, iustus inuenitur, & iampridem in Abrahã fideli (cui deus repromisit, quia in illo benedicẽtur omnes gentes) benedictus et iustificatus ostenditur, manducans ac bibens carnem & sanguinem domini sui, quæ uerus ille Melchisedech sacerdos in æternum sub specie panis & uini, ipsi de altari suo profert. Cæteras huius sacramenti figuras, quæ plurimæ sunt, persequi in præsentiarum supersedebimus, quod hanc institutionem nostrã breuitas deceat. sufficiat admonuisse, per manna non tantum uerbum dei, sed & hoc sacramẽtum pulcherrime adumbratum esse. Qui uero uolet cognoscere q̃ conueniat figura ueritati, ueteres orthodoxos perlegat. Certo Pau-

Gene.15
Roma.4
Gala.3
Gene.12
Hierony.in Psal.109
Exodi.16
Iohan.6
1.Corin.10

lus Apo*stolus testatur, patribus omnia in figura conti-gisse:* Nolo*(inquit) uos ignorare fratres, quoniam pa-tres nostri omnes sub nube fuerunt & omnes mare trā sierunt, & omnes in* Moy*se baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritualem manduca-runt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt.* Bi*berunt autem de spirituali, consequente eos petra, petra autem erat* Chri*stus.* Se*d ut subiecit,* Nō *in pluribus eo-rum beneplacitum est deo,* Nam *prostrati sunt ī deserto.* H*ęc autē in figura sunt nostri, &c.* Et *post pauca:* H*ęc autem omnia in figura contingebant illis.* Edeba*nt ergo illi manna, bibebant de petra, sed aliud illi, aliud nos: illis imago dabatur, nobis ueritas exhibetur: illi mandu-cabant manna, umbram tantum ueri panis, qui de cœlo descendit, quemadmodum* Chri*stus ait:* Non Moy*ses de-dit uobis panem de cœlo, nos corpus & sanguinem do-mini, in sacramento, re ipsa præsentia edimus.* Illis *petra erat* Chri*stus, sed non aliter quam in signo & figura, in qua omnia (ut seipsum interpretatur* Paulus*) contin gebant illis.* Sed *nos edimus ac bibimus corporis & san guinis ueritatem, eam nobis non petra insensibili, sed ipso* Chri*sto porrigente, qui ut omnem allegoriam & æquiuocationem tolleret, tam diligenter diffiniuit ac de-scripsit, quod dedit, ut accuratius non potuerit:* Hoc *est (inquit) corpus meum.* Et *addidit.* Quod *pro uobis tra-detur.* Item*:* Hic *est sanguis meus.* Et *adiecit,* Qui *pro uobis & pro multis effundetur in remißionem pecca-torum; totumq; modum manducandi carnem suam & bibendi sanguinem suum tradens:* Hoc *(inquit) facite*

Aug. in psal. 39

Iohan. 6

Matt. 26
Marci. 14
Lucæ. 22.

Modus manducandi carnem dñi.

in meam commemorationem.

Proinde cunctis figurarum uel similitudinum nebulis amotis, nõ corpus quodlibet, sed corpus domini, quod pro nobis traditum est, edere, & illũ sanguinem, qui pro nobis effusus est in remißionem peccatorum, nos bibere indubitato credimus, & quod facit ipse, hoc idem in cõmemorationem ipsius scimus & bene scimus nos facere, id est, carnem ipsius mãducare & sanguinem bibere sub speciebus panis & uini tectum. Atqui id est quod Augustinus ait, & nos supra retulimus: Hoc est (inquit) quod dicimus, sacrificiũ ecclesiæ duobus constare, uisibili elementorum specie, & inuisibili domini nostri Iesu Christi carne & sanguine. Et iterum: Nos autem in specie panis & uini quam uidemus, res inuisibiles, id est, carnem Christi & sanguinem honoramus. Nec enim similiter pendimus has duas species, sicut ante consecrationẽ pendebamus, quum fateamur ante consecrationem, panem esse & uinum, quod natura formauit, post consecrationem uero, carnem Christi & sanguinem, quæ benedictio consecrauit.

Paschas. de hoc sacramento ca. 4.

Augu. de consec. dist. 2. c. hoc est.

Cur scriptura interdum corpus dñi post consecrationẽ panẽ vocat.

Quod uero interdum scriptura corpus domini post consecrationem panem uocat, more suo facit, quæ res quaslibet uocare solet nominibus earum rerum, ex quibus fiunt, ut quum dicitur homini: Quid superbis terra & cinis? Sic ergo corpus domini panis adhuc uocatur, quia ex pane conficitur, & panis retinet qualitates, intuentium oculis adhuc panis apparens. Vel panis dicitur, quod reuera panis animæ sit & angelorum, uitam æternam mundo ministrans.

Psal. 78
Iohan. 6

Quod si interroges, cur Christus carnem & sanguinem suum his speciebus tecta & operta nobis exhibeat? Respondemus, id fieri tum ut fidem tuam exerceat, quæ est de his quæ non uidentur, deinde, ne abhorreat animus, quòd cerneret oculus carnem & cruorem, Denique, ne ridiculum fiat paganis, quòd cruorem occisi hominis bibamus. Amb.lib.6.de sacra. Sup.fol.77

Consecratur autem sub duabus speciebus separatim, tum quod ita instituerit Christus, tum etiam quod ita fieri conueniat, nam quum hoc sacrificium sit rememoratiuum paßionis dominicæ, conuenit ut separatim panis & separatim calix consecretur, quoniam et in paßione sanguis fuit separatus a corpore, quo etiam significatur Christum uerum & non phantasticum corpus assumpsisse. Deinde in duabus speciebus celebratur, ut animæ & carnis susceptio in Christo, & utriusq; liberatio in nobis significetur. Valet enim ad tuitionem animæ & corporis, quod percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, sanguis uero pro aïa nostra offertur, sicut præfigurauit Moyses: Caro (inquit) pro corpore uestro offertur, sanguis pro anima. Sub altera tamen specie totus sumitur Christus, nec plus sub utraq; nec minus sub altera tantum sumitur, Nec debent dici duo sacramẽta, sed unum, quia sub utraq; specie idem sumitur, atque eadem est ratio (ut ait Hilarius) in corpore Christi quæ in manna præceßit, de quo dicitur: Qui plus collegerat, non habuit amplius, nec qui minus parauerat, habuit minus. Sub panis ergo specie, ex ui (ut uocant) sacramenti Christi corpus continetur. Sanguis uero per concomitã-

Cur separatim sub duabus speciebus consecretur.

Amb.super epist. ad Corinth.cap.11 Roma.8 1.Thess.5

Sub altera tñ species totus Christus sumitur.

Hilarius. De cõs. dist.2. c.vbi pars est. Exodi.16 Cyprianus. Damasce.

tiam contra, sub specie uini sanguis Christi ex ui continetur sacramenti, per concomitantiam uero & corpus, Nam hoc corpus manducamus, de quo dixit Christus: Quod pro uobis tradetur. Et hunc sanguinem bibimus, de quo idem aiebat: Qui pro multis effundetur. At illud corpus uiuum erat, ille itidē sanguis uitalis. Absit enim, ut uel in mentem nostram subeat Christi corpus post resurrectionem, uel à sanguine, uel ab anima, uel à diuinitate separari, siquidem Christus ex mortuis resurgens, amodo non moritur. Nam qui moreretur, qui mortem moriendo destruxit, & Osee uaticinium consummauit: Ero mors tua ò mors. Et ideo in Ephesino Concilio cōtra Nestorium diffinitum est, nos uere uiuificatricem, et ipsius uerbi propriam factam carnem percipere. Quæ quum ita se habeant, laico molestum esse non debet, ecclesiæ cōsuetudinem ac decretum tantisper sequi, donec illi aliter uisum erit, ne de exteriori specie tātum solicitus, uirtutem sacramenti, hoc est, ecclesiæ unitatem, amittat; ne dicamus, rumpat seu dißipet, quemadmodum in canonibus Concilij prouincialis admonuimus.

Matth. 26 / Marci. 14 / Lucæ. 22 / Roma. 6 / Osee. 13 / Ephe. Concilium. / Aug. de sacra. fid.

A*Qua uero in sacrificio altaris uino miscetur quod patres perhibent fieri exemplo & ministerio domini, quod etsi in Euangelio non dicatur expreßsim, patrum tamen concors testimonium nobis satisfacere debet, maxime quòd illi regionis Iudææ mos suffragetur, quum ibi non merum, sed aqua mixtum uinum ex more bibatur. Quanquam magis intuendum mysterium est, Nam primum significatur adimpletio figuræ, quæ in lege præceßit, de qua dixit Apostolus: Bibebant autē de*

Cyprianus. / Tho. Aquin. / Ambro. de sacram.

consequenti eos petra. Moyses propheta dei, uirga, hoc est uerbo dei, tangit petram, & fluit aqua, & bibit populus dei. Tangit sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in uitam æternā, & bibit populus dei, qui gratiam consequutus est. Accipite et aliud, Vnus ex militibus tempore dominicæ paßionis (quam repræsentamus in hoc sacrificio) lancea latus Christi mortui aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua: aqua, ut emundaret: sanguis, ut redimeret. Per uinum igitur redemptio, ablutio p aquā significatur. Per aquā quoq; populi, significātur (dicente Iohāne) aquæ multæ populi multi. Quū ergo in calice uino aq̄ miscetur, signātur, q; Christo populus adunatur et credētiū plebs ei ī quē credit copulatur. 1.Corin.10 Nume.20 Iohān.19 Math.26 1.Corin.11 Cyprianus. Apoca.17. c.cū omne de conſ.diſt.2.

CAeteros ritus missæ, in qua hoc sacramentū cōficitur, persequi lōgum fuerit, nec est necessariū quum complures libelli extent, qui hos omnes sigillatim & ex professo explicēt. De paucis tantū admonebimus. Missa uocabulum est ex lingua Hebræa mutuatum, quo significare uoluerunt patres, quod Græci liturgiam uocant, nos sacrum ministerium appellamus. Quæ siue uestitum, siue totā sacerdotis aliorumq; ministrorū actionem spectes, nihil aliud est quam repræsentatio quædam iucundißima mysterij humanitatis, & præsertim paßionis Christi. Nullam enim hic spectas cerimoniam (ut interim de reliquis sileam) otiosam, quæ non suam peculiarem uim significandi habeat. Constat autē missa ex duabus potißimum partibus, nēpe ex uerbis domini, quibus corpus & sanguis eius conficitur, quæ recensentur in canone, hanc esse potißimam missæ partem, nemo ambigit; De ritibus missæ. Quid missæ vocabulū significet. Liturgia. Missa ex duabus partibus constat. August.

c. Vtrum, de consecr. dist. 2 *Reliqua omnia alteram partē dicimus, quæ (ut supra ex Augustino retulimus) nihil aliud continet q̃ laudes, cōfeßiones, obsecrationes uel petitiones pro populo, antistitibus & regibus longe omnium pientißimas, quas ecclesia sancta dei, exemplo capitis sui Christi huic augustißimo altaris sacrificio adhibendas decreuit, idq; mirabili quadam per orbem terrarum concordia, Nam si quid uariant ecclesiæ diuersæ, in unitate catholica perseuerantes, id certe parum admodum est, quo res ipsa non uariatur. Sequuta est autem (ut iam diximus) ecclesia dominũ suum, quem Matthæus testatur, ultimæ cœnæ, in qua corpus & sanguinem porrexit hymnum addidisse, & tandem hymno dicto exiuisse in montem Olíueti. Iohannes etiam refert, quo pacto pro discipulis & pro tota ecclesia per eorum uerbum creditura, potißimum pro eius unitate patrem cœlestem orauerit. Porro Paulus Apostolus oblationem in cruce factam (quam ecclesia ex domini sui institutione representare studet) ptractās, de Christo sic ait: Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesq; ad eum qui poßit illum saluum facere à morte, cum clamore ualido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Quid uero Christus, & pro quibus orauerit, apud Euangelistas in histoira paßionis uidere est. Insequens igitur ecclesia magistrum suũ, missam orditur à psalmodia. Supplicat deinde deo cum gloriosa celebratiōe sanctißimæ trinitatis in canticis, Kyrieeleyson, & Gloria in excelsis. Et quoniam conuenimus ad participandum corpus domini, si non semper sacramentaliter exteriori participatione, saltem spiritualiter per fidem.*

Au. ad Pauli.

Matth. 26

Iohan. 16

Hebræ. 5

Lucæ. 23

Introitus.

Cantica.

1. Corin. 11

Idcirco ecclesia præparat animos nostros uiuo uerbo dei, quod partim ex prophetica seu apostolica, partim ex euangelica lectione desumit, quibus interserit cantica quædam laudis, Euãgelicæ lectioni annectit sacrosanctæ fidei nostræ professionem seu confeßionem. Statim post, se ad huius mystici sacrificij celebrationẽ accingit, præmisso cantico, quod Offertorium appellamus. Subinde ad potißimã missæ partem (in qua uerbis dominicis corpus & sanguis domini consecrantur) progressura, accepto in manus pane et calice, gratiarum actionem, quam præfationem dicimus, simul & hymnum illum angelicum et plane diuinum, ex Esaia cap. 6. & Matth. 21. desumptũ deo cõcinit, imitata quidem dominum suum, nam (ut ait Euangelista) ipse accepto pane, gratias agens, benedixit & fregit. His ergo præmißis, progreditur ad sacerrimũ canonem, cuius (ut sæpe diximus) præcipua pars hæc est in qua corpus & sanguis domini consecrantur, Interim tamen ecclesia, quia sacrificium illud in cruce pro uiuis & mortuis in remißionem peccatorũ oblatum, ex Christi institutione recolit, insequens dominum suum, uarias petitiones, preces, supplicationesq; ad deum effundit, In primis obsequium suum quod ex iussu Christi obit, acceptum haberi petit, Dein ordine quodam dominum deprecatur. Primum pro unitate sanctæ ac catholicæ ecclesiæ generatim orat, post pro his qui publicam alios regendi ac gubernandi administrationem spiritualem uel ciuilẽ gerunt, quem deprecandi ordinem ab Apostolo accepit, huc cohortante: Obsecro (inquit) primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actio-

Epistola. Euangelica lectio. Sym. apostolicum. Confessio. Offertorium. Cyp. i oratio. dominicam. Esai. 6 Matth. 21 Luc. 22 Canon sacrosanctus. Vide Au. ep. ra 59 ad quæst. Pauli. i quæst. 5 Aug. ad Paul.

Orãdũ tã pro pont. q̃ regibus.

nes, pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam ac tranquillam uitam agamus in omni pietate & castitate. Neque uero tantum pro ciuili magistratu, sed magis etiam pro ecclesiæ antistitibus orãdum esse, docet idem Paulus Ephe. 6. Coloss. 4. et Luc. Act. 12. Post obsecrationem pro antistitibus & potestatibus, pro quibusdam etiam specialiter orat, maxime pro his qui circũstant, fideq; ac pio affectu

Pro nobis solíciti sunt sancti qui apud deum sunt.
1. Corin. 11
Quid sanctis tribuatur.

sacerdoti in actione communicant. Et quia non dubium est, nos curæ esse sanctis qui cum deo uiuunt, illisq; sua esse merita & preces, quibus pro nobis apud deum sunt soliciti, quemadmodum pro inuicem unius eiusdemq; corporis solicita sunt membra, orat sacerdos, ut deus id precibus sanctorum concedat, nõ ut illorum sed suæ diuinæ protectionis auxilio in omnibus muniamur, idq; p Christum dominum nostrum.

Deinde ad consecrationem corporis & sanguinis dominici processurus, fidẽ præambula oratione acuit; qua inter alia oblationem seruitutis suæ atq; adeo cũctæ ecclesiæ acceptam haberi, & ut nobis corpus & sanguis

Quare sacerdos petat oblationẽ hanc acceptã habere.
Matth. 17
2. Petri. 1
Hebræ. 10
Annuntiatio mortis dominicæ.

domini nostri Iesu Christi, uirtute diuini sermonis (quẽ proferet sacerdos) fiat, præcatur. Accepta quidem semper est patri hostia, quam in altari repræsentamus quod ad se attinet, ea enim sola patri complacuit. Sed quod ad nos attinet oblationem seruitutis nostræ acceptam fieri petimus ne indigne contrectemus, offeramus ac mãducemus, utq; nobis uirtus paßionis Christi in fide manducantibus applicetur. Sequitur deinde corporis & sanguinis domini consecratio, in qua huius sanctißimi sacramenti insti-

tutio & paßionis dominicæ uis & efficacia cõmemorã- tur ac prædicantur. Quam comitatur oblatio huius sacrificij repreſentatiua, quod in memoriã Chriſti domini dei noſtri & tam beatæ paßionis, necnon ab infernis reſurrectionis, et in cœlos glorioſæ aſcẽſionis, diuinæ maieſtati offerimus de ſuis donis ac datis. Cui annectitur ſupplex deprecatio ad deũ, qua petimus, ut participemus corpus & ſanguinem dominicum non ad iudicium ſeu condemnationem, ſed potius ut tali participatione mediante per Chriſtum dominũ noſtrũ, gratia cœleſti repleamur. Deinde commendamus domino defunctorum animas, ſed eorum tantum, qui nos preceſſerunt cũ ſigno fidei et dormiũt in ſomno pacis. Signa fidei, ſacramẽta ſunt & opera Chriſtiano homine digna. Obdormiunt autem in ſomno pacis, qui in pace conſcientiæ erga deũ cum certa fiducia remißionem peccatorũ letalium è uiuis exceſſerũt, certißime credentes, ꝙ ſanguis ille pretioſus, qui pro multis effuſus eſt in remißonem peccatorum, nõ ſolum ad ſalutem uiuentium, uerumetiam ad abſolutionem ualeat mortuorum, Quodq; pietas uiuentiũ his defunctis proſit, qui quũ uiuerẽt, hæc ſibi, ut poſtea poſſent prodeſſe, meruerũt, Nã ſi hoc ſanctorũ cõmunio (q̃ nos credere profitemur) ſignificat, ꝙ ĩ illo sãctorũ cætu oĩa cõmunia ſint neq; quicq̃ ꝓpriũ quẽquã habere, oẽsq; oĩum aliorũ pias precatiões, ac oĩa pia opera alijs eiuſ[d]ẽ corporis mẽbris ꝓdeſſe, certe ſancta & ſalubris eſt cogitatio ꝑ defunctis exorare, ut à peccatis ſoluãtur, Eã aũt orationẽ ꝑ d'fũctis maxime efficacẽ eſſe, par ẽ, q̃ ſacrificio altaris cõiũcta ẽ. Poſt orõnẽ ꝑ defunctis poſtulaſ et ꝑ uiuis, d' multitudine

Pro q̃bus animabus corpore abſolutis oretur.

Matth. 7
Lucç. 6
Coloſſ. 1
1. Petri. 3

Sanctorũ cõmunio quid ſignificet.

2. Macha. 12

Nobis quoque, &c.

miserationum domini, sperantibus consortium cum sanctis, iam cum Christo regnantibus, idq; per eundem Christum dominum nostrum. Qui statim post, tanquam dei et hominum mediator, prædicatur omnium horum bonorũ author & elargitor, atq; huius sacrificij institutor, cõfector & applicator. Iam sacerdos progredi incipit ad participationem diuinißimi sacramenti, ad quam ut recte præparemur, hortatur alta uoce omnes ad orationem dominicam dicendam, in qua inter alia panem hunc supercœlestem nobis dari petamus, in cuius calce subnectitur oratio, qua ultima dominicæ orationis precatio magis explicatur. Et quia Christus in mensa sua mysterium unitatis et pacis nobis consecrauit, sequitur pacis domini imprecatio. Pax uero domini nõ quæuis pax est, sed ipsa cordis tranquillitas, quæ solis recõciliatis per fidem, ipsa remißione peccatorum, contingit. Iam quia remißio peccatorum nisi per dei misericordiã nobis in Christo propositam (quæ fidei obiectum est) omnino haberi non potest, idcirco ad agnum illum dei conuertimur, qui solus tollit peccata mundi, cuius misericordiam imploramus, & demum pacem, eam quam diximus, nobis donari petimus. At præter hãc pacem, quam per fidem habemus erga deũ, alia quoq; domini pax est, hominis uidelicet erga seipsum, quæ ex priori proficiscitur, & per spiritum sanctum mortificantem subinde concupiscentiam nostram, ne dominetur rursus peccatum in nostro mortali corpore ingeneratur. Deniq; pax domini est charitas fraterna, qua ex animo remittimus proximo, ueramq; et Christianam concordiam cum eo habere per charitatem studemus.

Per quẽ hæc omnia, &c. 1. Timo. 2
Oremus præceptis, &c. Oratio dñica, Matth. 6
Libera nos q̃sumus &c. Aug. i sermo, ad infan. de sacri.
Pax dñi q̃ & quotuplex. 1 Roma. 5 Roma. 4
Canticum Agnus dei, Iohan. 1
Roma. 8 Roma. 6
Psalm. 33 1. Petri. 3

demus. Hæc quoque simul cum charitate diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Extra hanc triplicem pacem domini, quam ipse abiēs nobis reliquit, ac dedit, non est ulla uera pax, Esaiæ. 48. Non est pax impijs dicit dominus. Triplicem ergo hanc domini pacem sacerdos petit, Priorem in supplicatione ter repetita, quæ ĩcipit, Agnus dei, Alteram in ea, quæ incipit, Domine Iesu. Tertiam omnes habere iubet, ut apti sint sacrosanctis mysterijs Christi, ac sic tandem osculum pacis sumit Christianæ charitatis symbolū. Frāgitur interim hostia salutaris, quæ quidem fractio in specie tātum panis fit, quæ post consecrationem remanet sine subiecto. Christus uero integer manet & totus in singulis particulis, Fit autem hoc in signo seu sacramēto nō sine insigni mysterio, significat enim et representat Christi paßionem, Quodq; corpus Christi pro multis datum & à multis participandum sit, quemadmodū diuus Paulus ait: Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? Per partes itaq; manducatur in signo, sed manet integer, totus in substantia, manet integer, totus in corde nostro. Post hæc se ad communionem parat, orationes aliquot ad Christum fundens, quibus hoc agit, ut & cordis ad deum excitet affectum, et gratiam digne sumendi, uitæ panem impetret. Deinde sumit sacramentum, post sumptionem iterum orat, ut quod sumptum est corporaliter sub sacramento, spiritualiter etiam cū participatione uirtutis & effectus sacramēti (de quo infra latius dicemus) percipiatur. Rursus sacra cantio, quod Commune uocamus, succinitur. Sequitur precatio. Po=

[Margin notes: Roma. 5 | Iohan. 14 | Esaiæ. 48 | Domine Iesu, &c. | Tom. 4. Augu. tracta. de amic. | Fractio hostiæ salutaris | 1. Corin. 10 | Aug. de cons. dist. 2 | Sumptio sacramenti | Commune.]

Vide Augu. episto.59. ad Paulinum.

ſtremo loco ſacerdos totum populum uelut in ſuam tutelam receptum, deo benedictione tradit atq; commendat. Quæ omnia ſic agit ac precatur ſacerdos, ut interim nihil ſibi aut ſuis meritis aut operibus tribuat, ſed cuncta præſtari depoſcat ex diuinæ miſericordiæ magnitudine, per Chriſtum dominum noſtrũ, per quem ubiq; optat fructum paßionis nobis per fidem applicari, & cætera quæ petuntur, tanq̃ mediatorem donari ſeu propinari.

Chriſtus applicat nobis fructum paſſionis ſuæ.

Opus miſſæ q̃ maxime fidẽ exercet & bñficia Chriſti illuſtrat.

QVid in hoc toto miſſe contextu non eſt pium, uenerandum ac ſacroſanctum? Certe omnino fateri neceſſe eſt, in eccleſia uix ullum opus eſſe, quo fides magis exerceatur & beneficium Chriſti illuſtretur, quã quod in miſſa peragitur, ſi tamẽ qd' agitur, recte intelligatur et pio affectu geratur. In primis ſiquidem hic neceſſe eſt captiuare intellectum in obſequium Chriſti, ut ſub uiſibilibus ſpeciebus panis & uini, ex omni potentia uerbi dei contineri credamus uerum corpus & ſanguinem Chriſti, atq; adeo hic nos fallente ſenſu ad firmandũ cor ſyncerum, ſola fides ſufficit. Præterea principalis finis inſtitutionis huius ſacramenti eſt, ut ſit teſtimonium & quaſi pignus remißionis peccatorum & futuræ gloriæ nobis per Chriſtum promeritæ. Qum enim Chriſtus nobis corpus ſuum impertit, et nos ſibi tanquã membra adiungit, teſtatur ad nos ſuum beneficium pertinere, ſic enim ait: Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in eo. Ergo quid magis acuit fidem, q̃ quum hoc ſpectaculum oculis atque animo obijcitur. Adde miſſam totã huc ſpectare, ut in ea Chriſti beneficium annũcietur, prædicetur, illuſtretur,

1 2. Corin. 10

Tho. Aqui. in hym.

2

Iohan. 6

3

ac modis omnibus honorificetur. Et quis dubitat, Christum per usum missæ, ueluti per instrumentū (saltē quum fides his accedit, quæ in ea geri uidemus) consolari et uiuificare conscientiam nostram. Deinde si annūciatio & prædicatio mortis dominicæ (in qua potißima Euangelij pars consistit) si inuocatio, gratiarū actio, & confeßio, præcipua fidei opera sunt & præcipui cultus ac opera deo placētia, atq; adeo sacrificia spiritualia nouæ legis, quibus deus sibi honorē haberi pronuntiat, ipso testāte, qui ait: Hoc facite in meam cōmemorationem. Itē, Mortem dn̄i annūtiabitis donec ueniat. Et psalm. 49. Immola deo sacrificium laudis & redde altißimo uota tua Et iterum: Inuoca me in die tribulationis & honorificabis me, & illic iter, quo ostendam illi salutare dei. Profecto consequens est, missam q̄ maxime opus fidei esse & deo placere, quod tota illa actio constet annuntiatione dn̄icæ mortis, inuocatione, petitione, obsecratione, gratiarum actione, confeßione & similibus fidei exercitijs, quemadmodū supra ostendimus. At eos qui ecclesiam sanctā dei insectantur, male habet, quod missam sacrificiū dicimus, q; defunctorum in Christo memores simus, q; sanctos ī canone (ut dicunt) inuocemus. Proindeq; cæco iudicio canonē, qui tot seculis concordi totius ecclesiæ cōsensu sacrosanctus est habitus, temere reijciunt ac aspernantur. Cum quibus nō est quod cōtendamus, q; iam sint proprio iudicio cōdemnati, tantum de paucis admonebimus pios, ne illorū uel scriptis uel dictis offendātur. Principio igitur hoc conuenit, missam ecclesiæ sacrificium esse, & sic appellatam ab omnibus orthodoxis patribus, qui

4

1. Corin. 1. Psal. 46

1. Corin. 11 Psal. 49 Ibidem.

Actio missæ constat fidei exercitijs.

Ecclesiæ hostes canonem insectātur, potissimū propter tria.

Tit. 3

Consensus vīis ecclesiæ missam sacrificium esse testatur.

ab ipsis Apostolorum temporibus in hæc usque tempora ecclesiam & uita & doctrina sua, miraculis etiam com probata, illustrarunt, inter quos sunt, Ignatius, Clemens, Irenæus apostolorū synchroni, Cyprianus, Hieronimus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Gregorius. Vniuersalis ergo consensus ecclesiæ, omnium tēporū testimoniū est omni exceptione maius, missam sacrificium esse.

Vide Ire. lib. 4. contra hæres. c. 63

Hoc quæritur, quale sit sacrificiū missa. Aduersarii orthodoxos mendacijs traducunt.

SEd hoc quæritur, Quale nam sacrificiū missa sit? Aduersarij fingunt, ortodoxos diffinisse oblationem in missa sacrificium esse, quod applicatum pro uiuis & pro mortuis, mereatur eis remißionem culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato, etsi nō accedat fides eorū, quibus applicabitur. Fingunt proinde orthodoxos obscurare beneficium Christi eosdéq; rursus crucifigere filiū dei, quod oblationi semel in cruce factæ, sacrificationem pro peccatis nostris detrahant, ac missæ seu uerius operi illi externo sacerdotis tribuant. Verū hæ aspergines aduersariorum nō debent ullum ecclesiæ hoīem offendere, quod longe ali a orthodoxorum semper fuerit & sit mēs ac sententia, q̄ isti fingunt. Omnes pij quotquot ab origine mundi usq; in hanc diem fuerunt, spiritu sancto suggerente ac dictante sciuerunt, unicum tantum esse sacrificium propitiatorium seu satisfactorium pro peccatis nostris, imo totius mundi, nimirum Christum dominū, agnū illum immaculatum, pro nobis in cruce immolatum, qui occisus perhibetur ab origine mūdi. De hoc enim omnis scriptura testatur, quia agnus est qui tollit peccata mundi, qui occisus est, & redemit nos deo in sanguine suo, ex omni tribu & lingua & populo et natione. Qui de

Vnicum tantum propitiatorium sacrificium pro peccatis.

Hier. in epist. ad Gala. c. 2
1. Petri. 1
Iohan. 1.

dit animã suam pro delictis ut uideret semen longæuum. Apoca.5 Esaiæ.53
De quo quidem sacrificio nimirum quo seipsum in mani Aug.in libr
festatione corporis sui Christus semel tantum sese deo pa senten.prosp.
tri obtulit, tota ferme ad Hebræos epistola concionatur, Epistolæ ad. Hebræos sco
quam ecclesia subinde inter missarum celebrationem re= pus.
plicat, cum Paulo libenter pronuntians, Quod Christus Hebræ.7
pontifex ille sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus, nõ habet necessitatem quotidie (quemadmodum sacerdotes ueteris legis) prius pro suis delictis hostiam offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerendo, nam ut subdit Apostolus, Per proprium sanguinem introiuit semel in sancta æterna redemptione inuenta. Et Paulo post: Neq; ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno, Alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummationem seculorum ad destructionem peccati per hostiam suam apparuit. Item, Christus semel oblatus est ad multorum exhauriẽda peccata. Item, In qua uoluntate sanctificati sumus per oblationẽ corporis Iesu Christi semel. Et post pauca. Hic unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum, sedet in dextera dei. Vna enim oblatione consummauit in sempiternũ sanctificatos. Qua sñia toties repetita, quid aliud uult Apostolus? quam ut suis Hebræis, legalibus cerimonijs assuetis ac deditis, discrimen sacrificiorum ueteris legis & sacrificij Christi ostendat, utq; illos doceat illa omnia ueluti umbras ac signa quædam promissionis de Christo in hoc uere unico propitiatorio sacrificio esse completa

Hebræ.9

Hebræ.10

Discrimen sacrificij ueteris & nouæ legis

& proinde signati præsentia penitus sublata. Hic *est enim eius epistolæ scopus.*

Quale sacrificium missa sit

R Estat igitur uidere, quale nam sacrificium missa sit. In *qua re explicanda, si paulo diutius immoremur,* q̃ Encheridij *breuitas patiatur, nemo nobis uitio uerterit,* q; *operæpretium fore putemus, eam materiam, quæ hoc seculo uel maxime cõtrouertitur,* q̃ *fieri potest dilucide tractari, expediriq;, quo eorum calumniæ, qui sacratißimos iuxta ac uetustißimos ecclesiæ cultus ac ritus hostiliter insectantur, manifeste deprehẽdi poßint.* Tacemus q; *sacrificij rationẽ ac naturam nosse & tenere, ad multa alia religionis nostræ argumenta penitus percipiẽda* q̃ *plurimum fecerit.* Et *ut à ratione uocabuli auspicemur, nemo grammatices utcunq; peritus ignorat.*

Sacrificium quid sit.

Sacrificium à uerbo sacrificare deductum, quod est sacrum facere, sacrum uero significare, quod deo peculiariter dedicatum est, Proindeq; *sacrificium appellari,* qd *deo, ueluti ei proprie debitum nuncupamus, offerimus, reddimus ac dedicamus,* Quod *usqueadeo uerum est, ut ne* Ethnici *quidem censuerint ulli alij sacrificandum,* q̃ *ei quem deum aut sciuerint aut putauerint aut finxerint,* Qui *etiam non ob hoc culpantur* q; *sacrificia fecerint, uerum quod hæc non* scd̃m *inspirationẽ atq; doctrinam ueri dei sed* scd̃m *adinuentiones proprias, non uero deo. sed idolis & dæmonijs exhibuerint.* Nec *dæmonia quidẽ sibi sacrificiũ fieri expeterent, nisi id soli deo uero deberi scirẽt.* Falsus *enim deus sic uult honorari ab his quos decepit, quemadmodũ uerus deus honoratur ab his quibus consuluit.* Ergo *ad intelligendã sacrificij rationẽ,*

Aug. con. aduer. leg. & prophe. lib. 1. ca. 18. tom. 6
Aug. de ciui. dei. li. 10. c. 4

Augu. ad deo gratias epi. 19 qõ. 3. tom. 2
Lib. 10. de tri ni. dei. c. 19

hoc tantum nobis indagandũ est, quidnã sit, quod deus ab hoĩe tanq̃ sibi proprie debitum requirat? Et *quatenus id* Cur deus hominem condiderit. *deo homo persoluere potuerit ac poßit? Qui uel primis religionis nostræ rudimentis sunt imbuti, sciũt deum nõ* Exodi.3 *ob ullam indigentiam (q. ipse sibi summum & perfectißimum bonum semper fuerit) sed tantum propter ineffabilem suam bonitatem, omnia tam uisibilia quàm inuisibilia omnipotenti uerbo suo creasse, hominem autem om*Gene.1 Psal.103 *nium postremo, non ut cætera uisibilia, sed ad imaginem* Iohan.1 Coloss.1 *& similitudinem suam condidisse, quod non tantum ui*Gene.1*tam, motum, & sensum, sed & mentem & rationem (in qua diuinitatis uestigium relucet) ei indiderit,* Dein, *q.* Gene.2 Psal.8 *eundem in paradisum uoluptatis collocarit, ut operare*Gene.2*tur & custodiret illum, subiectis ei omnibus, ut eorum* Au. in Gene. lib.3.c.25. & seq. *dominaretur.* Et *ne quicq̃ ei deesset, dedisse deũ ei edere ex omni ligno paradisi, in quo & lignum uitæ consti*Aug. de correp. & grat. c.2*tuit, ut ex eo uescens (modo uellet) uiueret immortalis, quæ omnia ostendũt deum diuinæ suæ bonitatis diuitias,* Eccle.15.17 Deu.32 *in uno ligno ueluti circumlatas, illustrare uoluisse.*

Præterea norunt fideles, deum indicibili pietate, quo scilicet non tantum, uti optimus maximusque deus reuereretur, coleretur que, sed & ut pientißimus pater agnosceretur, paternum quoque officium erga tam mirifice conditum & tam pulchre condecoratum hominem egisse, proindeque ne is male utens libertatis arbitrio (quod ex summa libertate creatoris acceperat, Liberũ arb. Eccle.15 *quid enim libero arbitrio maius?) grauiter impingeret, adiecisse etiam mandata & præcepta, ostendisseq; illi bonum & malum, ut si uoluisset mandatum conseruare,*

consumaretur, & in perpetuum fidem placitam custodiret, hoc est, deum homini præter collatam arbitrij libertatem, addidisse insuper & gratiam, quam si per liberũ non deseruisset arbitrium, eadem adiutrice perpetuo bonus, beatusq; esse potuisset, sin deseruisset, morte moreretur, siquidem hoc erat mandatum uitæ & mortis. Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. In quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris.

Augu. de cor. & grat. c. 2

Gene. 2

Quid ergo homo pro tot, tantisq; beneficijs, quæ gratis conditus, gratis à deo, beneficentißimo creatore, piẽtißimoq; patre acceperat, ipsi deo rursus debebat? Num ut aliquid redderet quod non accepisset? Nequaquam. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso sint omnia, Sed hoc tantum debebat, ut perpetuo erectus, & eleuatis semper oculis mentis in deum nunquam non intueretur & respiceret in creatorem, ad cuius imaginem & similitudinem erat conditus, ut illius omnipotẽtiam, sapientiam, ac bonitatem contemplaretur, utq; ei, à quo corpus, animam, & mentem, & quid non? dono acceperat, & à cuius uerbo ac nutu omnia pendere cognouerat, soli fideret, soli crederet, soli adhæreret, soli obediret solum amaret, solum coleret. solum prædicaret, laudaret, confiteretur, inuocaret, adoraret, glorificaret solo denique frueretur, in cuius fruitione omnis beatitudo consistit. Hæc ergo erant sacrificia laudis, quæ deus pro tot, tantisq; beneficijs tantum reposcebat, idq; non propter suam indigentiam, sed magis propter maximam

Psal. 115.

Roma. 11.

Eccle. 17

Coloss. 1

Aug. de doct. Christ. lib. 1

Homo creatus ad sacrificandum deo uiuens

hominis utilitatem,quod ſine his beatus eſſe ac permane re nõ poſſet,Potuiſſetq; hæc ſacrificia homo ante lapſum per adiutorium ſummi dei adiutus, mediante libero arbi trio,deo præſtitiſſe,quæ & præſtitiſſet,& præſtando im mortalis uixiſſet,niſi deſerta ac contempta gratia crea= toris, libero arbitrio male utens per præuaricationem mandati in comminatam mortē miſere collapſus fuiſſet, ipſumq; liberum arbitrium in quandam ſeruitutem pec= cando præcipitaſſet.

Aug.lib.10.de ci.dei ca.5 Cõtra aduer. leg. & pphe. cap.18 Augu.de cor. & grat. cap.2 Aug. cõ. Fort. tu.diſputa. 2 In enc.c.105

NAm poſtquam ſerpens diabolus Euæ male credu læ (inſigni fraude uſus) perſuaſiſſet,nõ fore deo toto corde credēdum,ſed de illius ſummi dei fide (qui ut negare ſeipſum, ita mentiri nequaquam poteſt) addubi= tandum eſſe,Quod ſuggereret,nequaquam fore, ut come dentes de ligno ſcientiæ mali & boni, iuxta dei uerbum morerentur.ſed potius futurum,ut aperirētur oculi eo= rum,& eſſent ſicut dij,ſcientes bonum & malum. Atq; ſic dementaſſet mulierem,ut æſtimaret,deum hanc arbo= rem contingi non ob id uetuiſſe,quòd eis pro ſua pater= na pietate, bonitateq; optime uoluiſſet, ſed magis q eius arboris fructum ipſis inuidiſſet, ipſaq; mulier ſic demen tata,diabolo plus quàm deo credidiſſet, deq; arbore ueti ta manducaſſet, ac uiro ſuo Adæ ex eadem præbuiſſet, Denique ambo mandatum dei uoluiſſent,atq; adeo ſacri ficia ſoli deo debita,nempe perfectam fidem & abſolu= tam obedientiã,diabolo potius q̃ deo uiuo ac uero exhi= bere maluiſſent,protinus oĩa in diuerſum ſunt mutata.

Ber. de aduen tu dñi.ſer.2 2.Corin.2 Gene. Aug.in Ge.ad lit.lib.8.c.6 Aug. in ench.

INtegritas enim omnium humanarũ uirium tam cor poris quam animi per originale peccatum corrupta

Aug.de ci. dei lib. 14.cap.15

2. Sent. dist. 25 & uitiata est, in cuius locum flagitiosissimi impetus non tantum in corpore, sed & horribiles pestes ac uitia in mente ac uoluntate successerunt. In homine enim sunt, ratio seu mens, quæ iudicat: uoluntas, quæ obtẽperat uel repugnat iudicio, imperãs uiribus inferioribus inferiores uires sũt, appetitiões sensuũ seu affectus carnales.

Appetendi uis.

Vide Lact. de ira dei. c. 1.

Ratio uitiata per peccatũ.

Statim ergo ut primi parentes nostri mandatũ dei prævaricati sunt, obscurata hominis mens est & ratio, nimirum deo uultũ suũ subtrahente, cœpitq; protinus humanam mentẽ occupare dei ignoratio ac dubitatio, diffidentiaq; de bonitate dei, Sic ut deinceps homo serpentis astu misere delusus, putaret nõ amplius deo, sed sibi ipsi, suisq; proprijs uiribus magis fidendum fore, iudicaretq; (sed cæco iudicio) non expectanda posthac oĩa ab offenso deo, sed potius se sibi prospicere oportere, Quæ quidem erga deum infidelitas, suiq; fiducia, oĩs mali seminariũ est, atq; adeo solũ peccatũ, de quo ut mundũ argueret missus est in orbem terrarum spiritus sanctus.

Bern. in uigi lia nati. dñi sermo. 5.

Aug. de uer. do. ser. 40

Iohan. 16. & ibi uide. Auguſt.

Gene. 3

Hanc uero pestẽ proxime ac necessario subsequutũ est odiũ dei, quæ pestis uoluntatẽ uti prior mentẽ hoĩs inuasit. Vbi. n. cœperunt primi parentes uacare metu & fiducia dei, consequẽs erat, ut nõ possent eũ, cui nõ credebant aut fidebant, amare, quin potius eũ ut uindicẽ & ultorẽ commissi peccati horrebãt, à uoce ac uultu eius tremẽtes & fugiẽtes ac abscõdentes sese. In locum ergo amoris dei, amor sui successit, uitiũ sane (ut diximus) oĩum pestilentissimũ; nimirũ quod non dei uolũtati, sed suis affectibus plane obsequendũ persuadet, unde inobedientia erga mandatum dei proficiscitur, atq; obedientia

Amor sui pestilẽtisſimus.

Au. de Gen. ad lite. lib. 8 cap. 16

erga deum, quam solã, omni creaturæ rationali sub deo agenti, uirtutẽ esse, diuus Augustinus asserere nõ dubitauit fugatur. Deniq; amissa integritate uiriũ animæ rationalis, amissa firma de deo nõtitia, amissis timore & amore dei factum est, ut quum iam homo quodammodo esset sine deo, protinus & necessario subsequeretur in corpore & uiribus inferioribus inordinata cõcupiscentia, duas potissimũ comites supra modũ uitiosas post se trahens, timorẽ. s. & amorẽ rerũ carnaliũ & externarum. Vbi. n. cœpisset homo uacare metu dei uicissim cœpit ea tantũ timere quæ corpori ac uitæ mortali uidebãtur incõmoda aut nocitura. Vbi itidem amisisset uerum amorem dei, ea tantum uehementi impetu cœpit cõcupiscere, diligere et amplecti, quæ ad uitam corporalem uel conseruandam uel fouendam uel delectandam facere uidebantur. Quia tamen uires superiores per peccatum non extinctæ, sed tantum uitiatæ ac corruptæ erant, remanente scilicet singulari dei benignitate in natura hominis, iudicio quodam, atque etiam delectu earum rerũ q̃ sunt subiectæ rationi ac sensui, ineuitabilis conflictus & perpetua quædam lucta in homine subhorta est, qua ratio contra carnales belligeratur affectus, & subinde uim sustinẽs inquietudine carnis perurgente & inuoluntarijs motibus fatigata infelicitatis suæ ꝺplorat miseriã. Hanc luctã prima nõ sensit hominis conditio, sed sequutũ est trãsgressorẽ suppliciũ, & adhæsit ĩdiuidua pœna peccato. Immutabile. n. decretũ ab æterna lege exierat, cõcupiscẽtia affligi et morte puniri peccatorẽ oportere, nec fieri posse, q̃n stimulus carnis sine ulla exceptione colo-

Psalm. 13
Psal. 48
Roma. 3

Appetẽdi uis uitiata.

Vires p̃ peccatũ non extinctæ, sed uitiatæ.

Galat. 5.

Cyp. de cardi. op. Chri ser. de circũ.
Augst. de ciu. dei lib. 13 ca. 13. 14. 15
Cyp. serm. de circunci.
Genes. 2. 3

phizaret infirmũ, et usq; ad dissolutionem mors importuna persequeretur captiuum, Et ut mors, carnis concupiscentiarum intersecaret ludibria, superesset tamen post mortem carnis, animæ labor, & afflictio spiritus, mors illa secũda, priore multo acerbior ac grauior.

Roma. 5. 7

QVæ omnia quum sic se habeant, & originale peccatum, cum pœna sua à primis parentibus in totam generis huius successionẽ defluxerit, facile sane deprehendi poterit, num amodo in nostra potestate fuerit, post lapsum primorum parentum & tantos morbos in nos hæreditaria succeßione deriuatos, ea sacrificia, propter quæ deo optimo, maximo litanda, cõditi sumus reddere ac præstare, Nam non statim ut cõditi sunt primi parentes, sed postea quam peccarunt, natum est de illis genus humanum, id est, homo de homine, immũdus de immundo conceptus semine, morbosus de morboso, obnoxius de debitore, peccator de peccatore, mortalis de mortali, quemadmodum diuus Paulus ait: Per unũ hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt. Proinde non est natura iustus quisquã, non est intelligens, nõ est requirens deũ. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, nimirum quod ex se est, neque deo penitus confidentes, neque deum ex omnibus animæ uiribus amantes sed potius pleni terrore mortis & omnium incommodorum, quæ mortẽ præcurrunt, pleni itidem malæ ac pestifere concupiscentiæ, quæ est radix omnium malorum, & lex illa peccati, qua

In sola potestate nostra non est sacrificia spiritualia deo reddere.

Augu. de ver. dñi serm. 31. & ciui. dei ca. 13. 14.

Roma. 5

Psalm. 13
Roma. 3

Roma. 7
1. Timo. 5

serpens diabolus impios quidem ac iniustos ueluti sua mancipia captiuos detinet, pios uero exercere, affligere, & quantum potest, à perfectione boni remorari nunquam cessat, atq; hæc ita se habere non uane opinamur, sed experientia ipsa (quæ optima rerum magistra est) edocemur atq; adeo conscientia, quæ mille testes est, nobisq; semper scaturientis intus peccati insidias exponit, conuincimur, Paulus Apostolus clamat: Non quod uolo bonum, hoc ago, sed quod odio malum, illud facio. Item, Scio quia nō habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum: nam uelle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Inuenio igitur aliā legem in membris repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me in lege peccati, quæ est in mēbris meis. Et iterum: Carne seruio legi peccati. Item, Sensus seu prudentia carnis mors est, legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. Quare si hæc est conditio nostra, quamdiu sumus in Adam, ut legi dei perfecte obedire, aut diabolum nos in lege peccati captiuātem nostris tantum uiribus uincere non possimus, dein ut faciamus non quæ uolumus, sed quæ odimus, denique ut uelle nos quod rectum est sentiamus, sed perficere nō possumus, sequitur, quod homo post lapsum, nisi redemptus, restitutus ac reconciliatus deo, ea sacrificia non potuerit offerre, ob quæ litanda erat conditus, id est, non poterat uere & ex toto corde deo fidere, deum amare, deo adhærere, deo perfecte & absolute obedire. Quamobrem duplici ratione morti erat obnoxius, tum ob immutabilē diuini iudicij sententiam, tum quia uim operandi opera uitæ, amisisset, seq; in

Aug. contra Iul. lib. 5. cap. ult.

Cyp. de. cardi. op. Chri ser. de circū

Roma. 7.

Roma. 8.

Hier. in dia. aduer. Pela.

Aug. de spiritu & lit. c. 36

Augusti. de tēpo. serm. 49

Hila. in psalmum. 118

Aug. in ench. cap. 30.

Idem cō. Fau. Mani. lib. 19 cap. 17.

Homo obnoxius erat morti duplici ratione.

captiuitatem diabolicam, misere præcipitasset. Ergo alio singulari sacrificio opus erat, quo inprimis uinceretur hostis diabolus, & placaretur offensus deus tu dein, à redēptis recōciliatis, uiuificatis reparatis, ac deo rursus unitis debita laudis sacrificia persolui possent. Defecerāt

Eccle.15 Esaiæ.64 enim (ut diximus) sacrificia laudis post lapsum, quod nō sit speciosa laus in ore peccatoris. Et ut Esaias ait: Facti

Ephe.2 sumus ut immundi omnes nos, & quasi pannus mēstruatæ omnes iustitiæ nostræ. Et sicut Apostolus ait: Eramus omnes natura filij iræ, quibus necessarius erat reconciliator, qui hanc iram sacrificij singularis oblatiōne placaret; idq; eo (ut diximus) fine, ut postquam fiducia hostiæ tam potentis oblatæ agnosceremus illum sustulisse peccata, reconciliasse nos deo, reconciliatosq; iam habere pacem erga deum, per eiusmodi fidem iam mortui peccatis, diuini spiritus participes efficeremur. Quo subinde spiritu carnis concupiscentias mortificante, charitateniq; in cordibus nostris diffundente, fieret ut deum rursus ex toto corde diligere & amplecti possemus, eodemq; ductore ac adiutore spiritu ad perfectam obedientiam deo præstandam totis uiribus accincti, in bonis operibus ambularemus, In quo omnis ratio sacrificij deo præcipue debiti consistit.

Aug. in ench. cap.33 Esaiæ.53 Iohan.1 Ephe.1.2 Roma.5 Roma.6 Roma.8 Galat.5 Matth.5 Ephe.2

Matth.5 Philip.2 Esaiæ.53 Ephe.2 Coloss.2 1.Petr. 2.3.4 Acto.2 Hebræ.2

HVnc autem reconciliatorem talem esse oportebat, qui quod nos peccati originalis contagine irretiti, facere ex nobis non poteramus, & tamen facere eramus obligati, totū adimpleret ac dei uoluntati omnino satisfaceret. Rursus, qui, quicquid nos trāsgreßiōis causa merueramus, nec tamen pferre poteramus, ipse no-

stri causa portaret ac ferret, eiuscemodiq; ratiōibus diaboli tyrannidem iusto certamine uinceret, ac tantā & talē hostiā deo offerret, quæ ad hæc oīa sufficeret. Quapropter is & deus & homo esse debebat. Homo quidē, nam id quod homo facere obstrictus erat, & quod pati ob peccatū meruerat, alius q̄ homo persoluere nō poterat. Sed tamen eundē hunc, alia rōne q̄ nos conceptū & natū esse oportuit, ne & ipse reus peccati, pro aliorum peccatis satisfacere nō posset. Vt aūt & deus esset, multomagis erat necessariū: nā alioqui neq; diabolū tam potentē ac prudentē tyrannū, neq; mortē & infernū, qbus ille tyrannidē in hominē exercebat, & quæ homo peccādo meruerat, uincere potuisset. 1.Petri.2 Psal.67.88 1.Reg.2 Osee.13

ERgo, ne desperaret homo pditus, optimus ac beneficentißimus deus (qui nouit etiā de malis benefacere (misertus hoīs, aliena fraude decepti, spē futuræ liberationis, captiuo facturus in hunc modū serpentē affatus ē: Inimicitias (inqt) ponā inter te et mulierē, inter semē tuū et semē illius, ipsum cōteret caput tuū, et tu insidiaberis calcaneo illius. Ex qbus uerbis, plane cōsolatorijs, Adā deposita diffidētia, de bonitate & misericordia dei spē firmā cōcepit oīno fore, ut aliquādo pdiret semen illud benedictū, qd' & serpētis tyrānidē, hoc est peccatū, mortē, & infernū superaret, & hominē ex diaboli ea captiuitate liberatū, deo rursus assereret, sed nō sine graui cōflictu. Vnde nō dubiū, ille collegit ac ītellexit eā liberatiōis humani generis rōnē fore, ut. s. hoc benedictū semē se ueluti mediatorē īter deū offēsum et hoīem, diaboli captiuū uolens offerret, & ueluti. deuouens se* Au. de cor. & grat. c. 10 Gene. 3 Esaie. 53 Iohan. 10

se pro nobis omnibus, graues inimicitias hostis antiqui solus sustineret, & quicquid ille nobis ad resistendum impotentibus intentabat, in se exciperet, suaq; tandem insuperabili uirtute patiendo, deiq; uoluntatem plenissime perficiẽdo uinceret, idq; non sui, sed nostri gratia, quo scilicet per hanc spontaneam uoluntatem, qua dei uoluntati per omnia responderet, seq; pro nobis deuoueret, cum spiritum & gratiam nobis impetraret, qua accepta, totos nos deo consecrare, & secundum dei uoluntatem uiuere possemus.

Philip.2. Coloss.2. 1 Petri.2. Hebrae.10. Roma.5. Aug.in ench. cap.33.

HVius itaque fiduciæ alendæ ac confirmandæ causa, statim ab ipsis mundi primordijs, quicunque erant homines pietate erga deum præditi, sacrificia deo de primogenitis ac selectissimis animalibus gregum suorum faciebant, non quod existimarent deum (qui & spiritus est & omnia in manu ac potestate sua habet) ex huiusmodi pecudum mactatione delectari, sed potius quod uera illa sacrificia, quibus deus placaretur ac coleretur, designare studerent. In primis siquidem hisce sacrificijs hoc testatum uolebãt, ut quemadmodum illa animalia immaculata erant à corporum uitijs, ita indubitato credere ac sperare sese futurum, ut is immoletur aliquando pro nobis, qui solus immaculatus esset à peccatis, quod Paulus ad Hebræos de hostia iusti Abel manifeste explicat. Et ne dubites, patres ueteris testamenti omnes suas oblationes ad hunc tantum finem retulisse, exemplo est oblatio Isaac, in quo Abraham benedicti seminis repromißionem acceperat, quem testatur Apostolus ipsum Abraham in parabolam accepisse, eundemq;

Aug. cõ. aduer.leg. & prophe. cap. 18. Iohan.4. Psalm.49

August.

Hebræ.11.

Oblatio Isaac typus Chri

Hebræ.11

eundemq; figuram futuri sacrificij fuisse, atq; eadem ex causa, deus postea per Moysen tot sacrificia instituit, ui delicet ut hoc unicum & singulare sacrificiũ per multi plicia signa figuraretur, utque res una uarijs typis adũ brata, tanq̃ multis uerbis q̃ maxime & sine fastidio cõ mendaretur atque in memoriam reconderetur, q; aliter nulli hominum ab exordio mundi salus, nisi per huius hostiæ fiduciã cõtingere posset. Hæc itaque hostia Christus est, splendor gloriæ & figura substantiæ æterni patris, portans omnia uerbo uirtutis suæ, purgationẽ peccatorum faciens, in similitudinem hominũ factus, & habitu inuentus ut homo, ut gratia dei pro omnibus gustaret mortem, & per mortem destrueret eũ qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, & liberet eos qui timore mortis per totam uitam obnoxij erant seruituti. Quapropter eos qui sacrificia illa externa alia intentione offerebant, uel quod existimarent se effusione pecuini sanguinis deum placare, uel ea ratione tantum se iustos esse corã deo, & non magis respiciebant in agnũ illum immaculatum, Christum, ab æterno prædestinatũ, ad tollendum peccata mundi. Eos inquã deus non secus increpat, quam si eaipsa sacrificia, quæ p Moysen præcepit penitus reprobaret, interim summo serio reuocãs ad illius significatæ tãtũ hostiæ agnitionẽ. Sic enim attestante Apostolo. Hebr. 10. loquitur Christus ad patrem apud prophetã suum Dauid: Sacrificium & oblationẽ noluisti, corpus autem aptasti mihi, holocaustomata & pro peccato nõ postulasti, non tibi placuerunt, tũc dixi: Ecce uenio. In capite libri scriptũ est de me, ut faciã uo

[Margin: Cypr. de ratioñ. circũci. — Aug. de ciui. dei. c. 20 — Cur deus sacrificia uete. legis interdũ reprobare uideatur. — Ibidem. — 1 Petr. 1 — Iohan. 1 — Esaiæ. 1 — Hebræ. 10 — Psal. 3]

Augu. lib.10. de ci.dei.c.5 *lutatẽ tuã, & c. Sacrificiũ (inquit) et oblationẽ noluisti. Nũquid noluit quod instituit? sed sic noluit quo illi offerebant & quomodo à stultis illa uelle credebatur, ueluti suæ gratia uoluptatis: Aufert (inquit Apostolus)* Hebræ.10 *primum, ut secũdum statuat: primum, hoc est, sacrificia legis, tollit, quod nihil aliud essent, quam umbræ iustificationis (quod ex se erat) expertes, ut sequẽs statueret, situm in uoluntate* CHRISTI, *qua seipsum pro nobis obtulit, In qua (inquit) uoluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel, quemadmodum & Christus apud Iohannem ait: Pro eis sanctifico* Iohan.17 *meipsum, ut & ipsi sanctificati sint in ueritate. Breuiter, hoc fere tota epistola illa ad Hebræos Paulus agit, ut ostendat, et si pleraq; fuerint propitiatoria sacrificia apud Iudæos, ueluti pro peccato, pro delicto holocaustum, idq; significatiue & figuraliter. Vnum tñ reuera propitiatoriũ sacrificiũ esse pro peccato, per tot & tam uaria ueteris legis sacrificia tantũ obumbratã, nõ exhibita. Quodq; hæc ueteris legis sacrificia unica Christi oblatiõe facta, penitus sunt euacuata, quemadmodũ fieri erat necesse, nam quatenus ex se erat, non iustificabant, nec poterant iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, nihil enim ad perfectum adduxit lex, umbram tantum futurorum, non ipsam rerum imaginem habens. Exhibuit enim lex (ut subdit Apostolus) exẽplaria cœlestium & uerorum, quæ nõ potuerũt auferre peccata, sed Christus is est (quẽ adumbrabant illa) qui unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera dei, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationẽ &*

Scopus ep̃læ ad Hebræ.

Pleraque propitiatoria sacrificia apud Iudæos.

Vmbræ ex se non iustificabant.

Heb.9.10

Heb.7

Hebræ.10

Sed Christus adumbratus per legem.

hostiam deo ĩ odorẽ suauitatis. Et ut alibi Paulus ait: Roma.8
De peccato damnauit peccatum .i. peccatum deleuit per hostiam pro peccato, nã Hebræi hostiam peccatũ uocãt, quemadmodũ Latini piaculum. Ex quibus omnibus consequẽs est, patres ueteris legis hisce sacrificijs in primis hanc unicã pro peccatis hostiam, Christũ significasse, p cuius unius fiduciã quotquot ex illis pij fuerũt, deo recõciliati ac saluati sunt, quemadmodũ de Abrahã scriptura meminit, quod uiderit diem Christi, & gauisus sit. Iohan.8

Primo sacrificium propitiatorium.

SEcundo, & minus principaliter, hæc sacrificia ueteris legis designabãt sacrificia pietatis nostræ erga deum præstandæ per fidẽ in unicum illud sacrificium propitiatorium, Christum, Esaias propheta beneficia p Christũ nobis præstita, proinde atq; iã exhibita fuissent euangelico spiritu denuntiãs, testatur Christũ uoluntarie oblatũ, ipsumq; unicam esse hostiam, per quã accipimus remissionem peccatorum. Posuit (inquit) dñs in eo iniquitates omniũ nostrum, &c. Et paulo post de efficacia & fructu oblationis sic ait: Si posuerit pro peccato animã suam, uidebit semen longæuum, & uolũtas dñi in manu eius dirigetur. Quo nihil aliud significat, quã hunc esse fructũ sacrificij Christi ac dei nostri, ut quotquot beneficium Christi se pro nobis hostiã offerentes, apprehendunt, efficiantur filij dei, & æstimẽtur in semine, qd' scilicet prædestinati sint, cõformes fieri imaginis filij dei, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. In quam sententiam Apostolus ait: Non qui filij carnis, hi filij dei, sed qui filij sunt promißionis, æstimantur in semine, quod & alijs uerbis apud Iohannem ita legimus.

Secundo sacrificia pietatis nostræ per fidẽ in Christum.

Esaiæ.53

Fructus sacrificij Christi quis.

Roma.9

Iohan.1 Et dedit (inquit) eis potestatē filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius itidem Apostolus ait: Quod Christus per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, & in sanguine suo emundauit cōscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum deo uiuenti.
Hebræ.11 Patres ergo ueteris testamenti, quū se promißionis esse filios per fidem intelligerent, spiritui seruitutis in timore uale dixerunt, acceptoque spiritu adoptionis filiorū
Roma.8
Gala.4 dei, in quo clamamus, Abba pater, summa ope contēdūt,
Mich.6 ut se totos per hanc fiduciam deo consecrarent, omnēq; uitam & actionē suam ad uoluntatem dei, nō ut serui, sed ueluti morigeri filij componerent, reputantes eiusmodi pietatis erga deum studia & officia uera esse sacrificia, quæ à reconciliatis filijs pater requireret, non quidē ut propitiatoria, nam illud unicum est, sed ut sa-
Ephe.2 crificia filialis fiduciæ, debitæ obedientiæ, laudis, et gratiarum actionis, q̄ quum ex solius Christi sacrificio omnem suum ualorem mutuentur ac sortiantur, atq; adeo dona sint dei, & propemodum nō nostra, sed Christi sa-
Augu: crificia, quæ Christus in membris suis ꝑ fidem facit ac operatur. Idcirco hæc etiam per tam uaria ueteris le-
Lib.10.de ciui.dei.c.6 gis sacrificia, sed secundario designabantur, Quamobrē (ut Augustinus ait) oēs eæ res ac opera, quæ aguntur ĩ nobis, ad hoc, ut sancta pietate deo inhæreamus, eiusque uoluntati obediamus, atq; etiam ad eundem finem pro-
Eo.lib.c.4 1 ximo cōsolamus, uera sacrificia sunt, olim adumbrata. Ergo quando ad illum sursum est cor nostrum, hoc est, cum omni cura & cogitatione rerum terrestriū abiecta, nos totos ad cogitationē & amorem dei conuerti-

mus, tum cor nostrũ eius altare est, sanguine unigeniti Hebræ.9
filij dei, summi & æterni sacerdotis, expiatum, Quãdo 2
usq; ad sanguinem pro eius ueritate certamus, ei cruen Roma.5.
tas hostias cædimus, Quando per spiritum Christi no= 3
bis impertitum animus noster peccato moritur, & con
cupiscentia igne charitatis per spiritum ĩ nobis diffusæ
exuritur, & spes nouæ uitæ corã deo gerendæ concipi
tur, holocaustum longe gratissimum deo offerimus. Sic Psal.50
enim Dauid loquitur ad deũ: Holocaustis non delecta=
beris, Sacrificiũ deo spiritus cõtribulatus, cor contritũ
& humiliatũ deus non despicies. Non delectatur holo De ciui.dei li.
caustis, qui non delectatur sacrificio trucidati pecoris, 10.c.5 4 Bo.lib.c.6
sed uult sacrificium contriti cordis, nimirũ, illo exter= Roma.6.
no significatũ. Quando corpus nostrũ per temperantiã
castigamus, idq; propter deum facimus, ut non exhibea=
mus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma
iustitiæ deo hostiam uiuã offerimus, ad quam exhortãs
Apostolus, ait: Obsecro uos fratres per misericordiam Roma.12
dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuã deo pla=
centem, rationabile obsequium uestrũ, Quãdo nosipsos 5 Lib.10.de ci
totos, simul & dona dei in nobis ipsi deo uouemus & ui.dei ca.4
reddimus ac in eius cõspectu pio sanctoq; amore flagra Psal.115.140
mus, tum ei suauissimum incensum adolemus. Quando 6
solennitatibus, festis, & diebus statutis beneficiorũ dei
dicamus, sacramusq; memoriã, imo semper quum ex cor Psal.4.49
de deum inuocamus, cõfitemur, & gratiarũ actione, ꝓse
quimur, ei hostiam humilitatis & laudis in ara cordis,
igne feruidæ charitatis sacrificamus, Quando unius,
eiusdemq; corporis membra nos esse in Christo agnosci 7 1.Corin.11

mus, donisq; nobis à deo singulis scd̃m mensuram fidei donatis ĩ totius corporis utilitatem utimur, imo quum oẽs homines natura et origine nobis similes, perinde ac nosipsos cõplectimur, ac in deo diligimus, hoc omnibus modis studentes, ut illi perinde ac nos in corpore et animo seruentur, & tandem nobiscum deo (in quo omnis beatitudo consistit) fruantur, magnum sacrificium est. Vnde cõsequitur, ut quæcunq; in ministerio tabernaculi multis modis de sacrificijs legũtur diuinitus esse præcepta, ad dilectionẽ dei & proximi significandã referantur. Quod in his duobus præceptis uniuersa lex pẽdeat & prophetæ, quæ intellexisse, magnã lucem attulerit in scripturarum lectione & scrutatione uersanti. Regũ. 15. *legimus:* Nunquid *uult deus holocausta & uictimas & non potius ut obediatur uoci dñi?* Melior *est enim obedientia q̃ uictima, et auscultare magis q̃ offerre adipem arietum.* Dauid *diuinus ille Psaltes ad uerũ sacrificium cohortans, sic ait:* Sacrificate *sacrificiũ iustitiæ, & sperate in dño.* Et *in alio loco:* Cõserua*(inquit) me domine, nõ quia multam pecudum uictimam occidi, sed quia speraui in te, quoniam beneficiorum meorum non eges.* Et *iterum alibi:* Si *esuriero (inquit deus) nõ dicã tibi, meus est enim orbis terræ & plenitudo eius?* Nunquid *manducabo carnes taurorum & sanguinẽ hircorum potabo? quasi diceret, utiq; si hic quærerem, non à te peterem quæ habeo in potestate, sed ut intelligas quid illa significent & quid requiram:* Immola*(inquit) deo sacrificium laudis et redde altissimo uota tua.* Et: Inuoca *me in die tribulationis & eripiã te et honorificabis*

Aug. ibidem.
Oĩa sacrificia uet. le. ad dilectionem dei & proximi referentur.
Matth. 22
Psal. 4
Psal. 15
Psal. 49
Aug. de ciui. dei, c. 5
Psal. 49

me. Sacrificiũ laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare dei. Itẽ: Quid retribuam dño pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicẽ salutaris accipiã, & nomen domini inuocabo. Vota mea dño reddam coram omni populo eius. Apud Michæam prophetam sic legis: Quid dignũ offeram dño, curuabo genu deo excelso? Nunquid offeram ei holocaustomata & uitulos anniculos? Nunquid placari potest dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorũ pinguium? Nũquid dabo primogenitum meũ pro scelere meo, fructum uentris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi ò homo quid sit bonũ & quid dominus requirat à te. Vtiq; facere iudicium, & diligere misericordiam & solicitum ambulare cũ deo tuo. Esaias plane reijcit sacrificiũ externum, sine pietate & bono motu cordis oblatum: Ne offeratis (inquit) ultra sacrificium frustra, incẽsum abominatio est mihi, &c. sed lauamini & mũdi estote, auferte malum cogitationum uestrarũ ab oculis meis, quiescite agere peruerse, discite bñfacere. Quærite iudicium et subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam & uenite et arguite me, dicit dñs. At quid tam multis opus? quũ Christus uerißimus ille interpres legis & prophetarum, apud Mathæum pharisaicam increpans hypocrisim, Oseam citans, clamet: Euntes autẽ discite, quid est, Misericordiam uolo & non sacrificiũ? Et illius uas electum Paulus in episto. ad Hebræos, quũ demõstrasset unicum illud propitiatorium sacrificium, ferme in calce epistolæ, nos etiam nostri sacrificij quod in Christo oblatum, tantum ualet: Per ipsum (in-

Psal. 115 · Mich. 6 · Esaiæ. 1 · Hypocrisis Iudaica. · Matth. 9. 12 · Osee. 6 · Hebræ. 13

quit (offeramus hostiam laudis semper deo, id est, fructũ labiorum cõfitentium nomini eius. Beneficentiæ etiam & communicationis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur deus.

Qvum igitur quicquid singuli per Christum redempti, deo dedicamus ac cõsecramus, quicqd sic operamur, ut ad deum referamus, utq; illi inhæreamus, uerũ sacrificium sit, proindeq; & animus deo mãcipatus, & corpus mundo mortuũ, ac in seruitutẽ dei redactum, & totus insuper homo dei nomini consecratus & deo deuotus, inquantũ mundo moritur & deo uiuat. Et demũ omnia pietatis ac misericordiæ opera, recte sacrificia appellentur, ac deo per Christũ in nobis operantẽ offerri recte dicantur, profecto efficitur, ut tota ipsa redẽpta ciuitas, hoc est, cõgregatio, societasq; sanctorũ, uelut uniuersale sacrificiũ offeratur deo p eũdẽ illum sacerdotem magnũ, qui prius seipsum obtulit in paßione pro nobis, ut tanti capitis corpus essemus scd̃m formã serui, hãc enim obtulit, ĩ hac oblatus est, qa scd̃m hanc mediator est, in hac sacerdos, in hac sacrificiũ est.

Tota congregatio peccatorum p Christũ patri offertur.

Aug. de ciui. dei lib. 19 c. 6. & 20.

Iam ex his omnibus facile erit ad intelligentiã eius penetrare, quale nam missa sacrificium sit, modo diligenter intueamur quid in missa tractetur & agatur.

Epilogus.

Liquet enim ex superioribus, duplex esse sacrificium. Quoddam propitiatorium quod oblatum pro remißione peccatorum iram dei placat, & deo nos reconciliat. Aliud uero sacrificium, laudis, gratiarum actionis & obedientiæ, quam deo ueluti honorem & seruitutem ei proprie debitos reddimus. Itidem, quia hoc sacrificium

Duplex sacrificium.

laudis post Adæ lapsum & naturæ corruptionem defecerat, constat propitiatorium sacrificium idcirco initio promissum, & demum in Christo exhibitum esse, ut eucharisticum istud instauraret. Nam ut Apostolus ait: Sāguis Christi qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emundauit conscientiam nostrā ab operibus mortuis (Ecce sacrificium propitiatorium) cuius uim & efficientiā ne ignorares, statim addidit, ad seruiendum deo uiuenti, Ecce instaurationem sacrificij eucharistici. Vnde consequens est, hæc sacrificia sic cohærere, ut posterius non sit sine priore, sed potius posterioris causa & basis sit. Hebræ.9

Rursus liquet, sacrificium propitiatorium, aliud dici propitiatorium significatione, qualia fuerunt illa ueteris testamenti pro peccato, pro delicto holocaustum uictima, aliud autem reipsa, uerum, & per illas ueteris legis hostias significatum. Deinde manifestum est, in omni sacrificio duo esse, quæ sunt, res oblata & ipsa oblatio. Omnis pontifex (ut ait Apostolus) ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis, dona quæ offeruntur, sacrificia appellans. Quæ omnia diligenter intuenti, facile erit (ut diximus) ad intelligentiā eius peruenire, quale nam sacrificium in missa sit & peragatur, si tamen diligenter respiciamus, quid in missa tractetur & agatur. In omni sacrificio duo. Gene.22 Hebræ.5

In missa itaq; duo sunt, res oblata, ipsa item oblatio. Rursus, res oblata duplex ē, uidelicet corpus Christi uerū, & corpus Christi mysticū. Si ad corpus Christi In missa res oblata duplex.

uerum, quod uirtute omnipotentis uerbi dei in sacrosan

Vide Tho. Aqui. parte. 3 quest. 73 1. Ioh. 1. 2 Hebræ. 7 Cypria. Aug. ad glorium epi. 162 Au. hom. 33 Cyp. ad cecil. epist. 3 Am. de my. ad neophit. Aug. in serm. ad neophit. Damas. lib. 4. cap. 14 Malach. 1 Cyp. de cœna domini.

cta Eucharistia continetur, respicimus, quis negat hoc corpus sacrificium propitiatorium recte dici posse, non ratione oblationis, quam sacerdos facit, sed ratione eius oblationis, quæ semel præterijt facta in cruce, cuius uirtus perpetuo durat, eiusdem semper potentiæ & efficaciæ. Proinde sancti patres nō sunt ueriti corpus & sanguinem Christi in altari præsentia, prætium pro peccatis totius mundi, prætium nostrum, prætium redemptionis nostræ, & uictimam salutarem appellare, quia scilicet cōsecratione uerbi cœlestis hoc corpus mādu camus, in quo tanta perpessus est, & bibimus sanguinem quē fudit, quo & redempti & uiuificati sumus, hoc enim accipimus in specie panis quod pepēdit in cruce, et hoc accipimus in calice qd' effusum est de latere Christi, Quæ digne sumentibus, in remißionem peccatorū et in uitam æternam & in custodiam animæ & corporis fiunt, atq; hæc est hostia illa pura & incruenta quam ab ortu usq; ad occasum ipsi offerri, dominus per prophetam contestatur, corpus uidelicet & sanguis Christi in stabilimentum, animæ nostræ & corporis inconsumptū & incorruptum, omnis nocumenti reparatio, omnis sordis purgatio. Panis enim iste substantialis & calix benedictionis solenni benedictione sacratus, ad totius hominis uitam

Cyp. ibidem.

proficit, simul medicamentis et holocaustū ad sanandas infirmitates & purgandas iniquitates existens. Hoc est sacrificium illud singulare, omnes excedēs uictimas, hoc poculum quod ipse Christus pincerna nobis porrexit, tantæ uirtutis, ut omnipotentis aspersione animam mu-

niat, & sanet quicquid carni uel spiritui ueteris uitæ adlinierat corruptela. Et licet *secundum hanc rationem corpus domini in altari non omnino proprie dicatur sacrificium, sed magis sacramentum, seu res sacramenti, quod sacramentum & sacrificium eo differre uideantur, ut sacramentum sit sacrosanctum signum, per quod deus nobis aliquid exhibet. Sacrificium uero, quod nos deo reddimus.* Attamen *(ut diximus) patres non dubitarunt, hoc Christi corpus in altari sacrificium & salutarem uictimam appellare, non ratione sacrificij, quod est situm in actione sacerdotis, seu missæ communicãtium, aut ecclesiæ, sed ratione sacrificij, quod in cruce oblatũ est semel, in quo Christus sacerdos est, ipse et oblatio in sempiternum potens.* Eo *enim* ꝙ *manet in æternũ, sempiternum habet sacerdotium.* Vnde *& saluare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad deum, semper uiuens ad interpellandũ pro nobis, qui est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiã pro totius mundi, perpes utiq; sacrificũ & semper permanens holocaustum. Secundum quã quidem rationem in hoc sacramento nihil proprium est sacerdotis, sed totum agit Christus, qui usq; hodie hoc ueracißimum & sanctißimum corpus suum creat et sanctificat & benedicit, & pie sumentibus diuidit.* Et *eatenus credere debemus omnes, quẽadmodum apud diuum Chrysostomum est, quod etiam nunc illa cœna celebratur, in qua Christus ipse recumbebat.* Nihil *quippe interest inter illam & hanc, non enim hæc ab homine, illa ab ipso conficitur.* Proindeque ut subdit, quando sacerdotem

Sacramentũ.

Sacrificium.

Aug. de ciuita. dei lib. 10
Hebræ. 7
1. Iohan. 2

Cyp: de cœna domini.
Chry. hom. 51 in Matt cap. 14

Hoc celebratur in ecclesia, quod Christus gessit in cœna.

corpus tibi præbere uideris, noli sacerdotis, sed Christi manum ad te porrigi arbitrari, Nam (ut paulo post ait) carnes suas nobis tradidit, seipsum immolatũ proposuit. Philip. 2 Immolatio seu ipsa oblatio, per quam Christus in mortali corpore, factus obediẽs usq; ad mortem, in cruce seipsum obtulit, Ea inquam oblatio transijt non reiterabilis, sed uictima ipsa immolata, illiusq; uirtus eiusdẽ semper efficaciæ in perpetuum manet. Neque enim sacerdotij Christi uti sacerdotij Aaron pœnituit deum, quoniã sacrificium quod in cruce Christus obtulit, sic in beneplacito dei constat acceptabile, & perpetua uirtute consistit, ut non minus hodie in conspectu patris oblatio illa sit efficax, q̃ eo die qua de saucio latere sanguis & aqua exiuit, semper enim reseruatæ in corpore plagæ, salutis humanæ exigunt prætium, & obedientiæ donatiuum requirunt. Ex quibus perspicuum euadit, quemadmodum corpus Christi uerum sit ac dicatur res oblata in missa. De corpore Christi mystico post dicemus.

Cyp. de bapt. Christi.

IAm de ipsa oblatione, quæ in missa fit, id est, de opere sacrificantium uidendum est, ubi iterum ad duo respicere oportet, nempe ad cerimoniam exteriorẽ. Et id quod intus agitur per fidem, cerimoniam seu actionem exteriorem, sacramentalem oblationem uocamus, quam orthodoxi absq; spirituali oblatione id est, sine fide & bono motu cordis, ex solo opere operato, nobis proficere aut utilem esse negant, tantum abest, ut illi tribuant meritum remissionis peccatorum pro uiuis & p mortuis non participantibus Christi meritũ per fidem. Quanquam hic animaduertendum est, orthodoxos, quũ

In missa oblatio duplex.

Opus operatum quid ueteres.

quid tribuunt operi operato in hoc ſacrificio, non intelligere per opus operatum cerimoniam exteriorem ſine fide, quod faciunt aduerſarij ſed potius ueritatē corporis & ſanguinis Chriſti in Eucharistia, quæ non in merito ſacerdotis, ſed in uerbo conficitur creatoris, In quam ſententiam Innocentius tertius dixit: Non ſacerdotis iniquitas effectum impedit ſacramēti, ſicut nec infirmitas medici uirtutem medicinæ corrumpit. Quamuis igitur (ut ſubijcit) opus operans aliquādo ſit immundum, ſemper tamen opus operatum eſt mundum, non quidem ut pariter dignis & indignis, ſed tantum ut digne ſumentibus, ad ſalutem proficiat. Nā ut omnia ſunt munda mundis, ſic omnia ſunt immunda immūdis. Conuenit ergo orthodoxis cum aduerſarijs cultum noui teſtamenti ſpiritualem eſſe, qui non aliter q̃ ſpiritu & ueritate hoc eſt, uero cordis affectu perficitur, quemadmodum Chriſtus ait: Veri adoratores adorabūt patrem in ſpiritu & ueritate. Interim tamen (ut iam diximus) nō detrahunt orthodoxi ſacramēto corporis & ſanguinis dominici ueritatem, & ſi malus ſit ſacerdos conſecrās, ſi tamen conſecrare intendat & uerbis Chriſti ſacramētum conficiat. Aliud eſt enim conficere corpus Chriſti, quod facit ſacerdos Chriſti uice, Chriſti uerba pronuncians, aliud uero offerre deo Chriſti corpus uerum uel myſticum, quod nemo utiliter facit, niſi accedat uera fides & bonus motus, uel offerentis uel eius pro quo fit oblatio. Itaq; ſancti patres utranq; oblationē ſacramentalem ſcilicet & ſpiritualem iungunt, ac pronunciant eandem oblationem ſpiritualē cum externo opere con-

Inno. 3 lib. 3 de ſacra. altaris myſt. c. 5

1. Corint. 11

Tit. 1.

Iohan. 4

Aliud eſt conficere, aliud ē offerre corpus Chriſti.

Ecclesiæ sacrificium. iunctam in missa, ecclesiæ sacrificiũ esse deo placens super omnia ueteris legis sacrificia. Sed quale nã sacrificium ea oblatio sit, explicandum est.

RES in hoc sacramento oblatæ duæ sunt, ut prædiximus, nempe corpus Christi uerũ cum suis meritis, & corpus Christi mysticũ cũ suis donis à deo acceptis. Quatenus ergo ecclesia uerũ corpus & uerum sanguinem Christi deo patri offert, sacrificiũ mere representatiuum est eius qđ in cruce semel est peractum. Quatenus uero seipsam (q̃ est corpus Christi mysticũ) p Christũ offert, seq; ac sua oĩa p Christũ deo dedicat, Ephe. 5 uerũ, sed spirituale sacrificiũ est, hoc est sacrificiũ eucharisticũ, laudis, gratiarũ actionis, et deo propriæ, debitæ obedientiæ. sed dices? Qui fit, ut uerũ corpus Christi in altari iterũ offeratur, quũ Apostolus dicat: Quod Christus una oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos? Quis hanc ecclesiæ tribuit potestatem? Hebræ. 10 Respondemus: Christus in manifestatione sui corporis, Au. in lib. de trinit. item in ser. Prof. in distinctione membrorum suorũ, semetipsum semel in mortali carne in mortem obtulit, ut mortẽ destrueret, & uitam nobis resurgendo repararet. Sed nihilo secius ecclesia eum quotidie offert, non in mortem, q̃ Christus Roma. 6 semel resurgens ex mortuis, iam non moriatur, sed in Sacrificium missæ ex institutione Christi. mortis suæ recordationem, ut fructu paßionis ac mortis eius repleatur, idq; secundum ipsius Christi doctri- 1. Corint. 11 nam & institutionem. dicentis: Hæc quotiescunq; feceritis, in mei memoriã facietis. Irenæ. lib. 4 cap. 32 Nam ut diuus Irenæus, Matth. 26 1. Corint. 11 uetustißimus ille ecclesiæ doctor, inquit: Christus panẽ accipiens & gratias agens, dixit, Hoc est corpus meum,

Et calicem similiter, qui ex eadem creatura est quæ secundum nos est suum sanguinē confessus est, & noui testamenti nouam docuit oblationem, quam ecclesia ab Apostolis accipiens, in uniuerso mundo offert deo, de quo in duodecim prophetis Malachias sic præsignificauit: Non est mihi uoluntas in uobis, dicit dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus uestris: quoniā ab ortu solis usq; ad occasum nomen meū glorificatur inter gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium purū, quoniam magnū est nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotēs. Hæc ille. Dum enim non habemus quod illi dignum offerre ualeamus pro omnibus quæ retribuit nobis, calicē salutaris accipimus, id est, paßionē eius, representantes deo patri opus nostræ redēptionis, ut illius sacrificij semel in cruce ꝑ nobis oblati, et nostra cōmemoratione refricati, ꝑticipes facti, maneamus et uiuamus in ipso, ꝑ ipsum. Paßio.n. dñi est (ut inquit Cyprianus) sacrificiū quod offerimus, id est, qđ offerēdo representamus, memores illius unici & summi sacrificij & sanctæ immolationis in cruce factæ. Immolatur ergo Christus in altari, sed sacramētaliter et mystce, q̃a in sacramēto recordatio illius fit, qđ factū ē semel. Nō toties (qđ dictu abominabile est) occiditur Christus sed representatur quod olim factū ē, ne beneficij in nos collati obliuiscamur, sed potius hoc sacramēto sic excitemur ac moneamur, tanquam uideamus dominū pendentē in cruce. Itaq; immolatio quæ manibus sacerdotis fit, Christi paßio uocatur, non rei ueritate, sed significandi mysterio, nec

Malach. 1

Psal. 115

Cypria. ad Cæcil.

Christus in altari sacramētaliter immolatur.

hac immolatione magis quàm esu corporis dominici occiditur Christus. Non occiditur (inquit Augustinus) Christus, ut manducetur, sed mortuos uiuificat, quãdo manducatur, reficit, non deficit, uiuit manducatus, quia surrexit occisus, per partes manducatur, & manet integer totus, per partes manducatur in sacramento & manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Atque alibi idem beatus pater eorum quæ diximus summam ita perstringit: Nullatenus (inquit) dubites, ipsum unigenitum deum, uerbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam deo in odorẽ suauitatis, cui cum patre & spiritu sancto, à patriarchis, prophetis & sacerdotibus tempore ueteris testamenti animalia sacrificabantur, & cui nunc, id est, tempore noui testamenti, cum patre & spiritu sancto (cum quibus est illi una diuinitas) sacrificium panis & uini in fide & charitate, sancta ecclesia catholica per uniuersum orbem terræ offerre non cessat. In illis enim carnalibus uictimis figuratio fuit carnis Christi, quã pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, et sanguinis quem erat effusurus in remißionem peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, & sanguinis quem pro nobis idem deus fudit. In illis sacrificijs quid nobis esset donandum figurate significatur. In hoc autem sacrificio quid nobis condonatum sit, euidenter ostenditur. In illis sacrificijs pronunciabatur filius dei pro impijs occidendus. In hoc autem pro impijs annunciatur occisus. Quæ omnia latius idem ipse Augustinus

se Augustinus in Psalm.37. & contra Faustum Manichę.lib.19.eleganter admodum prosequitur. Et in psal. 79. Semel (inquit) Christus pro nobis immolatus est, Sed quum meminimus q ad nos uenerit, & q nobis donauerit, nempe remißionem omnium peccatorum, idq; credimus tum ex ipsa memoria quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie nos ĩnouet, qui prima sua gratia in baptismo innouauit. Quod & alibi breuius dixit: Tunc (inquit) cuique occiditur, quum credit occisum. Atque hanc sacrificij nostri rationẽ, diuus Chrysostomus in epistolam ad Hebræos pulcherrime descripsit: In Christo (inquit) semel oblata est hostia ad salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius, & una est hæc hostia, non multæ. Quomodo una est & non multæ? Et quia semel oblata est illa, oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius, idipsum semper offerimus. Sed ne ex his uerbis lector dubitationem aliquam conciperet, de ueritate corporis domini, in Eucharistia (quam idem Chrysostomus ubique grauißime asserit) statim subiecit. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed semper idipsum. Proinde unum est hoc sacrificium, alioqui hac ratione, quia in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquam, sed unus ubique est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus, unum corpus. Sicut enim qui ubique offertur, unũ corpus est, & non multa corpora: ita etiam & unum sacrificium. Pontifex autem noster ille est, qui hostiam

Chriso. homilia.17.ad Hebræ.

mundantem nos obtulit, ipsam offerimus, & nunc quæ tunc oblata quidem consumi non potest, hoc autē quod nos facimus, in cōmemorationem quidem fit eius, quod factum est. Hoc enim (inquit) *facite in meam commemo* 1.Corin.11 *rationem.* Hæc ille. *Quibus uerbis quid aliud inculcat beatus ille pater, q̃ q; in hoc sacrificio ex parte rei oblatæ sit uerum corpus Christi, quum dicat, unum ubique esse Christum, & hic plenum & illic plenum, & utrobiq; unum corpus. Sed quod ad oblationem nostram attinet, eam esse exemplar illius in cruce factæ, hoc est sacrificium representatiuum?*

Vnde nobis ptās sit, unū Christi corpus in recordatione offerendi.

NEq; mirabere nos, uerum Christi corpus in recordationē deo offerre audere. Nam quū deus Christum nobis donauerit, quēadmodū scriptū est: Sic deus dilexit mundū, ut filiū suū unigenitum daret, utiq; propterea nobis donatus est, ut hunc iræ dei tanq̃ reconciliatorem nostrum opponamus, & diffisi de nostris uiribus, hanc potentißimam uictimam patri representemus. Quum defecerit (inquit Bernardus) uirtus mea, non conturbor, non diffido, scio quid faciam, Calicem salutaris accipiam. Et alibi: Totum quod dare poßum miserum corpus istud est. Id si minus est, addo & corpus ipsius, nam illud de meo est, & meum est. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est mihi, de te domine suppleo quod minus habeo in me. O dulcißima reconciliatio, ò satisfactio suauißima. Hæc ille. Nemo uel primis rudimentis Christianismi imbutus ignorat. Nō esse aliam satisfactionem pro peccatis, q̃ quæ facta est in cruce, eandemq; non tantum pro nostris sed & to-

Iohan.3 Roma.8 Ber.in Canti. sermo.22 Psal.115 In sermo.1.de Epiph.dñi. Esaiæ.9

Vnica pro peccatis satisfactio. 1.Iohan.2

tius mundi peccatis sufficientißimam esse, nullaque suppletione egere, neque requiri ullam aliam hostiam, aut ullum aliud meritum, per quæ ex impijs efficiamur iusti, & reconciliemur deo patri, q non sit aliud nomen sub cœlo in quo oporteat nos saluos fieri. Interim tamen omnes scire debent, neminem huius hostiæ participem fieri, nisi tantum credentem & obtemperantem Euangelio Christi, quemadmodum Iohannes ait: Filiũ suum unigenitum dedit deus, ut omnes qui credunt in illum, non pereant. Quum ergo in missa propemodum totius Euangelij summa, fide recenseatur, uidelicet q Christus traditus sit pro nobis in remißionem peccatorum, idq; ea fide, qua confidimus nobis pœnitentibus per hanc hostiam, nempe Christum pro nobis oblatum, remitti peccata. Quis non uidet deum per talem fidem (quæ in huius repræsentatiui sacrificij celebratione, atque adeo eiusdem corporis pro nobis paßi manducatione uel maxime exercetur) beneficium Christi dilectißimi filij sui, suis fidelibus applicare? Nec enim hanc applicationem sacerdoti, sed deo tribuimus, non operi nostro, sed dei beneficio, quod tamen non aliter q̃ uoluntatis nostræ assensu per fidem accipimus. Idque etiam ut poßimus, is uelle & perficere pro sequenti, is facit, quid dat sua bona uoluntate.

Iohan. 3

Summa euangelij recensetur in missa.

Applicatio beneficij Christi.

Philip. 2

IAm uide, quanto interuallo hoc sacrosanctum altaris sacrificiũ cũ fide couiunctum, cætera sacrificia nostra (quæ tãtũ interna seu spiritualia dicimus, qualia sunt oĩa opera nostra bona in fide facta) præcellat, atq; à deo cætera oĩa roboret ac cõfirmet. In huius (inquit

Sacrificiũ altaris cæteris longe pstat.

Cyp. de cœna domini. *Cyprianus) ueracißimi & sanctißimi corporis præsentia, nõ superuacue mendicant lachrymæ ueniam, nec unquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam. Quoties ergo te in conspectu domini uideo suspirantem, spiritum sanctum non dubito aspirãtem, quum intueor flentem, sentio ignoscentem.* Et paulo pòst, *Hierarcha pius quem spiritus sanctus compungit, excitat, inhabitat & sanctificat, eleuatione manuum crucis mysterium representans, confidenter orat pro sua & populi ignorantia. Hæc ille.*

Eleuatio manuũ in missa.

HAbes itaque nunc explicatum satis, quo pacto altaris sacrificiũ ex parte corporis Christi ueri in sacramento oblati, representatiuum sit, superest ut exponamus, quatenus missa, nõ tantum representatiuũ, sed præsens etiam ac uerum, sed spirituale sacrificiũ sit, cæteris omnibus sacrificijs spiritualibus uniuersalius & excellentius, Sacerdos qui sacrificat, nõ suam, sed in primis Christi, deinde totius ecclesiæ personam gerit, ministerioq; publico fungitur. Iam quum ecclesia Christi sit corpus, dicente Paulo: Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membrã non eũdem actum habent: ita multi unum corpus sumus ĩ Christo, singuli autem alter alterius membra habentes dona secundum gratiam quæ data est nobis, Idcirco ecclesia per sacerdotem, uti publicum ministrum, Christi corpus in missa offerens, non tantum hoc agit ut corpus Christi uerum, illiusq; paßionem, quæ præterijt, deo representet, sed & seipsam (quæ Christi capitis mysticum corpus est) per Christum offerat. Hoc (inquit Augusti-

Cy. ad Cecil

Ephe. 5
Roma. 12

Aug. de ciui.

nus) sacrificium Christianorum est. Multi unũ corpus sumus in Christo, quod sacramento altaris fidelibus no to frequentat ecclesia, ubi ei demonstratur, quod in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur. Quemadmodum enim Christus nos omnes in cruce portabat, qui et peccata nostra portabat, & quemadmodum ille totius ecclesiæ causam gerebat, eandem in seipso deo patri offerens sic ecclesia tantum oblationem, tantumq; beneficium pia deuotione recolens, non sese diuidit, sed omniũ membrorum suorum curam gerens, & pro uiuis & pro mortuis (quos una eademq; fides colligauit) deprecatur, seque totam per Christum deo uiuo uicißim dedicat ac consecrat.

dei.c.20.li.10 Ephe.1.5 Lib.10.c.6 1.Corin.10 Cy.ad Cecil. epi.3.li.2 1.Petr.2 Aug. in psal. 21. Oblatio corporis Christi mystici.

ATque hic uide, q̃ nihil eorum spiritualium sacrificiorum (per quæ fit ut immobiles inhæreamus deo) prætermittat. In missa primas partes tenet fides, hoc est fiducia remißionis peccatorum per Christũ, quæ utique sacrificium illud est iustitiæ, de quo propheta dixit: Sacrificate sacrificium iustitiæ & sperate in domino. Deinde cum hac fide necessario coniuncta est gratiarum actio pro illo summo beneficio & nobis & uniuersæ ecclesiæ collato, propter quam reuerenda & salutaria ista mysteria, Eucharistia appellantur, sunt enim beneficiorum recordatio plurimorum, caputq; diuinæ erga nos charitatis ostendunt, nosque faciunt debitas deo gratias semper exoluere. Et qui fieri potest, ut non accendamur mira quadam charitate erga deum tantorum beneficiorũ recordatione? Erga proximos quoque, cum quibus intelligimus, unum nos esse corpus in

Fides cũ spe coniuncta. Psal.4 Chrysost. in Matth.c.8 homil.16 Charitas.

Christo, ut quemadmodum Christus nobis se totum donauit, ita nos quoque utilitati proximorum totos expendamus. Vnus panis (ut Apostolus ait) unum corpus multi sumus, qui de uno pane & de uno calice participamus. Mysterium enim pacis & unitatis nostræ Christus in sua mensa consecrauit, adeo ut qui accipit mysterium unitatis & non seruat uinculum pacis, non mysterium accipiat pro se, sed testimonium cõtra se. Rursus in hoc sacrificio fideles se totos deo consecrant, animus peccato moritur, cor sursum ad deũ erigitur, totumq; ad cogitationem & amorem dei tam beneficentißimi conuertitur, atq; adeo anima, propter quã Christus immolatus est, reconciliatione per Christum accepta, ac sanctificata deo offertur, ut deinceps homo cum Paulo glorietur & lætetur, dicens: Viuo iam non ego, uiuit uero in me Christus. Corpus denique & quicquid sumus in hoc sacrificio, deo consecratur. Nã qui Christi corpus manducat, quid aliud protestatur, q̃ se in Christo manere & illum manentem in se habere? Qui sanguinem bibit, quid contestatur aliud, q̃ se libenter etiam sanguinem si res ita postulet, fusurum pro Christo, qui non tantum pro eo sanguinem fundere, sed & eundem sanguinem suum illi in potum propinare non dubitauit.

1. Corin. 10

Aug. in ser. ad infan. ad alta. de sacro

Cyp. de cœna domini. Chrysost. to. 2. homi. 51

Aug. in Ioh. c. 6. tra. 26

Præstantia huius sacri

Quam eximium ergo sit missæ sacrificium, modo secundum Christi institutionem & exemplum pie celebretur, quis non uidet? Hic est præsens illa uictima, quæ semel in cruce oblata, nos reconciliauit deo. Hic eadem illa uictima per manum dei

à reconciliatis accepta, rursus mystice in recordationem & gratiarum actionem immolatur ac representatur deo. Hic ecclesia (quæ corpus est Cristi mysticum) se totam deo consecrat, adeo ut Cyprianus tale sacrificium uerum & plenum sacrificium nõ dubitauerit appellare. Diligenter ergo hæc omnia nobis intuentibus, nihil uel absurdi uel scrupulosi in toto missæ contextu occurret, sed omnia (præsertim quæ Canon complectitur) pietatis plenißima ac plane reuerenda (ut sunt) uidebuntur. Aut enim ecclesia respicit ad corpus & sanguinem Christi, pro se in cruce oblata, & ui omnipotẽtis uerbi in altari, præsentia, & non ueretur hæc appellare hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum uitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ, Aut ad oblationem repesentatiuam & commemoratiuam paßionis seu corporis Christi ueri (quæ fide misericordiam per Christum apprehẽdente, & redemptionem, quæ est in Christo deo patri opponente peragitur, & non dubitat hoc sacrificium laudis offerre pro se, suisq; omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suæ nimirum spem salutis & incolumitatis, ac redemptionem animarum, debita laude & gratiarũ actione deo accepta referens, petitq; ut hãc oblationem seruitutis suæ deus placatus accipiat, diesq; nostros ĩ sua pace disponat, atq; ab æterna damnatione nos eripi, & in electorũ suorum grege iubeat numerari, non quidem ex meritis nostris, aut ex dignitate nostræ seruitutis, sed per Christum dñm nostrũ. Et ne ulla cauillãdi occasio æmulis reliquatur, Ca

Ephe. 1. 5

Cy. ad Cecil.

Pia & germana Canonis expositio.

Canon. vindicatur ab aduersarijs.

non toties seipsum declarat, ut plane calumniari & ecclesiam mendacio traducere conuincantur, qui asserũt orthodoxos iterum offerre Christum pro peccato, iterumq; crucifigere filium dei, ueluti non sufficerit oblatio in cruce semel peracta, Non enim ecclesia Christum ad eum modum, quo semel in cruce oblatus est, offert, nec oblationi suæ seruitutis, remißionem peccatorum ascribit, nec hanc applicat ut opus meritorium remißionis culpæ & pœnæ, sed aperte, idque non semel, pronuntiat, se hanc oblationem offerre in memoriam paßionis, resurrectionis, ascensionis domini nostri Iesu Christi. Vnde inquit, memores domine nos serui tui, sed & plebs tua sancta tam beatæ paßionis, necnon & ab inferis resurrectionis, sed & in cœlos gloriosæ ascensionis offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, &c. cui sane hostiæ (non suo operi operato, ut uocant) uitæ æternæ & salutis perpetuæ efficaciam tribuit. Ergo non suam oblationem applicat, sed fructum oblationis Christi, quam recolendo rememorat, per fidem sibi applicari petit. Denique quatenus ecclesia seipsam deo consecrat & per Christum hostiam laudis & gratiarum actionis breuiter fidei, spei & charitatis offert, reddit uota sua æterno deo uiuo & uero.

Ecclesia non rursus crucifigit filium dei.

Oblatio commemoratiua. Canon.

NE uero cum aduersarijs dicas, sacerdotem, ecclesiæ personam gerentẽ, non posse hoc sacrificiũ laudis pro alijs offerre, seu pro alijs gratias agere. Audi quod supra relatum Paulus ad Timoth. habet: Obsecro (inquit) primũ omniũ fieri obsecratiões, orationes, po-

Sacrificium laudis pro alijs offerri põt.

ſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, &c. Quem locum beatus Auguſtinus ad Paulinũ explicãs: In his (inquit) uerbis, eligo hoc eligere, quod omnis, uel pene omnis frequentat eccleſia, ut obſecrationes ſeu præcationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione ſacramentorũ, antequam illud quod eſt in domini menſa, incipiat benedici, Orationes, quũ benedicitur & ſanctificatur, & ad diſtribuendũ cõminuitur. Græcus enim texus habet, προσευχὰς, id eſt orationes, quas facimus ad uotum. Vouentur autem omnia quæcunq; offeruntnr deo, maxime ſancti altaris oblatio, quo ſacramento prædicatur noſtrum aliud uotũ maximum, quo nos uouimus in Chriſto eſſe mãſuros utiq; in compage corporis Chriſti. Ideo (inquit Auguſtinus) in huius ſanctificationis & diſtributionis præparatiõe exiſtimo Apoſtolũ iuſſiſſe proprie fieri προσευχὰς, id eſt, orationes. Poſtulationes uero ſiue interpellatiões (ut ſubijcit) fiunt, quum populus benedicitur, Tunc enim antiſtites uelut aduocati, ſuſceptos ſuos per manus impoſitionem miſericordiſsime offerunt poteſtati, Quibus peractis, & participato tanto ſacramẽto, gratiarũ actio cuncta cõcludit, quæ ob eam cauſam ſe dixiſſe Auguſtinus affirmat, ne putaretur negligendũ eſſe quod ſequitur in Apoſtoli uerbis, nẽpe pro oĩbus hominibus, pro regibus & his qui in ſublimitate ſunt, ut tranquillã & quietam uitam agamus in omni pietate & caſtitate, ne quiſquam (ſicut ſe habet humanæ cogitatiõis infirmitas) exiſtimaret, non iſta facienda pro his, à quibus perſequutionem patiebatur eccleſia, quum membra Chriſti ex omni eſ-

1. Timo. 2
Aug. ad Paulinum.
Poſtulationes
Gratiarum actiones.

sent hominũ genere colligenda. Ideo enim adiungit Apostolus: Hoc (inquit) bonum & acceptum est coram saluatore nostro deo, qui omnes homines uult saluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire. Et ne quisquã diceret, posse esse salutis uiam in bona conuersatione & unius dei omnipotentis cultu sine participatione corporis & sanguinis Christi idcirco (eodem Augustino teste) Apostolus subiecit: Vnus .n. deus & unus mediator dei & hominũ, homo Christus Iesus, ut illud quod dixerat, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorem hominem Christum Iesum, quum uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Hæc ille.

Non relinquitur uia salutis, nisi in cõmunione eccle☐æ. Iohan. 1

QVid potuit uir ille sanctus fortius pro missa atq; adeo ipso Canone dicere? qui ex Apostolo Paulo, & celebratiõis et deprecationis, quæ in missa fit, ordinem ostendit, ac palam diffinit hoc sacrificium quod in missa per obsecrationes, orationes, postulationes & gratiarũ actiones fit, pro tota ecclesia offerri oportere. atq; adeo etiã pro his, à quibus ecclesia persequutionẽ patitur. In quã sententiã Tertullianus (q sub impio Imperatore uiuebat) dixit: Sacrificamus ꝓ salute Imperatoris. sed deo nostro & ipsius, & id quidẽ puta prece. Nec hic aliqd duri aut scrupulosi occurrit, si oblationũ species teneamus, & singula singulis referamus. Hoc .n. (ut idẽ toties repetamus) omnis plane fatetur ecclesia, ꝙ remißio peccatorũ seu iustificatio soli oblationi, q̃ in cruce facta est, tribuatur, Hæc .n. sola est pretiũ ꝓ peccatis nostris, imo totius mũdi, q̃ in adultis tantũ his applicatur, qui eandẽ ꝓpria fide percipiunt. Absit enim,

Tertullianus.

Peccatorũ remissio soli oblationi in cruce factæ debetur.

ut opi nostro hoc tribuamus, ut ex dignitate sua, seu ex opere operato, alijs, etiam iniustis impœnitentibus et nō resipiscentibus, remißionē peccatorum (thesaurum illū plane diuinum) mereatur. Nam quantum ad iustificationem attinet, omnino uerum est, quod iustus ex fide sua uiuet, nihilo secius tamen, quia sumus eiusdē corporis membra, uerißimum est, quod omnia opera nostra bona, quæ per fidem fiunt, impetrent multa cōmunia bona, atq; adeo in hoc fidelium cœtu omnia esse cōmunia, neq; quicquam proprium quenquam habere, sed omnia pia opera, non tantum facienti, sed & alijs credentibus prodesse, eosdemq; defendere ac confirmare, quemadmodum in expositione symboli in articulū de cōmunione sanctorum diximus. Quāquam oratio (quam scriptura etiam inter sacrificia spiritualia recenset, Psalm. 140 Apocalyp. 8.) hoc peculiare habet, quod non tantū pro nobis, nec pro credentibus tantum, sed & pro iniustis fiat, non suæ dignitati, sed dei mandato promißioni ac misericordiæ tota innitens. Vide uero q̄ diligenter in missa proprietas ista seruetur. In missa est sacrificiū cōmemoratiuū paßionis, gratiarum actionis, piorum uotorum ac precum. Pro tota enim ecclesia secundum Christi institutum precatur sacerdos, ut eam deus pacificet, custodiat, adiuuet ac regat. Pro potestatibus quoq; qui in sublimitate constituti sunt, secundum Apostoli præceptum, orat. Insuper pro quibusdam speciatim, & subinde pro omnibus circunstantibus hoc sacrificium laudis offert, sed pro his tantū, quorū deo fides cognita est & nota deuotio, qui & ipsi offerunt hoc sacrificium laudis pro redemptione ani-

Abacuc. 2
Roma. 1
Roma. 12
Communio sanctorum.
Psal. 140
Apoca. 8
Num. 21. 26
Matth. 6
Luc. 6. 23
Act. 7. 12. 19
Offerre pro redemptione animarum quid.

marum suarũ, hoc est, qui per fidem recolunt se p Christi paßionem, quæ hic repræsentatur, redemptos esse, debitas pro tanto beneficio gratias & laudes agentes. Quid enim est aliud offerre sacrificium laudis, q̃ laudem dicere & gratias agere?

De sanctorũ cõmemoratione in missa quã missæ ratio requirit.

SEd adbuc male habet aduersarios, q, in missa sanctos (ut dicunt) inuocemus. Quanquam si totum missæ, & in primis Canonis contextum intueamur, inueniemus in missa, omnes, seu pene omnes orationes ac præces ad solũ deũ patrem dirigi, qui inuocatur per filium, paucas tantũ ad filium, nullas ad sanctorũ aliquẽ, ut uel hinc deprehendatur, quo affectu illi ad mordendũ Canonem accedant, sed de inuocatione sanctorũ suo loco dicemus. In præsentia ostendere suffecerit, nos id facere in missa, quod missæ ratio requirit. Missa nõ singulare, sed totius ecclesiæ sacrificium est, in cuius oblatione, ecclesia Christi oblationem repræsentat, & corpus capitis oblationem imitatur. At sancti, nobilißima ecclesiæ membra sunt, quos pater cœlestis filios agnoscit ac honorat, filius fratres & cohæredes, spiritus sanctus tẽpla sua uocat. Deinde, licet solus Christus factus sit nobis à deo sapientia, iustificatio, sanctificatio, & redemptio, atq; solus, qui potuit & debuit nos liberare à peccato, morte, & diaboli potestate, recõciliare nos deo, & dare nobis uitam æternam, tamen præter hæc gratuita saluatoris beneficia & diuina opera, quæ soli Christo tribuuntur, nemo ignorat (quod nec aduersarij negare possunt) sanctis sua esse merita, quæ tamẽ etiam dei sunt dona, Hæc non dubium est, uiuis ecclesiæ membris com-

Iohan. 1. Iohan. 12 Matth. 28 Roma. 8 2. Cor. 6 1. Cor. 1 2 Cyp. serm. 5 de lapsis. Eccle. 16

municari, alioqui quid est quod profitemur in symbolo, nos credere sanctorum communionem. Deniq; quis dubitat, sanctos miro desiderio desiderare accelerationem pœnitentiæ & salutis nostræ, eosdemq; sedulo pro nobis orare. Nam si angeli, qui non communicauerũt carni & sanguini, de salute nostra q̃ maxime sunt soliciti, Lucæ. 15. Sancti pro nobis orare nõ cessant, Zachariæ. 1. quãto magis sancti pro nobis soliciti sunt eiusdẽ corporis membra. Si glorificatur (inquit Apostolus) unum membrum, congaudent, & si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Nouerunt illi periculum nostrum figmentum nostrum, ignorantiam nostram, fragilitatem nostram, nouerunt aduersariorum dolos, impetus & insultus, In eadem tentatione fuerunt, eosdem superarunt conflictus, eosdem laqueos euaserunt, & didicerunt ex his, quæ paßi sunt, cõpaßionẽ. Nec est quod de eorum pia erga nos solicitudine dubitemus, quandoquidem non sunt consummandi sine nobis, sed expectant nos, donec in nouißimo die omnia simul, in uirum perfectum, cum suo capite membra concurrant, & laudetur cum hæreditate sua Christus Iesus in secula benedictus. 5 Lucæ. 15 Zacha. 1. 1. Corin. 12. Bern. in ser. vlti. in festo omniũ sanct. Hebræ. 11

Merito ergo ecclesia in eo uotiuo sacrificio, quo uouet se in Christo mansuram (utique in compage corporis Christi) pijs uotis sanctis communicat, merito memoriam eorum (quos honorat deus) ueneratur, uel ob id, ut per eorum memoriam fidem in Christum confirmet, spem æternæ salutis roboret, & charitatem accendat, nimirum quum recogitat illos olim homines similes nobis nõ esse amissos, sed præmissos ad ui- Aug. ad pauli num. Iohan. 12 Iacobi. 5 Iohan. 6 Cyp. serm. de mortal.

hac immolatione magis quàm esu corporis dominici occiditur Christus. Non occiditur (inquit Augustinus) Christus, ut manducetur, sed mortuos uiuificat, quãdo manducatur, reficit, non deficit, uiuit manducatus, quia surrexit occisus, per partes manducatur, & manet integer totus, per partes manducatur in sacramento & manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Atque alibi idem beatus pater eorum quæ diximus summam ita perstringit: Nullatenus (inquit) dubites, ipsum unigenitum deum, uerbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam deo in odorẽ suauitatis, cui cum patre & spiritu sancto, à patriarchis, prophetis & sacerdotibus tempore ueteris testamenti animalia sacrificabantur, & cui nunc, id est, tempore noui testamenti, cum patre & spiritu sancto (cum quibus est illi una diuinitas) sacrificium panis & uini in fide & charitate, sancta ecclesia catholica per uniuersum orbem terræ offerre non cessat. In illis enim carnalibus uictimis figuratio fuit carnis Christi, quã pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, et sanguinis quem erat effusurus in remißionem peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, & sanguinis quem pro nobis idem deus fudit. In illis sacrificijs quid nobis esset donandum figurate significatur. In hoc autem sacrificio quid nobis condonatum sit, euidenter ostenditur. In illis sacrificijs pronunciabatur filius dei pro impijs occidendus. In hoc autem pro impijs annunciatur occisus. Quæ omnia latius idem ipse Augustinus

se Augustinus in Psalm.37. & contra Faustum Manichæ.lib.19.eleganter admodum prosequitur. Et in psal. 79. Semel (inquit) Christus pro nobis immolatus est, Sed quum meminimus q̃ ad nos uenerit, & q̃ nobis donauerit, nempe remißionem omnium peccatorum, idq; credimus tum ex ipsa memoria quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie nos ĩnouet, qui prima sua gratia in baptismo innouauit. Quod & alibi breuius dixit: Tunc (inquit) cuique occiditur, quum credit occisum. Atque hanc sacrificij nostri rationẽ, diuus Chrysostomus in epistolam ad Hebræos pulcherrime descripsit: In Christo (inquit) semel oblata est hostia ad salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius, & una est hæc hostia, non multæ. Quomodo una est & non multæ? Et quia semel oblata est illa, oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius, idipsum semper offerimus. Sed ne ex his uerbis lector dubitationem aliquam conciperet, de ueritate corporis domini, in Eucharistia (quam idem Chrysostomus ubique grauißime asserit) statim subiecit. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed semper idipsum. Proinde unum est hoc sacrificium, alioqui hac ratione, quia in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquam, sed unus ubique est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus, unum corpus. Sicut enim qui ubique offertur, unũ corpus est, & non multa corpora: ita etiam & unum sacrificium. Pontifex autem noster ille est, qui hostiam

Chriso. homilia.17.ad Hebræ.

mundantem nos obtulit, ipsam offerimus, & nunc quæ tunc oblata quidem consumi non potest, hoc autē quod nos facimus, in cōmemorationem quidem fit eius, quod factum est. Hoc enim (inquit) facite in meam commemorationem. Hæc ille. Quibus uerbis quid aliud inculcat beatus ille pater, q̄ q; in hoc sacrificio ex parte rei oblatæ sit uerum corpus Christi, quum dicat, unum ubique esse Christum, & hic plenum & illic plenum, & utrobiq; unum corpus. Sed quod ad oblationem nostram attinet, eam esse exemplar illius in cruce factæ, hoc est sacrificium repræsentatiuum?

1.Corin.11

Unde nobis ptās sit, unū Christi corpus in recordatione offerendi.

NEq; mirabere nos, uerum Christi corpus in recordationē deo offerre audere. Nam quū deus Christum nobis donauerit, quēadmodū scriptū est: Sic deus dilexit mundū, ut filiū suū unigenitum daret, utiq; propterea nobis donatus est, ut hunc iræ dei tanq̄ reconciliatorem nostrum opponamus, & diffisi de nostris uiribus, hanc potentißimam uictimam patri repræsentemus. Quum defecerit (inquit Bernardus) uirtus mea, non conturbor, non diffido, scio quid faciam, Calicem salutaris accipiam. Et alibi: Totum quod dare possum miserum corpus istud est. Id si minus est, addo & corpus ipsius, nam illud de meo est, & meum est. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est mihi, de te domine suppleo quod minus habeo in me. O dulcißima reconciliatio, ô satisfactio suauißima. Hæc ille. Nemo uel primis rudimentis Christianismi imbutus ignorat. Nō esse aliam satisfactionem pro peccatis, q̄ quæ facta est in cruce, eandemq; non tantum pro nostris sed & to-

Iohan.3
Roma.8
Ber.in Canti. sermo.22
Psal.115
In sermo.1.de Epiph.dñi.
Esa.9

Unica pro peccatis satisfactio.
1.Iohan.2

tius mundi peccatis ſufficientiſsimam eſſe, nullaque ſuppletione egere, neque requiri ullam aliam hoſtiam, aut ullum aliud meritum, per quæ ex impijs efficiamur iuſti, & reconciliemur deo patri, ꝙ non ſit aliud nomen ſub cœlo in quo oporteat nos ſaluos fieri. Interim tamen omnes ſcire debent, neminem huius hoſtiæ participem fieri, niſi tantum credentem & obtemperantem Euangelio Chriſti, quemadmodum Iohannes ait: Filiū ſuum unigenitum dedit deus, ut omnes qui credunt in illum, non pereant. Quum ergo in miſſa propemodum totius Euangelij ſumma, fide recenſeatur, uidelicet ꝙ Chriſtus traditus ſit pro nobis in remiſsionem peccatorum, idq; ea fide, qua confidimus nobis pœnitentibus per hanc hoſtiam, nempe Chriſtum pro nobis oblatum, remitti peccata. Quis non uidet deum per talem fidem (quæ in huius repreſentatiui ſacrificij celebratione, atque adeo eiuſdem corporis pro nobis paſsi manducatione uel maxime exercetur) beneficium Chriſti dilectiſsimi filij ſui, ſuis fidelibus applicare? Nec enim hanc applicationem ſacerdoti, ſed deo tribuimus, non operi noſtro, ſed dei beneficio, quod tamen non aliter q̃ uoluntatis noſtræ aſſenſu per fidem accipimus. Idque etiam ut poſsimus, is uelle & perficere pro ſequenti, is facit, quid dat ſua bona uoluntate.

Iohan. 3 | Summa euangelij recenſetur in miſſa. | Applicatio beneficij Chriſti. | Philip. 2

IAm uide, quanto interuallo hoc ſacroſanctum altaris ſacrificiū cū fide couiunctum, cætera ſacrificia noſtra (quæ tātū interna ſeu ſpiritualia dicimus, qualia ſunt oīa opera noſtra bona in fide facta) præcellat, atq; à deo cætera oīa roboret ac cōfirmet. In huius (inquit

Sacrificiū altaris cæteris longe p̄ſtat.

Cyp. de cœna domini. *Cyprianus) ueracißimi & sanctißimi corporis præsentia, nō superuacue mendicant lachrymæ ueniam, nec unquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam. Quoties ergo te in conspectu domini uideo suspirantem, spiritum sanctum non dubito aspirātem, quum intueor flentem, sentio ignoscentem.* Et paulo post, *Hierarcha pius quem spiritus sanctus compungit, excitat, inhabitat & sanctificat, eleuatione manuum crucis mysterium repræsentans, confidenter orat pro sua & populi ignorantia.* Hæc ille.

Eleuatio manuū in missa.

HAbes itaque nunc explicatum satis, quo pacto altaris sacrificiū ex parte corporis Christi ueri in sacramento oblati, repræsentatiuum sit, superest ut exponamus, quatenus missa, nō tantum repræsentatiuū, sed præsens etiam ac uerum, sed spirituale sacrificiū sit, cæteris omnibus sacrificijs spiritualibus uniuersalius & excellentius. Sacerdos qui sacrificat, nō suam, sed in primis Christi, deinde totius ecclesiæ personam gerit, ministerioq; publico fungitur. Iam quum ecclesia Christi sit corpus, dicente Paulo: *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eūdem actum habent: ita multi unum corpus sumus ī Christo, singuli autem alter alterius membra habentes dona secundum gratiam quæ data est nobis,* Idcirco ecclesia per sacerdotem, uti publicum ministrum, Christi corpus in missa offerens, non tantum hoc agit ut corpus Christi uerum, illiusq; paßionem, quæ præterijt, deo repræsentet, sed & seipsam (quæ Christi capitis mysticum corpus est) per Christum offerat. Hoc (inquit Augusti-

Cy. ad Cæcil

Ephe. 5
Roma. 12

Aug. de ciui.

nus) sacrificium Christianorum est. Multi unũ corpus sumus in Christo, quod sacramento altaris fidelibus noto frequentat ecclesia, ubi ei demonstratur, quod in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur. Quemadmodum enim Christus nos omnes in cruce portabat, qui et peccata nostra portabat, & quemadmodum ille totius ecclesiæ causam gerebat, eandem in seipso deo patri offerens sic ecclesia tantum oblationem, tantumq; beneficium pia deuotione recolens, non sese diuidit, sed omniũ membrorum suorum curam gerens, & pro uiuis & pro mortuis (quos una eademq; fides colligauit) deprecatur, seque totam per Christum deo uiuo uicißim dedicat ac consecrat.

dei.c.20.li.10 Ephe.1.5 Lib.10.c.6 1.Corin.10 Cy.ad Cecil. epi.3.li.2 1.Petr.2 Aug. in psal. 21. Oblatio corporis Christi mystici.

ATque hic uide, q̃ nihil eorum spiritualium sacrificiorum (per quæ fit ut immobiles inhæreamus deo) prætermittat. In missa primas partes tenet fides, hoc est fiducia remißionis peccatorum per Christũ, quæ utique sacrificium illud est iustitiæ, de quo propheta dixit: Sacrificate sacrificium iustitiæ & sperate in domino. Deinde cum hac fide necessario coniuncta est gratiarum actio pro illo summo beneficio & nobis & uniuersæ ecclesiæ collato, propter quam reuerenda & salutaria ista mysteria, Eucharistia appellantur, sunt enim beneficiorum recordatio plurimorum, caputq; diuinæ erga nos charitatis ostendunt, nosque faciunt debitas deo gratias semper exoluere. Et qui fieri potest, ut non accendamur mira quadam charitate erga deum tantorum beneficiorũ recordatione? Erga proximos quoque, cum quibus intelligimus, unum nos esse corpus in

Fides cũ spe coniuncta. Psal.4 Chrysost. in Matth.c.8 homil.16 Charitas.

Christo, ut quemadmodum Christus nobis se totum donauit, ita nos quoque utilitati proximorum totos expendamus. Vnus panis (ut Apostolus ait) unum corpus multi sumus, qui de uno pane & de uno calice participamus. Mysterium enim pacis & unitatis nostræ Christus in sua mensa consecrauit, adeo ut qui accipit mysterium unitatis & non seruat uinculum pacis, non mysterium accipiat pro se, sed testimonium cõtra se. Rursus in hoc sacrificio fideles se totos deo consecrant, animus peccato moritur, cor sursum ad deũ erigitur, totumq; ad cogitationem & amorem dei tam beneficentissimi conuertitur, atq; adeo anima, propter quã Christus immolatus est, reconciliatione per Christum accepta, ac sanctificata deo offertur, ut deinceps homo cum Paulo glorietur & lætetur, dicens: Viuo iam non ego, uiuit uero in me Christus. Corpus denique & quicquid sumus in hoc sacrificio, deo consecratur. Nã qui Christi corpus manducat, quid aliud protestatur, q̃ se in Christo manere & illum manentem in se habere? Qui sanguinem bibit, quid contestatur aliud, q̃ se libenter etiam sanguinem si res ita postulet, fusurum pro Christo, qui non tantum pro eo sanguinem fundere, sed & eundem sanguinem suum illi in potum propinare non dubitauit.

1. Corin. 10

Aug. in ser. ad infan. ad alta. de sacro

Cyp. de cœna domini. Chrysost. to. 2. homi. 51

Aug. in Ioh. c. 6, ca. 26

Præstantia huius sacri

Quam eximium ergo sit missæ sacrificium, modo secundum Christi institutionem & exemplum pie celebretur, quis non uidet? Hic est præsens illa uictima, quæ semel in cruce oblata, nos reconciliauit deo. Hic eadem illa uictima per manum dei

à reconciliatis accepta, rursus mystice in recordationem & gratiarum actionem immolatur ac representatur deo. Hic ecclesia (quæ corpus est Cristi mysticum) se totam deo consecrat, adeo ut Cyprianus tale sacrificium uerum & plenum sacrificium nõ dubitauerit appellare. Diligenter ergo hæc omnia nobis intuentibus, nihil uel absurdi uel scrupulosi in toto missæ contextu occurret, sed omnia (præsertim quæ Canon complectitur) pietatis plenißima ac plane reuerenda (ut sunt) uidebuntur. Aut enim ecclesia respicit ad corpus & sanguinem Christi, pro se in cruce oblata, & ui omnipotẽtis uerbi in altari, præsentia, & non ueretur hæc appellare hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum uitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ, Aut ad oblationem repesentatiuam & commemoratiuam paßionis seu corporis Christi ueri (quæ fide misericordiam per Christum apprehẽdente, & redemptionem, quæ est in Christo deo patri opponente peragitur, & non dubitat hoc sacrificium laudis offerre pro se, suisq; omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumnitatis suæ nimirum spem salutis & incolumitatis, ac redemptionem animarum, debita laude & gratiarũ actione deo accepta referens, petitq; ut hãc oblationem seruitutis suæ deus placatus accipiat, diesq; nostros ĩ sua pace disponat, atq; ab æterna damnatione nos eripi, & in electorũ suorum grege iubeat numerari, non quidem ex meritis nostris, aut ex dignitate nostræ seruitutis, sed per Christum dñm nostrũ. Et ne ulla cauillãdi occasio æmulis reliquatur, Ca

Ephe. 1. 5

Cy. ad Cecil.

Pia & germana Canonis expositio.

Canon. vindicatur ab aduersarijs.

non toties seipsum declarat, ut plane calumniari & ecclesiam mendacio traducere conuincantur, qui asserūt

Ecclesia non rursus crucifigit filium dei.

orthodoxos iterum offerre Christum pro peccato, iterumq; crucifigere filium dei, ueluti non sufficerit oblatio in cruce semel peracta, Non *enim ecclesia Christum ad eum modum, quo semel in cruce oblatus est, offert, nec oblationi suæ seruitutis, remißionem peccatorum ascribit, nec hanc applicat ut opus meritorium remißionis culpæ & pœnæ, sed aperte, idque non semel, pronuntiat, se hanc oblationem offerre in memoriam pasʃionis, resurrectionis, ascensionis domini nostri* Iesu Christi. *Vnde inquit, memores domine nos serui tui, sed & plebs tua sancta tam beatæ paßionis, necnon & ab inferis resurrectionis, sed & in cœlos gloriosæ ascensionis offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, &c. cui sane hostiæ (non suo operi operato, ut uocant) uitæ æternæ & salutis perpetuæ efficaciam tribuit.* Ergo *non suam oblationem applicat, sed fructum oblationis* Christi, *quam recolendo rememorat, per fidem sibi applicari petit.* De*nique quatenus ecclesia seipsam deo consecrat & per* Christum *hostiam laudis & gratiarum actionis breuiter fidei, spei & charitatis offert, reddit uota sua æterno deo uiuo & uero.*

Oblatio commemoratiua. Canon.

Sacrificium laudis p alijs offerri pōt.

N*E uero cum aduersarijs dicas, sacerdotem, ecclesiæ personam gerentē, non posse hoc sacrificiū laudis pro alijs offerre, seu pro alijs gratias agere.* Audi *quod supra relatum* Paulus *ad* Timoth. *habet:* Obsecro *(inquit) primū omniū fieri obsecratiões, orationes, po-*

ſtulationes,gratiarum actiones pro omnibus homini-bus,&c.Quem locum beatus Auguſtinus ad Paulinũ explicãs: In his (inquit)uerbis,eligo hoc eligere, quod omnis,uel pene omnis frequentat eccleſia,ut obſecratio nes ſeu præcationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione ſacramentorũ,antequam illud quod eſt in domini menſa,incipiat benedici,Orationes,quũ benedicitur & ſanctificatur,& ad diſtribuendũ cõminuitur. Græcus enim texus habet, προσευχας,id eſt orationes, quas facimus ad uotum.Vouentur autem omnia quæcunq; offeruntur deo,maxime ſancti altaris oblatio,quo ſacramento prædicatur noſtrum aliud uotũ maximum, quo nos uouimus in Chriſto eſſe mãſuros utiq; in compage corporis Chriſti.Ideo(inquit Auguſtinus)in huius ſanctificationis & diſtributionis præparatiõe exiſtimo Apoſtolũ iuſſiſſe proprie fieri προσευχας,id eſt,orationes.Poſtulationes uero ſiue interpellatiões(ut ſubijcit)fiunt,quum populus benedicitur,Tunc enim antiſtites uelut aduocati,ſuſceptos ſuos per manus impoſitionem miſericordiſſime offerunt poteſtati,Quibus peractis,& participato tanto ſacramẽto,gratiarũ actio cuncta cõcludit,quæ ob eam cauſam ſe dixiſſe Auguſtinus affirmat,ne putaretur negligendũ eſſe quod ſequitur in Apoſtoli uerbis,nẽpe pro oĩbus hominibus,pro regibus & his qui in ſublimitate ſunt,ut tranquillã & quietam uitam agamus in omni pietate & caſtitate,ne quiſquam (ſicut ſe habet humanæ cogitatiõis infirmitas)exiſtimaret,non iſta facienda pro his,à quibus perſequutionem patiebatur eccleſia,quum membra Chriſti ex omni eſ-

1.Timo.2 Aug.ad Paulinum.

Poſtulationes

Gratiarum actiones.

sent hominū genere colligenda. Ideo enim adiungit Apostolus: Hoc (inquit) *bonum & acceptum est coram saluatore nostro deo, qui omnes homines uult saluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire.* Et ne quisquā diceret, *posse esse salutis uiam in bona conuersatione & unius dei omnipotentis cultu sine participatione corporis & sanguinis Christi idcirco (eodem Augustino teste) Apostolus subiecit: Vnus.n. deus & unus mediator dei & hominū, homo Christus Iesus, ut illud quod dixerat, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorem hominem Christum Iesum, quum uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Hæc ille.*

Non relinquitur uia salutis, nisi in cōmunione eccles. æ. Iohan. 1

Q*Vid potuit uir ille sanctus fortius pro missa atq; adeo ipso Canone dicere? qui ex Apostolo Paulo, & celebratiōis et deprecationis, quæ in missa fit, ordinem ostendit, ac palam diffinit hoc sacrificium quod in missa per obsecrationes, orationes, postulationes & gratiarū actiones fit, pro tota ecclesia offerri oportere. atq; adeo etiā pro his, à quibus ecclesia persequutionē patitur. In quā sententiā Tertullianus (q sub impio Imperatore uiuebat) dixit: Sacrificamus p salute Imperatoris. sed deo nostro & ipsius, & id quidē puta prece. Nec hic aliqd duri aut scrupulosi occurrit, si oblationū species teneamus, & singula singulis referamus. Hoc.n. (ut idē toties repetamus) omnis plane fatetur ecclesia, q̧ remißio peccatorū seu iustificatio soli oblationi, q̄ in cruce facta est, tribuatur, Hæc.n. sola est pretiū p peccatis nostris, imo totius mūdi, q̄ in adultis tantū his applicatur, qui eandē ppria fide percipiunt. Absit enim,*

Tertullianus.

Peccatorū remissio soli oblationi in cruce factæ debetur.

ut opi nostro hoc tribuamus, ut ex dignitate sua, seu ex opere operato, alijs, etiam iniustis impœnitentibus et nõ resipiscentibus, remißionẽ peccatorum (thesaurum illũ plane diuinum) mereatur. Nam quantum ad iustificationem attinet, omnino uerum est, q̃ iustus ex fide sua uiuet, nihilo secius tamen, quia sumus eiusdẽ corporis membra, uerißimum est, q̃ omnia opera nostra bona, quæ per fidem fiunt, impetrent multa cõmunia bona, atq; adeo in hoc fidelium cœtu omnia esse cõmunia, neq; quicquam proprium quenquam habere, sed omnia pia opera, non tantum facienti, sed & alijs credentibus prodesse, eosdemq; defendere ac confirmare, quemadmodum in expositione symboli in articulũ de cõmunione sanctorum diximus. Quãquam oratio (quam scriptura etiam inter sacrificia spiritualia recenset, Psalm. 140 Apocalyp. 8.) hoc peculiare habet, q̃ non tantũ pro nobis, nec pro credentibus tantum, sed & pro iniustis fiat, non suæ dignitati, sed dei mandato promißioni ac misericordiæ tota innitens. Vide uero q̃ diligenter in missa proprietas ista seruetur. In missa est sacrificiũ cõmemoratiuũ paßionis, gratiarum actionis, piorum uotorum ac precum. Pro tota enim ecclesia secundum Christi institutum precatur sacerdos, ut eam deus pacificet, custodiat, adiuuet ac regat. Pro potestatibus quoq; qui in sublimitate constituti sunt, secundum Apostoli præceptum, orat. Insuper pro quibusdam speciatim, & subinde pro omnibus circunstantibus hoc sacrificium laudis offert, sed pro his tantũ, quorũ deo fides cognita est & nota deuotio, qui & ipsi offerunt hoc sacrificium laudis pro redemptione ani-

Abacuc. 2
Roma. 1
Roma. 12

Communio sanctorum.

Psal. 140
Apoca. 8
Num. 21. 26
Matth. 6
Luc. 6. 23
Act. 7. 12. 27

Offerre pro redemptione animarum quid.

marum suarũ, hoc est, qui per fidem recolunt se p Christi paßionem, quæ hic repræsentatur, redemptos esse, debitas pro tanto beneficio gratias & laudes agentes. Quid enim est aliud offerre sacrificium laudis, q̃ laudem dicere & gratias agere?

De sanctorũ cõmemoratione in missa quã missæ ratio requirit.

Sed adhuc male habet aduersarios, q, in missa sanctos (ut dicunt) inuocemus. Quanquam si totum missæ, & in primis Canonis contextum intueamur, inueniemus in missa, omnes, seu pene omnes orationes ac præces ad solũ deũ patrem dirigi, qui inuocatur per filium, paucas tantũ ad filium, nullas ad sanctorũ aliquẽ, ut uel hinc deprehendatur, quo affectu illi ad mordendũ Canonem accedant, sed de inuocatione sanctorũ suo loco dicemus. In præsentia ostendere suffecerit, nos id facere in missa, quod missæ ratio requirit. Missa nõ singulare, sed totius ecclesiæ sacrificium est, in cuius oblatione, ecclesia Christi oblationem repræsentat, & corpus capitis oblationem imitatur. At sancti, nobilißima ecclesiæ membra sunt, quos pater cœlestis filios agnoscit ac honorat, filius fratres & cohæredes, spiritus sanctus tẽpla sua uocat. Deinde, licet solus Christus factus sit nobis à deo sapientia, iustificatio, sanctificatio, & redemptio, atq; solus, qui potuit & debuit nos liberare à peccato, morte, & diaboli potestate, recõciliare nos deo, & dare nobis uitam æternam, tamen præter hæc gratuita saluatoris beneficia & diuina opera, quæ soli Christo tribuuntur, nemo ignorat (quod nec aduersarij negare possunt) sanctis sua esse merita, quæ tamẽ etiam dei sunt dona, Hæc non dubium est, uiuis ecclesiæ membris com-

Iohan.1. Iohan.12

Matth.28 Roma.8 2.Cor.6 1.Cor.1

Cyp.serm.5 de lapsis. Eccle.16

*municari, alioqui quid est quod profitemur in symbolo, nos credere sanctorum communionem. Deniq; quis du- 5
bitat, sanctos miro desiderio desiderare accelerationem pœnitentiæ & salutis nostræ, eosdemq; sedulo pro no-
bis orare. Nam si angeli, qui non communicauerūt car-
ni & sanguini, de salute nostra q̄ maxime sunt soliciti,
Lucæ.15. Sancti pro nobis orare nō cessant, Zachariæ* Lucæ.15 Zacha.1.
*.1. quāto magis sancti pro nobis soliciti sunt eiusdē cor
poris membra. Si glorificatur (inquit Apostolus) unum* 1.Corin.12.
*membrum, congaudent, & si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Nouerunt illi periculum
nostrum figmentum nostrum, ignorantiam nostram, fra* Bern. in ser.
gilitatem nostram, nouerunt aduersariorum dolos, im- vlti. in festo omniū sanct.
*petus & insultus, In eadem tentatione fuerunt, eosdem superarunt conflictus, eosdem laqueos euaserunt, & di-
dicerunt ex his, quæ paßi sunt, cōpaßionē. Nec est quod* Hebræ.11
*de eorum pia erga nos solicitudine dubitemus, quando-
quidem non sunt consummandi sine nobis, sed expectant nos, donec in nouißimo die omnia simul, in uirum per-
fectum, cum suo capite membra concurrant, & laudetur cum hæreditate sua Christus Iesus in secula benedictus.*

MErito ergo ecclesia in eo uotiuo sacrificio, Aug. ad pauli num.
quo uouet se in Christo mansuram (utique in compage corporis Christi) pijs uotis sanctis communi- Iohan.12
*cat, merito memoriam eorum (quos honorat deus) uene-
ratur, uel ob id, ut per eorum memoriam fidem in Chri* Iacobi.5
stum confirmet, spem æternæ salutis roboret, & chari- Iohan.6
tatem accendat, nimirum quum recogitat illos olim ho- Cyp. serm. de mortal.
mines similes nobis nō esse amissos, sed præmissos ad ui-

Ephe.2 tam uenturi seculi, ac aliquando fore, ut & nos, qui fratres & conciues sanctorum & domestici dei sumus, superstructi super fundamentum apostolorum & prophetarum summo angulari lapide, ipso Iesu Chrischristo, eos sequamur, & erepti ex hoc seculo nequam, cum ipsis in tuto collocemur. Merito deniq; ecclesia in celebratiōe tan

Canon. ti sacramenti precatur, ut deus meritis precibusq; sanctorum suorum concedat, ut in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniamur, idq; per Christum dominum nostrum. Quid enim euidentius huius diuinißimi sacramenti participatione significatur ac promittitur, q̃ nos in Christi & omniū sanctorum suorum consortium re-

Cur communio dicatur. cipi, ut non temere patres hoc sacramentū Communionē uocauerint, q̃ qui hoc sacramento digne cōmunicat, certus sit se in Chrsti corpore esse, & sanctorū omniū (qui

Ephe.1 eiusdē corporis mēbra sunt) meritis ac precibus adiuuari, defendi, ac confirmari. Ergo synaxeos ratio omnino requirit, ut ecclesia militans huius sanctæ communionis (quæ pijs hominibus inæstimabilis thesaurus est) ad altare domini recordetur, pioq; desiderio magis fidem suam (quæ de hac communione est) exerceat, q̃ sanctos, alioqui semper pro nobis apud deum solicitos excitet. Nec potest uideri recens, quod & ecclesia ueteris legis obseruasse legitur. Sic Moyses pro populo qui uitulū conflatilem adorauerat, intercedens, inter orandum, patrū memoriam recolit: Recordare (inquit) Abraham, Isaac,

Exod.33 & Iacob seruorum tuorum. Tres item pueri Hebræi in

Danie.3 Cyp.lib. epist.2, epist.6 fornace succensa sic orasse leguntur: Ne auferas à nobis misericordiam tuam domine deus noster, propter

Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Iacob sanctum tuum. Certe Cyprianus uetus ille ac uere pius ecclesiæ doctor testatur, in ecclesia solitas celebrari oblationes & sacrificia ob commemorationes martyrum, qui ad immortalitatē gloriosæ mortis exitu transierunt. Et Augustinus contra Faustum Manich. lib. 20. cap. 21. Populus (inquit) Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandā imitationem & ut meritis eorum consotietur ita tamen ut nulli martyrum, quamuis in memorias martyrū construamus altaria. Et ut alibi ait: Non cōstituimus eisdem martyribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia, quoniam non ipsi, sed deus eorum, nobis est deus, Honoramus sane memorias eorum, tanquam sanctorum hominum dei, qui usq; ad mortem suorum corporum pro ueritate certarunt, ut innotesceret uera religio falsis religionibus uictis atque conuictis. Quis autem audiuit aliquando fidelium, stantem sacerdotem ad altare, etiam super sanctum corpus martyris, ad dei honorem cultumque constructum, dicere in præcibus, Offero tibi sacrificium Petre uel Paule uel Cypriane, quū apud eorū memorias offeratur deo, qui eos & homines & martyres fecit & sanctis suis angelis cœlesti honore sociauit, ut ea celebritate, & deo uero de illorum uictorijs gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atq; palmarum, eodē inuocato in auxiliū, ex eorū memoriæ recordatiōe adhortemur. Quæcūq; igitur adhibētur religiosorū obsequia in martyrū locis, ad ornamenta sunt memoriarū, nō sacra sunt uel sacrificia mortuorū tanq̄

Augu. contra Fau. Mani. lib. 20. c. 21.

Augu. li. 3. contra epist. Pelag. ad Bonifa. ca. 8

Latria soli deo debetur. deorum. Hæc ille. Ergo non adoramus sanctos, non facimus eos mediatores, non seruimus illis cultu, qui latria nuncupatur, quod hæc soli deo ac Christo debeatur,
Ephe.2 sed ad altare Christi (cuius ipsi sancti membra sunt) eos
1.Corint.4 Ephe.2 ut domesticos dei amicos, ac pios & sedulos apud deum pro nobis interpellatores agnoscimus, ipsorumq; meri-
Corint.4 Ephe.2 tis (quæ & dei dona sunt) per fidem participes fieri petimus. Nec hoc sentimus, sanctorũ preces (quibus adiuuari petimus) ipsorũ meritis inniti sed potius Christi, cui
Ephe.4 iam ueluti incorporati existunt. Neq; ignoramus, sanctos omnes, siue ab illo antiquo Abel usq; ad Iohannem Baptistam, siue ab ipsis apostolis usque ad hoc tempus, & deinceps usq; ad terminum seculi, in domino tantum
1.Corint.1. 2.Corint.10 esse laudandos, non in seipsis: quia illorum uox est gratia dei, sum id quod sum, & ad omnes pertinet, ut qui gloriatur, in domino glorietur.

Ratio missæ requirit commemorationem defunctorum in Christo. Porro quum synaxeos ratio requirat, sanctorum commemorationem in missa fieri quanto magis par est, ut & defunctorum in Christo ad tanti sacrificij oblationem memores simus. Opponimus autem his qui
Aug. de cura pro mortuis gerend. hanc institutionem ueluti ignotam ueteri ecclesiæ calumniãtur uniuersalem consensum ecclesiæ omniũ temporum, quæ euidens plane testimonium est, quod hæc ordinatio sit apostolica. Beatus Augustinus, libro quem de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum perscripsit: Vacare (inquit) non potest quod uniuersa pro defunctis ec-
2. Macha.12 clesia supplicare cõsueuit, & ex Machabæis locum citat quo ostẽditur oblatum pro mortuis sacrificiũ. Nec hoc contentus Augustinus, adiecit: Sed etsi nusquam

(inquit)

(inquit) in scripturis ueteribus omnino legeretur, non parua hac consuetudine claret authoritas, ubi in preci bus sacerdotis (quæ domino deo ad eius altare fundun tur) locum suum habet etiam commemoratio animarũ, & non multo post cap. 4. Non sunt (inquit) præter mittẽdæ supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana societate defun ctis, etiam tacitis nominibus quorumque, sub generali commemoratione suscepit ecclesia, ut quibus ad ista desunt parentes, aut filij, quicunque cognati uel amici, ab una eis exhibeatur matre cõmuni. Quin capite ulti mo, satis indicat quemq; diligentius hæc facere pro ne cessarijs suis, deinde generatim pro omnibus. Itidem Chrysostomus hunc ritum orandi quotidie in sacrificio laudis (quod iuge uocant) pro defunctis in ecclesia græ ca semper fuisse, eundemq; apostolicæ traditionis esse, asserere non dubitauit, Quibus Iohannes Damascenus in sermone de his qui in fide hinc migrarunt, subscribẽs ait: Apostoli discipuli saluatoris in tremendis uitali busque sacramentis, memoriam eorum qui fideliter ob dormierunt, habendam esse dixerunt: Et hanc receptam & generalem catholicæ ecclesiæ obseruationem fuisse toto sermone confirmat. Si quis ex uetustioribus plures desideret, post Dionysium testis est Tertul. oblationes pro defunctis ecclesiam annua die facere. Testis Cypria nus libro. 1. episto. 9. Testis Gregorius Nazianzenus theologus ad Cæsareum fratrem de matre sua, Grego rius item Nyssænus, Basilius lib. quæst. ad Antiochum principem, quæst. 34, docet, sanctorum animas sentire

Ibidem. c. 4

Ibidem. c. vlt.

Chry. to. 4 homi. 69

Io. Damasc. in sermo.

Diony. c. 7 cæl. hierar.

Ter. ad uxo.

Cyp. lib. 1. epist. 9

Gre. Nyssæ.

Basil. li. q̃st. ad Antioch.

beneficia, quum super illis fiunt conuentus & peractiones bonorum: Nam si non aliquo (inquit) beneficio participarent, non fieret in cura & exeqijs commemoratio. Ambrosius in epistola ad Faustinum, ob Germanæ obitum dolentem: Ego eam (inquit) non tam deplorandam, q̃ orationibus prosequendam reor, non mœstificandam lachrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius domino commendandam arbitror. Rursus de obitu Theodosij Imperatoris: Dilexi (inquit) uirum, & præsumo de domino q̃ suscipiat uocem orationis meæ, qua prosequor animam piam, da requiem seruo tuo Theodosio, illo conuertatur anima eius unde descendit, ubi mortis aculeum sentire non poßit, ubi cognoscat mortem hanc non hominis finem esse, sed culpæ.

Ambro. ad Faustinum.

Idẽ de obitu Theodo.

Au. in enchi, Libr. retract. 2. ca. 63 Ad Dulcitiũ Lib. de cura pro mor. ge.

Sed ut ad Augustinum reuertamur, hic in Enchiridio ad Laurentium (in quo opusculo beatus ille pater existimat se diligenter esse complexum, quomodo sit colendus deus) præterea Dulcitij quæstionibus respondens, denique in eo quem citauimus libro, de cura pro mortuis agenda, hanc rem non obiter, sed ex professo tractans, ex catholica & orthodoxa traditione diffinit, triplicem esse dum in hoc corpore uiuitur, uiuendi modum.
1 Vnum tam bonum, ut hæc post mortem non requirat, in quo Apostoli & sancti dei martyres,
2 quum hinc decederent, inuenti sunt. Alterum tam malum, ut ei non prosint in ista post mortem, qualis est eorum, qui etsi Christi lauacro in ecclesia baptizati, nec ab ea ullo schismate uel heresi præcisi sint, in lethali-

In ench. c. 17

bus tamen criminibus (quæ nulla pœnitentia diluunt) usq; ad ultimum huius uitæ diem pertinacißime perseuerant, de quibus Apostolus dixit: Quoniam regnum dei non poßidebũt. Tertium uero, ueluti medium quẽdam uidendi modum, nec tam bonum, ut non requirat ista post mortem, nec tam malum, ut ei non prosint ista post mortem, qualis est eorum, qui pœnitentes in fide et confeßione Christi obdormiunt, necdum tamen peccati reliquijs penitus expurgatis, quos non incredibile est p ignem quendam purgatorium expiari, certe cõstat eos, quanto magis minusue bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusue saluari, qui sane tales sunt, ut meritum sibi in hac uita compararint, ut eis hæc post mortem prodesse poßint, nimirum meritum fidei, quod promißionem habet communionis sanctorum, quemadmodũ superius abunde declaratum est.

Ephe. 5. 3

Assertio Augusti. de statu animarũ post mortem.

QVum igitur aduersarij nobis obijciunt, nos nostris tantum aut subleuari actibus aut grauari, Pauli Apostoli sententiam citantes, quum inquit: Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisq; secundũ ea, quæ per corpus geßit, siue bonũ siue malum. Respondet Augustinus: Ea q̃ pro defunctis cõmendandis frequentat ecclesia, huic apostolicæ sententiæ nequaquam esse aduersa. Fatemur enim plane, hic omne meritũ cõparari, quo post hanc uitã poßit releuari quisquã uel grauari, quod nemo recte speret, se id quod hic neglexit, quum obierit, apud deum promeriturum, Ergo si meritum, per quod ista prosunt, nullũ comparatum est in hac uita, frustra quæritur post hanc

Respondet aduersarijs. 2. Corin. 5

Augu.

Quibus defunctis, uiuentium pietas prosit.

uitam, Sin comparatum est, fit ut aliquid adiuuent istà defunctos, quæ post obdormitionem pro eis religiose facta fuerint, ita ut neque inaniter ecclesia, uel suorum cura, pro defunctis, quod potuerit, religionis impendat, & tamen ferat unusquique secundum ea quæ gessit per corpus, siue bonum siue malũ, reddẽte domino unicuiq; secundum opera eius, ut enim hoc quod impẽditur, possit eis prodesse post corpus, in ea uita est acquisitum, quam gesserunt in corpore. Breuiter, *genere uitæ quod gessit quisq;, per corpus efficitur, ut prosint uel nõ prosint, quæcũq; pro illo pie fiunt, quum reliquerit corpus.*

Matth.16
Roma.2

Oramus pro omnibus qui in signo fidei decesserunt.
Aug. ibidem.

NEc tamen ideo, quia non omnibus prosunt hæc pietatis officia, non debemus pro omnibus, qui in signo fidei decesserunt, orare. Nam(*ut idem beatus pater ait*) *quum sacrificia, siue altaris siue quarumcunque eleemosynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro ualde bonis gratiarum actiones sunt, pro non ualde malis propitiationes sunt, pro ualde malis, etiamsi nulla sunt adiumenta mortuorũ, qualescunque tamen uiuorum consolationes sunt.* Certe *charitas Christiana, uirtus est mire efficax & ampla, quæ se non continet quin & pro uiuis & defunctis sit solicita, ita ut commembra nostra* ex hoc *seculo emigrantia, pia prece domino commendet, quam nostram pietatem charitatis fructum apud deum inanem esse quis dicere ausit.*

1.Corin.10

QVod uero *synaxeos ratio postulet, in missa potißimum, animarum commemorationẽ fieri,* Augustinus *alibi declarat*: Piorum (*in-*

Aug. de aia

quit) animæ mortuorum non separantur ab ecclesia, quæ etiam nunc est regnum Christi, alioqui nec ad altare dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Christi, qđ tamen pie fieri, quis dubitet? Recte enim pro eis offertur corpus Chrsti, qui membra sunt Christi. Et quum conuiuiū domini unitas sit corporis Christi, quis ab illius participatione animas piorum excludat, qui membra sunt corporis eius? Vide uero q̄ diligenter pietatem istam idem Augustinus libro.9.confeßionum commendet, ubi reperies quemadmodum pro Monica matre sacrificium prætij nostri obtulerit, quas preces fuderit, quantis præconijs pia Monicæ desideria prosequatur. Illa (inquit) imminente die resolutionis suæ, tantummodo memoriam sui, ad altare tuum (ò Christe) fieri desiderauit, cui nullius diei prætermißione seruierat unde sciret dispensari uictimam sanctam, qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis, computans delicta nostra, & quærens quod obijciat, & nihil inueniens in illo in quo uincimus. Ad cuius prætij nostri sacramentum ligauit ancilla tua animam suam uinculo fidei, nemo à protectione tua dirumpat eam. Hæc ille.

& eius orig. lib.1.c.9.& seq.

Idē ad Bonifa. epist.50

Ephe.4.

Idem lib.9 confess.

Coloss.2

Vincimus in Christo diabolum.

Nec contentus, quod ipse parentes pijs præcibus domino commendasset, orat ut idem perpetuo faciant, qui sua legerint. Inspira (inquit) domine deus meus, inspira seruis tuis, fratribus meis, filijs tuis, dominis meis, quibus & uoce & corde & literis seruio, ut quotquot hæc legerint, meminerint, ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ cum Patricio quondam eius con-

Ibidem.

iuge, per quorum carnem introduxisti me in hanc uitā. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce transitoria, & patrum meorum, sub te patre, in matre catholica, & ciuium meorum in æterna Hierusalem, cui suspirat peregrinatio populi tui ab exitu usque ad reditum; ut quod illa à me proposcit extremum, uberius illi præstetur in multorum orationibus, tam per confeßiones quàm per orationes meas. Hactenus Augustinus.

Extrema postulatio Monicæ.

Aug. de cura pro mort. ca. 4.&seq. Itē de aīa & eius orig. li. 1 c.9.& seq. & ad Vicen. Vict. li. 3. c. 11 In enchirid. c. 109

PORRO duo sunt, quæ hic beatus pater requirit, ut supplicationes istæ spiritibus mortuorū prosint. Primum, ut fiant recta fide ac pietate, ut scilicet uerbis recordantis, & precantis affectus accedat, sine quo nec externa supplicatio, nec exanimorū corporum in quālibet sanctis locis depositio, ullas suppetias animabus ferunt. Secundo, ut tales fuerint defuncti, qui quum uiuerēt, ut hæc sibi postea prodesse possent, meruerīt, Quorum (inquit) animas pietate suorum uiuentium releuari, quum pro illis sacrificium mediatoris offertur, uel eleemosynæ in ecclesia fiunt, omnino negandum nō est. Quo fit ut in Canone non pro quibuslibet, sed tantum pro his, qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis, sacerdos oret, Nam (ut Augustinus alibi ait) nec credendum, nec docendum, nec dicendum est sacrificium Christianorum pro his qui non baptizati de corpore exierūt offerendum, sed tantum pro eis qui membra sunt Christi.

Canon.

ADuersarij itaq; iniuria calumniantur ac fingunt orthodoxos dicere se, hoc sacrificium et

mortuis applicare, seq; illis remissionem culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato mereri, seque mortuis liberationem à pœnis purgatorij suis meritis ac uirtute polliceri. Nam in Canone nulla eiuscemodi applicationis (maxime quæ sine fide fiat) nulla meriti sacerdotis, nulla pollicitationis humanæ mētio fit, sed tota actio & oratio, ex fide & charitate proficiscens, soli indulgentiæ dei innititur, & per Christum dominum omnia quæ petuntur, concedi deprecatur, Quin ut Canon omnem meriti humani præsumptionē excluderet, oratione statim subsequente (in qua iterum pia ac religiosa sanctorum cōmemoratio fit) sic habet, Intra quorū nos consortium non æstimator meriti, sed ueniæ quæsumus largitor admitte, per Christum dominum nostrum. Ecclesia ergo quemadmodum pro uiuis, ita et pro spiritibus defunctorum sacrificium mediatoris offert (id est, passionem domini deo repræsentat, illosq; pia oratione propitiationi tanti sacrificij semel oblati commendat, firmissime credens, q. hoc sacrificium in cruce oblatū, tum uiuis, tum fide defunctis ad relaxationem prosit. Quod Innocentius tertius recte ac grauiter sic explicauit: Orat (inquit) pia mater ecclesia, non solum pro uiuis, sed etiam pro defunctis, et eos sacræ oblationis) nimirū in cruce factæ) intercessioni commendat, certissime credens: q. sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem uiuentium, uerumetiam ad absolutionem ualeat mortuorum. Quæ omnia in Concilio Cabilonen. dubio procul, diligentissime expensa sunt, in quo inter alia sic statutum

Aduersariorū calumnia detegitur.

Canon explicatur.

Canon oēm meriti humani pſumptionē excludit.

Inno. 3. de sacro. alt. myste. li. 4. c. 5

Concil. Cabilonen. c. uisum, de conse. dist. 1

legimus: Visum præterea nobis est, ut ĩ omnibus missarum solennibus pro spiritibus defunctorum, loco competenti, in ecclesia ad dominũ deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro uiuentibus & pro quibuslibet necessitatibus dominum deprecetur, ita nimirũ nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in missarum solennibus fundantur.

Vides quantis testimonijs, ecclesiæ uetustissimus perinde ac pientissimus ritus astruatur, quẽ ob solos abusus malorum sacerdotum hoc diuinissimum sacramentum & missæ mysterium prophanantium sugillari non oportuit, multo minus tolli. Fuerũt & diui Augustini, imo sanctorum Apostolorum tempore, qui hoc sacramẽto ac sacrificio abuterentur, Propterea ĩñ neq; sacramento neque sacrificio quid detractum est, sed abusus tantum damnatus est. Abusum Corinthiorum damnat Apostolus. 1. Corinthio. 11. Abusum similem damnat Augustinus ad Aurelium de coercenda temulentia & contentione, scribens, ubi ebrietates & luxuriosa conuiuia in templis & cœmiterijs, tanquam maximam fœditatem ac turpitudinem insectatur, iubetq; ut oblationes pro spiritibus dormientium (quas uere aliquid adiuuare credendum est) super ipsas memorias non sint sumptuose, sed omnibus petentibus sine typo et cum alacritate præbeantur, neque uendantur, Sed si quis aliquid pecuniæ offerre uoluerit, id ut in præsenti pauperibus erogetur. Quod si fiat, nec superstites deserere uidebuntur memorias suorum, & id celebrabitur in ecclesia, quod pie & honeste celebratur, Interim tamen

Abusus corrigendus, non res pia mutãda.

1. Corin. 11

Aug. ad Aurel. de coercẽda temulẽtia.

Sacrificia pro mortuis qũo offerenda.

ecclesiæ ministro suo officio recte ac pie fungenti quod suum est non adimimus, Atq; hic erat tenenda eiusdem beati patris doctrina, qui in eadem epistola sanctissime consuluit eiuscemodi malum auferendũ non aspere, sed (sicut scriptum est) in spiritu lenitatis & mansuetudinis, non duriter, non imperioso modo, sed magis docendo q̃ iubendo, magis monendo q̃ minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercẽda est in peccato paucorum. Et si quid minamur, id ut cum dolore fiat, de scripturis comminando uindictam futuram, ne nosipsi in nostra potestate, sed deus in nostro sermone timeatur. Itaq; (eodem Augustino authore) prius erant monendi spiritales uel spiritualibus proximi, quorum authoritate & leuissimis quidem, sed instantissimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Hæc ille. Cuius doctrinam & nos sequuti in canonibus concilij nostri prouincialis sub titulo de Eucharistia hosce abusus paulo latius indicamus, & quod in nobis est correximus. Ibidem. Galat. 6 Ibidem.

EX his omnibus pius lector facile deprehendet sacrificij iugis rationem, quod ecclesia ab apostolis acceptum, toto terrarum orbe religiose celebrat, nõ desitura celebrare donec Christus redierit iudicare uiuos & mortuos, facile quoq; iudicabit, num aduersarij recte faciant qui hoc sacrificium ab ecclesia auferre & sacerrimum illum canonem diuini plenũ mysterij Theonino dente lacerare, atq; è medio tollere nitantur. Prætera num Christiana erga orthodoxos charitate utantur, qui ipsos nihil tale cogitantes grauissimo crimine Epilogus.

insimulant, quasi scilicet Christum denuo crucifigant, eiusq; beneficium obscurent, nimirũ quod (ut illi fingũt) oblationi in cruce factæ sanctificationẽ pro peccatis nostris detrahant, ac suo operi ascribant. Et ut cætera quæ de generali sacrificij ratione attulimus, omittamus, saltẽ id locupletißime nos ostendisse credimus, in hoc ecclesiæ sacrificio adeo non obscurari beneficium Christi, ut eo potius q̃maxime illustretur, ac q̃ late pateat pulcherrime ostendatur, exponatur expositũ deniq; & repraesentatum oculis & auribus summa quadã pietatis dulcedine ingeratur, ac demũ mente, per fidẽ & charitatẽ accedente, eximio ac incredibili cũ fructu capiatur. In quo argumẽto et si uel prolixiores uel ineptiores fuerimus, q̃ susceptæ institutionis modus ferre uideatur, ignoscendum tamen nobis putamus, quibus hoc q̃maxime in uotis fuit, ut rem cognitu admodũ necessariã, sed hac tempestate summa cũ animarũ iactura, ac ecclesiasticæ unitatis ac pacis detrimẽto mire cõtrouersam ac obscuratã (quod in nobis est) expediremus. Quod si aliqua ex parte factum est, soli deo gratia, sin secus, luculentiorem ecclesiæ diffinitionem (cui hæc omnia libenter submittimus) ex animo optamus.

In sacrificio missæ beneficium Christi quãmaxime illustratur.

IAm ad susceptæ institutiõis ordinẽ reuertamur. Cerimonijs itaq; q̃ circa sacrosanctæ Eucharistiæ confectionẽ & distributionẽ totius ecclesiæ cõsensu adhibẽtur, aliqua saltẽ ex parte explicatis, nunc de uirtute & efficacia huius sacramenti dicendũ occurrit. Quanquã uero ex superioribus satis superq; deprehẽdatur, quæ tãti sacramẽti uis & efficacia sit, tamen quia hinc tota sa-

De uirtute & efficacia sacramenti eucharistiæ.

cramenti utilitas pendet, ut nō solum sciamus quid nam sit ipsum sacramentū, sed & quæ sit causa institutionis & qui sint eius fructus & effectus, (Hoc enim solū nobis prodest, ut sciamus quem fructum ex sacramenti sumptione capere debeamus) Idcirco quambreuißime epilogi in mortem institutionis huius sacramenti rationē & uirtutem repetemus.

Principalis ergo huius sacramenti uirtus est, ut qui sumit hoc sacramentū carnis & sanguinis domini, ita cū ipso coniungatur ut Christus in ipso & ipse in Christo inueniatur, quemadmodū ipse dixit: Qui manducat meā carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Perceptione enim huius sacramenti quæ recta fide fit, ipsum filium dei suscipimus, ac Christi corpus & membra efficimur. Et quia Christum suscipimus, thesaurum illum percipimus, in quo omnia peccata remittuntur, in quo mors abolet, in quo uita nobis communicatur: Viuificat quidem dei uerbum, quemadmodum apostoli senserunt, domino dicentes: Domine, quo ibimus? uerba uitæ æternæ habes. Sed non minus uiuificat Christi corpus, omnipotenti uerbo (à quo uniuersa uiuificātur) coniunctum. Caro enim saluatoris uerbo dei (quod naturaliter uita est) coniuncta, uiuifica effecta est. Ergo quando eam in fide & charitate comedimus, tunc uitam habemus in nobis, illi carni cōiūcti quæ uita effecta est. Hac de causa Christus in exuscitandis mortuis, nō solummodo uerbo ut deus utebatur, uerūetiā carnē suā ut luti cooperatricē adhibebat ac tactu mortuos excitabat ut ostenderet corpus quoq; suum uiuificare posse. Quod

Cyril. in Ioā.
Iohan. 6
Roma. 5
1. Corint. 6
Ephe. 1. 2
Iohan. 6
Caro Christi uiuificat.
Cyril. in concil. Ephes.
Matth. 8
Marci. 1. 5
Lucæ. 7

si solo tactu suo corrupta redintegrantur, quomodo nõ uiuemus qui carnem illam et gustamus et manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatem suã participes sui. Porro, oportuit ut non solum anima per spiritum sanctum in beatam uitam ascenderet, uerumetiam üt rude atq; terrestre hoc corpus cognato sibi gustu, tactu & cibo ad immortalitatem reduceretur. Non quidem ut qui corpus Christi sumerent, iam statim ne temporali quidem morte morerentur, sed ne morerentur in æternum. Propterea quum dixisset Christus; Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, continuo subiecit, Et ego resuscitabo eum in nouißimo die, ut habeat interim secundum spiritum uitam æternam in pace & requie conscientiæ, ac tandẽ caro etiam eius uita æterna non fraudetur, nimirum resuscitanda in nouißimo die.

Aug. in Iohã. tract. 26

Iohan. 6

Caput Io. 6

VT autem quis contendat caput Iohannis sextũ de spirituali manducatione tantum intelligendum, quod tamen sanctißimi patres etiam ad sacramentalem manducationem cum fide coniunctam accommodare non dubitarunt, saltem is uerba Christi, quibus hoc sacramentum instituit ac porrigit, intueatur, quæ luce clarius ostendunt quid nobis in hoc sacramento Christus exhibeat: Hoc (inquit) est corpus meũ quod pro uobis tradetur, Hic est sanguis noui testamẽti qui pro multis effundetur in remißionem peccatorum. Quibus uerbis quid aliud Christus testatur q̃ se porrigere corpus suum pro nobis in ara crucis immolatum, & sanguinem in remißionem & absolutionem peccatorũ nostrorum

Matth. 26
1. Corint. 11

effusum? Is ergo quem peccatorum suorũ ex animo pœnitet subindeq; contrito & humiliato spiritu accedit, suauiterq; recolit ac memoria recondit, qd' pro se Christus corpus suum tradiderit, & sanguinem in remissionem peccatorum fuderit, atq; ita deum plena cõcepta fiducia hoc sacramentum percipit, is inquam certum pignus remissionis peccatorum, immortalitatis, & uitæ æternæ capit. Quo enim alio pignore Christus de tantis donis nos certiores redere potuit, q̃ impertitiõe sui pretiosi corporis, inæstimabilis utiq; thesauri, quo nos sibi tanquam membra adiungit, ut ubi ipse sit, illic et nos simus. Quemadmodum Hilarius dixit, Hæc sacramenta suscepta facere, ut & Christus in nobis & nos in Christo simus. O ineffabilem dei benignitatem, o suauissimũ summi dei erga nos amoris pignus & testimoniũ, quod Christo nõ fuit satis se pro nobis in mortem tradere, nisi & se nobis daret in cibum, ut in eo saluati & innouati, ex eo etiam tanquam solido cibo uiuamus ac grandescamus atq; adeo in eum conuertamur, ab eo nunquam separandi, quemadmodũ pientissime Augustinus in persona Christi, cibus (inquit) sum grandium, non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me.

Eucharistia certũ pignus uitæ æternæ.

Iohan. 12.

Hilarius.

August.

Vide uero quanti & q̃ mirifici fructus hũc principalem Eucharistiæ finem consequantur. Nam in primis, qui per fidem intelligit, quomodo Christus se totum ei impartiat, & ineffabili charitate adiungat is non potest non uicissim se totum Christo cõsecrare. Initio ergo quammaxime cauendũ ducet, ne iam factus templum Christi, corpus suum & animam corpore Christi

Fructus qui hunc euchari stiæ finem co mitantur.

1

iam coniuncta, rursus inquinet, polluat ac peccatis pro-
1.Corinth.6 stituat. Nescitis (inquit Apostolus) quoniã corpora ue-
stra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Chri-
1.Corint.10 sti, faciam membra meretricis? Absit non potestis men-
2.Corint.6 sæ domini participes esse & mensæ dæmoniorum. Quæ
enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ so-
cietas luci ad tenebras? quæ autem coniunctio Christi
8.Fructus. ad Belial? Deinde curat is, ut cui Christus iam factus
est cibus, ipse rursus cibus Christi mũdus inueniatur. i.
ut uoluntati Christi se totum accõmodet, sic enim Chri-
Iohan.4 stus cibatur. Hi uero tam insignes sacramenti fructus
quammaxime in sanctis dei eluxerunt, qui non tantum
ab omni pollutione corporis et animæ se continuerunt,
sed & reciproco amore propter Christum corpora sua
immanibus tormentis tradiderunt, ne mortibus quidem
truculentißimis ab illo dimobiles. Vt unum uel alte-
Ignatius. rum exemplum afferamus, Ignatius ille martyr egre-
gius ad bestias damnatus ardore martyrij, in hæc uer-
ba prorupit: Frumentum Christi sum, dentibus bestia-
rum molar, ut panis Christi mundus inueniar, ignes, cru-
ces, bestiæ, discerptiones membrorum ac totius corpo-
ris pœnæ, & omnia in me unum supplicia, diaboli arte
quæsita, cumulentur, dummodo Iesum Christum merear
adipisci. Et ne eandem constantiam in sexu fragili desi-
S. Agnes. deres. Agnes uirguncula, necdum tertiumdecimum æta-
Amb. in uita Agnetis. tis annum egressa, uide quàm ardet & æstuat, quàm for
titer de carne, mundo & diabolo triumphat, huius pre-
tiosißimi thesauri uirtute: Discede (inquit ad tyranni
filium fœda libidine æstuantem) à me fomes peccati, nu-

trimentum facinoris, pabulũ mortis. Discede à me, quia iam ab alio amatore præuenta sum. Et post pauca: Iam mel & lac ex ore eius suscepi, iam amplexibus eius castis astricta sum, iam corpus eius corpori meo sociatum est, & sanguis eius ornauit genas meas, cuius odore reuiuiscunt mortui, cuius tactu fouentur infirmi, cuius opes nunquã deficiunt, cuiusq; diuitiæ nõ decrescũt, ipsi soli seruo fidẽ, ipsi me tota deuotione committo. Quid Laurentius? Nunquid nos is tibi bene saginatus fuisse uidetur hac esca, et illo calice ꝓbe inebriatus? q pro illius dulcedine immanißima tormẽta nõ sensit. Mãsit in Christo usq; ad tentationẽ, mãsit usq; ad tyrãnicã interrogationẽ, mãsit usq; ad acerrimã cõminationẽ, mansit usq; ad peremptionẽ, parũ est, usq; ad immanẽ excruciationem mansit. Nunquid hic tibi temere dixisse uidetur ad Sixtũ iam cruci affixum? Quo progrederis sine filio pater, quo sacerdos sancte sine diacono ꝓperas? Tu nunquam sine ministro sacrificiũ offerre cõsueueras. Quid in me igitur displicuit paternitati tuæ, nũquid degenerẽ probasti, experire certe, utrũ idoneũ ministrum elegeris, cui cõmisisti dominici corporis & sanguinis distributionẽ? Certe Cyprianus testatur: Ab hoc sacramẽto ne eos quidẽ qui inter illius tẽpestatis persequutionũ procellas lapsi essent, si tamẽ iam Christi nomẽ fortiter confiterẽtur secludi, idq; ꝓpterea, ut quos excitamus (ĩquit) et exhortamur ad præliũ nõ inermes et nudos relinquamus, sed ꝓtectione sanguinis & corporis Christi muniamus. Et quũ ad hoc fiat eucharistia, ut poßit accipiẽtibus eẽ tutela, quos tutos eẽ cõtra aduersariũ uolumus, muni

Laurentius: Augu. in Ioh. tract. 27

Cyprianus.

Ibidem

mento dominicæ ſaturitatis armemus. Et poſt pauca, *Idoneus eſſe non poteſt ad martyrium, qui ab eccleſia nõ armatur ad prælium, & mens deficit, quam non recepta Euchariſtia erigit & accendit.* Hæc ille. Nos ergo martyribus tanto inferiores, ſi tantum robur de nobis polliceri non audemus, ſaltem hunc fructum ex Euchariſtiæ perceptione referre oportet, ut deinceps omnia peccatorum inquinamenta horreamus, & omnis ſapor delectamentorum carnalium nobis ſit quaſi rancidum radensq; palatum acutæ mordacitatis acetum. Solus uero Chriſtus nobis ſapiat, ut ſcilicet nihil aliud ſtudeamus q̃ eius paßionibus communicare, & eam conuerſationem imitari, quam ipſe geßit in uita.

Bern. in pſal. qui habitat, ſermo. 3

Cyp. de cœna domini.

August. de ſacramen. fidel.

ET quo magis huius ſacramẽti uirtus illuſtretur, ad cæterorum etiam ſacramentorũ efficaciã conferenda eſt. Sub baptiſmum quum exorcizamur quaſi molimur, quando baptizamur quaſi cõſpergimur, quãdo ſpiritus ſanctificationem accipimus (quod in confirmatione fit) quaſi coquimur. At in hoc ſacramẽto Chriſti panis efficimur. Item in baptiſmo omnis peccati reatus tollitur, chirographum damnationis noſtræ deletur, & ea gratia nobis confertur, ne amodo nobis concupiſcentia, ſi uolumus, noceat. In confirmatione, aduerſus concupiſcentiam armamur, ſed tamen ipſius cõcupiſcentiæ fomes non aufertur. Hic fomes, ſi rurſus (ut ſolet) efferis motibus, ebulliat, et uel incogitantes uel non reſiſtentes in peccatum præcipitet, poſt priora illa duo ſacramenta (quæ non iterantur) altera ſupereſt poſt naufragium tabula, nimirum pœnitentia, efficax cõtra pec-

Confirmatio.

catum

catum medicina, qua deus lapsis peccatoribus, ad se per fiduciam misericordiæ (quæ est in Christo Iesu) ex toto corde conuersis, peccata iterum condonare paratus est. Sed nunquid etiamnum post condonata peccata per pœnitentiam, infirmitas carnis tota tollitur? Nequaquam, sed manet adhuc idem ille fomes, manet in carne concupiscentia, quæ nos rursus ad malum incitare pergit, atq; adeo nũquam interquiescens hoc agit, ut etsi in hoc corpore sine crimine, nõ tamen sine peccato esse possimus. Interim nec mundus nos deserit, sed circunstans ad malum solicitare nunquam desinit, diabolus quoque, quo magis nos de uita in melius commutanda solicitos uidet, tanto acrius contra nos bella parat ac instaurat, atque non aliter q̃ leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Ergo ut aduersus perpetuos istos ac sæuissimos hostes partim domesticos, partim externos (cum quibus nobis tota uita belligerandum est) fortiter consistamus, noua semper ope, nouis suppetijs subinde est opus, quæ est gratia huius sacramenti Eucharistiæ sacrosanctæ. Hæc enim fomitem mirifice temperat ac restinguit, & quo minus grauioribus peccatis solicitante, carne, mundo, ac diabolo consensum prebeamus, prohibet, minora uero peccata omnia diluit. Hæc mundum & quæ in mũdo sunt, omnia pro Christo, ueluti stercora, contemptibilia facit, Hæc fortiorem illũ athletam, nempe Christũ, introducit, qui fortem armatũ, arcẽ animi nostri præoccupantem (nimirum diabolum) superueniens uincit, uniuersaq; arma, in quibus confidebat, aufert, & spolia distribuit. Non inscite Bernardus: Si quis (inquit) ex

Pœnitentia

Ezech. 33

Au. in enchi. c. 64

1. Iohan. 2. 3

Lucæ. 11

1. Petr. 5

Ber. in sermo de cœna dñi.

Lucæ. 11

Ibidem.

nobis non tam acerbos sentit iracundiæ, inuidiæ, luxu rie, & eiusce modi criminum motus, gratias agas corpo ri & sanguini dominico, & gaudeat quod pessimũ ul-

Eucharistia aiæ medicina efficacissima. *cus accedat ad sanitatem.* Ergo *per baptismũ abluimur, per confirmationem roboramur, per pœnitentiam rela psi mundamur.* Sed *per* Eucharistiam, *intus latẽtis mor bi & perpetuæ infirmitatis nostræ conscij medicamur, ac dulciter reficimur & consummamur, deniq; aduer sus omnes peccati, mundi ac diaboli ĩsidias roboramur ac sustentamur fidei & charitatis augmento.* Quis *er go non uidet q̃ indigeamus hoc sacramẽto per totam ui tam, qui in carne peccati inter tot mũdi & diaboli in- sidias commoramur, ab hostibus illis nunquam tuti aut*

3.Regum.8 *securi?* Et *quis tandem ex nobis est, qui non aliquando*

Augu.ad Ianuarium. *peccet, qui non labatur?* Iteratur *ergo (ut inquit* Augu *stinus) quotidie hæc oblatio, quia quotidie peccamus, peccatis, sine quibus mortalis infirmitas consistere non potest.* Et *quia quotidie labimur, quotidie* Christus *my stice immolatur pro nobis, dedit enim nobis hoc sacramẽ tum salutis, ut (quia nos quotidie peccamus, & ille iam*

Roma.6 *mori non potest) per hoc sacramentum remissionem cõ-*

Matth.11 *sequamur.* Adeamus *igitur* Christum *singuli, qui labo ramus, qui onerati sumus, qui ægrotamus, qui tentatio num procellis quatimur ac iactamur.* Ad *presens illud*

Psal.54 *remedium nobis propositũ properemus.* Ei *(qui & uir tus & refugium nostrum est & adiutor in tribulatio nibus) nos magna cum fide copulemus, atq; adeo uirtu-*

Coloss.2 *tem in corpore & sanguine eius sitam (qua omnes po testates inimici fortiter debellauit) in uiscera nostra*

traijciamus, Nam si qui fimbriam uestimenti eius teti- gerunt, recte omnes conualuerunt, quanto magis corro borabimur, si totum illum in nobis habeamus? Sedabit ille in nobis seruientem membrorum nostrorum legem, perturbationes animi extinguet, morbos omnes depel- let, ab omni casu nos eriget, & inimici potestate deui- cta, ad ueram pietatem concitabit, atq; adeo in seipsum nos transformabit. Hic est ergo principalis finis huius sacramenti, nempe ut Christo incorporemur, deq; remis- sione peccatorum & futura gloria, tanq̃ pignore quo- dam certi reddamur, ac ueluti uiuificatrice quadã me- dicina sanemur, reficiamur, erigamur, consolidemurq;. Atq; hæc omnia Christus significare uoluit hisce uer- bis, Accipite & comedite, hoc est corpus meũ quod pro uobis tradetur. Accipite meam carnem in remißionem peccatorum pro uobis traditam, & manducate, mandu cãtes in me transformamini, & reiectis omnibus terre nis cupiditatibus in me manete & ego in uobis.

Lucæ.8 Chryso. in Mat.ho.16

Principalis finis huius sacramenti.

Matth.26 1.Corint.11

SEd qd ille subiũgat, uideamus: Hoc facite (inquit) in meam cõmemorationẽ. Ad hoc, inquit, sacramẽ tũ istud uobis relinquo, ut scilicet non tantũ corpus & sanguinẽ meũ manducetis ac bibatis, sed et ut tãti bñficij (qd' uestri causa moriens uobis ĩpetraui) nempe remis- sionis peccatorũ, et uitæ æternæ semp memores sitis & semper ad gratiarũ actionẽ couertamini, prædicãtes et annũtiantes mortẽ dñi uestri pro uobis occisi, idq; tãti- sper donec ueniat. Hic est ergo huius sacramẽti ꝓprius usus (quod & supra attigimus) ut mãducãtes et bibẽtes corpus et sanguinẽ dñi, in æterno cordis gaudio summa

1.Corin.11 Secundus eucharistiæ finis.

Proprius vsus huius sacramenti.

cum laude commemoremus, annuntiemus, prædicemus corpus Christi pro nobis traditum & sanguinem eius in cruce in remißionem peccatorum nostrorũ effusum, utq; confiteamur hoc esse unicum pretium redemptionis 1.Corin.6 *animarum nostrarũ, sicut Paulus ait:* Empti enim estis *pretio magno, exultate & portate deũ in corde & corpore uestro, Idq; facere nos oportet donec ueniat, ut rediens ad iudicandũ uiuos & mortuos, inueniat nos facere, quod ipse à nobis discedens ut faceremus instituit.*

Tertius finis huius sacri.

Postremo (quod & superius satis declaratum est) nemo ignorat hoc sacramentum institutum esse, ut sit efficax signum ecclesiasticæ unitatis & fraternæ charitatis, extra quam nemo rite accipit hoc sacramen- 1.Corin.10 *tum.* Hoc nimirum est quod dixit Apostolus: *Quoniam unus panis & unum corpus multi sumus, qui de uno pane & de uno calice participamus. Mysterium ergo pa-* August. *cis & unitatis nostræ (ut inquit Augustinus)* Christus *in mensa sua consecrauit, & per hunc cibum & potum societatem sui corporis & membrorum suorum intelli-* c.quia passus de consec.dist.2 *gi uoluit, quæ est ecclesiæ unitas. Qui ergo est in eius* Aug. de ciui. dei.li.21.c.25 *corporis unitate, id est, in Christianorum compage membrorum, ipse uere dicendus est manducare corpus Christi & bibere sanguinem Christi,* Ac per hoc *hæretici & schismatici ab huius corporis unitate separati, pos-* Aug. de sacra fidei. *sunt quidem idem percipere sacramentum, sed non sibi utile, imo uero sibi noxiũ, accipiunt enim id in testimonium contra se, qui non sunt in eo uinculo pacis, quod in illo exprimitur sacramento, diuisionem enim quærunt, quum panis ille cœlestis indicet unitatẽ, Vna mẽsa*

omnibus est proposita, idem cibus porrigitur, non diui ti amplius, non pauperi minus, q̃ Christus omnes æqualiter uocarit, idq; in propatulo fit, ut scilicet nos unum corpus agnoscamus & mutua charitate complectamur. O sacramentum pietatis, o signum unitatis, ò uinculum charitatis. Commendatur itaq; hoc sacramentum (quod & supra attigimus) in eiuscemodi rebus, quæ ad unum aliquid rediguntur, ex multis enim granis unus panis conficitur, ex multis racemis uinum confluit, ut participatione huius sacramẽti inter alia admoneremur gratiæ Christi, ut & nos unum simus, nos diligendo, unam tenendo fidem, unam spem, indiuiduam charitatem. Nec dubium est, quin hoc sacramentum hanc charitatem in nobis efficiat, mõ ut debet summatur. Vide (inquit Cyprianus) quid agant hoc sacramento saturati, intellige quæ loquãtur, q̃ sancti odoris sit quicquid illa eructuat gratiæ plenitudo, uerbum bonum, mores cõpositos, affectus pudicos, sensus pacificos, ita ut post odoramenta ista, gratiæ huius comparticipes, discurrant & mutuis se ad inuicem affectibus complectantur, Et quibus unus est panis, unum est corpus, & omnium unũ cor & anima una, uni Christo adhærens, &c. Certe hi sunt fructus, quos in nobis Eucharistiæ perceptio gignere debet, hi fines propter quos à Christo instituta & ueluti ultimum memoriale relicta est.

Chryſ.to.4 homil.51.In Matt.ho.33

Aug.in Ioh.

Cyp de cœna domini.

DE affectu quo ad altare accedendum est, quid attinet plura dicere? Nam quem hunc esse oporteat, & in canonibus Concilij nostri prouincialis, licet succincte & superius late docuimus. Paulus Apostolus

De affectu accedentiũ.

1.Corin.11

1.Corin.11 accessuros sic cōmonefacit: Probet (inquit) semetipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat: Accessuro itaq; ad hoc cœleste conuiuium, ad hanc magnā cœnam regis æterni, incumbit, ut se primum excutiat, ut conscientiæ suæ complicatam rationem euoluat, ut infirmitatem & peccatum suum agnoscat, ut de peccatis pœniteat, secum reputans q̄ graue sit commissum, ob quod expiandum, Christus dei filius in mortem tradere se non dubitauit, & si quid est criminis quod conscientiā grauat, id ut sacerdoti, Christi uice patefaciat, atque ea sarcina per uerbum absolutionis (quod non sacerdotis, sed Christi est) se exoneret, ut deniq; uolūtatem deinceps peccandi deponat. In primis autem omnē simultatem, si quam cum proximo habet, animo eximat, atq; etiam cum eo, quantum in se fuerit, in gratiam redeat. Hanc sane preparationem præcedere oportet. Quandiu enim homo peccatum & infirmitatem suam non sentit, ineptus est ad participandum hoc sacramentum, quod interioris hominis esuriem quærit. Esuriem quidem, de qua dictum est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, non quam sibi facit homo, sed quā dat deus. Plane inepti sunt qui ignorantes dei iustitiam, & suam uolentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti, qualis fuit ille superbus phariseus. Non enim bene habētibus (hoc est, se iustos & sine peccato præsumentibus) opus est medico, sed malehabentibus. Excluditur ergo ab huius sacramenti uirtute, & qui de se præsumēs resolutus cū nausea accedit, & qui impœnitens animo impuro & charitate uacua accedit, indigne certe accipit, qui tunc acci-

Marginalia: 1.Corin.11 — Primo requiritur excussio conscientiæ. Roma.3 — In primis oīs simultas deponenda. Præparatio — Aug.in Ioh. tract.27 — Matth.5 — Roma.10 — Lucæ.19 — Matth.9 — Chrysto.4 ho mi.6 — August.

pit quum debet agere pœnitentiam, ergo prius se iudicet & seueritate pœnitentiæ se exerceat, ut à seipso iudicatus, non iudicetur à deo, cessat enim uindicta diuina, si confeßio præcurrat humana. Nullus Iudas, nullus Simon hanc mensam adeat, pacis enim sacramentum inquisitioni pecuniarum et simoniæ non conuenit, nullus immisericors, nullus impurus accedat, nullus communicet, nisi ex discipulis sit, alioqui iudicium sibi mãducat & bibit, non quia malum accipit. sed quia bonum male malus accepit. Habentem enim adhuc uoluntatem peccãdi magis Eucharistiæ perceptione grauari, q̃ purificari constat. Rursus, si mens cuiuspiam de cætero peccandi non habeat uoluntatem nec mortalibus criminibus prægrauetur (nimirum talibus quæ iudicio sacerdotis per pœnitentiam uel publicam uel secretam prius expiari oportuit) is confidens de domini misericordia (qui peccata piæ confeßioni donare consueuit) acccedat ad Eucharistiã intrepidus & securus. Quod si peccatis quotidianis, non tamen mortiferis adhuc morderis antequã ad altare accedas, attende quid dixeris, nempe, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si dimittis, dimittetur tibi, securus accede, panis (nimirum cœlestis) non uenenũ est, sed uide si dimittis, Nam si non dimittis, mentiris, & ei mentiris quẽ non fallis, Mentiri deo potes, deũ fallere non potes, nouit ille quid agas, intus te uidet, intus te examinat, intus ĩspicit, intus iudicat, intus aut dãnat aut coronat, Breuiter, q spiritaliter manducare uult, uidebit ne sine ueste nuptiali se ingerat, sed ĩnocentiã ad altare portet

1.Corin.11 Chry.ho.51 in Matth.

Aug.tract.26 in Iohan. 1.Corin.11

Aug. de eccl. dogma.c.53

Psalm.31

Psalm.138

Matth.22 *euangelicæ parabolæ memor, quam Matthæus capite uigesimosecundo describit.*

Secūdo accedere debet fides. *SEcundo ut digne capias, fides accedere debet. Vt quid (inquit Augustinus) paras dentes & uentrē? crede, etiam & manducasti. Credere enim in eum, hoc est, manducare panem uiuum, qui credit in eum, manducat eum.*

August.

Qua fide opus sit. *Fide ergo opus est, qua sumens credas, non tantum ueritatem corporis & sanguinis domini in Eucharistia, sed & credas ac sentias per redemptionē, quæ est*

1 *in Christo Iesu, tibi gratis remitti peccata, qua Chri-*

2 *stum ueluti adhuc in cruce pro te pendentem, teq; sanguine suo in remißionem criminū aspergentem intuearis, & hoc sacrificium pro te semel immolatum summa*

Augu. 3 *cum laude ac prædicatione prosequaris, qua intelligas, te ueluti è manu Christi, corpus eius pro te traditum,*

Chryso. *& sanguinem in remißionem peccatorum tuorum effusum sumere, ut non aliter sis affectus, ac si dominū Iesum præsentem uideres, proindeq; carnem illam, quam*

Aug. in psal. 98. *tibi Christus ad salutem dat, prius adores quam manduces, Breuiter, ea fide imbutus eris, qua in causas institu-*

4 *tionis & fines huius sacramenti diligenter respicias, eademq; fide fructus tam mirificos (quos supra retulimus) capias ac indipiscaris, adeptis uero rursus in proximi tui commodum utaris, insequens & præceptum & exemplum domini tui, qui ait: Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos.*

Iohan.15

Maiori certe dilectione nos persequi illi non potuit, q̄ ut animam suam poneret pro nobis. Qua ergo dilectione & nos oporteat proximos nostros commembra

nostra complecti uidemus. Qui *hac uiua fide accedit, is demum quotiescunq; corpori domini cõmunicat, mortẽ domini annuntiat, & corpus domini secundum apostoli cam iußionem dijudicat, referens fructum permanentẽ in uitam æternam.* Qui *hac fide uacuus accedit, foris quidem manducat, non intus premit dente nõ capit mente. Sumit quidem is ueram Christi carnem & sanguinem, sed essentia, non salubri efficientia, sacramentũ accipit, sed uitam Christi non accipit.* Ad *iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini.* Hoc *est enim (ut idem sæpius repetamus) manducare illam escam & illum bibere potum, in Christo manere & illum manentem in se habere, ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritaliter eius carnem, nec bibit eius sanguinẽ, licet premat dentibus sacramentum corporis et sanguinis Christi, sed magis tantæ rei sacramentum ad iudiciũ sibi manducat & bibit, quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta, quæ nemo digne sumit, nisi qui mundus est.* Beati *enim mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt.* Ergo *priusquã accedat, probet seipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat.* Itidẽ *postquam ederit & biberit, probet seipsum an digne & cum fructu hoc sacramento sit usus, id quod hinc intelliget, nimirum si senserit cor suum hoc cibo uiuifico ab operibus mortuis repurgatum ea charitate inardescere ut et inimicos odisse desinat, atq; adeo experiatur se nũc ad omnia charitatis officia proximo impendenda paratum ac promptum esse, se que in rebus proximi affli-*

Quid, digne hoc sacramẽtum cõmunicent.

Aug. in Ioh. tract. 26.

Grego. lib. 4 dialog. 4

Manducare corpus domini quid.

Aug. in Ioh. tract. 26

Manducare spiritaliter. manducare sacramentaliter.

Matth. 5

1. Corint. 11

Certissimum signum digni suscepti sacramenti.

ctis non secus ac proprijs moueri. Nullum enim est certius testimonium, nos hoc sacramentum digne suscepisse, q̃ quum sentimus post sumptum sacramentum officia illa charitatis cum magno uirtutum prouentu in nobis elucere, Id quod & Petrus Apostolus innuit, quum ait: Satagite fratres, ut per bona opera certam uestram uocationem & electionem faciatis. Quod si quis non sentiat hos affectus post sumptam Eucharistiam, sed magis contrarios, uel cui nō præsto sunt hæc charitatis officia, adhuc cæcus est, & manutentans, obliuionem accipiēs purgationis ueterum suorum delictorum, cui hoc solum superest, ut sedulo oret patrem cœlestem, quo miserum pectus prauis istis affectibus expurget & panis illius supsubstantialis gustum ingeneret. Tantum de affectu accedentium dixisse sufficerit.

2. Petri. 1

MInister huius sacramenti, uniuersalis ecclesiæ consensu sacerdos est, qui pro Christo legatione fungitur, & à Christo ministerium reconciliationis accepit, qui etsi malus sit, nihilo secius tamen corpus & sanguinē domini conficit & impertit. Nihil enim à bono, maius nihil à malo minus p̄ficitur sacerdote, q̄a nō in merito consecrantis, sed in uerbo efficitur creatoris, siquidem credendū est, q̄ in uerbis Christi sacramēta conficiantur: sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est qui per spiritum sanctum suam efficit carnem & sanguinē. Nō sacerdos, sed spiritus sanctus est qui uiuificat, qui unus idemq; in tota ecclesia inuisibiliter ea mysteria et operando sanctificat, & sanctificando benedicit. Ergo diuina solummodo est hæc uirtus siue potestas, non humana

Aug. de corpo. domi. c. intra catholicam 1. q. 1. 2. Corint. 5

Matth. 3 Marci. 1 Lucæ. 3 Iohan. 1 Grego.

efficaciæ, ut non sit mirum sacramentum nec bonorum dispensatorum meritis ampliari, nec malorum attenuari, quamuis interim malus minister ad iudiciũ & condemnationem suam tanto ministerio fungatur.

DE POENITENTIA.

VT à ratõie uocabuli auspicemur, pœnitere grammaticis significat displicere quod ante placuit, non sine interno animi dolore. Quod autem scriptura interdum deum alicuius rei pœnitere dicit, manifestus tropus est, quo significatur, deum non humano quidem more pœnitere, quasi scilicet dolore aliquo tangatur ipsiq; quadam affectus mutatione displiceat quod placuit prius, quum scriptum sit: Ego deus, & non mutor, Sed quemadmodum homines, quos cuiuspiam rei pœnitet de re mutanda soliciti sunt, atque etiã quoad possunt, mutant: sic quum deus mutat semel statuta uel facta, ad humanum morem pœnitere dicitur, quod tale faciat, quale faciunt pœnitentes, quemadmodum Geneseos sexto legimus, deum pœnituisse quòd hominem fecisset in terra. Nam eo loco deus iusto Noe declarat, quo pacto hominem, quem ad incolendum terram plasmauerat, rursus de terra ob eius malitiam per diluuium perditurus foret. Itidem .i. Regum.xv. refertur dominum pœnituisse quòd constituisset Saul regem, quo significatur, deum uelle regnum, quod sua dispositione prius Saul regi detulerat, in aliũ meliorẽ transferre. Econtrario, non pœnitere dei est, semel statuta nullo modo mutare, ut est illud in psalmo:

Pœnitere q̃d.

Deus quomodo pœnitere dicatur.

Gene. 6

1. Regum. 15

Nõ peniterẽ dei.

Psalm.119 Iurauit dominus & non pœnitebit eum tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, Quo declarat, sacerdotium Christi perpetuum & immutabile fore. Sed relicto tropo, de pœnitentia, quo proprie in hominem cadit, uidendum est.

Verbū pœnitere latisſime acceptum.

Ambros. de pœ. li. 2. c. 9

Actorum. 5

1. Corinth. 7

Lucæ. 8

PRincipio itaq; uerbum pœnitere latißime acceptum, significat non tantum propter erratum, sed propter rem quamcunq; dolere, quā uelimus aliter actā esse uel aliter se habere, nullo interim habito iusti aut recti respectu, Quemadmodum sunt, quos pœnitet opes suas diuisisse pauperibus, aut eas tumultuario mētis impulsu, non iudicio perpetuo ecclesiæ cōtulisse, quas uellent reuocatas, e quorum munere Ananias & Saphira fuerunt, & generatim sic pœnitent omnes, qui secundū seculum tristantur, quorum tristitia non pœnitentiā in salutem stabilem, sed mortem operatur, de quibus dictum est in Euangelio, q̄ à solicitudinibus & diuitijs & uoluptatibus uitæ euntes, suffocantur.

Diuisio:

Tres partes pœnitentiæ.

SEcundo uocabulum pœnitētiæ accipitur strictius, nempe pro dolore qui ob crimen perpetratum aut erratum commissum concipitur. Secundum quam significandi rationem, pœnitentia more scripturæ in ueram & falsam seu fictam diuiditur. Vt autem uera à falsa recte discerni posset, ueteres ueræ pænitentiæ tres partes numerarunt, Contritionem, confesſionem & satisfactionem. Rursus ueram pœnitentiam duabus speciebus contineri constat, Interior & exteriori. Exterior iterum in publicam & priuatam scinditur. Sunt qui publicam iterum in solennem & simpliciter publicam secent. Sed

hæc ultima publicæ pænitentiæ discriminatio magis rituum publicæ pænitentiæ differentiã, quàm diuersas pœnitentiæ species denotat. Hæ tamen omnes exterioris pœnitentiæ species ut fructuosæ sint, interiorem pœnitentiam præsupponunt. Interim constat, illius exterioris pœnitentiæ, quæ proprie sacramentum est, (de qua postea dicemus) uim propemodum totam in absolutione consistere. Quæ omnia q̃ poterimus breuiter exponere conabimur, allaturi, ut speramus, haud parum luminis non tantum ei rei quæ præ manibus est, sed etiam ueterum ecclesiæ patrum de pœnitentia sententijs ac scriptis. Pœnitentiæ sacramentũ.

ORdiemur ergo à ueræ pœnitentiæ descriptiõe, quæ sane nihil aliud est q̃ conuersio hominis ad deum, quæ tum fit ac peragitur, quum peccata quæ uel in nobis experimur, uel commisimus, propter deum, ex animo non sine graui animi dolore odimus cum uoto ac proposito deinceps non peccandi, sed uitã in melius commutandi. Tres autem sunt huius pœnitentiæ actiones (si diuo Augustino credimus) in ecclesia usitatæ. Vna est, quæ nouum hominem parturit, donec per baptismũ omnium præteritorum ablutio peccatorum fiat, hoc agitur ante baptismum. Nullus enim qui suæ uoluntatis est arbiter, nisi pœniteat eum ueteris uitæ, nouam inchoare potest. De hac dixit apostolus Petrus: Agite pœnitentiã & baptizetur unusquisq; uestrum in remißionem peccatorũ. Altera est actio pœnitentiæ post baptismũ, quæ fit pro illis peccatis, quæ legis decalogus continet, de qua loquutus est Apostolus Paulus: Timeo ne iterum quum

Descriptio ueræ pœnitẽtiæ.

Augu. ad Seleut. de baptis. & pœnen. Pet. 1

Actorum. 2

2

uenero ad uos, humiliet me deus apud uos, & lugeam multos ex his qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornicatione & impudicitia quam gesserunt. Est & pœnitentia bonorum & fidelium pœna quotidiana, in qua pecto-
3 ra tundimus, dicentes: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Illa utique, quæ humanæ fragilitati, quamuis parua tamē crebra subrepunt, quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt et opprimēt sicut unū aliquod grande peccatum. Nihil enim interest ad naufragium, utrum uno grandi fluctu nauis operiatur et obruatur, an paulatim, subrepens aqua in sentinam & per negligentiam derelicta atq; contempta impleat nauē atq; submergat. Indies itaq; orantes, Dimitte nobis debita nostra, manifestamus habere nos, quod nobis dimitti postulemus, atq; in his uerbis humiliantes animas nostras, quotidianā quodammodo agere pœnitentiam non cessamus.

Quotidiana pœnitentia.

Inuenti sunt autem hæretici, qui primam tantū pœnitentiæ actionem ante baptismum concederent. Pœnitentiam uero post baptismum penitus negarent, à Nouato authore nouatiani dicti, qui & Cathari, quorum impietatem nostris temporibus fanatici Anabaptistæ renouare conati sunt, hos nō difficile est apertißimis scripturæ testimonijs & exēplis innumeris refellere. Quid enim eo testimonio fortius, quo deus apud Ezechielem cap. xxxi. addito etiam iureiurando, hos hæreticos impie mentiri apertißime pronuntiat: Viuo ego dicit dominus, Nolo mortē peccatoris, sed ut magis cōuertatur.

Nouationi Anabaptistæ.

Ezech. 31

Hebræ. 6

& uiuat. Per seipsum iurat deus(per maiorem enim se iurare non potest)se nolle mortem peccatoris, quin potius lapsum conuerti & uiuere. Facescat ergo *hæreticus, qui dei testimonium conuellere non erubescit.* Itidē *Christus apud Matthæum cap. xviii. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solum, si te audierit, lucratus eris fratrē tuū.* Matth. 18 *Lucæ quoq; cap. xv. sic ait: Maius gaudiū erit sup uno peccatore pœnitentiā agente, q̄ super nonagintanouem iustis qui nō indigent pœnitentia.* Lucæ. 15 Paulus *ad Galatas. vi. inquit:* Fratres, *si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, &c.* Galat. 6 Et *quid apertius eo, Memor esto unde cecideris & age pœnitentiā & prima opera fac.* Apoca. 2 Et *quod Petrus ad Simonē Magū iam baptizatū ait: Pœnitentiā age ab hac nequitia tua, &c.* Actorum. 8 Possent *et alij sexcenti loci afferri.* Quod *si exēpla scripturæ requiras, habes ex pœnitētibus receptis,* David, Manassen, Petrum, *Magdalenā, Galatharū ecclesiā, Corinthiū incæstum, & plerosq; alios, de qbus scriptura paßim meminit.* Qui *uero plura in numerato habere desiderat, quibus hæreticos illos reuincat, hic sanctos illos ecclesiæ patres plegat, præcipue diuū Ambrosiū in duobus, quos de pœnitentia conscripsit libris, ubi eosdem grauißime ac acerrime cōfutauit.* Ambrosius. Q*uos tantū locos, quos illi uti præcipuos pro sua hæresi tuenda ex epistola ad Hebræos, adferunt, attingemus.* Obiectio. Hebræ. 6 Prior *legitur* Hebræorū *sexto in hæc uerba,* Impoßibile *ē eos q semel sunt illuminati, Gustauerunt enim donum cœleste & participes facti sunt*

Dilutio. ſpiritus ſancti,guſtaueruntq; nihilominus bonū dei uerbum,uirtuteſq; ſeculi uenturi & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam,rurſus crucifigentes ſibimetipſis filium dei & oſtentui habentes. Hic locus licet duriuſculus uideatur,tamen ſani intellectus adeo pœnitentiam non tollit ut etiam ſtatuat ueteres,de quorum numero ſunt Ambroſius,Chryſoſtomus,Theophylactus, et cæteri ferme omnes hunc locum de baptiſmo intelligunt, quod hunc impoßibile ſit iterari. Et ſententiam ſuā his uerbis Paulinis(nempe renouari ad pœnitentiam, item crucifigentes ſibimetipſis filium dei & oſtentui habentes) confirmant. Nam qui poſt baptiſmum(in quo cum Chriſto cruci configimur & conſepelimur) labitur ac putat aliam renouationem baptiſmatis ſupereſſe,is Chriſtum denuo crucifigit. Semel crucifixus eſt Chriſtus ſemel peccato mortuus eſt,amodo non moritur. Ergo & unicum oportet eſſe in eccleſia baptiſma,non plura. Poteſt etiam ſecundum ueterum ſententias de blaſphemis intelligi,ut uerbum impoßibile capiatur pro admodum difficile. Blaſphemos enim qui Chriſtum iterum crucifigunt ac ludibrio habent,renouari poſſe ad pœnitentiam ualde difficile atq; adeo apud homines impoßibile uidetur, Interim tamen nemo negauerit,id apud deum nequaquam eſſe impoßibile,ſi blaſphemo pœnitentiā dare decreuerit. Exemplo ſunt in ueteri teſtamento Manaſſes, in nouo Paulus,qui quamuis blaſphemi & perſequutores dei fuerint,conſequuti tamen ſunt ueniam. Cæterum qui hunc locum de finali blaſphemia ſeu impœnitentia aut deſperatione tantum intelligunt,uidentur nobis ſ q̄ proxime

Roma. 6
Vnicū in eccleſia baptiſma.

2 Verbum: impoßibile,

4. Rege. 21
1. Para: 33
1. Timo. 1

3

proxime ad germanam epistolæ intelligentiam accedere, quæ nullam habet absurditatem. Nam & Euangelium docet, Vnum tantum genus esse peccati, quod Christus peccatũ in spiritum sanctum appellat, neq; hic neq; in futuro seculo remißibile, Hoc beatus Augustinus & ceteri sancti patres, finalem in pœnitentiam seu desperationem usque ad mortem interpretantur. Nam hæc sola non remittitur, quod proprie cum gratia pugnet, Qui enim fieri potest ut obstinatus & desperans, gratiam remißionis peccatorum accipiat quam repudiat? Cætera omnia quantumuis grauia crimina, etiam post baptismum, quamlibet sæpe iterata, uera pœnitentia dilui tota scriptura proclamat. Iam locum illum ad Hebræos sic recte intelligi, satis indicant præcedentia, quæ declarant sequentia. Superius enim dixerat, Videte fratres ne sit in aliquo uestrum cor malum incredulitatis discedendi à deo uiuo, sed adhortamini uosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex uobis malitia peccati. Hic Apostolus clare significat se pœnitentiam post baptismum permittere, qui & obtestatur fratres, ut sese mutuo cohortẽtur, donec hæc uita superstes est, ne quis omnino ex ipsis incredulitati obnoxius obduretur malitia peccati, nimirum solos incredulos & finaliter obduratos, non autẽ resipiscentes & pijs commonitionibus obediẽtes ab illa requie excludens. Quibus enim, ut subdit, iurauit dominus, non ingressuros in requiem, nisi his qui non obedierunt, quos uidemus, quod non potuerũt ingredi propter incredulitatem: alioqui remißio peccatorum, quod ad

Matth. 12 Marci. 3 Lucæ. 12

Aug. de pecca. in spiritum sanctum.

Cap. 3

Esaie.28 Roma.10. Iohan.3 credentes attinet, uniuersalis est. Omnis enim qui credit in eum non confundetur. Item, Sic deus dilexit mũdum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui crẽdit in eum, non pereat, &c. Sic itaque intelligendus est locus ille ad Hebræos, Impoßibile esse renouari: eos, qui Christum iterum crucifigunt & ludibrio habent, id est, renouari nõ possunt qui Christo increduli sunt, qui Christi fidem deserunt, qui Christum contemnunt, qui Euangelio amplius non obediunt, quod non sit in alio Acto.4 quoquam salus. Potest & sic enarrari locus, Impoßibile esse eos, qui bonum dei uerbum reliquerunt, ad pœnitentiam renouari, tantisper scilicet, donec ludibrio & ostentui filium dei habent.

Alter locus duriusculus. Hebr.11 Atque hanc esse uere Paulinam sententiam, ex alterius loci, quem hæretici ex eadem epistola cap. 10. obijciunt, interpretatione magis perspicuũ euadit, Qui sic habet, Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam ueritatis, iam non relinquitur pro Dilutio. peccatis hostia, sed terribilis expectatio iudicij. Quo certe nihil aliud inculcare uult Apostolus, quàm Christum esse uiuam illam pro peccatis nostris hostiam in cruce immolatam, atque hanc ueritatem nos retinere oportere. Alioqui si post notitiam huius ueritatis uoluntarie peccauerimus, hanc ueritatem atque adeo Christũ ipsum deserentes, certe nihil superest, nisi ut in iudicio pœnas demus. Vnde huius loci eadem omnino est Iohan.3 sententia, quæ est illius apud Iohannem: Qui non credit in eum, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti filij dei. Et iterum: Qui autem incre-

dulus est filio, nõ uidebit uitam, sed mors dei manet super eum, atq; hoc est peccatum illud ad mortem, de quo in prima epistola idem Apostolus ait: Est peccatum ad mortem, pro eo non dico ut quis oret. Non magis ergo ambo hi loci ex epistola ad Hebræos citati, reuertentem per pœnitentiam ad Christum repellunt, q̃ illi apud Iohannem. Vtrobique enim significatur incredulos iam iudicatos esse, iram dei super eos manere, quamdiu increduli sunt, quamdiu filium dei iterum crucifigunt & ostentui habent, quamdiu uoluntarie peccant, notitia ueritatis semel accepta, uoluntarie relicta ac contempta, quamdiu filium dei conculcauerint & sanguinem testamenti, in quo sanctificati sunt, pollutũ duxerint, & spiritui gratiæ contumeliam fecerint, hoc est, gratiam quæ est in Christo repudiarint. Nam quisquis ad Christum per pœnitentiam & fidem reuertitur, horum omnium contraria facit, ad quem non pertinet hæc Christi comminatio (non remittetur hic neque in seculo futuro) sed tantum ad illos qui subuersi sunt & proprio iudicio cõdemnati, de quibus scriptum est: Dedit illis deus spiritũ compunctionis, oculos ut non uideant, aures ut non audiant. Item, obscurentur oculi eorũ ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. Iam & totius epistolæ scopus hanc sententiam manifeste asserit. Paulus enim tota illa epistola ad Hebræos fere nihil aliud agit, quã ut discernat sacrificia ueteris legis, ab illo unico sacrificio ꝓpitiatorio, Christo, doceatq; oĩa illa, in hoc unico iam euacuata & adimpleta esse, Quo fiat ut impoßibile sit, eum qui Christum (quem semel amplexus est) rursus cõ-

Peccatum ad mortẽ quod 1. Iohan. 5

Matth. 12

Tit. 3

Esaiæ. 6

Roma. 11

Psal. 68

Scopus ep̃le ad Hebræos

tempserit, renouari per aliam hostiam, quum nō sit alia pro peccatis hostia, quam Christus, quem qui relinquūt, frustra ad alias uictimas seu opera confugiunt. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam uolentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Ex quibus omnibus consequitur, uerissimam esse hanc ad Hebræos epistolam, pœnitentiam post baptimum magis statuere quā tollere, quū Paulus iubeat ac obtestetur, admoneri fratres per singulos dies, donec hodie cognominatur ut non obduretur quis malitia peccati, sed ut participes Christi effecti, initium substantiæ eius usque ad finem firmum retineamus. Per initium substantiæ initia pietatis significans, scilicet baptismi & pœnitentiæ doctrinam, quam tenentes nō obdurabimus corda nostra, sicut illi qui ꝑpter ĩcredulitatē à terra ꝑmissionis sunt exclusi, quin potius plena fiducia accedemus in introitu sanctorū, in sanguine Christi aspersi corda à cōscientia mala, &c.

(Margin: Roma. 10 — Quid per initium substantiæ Paulus uelit. — Hebr. 10)

Confutata itaq; sententia plane hæretica & plena impietatis, de pœnitentia, quæ post baptismum in ecclesia agitur, paucis disserendū est, hanc beatus Hieronymus, Tertullianum sequutus, secundam post naufragium tabulam tropo haud ineleganti appellat, Qui tropus tam placuit posteris, ut fere in omnium de pœnitentia disserentium ore uersetur. Prima tabula, qua subnixi ex diluuio peccatorum tam in Adam uelutí stirpe, quàm postea male uiuendo, quacunque tandem ratione cōtractorum enatamus, baptismus est, post quem acceptum, si rursus naufragium fecerimus, nulla

(Margin: Pœnitentia secunda post naufragium tabula. — Hiero. super Daniel. — Prima tabula baptismus.)

pro peccatis noua hostia restat, sed tantum superest hec secunda tabula, Pœnitentia, quam si gnauiter (donec uita superstes est) apprehenderimus, ac apprehensam persequuti fuerimus, non dubium, quin rursus ad salutis portum pertingemus, quamlibet etiam periculosi sint, in quos postea incidimus, peccatorum scopuli. Remedium sane in ecclesia summe necessarium, quo sublato, quantula quæso hominum pars fuerit, quæ post baptismum, nullius peccati, aut etiam criminis sibi conscia, uitæ æternæ participationem sperare queat? ut nulli nobis immaniores hæretici unquam fuisse uideantur, q̃ Nouatiani, qui tam necessarium animæ medicamentũ è medio tollere conati sunt.

Secũda tabula, pœnitẽtia.

Nouatiani hęretici oĩum immanissimi.

PORRO ecclesiastici patres ueram pœnitentiam tribus partibus constare (quemadmodum & superius meminimus) nobis tradiderunt. Contritione, confeßione & satisfactione. Loquimur autem de pœnitentia, non quæ proprie sacramentum est, nam ea uti cætera sacramenta, suo uerbo, suo item elemento sacramentali tanquam partibus suis essentialibus cõstat, Sed de pœnitentia loquimur, quæ totam hominis conuersionem seu renouationem complectitur, Ea enim tum demum perfecta, consummata ac fructuosa censetur, si tribus illis partibus absoluatur. Sunt qui pœnitentiæ duas partes faciant, contritionem & fidem, Sed fides, nostra quidem sententia, non proprie pars, sed magis radix & fundamentum est, non tantum pœnitentiæ, sed & omnis operis boni. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. Orthodoxi doctores, fidem appel-

Pœnitentia i gñe accepta tribus partibus constat.

Fides an proprie pœnitentiæ pars sit.

Roma.14 Fides ad salutem ianua. lant ianuam ad salutem, non quod fides (si tamen secundum omnem suam rationem accipiatur) initium tantum omnis bonæ actionis sit, & nihil præterea, sed potius tale sit initium, quod & perpetuo prosequatur progredientem, & in actionibus pietatis præcipuas agat partes.

QVæ omnia ut clarius intelligantur, meminisse oportet eorum quæ in primum articulum symboli apostolici ex Augustino retulimus, quæ hic repetisse ac illustrasse superuacaneum haud putamus, Nempe duplicem aut triplicem etiam esse fidei seu credendi rationem. Siquidem una est, qua deum esse ac cætera quæ scriptura commemorat, non aliter quàm historica quadam fide recitata, uera credimus, Vnde & historica fides appellatur quam nobiscum dæmones communem habent, Altera, qua deo credimus, quæ persuasio & constans opinio est, qua fidem & promißionibus & comminationibus diuinis adhibemus, quam habent iniusti cum iustis communem. Nam (ut Apostolus ait) reuelatur ira dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum qui ueritatem dei in iniustia detinent, id est, ira dei reuelatur hominibus etiam iniustis qui ueritatem & iustitiam dei (quia sciunt deum esse, deum peccatis irasci, deum scelera punire) in iniustitia detinent & contemnunt,

Triplex credendi ratio. 1. credimus deum. Iac obi.2 2. deo. Roma.1.

3. in deum. Tertia fidei ratio est, qua in deum credimus, solis pijs peculiaris, quæ certißima quædam fiducia est qua totos nos deo submittimus, totiq; à gratia & misericordia dei pẽdemus. Hæc & spem complectitur &

charitatem indiuiduam comitem habet. Est enim (ut Augustinus ait) fides, qua amando in deum itur, nimirum quam Paulus describens ait, fides quæ per charitatem operatur. Prima credendi ratio seu fides illa historica, si solam accipias informis est & ueluti adhuc mortua. Altera uero, qua deo tantum credimus, necdum tamen erga deum religiosa pietate afficimur, manca. Sed tertia, qua in deum credimus, pioq; affectu in eum tendimus, ea demum uiuida atq; integra fides est. Fides ergo qua persuasum habemus, deum esse. Item qua deo uel promittenti uel comminanti credimus, spiritualis ædificij initium est. Oportet enim accedentem ad deum credere quia est, & quia inquirentibus se remunerator, deserentibus uero grauis impietatis ultor sit. Fides uero qua in deum credimus, hæc non tantum initium est bonæ actionis, quin potius ut actio quæcunque bona sit, facit, & quod actioni nostræ deest, supplet, non ex sua dignitate, sed ex misericordia dei quam accipit seu apprehendit. Hæc fides quatenus homini ad assentiendum his quæ credenda sunt adeo infunditur, fides infusa dicitur, Quatenus uero post iustificationem uel per auditum uerbi, uel per uisa miracula augescit, acquisita. Rursus quatenus se non exerit, habitualis, Quatenus uero sese exerit & exercet, actualis appellatur. Nec hoc omittendum est, fidem secundum duas priores credendi rationes in intellectu cōsistere. Secundum tertiam uero etiam in uoluntate, qd' actio fidei sic acceptæ (quod est credere, fidere & adhærere deo) non solo intellectu, quem fides illuminat,

Gala. 5
Fides informis.
Fides imperfecta.
Viuida fides.
Hebræ. 11
Augusti. in psal. 31
Fides infusa
Acquisita
Habitualis
Actualis
Fides in intellectu.

Fides in voluntate.

sed & uoluntate, quam accedēte charitate inflammat, perficiatur. Iam etsi fides, spes et charitas tria dona spiritus sint, & singula suas distinctas habeant rationes, tamen hoc constat, eam fidem qua in deum credimus (*quæ sola efficax, syncera, integra & salutifera est*) *nec infundi nec accipi sine spe & Charitate. Vnde etsi tria hæc ratione, non tamen tempore separantur, quia simul accipiuntur, quemadmodum enim radius, illuminatio, & calor simul tempore sunt ac fiunt, licet ratione atque etiam reipsa distincta, sic in iustificatione hominis fides, spes et charitas simul in cordibus nostris per spiritum sanctum diffunduntur. Sic enim Paulus ad Roma.5. testatur, Iustificari nos per fidem, ea scilicet in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum dei, spe quidem non qualibet, sed spe quæ non confundit, hoc est, non pudefacit, q̃ charitas dei effusa sit in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Nam quod alibi Apostolus ait: Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum, Non sic accipiendum est, quasi integra & syncera fides sine charitate accipiatur, sed magis exaggerandi gratia per hyperbolem dictum uideri debet, attestantibus Chrysostomo ac Theophylacto. Nam & Basilius magnus locum hunc citans in epistola quadam ad Neocesarienses, hæc subijcit: Non quod horum quæ commemorauimus, singula sine charitate poßint inueniri, sed quod sanctus Paulus uoluerit testimonijs confirmare quod dixerat, præceptum charitatis infinitis partibus esse reliquis omnibus ex*

Fides iustificans nō accipitur sine spe & charitate.

Roma.5

Locus Corinth. 13. explicatur.

Chrysost. Theophy. Basilius magnus in ep'la ad Neocesa.

cellentius. Itidem diuus Ambrosius ad Herontianum locũ hunc exponens: Sed arbitror, inquit, propositi gratia hoc dixisse Apostolum. Neq; enim uidetur mihi, qui habeat omnem fidem ita ut montes transferat, charitatẽ non habere. Hactenus Ambrosius. Interim nõ negamus, fidem donũ dei esse speciale, etsi desit charitas, certe fuerat in illis fides aliqua qui dicunt. In nomine tuo eiecimus dæmonia. Fuit in Caipha aliquod fidei donũ, quum diceret, Expedit uobis ut unus homo moriatur pro populo. Est & in sceleratissime uiuẽtibus Christianis nõnulla fides reliqua, de qua dixit apostolus Iacobus: Fides sine operibus mortua est. Sed fidei integræ ac synceræ (nimirum secundum tertiam credendi rationem acceptæ, cui iustificatio tribuitur) non potest abesse charitas. Frustra enim credis, esse deum, & esse deum unum, nisi sic credas, deum esse, ut illi omnia accepta referas, omnemq; tuæ salutis spem in illum defigas. At id non facies nisi fidei adiungas charitatem, ac postea pijs operibus testeris, & quod credis & quod ames.

Amb. ad Herontia. epistola. 74

Fides donũ speciale etiã sine charitate.

Iohan. 11

Iacobi. 2

QVibus repetitis ac præmissis, iam ad pœnitẽtiæ partes ueniendum est. Prima itaq; pars, contritio est, quam ecclesia uocat uehementem animi amaritudinem ac intimum dolorẽ conscientiæ, quæ deũ peccatis irasci sentit & se peccasse grauiter dolet cum uoto uitam in melius commutandi. Hæc incipit quidem & concipitur ut plurimum fide historica & timore seruili, sed non perficitur nisi fide syncera & timore filiali. Principio enim fides illa secundum primam & secundam credendi rationem, qua deum esse, eundemq; iustum

Cõtritio quis.

Timor serui lis.

ac ueracem credimus, timorē seruilem parit, peccantes metu pœne terrentē. De quo dictum est, Ambrosio & Augustino testibus. Initium sapientiæ timor domini, Hic in nobis augescit, quum notitia legis diuinæ, notitiæ legis naturæ animis insculptæ accedit, Nam quum peccatum nihil aliud sit, q̃ factum, dictum aut concupitū contra legem, consequitur ut per legē cognitio peccati fiat, & quo magis in notitiam legis penetramus, tanto perspicacius peccata & delicta nostra cernamus, q̃q; procul simus ab obseruatione legis ueluti in speculo quodā intueamur. Ergo quum lex ueluti digito ostēdat ac cōmonstret peccatū, non tantum quod opere, sed etiā quod affectu cōmittitur, præterea doceat deū peccata nostra seuerißime tam in hoc q̃ in futuro seculo puniturū, ac subinde huic notitiæ conscientia nostra per fidem assentiat, fit ut hæc fides cum timore seruili coniuncta, grauē animi concußionem, terrorem et amaritudinem pariat, quibus cordis nostri superbia frangitur, ac ueteris hominis affectus ueluti cōterūtur cōminuūturq;. Ab incußione huius timoris doctrinā pœnitentiæ Baptista exorsus est: Progenies (inquit) uiperarū, quis uos docuit fugere à uentura ira? Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor quæ nō facit fructum bonum, excidetur & in ignē mittetur. Nec aliter Christus docet: Nisi (inquit) pœnitentiā habueritis, oēs simul peribitis. Et alibi: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animā autem non possunt occidere. Sed potius timete eū qui potest & corpus & animā perdere in gehennā. Itidem apostolus Petrus prima cōcione post acceptum spi-

[Margin notes: Am. lib. 2. de uoca. genti. — Aug in epist. Iohan. — Prouer. 1 — Eccle. 1 — Roma. 3 — Deut. 5 — Fides historica cum timore seruili terrorem incutit conscientiæ. — Matth. 3 — Lucæ. 13 — Matth. 10 — Actorum, 2]

ritum sanctum Iudæis hunc timorem ingerit, ex prophe tis arguens & contestans, quod Iesum quem & dominum & Christum fecit deus, per manus iniquorum affligentes crucifixerunt ac interfecerunt, Sequitur. n. His autem auditis, cōpuncti sunt corde. Idē docendi genus admodum frequens est in prophetis. Concipitur itaq; contritio ferme ex hoc timore, quum scilicet peccator in legem diuinam intuens, considerat interiorem animi sui immundiciem legi dei repugnantem simul cum magnitudine, turpitudine ac fœditate criminum suorum, repetēs, quoties in ea relapsus, & quādiu in suis tenebris ac sordibus uersatus sit, quantisq; bonis seipsum interea priuauerit, à communione totius corporis Christi separatus, obnoxius æternæ gehennæ supplicio, ex quarum rerum attenta consideratione nascitur horror peccatorū. Qui hunc horrorem non sentiūt, nec dolore ullo aut metu iræ dei afficiuntur, sed securi indulgent suis cupiditatibus, uel quasi nihil habeant uitij sibi blandiuntur Hypocritæ longe à pœnitentia sunt, de quibus ꝓpheta ait: Non est timor dei ante oculos eorum.

Psal. 73 Esaiæ. 1. 5 Chry. de cōpunct. cordis, itē hom. 15 in per epi. ad Timoth. Roma. 7 Psalm. 13

NEq; tamen putandum est hunc timorem seruilem, qui ex metu supplicij ducit originē, & horrorem incutit peccatorum, pœnitentiam totam absoluere, Quin potius is solus adeo non sufficerit, ut & exitialis sit, quod desperationem gignat, nisi proficiat ad spem ueniæ per contemplationem misericordiæ diuinæ, & succedat fides illa secundum tertiam credendi rationem, quæ accedens demū facit, ut timorē seruilē comitetur timor filio dignus, cui cōmissa displicent, non iam

Solus timor seruilis parū utilis. Timor filialis.

quod pertrahant in gehennã. ſed quod patrem optimum ac ſic de nobis meritum offendunt, quale uidere eſt in filijs qui grauiter in parentes deliquerunt. Primum enim metu pœnæ ſeu plagarum peccatum oderunt, deinde paternæ pietatis memoria ſubeunte, ubi fiduciam reditus in gratiam cæperint, etiam ex amore præterita cõmiſſa deteſtantur, ſic ut etſi nullus deinceps immineat pœnæ metus, tamen ſcientes rurſus admittere nolint quod parentes illorum offendat.

Fides in deũ cũ timore filiali uerã contritionem parit.

HAcc ergo fides cum timore filiali cõiuncta, uerã pœnitentiam à falſa pœnitentia ſeparat, et diſcrimen facit inter contritionem impij & uere pœnitentis. Impius enim concepto timore ſeruili ex metu ſupplicij, atq; ibi conſiſtens, in deſperationem adigitur, quod uidere eſt in Cain, Pharaone, Saul, Achab & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore conſtitutos deus clementer reſpicit, hi quum ex timore per fiduciam miſericordiæ ad timorem filialem gradum fecerint, tum demum ad uerã pœnitentiam contriſtantur, quales fuerunt Dauid, Niniuitæ, & Magdalena, & quotquot illorum exemplum

Apoca. 3

imitantur (qui non ut impij illi obdurant ſed ſcindũt corda ſua, deo ante oſtium ſtanti ac pulſanti aperientes ac locum dantes, cum deſiderio illi deinceps adhæreſcendi. Atq; hæc tandem eſt uera illa interior pœnitentia, ad quam omnis ſcriptura paßim nos prouocat & uerbis et

Iohel. 2

exemplis: Scindite (inquit Iohel) corda ueſtra & nõ ueſtimenta ueſtra. Et Eſaias: Vbi habitabit dominus? in ſpiritu contrito & humiliato. Sacrificium enim deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus

Pſalm. 50

non despiciet. Item: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Math.5

V*Ides ergo quemadmodum consideratio iustitiæ ac iudicij diuini, accedente fide historica, pœnitentiam inchoet, consideratio uero bonitatis diuinæ ex amoris affectu procedens cum fiducia misericordiæ, pœnitentiam formet, quamobrem hæc duo scriptura paßim coniungit: Beneplacitum (inquit Dauid) est domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Et Paulus Apostolus, quum reuelari iram dei super omnem impietatem asseruisset subiecit: An nescis homo, q̃ dei benignitas ad pœnitentiã te adducit? Haud inficiamur sanctiorẽ esse pœnitentiã, quã timor filialis in bonitatem dei respiciens & inchoat & format. Sed quoniam hæc est fragilitas & imperfectio nostra, ut nõ facile ad bonitatem dei oculos nostros attollamus, nisi prius iram senserimus, quemadmodum Psaltes ait: Quũ occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & clamauerunt ad dominũ quũ tribularentur. Idcirco sanctis patribus recte placuit pœnitẽtiæ doctrinã a timore seruili non inepte ordiri. Hinc beatus Augustinus haud ineleganti tropo hunc timorem setæ & medici serramẽto cõparat. Vt enim per setam linum introducitur, sic p̃ hunc timorẽ charitati locus præparatur, seta prius intrat, sed nisi exeat nõ succedit linũ. Sic timor primo occupat mentem, sed succedente charitate, non remanet timor, & quo illa crescit tanto hic decrescit magis, et quo fit illa intus familiarior, tanto magis timor cedit, donec perfecta charitas illum foras mittat. At ubi nullus est ti-*

Timor fiduciæ cõiũctus. Psalm.146 Roma.2 Sanctior pœnitẽtia, quã timor filialis inchoat. Psalm 106 1.Iohan.4

mor, ibi non est qua intret charitas. Rursus, quemadmodum medici ferramentum putredinem tollit, & uulnus quod minus dolebat, plus dolere facit atque adeo principio auget. donec accedente medicina. succedat tandem sanitas. Sic timor pungit ac uulnerat mentem, sed succedẽs charitas, uulneri sanato cicatricem obducit. Nec minus eleganter beatus Basilius hunc timorem isagogicum, hoc est, introductorium & pædagogicum appellauit ad pietatem. Exercet enim timor quem occupat, memoria ueteris uitæ, perhorrescentia & execratione peccati, & ignis æterni pauore, ut exercitatum iam per timorem charitas plena fiduciæ suscipiens perficiat. Nõ enim hoc timore uel ratio uel intellectus aufertur, sed illa potius quæ mentem premebat caligo discutitur, ut uoluntas deprauata prius atque captiua, recta efficiatur. Eundem timorem Gregorius, Hieronymum sequutus, primum incipientium gradum esse statuit, ut qui nescit proximum sicut se diligere, iam tamen incipiat superna iudicia formidare Atque alibi duo compunctionis genera pulcherrime describit. Primum (inquit) anima timore compungitur, post amore. Prius enim sese lachrymis afficit, quia dum malorum suorũ recolit, pro his perpeti æterna supplicia pertimescit. At uero quum longa mœroris anxietate fuerit consumpta, quædam iam præsumptione ueniæ securitas nascitur, & in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur, & qui prius flebat ne perduceretur ad supplicium, post amarißime flere incipit, quia differtur à regno. Caßiodorus in psalmum centesimum decimum, Metum iudicij ianuam conuersionis appellat,

Basilius.

Amb. de uoca. gent. lib. 2

Grego. in Iob. cap. 29

Duo cõpunctiõis genera.

Cassiodo. in psal. 110

modo tamen discretio dilectionis addatur. Breuiter, in hanc sententiam omnes pij discedunt.

Haec eo dicta sunt, ut intelligant uerbi dei ministri, unde uerbum praedicationis suae ordiri debeant, Nam tum rectißime suo funguntur officio, si primum animos ad plangenda peccata commoueant, si spiritualibus increpationibus ex lege diuina desumptis populum peccantem arguant, uitam futuram & aeterna supplicia in memoriam reducant. Hoc unum uero quàm maxime cauebunt, ne peccantes statim securos reddant, ne indulgentius & citra omnem obiurgationem absoluant, alioqui alienorum criminũ participes futuri. Vbi uero hunc primum poenitentiae gradum strennue iecerint, tũ superest, ut & secundus protinus subijciatur ac addatur, quo fiducia misericordiae in Christum arripitur, quem ordinem uidere est in prima illa Petri concione. Postquam enim uehementi oratione ad intimum dolorem Iudaeos cõcitasset, atque illi compuncti corde dicere inciperent: Quid faciemus uiri fratres? non cunctandũ ratus protinus eo prouectis per uerae poenitentiae remedium, remißionem peccatorum in Christo Iesu denuntiat ac ostendit, Eosdem gradus uelut ob oculos nobis positos in beatißimi Pauli Apostoli conuersione cernere nobis licebit: Saulus adhuc spirans minarum & caedis in discipulos domini quũ proficisceretur in Damascum, primũ dure increpatus ac metu poenae exanimatus, in terram prosternitur, at postquam tremens ac stupens dixisset: Domine, q̃d me uis facere? statim domini iussu in ciuitatẽ intro-

Praedicatio uerbi dei unde ordienda

Nicephorus ad Theodo.

Quid cauendum.

Poenitentiae gradus.

Actorum. 2

Actorum. 9

ducitur, ut ad eum Ananias (qui interpretatur gratia seu misericordia domini) accedat ac dicat: Saule frater, dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uideas & implearis spiritu sancto.

Adfectus pœnitentiæ donum dei. Actorum.9

ET uel hoc exemplo discimus q̃ non sit in potestate nostra, ut nobisipsis hos pœnitentiæ affectus largiamur, Nam Christus est qui Paulum strauit. Rursus, Christus est qui Paulum erexit. Paulus uero trahenti, uocanti, ac sananti tantum assensum præbuit.

Philip.2

Quicquid ergo horum in nobis agitur, merum Christi beneficium est, quia non sumus sufficientes, ne cogitare quidẽ aliquid ex nobis, quasi ex nobis, deus est, qui operatur in nobis & uelle & perficere pro sua bona uolũtate.

Apoca.3

Ipse stat semper ad ostium & pulsat, ut & initiũ salutis nostræ ipso inspirante habeamus.

Iohan.16

Ipse est qui per

Psalm.36

uerbum suum & spiritum sanctum arguit peccata. Ipse qui horrorem peccati nobis incutit, qui amaritudinem & dolorem mentibus nostris immittit. Ipse qui eodem terrore (modo uocantem sequamur) ad filiũ trahit. Breuiter, ipse est qui & pœnitentiam in nobis inchoat & format, quod non siluit Apostolus, quũ ait: Ne forte det

2.Timo.2

illis deus pœnitentiam ut resipiscant à diaboli laqueis, a quo captiui tenentur.

Pœnitentia a deo postulanda, idq; sedulo.

Ergo quum pœnitentia dei gratuitum donum sit, ab illo & precibus & lachrimis, animi saltẽ, alijsq; pijs studijs expetenda est. Quod si nõ statim contingit quod ambitur, non est tamen desistendum à bene cœptis.

Gradus pœnitentiæ.

Proinde qui ex consideratione uitæ turpiter actæ ac metu gehennæ, iam concepit aliquam detestationem criminum, hoc est, timorem seruilem, ac necdum

dum sentit timorem filio dignum, perseueret in lachrymis ac precibus, quærat, petat, pulset, donec & hunc timorem senserit, cum uoto certo mutandæ uitæ, cumq; amore bene sperante coniunctum. Vbi uero & hũc spiritum senserit, quem Apostolus uocat filiorum, in quo clamamus, Abba pater, caueat ne quid hîc sibi tribuat, agnoscat gratuitum dei munus, ac abiectus ad pedes illius, gratias agat eius benignitati, rogans ut quod gratis largitus est pro sua bonitate, perpetuum esse uelit, ac semper in maius augere, nec suo uoto seu proposito deinceps non peccandi sic fidat, ut existimet se suis uiribus posse à peccatis abstinere, sed cum magno tremore imploret opem diuinam, ut idem confirmet & adiuuet uotum qui dedit. Sic enim ecclesia deum orat, nempe ut actiones nostras aspirando præueniat & adiuuando prosequatur, ut cuncta nostra operatio ab eo semper incipiat, & per eum incepta finiatur, per Christum dominum nostrum.

Roma. 8
Gala. 4
Salutem nostram cum tremore operamur.
Psal. 69

SEd *interim impij, impœnitentes, & præfracti, qui excusationem in peccatis quærunt, peccatum peccato cumulantes suæ damnationis causam blasphema uoce in deum transferunt, causantes (idq; ex Paulinis uerbis perperã detortis) quod resipiscere ab iniquitate non sit, neq; uolentis neque currentis hominis, sed solius dei miserentis. Atq; hinc inferre moliuntur, omnem hominis curam in hac re plane superuacaneam esse, asserere nõ uerẽtes arbitrij libertatem in hoïe ad bonũ prorsus nihil ualere. Quæ sentẽtia plane impia hac deploratissima tempestate innumerabilẽ Christiani gregis turbam*

Impijs suæ damnationis causam in deum transferunt.
Roma. 9

misere deceptã, in æternæ dãnationis barathrũ præcipitauit. Quãobrẽ pios aduersus tale uenenũ præsenti antydotho præmunire oportet. De liberi arbitrij potestate multis disputare huius libelli angustia nõ fert, nec est necesse, qd' hæc res locupletißime à ueteribus, maxime ab August. (q arbitrij libertatẽ et meritũ simul cũ gratia tuet) tractata sit, summatim indicasse sufficerit, qd de uiribus nostræ uolũtatis ad bonũ sentire oporteat.

Quid de uiribus nostrę uolũtatis ad bonum sentiendum sit

1 Initio, qd' nõ semel superius dictũ est, retinere oportet sniam quæ Ecclesia. 5. legitur, Quod deus cõstituerit hominem, & reliquerit eum (quemadmodũ & angelicam creaturam) in manu cõsilij sui: hoc est, quod deus cõstituerit hoĩem talem, qui gratia creatoris sibi insuper collata potuisset, nisi liberæ suæ uolũtatis arbitrio male fuisset usus legi dei perfecte obedire ac satisfacere, rursus, qui posset deserta gratia dei legẽ præuaricari, peccare, & in mortẽ (peccati stipendiũ) incidere.

Supra fo. 42
Eccle. 15
Augu. de correp. & grat. c. 2
Roma. 6

2 Secundo retinendum est, quod deus nõ sit causa mali seu peccati, Nam Genesis primo dicitur: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona, proinde hominem ad peccandum neq; incitauit neq; coegit. Nam uti Psalmista ait: Non deus uolẽs iniquitatem tu es. Et Sapientiæ primo scribitur: Fidelis est dominus, qui mortẽ non fecit, nec lætatur in perditione animarũ. Et alibi: Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit spatiũ peccandi, non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Sed homo suapte sponte legẽ dei contempta, serpenti credens, deum deseruit, deserens desertus est, peccauit et in mortem præcipitatus est, de

Damnantur Manichæi.
Psal. 5
Sapientiæ. 1
Eccle. 15
Quomodo deus homine

sertus quidē à deo, non per distantiam localē, quod deus Colosſ.1 Hebr.1
substantialiter ubiq; sit præsens, res creatas (alioqui sta
tim perituras) indesinenter sustentans ac gubernās. Sed
desertus est per gratiæ interioris & spiritualis, subtra
ctionem. Ergo mali seu peccati causa, nihil aliud est, quā
liberum uoluntatis arbitriū diaboli & hominis. Vnde
Christus inquit, diabolum patrem esse mendacij, & ex Iohan.8
proprijs loqui mendacium. Itidem primæ Iohannis ter-
tio: Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab ini 1.Iohan.3
tio diabolus peccat. Omnis uero qui natus est ex deo,
non peccat. Et iterum primæ Iohannis secundo. Omne
quod est in mundo, concupiscentia carnis est & concu-
piscentia oculorum & superbia uitæ, quæ nō est ex pa
tre, sed ex mundo est. Et in eandem sententiam ad Ro- Roma.5
manos quinto legimus: Per unum hominem peccatum in
hunc mundum intrauit. Discernere ergo oportet natu-
rā à uitio. Natura à deo orta est, & cōseruatur, uitiū
à uoluntate diaboli & hominis, quæ potuit abuti liber
tate sua, et se à deo auertere, & sic fieri causa peccati.

Tertio retinere debemus (quod & superius docui- 3
mus) primā illā naturam, q̄ in primis parentibus tota et
integra erat, totā esse corruptam, proinde totam iusti-
tiam ac immortalitatē perdidisse. Vnde cōsequens erat, Sup.fo.42
ut nec alios posteros q̄ corruptos, iniustos, & mortales
generare potuerit. Quod queritur Dauid Psalmo qn- Psalm.50
quagesimo: Ecce (inquit) in iniquitatibus cōceptus sum,
& in peccatis concepit me mater mea. Significans sta-
tim quū formaretur, in ipso extitisse peccatū illud origi
nis. Vnius enim delicto propagatum est malum in om- Roma.5

nes homines ad condemnationem, cuius mali magnitudi
Ephe.2 nem Paulus Ephesiorum secundo describit, ubi dicit dia
bolum per hoc peccatum efficacem esse in incredulis.
Gene.8 Huc pertinet quod Genesis octauo scribitur: Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia, hoc est, nascimur omnes, cum praua concupiscẽtia, quæ nos ab ineunte ætate ueluti hæreditarius quidam morbus totos occupat & comitatur, quo conuincitur omnes immundos esse, quos nõ mundat fides Chri
Iob.4.14.15. sti, sicut scriptum est: Quoniam nemo mũdus à peccato
25 coram te, nec infans cuius est unius diei uita super terram. Quæ quum ita sint, sequitur, neminẽ, ẽt unius diei
Iob.34 infantem, si in hac corruptione peccati decedat, contra deum queri posse q̃ damnetur, quod reatum seu morbũ illum damnatione dignum, non ex deo, sed ex uolũtario uitio primorum parentum contraxerit, quem etiam in
Confess.lib.1. infantibus suo modo efficacem ostendit Augustinus do-
c.7 cens imbecillitatem membrorum infantilium innocentẽ esse, non animum infantium, Nam & zelum & amaritudinem atq; inuidentiam quandam in paruulis lactantibus ac nondum loqui ualentibus nos experiri cõstat.
Aug. de uerb. apost. ser.11 Rursus liquet, quotquot hanc damnationem euaserunt, deo gratulari oportere, mortẽ enim debitam euaserunt, & uitam non debitam repererunt, liberatis indebita exhibetur misericordia, unde gratias deo agant, damnatis uero debita exhibetur iustitia ut in deo nihil reprehendant, ut nec illi dignos se glorientur, nec hi se indignos pœna querantur. In quam sententiam dixit Apo-
Roma.9 stolus: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid

me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorē, aliud uero in contumeliam? Vna erat massa perditionis ex Adam, cui non nisi supplicium debebatur, sed facit deus ex massa, quæ iam perierat, uas in honorem, quum hominem per redemptionem, quæ est in CHRISTO *Iesu, restituit. Facit deus uas in contumeliam, quum hominem uel peccato originali oppressum derelinquit, uel quum peccatorē in peccatis obdurescere permittit, idq; iustißimo iudicio nobis inscrutabili, nisi quod certum habemus, deum iustum esse et absq; omni iniquitate, nec ullum hominem etiam unius diei infantē damnare, nisi quem præuiderit merito damnandum, id est, quem sibi uocanti non assensurum seu crediturum præsciuerit, Hoc contentus, noli ultra disputare uel quærere, Me quare fecit in honorem, & alium in contumeliam? Imo mirare & exclama cum Paulo: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quam inscrutibilia sunt iudicia eius & intestigabiles uiæ eius? quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? tantū qui liberaris & iustificaris, sedulo recogita, quantum gratiæ & beneficij in te conferatur, quum alter ex simili corrupta massa procreatus, in damnatione relinquatur ac iuste puniatur.*

Explicat locus Paulinus Roma. 9 Roma. 3 Ephe. 1

In deo nulla iniquitas. Deu. 32

Augu. lib. retract. c. 23

Roma. 9

4 *Quarto, quum in præuaricatione Adæ omnes homines naturalem poßibilitatem & innocentiam perdiderint, idcirco neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium posse cōsurgere, nisi eum gratia dei miserentis erexerit, & idcirco nemo suis solius uiribus ad*

Vide epl. Aurelij & aliorū epōrū, inter quos Aug. ad Inno. tom. 2 nu. 95

iustificationem, uitam bonam ac beatam pertingere poterit. Fatemur quidem, hominem per liberum arbitriũ, suisq; uiribus citra renouationem aliquo modo externa opera bona agere, ut colere agros, domos ædificare, atq; adeo in ipsa impietate uitæ suæ aliqua legis & sapere & facere, ciuilemq; aliquam iustitiam præstare posse, quam Paulus appellat iustitiã carnis, seu iustitiam quæ in lege est, in qua se in Iudaismo conuersatum dicit sine querela, quæ nihil aliud est quam iustitia quedã externa, quam potest homo implere, ut nullus hominum queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis præuaricator sit legis, Lex dicit: Non concupisces, Si concupiscis, reus es legis in oculis dei, sed si non rapis alienum, nulla de te (etsi intus concupiscas) erit querela hominum. Aliud est enim, conspicua opera legis implere, uel timore hominum, uel ipsius dei, uel pœnæ formidine, aliud bene agere dilectiõe et amore iustitiæ, ut tametsi impune permitteretur male agere, male tamẽ agere omnino nolis. De externa illa & pharisaica iustitia alibi dicit Apostolus. Volentes suam iustitiam constituere, hoc est, suis externis operibus in speciẽ bonis (etsi mens praua sit) fidere, iustitiæ dei nõ sunt subiecti. Nam quũ uires hominis non sint penitus extinctæ, sed uitiatæ, reliquum est in natura hominis naturale iudicium, et delectus quidam rerum, quæ sunt subiectæ sensui & rationi & operum externorum, quo fit, ut eadem suis uiribus aliquo modo efficere poßit. Sed interiores motus, hoc est, bonos affectus seu quæ deus requirit (quã uocamus iustitiam spiritualem) per se sine deo efficere nõ po

Au. ad Sixtũ, item de spiritu & lite. c. 28

Philip. 2

Aug. de tempo. ser. 49

Idẽ ad Bõn. cõtra Pelagi.

Exod. 20

Roma. 10

Ambr. de uocat. gent. lib. 1. ca. 3

test. Sed ut hos motus concipiat, dei & mediatoris gratia ac spiritu sancto est opus. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Sed hi tandem qui spiritu dei ducũtur, hi sunt filij dei. Et si quis spiritũ Christi non habet, is non est Christi, Quamobrem Christus Iohannis tertio dixit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest uidere regnum dei. Et iterum Iohannis sexto: Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus, qui misit me, traxerit eum. Itidem Iohannis decimoquinto: Sine me nihil potestis facere. Nam homo in peccatum lapsus, nõ inepte confertur homini in profundißimam ac spurcißimã foueam præcipitato ac grauiter uulnerato, unde se erigere non poßit, nisi desuper quispiam fune demisso dilapsum extrahat, & extractum insuper diligenti curatione acceptorum uulnerum prosequatur.

1.Corin.2 Roma.8 Iohan.3 Iohan.6 Iohan.15 Psal.68 Bern.in ser. de cœna dñi.

5 Quinto statuendum est, quod deus tam est benignus ac misericors, ut non tantum uoluerit hominem nõ peccare, sed & uelit hominem lapsum atque adeo quantumlibet criminosum resurgere, ac resipiscere. Nam apud Ezechielem sic loquitur: Viuo ego dicit dominus. Nolo mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & uiuat. Et Christus indifferenter omnes ad se prouocat: Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Et in hanc sententiam dixit Apostolus Paulus: Deus uult omnes homines saluos fieri & ad agnitionem ueritatis uenire. Quod si obijciat quis, Dei uoluntati quis resistit? cur igitur nõ omnes saluantur, quos deus saluari uult? Respõde-

Ezech.33 Math.11 1.Timo.2 Obiectio Roma.9 Dilutio.

mus, hic ad duplicem uoluntatem dei (discendi causa) respicere oportere. Antecedentem & consequentem, res

Simile: *autem exemplo fiet dilucidior, Legislator legem ferẽs, omnes ciues suos uult esse bonos & pacificos, nec uult ut crimina ab eis patrentur pœnis luenda, idq; uolũtate antecedente, Interim tamen filij sui alioqui charissimi, latæ legis transgressoris mortem uult, quem uellet non peccasse, ut nihil plectendum in eo posset inuenire, idq; uoluntate consequente, qua mortẽ filij uult propter aliquid iam factum, Itidem hortolanus plantat arborem,*

Lucæ. 13 *non ea mente ut excidatur et in ignem mittatur. Attamen dum post longam expectationem eam nullum fructum producentem uidet, & terra excidit & in ignem mittit. Non secus misericors deus uult omnes homines saluos fieri, quod ad se attinet uoluntate antecedente. Quod uero reprobos damnat, fit uoluntate consequẽte, quod iustum sit eos quibus præbita est omnis occasio cõsequendæ salutis, nec apprehendere uoluerũt damnare, de infantibus alia ratio est, ut iam diximus.*

6 *Sexto, quod deus adeo uult oẽs homines saluos fieri, ut nemini quantũlibet scelerato, gratiã suã subtrahat.*

7 *Septimo retinendum est, situm esse in hominis uoluntate, ut gratiam dei oblatam uel accipiat uel repudiet. Quæ ambo, ut penitius intelligantur, fortasse retulerit de gratia dei, & quotuplex ea sit, simul & de ho-*

Gratia dei bifariam accipitur. *minis uoluntate paucis dicere. Gratia ergo generaliter & specialiter accipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid non præcedentium aliquorum*

Vide dictam *operum meritis, sed gratuita bonitate dei donatur, &*

ſic accepto uocabulo, gratia non improbanda ratione di- citur natura in qua cõditi ſumus, ut nõnihil eſſemus, nec ita eſſemus aliqd, ut cadauer qd'nõ uiuit, et arbor q̃ nõ ſentit, aut pecus qd'nõ intelligit, ſed homines q & eſſe mus & uiueremus et ſentiremus et intelligeremus, et de hoc tanto beneficio creatori noſtro gratias agere debe- remus, hanc gratiã quã quidã donũ naturæ appellant, ha bent impij nobiſcum cõmunem Gratia uero ſpecialiter accepta, quam doctrina Chriſtiana & demonſtrat & prædicat eſſe propriam Chriſtianorum, non eſt natura ſed eſt occulta miſericordia dei, qua per ſubminiſtratio nem ſpiritus, ſanatur ac ſaluatur natura qua prædeſtina ti uocamur, iuſtificamur, ſanamur & glorificamur, ut dicere poßimus, Si deus pro nobis quis contra nos? Qui filio ſuo proprio non pepercit, ſed pro oĩbus nobis tradi dit illũ. Hæc eſt illa gratia, quã diuinæ literæ ubiq; præ dicant, de qua dixit Apoſtolus: Non irritam facio gra- tiam dei. Nam ſi per legẽ iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, nimirũ gratiã intelligens qua iuſtificamur ab iniquitate, & qua ſaluamur ab infirmitate, non qua creati ſumus cum propria uoluntate. Hæc gratia diſtin- guitur in gratiam operantẽ & cooperantẽ, ſeu in præ- uenientem & ſubſequentem. Vtranq; in ſanctis eloquijs expreßã legimus, Pſaltes ait: Et miſericordia eius præ- ueniet me, & miſericordia dei ſubſequetur me. Deus enim nolentem præuenit ut bene uelit, & uolentem ſubſequitur ne fruſtra uelit, ſed ut perficere ualeat. Operans ergo gratia eſt quæ præuenit ac præparat uo- luntatem, non ut fiat uoluntas, quia & ante hanc gra-

epiſt. Aurel. ad Inno. Eccle. 17

Gra propria chriſtianorũ. Vide dictum epi. ad Inno. cõtra Pelag.

Rom. 8

Galat. 2

Gra duplex

Pſal. 58 Pſalm. 22 Aug. in enchi. cap. 32 Operans gratia quæ.

Cooperans gratia quæ. Aug. in ench. cap. 30 Roma. 9

tiam uoluntas erat, sed ut uoluntas bona fiat, & quæ prius erat serua peccati, liberetur. Cooperans uero gratia uoluntatem iam bonam factam, subsequitur, ut quod iam uult bonum perficere poßit. Nam (ut iam sæpe ante diximus) uoluntas hominis quam naturaliter habet, non ualet erigi ad bonum efficaciter uolendum uel opere adimplendum, nisi per gratiam liberetur & adiuuetur, secundum Paulinam sententiam, quam impij pro sua impietate detorquent: Non est (inquit) uolentis nec currentis, sed miserentis dei, hoc est, non est uolentis bene uelle neq; currentis currere, sed miserentis dei, qui operatur in nobis uelle, id est, ut assentiamur uocanti, & currere, hoc est, operari pro sua bona uoluntate. Itaque non ideo miseretur deus hominis, quia ipse homo uoluit & cucurrit, sed iam homo uoluit & cucurrit, quia misertus est deus. Quãobrem Hieremias propheta ait: Scio domine, quia nõ est hominis uia eius, nec uiri est, ut ambulet & dirigat gressus suos. Præparatur enim (teste Solomone) uoluntas hominis à deo, & à domino gressus hominis diriguntur. Gratia præueniens plurimos habet gradus, & summatim dicamus, duplex est. Vna, qua deus præuenit peccatorem ut resurgat. Altera, qua peccator præuenienti deo assentiens iam resurgit. Vtraq; uoluntatem nostrã præuenit deus, sed priorem subministrando solus operatur, in altera uoluntas nostra deum præuenientem subsequens ei per uelle seu assensum, remißionem peccatorum accipiendo cooperatur.

Philip. 2 Augu. contra Iulia. hæreti. Hiere. 10 Gr͞a præueniẽs duplex.

Prior gratia, qua deus hominẽ præuenit ac incitat ut resurgat, iterum duplex est. Vna generalior quæ est bo-

nus motus, bonaq; cogitatio, ueluti quũ peccator deo inspirante agnoscit peccatum suum, quum terrore gehennæ concutitur, quum de amittenda æterna beatitudine dolet. Altera specialior est, tot habens species, quot sunt speciales boni motus ad resipiscendum, ueluti sunt, auditio uerbi dei, immißio aduersitatis quæ ferocientis hominis animum deijcit & ad deum respicere facit) remotio occasionis peccandi, ablatio seu debilitatio tentationis, & id genus alia. Iam constat deum nulli hominum gratia illa generalius accepta, deesse, adeo ut nullus sit peccator tã scelestus, cui deus, quoad in hac uita superstes fuerit, hãc gratiã pœnitus subtrahat. Nã p hãc stans ad ostiũ sedulo pulsat, initiũ nostræ salutis (q̃ est peccati cognitio) in nobis operari desiderãs. Et qs tandẽ est hominũ, qui nõ sentiat se hac gratia præueniri? qd' & gentes ostendant opus legis scriptũ in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia eorũ. Et uel Pharao uel Iudas traditor exẽplo esse possunt, q̃ liberalis sit deus in hac gratia subministranda. Certe prophetæ testantur, deum non solum à conuersis non auerti, sed etiã ad auersos conuerti & ad conuersionem cohartari. Nam Hieremiæ tertio sic legimus: Si dimiserit uir uxorẽ suam, & illa recedens duxerit uirũ alium, nunquid reuertetur ad eum ultra? nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autẽ fornicata es cum amatoribus tuis multis, tamen reuertere ad me dicit dominus. Itidẽ Esaiæ quadragesimonono legimus: Nunquid obliuisci potest mater infantem suũ dicit dominus, ut nõ misereatur filio uteri sui, & si illa oblita fuerit, ego non ob-

Psalm. 106

Deus nulli hominũ gratiã funditus subtrahit.

Apoca. 3

Roma. 2

Exod. 7. 8. 9. 10. 11

Matth. 26

Marci. 14

Lucæ. 22

Iohan. 13

Hiere. 3

Esaie. 49

Ezech.18 *liuiscar tui. Et Ezechielis decimooctauo: Quare morie*
Obiectio.
Actorum.9 *mini (inquit dominus) domus Israel, reuertimini & ue nitæ? Quod autem Actorum nono legimus, dicente Paulo ad uiros Listrios, deum in præteritis generationibus dimisisse omnes gentes ingredi uias suas, non sic intelligendum, quasi deus gentibus gratia sua defuerit. Quinimo ipse Paulus statim subiecit. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens, de cœlo dās pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum. Itidem Actorum cap. uigesimoseptimo Paulus ad uiros Athenienses ait, deum fecisse ex uno omne genus hominū inhabitare super uniuersam faciē terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, ut quærerent deum, si forte attrectent eum aut inueniant. Qui.n. nō reliquit se expertem testimonij, hoc est, qui beneficijs innumeris (quæ in omnes homines habunde effundit) testificatur se esse deum optimum ac maximum, qui omne genus hominum inhabitare facit super terram, ut quærant eum atq; adeo declarat se eum esse, qui det omnibus uitam & inspirationem & omnia, seq; non longe esse ab unoquoq; nostrum. Quod in ipso uiuamus, moueamur, & simus, quemadmodum & quidam Græcorum poetarum dixerunt. Ipsius enim & genus sumus. Is ne putandus est ulli genti gratiam suam præuenientem subtraxisse? Verum quum gentes, id quod de deo cognosci potest, manifestum habuerint, quod deus illis per gratiam præuenientem manifestauerit, Nec tamen quum cognouissent deum, sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt; sed euanuerunt in cogitatio-*

Marginalia: Dilutio. — Actorum.17 — Actorum.9 — Acto.26 — Aratus. — Roma.1

nibus suis, factum est ut gentes dei gratiam contemnentes ac repudiantes dimißi sint ingredi uias suas. Atque eadem omnino ratione fit, ut non omnes illos motus gratiæ specialis omnibus peccatoribus deus impertiat. In causa enim est peccatoris obduratio, gratiam illã communem seu generalem negligentis ac repudiãtis. In quã sententiam dixit Apostolus: Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate. Tradidit inquam, id est, permisit ut per cupiditates cordium suorum in omnem iniquitatem & immunditiam reuerent Atq; ita fit, ut peccatum sit alterius peccati causa, quinimo ut idem sit simul peccatũ & peccati pœna, gratiæ contemptus grauißimum peccatum est, & peccati causa, nempe omnis iniquitatis & immunditiæ in quam dei contemptor ruit. At omnis illa iniquitas & immunditia hominum impiorum, qua fit ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, & peccatum est & peccati pœna. Et hæc peccati retaliatio seu pœna quæ per peccatum fit omnium grauißima est.

Cur deus gratiã specialem impiis subtrahit.

Roma. 1

Tradere pro permittere.

Psalm. 13

Roma. 1

Gratia ergo præueniens, qua deus hominem incitat ut iustificetur, gratia quidem dei est eximia, sed non sufficit, nisi accedat gratia iustificans, quæ uoluntatem sanat, & sola facit ut recte uiuatur. Ad hanc enim gradibus quibusdam peruenitur, In primis enim quum non simus sufficientes, nec cogitare quidẽ aliquid quasi ex nobis, deus initio bonam cogitationẽ nobis inspirat, qua ad deum respicere & peccatũ nostrũ agnoscere incipimus, quam solus deus in nobis operatur, nec

Psalm. 118

Gra incitans no sufficit.

Aug. de prædesti. sanct.

1. Corint. 3

Augu. contra duas epi. Pelag. ad Bon. lib. 2, cap. 8

nobiscum, quia ad eam habendam nihil facimus, sed eam mere gratis nobis immittit, dum peccatum nostrum ocu-

Aug. in psal. 108

lis nostris opponit, Hæc cogitatio magis intellectu q̃ affectu perficitur, præuolat intellectus, sed frequenter tardus aut nullus sequitur affectus, ratiõe & intellectu sæpe apprehendimus q̃ utilis sit dei iustificatio, sed infirmitate præditi, nõdum rẽ tantã ex animo desideramus, sed adiuuante sensim gratia cupimus ut desideremus, scimus bonum nec delectat agere, sensim uero proficiẽte gratia

Aug. de præ. dest. sanct.

cupimus ut delectet. Hoc autem uotum quo cupimus desiderare, quædam uoluntatis præparatio est quæ fidem iustificantem præcedit, nullus quippe credit, nisi prius cogitauerit esse credendum, & ut credat à deo, expetat & accipiat. Hæc ergo uoluntatis præparatio sua quidẽ

Opera gratiæ ante iustificationem.

opera habet, quæ tamen sunt mera dei dona iustificationem antecedentia, nam homo quum agnoscit peccatum suum, quum grauitatem pœnæ secum mente uolutat, incipit temperare à malitia, gemere, lachrymari, tundere pectus, restituere alienũ, facere eleemosynã de proprio, sitire iustitiã (hoc est, remißionem peccatorum) eandemq; precibus apud deum ambire satagit. Has cordis præparationes, & uoluntatis conatus ac studia ad pietatem ui-

Actorum: 10
1. Regum. 7

dere licet in Cornelio illo Centurione. Actorum. x. quæ tamen sine aliqua saltem fide, quæ donum est dei, non faciebat. De eiuscemodi studijs dicitur, Si in toto corde uestro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos de medio uestri, & præparate corda uestra domino. Item

Actorum. 3
Esaiæ. 55
Iohan. 7

Actorũ. iij. Pœnitemini et cõuertimini. Et apud Esaiã. Omnes sitientes uenite ad aquas. Et Christus ait: Si quis

ſitit,ueniat ad me & bibat. Et iterum apud Lucam ca. xi. Si uos quũ ſitis mali,noſtis bona data dare filijs ueſtris,quanto magis pater cœleſtis dabit bonũ ſpiritũ petentibus ſe. Iam ut hanc ſitim & cætera quæ diximus ſtudia conuerſionis,nemo negauerit bona quædam eſſe ex dei gratia uoluntati noſtræ inſita,ob quæ interdum dicimus hominem talibus uotis æſtuantem bonam habere uoluntatem,tamen hæc non eſt illa bona uolũtas ſeu cogitatio qua bene uiuitur. Hæc enim nõ accipitur niſi per fidem iuſtificantẽ,quæ uoluntatẽ ſequitur præparatam. Nam ut Auguſtinus inquit, Sine ſpiritu non eſt uoluntas hominis libera ad bonum,niſi liberata fuerit,non autem liberatur,niſi per ſpiritum ſanctum diffundatur charitas in cordibus noſtris,non eſt libera uoluntas,niſi eam liberet gratia per legem fidei,id eſt,nõ eſt libera ſine fide operante per dilectionem.

Lucæ.11

Fulgen.lib.1 ad Momi.

Non omnis bona uolũtas ſufficit.

Augu.ad Anaſta.

Roma.5

Galat.5

ERgo quũ peccator peccati horrore pauidus, & pœnæ metu contremiſcens,ac de ſeipſo(ſuæ infirmitatis ſibi conſcius)deſperans,per fiduciam miſericordiæ in Chriſto nobis propoſitæ ad deum cõfugit, credẽs ſibi pœnitenti,in Chriſto Ieſu(qui factus eſt propitiatio pro peccatis totius mundi)remiſſum iri peccata per fidem,accipit gratiã præuenientẽ & iuſtificantẽ,qua uoluntas ſanatur,ut ſanata dei adiutorio,legẽ impleat,quã nulla merita præcedũt,ipſa eſt enim qua iuſtificatur impius(hoc eſt,fit iuſtus qui prius fuit impius)meritis autem impij,nõ gratia,ſed pœna debetur,nec iſta eſſet gratia,niſi gratuito daretur:datur aũt gratuito,qa nihil boni ante feceramus unde hoc mereremur,nã q̃ præcedunt

Roma.3

Augu.de ſpiritu & litera.

bona, deo inspirante præcedunt, nec tamen ea talia sunt, ut hoc tantum bonũ iustificationis pro sua dignitate mereantur, interim nos ante iustificationem nihil facimus, nisi quod bonis inspirationibus dei nõ repugnamus, sed assentimur, Vnde uix hic cernere est ullã ex nobis meriti causam, nisi meriti uocabulo per catachresim propemodum abutamur, uti dicamus hominẽ credentẽ mereri iustificationẽ, non quidẽ ex obligatione seu ex operibus quæ fecimus nos (quũ ante iustificationẽ ad peccandũ solum ex nobis ualeamus) sed tantum ex cõdecentia, quod

Meritũ congrui, meritum improprie dictum.

meritum congruit appellant. Ex condecentia enim deus nobis debere uidetur quicquid per prophetas, præcursorem suum, uel seipsum nobis promisit, dicens: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnũ cœlorum. Et iterum: Pœnitemini & credite Euangelio, appropinquabit enim regnũ dei: Et alibi: Vt omnis qui credit in eũ, non pereat, sed habeat uitam æternam. Quod si meriti uocabulum proprie accipias, ne fides quidẽ (quã iustificare dicimus) iustificationẽ meretur, sed tantum impetrat & accipit: accipit quidem, quod nemo aliter apprehendat sibi remitti peccata, nisi credens deum sibi propter Christum non imputare peccata. Iustificationẽ ergo aliter mereri non uidemur, q̃ mendicus eleemosynã meretur accipere, qui oblatam non recusat, sed accipit. Nemo itaq; dicat, habeo fidem ut merear iustificationem, alioqui gloriantẽ retũdes Apostolus: Quid habes quod nõ accepisti? fides enim qua iustificaris gratis tibi data est. Nec frustra Apostolus utrunq; dixit: Iustificati per fidem, & iustificati gratis per gratiã. Gratis enim ideo

Matth.3
Marci.1
Iohan.3
Roma.4
Simile.
Aug. ad Bonif. contra. Pelag.
1.Thess.2
1.Petri.1
Roma.3
Roma.8

dixit:

dixit, ne fides ipsa superba sit, ne dicat sibi: Si ex fide iustificati, quomodo gratis? ne suæ dignitati quid tribuat? sed hoc tantum suum esse agnoscat, accipere indebitã misericordiam & iustificationem. Hanc gratiã præuenientem & iustificantem quidam appellant beneficium Christi, quo liberatur liberum arbitrium & uolũtas præparatur ad faciendum bonum. Quidam uero gratuitã imputationem iustitiæ seu acceptationem, quod uidelicet iusti reputemur propter Cristum, & deinde placeat nostrum opus seu inchoata obedientia, etsi perfecte (donec in hoc corporis tabernaculo degimus) legi non satisfaciat. De hac scriptum est: Non irritam facio gratiã dei. Nã si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Et iterum: Euacuati estis in Christo, qui in lege iustificamini à gratia excidistis. Item, si autem gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia non est gratia. Itidem, Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundũ gratiam, sed secundum debitum. Ei autem qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.

Augu. lib. retract. c. 28
Roma. 4
Gala. 2
Gala. 5
Roma. 11
Roma. 4

HAnc autem gratiam iustificantem uoluntas nostra (ut supra diximus) comitatur, ac ueluti pedissequa subsequitur, non quidẽ tempore, sed causa tantum & natura. Voluntas enim in iustificatione nostra, gratiæ quodammodo cooperatur, sic ut iustificatio nostra sine uolũtate & consensu accipientis non perficiatur, Exemplo res fiet perspicacior, Oculus solem uidere non potest, nisi solis lumẽ oculum præueniat ut uideat. Interdiu tamẽ sole lucẽte (qui super omnes oritur) libe-

Aug. de spiritu & lite.
Simile.

ra est intuitio, hominiq; liberum est oculos claudere ne
Iohan. 1 solis lumẽ admittat, aut aperire ut recipiat. Haud secus
impio liberum est, præueniente se diuinæ illuminationis
gratia, à peccato resurgendi, eam accipere uel nõ accipere,
deo preuenienti, & per bonũ cogitatum ad pœnitentiam
excitanti, dare uel negare consensum, uelle uel
Amb. de uoca. gen. lib. 1. ca. 3 nolle pœnitere. Non enim (ut sæpe diximus) in casu primi
hominis uoluntate spoliati, sed uolũtatis sanitate priuati
sumus, Natura quæ erat bona, qualitate facta est
mala, Et ille animi motus, qui nunq̃ potest sine aliquo
esse amore, hoc est, sine aliqua uoluntate non perdidit
apppetitum, sed mutauit affectum, id recipiẽs desiderio,
Simile. quod debuit refutare iudicio. Quemadmodum in grauiter
febricitante uis appetendi nõ extinguitur, sed deprauatur,
adeo ut febricitans tantum noxia appetat, salutaria
autem, donec sanetur appetere non ualeat, Quem et
sanari non posse constat, nisi medico à noxijs dehortãti
obtemperet, illiq; appetitum suum corrigendũ præbeat,
atq; interim donec sanetur, et si salutaria nondum appetat,
appetere tamen se posse concupiscat. Eodem modo,
etsi uolũtas hominis ante iustificationem deprauata sit,
Aug. lib. retract. uolendi tamen uim non amisit, quod nihil tam sit in potestate
uoluntatis, q̃ ipsa uoluntas seu ipsum uelle. Et qd
Aug. de duabus anim. tandem aliud est uoluntas, nisi animi motus, cogẽte nullo
ad aliquid non admittendum uel adipiscendum. Ergo
etsi nisi à cœlesti medico præuenta & edocta fuerit bonum
uelle, aut etiã deo præueniẽti, sine gratia dei assentiri
Vide Ber. de lib. arbi. non poßit, tamen quis non uidet hoc uolũtatis esse,
ut assentiatur? Itaque uelle pœnitere, uelle resipiscere,

uelle accipere remißionem peccatorum, nõ est à sola uo luntate, sed illud nobiscum operatur dominus, dum immutando maleuolam uoluntatem, eam facit beneuolam, & suæ uoluntati consentientem. Vnde uolũtatem, quidem nostrã deus immutat, & sic operatur in nobis uelle, sed tamen quia uoluntas inuita mutari nequit, deo cooperatur dum ei consentit. Ex quibus consequitur, hominem iustificari non posse, nisi uoluntas nostra deo iustificanti ac sananti accedat, & dei iustitiam per fidem accipiat. Quamobrem scire dixit Augustinus: Qui fecit te sine te, non iustificat te sine te. Qui fecit nescientem (non enim adhibuisti aliquem consensum ut te faceret deus, qui non eras antequam fieres) iustificat nõ nisi uolentem. Iustificat, inquam, ipse te sua iustitia, non tu te iustificas, etsi uoluntate iustificanti accedas. Itaq; totum deo recte ascribitur, qui uoluntatem nostram (quã creando nobis impertijt) gratia sua præuenit, & excitat torpescentem, ut lapsum suum norit, postea corrigit nolentem ut resurgere uelit, postremo adiuuat uolentẽ ut resurgere poßit, & sic salus nostra dei gratuitũ est donum, Quia tamen non fit sine uoluntatis nostræ assensu, ex gratuita imputatione dei in nobis inchoat meritum, pro quo reposita est nobis corona iustitiæ, non nostræ, quia quum bona uoluntas nostra, ex qua omne meritum pendet, nobis principaliter à deo sit, nos autem ad peccandum tantum ex nobis ualeamus, idcirco nullo bono (tacemus cœlesti corona) digni sumus, Sed reposita est nobis corona iustitiæ dei, qua iustum est ut reddat, quod resipiscentibus promisit, non quidem ex

Aug. de ver. apost. ser. 19

Aug. de duabus animab.

Roma. 5
2. Timot. 4

Aug. in prolog. psal. 31.

debito, sed ex gratia.

De gratia subsequente.

SVperest ut de gratia subsequente & cooperante paucis dicamus. De qua dixit Apostolus: Plus illis oĩbus laboraui, nõ ego aũt, sed gratia dei mecum. Postq̃ itaq; per gratiam iustificantem (quæ est gratia gratis data) hominis uoluntas sanata, & à captiuitate (qua facta est serua peccati) liberata est, absit ut iam securã se putet, & post hac se non indigere dei gratia ad cõcupiscentias tentationesq; uitandas, & operandũ bonum existimet: Quinimo, nemo, uel baptismatis uel pœnitẽtiæ gratia renouatus, idoneus est ad superãdas diaboli insidias, & ad euincendas carnis concupiscentias, nisi per continuum & quotidianum adiutorium dei perseuerantiam bonæ conuersationis acceperit. Nam q̃uis hominem à præteritis redemerit ille peccatis, tamen sciens hominẽ iterum posse peccare, ad reparationem sibi multa seruauit, quemadmodum poßit illum, & post ista corrigere, quotidiana illi præstans remedia, quibus nisi freti cenfisiq; nitamur, nullatenus humanos uincere poterimus errores Necesse est enim, ut quo auxiliante uincimus, eo iterum nõ adiuuante uincamur. Ergo quicunq; dixerit gratiam dei, qua iustificamur per Iesum Christũ dñm nostrum, ad solã remißionẽ peccatorum ualere, nõ etiam postea necessariã esse ad adiutoriũ, ut amodo non committantur, anathema sit. Item, quisquis dixerit, eandem gratiam dei per Iesum Christum dominum nostrũ, propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quod per ipsam nobis reueletur, & aperiatur intelligẽtia mandatorum, ut sciamus, quid appetere quid uitare

Roma. 6

Vide epi. concilij Aphri. ad Innoc. & rursus Inno. ad eosdem. Item concil. Meleuita.

Ex cõci. Meleuit. & Carthaginen.

1

2

debeamus, nõ aũt per illam nobis & affectum præstari, ut quod faciendum cognouerimus, etiam facere diligamus atq; ualeamus, anathema sit. Vtrunq; enim est donum dei & scire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus, sicut enim de deo scriptum est: Qui docet hominem sciẽtiam. Ita scriptum est etiam: Charitas ex deo est. Et iterum: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum. Item Quicunq; dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, ut quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius possimus implere p gratiam, tanq̃ etsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa implere diuina mãdata, anathema sit, Nam quum dñs de fructibus mandatorum loqueretur, non dixit, sine me difficilius potestis facere: sed, sine me nihil potestis facere.

1. Iohan. 3. 4
Roma. 5
Iohan. 15

ADdenda sunt, ut hæc illustriora fiant, duo diui Hieronymi dicta. Primum, Anathema sit, Si quis dixerit, deum impossibilia præcepisse. Alterũ. Qui dixerit, nos posse mandata dei implere sine gratia. anathema sit. Lex ergo possibilis est, sed per gratiam. Vnde & post iustificationem, gratia uoluntati accedere debet ut lex impleatur. Cuius clarissima testificatio in ecclesia, oratio est. Ad quam reconciliati per scripturas ueteris & noui testamẽti, q̃ maxime frequentandã et nũquam intermittendã inuitantur & prouocantur. Quũ enim in oratione dominica oramus, Ne nos inducas in tentationem, hoc est, ut peccatorum tentationem superare possimus, uel ut spiritus dei (unde pignus accepimus) adiuuet infirmitatem nostram, quamuis eo ipso liberum

Hiero. contra Pelagio. 2
1
2
Oratio gratię testimonium.
Lucæ. 18
Roma. 8

non diffiteamur arbitrium, tamen fatemur eius potestatem non sufficere, nisi adiuuetur infirmitas. Distinguenda est lex & gratia, Lex iubere nouit, gratia iuuare, Nec lex iuberet, nisi esset uolūtas, quis enim statuat qđ iusserit? Nec gratia iuuaret, si sat esset uoluntas, Iubetur ut habeamus intellectū, ubi dicitur: Nolite esse sicut equus & mulus in quibus non est intellectus, & tamē oramus ut habeamus intellectum quum dicimus, Da mihi intellectum ut discam mandata tua. Iubetur ut habeamus sapientiam, quum dicitur: Stulti aliquando sapite: & tamen oratur, ut sapiētium, quum habeamus, ubi dicitur: Si quis autem uestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluentur, & non improperat, & dabitur ei. Iubetur ut habeamus continentiam, quum prohibemur concupiscere, & tñ oratur, ut continentiam cōsequatur: Quum scirem (inquit Sapiēs) quia nemo pōt esse continens, nisi deus det, & hocipsum erat sapientia scire cuius esset hoc donum, Adij dñm & deprecatus sum eum. Postremo, ne nimium sit longum cuncta percurrere, iubetur ut non faciamus malum, ubi dicitur: Declina à malo: & tamen oratur, ut non faciamus malum, uti apud Apostolum legimus: Oramus autē ad dominum, ne quid faciatis mali, Iubetur ut faciamus bonum, ubi dicitur: Declina à malo & fac bonum: & tamen oratur ut faciamus bonum, quum dicitur, Non cessamus pro uobis orantes & postulantes, ut ambuletis digne deo in omni opere & sermone bono. Sicut ergo agnoscere debemus libertatem uoluntatis, quum hæc nobis præcepta uidemus, Ita agnoscere debemus gratiā,

Lex iubet, gratia iuuat.
Psal.31
Psal.118
Iacob.1
Exodi.20
Deu.5
Roma. 7
Sapien.8
Psal.36
2.Corin.13
Psal.36
Coloss.1

quum eadem petere debeamus. Atque ideo *uerum est, gratiam non tollere liberum arbitrium, sed magis statuere, quemadmodum per fidem non tollimus legem, sed magis statuimus. Gratia enim liberum arbitrium (quod sanet & adiuuet) præsupponit, sicut medicina ægroti uoluntatem, medicinā non auersantem. Et fides propterea à deo datur, ut per fidem gratiam qua legē impleamus impetremus, & quod impoßibile erat legi, per fidem in Christum obtineamus.* Gratia nō tollit liberum arb. sed magis statuit. Roma. 3 Roma. 8

SEd dices, *Si lex poßibilis est per gratiam, ostende ergo hominem, qui gloriari poßit, se in hac uita (quamdiu caro concupiscit aduersus spiritum) perfecte legem implere, seq; sine peccato esse*. Respondemus, *hæc duo non pugnare, nempe, non inueniri hominem in hac uita sine peccato, & tñ fieri posse per adiutorium gratiæ & spiritus dei, ut inueniri poßit quis sine peccato (quod ecclesia in uirgine matre usu uenisse etiam asserere nō dubitauit)* Multa enim *sunt q̄ fieri possent, quæ tñ non fiunt.* Oratorē *descripsit* Cicero, *qualem nemo hactenus potuit cōmonstrare, nec tñ sic descripsit, ut impoßibile sit talem fore:* Sic *etsi nemo sit in hac uita qui audiat dicere, sibi nō necessariam precationē orationis dominicæ,* Dimitte *nobis debita nostra, uel se nō habere peccatū, ne (diuo* Iohanne *apostolo teste) seipsum decipiat, & ueritas in eo non sit, tñ id ut fiat quandiu uiuimus, sedulo conandum atq; poscendum est*. Tolerabiliter *ī id quisq; fallitur, nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare, etiamsi quod affirmat non poßit ostendere*. Id *enim credit fieri* Obiectio. Gala. 5 Dilutio. Nemo in hac uita sine peccato. 1. Iohan. 1. In episto. Au re. ad Inno.

Obiectio. 1.Iohan.3 posse quod certe laudabile est uelle. Quod aūt idē Apo
Dilutio. stolus eadem epistola dixit: Qui natus est ex deo, nō pec
cat, Intelligēdum est, eatenus quatenus ex deo natus est,
& in charitate manet, & secundum charitatem opera-
1.Corin.13 tur, non peccat, Charitas enim non agit perperam, sed
auget & perficit eam natiuitatem quæ ex deo est, mi-
1.Iohan.4 nuitq; ac consumit cupiditatem, quæ ex Adam est. Inte
Roma.7 rim tamen hæc cupiditas, radix illa peccati, quamdiu est
in membris nostris, lege quadam sua repugnat legi men
tis, quo fit ut nemo (quantumuis pius) sit qui non coga-
tur queri se longe à perfectione legis abesse, suosq; cona
tus in dies infirmitate carnis remorari, quemadmodum
Matth.26 Christus ad tres illos discipulos dixit: Spiritus quidem
promptus est, caro autem infirma. Aliud est sine pecca-
to aliud sine crimine uiuere, aliud ambulare in oībus
Lucæ.1 iustificationibus domini sine querela, quod de Zacha-
Aure. Augu. ad Inno. ria & Elisabeth legimus, aliud in nullo labi uel infir-
Idem de tempore ser.49 mari. Vixit Zacharias sine querela, sed non uixit sine
Hebr.5 peccato, Sacerdos enim erat, at oēs sacerdotes tunc ne-
Peccatū quid significet. cesse habebāt ex lege, primitus pro peccatis suis offerre
sacrificiū, deinde pro populo. Peccati appellatiōe omnis
humanus lapsus, omne uitiū uenit sed qđ in querelā ue-
nit, nō qualecunq; ēt tentationes humanæ uitiū, sed gra-
Gala.5 ue peccatum est. Homines itaq; pij, etsi sentiant imperfe
ctionē suam, & pugnam illam internam carnis & spiri
tus, qua fit ut spiritus per carnem remoratus nō adim-
pleat legem, tamen cum carnis desiderijs non obediunt,
nec exhibent membra sua arma iniquitatis peccato pos-
Roma.7 sunt dicere, Iam non ego operor illud, sed quod ha-

bitat in me peccatum, hoc est, spiritualis quidem & internus homo ad perfectionem legis contendit, sed peccatum inhabitans (nimirum intestina illa cōcupiscendi uis, quæ perpetuam sedem in membris nostris, dum uixerimus habet) perficere non sinit. Velle quidem adiacet mihi, perficere autem bonum nō inuenio. Ibidem *Nihilo secius tamen imperfecta illa obedientia & opera nostra adiuta p gratiam subsequentem, etsi legem non adimpleant, tamē deo placent, non quidem propter dignitatem uoluntatis seu operis nostri, sed imputatiue per gratiam. Postquam enim deus per gratiam iustificantem nos recipit in filios & cohæredes Christi, idq; per fidem, fit ut postea opera nostra tanquam filiorum & reconciliatorum, in fide et timore filiali facta, licet non admodum perfecta & absoluta, deo placeant, quia iam placent personæ per Christum, ex cuius perfectione nostram imperfectionem supplemus, sumus enim membra corporis eius ex carne & oßibus eius, De plenitudine eius omnes accipientes & iustitiam eius nostram facientes. In quam sententiā dixit Apostolus: Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnē ambulant. Nam ut subijcit, deus filium suum mittens in carnē, præ se ferentem similitudinē peccati, de peccato peccatū damnauit, eum enim qui peccatum nō nouerat, pro nobis fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato, non alia ratione quàm ut iustificatio legis, id est, quam lex promisit, impleretur in nobis, & ut à maledictione legis (qua dicitur: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea)*

Roma. 8
Ephe. 5
Iohan. 1
1. Corin. 1
Roma. 8
Chrs appellatur pctm. i. hostia pro peccato.
Galat. 3

mus, hic ad duplicem uoluntatem dei (discendi causa) re
Simile: *spicere oportere. Antecedentem & consequentem; res autem exemplo fiet dilucidior, Legislator legem ferēs, omnes ciues suos uult esse bonos & pacificos, nec uult ut crimina ab eis patrentur pœnis luenda, idq; uolūtate antecedente, Interim tamen filij sui alioqui charißimi, latæ legis transgressoris mortem uult. quem uellet non peccasse, ut nihil plectendum in eo posset inuenire, idq; uoluntate consequente, qua mortē filij uult propter aliquid iam factum, Itidem hortolanus plantat arborem,*
Lucæ. 13 *non ea mente ut excidatur et in ignem mittatur. Attamen dum post longam expectationem eam nullum fructum producentem uidet, & terra excidit & in ignem mittit. Non secus misericors deus uult omnes homines saluos fieri, quod ad se attinet uoluntate antecedente. Quod uero reprobos damnat, fit uoluntate consequēte, quod iustum sit eos quibus præbita est omnis occasio cōsequendæ salutis, nec apprehendere uoluerūt damnare, de infantibus alia ratio est, ut iam diximus.*

6 *Sexto, quod deus adeo uult oēs homines saluos fieri, ut nemini quantūlibet scelerato, gratiā suā subtrahat.*

7 *Septimo retinendum est, situm esse in hominis uoluntate, ut gratiam dei oblatam uel accipiat uel repudiet. Quæ ambo, ut penitius intelligantur, fortasse retulerit de gratia dei, & quotuplex ea sit, simul & de hominis uoluntate paucis dicere. Gratia ergo generaliter & specialiter accipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid non præcedentium aliquorum operum meritis, sed gratuita bonitate dei donatur, &*

Gratia dei bifariam accipitur.

Vide dictam

ſic accepto uocabulo, gratia non improbanda ratione di- citur natura in qua cõditi ſumus, ut nõnihil eſſemus, nec ita eſſemus aliqd, ut cadauer qd' nõ uiuit, et arbor q̃ nõ ſentit, aut pecus qd' nõ intelligit, ſed homines q & eſſe- mus & uiueremus et ſentiremus et intelligeremus, et de hoc tanto beneficio creatori noſtro gratias agere debe- remus, hanc gratiã quã quidã donũ naturæ appellant, ha- bent impij nobiſcum cõmunem Gratia uero ſpecialiter accepta, quam doctrina Chriſtiana & demonſtrat & prædicat eſſe propriam Chriſtianorum, non eſt natura ſed eſt occulta miſericordia dei, qua per ſubminiſtratio- nem ſpiritus, ſanatur ac ſaluatur natura qua prædeſtina- ti uocamur, iuſtificamur, ſanamur & glorificamur, ut dicere poſſimus, Si deus pro nobis quis contra nos? Qui filio ſuo proprio non pepercit, ſed pro oĩbus nobis tradi- dit illũ. Hæc eſt illa gratia, quã diuinæ literæ ubiq; præ- dicant, de qua dixit Apoſtolus: Non irritam facio gra- tiam dei. Nam ſi per legẽ iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, nimirũ gratiã intelligens qua iuſtificamur ab iniquitate, & qua ſaluamur ab infirmitate, non qua creati ſumus cum propria uoluntate. Hæc gratia diſtin- guitur in gratiam operantẽ & cooperantẽ, ſeu in præ- uenientem & ſubſequentem. Vtranq; in ſanctis eloquijs expreſſã legimus, Pſaltes ait: Et miſericordia eius præ- ueniet me, & miſericordia dei ſubſequetur me. Deus enim nolentem præuenit ut bene uelit, & uolentem ſubſequitur ne fruſtra uelit, ſed ut perficere ualeat. Operans ergo gratia eſt quæ præuenit ac præparat uo- luntatem, non ut fiat uoluntas, quia & ante hanc gra-

epiſt. Aurel. ad Inno. Eccle. 17

Grã propria chriſti inorũ. Vide dictum epi. ad Inno. cõtra Pelag.

Rom. 8

Galat. 2

Grã duplex

Pſal. 58 Pſalm. 22 Aug. in ench. cap. 32 Operans gratia quæ.

tiam uoluntas erat, sed ut uoluntas bona fiat, & quæ prius erat serua peccati, liberetur. Cooperans uero gratia uoluntatem iam bonam factam, subsequitur, ut quod iam uult bonum perficere poßit. Nam (ut iam sæpe ante diximus) uoluntas hominis quam naturaliter habet, non ualet erigi ad bonum efficaciter uolendum uel opere adimplendum, nisi per gratiam liberetur & adiuuetur, secundum Paulinam sententiam, quam impij pro sua impietate detorquent: Non est (inquit) uolentis nec currentis, sed miserentis dei, hoc est, non est uolentis bene uelle neq; currentis currere, sed miserentis dei, qui operatur in nobis uelle, id est, ut assentiamur uocanti, & currere, hoc est, operari pro sua bona uoluntate. Itaque non ideo miseretur deus hominis, quia ipse homo uoluit & cucurrit, sed iam homo uoluit & cucurrit, quia misertus est deus. Quãobrem Hieremias propheta ait: Scio domine, quia nõ est hominis uia eius, nec uiri est, ut ambulet & dirigat gressus suos. Præparatur enim (teste Solomone) uoluntas hominis à deo, & à domino gressus hominis diriguntur. Gratia præueniens plurimos habet gradus, & summatim dicamus, duplex est. Vna, qua deus præuenit peccatorem ut resurgat. Altera, qua peccator præuenienti deo assentiens iam resurgit. Vtraq; uoluntatem nostrã præuenit deus, sed priorem subministrando solus operatur, in altera uoluntas nostra deum præuenientem subsequens ei per uelle seu assensum, remißionem peccatorum accipiendo cooperatur.

Cooperans gratia quæ. — *Aug. in ench. cap. 30* — *Roma. 9* — *Philip. 2* — *Augu. contra Iulia. hæreti.* — *Hiere. 10* — *Gra præueniẽs duplex.*

Prior gratia, qua deus hominẽ præuenit ac incitat ut resurgat, iterum duplex est. Vna generalior quæ est bo-

nus motus, bonaq; cogitatio, ueluti quũ peccator deo inspirante agnoscit peccatum suum, quum terrore gehennæ concutitur, quum de amittenda æterna beatitudine dolet. Altera specialior est, tot habens species, quot sunt speciales boni motus ad resipiscendum, ueluti sunt, auditio uerbi dei, immißio aduersitatis quæ ferocientis hominis animum deijcit & ad deum respicere facit) remotio occasionis peccandi, ablatio seu debilitatio tentationis, & id genus alia. Iam constat deum nulli hominum gratia illa generalius accepta, deesse, adeo ut nullus sit peccator tã scelestus, cui deus, quoad in hac uita superstes fuerit, hãc gratiã pœnitus subtrahat. Nã p hãc stans ad ostiũ sedulo pulsat, initiũ nostræ salutis (q̃ est peccati cognitio) in nobis operari desiderãs. Et qs tandẽ est hominũ, qui nõ sentiat se hac gratia præueniri? qđ & gentes ostendant opus legis scriptũ in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia eorũ. Et uel Pharao uel Iudas traditor exẽplo esse possunt, q̃ liberalis sit deus in hac gratia subministranda. Certe prophetæ testantur, deum non solum à conuersis non auerti, sed etiã ad auersos conuerti & ad conuersionem cohartari. Nam Hieremiæ tertio sic legimus: Si dimiserit uir uxorẽ suam, & illa recedens duxerit uirũ alium, nunquid reuertetur ad eum ultra? nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autẽ fornicata es cum amatoribus tuis multis, tamen reuertere ad me dicit dominus. Itidẽ Esaiæ quadragesimonono legimus: Nunquid obliuisci potest mater infantem suũ dicit dominus, ut nõ misereatur filio uteri sui, & si illa oblita fuerit, ego non ob-

Psalm. 106
Deus nulli hominũ gratiã funditus subtrahit.
Apoca. 3
Roma. 2
Exod. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11
Matth. 26
Marci. 14
Lucæ. 22
Iohan. 13
Hiere. 3
Esaiæ. 49

Ezech.18 liuiscar tui. Et Ezechielis decimooctauo: Quare morie
Obiectio.
Actorum.9 mini (inquit dominus) domus Israel, reuertimini & ue
nitæ? Quod autem Actorum nono legimus, dicente Pau
lo ad uiros Listrios, deum in præteritis generationibus
dimisisse omnes gentes ingredi uias suas, non sic intelli
gendum, quasi deus gentibus gratia sua defuerit. Quin
Dilutio. imo ipse Paulus statim subiecit. Et quidem non sine testi
monio semetipsum reliquit benefaciens, de cœlo dãs plu
uias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia cor
Actorum.17 da eorum. Itidem Actorum cap. uigesimoseptimo Pau
lus ad uiros Athenienses ait, deum fecisse ex uno omne
genus hominũ inhabitare super uniuersam faciẽ terræ,
definiens statuta tempora & terminos habitationis eo
rum, ut quærerent deum, si forte attrectent eum aut in
ueniant. Qui.n. nõ reliquit se expertem testimonij, hoc
Actorum.9 est, qui beneficijs innumeris (quæ in omnes homines ha
bunde effundit) testificatur se esse deum optimum ac ma
ximum, qui omne genus hominum inhabitare facit super
Acto.26 terram, ut quærant eum atq; adeo declarat se eum esse,
qui det omnibus uitam & inspirationem & omnia, seq;
non longe esse ab unoquoq; nostrum. Quod in ipso ui
uamus, moueamur, & simus, quemadmodum & quidam
Aratus. Græcorum poetarum dixerunt. Ipsius enim & genus
sumus. Is ne putandus est ulli genti gratiam suam præ
Roma.1 uenientem subtraxisse? Verum quum gentes, id quod de
deo cognosci potest, manifestum habuerint, quod deus il
lis per gratiam præuenientem manifestauerit, Nec ta
men quum cognouissent deum, sicut deum glorificaue
runt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitatio

nibus suis, factum est ut gentes dei gratiam contemnentes ac repudiantes dimissi sint ingredi uias suas. Atque *eadem omnino ratione fit, ut non omnes illos motus gratiæ specialis omnibus peccatoribus deus impertiat.* In *causa enim est peccatoris obduratio, gratiam illã communem seu generalem negligentis ac repudiãtis.* In *quã sententiam dixit Apostolus:* Et *sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate.* Tradidit *inquam, id est, permisit ut per cupiditates cordium suorum in omnem iniquitatem & immunditiam reuerent. Atq; ita fit, ut peccatum sit alterius peccati causa, quinimo ut idem sit simul peccatũ & peccati pœna, gratiæ contemptus grauissimum peccatum est, & peccati causa, nempe omnis iniquitatis & immunditiæ in quam dei contemptor ruit.* At *omnis illa iniquitas & immunditia hominum impiorum, qua fit ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, & peccatum est & peccati pœna.* Et *hæc peccati retaliatio seu pœna quæ per peccatum fit omnium grauissima est.*

Cur deus gratiã specialem impiis subtrahit.

Roma.1

Tradere pro permittere.

Psalm.13

Roma.1

GRatia ergo præueniens, *qua deus hominem incitat ut iustificetur, gratia quidem dei est eximia, sed non sufficit, nisi accedat gratia iustificans, quæ uoluntatem sanat, & sola facit ut recte uiuatur.* Ad *hanc enim gradibus quibusdam peruenitur,* In *primis enim quum non simus sufficientes, nec cogitare quidẽ aliquid quasi ex nobis, deus initio bonam cogitationẽ nobis inspirat, qua ad deum respicere & peccatũ nostrũ agnoscere incipimus, quam solus deus in nobis operatur, nec*

Psalm.118

Grã incitans no sufficit.

Aug. de prædesti. sanct.

1. Corint.3

Augu. contra duas epi. Pelag. ad Bon. lib.2, cap.8

nobiscum, quia ad eam habendam nihil facimus, sed eam mere gratis nobis immittit, dum peccatum nostrum ocu-

Aug. in psal. 108

lis nostris opponit, Hæc cogitatio magis intellectu q̃ affectu perficitur, præuolat intellectus, sed frequenter tardus aut nullus sequitur affectus, ratiōe & intellectu sæpe apprehendimus q̃ utilis sit dei iustificatio, sed infirmitate præditi, nōdum rē tantā ex animo desideramus, sed adiuuante sensim gratiá cupimus ut desideremus, scimus bonum nec delectat agere, sensim uero proficiēte gratia

Aug. de prædest. sanct.

cupimus ut delectet. Hoc autem uotum quo cupimus desiderare, quædam uoluntatis præparatio est quæ fidem iustificantem præcedit, nullus quippe credit, nisi prius cogitauerit esse credendum, & ut credat à deo, expetat & accipiat. Hæc ergo uoluntatis præparatio sua quidē

Opera gratiæ ante iustificationem.

opera habet, quæ tamen sunt mera dei dona iustificationem antecedentia, nam homo quum agnoscit peccatum suum, quum grauitatem pœnæ secum mente uolutat, incipit temperare à malitia, gemere, lachrymari, tundere pectus, restituere alienū, facere eleemosynā de proprio, sitire iustitiā (hoc est, remißionem peccatorum) eandemq; precibus apud deum ambire satagit. Has cordis præparationes, & uoluntatis conatus ac studia ad pietatem ui-

Actorum: 10
1. Regum. 7

dere licet in Cornelio illo Centurione. Actorum. x. quæ tamen sine aliqua saltem fide, quæ donum est dei, non faciebat. De eiuscemodi studijs dicitur, Si in toto corde uestro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos de medio uestri, & præparate corda uestra domino. Item

Actorum. 3
Esaiæ. 55
Iohan. 7

Actorū. iij. Pœnitemini et cōuertimini. Et apud Esaiā: Omnes sitientes uenite ad aquas. Et Christus ait: Si quis

ſitit, ueniat ad me & bibat. Et iterum apud Lucam ca. xi. Si uos quũ ſitis mali, noſtis bona data dare filijs ueſtris, quanto magis pater cœleſtis dabit bonũ ſpiritũ petentibus ſe. Iam ut hanc ſitim & cætera quæ diximus ſtudia conuerſionis, nemo negauerit bona quædam eſſe ex dei gratia uoluntati noſtræ inſita, ob quæ interdum dicimus hominem talibus uotis æſtuantem bonam habere uoluntatem, tamen hæc non eſt illa bona uolũtas ſeu cogitatio qua bene uiuitur. Hæc enim nõ accipitur niſi per fidem iuſtificantẽ, quæ uoluntatẽ ſequitur præparatam. Nam ut Auguſtinus inquit, Sine ſpiritu non eſt uoluntas hominis libera ad bonum, niſi liberata fuerit, non autem liberatur, niſi per ſpiritum ſanctum diffundatur charitas in cordibus noſtris, non eſt libera uoluntas, niſi eam liberet gratia per legem fidei, id eſt, nõ eſt libera ſine fide operante per dilectionem.

Lucæ. 11 | Fulgen. lib. 1 ad Momi. | Non omnis bona uolũtas ſufficit. | Augu. ad Anaſta. | Roma. 5 | Galat. 5

Ergo quũ peccator peccati horrore pauidus, & pœnæ metu contremiſcens, ac de ſeipſo (ſuæ infirmitatis ſibi conſcius) deſperans, per fiduciam miſericordiæ in Chriſto nobis propoſitæ ad deum cõfugit, credẽs ſibi pœnitenti, in Chriſto Ieſu (qui factus eſt propitiatio pro peccatis totius mundi) remiſſum iri peccata per fidem, accipit gratiã præuenientẽ & iuſtificantẽ, qua uoluntas ſanatur, ut ſanata dei adiutorio, legẽ impleat, quã nulla merita præcedũt, ipſa eſt enim qua iuſtificatur impius (hoc eſt, fit iuſtus qui prius fuit impius) meritis autem impij, nõ gratia, ſed pœna debetur, nec iſta eſſet gratia, niſi gratuito daretur: datur aũt gratuito, qa nihil boni ante feceramus unde hoc mereremur, nã q̃ præcedunt

Roma. 3 | Augu. de ſpiritu & litera.

bona, deo inspirante præcedunt, nec tamen ea talia sunt, ut hoc tantum bonũ iustificationis pro sua dignitate mereantur, interim nos ante iustificationem nihil facimus, nisi quod bonis inspirationibus dei nõ repugnamus, sed assentimur, Vnde uix hic cernere est ullã ex nobis meriti causam, nisi meriti uocabulo per catachresim propemodum abutamur, uti dicamus hominẽ credentẽ mereri iustificationẽ, non quidẽ ex obligatione seu ex operibus quæ fecimus nos (quũ ante iustificatiõnẽ ad peccandũ solum ex nobis ualeamus) sed tantum ex cõdecentia, quod meritum congruit appellant. Meritũ congrui, meritum improprie dictum. *Ex condecentia enim deus nobis debere uidetur quicquid per prophetas, præcursorem suum, uel seipsum nobis promisit, dicens:* Matth. 3 Marci. 1 *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnũ cœlorum. Et iterum: Pœnitemini & credite Euangelio, appropinquabit enim regnũ dei: Et alibi: Vt omnis qui credit in eũ,* Iohan. 3 *non pereat, sed habeat uitam æternam. Quod si meriti uocabulum proprie accipias, ne fides quidẽ (quã iustificare dicimus) iustificationẽ meretur, sed tantum impetrat & accipit: accipit quidem, quod nemo aliter apprehendat sibi remitti peccata, nisi credens deum sibi propter Christum non imputare peccata.* Roma. 4 *Iustificationẽ ergo aliter mereri non uidemur, q̃ mendicus eleemosynã mereatur accipere, qui oblatam non recusat, sed accipit.* Simile. Aug. ad Bonif. contra. Pelag. *Nemo itaq; dicat, habeo fidem ut merear iustificationem, alioqui gloriantẽ retũdes Apostolus: Quid habes quod nõ accepisti? fides enim qua iustificaris gratis tibi data est.* 1. Thess. 2 *Nec frustra Apostolus utrunq; dixit: Iustificati per fidem, & iustificati gratis per gratiã.* 1. Petri. 1 Roma. 3 Roma. 8 *Gratis enim ideo*

dixit:

dixit, ne fides ipsa superba sit, ne dicat sibi: Si ex fide iustificati, quomodo gratis? ne suæ dignitati quid tribuat? sed hoc tantum suum esse agnoscat, accipere indebitā misericordiam & iustificationem. Hanc gratiā præuenientem & iustificantem quidam appellant beneficium Christi, quo liberatur liberum arbitrium & uolūtas præparatur ad faciendum bonum. Quidam uero gratuitā imputationem iustitiæ seu acceptationem, quod uidelicet iusti reputemur propter Cristum, & deinde placeat nostrum opus seu inchoata obedientia, etsi perfecte (donec in hoc corporis tabernaculo degimus) legi non satisfaciat. De hac scriptum est: Non irritam facio gratiā dei. Nā si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Et iterum: Euacuati estis in Christo, qui in lege iustificamini à gratia excidistis. Item, si autem gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia non est gratia. Itidem, Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundū gratiam, sed secundum debitum. Ei autem qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.

Augu. lib. retract. c. 28
Roma. 4
Gala. 2
Gala. 5
Roma. 11
Roma. 4

HAnc autem gratiam iustificantem uoluntas nostra (ut supra diximus) comitatur, ac ueluti pedissequa subsequitur, non quidē tempore, sed causa tantum & natura. Voluntas enim in iustificatione nostra, gratiæ quodammodo cooperatur, sic ut iustificatio nostra sine uolūtate & consensu accipientis non perficiatur, Exemplo res fiet perspicacior, Oculus solem uidere non potest, nisi solis lumē oculum præueniat ut uideat. Interdiu tamē sole lucēte (qui super omnes oritur) libe-

Aug. de spiritu & lite.
Simile.

f

ra est intuitio, hominiq; liberum est oculos claudere ne
Iohan.1 solis lumē admittat, aut aperire ut recipiat. Haud secus
impio liberum est, præueniente se diuinæ illuminationis
gratia, à peccato resurgendi, eam accipere uel nō acci-
pere, deo preuenienti, & per bonū cogitatum ad pœni-
tentiam excitanti, dare uel negare consensum, uelle uel
Amb. de no-ta.gen.lib.1.ca.3 nolle pœnitere. Non enim (ut sæpe diximus) in casu pri
mi hominis uoluntate spoliati, sed uolūtatis sanitate pri
uati sumus, Natura quæ erat bona, qualitate facta est
mala, Et ille animi motus, qui nunq̄ potest sine aliquo
esse amore, hoc est, sine aliqua uoluntate non perdidit
Simile. apppetitum, sed mutauit affectum, id recipiēs desiderio,
quod debuit refutare iudicio. Quemadmodum in graui
ter febricitante uis appetendi nō extinguitur, sed depra
uatur, adeo ut febricitans tantum noxia appetat, saluta
ria autem, donec sanetur appetere non ualeat, Quem et
sanari non posse constat, nisi medico à noxijs dehortāti
obtemperet, illiq; appetitum suum corrigendū præbeat,
atq; interim donec sanetur, etsi salutaria nondum appe
tat, appetere tamen se posse concupiscat. Eodem modo,
etsi uolūtas hominis ante iustificationem deprauata sit,
Aug. lib. re-tract. uolendi tamen uim non amisit, quod nihil tam sit in po
testate uoluntatis, q̄ ipsa uoluntas seu ipsum uelle. Et qd
Aug. de dua-bus anim. tandem aliud est uoluntas, nisi animi motus, cogēte nul
lo ad aliquid non admittendum uel adipiscendum. Ergo
etsi nisi à cœlesti medico præuenta & edocta fuerit bo
num uelle, aut etiā deo præueniēti, sine gratia dei assen
Vide Ber. de lib. arbi. tiri non posit, tamen quis non uidet hoc uolūtatis esse,
ut assentiatur? Itaque uelle pœnitere, uelle resipiscere,

uelle accipere remißionem peccatorum, nõ est à sola uoluntate, sed illud nobiscum operatur dominus, dum immutando maleuolam uoluntatem, eam facit beneuolam, & suæ uoluntati consentientem. Vnde uolũtatem, quidem nostrã deus immutat, & sic operatur in nobis uelle, sed tamen quia uoluntas inuita mutari nequit, deo cooperatur dum ei consentit. Ex quibus consequitur, hominem iustificari non posse, nisi uoluntas nostra deo iustificanti ac sananti accedat, & dei iustitiam per fidem accipiat. Quamobrem scire dixit Augustinus: Qui fecit te sine te, non iustificat te sine te. Qui fecit nescientem (non enim adhibuisti aliquem consensum ut te faceret deus, qui non eras antequam fieres) iustificat nõ nisi uolentem. Iustificat, inquam, ipse te sua iustitia, non tu te iustificas, etsi uoluntate iustificanti accedas. Itaq; totum deo recte ascribitur, qui uoluntatem nostram (quã creando nobis impertijt) gratia sua præuenit, & excitat torpescentem, ut lapsum suum norit, postea corrigit uolentem ut resurgere uelit, postremo adiuuat uolentẽ ut resurgere poßit, & sic salus nostra dei gratuitũ est donum, Quia tamen non fit sine uoluntatis nostræ assensu, ex gratuita imputatione dei in nobis inchoat meritum, pro quo reposita est nobis corona iustitiæ, non nostræ, quia quum bona uoluntas nostra, ex qua omne meritum pendet, nobis principaliter à deo sit, nos autem ad peccandum tantum ex nobis ualeamus, idcirco nullo bono (tacemus cœlesti corona) digni sumus, Sed reposita est nobis corona iustitiæ dei, qua iustum est ut reddat, quod resipiscentibus promisit, non quidem ex

Aug. de uer. apost. ser. 15

Aug. de duabus animabus

Roma. 5
2. Timot. 4

Aug. in prolog. psal. 31.

debito, sed ex gratia.

De gratia subsequente.

SVperest ut de gratia subsequente & cooperante paucis dicamus. De qua dixit Apostolus: *Plus illis oĩbus laboraui, nõ ego aũt, sed gratia dei mecum.* Postq̃ *itaq; per gratiam iustificantem (quæ est gratia gratis data) hominis uoluntas sanata, & à captiuitate (qua facta est serua peccati) liberata est, absit ut iam securã se putet, & post hac se non indigere dei gratia ad cõcupiscentias tentationesq; uitandas, & operandũ bonum existimet: Quinimo, nemo, uel baptismatis uel pœnitẽtiæ gratia renouatus, idoneus est ad superãdas diaboli insidias, & ad euincendas carnis concupiscentias, nisi per continuum & quotidianum adiutorium dei perseuerantiam bonæ conuersationis acceperit.* Nam q̃uis hominem à *præteritis redemerit ille peccatis, tamen sciens hominẽ iterum posse peccare, ad reparationem sibi multa seruauit, quemadmodum poßit illum, & post ista corrigere, quotidiana illi præstans remedia, quibus nisi freti confisiq; nitamur, nullatenus humanos uincere poterimus errores.* Necesse *est enim, ut quo auxiliante uincimus, eo iterum nõ adiuuante uincamur.* Ergo *quicunq; dixerit gratiam dei, qua iustificamur per* Iesum Christũ *dñm nostrum, ad solã remißionẽ peccatorum ualere, nõ etiam postea necessariã esse ad adiutoriũ, ut amodo non committantur, anathema sit.* Item, *quisquis dixerit, eandem gratiam dei per* Iesum Christum *dominum nostrũ, propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quod per ipsam nobis reueletur, & aperiatur intelligẽtia mandatorum, ut sciamus, quid appetere quid uitare*

Roma. 6

Vide epi. concilij Aphri. ad Innoc. & rursus Inno. ad eosdem. Item concil. Meleuita.

Ex cõci. Meleuit. & Carthaginen.

1

2

debeamus, nō aūt per illam nobis & affectum præstari, ut quod faciendum cognouerimus, etiam facere diligamus atq; ualeamus, anathema sit. Vtrunq; enim est donum dei & scire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus, sicut enim de deo scriptum est: Qui docet hominem sciētiam. Ita scriptum est etiam: Charitas ex deo est. Et iterum: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum. Item Quicunq; dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, ut quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius possimus implere p gratiam, tanq̄ etsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa implere diuina mādata, anathema sit, Nam quum dn̄s de fructibus mandatorum loqueretur, non dixit, sine me difficilius potestis facere: sed, sine me nihil potestis facere.

1. Iohan. 3. 4
Roma. 5
Iohan. 15

ADdenda sunt, ut hæc illustriora fiant, duo diui Hieronymi dicta. Primum, Anathema sit, Si quis dixerit, deum impossibilia præcepisse. Alterū. Qui dixerit, nos posse mandata dei implere sine gratia. anathema sit. Lex ergo possibilis est, sed per gratiam. Vnde & post iustificationem, gratia uoluntati accedere debet ut lex impleatur. Cuius clarissima testificatio in ecclesia, oratio est. Ad quam reconciliati per scripturas ueteris & noui testamēti, q̄ maxime frequentandā et nūquam intermittendā inuitantur & prouocantur. Qūū enim in oratione dominica oramus, Ne nos inducas in tentationem, hoc est, ut peccatorum tentationem superare possimus, uel ut spiritus dei (unde pignus accepimus) adiuuet infirmitatem nostram, quamuis eoipso liberum

Hiero. contra Pelag. so. 2
1
2
Oratio gratię testimonium.
Lucæ. 18
Roma. 8

non diffiteamur arbitrium, tamen fatemur eius potestatem non sufficere, nisi adiuuetur infirmitas. Distinguenda est lex & gratia, Lex iubere nouit, gratia iuuare, Nec lex iuberet, nisi esset uolūtas, quis enim statuat qđ iusserit? Nec gratia iuuaret, si sat esset uoluntas, Iubetur ut habeamus intellectū, ubi dicitur: Nolite esse sicut equus & mulus in quibus non est intellectus, & tamē oramus ut habeamus intellectum quum dicimus, Da mihi intellectum ut discam mandata tua. Iubetur ut habeamus sapientiam, quum dicitur: Stulti aliquandò sapite: & tamen oratur, ut sapiētium, quum habeamus, ubi dicitur: Si quis autem uestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluentur, & non improperat, & dabitur ei. Iubetur ut habeamus continentiam, quum prohibemur concupiscere, & tn̄ oratur, ut continentiam cōsequatur: Quum scirem (inquit Sapiēs) quia nemo pōt esse continens, nisi deus det, & hocipsum erat sapientia scire cuius esset hoc donum, Adij dn̄m & deprecatus sum eum. Postremo, ne nimium sit longum cuncta percurrere, iubetur ut non faciamus malum, ubi dicitur: Declina à malo: & tamen oratur, ut non faciamus malum, uti apud Apostolum legimus: Oramus autē ad dominum, ne quid faciatis mali, Iubetur ut faciamus bonum, ubi dicitur: Declina à malo & fac bonum: & tamen oratur ut faciamus bonum, quum dicitur, Non cessamus pro uobis orantes & postulantes, ut ambuletis digne deo in omni opere & sermone bono. Sicut ergo agnoscere debemus libertatem uoluntatis, quum hæc nobis præcepta uidemus, Ita agnoscere debemus gratiā,

Lex iubet, gratia iuuat.

Psal.31

Psal.118

Iacob.1

Exodi.20
Deu.5
Roma.7
Sapien.8

Psal.36
2.Corin.13
Psal.36

Coloss.1

quum eadem petere debeamus. Atque ideo uerum est, gratiam non tollere liberum arbitrium, sed magis statuere, quemadmodum per fidem non tollimus legem, sed magis statuimus. Gratia enim liberum arbitrium (quod sanet & adiuuet) præsupponit, sicut medicina ægroti uoluntatem, medicinã non auersantem. Et fides propterea à deo datur, ut per fidem gratiam qua legẽ impleamus impetremus, & quod impoßibile erat legi, per fidem in Christum obtineamus.

Gratia nõ tollit liberum arb. sed magis statuit. Roma. 3

Roma. 8

Sed dices, Si lex poßibilis est per gratiam, ostende ergo hominem, qui gloriari poßit, se in hac uita (quamdiu caro concupiscit aduersus spiritum) perfecte legem implere, seq; sine peccato esse. Respondemus, hæc duo non pugnare, nempe, non inueniri hominem in hac uita sine peccato, & tñ fieri posse per adiutorium gratiæ & spiritus dei, ut inueniri poßit quis sine peccato (quod ecclesia in uirgine matre usu uenisse etiam asserere nõ dubitauit) Multa enim sunt q̃ fieri possent, quæ tñ non fiunt. Oratorẽ descripsit Cicero, qualem nemo hactenus potuit cõmonstrare, nec tñ sic descripsit, ut impoßibile sit talem fore: Sic et si nemo sit in hac uita qui audiat dicere, sibi nõ necessariam precationẽ orationis dominicæ, Dimitte nobis debita nostra, uel se nõ habere peccatũ, ne (diuo Iohanne apostolo teste) seipsum decipiat, & ueritas in eo non sit, tñ id ut fiat quandiu uiuimus, sedulo conandum atq; poscendum est. Tolerabiliter ĩ id quisq; fallitur, nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare, etiamsi quod affirmat non poßit ostendere. Id enim credit fieri

Obiectio. Gala. 5

Dilutio.

Nemo in hac uita sine peccato.

1. Iohan. 1

In episto. Aure. ad Inno.

Obiectio i. 1.Iohan.3 posse quod certe laudabile est uelle. Quod aũt idẽ Apo
Dilutio. stolus eadem epistola dixit: Qui natus est ex deo, nõ pec
cat, Intelligẽdum est, eatenus quatenus ex deo natus est,
& in charitate manet, & secundum charitatem opera-
1.Corin.13 tur, non peccat, Charitas enim non agit perperam, sed
auget & perficit eam natiuitatem quæ ex deo est, mi-
1.Iohan.4 nuitq; ac consumit cupiditatem, quæ ex Adam est. Inte
Roma.7 rim tamen hæc cupiditas, radix illa peccati, quamdiu est
in membris nostris, lege quadam sua repugnat legi men
tis, quo fit ut nemo (quantumuis pius) sit qui non coga-
tur queri se longe à perfectione legis abesse, suosq; cona
tus in dies infirmitate carnis remorari, quemadmodum
Matth.26 Christus ad tres illos discipulos dixit: Spiritus quidem
promptus est, caro autem infirma. Aliud est sine pecca-
to aliud sine crimine uiuere, aliud ambulare in oĩbus
Lucæ.1 iustificationibus domini sine querela, quod de Zacha-
Aure. Augu. ad Inno. ria & Elisabeth legimus, aliud in nullo labi uel infir-
Idem de tempore ser.49 mari. Vixit Zacharias sine querela, sed non uixit sine
Hebr.5 peccato, Sacerdos enim erat, at oẽs sacerdotes tunc ne-
Peccatũ quid significet. cesse habebãt ex lege, primitus pro peccatis suis offerre
sacrificiũ, deinde pro populo. Peccati appellatiõe omnis
humanus lapsus, omne uitiũ uenit sed qd' in querelã ue-
nit, nõ qualecunq; ẽt tentationes humanæ uitiũ, sed gra-
Gala.3.5 ue peccatum est. Homines itaq; pij, etsi sentiant imperfe
ctionẽ suam, & pugnam illam internam carnis & spiri
tus, qua fit ut spiritus per carnem remoratus nõ adim-
pleat legem, tamen cum carnis desiderijs non obediunt,
nec exhibent membra sua arma iniquitatis peccato pos-
Roma.7 sunt dicere, Iam non ego operor illud, sed quod ha-

bitat in me peccatum, hoc est, spiritualis quidem & internus homo ad perfectionem legis contendit, sed peccatum inhabitans (nimirum intestina illa cõcupiscendi uis, quæ perpetuam sedem in membris nostris, dum uixerimus habet) perficere non sinit. Velle quidem adiacet mihi, perficere autem bonum nõ inuenio. Nihilo secius tamen imperfecta illa obedientia & opera nostra adiuta p gratiam subsequentem, etsi legem non adimpleant, tamẽ deo placent, non quidem propter dignitatem uoluntatis seu operis nostri, sed imputatiue per gratiam. Postquam enim deus per gratiam iustificantem nos recipit in filios & cohæredes Christi, idq; per fidem, fit ut postea opera nostra tanquam filiorum & reconciliatorum, in fide et timore filiali facta, licet non admodum perfecta & absoluta, deo placeant, quia iam placent personæ per Christum, ex cuius perfectione nostram imperfectionem supplemus, sumus enim membra corporis eius ex carne & oßibus eius, De plenitudine eius omnes accipientes & iustitiam eius nostram facientes. In quam sententiã dixit Apostolus: Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnẽ ambulant. Nam ut subijcit, deus filium suum mittens in carnẽ, præ se ferentem similitudinẽ peccati, de peccato peccatũ damnauit, eum enim qui peccatum nõ nouerat, pro nobis fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato, non alia ratione quàm ut iustificatio legis, id est, quam lex promisit, impleretur in nobis, & ut à maledictione legis (qua dicitur: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea)

Ibidem

Roma. 8

Ephe. 5
Iohan. 1
1. Corin. 8
Roma. 8

Chrs appellatur pctm̃. i. hostia pro peccato.

Galat. 3

liberaremur. De maledicto enim legis per CHRISTVM *redimimur, qui pro nobis factus est maledictum, in Christo manentes, per Christum (qui solus legẽ impleuit) legem imputatiue implemus, si tamen non secundum carnem ambulauerimus, id est, & si plerunque carnis cupiditates & illecebras persentiscamus, illis tamen nullum consensum præbeamus, nec secundum carnis desideria ambulemus, ut ex reliqua infirmitate, innitentibus nobis super* CHRISTVM, *nihil damnationis sit timendum, quod Christus uim & tyrannidẽ peccati eneruauerit, ut amodo in nobis mortẽ operari nõ possit, nisi rursus à Christo declinantes per consensum in illud ruamus. In summa statuendum est, nos per gratiam saluatoris in hac quidem uita proficere, deficiente scilicet sensim cupiditate, & crescente charitate, per subministrationem spiritus sancti. Sed perfici demum in illa uita futura, quum cupiditas tota extinguetur & charitas complebitur.*

Esaiæ. 53
1. Iohan. 3
1. Petri. 2
Roma. 8
Vis peccati p̃ Christum euacuata.
1. Corin. 13

Gratia subsequens comitatur uolūtatẽ nostram.

D*Icitur autem hæc gratia subsequens seu cooperans comitari uoluntatem nostram. Quod uoluntas nostra sanata per gratiam iustificantem, iam nacta sit aliquam libertatem repugnandi infirmitati suæ & bene operandi, nõ quidẽ iam timore pœnæ, sed amore dei iustitiæ quũ iam adiuuetur à spiritu sancto, quem in iustificatione deus nobis impertit, & per eundem charitatem in cordibus nostris diffundit. Proinde in reconciliatis seu iustificatis uoluntas in pijs actiõibus otiosa nõ est, qđ impij Manichæi uolebant, qui uolũtati nullam actionẽ tribuebant, ne quidẽ adiuuante spiritu san-*

Roma. 5
Manichæi.

ſto,perinde atq; nihil intereſſet inter uoluntatē et ſaxū. Quæ hæreſis hac tēpeſtate renouata, multis præcipitio fuit. Quinimo Paulus apoſtolus, quemadmodū ubiq; gratiam dei et ſpiritus ſancti auxiliū q̄maxime amplificat, ita ſimul et acuit diligentiā noſtrā, iubēs cauere, ne fruſtra uel in uanū gratiā dei accipiamus, ſed ꝑ noſtra uirili adiuuante gratia indies proficiamus, & ſemper in anteriora nos extendamus. Quod facientibus deus auget dona ſua in nobis, Negligētibus uero etiā prius collata dona rurſus adimit, Quemadmodum docet parabola euangelica de negotiatoribus. Quāuis autem omnia opera piorū dei ſint dona, ex quibus magis deo debitores ſumus q̄ ipſe nobis, ipſe eſt enim qui operatur in nobis non tantū uelle, ſed etiam perficere pro ſua bona uoluntate, & qui præparauit opera bona ut in illis ambulemus, Nihilominus tanta eſt dei benignitas, ut quod ipſe poſt iuſtificationē operatur in nobis, idipſum nobis ꝓpter ſolum illum conſenſum noſtrum & bonam uoluntatem quā adhibemus, non tamen abſq;, eo in meritū imputet. Et ad hoc donat nobis (nullis meritis præcedentibus) fidem iuſtificantem, ut principium poſſet eſſe meritorum. Datur ſiquidem unicuique ſine merito unde tendat ad meritum, & datur ante ullum laborē, unde quiſque mercedem accipiat ſecundum laborem, ſicut dicit Apoſtolus: Vnuſquiſq; autem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem, dei enim ſumus adiutores, dei agricultura eſtis, dei ædificatio eſtis. Exemplo res fiet dilucidior, Ex terra ſterili nemo fructum expectat, ſed terra iam bene culta & imbre fœcunda, ha-

Tot. epi. ad Roma. & ad Galat.
1. Corint. 6

Philip. 3

Matth. 25
Marci. 4
Lucæ. 8
Amb. de uoca. gent. lib. 2 cap. 2
Bern. de annun. ſer. 1
Philip. 2
Ephe. 2

Amb. de uoca. gent. lib. 1 cap. 9

1. Corin. 3

Simile.
Amb. de uo-

cat.gent. lib. 2 cap. 2 bet quod ab ipsa expectetur, iaciturq; in eam semen, non
Iohan. 12 ob hoc ut ipsum solum maneat, sed ut fructum afferendo multiplex atq; numerosum sit. Terram uero iam facientem fructum suum laudamus, atq; illi omnem prouentũ
Matt. 25 propemodum acceptum ferimus. Itidem, dominus habens seruum & inutilem et frugi, utriq; pecuniæ pondus credit, ut in eo ambo operentur, Ille desidiosus recondit pecuniam domini sui & nullum fert fructum, Hic ponit pecuniam domini sui ad usuram ut lucretur duplũ. Dominus etsi seruo frugi nihil magis debeat q̃ alteri, quod uterq; sit seruus & obligatus ex debito operari. Item, licet seruus frugi nihil de suo, sed tantum pecuniã domini sui ad usuram ponat. Nihilosecius tamen, quia hic seruus uoluntati domini, uoluntatem suam accommodauit & peculio concredito bene usus fuit, dominus eundem perinde cõmendat ac collaudat, ac si de eo optime meritus fuisset: Euge (inquiens) serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, super multa te cõstituã, intra in gaudium domini tui. Habent ergo opera nostra post iustificationem meritum suum, habent dignitatem suam, quam
Matth. 5 mutuantur ex gratia, non habent ex seipsis, Deus enim ex summa misericordia illa opera, licet imperfecta, digna reputat, illisq; ingentem mercedem re promittit ac persoluit. Quamobrem hoc meritum quod operibus hominis reconciliati seu iustificati deus imputat, recētiores meritum condigni appellarunt. Meritum quidem nõ ex dignitate operis, sed ex gratia dei & merito Christi, quo nisi opera nostra bona sustentarentur, ne tantillum quidem ualerent, De plenitudine enim eius (ut sæpe di-

Meritum cõdigni cur ita dictum.

ximus)nos omnes accepimus, Nisi enim ille nobis meruisset, nos omni merito uacui essemus. Condigni uero uocabulum ex quibusdam scripturæ loquutionibus & tropis usurpatum est, ueluti dignus est, operarius mercede sua. Item, inuenit eos dignos se. Item, ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt, Apoca.iij. Et Coloss.i. Vt ambuletis digne deo. Et iterum: Cum gaudio agentes gratias deo patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Itaq; meritum bonorũ operum post iustificationem non est attenuandũ, sed modis omnibus amplificandum, quemadmodum ubiq; facit Christus & apostoli. Sed hoc uidendum, ne meriti causam nobis ascribamus sed deo. Nostrum enim est tantũ assentiri, & dei ductibus obsequi, sed hinc ex debito nihil reposcere possemus, quemadmodũ Christus ait: Quũ feceritis omnia q̃ præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus, omnia quæcũque debuimus facere, fecimus. Et tamen hanc uoluntatem nostram deus (modo omnem boni operis gloriam in eum transferamus) tanti facit, ut uideatur agnoscere se ex debito teneri, deus iubet, ut operemur opera digna se. Nos uero orare conuenit, ut deus & nos & opera nostra digna faciat promißionibus Christi. Et ut beatus Augustinus ait: Nostrũ est gratias agere domino & saluatori nostro, qui nos nullis præcedentibus meritis, uulneratos curauit, & inimicos reconciliauit, & de captiuitate redemit, de tenebris ad lucem reduxit, de morte ad uitam reuocauit, & humiliter confitentes fragilitatem nostram, illius misericordiã deprecemur, ut quia nos secundũ Psalmistam,

Iohan.1 Esaiæ.53, 64 Tit.3 Matth.10 Lucæ.10 1.Timo.5 Matth. 5.6.7 Lucæ.6 1.Corin.3 Galat.6 Lucæ.17 Aug.lib.quinqua.homil. homi.14 Psalm.58

misericordia sua præuenit, dignetur in nobis nō solum custodire, sed etiā augere munera uel beneficia sua, quæ ipse dignatus est dare.

Post omnia ista dei & Christi beneficia, quæ nobis in hac lachrymarum ualle exulibus impertit, quid restat nisi corona iustitiæ? Vita utiq; post hanc uitam sempiterna & beata. Sed ne existimes hanc dici iustitiæ coronam, q̄ tuæ iustitiæ, tuis uirtutibus ob earum dignitatem debeatur. Sed corona iustitiæ appellatur nō nostræ, sed dei. Iustitia dei ad eum modum dicitur, sicuti dicimus: domini est salus, nō qua saluus est dominus, sed quam dat eis, quos saluos facit, sic & dei gratia p Christum dominum nostrum iustitia dei dicitur, non qua iustus est dominus, sed qua iustificat eos, quos iustos facit, Huius iustitiæ, nempe dei, non suæ, coronā reposcit Paulus, sed uide qua præsumptione reposcat: Scio (inquit) cui credidi, & certus sum, quia potens est depositū meū seruare. Quia credidit promittenti, fideliter promissum repetit, suum depositum, dei promissum appellans, promissum quidem ex misericordia, sed iam ex iustitia persoluendum. Iustum quippe est, ut reddat quod debet, debet autem quod pollicitus est. Et hæc est iustitia (de qua præsumit Apostolus) promissio dei.

Corona iustitiæ cur dicatur.
Augu. de uer. apost. ser. 2
Psalm. 3
2. Timot. 4
Depositum pauli est promissio dei.

Habes (ut speramus) summatim, quid de gratia dei, quid de nostræ uoluntatis uiribus te sentire oporteat. Principio enim ostendimus quid gratiæ appellatiōe contineatur. Deinde docuimus, nos quiquid sumus, hoc totū gratiæ dei debere, atq; adeo hominem se totum bis deo debere, semel quod ab eo in creatione, to

Epilogus.
Homo bis se debet deo.
1
2

tum esse, uiuere, sentire, sapere & intelligere gratis acceperit. Secundo q perditus, gratuita dei beneuolentia requisitus, sibi redditus fuerit. Post hæc ostendimus eam gratiam, id est, fauorem illum dei, quē erga genus humanum perditū exhibet (licet quod ad deū attinet una sit) propter diuersos tamen effectus & secundum eum modum quo à nobis accipitur uel non accipitur multiplicē esse, nempe incitātem, iustificantem, cooperantē & perficientem. Aut si mauis, anteuertentem, liberantem, adiuuantem & coronantē, quas species Psaltes recolens, seipsum excitat, pientissime canens: Benedic anima mea domino, & noli obliuisci oēs retributiones eius. Quas retributiones: Qui propitiatur (inquit) omnibus iniquitatibus tuis. Vides gratiā anteuertentē & iustificantē, q datur in baptismo. Quid deinde? Qui sanat oēs languores tuos. Vides gratiā adiuuantē et medentē infirmitati nostræ. Deniq; post redēptionē ob omni corruptiōe, qd restat nisi corona iustitiæ? Nec hæc tacet Psaltes, eandē nō suis meritis, sed dei misericordiæ tribuēs: Qui redimet (inquit) de corruptiōe uitā tuā q coronat te in misericordia et miseratiōibus, quēadmodū et Apostolus ait: Gratia dei uita æterna. Rursus: Habes, qd uiribus uolūtatis tuæ et ante et post iustificationē tribuere debeas, nēpe uoluntatē in externa iustitia, q isagogica est, aliqd posse, sed in interna, q salutē opatur, omnino necessariū esse, ut gratiā uolūtati nectamus. Nā (ut fusissime diximus) ipsa gratia hoc in omni genere medēdi, atq; auxiliādi agit, ut in eo, quē uocat, primam sibi receptricem & famulā donorum suorum præparet uoluntatem, quod

Augu. de uer. apost. ser. 2

Psalm. 102

Roma. 6

Amb. li. 2. de uocat. gent.

uirtus nolentium nulla sit, nec poßit asseri fides uel spes uel charitas eis inesse, quorum bonus consensus ab his alienus est. Et ut animus nihil uirtutis capit, nisi radium ueri acceperit luminis, Ita gratia nihil ei quem uocat, confert, nisi prius oculos in eo aperiat uoluntatis. Habes item quid de merito sentire debeas, & quod sit illud congrui & condigni meritum. Breuiter, hoc solum esse liberi arbitrij meritum, quod consentit, Nō quidē quod uel ipse consensus (in quo omne meritum consistit) à deo non sit, quod ne cogitare quidem (quod minus est quàm consentire) quid ex nobis poßimus, sed quod is consensus nō fiat sine nobis, ob quem etiam coadiutores dei cooperatores spiritus sancti, & pro meritores regni, in scripturis appellamur, nimirum quod per consensum, utique uoluntarium diuinæ uoluntati coniungamur, Deniq; habes, quid nobis, quū hæc gratiæ beneficia intra nos uel nobiscum agitari sentìmus, cauendū sit, Nempe ne hæc nostræ uolūtati tribuamus (quæ infirma est) aut dei neceßitati (quod deus nulla neceßitate teneatur) sed soli gratiæ (qua deus plenus est) qđ ipsa sit, quæ liberū excitat arbitriū, quum seminat cogitatum: sanat, quum immutat affectum: roborat ut perdūcat ad actum, seruat ne sentiat defectum, & tandem coronat, ut nos gloriæ suæ participes efficiat. Non habes exemplum illustrius, q̃ uirginis gloriosæ, quæ etsi per angelum gratia plena & futura mater filij altißimi pronunciaretur, Inde tamen se nequaquam extulit, sed totā se de eo submittens, totū diuinæ gratiæ tribuit. Hinc (inquiēs) exultat spiritus meus in deo salutari meo, Quia respexit humilitatem

[Margin notes: Iohan.1 / Bernard. de lib. arb. / 2. Corint. 3 / Philip. 2 / 1. Corint. 3 / Matth. 26 / Ioh. 9 / Effectus gratiæ. / Lucæ. 1]

tem & paruitatem ancillæ suæ, & ex hoc, non ex meis meritis, beatam me dicent omnes generationes, Quia fecit mihi dominus magna qui potens est, & quæ sequuntur. Item, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum.

His uero recte perceptis, facile est occurrere impijs & præfractis illis hominibus, qui ut suæ impœnitentiæ & iustæ dānationis causam in deum transferant, uerbis scripturæ perperam abutuntur, causantes se necessitate quadam adactos peccare & perire, quod non sit neq; uolētis neq; currentis, &c. Adeo enim uerba ista apostolica eorum impiæ sententiæ non suffragantur, ut eandem etiam plane refellant. Neq; enim Paulus hac sententia homini uel uoluntatem, uel illius conatus adimit, neq; nullius esse momenti astruit, imo utraq;, homini quodammodo permittit, sed docet uoluntatem nostram ad bonum pœnitus inutilem & imbecillē & cursum omnino inefficacem esse sine gratia dei miserentis. Esset itaq; impiorum excusatio longe apparentior, nisi Paulus tantus esset in amplificāda gratia: Haberēt enim impij, quod semper quererētur de sua imbecillitate, nisi constaret deum semper paratum esse, ad infirmitatē nostram per gratiam suam subleuandū, modo ipsi inspirāti obedire, ac iustificanti ac adiuuanti consentire & obsequi uelimus. Propterea totam percurrentes scripturā, duriorem censuram nusquam reperiemus q̄ repudiatæ gratiæ, Psal. 18. quem diuus Petrus de Iuda traditore exponit, sic legimus: Et dilexit maledictionē & ueniet ei & noluit benedictionē, et elōgabitur ab eo. Et Chri-

Dilutio oblectionū ex eo loco, non est uolētis &c.

Roma. 9

Nulla durior increpatio q̄ repudiatæ gratiæ.

Psal. 18

Acto. 1

Math.23 ſtus deplorans Hieroſolymorum perditionem, ita loqui tur: Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties uolui congrega re te, quemadmodum gallina cõgregat pullos ſuos ſuba- Roma.1 las, & noluiſti. Itidẽ Paulus ad Romanos: Et quia non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus Acto.13 in reprobum ſenſum. Itidẽ ad Iudæos: Vobis oportebat primum loqui uerbum dei, ſed quoniam repellitis illud & indignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce conuerti- mur ad gentes. Atq; hæc eſt illa cenſura in ſcripturis, q̃ ubiq; Iudæos grauiſſime premit, quemadmodum diuus Acto.7 Stephanus dixit: Dura ceruice & incircuncifis cordi- bus & auribus, uos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſi- Simile. cut & patres ueſtri, ita & uos. Nihil ergo mirum, ſi ille peccato demerſus ſuccumbat, hic reſurgat, hic enim diuinæ gratiæ dexterã nõ neglexit, ſed apprehenſæ de- xteræ ductu & tractu, è peccatorũ fæcibus emerſit. Ille uero diuinæ gratiæ dextrã ſedulo oblatã ac nunq̃ ſub- tractam apprehendere neglexit, & ſic in peccatorũ lu- to defixus remãſit, Ambo in peccati foueam corruerũt, ſed hic funẽ gratiæ dei demiſſum apprehendit & mordi cus tenuit & extractus eſt, ille funẽ dei demiſſum appre hẽdere neglexit. Itaq; miſer ĩ peccati fouea periјt, nõ ne ceſſitate abſoluta coactus, ſed ſua uolũtate, ſuoq; malo.

Obiectio Exodi.4 Roma.1 NEc habent impij quod cauillentur ſcriptũ eſſe, Indurabo cor Pharaonis, &c. Itẽ tradidit illos Tropus ſcri pturę in uer bis indurare & tradere. deus in reprobũ ſenſum, &c. & ſi quæ ſunt ſimiles in ſcripturis figuræ. Certum eſt enim, eas hebraica phraſi ſignificare permiſſionem, non uoluntatem efficacem ſeu

cogentem, quemadmodum oramus, Ne nos inducas in tẽtationem, id est, ne sinas nos induci. Indurauit deus cor Pharaonis, quod permiserit Pharaonẽ abuti sua uoluntate, idq; secundum iustißimũ iudiciũ suum, qui cor peccatoris reprobũ (quod nec patientia, nec longanimitate dei, ad pœnitentiam emollitur, nec compunctione scinditur, nec timore frangitur, nec emollitur amore,) in obduratione sua perseuerare permittit atq; hæc permißio seu dei patientia magis accusat q̃ excusat impium. Vides enim quot miraculis deus Pharaonem ad pœnitentiam inuitarit adeo ut fractus malis cœperit resipiscere, dum uocauit Moysen & Aaron, dicens ad eos: Peccaui etiã nunc, dominus iustus, & ego & populus meus impij. Verum ubi eum salutaris pœnitentiæ iterũ pœnituisset, ac populũ dei dimittere noluisset, nec tot tãtisq; miraculis commotus ab eorũ persequutione destitisset, sed uindictæ cupidine cæcus, diuiso mari sese credere est ausus, deus summa sua misericordia deploratæ malitiæ finem impositurus eum cũ suo exercitu ĩ medijs oppreßit fluctibus ut qñ sanari nõ posset saltem citius interiret. Atq; hic diligenter intuenda est dei incõprehensibilis sapientia ac benignitas, qui adeo malorum hominum impietatẽ nõ probat, ut non tantum impios illorũ conatus penitus frustretur sed eisdem ẽt ad bonum, & gloriam nominis sui (ut ita dicamus) abutatur, quod nõ siluit scriptura. In hoc (inquiẽs) excitaui te, id est, permisi te tua uoluntate impia abuti, ut ostendã in te uirtutem meam, & ut annuntietur nomẽ meũ in uniuersa terra. Quis. n. ignorat q̃ fuerit gloria dei ex illo memo

Promissio dei iustissima.

Roma. 1. 2

Exodi. 9

Exodi. 14

Psal. 1
Psal. 32

Exodi. 9

rabili facinore, non tantum apud Iudæos sed & gentes

1.Corin.1 *illustrata? ut interim Christi gloriam & triumphũ hoc facinore significatum taceamus.*

De prescientia dei non est anxie disputandum.

SVnt qui pleraq; inextricabilia & absurda colligunt de infallibili dei præscientia, ac nõ sine graui periculo infirmorum, curiose & temere sophisticantur ac disputant, quomodo rerum contingentia, & arbitrij libertas, cũ certißima dei præsciẽtia simul manere posſint? Qui sane nõ leuiter peccat, quod homini, qui mortalis atq; adeo terra & cinis est, nõ liceat incõprehensibilium iudiciorũ dei abyssum discutere, Qui enim fiet ut abstrusißima illa inuisibilis & incõprehensibilis dei secreta comprehẽdat qui animæ propriæ, qua uiuit, sentit, ac intelligit uim & naturam satis assequi nõ potest, quemadmodum Hieremias ait: Cor hominis esse prauũ & inscrutabile. Iudicia ergo dei nõ discutienda sed adoranda, non disputãda sed iustißima credenda sunt, alioqui scrutator maiestatis opprimetur à gloria.

Iohan.1
Roma.11
Prouer.25

Præscientia dei non obstat rerum contingẽtiæ.

PAucis tantum iudicabimus præscientiam dei, rerum cõtingentiæ non obstare. Superius ostendimus deum peccati causam nõ esse, sed diaboli ac nostrã uoluntatem. Ergo si deo nec approbante, nec cogente uoluntatẽ primorum parentum, peccatũ factum est, sequitur necessario, peccatũ non esse factum neceßitate absoluta sed uoluntarie. Oportet enim in hac quæstione hoc memori semper mente tenere deum sicut uniuersam naturam condidit, ita etiam inter cætera condidisse hanc naturalem uoluntatis uim, quæ est arbitrij libertas, quo dono naturæ nõ est aliud maius excogitabile, Quũ ergo

Eccle.15

Dono liberi arbi. nullum pstantius.

uolutas nostra ante peccatum uere libera fuerit, sequitur q; hæc libertas est causa contingentiæ humanarum actionum, licet ergo deus præsciuerit hominem casurũ, non tñ per hanc præscientiam, homini naturale illud donum (quod creando impertijt) ademit, aut ut sic ageret, coegit seu impulit, Deus enim ita præuidet ac determinat contingentia, ut non tollat modum agendi naturæ inditum, sed determinat actiones sicut fiunt, Præuidit deus Iudæ malam uoluntatẽ, permisit ut proderet Christum, non coactus, sed uoluntarie, & decreuit quomodo Iudam sic uoluntarie peccantem perderet, Nõ ergo Iudas peccauit necessario. Quod si obijcias, Oportebat ĩpleri scripturam quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, &c. Respondeo, distinctione opus esse. Duplex enim est necessitas, Absoluta, quã uocamus necessitatem consequentis, ueluti necesse est deum esse, deũ unum esse, hominem esse animal rationale, mortale, nã hæc aliter se habere nequaquam possunt. Alia est necessitas consequentiæ, qua necessario euenire dicimus, non quæ sua natura necessaria sunt, sed necessario sequuntur, propter præcedentes causas, Vt, Oportebat Christũ pati, nõ necessitate absoluta, sed quia lapsus erat homo, nec aliter restitui poterat, nisi Christus pateretur, quod ita ut fieret, deus decreuisset & q̃ maxime congruum iudicasset, Proinde necessario consequebatur ut Christus pateretur. Oportebat impleri scripturam de Iuda, Nam quum deus præuidisset malam Iudæ uoluntatem hoc impium facinus patraturam, idcirco hocipsum per prophetam futurum prædixit.

Præscia dei non ligat hominis uoluntatem.

Psal. 40
Acto. 1
Matth. 26

Obiectio
Acto. 1
Dilutio.
Duplex necessitas.

Lucæ. 24

Acto. 1

Acto. 4

Ex conservatione hominis post peccatū summa dei benignitas ostenditur.

Vide autem summam dei benignitatem erga hominem, Nam quum homo uoluntarie peccasset, mortiq; se obnoxium reddidisset, tamen deus talem naturam sic (non dei, sed sua culpa & uitio) corruptam nō perdidit, sed cōseruauit, statimq; decreuit, quo remedio corruptionem hanc tolleret, & quam condidit naturā in melius restauraret, ut nō habeant impij quod dicant, Cur deus non perdidit Adam & condidit hoīem nouū innocētem, ex quo omnes nasceremur? hoc enim summæ dei misericordiæ & benignitati minime congruebat, sed magis quod creauerat, reseruare ac restaurare. Habes ergo unde gratias agas, non quod incuses.

Eccle. 15

Ad populū sermo moderādus de p̄scientia dei.

De cæteris quæ in hac plane inexplicabili materia magis subtiliter q̄ pie disputantur, ad populum concionari non conuenerit, perturbant enim imbecillium animos ac cōscientias. Quanquā hoc nosse oportet, ut nihil est quod impiorum mentes magis terret, q̄ dei præsciētia, ita rursus nihil est quod piorum animos tam consolatur ac lætificat, Non enim oportet sic cogitare, Si deus me præsciuit beatum, beatus efficiar, sin secus, condemnabor, indormisciturus interim in utramq; aurem & expectaturus quid de me faciet deus. Sed potius sic cogitare debemus, Deus uult omnes homines saluos fieri, Insuper uult, ut omnes qui credunt in Christum, non pereant sed habeant uitam æternā. Ergo optime deus, tibi gratias ago qui dederis mihi in corde meo certißimum indiciū q; sim ex numero eorum quos præsciuisti, nimirum fidē in unigenitum filium tuū. Quod si nondum uiuidam hanc fidem in cordibus nostris sen-

Nihil magis lætificat piorū animos q̄ dei p̄sciētia.

1. Timo. 2

Iohan. 3.

Si non es p̄destinatus, fac ut prædestineris.

tiamus, restat ut auscultemus uocanti & dicenti: Crede tantum & saluus eris, & quibus erat præscientia dei ante hanc uiuificam fidem terribilis, eā accedēte fiet omni melle suauior. Propterea Apostolus quū præscientiæ dei meminit, mirū q̄ exultat: Scimus (inquit) quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum uocati sunt sancti, Nam quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos et iustificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? Acto. 16 Roma. 8

VT uero tandem his explicatis unde digreßi sumus, reuertamur, Non habet peccator quod dicat, pœnitere, conteri, de peccato dolere, de uita in melius commutanda statuere, ueniam sperare non possum. Nam (ut diximus) deus nulli gratiam suam subtrahit, sed & non petentes ac ne cogitantes quidem gratia sua anteuertit, petentes uero prouehit, sanat, adiuuat ac cōfirmat. Imputet ergo æger cui medicus præsto est sibi ipsi, non medico, si eius oblatam medelam recusans, morbo prægrauatus extinguatur. Peccator nullā habet cōtra deum excusationē. Aug. lib. 10. confess. c. 2

CAeterum ut hunc articulum, qui de contritione est, semel absoluamus. Multa sunt (ut ex prædictis manifestum euadit) quæ ad ueram contritionem requiruntur. Primo, necesse est ut homo concipiat odium peccatorū, non huius uel illius, sed omniū quæ deū offendunt. Falsam enim pœnitentiā esse constat, quo pluribus contemptis, de uno solo pœnitentia agitur, uel quum Ad ueram contritionē multa requiruntur. Innocē. 2. de pœni dist. 5

sic agitur de uno, ut non discedatur ab alio, Quid enim
Greg. de pœnit. dist. 3. c. pœnitentia. prodest si peccata luxuriæ quis defleat, et tñ adhuc auaritiæ æstibus anhelet? In quam sententiam dixit Apostolus: Si quis totã legem seruauerit, offendat aũt in uno,
Iacobi. 2 factus est omniũ reus, Hoc odium, quũ peccati fœditas,
Chrysost. in Matth. c. 12 tum diuini iudicij feruens contemplatio subministrant.
2 Secundo, contritionem amarulentam ac gemebundã
Psal. 37 esse oportet, qualis fuit pœnitentia Dauid, dicentis: Poculum meum cũ fletu miscebam. Item, Non est sanitas ĩ carne mea, non est pax ossibus meis à facie peccatorum
Ibidem. meorum. Et deinde, Miser factus sum, & curuatus sum usq; in finem, tota die cõtristatus ingrediebar. Et statim post, Rugiebam à gemitu cordis mei, & gemitus meus à te non est absconditus. Et apud prophetã (quem supra citauimus) ait dñs: Conuertimini ad me in toto corde
Iohel. 2 uestro, in ieiunio, fletu, ac planctu, ac scindite corda ue
Matth. 5 stra, & nõ uestimenta uestra. Huc itẽ respicit qđ Christus ait: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.
Lucæ. 6 Væ autẽ uobis qui riditis nunc, quia lugebitis & flebi
2. Corin. 7 tis. De hac tristitia dixit Apostolus. 2. Corĩ. 7. Gaudeo quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum deum. Quæ enim secundum deum tristitia est, salutem stabilem operatur. Hos ergo dolores nõ fictos aut simulatos, sed ueros esse & in conscientia sentiri necesse est, alioqui non perficietur contritio; quod & ipsius uocabuli ratio satis ostendit, nec dominus aliter accedet, nisi nobis interno dolore & terrore uere affectis, territis, pauidis ac contritis. Nam & propheta ait: Vbi habitabit dñs? in spiritu cõtrito & humiliato.

Et Psaltes: Sacrificium deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despicies. Fiunt autem hi terrores (ut supra diximus) in nobis dei beneficio, qui ad hoc utitur ministerio, & legis naturalis (nã ira dei in omnẽ animã hominis operãtis malũ) & legis scriptæ, quia per legẽ cognitio peccati. Et quia hæc lex nõ tant arguit externa delicta factorũ ac dictorũ, sed ẽt interiorem concupiscentiæ impuritatem, idcirco utraq; agnoscere debemus Paulus etiã concupiscentiæ æstum, etsi lex mentis repugnet, peccatiq; stimulis haud assentiatur, grauiter deplorat: Video (inquit) aliã legẽ in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuãtem me in lege peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei &c.

Psalm. 50
Roma. 1
Roma. 3
Exodi. 20
Roma. 7

Tertio, non oportet leuiter trãsmittere peccata præterita, sed eadẽ agnoscere, & memoriã eorũ perseueranter retinere, quemadmodũ Psaltes ait: Quoniã iniquitatem meã ego cognosco & peccatũ meũ cõtra me est semper. Vix est enim quod tam segnẽ reddit hominẽ ad perpetrandã nequitiã. Rursus quod tam facilẽ facit ad remittendum malum aduersus proximũ, q̃ peccatorũ continuata memoria. Quãobrẽ nõ sufficit sola lingua pronunciare peccasse nos, sed id & intima cõscientia pronunciare, & nobis persuasum esse oportet, ut nõ tantum peccatores nos esse dicamus, sed etiã ipsa peccata specialiter singula cõputemus. Quarto ad cõtritionẽ pertinet uotũ uitæ in melius cõmutãdæ, queãdmodũ propheta monet: Quiescite peruerse agere, discite bene facere. Et diuinus ille Psaltes: Declina à malo & fac bonũ, inqui-

3 Chry. in epi sto. ad Heb. hom. 31. c. 12
Psalm. 50
Non sufficit sola lingua pronunciare nos peccatores.
4
Esaiæ. 1
Psalm. 33.
Basil. in reg. monã. ca. 21

re pacem & persequere eam, Debet ergo affectum illũ
Psalm.118 in se recipere, quẽ gerebat ille qui dixit: Iniquitatẽ odio
Psalm.6. habui & abominatus sum, & quæ in sexto psalmo &
2.Corin.7 in alijs q̃plurimis scripta sunt, Sed & illa quæ Aposto-
lus dixit ad illos, qui secundũ deum contristati fuerunt:
Quantã (inquit) hoc cõtristari secundũ deũ operatur in
uobis solicitudinẽ? sed indignationẽ, sed æmulationẽ, sed
Chrysost. ad Theod. lap. li.1. circa fin. uindictam. Interea auferendæ sunt omnes occasiones, q̃
causam præbere possunt relabendi in peccatũ, & studiũ
opera cõtraria peccatis præteritis faciendi capiendum,
Nam qui uerbo se pœnitere dicit, & peccandi occasio-
nem nõ deuitat, sed se rursus peccato implicandũ offert,
2.Petri.2 is est ueluti canis ad uomitũ suũ reuertens. Et in primis
Satisfactio multũ necessaria. necesse est, ut habeamus uoluntatẽ efficacem restituendi
Exodi.20 Tobiæ.2 alienũ. Restitutio enim ciuilis (qua satisfacimus his quo
rum res occupatas tenemus) ad cõtritionẽ pertinet. Nõ
enim licet nobis ex alieno uel edere uel cõtingere, quin
imo nõ solũ retentio, sed & cõcupiscentia alieni lege ue
tita est. Quamobrẽ si res aliena, propter quã peccatum
est, reddi poßit, & non redditur, pœnitentia nõ agitur,
sed simulatur, si aũt ueraciter agitur, non dimittitur
August. peccatũ, nisi restituatur ablatũ. Deinde omnino necessa
rium est, ut acceptã offensam seu iniuriã, pximo ex ani-
Matth.6 mo remittamus, Nam ut Christus inquit: Si nõ dimise-
ritis hominibus, nec pater uester cœlestis dimittet uobis
Marci.11 peccata uestra. Et iterum: Quum statis ad orandũ, di-
mittite si quid habetis in cordibus uestris. Quamdiu
enim discordiã habes cũ proximo, nullũ boni operis fru-
Matth.5 ctum facere poteris. Scriptum est enim, Si offers munus

tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia habet fra ter tuus aliquid aduersus te, uade prius reconciliari fra tri tuo, & tunc uenies & offeres munus tuū. Ut autem hunc affectū ignoscendi capias, diligenter tibi rememorā da est parabola euāgelica, quā legimus Mat. xviij. d'duo bus seruis debitoribus, q̄ infra latius explicata repies. Matth. 18

Quinto, postquam de omnibus peccatis tuis graui ter & ex animo indolueris, diesq; tuos in amaritudine animæ tuæ recogitaueris ac firmiter in corde tuo statue tis desinere à malo & facere bonum, tuum fides accede re debet cōtritioni, qua fiducia misericordiæ dei rursus erigaris & consolationem accipias, confisus tibi sic af fecto peccata tua propter Christum remissum iri, Nam hæc fides (ut & supra diximus) contritionem perficit atq; discrimen facit inter contritionem pij & impij, Pe tri & Iudæ. Ideo enim nō profuit Iudæ pœnitētia, quia hac fide caruit, Ideo Petro profuit contrio, quia hæc fi des accessit, qua misericordiā apprehēdit, Hæc est illa fi des qua iustificati, pacē habemus erga deū, quēadmodū su pra copiosius tractatū est, & infra latius exponemus. 5 Esaiæ. 38 Matth. 27 Matth. 26 Roma. 5

Iam ad reliquas pœnitentiæ partes, Confessionem et Satisfactionem, properamus.

DE CONFESSIONE.

Vocabulum confessionis uarie accipitur.

Verbum confessionis in scripturis uarie accipitur. Nam sæpe est laudare seu gratias agere, ut Psalm. lxvi. Confi teantur tibi populi deus. Et quod Chri stus ait Matth. xi. Confiteor tibi pater cœli et terræ, q abscondisti hæc à sapiētibus et reuelasti Hilarius in psalm. 66 Psalm. 57 Matth. 11

ea paruulis. Hæc igitur confeßio nihil aliud est, quàm agnitio cum laude, seu laus et sanctificatio nominis dei, qua solius dei gloriam prædicamus, nobis nihil tribuentes, de qua dictum est: Confeßio & pulchritudo in conspectu eius, qua totam fiduciam in deum reijcientes, quæ dei sunt & uerbis & factis profitemur, non tantum in prosperis, sed & in aduersitatum totius mundi conspectu constituti. i. Iohan. iiij. Quisquis confessus fuerit q Iesus Christus est filius dei &c. Item, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego ipsum coram patre meo qui in cœlis est. Ad hanc confeßionem, ubi res postulat, non sufficit solus animus siue uoluntas, hoc est, interior quædam confeßio, uerumetiam oris confeßio flagitatur, quæ libera & inuicta esse debet. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confeßio fit ad salutem, Roma. x. Hinc dicti sunt confessores, qui à confeßione Christi nominis nullis tormentis potuerunt dimoueri. Qui dum uiuerent, martyres dici nolebant, sed optabant, ut saltem in eis permaneret tuta confeßio, de qua dixit Apostolus: Certa bonum certamen fidei, apprehende uitam æternã, in qua uocatus es & confessus confeßionem bonam coram multis testibus. His opponuntur lapsi, ac etiam hi qui uerbis quidem deum cõfitentur, factis aũt negant.

[Psalm. 95] [1. Iohan. 4] [Roma. 10] [Confessores unde dicti.] [Vide Euseb. in eccle. hist. lib. 5. ca. 3] [1. Timo. 6] [Lapsi q sint]

2 Alia uocabuli acceptio.

Secundo, confiteri, est simpliciter agnoscere quod uel intus in animo latet, uel alicui obijcitur, aut cuius incusatur, secundum quam significationem scriptura uerbo confeßionis pro agnitione non cuiuslibet rei, sed

magis peccatorum frequentißime utitur. Est autem triplex peccatorum confeßio. Vna interior, qua soli deo nostra peccata confitemur, hoc est, qua coram deo peccata ex animo agnoscimus, nostra opera mala cum ingenti cordis dolore damnantes, ac dei misericordiam quærentes, de qua dicitur psalmo tricesimoprimo: Dixi, Confitebor aduersus me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Item psalmo quinquagesimo: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco et peccatum meum contra me est semper. Hanc interiorē confeßionem gentes & infideles nobiscum ex parte commu nem habuerunt, quod scilicet ad damnationem et professionem peccati attinet. Nam quis tandem est hominum, quem (quum turpitudinem suam perpendit) sui non pudeat, qui se non accuset? nimirum id operante lege natu rali omnium cordibus inscripta, quæ parit cogitationes, accusantes ac defendentes. Sed quum ad uerum scopum non respexerint, perijt illis omnis huius mentalis confeßionis fructus, etsi Ouidius, confeßis numen quodam patere dicat. Nā in primis nemo recte erratus suos coram deo confitebitur, nisi qui proponat in posterum à peccatis discedere. Quid enim aliud est confeßio erroris, q̃ profeßio desinendi ab errore? Proinde gentes quæ affligebant conscientias suas absq; uoto uitam in melius commutandæ, confeßionem fructu suo frustrabantur, Desinendum enim à peccato est, ob quod peccati cæpta confeßio est, atque ideo extra ueniam erant gentiles, qui peccatum quidem agnouerunt, sed agnitum non confitebantur. Deinde agnouerunt quidē illi peccatum, 2

Triplex peccatorū confeßio. 1

Psalm. 31

Chry. in pærene. ad Theodo. lapſ. circa finem.

Roma. 1

Ouidius. 1

Hilarius in Psalm. 135

sed præter spem ueniæ & misericordiæ. Quãobrẽ nulla inde ad eos redibat utilitas. Nam quid proderunt lachrymæ & confeßio, si nulla adsit abolitionis fiducia? Et qui potest à peccatis abstinere detentus adhuc malo incredulitatis? Quemadmodum enim agricola ille, qui desperato fructuum prouentu, segetes deuastãtia non arcebit, ita & ille qui confeßionem quidem seminat, nihil lucri expectans, neutiquam dimouere studebit ea quæ resipiscentiam corrumpunt. Ethnicis ergo hæc confeßio nihil profuit, q; de ulla expiatione culpæ adeo nullam spe n habuerunt, ut de ea ne cogitarent quidem, sed eis pœna tantum fuit omnium grauißima, criminum admissorum recordatio, quemadmodum idem ipse Ouidius testatur lib. i. de Ponto.

Chry. in loco iã citato.

Simile.

Ethnici credebant culpam expiari non posse.

Ouid. lib. 1 de Ponto.

Pœnitet (inquit) o si quid miserorũ creditur ulli,
Pœnitet & facto torquor ipse meo.
Quumq; sit exilium, magis est mihi culpa dolori,
Estq; pati pœnam q̃ meruisse minus,
Vt mihi dij faueant, quibus est manifestior ipse,
Pœna potest demi culpa perennis erit,
Mors faciet certe, ne sim (quum uenerit) exul,
Ne non peccarim mors quoq; non faciet.

Idem queritur Iuuenalis, quum ait.

Exemplo quodcunq; malo committitur, ipso
Displicet authori, prima est hæc ultio, qd' se
Iudice, nemo nocens absoluitur, improba q̃uis
Gratia fallacis prætoris uicerit urnam.

Et iterum.

Euasisse putas quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, et surdo uerbere cædit,
Occultum quotiens animo tortore flagellum?
Pœna autem uehemens ac multo sæuior illis,
Quas et seditius grauis inuenit et radamanthus,
Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Mēs sibi cōscia mali omnium miserrima.

Itaq; ea interior confeßio, quæ cum amarulenta agnitione peccatorum ac ueris doloribus, uotum resipiscendi spem indulgentiæ coniuncta habet, proprie pioru est (potißima utiq; contritionis pars, atq; adeo ueræ contritionis formatrix & effigiatrix) à qua tam secernut illi qui neq; cum animæ compunctione & amaritudine, neque cum peccatorum abolitione & spe indulgentiæ suā malitiam agnoscūt, q̄ qui nimia desperatione obstupescunt, & bene & male uiuere, iuxta ponentes, atque adeo de suis malis gloriantes, qui nullo dolore aut metu iræ dei afficiuntur, sed securi suis uoluptatibus indulgent, sicut irrationabilia pecora natura genita in capturam & perniciem, uoluptatē existimantes diei delitias, Sic enim Petrus Apostolus homines illos impie securos describit, quorum hodie plenus est orbis. Quanti enim sunt peccatores secure degentes? quanti rapiunt & nō uolunt intelligere, quoniā iniq; agunt? quāti deuastant uiduas & diripiunt pupillorū facultates? quanti circūueniūt aliena matrimonia? quanti tribulāt orphanos et agnoscere nolunt superuētura sibi calamitatē? Insuper fiducialiter quæ mala sunt agūt, & sic nec ingemiscūt nec lachrymā proferunt, neq; cōfitentur, quos saluari est impoßibile,

Confessio interior propria Christianorum.

Chrysost. in loco citato.

2. Petri. 2

Chrysost. in psalm. 50

Roma. 2

Galat. 5

q; nec agnoſcant facinora ſua, nec dei iudicum præ oculis habeant.

Admonendus populus ad iugē confeſsionē interiorem.

O Portebat autem & neceßitatem & utilitatem huius mentalis confeßionis, inſuper & cōfitendi rationem populo nunquā non inculcare, quod ueteres illi patres ſummo ſtudio fecerunt. In primis diuus ille

Chryſoſ. in pſal. 50

Chryſoſtomus, qui confeßionem eiuſcemodi, modo pie ac ſedulo fiat, tanti fecit, ut quibuſdā anſam ſubdubitandi (num preterea confeßio illa ſacramentalis ſeu ſecreta, q̃ ſacerdoti fit, neceſſaria ſit?) prebuiſſe uideatur. Certe tam eſt hæc confeßio neceſſaria, ut deus non aliter nos iuſtificet, q̃ confeſſos. Deus eſt qui gratis quidem iuſtificat: Ego (inquit apud Eſaiā) ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me & peccatorū tuorū non recordabor. Sed quia talis eſt miſericordia domini, qua nolit nos abuti deus, ut ſcilicet hanc conſequuti, remiſſiores fiamus. Idcirco quærit & à nobis quiddam, nō ut pretium iuſtificationis, ſed ut adminiculum, quod tamen ipſe quoque, nobis per conſenſum cooperantibus, largitur nimirum fidelem mentis confeßionem. Siquidē apud eundem prophetam ſequitur. Reduc me in memoriā & iudicemur ſimul, narra ſi quid habes (uel ut SEPTVAGINTA *tranſtulerunt) dic tu iniquitates tuas, ut iuſtificeris. Huius confeßionis fiducia fidelis ille rex* David *repoſcit, ut deus eum ab iniquitate ſua lauet: Secundum (inquit) multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam. Vnde uero tantum beneficium præſumat, ſtatim ſubiecit: Quoniam (inquit) iniquitatem meā cognoſco. Requirit autem deus hanc confeßionem peccatorum*

Eſaiæ. 43

Ibidem.

Pſalm. 50

Cur deus, qui nihil ignorat, confeſsionē noſtrā requirat.

catorum nostrorum, non q̃ ignoret ea, quamuis non confessa, quum faciebas ea, præsto erat. quum admitteres nouerat, sed quod aliter homo sentire non poßit, qui deus per misericordiam illi cõcesserit. Qui enim memor est cumuli peccatorum suorum, erit & memor magnitudinis misericordiæ dei. Qui uero morborum suorum, ueluti lethargo occupatus, obliuiscitur, quo tandem pacto misericordiæ medicinã fideliter requiret aut accipiet, quamobrẽ Prouerbiorum. 18. legimus: Iustus prior accusator est sui. Et cap. 28. Qui abscondit scelera sua, nõ dirigetur: qui autem confeßus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Non demoreris (inquit Iesus Sirach) in errore impiorum, ante mortem cõfitere, à mortuo quasi nihil perit confeßio. Cõfiteberis uiuẽs, uiuens & sanus confiteberis & gloriaberis in miserationibus illius. Atq; adeo sanctis ac pijs uiris curæ erat hæc interior ad deum cõfeßio, ut etiam ea quæ iam credebant remissa in memoriam reducerent, hoc scientes quod etsi culpam de præsentibus non haberent, recordationes tamen præteritorum peccatorum, & luctum animabus suis plurimum prodesse, uel ob id quod animæ uerecundiam incutere, eamq; ad amorẽ eius, qui tam multa & tam magna conceßit, prouocare possent, considerantes, quia nisi miseratio eius subuenisset, tãtum illud peccatorum pondus eos inferni supplicijs mancipasset. Proinde Dauid rex, quamuis remissum iam sibi peccatum esset, nihilosecius tamen ille in conscientia sua tanq̃ in imagine adulterium & homicidium depicta habebat. Et per singulos dies præteritam illam putredinem

Prouerb. 18
Prouerb. 28
Eccle. 4
Chrysost. in psal. 50. item de cõpunct. cord. lib. 2
Psal. 31.

Psal.50 *intuens,dicebat: Iniquitatem meā ego cognoſco & pec catum meum cōtra me eſt ſemper.* Hinc illud Ezechiæ:
Esaie.38 *Recogitabo tibi domine omnes annos meos in amaritu dine animæ meæ.* Ad eūdem modum Paulus Apoſtolus, etiam illa commemorat, quæ per ignorantiam commiſſa, gratia baptiſmi & confeßio fidei aboleuerat: *Chriſtus Ieſus (inquit) uenit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum.* Et iterū. *Et fidelē me exiſtimauit, ponens in miniſterium, qui prius fui blaſphemus & perſequutor, contumelioſus ſupra modū perſequens eccleſiam dei & expugnans eam, et qui nō ſum dignus uocari Apoſtolus.* Paulus ergo etiam illorū meminit, quorum erat ueniam conſequutus. Nos uero nec iſta recordamur quæ poſt baptiſmum commiſimus, cæterum etſi aliquādo ad recordationem uenerimus, ſtatim effugit cogitatio, & tranſimus ad alia, & nec integra quidē hora patimur animā noſtram afflictione mœroris huius aſtrīgi, Hæc igitur cauſa eſt ꝙ malis addimus mala. Quid enim prohibet ubi nihil metuitur, ubi nihil uerecūdiæ, nihil pudoris admittitur, ut nō in oēs perditionis foueas demergamur? Quas ne incidamus, dn̄s apud Ezechielē ſaluberrima admonitione nos præmunit: *Recordamini (inquit uiarū ueſtrarū & omniū ſcelerū ueſtrorū quibus polluti eratis, & diſplicebit uobis in cōſpectu ueſtro in cūctis malitijs quas feciſtis, et ſcietis qa ego dn̄s, quum benefecero uobis pp nomen meū, nō ſcd̄m uias ueſtras malas, neq; ſcd̄m ſcelera ueſtra peßima.*

1.Timo.1

Noſtra ſocordia.

Ezech.20

Confeſſio mentalis debet ſine inter

DEbet itaq; hæc confeßio, quæ mentalis eſt, ſine intermißione fieri, Nam haud multū differt ab

illa tertia pœnitentiæ in ecclesia actione, quæ quotidiana est (de qua supra diximus) nisi q̧ latius se porrigit, nempe ad quælibet, non tãtũ leuia & quotidiana peccata. Porro si oratio nostra ad deum perpetua esse debet, orationis autem, presertim illius quam nos docuit Christus, uis tota in eo consistit, ut dei bonitati omnia, nobis nihil tribuamus, Dei nomen sanctificemus, nos uero nostraq; opera coram deo accusemus ac damnemus, ad misericordiam eius perpetuo respicientes, Consequens est ut & hæc confeßio nunq̃ intermittenda sit, q̧ hæc confeßio omnino sit, aut oratio illa quam à nobis requirit deus, aut saltem orationis eius ipsißima medulla. Quid enim aliud est confiteri deo q̃ displicere nobis, illius uero omnipotentiam, sapientiam & bonitatem semper et ubiq; prædicare. Pulchra parenesi usus est Augustin. in psal. 66. Confiteantur (inquit) tibi populi deus, inuenerunt uiam tuã, Confiteantur, ipsa cantatio cõfeßio est, confeßio peccatorũ tuorũ est uirtutis dei, tuã iniquitatẽ confitere, gratiã dei confitere, te accusa, illũ glorifica, te reprehende, illum lauda, & ipse ueniens, inueniat te punitorem tuum, ut exhibeat se tibi saluatorẽ tuum.

missiōe fieri. Supra folio; 119. pag. 1

Orationis uis in mentali confeßione sita.

Confiteri deo quid.

Aug. lib. 10 confeß. c. 2

August. in psal. 66

HAec est autem deo confitendi ratio ac modus. Peccata nostra Christus debita appellat, Nos dei uillicos, cum quibus deus sit positurus rationẽ. Ergo codex rationum nobis cõscribendus est, Codicem habemus conscientiam nostram, in hac peccata nostra & maiora & minora, tanquam in libro scribere oportet, deinde cõfiteri, non tantum, quia multa in nobis delicta sunt, uerũ & peccata sigillatim, idq; frequentius, recẽ

Ratio confitendi deo.

Matth. 6

Chrysost. in psal. 5

fere, atque ante oculos ponere, & hæc tanquam nuper admissa lugere. Ita enim & animæ arrogantiam frangemus, frequentius eam de malis suis & uitijs commonentes, & cautela nobis (ne ultra in eadem delicta incidamus) acrior nascetur, ut interim taceamus hac confessione fidem quammaxime acui & exerceri, sine qua non accipimus remissionem peccatorum. Non habes autem quo te à quotidiana ista confessione excuses, Nam si omnino per diem non habuisti tempus excutiendi rationes tuas, saltem quando accubueris super stratum et neminem habueris infestum, antequam ueniat tibi somnus, profer in medium codicem, conscientiam tuam, & reminiscere peccata tua; si quid in uerbo seu in facto uel in cogitatione peccasti, Dicito in corde tuo & in anima tua, Expendimus diem, ò anima quid boni fecimus, aut quid mali operati sumus? Tum si boni cuiuspiam facti tibi conscius fueris, totum dei benignitati tribue, illi gratias age, at peccatorum reminiscens, funde saltem cordis lachrymas, recense peccata sigillatim, facito tibimetipsi rationem, deum tuum roga, ora misericordiam & inuenies requiem, sic enim poteris in lectulo tuo positus peccata tua delere, hoc ubi feceris, tum demum permitte animã tuam soporari. Irascimini (inquit propheta) et nolite peccare, qui dicitis in cordibus uestris & in cubilibus uestris compungimini. Et alibi: Lauabo per singulas noctes lectum meũ & lachrymis meis stratum meum rigabo. Cur quæso graue aut molestum uidebitur positum in lecto quotidiana deflere peccata, unde tanta promanat utilitas?

Peccatũ nisi agnitum seu cõfessum, nõ dimittetur.

Psal. 4

Psalm. 5

VT autem populus dei ad hanc mentalem confeſsionem modis omnibus inuitaretur, lege ueteri cauit deus, ut pontifex quum offerret ſacrificiū pro delicto, generalem totius populi peccatorum confeßionem ad deum faceret. Poſtquam (inquit) emūdauerit ſanctuarium & altare, tūc offerat hircū uiuentē, poſtea utraq; manu ſuper caput eius cōfiteatur omnes iniquitates filiorum Iſrael & uniuerſa delicta & peccata eorū. Sic confeſſus eſt populi delicta Neemias in Zuſis, Neemiæ. 4. Itidem populus præſente ſacerdote, Neemiæ. 9. Nec alia ratione ſancti patres generalem hanc confeßionem tam frequentem in eccleſia eſſe, & p ſacerdotes totius populi nomine, ac ipſum etiam populū ſacerdotem uerbis comitantem, pronuntiari uoluerunt. Hinc ſacerdos Miſſæ ſacra myſteria à confeßione (quam uiciſsim cum aſtantibus recenſet) orditur, hinc finita concione, generalem hanc & publicā confeßionē ad populum pronuntiat, ac monet ut ſe pronuntiantē populus eiſdem uerbis proſequatur, hinc in horarijs precibus, & mane, nempe in Primis, & ueſpere, nimirū in Completorio hæc confeßio replicatur, idq; ne rei tam neceſſariæ unq̄ obliuiſcamur, aut fructibus tā eximijs qui hinc nobis ꝓueniūt careamus, Que de mētali cōfeßione dixiſſe ſufficerit.

Confeſſio generalis apud Iudæos.
Leuit. 16
Neemiæ. 4
Neemiæ. 9
Confeſſio generalis in eccleſia frequens.

SEcunda confeßio fraterna dicitur, de qua legimus Matth. 5. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliq̄d aduerſus te, relinque ibi munus tuum, & uade prius recōciliari fratri tuo, & tūc ueniens offeres munus tuum. Ne aūt frater tuus ſic a te offenſus, te noxā tuam agno-

Cōfeſſio fraterna quæ Matth. 5

ſcentem, ac ueniam ab eo petentem auerſari, aut confeſſionem tuam aſpernari impune poſſet. Dominus præceptũ dedit, quod et ſupra retulimus, Marc. 12. in hæc uerba: Dimitte ſi quid habetis aduerſus aliquẽ, ut & pater ueſter qui ĩ cœlis eſt dimittat uobis peccata ueſtra. Quod ſi uos non dimiſeritis, nec pater ueſter qui in cœlis eſt dimittet uobis peccata ueſtra. Et rurſus Matth. 18. petro interroganti, Domine, quoties peccabit in me frater meus & dimittam ei? uſq; ſepties? Reſpõdit, Nõ dico tibi uſq; ſepties, ſed uſq; ſeptuagies ſepties. Idq; ſubſequente illic parabola magis inculcat, qua declarat, eũ uana ſpe deum precari, qui fratri errata non dignatur condonare. Nam ut Ambroſius ſcite ait: Si dimiſeris, bene conuenit ut dimittat tibi: ſi nõ dimittis, quomodo cum conuenis ut dimittat tibi? Et ut diuus Hieronymus ait: Non recte delicti ſui ueniam poſtulat, qui non prius quod in eum delinquitur, relaxat. Hæc aũt confeſſio ſignificata eſt in Euangelio per pedum lotionem, hac ſiquidem poſt cœnã peracta, Chriſtus ratione operis ſui diſcipulis ſuis expoſuit, dicens: Si ego laui ueſtros pedes, dñs & magiſter, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplũ enim dedi uobis, ut queadmodũ ego feci uobis, ita & uos faciatis, quo ſignificat, ubi proximum læſerimus, id nos corã eo agnoſcere, ueniam petere, & uiciſſim ubi offenſi fuerimus, remittere, mutuis erratis condolere, & pro nobis inuicẽ orare oportere. Et q̃uis hæc confeſſio proprie ſacramentalis non ſit, de qua ſtatim dicemus, eandem tñ ut remiſſionem peccatorum conſequamur neceſſariã eſſe, atq; adeo ſacramenti

Marci. 12

Matth. 18

Iohan. 13

Confeſſio fraterna neceſſaria.

appellatione large accepto uocabulo contineri constat, uel Beda & Bernardo testibus. Beda certe non dubitauit, eum epistolæ diui Iacobi locum (nempe, confitemini alterutrũ peccata uestra, & orate pro inuicẽ ut saluemini) non tantũ de sacramentali, quæ sacerdoti fit, sed etiam de hac fraterna cõfeßione intelligere, quamuis cũ ea discretione, ut quotidiana leuiaq; peccata alterutrũ coæqualibus cõfiteamur, eorumq; credamus quotidiana oratione saluari. Porro grauioris lepræ immunditiem iuxta legem sacerdoti pandamus, atq; ad illius arbitriũ, qualiter & quanto tempore iusserit, purificari curemus. Alibi Beda lotionem pedum ex hoc diui Iacobi loco interpretatur: Nouerimus (inquit) nos in huius dominici operis (nimirũ lotionis pedum) altitudine admonitos, ut cõfeßi inuicẽ delicta nostra, oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audiamus (inquit Beda) Apostolũ Iacobũ hocipsum euidẽtißime præcipiẽtẽ atq; dicentẽ: Cõfitemini inuicẽ delicta uestra, & orate ꝓ uobis, quia ad hoc dñs nobis dedit exẽplũ. Si enim ille (ut subijcit) qui ullum peccatũ nec habuit nec habebit, orat pro peccatis nostris, q̃to magis nos inuicẽ pro nostris orare debemus? Etsi dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quãto magis dimittere debemus inuicẽ nobis, qui sine peccato hic uiuere non ualemus? Nã qd (inquit idẽ ille) in hac altitudine sacramẽti dñs significare uidetur, quũ dicit: Exẽplũ enim dedi uobis, ut quẽadmodũ ego feci uobis, ita et uos faciatis, nisi qd apertißime dicit Apostolus, Donantes inuicẽ si quis aduersus aliquẽ habet q̃relã, sicut et dñs donauit uobis

Beda in uerba apostoli Iacobi.
Ber. in ser. de cœna dñi & lot. pedũ.
Iacobi. 5
Beda in Paulũ ad Coloß.
Vide Au. in Ioh. tract. 56
Iacobi. 5
1. Petr. 2
1. Iohan. 1
Iohan. 13
Coloss. 3

ita & uos inuicem. Itaq; nobis delicta donemus & pro nostris delictis inuicē oremus, atq; ita quodāmodo inuicem pedes nostros lauemus. N*ostrum est, donante ipso ministeriū charitatis & humilitatis exhibere, illius est exaudire ac nos ab omni peccatorū contaminatione mūdare per* Christum *& in* Christo,*ut quod ēt alijs dimittimus, hoc est, in terra soluimus, soluatur in cœlo.* H*æc ille.* V*idetur autem* Beda *his uerbis testari, non tantum publice in sacramento pœnitentiæ, sed etiam priuatim in hac confeßione fraterna peccata per homines remitti &* Euangelij *beneficium nobis applicari, q̄uis alia atq; alia ratione.* Nec *ab hac sententia alienus est* Theophylactus *in eum locum* Matth. 18. Amen *dico uobis, quæcunq; alligaueritis super terrā, &c.* Si *tu (inquit) offensus, habes eum qui te iniuria affecit sicut publicanū & gentilem, erit ille & in cœlo talis, si autē solueris eum, hoc est, confitenti & deprecanti ignoueris, erit ei & in cœlo condonatum.* N*on solum enim (ut subdit) q̄ soluūt sacerdotes sunt soluta, sed quæcūq; & nos iniuria affecti uel ligamus uel soluimus, & ipsa erunt ligata uel soluta.* Pr*æterea sub hac specie fraternæ confeßionis continetur etiam ea confeßio quæ per fraternam correptionem a delinquente (qui suapte spon'e culpam agnoscere & ueniam à fratre petere negligit) elicitur, per quam fratris animā lucrantur, ut* Christus *ait* Matth. 18. Ha*bet enim & hec suam priuatā remißionē, de qua dictū est:* Quoties *in me peccabit frater meus & remittam ei, &c. de qua postea latius differendū erit.* Retinēdum *tn̄ est quod paulo ante diximus, nempe, sacerdotes longe*

Theoph. in Matth. c. 18

Confeßio q̄ per fraternā correptionē elicitur.

Matth. 18

alia ratione soluere uel remittere peccata cõfitentibus, q̃ fratres seu priuati inuicẽ remittunt, Nã illi publica authoritate & uice Christi (cuius personam in ecclesia repræsentat) uirtute clauium ab eo acceptarũ, ab omnibus paßim peccatis pœnitentes absoluunt, uere contrito & confesso nihil minus præstantes q̃ si Christus præsens absolueret, ac diceret, Remittũtur tibi peccata tua: Quamobrem diuus Paulus .ij. Corin. v. dixit: Omnia ex deo, qui nos reconciliauit sibi per Christũ, & dedit nobis ministeriũ recõciliationis. Quoniã quidẽ deus erat in Christo, mundũ recõciliãs sibi, nõ reputans illis delicta ipsorũ, & posuit in nobis uerbũ recõciliatiõis. Pro Christo ergo legatione fungin.ur, tanquã deo exhortãte per nos, Sed relaxatio illa seu remißio fraterna non fit (ut ita dicamus) authoritatiue nec frater eatenus fungitur uice Christi absoluentis, sed tantũ remittit priuatim qđ in se peccatũ ẽ. Vnde magis priuatæ iniuriæ cõdonatio q̃ peccati remißio ẽ, quã tamen deus tã habet gratã, ut remittẽti offensam fratri, idq; ex animo, uicißim remißionẽ peccatorum polliceatur, sic ut is qui hunc affectum condonationis a se fratri factæ uere in conscietia sua sentit, sibi hoc ipso ueluti certo, sed inuisibili signo p̃suadere poßit, se uicißim a deo remißionẽ peccatorum suorum (quorum tamẽ eum uere pœnitet) assequutum esse, Nam Christi uerbum est, Dimitte & dimittemini. Item, si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester cœlestis peccata uestra. Nihilosecius quia homo non facile statuit, num penitus et ex animo totã iniuriã remiserit (quod concepti odij malũ al-

Remisſio publica longe alia q̃ priuata.

Lucæ. 7

2. Corin. 5

Sacerdotes Chr̃i legatione fungũtur.

Remisſio priuata.

Condonatio iniuriæ signũ est remisſionis peccatorum.

Matth. 6
Marci. 11

Nõ solũ remisſio frater-

ue,sed & absolutio sacerdotalis quærenda. tas habeat radices) adeundus ipsi præterea est sacerdos, à quo tanquam ab ipso Christo uerbum absolutionis & certissimæ consolationis accipiat. Breuiter, Ministeriũ quod exhibet sacerdos, est ministeriũ Christi. Quod exhibet frater, est ministerium charitatis & humilitatis, cuius typum uidere est Matth. ix. Quamuis ergo hæc fraterna confeßio tanti momenti sit, non est tamen de numero illorum sacramentorũ, quorum ecclesia septẽ tantum numerauit, Nã illa talia esse oportet, ut signa sint uisibilia inuisibilis gratiæ dei, quam deus per ea quum in ecclesia publice administrantur, in non indigne recipientibus certo operatur, eiusdem gratiæ similitudinem extrinsecus gerentia, quæ omnia in hac confeßione fraterna & priuata proprie reperire non est. Vnde cum clauium potestate confundi non debet, sed magis ad pœnitentiæ sacramentum præparatoria & præambula est.

Matth. 9

Cõfessio fraterna nõ est de numero septẽ sacramentorum.

Tertia confessionis species quæ fit presbiteris.

TErtia itaque confeßio ea est, quæ fit ecclesiæ præpositis, hoc est, episcopis & sacerdotibus, quibus à Christo facta est remittendorum & retinendorũ peccatorum potestas, Hæc in usu ueteris ecclesiæ multiplex fuit, Vna publica, altera secreta. Rursum publica duplex, Quædam coacta, quædam uolũtaria. Secreta quoque secundum diuersos ritus & ecclesiarum & tẽporũ in alias species scindi ac discerni posset.

Eius diuisio.

QVæ omnia ut dilucidiora fiant, in primis nosse oportet, ueterem ecclesiã admodũ seuerã fuisse in criminibus publicis uindicandis, tum ne ecclesia ob quosdam manifestarios delinquentes male audiret inter gentes, quemadmodũ Roma. ij. scribitur: No-

Roma. 2

men dei per uos blasphematur inter gentes, tum ne con- 2
tagio totum gregem inficeret, neue res pessimi exempli 1.Corin.5
infirmioribus offendiculo foret, quod Christus ut diligē Matth.5
tissime caueretur iussit, deniq; ut alij admoniti cauerēt, 3
ne laberentur, utq; animus ipsorum qui ad ecclesiā redi 4 1.Thimo.5
bant exploraretur, an scilicet serio resipiscerent. Olim 5 2.Cor.2.7
ergo his qui in criminibus publicis essent deprehensi pu
blice erat confitendum, hoc est, crimen erat apud pastorē
& ecclesiā agnoscendum, & petenda ab episcopis seu pa
storibus publicæ pœnitentiæ concessio. Hæc confessio Voluntaria
quum fiebat uoluntarie, nimirū criminosis seipsos apud confessio pu
ecclesiæ præsides sponte prodentibus, deferentibus ac pu blica gratior
blicantibus, longe gratior erat & uenia dignior q̄ coa-
cta. Ad eum modum uoluntarie confessa est mulier illa Lucæ.11
euangelica, publica in ciuitate peccatrix, quæ super con Gregorius in
uiuantes ingressa est, non iussa uenit inter epulas lachry homil.
mas obtulit, ac Christi pedibus aduoluta, pedes eius la-
chrymis lotos, capillis tersit, imitabile pœnitentibus exē
plum præbens, ut sua sponte ad dei misericordiam, per
pœnitentiæ semitam accedant. Ad hanc uoluntariā pu- Olim patres
blicorum criminum confessionem sancti patres populum ad publicā
non indiligenter hortabantur ac incitabant. Verū quū confessionē incitabant
is sit humanæ uanitatis præposterus pudor, ut quæ pu-
blice patrare crimina non pudeat, publice tamen agno-
scere & confiteri pudeat, uisum est ecclesiæ ueteri pu-
blice peccantes, & tamen crimen suum confiteri nolen-
tes ad publicā exemologesim compellere, idq; non uno
remedio, Nam si crimen tā fuisset uulgatū, q̄ totā eccle-
siam seu ciuitatē cōmouisset, episcopus seu pastor eccle-

siæ peccantem coram omnibus arguebat, quemadmodũ Paulus Timotheo præcipit dicens: Peccantes corã omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant, Correptũ uero & confiteri seu agnoscere crimen recusantem excommunicabat, nec recipiebat reum nisi primum confessum. 1.Corinth.5 *Cuius pulcherrimũ exemplũ habes .i. Corinth. v. ibi uides quanta cum seueritate Apostolus Corinthios increpet, q̃ publicũ incæstum illius Corinthij fratris, necdum agnoscentis crimen, dissimulassent q̃ eundem e medio non remouissent, Quem etiam quia de resipiscentia nondum cogitabat, excõmunicat ac satanæ tradit in interitum carnis, id est, in afflictionem corporis. Postea uero crimen (concepta iam ex inflicta pœna tristitia, quæ secundum deum est) publice agnoscentem ac confitentem absoluit, ecclesiæ reconciliat & cõmunioni restituit. ij. Corinth. ij. & .vij.*

Tradere in interitũ carnis. Orig. in Numer. hom. 15. 2. Corin. 7. 2. Cori. 2. 7.

Præterea Christus modum, disciplinamq; prodendi ac indicandi peccatum constituit, qua delinquens ad exemologesim tandem perueniret. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solum, si te audierit, lucratus eris fratrem tuum, Quod si te non audierit, adhibe tecum alios duos aut tres, quod si nec ipsos audierit, dic ecclesiæ, Si uero nec ecclesiam audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Cui nõ multum absimile est, qd' Leuitici quinto scribitur, sic referente Origene: Si autem anima peccauerit & audierit uocem iuramenti, & hic testis sit & uiderit aut conscius fuerit, si non indicauerit, et ipsa accipiet peccatum eius. Quo quid aliud docemur, q̃ ne unquã in peccatis alienis polluamus conscientias nostras,

Matth. 18. Leuit. 5. Orige. in eũ. locũ hom. 3.

ne consensum male agentibus præbeamus? Consensum quidem non solum pariter agendo, sed etiam quæ illicite gesta sunt reticendo, Euangelicum uero præceptum in eo perfectius datum est, quod & ordinem indicandi peccatum demonstrat. Non enim uult te, si forte uideris peccatum fratris tui (quod nondum toti ecclesiæ manifestarium est) continuo euolare ad publicum & paßim proclamare ac diuulgare aliena peccata, quod esset utiq; non corrigentis, sed potius infamantis. Solus (inquit) inter te & ipsum solum corripe eum. Vbi enim seruare sibi mysterium uiderit ille qui peccauerit, seruabit et ipse emendationis pudorem. Si uero diffamari se uiderit, ilico ad denegandi impudentiam conuertetur, & nõ solum non emendaueris peccatum, sed & duplicaueris. Primo igitur solus inter te & ipsum, secundo adhibe tecum alios duos uel tres. In ore enim duorũ uel triũ testium stabit omne uerbum. Et quoniam tertio seu postremo mandat correptionem ad ecclesiã deferri, par erat, ut prius (hoc est, secundo) iuberet adhiberi duos uel tres testes, quibus præsentibus correptus, si peccatũ agnoscere, & emendare non uelit, posset duobus testibus adhibitis (quum ad ecclesiã delatum fuerit eius peccatũ) confutari, idq; admodum prudenter, nempe, ne uolens quis euãgelicum implere mãdatum calumniator uideatur si crimen deferat ad ecclesiã & deficiat testibus. Vides quo correptio euangelica tendat, nempe ut peccator ad confeßionem & agnitionem criminum non clam aut interne, sed externe in fratrem seu manifeste commissorũ adigatur, quam si recuset neq; se agnoscens, neq; pœniten-

1. Timoth. 5

Euangelici precepti pfectio & ordo corrigendi.

Matth. 18

Matth. 18

Ob quã rõnẽ ordo iste necessarius.

Aug. contra epis. Parmeniã li. 3. ca. 2

In correptione fraterna duo necessaria.

do corrigens excommunicetur.

Aug. ad Feliciã. & Ruff. epist. 87. et in epi. ad Gar. Grego. lib. moral. 2 cap. 16

VErum hic ad duo respiciendum est. Primum, ut correptio fraterna ex dilectione & charitate non autem ex odio aut amarulentia procedat, uerum in eum modum fiat, ut sentiat correptus suã salutẽ quæri. Alioqui compertum est plures qui arguẽte nullo, peccatores se esse cõfitentur, ubi de uera culpa fuerint fortasse correpti, defensionis patrocinium quærere, ne peccatores esse uideantur, quod omnino cauendum est.

2 Secundo, ut excõmunicatio infligatur nõ aliter, q̃ ut salubris ecclesiæ medicina, quæ salutẽ omnium materna charitate conquirens, tanquam inter phreneticos & lethargicos æstuat. Quamobrem post excommunicationẽ non desistendum, non contemnenda salus excommunicati, sed ueluti cum phreneticis & lethargicis agitur, qui ligari & excitari nolunt, & tamen castigãtur ac stimulantur, ita debet erga excõmunicatos perseuerare diligentia charitatis. Vicißim qui corripitur, etsi acerbe, ita ut à conuentu abscindatur ecclesiæ, arguentem odio habere non debet, sed animaduersionem patienter accipere & fortiter ferre queadmodum ille à Paulo correptus, maiorẽ etiam affectum cõcepit erga Paulum, atq; erga omnes qui statutis Pauli in eius animaduersione paruerant. Quo fit ut Paulus sententiã reuocans, & eiectum reconcilians ecclesiæ præcipiat dicens: Confirmate in eum charitatem. Atq; utinam parochi populum frequenter de hac fraterna correptione admoneant, ac ad eandem quàm diligentißime cohortentur, quam Christus ipse præcepit, ac tam lucrosam ostendit. Certe omnibus

Aug. ad Fest. epist. 166

Salus excommunicati non negligenda.

Orig. In psal. dñe ne in furore, hom. 1

Populus frequenter admonẽdus de fraterna correptione.

persuasum esse conuenit, ut si quis ea quæ uidet in delicto proximi sui uel non indicauerit secundum regulam superius datam, uel in testimonium uocatus, nõ quæ uera sunt dixerit, peccatum quod commisit ille quẽ celat, ipse suscipiet, & pœna commißi reuoluetur ad conscium. Putandum tamen non est hanc confeßionẽ quam frater corripiens à correpto elicit, sacramentalem esse, Nam ea tandem sacramentalis est, quæ sacerdoti uice Christi fit, habens absolutionem peccatorum annexam, ad quam per correptionem fraternam tandem deuenitur, nempe quum correptus ob contumaciam ecclesiæ, hoc est (si tamen Chrysostomo ac alijs orthodoxis credimus) præsidibus ecclesiæ denunciatus ad cor euertitur, & eisdem præsidibus sua scelera confitetur absolutionis desiderio æstuans. Nam & paulo ante diximus remißionem peccatorum quæ à fratre fratri fit, non esse cum potestate clauium confundendam. Quam salubris ergo res sit correptio illa fraterna satis (ut putamus) uides, quam etiam in primitiua ecclesia, nimirum charitate uere christiana magis adhuc inardescente frequentißimam fuisse non dubium est.

Matth. 18
Pœna celatis peccatũ.
Chrysost. in Matth.
Correptio fraterna in primitiua ecclesia frequens.

AT quum postea charitas refrigeresceret, & tam salubre Christi præceptum sensim negligeretur tum quod rari inuenirentur alios correpturi, qui non eisdem uel paribus criminibus obstricti tenerentur, tum quod correpti correctionem æquo animo & patienter ferre nollent, obliti eius quod Psaltes ait, Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput.

Correptio fraterna in diffuetudinẽ abiit.
Psalm. 140

meum. Ne ergo tam salubre remedium agnoscendorum ac confitendorum criminum publice commissorum deperiret, plurimis ecclesiasticis regulis ac canonibus cautum & mandatum est de huiusmodi delictis prodendis; atq; adeo mos saluberrimus introductus est, ut in uisitationibus parochiarum, aliquot ex plebe, maturiores, honestiores ac ueraciores uiri in medium euocarentur, ac sacramento constringerentur dicere quicquid contra rectam fidem & sanctam Christianitatẽ in parochia nossent uel audissent factum esse, omni affectu humano longe seposito, additis hisce uerbis, Videte fratres ut domino reddatis iuramenta uestra, Non enim homini iurastis, sed deo creatori uestro, Nos autem qui eius ministri sumus, non terrenam uestram substantiam cõcupiscimus, sed salutem animarum uestrarum requirimus. Cauete ne aliquid abscondatis & ex alterius peccato uestra fiat damnatio. Nec patres temere huc moti sunt, neq; enim illis negligendæ uidebantur diuinæ illæ sententiæ, nempe, Nolite communicare operibus tenebrarum. Item auferte malum de medio uestrum. Item, Exite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis. Item Separamini q̃ fertis uasa domini. Huius inquisitionis formulam quandam antiquissimam, canonibus Concilij nostri prouincialis annexuimus Porro post hanc inquisitionẽ, qui publice peccasse comperiebatur ad publicam confessionem & pœnitentiam adigebatur, & secundum canonum ordinem pro merito suo excommunicabatur. Postea expleta pœnitentia reconciliabatur, quemadmodũ infra latius declarabimus.

[Margin: Testes synodales. — 2. Corint. 12 — 1. Corinth. 5 — Formula inquirendorũ criminum. — Vide cõcil. Cabilonen. cap. 38]

Restat

Restat,ut de confeßione priuata dicamus. Hanc olim & in Romana & in Greca ecclesia episcopi & sacerdotes priuatim audiebant ac admittebāt, sed cum quodam peccatorum discrimine, Nam si crimē aliquod manifestum, aut tale(unde læsa esset ecclesia) offendissent,erat in eorum potestate,non tñ sine magna discretione ac deliberatione(ut Origenes ait) hoc crimen in conuentu totius ecclesiæ exponere & publicare,aut saltem publicam delinquenti pœnitentiam iniungere,qua etsi qui deliquit,nō proderet speciatim crimē suum,tamen ipso facto confitebatur ac declarabat ecclesiæ se grauiter peccasse. Cauendum tñ erat episcopis et sacerdotibus,nec crimen publicarent,aut publica ēt pœnitentia seu excommunicatione multarent,quod cōmissum esse aliter q̄ sua asseueratione factæ cōfeßionis,pbare nō possent,quamobrem in Concil,Carthag.3.(cui beatus Augustinus interfuit) canoñ.5.sic legimus: Item placuit,ut si qñ episcopus dicit aliquē sibi soli propriū crimen fuisse confessum,atq; ille neget,non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere,quod illi soli non creditur. Et si scrupulo propriæ conscientiæ se dixit neganti nolle communicare,quādiu excommunicato non cōmunicauerit suus episcopus,eidem episcopo ab alijs non cōmunicetur episcopis,ut magis caueat episcopus,ne dicat in quemquam quod alijs documentis conuincere nō potest,quin temporum illorū seueritas eo proceßit, ut quidam sacerdotes(quamuis regula apostolica non satis ppensa)omnino uellent,ut non tantum crimina manifeste facta,sed etiam reatus cōscientiarum scripta profeßio-

Confeßio secreta & priuata.

Origenes in psal.37

Cyp. in sermo. de lapsi.

Olim quid cauendum episcopis.

Ex cōc.Carthag.3.c.5

ne publice recitarentur. Vnde libellatici dicti uidetur. Leo epi. 57 Sed hunc abusum magnus ille Leo damnauit ac remouit, episto. 57. ad uniuersos episcopos per Campaniam, Samnium & Picænum scribens. Quod reatus cõscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicare confeßione secreta. Quamuis enim plenitudo fidei (ut idẽ ipse ait) uideatur esse laudabilis, quæ propter dei timorem apud homines erubescere non uereretur, tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, ut ea qui pœnitentiã poscunt, non timeant publicare, remouenda erat improbabilis consuetudo ne multi à pœnitentiæ remedijs arcerẽtur, dum aut erubescunt aut metuunt inimicis suis sua facta reserare, quibus possunt legum constitutionibus percelli. Sufficit ergo (ut subijcit) illa confeßio, quæ primum deo offertur, tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit, quod tum demum plures ad pœnitentiam poterunt prouocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis.

Prima moderatio, quæ toti ecclesiæ placuit.

VErum postea nouißimis istis temporibus quum magis ac magis hominum malitia succresceret, & peccatores omnem seueritatem iam penitus abhorrerent, ac citius omnem pœnitetiam spernere, q̃ ullã pœnitentiæ acerbitatem ferre potius ducerent, Ecclesia ueluti pientißima mater (quæ nõ eadẽ disciplina & præfractis & morigeris filijs medetur) remißiore disciplina peccatores in officio, quippe ad pœnitentiæ remediũ capiendum retinere studuit. Quamobrem uetuit, ne omnino sacerdos quæcunq; crimina ipsi in pœnitẽtiali iudicio detecta, uel uerbo uel signo aut alio quouis modo

Alia moderatio ecclesię circa pœnitẽtes.

Decr. Greg. Ex cõci. generali. c. oĩs utriusq;, de

reuelare, aut peccatorem prodere præsumat, ac contra- rium facientem non solum à sacerdotali officio deponen dum, uerumetiam ad agendam perpetuam pœnitentiam in artum monasterium detrudendum decreuit. Secũdo, remissa est ea seueritas, qua olim confitentes etiam se- creto ac priuatim, peccata haud clam commissa, nõ ab- soluebantur, nec ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admittebantur, nisi salubri pri mum satisfactione purgati, quemadmodũ diuus Cypria- nus sermone de lapsis, & idem ille Leo episto. 69. quã ad Theodorum Foroiuliensem Episcopum perscripsit, testantur. Et tripartita historia plane indicat, eundẽ mo rem in Greca ecclesia fuisse, Hodie pro crimine quantũ libet enormi, occulto, nolenti nõ imponitur publica pœ nitentia, Nam uolenti, adhuc eã imponi posse, uetus ec- clesiæ, præsertim Romanæ, cõsuetudo testis est. Nunda tur enim ẽt hoc tempore Romæ quibusdã scapulæ, & extra templum creduntur interdũ usq; ad sanguinẽ, idq; numerosissima populi multitudine spectante, solus tamẽ pœnitentiarius nouit quid admissum sit, nisi quod om- nes atrox facinus admissum suspicantur. Præterea hoc tempore ante absolutionem nõ exigitur, sed tantum im- ponitur satisfactio post absolutionem & reconciliatio- nem explenda, nisi tamen Cõfessarius crimen tam enor- me compererit, ut necessarium ac utile ducat peccatorẽ à communione altaris, ad tempus saltem, citra tamẽ cri minis ullam publicationem sequestrare, aut se maiores & doctiores prius consulere, priusquam manum impo- nat. Vbi enim prudẽtiori cõsilio Cõfessarius ĩdiguerit,

poeni. & remis.

Tertia moderatio.

Leo epist. 69

Trip. histor lib. 11. c. 35

Vestigiũ publicæ pœnitentię in ecclesia Romã

Ex concil. genera. c. oĩs utriusq;, &c.

iubet Concilium generale, ut illud absq; ulla expreßione personæ caute requirat, quæ est casuum reseruatorũ radix & origo. Nam et in ueteri ecclesia ad episcopos magnitudo culpæ & criminis referebatur. Porro etsi nunc ex ecclesiæ remißione peccator (qui neq; apud ecclesiam accusatur neq; denuntiatur aut defertur) à publica pœnitentia, quamuis manifeste deliquerit, excusetur. Videbit tamen is, ut saltem bono exemplo publice offensos doceat, peccata bonis operibus emendanda, ut quantum offendit publica malitia, tantum bonis operibus publice reædificet ecclesiam dei. Euadit autẽ ex his perspicuum, quosdam contra Romanam ecclesiam iniuria queri, quasi ea ex pœnitentia, conscientiarũ quandam carnificinam fecerit, quum disciplina pœnitentiæ nunquam remißior in ecclesia fuerit, q̃ nunc est, modo tamen recte doceatur ac tradatur.

Radix et origo casuum reseruatorũ.

Quid publice peccanti hodie incũbat.

An cõfeßio secreta, q̃ & sacramẽtalis iuris diuini sit.

Sed hic iam necessario incidimus in eam rem, quæ in præsentiarum maximo cum animarum dispẽdio in quæstionem trahitur ac cõtrouertitur, Nempe sit ne confeßio illa secreta, quæ sacerdoti priuatim fit, iuris diuini, an potius humani? Qui rebus nouãdis hactenus studuerunt, asserere non formidarunt hanc confeßionẽ, maxime cũ illa enumeratione delictorum, neq; habere mandatum, neq; testimoniũ aut exemplũ in scripturis, quinimo quandoq; penitus abolitam fuisse. Vnde consequens sit, eam iuris diuini non esse. Sunt alij, qui de hac confeßione modestius sentiunt, Nam etsi nõdum persuasum habeant efficacibus scripturarum testimonijs & argumẽtis irrefutabilibus, à pertinacibus facile euinci posse

Sentẽtia nouatorum.

Aliorũ sñia.

hanc cõfeßionẽ à Christo aut etiam apostolis fuisse instituta, eam tamen ita pijs omnibus religiose seruandam censent, ueluti saltem ab ecclesiæ proceribus non sine afflatu diuini spiritus inductam ad hanc usq; conditionem. Vt autem hæc quæstio penitus percipiatur, nosse oportet, longe aliud esse quum quæritur, Num confeßio, qualis nunc in usu est, hoc est, cum omnibus illis ritibus quibus in præsentiarum peragitur, iuris diuini sit uel humani? q̃ quum quæritur, sit ne confeßio peccatorum etiam occultorum, quæ soli sacerdoti fit, instructionis, consolationis & absolutionis consequendæ gratia à Christo instituta aut saltẽ indicata, ostensa & insinuata? Nam quod ad primum attinet, plane fatemur, Confeßionem, qualis nunc agitur in ecclesia (hoc est, omnẽ illum cõfitendi modum & ritum, qualis in ecclesia Romana obseruatur) non esse omni ex parte à Christo institutam, Nam quis nescit plures ritus circa confeßionẽ iuris esse positiui? quemadmodum inter alia sunt confitendi tempus, casuum reseruatio & pleraq; alia, quæ non sunt de substantia confeßionis, sed magis ad decorẽ & accuratiorem peractionem confeßionis, quemadmodum in omni sacramento multos ritus ab ecclesia institutos uidere est, qui non sunt ex ipsius Christi institutione. Vnde consequens est eos qui argutantur, confeßionẽ idcirco iuris diuini non esse, quod nõ uno eodemq; ritu in uniuersis ecclesijs & omni tempore sit obseruata, hi nostra quidem sententia haud leuiter falli. Rituũ enim diuersitas non mutat rei substantiam, Et ut Cyprianus ait in epistola ad Antonianum, Manente cõcordiæ uin-

Quæstionis explicatio & discriminatio.

1

2

Dilutio Primæ.

Totus confitẽdi ritus nõ est iuris diuini, sed partim iuris positiui.

Cy. in epist. ad Antonia.

culo, & perseuerante catholicæ ecclesiæ indiuiduo sacramento, actum suum disponit & dirigit unusquisq; episcopus rationem propositi sui domino redditurus.

Dilutio. 2 quæstion.

VErum quum quæritur, Nam confeßio absolute accepta, nempe pro agnitione ac enarratione peccatorum, quæ apud sacerdotem per eum qui grauatam habet conscientiam, ad eos (quos diximus) fines fit, iuris diuini sit & an necessaria. Nobis certe respondendum uidetur, hanc confeßionem, etsi diserte à Christo instituta non sit, eandem tamen, ueluti quendam inæstimabilem thesaurum, nobis per Christum in Euangelio ostensam ac indicatam, eademq; non aliter peccatoribus criminum pauore consternatis opus esse q̃ ægrotis & male habentibus opus est medicina, proindeq; recte dici, eam etsi non expreßim, re tamen ipsa à Christo præceptam, non quidem paßim omnibus, sed his hominibus qui lethalibus uitijs etsi occultis contaminati sunt, à quorum remorsu se extricare non poßint. Deinde credimus hanc confeßionem testimonium ac exemplũ in scripturis habere, Denique eandem nunq̃ penitus abolitam fuisse, non solum in Romana, sed ne in Greca quidẽ ecclesia, quinimo uniuersalem consensum ecclesiæ omniũ temporum pro se habere, quod est testimonium in ecclesia omnium maximũ, quæ omnia pro nostri ingenij modulo ostendere conabimur, plenius iudicium de hac re sedi apostolicæ deferentes.

Math. 9

Habet exẽplum in scriptura.

Habet pro se uniuersalẽ totius ecclesiæ consensum.

Explicatur locus Euangelij Ioh. 20

PRincipio itaque nobis explicandus & illustrandus est locus Euangelij, in quo cardo totius rei uertitur, qui Iohannis uigesimo habetur in hunc mo-

dum, Hæc quum dixisset Iesus, insufflauit & dicit eis (nimirum apostolis): Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. His uerbis omnium orthodoxorum sententia Christus apostolis & eorum in ecclesia successoribus, claues regni cœlestis tradidit, potestatemq; remittendorum & retinendorum peccatorum concessit, ac pœnitentiæ sacramentũ instituit, quod ut omnes clare & expedite intelligant, operæpretium est ut in primis exponamus, quæ nam sint claues quos Christus ecclesiæ suæ tradidit. Clauis ĩ scripturis summam quandam authoritatem, potestatem, gubernationem, & domesticam administrationem designat, Nam & in prophanis ac ciuilibus rebus clauium traditio translationem dominij ac possessionis significat atque etiam operatur, Nec ab re, quod habenti claues, non solum omnia quæ in domo sunt pateant, sed & ei potestas sit quoslibet uel admittendi uel secludendi, atque etiam quæq; secretissima cubicula reserandi uel occludendi. Quũ itaq; Christus in domo dei non tanquam seruus (quemadmodum Moyses, quem scriptura uti fidelem famulum in domo dei uersatum esse dicit) sed tanquam filius in domo sua fuerit, summa eademque æterna authoritate administrationis à patre accepta, quemadmodum ipse apud Mathæum ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Item apud Iohannem: Pater omne iudicium dedit filio. Et ut Apostolus ait: Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput super omnem ecclesiam, q̃ est corpus ipsius

Claues apostolis traditę

Clauis ĩ scripturis quid.

Hebrę. 3

Matth. ult. Iohan. 8 Hebræ. 1. 2 Ephe. 1

& plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.
Esaiæ.22 Idcirco apud Esaiam de eo legimus: Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius & aperiet & nõ erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat, quod
Apoca.3 in Apocalypsi repetitur ĩ hæc uerba, Hæc dicit sanctus & uerus qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo
Apoca.1 claudit, claudit & nemo aperit. Atq; eodem libro Iohãnes Christum loquentem faciens: Noli (inquit) timere, ego sum primus & nouißimus & uiuus & fui mortuus, & ecce sum uiuens in secula seculorum, & habeo claues mortis & inferni. Quo nihil aliud significatur,
Ephe.1 quam Christum esse summũ caput super uniuersam ecclesiam, atq; adeo accepisse eum à patre authoritatẽ super omnem principatum, potestatem & uirtutem, dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum
Philip.2 in hoc seculo, sed & in futuro, ut ei omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Iacebat genus humanum ex primorum parẽtum uitio craßißimis ignorantiæ tenebris obrutum, Iacebat in durißima diaboli seruitute captiuũ, Prodierunt patriarchæ & prophetæ, quibus deus quidẽ suam misericordiam ueluti per transennam ostendit, Claues tamen quibus remotus spiritualium tenebrarũ repagulis, mens humana in perspicuam dei uoluntatis cognitionẽ assurgeret, uel diabolicæ captiuitatis uinculis diruptis, in libertatẽ uindicaretur haud concesßit, tantum fideles seruos esse uoluit qui testimonium ferrẽt, de futuro illo clauigero Christo, qui
Esaiæ.49 tenebrosum illum carcerem, in quo omnes uincti eramus & clausi tenebamur aperturus, & quandoque

Patriarchæ & prophetæ non habuerũt claues remittendorũ criminum.

dicturus esset, Exite, & his qui erant in tenebris, reuelamini. Qui à patre rex super Sion montem sanctum eius, & sedem Dauid patris sui constitutus, & in domo Iacob regnaturus in æternum, in manu sua uentilabrum ferret, quo permundaret aream suam & congregaret triticum in horreum suum, paleas autem combureret igni inextinguibili. Qui properantes ad se per ueteris uitæ pœnitentiam à peccatorũ uinculis absolueret absolutosq; in regnum suum intromitteret. Auersos uero & ad sua desideria conuersos à regni cœlestis ingressu repelleret, ligatisq; manibus ac pedibus in tenebras mitteret exteriores. Deniq; qui scripturas nobis aperiret, uoluntatem dei patefaceret, & quæcunq; à patre audiuisset, nobis manifestaret. Vides quot & quantas claues Christus in orbem terrarum destinatus à patre acceperit. Sed quas claues hinc discedens, apostolis illorumque successoribus in ecclesia reliquerit, id uero explicãdum est, Et quidem constat Christum easdem, hoc est, suas, non alias claues apostolis commisisse, nimirum claues regni cœlorum, quemadmodũ ipse Petro dixit: Quodcunque ligaueris super terram, ligatum erit & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, solutum erit & in cœlis, Nam quod eadem potestate qua ipse à patre missus est, eosdem in orbem terrarum destinauerit, plane testatur apud Iohanem: Sicut (inquit) misit me pater & ego mitto uos, Non tamen ut dominos, sed ut ministros, legatione pro eo fungentes, in ædificationem corporis eius, quæ est ecclesia, quod infra latius confirmabimus.

Psalm. 2
Lucæ. 1
Matth. 3
Matth. 4
Lucæ. 24
Iohan. 15. 17
Quas claues Chris apostolis tradiderit.
Matth. 16
Iohan. 20
2. Corin. 5
Ephe. 4

Diuisio clauium.

QVæ ut magis perspicua facerent patres, partiti sunt claues in clauem ordinis & clauē iurisdictionis. Rursus, utranq; clauem in clauem scientiæ, quam & discretionis appellant, & clauem potestatis. Clauis ordinis ē potestas uocationis, functionis seu ministerij sacerdotalis, qua qui fungitur, Christi personam in ecclesia repræsentat, omniaq; non suo, sed Christi nomine & authoritate agit, quæ complectitur potestatem prædicandi uerbi seu annuntiandi Euangelij, consecrandi corpus Christi, remittendi & retinendi peccata & impertinendi seu administrandi sacramenta. Clauis iurisdictionis est potestas coercendi criminosos sine ui corporali, quæ adhibetur, non ut homines, sed ut error ipse tollatur, ut homines non lædantur, sed corrigantur, non ut perdantur, sed corripiantur & instruantur.

Aug. li. epist. epist'a.68

Potestas excōmunicādi iuris diuini.

Hæc est illa potestas excommunicandi publice delinquētes, & rursus eosdem absoluendi ac recōciliandi, si cōuersi absolutionem petant. Clauis ordinis solis sacerdotibus, qui hac parte in apostolorum uices successerunt, peculiaris est, Nam solis apostolis dictum est, Quorum remiseritis peccata, &c. eademque proprie clauis regni cœlorum appellatur. Clauis uero iurisdictiōis, qua quispiam uel excluditur uel admittitur ad externum ecclesiæ consortium, etiam ad alios de ecclesia pertinere potest, Nam hæc clauis per Christum ecclesiæ data est hisce uerbis, Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, quam non proprie clauem regni cœlorum dixeris, nisi tamen regnum cœlorum pro ecclesia ipsa militante accipias.

Iohan. 20

Matth. 18

Diximus autem utranque clauem & ordinis & iurisdictionis duplicē esse, nempe scientiæ et potestatis, Nec hanc partitiōem mirabere, quod similes (licet nō eiusdē potestatis ac dignitatis claues) scriptura etiā synagogæ diserte ac expreßim tribuat Christus sed interim scribis ac pharisæis abusum illarū exprobās. De clauibus scientiæ habes dominū legisperitos grauißime increpantē, Lucæ. xi. Væ uobis legisperitis qui tulistis clauem scientiæ, ipsi nō introistis, & eos qui introibāt, prohibuistis. De claue potestatis, Matth. xxiij. Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi, Omnia ergo quæcunq; dixerint uobis, seruate & facite. Clauem item iurisdictionis habuerunt, sed ut aliis ita & hac claue perperam abusi sunt, eijcientes extra synagogā nomē Iesu confitentes. Quod si in synagoga has claues cōiunctas esse oportebat, quanto magis in ecclesia easdē coniunctas esse oportet, quod non tantum concors ueterum sentētia, sed & res ipsa plane cōuincit. Neq; enim Christus potestatem quam dedit apostolis, indiscretam esse uoluit, qua liceret eis pro suo arbitratu peccata remittere uel retinere, ligare uel soluere, nullo habito inter ligandos uel soluendos discrimine, alioqui alibi non dixisset, Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueā cadunt. Quin ipsa uocabula remittēdi & retinēdi, ligādi et soluendi claudendi & aperiendi, indicant nō solū authoritatem illam et potestatem, quā remittimus ac retinemus, sed etiam inter ligandos ac soluēdos discretionē, claues esse, quæ scientiæ appellantur: Reperias autē & in Christo ambas hasce claues copulatas. Ipse est. n. in quo om-

Diuisio utriusque clauis.

Lucæ. 11

Matth. 23

Clauē scientiæ oportet in ecclesia claui potestatis eē cōiunctam.

Matth. 1[illegible]

Lucæ. 6

In Christo claues sciæ

nes thesauri sapientiæ dei sunt absconditi, qui solus do-
Apoca.5 cet hominem scientiam, qui solus dignus inuentus est ape
Iohan.8. rire librum & soluere septem signacula eius ipse, cui
Matth.3 dedit pater iudicium facere, & discernere inter paleam
Esaiæ.42
Matth.12 & triticum. Ipse de quo dixit deus apud Esaiam, Dedi
spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet.
Calamum cassatum non conteret & linum fumigans
Iohan.20 non extinguet, in ueritate educet iudicium. Quare con-
2.Corin.5 sequens est, ut & Christus apostolos (quos sua potestate
ordinauit, ac pro se legatione fungi uoluit) ambabus il
lis clauibus instructos esse uoluerit, nempe iudicij & po
Gregorius. testatis. Quod patres acute uiderunt, qui superni iudi-
Amb. in ser. de natali sanctorum Petri & Pau. cij principatum sacerdotibus esse commissum ac pœnitē
tiæ sacramentum, in quo remittuntur ac retinentur pec
cata iudicij instar se habere dixerunt. Porro clauis sciē
tiæ erudit ad salutem, clauis potestatis suscipit ad quie-
tem, Clauis sciētiæ doctrina uerborum corda patefacit,
Clauis potestatis animabus aperit regna cœlorum. Illa
scientiæ thesauros largitur, hæc diuitias immortalitatis
Hierony. in Matth. c. 16 dispensat. Quamobrem recte dixit Hieronymus, Eos q̄
iudicij clauem à potestate separant, aliquid sibi de phari
sæorum supercilio assumere, ut uel damnent innocentes,
uel soluere se noxios arbitrentur, quum apud deum non
sententia sacerdotis, sed reorum uita quæratur. Legi-
Leuit.14 mus in Leuitico de leprosis, ubi iubentur ut ostendāt se
sacerdotibus, & si lepram habuerint, tunc à sacerdote
immundi fiant, non quo sacerdotes leprosos faciant &
immundos, sed quo habeant notitiam leprosi & non le-
prosi, & poßint discernere qui mundus quiue immun-

dus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum uel immundum facit, sic & hic alligat uel soluit episcopus & presbyter, non eos qui insontes sunt uel noxij, sed pro officio suo, quum peccatorum audierit uarietates, scit qui ligandus si qui ue soluendus. Hactenus ille.

Indicat, criminū enarratione sacerdoti faciēdā.

Ex his ad germanā intelligentiam eius loci Iohā. xx. quem supra citauimus facile pertingemus. Christus enim spiritum sanctum apostolis impertinens ac dicens. Quorumcunq; remiseritis, peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt, apostolis claues (quas ordinis uocamus) tradidit, potestateq; remittendorū ac retinendorū peccatorū concessit, Potestatem plane diuinam, Nam (ut diuus Hieronymus in Esaiam ait) dominus soluit cōpeditos, qui liberati ab eo, gratias referunt, dicentes: Tu dissoluisti uincula mea, Funibus enim peccatorū suorū unusquisq; constringitur. At (ut subijcit) eos funes atq; uincula soluere possunt & apostoli, imitantes magistrum suū, qui eis dixerat, Quæcuuq; solueritis super terrā, erunt soluta & in cœlo. Soluunt autem eos apostoli sermone dei, testimonijs scripturarum & exhortatione uirtutum. Hanc potestatem ueluti omnium maximam diuus Iohannes Chrysostomus celebrat: Intellige (inquit) quāto sacerdotes honore, quāta dignitate, spiritus sācti gratia dignata fuerit. Etenim qui terram incolunt atque in ea uersantur, his commissum est, ut ea quæ in cœlis sunt dispensent, his datum est, ut potestatem habeant, quam deus Opt. Max. neque angelis neque archangelis datam esse uoluit. Neque enim illis dictum est, Quæcunque ligaueritis super terram,

Hierony. in Esaiā ca. 14
Psalm. 143
Prouerb. 5
Matth. 18
Quomodo soluātur peccata claue scientiæ.
Ioha. Chrys. lib. 3. de sacerdotio.
Matth. 18

erunt ligata & in cœlo: & quæcunq; solueritis in terra, erunt soluta & in cœlo. Habent quidem & terrestres principes uinculi potestatem, uerum corporum solum, Id autem quod dico sacerdotum uinculũ ipsam etiã animam contingit, atq; ad cœlos usq; pertingit, usqueadeo, ut quæcunq; operati fuerint sacerdotes inferne, illa eadem deus superne rata habeat, ac seruorum sententiã dominus confirmet. Iam quid ipsum hoc aliud esse dicas, nisi omnem rerum cœlestium potestatem illis à deo concessam? Quorumcunque enim (ait) peccata remiseritis, remittuntur: quorumcunq; retinueritis, retenta sunt. Cedo? quænã potestas hac una maior esse queat? Pater omne iudicium dedit filio, at hoc uideo à filio totum sacerdotibus esse commissum, & post pauca, Rex aliquis si cui ex subditis suis honorẽ hunc impertitus fuerit, ut potestatem habeat, quoscunq; uelit in carcerẽ conijciendi, eosdemq; rursus relaxandi, is nimirũ beatus & admirandus iudicio omniũ fuerit, at uero qui à deo tanto maiorem accepit potestatem, quanto cœlũ terra pretiosius est quanto etiã animæ corporibus præstãt, num is contemnendũ ministeriũ accepisse putandus est? Certe insania manifestaria est, tantũ despicere principatũ, sine quo neq; salutis neq; promissorũ bonorũ cõpotes fieri possumus. Nã & præter baptismũ & sacrosanctam Eucharistiam, quæ manibus sacerdotũ perficiuntur, condonãdorum etiã nobis peccatorũ facultatem obtinent. Hæc ille. Certe uulgaris res esse nõ potest, quã Christus, tãto uerborum serio promittit, inquiens: Ego dico tibi (attende uerborum emphasim) quia tu es Petrus, & super hanc

Nota (sententiã seruorũ) quæ clauẽ iudicii presupponit.

Iohan. 20

Iohan. 8

Simile.

Claues summa emphasi p Christum traditæ & promissæ.

petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Rursus uide, quanta cum maiestate Christus hinc discessurus, apostolis hasce claues tradiderit. Idque ipso suæ gloriosæ resurrectionis die, Insufflauit (inquit Euangelista) & dixit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Tantum donum non aliter quàm spiritu oris sui, hoc est, uisibili quodam signo impartitionis spiritus sancti (cuius solius uirtute in ecclesia dei peccata remittuntur) conferre uoluit, ut omnes ad illius magnitudinis contemplationem prouocaret, & ad expendendum q̃ foret hoc beneficium in ecclesia necessarium, incitaret.

Matth. 16

Iohan. 20

Cur Christus in discipulos insufflauerit.

SEd quorsum hæc inquies? Nimirum ut ostendamus hoc loco confeßionem quæ proprie sacerdoti fit, etiã criminum occultorũ, ueluti inæstimabilem quendã Euãgelij thesaurum per Christum indicatam, atque ut remedium necessarium (quo mentes peccato oppressæ, & à peccatorum pondere ac remorsu, prope desperantes, rursus ad certam spem salutis erigantur) insinuatam esse. Nam quum claues illæ ordinis (quas hic Christus confert) absq; omni controuersia animæ liberationẽ respiciant. Anima uero nõ minus occultis q̃ manifestis criminibus opprimatur, Quin interdum occulta manifestis grauiora et periculosiora sint, plane insanus est, q nõ uidet hoc remediũ non minus ad occulta q̃ ad manifesta

Cõfessio sacramẽtalis à Christõ instituta.

Cyp. sermone de lapsi.

peccata pertinere. Rursus, qui uidet necessarium esse ac rem ipsam postulare, ut scientiæ ac discretionis clauis, claui potestatis cohæreat. Qui item cum ueteribus considerat hisce dominicis uerbis, Quorumcunque remiseritis, &c. sacerdotibus iudicij principatum ac dinoscendi & discernendi inter insontes ac noxios facultatem, necnon sententiæ ferendæ potestatem, concessa esse, is necessario fatebitur sacerdotem peccata aliter remittere uel retinere non posse, nisi sibi prius per confeßionem cognita. Neque memoria transmittendum est Christum apostolis non tantum potestatem remittendorũ, sed etiam retinendorum criminum fecisse. At qui discernet sacerdos, sint ne peccata remittenda uel retinenda, nisi prius eorum audierit uarietates? Quo pacto quæso, is (qui euangelicus ille stabularius est) uulneribus ægroti uinum & oleum ueluti prudẽs medicus infundet, ac accuratam eius curam habebit, nisi prius uulnus diligẽter inspexerit ac morbi radices inuestigauerit? Quomodo per contraria cõtrarijs medebitur, nisi nouerit utraq;? Neq; enim ineptiunt, qui quod à Boetio dictum est, similitudine quadam huc transferunt, nempe, si operam medicantis expectas oportet ut uulnus detegas tuũ. Quod scilicet hac similitudine non tantum Christus, sed & scriptura paßim utatur, medicos animæ ad medicos corporis conferens, qui per fidele ministerium opitulentur saluti, medicinam adhibentes, nimirum fomẽta uerborũ. Rursus, qua ratione preoccupatum in aliquo delicto, presbyter instruet in spiritu lenitatis, nisi delicti speciẽ (quod diuina instructione amputandum est) perceperit prius?

Sacerdos aliter pctã non remittit, nisi cõfessa.

Remissio ac retentio discretionem requirunt.

Lucæ, 10

Boetius.

Aug. in psal. 87. et in psal. 66.

Galat. 6

prius? Quo tādem pacto sermone dei & testimonijs scri pturarum et exhortatione uirtutum soluet ligatos, nisi uitiorum nodos, quibus (uti funibus peccatores cōstrin guntur) arte quadam nō uulgari enodari, explicare ac dissoluere curauerit? Quamobrem recte Gregorius in Iohan. c. 20. Videndum (inquit) quæ culpa aut quæ pœnitētia sit sequuta post culpam, ut quos omnipotēs deus per compunctionis gratiam uisitat, illos pastoris senten tia absoluat. Tunc enim uera est absolutio præsidentis, quum etiam sequitur arbitrium iudicis. Hierony. in Esa. c. 14 Prouerb. 5 Greg. in Iohan. c. 20

QVod si nobis dicas, Non assentior ueteribus, qui uerba ligandi & soluendi, remittendi & retinendi, disquisitionem quandam criminum exigere existimauerunt, Sed ipse hæc uerba ad fidem tā tum refero, ut is soluendus sit, qui dicat se tantum crede re, sibi per Christū remissa esse peccata, etsi nō confitea tur eadē speciatim, is uero solus ligandus sit, qui Euan gelij promißionem respuit, uerbū dei auersatur aut cō temnit. In summa, qui sibi peccata remitti non credit. Obiectio

Respondebimus, nos nequaquam inficiari, Fidē remis nis peccatorum, quam in nobis efficit spūs sanctus, oīno necessariam esse in pœnitente, qui uelit clauiū fructum percipere, Nā ut clauis nō aperit seram, nisi sera ad re cipiendā clauē sit disposita, sic uirtute clauiū spiritua lium nō soluitur peccator nisi mentem habeat hac fide præparatam, Quo fit ut patres interdum hanc fidem et spiritū sanctum qui fide datur, clauē regni cœlestis ap pellent, quod sine fide præambula & spū sancto, nec sa cerdos clauibus digne utatur, nec claues in peccatorum Dilutio Orig. hom. 1 in Mat. quā lege caute. Amb. in ser. De natali. Pe tri & Pau.

cordibus aperiendis sint efficaces, sed claues nihil aliud
Claues aliud sunt q̃ fides. esse q̃ fidē aut spiritum sanctum, id plane negamus. Nā
Matth.16.18 apostoli & fidem & spiritus sancti reuelationē habue
Iohan.20 rūt, priusq̃ Christus ipsis claues uel promitteret uel da
ret; ergo claues esse oportet quid præter fidē, hoc est, po
testatē quandam qua in ecclesia pœnitentes quum acce
dunt per fidē ac confitentur, & confeßi per tenentes ec-
clesiæ noīe claues correpti soluuntur & ligantur. In
Au. de doct. christ. lib. 1. c.17. & c.18 quam sententiam diuus Augusti. dixit Christum has cla
ues ligandi ac soluēdi ecclesiæ dedisse, scilicet ut quis-
quis in ecclesia eius, dimitti sibi peccata non crederet,
non ei dimitterentur: quisquis aūt crederet, seq; ab his,
correptus, auerteret, in eiusdem ecclesiæ gremio consti-
Nota uerbū (correptus.) tutus, eadē fide ac correctiōe sanaretur. Quisquis enim
(ut subdit) non credit dimitti sibi posse peccata, fit dete
rior desperando, quasi nihil illi melius q̃ malum esse re
maneat, ubi de fructu suæ conuersionis infidus est. Hæc
De fide ad Petro. c.3 ille. Neq; enim frustra dixit Augustinus, ut quisquis in
ecclesia correptus se à peccatis auerteret, quemadmodū
idē alibi dixit: Pœnitētiā tūc peccatori prodesse, si eam
in ecclesia catholica gerat, cui deus in persona beati Pe
tri ligādi soluendiq; tribuit potestatē, dicens: Quæ alli-
Matth.16 gaueris super terrā, &c. Quanto ergo rectius & uete
res & recentiores catholici patres locum illū Iohā.20
de tali potestate remittendi & retinendi peccata (quæ
confeßionē præambulam requireret) intellexerūt. Inter
Hugo Victorinus. recētiores Hugo Victorinus nō cōtemnēdus author sic
ait: Deus homo, hoīes, qui puri homines erāt, participes
fecit potestatis suæ, ut officium eius implerent, pœniten-

tium confeßionem ſuſcipiendo, ut et poteſtatē eius exer cerent pœnitentibus & confitentibus peccata remittendo, quum inquit, Accipite ſpiritum ſanctum, &c. Iam quis eſt tam ſtupidus, qui non potius ducat patrum, imo totius eccleſiæ conſenſum in interpretandis ſcripturis, ſingularibus quorundā atq; exoticis ſententijs antepone re? præſertim quum patrum ſententia Chriſti uerbis q̄ maxime conſentanea ſit, præſertim ſi fines abſolutionis & clauium in eccleſia relictarum intuearis. Iohan.20

NObis certe plurimum hallucinari uidentur, qui per uerbum (retinere peccata) nihil aliud intelligunt, q̄ relinquere eum, qui uerbum dei auerſatur ſuo errori, exiſtimantes locos euangelicos, qui de clauibus ſunt, quod ad retentionem ſeu ligationem attinet, nihil aliud continere aut uelle, q̄ quod Chriſtus Matthe. 10. tradidit: Quicunq; non receperit uos, neq; audierit ſermones ueſtros exeuntes foras de domo uel ciuitate, excutite puluerem de pedibus ueſtris, &c. Nam quis non uidet claues ad ſoluendos uel ligādos fratres qui de eccleſia ſunt, eccleſiæ traditas eſſe. Locus aūt ille Matth. 10. de his qui foris ſunt loquitur, fidem in Chriſtum & Euangelium repudiantibus uel corrumpētibus, qui non clauiū uirtute, ſed infidelitate ſua et proprio iudicio cō demnātur, quos tanq̄ deploratos niſi reſipuerint relinquēdos Euangeliū et apoſtoli tradiderūt, De qbus Paulus dixit: Quid enim mihi de his q foris ſunt iudicare? Quid ꝑ uerbum remittēdi peccata intelligatur. Diſcrimē locorum Mat. 10. & Ioh. 20. 1. Corin. 5

QVod ſi iam tandem hoc euincimus, quod ipſa uerba Chriſti (Iohan. 20.) plane euincūt, nēpe ſacerdotibus (q hac parte apoſtolorū in ecclia

successores sunt) potestatem & retinendi & remittẽdi peccata, seu soluendi atq; ligandi traditam esse, consequens est & illic pœnitentiæ sacramentum (quippe uisibile in ecclesia signũ inuisibilis gratiæ, hoc est, remißionis peccatorum) institutũ, quod necessario præcedit confeßio. Quamobrem etsi Christus illic expreßim confeßionẽ non præceperit, tacite tñ indicauit, ueluti rem necessariam sine qua ad absolutionem sacramentalẽ perueniri nõ potest. Quid enim soluet aut ligabit, quid remittet aut retinebit sacerdos, si nihil ei confeßum erit? Quomodo laborãtes & oneratos uice Christi reficiet, qui nescit qua ex parte premantur ac urgeantur? Christus scrutator renũ & cordium, & qui nouerat omnia interrogat cæcum: Quid uis ut faciam tibi? & sacerdos homo mortalis, alterius conscientiæ penitus ignarus non rogabit: Quibus morbis uis succurram? Diuus Iohannes Chrysostomus, quẽ supra retulimus, requirit, ut cõfitentes deo (quẽ nihil latet) non solum nos fateamur peccatores esse, sed et singula delicta cõputemus ac recenseamus, q; aliter homo morborũ suorũ oblitus, misericordiæ medicinam nunq̃ fideliter ac recte petierit, Quanto magis homini sacerdoti enarranda est peccatorum uarietas, eorum saltem, quæ conscientiam detinent alligatam, non quidem sacerdotis, sed cõfitentis gratia, ut dignam percipere poßit medicinam.

Pœnitentiæ sacramentũ, Iohan. 20. p Christum institutum.

Chrysost.

ARgutantur quidam, Christũ nullibi confeßionẽ præcepisse, proinde homines Christianos ad eam nõ esse alligandos. Sed hi nostro sane iudicio uerbis tantũ inanibus sophisticantur. Christus ægrotis medicũ,

Obiectio

Dilutio

oneratis ac laborantibus refectorem & consolatorem ostendit. Ergo ne tibi uidetur is ægroto (qui reconualescere uolet) satis precepisse, ut medicũ adeat, qui medicinã ostendit? Quin ægrotis ut ad medicũ properẽt preceptis non est opus, sed morbus ipse satis interpellat infirmum, qui docet non bene habentibus, sed male habentibus opus esse medico. Tacemus interim q̃ Christus nõ coactos, sed uolũtarios nos ad salutẽ perducit, libera est fides, libera sunt sacramẽta, adeo ut nemo uel ad baptismum capiendũ cogẽdus sit. Quis tñ ob id neget baptismum nõ esse necessariũ aut preceptũ, uolenti regnũ dei uidere? Ad eundem modum nemo delinquentẽ absolute cogit ut cõfiteatur, attamen si uelit certũ testimoniũ remissionis peccatorũ (quæ eum agũt) accipere, necesse est ut absolutioni cõfeßionem præmittat. Et ut pertinacissime negent hãc confeßionem quæ sacerdoti fit in scripturis nõ habere mandatũ, nunq̃ tñ commostrabunt absolutionem (diuinũ illud beneficium) ulli hominum unq̃ in ecclesia fuisse impensum, nisi primũ cõfesso. Quamobrẽ quum et ipsi fateantur absolutionẽ sacerdotis esse liberalẽ promißionẽ, & pretiosißimũ thesaurũ gratiæ dei in quo deus nobis exhibeat & proponat suã misericordiã & remißionẽ peccatorum. Proindeq; Christiano ẽt nomine eum indignũ esse qui hunc tam prætiosum thesaurum cõtemnat, imo qui nõ summo desiderio eundem quærat & amplectatur, cõsequens est, ut cogatur, uelint nolint, fateri hanc cõfeßionẽ haud esse de numero eorum quæ Christiano homini criminibus obruto liberum sit uel facere uel omittere, Nam si oĩno liberũ

Matth. 9

2. Corin. 9

August.

facis Christiano ut confiteatur uel non confiteatur, ut sibi dicat, occulte ago apud deū ago, nouit deus, qui mihi ignoscit quæ ĩ corde ago. Ergo (quemadmodū inquit
De pœ. dist. 1 c. agite. *quidam uir pius) sine causa dictum est, Quæ solueris in terra, erunt soluta & in cœlo? Ergo sine causa claues datæ sunt ecclesiæ? frustramus Euangelium dei, frustramus uerbū Christi, si promittimus uobis qđ ille negat, nonne uos decipimus? Quanto rectius ergo idē ille colligit agendā esse pœnitentiā qualis in ecclesia dei agitur, ut pro nobis & ecclesia oret, q̃ isti, qui peccatores à cōfeßionis neceßitate absoluūt. Præterea etsi liberā faciāt isti confeßionē auricularem (ut uocant,) fatentur tñ & ipsi retinendā esse eam in ecclesia, ne prorsus ineplorati*
Inexplorati ad cōionem non admittendi. *contra præceptū Paulinum ad cōionem admittantur, in quo patribus accedunt, qui testantur in omni ecclesia sacerdotibus seuere preceptū fuisse, ut uiderēt ne ĩdignos*
1. Corin. 11 *ad cōionem admitterent, & ut cæteros sileamus, uehemens est hic beatus Cyp. martyr sermone de lapsis, ubi*
Cy. in ser. de lapsis *inter cætera ignauos sacerdotes increpans, ait: Contra Euangelij uigorē, cōtra dñi ac dei legē temeritate quorūdā laxari incautā cōicationē: Irrita (inquit) et falsa pax, periculosa dantibus et nihil accipiētibus ꝓfutura. Et post pauca ait: Ante expiata delicta, ante exemologesin factā criminis, ante purgatam consciām sacrificio et manu sacerdotis, ante offensam placatā indignātis dñi & minātis, pacē putant esse, quā quidā uerbis fallacibus uendicāt, Non est pax illa, sed bellū, nec ecclesiæ iungitur, qui ab Euangelio separatur. Ne uero tergiuerseris ac neges Cyp. de exemologesi, q̃ sacerdoti secreto fit, lo*
Ibidem.
Cyp. de con

qui, audi quid idē ille sanctus martir paulo añ dixerit: Imperitus (inquit) est medicus, qui tumentes uulnerum sinus, manu parcente cōtrectat, & in altis recessibus uiscerum uirus inclusum dum seruat, exaggerat, aperiendum uulnus est & secandū & putredinibus amputatū, medela fortiore curandū. Quin Cyprianus postea eodē sermone secretæ cōfessionis manifestissimus locupletissimusq; assertor est, cuius testimoniū infra adducemus copiosius. Quæ quū ita se habeāt, nec inficiētur illi eū hominē qui uel negligit uel cōtēnit tam pretiosum absolutionis thesaurū (non hoīs, sed dei uerbū & munus) hūc ne quidē Christianū dicendū, sed à cōione arcēdū, q̄ contemnat id qd' Christiano cōtemnere non licet, eoq; contemptu cōmittat, ne remissionē peccatorum accipiat, ac certū de se signum præbeat, q̄ Euangelij cōtemptor sit. Quū, inquā, hæc illi multis exaggerent, nō uidemus cur tam sint iniqui huic cōfessioni secretæ, qua sine, his thesaurus nō percipitur & tam grauis cēsura incurritur.

fessione secreta loquit.

Quod generalis Concilij constitutionē, quæ incipit, Omnes utriusq; sexus, &c. suggillēt, id nobis suo more agere uidentur. Certe ut qd' sentimus, dicamus, uerbis tātum pugnāt, reipsa nihil efficiunt. Quid enim aliud statuit Cōciliū, q̄ qd' illi ipsi ecclesiæ disciplinā exigere & plenū esse pietatis p̄suadēt, Cōcilium nō aliter cogit fideles (quum ad annos discretionis peruenerint) saltem semel in anno oīa sua delicta proprio sacerdoti cōfiteri, & Eucharistiæ sacramētum (saltē in Paschate) reuerenter recipere, q̄ ut cōtemnentes idipsum facere, ab ingressu ecclesiæ arceat, & uita

Canon Concilij gñalis, q̄ incipit, Oēs utriusq; sexus, &c. defenditur ac explicatur.

Quomodo cogat concilium ad confitendum.

defunctos ecclesiastica sepultura prohibeat, at illi absolutionis thesauri (ut uere dicunt) non æstimandi comtēptores, non solum à sacramentis depellunt, sed & Christiani nominis nomē clatura indignos decernūt. Vide uero quorum coertio seuerior, ecclesiæ ne an eorum qui ecclesiam insectantur? Cæterū habet & Euangeliū legem suā, habet suā disciplinā, Atq; interim tū uerū est, coacta seruitia deo nō placere, lex bene uolētē instruit, quid sequatur, maleuolentē terret donec iusta censura uolentē faciat, pædagogus est enim ad Christum. Quod aiunt Concilium præcepisse quod impoßibile est, nempe omnium peccatorū confeßionē, quum Dauid dicat: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Et iterum: Cōprehenderūt me iniquitates meæ, et nō potui ut uiderē, multiplicatæ sunt sup capillos capitis mei, &c. Certe sic argutādo nō satis candide interpretātur canonē Concilij, qui omniū peccatorū appellatione, tantū intelligi uoluit peccata cōfitenti cognita. Nec alio consilio canon oīa peccata cōfiteri uoluit, q̄ ut oēs (secundū diui Chrysost. sn̄iam) admoneret, ut accessuri Confeßarium, cōscientiam suam prius per interiorē confeßionē discutiant, & delicta sua in memoriam ēt sigillatim reuocent, ac tandē eiuscemodi discußionē (qualē solemus in rebus arduis adhibere) præuia, sacerdoti oīa peccata cognita sigillatim, cætera uero q̄ nō magnopere angunt & cruciant consciām, oblita itē ac neglecta, generatim confiteantur, atq; eatenus canon nō alligat cōfessurū ad certū tempus, liberū relinquēs quo anni tpe, cōfiteatur. Q d'aūt canon unūquemq; fidelē astringit ad pcipiēdū

Coacta seruitia deo non placere.

2. Corin. 9

Obiectio.

Psal. 18

Dilutio.

Quomodo confitendū, & de quibus peccatis.

Canon non ligat peccatorem ut certo tpe confiteatur sacramentaliter.

(saltem in Paschate) Eucharistiam, nouum uideri nõ debet, quum & Fabianus martyr & potifex non multo post apostolorum tempora & Agateñ. & Elibertanum Concilium decreuerunt, ne inter catholicos quidem eos connumerandos, qui saltẽ in Pascha, Pentecoste & Natali domini nõ cõmunicauerint, nisi forte q̃s maioribus criminibus quibuslibet impediatur, Quæ disciplina, ut alia multa, nimirum refrigescente hominẽ charitate, in Concilio generali per ecclesiam facta remißior est, sic tamen, ut canon non cogat indignos & nauseantes ad sacerrimã illã cõmunionem, quinimo tales de proprij sacerdotis cõsilio tantisper à cõmunione abstinere uult, donec bonã uoluntatẽ participandi sacramenti accipiãt, seu ea quæ à cõmunione pœnitentẽ abstinere suadet, expient. Quod uero proprio sacerdoti confitendũ esse, canon præcipit, id uetustißimis canonibus et antiquißimorum Conciliorũ decretis q̃maxime consentaneũ est, quæ prohibent, ne quisquã episcoporũ aut sacerdotũ se in alterius parochiã ingerat, nisi id uel de consensu alterius uel necessitate ita suadente fiat. Atq; huc nõ parũ facit quod Paulus iubet Tito, ut constituat oppidatim presbyteros, & quod ex libro Prouerb. ca. xxvij. huc per allegoriam non inepte deflectitur, Diligenter (inquit) agnosce uultum pecoris tui, tuosq; greges cõsidera &c. Non erat ergo quur canon ille tanti Concilij, cui nõ solum primores ecclesiæ Latinæ, sed & Græcæ maximo certe numero interfuerunt, tam acerbe tractaretur.

Fabianus. Ex cõc. Agateñ. & Elib. Olim ter in anno communicandũ.

c. Omnis utriusque. Quatenus c. cogat anno semel cõmunicare. Cur proprio sacerdoti cõfitendum.

Ad Tit. 1 Prouerb. 27

Epilogus. Locus Iohan. 20

VT tandem eo unde digreßi sumus reuertamur, Habes iam (ut speramus) explicatũ satis, q̃ fa-

ciat locus ille Iohan.xx. Quorũcũque remiseritis, &c. ad astruendam confeßionem, quæ sacerdotibus fit, habes, quàm magnificas claues, hoc est, quantam potestatẽ Christus uicarijs suis in terra reliquerit, ob quã deo (qui talem dedit potestatem hominibus) summas gratias ex toto corde agere oporteat. Habes quantum huic potestati, quæ est unica peccatorum & infelicium cõscientiarum consolatio tribuendum sit, quam contempsisse, Christum spreuisse sit, quod hic idem sit forum dei & forum sacerdotis, adeo ut non putemus præterea opus esse alios locos adferre, ex quibus catholici doctores hanc confeßionem asserunt, quod unus ille quem tractamus, nostræ sententia suffecerit, ad commostrandum id quod intendimus, Interim non ignoramus id quod Iacobi.v. legimus nempe, Confitemini alterutrum peccata uestra & orate pro inuicem ut saluemini, uideri non tantum scholasticis pœne omnibus, sed & ueterioribus doctoribus de confeßione sacramentali mandatum, Sic ut Christus hãc cõfeßionem insinuasse, diuus uero Iacobus promulgasse uideatur, nec habet hæc sententia quid absurdi, Nã et si locus is, etiam ad fraternã confeßionem trahi poßit, quis tamen negauerit eundem de sacramentali confeßiõe potißimum intelligendum? si enim tanta est absolutiõis uirtus & dignitas, quemadmodum supra ostendimus, atque hæc præter confeßionẽ, quæ sacerdoti fit, obtineri non poßit, nemo iure dubitauerit diuum Iacobũ uelle ut confiteatur homo mortalis mortali, idque potißimum sacerdotibus, qui certam consolationem conscientijs nostris in uerbo absolutionis adferre poßunt, Neq; enim opus erat ut Apostolus expreßim diceret, Confitemini

Hic est idem forũ dei et forũ sacerdotis

Alius locus Iacobi.v.

Sic sentiunt Theophy. & Beda.

sacerdotibus, quod Christus alibi cōmonstrauerit, quinam sint qui potestatem habeant remittendi & retinendi peccata. Vt interim taceamus, ipsum Apostolum eodem pene contextu sermonis præsbyterorum meminisse, quos iubet induci super ægrotos, ut orent super eos, ungentes eos oleo in nomine domini non sine promißione salutis, alleuiationis & remißionis peccatorum, cui statim prædicta uerba subnectit in hunc mundum, Confitemini ergo alterutrum. Quod si fateris Iacobum præcepisse (nimirum ex Christi institutione) ut confiteamur inuicem delicta frater fratri, à quo tanta conscientiæ consolatio non speratur, quanto magis fatebere ex eiusdem sententia fuisse, ut grauatam habentes cōscientiam, cui priuatus, potestate clauiū carēs mederi nō potest, cōfiteremur sacerdotibus, Christi uice fungētibus, in quorū manus Christus salutem nostram quodāmodo posuisse uidetur, neq; enim uerbum (alterutrum) sacerdotes excludit. Nam & qui præcipit ut medeamur alterutrū, omnino uult ut pro ratione morbi medicus deligatur. Ex prædictis itaq; iudicabis, num hæc cōfeßio mandatū habeat in scripturis, quod primū discutiēdum suscepimus. Iacobi. 5 Chry. lib. 3 de sacerd. Verbum (alterutrum.)

Sequitur, ut doceamus hanc confeßionem exemplū ac testimonium habere in scripturis. Hic nullis certabimus argumentis cum contentiosis, sed tantum opponemus eis authoritatem magni illius Basilij (quæ apud omnes catholicos hactenus fuit sacrosancta) is cū sacerdotibus confitendum esse asseruisset, assertionē suā exemplis & testimonio scripturæ cōfirmat. Sic (inquit) et hi qui antiqtus pœnitebāt, inueniūtur apud sanctos cōfeßi- Hāc confeßionē ī scrip. exēplū et testimoniū habere probatur. Basi. in reg. mona. ca. 28

esse peccata sua. Scriptum est enim in Euangelio, Quia Iohanni Baptistæ confitebantur populi peccata sua, & in Actibus apostolorum apostoli his qui baptizabantur. Hæc ille.

Math.3 Actorū.19

Hãc cõfessionẽ totius ecclesiæ cõsensu cõfirmari.

Restat ut doceamus hanc confeßionem, uniuersalem consensum ecclesiæ omniũ temporum pro se habere nec ostendi posse eandem uel in ecclesia Græca, quoad eadem ecclesia in catholica unitate perstitit penitus abolitam fuisse.

Clemẽs Petri successor.

Post apostolos primi numerantur Clemens Petri successor, & Dionysius Areopagita Pauli discipulus, uterq; martyr, Ille satis perspicue hanc confeßionem (qua conscientiam apud sacerdotem exoneramus) hisce uerbis asserit: Si fortaßis (inquit) in alicuius cor, uel liuor, uel infidelitas, uel aliquod malũ latenter irrepserit, nõ erubescat qui animæ suæ curã gerit, confiteri hæc ei qui præest, ut ab ipso per uerbũ & consiliũ salubre curetur, quo poßit fide integra & bonis operibus pœnas æterni ignis euadere, & ad perpetua uitæ præmia peruenire. Et iterũ. Quod in nauigatione pelagi humanæ uitæ ferendi sunt uomitus & succussatiões et agitationes, quũ ex confeßione peccatorũ & reiectione criminũ uelut male congregati in uisceribus fellis eiectio facienda est, & abijcienda prorsus à corde, intrinsecus latens amaritudo peccati, si qua forte ex desiderijs iniqua, uelut ex cibis noxijs congregata est, quam utique quum euomuerit quis et abiecerit, ingentis ægritudinis liberabitur morbo, si tamen post uomitum, quæ ad sanitatem pertinent, sumat.

Et qui præest nimirum sacerdoti.

Satisfactio.

ALter, nempe Dionysius, Demophilum mona- chum acriter increpat, q; impium ad pedes sa- cerdotis procidentem, ac confitentē, uerecunde se ad pec- catorum remedia quærenda uenisse, calce reiecerat, & usurpato sacerdotali officio, sacerdotem communionem dantem lapso, conuitijs lacerauerat, Subindeq; (uir ille sacer) diffinit omni ratione carere, dei causa peruertere diuinitus traditum ordinem, quod distinctiōes ordinesq; confundere, sacratißimas dei sanctiones & iura trāsgre di sit, nimirum indicans hanc confitendi rationē ex iure diuino promanare ac descendere. Diony. Areopag. ad Demophilum. Confesio. Satisfactio.

VT autem quidam contendant, opera Clementis apocrypha esse, ac negent hunc Dionysium eun- dem esse quē Paulus Athenis conuertit, nihil (quod ad præsentem rem attinet) refert, Nā id saltē diffiteri ne- quaquā poßunt, utrosque illos authores, quales nunc in ecclesia extāt, uetustißimos esse, quod uel satis ē ad euin cendam hanc confeßionem esse lōge uetustißimā, nec in- terim quæcunq; apocrypha sunt, falsa sunt. Obiectio. Dilutio:

TErtullianus uicinus apostolicorum temporū, te- statur non facti solum, uerū & uoluntatis deli- cta uitanda & pœnitentia purganda esse, sic ut nō sola conscientia proferatur sed aliquo etiam actu administre tur, qui magis græco uocabulo, nempe (exemologesis) exprimatur, quem prosternendi & humiliandi hominis disciplinā uocat, conuersationem iniungentem misericor diæ illicē, & postea inter opera pœnitentiæ recenset (presbyteris aduolui) atque arguit eos, qui hoc opus ac publicationem sui aut suffugiunt, aut de die in diē dif- Tertullianus de pœniten. Exemologesis quid. Satisfactio.

ferre præsumunt, pudoris magis memores quam salutis, ueluti illi qui in partibus uerecũdioribus corporis contracta uexatione conscientiam medentium uitant, et ita cum erubescentia sua pererunt, quem pudorem subinde intolerandum pronuntiat, modis omnibus persuadens, ut peccator in exemologesi, secunda subsidia statuat, suam salutem ne deserat, aggrediq; ne cesset id quod sciat mederi sibi. Atque alibi ait, Deum Adam ad *confeßionem peccati prouocasse, ut scilicet cõderentur nobis exẽpla confitendorum potius delictorum q̃ negandorum, ut iam tunc initiaretur euangelica doctrina.* Ex *ore tuo coniustificaberis, & ex ore tuo condemnaberis.*

Pudor intolerandus, occulta colle confiteri.

Secunda subsidia post lapsum in confessionem.

Origenes in psalm. 37

ORigenes ecclesiarũ post apostolos magister (ut diuus Hieronymus ait) in psalm. xxxvij. uerba ac sententiam Clementis (ut uidetur) imitatus sic habet: *Vide qd nos edoceat scriptura diuina, quia oportet peccatum non cælare intrinsecus, fortaßis enim sicut hi qui habent intus clausam escam indigestam, aut humoris uel phlegmatis stomacho grauiter imminẽtia, si uomuerint, releuantur. Ita etiam hi qui peccauerunt, siquidem occultant & retinent intra se peccatum intrinsecus urgẽtur & propemodum suffocantur à phlegmate uel humore peccati. Si autẽ ipse sui accusator fiat, dũ accusat seipsum & confitetur, simul euomit delictum, atq; omnẽ morbi digerit causam. Tantummodo* (ut subijcit) *circũspice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuũ, proba prius medicum, cui debeas languoris causas exponere, qui sciat infirmari cũ infirmante, flere cũ flente, qui condolẽdi ac cõpatiendi nouerit disciplinã, ut ita demũ,*

Medicus, hoc est confessarius sacerdos, qualis deligẽdus

ſi quid ille dixerit, qui ſe prius eruditum medicum oſtenderit & miſericordem, ſi quid conſilij dederit, facias et ſequaris, ſi intellexerit & præuiderit talem eſſe lãguorem tuum, qui in conuentu totius eccleſiæ expõi debeat & curari, ex quo fortaßis & cæteri ædificari poterũt, & tuipſe facile ſanari, multa hoc deliberatione, & ſatis periti medici illius cõſilio procurandũ eſt. Idem in Homilia cap. ij. Leuitici, Opponens ſacrificijs ueteris legis pro peccatis, expiationes euãgelicas, poſt ſeptẽ remißiones, hoc eſt peccatorũ expiatiões, octauã eſſe dicit eam, *quæ fit p pœnitentiã, durã quidẽ & laborioſam, Quum (inquit) lauat peccator in lachrymis ſtratũ ſuũ, et fiunt ei lachrimæ panes die ac nocte, et quũ nõ erubeſcit, ſacerdoti domini indicare peccatũ ſuũ, et quærere medicinã ſecundũ eũ qui ait: Dixi, Pronuntiabo aduerſum me iniuſtitiã meã domino, & tu remiſiſti iniquitatem cordis mei.* Alibi idẽ Origines, id quod ſupra diximus (nempe oſtendit, non poſſe, ullum unquã abſolutũ niſi prius cõfeſſum) confirmat dicens: *Qui non prius animæ ſuæ uitia & peccatorũ ſuorũ cognouerit mala, et proprij oris cõfeßione prodiderit, purgari is atq; abſolui nõ poterit.*

Origenes in homil. in. 2 ca. Leuitici.

Cõfeßio, uocant, auricularis.

Psalm. 31

Orige. lib. 3 periarch. c. 1

ORigeni Græco Cyprianũ Latinũ illuſtrẽ eccleſiæ doctorem & martyrem annectamus, is in ſermone de lapſis (quem & ſupra citauimus) modis omnibus cohortatur, ut nõ modo manifeſta, ſed & latentia peccatorũ uulnera detegamus, & occulta ſolaq; cogitatione perpetrata delicta confiteamur. Et ut plane uideas eum confeßionẽ ſecretã, quæ ſacerdoti fit, admodũ pbaſſe, eandemque tum in uſu fuiſſe, ſic ait, Denique quando

Cyp. in ſermo. de lapſ.

Occultorum confesſio.

& fide maiori & timore meliore sunt, qui quãuis nullo sacrificij aut libelli facinore constricti, quoniã tamen de hoc uel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes dei dolenter & simpliciter confitentur exemologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam paruis, licet & modicis uulneribus exquirũt, scientes scriptum esse, Deus non irridetur. Et post pauca: *Confiteantur (inquit) singuli, quæso uos fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in seculo est, dũ admitti confeßio eius potest, dum satisfactio & remißio facta per sacerdotes apud dominum grata est.* Alibi hũc *recte agere pœnitentiam ait, qui diuinis præceptis mitis & patiens & sacerdotibus dei obtemperans obsequijs suis & operibus iustis dominum promeretur.*

Ibidem. Satisfactio. Cyp. ad clerum de mõ agend. pœnitentiam.

HVic iungendus est Nicephorus Carthofilax, qui ad Theodosium monachum sic scribit: *Ligandi soluendiq; prouincia pontificibus ipsis à clementißimo deo nostro demandata est.* Siquidem ad Petrũ ait: *Quæcunque ligaueritis, ligata: & quæcunq; solueritis, soluta erũt.* Vnde (ut subijcit) *olim omnes oportebat ad ipsos pontifices accedere, suaq; illis occulta prodere, & sic uel reconciliationem uel repudiũ ferre. Ignoro autem* (inquit) *qui factum sit, quur hæc minus obseruentur, quamuis existimem pontifices negotij tædio, frequẽtiq; multitudinis turbulentia defatigatos, id opere ad monachos transmisisse, ad eos scilicet, qui uere probati sunt, alijsq; ualeãt esse utiles.* Ecce q̃ pspicue uir ille pius morem confitendi sacerdotibus, ex diuinis literis asserit ac comprobat, quãuis suis temporibus id usu uenisse dicat,

Nicephorus ad Theodo. Matth. 16. Occultorum secretã confesßo antiquisßima.

quod

quod & nostris, nempe per pontifices & sacerdotes, ut otiosius uiuerent, onus audiendarũ confeßionum secretarum tum in monachos, ueluti nunc in fratres mẽdicātes, esse reiectum, nõ sublatum. Et quid clarius eo quod sequitur. *Porro si quis expertus sit & frugi, & quum hoc sacerdotio fungatur, ad illum in primis accedendũ, nam poterit indigo prodesse, accedentẽ se diligentius curare, reconciliare item & corrigere.* Ac Paulo post, sacerdotem officij sui commonẽs: *Lapsos (inquit) spiritalibus increpationibus admonebit, utiliter consulet, uitam futuram & æterna supplicia in memoriã reducet. Vnũ cauebit, ne indulgentius & citra omnem obiurgationẽ absoluat, fiatq; alienorum criminum particeps.* Ibidem. Expertus & frugi sacerdos deligendus. Ibidem. Officium confessarij. Quid cauendum.

NOn obscurius magnus ille Basilius, et ipse Græcus, hanc confeßionem secretam testatur. Locus est ex dialogo, qui regulæ monachorum inscribitur, per Ruffinum synchronon diui Hieronymi uersõ, capit. 21. *quærit monachus: Qui uult pœnitere, peccata sua an omnibus debet confiteri & quibuslibet, an sacerdotibus tantum, an cæteris quibusq;?* Respondet Basilius: *Clementia dei erga eos qui deliquerunt manifesta est, secundum quod scriptum est, Qui non uult mortẽ peccatoris, sed ut magis conuertatur & uiuat, Quia ergo confeßionis modus ad hoc aptus est, & conuertens se à peccato, fructus dignos ostendere debet pœnitentiæ, secundum quod scriptum est:* Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, *Necessarium uidetur his quibus dispensatio mysteriorum dei commissa est, cõfitenda esse peccata.* Demonstratu- Basi. in reg. monachorũ. c. 21 Ezech. 18 Matt. 3. 7 Necessaria confessio sacramentalis

rus quoque hanc confeßionem habere in ſcripturis teſtimonium & exemplum, ambo illa loca ex Euangelio Matthæi & Actis apoſtolorum ſupra citata affert. Ne uero putares non confitenda parua delicta, eodem libro capite decimooctauo monet, Nihil oportere contemni tanquam paruum, quod de omni uerbo otioſo quod loquuti fuerint homines, de eo rationē in die iudicij reddituri ſint. Rurſus cap. 98. Rogat monachus, an deceat, quum ſoror aliqua confitetur quodcunq; delictum ſuū presbytero, etiam matrem monaſterij adeſſe? Reſpondet Baſilius, Honeſtius mihi uidetur eſſe & religioſius, ut per ſeniorem matrem presbyter, ſi quid illi uidetur, ſibi ſtatuat, & modum & tempus pœnitentiæ imponat ad emendationem eius quam corrigi deſiderat à peccato: nimirum ſignificans magis conuenire, ne ſoror matris imperio ſubiecta non aliter oneretur ſatisfactione pœnitentiæ q̄ ex matris conſilio, quæ omnibus ſororibus proſpicit. Nec ceſſat rogare monachus, Vtrum decet geſta turpia confitentis uel obſcœna inuerecundius annuntiare omnibus aut certis quibuslibet aut quibuſcunq;? Reſpondet Baſilius, Confeßio peccatorum hanc habet rationem, quam uulnus habet aliquod corporis, uel paßio quæ medico demonſtranda eſt. Sicut ergo non omnibus quis uitia uel uulnera corporis ſui reuelat, nec quibuslibet, ſed his tantum qui ſummæ peritiæ teſtimonium habent & curæ ac medelæ diſciplinam, ita cōfeßio peccatorum fieri debet apud eos tantummodo, qui curare hæc præualent & emendare, ſecundum quod ſcriptum eſt, Vos qui fortiores eſtis, infirmitatem infirmorū por-

Matth. 3
Acto. 19
Idem. c. 18
Matth. 12
cap. 98
Satiſfactio
An reuelanda confeßio.
Simile
1. Theſſ. 5

tate, hoc est, aufcrte, & exportate percurationem. Vide uero q̃ pulchre tres illi insignes Græciæ magistri ac egregia luminaria, nempe Origenes, Nycephorus, et Basilius, in hac re confeßionaria concinant, & quod comprobandum recepimus, luce clarius affirment.

IAm rursus aliud par duorum (omnium sententia) celebratißimorum ecclesiæ Latinæ doctorum copulabimus, nempe diuos Hieronymum & Augustinum, Nam Ambrosium Latinum Chrysostomo Græco conferendum seruabimus. Diuus itaque Hieronymus primum eo loco quem supra citauimus, nempe in commentarijs supra Mathæum huius confeßionis meminit, Quũ episcopum uel presbyterum, aliter ligare uel soluere peccatorem prohibeat, nisi primum peccatorum audierit uarietates, & iam hinc sciat quis ligandus sit, qui ue soluendus. Qui locus aperte conuincit, & diui Hieronymi tempore, confeßionem sacerdotibus, cum enumeratione delictorum factam fuisse. Deinde perspicuũ testimonium eius habes in commentarijs super Ecclesiasti. capite decimo: Si quem (inquit) serpens diabolus occulte momorderit, & nullo conscio eum peccati ueneno infecerit, si tacuerit qui percussus est, & non egerit pœnitentiam, nec uulnus suum fratri & magistro uoluerit confiteri, magister qui habet linguam ad curandum facile ei prodesse non poterit. Si enim erubescat ægrotus uulnus suum medico confiteri, quod ignorat, medicina non curat. Vt interim sileamus plerosque alios locos, ubi in laude confeßionis multus est Hieronymus.

Hierony. in Mat. c. 16

Enarranda peccata in confeßione sigillatim.

Hiero. in Ecclesi. c. 10

Alludit ad locũ Iaco. 5 (fratrẽ) magistrũ, hoc est, sacerdotem potißimum intelligens. Vide c. mensurã, de pœni. dist. 1

Aug.in psal. 66. HVic sententiæ subscribit Augustinus in Psalm. 66. Lætentur (inquit) & exultent gentes. Vnde? per ipsam confeßionem. Quare? quia bonus est cui confitentur, Ad hoc exigit confeßionem ut liberet humilem, ad hoc damnat non confitentem, ut puniat superbum, Ergo tristis esto anteq̃ confitearis, confessus exulta, iam sanaberis, non confitentis conscientia saniem collegerat, apostema tumuerat, cruciabat te, requiescere non sinebat, Adhibet medicus fomenta uerborum, & aliquando secat medicinale ferrum tribulationis. Tu agnosce medici manum, cõfitere, exeat in confeßione & defluat omnis sanies. Idem ĩ cap. Iohã. 5. sic habet: Vox saluatoris rumpit duritiem lapidis, & cor tuũ ita durũ est, ut nondum illa uox diuina te rumpat, surge in corde tuo, procede de sepulchro tuo, etenim mortuus ĩ corde tuo tanq̃ in sepulchro iacebas, & tanquã saxo malæ consuetudinis grauabaris, surge & procede, & crede & confitere, Qui enim credit, surrexit: qui confitetur, proceßit, Quare proceßisse dicimus confitentem, quia antequam confiteretur, occultus erat, quum autem confitetur, procedit de tenebris ad lucem, & quum confessus fuerit, quid dicetur ministris? Quod dictum est ad funus Lazari, Soluite illum & finite abire. Quomodo dictum est ministris apostolis, Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cœlis. Vt interim prætereamus quæ toto libro de uera & falsa pœnitẽtia (quem quidẽ tanq̃ nothum ex libris eius quidam secernunt, quanquam interim catholicæ doctrinæ sit) ubi modis omnibus cohortatur, ut pœnitentes uitam nostram deo per sacerdotem

Psal. 105

Idem in ca. Iohan. 5

Confitendũ ecclesiæ ministris ut soluant confitentem.

Iohan. 11

Aug. de uera & fals. pœ.

repræsentemus, huc deflectens quod dominus mundatis præcepit ut ostenderent se sacerdotibus, Iubet ut quæramus sacerdotem scientem ligare atque soluere, ac omnino erubescentiam detestatur, quæ confeßionem uincit, erubescentiam uero, quæ confeßionem comitatur, laudat, quod illa partem habeat remißionis. Libro de *salutaribus documentis, Iubet iußioni sacerdotis deum timentis obsequi, qui ut sapiens & perfectus medicus primum sciat curare sua peccata & postea aliena uulnera detergere & sanare & non publicare.* Hunc enim *perquirendum & cum eo consilium salutis nostræ ineundum esse suadet.* Præterea libro de *uisitatione infirmorum ex professo confutantur, qui sufficere arbitrantur si soli deo (cui nihil est occultum) quem nullius latet conscientia, sua crimina confiteantur, uel nolentes uel erubescentes uel dedignantes ostendere se sacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram per legislatorē dominus constituerit.* Sed *nolo (inquit) ut ipsa decipiaris opinione, ut confundaris confiteri coram domini uicario tabescens præ rubore, uel ceruicosus præ indignatione, nam ipsius humiliter subeundū est iudicium, quē dominus sibi nō dedignatur uicarium.* Ergo *(inquit) ad te uenire roges sacerdotem & fac ipsum conscientiarū tuarum penitus participem, non te seducat illa superstitio, quæ in uisitando cōfirmat, quia saluet sacerdote inconsulto ad deum peccatorum confeßio,* Non enim *(ut subijcit) abnegamus, quin sit ad deum frequenter referēda peccatorum confeßio.* Eges enim & *sacerdotis, qui mediator sit ad eum tuum salubri iudicio,* Item cap. 5.

Erubescētia detestabilis. Erubescētia laudabilis.

Augu. lib. de saluta. docu.

Aug. de uisita. infirmo.

Typus potestatis sacerdotalis vetus sacerdotiū.

Non sufficere mentalem confessionē.

Ibidem. c. 5

Astantem (inquit) coram te sacerdotem, angelũ dei existima, aperi ei penetralium tuorum abditissima latibula, conscientiarum uerecundarum pœnitiora reuela repagula, &c. Nec moratur nos, quod libri isti de uera & falsa pœnitentia, item de salutaribus documẽtis denique de uisitatione infirmorum, quibusdam nõ uideantur esse Augustini, Quum constet Augustinum in libris minime dubijs eandem tueri sententiam. Et ut hi libri non sint illius Augustini hyponensis episcopi, uetusti tamen sunt, & tanq̃ pij ab ecclesia recepti, ut uel hinc p̃betur hanc confessionem non esse rem nouam, sed iam olim ut rem necessariam in ecclesia usitatam.

Occurritur obiectioni.

Aug. in commentarijs in psalm. 5

IAm ad Ambrosium & Chrysostomum pergamus, quos ideo coniunximus, ut ostendamus eos nõ tantũ non abolere hanc confessionem (quod tamen illis aduersarij impingunt) sed eãdem tueri magis. Scimus ex Ambrosio, citari locum de pœnitentia Petri in hæc uerba: *Ergo (inquit) Petrus prorupit ad lachrymas, nihil uoce precatus inuenio enim quod fleuerit, non inuenio quid dixerit, lachrymas eius lego, satisfactionem non lego, recte plane Petrus fleuit & tacuit, quia quod defleri solet, excusari nõ solet, & quod defendi non potest, ablui potest. Lauat enim lachryma delictum, quod pudor est confiteri. Lachrymæ ergo uerecundiæ consulũt pariter & saluti.* Hactenus ille. Scimus ex Chrysost. in epistolam ad Hebræos citari, *Nõ dico tibi ut te prodas in publicum, neq; te ut apud alios accuses, sed obedire te uolo prophetæ, reuela dñ̃o uiam tuam, apud uerũ iudicem cum oratione, delicta tua pronuntia, non lingua, sed cõ*

Obiectio ex Amb. in ser. de pœniten. Petri.

Obiectio ex Chrysost. in epist. ad Hebræos.

ſcientiæ tuæ memoria. Et tum demum ſpera te miſericordiam poſſe conſequi. Et alibi. Peccata tua diſcito ut deleas. Illa ſi confunderis dicere quia pecaſti, dicito illa quotidie in anima tua, non dico ut confitearis ea ſeruo ut exprobret, dic deo qui curet ea, nã licet non dixeris, non ignorat deus. Et quæ in eandem ſententiam ſcribit Homilia. 31. 40. 80. & homilia. 2. in pſalmum. 50. Item ſermone nuper uerſo de pœnitentia & confeßione. Scimus deniq; locum qui ex tripartita hiſtoria contra hãc cõfeßionẽ affertur, Sozomæno authore in hæc uerba. Obiectio ex hiſt. tripar. lib. 9. c. 35

Sozomenes.

QVoniam omnino non peccare, diuinũ & ultra humanam natura n eſſe cognoſcitur, peccantibus autem & pœnitentiam agentibus, ueniã deus dari præcepit, Qui uero confiteri refugiũt, maius peccatorum onus acquirunt. Propterea uiſum eſt antiquis pontificibus ut uelut in theatro ſub teſtimonio eccleſiaſtici populi delicta pandantur. Et ad hanc rem preſbyterum bonæ conuerſationis, ſeruantemq; ſecretum ac ſapientem uirum ſtatuerunt, ad quem accedentes hi qui deliquerant, delicta propria fatebantur. At ille ſecundum uniuſcuiuſq; culpam indicebat & mulctam. Quod etiam hactenus diligenter in occidentalibus ſeruatur eccleſijs, & maxime apud Romam, ubi etiam eſt locus certus pœnitentium. Stant enim rei & uelut in lamẽtationibus conſtituti. Quum enim ſacra celebratio fuerit adimpleta, illi communionẽ non percipientes, cũ gemitu & lamentatione ſeipſos in terram proſternũt. Ad quos cõcurrens eps, & ipſe cum lachrymis & gemitu ſpiri-

tuali prosternitur, & omnis ecclesiæ plebs fletibus inūdatur. Post hoc autem prior surgit episcopus, & eleuat iacentes à terra, Tum competenter pro pœnitentibus facta oratione, dimittit oēs At illi afflictionibus spōte uacantes, aut ieiunijs, aut abstinentia lauacri, aut suspēsione ciborum, aut rebus alijs quæ iubentur, expectant cōmune tempus quod decernit episcopus, Constituto uero tempore, uelut quoddam debitum exoluentes afflictione de peccato curati, cum populo communione participantur. Hæc ergo antiquitus Romani pontifices usque ad nostrum conseruarunt tempus. Porro Constantinopoli presbyter super pœnitētes fuit usq; ad illud tempus quo quædam mulier nobilissima, quum peccata sua esset confessa, & ei à presbytero fuisset præceptum, ut ieiunaret, & deo operibus supplicaret, quum hoc obseruaret, crebrius in ecclesia cum diacono se concubuisse confessa est. Hoc quum populus cognouisset, seuiebat in sacerdotes, quasi per eos facta fuisset iniuria ecclesiæ, Tum Nectarius episcopus remouit diaconum sceleratum, & quibusdam suadentibus ut singulos ad communicandum iudicio conscientiæ suæ relinqueret, etiam presbyterum nequaquā super pœnitentes esse præcepit. Et ex illo antiquitatis consuetudo sublata est, quū (ut arbitror) minora peccata pro pudore confessionis et subtilitate examinantium patrarentur. Hactenus Sozomænes.

Diaconi tāq̄ oculi epi ac tus totius ecclesię perscrutabantur, refe rebantque ad epm ubi correctione aut admonitiōe opus eē cernebant, vide Clemē. epl'a 1. ad Iacobū.

Dilutio prædictorum locorum.

SEd qui prædictos locos contra confessionem secretam adferunt, non uidentur nobis satis sententiam authorum, quos pro sua sententia citant, excussisse, ut incipiamus à Tripartita historia, Manifestum est eum

Locus tripar

locum confeßioni secretæ multum tribuere. Principio enim adfirmat eos qui confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirere, Dein testatur cõfeßionem secretam in Græca ecclesia fuisse, quum referat antiquos pontifices ad hanc rem presbyterũ bonæ conuersationis seruantemq; secretũ ac sapientẽ uirũ statuisse, ad quẽ accedentes hi qui deliquerant delicta propria faterentur. Quod autem subinde testatur, presbyterum, qui usq; ad illud tempus Constantinopoli super pœnitentes fuit sub Nectario, qui proxime Iohannem Chrysostomum præcesßit, ob crimen diaconi remotum, & ex illo antiquitatis consuetudinẽ sublatã esse, ex eo quidem nostra sententia non conuincitur, confeßionem secretam omnino abolitam fuisse, sed tantum ritum illum publice in ecclesia ob occulta peccata pœnitendi. Nam (ut supra diximus) ea erat ueteris ecclesiæ seueritas, ut & pro occultis delictis pœnitentiã & mulctam publicã indiceret, ac confessum in locum pœnitentium relegaret, cui rei præerat presbyter qui super pœnitentes uocabatur. Dicebãtur enim tunc pœnitentes hi soli qui publicam pœnitentiã, id est satisfactionem in ecclesia facerent, Quemadmodũ canonibus diuersorum Conciliorum, atque adeo ex capitulis Græcarum synodorum per Martinũ Bracharensem episcopum recollectis liquet cap. xxiij, Is ergo presbyter qui super tales pœnitentes fuit & qui publicã mulctam indicebat, remotus est, et ea seueritas sublata, ne confeßi de occultis, publica satisfactione grauarentur, Quin Nectarius eam seueritatem non in totum sustulit, sed (ut habet historia) singulos ad communi-

tiæ historiæ explicatur.

Confesßio secreta ĩ ecclesia græca ab initio fuit

Ritus pœnitendi, non confesßio secreta p̃ Nectarium sublatus.

Vide collec. Græca synodorũ, ca. 23

candum iudicio conſcientiæ ſuæ reliquit, ſic ſcilicet, ut his qui adhuc putarent, ipſis ante communionem publica ſatisfactione opus eſſe eadē petētibus daretur, cæteri uero ſuæ conſcientiæ relinquerentur, ut ſcilicet ad cōmunionem admitterentur, nulla ſatisfactione publice expleta, at confeßionem ſecretā ex toto ſublatā eſſe nobis non ſit, uerisimile, quum diuus Chryſoſto. Nectarij ſucceſſor eius non uno in loco meminerit ex quibus unum ſupra retulimus. Alium habes libro ſecundo de ſacerdotio, ubi ait, Multa arte opus eſſe, ut qui laborant Chriſtiani ultro ſibijpſi perſuadeant, ſacerdotū curatiōibus ſeſe ſubmittere oportere, neq; id ſolum, ſed ut etiam curationis ac medicinæ nomine gratiam illis habeant. Et poſt pauca: Quocirca (inquit) multa quidē opus eſt paſtori prudentia, ſexcentis etiam (ut ſic dicam) oculis, ut recte undique humani animi habitū circūſpicere poßit. Poſtea eodem libro præſtantiam ſacerdotalem ex loco Iohānis uigeſimo, Quorumcunq; remiſeritis peccata, &c. in cœlum uehens, inſaniam eſſe manifeſtariam dicit, deſpicere tantum principatum, ſine quo neq; ſalutis, neq; promiſſorum bonorū cōpotes fieri poſſumus, quod neq; baptiſmus, neq; caro & ſanguis domini aliter quā per ſanctas ſacerdotum manus perficiantur, neq; ſacerdotes ſolum nos regenerent, ſed poſtmodum etiam condonandorum nobis peccatorum facultatem obtineant. Atq; eodē loco, noſtros, Iudæorum ſacerdotibus lōge præfert, quod his corporis leprā purgare ſeu (ut uerius dicamus) haud purgare, ſed purgatos probare. At noſtris non corporis lepram, uerum animæ ſordes, non tantum purgatas pro-

Chryſo. Nectarii ſucceſſor meminit cōfeßionis ſecretæ, lib. 2 de ſacerd.

Ibidem.

Locus Ioh. 20. explicatur ē Chryſ.

Sacerdotii noſtri neceßitas.

Ibidem.

bare, sed purgare prorsus (ut ait) concessum sit. Quæ omnia satis demõstrãt longe aliud esse, remouisse presbyterum super pœnitentes, hoc est, sustulisse illam acerbitatem, confessum etiã de occultis in ordinem publice pœnitentium relegandi, Quod per Nectarium in Græca ecclesia, postea etiam per pontifices in Latina factum esse non negamus. Aliud uero, confeßionem secretam penitus abolere, quod in ulla catholica ecclesia hactenus unquã factum fuisse nobis non facile persuaderi patiemur. Atque hoc nostrum commentum non esse uanum totus contextus prædicti loci historiæ tripartitæ, si modo ad uiuum excutiatur, palam ostendit, siue antecedentia siue consequentia inspicias, atque adeo finis declarat tantum pudori consultum esse, quo pœnitentes publice grauabantur.

Quid fecerit Nectarius

Confesfio. secreta in nulla ecclesia penitus sublata.

Ergo & quæcunque aduersarij contra hanc confeßionem ex Chrysostomo contorquent, ei omnino nihil derogant. Nam quid aliud est dicere, Non dico tibi ut te prodas in publicum, neque te ut apud alios accuses, uel non dico ut confitearis ea seruo ut exprobret? Item necesse non est præsentibus testibus confiteri? quàm libero te publica illa satisfactione, qua etsi uerbis peccata tua haud expreßim, re tamen ipsa in publicum prodis, ac ea conseruis tuis, qui & testes contra te esse & peccata exprobrare poßint confiteris. At longe alia ratio est confeßionis sacramentalis, qua crimen non profertur in publicum nec præsentibus testibus euulgatur, nec exprobrationẽ timet, sed soli sacerdoti dei uicem gerenti, atque adeo magis deo q̃

Loci ex Chrysost. citati explicantur.

Cyp. in ser. de lapsis

sacerdoti (cui publicatio iam interdicta est) dicitur, quod hic amodo non sit ullum discrimen inter forum dei & forum sacerdotis.

Ambrosii dictum excutitur.

Eiusdem omnino sententiæ diuum Ambrosiū fuisse, nulli dubium est, qui tamen tanti uiri libros diligenter euoluerit, Nam quod aduersarij ex eo de pœnitentia Petri attulerunt, & singulare, & publicam pœnitentiam respicit, quod ea uerba indicant (quod pudor est confiteri) ad quam tamen idem uir ille sanctus alibi quammaxime cohortatur, quemadmodum uidere est libro primo de pœnitentia capite decimosexto, & libro secundo cap. primo, & cap. decimo, ubi Petro quidem statim dimissa peccata dicit, Quia amarißime fleuit, & nihilosecius quemlibet ex nobis monet in hæc uerba: Fleat (inquit) pro te mater ecclesia, & culpā tuā lachrymis lauet. Item, Volo ueniam reus speret, petat eā lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, ut ignoscatur obsecret, & quum secundo & tertio fuerit dilata eius communio credat remißius se supplicasse, fletus augeat miserabilior, Postea reuertatur, teneat pedes brachijs, osculetur osculis, lauet fletibus, nec dimittat ut de ipso dicat dominus Iesus, Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cognoui (inquit) quosdam in pœnitentia sulcasse uultum lachrymis exarasse continuis fletibus genas, strauisse corpus suum calcandum omnibus, ieiuno ore semper & pallido mortis speciem spiranti in corpore prætulisse. Adeo autē Ambrosius non tollit rationem priuati quærendi consilij et absolutionis, ut ex professo doceat, quæ moderatio er-

Amb. de pœni. li. 1. c. 16. et lib. 2. ca. 1. et cap. 10

Alius olim pœnitētibus ardor quam nunc est.

Ambrosius non tollit priuatā confessionem,

ga peccatores, ab his qui illorum morbos curare debent, habenda sit. Nec facile inuenies quēquam ex patribus, qui potestatem sacerdotalem magis illustret. Sed aiunt (inquit) nimirum NOVATIANI, se domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruent, imo nulli maiorem iniuriam faciunt, quā qui eius uolunt mandata rescindere, commissum munus confundere, Nam quum ipse (ut subijcit) in Euangelio suo dixerit dominus Iesus; Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta erunt. Quis est qui magis honorat, utrum qui mandatis abtemperat quàm qui resistit, Ecclesia in utroque obseruat obedientiam, ut peccatum et alliget & relaxet. Dominus enim par ius esse uoluit et ligandi & soluendi, qui utrunque pari conditione permisit. Quomodo igitur potest alterum licere, alterū non licere? Hactenus ille. Quibus uerbis refutantur, qui asserunt potestatem obtinendæ absolutionis, non apud sacerdotem, sed apud confitentem esse, quum uir iste sanctus utranque & ligandi & soluendi potestatem ex Euangelio sacerdotibus ex æquo tribuat. Ius, inquit, hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur ecclesia uendicat, quæ ueros sacerdotes habet hæresis uendicare non potest, quæ sacerdotes dei non habet. Et post pauca: Munus spiritus sancti est officium saceedotis, ius autem spiritus sancti in soluendis ligandisque criminibus est, docetque eodem capite habendam esse criminum differentiam. Et quid quæso aliud faciunt, qui huius confessionis sacramentalis dignitatem eleuant, quàm quod idem

Ioh. 20

Non magis est mandata sacerdoti absolutio q̄ ligatio.

Ibidem.

Officium sacerdotis munus spiritus sancti.

Confessiõis priuatæ con-

Rptores qd faciant. Ambrosius cap. v. ait? Quid (inquit) aliud dicunt nisi hoc, Nemo de uulneratis nostrum ingrediatur hospitium, nemo sanetur in nostra ecclesia, Apud nos nõ curantur ægroti, sani sumus, medicum nõ habemus necessarium, quia ipse ait, Non est opus sanis medicus, sed his qui male habent. Item capite sequenti: Denique (inquit ad Christum uerba faciens Ambrosij) ecclesiæ tuæ species est illa quæ accessit retro & tetigit fimbriam uestimenti tui, dicens intra se, Quia si tetigero uestimentum eius, salua ero, Hæc ergo ecclesia confitetur uulnera sua, hæc curari cupit. Rursus capitulo septimo: Pœnitentiæ sacramentũ apertissime statuit: Quid (inquit) interest, utrum per pœnitentiam, an per lauacrum (nimirum baptismatis) hoc ius remittendorum scilicet peccatorum omnium sibi datum sacerdotes uendicent? unum in utroque ministerium est, Sed dices, inquit, quia in lauacro operatur mysteriorum gratia? Quid in pœnitentia? nonne nomen dei operatur? Itidem lib. ij. cap. vij. Poterat (inquit) Christus tacita ui operationis occultæ, transferre saxum sepulchri, in cuius passione remotis lapidibus plurima defunctorum sepulchra patuerunt, sed humilibus iussit ut remouerent lapidem. In ueritate quidem, ut increduli crederent, quod uidebant, et aspicerent resurgentem mortuum. In typo autem quod nobis donaret, ut leuaremus delictorum onera, moles quasdam reorum, nostrum est onera remouere, illius est resuscitare, illius educere de sepulchris exutos uinculis. Vides itaque (ut subijcit) graue onus peccatoris illachrimat dominus Iesus solam enim flere non pa-

Margin notes: Matth. 9 / Cap. sequen. / Cap. 7 / Amb. lib. 2 de pœnitent. cap. 7 / Matth. 27 / Iohan. 11 / Solutio ligari typus absolutionis sacerdotalis. / Iohan. 11

titur ecclesiam, compatitur dilectæ suæ & dicit defuncto, Veni foras, hoc est, quid iaces in tenebris conscientiæ & delictorum tuorum sordibus, quodam reorum carcere? exi foras, delictum proprium prode ut iustificeris, ore confeßio fit ad salutem, si confessus fuerit à Christo uocatus, claustra rumpentur & omnia soluentur uincula; & si corruptelæ corporeæ fœtor grauis sit. Hactenus ille. Et ne tergiuerseris Ambrosium hæc uel de interiori confeßione quæ ad deum fit, tantum dixisse, audis confeßionem oris, uel de publica tantum, audis conscientiæ tenebras confeßione prodendas, Quin diuum Ambrosium confeßiones pœnitentium secretas priuatim audisse, uel locupletissimus testis est Paulinus, qui uitam eius conscripsit: Quotiescunque (inquit) illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat ut & illum flere compelleret. Videbatur etiam sibi cum iacente iacere, causas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi domino soli (apud quem intercedebat) loquebatur, bonum relinquens sacerdotibus posteris exemplum, ut intercessores apud deum sint magis quam accusatores apud homines. Et ut Paulino non credas, quid apertius eo, quod ipse Ambrosius in exhortatione ad pœnitentiam ait? Non solum, inquit post pœnitentiam, ab istis (nimirum peccatis) intus homo obseruare se debet, sed ante pœnitentiam dum sanus est, quia nescit si possit ipsam pœnitentiam accipere & confiteri deo & sacerdoti peccata sua. Ex his itaque omnibus iudicandum

Roma. 10

Amb. loquitur de confesßione oris.

Ambrosius a cõfesßionibus suæ ecclesiæ fuit.

Paulinus in uita Amb.

Ambrosii pietas & feruor.

Cõfesßio secreta Ambrosii tpe.

Amb. in exhortatione ad pœnitent.

Sacerdoti peccata confitenda.

relinquimus, num Ambrosius ac Chrysostomus idonei authores sint, quibus aduersarij causam suã tueri poßint

Leo magna

POst horum tempora habes magnum illum Leonẽ pontificem doctißimum & toto orbe celebratißimam, ex quo unum, idq; apertißimum testimonium superius attulimus. Extat aliud eius decretum ad Theodorũ episcopum Foroiuliensem, in hæc uerba: Multiplex misericordia dei ita lapsibus subuenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam spes uitæ reparetur æternæ, & qui regenerationis donum uiolassent, proprio iudicio se condẽnantes ad remißiõem criminum peruenirẽt, sic diuinæ bonitatis præsidijs ordinatis, ut indulgentia dei nisi supplicatione sacerdotum nequeat obtinere. Et post pauca: Multum enim utile ac necessariũ est ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione soluatur.

Leo ad Theodor. Foroiulien. episcopum.

Ibidem.

Gregorius magnus.

QVid Gregorium illum magnum referamus, qui ut ad hanc confeßionem, ueluti remediũ haud acerbum, sed facile, omnes incitaret, non tantum reuelandorum criminum seueritatẽ sustulit, sed & sacerdotẽ diris affecit confessa peccata publicantẽ, Decretum sic habet: Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei confitẽtur peccata sua alicui recitet; quod ea cõfessus est, non propinquis, non extraneis, neq; (quod absit) pro aliquo scandalo, nam si hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus uitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat.

Pœna in sacerdotẽ reuelantẽ secretũ confessionis.

EX posterioribus qui omnes in eandem in hac re sententiam discedunt, unum tantum, cuius testimonio

monio libẽter utimur, adducemus Bernardum, is ad milites templi, sermone. 12. sic habet: Quamobrem ministros uerbi sacerdotes, caute necessum est ad utrunq; uigilare solicitos, quo uidelicet delinquentium cordibus tanto moderamine uerbum timoris & contritionis infligant, quatenus eos nequaquam à uerbo confessionis exterreant, sic corda aperiant ut ora nõ obstruant, sed nec absoluant ẽt cõpunctum nisi uiderint & confessum, quandoquidem corde creditur ad iustitiam, ore aũt confessio fit ad salutem, alioqui à mortuo tanq̃ qui non est perit cõfessio. Quisquis igitur uerbũ in ore habet, & ĩ corde nõ habet, aut dolosus est aut uanus, quisquis uero in corde & non in ore, aut superbus est aut timidus.

Bern. in ser. ad milites tẽpli. 12

Cofessionis necessitas.

Roma. 10.

Eccle. 4

HOs oẽs uiros quũ doctrina, tum uita sanctimonia insignes, qui testimonium ferunt de consensu totius ecclesiæ omniũ tẽporum, quod ad confessionem sacramentalem attinet, subsequutum est illud magnũ Concilium gñale, ex quo canon, Omnis utriusq; sexus, superius declaratus ac à calũnia uindicatus citatur, cui Innocentius tertius uir & pius & doctus præfuit, eidẽq; & tam græca q̃ latina ecclesia maximo prælatorũ totius orbis cõuentu interfuit. Qui autem uerisimile est, Christum passum esse tantum Concilium, sua causa coactum errare? qui promisit, quum etiam uel duo uel tres congregati fuerint in nomine suo, se futurum in medio illorum. Quamobrem qui post hoc Conciliũ aliter senserunt, in Concilio Constantiẽ. damnati sunt.

Concilium generale. c. omnis utriusque &c.

Innocẽ. 3. præsidens Concilij generalis.

ET reuera præter hæc omnia non leue ducimus argumentũ, quo theologi cõfessionẽ hãc nõ ab ho

Ratio pro confessione admodũ ualida.

&

minibus, sed ab ipso Christo fuisse institutam comprobant. Neq; enim uerisimile est, homines hominibus hoc confeßionis onus imponere potuisse, quod solum plus ha bet sarcinæ q̃ uniuersa lex Mosaica, cuius cerimonijs beatus Petrus non putauit onerandas gentes, ac Iudæos etiam exonerauit.

Acto.15.

*V*T *ergo semel de hac re finem faciamus, Expendendum relinquimus, satis ne apertis ostenderimus testimonijs, hanc confeßionem sacramentalem & à Christo insinuatam, à uiris apostolicis promulgatam, et ab ecclesia receptam, eandem quoq; & exemplũ in scri pturis, & uniuersalem totius ecclesiæ consensum pro se habere.* Non *aliter tñ facimus hanc confeßionẽ necessariam, q̃ fecerunt ueteres illi patres, hoc est, necessariã illis qui habent grauatam conscientiam, nimirũ quibus consilio, consolatione & absolutione est opus, Paucißi mos autem reperias qui ex istorum albo non sint, Alioq̃ ne Scotus quidem dubitauit, homini qui sibi nullius pec cati mortalis conscius est, sufficere, ut se sacerdoti osten dat, ac dicat: Ego non sum mihi conscius alicuius pecca ti mortalis. Nec inepte nobis dixisse uidetur Theodorus Canthuarieñ. episcopus, Interiorem confeßionem, quæ soli deo fit, perfectorum & iustorum esse, nobis ue ro apostoli institutionem sequendam, ut confiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro inuicem ut sal uemur. Interim tamen non probamus, hanc exemologesim hominũ spinis & scrupis sic impediri, ut uix quisq̃ à sacerdote discedat tranquilla conscientia, quam magis ueterum exemplo expediri cõuenerat, quod & nos co-*

Quatenus hæc confessio sacramẽtalis necessaria.

Scotus.

Theod. Can thuariẽ. eps. c. quidam. de pœni. dist. 1

nati sumus in canonibus Cōcilij nostri prouincialis, ac latius, quum ad tractationē sacramenti pœnitentiæ uentum erit, nō necessarias difficultates ostendere ac remouere annitemur. Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem, quæ satisfactio est, properabimus.

DE SATISFACTIONE.

REstat ex pœnitentiæ partibus tertia, nempe satisfactio. Principio dubium nō est, uocabulū satisfactionis, ex publico ecclesiæ usu frequentari cœptum esse, pro castigatione seu pœna, quæ secundum uniuscuiusq; pœnitentis & confitentis culpam, ab episcopo uel sacerdote indicitur, quamuis nūc hoc uocabulum latius usurpemus. Quæ omnia ut dilucidiora fiāt, duplex omnino est in ecclesia satisfactio. Vna meritoria remissionis peccatorum & abolitoria mortis æternæ, Hæc soli Christo tribuitur, qui dedit semetipsum pro nobis ut redimeret nos ab omni iniquitate, factus propitiatio pro peccatis nostris, & non tantum pro nostris, sed & totius mundi, utique quod ad sufficientiam attinet, licet non quantum ad efficientiam, quod non omnes sibi hūc satisfactionis CHRISTI fructum applicari curent. Applicatur siquidem hæc satisfactio à deo per ueram contritionem & fidem, cuius certum testimonium est absolutio sacramentalis sacerdotis, quæ docet nos hanc tribuere debere deo, non nostris operibus, Nam nullus omnino hominū poterit uel pro culpa unius peccati mortalis satisfacere, & pœnam æternam suis meritis obolere. Ergo non in merito confitentis, sed in nomine patris & filij & spiritus sancti sacerdos con-

Tertia pœnitentiæ pars, satisfactio.

Duplex in ecclesia satisfactio.

Tit. 2.
1. Iohan. 2.

Remiss. peccatorū quō applicantur in Christum.

1.Corin.15 Post remissa peccata remanent q̃dã reliquiæ peccati. Item non remittitur semper oĩs pœna temporaria, sed æterna tantum.

fitentem absoluit. Preterea de abolitione æternæ mortis legimus: Aculeus mortis, peccatum. Deo autem gratia qui dedit nobis uictoriam per dominum nostrum Iesum Christum, Verum quum ex diuinis literis compertum sit, post remißionem peccati (quæ solius Christi beneficio nobis contingit) adhuc quasdam præteritorũ peccatorum reliquias in anima hærere. Deinde remissa culpa, non statim omnem remitti pœnam sed tantum pœnã æternæ mortis, quam etsi deus in iustificatione hominis condonei, eius tñ loco temporariam pœnam frequenter substituit. Idcirco patres uiderunt alia quadam purgatione (culpa etiamnum remissa) & ad expiandas præteriti peccati reliquias & ad mitigandas seu tollendas tẽporarias illas pœnas, nobis adhuc imminentes opus esse, quam pœnitentiæ satisfactionem appellarunt. Post remissum peccatum, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid testis est, Nam etsi Nathan remißionem peccatorũ Dauid annuntiasset, dicens: Dñs dimisit peccatum tuum, nihilosecius tamen Dauid adhuc orat, ut dominus secundum multitudinem miserationum suarum deleat iniquitatem eius, Vtq; amplius lauet eũ ab iniquitate, & à peccato mundet, hoc est, ut non tantum remittat culpam, sed et decorẽ pristinum restituat. Atq; eadẽ omnino ratio esse uidetur in diluendo peccato actuali, quæ est in diluendo originali. Originalis peccati reatus in baptismo remittitur, attamen reliquiæ eius, nimirum fomes ille manet, quem tota uita pijs exercitijs mortificare & eradicare oportet. Sic actuale peccatũ per fidem quidem in Christum, merito paßionis eius, rea-

Chrysost. in psal. 50
2.Regũ.12
Psal.50
Collatio originalis pc̃ti ad actuale.

mittitur, attamen adhuc quidam ueluti fomes seu quæ- dam reliquiæ in anima manent, quas salubri satisfactio ne purgare necesse est, præsertim quum præteritũ peccatum in consuetudinem quandam abierit, quæ quũ altius radices iecerit, multa ac longa purgatione opus habet, Lauari quidẽ cito possumus, ad sanãdum uero opus est curatione multa, quam contrarijs oportet adhibere remedijs, Quemadmodũ diuus Paulus apostolus ait: Sicut exhibuistis membra uestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Quod quũ facimus, satisfactionem pœnitẽtiæ agimus. Satisfactio enim pœnitentiæ (ut beatus Augustinus ait) est causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere. Et ut uir quidam iuxta pius ac doctus monet, Omnis anima Christiana cordis sui interna diligẽter discutiat, uiderit, ne quid ibi discordiæ hæresit, ne quid cupiditatis insederit, incontinentiam castitas procul pellat, mendacij tenebras lux abigat ueritatis, detumescat superbia, humilitas assumatur, resipiscat iracũdia, & obtrectatio linguæ frenetur, cessent uindictæ, & obliuioni mandentur iniuriæ, omnis deniq; plantatio quam nõ plantauit pater cœlestis, radicitus auferatur. Atq; hoc ipsum est, quod Iohannes præcepit dicẽs: Facite fructus dignos pœnitentiæ, Dignos autem pœnitentiæ faciemus (ut diuus Chrysostomus ait) si cõmißis peccatis, aduersa faciamus, aliena rapuisti, incipe donare iam propria, longo es tempore fornicatus: à legitimo quoq; usu suspẽdere coniugij, ac perpetuam cõtinentiam sæpius pauco-

[margin: Augu.li.1.de sermo.dñi in mont. — Greg.in Iob — Ber. in ser. de cœna dñi — Roma.6 — Satisfactio pœnitentiæ quid Augu. — Leo sermo. de quadragesima. — Matth.15 — Iohan.15 — Matth.3 — Chrysost. — Digni fructus pœnitẽtiæ qui.]

rum dierũ castitate meditare, iniuria uel opere quemq; uel sermone affecisti: referre benedictiõis uerba, cõuitijs te percutientes, nunc officijs, nunc beneficijs placare contende, Neq; enim uulnerato sufficit tantummodo ad salutem, spicula de corpore euellere, sed etiam remedia adhibere uulneribus oportet, delitijs ante & temulẽtia diffluebas, ieiunio & aquæ potu utrumque compensa ut famem superes imminentem. Vidisti impudicis alienum decorem oculis, fœminam iam omnino non uideas, maiori tactus cautione post uulnera. Hæc ille. Vocarũt ex recentioribus quidam, inter quos est Anshelmus, hæc opera indebita, nõ improbanda, prorsus ratione, si candide accipiantur. Sunt enim & indigni fructus uirtutum, qui non sufficiunt pœnitentibus, quod pœnitentia grauiores expostulet; nempe ut pœnitentes non tantum ab illicitis, sed etiam licitis temperemus, tunc enim uirtutum semina in nobis bene nutriantur, quãdo ab agro cordis nostri omne germen externũ euellitur. Hæc itaq; pœnitentiæ opera quibus non tantum ab illicitis, sed ẽt à licitis temperatur, ex se quidem indebita quis nõ absurde dixerit, licet interim pœnitenti necessario peragenda sint, ueluti uoluntarie uel recepta uel à præsidibus ecclesiæ ex clauium concreditarum potestate imposita, eatenus enim debita efficiuntur.

Opera satisfactionis indebita cur dicta.

Anshelmus August.

Leo sermo. de quadrag.

CAeterum per remißionem culpæ peccati actualis non statim ẽt aboleri omnem pœnam temporariam, nõ magis absurdum est q̃ quod abolito peccato originali per baptismũ, non simul tamẽ aboleantur eius peccati pœnæ, quæ sunt omnia corporis incõmoda, atq;

Non statim abolita culpa, abolentur ois pœna,

adeo mors ista corporalis. Certe Dauid locupletissimus testis est, omnino discerni debere remissionem culpæ à remissione temporalium pœnarum, quod ipse etiam exẽplo sit, restare eam pœnam post remissam culpã, quemadmodum docet secundus liber Regum capite. 12. & 24. 2.Re.12. 24
Quin hoc luculenter satis, Exod. 32. & Nume. 14. & Exodi. 32 Nume. 14
plurimis alijs in locis comprobatur. Has pœnas qnadam pœnitentiæ nostræ satisfactione mitigari ac tolli, diuus 1.Corin.11
Paulus testatur, inquiens: Si nosipsos dijudicaremus, nõ utique dijudicaremur, nam hic à domino iudicari significat castigari pro peccato quod subintulit Apostolus, quum ait: Dum iudicamur autẽ à domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Et alibi scriptũ est: Si clausero cœlum & pluuia non fluxerit, & mãdauero & præcepero lucustæ ut deuorẽt terram & misero pestilentiam in populum meum, cõuersus autem populus meus super quos inuocatum est nomẽ meum, deprecatus me fuerit, & quæsierit faciem meam & egerit pœnitẽtiam à uijs suis pessimis, & ego exaudiam de cœlo & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terrã eorum. 2.Paralip.7
Itẽ Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Huc pertinet & illud: Eleemosynæ liberãt à peccatis. Et qđ Danielis q̃rto scribitur ubi legimus Danielẽ cõsuluisse Nabuchodonosori, ut peccata sua eleemosynis, et iniquitates suas misericordia in pauperes redimeret. In q̃bus locis appellatione peccati, pœna peccato debita uenit. Ioel.2 Tobiæ.4 Danie.4 Peccatũ pro pœna peccati debita.

PRæterea curæ sacerdotum incumbit, ut explorẽt pœnitẽtium animos, an scilicet ex animo resipuerint, uel tantum ficte, hoc est, uerbis tantum, non autem Aliæ satisfactiõis rõnes.

Aug. in Enchirid. affectu ac reipsa, Dolor enim unius cordis occultus est alteri, nec facile in aliorum notitiam procedit, Ergo satisfactione etiam externa opus est, ut sacerdoti animus

2 pœnitentis innotescat. Item in ecclesia disciplinam esse

Aug. in Enchirid. oportet, maxime in coercendis publicis delictis, quæ fiat etiã satis ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata (extra eam quippe non remittuntur illa). Deniq; ut cæte-

3 ri à flagitijs dehortentur.

Vetustissimus ecclesiæ mos.

Quamobrem in ecclesia semper obseruatũ est, ut episcopi ac sacerdotes ecclesijs præpositi resipiscere cupientibus secundum criminum ac

Pœnitentiã dare. delictorum modum pœnitentiam darent, hoc est, pœnitẽdi tempus constituerent ac castigationes & opera quædam pia (quæ ad eluendas præteritorum peccatorum reliquias & commostrandum peccatoris animum, quam-

Satisfactio imponit authoritate diuina. maxime idonea uiderentur) imponerent, Idq; non potestate humana usurpatum est, sed potius diuina, nimirum apostolis & eorum successoribus per Christum tradita hisce uerbis, Quorum remiseritis peccata, &c, qd' euidentißime doctißimus ille põtifex Leo hisce uerbis (quæ

Leo magnus de pœni dist. 1. c. sufficit, &c. quamuis. supra attulimus) testatur, Mediator dei & hominũ, homo dominus Iesus Christus, hãc præpositis ecclesiæ dedit potestatem, ut pœnitentibus pœnitentiæ satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum per ianuam reconcilia-

Pœnitentiæ satisfactio quid patribus. tionis admitterent. Quicquid ergo seueritatis pœnitens aut uoluntarie aut iniunctum in se reciperet, uel pro peccati reliquijs expiandis, uel pœnis temporarijs mitigandis uel tollendis uel ad animum pœnitente homine

dignum declarandum, uel ut ecclesiæ satisfieret, patres pœnitentiæ satisfactionem, atq; adeo pœnitentiam uocare non sunt ueriti. Nec dicere dubitarunt his satisfactionibus præterita delicta & pœnas inde imminẽtes quodammodo compensari, peccata purgari, tegi, ac iudicem (quominus de nobis præteritorum peccatorum ultionẽ sumat) placari, non quod opera ista satisfactoria remissionem culpæ aut æternæ mortis mereantur (nã hoc est, proprium Christi meritum ac beneficium ipsius etiam uirtute nobis per fidem & sacramenta applicãdum) sed quod à conuersis facta iam placeant deo, mutuenturque iam aliquid meriti non ex se, sed ex merito & satisfactione Christi, ad diluenda peccata, hoc est peccatorum reliquias & pœnas. Beatus Ambrosius *hæc duo diserte discernit, remitti iniquitates & tegi peccata. Vtrunq; (inquit) beatum dixit* Dauid, *& cui remissæ sunt iniquitates, & cuius peccatum tegitur bonis operibus, qui enim agit pœnitentiam, non solum diluere lachrymis debet peccatum, sed etiã emendatioribus factis operire & tegere delicta superiora, ut non ei imputetur peccatum hæc ille, respiciẽs (ut putamus) in id quod di-uus* Petrus *ait: Charitas operit multitudinẽ peccatorũ.*

Satisfactione pensantur quodãmodo p̃terita delicta & pœnæ
Chrysost. in Matthæum
Ambrosi. ad quãdã uirginẽ corruptã.
Hierony. in Malachiam
Amb. lib. 2 de pœni. ca. 5

Quod autem ueteres interdum futuras gehennæ pœnas perpetuas per pœnitentiam in hoc paruo uitæ spacio cõpensari dicunt. Id non de merito operum istorũ, quæ satisfactoria appellamus intelligendum est, nam horum meritum et dignitas se eo nõporrigunt: ut quod solius Christi gloriæ ac merito ascribitur ipsis ex debito tribuatur. Quin priusquam incipias hæc opera peragere iam

Tropo quodã pœnia dr̃ cõpẽsare pœnas gehennæ
Amb. ad uirginem correptam.

in interiori pœnitentia culpam remisit deus. Illud ergo rectius de tota pœnitentia intelligitur, quæ tropo quodam compensatoria est æternæ mortis, eo scilicet quod nisi pœnituerimus in æternum pereamus, non quod dignitas nostræ pœnitentiæ mortem æternam aboleat, sed quod deus non aliter quam per pœnitentiam tantũ beneficium nobis impertiat. Interim quoque rememorandum est (quod et supra dictum meminimus) in ueteri ecclesia canonicis institutis cautum fuisse, non aliter reconciliandos, nec ad communionem admittendos pœnitẽtes, quam post peractam pœnitentiam, nisi tamen necessitas coegisset, & periculum mortis instetisset. Deinde et si eis qui post baptismum omni tempore uitæ suæ uoluptatibus dedit in extremo uitæ suæ pœnitentiam exposcerent, pœnitentia ab ecclesiæ antistitibus daretur. Ac postea placuerit, eis etiã cõmunionẽ ac ultimũ illud ac necessariũ uiaticũ cõcedi. Id tamen certa lege agebatur, nempe sub ea conditione, ut si eis dominus uitã donauerit, sanitatẽq; reddiderit, secundum delicti qualitatẽ & canonũ instituta pœniteant. Hodie longe remissius agitur cum pœnitentibus. Nã exceptis atrocissimis criminibus pnblice in totius ecclesiæ scandalũ cõmissis, (quæ etiãnum publice expiari cõuenerit, antequã criminosus, rursus ad cõmunionẽ admittatur) pro cæteris certe delictis ante absolutionẽ imponitur quidẽ, sed non exigitur satisfactio, nimirũ post absolutionẽ cõplenda, hoc ergo solum ecclesia (nos admodum mititer & indulgenter tractans) nunc respicit si congruam satisfactionem non negligamus, sed agendam recipiamus ac curemus, ferenda

Olim nõ restituebatur communiõ ante expletã satisfactionẽ. Vide Cypr. de laps. Concil. Nicé. & Carthag. 4 cap. 76. 77. et. 78. et Moguti. ca. 2. & decreta Pii.

Præsentis ecclesiæ indulgentia.

Hodie post reconciliationem satisfactio expletur.

Augu. in Enchi. cap. 70

quidem hæc lenitas, sed interim uideant sacerdotes, ne quum in consideranda ac exploranda uita pœnitentium post absolutionem omnino incurij sunt, haud postremus ille satisfactionis finis, negligatur.

EX prædictis ergo perspicuum est ecclesiam in pœnitente, præter confeßionem duo requirere. In primis propositum deinceps non peccandi, quod in cõtritionem superius inclusimus, quemadmodum Christus ad mulierẽ in adulterio deprehensam dixit. Vade iã amplius noli peccare, quod uotũ sequi debet bonæ conscientiæ iustitia ac noua uita, quẽadmodum Apostolus dixit Debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus &c. Deinde etiam præter hæc exigit satisfactionẽ pro præteritis delictis, secundũ eũ modũ, quem in ecclesia Præsidens pœnitenti præscripserit, Quamobrẽ diffinit non sufficere mores in melius cõmutare, & à factis malis recedere, nisi etiam, de his quæ facta sunt satisfiat deo per pœnitentiæ dolorem, non enim tantum dictum est: Fili peccasti non adijcias iterũ, sed & adiectum est de præteritis deprecare dominum ut tibi dimittantur. Qui dicunt hoc Iohannis Baptistæ præceptũ (facite fructus dignos pœnitentiæ) tantum de bonis operibus alioqui debitis, non de satisfactorijs & pœnitẽtibus proprie dignis intelligi debere, ij non tantum suo more ueterum interpretationẽ ac sentẽtiã in hunc locũ quã supra retulimus temere reijciuntur sua suffecta, sed etiam uerbis eiusmodi mãdati minus consentanea adferũt, quod nemo nõ intelligat. Alios esse bonorum operum fructus, unoquoq; Christiano dignos, alios uero pœnitente dignos.

Ecclesia præter proposi tum non peccandi requirit satisfactionem.
Iohan.8
Iustitia bonæ conscientiæ.
Roma.8.
Augusti. de medic. pœ cap.5
Ecci.21
Obiectio quorundam.
Iohan.3
Pœnitẽti nõ sufficit ædere quoslibet bo

norũ operũ fructus. Nam illi boni hominis ornamenta sunt, hi uero etiã remedia pro peccatis. Quamobrem Chrysostomus homilia octogesima docet: Non à pristinis tantum malis desistere, sed etiam meliora sequi officia rectè pœnitentiã dici, nec ad sanitatem satis esse nobis extraxisse tantum sagittas uerum. & medicamenta uulneri esse imponenda. Et ut Augustinus ait: Non tantum in melius est uita mutãda, sed & per eleemosynas de peccatis præteritis est deprecandus deus, Miserando quidẽ delet iam facta peccata deus, sed si satisfactio congrua non negligatur. Certe Cyprianus hæc opera pœnitentiæ non dubitat redẽptiones delictorum & ablutiones uulnerum appellare. Verum quod nouatores illi has satisfactiones scholasticas appellant, & è numero traditionum humanarũ (quibus coli nolit deus) faciunt, atq; adeo dicunt per easdẽ opera bona uere obrui, prætera, satisfactiones quarum meminerunt. Ecclesiastici scriptores & Concilia nihil aliud fuisse, quam quendam politicum morẽ ecclesiæ, humana authoritate exempli tantum causa ad dehortandos cæteros à flagitijs, nõ etiam ad expiationem ueterum reliquiarum aut etiam pœnarum institutum, hæc qua ratione illi dicant nõ uidemus. Nam supra satis ostendimus, sacerdotem mandatum habere non tantum remittendi, sed & ligandi. Et si uerum est has satisfactiones humanitus tantum inuentas, quid est quod Cyprianus dixit, se in remittendis delictis plusquam oportet pœnæ delinquere? nimirum significans se leuiori satisfactione quàm euangelicum mandatũ de remittendis peccatis permittere uideatur, confitentes recipere solitũ. Idq; suggeren-

Chryso. homilia. 80

Augusti. in Ench. ca. 70

Cyprianũ in epist. ad Anthonianum.

Refelluntur aduersarii.

Satisfactiões ecclesiasticas nõ eẽ nũerãdas iter traditiones mere humanas.

Cyprian. ad Cornelium. papam.

te prompta ac plena dilectione. Quid quod euangelium postulat, ut euangelij preco pœnitentibus iniungat, ut faciant fructus dignos pœnitentiæ. Id uero miramur, quo modo illis in mentem uenerit ut dicerent satisfactionibus ecclesiasticis obrui opera uere bona, cum patres omnes satisfactiones (quas plurimis canonibus ut uocãt pœnitentialibus sunt complexi) tribus operibus quammaxime euangelicis contineri dicant. Nempe oratione, ieiunio, & eleemosyna. Et recte quidem. Nã cũ omne quod in mundo est, aut concupiscentia carnis, aut oculorũ sit, aut superbia uitæ, quis nõ uidet concupiscentiæ carnis, nulla re melius quam ieiunio concupiscentiæ oculorum (quæ auaritia est) quam eleemosyna, & fastui uitæ quã humili ac pia oratiõe mederi? Adde quod omnis fere peccator & in deum & in proximum, & in seipsum peccet. Oratione itaque quod in deũ cõmissum est. Eleemosyna, quod in proximum. Ieiunio, quod in seipsum peccatum est, quodammodo expiatur. Quod uero aiunt satisfactiones de quibus patres meminerunt apud deum nihil ualere, uel ad expiationem reliquiarum uel pœnarum pro delictis debitarum, sed tantum exempli causa imponi solitas, in hoc ex diametro cum patribus pugnantia dicunt, quemadmodum ex superioribus liquet. Deniq; demiramur quod putant satisfactiones, quæ hodie priuatim ac secreto imponuntur) nihil habere cum uetustis illis commune, perinde atque ueteribus nulla secreta satisfactio cognita fuerit, quum uel solus Augustinus idoneus testis sit, in ecclesia ueteri non solum publicam, sed & secretam satisfactionem in usu fuisse, scribens

Matth. 3.

Satisfactionibus nõ opa uere bona obruũtur, sed oĩum præcipua explentur.

Oratio: Ieiunium Eleemosina

1. Iohan. 2

Peccator, in deum, proximum, & seipsum peccat.

Prem suia satisfactiones apud deum nonnihil momẽti habere.

Veteris & nostræ ecclesiæ consensus.

Augu. de ecclesi. dog. capit. 53

Secreta satisfactio ueteri ecclesiæ nota.

in hæc uerba. Quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatũ communioni sociari, si uult non ad iudicium & condemnationem sui Eucharistiam percipere. Sed & (ut subijcit) secreta satisfactione solui mortalia crimina nõ negamus: Verum mutato prius seculari habitu & confesso religionis studio per uitæ correctionem, & iugi, immo perpetuo luctu, miserante deo, ita dumtaxat ut cõtraria pro his quæ pœnitet, agat. Meminit quoq; Leo priuatæ secessionis ad Rusticum Narboneñ. Episcopum:

Leo ad Rusti. Narboñ. episcopum.

Publica satisfactio ueteribus gratior & frequẽtior.

NOn ignoramus tamen apud ueteres satisfactionem publicam & frequentiorẽ & patribus gratiorem fuisse quam priuatam, quod interna satisfactio non facile innotesceret ecclesiæ præpositis. Proindeque eandẽ impositã etiã ijs, qui secreto essent maiora crimina cõfeßi, quẽadmodũ Sozomenes in ecclesiastica testatur historia, & nos supra diximus. At plane absurdum nobis apparet, ob id quod ecclesia indulgẽtius agẽs, seueritatem illã publicæ satisfactionis remiserit, idcirco etiã omnẽ satisfactionẽ iam prorsus plane abolitã esse oportere. Nam si sacerdos, spiritualis medicus censendus est, si apta remedia pro modo & conditione cuiusq; morbi adhibere, si inter soluendos & ligandos discernere debet, idq; ex mandato dei, plane desipit qui putat eũ debere pœnitenti, nulla prorsus imposita satisfactione præpropere manũ imponere. Potius docendum erat (quod huius tempestatis omniũ scelerũ lue corruptißime ratio quãmaxime postulabat) ut ad præscripta patrum (quoad

Sozomenes in tripartita historia lib. 9 cap. 35

Satisfactio i ecclesia non est abolita.

Veteres ritus quoad fieri potest reuocandi in usum.

fieri poßit) regredi anniteremur, q̄ ut magis adhuc laxatis habēnis ecclesiasticæ disciplinæ, ex pœnitentia rem plane ridiculā faceremus. Certe iucundū est uidere, quā fuerint patres in remedijs istis imponēdis solliciti, prudētes ac discreti. Non uno collyrio omniū oculos sanabāt, non eadē seueritate quælibet crimina expurgāda putarunt. Non eadē tēpora pœnitēdi qbuslibet statuebāt, nō omnes qui pœnitentiā recipiebāt in unā classem relegabant, nō eadē indulgētia in tēpore pœnitentiæ impositæ moderādo, erga quoslibet (citra omne discrimen affectus pœnitentiū) utebantur, sed grauiora crimina, acerbiori, duriori, ac diuturniori, leuiora uero mitiori ac breuiori pœnitentia uindicabant. Qui lapsi fuissent participes idolorū facti inter audientes cōstituebantur. Audiētes erant quibus tantū auditioni uerbi interesse licebat. Interesse autē, & eam ob causam ecclesiā ingredi atq; ibi usque ad missam catechumenorū permanēe qbuslibet siue gētilibus siue iudæis siue hæreticis pmittebatur. Sed Catechumini (q & audiētes dicebātur) post cōtionē manebant, donec sacerdos ad cōsecrationē. Eucharistiæ pgeret. Ergo ea pars missæ quæ canonē antecedit Missa cathecumenorum dicebatur, quemadmodum indicat Concilium Carthaginense quartū capi. LXXXIIII. Quod si qui in fœdißima crimina pruissent, ueluti qui cum pecoribus coitu miscentur, hi tanquam à dæmonibus correpti in classem Energumenorum relegabantur. Erant autem Energumeni, qui prius quidem sacris participarūt, sed postea in grauißimas tētatiōes incidētes, à dæmōibus uexabātur, dicti Energumnei q. terriculamē

Patrū diligētia ac prudētia.

Vide Conc. Anciranū & Nicæum. 1.

Audientes.

Conc. Aphr. 4. cap. ut epi qui c. 84. Catechumenti.

Concil. Ar. circa cap. 16

Energumeni

Dionys. Areopagita.

Conci. An. circa cap. 17

tis spiritum immundorum, ueluti tempestate quadam iactarentur. Posteaquam uero isti rei tempus constitutum uel inter audientes, uel inter Energumenos secundum delicti rationem complessent, in ordinem Pœnitentium (qui sacris quidem intererant, sed acerbantur à communione) recipiebantur, oratione tantum cum ecclesia communicaturi, dein sacramentis reconciliabantur, & communionem recipiebant, sed sine oblatiōe. Postremo perfectionem pœnitentiæ recipiebant, & quasi in integrum per manus in positionē restituebantur,. Idq; non aliter, q̄ uita ac conuersatione eorum toto illo tempore ꝑ præpositos ecclesiæ diligenter prius inspecta ꝑpensa ac considerata, quemadmodum ex antiquißimis concilijs præsertim primo illo Nicæno ac Ancirano uidere est. Deniq; in actione pœnitentia (ubi tale crimen commissum erat, ut is qui commiserat à Christi etiam corpore separaretur) non tam episcopi considerabant mensuram temporis quàm doloris, abbreuiantes interdum constitutæ pœnitentiæ tempus, si modo ardorem conuersionis in pœnitente considerassent. Refrigescente quoque subinde charitate constitutus est modus redimendi rigorem canonis pœnitentialis, nempe ut ieiunium redimeretur eleemosyna aut oratione, quemadmodum libri uetustissimi canonum pœnitentialium (qui apud nos seruantur) declarant, quæ est radix indulgentiarum pontificiarum, quæ nihil aliud sunt quam canonicarum satisfactionum condonationes aut redemptiones, illis temporibus magis congruentes, quum adhuc pœnitentiæ illæ canonicæ in ecclesia uisitatiores essent. Atque utinam eiuscemodi

Communicātes sed sine oblatione Perfectionē recipiētes.

Vide conci. Nicæ. & Anciranum. Augu. in Enchi. cap. 65

Modus redimēdi satisfactiones ecclesiasticas.

Radix indulgentiarū pōtificiarum.

modi

modi indulgentijs non fuissent abusi, qui eas dispẽsandas receperant. Iam eo deuentum est, ut uix ullus sit confessarius sacerdos, qui ueterum canonum ullam notitiam habeat, multominus ut ad earum normam satisfactionis modum imponat, nimirum hominum malitia ueterẽ seueritatem non sustinente, sed magis in omnem licẽtiam ruente. Vt autem seueritatem illam non reuocemus in usum (quod nec nostrum est, nec an expediat satis compertum habemus) hoc tamen à sacerdotibus confessarijs requirimus, ut diligenter considerata morbi radice, idoneum adhibeant medicamentum, uel indictionis ieiunij uel eleemosynæ, uel orationis, doceãtq; ex cap. 5. Matthæi confitentem, quo pacto ipsi ieiunandum, eleemosyna tam spiritualis q̃ corporalis indigenti impertienda ac danda. Denique quomodo orandum sit. Quod si fecerint illi, & uicißim pœnitentes in simplicitate cordis uerbo sacerdotis uice Christi fungentis obedierint, non dubium opus eorum futurũ deo bis gratũ, tum quod sit suapte natura pium, tum quod habeat obedientiã, (quæ omniũ uirtutũ mater & fons est) sibi coniunctã. Vnde quoq; cõsequitur eos nõ satis sibi cõstare qui putãt, tota pœnitentia pœnas tẽporales mitigari, his uero satisfactionibus ecclesiasticis nequaquã, quasi hæ nullam resipiant pietatem, cum alioqui pietatis plæne sint, si tamẽ per expertum magistrum adhibeantur.

Indulgentiarum abusus.

Imperitia sacerdotum.

Admonent sacerdotes confessarij officij sui.

Matth. 5

NEc minus displicẽt nobis, qui satisfactiões istas alio trahunt, aut eis plusq̃ oportet, tribuunt, ueluti qui in satisfastiones istas ẽt culpæ remißionem, aut mortis æternæ abolitionẽ transferũt, aut earũ respectu

Satisfactio q̃ rite geritur opus deo bis gratum.

Verus satisfactionum usus retinendus est.

Populus clare docendus de fine satisfactionis propitiatorie & ecclesiastice.

cætera bona opera, quæ deus præcepit, paruipēdūt. Singula enim singulis diserte tribuenda sunt, ac populus de fine utriusq; satisfactionis plane ac diligēter docēdus est ac instruendus. Satisfactio propitiatoria culpæ, & abolitoria æternæ pœnæ, soli Christo tribuenda est, quā tñ non applicat nobis, nisi per contrionem & fidē, & quæ ipse instituit sacramenta. Satissfactio uero canonica tantum medetur peccati reliquijs, & mitigat pœnā tpalē.

Satisfactio nostra ex beneficio Christi efficax.

Idq; nō ex dignitate sua, sed ex beneficio Christi, q opus suum à se præceptū præsertim obedientiā (quam suo uicario in re sibi mandata præstamus) coniunctā habēs in nobis agnoscit ac acceptat, si tñ nō pharisaico more, hoc est, tantū externæ, sed in spiritu & ueritate, hoc est, internæ scđm regulā euangelicā peragatur, dicimus itaq; his satisfactionibus mitigari atq; ēt purgari pœnas temporarias, modo tñ ex fide proficiscātur. Scimus interim pœnarum reseruationem neminem ad integrum nosse, nisi cui pater omne iudicium tradidit Christum Iesum, quamobrem pœnarū discußio et exactum iudicium deo relinquendum est nostrum aūt est citius peccatum emēdare & pœnitere, præterita lugere, futura cauere, & (ut ille ait) ueluti filios maternorum membrorum, ordine custodito à præpositis sacramentorum, nō secus atq; ab ipso Christo satisfactionis modū accipere, & cū bona fidutia expiande nos manentis pœnæ exoluere. Quæ de satisfactione atque adeo de tribus pœnitentiæ partibus dicta suffecerint. Qui plura desiderauerit, ueteres cōsulat quibus hæ tres partes quam cognitißime fuerūt. Adeo ut eius demum hoīs perfectam pœnitentiā pronū-

Iohan. 4

Cyp. de lapſ.

Iohan. 5

Aug. de medic. pœnitentiæ. c. 5

Chrysoſt.

tiarent, in cuius corde contritio, in ore confeßio, & in opere tota humilitas esset. Admonitum tñ lectorem uolumus singulas pœnitentiæ partes, interdũ generali nomine pœnitentiæ appellari. Contritionem enim, & confeßionem item, pœnitẽtiã uocamus, in quibus deus delet culpã, satisfactionẽ ẽt pœnitẽtiam uocamus, in qua deus remittit tpariam pœnã, q̃uis interim constet apud ipsos ueteres, satisfactionem illã publicã, paßim ac fere tantũ pœnitentiã, & pœnitentes tantũ qui publice pœniterẽt appellari solitos, qd' in ueterũ lectione retinendum est.

Singulæ partes pniæ pœnitentia dicũtur.

Vide collecta. Græcarũ Synodo c. 23. & Toleta. 1. c. 2

IAm ad pniæ species ueniendum. In primis itaq; pœnitentia in interiorẽ & exteriorẽ diuiditur. Interior etsi proprie in cõtritione sita sit, tñ docẽdi causa, quis haud inepte dixerit eandem ẽt tribus illis partibus suo modo cõstare, nempe cõtritione, nimirũ ueris illis ĩternis doloribus, cõfeßione, utiq; nõ externa, sed ĩterna illa agnitione peccati, q̃ magna fidutia accipiẽdæ miseri cordiæ erga deum peragitur, satisfactione uero, nimirũ syncero illo uoto deinceps nõ peccãdi sed uitã in melius cõmutandi. In hac interiori pœnitẽtia, si tñ idonea fuerit, iustificationẽ hoĩs fieri et p fidẽ à deo accipi cõstat.

Interior pœnitentia suo modo tribus partibus cõstat.

DE IVSTIFICATIONE HOMINIS.

ET quanquam supra ex penitißimis, ut speramus, fundamentis docuerimus, quo ordine ad iustificationem perueniatur, quomodo per deum in nobis fiat, quo pacto per fidem (non tamen sine spe &

charitate) accipiatur, & cui tribuenda sit. Nihilominus, quia hæc materia hac tempestate maiori contentionis q̃ pietatis studio, controuertitur. Idcirco annitemur ipsissimam ueritatem ex limpidissimis scripturæ fontibus altius eruere & ecclesiæ sententiam, quod in nobis est, illustriorem reddere. Arbitramur autem ecclesiæ sentẽtiam in hac tanta re eam solam esse cui apostolicarum scripturarum patrocinatur authoritas, cui patres subscribunt, quam uniuersa ecclesia cuiuslibet temporis comprobat, & quam omnes pij non tantum asserunt, sed & mente sentiunt, ac experiuntur ipsam ueritatem esse.

Ecclesiæ sententia q̃ existimanda sit.

Irenæus li. 4 con. hęre. ca. 63. & 45

Iustificatio duo complectitur.

VT autem ad rem ipsam accedamus, Iustificatio duo proprie complectitur nempe remissionem peccatorum & interioris mentis renouationem seu repurgationem. Nec repugnamus ut quis addat & tertium, nempe donationem uitæ æternæ, modo intelligat eam in nobis, per iustificationem & gratiam dei in hac uita magis inchoari, & spe accipi q̃ perfecte dari, expectandam tandem post mortẽ temporalem cum deus gloriam suam quã promisit in nobis reuelabit. Qui dicunt uerbum iustificari apud Hebræos uerbũ esse forense, & usurpari apud Paulũ hebraica consuetudine pro eo tantum, quod est acceptum reputari & non magis significare, impium seu iniustum gratuito dei munere non solũ à peccatis absolui, sed & intus regenerari, renouari, repurgari, piumq; & iustum effici, perinde atque, mentis seu uoluntatis innouatio ad iustificationis rationẽ proprie non pertineat, sed eandem potius subsequatur, ij no-

Verbum iustificari quid ꝓprie apud Paulũ significet.

Quorũdam sẽnia excutit.

bis neq; Pauli sententiam satis assecuti, neque patribus consentire uidentur. Vt interim sileamus rationem uocabuli, modo tñ proprie accipias aliud postulare: Quid enim est aliud iustificari q̃ iustũ effici seu iustitia indui ac adornari? et quid iustificati aliud q̃ iusti facti? Quod aũt existimant illi, Iustificari Paulo nihil aliud esse quã iustum pronuntiari seu haberi, ac si quis dicat, populus Romanus iustificauit Scipionẽ accusatum à Tribunis plebis, hoc est, iustum pronũtiauit, absoluit, approbauit, id nobis necdum satis probatur. Quin alia ratione, populus Romanus iustificauit Scipionem, alia deus iustificat peccatorem, etiã quod ad rationẽ uocabuli attinet, Populus enim Romanus iustificauit Scipionẽ, quod Scipionem quasi per calumniam accusatum ac ueluti innocentem absoluerit, iustum pronuntiauerit, atq; acta eius non tantum non resciderit, sed & approbauerit. In quẽ modum quotquot in foro per sententiam absoluũtur iustificantur. Nam cum rei neque conuicti neque confessi sunt, uel per calumniã accusati cõperiuntur, tum pronuntiant iudices, accusationẽ iniustam fuisse, proindeq; reos absoluẽdos fore. At deus remittens peccata longe secus nobiscum agit, non enim pronuntiat nos innocentes, nec ipsam legem accusantem nos, calumniæ arguit, nec acta nostra approbat, sed omnia cõtraria agit. Imprimis enim per legem nos de peccato conuincit, conuictos ad peccati confessionem adigit, confessos, peccatores pronuntiat, & ut tales damnat, quamuis postea conuictos confessos ac damnatos ad misericordiam suam in Christo exhibitam per fidem prouocantes ac recurren-

Augu. lib. de spũ & litera. Iustificari plus apud Paulum significat, quã iustum pronuntiari

Alia ratione absoluuntur rei in foro iudiciali a[illegible] in foro dei.

Roma. 2. 3

Ephe.2 Coloss.2 tes,contra sententiam quam paßi sumus gratuita cleme̅tia restituat,ut peccator reconciliatus magis sit confere̅dus ad sententiam passum & restitutum quam ad absolutu̅ in foro,quod absolutio qua peccator à delictis absoluitur nihil simile habeat cu̅ absolutione forensi. Iustificatio itaq;,nostra sententia,non in sola condonatione seu remißione peccatorum consistit,sed & iustitiam co̅plectitur qua deus remißis peccatis, insuper etiam ex malis bonos,hoc est ex impijs pios,& ex male uolentibus bene uolentes facit. Idque per donationem spiritus sancti, mentem & uoluntatem nostram transmutantis renouantis ac reformantis. Nam quis iustificatum dixerit eum,cui tantum sunt remissa peccata, non autem uoluntas etiam commutata, nempe ex mala facta bona? quemadmodum nemo seruum nequam,ob id tautum, q̃d ei indulgens dominus noxam clementer remiserit iustificatum dixerit,nisi is bonam quoque uoluntatem (qua posthac seruus non inutilis sed frugi esse contendat) ceperit. Quo fit,ut non satis nobis probetur,quod illi qui diuersum sentiunt, docent iustitiam dei imputatiuam à iustitia bonæ conscientiæ discernendam esse,quum, nostra sententia,eade̅ omnino sit iustitia,qua deus per spiritum sanctum cum iustificamur,utrumq;,nempe remißionem peccatorum & mentis renouationem per fidem operatur,non alia atq; alia.

Peccator reconciliatus ad instar habet sententiã passi & restitui.

Iustitia spũs.

Nemo iustificatur,nisi p̃ innouatione̅ uoluntatis.

Roma.5

Nobis ergo uidetur iustitiam dei imputatiuam à iustitia bonæ co̅scientiæ,quæ ex fide est no̅ esse discernendam. Verum secundum omnium ueterum sententiam potius discernendam esse dicimus, iustitiam dei

à iustitia humana, iustitiam fidei à iustitia legis, iustitiã bonæ conscientiæ à iustitia carnis seu externa, nouũ testamentum à ueteri, Euangelium *à lege, legem fidei à lege operum seu factorum, legem literæ à lege spiritus uitæ, legem seruitutis à lege libertatis, deniq; opera fidei ab operibus legis.* Tota *res in eo cõsistit si intelligamus quid differat* Euangelium *à lege, nouum testamentum à ueteri.* Aiunt *quidam, duas omnino esse scripturæ partes, legem, & promißionem reconciliationis,* Legem *eẽ doctrinam requirentem à nobis perfectam obedientiam erga deum, sed promißionem reconciliationis, quæ pollicetur remißionem peccatorũ gratis propter Christum (etsi obedientia non præstetur) eam proprie ac recte* Euangelium *dici, uocari quoque legem ubicunque præcepta leguntur, uel in libris ueteris testamenti uel noui, Itidem* Euangelium *uocari, ubicunque uel in libris ueteris testamenti uel noui hæc promißio reperitur.* Vt *autem isti non improbanda dicant, nobis tamen magis placet ueterum patrum & sententiam & ipsa propemodum uerba sequi, præsertim quod existimemus* Euangelium *seu nouum testamentum non omnino in promißione, sed magis in exhibitione, non solum remißionis peccatorum, sed & iustitiæ spiritalis (qua deus iustificat credentes) consistere.*

Quid differat euangelium a lege.

Quorundã sñia de scripturæ partibus.

Euangelium in exhibitione iustitiæ spiritalis consistit.

Beatus Augustinus *quum alibi sæpe, tum in libro de spiritu & litera ad* Marcellinũ, *uetus testamentũ à nouo sic discernit:* Vetus *(inquit) testamẽtum est doctrina præceptorũ seu mandatorũ, in qua foris docemur qd deus à nobis requirat.* Lex. *n. foris extra ho-*

Aug. de spiritu & lite.

Vetus testa.

doctrinam, extra hominem scriptam, quæ foris quidem ministratur, sed intus ex se sola, quoad spiritus dei innouans accesserit, non iustitiam, sed magis iram operatur, id est, terret, accusat, & damnat conscientiā nostrā, nec tollit, sed auget peccatum, quia ut sit magis perspicuū & ut plane appareat facit, immo prohibendo hominem carnalem, ad peccandum irritatiorem facit, suopte ingenio in uetitum nitentem. Propterea *& ministratio mortis, & ministratio damnationis appellata, nō quod legis intentio aut finis sit operari mortem, & cætera quæ diximus (est enim lex sancta & mandatum sanctum, iustum & bonum) sed tantum per occasionem,* Lex *enim uerā iustitiam proponit, & huc proprie tendit ut eam facientes, in ea uiuant. sed quia nemo illam facit, nec ipsa uirtutem faciendi tribuere potest, ut scilicet impleatur,* Idcir*co dicitur ministrare & adferre mortem, nō suo sed naturæ nostræ uitio, quæ per legē cognoscens peccatum, et non inueniēs in lege, hoc est, in sola legis doctrina, remedium quo peccatū aboleat, & abolito peccato, peccare desinat, et ad bonū afficiatur, idcirco peccato occiditur.* Et *quoniam sic se habet ratio testamenti seu legis ueteris, modo per se sumatur, facile est intelligere quur dicatur, lex literæ, lex operū seu factorū, lex seruitutis, et quur opera legis dicuntur iustitia carnis.* Nam *litera significat doctrinā, quæ non uiuit in corde, & quæ nihil aliud est (nisi tamen spiritus accedat) q̄ litera mortua.* Item, *lex seruitutis seu timoris dicitur, quod timore pœnæ, non amore iustitiæ (quā tamen lex requirit) à peccando coerceat.* Et *lex operū seu factorū appelatur,*

Roma. 4 — Lex irā operatur.
2. Corinth. 3
Roma. 7
Leuiti. 18
Roma. 10
Philip. 3
Veteris test. varia nomina.
Litera.
Lex seruitutis seu timoris.
Lex operū seu factorū.

Iustificantes seipsos. Roma. 1 — *quia facta & opera requirit quorum tamen faciendorum non præstat uirtutem. Et qui suis uiribus legi satisfacere se simulant aut gloriantur, hi dicuntur se ex lege operum aut factorum iustificare et sibi propriã iustitiam constituere uelle, quæ tamen neminem iustificare nec opera reuera bona producere potest.* Iustitia carnis. *Deniq; iustitia carnis dicitur, quia spiritu cor innouante ac uiuificante caret.* Caro quid. Gene. 6 Iohan. 3 *Caro enim in scripturis ueterẽ hominẽ significat nundum spiritu dei renouatũ, quemadmodum Iohannis tertio dicitur; Quod natũ est ex carne, caro est.* Vetus testamentũ quur. *Postremo, hæc lex propterea uetus testamentũ dicitur, quia ueteris hominis noxa per literam iubentem & minantem non sanatur, quemadmodum Apostulus dixit; Non in uetustate literæ sed in nouitate spiritus.*

Nouũ testa. duo complectitur. — *E Contrario, nouũ testamentũ duo complectitur. Primo promißionẽ gratuitæ remißionis peccatorum per Christum. Secundo interiorem hominis renouationẽ, quæ ẽ lex nõ extrinsecus in tabulis lapideis seu chartis papiraceis, sed diuinitus scripta in cordibus per spiritũ sanctũ, qui digitus dei appellatur, atq; adeo propter nihil aliud est q̃ ipsa præsentia spiritus sancti.* 2. Corin. 3 Aug. de spiritu & lit. c. 21 Euãg. iũ nouum test. dicitur. *Dicitur aũt Euangeliũ nouũ testamẽtũ, quia p doctrinã euangelicã hæc promißio remißionis peccatorũ et renouationis interioris hominis per Christum credentibus annuntiatur, unde non ab re Paulus euangeliũ appellat uirtutẽ & iustitiam dei, ad salutẽ omni credẽti, hoc est, salutẽ omni credẽti afferentẽ.* Vide Amb. in epi. ad Roman. c. 1 Roma. 1 Argu. de spirit. et lit. c. 11 Iustitia dei. lib. dem. c. 32 *Hæc est iustitia quæ in testamento ueteri uelata, in nouo reuelatur, q̃ ideo iustitia dei dicitur, qđ deus eam impertiẽdo iustos facit, queadmodum*

modum salus domini appellatur, qua nos saluos facit, & charitas dei non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Ergo *testamentum uetus non distat eoipso à testamento nouo, quod testamentum uetus à mose & prophetis, nouum uero ab* Euangelistis *& apostolis scriptum acceperimus.* Nam *& in libris ueteris testamenti testamentū nouum licet olim uelatum nunc uero p* Christum *reuelatum continetur.* Nec *eo differt quod aliud iubeat lex uetus, aliud postulet lex noua nam idem omnino iubent.* Nec *eo ipso quod lex iubeat & minetur.* Euangeliū *uero tantū promittat gratuitā remissionem peccatorū per Christum etiā indignis, & legi nō satisfacientibus sed proprie eo differunt, quod uetus testamentum sit doctrina extra hominem scripta quæ infirmitatem nostrā nobis tantum ostendit non etiam tollit, atque eoipso indicat nobis necessarium esse ut ad gratiā redēptoris per fidem confugiamus.* Nouum *uero testamentū sit doctrina non foris scripta uel pronūciata, sed potius interna & uiua, quæ per spiritum sanctum scribitur in cordibus nostris, qua ille menti nostræ persuadet non tantum nos accipere remissionem peccatorum per* Christum *per fidem, sed simul etiam mentem & uoluntatem nostram uiuificat & immutat de mala bonam faciendo, ut iam non timore uel respectu legis, sed magis amore iustitiæ per spiritum sanctum indito, quod bonum est faciat, factura etiam posthac & si nulla lex externa iuberet, quæ ꝓprie iustitia fidei appellatur. Tū qđ remissio peccatorū propter Christū, et renouatio spiritus sancti nō aliter accipiātur q̄ p fidem in Christum,*

Salus domini.
Charitas dei
Quo discernatur testamentum uetus a nouo.
Roma. 1
2. Corinth. 3
Hebræo. 8
De spiritu et litera cap. 13
Ibidem ca. 9
Lex est iudex seu uehiculū quo ad Christum ꝑducamur.
2. Corin. 3
Nouum testamentum est lex uiua hominem immutans.
Iustitia fidei cur sic dicta.

Rom. 5 Ephes. 4 *cuius spiritu & peccatis absoluimur, & spiritu mētis nostræ renouamur, ut iam dei uoluntatem adiutore spi-*

Vide Augu. de spiritu & lit. ca. 12. 19. 24. *ritu facere incipiamus.* Tum quia credimus quicquid bo*ni affectus & operis in nobis sentimus, id non ex nobis, sed ex dei beneficio propter Christum in nos profectum esse, unde deo ea pietate (qua solus colendus est) gratias agamus.* Hoc autem ueteris & noui testamenti discri*men non sunt patres primum cōmenti sed euidentißime*

Hierem. 31 *id Hieremias propheta cap. xxxi. ostendit.* Ecce (inquit) *dies ueniunt dicit dominus, & cōsummabo super domū Israel testamentum nouum, non secundū testamētū quod feci patribus eorum id die qua apprehendi manum eorū ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, & ego neglexi eos dicit dominus. Quia hoc testamentum est, quod ordinabo domui Israel, post illos dies dicit dominus, dabo leges meas in cor illorū, & in mente eorum scribā eas, & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum, & nō docebit unusquisq; ciuē suum, & unusquisq; fratrē suū, dicens, Cognosce dominū, quia omnes cognoscent me à minore usq; ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor ultra.* Quid *apertius dicere potuit propheta ad discernendum testa-*

Vetus testamētū nō ex tempore vetus vocatur. *mentum nouum à ueteri?* Vetus *appellat nō ex tempore, sed magis ex affectu, nempe quod etsi uoluntatē dei ostē derit, non tamen ui sua ueteris hominis noxam abstulerit, nec hominem ad legis impletionem idoneum fecerit, aut innouarit.* Hoc enim est quod dixit propheta: Quia

Hierem. Virtute legis non accipi- *ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, non enim*

ſimul cum lege: hoc eſt, uirtute legis: bonam quoq; uolũtatem (qua ſola lex fit) acceperunt. Et idcirco (inquit) *conſummabo ſuper domũ Iſrael teſtamentum nouũ, teſtamentum utiq; conſummatum quo lex impleatur, quod promiſſione & exhibitione propitiationis & remiſſionis peccatorum, necnõ uiua doctrina, ſeu (ut Apoſtolus ait) doctrina ſpiritus, per ſpiritũ ſanctum intus in corde ſcripta ac mentem & uolnntatem illuminante, immutante ac uiuificante conſtare dicit.* Vide uero q̃ pulchre Paulus *(hanc prophetiã intuens atq; explicãs) hoc ipſum deoceat. ij. Corin. iij. ubi ſic ait:* Manifeſtati quoniã epiſtola eſtis Chriſti miniſtrata à nobis, & ſcripta non atramento, *ſed ſpiritu dei uiui, nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.* Et ut doceat hoc in nobis *agi non uiribus noſtris, aut propter noſtram dignitatẽ, ſed mero dei beneficio remittentis nobis peccata p Chriſtum, ac bonã inſuper uoluntatẽ ingenerãtis per fidẽ, ſubiungit,* Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad *deum, nõ q. ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos nõ fecit miniſtros noui teſtamenti, nõ litera, ſed ſpiritu. Litera. n. occidit, ſpiritus autẽ uiuificat.* Quũ *itaque quæritur, quid ſit* Euangeliũ, *non aliud reſpõdendum eſt q̃ q. ſit proprie non illa ſcriptura mortua, quam nobis apoſtoli memoriæ cauſa reliquerunt (nam & eadem ſi literã tantum ſpectes mortua eſt) ſed ſit uiua illa doctrina quæ menti noſtræ recõciliationẽ propter Chriſtum, hoc eſt pacẽ erga deum, inſuper bonã uoluntatẽ ex dei beneficio annuntiat, nuntiũ ſane lõge optimũ ac læ-*

tur bona voluntas.

1. Corinth: 2

Locus prophetæ p Paulum explicatus.

2. Corinth. 3

Ibidem.

Quid ſit euãgelium proprie.

Lucæ.2 Vide Chryſ. in epiſto. ad Coloſſ. Theophylactum in Lucam.c.2

tißimum. In hunc modum angeli, natiuitatem dominicã paſtoribus annuntiantes. Euangelium deſcripſerunt, Gloria (inquiunt) in excelſis deo, & in terris pax hominibus bonæ uoluntatis, ſeu ut græca exemplaria habent, in hominibus bona uoluntas, In primis gloriam uni deo tribuunt, idq; in altißimis, quod illi ſoli gloria debeatur, cuius ſolius beneficio natus eſt nobis ſaluator mundi. Deinde annuntiant hominibus pacẽ, Nunc, inquiunt, pax in terra facta eſt, quia humana natura recõciliata eſt deo per Christum, in quo gratis remittuntur peccata. Et in hominibus bona uoluntas, hoc eſt, in hominibus facta eſt dei beneficio bonus affectus, quẽ prius in hominibus nõ habuit. Et ut Theophylactus ait: Refocillatus eſt deus nũc & bene habitus in hominibus, nimirum quod per Chriſtum reconciliati & uoluntate conglutinati ſumus deo, & uniti illi uerbo incarnato.

Theophyl. in Lucam.

Euãgeliũ habet uaria nomina. Lex ſeu iuſtitia ſpiritus. Roma.8 Lex fidei. Roma.3 Lex libertatis. 2.Corin.3

EX his facile deprehendi poteſt, quur nouũ teſtamentum ſeu Euangeliũ, dicatur lex ſpiritus, lex fidei, lex libertatis, iuſtitia dei, ſeu iuſtitia ſpiritus, Nã ideo lex ſeu iuſtitia ſpiritus dicitur, quia hãc efficaciter ſpiritus gignit in nobis. Lex fidei, quia hæc recõciliatio et renouatio, fide in Chriſtũ accipiuntur, non aũt debẽtur aut tribuũtur operibus noſtris externis, quæ legis appellantur, Lex libertatis, quia non ſolũ docet nos intus quid faciamus, ſed etiã uoluntatẽ innouando liberat, ut iã non tanquã ſerua legis ex timore, ſed ſuapte ſponte ac libere bonũ operetur. In quã ſententiã dixit Apoſtolus: Non enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore, ſed acce piſtis ſpiritũ adoptiõis filiorũ dei. Item, Dominus ſpi-

Roma.8 2.Corin.3 Galat.5:

ritus est, ubi autē spiritus, ibi libertas. Et alibi ait, Nos uocatos in libertatem, non ut libertatem in occasionem carni demus, sed ut per charitatē inuicē seruiamus. Qui dicunt legem fidei nihil aliud significare q̃ fidē, ac merā fiduciā misericordiæ propter Christū, non etiā hanc internam innouationem, quæ proprie est lex scripta in cordibus, & lex spiritus uitæ, uiderint quomodo ipsi suam sententiam tueantur. Ex prædictis etiā consequitur, non oportere nos fidē seu iustitiam fidei ab operibus fidei discernere, sed tantū ab operibus legis, quæ fiunt in nō renouatis sine spiritu. Nam quid tandē est aliud iustitia fidei, q̃ ipsißima illa & intus in mēte uiuentia fidei opera? nempe fidere de dei misericordia per Chrstū, remißionem peccatorum propter Christum per fidem apprehēdere, accipere ac uelle. Itidem, deo uoluntatē nostrā immutanti assentiri, audire quid in nobis loquatur dominus deus, hoc est, ab operibus nostris cessare, & dei ductibus summo conatu obsequi, et quicquid deus in nobis facit, deo tribuere. Quæ quidem opera quū spiritus intus in nobis operatur, postea etiam prodeunt in externū opus, quod iustitiæ fidei internæ testimonium est.

Lex fidei qd. *Roma. 8* *Lex fidei ab opibus fidei nō est discernenda.* *Amb. in epi. ad Rom. ca. 1. &c. 3. utrobique in uerbum iustitia, &c.* *Psalm. 84* *Matth. 7*

His præmißis, de iustificatiōe sic simplicißime ac planißime dicimus, Euāgeliū initio utitur ministerio legis, Christus præcursore Iohanne, arguit .n. pctā terrefacit consciam, ad pœnitentiā adigit, docet nos d'infirmitate nostra, indicat nobis opus esse ꝑpitiatore Christo, propter quē datur nobis remißio peccatorū. Postea ministerio legis uelut interquiescente, accedit fiducia, quam mens contrita & humiliata capit ex promißione.

Sentētia catholica de iustificatione. *Matth. 3* *Iohan. 1* *Actorū. 10* *Fiducia.* *Actorum. 2*

Roma. 5 Euangelij, & qua se erigit credens sibi remitti peccata gratis propter Christum, quod quũ fit, simul donatur spiritus sanctus per quem diffunditur charitas dei in cordibus nostris, qua renouatur uoluntas & libera efficitur à legis seruitute, ac ita demũ iustificatur homo, & inchoat uitam nouã atq; adeo æternã, idq; per fidẽ in Christum, qua tanq̃ instrumento remißio peccatorũ & renouatio interioris hoĩs & uita accipiuntur, habentur ac retinentur. Hæc doctrina est plane apostolica, quam & patres & tota ecclesia semper est amplexa. Coniungimus autẽ in iustificatione hæc duo, nempe remißionem peccatorũ, & renouationem interiorẽ uolũtatis, authoritate scripturæ freti, quæ hæc duo semper copulat. Nõ enim ut iustificeris, tantũ exuendus est uetus homo, sed & induendus nouus, qui secundũ deũ creatus est in iustitia & sanctitate ueritatis. Non tantum uetus Adam eijciendus est. sed Christus ẽt complectendus. Non tantũ peccato moriendũ est, sed noua etiam uita concipienda, Non tãtum liberari nos oportet à peccato, sed ẽt seruos fieri iustitiæ deo, Non tantum oportet nos cõmori Christo, hoc est, defungi peccatis, sed ẽt in Christo resurgere. Nec dubium, Paulum & cæteros apostolos ut ostenderent, in quibus iustificatio hominis sita esset, remißionẽ peccatorum ad mortem: interiorem autem renouationẽ, quæ fit per infusionem charitatis, atque adeo ipsam iustificationem ad resurrectionẽ Christi retulisse: Iesus Christus (inquit) traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram. Mysterio enim dominicæ mortis uitæ nostræ ueteris occasus et iniqui-

Rom. 6. 7. 8.

Roma. 6

Roma. 3

Fides instrumentum iustificationis.

Ephe. 4

Roma. 6

Roma. 7, 8

Roma. 6

Roma. 1; 4

1. Corin. 15

1. Petri. 1

Actorum. 13

tatis

tatis abolitio, Resurrectionis uero, exortus uitæ nouæ & iustitiæ renouatio demonstrata sunt, Vtraq; aūt per fidem in Christum accipiuntur, nam ea nos Christo copulat ac coniungit, nosq; cōiunctos spiritus ille fidei meritorum & bonorum Christi participes facit, ut qd' nobis adhuc deesse senserimus, à Christo per fidem mutuemus, ut dicere simul poßimus. Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Et, Mihi uiuere Christus est. In quā sententiam apud eundem Apostolū dictum est, Christum habitare in cordibus nostris per fidē. Et alibi: Christum nobis factū esse sapientiam à deo & iustitiā & sanctificationem & redemptionē, q̃ Christus hæc omnia nobis per fidem fiat, Nam quum spūs noster spiritui Christi p̄ fidem adhæret, fit unus spūs cum eo, & quicquid est in Christo, nobis in Christum credentibus secundū fidei nostræ rationem & modū cōicatur. Qui enim proprium filium dedit, q̃uo non omnia simul cum illo donauit? Hic est thesaurus ille quem habemus in uasis fictilibus, ut sit eminentia uirtutis dei, & non ex nobis, hoc est, indumentum illud iustitiæ fidei, quo nolumus expoliari, sed superuestiri ut absorbeatur quod mortale est à uita, hoc est, pignus illud spiritus quod nobis dedit deus, qui nos ī hocipsum efficit & Christum (qui nō nouerat peccatū) pro nobis peccatū fecit, ut nos efficeremur iustitia dei in ipso. Deniq; hæc est illa regeneratio, renascentia & renouatio nostra, sine qua nemo potest uidere regnū dei.

Mysterium dominicæ mortis.

Gala. 6
Philip. 1
2. Corin. 4
Gala. 2
1. Corin. 1
1. Corin. 6
Roma. 8
2. Corin. 4. 5
Roma. 8
2. Corin. 5
Gala. 4
2. Corin. 5
Gala. 3
Iohan. 3

NE uero scripturā, ubiq; duo hæc (nempe remissionem peccatorum, & renouationem mentis) in iustificatione hominis copulantem, alio detorqueas,

Patrum consensus.

Populus clare docendus de fine satisfactionis propitiatorie & ecclesiastice.

cætera bona opera, quæ deus præcepit, paruipēdūt. Singula enim singulis diserte tribuenda sunt, ac populus de fine utriusq; satisfactionis plane ac diligēter docēdus est ac instruendus. Satisfactio propitiatoria culpæ, & abolitoria æternæ pœnæ, soli Christo tribuenda est, quā tñ non applicat nobis, nisi per contrionem & fidē, & quæ ipse instituit sacramenta. Satisfactio uero canonica tantum medetur peccati reliquijs, & mitigat pœnā tpalē.

Satisfactio nostra ex beneficio Christi efficax.

Idq; nō ex dignitate sua, sed ex beneficio Christi, q opus suum à se præceptū præsertim obedientiā (quam suo uicario in re sibi mandata præstamus) coniunctā habēs in nobis agnoscit ac acceptat, si tñ nō pharisaico more, hoc est, tantū externæ, sed in spiritu & ueritate, hoc est, internæ scđm regulā euangelicā peragatur, dicimus itaq; his satisfactionibus mitigari atq; ēt purgari pœnas temporarias, modo tñ ex fide proficiscātur. Scimus interim pœnarum reseruationem neminem ad integrum nosse, nisi cui pater omne iudicium tradidit Christum Iesum, quamobrem pœnarū discußio et exactum iudicium deo relinquendum est nostrum aūt est citius peccatum emēdare & pœnitere, præterita lugere, futura cauere, & (ut ille ait) ueluti filios maternorum membrorum, ordine custodito à præpositis sacramentorum, nō secus atq; ab ipso Christo satisfactionis modū accipere, & cū bona fidutia expiande nos manentis pœnæ exoluere. Quæ de satisfactione atque adeo de tribus pœnitentiæ partibus dicta suffecerint. Qui plura desiderauerit, ueteres cōsulat quibus hæ tres partes quam cognitißime fuerūt. Adeo ut eius demum hoīs perfectam pœnitentiā pronū-

Iohan. 4

Cyp. de lapſ.

Iohan. 5

Aug. de medic. pœnitentiæ. c. 5

Chryſoſt.

tiarent, in cuius corde contritio, in ore confeßio, & in opere tota humilitas esset. Admonitum tñ lectorem uolumus singulas pœnitentiæ partes, interdũ generali nomine pœnitentiæ appellari. Contritionem enim, & confeßionem item, pœnitẽtiã uocamus, in quibus deus delet culpã, satisfactionẽ ẽt pœnitẽtiam uocamus, in qua deus remittit tpariam pœnã, q̃uis interim constet apud ipsos ueteres, satisfactionem illã publicã, paßim ac fere tantũ pœnitentiã, & pœnitentes tantũ qui publice pœniterẽt appellari solitos, qd' in ueterũ lectione retinendum est.

Singulæ partes pniæ pœnitentia dicũtur.

Vide collecta. Græcarũ Synod o.c. 23. & Toleta.1.c.2

IAm ad pniæ species ueniendum. In primus itaq; pœnitentia in interiorẽ & exteriorẽ diuiditur. Interior etsi proprie in cõtritione sita sit, tñ docẽdi causa, quis haud inepte dixerit eandem ẽt tribus illis partibus suo modo cõstare, nempe cõtritione, nimirũ ueris illis ĩternis doloribus, cõfeßione, utiq; nõ externa, sed ĩterna illa agnitione peccati, q̃ magna fidutia accipiẽdæ misericordiæ erga deum peragitur, satisfactione uero, nimirũ syncero illo uoto deinceps nõ peccãdi sed uitã in melius cõmutandi. In hac interiori pœnitẽtia, si tñ idonea fuerit, iustificationẽ hoĩs fieri et ꝑ fidẽ à deo accipi cõstat.

Interior pœnitentia suo modo tribus partibus cõstat.

DE IVSTIFICATIONE HOMINIS.

ET quanquam supra ex penitißimis, ut speramus, fundamentis docuerimus, quo ordine ad iustificationem perueniatur, quomodo per deum in nobis fiat, quo pacto per fidem (non tamen sine spe &

charitate) accipiatur, & cui tribuenda sit. Nihilominus, quia hæc materia hac tempestate maiori contentionis q̃ pietatis studio, controuertitur. Idcirco annitemur ipsissimam ueritatem ex limpidissimis scripturæ fontibus altius eruere & ecclesiæ sententiam, quod in nobis est, illustriorem reddere. Arbitramur autem ecclesiæ sentẽtiam in hac tanta re eam solam esse cui apostolicarum scripturarum patrocinatur authoritas, cui patres subscribunt, quam uniuersa ecclesia cuiuslibet temporis comprobat, & quam omnes pij non tantum asserunt, sed & mente sentiunt, ac experiuntur ipsam ueritatem esse.

Ecclesiæ sententia q̃ existimanda sit.

Irenæus li. 4 con. hære. ca. 63. & 45

Iustificatio. duo complectitur;

VT autem ad rem ipsam accedamus, Iustificatio duo proprie complectitur nempe remissionem peccatorum & interioris mentis renouationem seu repurgationem. Nec repugnamus ut quis addat & tertium, nempe donationem uitæ æternæ, modo intelligat eam in nobis, per iustificationem & gratiam dei in hac uita magis inchoari, & spe accipi q̃ perfecte dari, expectandam tandem post mortẽ temporalem cum deus gloriam suam quã promisit in nobis reuelabit. Qui dicunt uerbum iustificari apud Hebræos uerbũ esse forense, & usurpari apud Paulũ hebraica consuetudine pro eo tantum, quod est acceptum reputari & non magis significare, impium seu iniustum gratuito dei munere non solũ à peccatis absolui, sed & intus regenerari, renouari, repurgari, piumq; & iustum effici, perinde atque mentis seu uoluntatis innouatio ad iustificationis rationẽ proprie non pertineat, sed eandem potius subsequatur, ij no

Verbum iustificari quid ꝓprie apud Paulũ significet.

Quorũdam somnia excutit.

bis neq; Pauli ſententiam ſatis aſſecuti, neque patribus conſentire uidentur. Vt interim ſileamus rationem uocabuli, modo tñ proprie accipias aliud poſtulare: Quid enim eſt aliud iuſtificari q̃ iuſtũ effici ſeu iuſtitia indui ac adornari? et quid iuſtificati aliud q̃ iuſti facti? Quod aũt exiſtimant illi, Iuſtificari Paulo nihil aliud eſſe quã iuſtum pronuntiari ſeu haberi, ac ſi quis dicat, populus Romanus iuſtificauit Scipionẽ accuſatum à Tribunis plebis, hoc eſt, iuſtum pronũtiauit, abſoluit, approbauit, id nobis necdum ſatis probatur. Quin alia ratione, populus Romanus iuſtificauit Scipionem, alia deus iuſtificat peccatorem, etiã quod ad rationẽ uocabuli attinet, Populus enim Romanus iuſtificauit Scipionẽ, quod Scipionem quaſi per calumniam accuſatum ac ueluti innocentem abſoluerit, iuſtum pronuntiauerit, atq; acta eius non tantum non reſciderit. ſed & approbauerit. In quẽ modum quotquot in foro per ſententiam abſoluũtur iuſtificantur. Nam cum rei neque conuicti neque confeſſi ſunt, uel per calumniã accuſati cõperiuntur, tum pronuntiant iudices, accuſationẽ iniuſtam fuiſſe, proindeq; reos abſoluẽdos fore. At deus remittens peccata longe ſecus nobiſcum agit, non enim pronuntiat nos innocentes, nec ipſam legem accuſantem nos, calumniæ arguit, nec acta noſtra approbat, ſed omnia cõtraria agit. Imprimis enim per legem nos de peccato conuincit, conuictos ad peccati confeſſionem adigit, confeſſos, peccatores pronuntiat, & ut tales damnat, quamuis poſtea conuictos confeſſos ac damnatos ad miſericordiam ſuam in Chriſto exhibitam per fidem prouocantes ac recurren-

Augu. lib. de ſpũ & litera. Iuſtificari. plus apud Paulum ſignificat, quã iuſtum pronuntiari

Alia ratione abſoluuntur rei in foro iudiciali a'r in foro dei.

Roma. 2. 3

Ephe.2 Coloss.2 tes, contra sententiam quam passi sumus gratuita clemē
Peccator reconciliatus ad instar habet sententiā passi & restitui. tia restituat, ut peccator reconciliatus magis sit conferē dus ad sententiam passum & restitutum quam ad absolutū in foro, quod absolutio qua peccator à delictis absoluitur nihil simile habeat cū absolutione forensi. Iustificatio itaq;, nostra sententia, non in sola condonatione seu remissione peccatorum consistit, sed & iustitiam cō plectitur qua deus remissis peccatis, insuper etiam ex malis bonos, hoc est ex impijs pios, & ex male uolentibus bene uolentes facit. Idque per donationem spiritus
Iustitia spūs. sancti, mentem & uoluntatem nostram transmutantis
Nemo iustificatur, nisi p innouationē uoluntatis. renouantis ac reformantis. Nam quis iustificatum dixerit eum, cui tantum sunt remissa peccata, non autem uoluntas etiam commutata, nempe ex mala facta bona? quemadmodum nemo seruum nequam, ob id tantum, qđ ei indulgens dominus noxam clementer remiserit iustificatum dixerit, nisi is bonam quoque uoluntatem (qua posthac seruus non inutilis sed frugi esse contendat) ceperit. Quo fit, ut non satis nobis probetur, quod illi qui diuersum sentiunt, docent iustitiam dei imputatiuam à iustitia bonæ conscientiæ discernendam esse, quum, nostra sententia, eadē omnino sit iustitia, qua deus per spiritum sanctum cum iustificamur, utrumq;, nempe remis-
Roma.5 sionem peccatorum & mentis renouationem per fidem operatur, non alia atq; alia.

Nobis ergo uidetur iustitiam dei imputatiuam à iustitia bonæ cōscientiæ, quæ ex fide est nō esse discernendam. Verum secundum omnium ueterum sententiam potius discernendam esse dicimus, iustitiam dei

à iustitia humana, iustitiam fidei à iustitia legis, iustitiā bonæ conscientiæ à iustitia carnis seu externa, nouū testamentum à ueteri, Euangelium à lege, legem fidei à lege operum seu factorum, legem literæ à lege spiritus uitæ, legem seruitutis à lege libertatis, deniq; opera fidei ab operibus legis. Tota res in eo cōsistit si intelligamus quid differat Euangelium à lege, nouum testamentum à ueteri. Aiunt quidam, duas omnino esse scripturæ partes, legem, & promißionem reconciliationis, Legem eē doctrinam requirentem à nobis perfectam obedientiam erga deum, sed promißionem reconciliationis, quæ pollicetur remißionem peccatorū gratis propter Christum (etsi obedientia non præstetur) eam proprie ac recte Euangelium dici, uocari quoque legem ubicunque præcepta leguntur, uel in libris ueteris testamenti uel noui, Itidem Euangelium uocari, ubicunque uel in libris ueteris testamenti uel noui hæc promißio reperitur. Vt autem isti non improbanda dicant, nobis tamen magis placet ueterum patrum & sententiam & ipsa propemodum uerba sequi, præsertim quod existimemus Euangelium seu nouum testamentum non omnino in promißione, sed magis in exhibitione, non solum remißionis peccatorum, sed & iustitiæ spiritalis (qua deus iustificat credentes) consistere.

Quid differat euangelium a lege.

Quorundā sentētia de scripturæ partibus.

Euangelium in exhibitione iustitiæ spiritalis consistit.

Beatus Augustinus quum alibi sæpe, tum in libro de spiritu & litera ad Marcellinū, uetus testamentū à nouo sic discernit: *Vetus (inquit) testamētum est doctrina præceptorū seu mandatorū, in qua foris docemur qd deus à nobis requirat. Lex .n. foris extra ho-*

Aug. de spiritu & lite.

Vetus testa.

doctrinam, extra hominem scriptam, quæ foris quidem ministratur, sed intus ex se sola, quoad spiritus dei innouans accesserit, non iustitiam, sed magis iram operatur, id est, terret, accusat, & damnat conscientiã nostrã, nec tollit, sed auget peccatum, quia ut sit magis perspicuũ & ut plane appareat facit, immo prohibendo hominem carnalem, ad peccandum irritatiorem facit. suopte ingenio in uetitum nitentem. Propterea & ministratio mortis, & ministratio damnationis appellata, nõ quod legis intentio aut finis sit operari mortem, & cætera quæ diximus (est enim lex sancta & mandatum sanctum, iustum & bonum) sed tantum per occasionem, Lex enim uerã iustitiam proponit, & huc proprie tendit ut eam facientes, in ea uiuant. sed quia nemo illam facit, nec ipsa uirtutem faciendi tribuere potest, ut scilicet impleatur, Idcirco dicitur ministrare & adferre mortem, nõ suo sed naturæ nostræ uitio, quæ per legẽ cognoscens peccatum, et non inueniẽs in lege, hoc est, in sola legis doctrina, remedium quo peccatũ aboleat, & abolito peccato, peccare desinat, et ad bonũ afficiatur, idcirco peccato occiditur. Et quoniam sic se habet ratio testamenti seu legis ueteris, modo per se sumatur, facile est intelligere quur dicatur, lex literæ, lex operũ seu factorũ, lex seruitutis, et quur opera legis dicuntur iustitia carnis. Nam litera significat doctrinã, quæ non uiuit in corde, & quæ nihil aliud est (nisi tamen spiritus accedat) q̃ litera mortua. Item, lex seruitutis seu timoris dicitur, quod timore pœnæ, non amore iustitiæ (quã tamen lex requirit) à peccando coerceat. Et lex operũ seu factorũ appelatur,

Roma. 4
Lex irã operatur.
2. Corinth. 3
Roma. 7
Leuiti. 18
Roma. 10
Philip. 3
Veteris testa. varia noia.
Litera.
Lex seruitutis seu timoris.
Lex operũ seu factorũ.

Iustificantes seipsos. Roma. 1 quia facta & opera requirit quorum tamen faciendorum non præstat uirtutem. Et qui suis uiribus legi satisfacere se simulant aut gloriantur, hi dicuntur se ex lege operum aut factorum iustificare et sibi propriã iustitiam constituere uelle, quæ tamen neminem iustificare nec opera reuera bona producere potest. Iustitia carnis. Deniq; iustitia carnis dicitur, quia spiritu cor innouante ac uiuificante caret. Caro quid. Gene. 6 Iohan. 3 Caro enim in scripturis ueterẽ hominẽ significat nundum spiritu dei renouatũ, quemadmodum Iohannis tertio dicitur; Quod natũ est ex carne, caro est. Vetus testamentũ quur. Postremo, hæc lex propterea uetus testamentũ dicitur, quia ueteris hominis noxa per literam iubentem & minantem non sanatur, quemadmodum Apostulus dixit; Non in uetustate literæ sed in nouitate spiritus.

Nouũ testa. duo complectitur. E Contrario, nouũ testamentũ duo complectitur. Primo promißionẽ gratuitæ remißionis peccatorum per Christum. 2. Corin. 3 Aug. de spũ i tu & lit. c. 21 Secundo interiorem hominis renouationẽ, quæ ẽ lex nõ extrinsecus in tabulis lapideis Euãg. liũ nouum test. dicitur. seu chartis papiraceis, sed diuinitus scripta in cordibus per spiritũ sanctũ, qui digitus dei appellatur, atq; adeo propter nihil aliud est q̃ ipsa præsentia spiritus sancti. Vide Amb. in epi. ad Roman. c. 1 Dicitur aũt Euangeliũ nouũ testamẽtũ, quia p doctrinã euangelicã hæc promißio remißionis peccatorũ et renouationis interioris hominis per Christum credentibus Roma. 1 annuntiatur, unde non ab re Paulus euangeliũ appellat uirtutẽ & iustitiam dei, ad salutẽ omni credẽti, hoc est, Argu. de spiritu et lit. c. 11 salutẽ omni credẽti afferentẽ. Hæc est iustitia quæ in testamento ueteri uelata, in nouo reuelatur, q̃ ideo iustitia Iustitia dei. Ib: dem. c. 32 dei dicitur, qđ deus eam impertiẽdo iustos facit, quẽad-

modum salus domini appellatur, qua nos saluos facit, & charitas dei non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Ergo testamentum uetus non distat eoipso à testamento nouo, quod testamentum uetus à mose & prophetis, nouum uero ab Euangelistis & apostolis scriptum acceperimus. Nam & in libris ueteris testamenti testamentũ nouum licet olim uelatum nunc uero p Christum reuelatum continetur. Nec eo differt quod aliud iubeat lex uetus, aliud postulet lex noua nam idem omnino iubent. Nec eo ipso quod lex iubeat & minetur. Euangeliũ uero tantũ promittat gratuitã remissionem peccatorũ per Christum etiã indignis, & legi nõ satisfacientibus sed proprie eo differunt, quod uetus testamentum sit doctrina extra hominem scripta quæ infirmitatem nostrã nobis tantum ostendit non etiam tollit, atque eoipso indicat nobis necessarium esse ut ad gratiã redẽptoris per fidem confugiamus. Nouum uero testamentũ sit doctrina non foris scripta uel pronũciata, sed potius interna & uiua, quæ per spiritum sanctum scribitur in cordibus nostris, qua ille menti nostræ persuadet non tantum nos accipere remissionem peccatorum per Christum per fidem, sed simul etiam mentem & uoluntatem nostram uiuificat & immutat de mala bonam faciendo, ut iam non timore uel respectu legis, sed magis amore iustitiæ per spiritum sanctum indito, quod bonum est faciat, factura etiam posthac & si nulla lex externa iuberet, quæ pprie iustitia fidei appellatur. Tũ qđ remissio peccatorũ propter Christũ, et renouatio spiritus sancti nõ aliter accipiãtur q̃ p fidem in Christum,

Salus domini. Charitas dei. Quo discernatur testamentum uetus a nouo. Roma. 1. 2. Corinth. 3. Hebræo. 8. De spiritu et litera cap. 13. Ibidem ca. 9. Lex est iudex seu uehiculũ quo ad Christum p̃ducamur. 2. Corin. 3. Nouum testamentum est lex uiua hominem immutans. Iustitia fidei cur sic dicta.

Rom.5 Ephes.4

Vide Augu. de spiritu & lit.ca.12.19.24.

cuius spiritu & peccatis absoluimur, & spiritu mētis nostræ renouamur, ut iam dei uoluntatem adiutore spiritu facere incipiamus. Tum quia credimus quicquid boni affectus & operis in nobis sentimus, id non ex nobis, sed ex dei beneficio propter Christum in nos profectum esse, unde deo ea pietate (qua solus colendus est) gratias agamus. Hoc autem ueteris & noui testamenti discrimen non sunt patres primum cōmenti sed euidentissime

Hierem.31

id Hieremias propheta cap.xxxi. ostendit. Ecce (inquit) dies ueniunt dicit dominus, & cōsummabo super domū Israel testamentum nouum, non secundū testamētū quod feci patribus eorum id die qua apprehendi manum eorū ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, & ego neglexi eos dicit dominus. Quia hoc testamentum est, quod ordinabo domui Israel, post illos dies dicit dominus, dabo leges meas in cor illorū, & in mente eorum scribā eas, & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum, & nō docebit unusquisq; ciuē suum, & unusquisq; fratrē suū, dicens, Cognosce dominū, quia omnes cognoscent me à minore usq; ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor ultra. Quid apertius dicere potuit propheta ad discernendum testamentum nouum à ueteri? Vetus appellat nō ex tempore, sed magis ex affectu, nempe quod etsi uoluntatē dei ostē derit, non tamen ui sua ueteris hominis noxam abstulerit, nec hominem ad legis impletionem idoneum fecerit, aut innouarit. Hoc enim est quod dixit propheta: Quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, non enim

Vetus testamētū nō ex tempore vetus vocatur.

Hierem.

Virtute legis non accipi-

ſimul cum lege: hoc eſt, uirtute legis: bonam quoq; uolũ tatem (qua ſola lex fit) acceperunt. Et *idcirco (inquit) conſummabo ſuper domũ Iſrael teſtamentum nouũ, teſtamentum utiq; conſummatum quo lex impleatur, quod promiſsione & exhibitione propitiationis & remiſsionis peccatorum, necnõ uiua doctrina, ſeu (ut Apoſtolus ait) doctrina ſpiritus, per ſpiritũ ſanctum intus in corde ſcripta ac mentem & uolnntatem illuminante, immutante ac uiuificante conſtare dicit.* Vide *uero* q̃ *pulchre* Paulus *(hanc prophetiã intuens atq; explicãs) hoc ipſum deoceat. ij. Corin. iij. ubi ſic ait:* Manifeſtati *quoniã epiſtola eſtis* Chriſti *miniſtrata à nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei uiui, nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.* Et *ut doceat hoc in nobis agi non uiribus noſtris, aut propter noſtram dignitatẽ, ſed mero dei beneficio remittentis nobis peccata* p̃ Chri*ſtum, ac bonã inſuper uoluntatẽ ingenerãtis per fidẽ, ſubiungit,* Fiduciam *autem talem habemus per* Chriſtum *ad deum, nõ* ꝙ *ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos nõ fecit miniſtros noui teſtamenti, nõ litera, ſed ſpiritu.* Litera.n. *occidit, ſpiritus autẽ uiuificat.* Quũ *itaque quæritur, quid ſit* Euangeliũ, *non aliud reſpõdendum eſt* q̃ ꝙ *ſit proprie non illa ſcriptura mortua, quam nobis apoſtoli memoriæ cauſa reliquerunt (nam & eadem ſi literã tantum ſpectes mortua eſt) ſed ſit uiua illa doctrina quæ menti noſtræ recõciliationẽ propter* Chri*ſtum, hoc eſt pacẽ erga deum, inſuper bonã uoluntatẽ ex dei beneficio annuntiat, nuntiũ ſane lõge optimũ ac læ-*

tur bona voluntas.

1. Corinth. 2

Locus prophetæ p̃ Paulum explicatus.

2. Corinth. 3

Ibidem.

Quid ſit euãgelium proprie.

Lucæ.2 Vide Chryſ. in epiſto.ad Coloſſ. Theophylactum in Lucam.c.2

tiſſimum. In hunc modum angeli, natiuitatem dominicã paſtoribus annuntiantes. Euangelium deſcripſerunt, Gloria (inquiunt) in excelſis deo, & in terris pax hominibus bonæ uoluntatis, ſeu ut græca exemplaria habent, in hominibus bona uoluntas, In primis gloriam uni deo tribuunt, idq; in altiſſimis, ꝗ illi ſoli gloria debeatur, cuius ſolius beneficio natus eſt nobis ſaluator mundi. Deinde annuntiant hominibus pacẽ, Nunc, inquiunt, pax in terra facta eſt, quia humana natura recõciliata eſt deo per Chriſtum, in quo gratis remittuntur peccata. Et in hominibus bona uoluntas, hoc eſt, in hominibus facta eſt dei beneficio bonus affectus, quẽ prius in hominibus nõ habuit. Et ut Theophylactus ait: Refocillatus eſt deus nũc & bene habitus in hominibus, nimirum ꝗ per Chriſtum reconciliati & uoluntate conglutinati ſumus deo, & uniti illi uerbo incarnato.

Theophyl. in Lucam.

Euãgeliũ habet uaria nomina. Lex ſeu iuſtitia ſpiritus. Roma.8 Lex fidei. Roma.3 Lex libertatis. 2.Corin.3

EX his facile deprehendi poteſt, quur nouũ teſtamentum ſeu Euangeliũ, dicatur lex ſpiritus, lex fidei, lex libertatis, iuſtitia dei, ſeu iuſtitia ſpiritus, Nã ideo lex ſeu iuſtitia ſpiritus dicitur, quia hãc efficaciter ſpiritus gignit in nobis. Lex fidei, q̃a hæc recõciliatio et renouatio, fide in Chriſtũ accipiuntur, non aũt debẽtur aut tribuũtur operibus noſtris externis, quæ legis appellantur, Lex libertatis, q̃a non ſolũ docet nos intus quid faciamus, ſed etiã uoluntatẽ innouando liberat, ut iã non tanquã ſerua legis ex timore, ſed ſuapte ſponte ac libere bonũ operetur. In quã ſententiã dixit Apoſtolus: Non enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore, ſed accepiſtis ſpiritũ adoptiõis filiorũ dei. Item, Dominus ſpi-

Roma.8 2.Corin.3 Galat.5

ritus est, ubi autē spiritus, ibi libertas. Et alibi ait, Nos *uocatos in libertatem, non ut libertatem in occasionem carni demus, sed ut per charitatē inuicē seruiamus.* Qui *dicunt legem fidei nihil aliud significare q̄ fidē, ac merā fiduciā misericordiæ propter Christū, non etiā hanc internam innouationem, quæ proprie est lex scripta in cordibus, & lex spiritus uitæ, uiderint quomodo ipsi suam sententiam tueantur.* Ex *prædictis etiā consequitur, non oportere nos fidē seu iustitiam fidei ab operibus fidei discernere, sed tantū ab operibus legis, quæ fiunt in nō renouatis sine spiritu.* Nam *quid tandē est aliud iustitia fidei, q̄ ipsissima illa & intus in mēte uiuentia fidei opera: nempe fidere de dei misericordia per Chrstū, remissionem peccatorum propter Christum per fidem apprehēdere, accipere ac uelle.* Itidem, *deo uoluntatē nostrā immutanti assentiri, audire quid in nobis loquatur dominus deus, hoc est, ab operibus nostris cessare, & dei dictibus summo conatu obsequi, et quicquid deus in nobis facit, deo tribuere.* Quæ *quidem opera quū spiritus intus in nobis operatur, postea etiam prodeunt in externū opus, quod iustitiæ fidei internæ testimonium est.*

Lex fidei qd

Roma. 8

Lex fidei ab opibus fidei nō est discernenda.

Amb. in epi. ad Rom. ca. 1. & c. 3. utrobique in uerbum iustitia, &c.

Psalm. 84

Matth. 7

HIs *præmissis, de iustificatiōe sic simplicissime ac planissime dicimus,* Euāgeliū *initio utitur ministerio legis,* Christus *præcursore* Iohanne, *arguit. n. pctā terrefacit consciam, ad pœnitentiā adigit, docet nos d'infirmitate nostra, indicat nobis opus esse ꝓpitiatore Christo, propter quē datur nobis remissio peccatorū.* Postea *ministerio legis uelut interquiescente, accedit fiducia, quam mens contrita & humiliata capit ex promissione,*

Sentētia catholica de iustificatione.

Matth. 3

Iohan. 1

Actorū. 10

Fiducia.

Actorum. 2

Roma. 5 *Euangelij, & qua se erigit credens sibi remitti peccata gratis propter Christum, quod quũ fit, simul donatur spiritus sanctus per quem diffunditur charitas dei in cordi*
Rom. 6. 7. 8. *bus nostris, qua renouatur uoluntas & libera efficitur à legis seruitute, ac ita demũ iustificatur homo, & in*
Roma. 6 *choat uitam nouã atq; adeo æternã, idq; per fidẽ in Chri*
Roma. 3 *stum, qua tanq̃ instrumento remißio peccatorũ & renouatio interioris hoĩs & uita accipiuntur, habentur ac*
Fides instrumentum iustificationis. *retinentur. Hæc doctrina est plane apostolica, quam & patres & tota ecclesia semper est amplexa. Coniungimus autẽ in iustificatione hæc duo, nempe remißionem peccatorũ, & renouationem interiorẽ uolũtatis, autho*
Ephe. 4 *ritate scripturæ freti, quæ hæc duo semper copulat. Nõ enim ut iustificeris, tantũ exuendus est uetus homo, sed & induendus nouus, qui secundũ deũ creatus est in iu*
Roma. 6 *stitia & sanctitate ueritatis. Non tantum uetus Adam eijciendus est. sed Christus ẽt complectendus. Non tantũ*
Roma. 7, 8 *peccato moriendũ est, sed noua etiam uita concipienda,*
Roma. 6 *Non tãtum liberari nos oportet à peccato, sed ẽt seruos fieri iustitiæ deo, Non tantum oportet nos cõmori Christo, hoc est, defungi peccatis, sed ẽt in Christo resurgere. Nec dubium, Paulum & cæteros apostolos ut ostenderent, in quibus iustificatio hominis sita esset, remißionẽ peccatorum ad mortem: interiorem autem renouationẽ, quæ fit per infusionem charitatis, atque adeo ipsam iusti*
Roma. 1; 4 *ficationem ad resurrectionẽ Christi retulisse: Iesus Chri*
1. Corin. 15 *stus (inquit) traditus est propter delicta nostra, & re*
1. Petri. 1
Actorum. 13 *surrexit propter iustificationẽ nostram. Mysterio enim dominicæ mortis uitæ nostræ ueteris occasus et iniqui*

tatis

tatis abolitio. Resurrectionis uero, exortus uitæ nouæ & iustitiæ renouatio demonstrata sunt, Vtraq; aũt per fidem in Christum accipiuntur, nam ea nos Christo copulat ac coniungit, nosq; cõiunctos spiritus ille fidei meritorum & bonorum Christi participes facit, ut qđ nobis adhuc deesse senserimus, à Christo per fidem mutuemus, ut dicere simul poßimus. Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Et, Mihi uiuere Christus est. In quã sententiam apud eundem Apostolũ dictum est, Christum habitare in cordibus nostris per fidẽ. Et alibi: Christum nobis factũ esse sapientiam à deo & iustitiã & sanctificationem & redemptionẽ, ꝙ Christus hæc omnia nobis per fidem fiat, Nam quum spũs noster spiritui Christi ꝑ fidem adhæret, fit unus spũs cum eo, & quicquid est in Christo, nobis in Christum credentibus secundũ fidei nostræ rationem & modũ cõicatur. Qui enim proprium filium dedit, quõ non omnia simul cum illo donauit? Hic est thesaurus ille quem habemus in uasis fictilibus, ut sit eminentia uirtutis dei, & non ex nobis, hoc est, indumẽtum illud iustitiæ fidei, quo nolumus expoliari, sed superuestiri ut absorbeatur quod mortale est à uita, hoc est, pignus illud spiritus quod nobis dedit deus, qui nos ĩ hocipsum efficit & Christum (qui nõ nouerat peccatũ) pro nobis peccatũ fecit, ut nos efficeremur iustitia dei in ipso. Deniq; hæc est illa regeneratio, renascentia & renouatio nostra, sine qua nemo potest uidere regnũ dei.

[Margin: Mysterium dominicæ mortis. — Gala.6 — Philip.1 — 2 Corin.4 — Gala.2 — 1.Corin.1 — 1.Corin.6 — Roma.8 — 2.Corin.4.5 — Roma.8 — 2.Corin.5 — Gala.4 — 2.Corin.5 — Gala.3 — Iohan.3]

NE uero scripturã, ubiq; duo hæc (nempe remissionem peccatorum, & renouationem mentis) in iustificatione hominis copulantem, alio detorqueas,

[Margin: Patrum consensus.]

Aug. de spũ & lit.c.5.14 concors patrum sensus prohibet, Qui testantur, tũc demum nos liberari gratia per legem fidei, quæ est ĩ Chri-
Roma.5 sto Iesu, quum diffunditur charitas in cordibus nostris
Iohan.4 Bona uita. per spiritum sanctum qui datus est nobis, tunc uiuifica-
Iohan.1 Aug. de spũ & lit.c.7 ri, quum ex illo fonte uitæ (cuius solius haustu iustitia bibitur) bonam uitam (nimirum bene agendi uoluntatem) haurimus, tunc illuminari, quum ab illo incommutabili lumine anima nostra rationalis quodãmodo accenditur, ut sit etiam ipsa factum creatumq; lumẽ, quẽadmodum Iohannes erat lucerna ardens & lucens par-
Iohan.1 Ibid.c.16 ticipatione eius luminis, de cuius plenitudine (ut idem ipse dixit) nos omnes accepimus, tum iustificari, quum spiritus sanctus operatur in nobis, ut non peccare dele-
Roma.7 Au.ibi.c.25 ctet, sed magis ut condelectemur legi dei secundum inte-
1.Corin.3 riorem hominem, quum scilicet non tantum præceptum
Roma.5 Au.ibi.c.26 iustitiæ forinsecus insonat sensibus nostris, sed etiam ĩ-
Psal.1.39 trinsecus incrementum dat deus per charitatis dilargi-
Au.ibi.c.28 tionem, quum facit ut iustitiam legis, nõ propterea quod lex iubeat, sed magis uoluntarie ac intimo affectu amplecti annitamur, quum imago dei terrenorum affectuũ
Lucæ.11 labe detrita, in mente credentium digito dei (hoc est, spi-
Au.ibi.c.34 ritu sancto) reformatur & adornatur, Deniq; quum facit deus ut non tantum credamus, sed & uelimus. Cla-
Ber. in Cantica, serm.37 re admodum diuus Bernardus dixit, præsumptam indul-
Psal.118 gentiam delictorum parere animi tranquilitatem ac lætitiam (hoc est, iustificationem) in animo eius: qui sibi ad iustitiam pœnitentiæ opera seminauit, si tamẽ ipsam præsumptam indulgentiam efficacia attestetur acceptæ gratiæ ad sanctius deinde uiuendum, q. omnis qui hæc

intra se agitari sentit, sciat quid loquatur spiritus, cuius uox atq; operatio nunq̃ inter se dissentiunt. Sed qd attinet sententiam patrum pluribus recensere? quũ apostolus Iohannes plane testetur, charitatem dei (hoc est, quam deus impatitur) tam spectare ad iustificationem, ut hanc non assequutum seu habentem in morte manere dicat. In quam sententiam, non dubium est, dixisse apostolum Iacobum, fidem sine operibus, hoc est, sine affectu charitatis, qui paratus sit semper in opus, quum res postulet, prodire, mortuam esse. 1.Iohan.3 Iacoi 2

Sed dices nobis, Non assentior tibi, Ex Euangelio enim in legem relaberis, facisq; nos perpetuo dubitantes ac ambigẽtes, an remißionem simus assequuti, an reconciliati, iustificati, breuiter an filij dei, hoc est, in gratia dei simus, Nam si interior innouatio, & bonæ uoluntatis insitio ad iustificationẽ necessaria est. Quis unq̃ statuet se reconciliatum esse? Quem enim reperies qui ausit credere nouitatem mẽtis suæ, qua iam affectus est, ad implendam legem, tantam esse, ut digna sit iustificatione, hoc est, quis ausit iudicare se iam dono spiritus hoc assequutũ, ut uelit ac poßit deum ex toto corde & tota anima diligere? Atq; hinc forsan colliges, nos scd̃m eam rationem nunq̃ pacem habituros erga deum, q̃ lex (ut apparet) quantum ad hanc nouitatem attinet, nos adhuc accusare nõ desinat, Et proinde nõ oportere hanc nouitatẽ ad iustificationẽ referri, sed tantũ gratuitã remißionẽ peccatorũ q̃ accipiatur per fidẽ, ut pmißio sit certa, q̃ si penderet ex conditione nostræ nouitatis redderetur incerta, y ñ tãdẽ cõsequeretur nos ĩ hac dubita Obiectio.

tione, neq; deum (de cuius misericordia adhuc ambigere mus) ut patrem inuocare posse secundum id quod Paulus ait: Quomodo inuocabunt, in quem nō crediderūt? neq; quicquam boni posse operari, Quod quicquid non est ex fide, peccatū sit. Ad hęc respōdemus, Nos nequaq̄ *in legem relabi, sed docere quomodo mens nostra à seruitute legis, non suis uiribus, sed dei beneficio, per interiorem innouationem liberetur, quod abunde declaratū est prius,* Deinde dicimus, *nos omnino non docere, iustificationem nobis contingere propter hanc nouitatē, maxime quod ad eam partem attinet, quam ea mentis nostræ nouitas ex nobis mutuatur, hoc est, eatenus, quatenus nos illi renouatiōi assentimur.* Quis *enim satis deo innouanti assentitur ac obsequitur? ut non magis propter dignitatem huius nouitatis, q̄ propter dignitatē nostræ pœnitentiæ aut contritionis (de quā arrogāter sentire non oportet) iustificari nos statuere debeamus, non in flectibus, non in actibus nostris, sed in aduocati nostri defensione (quem apud patrem pro nobis interpellantem habemus) cōfidentes;* Quin *nec ipsi fidei eam dignitatē tribuimus, ut meritoria sit remissionis peccatorum, quā nulla merita præcedūt.* Et *quem quæso dabis hoīem, qui tantam se habere fidem ausit gloriari, quantam sibi haberi requirit deus?* Detrahimus *itaq; & fidei & huic nouitati (quod ad eam partem quam ex nobis sibi asciscunt attinet) eam dignitatē seu causam iustificationis, quin potius ob id tantum dicimus, fidem iustificare, non q̄ sit causa iustificationis, sed q̄ nulla alia re misericordiam & gratiam dei nos innouantē (quæ proprie cau-*

Roma. 10

Roma. 14

Dilutio.

Iustificationem nō asse-quimur propter nostrā nouitatē, sed nouitas quā deus operatē in nobis, hęc est iustificatio nostra.

Gregorius in Ezech. lib. 1. homil. 7

Cur fides dicatur iustificare.

sa formalis iustificationis est) accipiamus. Verum hoc docemus, nempe iustificationem non ex lege pēdere, sed esse gratuitum donum dei, quod consistit in remißione peccatorum & renouatione uoluntatis, quæ non aliter à deo gratis donante accipiuntur, q̄ per fidem in Christū, fidem quidem non dubitantem aut ambigētem, sed nihil hæsitantem, Vt clarißime quid uelimus, & quo pacto hæc res in nobis geratur, intelligas, repetimus ac dicimus te per fidem donum iustificationis tunc denium acci pere, quum & perterrefactus ac concussus in pœnitentia, rursus erigeris per fidem, credens tibi remissa esse peccata propter meritum Christi, qui in se credētibus remißionem peccatorum pollicitus est, & quum simul sentis te iam alio affectu q̄ prius rapi, hoc est, eo affectu quo peccata quæ prius delectabant, iam ex animo odis, & ad faciendum bonum, carnis infirmitati fortiter repugnans, intus accenderis, tametsi is affectus nōdum sit in bono perfectus & absolutus. Hanc enim imperfectionem, quam uiribus tuis supplere non potes, supplebis ex fide in Christum, credens iustitiam Christi (cuius membrum factus es) tuum imperfectū suppleturū, si tñ perpetuo pro uiribus quas tibi dñs suppeditauerit coneris eā quam accepisti gratiā promouere, & præteritorū oblitus nō respiciens iterū retro, in anteriora te extendere annitaris, pulchre dixit beatus Augustinus: Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tñ ex hoc desinit esse iustus uel sanctus, cū affectu teneat sanctitatē. Nō enim naturæ humanæ uiribus, sed propositi adiumēto per dei gratiā acquirimus sanctitatē. Interim scimus quādā esse

Quando accipiatur iustificatio.

Iohañ. 6

1. Corin. 1

Philip. 3

Aug. de diffini. orthod. fid. ca. 49.

plenā & absolutam iustitiam, seu charitatē, quā in hac uita nemo assequitur, sed tantū in futura qn̄ uidebimus
Aug. de spū & lite.c.37 facie ad faciem, et cognoscemus sicut cogniti sumus, sed alia minor est huic uitæ cōpetens, qua ex fide uiuimus
2.Corin.5 Rom.7.8 et ambulamus. Hæc et si oēs motus terrenæ cupiditatis nōdū oīno absorbeat atq; cōsumat, cōsensum tn̄ ꝓhibet ac extinguit, ac insuper facit ut magis ac magis in bono proficere pergamus q̄ etsi à ꝑfectione iustitiæ longæ adhuc absit, ea tn̄ imperfectio iustificationē nostrā non remoratur, nec accusationi seu dānationi legis subiacet,
Roma.8 saltem in ijs qui sunt in Christo Iesu. Nam qui Christo (in quo lex qd' accusaret nihil inuenit) per fidem cōcor
1.Petr.2 pores facti sunt, legis imperiū, beneficio eius euaserunt. Adeo ut si lex imperfectionē eorū accusare pergat, re-
Roma.7 spondere poßint. Quid nobis tecum est lex? Nō tui sed
Roma.14 alterius sumus. Tu quæ es, quæ iudicas seruos alienos?
Matth.20 dn̄o nostro stamus aut cadimus, huic si uisum est ex gratuita misericordia nos indignos assumere, & quicquid in nobis imperfectionis est cōdonare, quid ad te? Quid
Ephe.5 nobis alienū inuides beneficiū? Recepit nos ille ī mem-
Psal.5 bra sua, scuto suæ bonæ uolūtatis prætexit nos, sua iusti
1.Corin.1 tia nos induit. Quamobrē si nos impetere pergas, eum tibi opponemus, cui ꝑ fidē inhærescimus, in eo certe non
Iohan.14 habes quicq̄, proinde nec in nobis, qui de corpore eius ꝑ
Rom.8 gratuitā misericordiam facti sumus. Nōne licet huic facere de nobis qd' ipsi uidetur? non ignoramus nos seductioni expositos, ad resistendū fragiles, ad operandū debi
Matth.20 les esse, sed induti Christū non est cur timeamus? Quis
Roma.8 accusabit aduersus electos dei? Deus q iustificat. Quis

est qui condemnet? Hæc quidē iustificatos in Christo, habere q̃ legi opponant Paulus Romanorū, 7. & .8. locupletißimus testis est, & Iohannes ca. 3. qui inquit: Qui credit in filium dei non iudicatur, qui aūt non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filij dei, hæc ruminans Augustinus libro meditationum ca. 14. sic deū alloquitur, disperare utiq; potuissem pp nimia peccata mea & infinitas negligentias meas, nisi uerbū tuum deus caro fieret, & habitaret in nobis, Sed desperare iam nō audeo, quia cū inimici essemus reconciliati sumus per mortē filij tui, quanto magis recōciliati, salui erimus per eū, omnia nanq; spes & totius fiduciæ certitudo mihi est ī pretioso sanguine eius, qui effusus est propter nos & propter nostram salutem, in ipso respiro, & in ipso confisus ad te peruenire desidero, nō habens meam iustitiam, sed eam quæ est ex filio tuo dño nostro Iesu Christo. Et capite sequenti: Supereminet oēm scientiam tua inæstimabilis charitas, quā ostendisti nobis indignis pro sola bonitate & pietate tua, filius nanq; tuus deus noster nō angelos, sed semē Abrahæ apprehendit, aßimilatus nobis p oīa absq; peccato, & post pauca: Hæc nempe mihi tota est spes omnisque fiducia. Est enim in ipso Iesu Christo dño nostro, uniuscuiusque nostrum portio, caro & sanguis. Vbi ergo portio mea regnat, ibi me regnare credo: ubi caro mea glorificatur, ibi gloriosum me esse cognosco: ubi sanguis meus dñatur, ibi dñari me sentio, q̃uis pc̃tōr sum de hac cōione gratiæ nō diffido, et si pc̃tā mea me phibent substātia mea requirit, et si delicta mea me excludunt, naturæ cōio

Roma. 7. 8
Iohan. 3
Aug. lib. medita. c. 14
Iohan. 1
Roma. 8
Certitudo fiduciæ.
Philip. 3
Lib. Medita. c. 15
Hebræ. 2
Ibidem
Ois nostra fiducia ac tota spes.
Ephe. 2. 5
Imperfectio nostra gratiam iustificātem nō excludit.

Ibidem Ephe. 5 — *non repellit. Et statim post: Mitis & ualde benignus*
Deus diligit nos in Christo filio suo. — *est dominus deus noster, & diligit carnem suam, membra sua & uiscera sua in ipso deo & domino nostro Iesu Christo dulcißimo, benignißimo & clementißimo, in*
Ephe. 2 / Ephe. 3. 4. 5 — *quo resurrexerimus, & iam cœlos ascendimus, & iam*
Gene. 2 / Ephe. 5 — *in cœlestibus consideamus. Caro nostra nos diligit, habemus etiã sanguinis nostri prærogatiuam in ipso. Sumus enim membra eius, & caro eius, ipse denique est caput nostrum, ex quo totum corpus, sicut scriptũ est: Os ex oßibus meis & caro de carne mea; & nemo unq̃ carnẽ suam odio habuit, sed fouet ac diligit eam. Mysterium hoc magnũ est, ego aũt (inquit) dico in Christo & ecclesia. Gratias itaq; tibi dñe deus noster ago pro oĩbus miserationibus tuis, qbus miserabiliter nobis pditis subuenire dignatus es p eundẽ filium tuũ saluatorem et re-*
Roma. 4 — *cuperatorẽ nostrũ qui mortuus est pp pctã nostra et re-*
1. Iohan. 2 — *surrexit pp iustificationẽ nostrã, et nunc uiuẽs sine fine sedet ad dexterã tuã et ĩterpellat p nobis. Hactenus ille.*

Respondet aduersarijs — *Non habes ergo quod dicas nos euangelium cum lege confundere, uel euãgelium in legem transformare, uel causam iustificationis in nostram dignitatem transferre, uel iubere ut perpetuo de iustificatione, & acceptatione nostra dubitemus. Nam omnia contraria docemus, fatemur enim uerum esse, ad iustificationem hominis omnino requiri, ut homo certo credat non*

Ad iustificationem reqritur, ut singuli credant sibi remissa peccata per Christum. — *tantum generaliter, quod propter Christum uere pœnitentibus remittantur peccata, sed & quod ipsimet homini credenti remissa sint propter Christum per fidem. Nam qui dubitat, similis est fluctui maris, qui à*

uento mouetur, & circumfertur. Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid à deo. Rectè dixit Hilarius: Deum uelle, ut sine aliqua incertæ uoluntatis ambiguitate speremus, quod alioqui iustificatio ex fide nulla sit, si ipsa fides sit ambigua. Augustinus uero cogitationem nos ab hac certitudine auocantem abigendā docet. Murmuret (inquit) quantum uoluerit insipiens cogitatio mea, dicens: Quis enim es tu, & quanta est gloria illa, quibusnam meritis illam obtinere speras? Ego fiducialiter respondeo: Scio cui credidi, quia in charitate nimia adoptauit me in filium, quia uerax est in promissione potens in exhibitione, et licet ei facere quod uult, nō possum terreri multitudine peccatorum, si mors domini in mentē meam uenerit. Tota spes mea est in morte domini mei. Mors eius meritum meum est, refugium meū, salus, uita & resurrectio mea. Meritum meum miseratio domini. Non sum meriti inops quamdiu ille miserationum dominus non defuerit. Et si misericordiæ domini multæ, multus ego in meritis. Quanto ille potētior est ad saluandum, tanto ego securior. Hactenus ille. Deniq; Bernardus apertissime pronuntiat non sufficere tantum ut credas, te remissionem peccatorū habere nō posse, nisi per indulgentiam dei, Præterea quod nihil habere queas affectus uel operis boni, nisi & hoc dederit ipse, Ad hæc quod uitam æternam nullus possis operibus promereri, nisi gratis detur & illa, Sed præter hæc (inquit) quæ magis initium quoddam & fundamentum fidei habenda sunt, etiam hoc addendū est, ut credas quod per ipsum & tibi peccata condonentur. Hoc enim (ut

Iacobi.1
Hilarius in Matthæū canone.5
Augu.in manual.cap.22 &.23
2.Corin.1
Roma.8
Roma.3
Titum.1
Matth.20
Mors Christi nr̄a spes.
Meritū nostrum in miseratione dn̄i consistit.
Bernardus. de annunt. dn̄i sermo.1
Gradus fidei iustificantis.
Testimoniū spiritus sc̄ti, quod p̄hibet cordi nostro.

Roma.8 *subijcit) est testimonium quod perhibet in corde nostro*
Roma.3 *spiritus sanctus dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Et sic arbitratur Apostolus, gratis iustificari hoiem p fidẽ.*

Falsum, omni homini credenti sibi remissa pctã propter christum, pctã statim remitti.

SEd hic diligenter animaduertendũ est longe aliud esse dicere, omni homini quicũq; credit sibi remissa esse peccata per Christum, illi statim peccata remitti, q̃ si dicas: Nemini remitti peccata, nisi remissionẽ se credat assequutũ p Christum, nã hoc uerũ est, illud falsum. Plures enim ex hæreticis inuenias qui sic credũt, & tamen remissionẽ peccatorum non assequuntur quod extra ecclesiã sint & spiritu charitatis uacent. Vtrunque ergo requiritur ad iustificationẽ, nempe ut & credas tibi remissa esse peccata per Christum, et ut te spiritu charitatis renouatum mente, & iam ad opus bonum affectũ esse per fidem intelligas.

Verũ nemini remitti pctã nisi credat sibi pctã remitti.

Vt alios omittamus nõ uidetur nobis hic contẽnendus Bernardus, in re iustificationis, haud leuis author uel aduersarijs testibus, uir certe doctrina præditus ĩ ipsa magis diuinitus, q̃ hũanitus parta.

Bernardus sermõe de. 4 modis orãdi

Is alibi q̃rit. unde aut quõ nosse possimus nos indulgẽtiã à deo cõsequutos esse? qđ homini q̃tumuis spirituali ẽt usq; ad primũ spũalis exercitij gradũ puecto, tãtũ de primi gradus impfectiõe relinquatur, ut uix sibi primũ uideat adeptus. At ille respõdet, nobis nõ leuiter trãsmittẽdũ eẽ, qđ in Euãgelio legimus Iesum paralitico dixisse.

Marc.9 *Cõfide fili, remittũtur tibi pctã tua, utq; Pharisæis non credẽtibus. sed magis subsãnãtibus, hãc fidutiã tãti eẽ momẽti cõmõstraret signo uisibili ĩuisibilẽ pbasse ptãtẽ. ut sciatis (inquit) qa potestatẽ habet filius hoĩs in terra dimittẽdi peccata, tũ ait paralytico: Surge tolle lectũ tuũ*

& ambula: Et tu ergo (ut subijcit ille) si iã surgis desiderio supnorũ, si grabatũ tollis, corpus uidelicet à terrenis subleuãs cupiditatibus, ut iã nõ feratur animus cõcupiscẽtijs eius, sed magis ipsa ut dignũ est, regat illud, et ferat quo nõ uult, si demũ ambulas q̃ rerto sunt obliuiscẽs Philip. 3 et ad q̃ ante te sunt, te extẽdẽs desiderio et ꝓposito pficiẽdi, curatũ te esse nõ dubites. Et post pauca: Propterea fiducialiter iã postulare põt q eiuscemodi est (nimirũ qd se iã recõciliatũ et filiũ esse intelligat) mõ tamẽ caueat, ne forte postulet nõ postulãda, aut q̃ postulãda erant, rite postulare negligat, alioq abs fidutia frustra deũ inuocaueris aut postulaueris, qd nemo oret seu petat, nisi qd credit et sperat. In corde, cui hæc fidei fortitudo deest nõ nascitur Christus, q nõ nisi p hanc fidẽ habitat in cordibus, nec is dicere põt cum Dauid, Paratũ cor meũ deus paratum cor meum, cantabo & psalmum dicã. Non est enim paratum cor quod non est confirmatum.

Bernard. ibidem. Iacobi. 4 Bern. homil. 4. super euã. Missus est. Idẽ serm. 6 in uigi. nati. Psalm. 17

Iam si huic homini sic affecto occurrat, qd Apostoli dño cõcionãti, quã difficile diues in regnũ cœlorum ingrederetur rogãtes obiecerũt, nempe: Quis põt saluus esse? Respõdebit tũ hæc fidutia, Apud hoĩes quidẽ impossibile est, sed nõ apud deũ in cuius pmißiõe et misericordia tota nostra fidutia atq; unica cõsolatio nostra, et tota ratio spei nostræ consistit, atq; iõ ex fide iustificatio ut secundũ gratiã firma sit promißio. Rursus si occurrat: Quis scit si amore uel odio dignus sit: Itẽ qs nouit sensum dñi, aut qs cõsiliarius eius fuit? Hic iã nõ oportebit ĩ opa nostra respicere, nã hæc statĩ nos faciẽt dubitare, sed plãe fidẽ nobis subuẽire necesse ẽ, atq; adꝰo hic oportet

Matth. 19 In promissiõe & mia dei tota nr̃a fidũcia consistit. Roma. 4 Eccl. 9 Roma. 11 Bernard. sermo de dedicati. ecclesiæ.

succurrere ueritatem, ut quod de nobis latet in corde patris, idipsum nobis per ipsius spiritum reueletur, & spiritus eius testificans spiritui nostro persuadeat, quod filij dei sumus, persuadeat autē uocando & iustificādo gratis per fidem. Cū ergo suggerit mihi infirmitas mea, quinam sciam me in numero filiorū esse? tunc maxime memorē esse me oportet uerbi promißionis, in quo mihi domine spem dedisti, tunc mihi in uerba tua Christe respiciendum est, quibus mulieri adulteræ, necdū dānatæ dixisti: Nec ego te condēnabo mulier, uade & amplius noli peccare. O uocem misericordiæ, ô auditū lætitiæ salutaris. Auditam (inquit Psaltes) fac mihi mane misericordiam tuā, quia in te speraui domine. Sola nimirum spes apud te miseratiōis obtinet locū, nec oleū misericordiæ, nisi in uase fidutiæ reponis; sed mihi interim uidendum, ne hæc fidutia sit affectui ad peccandū procliui coniuncta. Hanc uero fidutiā paßio tua ô Christe mihi subministrat, ultimū quidē refugium, & singulare remediū, deficiente enim sapientia, iustitia nō sufficiente, sanctitatis succūbentibus meritis, illa succurrit. Quod si rursus in animū meum subeat: Scio quidē paßionem hāc potentißimam esse, sed qui sciam, an data & applicata sit mihi? Hic respōdebit fides, mihi data est, quia alteri dari non potuit. Nam Christus meus in similitudinis hominum factus habitu inuentus est ut homo obediens patri usq; ad mortē, ut me mortis filiū redimeret ac pr̄i recōciliaret. Rursus si surrepat in animū. Quonā pacto poßim statuere deum mihi esse propitium, qui tantum imperfectionis & infirmitatis adhuc in me cernā ac reperiam? tum

Roma. 8
Psalm. 118
Iohan. 8
Bern. de annunt. dn̄i, sermo. 3
Psalmo. 142
Quomodo occurrēdum dubitationi, quæ nos de applicatione pasßiōis christi ambigere facit.
Philip. 2.

profecto neq; in dignitatem fidei, neq; operum meorū ut me certum faciā, recte respexero. Quis enim de sua sapientia uel iustitia uel sanctitate præsumat sufficientiā ad salutē? quod nec sufficientes simus cogitare aliquid à nobis tanquā ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. 2.Corin.3
Sed in paßionē tuā ò Christe oculos mentis defigā, et cū defecerit uirtus mea nō cōturbabor, nō diffidā, scio enim quid faciam: Calicē salutaris accipiam, quia si sanguis tuus interpellet pro me saluus ero. Deniq; si uerbū tanti Apostoli (qui ausus est dicere, an experimentū quæritis eius qui in me loquitur Christus) me terreat, cum ait: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, tum uicißim eiusdē Apostoli uerbū me consolabitur, nā & si eoipso quod mihi nil sim conscius iustificatus non sim, hinc tamen me iustificatū recte iudicio si spiritum innouantem accepero, qui ex deo proficiscitur, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Ita et quæ dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus dei, nobis autem reuelauit per spiritum suū. Spiritus enim omnia scrutatur etiā profunda dei. Itaq; scriptura quæ ait: Quis enim cognouit sensum domini, aut quis cōsiliarius eius fuit? nō facit ambigētes Christianos. Nos enim (ut inquit ille) sensum Christi habemus. Neque ob id sensu Christi nos uacare iudicabimus, quod perpetuo labimur & perfectionem iustitiæ nunquam assequimur, si tamen à consensu peccati abstinentes in Christo manserimus radicati et fundati. Nam si diuo Augustino credimus. Ideo ueraciter se omnes sancti pronūtiāt peccatores.

Psalmo.115
2.Corin.13
1.Corin.4
1.Corin.2
Roma.11
1.Corin.2
Augu. de diffini. orthodo. fide. ca. 41.
Oēs sancti peccatores.

tores,quia in ueritate habent quod plangant, & si non reprehensione conscientiæ,certe mobilitate mutabilitate præuaricatricis naturæ,nec tamen ex hoc sancti uel iusti esse desinunt,si affectu sanctitatẽ retinẽtes in Christo esse perseuerent. Quamobrem Bernardus Christum *appellans ait:* Quisquis *pro peccatis compunctus esurit & sitit iustitiam,credat in te qui iustificas impiũ, & solam iustificatus per fidem,pacẽ habebit ad deũ,solã utiq; per fidem,hoc est,non per merita propria,sed per misericordiam quam sola fides accipit ac apprehendit.*

Bernard.ser-mone. 22.in Cantica: Roma.5

Sola fide iustificari gdr

Prouer.28 1.Petri.1

*QVod autem alibi legimus,*Beatus *homo q̃ semper est pauidus,*Item,In *timore incolatus uestri tempore conuersamini,*Item,In *timore et tremore salutem uestrã operamini,&c. nequaquã cum superioribus pugnat.*Hæc.n.*& similia dicta scripturæ iustificationẽ non respiciunt,nec fiduciã(qua remißionẽ peccatorũ accipimus)uacillare faciunt de misericordia dei,sed magis respiciunt iam iustificatos,hi enim si sentiant se dei beneficio intus innouatos et fiducia certa erga deũ præditos,absit ut hinc sibi iam fidentes securi uiuant,& post hac se suis uiribus legẽ implere posse contendant,*Hoc.n.*esset nõ deo,sed sibi fidere, quin potius suæ infirmitatis sibi cõscij,toti à gratia pẽdere pergent, debebũtq; filiali timore semper esse soliciti,ne inuanum gratiã dei receperint,neue à gratia pcepta sua incuria uel arrogantia rursus cadant,in priores sordes reuolui.*In *quã sententiã dixit* Apostolus:Tu *fide stas,noli altum sapere.sed time,quia si deus naturalibus ramis non pepercit,ne forte nec tibi parcat.*Vnde *post iustificatio-*

Iustificati semp debent esse pauidi et timorati timore filiali.

2.Petri.2

Roma.11

nem non debet fides indormiscere, sed magis ac magis exerceri, ac iam (ut supra diximus) fide non tantum generali, sed & speciali credere oportet quod nihil ipse prorsus habere poßis operis boni, nisi hoc deus dederit. Itidem quod æternam uitam nullis meritis pmereri poßis, nisi gratis detur & illa, quam tamen non sis assequuturus, nisi perseueraueris usq; in finem. Bernardi. de annu. domini sermo. 2 Matth. 24

Obiectio.

Verum forsann is quẽ ex aduerso dicere fecimus nobis obijciet ac dicet. Vt largiamur tibi, hæc omnia uera esse, quidnã tandẽ est qd' in nostra doctrina reprehendendũ putas? Cui respõdemus, nos putare in primis piculose doceri iustificatiõis uerbũ tantũ p imputatiõe iustitiæ, nõ etiã pro renouatiõe interiori apud Apostolũ Paulũ accipi. Dilutio. Periculose docetur. 1 *Itẽ, eo solo q̃ quis credit sibi gratis remitti peccata propter Christum, hinc ei statim peccata oĩa cõdonari.* 2 *Itẽ, Quod sola fide iustificemur (nisi tamen his uerbis cõmoda tẽperatura ad sensum apostolicũ addatur)* 3 *Itẽ, q̃ iustitia bonæ conscientiæ à iustificationis ratione secernatur.* 4 *Deniq; displicet q̃ opera fidei cũ operibus legis cõfunduntur, aut saltẽ plus q̃ oportet ab his quæ fides impetrat, discernuntur.* 5 *Nã etsi quædã ex his, quæ diximus, cõmodis interpretationibus adiectis, defendi poßint, quod & sciamus ueteres similibus interdum loquutionibus usos esse, Quemadmodũ Originem & Ambrosium in epistolam ad Romanos, et Hilarium in Matthæum, atq; his longe recentiorem Bernardum, non semel dixisse reperias, solam fidẽ iustificare. Tamen q̃a hæ et similes ppositiões alio atq; alio mõ accipi possunt, non cõuenit, ut in uulgus indiscrete spargãtur, ni-*

In cõcionibus ad uulgus sermonẽ cautũ ac q̃ maxime salutum esse oportet.

si eodem sale quo apud illos condiantur. Nobis enim nõ licet quibuslibet uerbis ad populum uti, sed tantum illis quæ ad ædificationem faciunt, hoc est, claris, planis & expeditis, Patres in interpretandis scripturis in scripturam scopum respexere, à quo non conueniebat eorũ dictionẽ uel latũ unguem discrepare. Nobis quibus ad populum loquẽdum est, sic oportet moderari uerba, ne qui scripturarũ scopos nondum satis intueri possunt, uerba

2.Petri.3 *nostra secius q̃ oportebat intellecta deprauent ad suam*

Augu. de fide et operibus. *ipsorum perditionem, quod epistolis Paulinis ob earum difficultatẽ euenire Petrus testatur. Idq; beatus Augustinus de epistola ad Romanos (in qua Apostolus tantus est fidei prædicator) q̃maxime intelligendũ putat. Porro cũ indocta plebs ad malũ alioqui prona è suggesto ebuccinari audit, eo solo se iustificari, si credat Christum pro nobis satisfecisse, nulla habita suæ immunditiei ratione, præterea cum audit renouationẽ interiorem proprie de ratione iustificationis non esse, sed eam potius sequi, nõne statim efficitur male secura, ac sibi quandam uanam*

Vana fidei p̃sumptio et securitas maxa pestilentissima sunt. *fidei præsumptionẽ facit, qua iam hoc ipsum audaci quadam temeritate sibi persuasum esse ac credere gloriatur, interim nullam faciens interioris renouationis experimentum sine qua tamen iustificatio non accipitur.*

Sola fide. *Item cum dicunt hominem iustificari sola fide, nec commode interpretantur, statim plebs peccatis assueta et bonorum operũ expers, putat sibi non admodum magnam bonorum operum curam habendam, tantum sufficere ut sibi persuadeat Christum pro se satisfecisse, atq; ita male persuasa, iustitiam fidei operibus bonis propemodũ opponit,*

ponit, quæ tamen discernenda non erant, sed omnino copulanda, dein etiam epistola illa Iacobi plane apostolica ex incautis hisce ad populum loquutionibus in dubium uocatur atq; etiam impie contēnitur. In qua dixit Apostolus: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo & non ex fide tantum. Epistola Iacobi. Iaco.2

ET *quoniam aliquibus adhuc uideri posset Iacobum apostolum hanc sniām diserte ac eo consilio posuisse ut Pauli sniām Rom.3. quā pronuntiat hoīem iustificari per fidē sine operibus legis corrigeret. Idcirco ex his quæ supra diximus breuibus explicāda est hæc quæstio, qua quæritur, an fide tātum, an & ex operibus uel omnino sine operibus homo iustificetur. Vt aūt ītelligas quid quæratur, in primis nosse oportet ambas illas præpositiones(ex) & (sine) dupliciter intelligi posse. Primum, ut respiciant causam substantialē maxime efficientem formalem & finalem, cui res simpliciter debet quod sit. Secundo, ut denotent tantū eam causam, quam uocamus instrumentalem seu adminiculantem, sine qua res non fit. Dein opera in opera in legis, & opera fidei distinguenda sunt. Deniq; in operibus fidei ad duo respicere oportet, nimirū ad id quatenus ex deo sunt, deinde quatenus ex nobis. nam in confesso est, nos in iustificatione non omnino nihil agere quin potius deo nos præueniente saltem per assensum & conatum uoluntatis præuentæ & adiūtæ cooperari, quemadmodū superius abūde declarauimus. Principio itaq;, si præpositio(ex) ad causam efficientem, formalem & finalem denotandā refratur, facile est uidere quid respondeas rogatus, num* Roma.3 An fide tantū, an & ex operibus iustificetur hō Causa essentialis iustificationis oper-

bus nostris detrahitur.

ex operibus iustificetur homo cõstat enim in uniuersum operibus nostris causam iustificationis detrahi, & recte ac uere dici nos sine operibus iustificari.

Causa efficiens iustificationis. Roma.8 Marc.2 Esaiæ.43 Au.ad Bonifa.episto.1 Au.de uerb. aposto.ser.2 Impiũ est dicere q̃ nosipsos iustos faciamus.

Causa enim efficiens iustificationis nostræ, solus deus est, nõ nosipsi. Solus enim deus est, q iustificat, qui solus pctã remittit, qui apud Esaiã ait: Ego sum, ego sum, ego ipse sum qui deleo iniquitates tuas pp me. Qui ut nos quo essemus hoĩes fecit. Ita regenerando in spẽ uiuã fecit ut iusti simus. Absit aũt ut quisq̃ nostrũ ita se iustũ dicat, ut uelit constituere iustitiã suam, hoc est, reputare, quasi à seipso sibi datã, cum dicat Apostolus: Quid enim habes qđ nõ accepisti? Pharisaica atque adeo impia uox est eorum qui dicunt q̃ deus eos fecerit hoĩes, iustos aũt ipsi se faciant, cõtra quos Christus parabolã, Lucæ.18. dirigit.

Lucæ.18 Causa finalis

Porro causa finalis, hoc est, ea causa quã deus in remißione peccatorũ respicit, & pp quã, & ob cuius dignitatẽ & meritũ proprie dictũ ipse nobis remittit peccata Christus est, non quatenus deus, nam eatenus cũ patre & spũ sancto efficit iustificationem, sed quatenus homo, nimirũ quatenus factus est hostia pro peccato in sempiternũ potens Rom.3. Iustificamur gratis gratia ipsius per redemptionẽ in Christo Iesu, quẽ proposuit deus propitiatorẽ, Item, Roma.5. Per hunc habemus accessum &c. & post pauca. Gloriamur in deo per dñm nostrũ Iesum Christũ, per quẽ nunc reconciliationẽ legis accepimus. Et Acto.10. Huic oẽs, prophetæ testimoniũ perhibent remißionẽ peccatorũ accipere per nomẽ eius oẽs qui credũt in eum. Itẽ finis legis Christus ad salutẽ omni credẽti. Et quid aliud est quod

Roma.3

Roma.5 Ibidem.

Acto.10

Christus apud Iohã. ait: Ego sum uitis, uos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multũ, quia sine me nihil põt facere? q̃propter hoc iusti estis ꝗa mihi estis insiti. Nec hoc latuit patres et pphetas, Abrahã in promissionẽ uẽturi Christi respiciẽs, se pp uenturum semẽ iustificari credidit, uidit enim Abrahã diem Christi, uidit & gauisus est. Dauid quoq; nõ reperiẽs iustificationẽ in hostijs legalibus, sacerdotẽ describit Christũ: Tu es (inquit) sacerdos in æternũ, nimirũ cuius hostia esset apud deũ in æternũ potẽs ãd abluenda pctã. Et clarissime Esaias cãm finalẽ iustificationis in Cristũ trãsfert: Oẽs (inquit) nos, quasi oues errauimus, unusquisq; in uiam suã declinauit & posuit dñs in eo iniquitates oĩum nostrũ; & post pauca: Si posuerit pro pctõ aĩam suam uidebit semẽ longæuum, in sciẽtia sua, iustificabit ipse seruus meus multos, & iniquitates eorũ ipse portabit. Hanc aũt iustificationis causam Gentes ante obortã euangelij lucẽ nõ uiderũt, proinde iustificationẽ et pacẽ ergã deũ nõ sunt assequutæ, quia nullã cãm sufficientem uiderunt propter quam certo statuere possent se à peccato ablutos esse & se deum habere propitiũ. Iam si & formalẽ causam iustificationis quis requirat. Respondebit Apostolus hanc iure dici misericordiam dei & gratiã qua animã ad se cõuertit deus. Apparuit (inquit) benignitas et humanitas saluatoris nostri dei, nõ ex operibus iustitiæ q̃ fecimus nos, sed scd̃m misericordiã suam saluos nos fecit, ut iustificati gratia ipsius hæredes simus secũdũ spẽ uitæ æternæ. Itẽ iustificati gratis p gratiã ipsius. Itẽ gratia, saluati estis p fidẽ, et hoc nõ ex uo-

Iohan. 14 Eoipso & ob id iusti sumus quia Christo insiti.

Iohan. 8

Psal. 109

Hebræ. 10

Esaiæ. 53

Ibidem

Gentes non viderũt causam finalẽ iustificationis.

Roma. 1

Formalis cã iustificatiõis.

Titum. 2

Roma. 5

Ephe. 2

bis, dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Vnde consequitur, recentiores theologos haud temere affirmasse charitatem dei, quæ per spiritum sanctũ in cordibus nostris diffunditur, in iustificatione, rationem causæ formalis obtinere, ea est enim illa gratia qua cor absq; ullis precedentibus meritis innouatur, qua timor legis (qui pœnã habet) foris mittitur, quã qui assequutus est, is demũ ex deo natus est, et cognoscit deum. Qui uero assequutus nõ est, nõ nouit deũ, quia deus charitas est, in qua qui manet, in deo manet & deus in eo. Quin in hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu sancto suo dedit nobis, nimirum diffundente charitatem in corda nostra. Dicimus aũt diserte charitatem dei, hoc est, quatenus dei donum est, & à deo proficiscitur causæ formalis rationẽ in iustificatione obtinere, ut meritum nostræ uolũtatis, qua hæc charitas per fidẽ accipitur, à ratione causæ excludamus. Nam cũ noster cõsensus ad bonũ, quo deo charitatem largienti obsequimur, adhuc admodum imperfectus sit, resistente nimirũ, quamdiu in hoc corporis tabernaculo sumus, ĩfirmitate carnis, quominus ipsam charitatem (quã alioqui deus perfectã nobis infundere esset paratus) perfecte capiamus. Idcirco omnino cauendum est, ne causam iustificationis à dei dono in dignitatẽ nostri consensus aut etiam conatus transferamus.

Charitas dei cã formalis iustificatiõis — *Roma. 5* — *Aug. de spũ & lite.* — *1. Iohañ. 4* — *Ibidem* — *Ibidem* — *Charitas nõ quatenus ex nobis, sed quatenus ex deo, cã formalis iustificationis.* — *Roma. 7*

Non refragamur autẽ, quominus uoluntatem nostram subiectum iustificationis facias. Ipsa siquidem est, in qua deus illam operatur per spiritum sanctum reddentẽ testimoniũ spiritui nostro, quod simus fi-

Volũtas nostra substerniculum iustificationis. — *Roma. 8*

lij dei. Itidem non inficiamur assensu uoluntatis nostræ ad iustificationē opus esse, quemadmodū Augustinus dixit, deum qui creauit te sine te, nō iustificare te sine te. Au. de uerb. aposto. sermo. 15
Sed asserimus uoluntatem nostram non magis seipsam iustificare posse, q̃ hominē natura cæcum, deformē, aut incuruum seipsum facere posse uidentem, formosum aut rectum, ut non solum impij, sed plane insani sint, qui dicere ausint. Voluntatem hominis seipsam iustificare. Et ut consensui nostro quamplurimū tribuas, nihilomagis euiceris ex nobisipsis iustificationē pendere. Voluntas non iustificat seipsam.
Nam siue absolute accipias consensum, uti uidelicet est propria actio liberi arbitrij, & certe exclusa est gloriatio tua. Nam & uoluntatē & liberum arbitrium accepisti per creationē. Sin accipias non absolute, sed quatenus ad bonum inclinatur, & eatenus totum eius conatum gratiæ dei necessario acceptum referes, quod nō simus sufficientes, nec cogitare quidem aliquid à nobis quasi ex nobis, sed deus est qui operatur in nobis, & uelle & perficere pro sua bona uoluntate. Quæ quū ita sint. Quis non uidet opera legis, q̃ operamur sine spiritu sancto, et q̃ non uiuūt in nobis, sed q̃ operamur tantū respectu legis, aut ob alium finem, q̃ ob dei amorem à causa essentiali iustificationis omnino excludi? & eatenus uerissimum esse, quod dixit Apostolus: Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis. Quin in eam sn̄iam non solum opera legis, sed & dignitatē fiduciæ nostræ à causa essentiali iustificationis excludimus uti supra docuimus. Secundo igitur: Si dictionem (ex) accipias, ut denotet tantum causam instrumentalem seu adminicu-
2. Corin. 3
Philip. 2
Opera legis a causa iustificatioñ. excluduntur.
Roma. 3

lantem, talem tamen sine qua res non fit. Et *iterũ, uerũ est hominem nõ iustificari ex operibus legis, eatenus sci licet sumptis quatenus sine spiritu sancto in nobis, seu p nos fiunt, iustificatio enim nulla legis opera præsuppo nit, Quinimo, Christus Pharisæis aperte cõtestatur, qđ meretrices & peccatores præcedant illos in regno dei.* Et *latro in cruce. testis est, à iustificando nulla præcedẽ tia legis opera requiri. Quamobrem locus ille Roma norum. 3. proprie de hisce operibus legis, quæ sine bono motu facientis fiunt, accipi ac intelligi debet.* Interim *tamen non negamus hæc opera (licet tantum in speciem bona) non esse omnino contemnẽda, sed dicimus ea sæpe magnum adminiculum ad pietatem præbere, nec inepte pedagogiam in Christum uocari posse.* Nam *& exter na disciplina, ac bona institutio & assuefactio inui tant ad audiendum & discendum uerbum dei, & inci tant hominem ne Euangelicam disciplinam aspernetur, non sunt tñ tanti momenti, ut recte dixeris hominẽ uel ex eis iustificari, uel sine illis iustificari non posse.*

Sine opibus legis potest fieri iustificatio in nobis. Matth. 2 Lucæ. 23 Locus Romañ. 3. proprie de operibus legis, q̃ & litera dicuntur intelligitur. Gala. 3 Legis opera pædagogia in Christum.

V*Erum causa (ut ita dicamus) instrumentalis iu stificationis proxima, fides in Christum est, qua credimus per redemptionem quæ est in Christo Iesu no bis remitti peccata.* Ea *enim tanq̃ instrumento immedia to ad hoc à deo comparato accipimus & apprehẽdimus remissionem peccatorum.* Et *eatenus fides apud Aposto lum, non facta interdum aperta mentione spei & chari tatis: dicitur iustificare, non quod ipsa fides iustificãs si ne spe & charitate existat, quin Paulo teste:* Hæc *fides iustificans ex hoc solo dinoscitur, quod statim efficax.*

Fides est immediatũ instrumentum iustificationis. Rom. 1. 3 Amb. in epistola ad Roma. c. 1. & 3 Gala. 5

est per charitatem. Nec ideo quod ex se, hoc est, ob nostram illam imbecillem assensionem, digna sit tantum donum ut accipiat, sed quod non aliter iudicare possimus nos esse iustificatos, nisi hoc per opus ipsi fidei peculiariter proprium apprehendamus. Propria enim fidei ratio est credere, & credendo se consequutum quod promisit deus, donum iustificationis sumere. Hac enim uel sola ratione, à spe & charitate secernitur. Spes enim proprie futurorum est, fides præsentium. Spes se accepturam confidit. Fides uero arripit & accipit. Charitas operosa est, sed non prius operatur, nisi fide pacem erga deum te assequutum apprehenderis. Ergo cum fidem in Christum, proximum instrumentum iustificationis appellamus, charitatem & spem à iustificatione non excludimus; sed propriam esse fidei rationem, iustificationis donum ac pollicitationem spiritus accipere, cum diuo Paulo simul & Ambrosio ac cæteris catholicis patribus docemus. Repetimus quoq; toties, ne quis incautus fallatur nos hic non de qualibet fide loqui. Nec enim de ea quæ tantum historica est, quam diuus Iacobus dæmoniacam uocat. Nec de ea quæ impiorum est, qui & si uerbis fateantur se deũ nosse factis tamen negant. Neq; de fide qua quispiam sibi absque ullo charitatis affectu persuadet per Christum remissa esse peccata, quam Augustinus libro de fide & operibus etiam fidem in Christum, sed late sumpto uocabulo appellare uidetur. Verùm de hac fide loquimur, qua proprie in deum credimus; hoc est credendo in deum pio affectu tendimus, quam Apostolus Hebræorum.5. fidutiam misericordiæ

Proprium fidei opus.

Ambrosi. in epist. ad Roma.c.1.&.3. vtrobiq; in verb. iustitia

Roma.8

1.Corin.15

Roma.14

Gala.3

Fides dæmoniaca.

Iaco.2

Aug. de fide & operibus

Titum.1

Fides impiorum.

Aug. de fide & operibus

Fides ppria Christianorum.

Hebræ.5

Viua fides
Fides gratiæ
Fides iustificans plura adminicula requirit
2.Tim.2
Roma.3

& gratiæ dei, & orthodoxi fidem uiuam seu fidem gratiæ appellant. Hæc ergo fides pleraque adminicula (sine quibus non tantum non existit, sed nec intelligi potest) requirit. In primis enim requirit pœnitentiam, quæ nō est simpliciter opus legis, sed magis dei seu spiritus sancti, quamuis ad efficiendam pœnitentiam in nobis deus ministerio legis initio utatur, cōscientiam nostram per legem accusans, perterrefaciens ac condemnans, ut uel hinc facile deprehendas, q̃ sit legis ministerium ac iustificationem ineptum, nisi deus ipse qui mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit, eo tanq̃ instrumēto uteretur. Postea uero preterrefactis mētibus, ope spiritus, quædam opera pœnitētiæ gignuntur in nobis, fide illa informi, qua & deum credimus & deo, quæ nos supra de gratia differētes, præparationes cordis, ac studia ad pietatem appellauimus opera utiq; gratiæ præuenientis, qualia sunt tēperare à malitia, dolere, conteri, gemere, lachrymari, tundere pectus restituere alienum, facere eleemosynas, sitire iustitiam (hoc est remißionē peccatorum) & id genus alia, quæ & si neq; mereātur iustificationē, neq; accipiant, nisi fides accedat, fides tñ nimirum illa iustificans, ea tanq̃ præambula & adminicula necessaria, sine quibus ad iustificationē nō peruenitur requirit, imo includit. Nam cum illa fides sit cū affectu & desiderio remißionis peccatorum, coniuncta, nō potest delectari peccatis, quorū remißionē quærit. Item, non potest gaudere in malefactis. Qui enim male agit, odit lucem, quum hæc fides lucem amplecti modis oībus anhelet. Rursus qui peccatum facit, ex diabolo est, at ꝑ

Operæ gratiæ præuenientis iustificationem præcedētia.

Fides iustificans includit pniam.

hanc fidem spiritus sanctus (cui nihil cum diabolo commune esse potest) & accipitur & retinetur. Vnde Paulus monet, ut accedamus cum uero corde in plenitudine fidei aspersi corda à conscientia mala, ut manifestum sit eos homines, qui uitiosis indulgent cupiditatibus hāc fidem habere uel retinere non posse, licet fidem habeant, quæ ipsis uel cum dæmonibus uel cum impijs communis est, quæ omnem pœnitentiam præcedit, sed non iustificat. De hisce autem operibus pœnitētia quæ sunt quædam præexercitamenta spiritus nō proprie acceperis locum illum ad Ro. iij. q. sine illis pœnitentiæ operibus homo haud iustificetur, nisi tamen eum locū sic uelis intelligere, ut Apostolus ijs uerbis (sine opibus) uoluerit generatim omnibus operibus citra exceptionē quæ iustificationē præcedunt, detrahere meritum istificationis, nō etiam illa reijcere, quasi non necessaria. nam omniū orthodoxorum sentētia hoc illic agit Apostolus, nō ut opera legis contēnātur, aut quod omnino sine illis, maxime absq; pœnitentiæ operibus (quæ opera sunt fidei proxima nec omnino sine omni fide peraguntur) ad iustificationem perueniatur, sed ut sciamus quod gratis iustificemur, hoc est, quod nullis operum præcedentibus meritis iustificatio debeatur, alioqui gratia iam non esset gratia quæ ideo datur, non quia opera bona fecimus, sed ut ea facere ualeamus. i. non quia legem impleuimus, sed ut legem implere poßimus.

[Margin: Iohan. 3. 2. Corin. 6. Hebræ. 10. Hoies uitiosi nō habent fidē iustificantem seu grā. — Roma. 3. — Aug. de spiritu & litera. — Roma. 3. — Gratis iustificari.]

DEinde hæc fides quædam opera habet ipsi omnino peculiaria sine quibus ne cogitari quidē potest, imo quæ fere nihil aliud sunt q̃ ipsamet fides: Nam

[Margin: Ipsissima fidei opa quæ i ipsa iustificatione interueniunt.]

cum de fide iustificante loquimur maxime in adulto, nõ accipimus fidem, quatenus habitus quispiam est, sed magis quatenus in actu consistit. Quin ipsa actualis fiducia, qua cor contritum & humiliatum iam deo fidere incipit, misericordiam quærit, ac tandem aspiciens in authorem fidei & consummatorem Iesum, sibi per eundem peccata remitti credit ac simul spiritum sanctum cor innouantem ac affectu charitatis imbuẽtem accipit, ea inquam fidutia (quæ opus est quod in nobis deus præcipue requirit) iustificationem impetrat & accipit, de qua Christus dixit, hoc est, opus dei, ut credatis in illum quem misit ille. Accipiat autem non meretur, tum quod & ipsa dei donum sit, tum propter infirmitatem assensus nostri, qua fit ut nemo dicere poßit, se satis fidere deo, & propterea se dignum esse & mereri remißionem peccatorum. Quin semper opus habemus dicere, domine adauge nobis fidem. Verum quod paßim apud Paulum Apostolum fides simpliciter iustificare dicitur, id recte demum intelligitur, si in correlatiuam transformetur oratio, & ex obiecto fidei intelligatur, ueluti, fide iustificamur .i. misericordia & gratia spiritus sancti propter Christi meritum (quæ fide accipiuntur) iustificamur, quemadmodum si dicamus, fidutiam ægroti erga medicum, ægrotum seruare, non quod fidutia proprie seruet aut medeatur, sed quodlibẽs amplectatur medici medelam, quæ propriæ causa sanitatis est. Postremo post acceptam reconciliationem, protinus spiritus fidei per charitatem in corda nostra effusam, opera bona in nobis sedulo operatur, quæ B. Apostolus Ephe. v.

Hebræ. 12

Iohan. 6

Fides accipit nõ meretur.

1. Corin. 4

Marc. 9

Paulus ad Rom. & Galatas.

Opera fidei post iustificationem.

Roma. 5

Ephe. 5

Fructus spiritus.

fructus spiritus appellat, hæc etsi subsequantur iustificatum, non tamen à fidei iustificante, se gratia innouante (quam alteram iustificationis partem dicimus) ullo modo discerni debent aut possunt, sed potius sunt ipsa actualis fides per charitatem operans, hominesque magis ac magis iustificans. Quod ut apertißime Apostolus indicaret, quum Ephe. ij. dixisset, nos gratia saluatos esse per fidem, non ex operibus (nimirum iustificationem antecedētibus) ne quis glorietur, statim addit, Ipsius enim factura sumus, creati in Christo Iesu in operibus bōis, quæ præparauit deus ut in illis ambulemus, Vbi Apostolū sibi contraria dixisse facile quis existimare, qui inter opera iustificationem præcedentia & opera sequentia nullam putaret discretionem habendam, nam quum prius dixisset, Saluatos nos non ex operibus, statim subdit, Nos etiam creatos in operibus bonis, quæ propemodum repugnantia uideri poßint, sed qui intelligit opera post iustificationem esse fructus spiritus, uidet apud Apostolum idem pœne significare, nos nouam esse in Christo creaturam, quod est esse instructos ad omne opus bonum, Neque uero hæc opera bona minus à deo qui ipsa hominis innouatio proficiscuntur. Sicut enim præparata est uoluntas à domino, qua bonum uelimus, sic etiam bona opera præparauit deus, ut in illis ambulemus, quæ nostra quidem sententia nihil prohibet operosam seu actualem bonam uoluntatem appellare, cui si quid interdum tribuatur, nihil periculi est, Deus enim est qui operatur in nobis nō tantū uelle, sed et pficere pro sua bo-

Ephe. 2.

Locus Eph. 2. explicatur

Nouā esse in Chro creaturam quid.

Ephe. 2.

Opera bona actualis bōa uoluntas.

Philip.2 na uoluntate, imo non uetamus, ut hæc opera, etsi ex deo profecta, nostra quoq; dicamus, non quod ex nobis tanquam ex nobis prodeant, & nostris uiribus perficiantur, sed Vide August. de fide & operibus. quòd donata sint nobis, & assentiendo tantum ac obsequendo fiant nostra. De hisce spiritus & fidei operibus, tum quæ in pœnitentia, per operationem gratiæ præuenientis iustificationem præcedunt, tum quæ in ipsa iustificatione peraguntur, tum quæ iustificationē sequuntur, proprie dixit Apostolus Iacobus: Videtis quoniã ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.

Quæstio. IAm si forsan in dubium uoces, quidnam sit, quod hæc opera quæ fides per charitatem post iustificationem operatur, iustificationem sequi dicimus, & tamen eisdē hominem iustificari cũ Iacobo pronuntiamus? Respondemus, hominem non iustificari ad eum modum, ut semel ueluti in momento iustificatus, alia iustificatione amodo non indigeat. Quinimmo qui iustificatus est per gratuitam remissionem peccatorum & impartitionē spiritus, dehinc continuo & perpetua iustificationis ductione indiget, donec hoc corpore exutus, in æterna uita glorificetur. Paulus spiritum innouantem (quem accipimus quum initio iustificamur) primitias spiritus appellat, quibus etsi certam consolationem, atque experimentum Christi in nobis habitantis simus assequuti, nihilosecius tamen adhuc intra nos gemimus adoptionem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Quamdiu enim in hoc corpore sumus, quotidie adhuc per infirmitatem carnis labimur, eademq; prohibēte fit, ut ad iustitiæ perfectionem pertingere nõ poßimus. Sed

Dilutio. Homo iustificatus quãdiu uiuit magis ac magis iustificatur.

Roma. 8 Primitiæ spiritus. Ibidem.

spiritus est qui adiuuat infirmitatem nostram, facitque ut quādiu sumus ī hoc tabernaculo, uiuida illa fides, etsi iustitiæ perfectionem non assequatur, perpetuo tamē esuriat sitiatque iustitiam, utq; de die in diem in interiore homine renouemur, obliuiscendoque quæ retro sunt, in anteriora nos strennue extendamus, donec scilicet perfectam iustitiam in uita æterna consequamur, nam tum demum fiet quod Psaltes ueluti summum beneficium domino tribuit, quum ait: Qui satiat in bonis desiderium tuum. Cæterum quam opera nostra bona (etsi ex fide facta) imperfecta sint, & nisi in Christo fierent, accusationem legis (quæ perfectam obedientiam requirit) non euaderent. Idcirco diligenter retinendum est, eis perpetuo fidem accedere debere, qua credamus ipsa, etsi adhuc imperfecta deo placere, non propter nos, sed propter Christum, in quo fiunt, quum iam Christi membra & dei filij facti simus. Et propterea Apostolus Iacobus iustificationem Abrahæ describēs, pulcherrime dixit. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est, Quasi dicat, tunc demum opera nostra sunt grata deo, cum illis hæc fides cooperatur, & ex fide fiunt, tanquam accepta à deo, & non tanquā ex nobis, uicißim fides placet, quum ex talibus operibus consummatur, Nam etsi quis dicat se deo fidere, si tamen neque sibi neque alijs fidem suam ex operibus comprobet, is uerbis quidem deum confitetur, factis autem negat, facitque ne iustificatio legis (cuius plenitudo est dilectio) in ipso per fidē unquam impleatur. Quamobrem Apostolus Paulus non sine causa in Galatis, ubi fidem

Ibidem: Matth. 1 Augu. de spi & lit. cap. 32 36. 2. Corin. 4 Philip. 3 Psalmo. 102 Opa nr̄a placent propter Christum. 1. Corin. 12 Iaco. 2 Fides debet cooperari operibus. Tit. 1 Roma. 13 Galat. 5

quammaxime celebrat, dixit: In Christo Iesu neque circuncisionem aliquid ualere neq; præputium. sed fidē quæ per charitatem operatur, Quod enim Iacobus dixit supplet, Paulus dixit operatur.

Diuus Iaco. eadē oīno cū diuo Paul. docuit Scopus ep'ſæ ad Roma. indicatur.

Væ omnia diligenter intuentibus, perspicuum euadit, diuum Iacobum nihil diuersum à Paulo docuisse, sed eam quæ est ad Romanos epistolam, eadem omnino proponere, nisi q. quædā quæ illic subobscurius docētur, magis explicat Iacobus, liber Actorum docet, In nascentis ecclesiæ primordijs grande dissidium à Iudæis concitatum, qui dicerent, Gentes nisi circunciderentur secundum legem Moysi, non posse saluari, Nec tantū hoc agebant Iudæi, ut ceremonijs legis Mosaicæ per Christum antiquitatis gentes grauarent, Sed hoc agebant potissimum, ut causam iustificatiōis in legis, non tantum cerimonialis, sed etiam moralis obseruationem transferrent, putarentq; se legē sua iustitia ac uiribus implere posse, atq; hinc iustificari, gloriabanturque (eatenus tantum in deo) uelut qui soli meruissent legem eius accipere. secundum id quod scriptum est: Non fecit taliter omni nationi & iudicia sua nō manifestauit eis, Hic error longe pestilentissimus (qui Iudæis magnum superbiæ supercilium addebat, & gentium causam quammaxime deprimebat) acriter ac fortiter reprehēdendus, reuincendus, ac eximendus erat omnium mentibus, conueniebatq; hæc docendi prouincia quammaxime Paulo apostolo, q. in illo gratia dei clarior ac euidentior appareuerit. Expediebat autem hunc errorem tanta spiritus uehementia debellari, quod is uehemēter obscuraret, impo-

Augu. de spū & litera. Roma. 2

Primus error in eccl'ia

Augu. de spū & lit. c. 7

omnino obrueret Christi beneficium, Nam *si hoc uerum est, hominē suis uiribus legē implere posse, legis autē impletionē iustitiā esse, consequens erat Christum frustra uenisse & gratis mortuum esse, nempe si tantum doctrina & cognitione legis nobis opus est, ut legē faciamus, nec interim uoluntas nostra alio eget adiutorio ut legē impleat, q̄ litera mortua magistra, quid erat opus Christo redemptore?* Deinde *& si Iudæi hæc nō sine magno fastu & fuco externorum operū (quæ ostendebant) pertinaciter tueri pergerent, non dubium tamen quin eorū conscientia fortiter reclamaret, quod satis in seipsis experirentur, se tametsi quædā opera in speciem perspicua æderent, ea tamen se magis timore pœnæ seu uanæ gloriæ obtentu, q̄ amore iustitiæ facere,* Pronindeq; *ex his se coram deo iustos censeri non posse, quod coram* Deo *non esset in eorum uoluntate, quod coram hominibus apparebat in opere, quin potius ex illo rei tenebantur, quod eos nouerat deus malle (si fieri posset) peccare.* Vt *interim taceamus eos sibiipsis (uel propria conscientia teste) licet aliud simularent, persuadere non potuisse, quod per opera sua legi perfectæ obedirent.* Vnde *consequens erat eos nunquam potuisse certo statuere se coram deo ex obseruatione legis (quæ perfectam obedientiam erga se requirit) iustificatos fuisse, quo iterum fiebat, ut nullū cult gratū deo (quē ut durum exactorē timebant nō amabāt ut patrem) exhibere possent præsertim q̄ is uelit in spiritu et ueritate nō simulatione adorari.* Apostolus *ergo quammaxime necessariū ratus, duo potißimum agit in epistola ad* Romanos. In

Galat. 2
Pharisaica iustitia fucata & conscīam non trāquillans.
Aug. de spū & litera.
Cur Chrs in euang. pharisaica iustitia, iustitiā nr̄am uult esse abūdantiorem.
Iohan. 4
Sūma ep̄ræ ad Roma.

Duo aguntur in epi. ad Romanos potissimum. primis, ut Iudæos & Gentes, sua ipsorum propria conscientia conuincat esse peccatores, Occulta enim cordiū per Euangelium retegens, Iudæis internā, Gentibus externam etiam immunditiē exprobrat, ac grauißime ostendit naturam humanam primorum parentum uitio tanta corruptione ac imbecillitate laborare, ut ei impoßibile sit suis uiribus ad legis impletionem pertingere, et propterea omnes homines ex se coram deo iniustos esse & peccatores, ideoque sub legis maledicto consistere, ac proinde opus habere redemptore ac reconciliatore Christo. Secundo docet, Christum propterea uenisse, non ut legem (nimirum moralem) aboleat, sed ut magis impleat, utque maledictum legis (quæ in eo non habet quod accuset) factus pro nobis maledictum, auferat, & pro peccatis nostris satisfaciat. Denique (qui principalis finis est) ut redemptis spiritum innouantem per fidem impertiat, quo adiutore legem facere incipiamus, atque adeo non nostris quidem uiribus, sed per fiduciam iustitiæ Christi nobis communicatæ impleamus, utque liberati à captiuitate peccati, ac nacti pacem & tranquillitatem conscientiæ erga deum ex fide, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram eo omnibus diebus nostris, atque hic est nostra sententia, ipsißimus epistolæ ad Romanos scopus ac propemodum summa, Non ergo Apostolus bellum indicere bonis operibus, aut ea minus esse necessaria homini Christiano docere instituit, sed hoc magis docere contendit, quo tandem pacto fiat ut à peccatis expurgati, deo reconciliati ac spiritu sancto innouati bona opera facere & legem implere poßimus, adeo opera bona

[Margin notes: 1 (beside "dit naturam humanam"); 2 (beside "sto. Secundo docet"); Galat. 3 (beside "gem (nimirum moralem)"); Lucæ. 2 (beside "scientiæ erga deum"); Paulus nō uilipēdit bona op̄a sed magis docet quō opera bona facere posſimus. (beside "est nostra sententia" … "contendit")]

quæ

quæ post iustificationem fiunt à iustificatione non discernens ut pœne in epistolæ uestibulo palam pronũtiet, Non auditores legis iustos esse apud deum, sed factores legis iustificari, ac plane ostendit iustificationẽ cum malis operibus nequaq̃ constare posse, Ira (inquiẽs) & tribulatio in omnem animam hominis operantis malum. Gloria aũt & honor & pax omni animæ operanti bonum, uerũ quo pacto lex fieri posit, postea docet. Roma.2 Factores legis iusti. Roma.1

EAdem omnino docet Iacobus in epistola catholica. Facit enim Iacobus perinde ac Paulus non omnes reos ac peccatores, In multis (inquit) offendimus omnes, docet ueram sapientiam (qua uolũtas nostra corrigitur, ut deinde bene operetur) nobis non nostris uiribus, sed dei beneficio per fidem contingere, non quamlibet, sed eam quam supra descripsimus, qua cum desiderio in deum itur, & certa fiducia quod deus promittit accipitur. Si quis, inquit, uestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat & dabitur ei, Postulet aũt in fide nihil hæsitans, Quem locum beatus Augustinus renarrans, prudenter ad fidem iustificantem refert: Hæc est (inquit) fides, ex qua iustus uiuit, hæc est fides qua creditur in eũ qui iustificat impium, hæc est fides qua excluditur gloriatio, hæc est fides qua impetratur largitas spũs, de qua dicitur: Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Hæc ille. Rursus apostolus Iacobus hanc sñiam confirmans: Omne (inquit) datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendẽs à patre luminũ, apud quem non est trãsmutatio, nec uicißitudinis obumbra- Iacobus eadem oĩno docet cum Paulo. Iaco.3 Iaco.1 Fides uiua Ibidem. Aug. de spũ & lite.c.32 Habacuc.2 Rom.1 Roma.3 Gala.3 Iaco.1

tio, *Voluntarie enim genuit nos uerbo ueritatis, ut simus initiũ aliquod creaturæ eius.* Et post pauca, *Suscipite insitum uerbũ, quod potest saluare animas uestras.* Ergo quum dicit, nos uerã sapientiã ac iustitiam à deo accipere oportere, & uerbo ueritatis iterum gigni, eodemq; nobis insito animas nostras saluari. Quid aliud dixit, q̃ apostolus Paulus, quum inquit, *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis?*

Ibidem.
Roma.3

VErum quum ex hac sententia Paulina nõ satis intellecta, quidam occasionẽ acceperint, ut tãquam securi de salute (perinde atq; sola fides sufficeret quã sibi fingebant) bene uiuere non curarent, coactus est Iacobus fidem secare, in fidem uiuam & fidem mortuam, seu in fidem, quam non ueretur dæmoniacam appellare, & fidem rectam seu nõ hæsitãtem de promißis dei. Eadem ratione discernit legem libertatis à lege seruitutis. Et opera quæ fidem antecedũt, ab operibus quæ fidei cooperantur, seu fidem iustificantem sequũtur, quæ omnia etiam apud ipsum Paulum, licet quædam subobscurius reperias. Iacobus fidei mortuæ quæ nihil aliud est q̃ uel historica fides, uel stulta quædam persuasio de misericordia dei, etiamnum cum affectu peccãdi seu ipsis etiam malis operibus coniuncta, iustificationem detrahit. Idem facit apostolus Paulus, quum ait: Confitentur se nosse deum, factis autem negant, Iacobus fidei uitam seu spiritũ, opera charitatis appellat. Fides, inquit, si non habeat opera, mortua est in semetipsa. Idem facit Paulus, quum describit fidem per charitatem efficacem. Iacobus asserit q̃ fides Abrahæ cooperata sit operibus.

Aug. de fide & operib. Iacobus explicat episto. ad Roma.
Cap.2
Conferuntur Iacobus & Paulus.
Iaco.2
Tit.1
Iaco.2
Gala.5
Iaco.2

illius, & ex operibus fides consummata sit, nimirũ quæ fidem eius sequebantur. Idem alibi testatur apostolus Paulus: Fide, inquit, qui uocatur, Abraham obediuit. Iacobus ait: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum, nimirum illa fide qua impij securitatem quandam salutis sibi uendicant, etsi male uiuant, quos coarguens: Estote (inquit) factores uerbi, & non auditores tantum, fallentes uosmetipsos. Idẽ omnino docet Paulus: Non auditores (inquit) legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabũtur. Et alibi: Nolite errare, neq; fornicarij, &c. regnum dei poßidebunt. Et hæc aliquando fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi & in spiritu dei nostri. Item, Qui talia agunt, regnum dei non poßidebunt. Vides ergo q̃ pulchre coapostolis illis Christi (quorũ erat una fides, atq; unus spiritus) in re iustificationis conueniat.

Hebræ. 11
Iaco. 2
Roma. 2
1. Corin. 6
Gala. 5

ET ut semel hunc articulũ finiamus, putamus nos iam perspicue satis ostendisse, Non opera legis q̃ fiunt ante iustificationẽ sine gratia dei in nobis, ad iustitiam imputari, sed interim opera fidei quæ spiritus in nobis operatur, aliam prorsus obtinere rationẽ, quippe ea à iustificatione nullo pacto secerni oportere, quin cooperationem illam fidei & operum post reconciliationem, recte uocari iustitiam, qua debemus continue iustificari, q̃diu in hac uita superstites sumus, donec scilicet mortale hoc immortalitatem induat, & fiat sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in uictoria, & tum demum iustitia perficietur in nobis. In eam enim sen-

Cooperatio fidei & charitatis, est iustificatio nostra cõtinua.
1. Corin. 15
Osee. 13

tentiam dictum est. Qui iustus est, iustificetur adhuc.
Apoca.vlt. *Vnde non mirum, q. scriptura operibus istis fidei in deo factis, paßim uitam æternam non tantum alia eximia præmia uti mercedem polliceatur.* Nam *si uita æterna*
Matth.7.19 25.Iohan.5 Roma.2 1.Corin.3 1.Corin.5 *(quæ in iustificatione per animæ spiritualem uiuificationem inchoatur) accipitur fide propter misericordiã in Christo promissam, nec dubium sit hisce operibus fidei nihil aliud agi quam quod perpetuo in misericordiã dei respicimus, non solum referentes, ea deo accepta, nõ nobis, sed etiam ipsa ex Christo supplentes, omnemq; fiduciam nostram non in nostris uiribus aut etiam in dignitate nostri consensus, sed in Christo meritum collocantes, ac reputantes in hoc perfectam charitatem dei nobiscum ut fiduciam habeamus in die iudicij, quia sicut ille est & nos simus in hoc mundo, quis non uidet haud absurde ac propemodum sine ullo tropo recte dici posse?* Bonis *operibus nos uitam æternam adipisci,*

1.Iohan.4

Bona opera sunt inchoata uita æterna. Iohan.12 Roma.6 *Quinimo bona opera quæ spiritus in nobis operatur esse illam inchoatam uitam æternam olim in nobis perficiendam.* De *qua dixit* Iohannes *apostolus, Et mandatum eius uita æterna est.* Et *quodnam aliud est regnum dei quod nobis aduenire petimus, nisi ut non regnet peccatum in nostro mortali corpore ut obediamus concupiscentijs eius sed potius regnet in nobis iustitia spiritus, ut sint mẽbra nostra arma iustitiæ deo?* Neque
Matth.19 Lucæ.6 Roma.6.8 2.Corin.4 1.Timo.4 *ueretur scriptura uitam æternam bonorum operũ mercedem appellare, non ut putemus benefacta nostra digna esse uita æterna, seu deberi illis uitam æternam propter operum ipsorum dignitatem.* Quis *enim tam stupidus*

est qui sic sentiat: sed magis qđ deus fidei nostræ (quã per eiuscemodi opera in nobis exercet) uitam æternam gratuito sit pollicitus, De plenitudine enim eius (inquit Iohannes) nos omnes accepimus gratiam pro gratia, gratiam uitæ æternæ pro gratia iustificationis indebitæ. Ergo merces quia pollicita, Item quia tanta est dei erga nos benignitas, ut opera quæ ipse in nobis facit uere sua, malit appellare nostra, idque tantum propter imbecillem illum assensum & conatum, quem tamen non sine eo adhibemus, Idcirco ipse non indigne feret etsi dicamus (modo ad pium sensum) bonis operibus nostris uitam æternam nos promereri, non quod assensus noster tanta mercede dignus sit. sed q; non sine eiusmodi assensu, atque adeo sine bonis operibus, modo tamen operari ualeamus, uitam æternam (quæ donum dei est nobis per Christum promeritum) capiamus. Certe nemo dubitat idcirco Christum tam sæpe uitæ æternæ sub nomine mercedis meminisse, ut diligentiam ac conatus nostros q̃maxime acueret, incitaret ac proueheret.

1.Petri.1
2.Iohan.1
Apoca.2.3
Iohan.1
Gratia pro gratia.
Deus opera sua vocat nostra.
Roma.6
Cur Christus tam frequenter uitã æternã mercedem appellet.

Haec de iustificatione hominis, deq; fide & operibus dicta suffecerint, quæ (ut speramus) pijs multum lucis in lectione scripturarum & consolationis sunt allatura. Credimus autem hanc, quam defendimus, sententiam esse uere apostolicam & germanam ecclesiæ doctrinam, tam erudientem q̃ consolantem pias mentes, quæ non solum ea docentur, sed & afficiuntur. Damnantur autem hac doctrina in primis pharisaicæ & Pelagianicæ illæ opiniones plenæ impietatis, quas supra de gratia differentes retulimus. De-

Opiniones damnatæ.

2 *inde damnatur eorum opinio longe pestilentißima, in qua sceleſtißime turpißimeq; uiuētibus, etiam si eo modo uiuere perseuerent, & tantūmodo credant in Christum (hoc est, sibi ēt sine renouatione mētis persuadeāt se iustificatos esse propter Christum) iustificatio, salus atq; adeo uita æterna promittitur contra apertißimam domini sententiam, qui desideranti uitam æternā respōdit. Si uis ad uitā ingredi, serua mandata.* Matth.19 *Postremo, ea* 3 *asseritur, periculose doceri iustificationem hominis in sola remißione peccatorū consistere. Innouationem aūt uoluntatis & opera fidei, quæ iustificationē sequūtur, proprie ad iustificationē non pertinere, Hoc enim quū docetur, redduntur hoīes male securi, qui quum audiūt se tum statim iustificari, ubi mens perterrefacta, agnitione peccati se protinus erigit et certo statuit sibi peccata remitti gratis per Christum, fit ut solum de hac (ut uocant) fide soliciti sint, ad interiorem animi renouationem & nouitatem uoluntatis, potißimā iustificationis partē, parum attenti, iuxta ponentes, an interiorem* Aug. de fide & ope. c. vlt. *animi renouationē & uoluntatis nouitatē intus experiantur, forisq; testentur nec ne, quorū sane causam (q̄ nō ignari sint uoluntatis dn̄i) durior est q̄ eorum qui nescientes, uitam nequißimam & iniquißimam ducūt,* Ibidem *Quare ut cum beato Augustino concludamus, omnino cauendum est, ne in adiutorio domini dei nostri faciamus homines male securos, nimirum persuadendo eis q̄ si modo fuerint credentes in Christum, hoc est, si tantum credant quòd Christus satisfecerit pro nobis, tum quomodolibet in ea fide uixerint, ipsos tamen ad salutē*

esse uenturos, Rursus ne sic faciamus Christianos, quomodo Iudæi proselytas, quibus dominus ait: Væ uobis Matth. 23
scribæ & pharisæi qui circumitis mare & terram ut faciatis proselytum unum, quum autem feceritis, facitis eum filium gehēnæ duplo q̃ uos estis, sed potius sana doctrina dei magistri, in utroq; tenenda est, ut sancto baptismo ac fidei consona sit uita Christianorum, & ne cuiquam homini, si utrumlibet defuerit, promittatur uita æterna. Qui enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex Iohan. 3
aqua & spiritu, non intrabit in regnum cœlorum, Ipse etiam dixit, Nisi abūdauerit iustitia uestra plus q̃ scribarum & pharisæorum (nimirum quorū iustitia erat Matth. 5
dicere & nō facere) nō intrabitis in regnum cœlorum. Nostra ergo iustitia erit dicere & facere, quæ si non fuerit, nō intrabitur in regnū cœlorū. Iam ad intermissam specierum pœnitētiæ tractationem redeundum est.

DE EXTERIORI POENITENTIA.

POstquam de interiori pœnitētia, in qua hominis iustificatio peragitur, et de partibus eius (quæ sunt, cordis contritio, mentis erga deum cum fiducia accipiendæ misericordiæ cōfeßio, et uotū internum uitæ in melius commutandæ) dictum est satis, restat ut de exteriori pœnitentia & illius speciebus, quæ sunt, pœnitentia publica & priuata, paucis dicamus.

PRincipio ergo roget aliquis, Si uerū est, pctā in interiori pœnitētia remittit ac hoīem iustificari, Quæstio.

quid exteriori pœnitentia est opus? aut quidnam post remißionem culpæ & abolitionem pœnæ æternæ (quæ in interiori pœnitentia deus operatur) facit sacerdos uel episcopus? Hæc quæstio ex superioribus satis explicari potest, sed ut res clarißime intelligatur, id animo repetēdum est quod Paulo ante diximus, necesse esse ut remißionem peccatorum accipias: certo credere tibi remissa esse peccata propter Christum. Iam quum hæc certitudo non iudicio sensuum aut rationis effici in nobis queat, sed fide tantum, constet autem fidē in paucißimis hominibus, præsertim his qui grauioribus criminibus occupati quandoq; fuerunt, ad eam certitudinem (nisi externis signis iuuetur) peruenire, ut certo credāt aut statuant se esse in gratia, nimirum diffidentia ac dubitatione de uoluntate dei, quæ in animis nostris naturaliter hæret cum fide perpetuo luctante, quod re ipsa unūquenq; in animo suo experiri non dubium est. Idcirco Christus huic imbecillitati fidei nostræ per externū sacramentum subueniendum ratus, pœnitentiæ sacramentum instituit, Iohan. 20. Vt quemadmodum baptismum, eucharistiā, & cætera sacramēta certa & efficacia signa esse uoluit, quibus doceamur ut quod foris in specie uisibili geri cernimus, intus per fidei uirtutē in nobis effici certo credamus, sic & pniæ sacramentū nobis relinquendū putauit, quo fidē nostrā de remißione peccatorū stabiliter & cōfirmaret, atq; eam ob rē sacerdotibus insignē illam potestatē cōtulit, remittēdorū scilicet peccatorū, hoc est, potestatē signo uisibili īdicādi et ostēdēdi, cōfitenti ac pœnitenti, pctā p deū esse remissa, adeo

[Margin notes: 1. Timo. 2 — Dilutio. — 1. Corin. 2 — Roma. 3 — Pœnitentiæ sacramentū institutū est, ut sit certum testimonium remis. pecca. — Iohan. 20 — Vide sup. in prohemio de sacramentis.]

ut uere contritus ac confessus, quum absolutionis sacerdotalis uerba perceperit, nõ secus affectus esse debeat, q̃ si ipse Christus ei dixisset, Dimittũtur tibi peccata tua, Suam enim potestatẽ Christus (quam & uisibili signo adhibito, ad certã fidem remißionis peccatorũ nobis faciendã confirmasse legitur) sacerdotibus cõceßit, ne q̃s putet sacerdotẽ sua propria potestate absoluere, Siquidẽ ut ipse Christus est qui baptizat, ita ipse est qui absoluit sicut de uirtute utriusq; sacramẽti unũquemq; Christianum parem atq; eandẽ habere certitudinẽ oporteat, quẽdmodum suo loco latius docebimus. Hæc autẽ potestas seu absolutio sacramentalis, etsi in utraq; pœnitentia, et priuata & publica, tanquã suauißimũ utriusq; condimẽtum requiratur, ipsum tamen sacramentũ pœnitẽtiæ nõ est proprie pœnitentia uel publica uel priuata, Constat siquidẽ pœnitentiã non ratione absolutionis sacramẽtalis, in qua tota propemodũ uis sacramenti pœnitẽtiæ sita est, sed magis ex modo uel genere satisfactionis publicam uel priuatã appellari. Porro quũ Christus & ecclesia unũ sint corpus, proindeq; pœnitentiã non tantũ pacem erga deum sed & erga ecclesiã (in qua sola remittũtur ipsa peccata) habere oporteat, ac omnino intersit, ut qui in ecclesia præsidunt, explorata habeant pœnitentiũ conscientiã ac propositũ, quæ (ut Christus ait) ex opibus eorum cognoscuntur. Idcirco Christus sacerdotibus præter potestatem remittendi peccata in sacramento, potestatem etiam fecit ligandi atque soluendi, hoc est, confitẽtibus pœnitentiæ satisfactionem dandi, qui tum ligant cũ satisfactionem imponunt & pœnitentes (donec ea pur-

Matth. 9
Marci. 2
Lucæ. 5

Aliud est sacramẽtũ pœnitentiæ, atque aliud pœnia publica uel priuata.

Ephe. 1. 2. 5

Matth. 7
Iohan. 20

Matth. 16
Potestas ligandi et soluendi quæ

Leo ad theodor. epm forojulie. epist. 69. gentur) à communione prohibent, soluunt uero cũ satisfactionem impositam uel ralaxant, uel ea purgatos ad sacramentorum communionẽ admittunt, in quo etiã Christus imbecillitati nostræ pientissime consuluit, Nam cum

Matth. 3 pœnitenti non quælibet sed digna pœnitentiæ opera (ut peccati reliquiæ eluantur, & manentes nos pœnæ, p dei

Aug. de uisita. infirmo. c. 4. & 5. clementiã dimittantur) peragenda sint, nemo autẽ in causa sua idoneus iudex uideatur, atq; adeo unusquisq; semper propriam censuram suspectam habeat, idcirco Christus uicarium suum ostendit, cuius dicto in hac etiam restaretur, ut Augustinus non temere dixerit, eũ ecclesiæ claues frustrari, qui uolet sine arbitrio sacerdotis pœnitentiam agere. Hæc autem exterior pœnitentia in uere contritis & confessis, remissionẽ culpæ sequitur, neq; enim sacerdos, alijs hanc pœnitentiam imponit nisi quos contritos credit. Deniq; duplex ista potestas p Christum sacerdotibus collata. Clauis illa ordinis est, de qua supra habunde diximus. Clauis iurisdictionis alio respicit, nã nõ proprie, ad pœnitentiã spectat, nisi ut, puocatoria, qđ ut pedagogus, tantisper impœnitentẽ flagellet, donec pœnitentiæ ianuam ingredi faciat & quodãmodo cõpellat.

Augu. de pœnitẽtia disti. c. agite.

Pœnitẽ satisfactio remissionẽ culpæ subsequitur.

Clauis ordinis.

Clauis iurisdictionis.

Publica. Priuata. Publica duplex. Solẽnis. Vide Carth. cõc. 3. ca. 23

Quibus recte pceptis facile est ĩtelligere quænam sit pœnitentia publica uel priuata. Publica enim est, quæ publicam habet satisfactionẽ, Priuata quæ priuatã. Publicã iterũ duplicẽ faciunt, solemnem & simpliciter publicã. Solẽnis pœnitẽtia (quæ olim proprie publica uocabatur) ea erat, quæ ob enorme & uulgatissimũ crimẽ (quod multitudinẽ seu totã urbẽ cõmouisset) extra ecclesiã in cinere & cilicio publice

peragenda suscipiebatur, huius pœnitentiæ ritum descri bit Agateñ. Concil. c. xi. In capite (inquit) quadragesimæ, omnes pœnitentes qui publicam suscipiunt aut susce perint pœnitentiam, ante fores ecclesiæ se repræsentent episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, uultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu, & uultu proclamantes, ibi adesse debent Decani, id est Archipre sbyteri parochiarum, presbyteri pœnitentiũ, qui eorum conuersationem inspicere diligenter debent qui & secundum modum culpæ pœnitentiam per præfixos gradus iniungant. Post hæc episcopus eos in ecclesiam introducat, & cum omni clero septẽ pœnitentiæ psalmos in terram prostratus cum lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc surgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, eis manus imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinererem prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat, & cum gemitu & crebris suspirijs denuntiet eis, quod sicut Adam proiectus est de paradiso, ita & ipsi pro peccatis ab ecclesia abijciuntur, post hoc iubeat ministris ut eos extra ianuas ecclesiæ expellãt, Clerus uero prosequatur eos cũ respõsorio. In sudore uultus tui uesceris pane, &c. ut uidẽtes sanctam ecclesiã p facinoribus suis tremefactã atq; cõmotã nõ paruipẽdant pœnitentiã, In sacra aũt domini cœna rursus ab eorum Decanis & eorum presbyteris, ecclesiæ liminibus præsententur, Hactenus canon. Hanc solemnẽ pœnitẽtiã, pœnitentes pro ratione criminũ, interdũ breuiorẽ, interdũ longiorem plures etiam annos duraturam accipiebant. Iam qui tam longam pœnitentiam plusquam anno du-

Agateñ. concil. ca. 11. 5. dist. c. in capite.
Decani i. archipbri.
Præsbyteri pœnitentiũ.
Septẽ psalmi pœniales.
Gene. 3
Matth. 18
Gene. 3
Die cœnæ pax dabatur pœnitẽtibus hoc ẽ, reconciliabãtur ecclesiæ. Unde

dies illa germanice dicitur der gude dōnerstag. *raturam accepissent, interea tēporis ab ecclesiæ ingressu toto anno, præterquā à cœna domini usq; ad octauas Paschæ abstinebant. Qua tandem peracta à solo Episcopo (nisi necessitas aut periculū mortis immineret) p manus impositionē idq; ante ἄψιδα reconciliabatur, ut uel hinc radicē casuum Episcopis speciatim reseruatorū facile sit intelligere. Talem pœnitentiam cogente Ambrosio Theodosius suscepit, talem egit fabiola, quēadmodū Hieronymus in Epitaphio eius ad Oceanū scribit ac testatur, quē iucundū erit inspicere, ut intelligas q̄ta fuerit olim ueteris ecclesiæ seueritas, ac etiā pœnium feruor, ad nostrorū temporum disciplinam neutiquā cōferēdus.*

Absida. Ambrosius. Theodosius imperator. Hiero. in epitaphio Fabiolæ ad Oceanum.

Aug. l. 2. epist. ad Macedonium. Ibidem.

HOc autem habebat pœnitentia solēnis (quā humillimam Augustinus appellat) peculiare, quod semel in ecclesia dabatur non temere reiteranda. Idque (ut idē ille testatur) caute salubriterq; præuisum est, ne frequentius iterata uilesceret, minusq; utilis esset medicina uilis ægrotis, quæ tāto magis salubris est quāto minus contēptibilis fuerit, quāobrem (ut Ambrosius inq̄t) merito reprehenduntur, qui sæpius agendā pœnitentiam putant quia luxuriantur in Christo. Nam (ut subijcit) si uere agerent pœnitentiā iterandā postea non putarēt, qa sicut unū baptisma ita una pœnitentia, quæ tantū publice agitur, Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati, Sed hæc (nimirū quotidiana pœnitētia) leuiorū, illa grauiorum. Vides quemadmodum Ambrosius discernat hāc quæ publice agitur, hoc est solemnē à quotidiana. Quin Origenes uidetur etiam hanc solēnem à simpliciter publica, de qua statim diximus discernere, Quin Leuitic.

Amb. lib. 2 de pœ. ca. 10. 1. Timoth. 4. Ephe. 4.

Orig. in Leuitic. hom. 15

homilia.xv.sic ait: Si nos aliqua culpa mortalis inuene rit,quæ non in crimine mortali,non in blasphemia fidei (quæ muro ecclesiastici & apostolici dogmatis cincta est)sed uel in sermonibus uel in morū uitio consistat,huiusmodi culpa semper reparari potest,nec aliquādo tibi interdicitur de cōmissis huiusmodi penitudinē gerere. In grauioribus enim criminibus semel tantum, uel raro pœnitentiæ conceditur locus. Ista uero cōmunia quæ frequenter incurrimus semper pœnitentiam recipiunt, & sine intermissione redimuntur, Verū interim nosse oportet,ecclesiam ueterē etsi hanc solēnem pœnitentiam in pristinas sordes relapso uel omnino non daret,uel admodum raro,ipsam tamen nulli ad se quālibet sæpe lapso ac redeunti gremiū suū unquā penitus seu omnino clausisse. Quin potius cōstat quoties pœnitentes et confessi ad ecclesiam matrē reuerterentur, à spe remissionis peccati, nunquā deterritos,sed magis ad deprecandā,dei clementiam(cuius misericordiæ non est finis)diligentissime cōmonitos fuisse. Nā(ut Augustinus ait)quis audeat dicere deo: Quare huic homini qui post primam pœnitentiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit adhuc iterū parcis? Quis audeat dicere erga istos non agi,quod Apostolus ait: Ignoras,quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit. Quin Augustinus ipse testis est quandoq; eundem pœnitendi locū dari posse sed raro,ubi uero idē pœnitendi locus non dabatur nō omnino repellebantur,sed recipiebantur reuertentes,non tamen sine disciplinæ seueritate. Nam etsi nō daretur eis locus iterū in ecclesia publice pœnitendi tamen eatenus recipiebātur,ut intra

Ecclīa etsi iterationē solēnis nō concederet gremiū tñ redeūti nunquam clausit.

Psalm. 144

Augusti. ad Macedoniū

Ro ma. 2

Quomodo recipeibātur olim lapsi post solemnē pœnitentiā.

quammaxime celebrat, dixit: In Christo Iesu neque circuncisionem aliquid ualere neq; præputium. sed fidē quæ per charitatem operatur, Quod enim Iacobus dixit supletur, Paulus dixit operatur.

Diuus Iaco. eadē oīno cū diuo Paul. docuit Scopus ep'æ ad Roma. indicatur.

Quæ omnia diligenter intuentibus, perspicuum euadit, diuum Iacobum nihil diuersum à Paulo docuisse, sed eam quæ est ad Romanos epistolam, eadem omnino proponere, nisi q̃ quædā quæ illic subobscurius docetur, magis explicat Iacobus, liber Actorum docet, In nascentis ecclesiæ primordijs grande dißidium à Iudæis concitatum, qui dicerent, Gentes nisi circunciderentur secundum legem Moysi, non posse saluari, Nec tantū hoc agebant Iudæi, ut ceremonijs legis Mosaicæ per Christum antiquitatis gentes grauarent, Sed hoc agebant potißimum, ut causam iustificatiōis in legis, non tantum cerimonialis, sed etiam moralis obseruationem transferrent, putarentq; se legē sua iustitia ac uiribus implere posse, atq; hinc iustificari, gloriabanturque (eatenus tantum in deo) uelut qui soli meruissent legem eius accipere. secundum id quod scriptum est: Non fecit taliter omni nationi & iudicia sua nō manifestauit eis,

Augu. de spū & litera. Roma. 2

Primus error in eccl'ia

Hic error longe pestilentißimus (qui Iudæis magnum superbiæ supercilium addebat, & gentium causam quammaxime deprimebat) acriter ac fortiter reprehēdendus, reuincendus, ac eximendus erat omnium mentibus, conueniebatq; hæc docendi prouincia quammaxime Paulo apostolo, q̃ in illo gratia dei clarior ac euidentior appareret. Expediebat autem hunc errorem tanta spiritus uehementia debellari, quod is uehemēter obscuraret, impo-

Augu. de spū & lit. c. 7

omnino obrueret Christi beneficium, Nam si hoc uerum est, hominē suis uiribus legē implere posse, legis autē impletionē iustitiā esse, consequens erat Christum frustra uenisse & gratis mortuum esse, nempe si tantum doctrina & cognitione legis nobis opus est, ut legē faciamus, nec interim uoluntas nostra alio eget adiutorio ut legē impleat, q̃ litera mortua magistra, quid erat opus Christo redemptore? Deinde & si Iudæi hæc nō sine magno fastu & fuco externorum operū (quæ ostendebant) pertinaciter tueri pergerent, non dubium tamen quin eorū conscientia fortiter reclamaret, quod satis in seipsis experirentur, se tametsi quædā opera in speciem perspicua æderent, ea tamen se magis timore pœnæ seu uanæ gloriæ obtentu, q̃ amore iustitiæ facere, Proindeq; ex his se coram deo iustos censeri non posse, quod coram Deo non esset in eorum uoluntate, quod coram hominibus apparebat in opere, quin potius ex illo rei tenebantur, quod eos nouerat deus malle (si fieri posset) peccare. Vt interim taceamus eos sibijpsis (uel propria conscientia teste) licet aliud simularent, persuadere non potuisse, quod per opera sua legi perfectæ obedirent. Vnde consequens erat eos nunquam potuisse certo statuere se coram deo ex obseruatione legis (quæ perfectam obedientiam erga se requirit) iustificatos fuisse, quo iterum fiebat, ut nullū cult gratū deo (quē ut durum exactorē timebant nō amabāt ut patrem) exhibere possent præsertim cum is uelit in spiritu et ueritate nō simulatione adorari. Apostolus ergo quammaxime necessariū ratus, duo potissimum agit in epistola ad Romanos. In

Galat. 2

Pharisaica iustitia fucata & conscientiam non trāquillans.

Aug. de spū & litera.

Cur Chrs in euang. pharisaica iustitia, iustitiā nr̄am uult esse abūdantiorem.

Iohan. 4

Sūma ep̄læ ad Roma.

Duo agũtur in epi. ad Romanos potissimum.

primis, ut Iudæos & Gentes, sua ipsorum propria conscientia conuincat esse peccatores, Occulta enim cordiũ per Euangelium retegens, Iudæis internã, Gentibus externam etiam immunditiẽ exprobrat, ac grauißime ostendit naturam humanam primorum parentum uitio tanta corruptione ac imbecillitate laborare, ut ei impoßibile sit suis uiribus ad legis impletionem pertingere, et propterea omnes homines ex se coram deo iniustos esse & peccatores, ideoque sub legis maledicto consistere, ac proinde opus habere redemptore ac reconciliatore Christo. Secundo docet, Christum propterea uenisse, non ut legem (nimirum moralem) aboleat, sed ut magis impleat, utque maledictum legis (quæ in eo non habet quod accuset) factus pro nobis maledictum, auferat, & pro peccatis nostris satisfaciat. Denique (qui principalis finis est) ut redemptis spiritum innouantem per fidem impertiat, quo adiutore legem facere incipiamus, atque adeo non nostris quidem uiribus, sed per fiduciam iustitiæ Christi nobis communicatæ impleamus, utque liberati à captiuitate peccati, ac nacti pacem & tranquillitatem conscientiæ erga deum ex fide, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram eo omnibus diebus nostris, atque hic est nostra sententia, ipsißimus epistolæ ad Romanos scopus ac propemodum summa, Non ergo Apostolus bellum indicere bonis operibus, aut ea minus esse necessaria homini Christiano docere instituit, sed hoc magis docere contendit, quo tandem pacto fiat ut à peccatis expurgati, deo reconciliati ac spiritu sancto innouati bona opera facere & legem implere poßimus, adeo opera bona

[margin: 1 (beside "dit naturam"); 2 (beside "sto. Secundo"); Galat. 3; Lucæ. 1; Paulus nõ uilipẽdit bona opa sed magis docet quõ opera bona facere posſimus.]

quæ

quæ post iustificationem fiunt à iustificatione non discernens ut pœne in epistolæ uestibulo palam pronũtiet, Non auditores legis iustos esse apud deum, sed factores legis iustificari, ac plane ostendit iustificationẽ cum malis operibus nequaq̃ constare posse, Ira (inquiẽs) & tribulatio in omnem animam hominis operantis malum. Gloria aũt & honor & pax omni animæ operanti bonum, uerũ quo pacto lex fieri poßit, postea docet.

Roma.2

Factores legis iusti.

Roma.1

EAdem omnino docet Iacobus in epistola catholica. Facit enim Iacobus perinde ac Paulus non omnes reos ac peccatores, In multis (inquit) offendimus omnes, docet ueram sapientiam (qua uolũtas nostra corrigitur, ut deinde bene operetur) nobis non nostris uiribus, sed dei beneficio per fidem contingere, non quamlibet, sed eam quam supra descripsimus, qua cum desiderio in deum itur, & certa fiducia quod deus promittit accipitur. Si quis, inquit, uestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat & dabitur ei, Postulet aũt in fide nihil hæsitans, Quem locum beatus Augustinus renarrans, prudenter ad fidem iustificantem refert: Hæc est (inquit) fides, ex qua iustus uiuit, hæc est fides qua creditur in eũ qui iustificat impium, hæc est fides qua excluditur gloriatio, hæc est fides qua impetratur largitas spũs, de qua dicitur: Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Hæc ille. Rursus apostolus Iacobus hanc sñiam confirmans: Omne (inquit) datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendẽs à patre luminũ, apud quem non est trãsmutatio, nec uicißitudinis obumbra-

Iacobus eadem oĩno docet cum Paulo.

Iaco.3

Iaco.1

Fides uiua

Ibidem

Aug. de spũ & lite. c.32

Habacuc. 2

Rom.1

Roma.3

Gala.3

Iaco.1

tio, *Voluntarie enim genuit nos uerbo ueritatis, ut simus initiũ aliquod creaturæ eius.* Et post pauca, *Suscipite insitum uerbũ, quod potest saluare animas uestras.* Ergo quum dicit, *nos uerã sapientiã ac iustitiam à deo accipere oportere, & uerbo ueritatis iterum gigni, eodemq; nobis insito animas nostras saluari.* Quid aliud dixit, q̃ apostolus Paulus, quum inquit, *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis?*

Ibidem.

Roma.3

Verum quum ex hac sententia Paulina nõ satis intellecta, quidam occasionẽ acceperint, ut tãquam securi de salute (perinde atq; sola fides sufficeret quã sibi fingebant) bene uiuere non curarent, coactus est Iacobus fidem secare, in fidem uiuam & fidem mortuam, seu in fidem, quam non ueretur dæmoniacam appellare, & fidem rectam seu nõ hæsitãtem de promissis dei. Eadem ratione discernit legem libertatis à lege seruitutis. Et opera quæ fidem antecedũt, ab operibus quæ fidei cooperantur, seu fidem iustificantem sequũtur, quæ omnia etiam apud ipsum Paulum, licet quædam subobscurius reperias. Iacobus fidei mortuæ quæ nihil aliud est q̃ uel historica fides, uel stulta quædam persuasio de misericordia dei, etiamnum cum affectu peccãdi seu ipsis etiam malis operibus coniuncta, iustificationem detrahit. Idem facit apostolus Paulus, quum ait: Confitentur se nosse deum, factis autem negant, Iacobus fidei uitam seu spiritũ, opera charitatis appellat. Fides, inquit, si non habeat opera, mortua est in semetipsa. Idem facit Paulus, quum describit fidem per charitatem efficacem. Iacobus asserit q; fides Abrahæ cooperata sit operibus.

Aug. de fide & operib. Iacobus explicat episto. ad Roma.

Cap.2

Conferuntur Iacobus & Paulus.

Iaco.2

Tit.1

Iaco.2

Gala.5

Iaco.2

illius, & ex operibus fides consummata sit, nimirũ quæ fidem eius sequebantur. Idem alibi testatur apostolus Paulus: Fide, inquit, qui uocatur, Abraham obediuit. Iacobus ait: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum, nimirum illa fide qua impij securitatem quandam salutis sibi uendicant, etsi male uiuant, quos coarguens: Estote (inquit) factores uerbi, & non auditores tantum, fallentes uosmetipsos. Idẽ omnino docet Paulus: Non auditores (inquit) legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabũtur. Et alibi: Nolite errare, neq; fornicarij, &c. regnum dei poßidebunt. Et hæc aliquando fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi & in spiritu dei nostri. Item, Qui talia agunt, regnum dei non poßidebunt. Vides ergo q̃ pulchre coapostolis illis Christi (quorũ erat una fides, atq; unus spiritus) in re iustificationis conueniat.

Hebræ. 11

Iaco. 2

Roma. 2

1. Corin. 6

Gala. 5

ET ut semel hunc articulũ finiamus, putamus nos iam perspicue satis ostendisse, Non opera legis q̃ fiunt ante iustificationẽ sine gratia dei in nobis, ad iustitiam imputari, sed interim opera fidei quæ spiritus in nobis operatur, aliam prorsus obtinere rationẽ, quippe ea à iustificatione nullo pacto secerni oportere, quin cooperationem illam fidei & operum post reconciliationem, recte uocari iustitiam, qua debemus continue iustificari, q̃diu in hac uita superstites sumus, donec scilicet mortale hoc immortalitatem induat, & fiat sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in uictoria, & tum demum iustitia perficietur in nobis. In eam enim sen-

Cooperatio fidei & charitatis, est iustificatio nostra cõtinua.

1. Corin. 15

Osee. 13

tentiam dictum est. Qui iustus est, iustificetur adhuc.
Apoca.vlt. Vnde non mirum, q. scriptura operibus istis fidei in deo factis, passim uitam æternam non tantum alia eximia
Matth.7.19 præmia uti mercedem polliceatur. Nam si uita æterna
25.Iohan.5 (quæ in iustificatione per animæ spiritualem uiuifica-
Roma.2
1.Corin.3 tionem inchoatur) accipitur fide propter misericordiã
1.Corin.5 in Christo promissam, nec dubium sit hisce operibus fidei nihil aliud agi quam quod perpetuo in misericordiã dei respicimus, non solum referentes, ea deo accepta, nõ nobis, sed etiam ipsa ex Christo supplentes, omnemq; fiduciam nostram non in nostris uiribus aut etiam in di
1.Iohan.4 gnitate nostri consensus, sed in Christo meritum collocantes, ac reputantes in hoc perfectam charitatem dei nobiscum ut fiduciam habeamus in die iudicij, quia sicut ille est & nos simus in hoc mundo, quis non uidet haud absurde ac propemodum sine ullo tropo recte dici posse? Bonis operibus nos uitam æternam adipisci,
Bona opera sunt inchoata uita æterna. Quinimo bona opera quæ spiritus in nobis operatur esse illam inchoatam uitam æternam olim in nobis per-
Iohan.12 ficiendam. De qua dixit Iohannes apostolus, Et manda
Roma.6 datum eius uita æterna est. Et quodnam aliud est regnum dei quod nobis aduenire petimus, nisi ut non regnet peccatum in nostro mortali corpore ut obediamus concupiscentijs eius sed potius regnet in nobis iustitia spiritus, ut sint mẽbra nostra arma iustitiæ deo? Neque
Matth.19
Lucæ.6 ueretur scriptura uitam æternam bonorum operũ mer
Roma.6.8 cedem appellare, non ut putemus benefacta nostra digna
2.Corin.4
1.Timo.4 esse uita æterna, seu deberi illis uitam æternam propter operum ipsorum dignitatem. Quis enim tam stupidus

est qui sic sentiat: sed magis qd' deus fidei nostræ (quã per eiuscemodi opera in nobis exercet) uitam æternam gratuito sit pollicitus, De plenitudine enim eius (inquit Iohannes) nos omnes accepimus gratiam pro gratia, gratiam uitæ æternæ pro gratia iustificationis indebitæ. Ergo merces quia pollicita, Item quia tanta est dei erga nos benignitas, ut opera quæ ipse in nobis facit uere sua, malit appellare nostra, idque tantum propter imbecillem illum assensum & conatum, quem tamen non sine eo adhibemus, Idcirco ipse non indigne feret etsi dicamus (modo ad pium sensum) bonis operibus nostris uitam æternam nos promereri, non quòd assensus noster tanta mercede dignus sit. sed q non sine eiusmodi assensu, atque adeo sine bonis operibus, modo tamen operari ualeamus, uitam æternam (quæ donum dei est nobis per Christum promeritum) capiamus. Certe nemo dubitat idcirco Christum tam sæpe uitæ æternæ sub nomine mercedis meminisse, ut diligentiam ac conatus nostros q̃maxime acueret, incitaret ac proueheret.

1.Petri.1
2.Iohan.1
Apoca.2.3
Iohan.1
Gratia pro gratia.
Deus opera sua vocat nostra.
Roma.6
Cur Christus tam frequenter uitã æternã mercedem appellet.

HAec de iustificatione hominis, deq; fide & operibus dicta suffecerint, quæ (ut speramus) pijs multum lucis in lectione scripturarum & consolationis sunt allatura. Credimus autem hanc, quam defendimus, sententiam esse uere apostolicam & germanam ecclesiæ doctrinam, tam erudientem q̃ consolantem pias mentes, quæ non solum ea docentur, sed & afficiuntur. Damnantur autem hac doctrina in primis pharisaicæ & Pelagianicæ illæ opiniones plenæ impietatis, quas supra de gratia differentes retulimus. De-

Opiniones damnatæ.

esse uenturos, Rursus ne sic faciamus Christianos, quomodo Iudæi proselytas, quibus dominus ait: Væ uobis Matth. 23
scribæ & pharisæi qui circumitis mare & terram ut faciatis proselytum unum, quum autem feceritis, facitis eum filium gehẽnæ duplo q̃ uos estis, sed potius sana doctrina dei magistri, in utroq; tenenda est, ut sancto baptismo ac fidei consona sit uita Christianorum, & ne cuiquam homini, si utrumlibet defuerit, promittatur uita æterna. Qui enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex Iohan. 3
aqua & spiritu, non intrabit in regnum cœlorum, Ipse etiam dixit, Nisi abũdauerit iustitia uestra plus q̃ scri Matth. 5
barum & pharisæorum (nimirum quorũ iustitia erat dicere & nõ facere) nõ intrabitis in regnum cœlorum. Nostra ergo iustitia erit dicere & facere, quæ si non fuerit, nõ intrabitur in regnũ cœlorũ. Iam ad intermissam specierum pœnitẽtiæ tractationem redeundum est.

DE EXTERIORI POENITENTIA.

P*ostquam de interiori pœnitẽtia, in qua hominis iustificatio peragitur, et de partibus eius (quæ sunt, cordis contritio, mentis erga deum cum fiducia accipiendæ misericordiæ cõfeßio, et uotũ internum uitæ in melius commutandæ) dictum est satis, restat ut de exteriori pœnitentia & illius speciebus, quæ sunt, pœnitentia publica & priuata, paucis dicamus.*

P*Rincipio ergo roget aliquis, Si uerũ est, pc̃tã in* Quæstio.
interiori pœnitẽtia remittit ac hoĩem iustificari,

quid exteriori pœnitentia est opus? aut quidnam post
1.Timo.2 remißionem culpæ & abolitionem pœnæ æternæ (quæ
Dilutio. in interiori pœnitentia deus operatur) facit sacerdos
uel episcopus? Hæc quæstio ex superioribus satis expli
cari potest, sed ut res clarißime intelligatur; id animo
repetẽdum est quod Paulo ante diximus, necesse esse ut
remißionem peccatorum accipias: certo credere tibi re
1.Corin.2 missa esse peccata propter Christum. Iam quum hæc cer
Roma.3 titudo non iudicio sensuum aut rationis effici in nobis
queat, sed fide tantum, constet autem fidẽ in paucißimis
hominibus, præsertim his qui grauioribus criminibus
occupati quandoq; fuerunt, ad eam certitudinem (nisi
externis signis iuuetur) peruenire, ut certo credãt aut
statuant se esse in gratia, nimirum diffidentia ac dubita
Pœnitentiæ sacramentũ institutũ est, ut sit certum testimonium remis. pecca. tione de uoluntate dei, quæ in animis nostris naturali-
ter hæret cum fide perpetuo luctante, quod re ipsa unũ-
quenq; in animo suo experiri non dubium est. Idcirco
Christus huic imbecillitati fidei nostræ per externũ sa-
cramentum subueniendum ratus, pœnitentiæ sacramen
Iohan.20 tum instituit, Iohan.20. Ut quemadmodum baptismum,
eucharistiã, & cætera sacramẽta certa & efficacia si-
Vide sup. in prohemio de sacramentis. gna esse uoluit, quibus doceamur ut quod foris in specie
uisibili geri cernimus, intus per fidei uirtutẽ in nobis
effici certo credamus, sic & pnĩæ sacramentũ nobis re
linquendũ putauit, quo fidẽ nostrã de remißione pecca-
torũ stabiliter & cõfirmaret, atq; eam ob rẽ sacerdoti
bus insignẽ illam potestatẽ cõtulit, remittẽdorũ scilicet
peccatorũ, hoc est, potestatẽ signo uisibili ĩdicãdi et ostẽ
dẽdi, cõfitenti ac pœnitenti, pctã p deũ esse remissa, adeo

ut uere contritus ac confessus, quum absolutionis sacerdotalis uerba perceperit, nõ secus affectus esse debeat, q̃ si ipse Christus ei dixisset, Dimittũtur tibi peccata tua, Suam enim potestatẽ Christus (quam & uisibili signo adhibito, ad certã fidem remißionis peccatorũ nobis faciendã confirmasse legitur) sacerdotibus cõceßit, ne q̃s putet sacerdotẽ sua propria potestate absoluere, Siquidẽ ut ipse Christus est qui baptizat, ita ipse est qui absoluit sicut de uirtute utriusq; sacramẽti unũquemq; Christianum parem atq; eandẽ habere certitudinẽ oporteat, quẽdmodum suo loco latius docebimus. Hæc autẽ potestas seu absolutio sacramentalis, etsi in utraq; pœnitentia, et priuata & publica, tanquã suauißimũ utriusq; condimẽtum requiratur, ipsum tamen sacramentũ pœnitẽtiæ nõ est proprie pœnitentia uel publica uel priuata, Constat siquidẽ pœnitentiã non ratione absolutionis sacramẽtalis, in qua tota propemodũ uis sacramenti pœnitẽtiæ sita est, sed magis ex modo uel genere satisfactionis publicam uel priuatã appellari. Porro quũ Christus & ecclesia unũ sint corpus, proindeq; pœnitentiã non tantũ pacem erga deum sed & erga ecclesiã (in qua sola remittũtur ipsa peccata) habere oporteat, ac omnino intersit, ut qui in ecclesia præsidunt, explorata habeant pœnitentiũ conscientiã ac propositũ, quæ (ut Christus ait) ex opibus eorum cognoscuntur. Idcirco Christus sacerdotibus præter potestatem remittendi peccata in sacramento, potestatem etiam fecit ligandi atque soluendi, hoc est, confitẽtibus pœnitentiæ satisfactionem dandi, qui tum ligant cũ satisfactionem imponunt & pœnitentes (donec ea pur-

Matth. 9
Marci. 2
Lucæ. 5

Aliud est sacramẽtũ pœnitentiæ, atq; aliud pœnia publica uel priuata.

Ephe. 1. 2. 5

Matth. 7
Iohan. 20

Matth. 16
Potestas ligandi et soluendi quæ

Leo ad theodor. epm foroiulię. epist. 69. gentur) à communione prohibent, soluunt uero cũ satisfactionem impositam uel ralaxant, uel ea purgatos ad sacramentorum communionẽ admittunt, in quo etiã Christus imbecillitati nostræ pientißime consuluit, Nam cum (Matth. 3) pœnitenti non quælibet sed digna pœnitentiæ opera (ut peccati reliquiæ eluantur, & manentes nos pœnæ, p dei clementiã dimittantur) peragenda sint, nemo autẽ in causa sua idoneus iudex uideatur, atq; adeo unusquisq; semper propriam censuram suspectam habeat, idcirco Christus uicarium suum ostendit, cuius dicto in hac etiam restaretur, ut Augustinus non temere dixerit, eũ ecclesiæ claues frustrari, qui uolet sine arbitrio sacerdotis pœnitentiam agere. Hæc autem exterior pœnitentia in uere contritis & confeßis, remißionẽ culpæ sequitur, neq; enim sacerdos, alijs hanc pœnitentiam imponit nisi quos contritos credit. Deniq; duplex ista potestas p Christum sacerdotibus collata. Clauis illa ordinis est, de qua supra habunde diximus. Clauis iurisdictionis alio respicit, nã nõ proprie, ad pœnitentiã spectat, nisi ut puocatoria, qđ ut pedagogus, tantisper impœnitentẽ flagellet, donec pœnitentiæ ianuam ingredi faciat & quodãmodo cõpellat.

(Aug. de uisita. infirmo. c. 4. & 5. Augu. de pœnitẽtia dist. i. c. agite.)

(Pœnitæ satisfactio remißionẽ culpæ subsequitur. Clauis ordinis. Clauis iurisdictionis.)

(Publica. Priuata. Publica duplex. Solẽnis. Vide Carth. cõc. 3. ca. 23)

QVibus recte pceptis facile est ĩtelligere quænam sit pœnitentia publica uel priuata. Publica enim est, quæ publicam habet satisfactionẽ, Priuata quæ priuatã. Publicã iterũ duplicẽ faciunt, solemnem & simpliciter publicã. Solẽnis pœnitẽtia (quæ olim proprie publica uocabatur) ea erat, quæ ob enorme & uulgatißimũ crimẽ (quod multitudinẽ seu totã urbẽ cõmouisset) extra ecclesiã in cinere & cilicio publice

peragenda suscipiebatur, huius pœnitentiæ ritum descri bit Agateñ. Concil. c. xi. In capite (inquit) quadragesimæ, omnes pœnitentes qui publicam suscipiunt aut susceperint pœnitentiam, ante fores ecclesiæ se repræsentent episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, uultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu, & uultu proclamantes, ibi adesse debent Decani, id est Archipresbyteri parochiarum, presbyteri pœnitentiũ, qui eorum conuersationem inspicere diligenter debent qui & secundum modum culpæ pœnitentiam per præfixos gradus iniungant. Post hæc episcopus eos in ecclesiam introducat, & cum omni clero septẽ pœnitentiæ psalmos in terram prostratus cum lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc surgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, eis manus imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinererem prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat, & cum gemitu & crebris suspirijs denuntiet eis, quod sicut Adam proiectus est de paradiso, ita & ipsi pro peccatis ab ecclesia abijciuntur, post hoc iubeat ministris ut eos extra ianuas ecclesiæ expellãt, Clerus uero prosequatur eos cũ respõsorio. In sudore uultus tui uesceris pane, &c. ut uidẽtes sanctam ecclesiã p facinoribus suis tremefactã atq; cõmotã nõ paruipẽdant pœnitentiã, In sacra aũt domini cœna rursus ab eorum Decanis & eorum presbyteris, ecclesiæ liminibus præsententur, Hactenus canon. Hanc solemnẽ pœnitẽtiã, pœnitentes pro ratione criminũ, interdũ breuiorẽ, interdũ longiorem plures etiam annos duraturam accipiebant. Iam qui tam longam pœnitentiam plusquam anno du-

Agateñ. concil. ca. 11 5. dist. c. in capite.

Decani. i. archipbri.

Præsbyteri pœnitentiũ.

Septẽ psalmi pœniales.

Gene. 3

Matth. 18

Gene. 3

Die cœnæ pax dabatur pœnitẽtibus hoc ẽ, reconciliabãtur ecclesiæ. Vnde

dies illa germanice dicitur der gude dõnerstag. raturam accepissent, interea tẽporis ab ecclesiæ ingressu toto anno, præterquã à cœna domini usq; ad octauas Paschæ abstinebant. Qua tandem peracta à solo Episco-

Absida. po (nisi necessitas aut periculũ mortis immineret) p manus impositionẽ idq; ante ἄψιδα reconciliabãtur, ut uel hinc radicẽ casuum Episcopis speciatim reseruatorũ fa-

Ambrosius. Theodosius imperator cile sit intelligere. Talem pœnitentiam cogente Ambrosio Theodosius suscepit, talem egit fabiola, quẽadmodũ

Hiero. in epitaphio fabiolæ ad Oceanum. Hieronymus in Epitaphio eius ad Oceanũ scribit ac testatur, quẽ iucundũ erit inspicere, ut intelligas q̃ta fuerit olim ueteris ecclesiæ seueritas, ac etiã pœnĩum feruor, ad nostrorũ temporum disciplinam neutiquã cõferẽdus.

Aug. l. 2. epist. ad Macedonium. Ibidem. HOc autem habebat pœnitentia solẽnis (quã humillimam Augustinus appellat) peculiare, quod semel in ecclesia dabatur non temere reiteranda. Idque (ut idẽ ille testatur) caute salubriterq; præuisum est, ne frequentius iterata uilesceret, minusq; utilis esset medicina uilis ægrotis, quæ tãto magis salubris est quãto mi-

Amb. lib. 2 de pœ. ca. 10 1. Timoth. 4 Ephe. 4 nus cõteptibilis fuerit, quãobrem (ut Ambrosius inq̃t) merito reprehenduntur, qui sæpius agendã pœnitentiam putant quia luxuriantur in Christo. Nam (ut subijcit) si uere agerent pœnitentiã iterandã postea nõ putarẽt, q̃a sicut unũ baptisma ita una pœnitentia, quæ tantũ publice agitur, Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati, Sed hæc (nimirũ quotidiana pœnitẽtia) leuiorũ, illa grauiorum. Vides quemadmodum Ambrosius discernat hãc quæ publice agitur, hoc est solemnẽ à quotidiana. Quin

Orig. in Leuitic. hom. 15 Origenes uidetur etiam hanc solẽnem à simpliciter publica, de qua statim diximus discernere, Quin Leuitic.

homilia.xv.sic ait: Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quæ non in crimine mortali, non in blasphemia fidei (quæ muro ecclesiastici & apostolici dogmatis cincta est) sed uel in sermonibus uel in morū uitio consistat, huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquādo tibi interdicitur de cōmißis huiusmodi penitudinē gerere. In grauioribus enim criminibus semel tantum, uel raro pœnitentiæ conceditur locus. Ista uero cōmunia quæ frequenter incurrimus semper pœnitentiam recipiunt, & sine intermißione redimuntur. Verū interim nosse oportet, ecclesiam ueterē etsi hanc solēnem pœnitentiam in pristinas sordes relapso uel omnino non daret, uel admodum raro, ipsam tamen nulli ad se quālibet sæpe lapso ac redeunti gremiū suū unquā penitus seu omnino clausisse. Quin potius cōstat quoties pœnitentes et confeßi ad ecclesiam matrē reuerterentur, à spe remißionis peccati, nunquā deterritos, sed magis ad deprecandā dei clementiam (cuius misericordiæ non est finis) diligentißime cōmonitos fuisse. Nā (ut Augustinus ait) quis audeat dicere deo: Quare huic homini qui post primam pœnitentiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit adhuc iterū parcis? Quis audeat dicere erga istos non agi, quod Apostolus ait: Ignoras, quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit. Quin Augustinus ipse testis est quandoq; eundem pœnitendi locū dari posse sed raro, ubi uero idē pœnitendi locus non dabatur nō omnino repellebantur, sed recipiebantur reuertentes, non tamen sine disciplinæ seueritate. Nam etsi nō daretur eis locus iterū in ecclesia publice pœnitendi tamen eatenus recipiebātur, ut intra

Ecclesia etsi iteratione solēnis nō concederet gremiū iteredeūti nunquam clausit.

Psalm. 144

Augusti. ad Macedoniū

Ro ma. 2

Quomodo recipeibātur olim lapsi post solemnē pœnitentiā

ecclesiā fidelibus iungerentur, ac ut sacris mysteriorū celebritatis interessent, sed à dñicæ mensæ conuiuio perpetuo segregarentur, ut hac districtiōe correpti et ipsi in se sua errata castigarent, & alijs exemplum tribuerent se ab obscœnis cupiditatibus retrahendi. Eisdem etiam (quod carnali fragilitate cecidissent) cum ad dominum cœpissent proficisci per communionis gratiam subueniebatur, hoc est, in extremis constituti tandem reconciliabantur uti canones, Siritij pontificis cap. v. & Innocentij primi ca. ij. testantur. Præterea, qui semel publice pœnituissent non admittebantur ad clerum, quamuis correcti & boni effecti essent, quod hæc pœnitentia infamiam quandam ingereret, quum asciscendos in Clerum maxime ad episcopatum sacerdotium & diaconatum oporteret esse irreprehensibiles, etiam quod attinet ad uitā ante actam, tātum si necessitas aut usus exegisset inter Hostiarios aut Lectores deputabantur, Presbyteris quoque ac diaconibus ne tantus gradus in ecclesia propter paucorum improbitatem uilesceret, hæc publica pœnitentia non imponebatur, nisi prius deponerentur, Sed ut inquit magnus ille Leo in canonibus ad Rusticum Narboneñ. huiusmodi lapsis ad promerendam misericordiam dei, priuata est expetenda secessio ut illis si satisfactio fuerit digna, sit etiam fructuosa. Item hæc pœnitentia coniugatis non dabatur, nisi ex consensu, quemadmodum Arelateñ. concilium. ij. testatur cano. xxi. Deniq; consulebatur ijs qui non sperarent se hanc pœnitentiam explere posse, ut eandem differrent, ne (ut Ambrosius ait) si semel fuerit usurpata nec iure celebrata, nec prioris fru-

Cōmunio illis tantū i extremis reddebatur.

Siritius. c. 2

Innoc. I. c. 2

Cartha. cōc. 4. c. 68

Tole. I. c. itē placuit.

I. Timo. 3

Tit. I

Leo ad Rusticū Narboneñ.

Cōcil. Arela. 2. cau. 21. ca. alienū. 59 dist.

Amb. lib. 2 de pœnia. cap. 11

ctum obtineret, nec usum posterioris auferret, Huius pœnitentiæ ritus pœnæ totus in ecclesia abolitus est, partim incuria pastorum partim quod delinquentes tantam seueritatem detrectarent, Sed quis interim negauerit, institutiones patrum nostrorum ecclesiæ ueteris rectas uias nunquam deseruisse, bis felices si posteros reperissent qui eas alacriter inambulare pergerent.

Poenitentia simpliciter publica at non solemnis (quantum ex Origenis, Ambrosij, Augustini, & cæterorũ patrum dictis colligi potest) erat, quæ pro delictis etsi mortalibus, tamen leuioribus, in morũ uitio consistentibus. quæ totam non cõmouissent ecclesiã, imponebatur. Quinimo omnẽ pœnitentiam, quæ satisfactionem publicam poposcisset etsi delictum secreto commissum et confessum esset secundum hanc pœnitentiæ rationẽ quis recte publicam dixerit, Nam ut ex Origene & historia Tripartita constat, præsbyter qui erat super pœnitentes, uir tenax secreti (nimirum pœnitẽtium confeßiones secreto audiens) confessos, modo tamen ratio delictorum requireret etiam hac pœnitentia grauabat, qua etsi ad populum speciem delicti non faterentur ipsi pœnitentes, se tamen peccasse grauiter, ipsa satisfactione publicitus declarabant. Hæc autẽ nõ habebat tantũ austeritatis q̃tum solẽnis illa nec omnino extra ecclesiã fiebat. sed pœnitentes sacris intererant à cõmunione tantũ separati, de qua Zozomenes historiæ tripartitæ lib. ix. (quẽ supra in tractatu cõfeßiõis citauimus) potißimũ loquutus esse uidetur. Hãc aiũt sæpius iterari solitã. Nec ab hac clericos seu sacerdotes fuisse probibitos, quemadmodum ad-

Pœnĩa publica nõ solẽnis

Orig. in psal. 37.

Tripar. hist. lib. 9. c. 35

c. pbr̃. 28. di. c. quesitũ, de pœnit. & remiss.

huc uidemus sacerdotes ob admissa crimina publica suspensione à sacris aut interdictione ingressus ecclesiæ aut pœnam etiam carceris ut uocant claustralis multari. Cæterum & huius pœnitentiæ publicæ uix ullum uestigium in ecclesia reliquum est, nisi quod synodorum ut uocant præsbyteralium seu Archidiaconalium correctio, in huius locum uidetur surrogata. Quanquam et id ex ueteri usu relictum uidetur, quod ante initium quadragesimæ, nempe feria quarta quam Cinerum uocamus (qua die olim in ueteri ecclesia populus per presbyteros conuocari, & pœnitentibus ac confeßis pœnitentia dari consueuit) adhuc cinere tantum obsignamur. Quodq; eadem ac alijs quoque quadragesimæ diebus, ea Responsoria ac præces dicimus, quæ olim super pœnitentes publice recitari consueuerunt, & quæ eiuscemodi pœnitētibus proprie conueniunt, nimirum ut meminerimus nobis pœnitentiam in cinere & cilitio ad maiorū nostrorum exemplum merito peragendam esse.

Vnde ortū & relictū q̄ in capite ieiunii cinere aspergimur.

HAbemus itaq; in ecclesia ex omnibus pœnitētiæ speciebus uix eā quæ priuata dicitur superstitē quæ hodie adhibetur, non tantum in delictis secreto admißis (quibus peculiariter erat destinata) sed & publicis, quanquam interim & hæc sic paßim nunc ministretur accipiaturq;, ut potius ludus uideatur q̄ pœnitētiæ datio. Atq; utinam uel hæc sola in suum legitimū usum restituatur & pie in ecclesia geratur, quod tum demū futurum spes est, ubi pœnitentiæ sacramentm (quod in hac priuata pœnitentia) datur cœperit, & per sacerdotes est dei ac ecclesiæ præscripto syncere administrari, & à populo

Pœnia priuata, sola adhuc in usu q̄ & quibuslibet pœnitētibus indiscriminatiu indicitur.

& à populo debita cũ pietate accipi. Cõmodũ ergo nũc est ut de pœnitentiæ sacramento breuibus dicamus.

DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

SAcramentum pœnitentiæ quomodo à tota pœnitẽtia discernatur initio diximus. Est itaq; pœnitentiæ sacramentum externum & uisibile signum pœnitẽtiæ interioris & remißionis peccatorũ seu gratiæ dei quã ipse deus efficaciter & certo, (modo rite accipias) in eo sacramento operatur. Habet autem ut cætera sacramenta suas partes uerbum & elementum.

Pœnitentiæ sacramentũ quid?

VErbum huius Sacramenti uerbum absolutionis est. Quod Sacerdos uice dei ad confessum peccata sua pronuntiat. Ego (inquiens) absoluo te à peccatis tuis in nomine patris & filij & spiritus sancti, qđ huic diuinæ promißioni innixum est. Quorũcunq; remiseritis peccata remittuntur eis, quorum retinueritis retenta erũt. Sunt qui hisce uerbis absolutorijs pleraq; alia addunt. Sed ut Iohãues Gersonus, recte (nostra q; dem sententia) dixit, erat hæc quam iam retulimus uerborum absolutionis & breuitas & simplicitas retinenda, nec absolutio uerbis additis uel restringenda uel inuoluẽda. Nam Sacerdoti qui Christi uice fungitur, formula domini sui nõ immerito imitanda est, Is absoluẽs peccatores simplicißime dixit: Remittuntur tibi peccata tua. Et cũ propterea hoc sacramentũ capiatur, ut cõscientia pauida & perterrefacta auditis uerbis absolutionis, certa consolatione remißionis peccatorũ adepta, læta à Sacerdote discedat, quis non uidet ea oĩa recte

Verbum huius sacramẽti.

Iohan. 20

Gersonus.

Verba absolutionis debent simplicissime, ac breuissime pronũtiari.

Matth. 9
Marc. 2
Lucæ. 5
Lucæ. 7

omitti, quæ confessum adhuc hæsitantem ac dubitantem relinquere poßint? Cæterũ olim Sacerdotes anteq̃ confessum absoluerent, largiter pro eo dñm exorabant, ac etiam cofitentem hortabantur, ut uicißim pro eis precaretur, idque ex instituto Apostolico. Nunc tantum sub absolutionem precationes illæ, nempe: Misereatur tui omnipotens deus. Item. Indulgẽtiam ac remißionẽ &c. (id quod non negamus pie & sancte recensentur) absolutionis autem uerba in longum protrahuntur, qđ non erat necesse, nec ut nobis uidetur multũ utile. Quæ sit autem huius uerbi uis, & quis intellectus uerborũ ꝓmißionis, cui innitur abunde explicatum putamus.

Iaco. vlti.

Elementum huius sacramenti.

ELementum seu externum & uisibile signum huius sacramenti, est ille corporis gestus & actus, quo Sacerdos absoluit confitentem, similitudinẽ habens cum interiori absolutione, qua deus animam à peccatorũ nexibus exuit. Nã uerba absolutoria externe prolata, deum intus dimittentem significant. Quod præterea ex more Ecclesiæ nostræ, manus sacerdotis super caput pœnitentis imponitur, indicat manum dei, hoc est, diuinam uirtutem, seu spiritus sancti gratiam emundantem ac sanctificantem sacramento adesse.

1 Impositio manus quid significet

Manus dei.

2 *Deinde manus impositio apud ueteres signum erat recõciliationis. Vnde qui publice pœnitebant, non recipiebant pœnitentiæ perfectionem, nisi per manus impositionẽ Episcopi, quemadmodũ superius expositum est. Ergo cũ peccator ĩposita manu absoluitur, nihil aliud designatur q̃ eum & deo & ecclesiæ (à cuius saltẽ interno consortio delinquens excidit) reconciliari.*

Pœnitentiæ perfectio per manus impositionem recipiebatur.

Concil. Carthag. 1. c. 2. 3

Ritus quos ecclesia in administratione huius sacramenti adhibet, hi ferme sunt Principio à confitente requirit, ut simpliciter, pure, ac syncere, tanquam coram deo aperiat sacerdoti omnia (quæ ipsi post diligentem conscientiæ excußionem occurrunt) lethalia crimina, ac quæ conscientiam onerant ac lædunt. Nam tametsi ecclesia non oneret peccatorem ad confitendum omnia uenialia (quod id fuerit facti impoßibile) tamen si uenialia crebrius recurrant, omnino contemnenda non sunt, quod collecta non minus grauabunt & opprriment quam unum aliquod graue delictum. Et ut Basilius ait: Nullum peccatum tanquam paruum contemni oportet, quod de omni uerbo otioso, quod loquuti fuerint homines, de eo rationem reddituri sint in die iudicij. Præterea, non tantum confitenda sunt, quæ peccator certo scit esse lethalia crimina, sed etiam ea in quibus hæret ac dubitat, sint ne crimina mortalia? Neq; enim postremus finis atque usus confeßionis is est, quod scilicet confitens, per sacerdotem (cui iudicium datum est cognoscendi ac iudicandi inter lepram & non lepram) instrui debeat ut discernat inter peccatum & non peccatum. Item cum oporteat nos coram deo sic conuersari ut confidamus deo facta nostra comprobari. Idcirco dubitans, faciat ne bene an secus, is in anceps se periculum conijcit atq; adeo in peccatum. Quia omne quod non est ex fide peccatum est Romanorum decimoquarto. Quanquam interim uelimus hic, leues coniecturas & inanes scrupulos reijci, qui enim amat periculum, peribit in illo, sed tantum cum ratio probabilis dubitare facit, dubitatio per exemologesim animo

Ritus quæ huic sacramento ex more ecclesiastico adhibent. 1.

Quæ peccata confitenda. Psal. 18

Quatenus venialia pecca ta confitēda.

Basi. I re. monach. c. 28 Matth. 12

Quæ scrupulū conscientiæ iniiciunt, confitenda sunt

Leui. 13

Ambulare coram dño. Gene. 17

Roma. 14

Prouer. 2

eximenda est. Circumstantiæ quoque quæ speciem delictorum uariant exprimendæ sunt, Circumstantes particulæ (Gregorio Nisseno teste) sunt, quis, quid, ubi, qñ, qualiter, propter quid, uidelicet persona, res, organum, locus, tempus, modus, causa. Ergo non tantum tempus, locus & persona uerumetiam animi malitia, & tentationis magnitudo consideranda sunt, deinde etiã ad quã multos unius peccati noxa perueniat. Ex persona delictum fit capitalius, Grauius peccat Sacerdos aut Princeps, q̃ Laicus aut priuatus, nugæ ĩ ore laici (ut inquit Hieronymus) nugæ sunt, in ore sacerdotis blasphemia: Sacrilegium furto maius est Bis peccat qui diem dominicum audiendis contionibus & sacro, ac reconciliando deo, excitandæq; charitati in deum ac proximũ destinatum, ineptis lusibus, scortis, temulentijs, obscœnis fabulis, ac rixis etiã, & pugnis transmittunt. Leuius peccat, qui per occasionem in stuprũ incidit, q̃ qui probam ac simplicem uirginem ex probis prognatam, destinatã honesto matrimonio, malitiosis artibus diu sollicitatam tandem uitiat, ac deinde iactato etiam facinore reddit infamem, atq; alijs quoq; prostituit. Grauius peccat, qui uoluntarie in tentationem inductus ac per concupiscentiam illectus labitur q̃ qui neceßitate cecidit. Denique atrocius delinquit qui sacerdotem, aut uirum etiam talem occidat, à cuius consilijs tota Respublica pẽdebat, aut si quis principem ad tyrannidem instiget, quod eodẽ facinore plurimos læserit. Hoc tamen omnino cauendum est, ne de his circumstantijs sacerdos confitentem sic percontetur, unde personæ quoque poßint agno-

Quæ circumstantiæ peccatorum cõfitendæ sunt.

Vide Aug. de vera & fals. pœni. c. 14. & li. 2. de visita. infirmo.

Ex persona.

Ex tempore

Gene. 20

Ex animi malitia

Vide conci. Anciranum.

Ex affectu.

Quid cauendum sacerdoti Confessario in per-

sci. Præterea, *in peccatis quæ libidine committuntur, periculosa est mora in recensendis uel percontendis circumstantijs, tum quod periculum est prodendæ personæ, cum qua admissum est peccatum, tum quod ex hac recogitatione facile subiret animum ueteris uoluptatis irritatio.* Breuiter *in circumstantijs, neq; confitentem neq; confessarium sacerdotem cõuenerit esse, uel nimis anxium uel nimis remissum.* Ea *moderatio tenenda est, ut saltem scrupuli qui conscientiam molestant, tollãtur.* contẽdo qđ ad circũstantias attinet.

Q*vorundam confitentium ineptitudinem, qui nullo ordine uel iudicio confitentur, sacerdotibus interdum molestam esse quis negat? Sed erat hæc ineptitudo per confessarios, pia instructione corrigenda. Scimus de confitendi ratione complures libellos æditos, commemorantes quicquid inter homines committitur aut committi potest sceleris. Qui ut recte à confirmatis ætate usuq; rerum uiris legantur. Ita nostro iudicio perinde periculose sparguntur in uulgus, periculosius animis innocentioribus offeruntur.* Nam *si non leuiter peccãt sacerdotes qui ab omnibus sciscitantur de omnibus, non habita ratione sexus ætatis aut ingenij, quis neget hosce libros periculose à quibusdam legi? Sunt qui peccatum actuale discernunt in peccatũ transgreßionis & omißionis, & singula genera in plurimas species diducunt. Sunt quibus ea ratio confitendi placet, ut quæcunq; confiteri uelimus, memoriæ iuuãdæ causa, in septem aut octo illa genera peccatorũ lethalium, ueluti in locos quosdam communes includamus, q̃ sunt superbia, uanagloria, auaritia, ira, luxuria, gula*

Ineptitudo confitentiũ per sacerdotẽ corrigẽda. Prima

Secunda

Tertia

Pctã mortalia ex q̃bus cætera oriuntur.

Superbia, vanagloria,

Auaritia, Ira Inuidia, Luxuria, Gula, Acedia, Tristitia, Superbiæ filiæ Vanæ gloriæ. Inuidiæ, Iræ

& acedia, seu tristitia, quod ex hijs, omnia uitia oriantur. Ex superbia enim (quæ initium est omnis peccati, & regina omnium malorũ) nascitur omnis inobedientia, omnis præsumptio, & omnis pertinacia, contentiones, hæreses, arrogantia. Ex uana gloria, iactantia, arrogantia, indignatio, discordia, inanis gloriæ cupido & hypocrisis. Ex inuidia nascitur odium, susurratio, detrectatio, exultatio in aduersis proximi, afflictio in prosperis. Ex ira oriuntur rixe, tumor mẽtis, contumeliæ, clamor, indignatio, præsumptio, blasphemiæ, sanguinis

Tristitiæ & acediæ.

effusio, homicida, ulciscẽdi cupiditas, iniuriarum memoria. Ex tristitia nascitur malitia, rancor animi, pusillanimitas, amaritudo, desperatio, torpor, uagatio mentis,

Auaritiæ.

sæpe etiam & præsentis uitæ nulla delectatio. Ex auaritia oriuntur inuidiæ, furta, latrocinia, homidia, mendacia, periuria, rapinæ, uiolentia, inquietudo, iniusta iudicia, cõtemptus ueritatis, futuræ beatitudinis obliuio,

Gulæ.

obduratio cordis. Ex Gula propagatur, inepta lætitia, scurrilitas, leuitas, uaniloquium, immunditia corporis,

Luxuriæ.

instabilitas mentis, ebrietas, libido, hebetudo sensus. Ex luxuria generatur otiositas mentis, inconsideratio, inconstantia oculorum, uel totius corporis præcipitatio, amor immoderatus sui, odium mãdatorum dei, affectus præsentis seculi, horror & desperatio futuri atq; hæc fere sunt quæ præceptis decalogi prohibentur.

Peccatũ aut aio, aut uno quinque sensuum committitur. Matth. 15

SVnt qui confitendi locos ex seipsis petant, quod omne peccatum, aut animo, aut aliquo quinq; sensuum committatur. Nam & si omne crimen ex fonte cordis proficiscatur, tamẽ quæ ad luxum, libidinẽ, uio-

lentiam, & contumeliam pertinent, magis ad sensus & membra corporis referuntur. Nobis ut singulæ istæ cõfitendi rationes minime displiceant, tamen ueteris ecclesiæ mos quod ad præsentium temporum conditionem attinet magis placuerit. Olim Confessarius sacerdos de articulis fidei, & quæ illis cohærent ecclesiæ sacramentis, ac præceptis dominicis interrogabat, hoc est, de uita & moribus, ex quo confitentes duplicem fructum referebant. Primum quod de fide & præceptis instituerentur, deinde quod in sui ac peccatorum agnitionem (quæ salutis initium est) uenirent. Quemadmodum ergo omnino uelimus ut sacerdotes ueterem ecclesiã in hoc imitentur. Ita nobis simplicissima confitendi ratio uidebitur, si cõfitentes doceantur, omnino duo esse quæ in nobis deus requirat, nempe fidem cum spe coniunctam & charitatem, fidem duo requirere, initio ut quicquid symbolo apostolico summatim continetur, firmiter credamus. Secundo, ut tota fidutia præsentis ac futuræ uitæ constituatur in deo, utq; confidamus opera nostra bona tanq̃ filiorum deo placere. Principio ergo de diffidẽtia confitendũ fuerit. Nempe si qs de ullo articulo fidei uel tenuiter hæsitauerit, nam hic ante omnia pia instructione opus est, ut hæsitatio omnis per uerbũ dei cordibus eximatur & fides plantetur. Deinde quotusquisq; hominum totam suam fidutiam in deum collocat? Nũquid non singuli pœnæ singulos sibi deos faciunt? Alius finẽ operum suorum in fastu ac uanagloria constituit, alius in diuitijs confidit, alius uentrem curat, atque alij alia respiciunt, interim de fide in deum (cui omnia acce-

Vetus confitendi ratio optima.

Peccatorum agnitio salutis initium

Q. mõ docẽda plebs est confiteri.

Fides.

Psal. 61

Quomodo de diffidentia confitendum.

Psal. 48

Psal. 51

pta referre & à quo totos nos pendere oportet, utcũq; tandem res istæ externæ cadant)parum aut nihil sollici ti,atque interim quam pauci sunt qui hanc suam diffidẽ tiam,atque adeo idolatriam peccatum putant, cum ta= men sit omnium peccatorum fons & origo. Nam qui à fidutia in deum prorsus alienus est,huius tota uita ni= hil aliud est q̃ unicum peccatum de quo spiritus sanctus mundum condemnat. De hac ergo diffidentia initium re cte capietur & instruetur per sacerdotem cõfitẽs. Iam charitas ad duo se porrigit,charitatem dei et proximĩ, utranq; deus in decalogo præcepit,qui aptißima quædã methodus est,docens nos de omnibus quæ deus & fieri uelit & fieri nolit, quod in eam omnes leges morales includi poßint. Quum ergo omnino uelimus ac cupia= mus,ut non tantum priuatim,sed & publice ex sugge= stis, idque frequentißime populus in decalogo institua= tur, utq; non solum plebs decalogum memoria tenere, sed & quibus operibus singulis præceptis satisfiat,rur= sus quibus contra singula peccetur doceatur, quam do= ctrinam in postrema parte huius institutionis trade= mus,fit ut speremus(id cum parochi factum curant) fo= re,ut hinc plebs certißimam simul ac simplicißimã con fitendi rationem sibi facillime colligat. Porro ad memo riam iuuandam nihil magis profuerit,q̃ frequens inte= rior confeßio,quemadmodũ supra docuimus. Præterea huc nõ parum fecerit, si pœnitens intuens in præcepta dominica recolat secum ubi locorum uixerit,quibus in negotijs uersatus sit, & apud quos uixerit. Videndũ au tẽ est sacerdoti ne peccatũ omißionis extenuetur,qd' fo=

Matth.6
Ephe.5
1.Timo.6
Iohan.16
Augustinus in Iohannẽ
Charitas.
Decalogus aptißima methodus agendorum & omittendorum.
Populus in decalogo sedulo instituẽdus.
Interior confeßio freq̃ns ad iuuandã memoriam utilis.

let esse grauißimũ, maxime in ijs qui authoritate aut di Esaiæ.1.5
gnitate preminẽt, ueluti sũt Episcopi, Abbates, Parochi, Principes, Magistratus & Patresfamilias, qui quẽadmodum multorum malo peccant, ita multorũ malo cessant in officio, quæ autem horum officia sint docebũt loci communes, quos huic sacramento annectemus ut Con Loci cões.
fessarius cessantes corripiat, ac singulos de suo munere diligenter admoneat.

De ratione ciuili.

DE restitutione ciuili anxij sæpe sunt confitẽtes & confessarij. Idq; recte. Nam quis dubitat eã esse necessariam saltem quoad fieri potest? q sine ea fingere quidem poßit quispiam se pœnitere, uere autẽ pœnitere, nequaquam: Non solum autem ad restitutionem te Qui teneantur ad restõnem.
nentur qui pecuniolam alterius suffurati sunt, sed in pri
mis qui pestilenti uirulentaq; lingua simplicium mẽtem Corruptores simplicium mentium.
corrumpunt, tranquillitatẽ animi proximo adimũt, obtrectationibus famam alienam lædunt, peruersis cõsilijs publicam pacem perturbant, qui pudorem puellarũ cor Exo. 22
rumpunt, quos oportebat legis Mosaicæ censuram subi Qui nõ ex fide cũ proximo agunt.
re, Item omnes opifices, qui non ex fide cum proximo agunt, hoc est, qui regulæ euangelicæ obliuiscuntur, quæ Matth.7 Lucæ.6
habet. Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris, & omnia quæcunq; uultis, ut faciant uobis homines, hoc & uos facite illis. Quæ oĩa in explicatiõe Decalogi latius attingemus. Tantũ de confitendi ritu dixisse suffecerit.

POstquam autẽ pœnitens peccata sua confessus fue Exod.22
rit, recte interrogat sacerdos, an ei peccata præte Quid faciendũ sacerdoti post enarrationem peccatorum.
rita displiceant, an propositum habeat adiutore deo se à peccatis deinceps continendi, quod absq; contritione in

ad instructione confitentis attinet. terna, confeßio uocalis magis obsit q̃ prosit. Quo facto, sacerdos singulis morbis, sua remedia adhibebit. Idq; ex
Quid inculcandum. diuinarum scripturarum myrothecio quarũ syluã q̃dam
Superbo. dabimus in calce huius sacramẽti, quã qui uolet pro suo
Vanam gloriam sectãti. arbitratu secundũ rationem criminum augere poterit.
Matth. 6. Nam superbo recte dixeris, humilia te in conspectu domini. Vanam gloriam sectanti, uide ne ob transitoriam gloriã, æternam perdas mercedem. Inuido peccatũ tuum maximum est, quod diabolum proprie parentem habet,
Iracundo. Gene. 4 cuius inuidia mors intrauit in orbẽ terrarũ Age itaque
Auro. 1. Timo. 5 pœnitentiam, & profectum aliorum, tuum deputa. Ira-
Ephe. 5 cundo, ira in stultorum sinu requiescit, dominari debes
Guloso. Libidinoso. animo tuo, & hanc tranquillitatẽ mentis effugare. Aua
Acedioso. ro, cogita quia radix est omniũ malorum cupiditas, & idololatriæ cõparatur. Vẽtris curã in desiderijs faciẽti, sobrietas, Luxuriæ dedito, castitas sectanda persuadebitur. Contra acediam, animam hominis aggrauantem, ut ei nihil boni agere liberat, sedulitas. Contra tristitiam, ob aduersa hominis mentis occupantẽ, patientia, & lon-
De iniũctiõe ganimitas inculcanda est. Et ut summatim dicamus, con
satisfactiõis. traria contrarijs antidotis curanda sunt. Deinde postquam Confessarius sacerdos confitentem quamũ ad corrigendam uitam sufficere uidebitur instruxit, tum statim satisfactio, hoc est, opus aliquod pium, quod cum uitio perpetrato quammaxime pugnat, ipsi confesso impo-
Deprecatio nitur, licet demum post absolutionem peragendum, nisi
pro cõfitẽte. Absolutio. tamen aliud delicti & personæ ratio poposcerit. Postea pro pœnitente ad dominum fit pia deprecatio. In qua tamen sacramenti uis non continetur. Postea pronun-

tiatur absolutio in qua tota ſacramenti uis conſiſtit. De uirtute et efficacia huius ſacri.

HVius aũt ſacraměti uim & efficaciã multiplicẽ eſſe cõſtat. Prĩcipalis finis eſt, ut pœnitẽs uerbis abſolutiõis aſſentiẽs referat beneficiũ remiſsiõis peccatorum & certiſsimã cõſolationẽ recõciliatiõis, qua eccleſiæ rurſus inſeritur. Neq; .n. dubitandũ eſt deũ (qui remittendorũ peccatorũ ligandi ac ſoluẽdi poteſtatẽ ſacerdotibus fecit) ipſum etiã miniſterio eorũ potẽter aſsiſtere, ſi tamẽ pœnitẽs ſpiritui ſancto obicẽ nõ poſuerit, hoc eſt, per incredulitatẽ reſtiterit: nã mẽtiri nõ poteſt deus in promiſsis longe ueraciſsimus, & ſi nos indigni ſimus quod ad nos attinet, In quã ſententiã Dauid, Apoſtolo interpretante dixit: Tibi ſoli peccaui & malũ corã te feci, ut iuſtificeris in ſermonibus tuis & uincas cũ iudicaris. Vnde quẽadmodũ per baptismũ, eximimur à tyrãnide ſatanæ, & facti filij dei inſerimur corpori Chriſti, quod eſt eccleſia, & in tã felix cõtubernium cooptamur & angelorũ & oĩum ad cœleſtẽ hæreditatẽ prædeſtinatorũ, ubicũq; terrarũ uiuũt uixerint, aut uicturi sũt, ita ꝑ miniſtrationẽ huius ſacri in eãdẽ ſocietatẽ rite reſtituimur, Præter hũc finẽ plerıq; alij ſunt minus principales. Iohan. 20 Titum.1 Psalmo. 50 Roma.3 1.Petri.3 Roma.6 Sacramenti pœnitæ visi

In primis quod non alia ratione aut citius aut efficacius quã ſacramentali confeſsione frangitur ſuperbia mentis humanæ ac ceruix erecta cõtra deũ, quæ niſi magno ſtudio deprimatur erigit tãdem ſeſe aduerſus omne qđ dicitur deus, deprimitur aũt cũ homo prorſus ſibi diſplicẽs ſeſe deo totũ ſubmittit. Porro nulla põt eſſe maior ſubmiſsio, quã ut homo ſpõte ſeſe ſubmittat ad pedes hominis eiq; ꝑdat nõ ſolũ facta ſed et cogitata. Atq; iterim Cõfeſsionis ſecretæ commoda. 2.Theſſa.2

experientia docet, nulla ex re plus lucis & gratiæ cœlestis capi, quam ex syncera confeßione cui plena cõsolationis succedit absolutio, nimirum quod deus superbis resistat, humilibus autem det gratiam. Quamobrem hunc fructum nullus pudor debet excludere, præsertim cogitanti tolerabilius esse hic apud hominem semel pudescere quã post erubescere in conspectu dei, angelorum et sanctorũ omniũ, certe cuius animus uehementer refugit se sacerdoti submittere, is (nostra sententia) nondũ cor satis deiecit apud deum, nec ex animo satis adhuc pœnitet, ut sileamus par esse, ut quemadmodum totus homo se erexit cõtra deum, ita corpore quoq; sese submittat, quod sæpenumero occasionem peccandi præbuit.

Chrysost. Pudor confessionẽ impediens pellendus.

Secũda utilitas cõfessionis.

Secundo usus sacramenti ad hoc quàmaxime ualet, quod hinc discamus nosse nos ipsos (quæ est præcipua sapientiæ pars) quod confeßio totũ hominem sibijpsi subinde ponat ob oculos excußis omnibus animi latebris, dum penitus considerat quo uocent præcepta dei, cõtra in quæ ipse propensus sit & quibus occasionibus labatur, atq; hæc est uera meditatio in lege domini, ut homo cõponat se ad eum uitæ statum in quo se cuperet esse, si iam supremus uitæ dies urgeret, Interim docet confeßio agnoscere peccatũ, Nam pleriq; sunt, qui uel per ætatẽ, uel per imperitiam nõ intelligunt morbum suum, per errorẽ iudicantes nullũ esse delictum quod crimẽ est capitale, contra hoc esse crimen quod crimen non est, quidam sic inuoluti sunt, ut seipsos extricare non poßint, qui sacerdotem Confeßarium desiderant, hominem integrum, prudẽtem ac sacrarum literarum scientia instructum.

Vna meditatio in lege domini.

Peccatorum agnitio ex confessione.

Homines inuoluti.

Tertio hoc remedio maximis quibusdam malis me- detur sacerdos, quæ sunt pestilens securitas, & hac etiã pestilentior gloria de peccatis, deniq; desperatio diuinæ clementiæ cuius primus author fuit Cain detrectans confeßionem. 3

Gene.4

Quarto hoc sacramentum non mediocriter iuuat ad parandam idoneam detestationem commissorum ex amore dei proficiscentem ac serium certumque pro- positũ imposterum ab oĩbus abstinẽdi quæ deũ offendũt. 4

Quinto pudor retegendi secreta peccatorum uelut expiatio quædam est, quæ bonam pœnæ partem adimit, hominemq; cohibet ne facile relabatur in eadem. 5

Sexto confitens non solum consolationem remißio- nis peccatorum accipit, sed etiã consilio exhortationeq;, ac præcatione sacerdotis iuuatur, quã plurimum ualere Iacobus testatur, Hactenus de huius sacramẽti uirtute. 6 Iaco.ult.

Quo affectu ad sacerdotẽ accedendũ.

2.Corin.5

IAm quo affectu pœnitentem ad sacerdotem accede- re oporteat ex supradictis satis intelligi potest De- bet enim sacerdotem accedere, non ut hominem, auditu- rus ex eo, quid humanum, sed ut Vicariũ Christi, cuius legatione fungitur, ut audiat ex eo diuinum uerbũ abso lutionis, cui fidem adhibens de remißione peccatorum se certum faciat, atq; in primis eum affectum adhibere de- bet, quem habent lethalibus morbis occupati cum ad me dicum confugiunt sine cuius ope mortem opetituri sibi uidentur, quin hoc maiorẽ pœnitentis affectum esse con- uenerit, quanto uulnus animæ omni plaga corporali pe- riculosius est. Hunc affectũ a resipiscenti, uerbũ Christi ingenerat, quo nos certos reddit, ut quibus peccata sa-

Pœnitẽtis affectus erit instar affectus ægroti.

Iohan.20

Augu. Malach. 2 cerdotes remiserit, illis remissa sint. Exemologesim itaque facturo sic cogitandũ est, sacerdotẽ angelũ esse dñi; quẽadmodũ propheta dixit: Labia sacerdotis custodiunt scientiã, & legẽ exquirunt ex ore eius, qa angelus dñi

Matth. 13 exercituũ est. Itidẽ eũ esse scribã illũ de quo Christus dixit: Omnis scriba doctus iu regno cœlorũ similis est homini patrisfamilias q profert d'thesauro suo noua et uetera. Ad hæc sacerdotẽ designatũ esse p stabulariũ illum

Lucæ. 10 euangelicũ cui Samaritanus uerus ille hominum custos Christus, duos denarios ꝑtulit in curã uulnerati. Quæ cũ recolit pœnitẽs, fieri nõ põt quin magno quodã desiderio ad sacerdotẽ ꝑperet, ueluti ad eũ à quo certã salutẽ sit relaturus, et saluberrimã sitim remißiõis pctõrũ,

Matth. 9 Marci. 2 Lucæ. 5. 7 potu aquæ salutaris remißiõis pctõrũ restincturus. Quẽ putas tã socordẽ q nõ lõgißima itinerum spacia preter oẽm morã alacriter ac libẽter esset emẽsurus, si ex Christo dño audire posset, dimittuntur tibi peccata tua? & tamen si fidẽ ad sacerdotẽ Christi uicariũattuleris, nihil

Iohan. 20 Marc. 2 Iohan. 20 minus audies nec minori cũ fructu, Ille potestatem suam sacerdotibus conceßit, ac ut uerbis suis fidem adhiberes uoluit, ergo beatus qui non uidisti & credidisti. Qualis autẽ sacerdos tibi deligẽdus sit superius ex patribus indicauimus, quẽ ẽt ut facile repias nobis episcopis ĩcũbit, ut q̃ offõ nostro ĩ ecclesiis nostris funguntur, uiri sint et sapiẽtes, et discreti, q cũ ptãte iudiciũ hẽant cõiũctũ.

Minister huius sacri. Sacerdos qualis. Minister huius sacramenti sacerdos est, uidebit autẽ quilibet sacerdos, ne tã arduũ cõfeßionis audiẽdi munus suscipiat, nisi doctrina, animi, rectitudine, prudẽtia, sed ante oĩa pietate ad hoc sit idoneus. Qui

ſi q̃d alioqui habeat affectus humani, uideat tamen ac cu ret ut auditurus cõfeßionẽ nõ priuati hoĩs ſed ſacerdotis, imo Chriſti pſonam ſumat, neq; quicq̃ habeat preocu lis, niſi deũ cuius illic quodãmodo uices gerit. Præparabit itaq; ad rẽ tã ſeriã tãq; ſacrã animũ, ne malũ medicũ præſtãs et pximi morbũ augeat et irã dei in ſe puocet et uterq; ab altero diſcedat deterior. Ante oĩa ſobriũ ac ſilentij tenacẽ eũ eſſe oportet, præterea debebit ſic moderari oĩa ut pcontatiões ſuas nõ ultra proferat q̃ neceſſe ſit ad criminis cognitionẽ, ne ſcilicet inficiat aĩos ſimpliciũ et infirmorũ, nec tamẽ interim ſinat ignorari, qđ ignoratũ, uitari curariue nõ poterat. Sic eſſe affectus ut malis hoĩ um, cũ Paulo Apoſtolo illachrymet, ut tanto inſtantius oret ac uigilet p grege dominico quo uidet morbos eſſe maiores quibus is tenetur occupatus, cogitans eos morbos gregẽ nõ fuiſſe inuaſuros, ſi ipſe & cæteri quibus hoc munus concreditum eſt doctrina, monitis, increpationibus, & obſecrationibus aduigilaſſent.

Medici. Sobrius. Silens. Diſcretus. Roma.9

Breuiter nõ eſt idoneus ſacerdos q nõ gerit paterna uiſcera erga gregẽ ſuum, qui nõdum nouit cũ confitentibus indoleſcere & cõpati infirmitatibus eorũ quales ſunt q̃ ex hominũ malis criſtas tollũt et ſupciliũ adducũt. Hic uero ſolus idoneus eſt qui nouerit infundere uinũ & oleũ, uerbũ ſcilicet correptionis & cõſolationis, ſic tamen ut in cõſolationẽ ſemper procliuior ſit, præſertim ubi intellexerit pœnitentẽ ex animo reſcipiſcere. Quãquam uero ſacerdotem talem eſſe oporteat, non minus tamen hoc ſacramentũ percipitur ab indigno quam à digno miniſtro, ſi tamen confitens ueram con-

Lucæ.10 Vinum & oleum. Galat.5

Augusti. lib. quæst. veteris & noui testamenti. Nume. 6 Iohan. 12

tritionem & rectam fidem attulerit. Nam (ut Augustinus inquit) propterea dictum est à domino, in Numeris ad Moysen & Aaron sacerdotes, Vos ponite nomē meū super filios Israel, & ego dominus benedicā eos, ut gratiam traditam per ministerium ordinati transfundat hominibus, nec uoluntas sacerdotū obesse uel prodesse possit, sed meritū benedictionem poscentis. Nam quanta sit dignitas sacerdotalis officij & ordinis satis indicat nequißimus ille Caiphas de quo dictum est, hoc autem à se ipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit, quo ostenditur spiritum gratiarum non personam sequi digni uel indigni sed ordinem traditiōis. Nō itaq; persona sacerdotis spectāda, sed Christus (cuius sacerdos ministerium gerit) intuendus est, is enim solus peccata dimittit, qui solus pro peccatis nostris mortuus est, qui est agnus tollens peccata mundi. Verbum dei (inquit Ambrosius) dimittit pctā, sacerdos ē iudex, sacerdos qdē officiū suū exhibet, sed nullius ptātis iura exercet, Sed dices qd sibi uult? qd' patres non semel dicunt à solis sanctis et columbæ membris dimitti peccata? Vt autem intelligas quid quæratur, repetere aīo oportet, Omnē hoīem Christianum qui sese lethalibus criminibus et si occulte contaminat, non solum in deum, sed & in ecclesiam, hoc est, in cætum sanctorum omnium peccare. Eo ipso enim quod exit à ueritate, à fide, à charitate, d' castris ecclesiæ exit ac statim cū lethaliter delinquit, sese ab occulta illa communione sanctorum, qui uno fidei & charitatis spiritu sub uno capite Christo toto terrarum orbe arctißimo quodam unitatis uinculo sibi coherent ac connectuntur

Caiphas.

Augus. cōtra Iulianum. Marc. 4 Roma. 4 Iohan. 1 Amb. de poeni. dist. 1. c. uerbum de.

Quæstio.

Origenes in Leuit.

separat,

ſeparat,atq; hoc ipſi facit ut iam & in cœlo & in terra ligatus cenſeatur & ſi nondum Epiſcopi *uoce ligetur.Talem ergo homninem modo ſalutis ſuæ rationem ullam habere uelit,& in dei,& in ſanctorum omnium gratiam redire neceſſe eſt,quod aliter fieri non poteſt, niſi & deus & tota eccleſia ſanctorum eum in gratiā & communionem,à qua propria malitia excidit, rurſus recipiant,hoc eſt peccata dimittant.Itaq; dum quæritur num à ſolis ſanctis dimittantur peccata.Reſpondendum eſt,*Nos *hic ad duo reſpicere oportere.* Primū *ad id quod reuera agitur cum dimittūtur peccata, Secundo ad miniſterium recōciliationis.Exemplo res fiet dilucidior,Quum populus* Romanus *quempiā proſcriptum in gratiam recipere uelit, & ad hoc miniſterio uniuſcuiuslibet hominis utitur:* Hic *populus* Romanus *eſt qui noxam remittit,qui ius ciuitatis reddit,et proſcriptum in conſortium ſuum iterum recipit:* Legatus *tantum miniſterio fungitur,populus* Romanus *reuera dimittit culpam,*Legatus *uero non aliter quam populi* Romani *nomine* . Ad *eundem modum cum peccata dimittuntur,dicēdū eſt,ſolos ſanctos & columbæ membra proprie peccata dimittere,nam ipſi ſunt qui peccatorem à ſe abalienatum cum ueraciter ad deum conuertitur, rurſus in ſuum conſortium recipiunt.* Sacerdos *tātum miniſterium exhibet,atq; hoc ipſum eſt, quod ait* Auguſtinus:*Cum ueraciter(inquit)ad deum conuerſo, peccata dimittuntur,dimittuntur ab eis,quibus ipſe ueraci conuerſione coniungitur,ſpiritus ſanctus ea dimittit qui datus eſt omnibus ſanctis ſibi charitate cohærē-*

Dilutio quæſtionis.

Simile.

Aug: de baptiſ. paruulorum.c.7

1.Corin.2

tibus, siue se nouerint corporaliter, siue non. Similiter *cum alicuius peccata retinentur, ab eis tenentur, à qui-*
Roma.8 *bus ille cordis prauitate disiungitur, siue notis corpora liter siue ignotis, omnes enim mali spiritualiter à bonis seiuncti sunt.* Et alibi: *Ecclesiæ charitas quæ per spiri-*
Iohan.20 *tum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participū suorum peccata dimittit, eorum autem qui nō sunt eius participes, tenet.* Ideo postea quam dixit: *Accipite spiritum sanctum continue de peccatorum remißione subiecit, Quorum remiseritis peccata remittūtur eis, &c.* Reipsa ergo *sancti sunt, qui peccata remittuntur, sed quoniam ecclesia sanctorum occulto, unius eiusdemq; spiritus uinculo: coherens, toto orbe dispersa est, nec simul in unum locum congregari potest ut ab eius ore peccator uerbum remißionis peccatorum audiat.* Idcirco *ministerium sacerdoti in ecclesia constitutum est, ut quod sacerdos ecclesiæ nomine fecerit, tota ecclesia piorum fecisse censeatur,* Iam *ut nihil prohibet hominem etiam criminosum, honeste cuiuspiam reipublicæ procuratorem esse posse, qui* Reipublicæ *nomine contrahat, ac rescindat, sic nihil repugnat solos pios ubiuis terrarum constitutos, siue notos siue ignotos ueraciter conuerso, peccata reipsa dimittere, & tamen in hoc uti mi*
Aug. de baptis. paruulorum. *nisterio sacerdotis etsi mali,* Quamobrem *pulchre dixit (cuius uerbis libenter utitur,* Augustinus.)

Sacramentum gratiæ dat deus, etiam per malos, Ip*sam uero gratiam non nisi per seipsum uel per sanctos suos.* Et *ideo remißionem peccatorum, uel per seipsum facit uel p ipsius columbæ membra, quibus ait:* Quorū

remiseritis peccata, &c. Interim extra publicum ecclesiæ ministerium (quod scilicet eadem uirtute ac efficacia ministrant mali qua boni sacerdotes, modo tamẽ ab ecclesiæ consortio resecti non sint) constat, multum inter benedictiones bonorũ & malorũ hoīum differre. Legimus enim bñdictiones patriarcharũ, prophetarũ, atq; multorum aliorum sanctorum hominum, lõge efficacissimas fuisse, malorum uero nequaquam. Efficax est enim sanctorum spiritus propter inhabitãtem deum in ipsis. Sed malorum spiritus longe secus habet, licet quum publico ministerio funguntur, sacramentorum efficaciæ (quæ magis deus quam ipsi operantur) sua priuata malitia nihil detrahere poßint. Aliud est enim priuatim benedicere, aliud publicum ministeriũ gerere. Vt ergo hanc rem semel finiamus, in sacerdote non persona hominis, sed Christi cuius uices gerit spectanda est, & firmiter credendum, quod reconciliatio sacerdotis in uere cõuerso hoc intus operetur qđ designat, nempe absolutum non tantum militanti sed & triumphanti ecclesiæ reconciliari. Quid enim aliud est, Quodcunq; solueritis super terram, erit solutum & in cœlo? quam si dicat: Ego deus & omnes cœlestis curiæ ordines et omnes sancti in gloria mea laudant uobiscum & confirmant quos ligatis & soluitis. Quamobrem deus modis omnibus à nobis collaudandus est quod dederit talem potestatem hominibus.

Inter priuatas benedictiones bonorũ ac malorum multũ interest.
Gen. 27.48
4. Reg. 4
Vide Athanasiũ in vita Antonij.
Aliud est priuatim benedicere, aliud publicũ ministerium gerere;

Augu. lib. de pœnitentia.
Matth. 18
Matth. 11
Marci. 2

LOCI COMMVNES EX SCRIpturis diuinis excerpti, quos in numerato habere debet Parochus ad commonēdum quemq;, præsertim quum Exemologesin facit, officij & functionis suæ, secundum ætatem, ordinem, affectum, ac uitæ genus quod amplectitur.

EPiscoporum, parochorum, sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum, clericorū omnis generis, Deniq; eorum qui monasticæ uitæ sunt addicti, munera & functiones, quæ singulos ordinis ac status proprie ac peculiariter respiciunt, canones Concilij nostri prouincialis, quin potius euangelicæ & apostolicæ præceptiones, quas illic citauimus, & in tractatu de sacramento Ordinis copiosius adferemus, exacte describunt, ut eadē hic uel referre uel repetere non sit opus.

Quid uicißim debeant laici episcopis, sacerdotibus, ac maxime Parochis.

IN primis orabunt pro eis omni tempore, in spiritu, ut detur eis sermo in apertione oris ipsorum, cū fiducia notum facere mysterium Euangelij, pro quo legatione funguntur, Ad Ephes. 6. Coloss. 4. Actuum. 12. Et audient eos. Sic enim Christus apud Lucam capite decimo ait: Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Et ut sit sacerdos aut Parochus uitæ non admodum inculpatæ, non tamen ordo & munus iniuria

Ephe. 6
Colos. 4.
Acto. 12
Lucæ. 10

efficienda sunt, sed magis obtemperandum ipsis est uerbum dei ministrantibus. Sic enim Christus in Euangelio Matthæi. 22. Super cathedram (inquit) Moysi sede runt scribæ & pharisæi, Omnia ergo quæ dixerint uobis facite, secũdum uero opera eorum nolite facere. Ac Paulus: Obedite (inquit) præpositis uestris & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus uestris redditurí, ut cum gaudio hoc faciant, & nõ gementes, Hebræ. 13. Et alibi, Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in uerbo & doctrina. Dicit enim scriptura: Non alligabis os boui trituranti. Et, Dignus est operarius cibo suo. De uictu Parochis suppeditando, canones Cõcilij nostri puincialis fusius docẽt ac cõmonefaciũt.

Matth. 23 Hebræ. 13 1. Timo. 5 1. Corin. 9 Matth. 10 Lucæ. 10 1. Timoth. 5

De principum ac magistratuum ciuilium munere.

ET nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore, Psal. 2. Non eleuetur cor regis in superbiam super fratres suos, neq; declinet in partẽ dextram uel sinistram, sed describet sibi Deuteronomium legis, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secũ legetq; illud omnibus diebus uitæ suæ ut discat timere dñm deum suum, & custodire uerba & cerimonias quæ in lege præcepta sunt, Deute. 17 Meminisse debẽt magistratus oẽm potestatẽ à deo esse, sicut scriptũ est, quia nõ est potestas nisi à deo, Quæ autem sunt à deo ordinata sunt, Rom. 13. Itẽ ad ipsos esse dictum: Diligite ergo iustitiam qui iudicatis terrã, Sapientiæ. 1. Potestati dicitur, Nõ facies quod iniquũ est,

Psal. 2 Deute. 17 Roma. 13 Sapien. 1

nec iniuste iudicabis, non consideres personam pauperis honores uultũ potentis. Iuste iudica proximo tuo, Leui
Leui.19 *ti.19. Siue ciuis sit ille, siue peregrinus, nulla erit distã*
Deute.1 *tia personarũ, ita paruum audietis ut magnum nec accipietis cuiusq̃ personam, quia dei iudicium est,* Deute.1.
Non *accipies personam nec munera, quia munera excæ*
Deute.16 *cant oculos sapientum & mutãt uerba iustorũ,* Deute.
16. Vsquequo iudicatis iniquitatẽ, & facies peccatorũ sumitis, iudicate egeno & pupillo humilẽ & pauperem iustificate, eripite pauperẽ de manu fortiorũ eius, de ma
Psal.81 *nu peccatorũ liberatæ. Psal.81. Quærite iudiciũ, subue*
Esaiæ.1 *nite oppresso, Iudicate pupillo, defendite uiduã, Esaiæ*
Iaco.1 *1. Si introierit uir aureũ annulum habẽs in ueste candida, introierit aũt & pauper in sordido habitu & intẽdatis in eum qui indutus est ueste præclara & dixeritis, tu sede hic bene, pauperi autẽ dicatis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nonne iudicatis apud uosmetipsos & facti estis iudices cogitationũ uestrarũ? Si enim personã respicitis, peccatũ committis, redarguti à lege tanquam transgressores, Iacobi.2.*

Quid debeant subditi magistratibus.

Roma.13 *OMnis anima potestatibus superioribus subdita sit, Qui resistit potestati, dei ordinationi resistit, Qui autẽ resistunt, ipsi sibi damnationẽ acquirunt. Nã principes non sunt timori boni operis sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonũ fac & habebis laudem ex illa, dei enim minister est tibi in bonum, Sin autem malum feceris, time Nõ enim sine causa portat gladium, dei enim minister est uindex in iram ei qui male*

agit. Ideoq; necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, Ideo enim & tributa praestatis, Ministri enim dei sunt in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui timorem timorem, cui honorem honorē, Romanorum. 13. Reddite quae sunt Caesaris Caesari, & q̃ sunt dei deo, Matth. 22. Deum timete, regem honorificate, & subiecti estote omni humanae creaturae propter deum, siue regi quasi praecellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis, ad uindictam malefactorum laudē uero bonorum, quia sic est uoluntas dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quasi liberi, & non quasi uelamen habentes malitiae libertatem primi Petri secundo. Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate, & castitate, hoc enim bonum est & accceptum coram saluatore nostro deo, primae Timothei secundo: Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines primo Timoth. tertio.

Matth. 22 · 1. Pet. 2 · 1. Pet. 2 · 1. Iohañ. 2 · 1. Timo. 3.

Maritorum officium.

VIri cohabitent secundum scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohaeredibus gratiae uitae, & non 1. Pet. 3

Ephe.5 *impediantur orationes ueſtræ, primæ Petri tertio: Viri diligite uxores ueſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut ullam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed ut ſit ſancta & ĩmaculata. Ita & uiri debent diligere uxores ſuas, ut corpora ſua. Qui ſuam uxorem diligit ſeipſum diligit. Nemo enim unquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam, quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & oſsibus eius, propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum eſt in Chriſto & eccleſia. Veruntamen & uos ſinguli unuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat, Epheſiorum quinto. Viri diligite uxores ueſtras, & nolite amari eſſe erga illas.*

Colo.3 Coloſſenſes tertio.

Vxorum munus.

1.Pet.3 *SImiliter & mulieres ſubditæ ſint uiris ſuis, ut & ſi qui nõ credunt uerbo, per mulierum cõuerſationem ſine uerbo lucrifiant, Conſiderãtes in timore ſanctam conuerſationem ueſtram, Quarũ non ſit extrinſecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumẽti ueſtimentorũ cultus, ſed qui abſconditus eſt cordis homo, ĩ incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus qui eſt in cõſpectu dei locuples. Sic enim aliqñ & ſanctæ mulieres ſperantes in deo, ornabãt ſe, ſubiectæ proprijs uiris, Sicut Sarra obediebat Abrahæ, dñm eum uocãs, cuius*

estis filiæ benefacientes, & non permittẽtes ullam perturbationẽ. i. Petri. iij. Mulieres uiris suis subditæ sint, Ephe. 5
sicut domino. Quoniã uir caput est mulieris, sicut Christus ẽ caput ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres uiris suis in omnibus. Vxor ergo timeat uirum suũ, Ephesi. v. 1. Timot. 2
Mulieres in habitu ornato cum uerecundia & sobrietate ornãtes, se non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittẽtes pietatẽ per opera bona. Mulier in silentio discat, cum omni subiectione, docere mulieri non permitto, Neq; dominari in uirum, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eua, & Adam nõ est seductus, sed mulier seducta in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, & si permãserit in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. i. Timoth. ij. uult denique Apostolus eas esse pru- 1. Timot. 2
dentes, non detrahentes, pudicas, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas uiris suis, ut non blasphemetur uerbum dei. i. Timoth secundo Titum Titum. 2
secundo.

Parentum erga liberos. Ephe. 6

Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios uestros, sed educate illos in disciplina & correptione domini, Ephesiorũ sexto: Patres, nolite ad indignationem prouocare filios uestros, ut non pusillo animo fiant, Colosen. iij. Tu autem mone adulescẽtulas, Coloss. 3
ut uiros suos ament, filios suos diligant. Titum. ij. Titum. 2

Liberorum erga parentes.

Filij obedite parentibus uestris in domino. Hoc.n. iustum est; Honora patrē tuū & matrē tuā, qd' est mandatū, primū in promißione, ut bene sit tibi, et sis lon
Ephe.6 gæuus sup terrā, Ephesiorū sexto: Filij obedite parenti-
Coloss.3 bus uestris p oīa. Hoc.n. placitū est in dño, Colossen. iij.

Seruorum, ancillarum, mercenariorū, operariorum erga dominos.

Serui subditi estote in omni timore dominis, nō tātū bonis et modestis, sed etiā discolis. Hæc est.n. gratia si ppter dei consciām sustinet q̄s tristitias, patiēs iniuste. Quæ.n. est gr̄a si peccātes, et colaphizati suffertis. Sed si
1. Petri.2 benefaciētes sustinetis, hæc ē, gratia apud deū. i. Petri. ij.

Serui obedite dominis carnalibus cū timore et tremore, in simplicitate cordis uestri sicut Christo, nō ad oculū seruientes quasi hominibus placētes, sed ut serui Christi, faciētes uoluntatē dei ex animo cū bona uolūtate seruientes, sicut domino & non hominibus. Sciētes quoniā unusquisq; qd' fecerit bonum, hoc recipiet à domi
Ephe.6 no, siue seruus siue liber. Ephesiorum. vi. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculū seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timētes dominū. Quodcūq; facitis ex animo opamini sicut domino & nō hoībus, scientes qd' à domino accipietis retributionē hæreditatis, domino Christo seruite. Qui.n. iniuriā facit recipiet id qd' iniq; gessit, & nō est psona-
Coloss.3 rum acceptio apud deū. Colossen. iij. Quicunq; sunt sub iugo serui dominos suos omni honore dignos arbitrētur ne nomē domini & doctrina blasphemetur. Qui autē fideles habent dominos nō contēnant, quia fratres sunt,

ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt, & dilecti quia bene ficij participes ſunt. i. Timoth. vi. Seruos oportet dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placētes, nō cōtradicentes, nō fraudantes, ſed in omnibus fidē bonā oſtendētes ut doctrinā ſaluatoris noſtri dei ornēt in oībus, Titum. ij. 1.Timo.6 Titum.2

Dominorum, patrum & matrum familias, erga ſeruos.

ET uos domi eadem facite illis, remittentes minas, ſcientes quia & illorum & ueſter dominus eſt in cœlis, et perſonarum acceptio nō eſt apud deū, Ephe. vi. Domini quod iuſtum eſt & æquum ſeruis præſtate, ſcientes quod et uos dominū habetis in cœlo, Coloſ. iiij. Ephe.6 Coloſſen.4

Quid militibus inculcandum.

NEminem concutiatis, neq; calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipēdijs ueſtris, Lucæ. iij. Lucæ.3

Quid publicanis?

NIhil amplius quam quod conſtitutum eſt uobis, faciatis Lucæ tertio. Lucæ.3

Quid diuitibus?

DIuitibus huius ſeculi præcipe, non ſublime ſapere neq; ſperare in incerto diuitiarū, ſed in deo uiuo, qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere communicare, theſaurizare ſibi bonum fundamentum in futurum ut apprehendat uitam æternam. i. Timoth. vi. 1.Timo.6

Quid, quibus uictus ſuppetit.

ESt quæſtus magnus pietas cū ſufficiētia. Nihil. n. intulimus in hūc mundū, haud dubiū nec auferre quid poſſumus. Habētes aūt alimēta et qbus tegamur, his 1.Timo.6

contenti simus. Nam qui uolunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetētes, inseruerunt se doloribus multis. i. Timoth. vi.

Quid mendicantibus ualidis, & qui otio torpentes fraude uictum conquirunt.

Gene.3 Ephe.5 *IN sudore uultus tui uesceris pane tuo Genesis tertio. Qui furabatur, iam non furetur. Magis autem laboret operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti, Ephesiorū quinto:*
2.Thess.3 *Denuntiamus uobis fratres (inquit Paulus seipsum eis exemplum proponens) in nomine domini nostri Iesu Christi, ut subtrahatis uos ab omni fratre ambulāte inordinate, & non secundū traditionē, quā acceperunt à nobis. Ipsi enim scitis quemadmodū oporteat imitari nos. Quoniam non inquieti fuimus inter uos neq; gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem uestrum grauaremus, ut nosmetipsos formā daremus uobis ad imitādum nos. Nam & cum essemus apud uos, hæc denuntiabamus uobis. Quoniam si quis non uult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter uos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autē qui eiusce modi sunt, denuntiamus & obsecramus in domino Iesu, ut cum silentio operantes suum panem manducent. ij. ad Thessa. iij.*

Quid Senibus.

VT sobrij sint,pudici,prudentes, sani in fide , in Titum.2
dilectione,in patientia,Ad Titum secundo.

Quid Iuuenibus.

IVuenes similiter hortare,ut sobrij sint,Titum secũ Titum.2
do.Adolescentes subditi estote senioribus. Omnes 1.Petri.5
enim inuicem humilitatem insinuate,quia deus superbis
resistit,humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igi
tur sub potenti manu dei,ut uos exaltet in tempore uisi
tationis,primæ Petri quinto.

Quemadmodum admonendæ anus.

ANus ut in habitu facto sint,non criminatrices,
non multo uino seruientes,bene docẽtes ut pru
dentiam doceant,Titum.ij. Titum.2

Quemadmodum Viduæ.

SI qua uidua filios aut nepotes habet,discat primum 1.Timoth.5
domum suam regere,& mutuam uicem reddere pa
rentibus,hoc enim acceptum est coram deo,Quæ autẽ
uere uidua est & desolata,speret in deum, & instet ob
secrationibus & orationibus nocte & die. Nam quæ in
delitijs est uiuens,mortua est. Et hoc præcipe ut irre-
prehensibiles sint. Volo autẽ iuniores nubere,filios pro
creare,matresfamilias esse,nullam occasionem dare ad-
uersario maledicti gratia,primæ Timothei quinto,quã-
uis Paulus ibidem potissimum de uiduis quæ ecclesiasti-
co ministerio destinantur loquatur.

Quemadmodum Virgines.

QVi sine uxore est. sollicitus est quæ domini 1.Corin.7
sunt quomodo placeat deo. Et mulier innupta,
et uirgo cogitat quæ domini sunt,ut sit sancta

& corpore & spiritu. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ uoluntatis, et hoc iudicauit in corde suo seruare uirginem suam benefacit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, benefacit, & qui non iungit: melius facit. 1.Corin.5 *i. Corinth. v. Quæ uirginitatem aut cœlibatum uouit, siue uirgo siue uidua fuerit, uideat ne uoti rea dānatione sibi acqrat, qd' primā fidē irritā fecerit.* 1.Timo.5 *i. Tim. v.*

Generalis Admonitio.

Seniorem ne increpaueris, sed obsecra, ut patrem, Iuuenes ut fratres, Anus ut matres, Iuuenculas ut sorores, in omni castitate, Viduas honora quæ uere ui- 1.Timoth.5 *duæ sunt. i. Timot. v.*

Quid omnes omnibus debeamus.

Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et qui Luce.3 *habet escas similiter faciat, Lucæ. iij. Nemini quicquā debeatis, nisi ut inuicem diligatis, qui enim diligit proximum, legē adimpleuit. Nā in hoc uerbo omne mādatū instauratur: Diliges proximū tuū sicut teipsum. Dilectio proximi malū nō operatur, plenitudo* Roma.13 *ergo legis est dilectio. Romanorū. xiij. Per oēm orationem & obsecrationē orantes, omni tempore in spiritu et in ipso uigilantes in omni instantia & obsecratiōe pro* Ephe.6 *omnibus hominibus. Ephe. vi. In fide omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddemptes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrario benedicētes, quia in hoc uocati estis, ut benedictionē hæreditate possideatis, Qui enim uult uitam diligere & dies uidere bonos,*

coerceat linguam suam à malo & labia eius ne loquantur dolum,declinet à malo et faciat bonum,inquirat pacem & sequatur eam,quia oculi domini super iustos & aures eius in præces eorum,uultus autem domini super facientes mala.i.Petri.iij.In hoc enim apparuit gratia 1.Petri.3 *dei & saluatoris nostri Iesu Christi omnibus hominibus,erudiens nos ut abnegantes omnem impietatem & secularia desideria,sobrie et iuste & pie uiuamus in hoc seculo expectantes beatam spem in aduentum gloriæ magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi,qui dedit semet ipsum pro nobis,ut nos redimeret ab omni iniquitate et mundaret sibi populum acceptabilem sectatorem bonorum operum,hæc loquere & exhortare & argue cum omni imperio,Titum.ij.* Tit.2

DE SACRAMENTO ORDINIS.

DE sacramento Ordinis quam poterimus paucis agemus,nam pleraque quæ huc spectant tractata sunt in canonibus concilij nostri prouincialis, & in articulum symboli, quo profitemur nos credere, ecclesiam Studium hæreticorum. *sanctam catholicam. Principio uero repetendum nobis est,ecclesiæ hostes hoc semp maximo studio quæsisset ut ordinem ex ecclesia tollerent,ex sacerdotibus(ut Ter*- Tertullianus *tullianus ait) laicos facientes, et sacerdotalia munera laicis iniungentes, quo nihil aliud agunt, quam ut sublata legitima ministrorum potestate gratiam coniunctam habent,& sacramenta & alia omnia quæ in*

ecclesia ministrorum opere peragũtur euilescere faciãt, qua doctrinæ peste, nullam pestilentiorẽ esse ueteres asseuerant. Vt autem tã pernitiosum dogma plebi ex scripturis peßime detortis persuaderent, nempe nullum esse sacerdotij discrimen, omnes ex æquo presbyteros esse omnes eandem habere potestatẽ, ordinẽ nihil esse quã ritum quendam eligendi concionatoris in ecclesia, uerbi quoq; & sacramẽtorum ministerium non nisi laicorum consensu committi, in primis huc detorquẽt, qđ Petrus Apostolus, omnes Christianos alloquẽs ait: Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Et quod Apoca. xvi. scribitur: Dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnum & sacerdotes deo & patri. Item quod Paulus. i. Corinth. xij. dixit: Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus siue Iudæi siue Gẽtiles, siue serui, siue liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus &c, Verum quam errẽt isti, modo tamẽ idẽ quod dicunt sentiant quis non uidet? Nã rudẽ admodum in literis sacris eum esse oportet, qui nõ intelligat scripturas de publici sacerdotio atq; etiam regno loqui. Siquidẽ aliud est internum & spiritale, qđ est omnibus Christianis, saltẽ pijs commune, qui Christi summi sacerdotis ac regis mẽbra per baptismum sunt effecti, in quam sentẽtiam beatus Augustinus ait Iohannẽ in Apocalypsi dixisse: Sed erunt sacerdotes dei & Christi & regnabunt cum eo mille annis. Non utique (inquit) hoc de solis Episcopis & presbyteris dictum est, qui proprie iam in ecclesia uocãtur sacerdotes, sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic omnes

[Margin: Obiectio aduersariorũ. — 1. Petri. 2 — Apoca. 16 — 1. Corin. 12 — Dilutio: Duplex sacerdotiũ ac regnũ in scripturis. Internum. — Augu. lib. 20. de ciuit. dei. Apoca. 20]

sic omnes sacerdotes, quoniã membra sunt unius sacerdotis, nempe Christi. Proinde diuus Hieronymus contra Luciferianos, ipsum baptisma, sacerdotiũ laici appellat, quod per baptismum in unum corpus, cuius Christus est caput, conglutinati simus. Ergo omnes Christiani secundum eam rationem sacerdotes sunt, sed spiritales, quod quemadmodum Christus se obtulit hostiam patri in odorem suauitatis, ita Christianos oporteat exhibere corpora sua hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem, & offerre spiritualia sacrificia, uti supra in materia sacrificij latißime declarauimus. Itidem omnes Christiani ad eandem rationem reges sunt quod quemadmodum Christus constitutus est rex à deo potentißimus, qui deuicit carnem, mundum, & diabolum, Ita Christianos, per Christum in eis regnãtem uincere oportent omnes carnis, mundi, ac diaboli tentationes, illecebras ac insidias. At sicut præter spiritale regnum aliud est regnum externum, cuius potestatem Euangelium nõ abrogat, sed confirmat, Mathæi uigesimosecundo & Roma. 13. Ita præter spiritale sacerdotium, quod in sola mente consistit & unctionem tantum spiritalem habet, aliud est sacerdotium in ecclesia externum, Id quod nemo miretur, quum ad eundem modum utrunq; sacerdotium scriptura synagogæ etiam tribuerit. Siquidẽ de interno uniuersis Iudæis dicitur: Si audieritis uocem meam & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cũctis populis, & in regnum sacerdotale, nimirum spirituale. De externo uero sacerdotio deum Moysi præcepisse legimus, quum ait: Aaron & filios

Hiero: cõtra Luciferia.
Baptisma est sacerdotium laici.
Oẽs Christiani sacerdotes spiritales
Roma. 12
Oẽs Christiani reges.
Psal. 2
Regnum externum.
Matth. 22
Roma. 13
Sacerdotiũ externum
Exodi. 14
Exodi. 28

eius unges, & sanctificabis eos ut sacerdotio fungatur
Hebræ.5 mihi. Quod quidem sacerdotium, nemini sibi sumere li
Nume.16 cebat, sed magis ex uocatione pendebat, quamobrem Da
than, Chore & Abiron se propria authoritate ingeren
2.Reg.6 tes sacerdotio, uiui absorti sunt. Item, Oza subita mor
te à domino percussus est, uel ob id quod manum arcæ
dei ne caderet submisisset. sui officij fines excedēs. Itidē,
2.Para.26 Ozias functionem sacerdotalem usurpans, increpatusq;
ab Azaria & reliquis sacerdotibus domini non desiste
ret, lepra in fronte perfusus est, quos locos tanto liben
Vide. Cypr. tius afferimus, quod uidemus patres eosdem aduersus
hæreticos (ordinem ex ecclesia auferre molientes) uali
dißime torsisse. Ergo & in ecclesia eadem omnino ra
tione, præter internum illud sacerdotium, aliud quoque
externum esse neceße est, quod legitima ordinatione,
ac cum signo quodam uisibili non sine spiritali gratia
in ecclesia dei conferatur.

Quid sit ordo in eccl'ia

Auguſt.

QVum itaque quæritur, quidnam sit Ordo in ecclesia, & sit ne Ordo sacramentum, Respō dendum est ex ueterum sententia, Ordinē esse gratiam quandam & potestatem, quæ per traditionem uisibili quodam signaculo baptizatis infunditur, quum per manus impositionem ad munus aliquod in ecclesia publice gerendum rite ordinantur. Deinde dicendū est,

Ordo est sacramentum.

Ordinem esse sacramentum, habet enim ut cætera sacramentum suum uisibile signum, habet & uerbum suum, atque adeo promißionem ministerio aßistentis gratiæ dei, quæ multis declarare non est opus, quod id factum sit superius, paucis tantum repetitis mōstrabimus Ordi

nem non humanum commentum, sed Christi institutum, atque sacramentum esse, & pro sacramento in ecclesia hactenus semper habitum. In primis, quid manifestius eo quod Iohannis uigesimo legimus? ubi Christus ip- Iohan.20
se quum resurrexisset, apostolos in orbem terrarum missurus, sic alloquitur: sicut (inquit) misit me pater; & ego mitto uos. Et quum hæc dixisset, insuffla uit & dixit: Accipite *spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.* Hic *uides Christum apostolos cerimonia quadam uisibili in opus suum ordinasse, & in eam rem gratiam spiritus, signo quodam uisibili contulisse, potestatem quoque eiuscemodi ordinatione collatam, apertißime confirmasse ac sic stabilisse, ut quod ipsi eorumq; successores suo nomine in ecclesia rite peragerent, deus perinde ratum haberet ac si per ipsum Christum factum esset, idque non ipsorum, sed Christi merito, & uirtute spiritus operibus eorum aßistente, Matthæus capite decimo, Marcus.6. et Lucas decimo, non sine graui emphasi narrant, quo pacto* Matth.10 Marci.6 Lucæ.10
Christus in montem ascendens, uocarit ad se quos uoluit ipse, qui & uenerũt ad eũ, feceritq; ut essent duodecim cum illo, & ut mitteret illos prædicare. Præterea quo pacto designauerit & alios septuagintaduos, & miserit illos binos ante faciem suam, ad hæc quam potestatem eis dederit, nempe immundorum spirituum eijciendorum, & curandorum quorumlibet morborum, dandi quoque & retinendi pacem, grauißima pœna his comminata qui eosdẽ non reciperent, & ne ex merito suo eandem potestatem metirẽtur (nam & inter eos Iudas

Iscariotes erat, qui & tradidit eum) subiecisse legitur: Non uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Et non multo post: Qui uos recipit, me recipit: & qui uos spernit, me spernit, ministerij authoritatem à ministris in se transferens.

Matth. 10
Lucæ. 10

EXtant deinde uaria in scripturis testimonia, supra in canonibus Concilij nostri, alijsq; in locis citata, quæ ostendunt Ordinem in ecclesia de numero uisibilium sacramentorum semper fuisse, in quo peculiaris quædam gratia ordinatis conferatur. Sic enim Apostolus ad Timotheum ait: Noli negligere gratiam quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Et iterum: Admoneo te ut resuscites gratiam dei, quæ in te est per impositionem manuum mearum. Vide uero quo pacto Apostolus hanc ordinandi potestatem plebi detrahat, qui eandem soli Episcopo permittit, idque non temere, sed adhibita graui cura. Nemini (inquit) cito manus imposueris. Et ad Titũ: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Alibi quoque reperias, quomodo ab apostolis istituti sint Episcopi ac Diaconi, nullibi uero quod à sola plebe, id quod latius ostendimus in expositione symboli in articulum (Ecclesiam sanctã catholicam.) Quin scriptura ordinationem non apostolis aut episcopis proprie, sed magis ipsi spiritui sancto tribuit, Nam Actorum. 20. in hunc modum legis: Attendite uobis & uniuerso gregi in quo uos spiritus sanctus posuit Episcopos regere ecclesiam dei, quam ac-

1. Timoth. 4
Apostolus detrahit plebi ordinandi potestatem.
1. Timo. 5
Tit. 1
Acto. 1
Acto. 6
Ordinatio spiritui sancto tribuitur.
Acto. 20

quisiuit sanguine suo. Nec sine causa Actorum.13. scriptum legimus: Dixit spiritus sanctus, Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos, tunc ieiunantes & imponentes illis manus, dimiserunt illos. Et quid apertius Apostoli uerbis Ephe.iiij? Et ipse (inquit) dedit quosdam quidem apostolos, quosdam prophetas, alios uero Euägelistas, alios autem pastores ad consummationem sanctorũ in opus ministerij, in aedificationem corporis Christi. Denique, quid attinet plures locos pro hoc sacramento adferre? quum epistolae apostolicae non solum eius, sed & discretorum in ecclesia ordinum, nempe Episcoporum & Diaconorum aperte meminerint ac singulis etiam sua munia sigillatim praescripserint. Acto.13 Ephe. 4. Epistolę apostolicae meminerũt episcoporum et diaconorũ.

HAec si cuiquam nondum suffecerint, huic saltẽ uniuersalem ecclesiae consensum merito sufficere posse arbitrabimur. Nam in primis sacer ille Dionysius Ordinem exertissime pronuntiat sacramẽtum esse, huic Irenaeus, Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus & caeteri ueteres quotquot sunt subscribunt, quorum dicta retulimus in articulũ symboli, qui de ecclesia sancta catholica est. Vnus aut alter adhuc locus ex patribus, maioris perspicuitatis gratia adferendus est. Augustinus lib.ij. contra epistolã ad Parmenianum, quum de baptismo & ordine disserit, in hũc modũ scribit, Vtrunq; (inquit) sacramentũ est, & quadã consecratione utrunq; homini datur, Illud quũ baptizatur, & illud quũ ordinatur, ideo nõ licet in ecclesia catholica utrunq; iterari. Nam si qñ ex haereticorum parte Vniuersalis ecclesiae cõsensus de sacro ordinis. Au.li.2.contra epist. Parmeni. Propter chãracterẽ q imprimitur, nõ iterantur baptismi ac ordinis sacra.

uenientes etiã præpositi pro bono pacis, correcto schismatis errore suscepti sunt, etsi uisum est, opus esse ut eadem officia gererent quæ gerebant, nõ sunt rursus ordinandi, sed sicut baptismus in eis, ita mãsit ordinatio integra, quia in præcisione fuerat uitium, non in sacramẽ-

Ibidem. *to, quæ ubicunq; sunt, ipsa sunt.* Et paulo post: Neutro *sacramento facienda est iniuria.* Et addit de *sacramẽto ordinis, Sicut nõ recte habet qui ab unitate recedit, sed tamen habet, sic etiã non recte dat qui ab unitate recedit & tñ dat.* Et rursus ad *utrũq; reuersus, adiecit, Nõ*

Abusus sacramentorũ sanctitati nihil detrahit. *ergo ideo non sunt sacramenta Christi et ecclesiæ, quia eis illicite utuntur nõ modo hæretici, sed etiam omnes impij, sed illi corrigendi sunt & puniendi, illa autẽ sunt*

Gregorius. *agnoscenda & ueneranda.* In eandem sententiam *Gregorius ait: Quod dicitis (inquit) ut qui ordinatus est, iterum ordinetur, ualde ridiculum est, ut enim baptizatus semel, iterũ baptizari non debet, ita qui cõsecratus est semel, in eodem ordine non ualet iterũ consecrari.*

Ordinũ alij maiores alij minores. Concilium Aphri. 4 Vrbanus. 1 c. nullus. 60 dist. Acto. 1. 6 1. Timo. 3 Tit. 1

ORdinum autem ecclesiasticorum, alij sunt maiores, alij minores qui in Concilio Aphricano *quarto (cui beatus* Augustinus *interfuit) simul cum ritibus quibus conferrebantur ex ordine recensentur, de quibus ut ueteris ecclesiæ mos innotescat, paucis dicendum erit.* Olim *itaque appellatione maiorum ordinum Presbyterium &* Diaconatus *tantum ueniebant, quos & scriptura tradit per impositionẽ manuum per Apostolos, in ecclesia fuisse collatos. Postea hypodiaconorum, hoc est subdiaconorum ordo inter maiores etiam relatus est, ob id potißimum, quod subdiaconis perin-*

de atque presbyteris ac diaconibus propter sacrorum contrectationem matrimonij usum interdicere placue=rit. At *qui minores ordines in ecclesia gerebant, alij erant* Ianitores *seu* Hostiarij, *alij* Lectores, *alij* Exor=*cistæ, alij* Acolythi. Ianitores *dicebantur, quibus custodia templi commissa erat, in hoc potißimum, ut astan=tes clausis templi foribus, quoslibet indignos à liminibus sanctæ dei ecclesiæ reijcerent, ac indignos tantum & inculpatos ad sacrorum conspectum reciperent ac admitterent, idq; non sine magno iudicio ac discretione inter infideles, hæreticos, excommunicatos, catechume=nos, energumenos ac pœnitentes uarij generis accurate habenda, quod* Anciranum & Nicænum *Concilia pla ne indicant, & nos superius ostendimus.* Deinde Hostia*rius custodiam habebat rerum ad usum ecclesiæ perti=nentium, hic quum ordinabatur, postquam ab* Archidia*cono instructus fuerat, qualiter in domo dei debeat con uersari, ad suggestionem* Archidiaconi, *tradebat ei* Epi=*scopus claues ecclesiæ de altario, dicens: Sic age quasi redditurus domino rationem pro his rebus quæ his cla uibus recluduntur.* Et *ut ordo iste inter cæteros esset minimus, tamen olim* Hostiario Abbas *obedientiam de=bebat, sed tunt alij erant monachi, alij clerici.* Le=*ctores erant qui quotidie lectiones ex prophetis ac alijs biblicis scripturis ueteris testamenti ad populum in ec=clesia publice recitabant, quemadmodum etiam nunc in precibus horarijs, presertim* Matutinis, *eiuscemodi lectiones, non ut olim ad omnem populum instituen=dum, sed tantum ad præsentem clerum, idque tamen,*

Innoc. 3. c. a multis de ęta te & quali. ordinan.

Ianitorum officium.

Anciranũ & Nicæ. cõcil. 2

Conc. Aphr. 4. c. 9

Ritus ordinandi Hostiarium.

c. a, subdiacono. 93. dist.

Lectorum officium.

Veteris ecclesiæ mos. non ea mentis attentione qua olim in ueteri ecclesia re-
Amb. in epi sto. ad Ephesios. c. 4 citantur, Nam tum populus recitatione uerbi dei per Lectores saginabatur, Nunc lectores quod recitant, uix ipsi intelligunt.
Ritus ordinandi lectorem. Conc. Aphr. 4. ca. 8 Lector quum ordinabatur, faciebat de illo uerbum Episcopus ad plebẽ, indicans eius fidem atq; ingenium. Post hæc spectante plebe, tradebat ei codicẽ de quo lecturus erat, dicens ad eum: Accipe & esto lector uerbi dei, habiturus, si fideliter & utiliter impleueris officium, partem cum eis qui uerbum domini ministrauerint.

Exorcistarũ officium. Energumeni qui. Dionys. Conci. Ancira. c. 17 Exorcistarum (qui latine adiurantes siue increpantes dicuntur) officium seu munus erat, super Energumenos siue baptizatos siue catechumænos, hoc est, super omnes inquietos qui à spiritibus immundis uexabantur, aut dæmoniacis illusionibus uel terriculamentis agitabantur (ueluti tempestate iactati) nomen domini inuocare, & adiuratum spiritum immundum eijcere, uel compescere, quod munus etiam synagoga nouit, quemadmodum locus Actorum. 14. ostendit.
Acto. 14
Pium uotũ. Atque utinam id muneris in ecclesia hucusque diligenter retentum ac recte administratum fuisset, quod tum (non dubium) minus haberemus diabolicarum illarum
Mulierculæ illæ incãtatrices ex diffidẽtia misere ludificantur. superstitionum, imposturarum, technarum, magicarum artium, & incãtationum, quibus increduli quidam misere ludificantur, & in primis deploratæ illæ
Ephe. 2 mulierculæ, quæ ad quæuis somnia diabolicis suggestionibus damnabiliter assentiuntur, totæ in suam & proximi pernitiem intentæ, Interim superstitione earum diabolo locum præbente, ut in filios diffidentiæ operari possit.
Ritus ordinandi exorcistam. Quum ordinabatur Exorcista, accipie-

bat de manu Episcopi libellum, in quo scripti erant exorcismi, dicente ei Episcopo: Accipe commēda memoriæ, et habeto potestatem imponendi manus super Energumenū siue baptizatum siue catechumænum. Conc. Carthag. 4. c. 7

Acolythi dicti sunt, qui in hoc erant uocati, ut constitutos in maioribus ordinibus proxime comitarentur, ipsisq; ministrarent. Acolythus enim græce, latine assectator, comes seu ministrans dici potest. Vnde olim & ministri generali uocabulo dicebantur, ut subindicat Cōcilium Laodicenū ca. xxij. & .xxiiij. His postea mandatum est, ut cæreos (quum in ecclesia Euāgeliū legeretur & sacrificiū laudis celebraretur) presbyteris ac diaconibus ministrātes anteferrēt, idq; in signū lætitiæ, ut uel sic fideliū animi cerimonia exteriori incitarētur ad contemplandā Euāgelij lucē, atq; adeo ad erigendā mentē ad ipsum Christum (qui est lux uera illuminans omnē hominem uenientē in hunc mūdū) debitasq; laudes deo per Christum dicendas prouocarentur, Hi quū ordinabātur, ab Episcopo docebantur, qualiter in officio suo agere deberent, Et ab Archidiacono accipiebant cæroferariū cū cæreo, ut scirent se ad accedenda ecclesiæ luminaria mācipari, Accipiebant quoq; urceolum uacuum ad suggerendum uinum in Eucharistiam sanguinis Christi.

Acolythorū officium. Laodicenū concil. ca. 22 & 24. Cærei quid significent in ecclesia. Iohan. 1. Ritus ordinandi acolytum. Conc. Aphr. 4. cap. 6. Cæroferarius. Eucharistia sanguinis Christi.

Præter hos erant & Psalmistæ, id est, cantores, qui tamen inter ordines non computabantr, quod Episcopi ordinationem non expectarent, sed sola iussione presbyteri suum officium exequerentur, dicentibus ipsis presbyteris: Vide ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis, operibus comprobes.

Psalmistæ. Cōc. Aphr. 4. cap. 10.

Refelluntur aduersarii.

Sunt qui hosce minores ordines simul cum subdiaconatu (de quo statim dicemus) ueluti humanū atq; etiam nouū commentum rideant, qui hoc ipso se doctis omnibus deridendos propinant, quod facile ex receptißimis authoribus comprobari poßit primitiuā etiam ecclesiam eosdem ordines reuerenter agnouisse, ac longe sanctius quam in præsentiarū coluisse. In primis siquidem ex uetustißima traditione accepimus, quod & argumenta illa nequaquam noua, apostolicis epistolis præfixa testantur, Paulū apostolū scripsisse utrāq; ad Thessalonicēses ab Athenis per Tichicū Diaconē & Onesymū Acolythum, ut uel hinc constet & Pauli tēpore Acolythos ecclesiæ fuisse in ecclesiæ ministeriū asscitos, Itidē Canones apostolici, quos Clemens Petri successor recollectos nobis reliquit, quos & Iustinianus Imperator in Constitutionibus suis nouellis expreßis uerbis toties apostolis tribuit, quos item ultra longæuam & constantem in ecclesia opinionem, sancta etiam sexta synodus (quum in controuersiam denuo uocarētur) grauißima sententia agnouit. Hi inquam apostolici Canones & Subdiaconi & Lectoris & Cantoris expreßim meminerunt, Dionysius Areopagita uetustißimus citra controuersiam scriptor, & Hostiarij, & Lectoris ac aliorum clericorum mentionem facit.

Primitiua ecclesia agnouit ordines minores.

Canones apostolorū recollecti per Clementem. Iustinianus in autēticis.

VI. synodus agnouit canones apl'ic. ca. 25. 40. 41 Dioñ. de eccleſi. hierar. cap. 3

Deinde (inquit) ministrorū officio, sanctarū scripturarū lectio suo ordine recitatur. Et paucis interiectis subiungit. Porro ministrorū alij quidē pro clausis tēpli foribus astant, alij proprij aliquid muneris agunt. Quod uero quidā de authore libri subdubitāt, negātes Diony-

Hostiarii.

De authore libri eccleſi. hierarchiæ.

sium Areopagitam, *quem à* Paulo *conuersum legimus eum librũ cõscripsisse, idq; potißimũ ea coniectura duc=cti, quod putent illis temporibus tantũ usum cerimonia=rum non fuisse, ij sane hac ratione nihil apud nos effi=ciunt.* Nam *quod ad distinctißimam rerum & ministro rum ecclesiæ ordinationem, & piarum cerimoniarum obseruationẽ attinet, nemo uetustatis studiosus, ut puta=mus, negabit, has in ueteri ecclesia longe diligentius quã in nostra fuisse custoditas, atq; adeo numero cerimonia=rum non adeo multum accessisse, licet pietati decesserit plurimum, siquidem &* Paulus *apostolus ubique testa=tur se hoc summo serie curasse, ut omnia honeste & secũ dum ordinem in ecclesia fierent, ac quosdã ab ordine in ecclesia recte custodito plurimũ laudat, ac commendat.* Rursus *iubet* Thessalonicensibus, *ut subtrahant sese ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundũ tra=ditionem quam acceperunt ab ipso.* Quid *multis opus?* Nonne *prior illa ad* Corinthios *epistola magna ex par=te occupata est impijs cerimonijs ac sanctis ecclesiæ mo=ribus, etiam minutulis (quale est quod mulier uetatur orare nudo capite) constituendis ac formandis, sic ut om nes ab ecclesia reijciat qui contentiose, ecclesiæ mori=bus obluctari uelint.* Quid *quod alibi tam solicitus est* Paulus *de cõstituendis episcopis ac diaconis, deligendisq; uiduis ecclesiæ ministraturis.*

In ueteri ecclesia ordo pulcherrimus & pientissimæ cerimoniæ.

1. Corin. 14.

2. Thess. 3

1. Corin. 9 & cap. sequen.

Titum. 1
1. Timo. 3

VErum *quod cerimoniæ atque etiam* Ordines *isti minores quos recensuimus paulatim in contem=ptum uenerint, id cuiquam mirum uideri, nec debet nec potest, modo ueteris ecclesiæ faciem ad nostrã conferat*

Qui factum sit q Ordines minores sensim in cõtemptũ venerint.

uidebit enim pœnæ omnia, ipso rerum abusu sensim irrepente uitiata esse, Olim cum Episcopus cum suis presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, Acolythis, Exorcistis Lectoribus ac Hostiarijs singuli suis officijs intenti incũberent. Cũ laici ad Dñicũ (sic enim cathedralis ecclesia nuncupabatur nõ confabulandi seu de rebus friuolis cõgerrendi, sed magis lectionũ, cõtionis, & sacri audiẽdi, participandiq; corporis & sanguinis dominici, ac precũ gratia cateruatim cõfluerẽt, Cũ episcopus syncere tractaret ac dispẽsaret uerbũ dei. Populus religiosa attentione ac reuerentia auscultaret, non ut uerbũ hominis, sed ut uerbũ dei. Cũ sacerdos reuerẽtissime tractaret mysteria, & populus totus ad ea, quæ agebantur intentus, hæc oĩa religiose ueneraretur. Cũ Cathechumeni, Energumeni, Pœnitẽtes, & cætera plebs sancta, in suas quiq; classes distributi clericorũ monitis parerent. Rursus cũ Clerici in suo quisq; officio, quæ singuli singula gerebãt, nõ cessarẽt, sed pulcherrimo ordine quisq; quod agendũ receperant mutuo subseruientes, exequerẽtur. Nõne tum ecclesia plurimũ habebat, nõ solũ alacritatis, sed etiã maiestatis? Nõne uim magnã habuisse existimandus est legitimus ille et pius cõuentus? qui prophanos in admirationẽ sui rapiebat, sicut Paulus testatur idiotam aut incredulũ ingressum ecclesiã sanctorũ, procidere in faciem suã & adorare deũ profitentẽ quod uere deus sit in medio eorũ. Ad postea cum ecclesiæ cathedrales primũ in monachorũ, deinde in canonicorũ collegia cõmutatæ, et minores Parochiæ prope Domicũ exædificatæ, et in singulis singnli Parochi minores cõstitu-

Veteris ecclesiæ mos

Vide annotatiões beati Rhenani in Eusebiũ ecclesi. hist. lib. 9. cap. 9

Dñica, tẽpla appellata sunt in q̃bus propter dñm coibãt, vnde Germani etiãnũ episcopalia templa, Dum vocãt

1. Corin. 14

Ordo ueteris ecclesiæ pœnæ confusus.

tiſunt. Cœperuntq; hi Parochi in ſuis quiq; Parochiis eccleſiaſtica officia, quæ olim in Dominico, diſtincti clericorum ordines gerebant indiſcriminatim obire ac pagere, Factum eſt ut uix umbra ueteris eccleſiæ in noſtris cathedralibus eccleſijs (quæ nunc magis deâbulationibus, ac prophanis colloquijs perinde ac fora publica à plebe fœdantur, ac nulla pœnæ pietate inuiſuntur) remãſerit. Adde quod nemo fere nunc ſuo officio ad ueterem morẽ fungatur, noïa tantũ retinemus, munus nemo exequitur, ſed in pueros ſeu conductitios paßim relegatur. At olim q̃ nõ fuerit cõtemnendũ etiã illud inter cætera minimũ munus Hoſtiariorũ in ueteri eccleſia, uel opima illa ſtipendia, eccleſiarũ cathedraliũ Cuſtodibus (qui & Theſaurarij uocantur in locũ Ianitorũ ſurrogatis) cõſtituta, ſatis indicant, quæ quũ illi percipiant, de officio et Hoſtiariorũ ad ueteris eccleſiæ morẽ exequẽdo cogitare merito debebũt. Lectorũ officiũ partim in pueros, partim in canonicos promiſcue relegatũ eſt, ſed qui neq; populo, neq; clero, quin nec ſibijpſis, ſaltẽ ad ueterẽ illũ eccleſiæ morẽ, hoc eſt, ad ædificationẽ, legunt. Nã quotuſquiſq; eſt qui quod ore legit, corde percipiat, & quod corde credit operibus cõprobet? Exorciſtarũ officiũ pœnæ totũ obſoleuit, ut uix ueſtigiũ eius appareat. Acolyti munus pueris (quos chorales uocamus) demandatur. Vides q̃ ſint oïa confuſa, ac in diuerſum mutata, color ſane optimus in colorẽ peßimũ, ut mirũ eſſe non debeat, ſi hæretici uidentes uix quenq̃ ex deſtinatis eccleſiaſtico miniſterio ſuo officio fungi, officijs ſimul (quæ ſolis tantũ uocabulis retinentur) cũ perſonis illudãt. Vtinam

Olium officiũ Hoſtiarii nõ fuit contemnendum.

Abuſus Ordinum minorum.

1. Corin. 14

Corrupti mores eccleſiæ miniſtrorum hæreticis

causam sub- fannādi ſpræbent, Pium uotū. Dionyſius. *deus optimus maximus repurgatis omnibus abuſibus ac ſublatis erroribus uniuerſis, eccleſiā ſuæ maieſtati quandoq; reſtituat, quod ubi factum erit, tum facile cuiuis pſuadebitur in ueteri eccleſia nō ſolum minores ordines, & cerimonias quas* Dionyſius *ille recenſet extitiſſe.* Cō-

Ignatius in epiſtola ad Antiochēſes *ſentit autē* Dionyſio *btūs ille* Ignatius *martyr* Iohannis *apoſtoli diſcipulus, q in epiſtola quā ex* Philippis *ad* Antiochenſes *pſcripſit, minores ordines ſimul cū maioribus ad unū ferme omnes nominatim recēſet. Saluto (inquit) ſanctum preſbyterū ueſtrū, Saluto ſanctos diaconos. Item, Saluto ſubdiaconos lectores, cātores, oſtiarios laborantes, exorciſtas, atq; confeſſores. Saluto cuſtodes*

Hoſtiarii. *ſanctarum portarum,* Diaconiſſas, *quæ ſunt in* Chriſto. *Saluto ſuſceptrices* Chriſti *uirgines, quas ego nutriui in domino* Ieſu. *Saluto pudiciſsimas uirgines. Saluto plebē domini à minimo uſq; ad maximum, & omnes ſorores*

Clemens. *meas in domino. Itidē,* Clemens Petri *ſucceſſor, et proximi quiq; poſt eum* Romani *Pontifices, inter quos eſt*

Anacletus. *Anacletus Subdiaconorum & reliquorum miniſtrorū meminerunt. Deniq; uetuſtiſsima illa* Concilia *quæ totus pœnæ recepit orbis* Chriſtianus *Ordines minores in eccleſia ſemper extitiſſe comprobant, ueluti* Laodiceñ. *capite.xxiij. & ſequen.* Calcedonenſe.iiij. *capite.vi. & ſequen.* Toletañ.i. *capite quarto.* Toletan.iiij. *capite quadrageſimo.* Braccharenſe.i. *capite.xxviij. & ſequen.*

Ambroſi. in epiſtolam ad Ephe.c.4 QVin & diuus Ambroſius *poſt* Cyprianum *ac reliquos patres palam teſtatur non tantū maiores, ſed & minores hoſce* Ordines *nō omnino humanitus, ſed magis diuinitus & ex* Chriſti *autho-*

ritate in ecclesia institutos fuisse. Nam in commētarijs, in epistolam ad Ephesios in eum locum, nempe: Et ipse quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios uero Euangelistas, alios autem Pastores, & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi &c. Ambrosius ipse, non est ueritus dicere, in apostolorum locū Episcopos successisse, Prophetas uero explanatores & interpretes esse scripturarum, qui ordo nunc potest esse presbyterij, Euāgelistas uero diaconos, sicut fuit Philippus, qui & si non sint sacerdotes, euangelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodum & Stephanus et Philippus memoratus. Pastores uero sint, ac esse possint lectores, qui lectionibus saginent populum audiētem, quia non in pane tantum uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore dei. Magistri autē sint exorcistæ, quia in Ecclesia ipsi compescunt & uerberāt inquietos. Hæc ille. Itaque non dubium est, Ambrosium in ea etiā sententia fuisse, ut qui in hos minores Ordines cooptarentur, eosdemque digne reciperent gratia quadam communiri, ut eisdem etiam recte, hoc est, in ecclesiæ ædificationem uti ac defungi possint, utque ea quæ in ecclesia pro ratione concrediti muneris agerent, rata essent. Constat autē Ordines istos minores ueluti gradus quosdam fuisse, per quos explorati, gradatim ad maiores pertraherentur, nisi aliud diuina reuelatione fuisset indicatum, nam & Paulus uetat Neophytū Episcopatum suscipere. Iam qui in nullum horum ordinum essent asciti Laici appellabantur qui & cancellis

Minores ordines ex Chri authoritate in ecclesia constituti.

Actorum.6 7.&.8

Deut.8 Matth. 4

Quid tribuatur in collatione minorum Ordinū

Olim ad presbyteriū gradatim uocabantur in minoribus ordinibus explorati.

1.Corin.3 *olim ab altari dum sacra mysteria celebrarentur, arce bantur, quemadmodum ex Concilio Mogũtino relucet.*

Ambrosius Theodosius Imperator.

Atq; hinc factum est, ut Ambrosius Theodosiũ tametsi Imperatorem atque etiam Christianum & pium uirum in choro inter sacerdotes consistere, & clericorum sedilia occupare uetuerit, censens ordinum Ecclesiastico-rum rationem non contemnendam, ac decorum non minus in ecclesia quam in synagoga seruandum.

Officiũ subdiaconorũ.

Restat ut de subdiaconatu ac cæteris maioribus Ordinibus paulo latius dicamus. Hypodiaconorum munus in eo sitũ fuisse ut diaconorũ officijs proxime subseruirent, ac eorũ præceptis parerent, uel ipsum uocabulũ indicat. Inter alia uero ipsorũ officij erat, oblationes quæ à fidelibus in templo inferebantur suscipere, ac Leuitis seu Diaconis altaribus superponẽdas deferre, quæ certe in ueteri Ecclesia, sic fiebant, ut ad uictum, quum sacerdoti, ac cæteris ecclesiæ ministris, tum pauperibus sufficerent, ut nemo eum morẽ ridere possit, qui ueteris ecclesiæ cõsuetudinẽ nouerit. Nam & Paulus testis est, eum qui altario seruit, debere etiã de altario uiuere, ut interim sileamus quæ Apostolus de collectis in sanctos faciẽdis ad Corinthios diligẽtissime perscripsit, Nec dubiũ fideles ecclesiæ primitiuæ, Pauli doctrina edoctos ac incitatos, has oblationes liberaliter ac hilariter attulisse. Postea cum Sacerdotia seu beneficia ecclesiastica in usum ministrorum erecta ac dotata sunt, mos istæ oblationes ad altare faciendi paulatim imminutus est tandẽ pœnæ totus obsoleuit. Interim tamẽ necessitas ipsa coget, ut in Parochijs quæ nullos habent destinatos

1 In ueteri ecclesia oblationes ad altare largiter fiebant.

1.Corin.9

2.Corint.8.9

stinatos prouentus, aut stipendia, quibus alantur ecclesiarum ministri, mos iste aut renouetur, aut alia certe uia ipsis ministris prouideatur, saltem in eum modum quem in Canonibus prouincialis nostri Concilij indicauimus, ac præscripsimus. Nam omnino dignus est operarius mercede, & lex uetat, ne obligemus os boui trituranti.

Oĩno curandum vt Parochis suppetat uictus
Matth.10
Lucæ.1.
1. Timoth.5
Deute.25
1.Corin.9

Deinde Subdiaconis incumbebat, ut tantum de oblationibus, id est, consecrandis hostijs (quæ nunc oblata uocamus) super altare ponerent, quantæ sufficere possint populo, olim enim populus frequentissime communicabat. 2

Oblata

Postea subdiaconis quod prius solis diaconis incumbebat permissum est, nempe Epistolam ad populum pronuntiare, calicem et patenam ad altare Christi deferre, ac Leuitis tradere. Vrceolum quoq; & mappulas tenere. Episcopo, Presbyteris & Leuitis aquã lauandis manibus ante altare præbere. Corporales (ut uocant) & pallas & substratoria lauare. Siquidem hæc atq; adeo omnis attrectatio rerum sacrarum ueluti calicis, corporalis, & similium rerum laicis uetita erat, quod & in Canonibus Concilij nostri prouincialis cauimus. 3

Deniq; hoc erat Subdiaconis cum diaconibus commune, quod sacris induti uestimentis, Episcopo sacrificãti testes astarent, custodientes eum à malis hominibus, & consensum præbentes sacrificio, quemadmodũ Anacletus meminit. 4 *Legimus quoq; Fabianum pontificẽ septem Subdiaconos in hoc ordinasse, ut septem notarijs imminerent, & gesta Martyrum ueraciter ex integro* 5

De consecratio. distin.1. c. Eps.

De subdiaconis q ad ge-

sta martyrũ conscribẽda deputati erãt

colligerent ac ipsi pontifici rimanda manifestarent. Idq; propterea ne aliqua ĩ eis illusio inueniretur, ex qua fidelibus scandalum oriatur. Fuit quidem uir ille pie motus, sed uotis suis non successit euentus, quod in locum uere gestorum quædam legendæ sanctorum (ut uocant) suspectissimæ fidei, nõ sine offendiculo plurimorũ sint suffectæ, quod & Gelasius Pontifex queritur, atq; utinam summus Pontifex adhuc uiris aliquot iuxta doctis ac pijs hoc negotij delegaret ut notha à ueris, germana ab adulterinis discerneret, quod hoc ipso hæreticis ansa ecclesiam subsannandi multa ex parte adimeretur. Et quamuis Subdiaconatus nunc inter maiores ordines ut diximus computetur. Subdiaconi tamen cum ordinantur manuum Episcopalium impositionem nõ suscipiũt, qđ de Diaconibus & presbyteris Apostolus præcepit.

Gelasius in decreto de apocryphis scripturis.

1.Timo.3 Tit.1 Acto.6

Diaconorũ officium. Ecclesiæ ministrorum & pauperum in ueteri ecclesia summa cura habebatur.

Diaconi græce, latine ministri dicuntur, quod toti ecclesiæ seu congregationi ministrarẽt, potissimum autem episcopis & Presbyteris. In primitiua ecclesia (uti paulo ante attigimus) summa ratio, ecclesiæ ministrorum ac pauperum habebatur, agebaturque hoc præcipua cura, ne quis in ecclesia egeret. Quin tanta erat mutua inter primos illos Christianos charitas, ut omnia pariter communia haberent, possessiones & substantias uenderent, & pretia eorum quæ uendebãt, afferrent, & ponerent ante pedes Apostolorum. Quitum singulis diuidebant, prout cuiq; opus erat, utebanturq; etiam in hoc ministerio uiduarum, quæ se ecclesiæ consecrassent, dedidissentq;. At cum postea crescente numero discipulorum, Græci aduersus Hebræos mur-

Acto.2

Acto6 1.Timoth. 5

murarent, eo quod despicerētur in ministerio quotidia-
no uiduæ eorum, uiderentq; Apostoli sese huic muneri Acto.6
uacare non posse, conuocata multitudine discipulorum
dixerunt. Non est æquum nos derelinquere uerbum dei
& ministrare mensis. Considerate ergo uiros ex uobis Acto.6
boni testimonij septē, plenos spiritu sancto, & fide quos
constituamus super hoc opus. Nos uero orationi & mi-
nisterio uerbi instātes erimus. Qui sermo cum placuis-
set toti multitudini elegerunt Stephanum uirū plenum Diaconi per
fide & spiritu sancto, ac alios sex, quos statuerunt ante manus impo-
conspectum Apostolorum, qui orantes imposuerunt eis sitionem or-
manus. Erat ergo diaconis dispensatio thesauri Eccle- dinati.
siastici, & cura pauperum & ecclesiæ ministrorū im- 1 2
primis demandata. Deinde ut testatur Clemens, Diaco-
ni ueluti Episcoporum oculi erāt, oberrantes & perlu-
strantes cū uerecundia, actus totius ecclesiæ perscrutan
tes diligentius, si quem uidissent uicinum fieri præcipi-
tio & proximum esse peccato, ut referrent hæc ad Epi
scopum, ut commoneri ab eo posit is qui in præcipitiū
lapsurus est, uti reuocet pedem & non corruat in pec-
catum, Negligentiores quoq; & eos qui rarius ad au-
diendum uerbum dei, nec solicite ad episcopi tractatum
accedebant, ipsi cōmonefaciebant ac hortabantur. Præ- Euaristus
terea (ut Euaristus ait) custodiebāt Episcopū prædican
tē, ne ab insidiatoribus quoquo modo infestaretur, aut
læderetur à suis, aut uerba diuina detrahēdo aut insi-
diando polluerētur uel despicerētur, Itē Diaconorū offi
ciū est, episcopis & sacerdotibus assistere quū sacra my
steria tractāt, et quū sacramēta bñdicūt ac administrāt.

Præterea, nomina catechuminorum recitare, ordinandos episcopo offerre ac testimonium de eorum uita & conuersatione præbere, cōponere mensam domini, oblationes inferre & disponere in altari, præmonere aures habere ad dominum, Euangelium & epistolam ad populum pronuntiare (etsi nunc Epistola per subdiaconum recitetur) atque adeo prædicare & hortari sed sine cathedra, pacem annuntiare, sacramentum eucharistiæ à sacerdote consecratum erogare ac dispensare populo, ut sicut erat in sacerdote ministratio, ita in ministro dispensatio sacramenti. Ne uero putes hæc posteriora Diaconi officia recens inuentum esse, inuenies Hierony. ad Ruft. Narbonen. epm. *Hieronymum ad Rusticum episcopum Narboneñ. hæc omnia pene, Diacono tribuere. Nec uti uanum commentum* Xistus. Laurentius. *existimandum est, quod de beato Laurentio martyre, beati Sixti diacono, legimus, Is siquidē utrūq; ministerium in ecclesia gessit, Nam & thesauros ecclesiæ pauperibus fidelissime distribuit, & Sixto pontifici, in his quæ ad deum erāt, indiuiduus astitit minister, quem quum ad mortem traheretur, sic acclamasse fertur, Quo progrederis sine filio pater? quo sacerdos sancte sine ministro properas? Tu nunq̄ sine ministro sacrificium offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit paternitati tuæ? nunquid degenerem probasti? experire certe utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti dominici corporis & sanguinis dispensationē?*

Diaconi Leuites Synagogæ *Videntur autem esse diaconi in ecclesia suffecti, Leuitis synagogæ, quo fit ut & ipsi Leuitæ appellētur, Q. d' autem Leuiticæ tribus à Patriarcha Leui originē du-*

centis, officium fuerit, libri, Leuiticus & Numerorum explicant. Præcepit siquidem dominus Moysi, ut post ordinationem Aaron & filiorum eius, tota tribus Leui ad diuini cultus ministeria prorsus ordinaretur & consecraretur domino, & seruiret pro Israel coram Aaron & filijs eius in tabernaculo, utq; gestaret arcã & tabernaculum & omnia uasa eius, & in circuitu tabernaculi excubaret ac in transportando tabernaculo ipsi deponerent, rursumq; componerent. Iubebantur autem à uigintiquinq; annis & supra seruire in tabernaculo. Vides ergo quomodo ecclesia in Diaconis repræsentet, quod Moyses de tribu Leui ex diuino mandato statuit. Quũ itaq; Diaconi munus in ecclesia non sit uulgare, non erat temere cuiquam committendum, sed cum magna ac diligenti exploratione, quod ab apostolis diligenter obseruatum est, Proindeq; Paulus requirit Diaconos esse pudicos, non bilingues, non multo uino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi (inquit) primum probentur, & sic ministrent nullum crimen habentes, Postea Diaconibus bene ministrantibus pollicetur, qd' gradum bonum sibi acquirent & multam fiduciã quæ est in Christo Iesu, Hæc fusius uisum est attingere, ut saltem intelligant nostri Diaconi, quod ministerium in ecclesia susceperint, cuius uix umbram repræsentant, Nam quod potißimum ipsorum officij erat, propemodum penitus abolitum cernimus, quod nunc Diaconi nullam pene gerant pauperum curam, quamuis uicissim laicos reperias hodie q̃ paucos, qui ut in primiti-

Leui.8 Nume.3

Nume.14

Nume.18

1.Timoth.3

Ibidem.

Vix umbrã ueteris ecclesiæ retinemus.

Veteris ecclesiæ pietas in pauperes.

ua ecclesia largi sint in conferendis eleemosynis in ecclesiæ ministros ac pauperes distribuendis, q̃ olim tam liberaliter in ecclesia in manus Diaconorum *deportabantur,ut thesauri nomen acciperent,quem certe maximum expendit* Laurentius. *Et* Chrysostomus *testis est, ecclesiam* Constantinopolitanam *suo tempore aliquot millia pauperum aluisse.*Gregorius *item quotidie multa millia pauperum uirginum et uiduarum sustentauit, atq; utinam tam pius ecclesiæ mos in ecclesiam reuocetur,quod quomodo tentandum sit,in canonibus* Concilij *nostri prouincialis ostendimus.*Diaconus *quum ordinatur,solus* Episcopus,*qui quũ benedicit, manus sup illius caput ponit,quia nõ ad sacerdotiũ,sed ad ministerium cõsecratur ,* Olim *in singulis ciuitatibus tametsi paruis,septem erant* Diaconi,*presbyteri autem secundũ loci rationem plurimi interdũ erant,*Quo *factum est tẽporum successu,ut* Diacones *paucitas honorabiles, presbyteros turba cõtemptibiles fecerit,adeo ut in quibusdam ecclesijs* Diaconi *se presbyteris anteferre præsumerent,quorum supercilium diuus* Hieronymus *ad* Euandrum *grauiter reprehendit.*Eligebant *præterea* Diaconi *ex se quem industrium nouerant, quẽ* Archidiaconũ *nuncupabant.*Hodie *paucißimos reperias qui hunc ordinem à sacerdotio separatim gerant, præterq̃ in cathedralibus & collegiatis ecclesijs, ubi ex* Canonicis *quidam* Diaconi Canonici *appellantur, qui hoc solo* Diaconi *sunt,q, interdum lectionem* Euangelij *in* Missa *pnuntiant & in* Capitulis,*quæ disciplinæ uocant, quasdam partes in delinquentes sibi uendicant.*

Chrysost. in Mat.ho. 70

Gregorius.

Concil.Cartha.4.cañ.4

Ex Concil. Neocæsa.

c.legimus. 93.dist.

PResbyteri, qui summum in ecclesia ordinem gerunt, latine Seniores appellãtur, quo nomine presbyter Petrus compresbyteros suos appellat. Seniores (inquit) qui in uobis sunt, obsecro consenior & testis Christi paßionem, &c. Seniores autem appellati sunt, non tam ob ætatem uel senectutem, sed magis ob moru grauitatem & sapientiæ doctrinam, quæ in ipsis q̃maxime debent elucere, Nam ut scriptum est: Senectus uenerabilis est, non diuturna, nec annorum numero cõputata. Cani enim sunt sensus hominis & ætas senectutis uita immaculata. Quod & Paulus in Timotheo episcoco ac presbytero testatur: Nemo (inquit) adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in uerbo, in conuersatione, in charitate, in fide, & castitate, Et post pauca: Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Dicuntur etiam qui ex hoc ordine sunt Sacerdotes, à sanctificando seu à dando uel conficiendo sacra, consecrant enim & sanctificant corpus Christi. Hunc ordinem surrogatum esse constat in locũ minorum sacerdotum ueteris legis. Quum enim Moyses Aaron in summum pontificem constituisset, filios eius unxit in minores sacerdotes. Ad eundem modum Christus primum duodecim elegit discipulos, quos & apostolos uocauit (quorum locum in ecclesia obtinent Episcopi) deinde alios septuagintaduos discipulos designauit, quorũ locũ in ecclesia tenent presbyteri. Non est tamen putandum Episcopos alium in ecclesia ordinem à presbyteris constituisse, Nam in primitiua

Hierony. ad Euandrium, c. legimus. 93. dist.

Præsbyteri, seniores:

Sapien. 4

1. Timo. 5

Ibidem:

Sacerdotes unde dicti.

Exodi. 29

Matth. 10. Apostoli.

Lucæ. 10 72. discipuli

ecclesia ijdem erant Episcopi & presbyteri, quod apostolorum Petri & Pauli epistolæ, diuus quoque Hieronymus ac cæteri fere omnes ueteres ecclesiastici scriptores attestantur, & præsertim locus ille primo Petri.5. ad hoc commonstrandum euidens est, nam quum dixisset Petrus, Presbyteros qui in uobis sunt precor ego con presbyter & testis passionum Christi, & futuræ quæ reuelanda est gloriæ particeps, subiecit: Pascite seu regite eum qui in uobis est gregem Christi, & inspicite non ex necessitate, sed uoluntarie iuxta deum, quod quidẽ græce significantius dicitur, ἐπισκοποῦντες id est, supattendentes, unde & nomen episcopi tractum est, Quamobrem sacerdotium summus ordo in ecclesia existimatur, Interim tamen nemo ignorat hunc ordinem rursum ordine quodam officiorum ac dignitatum distingui, Nam quidam sunt Episcopi qui & Pontifices Antistites seu Præsules, quidam Archiepiscopi seu Metropolitani, quidam Primates, quidam Patriarchæ, quos omnes dignitate antecellit Papa ecclesiasticæ dignitatis apicem tenens, cuius dignitas respondet ad summum pontificatum ueteris legis, quæ graduum presbyterij distinctio ad sectas comprimendas facta est, Nam ut Hieronymus ait, q, postea unus electus est ex sacerdotibus qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est, ne unusquisque ad se trahens ecclesiam Christi rumperet.

[1.Pet.5 Philip.1 1.Timoth.4 Tit.1 Acto.20]

[Sacerdotiũ summus ordo in ecclesia, cuius sũt multi gradus.]

[Episcopi cur sic dicti.]

EPiscopum diuus Hieronymus in loco iam citato superattendentem, & Ambrosius de dignitate sacerdotali cap.6. superinspectorem interpretan-

tur, qui & speculator dici potest, Antistites & Praesules dicti sunt q; caeteris dignitate praeminerent. Pontifices (si Sceuolae credimus) dicebantur à posse & facere, quamuis Terentius Varro eos à ponte dictos arbitretur q; ab ijs Sublicius factus sit primum, nomen à gentilitate in Christianismum translatum. Et ut Romani ueteres olim minores & maiores pontifices, & inter hos unum summum, qui omnes sacris praeerant, habebant, ita & nos in Christianismo easdem denominationes seruamus, Archiepiscopi dicti sunt tãquam primores Episcopi, qui & Metrapolitani seu Metropolitae appellati sunt, à metropoli. i. à matre ciuitate, quasi eius ciuitatis quae totius prouinciae ueluti mater est episcopi. Patriarchae dicti sunt ueluti primores seu summi patres, horũ ante Cõstantinum Imperatorem numerabantur tres tantũ, nempe Romanus, Antiochaenus & alexãdrinus, nam principio sub antiochaeno erat Hierosolymitanus, post Constantinum additus est quartus Cõstantinopolitanus, horum summus est Romanus, non q; ordine sacerdotij caetero antecellat, sed magis plenitudine administrationis, regiminis ac potestatis, Hanc enim apud unum esse oportet in ecclesia, ut ecclesiae unitas mõstretur ac conserue tur, Exerte dixit Anacletus, caeteros apostolos cũ Petro pari consortio, honorẽ & potestatem accepisse, sed tamẽ sacerdotij principatum Petro (cuius successorẽ uetustissimi quiq; scriptores, pontificem Romanum esse constantissime perhibent) tributũ, ut ab uno post Christum sacerdotalis ordo pendere uideretur, Quod btũs Cyprianus hisce uerbis confirmat: Loquitur (inquit) dominus

Antistites: Praesules.
Pontifices:
Archiepi Metropolitani.
Patriarchae
Tres Patriarchae olim.
Romanus põtifex quõ caeteris praestet.
Anacletus.c in nouo testamento. 91. distin.
Cyprianus. Matth. 16

ad Petrum, Ego tibi dico, quia tu es Petrus, & super istam petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferorum non uincent eam, Tibi dabo claues regni cœlorum, & quæ ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis, & quæcunq; solueris super terram, erunt soluta & in cœlis. Et idem post resurrectionẽ dicit: Pasce oues meas. Et quamuis Apostolis omnibus post resurrectioõm suam, parem potestatem tribuat & dicat: Sicut me misit uiuens pater & ego mitto uos. Accipite spiritum sanctum, Si cui remiseritis peccata, remittentur illi, si cui tenueritis, tenebuntur, tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua authoritate disposuit. Hoc erant utiq; et cæteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi & honoris & potestatis, sed exordiũ ab unitate, pficiscitur ut ecclesia una monstretur. Et post pauca. Quam unitatem firmiter tenere & uindicare debemus, maxime Episcopi qui in ecclesia præsidemus, ut episcopatum quoq; ipsum unũ atq; indiuisum probemus, Episcopatus unus est, cuius à singulis insolidum pars tenetur. Hæc ille. Et Hieronymus ad Euagriũ testatur, Episcopi, siue Romæ, siue Engubij, siue Constantinopoli, siue Regij, siue Alexandriæ, siue Thebis, breuiter, ubicunq; existentẽ, eiusdẽ esse meriti, eiusdẽ etiam sacerdotij. Sacerdotij ergo potestas res spiritalis est, & incorporalis quæ diuidi non potest. Hanc singuli episcopi in suum quisque gregem insolidum possident, sed Pontifex Romanus (uelut illius successor, in cuius persona Christus hanc potestatem ecclesiæ tradidit) hanc in uniuersum super totum gregem Christia-

Iohã. vlti.

Iohan. 20

Vnitatis cõseruãdæ causa vnus aliis prælatus est.

Vnus episcopatus.

Matth. 16

Iohan. vlti.

num tenet, quam & exercere poterit ac debebit, ubi uiderit rem postulare. In hoc enim constitutus est, ut fratrum suorum negligentiam suppleat, quod plane Christus indicare uoluit, cum Petrum alloquitur. Simon (inquiens) ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te ut nõ deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, cõfirma fratres tuos. Quod si non satis intelligis qui fiat ut par sit singulis Apostolis potestas & tamen Petrus principatum gerat? Accipe simile. Paterfamilias pluribus seruis negotiandi prouinciam ex æquo partitur ac demandat, ne tamen negotiationis unitas dißipetur, uni ex eis potestatem facit, ut is non tantum in suam partem, sed & in aliorum partes respiciat, & sicubi aliquis ex conseruis in officio cessauerit, eum ut ad functionem suam reuocet, ac prospiciat, ne communis negotiatio, iacturam patiatur. Quamobrẽ cæteri Episcopi recte dicuntur uocati in partem sollicitudinis. Summus uero pontifex in plenitudinem potestatis, habent enim illi sibi aßignatos greges, singuli, singulos, huic uniuersi crediti sunt. Cum enim Christus tertio interrogasset Petrum, num se plus alijs diligeret atq; ille respondisset. Tu scis domine, quia amo te, subiunxit, pasce oues meas. Quod tam exerte à Christo ad nullum alium ex Apostolis sigillatim dictum reperimus.

Lucæ. 22

Simile.

Vide Bern. ad Euge. li. 2

Epi uocati i partẽ sollicitudinis.

Iohan. ult.

Dicimus autem cæteros Episcopos uocatos in parem potestatẽ ordinis, sed non iurisdictiõis. Idq; non sine ratione. Potestas enim ordinis collata est pariter oĩbus Apostolis: ptãs uero iurisdiõnis ꝓprie collata est toti ecclesiæ, Idq; in ꝑsonam Petri, Romanus ergo

Epi uocati i parẽ ptãtem ordinis, sed non iurisdictionis.

Iohan.20 Matth.16 2.Corin.10 Ephe.4 pontifex, quod ad clauem iurisdictionis attinet, maiorem habet ligandi ac soluendi potestatem quàm cæteri. Ipsi enim pro temporum & rerum necessitate in ædificationem ecclesiæ potestas est, condendi leges seu canones, quibus contumaces ab externo ecclesiæ consortio repellat, & uicissim resipiscentes solus recipiat & reconciliet.

Clauis ordinis in oibus sacerdotibus eadem.

Hæc tamen clauis iurisdictionis, clauem Ordinis quibuslibet sacerdotibus commissam (quæ conscientiam ipsam astringit uel soluit) nō remoratur, modo qui claue iurisdictionis ligatus est, authoritatem Apostolicæ sedis non contemnat, sed potius se resipiscentem contestans, re ipsa probet se in eam angustiam deueuisse ut omnino ei potestas non sit Apostolicam sedem priusquā absoluatur absq; corporis periculo secure ac tuto adeū di ac interpellandi. Quamobrem potestatem absoluendi, quantumlibet criminosos in extremis constitutos (quod ad forum conscientiæ attinet) apud quoslibet sacerdotes esse constat.

Vide.c.si qs suadente dia bolo.17.q.4 ca.nō dubiū c.de his ca. quāuis de sentē. excōicat.

Porro, Papæ nomen nō est tā recens aut infrequens in ecclesia, ut quidam contendunt. Quin potius frequentissimum fuit sanctis patribus. Hieronymus siquidem Damaso papæ scribit. Et Ambrosius Siritio papæ lib.x. Epistola.lxxxi. licet non inficiemur hoc nominis olim non soli Romano pontifici tributum, cum et Augustino ascriptum reperiatur.

Amb. Damaso papæ. Amb. Siritio

Officiū presbyterorum, in quo situm sit.

Hierony. ad Euarg. c. legimus. 93. dist.

Presbyterorum officium, in primis in prædicatione uerbi, dein in conficiendo corpore & sanguine dominico & cæteris sacramentis administrādis (confirmationis tamen & Ordinis quæ solus Episcopus ob ecclesiæ unitatem retinēdam administrat exceptis) De-

nique in orando deum pro totius ecclesiæ & populi Christiani prosperitate situm est. Hæc munera sacerdotes toto conatu amplecti conuenerit. In his propemodum solis exerceri minoribus officijs interim ĩ alios reiectis. Nam uerbum apostoli senatus est. Non est æquum nos derelinquere uerbum dei, & ministrare mensis. Et post pauca: Nos uero orationi & ministerio uerbi instantes erimus. Diximus autem de hac re latius in canonibus concilij nostri titulo de officio ac uita clericorum generatim. Item titulo de Parochis ac eorum uicarijs. Actorũ.6 Ibidem.

Quod aũt sit officium Episcopi Canon primus atq; adeo totus titulus de munere episcopali declarat. Quales etiã in episcopos ac sacerdotes eligi ac constitui oporteat. Paulus ad Timotheum scribens ostendit (Illic enim episcopi appellatione etiam presbyter continetur) Archiepiscopi & Primates olim confirmabant episcopos. Sic enim legimus in Canonibus Concilij Niceni capit. iiij. Potestas sane uel confirmatio ptinebit ad singulas prouincias ad Metropolitanum episcopum. Et ut summus Pontifex cæteris omnibus iurisdictione preminet, sic Archiepiscopi episcopis, Qua de re in rebus ecclesiasticis recte ab episcopo ad archiepiscopum appellatur. Patriarchæ præter Romanum, curam gerebant totius ecclesiæ sub ipsorum patriarchatu (ut ita dicamus) constitutæ. At Romanus sollicitudinem gerit non Romanæ tãtum, sed & uniuersæ ecclesiæ toto terrarum orbe in Christo congregatæ, ut dicere poßit cũ Apostolo. Ministri Christi sunt & ego. Quin plus ego, in laboribus plurimis, & præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quo- Officiũ epi. 1. Timoth.3 Hierony. a.l Euarg. Archieporũ officiũ cõfir mare epos. Cõci. Nicæ. ca.4 Patriarcharum officiũ. 2.Corin.11

tidiana sollicitudo omniũ ecclesiarum, quis infirmatur
1.Corin.10 *& ego nõ infirmor? quis scãdalizatur & ego nõ uror?*
Itidem nec erubescit cum Apostolo gloriari de potesta
te sua, quam dedit ei dominus in ædificationẽ, nõ in de-
Ritus ordinãdi epm & præsbyterũ. *structionem. Episcopus cum ordinatur duo episcopi po-*
nunt ac tenent euangelicum codicem super caput, et cer
uicem eius, & uno super eum fundente benedictionẽ, re-
liqui omnes episcopi qui adsunt, manibus suis caput eius
tangunt. Presbyter uero cum ordinatur, episcopo eũ be-
nedicente, & manum super caput eius tenente, etiã om-
Ministeriorum ecclesiasticorũ ordine nihil pulchrius. *nes presbyteri qui præsentes sunt manus suas, iuxta ma-*
nus episcopi super caput illius tenẽt. Hoc ministeriorum
ordine quem ecclesia, (diuina profecto dispositione) re-
cepit, nihil pulchrius, nihil speciosius, nihil utilius aut
necessarium magis. Ecclesiæ multæ sunt distinctione lo-
corum & personarum, quemadmodum Paulus ait: Si-
cut in omnibus ecclesiis doceo, sed unica est professione
Vnitatis nexus Ordo. *fidei, & sacramentorum communione, huius unitatis ue*
Ecclesia inuisibili. *luti quidã nexus est ordo, quo soluto necesse est ut ama-*
Visibilis. *bilis illa ecclesiæ concordia dispereat. Vt autem conten-*
dant quidam, ecclesiam inuisibilem esse quod de ecclesia
prædestinatorum non negamus. Nihilosecius (ut opina-
mur) nobis concedent Ecclesiam etiam uisibilẽ quæ bo-
Cyprian. de singula. prelato. contra Iouinianum. *nis habet admixtos malos, uisibili fidei professione, &*
sacramentorum communione sociatos. In hac certe Or
dinem esse oportebat, qui exordium ab unius authorita-
te recipiens in numerosam ministeriorum dei multitu-
dinem pulcherrima serie diffunderetur, ac ueluti in plu
1.Corin.3 *rimos ramos per uniuersum orbẽ extẽderetur; intrin-*

ſecus incrementum ſumens ab uno Chriſto, de qua re fuſius diximus in articulũ ſymboli, q̃ de ſancta eccleſia eſt, & qui uolet, legat Cyprianũ de ſimplicitate prælatorũ contra Iouinianũ, ubi oſtẽdit hæreticorũ eſſe ꝓpriũ hãc unitatẽ ſcindere ut fidẽ ſubuertãt, ac corrũpant ueritatẽ unũ uero nobis perpetuis uotis poſtulãdũ à deo eſt. Nempe ut deus Ordinẽ diuinitus inſtitutũ cõſeruet, ut oĩbus mentẽ ſuo cuiq; officio ac munere dignã tribuat, ut unuſ quiſq; ſit quòd eẽ debet, ut quiſq; nõ qđ ſuũ eſt quærat, ſed quæ Ieſu Chriſti, ut nemo alterius poteſtatem ac iuriſdictionem perturbet, ut pontifices, Chriſti uicarij ſint gregis dominici curam ſynceriter ac amanter agẽtes, ut Epiſcopi oculati ſpeculatores ſint, & ſuperintendentes ac proſpicientes, ne quis officio ſuo deſit, ut Sacerdotes noctes ad dies meditẽtur in lege domini, quo poßint eſſe ſal populi. Vt cæteri clericorũ Ordines ſua munia rite obeant & peragant. Et ut ex Ordine eccleſiaſtico in ciuilem labamur, ut Principes ſint principes diuinæ iuſtitiæ miniſtri tanquam deo reddituri rationẽ, ut magiſtra tus bona fide rempublicam adminiſtrent, ut qui Laici ſunt, ſint quod dicuntur, nõ præeant, ſed reuerẽter obtẽ perent ſacerdotibus, fideliter pareant principũ legibus, utq; in ſuo quiſq; officio atque opificio probet ſuã conſcientiam, ſummo illi cordium ſcrutatori. Nam ſic tandẽ reintegrabitur & coaleſcet eccleſiæ pax & tranquilli tas. Atq; idipſum eſt quod eccleſia in ſacerrimo Miſſæ canone in primis præcatur, nempe ut deus ſanctam eccle ſiam catholicam pacificare, cuſtodire, adiuuare et regere dignetur, una cũ famulo ſuo papa, et Antiſtite eius lo

Propriũ hæreticorũ vnitatẽ ſcindere.

Quid a deo poſtulandũ?

Philip. 2

Pſal. 1
Matth. 5

Roma. 14

Quid in Canone oret ecclesia.

ci ubi sacrum peragitur, & Rege ac omnibus orthodoxis atque catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus. Sed iam ad ipsum sacramentum Ordinis reuertendum est.

Verbũ sacri Ordinis. Iohan.20 VErbum huius sacramenti quo Episcopus in ordinandis presbyteris utitur, admodum illustre est in scripturis. Nam in primis Iohan.xx legimus Iesum in Apostolos insufflasse, ac dixisse: Accipite spiritũ sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt. Item, Matth.xxviij.

Matth.28 Euntes docete omnes gẽtes, baptizãtes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui uobis, et ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationẽ seculi. Itidẽ Mar.

Marci.16. xvi. Euntes in mundum uniuersum prædicate euangeliũ oĩ creaturæ; Qui crediderit et baptizatus fuerit &c.

Lucæ.22 1.Corin.11 Item Lucæ.xxij. & .i.Corin.xi. Hoc facite in mei com
1.Corin.11 memorationem. Quæ loca ostendunt, Apostolos & eorum successores, in ordinatione authoritatem diuinitus accipere, ut eorum munus ac functio efficax sit. Accipit Sacerdos potestatem prædicandi euangelij Accipit potestatem baptizandi, remittendi peccata, corpus domini cum consecrandi conficiendiq;, ac cætera sacramẽta ad-

Chrysost.in Iohan. homilia.85 ministrandi, non suapte uirtute, sed diuina. Manum tantum & linguam præbet sacerdos, sed pater & filius & spiritus sanctus omnia facit, de qua authoritate ut nos

Iohan. 20 Christus certos faceret, apud Iohannem.xx. sic ait: Sicut misit me pater & ego mitto uos, quibus uerbis Apostolorum & illorum successorum, animas erigit, et suã ꝑponit authoritatẽ, qbus erat suũ ministeriũ relicturus.

Elementum

Elementum huius sacramenti, quod ad Ordines maiores attinet,(quos dubium non est ecclesiam ex Christi institutione recepisse) impositio manuũ est, quemadmodum plurima loca in actis Apostolicis, & apud Paulum ostendunt, quos citauimus in canonibus Concilij prouincialis, sub titulo de impositione manuũ. Cuius mysterium diuus Ambrosius libro de dignitate sacerdotali capite quinto, in hunc modum explicat. Homo (inquit) imponit manus, deus largitur gratiam, sacerdos imponit supplicem dexteram, & deus benedicit potenti dextera, Episcopus initiat ordinem, & deus tribuit dignitatem. Et alibi: Manus impositionis uerba sunt mystica, quibus cõfirmatur ad opus electus, accipiens potestatem, teste conscientia sua, ut audeat uice domini sacrificium deo offerre. Est itaque manus impositio congruum signum, quo ordinati conscientia certa efficitur de dono dei sibi ad ædificationem ecclesiæ collato. Præterea, unctio quæ adhibetur sacerdotio initiandis, elementum est ordinis, quæ ab unctione legis originem habet, non recens commẽtum, sed in omni ecclesia tam græca q̃ latina à tempore Apostolorum celebrata, quod ex antiquißimis ac receptißimis quibusque scriptoribus facile comprobari poterit, quorum unum aut alterum postea afferemus. Cæterum in collatione minorum ordinum, quos ecclesia diuinitus inspirata, instituit (ut nullus de clero qui ordinatus non esset, auderet præsumere officium quod sciret non sibi creditũ) certa quædam instrumenta traduntur, quibus quod cuiusque ordinis munus sit, exprimitur, quæ uice elemẽti

Elementũ sacramenti ordinis.

Impositio manuum.

Ambros. de digni. sacerdo. c. 5

Vnctio

In collation. minorũ ordinũ, quid sit loco elemẽti

ſunt, atque inter tradendum epiſcopus ordinando ſuggerit, cum hæc inſtrumenta porrigat, commonens ut ſuo quiſque officio recte fungatur, ſimul deũ orans ut ordinatis, cuiq; ad ſuam functionem exequendã efficax adeſſe dignetur, quemadmodum ſuperius ex cõcilio Carthaginenſi per ſingulos Ordines oſtendimus. An autẽ hoſce minores Ordines proprie ſacramentum dixeris nõ diffinimus, certe preſbyterium & diaconatus ſola habent apertum ſcripturæ teſtimonium, quamuis & cæteri ordines diuina non humana authoritate ſint inſtituti, ut quis officium bona cõſcientia in eccleſia gerere audeat ſibi commiſſum, quod alioqui ſibi haud creditum periculoſe gerendum præſumeret.

Ritus huius ſacramenti.

RItus qui in ordinum collatione adhibentur prolixius adnotare aut exponere non eſt neceſſarium. Nam quicunq; ordinatur ſatis intelligit quid ſibi ritus illi uelint, modo tamen in grammaticæ rudimentis ſit mediocriter uerſatus. Nã Epiſcopus ut diximus ſingulis ſua munia præſcribit, ac deinde orat ſuper ordinatos, quæ orationes expoſitionis uice ſunt, plenæ pietatis, Quod autem Clerici ex more Eccleſiaſtico tondentur. Id in primis fit ut clerici à laicis diſcernantur, deinde etiam tonſura ſuam ſignificationem habet, qua clericus ſui officij admonetur. Nã uertex raſus quid aliud ſignificat q̃ clerici animum ab omnibus terrenis cupiditatibus longe ſemotum, & his quæ ad deum ſunt perpetuo intentum eſſe oportere? nec ineptiunt qui raſuram ſignum eſſe dicunt regalis ſacerdotij quod noui teſtamẽti miniſtri gerunt in eccleſia. Sed uiderint miniſtri, ut

Cur clerici tondeantur.

signo, non tantum doctrina eorũ, sed et uita respõdeat.

Virtus efficacia seu effectus huius sacramẽti, est donum seu gratia diuina Ordinato collata, qua efficacia & rata sunt quæcunq; Ordinatus, secundum Christi & ecclesiæ institutionem in ecclesia gerit. De hac dixit Apostolus. 1. Thimoth. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est quæ data est tibi per prophetiam cũ impositione manuum presbyterij. Et iterum. 2. Timo. 1. Admoneo te ut resuscites gratiam dei quæ in te est, per impositionem manuum mearum, Operatur autem hoc gratia non tantum in bonis, sed & in malis sacerdotibus. Nam etsi mali sacerdotes spiritu careant, quo ipsi sancti sint, spiritum sanctum tamen habent qui ministerijs (quæ per eos aguntur) aßistit, quod superius non semel ostendimus, atque hæc semper fuit & est catholicæ ecclesiæ tam grecæ q̃ latinæ concors sentẽtia. Ambrosius in Epist. 1. ad Corinth. c. 12. Sicut (inquit) idolorũ imago in ministris eorum est, ordinẽ suum habens p singulos gradus, totum tñ hominis est, ita & in lege dñica gradus charismatum sunt in ecclesiæ officijs. Et subdit: In loco Ordinis ecclesiastici officij cõstitutus gratiã habet qualisuis sit, non utiq; propriã sed ordinis per spiritus sancti efficaciam. Itidẽ Theophilactus in illud Iohã. 11. Vnus aũt ex ipsis Caiphas nomine cũ esset pontifex anni illius, &c. Hoc aũt à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gẽte &c. sic ait: Cũ alijs, põtificatus dignitas erat corrupta, simul ac Venalitij facti fuerũt principes, nec ultra p omne tẽpus unus, sed dũtaxat in annum

Vis huius sacramenti.

2. Timoth. 4

1. Timo. 1

Gratia ordinationis nõ tantũ in bonis, sed & in malis.

Ambro. in epist. 1. Corinthiorum. c. 12

Ibidem.

Theophilactus in Io. 11 Caiphas põtifex prophetauit.

unum ſacerdotio fungerentur, & quãuis ita corrupta foret dignitas, adhuc tamen aderat gratia ſpiritus ſancti operans in his qui uncti erant, hæc ille. Verum in bonis ſacerdotibus, hæc gratia non tantum ratum facit miniſterium ſed & ordinatum iuuat, ut ordine concredito rite utatur, eſtq; apud deum cauſa multi meriti cumulandi, quod parabola Chriſti de fideli negotiatore ſatis declarat. Euge (inquit) ſerue bone & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium domini tui. Et Petrus apoſtolus dixit: Paſcite qui in uobis eſt gregem dei. Et poſt pauca: Et quũ apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceſsibilẽ gloriæ coronam. Et Paulus apoſtolus dixit de Diaconis: Qui enim bene miniſtrauerint, bonũ gradũ ſibi acquirent. Et huius gratiæ cauſa idem Apoſtolus pronũtiat, Preſbyteros qui bene præſunt duplici honore dignos, maxime qui laborant in uerbo & doctrina. Quã uero inſignis ſit ſacerdotalis dignitas, paucis explicari nõ poteſt, quam qui uolet cognoſcere, præter alios Ambroſiũ & Chryſoſto. legat, qui lecti, faciẽt ut nõ facile qs extenuantibus eam dignitatem, aurem poſthæc præbeat.

In bonis ſacerdotibus gratia & ratum facit miniſterium & ordinato utilis eſt.

1. Timoth. 3

Preſbiteri q̃ bene preſunt duplici honore digni.

Sacerdotalis dignitas.

Ambro.

Chryſoſt.

Quo affectu ordines ſuſcipiendi.

QVo autem affectu & quo pacto ad capiendos ordines accedendũ ſit, in titulo de impoſitione manuum ſatis ſuperq; oſtendimus. Breuiter q ſacerdotio initiandus eſt, non alio affectu accedere debet, q̃ ad ſubmittendos humeros non dignitati externæ ſed magis publico muneri, uice Chriſti in eccleſia gerendo, in quam ſententiam dixit Apoſtolus: Qui Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Cogitare ſecũ de-

bet, ut imitator Christi sit, cuius legatione fungetur. Nec aliter arbitrari debet, cum ordinatur ab Episcopo q̃ se ab ipso Christo ad ipsius & ecclesiæ munia exequenda mitti ac destinari, Idq; cum multa & insigni potestate ac uirtute, nimirum diuina, & ea qua Christus missus est, quemadmodum ipse dixit: Sicut misit me pater, ita mitto uos. Et alibi: Qui uos audit me audit, qui uos spernit me spernit, qui alio affectu sacros ordines ambiunt, nempe uel ut cæteros honore præeant, uel ut de ecclesiæ thesauro laute uiuãt, ac uentri indulgeant, hos scriptura non mitti sed suo nomine uenire dicit, ac lupos, fures, & latrones appellat, qui non intrant per ostium sed aliunde ascendũt, maximi criminis rei, quod ingens ultio tandem certo certius subsequetur.

Iohan.20 Matth.10 Lucæ.10 Qui pernitiose sacris ordinibus admoneantur. Matth.7 Iohan.10

MInister huius sacramenti Episcopus est, idque non tantum uniuersalis ecclesiæ sententia, sed & ex sententia Pauli, is enim ad Titum Episcopum sic habet, huius rei gratia reliqui te Crœtæ ut ea quæ desint corrigas & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Verum de hoc fusius diximus toto titulo de officio Episcopali.

Minister huius sacramẽti Episcopus Tit.1

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

MAtrimonium, coniugium, connubium, & nuptiæ pro eodem ferme usurpantur. Matrimonium si diuo Augustino lib.19. contra Manichæos, credimus, dictum est quod fœmina ob id potissimum nubere debeat ut mater fiat, Coniugium (diuo

De rõne uocabuli matrimonij. Aug.lib.19 contra Manichæos. Coniugium.

Ambrosio teste) à coniungendo deriuatum est, nam cum legitime mulier uiro coniungitur, coniugium est. Eodem Ambrosio authore: Nuptiæ dictæ sunt, quod pudoris gratia puellæ se obnuberent, quod Rebeccam Isaac iam desponsatam fecisse legimus, quæ maritum designatum aperto capite non putabat uidendũ, sed cum is forte fortuna seu potius dei consilio in agro deambulãs ei obuius factus fuisset, sublato pallio sese operuit. Hoc tamen nuptiæ à matrimonio seu coniugio differunt, quod proprie nuptiæ sint matrimonij celebritas, quæ coniugij testificationem declarat. Quæ de ratione uocabuli dicta suffecerint. Deinde sciendum est aliud esse matrimonium, aliud matrimonij sacramentum, quemadmodũ aliud est pœnitentia, aliud est pœnitentiæ sacramẽtum, nam longe latius matrimonium q̃ matrimonij sacramẽtum patet. Quæ res ut perspicua fiat, à prima institutione nobis repetenda est.

Amb. li. 1. de Abra. patriarch. c. 9
Gene. 24
Nuptiæ quo differant a matrimonio
Amb. in Lucã li. 2. c. 2

MAtrimonium itaq; mundo iam recens condito à deo institutum & benedictum esse constat. Nam Gene. 1. legimus: Masculum et fœminam creauit eos, benedixitq; illis deus & ait: Crescite & multiplicamini & replete terram, deinde scriptura refert: Deũ postea q̃ primũ hominem creasset protinus subintulisse: nõ est bonũ hominem esse solũ, faciamus ei adiutorium simile sibi. Et post pauca narrat scriptura deũ immisisse soporem in Adã, cumq; is obdormisset, tulisse unã de costis eius & replesse carnẽ pro ea, & ædificasse costã quam tulerat de Adam in mulierẽ, et adduxisse eam ad Adam. Adam uero cũ intuitus esset mulierẽ, dixisse (nõ

Matrimonium initio oibus a deo institutum et benedictum.
Gene. 1
Gene. 2
Adam primus pphẽta.

dubium prophetico spiritu) hoc nūc os ex oßibus meis, & caro de carne mea, hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro sumpta est, quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori suæ & erunt duo in carne una. Vnde constat matrimonij institutionem omnium antiquißimam esse & deum authorē referre.

Est autē matrimonium ob diuersas causas à deo institutum. Principio ut esset prima humanæ societatis copula, quæ germanam atq; amicabilem quandam coniunctionem, alterius quidem regentis, alterius autem obsequentis complecteretur. Secūdo, ut esset artißima quædam coniunctio quæ soboli & amāter suscipiendæ & religiosè æducandæ deseruiret, Vtrūq; finē scriptura nō tacuit, cum inquit: Faciamus ei adiutoriū simile sibi, Ac rursus: Crescite & multiplicamini & replete terram. Tertius institutionis finis, qui proprie statum hominis post lapsum respicit est, ut infirmitas incontinentiæ nostræ, honestate nuptiarum exciperetur. Nam cum constet, nisi cecidissent primi parentes homines futuros, atq; etiam liberos sine carnis incentiuo, ac absq; feruore libidinis atq; adeo nō tantū sine peccato, sed etiam cū merito procreaturos fuisse, post peccatum uero lethalis cōcupiscētiæ lex, mēbris nostris īhæserit, sine qua carnis cōmixtio nō fit, necesse erat ut institutū quoddā dei haberemus, quod carnis cōmixtionē alioqui ob cōcupiscentiā reprehensibilē, excusaret, in quā sñiam dixit Apostolus, Propter fornicationē uitandam, unusquisq; propriā uxorē suā habeat Augustinus duo priora officia, matrimonio ante hominis lapsum, tertiū iam la-

Vide Au. li. de bo. coniu.
1
Mīmoniū est institutū potissimum ob quatuor causas.
2
Gene. 2
Gene. 1
3
August. sup Gene. lib. de nup. & concu.
Contra Faustū Manich. lib. 19. c. 26
Au. de bono coniu. c. 1
Roma. 7
1. Corin. 7
Aug. super Gen esism

pso tribuit. Quod(inquit) sanis est ad officium, ægrotis
4 Potissima causa institutionis matrimonij. *est ad remedium. Præter hos fines non postrema sed potissima causa institutionis matrimonij (si dei propositū respiciamus) est, ut esset congruum signum artißime illius coniunctionis uenturi Christi & ecclesiæ; quam quidem à principio & ab æterno antequam quicquam*
Ephe.1 Titum.1 *fieret præordinauit deus, attestante Paulo: Deum elegisse nos in Christo ante mundi constitutionem, nobisq; promisisse spem uitæ æternæ ĩ Christo ante tempora secularia. Præuidens nãmq; deus hominē diabolica fraude deceptum iri & lapsurum, simul & de homine perdito restituendo, regenerandoque secum statuit ac dispo*
Christus parens regeneratorum. *suit, Proinde Christo (quem huius regenerationis parentem esse uoluit) nuptias præordinauit, quas in Adæ*
Roma.5 *(qui erat forma uenturi) & Euæ ex Adæ indormiscētis latere formatæ mirabili copulatione, pulcherrime expreßit, ac ueluti desponsatione inchoauit, eiusdēq; desponsationis fidem, promißione uenturi ex muliere seminis, quod caput serpentis contereret confirmauit,*
Gene.3 *quam & in omnibus pijs qui ab exordio seculi usque ad Christum fuerunt, renouauit, & per prophetas suos prædicari & euulgari fecit, Vt cæteros prætereamus,*
Osee.2 *quid apertius eo quod apud Osee dominus ecclesiā appellans de ipsius desponsatione loquitur in hunc modū? Et sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio & in misericordia & in miserationibus, & sponsabo te mihi in fide. Salomon uir omnium sapientißimus Epithalamion etiam harum nuptiarum in Christo & ecclesia futurarum cecinit in*

Canticis canticorum & cum sua ætate nondum appe- Cantica canticorũ Salomõis est canticũ nuptiale
tiisset tempus quo hæc desponsatio nuptiarum celebrita-
te consummaretur, sponsam (quæ tum adhuc uenturo spõ
so Christo parabatur) canticum ipsum à uoce intimi de-
siderij ordientem introducit. Osculetur me (inquit) oscu
lo oris sui. Deniq; Iohannes Baptista paranymphus ille
sacerrimus tanti coniugij, cum appetiisset tempus nuptia Iohan. 11
rum celebrandarum, & sponsus iam prodiisset in orbem, Iohan. 3
propter sponsum (quem & digito ostendit) gaudet, quia
tempus impletum est. Qui habet (inquit) sponsam spon-
sus est, amicus autem sponsi qui stat & audit eum gau-
dio gaudet, propter uocem sponsi, hoc ergo gaudium meũ
impletum est. Ab exordio itaq; mundi Christo despon sa Ab exordio mũdi ecclesia Chr̃o desponsata est.
ta est uxor ecclesia. Missi sunt serui prophetæ qui uoca
rent inuitatos ad nuptias. Venit tandem speciosus ille Matth. 22
præ filijs hominum sponsus Christus cui crucis thalamũ Lucæ. 14 Psalm. 44
ascendẽti & odormiscenti, pater ex latere, lancea mi- Iohan. 19
litis aperto, desponsatam illam exhibuit, atq; adeo uxo-
rem formauit, ornauit, ac copulauit ecclesiam, ipsi Chri
sto, indissolubili uinculo, ueluti unam cum eo carnem
perpetuo adhæsuram, atq; ita demum nuptiæ illæ con-
summatæ sunt, quod magnus ille Euangelista non ta- Ibidem.
cuit, qui non sine grandi mysterio, sic ait: Postea sciens
Iesus quia omnia consummata sunt, dixit, Sitio. Et pau
lopost quum accepisset Iesus acetum, dixit: Consum-
matum est, & inclinato capite tradidit spiritum. Et post
pauca: Ad Iesum autem cum uenissent ut uiderent eum
iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed unus militũ
lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis et

aqua, Quod ne fortuito aut naturaliter factũ esse crederes, sed grande atque inenarrabile mysteriũ, ut est, reputares, adiecit. Et q uidit testimoniũ phibuit, & uerũ est testimoniũ eius. Et ille scit quia uera dicit, ut & uos credatis. Apud Matthæũ, quoq; & Lucã Christus ipse hasce nuptias aptißima parabola insinuat, & quod futurum, pphetæ prædixerũt iam exhibitũ pronũtiat. Apocalypsis quoq;.xix. nõ iam Epithalamiõ futurarũ, sed præsentiũ nuptiarũ succinitur: Audiui (inqt Iohãnes) uocẽ tubæ magnæ, & sicut uocẽ aquarũ multarũ, et sicut uocem tonitruorũ magnorũ dicẽtiũ. Halleluia, quoniã regnauit dñs deus noster omnipotẽs. Gaudeamus & exultemus & demus gloriã ei, qa uenerunt nuptiæ agni, & uxor eius præparauit se, & datũ est illi ut cooperiat se byßino splẽdenti & cãdido. Et paulo post: Beati q ad cœnã nuptiarũ agni uocati sunt. Hæc altius repetere uisum est, ut doceremus tantã rẽ (qua nec est nec cogitari põt ulla alia maior) symbolo quodã perpetuo repræsentari debuisse eoq; oĩum aptißimo, id qđ deus Adæ et Euæ cõiugiũ esse uoluit. Poterat quidẽ deus pari opa q̃ Adã ex limo terræ plasmauit, Euam quoq; ex simili argilla cõdere, poterat eos separatĩ formatos (quẽadmodũ cætera animantia) propagatiõis gratia iungere, poterat cõiugij leges dare, sed si res mysterio uacasset, nec Adam & Eua fuissent forma & figura futurarũ nuptiarũ Christi & ecclesiæ. Iam & ipsum Adã in hanc mysterij rõnem potißimũ respexisse non solum Apostolus docet, sed & res ipsa plane ostendit. Quid enim putas est, quod Adam ad primum Euæ conspectum, uerba (quæ superius retu-

Matth.22
Lucæ.14
Apoca.19

Coniugium Adæ & Euæ grande mysterium.
Ibidem.

Gene.2

Adam mysterii nõ ignarus fuit.
Ephe.5

limus, protulit, quibus patri & matri præferebat uxorem quum ipse neq; patrem habuisset neq; matrē? Quid quod quanuis graui ac profundo somno soporatus, seu ut alia habet æditio extasi correptus sit, tamē non clam illo fuit quod factum est? quod ea uerba manifeste comprobant, cum ait, hoc nunc os ex oßibus meis et caro de carne mea, quæ satis indicant etsi occlusos habuerit sensus corporis mente tamen uigilauerit, in tempora, olim post multa secula futura respiciēs. Quid quod cum imposuisset cunctis animantibus nomina (nulli tamen nomen cognatum hominis uocabulo) soli tandem Euæ *in qua similitudinem suam recognoscebat, uocabulū à suo nomine deductum dederit, dicens.* Hæc *uocabitur uirago, quia de uiro sumpta est? quod in* Hebræa *lingua manifestam habet nominis* Ethimologiam, Vir *enim hebraicæ* Is, & *mulier issa uocatur. Quid ergo hoc uerborum inuolucro aliud uaticinatus est* Adam, *nisi quandoque fore, ut* Christus *in orbem terrarum prodeat? qui licet deo esset æqualis homousios patri, semet ipsum tamen exinaniret, ac ueluti relicto patre, nostri causa formam serui acciperet, similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo, fieret obediens usque ad soporem mortis,* Idque *eam tantum ob causam, quo deus pater de latere eius, sanguinem & aquam educeret, ex quibus ipsi non reperienti aliunde adiutorium simile sibi, de oßibus & carne eius uxorem ecclesiam ædificaret, de ipsius etiam nomine nuncupandam, nimirum à* Christo *ecclesiam* Christianam, *atque adeo ipsi* Christo *uniendam, ut iam* Christus

Gene. 2

Ibidem.

Ibidem. Adam soli. Euæ uocabulum suo nomini cognatum indidit.

Mysterii præsentis breuis explicatio.

Symbolo. Nicænum.

Philip. 2

Acto.11 Ephe.5 Psalm.8 & ecclesia non duo sed una caro recte dicantur, utque ea quae prophetico spiritu de hominis gloria David cecinit, tandem in Christo & ecclesia, tanquam in unum hominem coagmentatis, complerentur, quod fieri nō posset, si aliunde q̃ ex ipsius Christi latere ecclesia sumeretur, fit autem tum, quum deus eandem usq; ad consummationem seculi ex Christi filij sui latere ædificare nō desinit, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionem filij dei in uirum perfectum in mensuram plenitudinis Christi, In quod mysterium diuinißimus Paulus intuens, cū paßim alibi, tum in epistola ad Ephesios (quæ proprie in explicationem tanti arcani in primis nostris parentibus olim repræsentati scripta uidetur) ecclesiam corpus & plenitudinem Christi appellat in ipso conuiuificatam & conresuscitatam, simul etiam in ipso in cœlestibus consedentem. Ex his itaq; omnibus (ut unde digreßi sumus, reuertamur) colliquescit, matrimoniū non uulgari sed mystica omnino ratione, nō quolibet, sed singulari quodam modo (quem scriptura refert) à deo in paradiso institutum fuisse, nimirum ut sacramentum esset, artißimæ illius unionis in Christo & ecclesia futuræ, quod diuus Paulus in iam citata Epistola ad Ephe. ca. v. grauißime commonstrat.

Ephe.4 (margin)

Ephe.1 (margin)

Ephe.5 (margin)

Etiā gentes agnouerunt matrimoniū rē sanctā eē.

QVanquā autem omnes istæ causæ institutionis matrimonij simul acceptæ, populo dei tantum, etsi non pariter oībus cognitæ fuerint, negari tamen non potest, etiā ipsas Gētes idololatras lege quadā naturæ menti diuinitus insita percepisse, matrimonium rem quandam sanctam esse, ac maiorem q̃ ut humanū in-

uentum æstimandum sit. Intelligit enim ratio uagos con cubitus contra naturã esse, intelligit stupra, et adulteria, inhonesta ac punienda esse. Præterea castitatem, modera tionem, ac uerecundiam in uoluptatibus coporis homi- nis naturæ maxime conuenire. Proinde & si gẽtes pro- priam matrimonij sanctitatem nõ uiderẽt, quosdã tamen ex dictis matrimonij finibus ac bonis utcunq; uiderũt, ac cum populo dei cõmunia habuerunt, eis à lege illa natu- ræ indicata, quæ & legibus tuebantur, & abutẽs gra uißimis pœnis, de adulterijs, stupris & id genus reliquis uitijs æditis coercebant. Nec erat eis uulgaris matrimo nij descriptio ignota, qua matrimoniũ describitur esse le gitima maris & fœminæ coniunctio, & consortiũ om- nis uitæ, diuini & humani iuris cõmunicatio indiuiduã uitæ consuetudinẽ retinens. Et quia nõ probauerũt deũ habere in notitia, quod non agnoscerent dona dei sed si- bi omnia tribuerent, ex re sacra rem fecerunt propha- nam, adeo ut matrimonium iam, non ex dei sed à mo- ribus ac legibus cuiusq; populi totum penderet, eoq; ta lia erant apud alios legitima coniugia qualia haberẽtur alibi perabsurda. Quamobrem ut inficiari nõ possumus apud gentes fuisse matrimonia, tamen nemo nõ uidet ma trimonium apud eos proprie sacramentum nõ fuisse, aut saltem non habuisse sacramenti sanctitatẽ. Nam quæ tan dem illius matrimonij sanctitas quod licebat marito etiã nulla uel omnino improbabili causa rescindere? quẽad- modum de Catone Romano legimus, qui uxorem nõ ste- rilitatis causa (quæ rationem aliquam apud dei igna- ros habere poterat) sed alterius etiam domum liberis

Vide titulos iuris ciuil. de adulteriis. & stupris.

Mrimonij descriptio ẽt apud gẽtes. Roma. 1

Mrimonia q̃ dẽ legitima apud gentes, sed mrimõ- nij sacramẽ- tum nõ fuit.

Aug. de fide & opibus ca pit. 7 Caro Roma nus.

impleturam repudiauit, ac alij ducendam tradidit.

Mrimonia Iudæorũ sanctiora q̃ gentium.
Gene.17
Psalm.131
Augu.de bo. cõiuga.c.13
Gentes cur cõtraxerint matrimonia
Iudæi cur
Augu.de bo. coniug.ca.19

Apud Iudæos maior erat matrimonij sanctitas. Nam cum repromißionem uenturi seminis ex Abraham & Dauid (in quo oẽs gentes benedicerẽtur) accepissent, qui religiosiores inter eos erant, ꝓpagandi potißimũ causa, nuptias copulabãt, nõ uicti libidine, sed ducti piẽtate, nõ ut uxores in morbo desiderij, sicut gentes quæ ignorãt deũ, sed magis in generãdi opere socias haberent. Ergo Gentes nuptias externæ tantum honestatis causa, qua & fœdæ libidinis indecorum cælarent & liberos ordinato non uago concubitu procrearent, contrahebant. Iudæi uero non tantum honestatis, sed et pietatis causa. Nam cum scirent in semine Abrahæ benedicendos oẽs gentes, non tantum officij, sed et pietatis erat carnaliter filios propagare, religionis erat sobolem propter Christum quærere, nimirũ ad genus eius secundum carnẽ ab omnibus alijs gentibus (deo ita uolente) distinguendum, cũ & id ad prophetandũ Christum q̃ maxime ualeret ꝙ prænuntiabatur, ex quo etiã genere, et ex qua gente esset uẽturus, unde sanctitatis erat propter populũ dei propagandũ nuptijs uti, quod per hũc populũ et prophetaretur & nasceretur princeps & saluator omniũ populorum. Sed dices: Si patribus ueteris legis ratio primæ institutionis matrimonij non fuit incognita? si pietate suadente ducebant uxores, qui factum est ut & omnium pientißimi, ueluti Abraham, Iacob & Dauid plures ducerent coniuges? cum tamen Adam diuino instinctu dixisset: Et erunt duo in carne una. Itẽ, qui factũ est, ut permittente Mose, uxores repudiare atq; alias dimis-

Michæ.5
Matth.2
Augu.de bo. coniug.c.9.
De monogamia Iudæorum.
Obiectio
Abrahã, Iacob, Dauid. Monogami.
Gene.2
Obiectio, de Repudio Iudæis pmisso.

ſarum loco ducere poſſent Iudæi, cum tamen Adam eo- dem inſtinctu percitus dixiſſet: Relinquendum eſſe pa- trem & matrem & adhærendum uxori, quæ eſſet os de oßibus & caro de carne uiri atque adeo cum uiro una caro? Hic fere nihil habemus quod reſpondeamus, niſi quod quẽadmodum ædificatio Euæ ex latere Adæ, ſic & uerba illa prothoplaſtæ ſalua ſemper hiſtoriæ ue- ritate plane myſtica & prophetica fuerint, non in po- pulo iudaico, ſed demum in uenturo Chriſto & eccleſia complenda. Interea ergo dum Chriſtus, ex eodem ad hoc peculiariter delecto populo expectaretur, dumque uella retur adhuc propheticis ſacramentis ſalutis noſtræ my- ſterium, ſecreta dei diſpenſatione patribus permiſſum eſt, plures uxores ducere, quo facto & ſi unionem il- lam uerbis propheticis deſignatam non exprimerent, ad eam tamen pulchre præludebant. Nam cum hoc agere- tur ut ſignificaretur olim in Chriſto Synagogam ſimul & Gentium multitudinem ueluti in unum corpus eſſe iungendas, & demum in ipſo Chriſto uere complẽdum quod Adam prophetico ſpiritu prædixerat. Idcirco fa- ctum eſt (deo ita diſponente) ut huius myſterij deſignan di gratia liceret uni uiro plures uxores ducere, Viciſ- ſim uero unam fœminam pluribus uiris nubere non li- ceret, duobus enim ſeu pluribus maritis uiuis nullã le- gimus ſeruiſſe ſanctarum. Plures autẽ fœmninas uni ui- ro legimus coniunctas, dum ſcilicet ratio temporis ſua- deret, & Gentis illius ſocietas permitteret, cuius gene ratio nuntia futurorum erat, ac ad propheticã diſpenſa- tionem pertinebat. Quid ergo eſt quod unus plures du-

Deute. 14
Gene. 2
Dilutio.
Verba Adæ non ſunt ad literã exigẽda in p̃ribus veteris legis.
Augu. de bo no. coniuga. ca. 16. 17
1. Corin. 12
Galat. 3
Gene. 2
Augu. ibid 2 cap. 16
Quid ſignifi cabat mono gamia patrũ

cit? nisi quod unus est Christus, qui synagogam & Gentium multitudinem olim longißime dißitas sibi cũ aduenisset copulans ac propheticum mysterium adimplens in unam ecclesiam redegit? Quid est quod uicißim una non nubit pluribus, nisi quod ecclesia plus q̃ uni uiro, hoc est Christo nubere non præsumit? Hinc enim stomachatur Paulus, & delitigat cũ Corinthiorum ecclesia, quod se in plures uiros uideretur diuidere, quod unusquisq; eorum diceret: Ego quidem sum Pauli, Ego autẽ Apollo, Ego uero Cæphe, Ego autem Christi. Nunquid (inquit) diuisus est Christus, et Christus præmonuit uẽturos multos, sed nequaquam audiendos qui dicerent: Ego sum Christus. Item: Ecce hic est Christus, ecce illic. Christus ergo unus & singularis est (quẽadmodũ apud Hebræos, Maritus) Gentes uero (quemadmodum uxores Hebræorum) multæ, sed tamen uni Christo copulandæ, & in Christo unum futuræ, quemadmodum dixit Apostolus, despondi enim uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo. Et iterum: Sicut enim unum corpus est & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sunt multa, num tamen corpus sunt. Ita et Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gentiles siue serui, siue liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus.

1.Corin.11

1.Corin.1

Matth.24 Marci.13 Lucæ.17

2.Corin.11 Ephe.2 2.Corin.11 1.Corin.12

Ibidem.

Patrũ polygamia nõ repugnat verbis Adæ mysticis.

EX quibus facile intelligis patrum polygamiã uerbis Adã mysticis magis seruire q̃ repugnare. Non enim ut quarundam gentium polygamia in solã pluralitatem uxorũ (quã libidinis cumulandæ, ac multiplicãdæ tantum causa adhibebãt) sed magis in Christi & ecclesiæ (cui

siæ(cui præcludebat) Monogamiam respiciebat, ac futurum designabat, ut quandoq; diuersissimi populi uni Christo subditi unam ecclesiam constituerent, cuius arctima unione prophetia protoplastæ tandem adimpleta consummaretur. Atque hæc se sic habere nemo non intelligit, qui saltem animaduertere uelit, in patrum polygamia, plures uxores, non indiscriminatim hanc coniunctionem, sed magis unam ex eis synagogam, alteram uero quampiam ecclesiam ex gẽtibus significasse, id quod Abrahæ, Iacob, & Dauid connubia commonstrant, cũ catholicis scriptoribus omnibus, tum & Apostolo testibus. Liquet igitur patres polygamos in nuptiarum mysterium adeo nihil peccasse ut magis illius significationi olim adimplendæ suffragati uideantur.

Ephe. 2. 5 Gala. 3

Gala. 4

CAeterum nec naturæ contrariam fuisse patrum polygamiam constat. Nam occulta lege naturæ ita comparatum est, ut quæ principantur, singularitatem ament, quæ autem subdita sunt, non semper singula singulis, sed si ratio naturalis uel socialis admittit etiã plura uni, non sine decore subdantur, quemadmodũ plures serui uni domino recte subdũtur. Vnus uero seruus duobus dominis commode seruire non potest. Itaq; cum in nuptijs uir principantis, Mulier subditi uicem gerat, contra naturam nuptiarum non est unum uirum plures ducere, sed unam pluribus uiris nubere plane cõtra naturalem rationem esse, quis non uidet? Plures enim fœminæ ab uno uiro fœtari possunt, una uero à pluribus non potest. Proindeque haud absurde dixerimus per illius temporis connubia non solum illã Christi

Patrũ polygamia non fuit naturali rationi contraria.

Au. de bono coniugali. ca. 16

Matth. 6

Aug. in loco iam citato.

Deute.6 & ecclesiæ coniunctionem, sed & animarum cum deo copulationē esse significatam. Non est enim uerus deus animarum nisi unus, nec potest una anima plusquā uni deo spiritualiter nubere, tametsi enim una anima per multos falsos deos fornicari poßit, fœcundari tamen nō potest, plures uero animæ uni deo recte subduntur.

2.Corin..11

Veteres prætulerūt Abrahā & Iacob, polygamos nostris Monogamis, atq; adeo cōtinentibus

Aug. de bo. coniug.c. 2. & seq.

Quæ cum ita sunt, nempe patrum polygamiam neq; cū natura pugnasse, neq; mysterio sui temporis defuisse, sed magis seruisse, mirandū non est, quod catholici scriptores ausi sint aliquot ex patribus polygamis nostris Monogamis, imo & continentibus anteferre, nimirum personas personis, non uirtutem uirtuti comparantes, nemo enim dubitat continentiam matrimonio excellentiorem, ac longe præstantiorē esse, sed personam Abrahæ polygami, multis apud nos etiam continentiam solenniter profeßis ac cælibem uitā ducētibus anteferrendā esse quis ausit dubitare? Nam cum personas personis conferimus, non externū opus, sed animi propositum, seu ut Augustinus uocat, animi habitum respicimus, in quo uirtus ipsa potius q̄ in opere consistit. Habitus enim est quo aliquid agitur cum opus est, cum autem non agitur, potest agi, sed nō est opus. In habitu ergo animi uirtus semper esse debet. In opere autē pro rerum & temporū opportunitate; Iam si habitum uirtutis continentiæ in Abrahā licet polygamo contempleris, plane fatebere continentiæ uirtutem in eo fuisse permaximam, quam & nuptijs prætulisset, & cum gaudio suscepisset, si ei optio talis data fuisset, qualis reuelato nouo testamento data est, dicente domino Qui potest

Aliud est habitus uirtutis. Aliud externum opus. Habitus qd.

Abrahā proposito continentißimus atq; ēt opere si ratio tpis sui pmisisset.

Matth.19

capere,capiat. Satis enim apparet,q̃ potuerit Abraham si ratio tēporis permisisset propter regnum cœlorum à nuptijs continere,qui unicum prolis pignus(propter qd' nuptiæ charæ sunt)potuit intrepidus immolare propter regnū cœlorum. Ad eandē rationem patres, quos Mosi Gene.22 *lex ætatem patriarcharū subsequens,inuenit,(qua maledictus pronūtiatus est qui nō excitaret semen in Israel) continentes fuerunt,nam qui diligenter intentus legit, quomodo coniugibus utebantur,reperiet plane,eos castius habuisse plures q̃ nunc quilibet eorū unam habet, quibus quid secundum ueniam permittat Apostolus,ui*- 1.Corin.7 *demus,nimirū ut quisq; eorū propter fornicationē uxorem suam habeat,& unaquæq; suū uirum, ac præterea uult ne inuicem fraudent nisi forte ex cōsensu, sed statim post reuertantur in idipsum ne tentet eas satanas propter incontinentiam eorū. At illi uxores tametsi plures non propter fornicationē uitandā,sed tantum causa pro pagandæ prolis habebant,cum hanc propagationem temporū dispensatio oīno requiret ac postularet. Atque hinc etiam fit ut beatus Augustinus,quod ad habitū uir* Aug. de bo. coniu.c.21 *tutis attinet,audeat pronuntiare non impar esse meritū* Par meitū *continentiæ in Abraham qui filios generauit,& in Io* Abrahæ polygami & Iohannis *hannis qui nullas expertus est nuptias, quemadmodum non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus* virginis. *est, & in Iohanne qui passus non est, passurus tamen non minus libenter, quàm Petrus si deus uoluisset;& res ipsa poposcisset. Igitur ipsius Augustini sententia, & Iohannis cælibatus, & Abrahæ connubium pro temporum distributione, Christo militarunt, sed con-*

Aliud habitus: Aliud opus: Hierony.32. q.3

tinentiam Iohannes & in habitu & in opere, Abrahā uero in solo habitu habebat. Proindeque Hieronymus *ait: Quis ignorat sub alia dispensatione dei omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quomodo Abraham ante placuit in coniugio, sic nunc uirgines placent in castitate, seruiuit ille legi, & tempori suo, seruiamus nos legi & tempori nostro, in quos fines seculorum deuenerunt. Sed hactenus de patrum polygamia quæ non solum erat sine culpa, sed & meritum habebat, saltem in Abraham ac reliquis patribus, qui Abrahæ exemplo ex fide (quæ sola opera nostra discernit) uiuebant.*

Roma.3 Aug. de bo. coniug.c.8

Diuortium aliam habet q̃ polygamia rationē. Diuortium Iudeorū nō vacauit culpa. Matth.10 Chrysost. in Matthæum.

VErum diuortium Iudæis à Mose permissum lōge aliam q̃ polygamia habet rationem. Nam illud & cum mysterio & cum ratione seu natura matrimonij prope pugnare uidetur. Vnde Christus diuortiū ab omni culpa non excusat, nec ut rem bonam probat, sed tantum indultam ac permissam fatetur ob duritiam populi, alioquin uxores suas animo suo non satis cōmodas interfecturi, cum ab initio alia fuerit matrimonij institutio. Vnde in tota scriptura non facile reperias ullum ex sanctis patribus uxorem quam semel duxisset repudiasse. Habes nunc utcunque iudaici matrimonij rationem.

De matrimonio Christiano.

IAm de matrimonio Christiano uidendum est, & in primis quid habeat cum Ethnico & Iudaico cōmune. Deinde quibus rationibus differat & quibus præcellat. Itaque hoc habet matrimonium apud omnes populos & Gentes & Iudæos & Christianos commu

ne, quod legitima quædam maris & fœminæ cōiunctio est, q̄ mutuo magis consensu contrahitur q̄ concubitu, quod mutuæ societatis ac familiaritatis, quod prolis suscipiendæ, q̄ deniq; fœditatis uagi concubitus uitandæ gratia initur. Cæterum iudaicū matrimoniū ante aduētum Christi cum Christiano matrimonio hoc commune habebat quod non tantum ob causas prædictas, sed & pietatis contemplatione contrahebatur. Verum hoc solo ab utrisq; tam Ethnico q̄ Iudaico matrimoniū distat Christianum, quod est nouæ legis sacramentū gratiam conferens ijs qui id rite auspicantur. Et eatenus præter gratiam quam cōfert pleraq; habet singularia. Nam in primis non permittit polygamiam. Secundo prohibet diuortium ex omni causa, præterquā ex causa fornicationis, ex qua tamen, non aliam q̄ corporalem non autem sacramentalem separationem concedit. In quo fanatici Anabaptistæ ac pleriq; hæretici qui sacramenti huius uirtutem ignorant misere hallucinantur.

Legitimum matrimoniū apud omnes gentes

Cōia Iudaici & Christiani mrīmonij

Quo differt Christianum matrimonīū a nuptijs alioru populorū

Matth. 19

Error Anabaptistarū et Hæreticorū.

Quæ res ut clarior fiat eiusmodi quæstio nobis mouenda est. Fuerit ne matrimoniū apud Iudæos sacramentū? Et ut fuerit sacramentū qui fiat ut Christianum matrimoniū ratione sacramēti ab isto discernatur? Respondemus, Matrimonium apud Iudæos sacramentum fuisse, quemadmodum alia quoq; ueteris legis cærimoniæ ac mysteria futurorū nūtia & significatiua, Iudæorum sacramenta fuerunt. Vnde nō dissimili, sed eadem plane ratione matrimoniū iudaicū à Christiano discerni constat, qua cætera illa iudaica à Christianis sacramentis discernūtur, quæ in hoc sita est

Quæstio. An mrīmonium fuerit apud Iudæos sacramentū.

Dilutio

Quo discernatur matrimonium iudaicum a nostro.

quod iudaica illa, id quod repræsentabant in Christo futurum figurabant, erant enim umbra futurorum. Christiana uero idipsum quod repræsentant iam in Christo adimpletum signant, nec tantum (uti illa) signāt, sed & rite accipientes uirtute spiritus aßistente sanctificāt & mundant. Interim tamen non negamus sacramenta ueteris legis ueluti circumcisionem & cætera similia patribus profuisse, sed non uirtute sacramentis indita, uerum solam per fidem uenturi Christi in sacramētis illis significati. Ergo quemadmodū transitus maris rubri baptismum significabat, & māna Eucharistiam, sic matrimonium iudaicū, unionē Christi & ecclesiæ designabat futuram, quam Christianū designat impletā, diuersa tñ (quod ad iudaicā polygamiam attinet) ratione. Nā sicut sacramentum pluralium nuptiarū significauit unionem synagogæ & ecclesiæ ex gētibus in Christo, seu futurā multitudinē deo subiectam in terrenis oībus gentibus, sic sacramentū singularium nuptiarum nostri tpis significat unionem illam iam esse in Christo & ecclesia adimpletā & quotidie adimpleri, seu ēt unitatem oīum nostrorum subiectam deo futurā in una cœlesti ciuitate. Vnde non sine magna ratione Paulus apostolus, etsi declarasset nuptias non esse peccatū cum dixit: Si acceperis uxorem non peccasti, & si nupserit uirgo nō peccat, quod uult, faciat, non peccat, si nubat, uetuit tamē, ne ordinaretur quispiam in Episcopum, qui non esset unius uxoris uir. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui Catechumenus, uel paganus alteram habuerit, & si post Christianismum auspicatum, unam tantū atq;

Quo pacto sacra ueteris legis pribus profuerit. Roma. 3 1. Corin. 10 Ephe. 5

Aug. de bo. coniug. c. 13

Aug. de bo. coniug. c. 18

uirginem duxerit, ordinādum censuerunt, De sacramēto enim agitur, non de peccato. Vnde q̄uis in baptismo omnia peccata dimittantur, & recte uisum sit eum qui plures temporum successu habuisset uxores, peccatum nullum commisisse, tamen quia normam quandam sacramenti amisit, non ad uitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessariā, Antistes esse prohibebatur, Antistes enim ecclesiæ, quē Paulus uult tantum unius uxoris uirum significat ex omnibus gentibus unitatem uni uiro Christo subditam.

Quæ omnia nobis cōtemplantibus nō possumus non demirari quosdam eo demētiæ uenisse, ut ausi fuerint Matrimonium ex sacramentorū numero impudenter secernere ac remouere, quod tñ cōstat propterea institutum esse, ut esset ueteris testamēti patribus, futuræ, nobis uero præsentis Christi & ecclesiæ longe sanctißimæ unionis expreßißimum signū, habens etiam in lege noua uti cætera sacramēta gratiam certo aßistentē, Idq; in primis diuo Paulo in loco quem supra attigimus, deinde omnibus orthodoxis patribus et græcæ & latinæ ecclesiæ uno ore contestantibus. Quæ omnia ex sequentibus manifesta ac perspicua fient. Hic tantum prælibasse sufficerit, Paulum aperte pronuntiare matrimonium sacramentum esse. Sacramentum (inquit) hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & ecclesia. Nam tametsi quidam sint qui sensum Paulinum, quem ecclesia in hisce uerbis intelligit adducto quodam glossemate eludere moliantur, nihil tamen efficiunt. Nam quod contendunt Apostolum hisce

Refelluntur qui matrimonium negant omne sacrm

Ephe. 5
Amb. ibidē.
Au. in locis innumeris
Chrysosto.

Vanū commentū aduersariorum

uerbis(Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia) uoluisse sacramentum matrimonio uiri & uxoris adimere, & in mysticam illam unionem Christi & ecclesiæ omnino transferre quasi hoc sensisse Paulus & sic uoluisset accipi, ut hoc sacramentum magnũ esset dumtaxat in Christo & ecclesia, neq; pertineret quicquam ad uiri & uxoris matrimonia, Id q̃ & uerbis & sententiæ Paulinæ repugnet quis nõ uidet? Paulus enim ad uerba illa protho plasti(propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una) statim subintulit. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia. Iam quum & Apostolus doceat et omnes doctores sancti confirment uerba illa prothoplasti fuisse uaticinium de Christo & ecclesia. Deinde cum Christus doceat & ipse Pauli locus quem tractamus manifeste declaret, eadem uerba non tantũ ad hanc mysticam unionem, sed & ad ipsum matrimonium pertinere, ac sic ab Adam prolata fuisse ut eadẽ & in id quod agebatur, & in id quod prænuntiabatur, hoc est & in hominum coniugium, & Christi cum ecclesia copulam competerent, omnino perspicuum euadit Paulum hisce uerbis: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia (quæ immediate uerbis prothoplasti subiunxit) nihil aliud significare uoluisse, quam quod matrimonium, hoc est illa coniunctio uiri & mulieris(quæ fiebat deo copulante) sanctißimæ illius coniunctionis qua Christus coniungitur cum ecclesia sacramentum, hoc est sacrum signum

Refellit uanũ glossema Ephe. 5

Matth. 19 Ephe. 5 Intellectus uerborũ propter hoc homo relinquet.

esset, alioqui hæc Pauli uerba ad uerba prothoplasti nequaquam responderent, Quin si quis uel grammaticum sensum diligenter expendat, uidebit Pauli uerba à glossemate aduersariorum longissime distare. Nam Paulus *quiddam uidet in uerbis prothoplastæ quod sit sacramentum.* Hoc*(inquit) sacramentum magnum est. Quod est autem hoc sacramentum in uerbis superioribus cælatũ, quod magnum est in* Christo *&* ecclesia*? certe* Christus *& ecclesia id esse non potest.* Nam *absurde sequeretur, hoc(id est Christus) & ecclesia est magnum sacramentum in Christo et ecclesia, nemo enim sic loquitur,* Nec *idem proprie est sacramentum suipsius, necesse est igitur ut id sacramentum quod dicit esse magnum in* Christo *& ecclesia sit illa coniunctio uiri cum coniuge, quã uerba prothoplastæ citra omnem controuersiam aperte commemorant & si interim mystica sint, Quo concesso necesse erit(cogentibus nimirum uerbis* Paulinis *) coniugium pro sacramento suscipere, præsertim si constabit in ipso(cum in domino hoc est religiose & pie contrahitur) gratiam conferri, Siquidem inter omnes conuenit hoc sacramentum esse nouæ legis, quod est sacrum signũ seu uisibilis forma inuisibilis gratiæ dei, uerbo constans & elemento. Superest itaq; ut & uerbum & elementum huius sacramenti indicemus, & gratiam insuper in eo conferri demonstremus.*

Sensus grãmaticus.

VErbum *itaq; huius sacramenti, quo accedẽte ad elementum fit sacramentum, id nimirum est quo ambo mas et fœmina (quum pietatis respectu quæ in deũ est sibi mutuo fidem coniugalem dant, accipiuntq;) non*

Verbum huius sacramẽti

quouis modo, sed in dei nomine coniunguntur ac copulantur. Interim nihil refert, qua lingua, an latina, an uernacula, an qualibet alia & quibus dictionibus hoc uerbum exprimatur, modo id clare & exerte significetur, nempe præsentes marem & fœminã in se mutuo consentientes, seseq; in cõiuges accipientes, in dei nomine, seu in noĩe patris & filij & spiritus sancti copulari. Est autem tale uerbũ, Christi uerbis, uti ualidißima ac firmißima basi subnixũ. cum inquit: Quos deus cõiunxit homo non separet, Quibus sane uerbis sacramentum matrimonij nouæ legis firmißime stabilitur, & Christianorum coniugia ab omniũ aliarũ gentium cõnubijs separantur. Verbũ profecto admirabile quod nemo potuisset effari præter uerbũ, quod caro factum est. Quo in primis ostenditur quod quicunq; pietatis respectu legitimo coniugio copulantur, eos nõ temere, neq; humanis tantum ceremonijs, sed ipso deo inuisibiliter aßistente & insensibiliter cooperante coniungi, atq; etiã deũ nõ solũ interesse, sed & præesse, suo (hoc est pietatis respectu contracto) coniugio. Deinde eodẽ Christi uerbo principalis res seu uis Christiani matrimonij declaratur, quæ est indissolubilis firmitas fœderis seu uinculi coniugalis, insigni dei gratia redimita. Nam si deus coniuges sic nectit ac copulat, ut nulli hominũ potestas sit eos separandi, omnino consequens est ut eisdem à se coniunctis coniugibus etiã eam gratiam impertiatur, qua sibi hoc mutuo atq; inuiolabili fœdere per pium ac castum amorem perpetuo cohærere, seq; mutuo ad eum modum, quo Christus ecclesiã pro suo modulo complecti ac diligere poßint, ab omni im-

Matth. 19

Verbo Chri matrimonia Chrianorũ stabiliuntur & sanctificãtur.

Iohan. 1

Deus nõ solum interest sed & præest piis cõiugiis.

Gratia quã deus cõfert in sacro.

munditia alieni. Quamobrem catholici (ut supra diximus) sciunt magnũ esse sacramentum, duos esse in carne una, hoc est duos, deo iungente, in unã carnẽ constringi, nectiq́;, non secus q̃ Christus et ecclesia, indissolubili affectus & naturæ cõmunione una & caro et corpus efficiuntur: Hæc sacra cõiunctio diuortiũ olim Iudæis ob cordis duritiã à Moyse permissum prohibet, & pluralitatem uxorũ patribus olim licitã tollit. Nec alibi quã in ciuitate dei nostri in monte sancto eius talis est causa cum uxore, hoc est sola ecclesia sacramentũ matrimonij nouit ac colit. Iudæi, æthnici & hæretici, qui matrimonium nouæ legis sacramentũ uel ignorant, uel de numero sacramentorũ temere proscindunt, ij & Repudia pmittunt & Polygamiam licitam ducunt, quos Christus, casti matrimonij author, stabilitor, tutor, ac defensor, sua uoce pari censura damnat ac inuoluit, Qui interrogantibus si liceat homini dimittere uxorem suam quacunq; ex causa, respondit, Non legistis? quia qui fecit hominem ab initio masculũ & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erũt duo in carne una. Itaq; iã nõ sunt duo sed una caro, Quod ergo deus cõiunxit, homo nõ separet. Et rursus: Interrogãtibus cur ergo Moyses mãdaret dari libellũ repudij et dimittere? Respõdit: Quoniã Moyses ad duritiã cordis Iudæorum pmisit eis dimittere uxores suas, ab initio aũt nõ fuit sic: Quãobrẽ (inquit) quicunq; dimiserit uxorẽ suã, nisi ob fornicationem & aliã duxerit, mœchatur, & q dimissam duxerit, mœchatur, Quæ omnia ut exactius intelligantur

Ephe. 5

Rõ sacrĩ nõ pmittit Christianis coniugibus Diuortiũ neque Polygamiã.

Augu. de bo. coniug. contra Iouinianum. c. 7

Matth. 19

Gene. 1. 2

Matth. 19

Marci. 10

Lucæ. 16

Aliud ē matrimoniū, aliud mr̄imonii sacr̄m.

retinendum est quod supra diximus: Aliud esse, etiam apud Christianos, matrimonium, aliud matrimonij sacramentum, aliud esse uerbum quo contrahitur matrimonium, aliud esse uerbum quod effecit matrimonij sacramentum.

Verba q̄bus mr̄imonium contrahitur. Amb. c. cum initiatur. 27 q. 2. Chrys. c. suffi ciat. 27. q. 2. Augu. de bo. coniug.

Verba quibus matrimoniū apud omnes gentes, non tantū apud Christianos contrahitur, ea sunt, quibus mutuus consensus coniugū (quē de præsenti uocāt) exprimitur. Consensus enim & ut uoluntas seu pactio coniugalis, eorū de quorū coniunctione agitur, ubiq; matrimonium facit, qui solus si in nuptijs defuerit cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, quod nō coitus aut defloratio uirginitatis coniugiū faciat sed cōsensus. Quamobrem coniunx recte uocatur ex prima despōsationis fide, & si nullus cōcubitus, aut carnis cōmixtio interuenerit. Sed non omne matrimoniū protinus est sacramentū, alioqui & matrimoniū apud æthnicos, quod eiuscemodi mutuo cōsensu (non sine magna honestate & solēnitate cōtrahebatur) sacramentū esse fatendū foret,

De mr̄imoniis clādestinis cēsura.

id quod non temere concedemus. Quin non facile nobis persuadebitur matrimonia illa clandestina, quæ apud Chistianos nedum ethnicos, mutuo quodam sed impuro consensu, libidinis tantum explendæ, seu cuiusuis alterius damnabilis causę gratia, sine ullo dei respectu seu in deū fide, idq; peßimo exemplo & præter ecclesiæ sententiam ac permissum contrahuntur, sacramentum esse.

Verbū mr̄imoniū effici tur sacr̄m. Augu. tracta. 80. in Iohā.

Aliud ergo uerbum q̄ uerbum meri consensus requirendum erit quo coniugium sacramentum efficiatur, Quod nos ut in cæteris, ita & in hoc sacramento tale uerbum esse putamus, cui fides in deum accedit, nempe quod ac-

cedens ad elementum faciat sacramentum, nō quia pronuntiatur, sed quia creditur, Vt plane dicamus quod sentimus. Non sufficit, ut matrimonium quod contrahitur sit sacramentum, uirum tantum accipere mulierem, & uicißim mulierem accipere uirum in coniugem, sed necesse est ad sacramenti rationē, ut alter alteri religiose ac in domino iungatur, non tanquam auspicaturi rem humanam sed magis diuinam. quam non ipsi suis uiribus, sed in ipsis sit operaturus ac effecturus deus. Quod fit, si in uerbum dei (quo hoc sacramentum firmatur ac stabilitur) respiciamus, ac fide credamus ea bona in non indigne auspicantibus matrimonij sacramentum effecturum deum, quæ ipse uerbis suis pollicetur, aut certe in coniugibus requirit. Quod tam uerum est, ut nec Patres ueteris legis matrimonio (quod apud eos etiam sacramentum sed illius legis erat) nullā sacramenti sanctitatem tribuendam putarēt, nisi quod esset pie ac religiose sub dei testimonio in fide ac timore domini cōtractū. Id quod omnibus facile patere pōt, qui matrimonia quæ uetus testamentū celebrat, expenderint De matrimonio quod deus ipse inter Adā & Euā copulauit plura dicere non est necesse. Cum ad tēpora Noe uentum est, uides damnari nuptias quas filij dei cum filijs hominū sine ullo dei respectu contrahebant, Nam sic habet scriptnra: Videntes filij dei filias hominū quod essent pulchre acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerāt, dixitq; deus, nō permanebit spiritus meus in homine in æternū quia caro est, ad quā nuptiarū prophanationem Christus respexisse uidetur, cū ait: Sicut enim erant in diebus Noe

Sacri ratio in quo consistat.

Fides accedere debet sacramento.

Patres ueteris legis soli mrimonio religiose contracto sancti tatē tribuebant.

Gen. 2

Gene 6

Matth. 24

Gene. 7

ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes, et nuptui tradentes usq; in eum diem quo intrauit Noe in arcam, & n on cognouerunt donec uenit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis. Porro hanc fuisse causam cur Iudæi ab alienigenis nuptijs ante legē abstinebant, post legem etiam abstinere iubebantur, facile potest æstimari, Abraham accepturus filio suo uxorē, uide quo spectarit, Non enim quærebat substātiam multam, non diuitias, non seruos, non multa agri iugera, non externæ uenustatis formā (quæ mutuū consensum sed fide uacuum in contrahendo matrimonio cōciliare potuissent) sed in unum illum authorem & conciliatorem casti matrimonij deum, et in causam institutionis respiciēs, mādatū seruo dat, ne filio suo Isaac de filiabus Chanaan idololatris uxorē ducat, sed profectus in Mesopotamiam de cognatione ipsius Abrahæ deū agnoscente & timente accipiat, atq; eā accipiat, nō quā humanus affectus elegerit, sed quā deus filio suo præparauit. Mandat præterea ne filium suum Isaac reducat in Mesopotamiam, ac seruo hæsitanti quidnam ageret, si mulier secum uenire nollet, omnem dubitationis scrupū eximit, idq; facit fretus certa fiducia euenturæ repromißionis dei. Ne reducas (inquit) filium meū illuc, neq; enim hoc opus erit tibi, dominus enim deus cœli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ qui loquutus est mihi & iurauit dicens: Semini tuo dabo terram hāc ipse mittet angelum suum corā te, & accipies inde uxorem filio meo, perinde atque si dicat, certus sum illum qui mihi hoc annuntiauit, qui semen meum multiplicās

Abraham. Chrysost. in Gene. hom. 48

Gene. 24

Ibidem.

Conciliator religiosi mrimonii deus. Gene. 12

dum promisit, qui tantam erga me declarauit benignitatem & curam, qui tantis beneficijs me prosecutus est, prioribus etiam illud additurum, ut mittat angelum suũ ante te, qui præcedat te, & uiam tuam in omnibus præparet, uxoremque filio meo asciscendam notam faciat, qua accepta huc propere reuertaris. Vt uero seruus intelligeret quanto serio hæc mandarentur, & quam non leuis res esset, quam agendam reciperet, Patriarcha, eum iuramento etiam astrinxit, deq; rerum omnium conditore ac casti matrimonij præparatore, (in quo tota sit fiducia collocanda) diligentißime instruxit ac docuit, summũ insuper nuptiarũ bonũ, quod in fœmore suo nouerat signo declarauit. Nam cum seruũ manum fœmori suo subdere iußit, ut de uxore, quæ filio suo esset ducẽda, iuraret, idq; per Deũ cœli, quid aliud significabat, nisi in ea carne q̃ ex illo fœmore originẽ duceret, adeoq; ex coniugio illo filij sui, deum cœli esse uenturum? Eadem pietate Isaac quoq; præditus, filio suo Iacob præcepit ne acciperet coniugem de genere Chanaan, sed magis de cognatione sua, adiecta benedictione fiduciæ erga deũ plenißima. Deus (inquit) oĩpotẽs, benedicat tibi & crescere te faciat atque multiplicet, ut sis in turbas populorũ & det tibi benedictiones Abrahæ et semini tuo post te. Ad hæc, liber Tobiæ (ut cætera sanctorũ ueteris legis religiosorũ matrimoniorũ exẽpla recitare omittamus) diserte secernit matrimonia sanctorũ à matrimonijs ꝓphanis. Sic. n. loquitur Tobias ille iunior: Filij quippe sanctorũ sumus & nõ possumus ita cõiungi sicut gẽtes quæ ignorant deum. Et rursus in uerbum & finem sacra-

Non leuis res uxorẽ ducere.

Gene. 24

Augu. de bono nup. c. 19

Summũ nuptiarũ bonũ, Christus.

Gene. 28

Liber Tobiæ mr̃imonia sanctorũ a Prophanis diserte secernit.

Cap. 8

Ibidem: *menti respiciens deum appellans:* Domine deus(inquit) *patrum nostrorum, tu scis quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum.* Et *capite proximo testatur* Angelus, *coniugem bo-*

Ibidē.c.7 Coniunx bona debita viro timēti deū

nam deberi uiro timenti deum. Raguel *quoq; saræ pater, non ignarus unde matrimonij uis dependeret plena erga deum fiducia, dexteram filiæ suæ apprehendēs dexteræ* Tobiæ *tradidit dicens:* Deus Abraham *&* deus

Raguel, Sara. Ibidem:

Isaac *&* deus Iacob *uobiscum sit, & ipse coniugat uos, impleatq; benedictionem suam in uobis.* Sed *quid hæc tā multis attinet commemorare? cum paßim* Biblia *deū casti matrimonij conciliatorem pronuntient.* Apud Solomonem Prouerbiorum *decimonono sic legimus:* Domus *& diuitiæ dantur à parentibus à domino autē proprie uxor prudens.* Et Ecclesiastici *uicesimosexto:* Pars *bona mulier bona timentium deum dabitur uiro pro factis bonis.* Psaltes *quoq; uiri timentis deū præmia recēsens,* Inter *cætera ait, uxor tua sicut uitis habūdans in lateribus domus tuæ.*

Prouer.19 Eccle.26 Psalm.127

IAm *si hæc fuit apud patres ueteris legis matrimonij ratio, ut non tantum requirerent uerbum mutui cōsensus, sed & fiduciæ erga deum significatiuum, quanto magis id obtinet in nouo testamento, in quo* Christus*(restaurator omniū q̃ sunt in cœlo & in terra) coniugiū non solum ad primam institutionē reuocauit, pristinæq; dignitati restituit, sed & amplioris gratiæ augmēto sacrauit, quum scilicet in cruce obdormiscens, aqua et sanguine ex aperto latere profusis sibi ecclesiam uxorem*

Coloss.2 Christus matrimoniū suę primæ dignitati restituit, atq; etiā ampliori grā ornauit.

conderet,

conderet, ac praeordinatas illas ab aeterno nuptias (quarum uoluit nostras esse sacramentũ) cõsummaret. Itaq; diuus Apostolus Paulus, quod Christiani ducunt uel nubunt, non simpliciter nubere, sed in domino nubere appellat, nimirum indicans Christanos, domino mediante iungi oportere, accedẽte fide quae in uerba Christi (quibus hoc sacramentum firmauit ac roborauit) respiciat. Quam fidem tanti etiam facit Apostolus, ut dicat propter uirum fidelem uxorem infidelem quam prius quã ad Christum converteretur duxisset modo ei cohabitare consenserit sanctificari. Hanc diuini uerbi, matrimonium sancientis uim, is recte intellexit, qui locum illum, Geñ. 2. (Immisit ergo dominus soporem in Adã) pertractans. Ecce (inquit) quia non undecunque, sed de costa uiri fecit uiro author coniugij deus adiutoriũ simile sibi. Nunquid absq; iniuria factoris sui uir costam suam abijcere poterit? Si caecus, si claudus, si uel paruo, uel grandi, uel torto naso, si fracto pede, uel manu, si gibbus si lippus, uel quamlibet eiusmodi maculam habens non accedet ad ministerium domini secundũ mãdatum legis, quanto magis qui costam integram corpori uiolenter exemit uel abiecit, meritõ ab altari, imo & à cõmunione totius ecclesiae debet arceri. Etenim mox ut pro adiutorio huiusmodi, quilibet uir quãlibet mulierem assumpserit, mediante fide et testimonio eius, qui hanc mulierem ad hunc uirum adduxit, nempe Euam ad Adam, costa eius est, os ex oßibus eius et caro de carne eius est. Igitur si illam ultra reliquerit pro qualitercunque causa excepta causa fornicationis iam apud

Iohan. 19
Ephe. 5
Bernardus in sermo. de domina nostra
1. Corin. 7
Ibidem
Ropertus abbas in Gene. li. 2. c. 24
Gene. 2
Leui. 21
Verbũ sacri & vis eius.
Gene. 2
Matth. 19
Marc. 10

deum uir non erit, nec pro integro corpore reputabitur, quia uidelicet una est costa mutilatū. Costa (inquā) non qualicunq;, sed bene ædificata diminutum est corpus. Itidem & mulier si uirum reliquerit, iam apud deum in numero non erit, quia non corpus integrū uel Gene.3 *tota caro, sed pars esse conuincitur ex lege conditionis, quia de uiro sumpta est. Hæc ille.*

Amb. in ca. 7. primæ ad Corinth. *Ambrosius quoq; ad latentem huius sacramenti uim respiciens in caput septimum prioris ad Corinthios sic habet: Non debetur reuerentia coniugij ei qui horret authorem coniugij. Non enim ratum est matrimonium quod sine dei deuotione est, ac propterea non est peccatum ei qui dimittitur propter deum, si alij se iunxerit. Contumelia enim Creatoris soluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur ne accusetur alij copulatus. Infidelis aūt discedens & in deum & in matrimonium peccare dinoscitur quia noluit sub dei deuotione habere coniugium. Itaq; non est ei fides seruanda cōiugij, q ideo recessit, ne audiret authorē Christianorum deū esse cōiugij. Nā si Esdra dimitti fecit uxores aut uiros infi-* 1. Esdræ.9 *deles, ut ꝑpitius fieret deus, nec iratus, si alias ex genere suo acciperet, (nō enim ita præceptū hijs est, ut dimissis istis alias minime ducerent) quātomagis si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si uoluerit nubere legis suæ uiro. Illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra legem dei est. sed cum post cognoscit, & dolet se deliquisse se emendat, ut ueniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cogitationem dei, confirmant matrimonium. Hactenus ille. Loquitur autem*

Non est proprie matrimoniū quod est extra legem dei.

de matrimonio in infidelitate contracto, altero coniugum iam facto Christiano.

HAnc itaque diuinam huius sacramenti rationē beatus Augustinus propius contemplatus nō solum Christianorum matrimonia à cæterarum gentium connubijs separat, sed etiam uerba Christi & Apostoli sic interpretatus est, ut matrimonij sacramentum, quod inter Christianos ad contrahendum idoneos, pie ac religiose contractum est, ex nulla causa postea accedente (quod ad fœderis coniugalis uinculum attinet) dissolui posse adseueret, Et ut Christus ex sola causa fornicationis dimitti uxorem permiserit, non tamen aliam ducēdi potestatem fecerit, sed secundum Pauli doctrinam oporteat uirum illum, aut reconciliari uxori, aut cœlibem, donec repudiata uixerit, permanere. Nam cū hoc Apostolus exerte doceat de uxore, cum ait: His qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed dominus, uxorem à uiro non discedere, quod si discesserit manere innuptam, aut uiro suo reconciliari, Constet autem Apostolum loqui de uxore discedente, non ex quacunq; sed ex iusta causa, hoc est, fornicationis, quod alioqui non permitteret illi Apostolus contra præceptum domini, uirum dimittere, & sic innuptam manere, ne sine causa à uiro recedens, faciat eum mœchari. Consequēs est, ut uicißim uir dimittens uxorem, ēt ex causa fornicationis eodem iure teneatur. Nam quod ad diuortium attinet, Paulus uirum & uxorem paribus conditionibus astringit: Subdit enim: Et uir nō dimittat uxorem. Q d' uero post hæc uerba nō repetat apostolus expßim:

Au. de bono coniug. Itē de adulterinis coniugijs ad Pollētium. Item, libro de verbis dñi.

Matth. 19

1. Corin. 7

Ibidem

de uiro, quod iamiam dixit de muliere, non adijciens uidelicet, uirum discedentem aut cœlibem manere aut reconciliari uxori oportere, id ex Augustini sentētia, non alia ratione factum est, quam quod similem formam, in uiro Apostolus intelligi uoluerit, nempe ut eodē modo, si uir uxorem dimiserit (quod ex causa fornicationis tantum permittitur) tum aut manendum ei sit sine uxore, aut ut reconciliari se patiatur uxori.

Quorundā rationes pro diuortio expenduntur.

Verbum reconciliari.

1 *ET ut quidam uehementer urgeant uerbum recōciliari, quod id non proprie cōpetat in offensum, sed magis in offendentem, quasi Paulus de muliere non quæ ex iusta, sed ex non iusta causa à uiro discesßit, intelligi debeat, necdum tamen uidemus, an hoc ipso quod probandum recipiunt satis comprobent, nam tali mulieri qualem illi fingunt non permitteret Paulus corporalem separationem. Præterea, quid absurdi? Si dicamus offensum offendenti, modo tamen offendentem culpæ pœnituerit, aut etiam si offensus offendentis opera carere non uoluerit, aut etiam nō potuerit, reconciliari oportere.*

Locus Matthæi.19. expenditur.

2 *Cæterum, qui uerba Christi apud Matthæum uidelicet: Quicunq; dimiserit uxorem suā excepta fornicationis causa facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterium committit, sic intelligunt, ut non solum liceat marito uxorem adulteram dimittere, sed post dimissam aliam etiam ducere, hi de suo, quod euangelium non habet, addunt, id quod ipsis non licet, quantumuis etiam in speciem æquis ac pulchris rationibus nitantur, siquidem non oportet ob priuatas querelas, aut etiam incommoditates peruerti euāgelium dei,*

Vide Augu. de adulte. cōiug. ad Pollētium lib. 1

Diuersa sunt vxorē posse dimittere, & post dimissam aliam ducere posse

quod apud Marcum & Lucam, dimittenti uxorē ius alteri se iungendi indiscriminatim adimit. Nam Marci decimo legimus: Quicunq; dimiserit uxorem suā & alteram duxerit, adulterium committit super eum, etsi uxor dimiserit uirū suum, & alij nupserit, mœchatur. Itidem apud Lucam cap. 16. Omnis qui dimittit uxorē suam & alterā ducit, mœchatur, & qui dimissam à uiro ducit, mœchatur. Cum ergo euangeliū dicat omnem mœchari, qui dimissa uxore aliā ducit, qui ergo nos sumus, ut dicamus: Virum dimittentē uxorē, & si ex causa fornicationis, & ducentē aliam non mœchari? id qđ Euangelium non dicit. Quinimo locus ille apud Matthæum, si ad eum sensum, quem illi fingūt, intelligi deberet, mœchus non esset qui dimissam ex causa fornicationis duxisset, quod tamen proculdubio falsum est, neque enim quisq̃ ita est absurdus, ut mœchū neget esse, q̃ duxerit eam, quā maritus ob cām fornicationis abiecit, cū & eum esse mœchum Christus dicat, qui duxerit eam, quæ præter causam fornicationis abiecta est.

Marc. 10
Lucæ. 16
Au. de adulte. coniug. li. 1 ca. 9
Marci. 10 Lucæ. 16

Scimus ueteres in hac re aliquantisper uariasse. Scimus Origenem, Tertullianum, atq; adeo Ambrosium, Augustino opponi, maxime, q̃ Ambrosius uir pari sanctimonia & doctrina præditus, aliud uiro innocenti permittat, quod adimit mulieri, nempe, ut uiro innocēti, qui ex causa fornicationis seu adulterij uxorē repudiasset, licitū sit alterā ducere, mulieri quæ ex simili causa uirum dimisisset, alij uiro nubere nō liceret, Alterutri uero coniugū qui diuortio causam præbuisset, siue uiro, siue mulieri, alteri matrimonio iungi ex

Origenes homi. 7. in Matthæum
Tertullianus contra Martia. lib. 4
Ambro. sñia In Epistolā 1. Corin. c. 7

eiusdem Ambr. sententia omnino interdictum sit. Hæc (inquam) atq; alia multa ad aperiendum fenestram diuortijs, à quibusdam adferuntur, cum quibus in præsentiarum dissertare non est instituti nostri, quod cuilibet pio ad tuendam utrinq; uinculi coniugalis perpetuam indissolubilitatē, ea merito suffecerint, quæ Augustinus libro de sermone domini in monte. Item, libro de bono coniugali contra Iouinianū, libris quoq; duobus quos de adulterinis coniugijs ad Pollentium, in hanc rem acutißimo quidem iudicio nostra sententia cōgeßit. Et omnino is uir summa doctrina, nec minore pietate præditus, quiddam quod ipse testatur in matrimonio uidit, qd' maioris firmitatis sit, q̄ ut ulla ratione qd' ad ipsum uinculum attinet, dissolui poßit, nempe uerbum & rem sacramēti. Videmus (inquit) uinculū seu fœdus illud coniugale (quæ est res sacramenti) tātum ualere, ut tametsi causa procreandi colligetur, nō tñ ea causa cessante soluatur, alioqui quis uxorē sterilem dimittere poßit, & ducere, seu saltem superinducere eam, de qua filios haberet, quod Christianis nō licet. Quem ergo non faciat intentum, quid sibi uelit tanta firmitas uinculi coniugalis? quod nequaquam tantum ualere putandum est, nisi alicuius rei maioris, ex hac infirma mortalitate hominum, quoddam sacramentum adhiberetur, quod licet deserentibus atq; adeo dissoluere cupientibus hominibus, nihilosecius tamen inconcussum illis remaneret ad pœnam. Qua de re interueniente diuortio, non aboletur illa confœderatio nuptialis, adeo ut etiam corporaliter separati coniuges maneant, cum illis uero adulteriū cō-

Diuortio fenestrā aperientibus pientißimus ac doctißimus opponitur Aug. de sermo. dñi in monte. De bo. coniugali. De adulterinis coniugijs

De bono cōiuga. c. 7

Quid designet tāta firmitas uinculi coniugalis

Diuortiū ex cā fornicationis non dissoluit uinculum coniugij.

mittãt, quibus fuerint etiã post repudium copulati, nec tamen nisi in ciuitate dei nostri in monte sancto eius, talis est causa cum uxore. Hactenus ille: Et alibi: Manet (inquit) inter uiuentes quoddam coniugale uinculũ, quod nec separatio, nec cum altero copulatio poßit auferre, sicut apostata anima de coniugio Christi recedẽs, etiam fide præstita sacramentum fidei nõ amittit, quod lauacro regenerationis accepit.

Insola ecclesia matrimonij indissolubilitas Aug.

Cuius interpretationi & sententiæ, cum Ecclesiæ Catholicæ calculus accesserit, idque non ex Augustini, sed ex Euangelica & Apostolica authoritate, per Augustinum recte ut Ecclesia iudicauit intellecta, frustra in disceptationẽ reuocatur quod decisum est semel. Nã sic in Concilio Mileuitano cui Augustinus ipse interfuit, & quod Ecclesia recepit constitutum legimus, Placuit ut secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinam, neq; dimissus ab uxore, neque dimissa à marito alteri coniungantur, sed ita maneant aut sibimet reconcilientur, q; si contempserint ad pœnitentiam redigantur. Tanto uero serio id ab eo Concilio cõstitutum est, ut etiam patres operæpretiũ ducerent petendam esse legem imperialẽ promulgari, qua idẽ fieri à Cæsare, phiberetur, ne quis quod Concilium ad regulã euangelicã expensum statuisset temere uiolaret. Et reuera iniuriã facit iudicio religiosißimæ synodi q semel iudicata, ac recte disposita reuoluere ac disputare cõtẽdit. Quod si clarius testimoniũ requiris, inspice decreta Innocentij pontificis Sinchroni Augustini, qui ad Eugubinũ capite sexto sic habet. De hijs etiã requisiuit dilectio tua, qui

Augu. sñiam ecclesiæ calculus ad probauit.

Concilium Milleuitanũ

Ibidem

Vide quõ egptũ sit inuocari brachiũ seculare

Martia. Imperato in cõcilio Calcedonẽ.

Innocentius ad Eugubinum.

interueniente repudio alij se matrimonio copularunt, quos in utraq; parte adulteros esse manifestũ est: Qui uero uel uxore uiuente (quis dissociatum uideatur esse coniugiũ) ad aliam copulam festinauerint, neq; possunt adulteri non uideri. Intantum ut et hæ personæ quibus tales coniuncti sunt etiam ipsæ adulteriũ commisisse uideantur secundum id quod legimus in euangelio. Qui dimiserit uxorẽ suam, & duxerit aliam, mœchatur. Similiter & qui dimissam duxerit, mœchatur, et ideo tales oẽs à cõione fidelium abstinendos. Hactenus ille.

Matth. 10 Lucæ. 16

Obiectio

QVod si dixeris, si hæc ita se habent: nempe, ut separato matrimonio, etiam ob causam fornicationis neutri coniugum altero uiuo, alij matrimonio iungi liceat? Certe dura est causa hominis cũ uxore & non expedit nubere. Nam aut recipienda & tenẽda est adultera, quod scriptura abominari uidetur, cum ait: Qui tenet adulteram stultus & insipiens est; aut perpetuo abstinendum est etiam continere nõ ualenti. quod prohibet Apostolus, dicens: Si se non continẽt, nubant, melius est enim nubere quam uri. Respõdemus nos libenter concedere, quod Christus ipse, & Paulus etiam adfirmant, non esse rem leuis momenti matrimonio iungi, & propterea bonum esse homini si omnino extra matrimonium uiuere & continere poßit. Sed quoniam non omnes capiunt uerbum hoc, qui continere non potest, ducat, at uideat ut in fide & timore domini talem ducat, ac taliter cum ducta uiuat, ne sit necesse adulterij crimen in ea timere uel expectare. Verũ ut res secus accidat, durum quidem esse fatemur uel

Deute. 24

1. Corin. 7

Dilutio Matth. 19 1. Corin. 7 Non est res leuis momẽti matrimonium contrahere. Matth. 19

adulteram recipere uel perpetuo continere, sed tamen hanc conditionem leuiorem facit ius optiōis, quod Apostolus concessit, nimirum ut uir uel cōtineat sese si possit, uel si continere nō possit, se mulieri per pœnitētiam correctæ reconciliari patiatur. Quid enim (ut Augustinus ait) tibi durum uidetur, ut post adulterium reconcilietur uxor? Certe si fides adsit durū non erit. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia esse sanatos? Et iterum, Nō erit turpis, nec difficilis etiā post patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugij, ubi per claues regni cœlorum non dubitatur fieri remissio peccatorum, non ut post uiri diuortium adultera reuocetur, sed ut post Christi consortiū adultera non uocetur. Quod autem scriptura stultum uocat eum, qui adulteram tenet, de ea intelligendum est, quæ cum deliqueret, ne cogitat quidem de resipiscendo, sed magis eligit in fornicatione sua permanere, quam si uir retinere non dubitauerit patronus turpitudinis & lenocinij reus uidebitur. At eam peccatricem quæ pœnitentiam egerit recipere non tantum non turpe, sed plane pium est, & Christiano homine dignum. Atque hic debet Parochorum cura sollicita esse: nempe, ut correctos coniuges reconcilient, non ut separatis ius faciant alijs se copulandi quod ecclesia ex Euangelica & Apostolica traditione uetuit. Tantum de uerbo huius sacramenti & efficacia dictum suffecerit.

1. Corin. 7

Aug. de adul ter. coniuga. ad Pollentiā

Idem.

Respōdetur ad locum. Deute. 24.

Chrysosto. Gregorius.

Elementum huius sacramenti est illa exterior uiri ac mulieris cōiunctio, seu ille exterior gestus et actus, quo cōiuges in noīe domini copulātur, ac inter

Elementum sacramenti.

copulandum profitentur, se posthac duos in una carne fituros, sibiq; mutuo coniugalem fidem perpetuo seruaturos, cui cum sexuum comixtionem accesserit, tum demũ perfectum huius sacramenti elementum efficitur, quo expreßim eius finis, uirtus, & efficacia designatur. Quod ut clare intelligas: Constat in sacramēto coniugij duo signari. Primum signatum est arctißima illa coniunctio Christi & Ecclesiæ. Secundum, quod priori signato cohæret, est indissolubile illud & inuiolabile fidei, seu fœderis coniugalis uinculum, quod deus per gratiam suam quam sacramento adhibet in coniugibus nectit, & per mutuum amorem & affectum, quem animis ipsorũ immittit, continet, ac conseruat. Quæ duo, externa illa coniugij, carnali copula consummati facies, expreßim repræsentat. In primis enim unionem illam Christi & ecclesiæ designat, qua Christus ecclesiæ non tantum spiritu & charitate, sed etiam natura per carnis susceptionem, ueluti caput membris suis cohæret. Secundo, hoc elementum designat indissolubile illud coniugale fœdus; simul & gratiam quam deus fœderis huius author & conciliator sacramento adhibet, qua accepta per fidem coniuges perpetua dilectione animorum & corporum cohærere, hoc est, & animos suos, & corpora à prohibita cõcupiscentia, & illicita fornicatione continere, ac sancta & immaculata conseruare poßint. Quod Paulus apertißime in Ephesio capite quinto ostendit, ubi fideles coniuges grauißime commonet, ut & in finem & rem sacramenti respicientes, gratiam mutuæ dilectionis (donum illud dei) in seipsis resuscitent ac colant. Locus

Copula signi perfectio.

Duæ res sacramenti matrimonii.

1

2

Signi congruitas.

Ephe.5

Visibilis forma inuisibilis gratiæ.

Locus Ephesio.5 explicatur.

sic habet. Mulieres uiris suis subditæ sint, sicut domino, quoniam uir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres, uiris suis in omnibus. Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, ut illã sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ, in uerbo uitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentẽ maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. Ita, & uiri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, & de carne eius, & oßibus eius, propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego aũt dico, ĩ Christo et ecclesia. Hactenus Paulus.

Hic uides ut beatus Apostolus matrimonium docet undique sacramentũ esse. Docet enim à deo consecratum esse matrimonium, ut esset Christi cum ecclesia, & spiritu, & carne coniuncti sacramentum, atque ideo uirum comparat Christo, uxorem ecclesiæ, uirũ caput esse dicit eius corporis, quod unum facit cũ fœmina, Christum caput facit eius corporis quod unũ dicit cum ecclesia. Membra capiti (ueluti à quo uitales spiritus mutuantur) & mulieres uiris suis subiectas esse oportere, deinde neminem carnẽ suam, unquã odio habuisse, sed magis nutrire ac fouere, pnũtiat, atq;

Apostolus docet mrĩmoniũ esse sacramentũ: Primo quia signũ vnionis Christi & ecclesiæ.

id iustum esse diffinit, ob id potißimum quod ad eundem modum Christus, ecclesiam suam intus uiuificet, sanctificet, ac mundet lauacro aquæ in uerbo uitæ, ac insup fo-

Secũdo, q̃a signũ mutuæ dilectionis ẽ.

ueat an utriat. Rursus præcipuam causam facit, cur uir uxorem suam diligat, non aliã, ne matrimoniũ dißimile signum sit unionis Christi & ecclesiæ quã representat, neue gratiã (quam deus matrimoniũ eo quẽ diximus si-

Potissima cã dilectionis ĩter uirum & uxorẽ, quæ.

ne concilians ac nectens diuinitus subministrat) contemptim negligat, & hanc potiorem causam facit q̃ cõmunem masculi & fœmellæ naturam. quæ & ipsa potuisset incitare ad diligendum. Vicißim ipsam mulierem ut uirum timeat ac reuereatur, eodem exemplo prouocat, nempe quod illa referat ecclesiam obedientem Christo.

Paulus indicat mr̃imonium institutum eẽ, vt, sit signũ uniõis Christi & ecclesiæ.

Ephe. 5

Quæ cum iterum atq; iterũ multis uerbis inculcasset, ne quis hanc uiri cum Christo, & uxoris cum ecclesia collationem putaret similitudinem esse quampiam, duntaxat exhortandi causa desumptam, ostendit matrimonium illius unionis (quæ in Christo & ecclesia consummatur) significandæ gratia institutum, & à prothoplaste prophetarum omnium primo indicatum esse. Nam cũ dixisset, qui suam uxorem diligit seipsum diligit, subiungit Paulus: Nemo enim carnem suam odio habuit, sed nutrit ac fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus (inquit) corporis eius, & de carne eius, & de oßibus eius. Quæ uerba utique dixit Apostolus, ut nos in memoriam duceret eorum uerborum quæ uerbis istis similia dixit Adam, cum in conspectum eius, pri-

Gene. 3

mum adducta est Eua, hoc nunc os ex oßibus meis, & caro de carne mea. Et ut euidẽtius ostenderet, ad Chri-

sti copulam cum ecclesia, pertinere sacramentum coniunctionis Adæ & Euæ, *Adam uerba subintulit, propterea relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una, hoc sacramentū (inquit Apostolus) magnū est in Christo & ecclesia.* Quo *quid euidentius dicere potuit pro matrimonij sacramēto? maxime cum ibidem mutuæ dilectionis gratiā inter coniuges magis ad coniunctionem illam dei quā ad cōmunē maris & fœmina naturā referat.* Quæ *diuus* Augustinus *considerās:* Quod *in Christo (inquit) & ecclesia est magnum, hoc in singulis quibusq; uiris & uxoribus est minimū, sed tamen cōiunctionis inseparabile sacramētum.*

In sacro matrimonii magis inspicitur signi sāctitas quā naturæ similitudo.

Obiectio.

SEd *dices, si externū illud coniugium tum demū haberi debet perfectum signū coniunctionis Christi et ecclesiæ cum sexuum cōmixtio accesserit,* Nunquid *ergo coniugia illa perfecta non sunt quæ sexuum commixtionem non experiuntur? quod de coniugio* Mariæ & *Ioseph sentire nefas esse uidetur:* Respōdemus, Aliud eē *cum quæritur, an coniugium perfectum esse, deinde an coniugium sanctitatem sacramenti habere possit absque sexuum commixtione, deniq; an externum coniugiū perfectum & absolutum signum sit illius unionis Christi et ecclesiæ sine sexuum commixtione?* Nam *quod ad duo priora attinet, certum est coniugium esse legitimū quod mutuo consensu (qui de præsenti est) contrahitur, etsi nulla commixtio, multominus proles sequatur aut speretur, quemadmodum in hominibus decrepitis, matrimonia contrahentibus, uidemus.* Deinde *constat eidem coniugio, si in domino contrahatur, etiam sacramenti san-*

Dilutio.

Matrimoniū pōt esse legitimū etiā nō speretur proles.

Itē matrimoniū potest eē sanctum sine prole & copula carnali.

ſtitatem non deeſſe, etſi copula non ſequatur, modo tamẽ carnalis copula diuinæ diſpenſationi relinquatur, nec naturalis cõmixtionis impotentia (cuius ſibi alter cõiugum conſcius eſt) alteri dum matrimoniũ contrahitur, nõ cæletur. Non. n. ideo coniuges eſſe deſinũt, quia pariter tẽperant à cõmixtione carnali, imo tanto ſanctius cõiuges manent, quanta ſanctiora placita concorditer ſeruare in animũ induxerunt. Quamobrẽ matrimoniũ inter Mariam & Ioſeph & firmitate uinculi coniugalis & ſanctitate cõiugij perfectum fuit, imo tãto ſanctius, quanto à carnali opere alienius. Siquidẽ Auguſtino teſte: Maria uirgo nupſit, diuinæ diſpenſationi ſeu inſpirationi ſeu ſubmittens ac ſubijciens, gerens quidem caſtitatis propoſitum mente quod tamen nõ expreſſit ore, at cum poſtea ſpiritu dei obumbrata filium dei cõcepiſſet uirginitatem intactam cum coniuge perpetuam ſeruare ſtatuit ac decreuit, quo uoto adeo nihil detractum eſt eius coniugij ſanctitati ut nullum unquam ſanctius fuerit aut futurũ ſit. Apud Apoſtolum quoque primo Corinthio. ſeptimo continentia in coniugio modis omnibus collaudatur, quum eos qui habent uxores, uelit eſſe tanquam non habentes, ut plane conſequens ſit continentiam in coniugio ſanctitati ſacramenti nihil adimere. Sed ſi quæratur ſit ne externum coniugium perfectum ſignum coniunctionis Chriſti & eccleſiæ ſi carnalis copula non accedat? Ibi certe patribus uiſum eſt, ut ſignum undique perfectum ſit commixtionem ſexuum accedere oportere. Hæc enim coniugiũ nõ quod ad ueritatẽ, ſeu ſanctitatẽ eius, ſed tantũ

Marginal notes: Auguſt. ad Edıtiam. — Augu. lib. de viтiis & concupiſcentiis. — Lucæ. 1 — 1. Corin. 7 — Continentia in coniugio laudabilis.

quod ad significationem attinet, cōfirmat, perficit ac cōsummat. Vnde Recentiores, coniugium, aliud legitimū, quod legitimo consensu intercedente coit, Aliud ratum quod more Christiano contrahitur, Aliud consummatum quod copula carnali firmatum est, appellant. In quam etiam sententiam intelligendus est Ambrosins libro de Patriarchis, & Augustinus in Soliloquijs. Leo quoq; pontifex cuius uerba Gratianus in hunc modum recenset. Cum societas nuptiarum ita à principio sit instituta, ut præter commixtionem sexuum non habeat in se Christi & ecclesiæ sacramentum, non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimoniū, in qua docetur non fuisse nuptiale mysterium, Non pertinere inquam ad coniugiū sic scilicet ut undiq; repræsentet coniunctionem cuius mysterium est matrimonium. Veruntamen de signi perfectione non est admodum curādum, nec ob id etiam coniugibus dolendum, quod soboles nō donatur, cum in nuptijs plus ualeat sanctitas sacramenti quam signi perfectio seu fœcunditas uentris. Sanctitas enim sacramēti magis ex repræsentatiōe spiritalis unionis Christi & ecclesiæ, deinde ex repræsentatione spiritalis coniunctionis & dilectionis animorum qua coniuges copulantur, quā unionis corporalis pendet, Quod diuus Ambrosius in cap. v. ad Ephesios sentit, qui tamen caute legendus est, ne cæteris patribus, neue etiam ipsi Paulo qui Christum & spiritaliter & corporaliter ecclesiæ iunctū eē asseuerāt, repugnare uideatur, ac tātisper de huius sacramēti elemēto dixisse suffecerit. Vides uero (ut speramus) nūc, quāti momēti sit, docere

Mrimoniū aliud legitimum. Ratum. Consummatum.

Amb. lib. de Patriar.

Augusti. in Soliloquiis

Leo. 27. q 2 c. cū societas

Non est hinc dolēdū coniugibus, q̄ sobole non donantur.

Augu. de bo. coniug. ca. 28

Amb. in epi. Ephe. ca. 5

matrimonium in ecclesia sacramentum esse, ac suo uerbo & elemento ut cætera constare, quo bis damnantur fanatici. Anabaptistæ, ac cæteri dementati hæretici, qui Christianis coniugibus & Polygamiam, & Diuortia etiam quod ad fœdus coniugale attinet, idq; non tantum ex causa fornicationis, contra Christi & ecclesiæ institutum, permittere non uerentur, non uidētes ambo hæc, ex diametro ut dici solet cum huius sacramenti ratione (ut interim Christi interdictum sileamus) pugnare. Nā uis uerbi utrunq; tollit, Elementi uero ratio Polygamiā omnino non admittit. Restat, ut de sacramenti usu paucis dicamus.

Polygamiæ & Diuortio ratio sacri oīno repugnat.

De ritibus huius sacramenti.

De ritibus huic sacramento in ecclesia dei ab ipsis Apostolorum temporibus semper adhibitis, extat pulcherrimus canon Euaristi, qui post Petrū Tertius, uel ut alij uolunt. Quintus ecclesiæ Romanæ post annos circiter centenos à Christo passo præfuit, ad uniuersos Aphricæ regionis Episcopos in hæc uerba. Similiter custoditum & traditum habemus ut uxor legitime uiro iungatur. Aliter enim legitimum (ut à patribus accepimus, & à sanctis apostolis eorumq; successoribus traditum inuenimus) non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem uidentur habere, & à quibus custoditur, uxor petatur, & à parentibus propinquioribus spōsetur, & legibus detur, & suo tempore sacerdotaliter (ut mos est) cum præcibus & oblationibus à sacerdote benedicatur, & à paranymphis (ut cōsuetudo docet) custodita & cōsociata à proximis, tempore congruo petita, legibus detur, et solēniter accipiatur, &

Canon Euaristi quinti post Petrū.

tur, & biduo uel triduo orationibus uacent, & castitatem custodiant, ut bonæ soboles generentur & domino in actibus suis placeant. Taliter enim & dño placebũt, & filios non spurios, sed legitimos, atq; hæreditabiles generabunt. Qua propter filij chariſſimi, & merito illustres, fide catholica suffragante, ita peracta, legitima scitote esse coniugia. Aliter uero præsumpta, non coniugia, sed aut adulteria, aut contubernia, aut stupra, uel fornicationes potius q̃ legitima coniugia esse nõ dubitate, nisi uoluntas propria suffragata fuerit, & uota succurrerint legitima. Nam fructus diuinus est præcepta diuina custodire, ea quoq; deserere præsumptionẽ fieri nulli dubiũ est. Cur ergo indignum est unitatẽ ecclesiæ custodiri? idemq; oẽs pariter & sentiamus & pronuntiemus. Si enim aliter præsumpta fuerint, perdũt profecto ipsi transgressores seipsos, qui semetipsos decipiunt. Hæc cuncta recitanda per oẽs ecclesias Aphricanas scripta dirigite, & istis cõnectite (quas adiũximus literas) Præfectorum, ut de his quæ inique laudantur (si quid tale probari poterit) iudicium fiat, & inhibita coerceantur, & præterita mala, & illicita cõiugia si doceantur admissa, digna seueritate corripiãtur. De cætero uero caueãtur talia per omnes ecclesias, ne ecclesiæ sanctitas per nostrã fatigatã negligentiã, perdat priuilegia q̃ est per uiros uenerabiles consecuta. Hactenus Euaristus.

Vide quid vir ille sanctus de nostri temporis clandestinis matrimonijs sentiat.

HVnc Canonem, plane sanctiſſimum, cuperemus in ecclesia Concilio generali renouari, ob clandestina illa matrimonia tollenda, quæ nunc paſſim nõ palam sed furtim inter pueros & puellas, citra parentum

Pium uotũ

consensum, per lenones & lenas copulantur, uel inter stultos & temulentos sola causa libidinis, nō dei respectu, seu diaboli instinctu coniunguntur. Idq; sæpenumero præter destinatum consensum. Quis enim consensum recte uocarit (præsertim in re tanta quæ rescindi nunquam possit) cuius non consilium, sed uel pueritia, uel temulētia, uel insidiæ, uel libido causa sint. Quis uero nescit, quot stupris, quot periurijs, et id genus alijs criminibus, ac inumeris malis clādestina ista matrimonia ansam præbeant, ut non immerito sanctus ille pontifex Euaristus *ea nō cōiugia, sed aut adulteria, aut cōtubernia, aut stupra, uel fornicationes, non sit ueritus appellare, nisi tñ postea uoluntas propria suffragata fuerit, & uota succurrerint legitima. Certe ut sint matrimonia, sacramēti tñ uel nomen, uel sanctitatē sibi uendicare nō possūt, nisi pio accedente consensu in ecclesia dei firmētur. Nā quis id matrimonium sacramentum recte dixerit, cuius non sit author, uel cōiunctor deus? Scimus ecclesiā hæc matrimonia (modo testibus probari possent) multo ex tēpore sustinuisse, nec facile rescidisse, ne uitiatis puellis sua simplicitas fraudi, ne ue adolescentibus impune foret, quod puellis stuprum intulissent, in hoc ueteris legis æquam censuram intuita ac imitans. Nam* Deuterono*mij uigesimosecundo scriptum legimus: Si quis puellam nulli desponsatam uirginē uitiarit dabit eius puellæ patri, centum qninquaginta siclos argenti, & habebit eā uxorem, quia humiliauit eam. Nō poterit dimittere eā cunctis diebus uitæ suæ. Verum cum experientia doceat hanc ecclesiæ indulgentiam qua stulte puellæ nimiū*

Clandestina matrimonia plurimorum malorū cā.

Clandestinū mrimonium irreligiose contractū, non est proprie sacrm.

Cur eccl'ia hactenus pmiserit atq; adeo non facile rescideřit clandestina coniugia.

Deute. 22

Lex in stuprantem puellam.

Clandestina matrimonia

confiſæ, libidinoſos adoleſcentes (poſtea fortiter negatu ros quicquid præter illatam libidinem inter ipſos actũ ſit) paßim admittunt innumeris malis abutentium uitio anſam præbere, quis non uidet longe ſatius eſſe ut clan deſtina illa matrimonia quæ omnino ſacramenti ratio- nem non habent ab eccleſia tollantur, ſeu decernatur ſal tem ipſa matrimonij firmitatem apud eccleſiã nõ prius habitura, niſi noui cõſenſus robur acceſſerit, tum enim puellæ & cautius agere diſcerent, & tot ſtupris, adul- terijs, periurijs, alijſq; plurimis incommodis, iiſque longe maximis, q̃ ex inuitis & male contractis nuptijs oriun tur, uia præcluderetur. ſuusq; honos matrimonio, rei tam ſanctæ ſeruaretur. Deniq; ijs qui de diuortio non tantum ex cauſa fornicationis, atq; etiam quod ad uin- culum attinet concedendo, hoc tempore largius q̃ con- uenit diſputant, anſa de eccleſiæ rigore quærẽdi ac cau ſandi adimeretur, q. uidelicet ubi locus tantum eſſet ma trimonijs legitime contractis bona ſpes fores, ut ea quæ bono eſſent inchoata principio, bono quoq; terminaren tur exitu. Iam & ſi interdum res aliter caderet, nõ fue rit tamen propter unum aut alterum infauſtum connu- bium Apoſtolica illa doctrina (quæ poſt diremptum ma trimonium coniuges ſeparatos innuptos manere, aut ſi- bi inuicem reconciliari requirit) temere laxanda. Sed ad eccleſiæ ritum huic ſacramento adhiberi ſolitum re uertamur, de quo & Tertullianus libro ſecundo ad uxorem ſic habet. Vnde ſufficiã ad enarrandã fœlicitatẽ eius cõiugij, qđ eccleſia conciliat, confirmat oblatio, & obſignatũ angeli renuntiant, Pater ratum habet. Nec

abrogari cõ uenerit per eccleſiam.

Inuitæ nu- ptiæ raro læ tos ſortiũtur exitus

C. cum locũ de ſponſa. & matrimo.

Leo. c. prin- cipatus. 1. q. 1

Propter vnũ uel alterum infauſtũ ma- trimonii exi tum non eſt laxanda re- gula ap'l'ica 1. Corin. 7

Tertul. lib. 2 ad uxorem.

Mysterium rituum. *leue est horum rituum mysterium.* Nam *coniunctio quã*
Coniunctio sacerdotalis. *sacerdos facit, significat matrimonium nectente deo (cu*
2. Corin. 5 *ius legatione sacerdos fungitur) copulari, quamobrem*
Matth. 19 *etiam sacerdos Christi uerbis inter copulãdum utitur,*
Benedictio sacerdotalis. *nempe ijs: Quos deus coniunxit, homo non separet. Be-*
Oblatio *nedictio uero significat uitam coniugatam, à deo bene-*
dictam esse. Deniq; oblatio signat huiusmodi uitam ho-
stiam boni odoris esse coram domino. Testatur quoque
Tertullianus in primitiua ecclesia nuptias cum laudis
sacrificio & sacramenti uenerabiles communicatione
celebrari solitas, quod ea uita, sanctorum communione
Tobiæ. 6 *non sit indigna, quos Raphael quoq; angelus ad Tobiã*
Conc. Aphri cañ. 4. c. 13 *contestatur, quem morem per diocœsim nostram ubiq;*
renouari nobis curæ erit. Testatur quoq; Carthaginẽse
Concilium in ecclesia olim constitutum fuisse ut spon-
sus & sponsa cum benedicendi sunt à sacerdote, à parẽ
tibus suis, uel à paranymphis offerantur, utq; quum be-
nedictionem acceperint pro reuerẽtia ipsius benedictio
nis sese eadem nocte contineant ac in uirginitate perma
Tobiæ. 8 *neant. Quod ne ridiculnm putes, exemplum Tobiæ tibi*
intuendum, ac omnino rememorãdum est. Quod si quis
hos quos retulimus ritus, à ueteribus pro huius sacra-
menti elemento reputatos fuisse dixerit, huic non ualde
Amb. in Lucam li. 2. c. 2 *repugnauerimus. Certe diuus Ambrosius in euangeliũ*
Lucæ, libro secundo, capite secundo: Coniugij testifica-
Nuptiarũ celebritas est, quasi elemẽtum sacramẽti coniugij *tionem, nuptiarum celebritatem dicit declarare. Alios*
Alij ritus *quoque ritus adhibet ecclesia. Nam nullum peregrinũ*
aut ignotum & alterius parochiæ hominem ad sacra-
Literæ di- *mentum coniugij admittit sine literis, quas dimissorias*

uocamus. Præterea *trina declamatio sponsi & sponsæ publice præmittitur,ut ecclesia si quod impedimentum coniugij nouerit,sacerdoti indicet.* Quos *ritus exacte seruari uelimus,quod sic multis fraudibus & iniurijs occurratur,multisq; puellis consulatur,quas alioqui sæpe uidemus profugis, imo adulteris maritis nuptas, ac desertas infelices hymenæos detestari.* Ad *hæc, nedum apud* Christianos,*sed &* Hebræos *nuptias celebratas legimus conuocatis amicis non sine conuiuio ac cõmuni lætitia,qui ritus ad matrimonij sacramentum(qđ* Christi *& ecclesiæ nuptias repræsentat)non parũ facit.* Ad *has enim uocate sunt omnes gentes,ad has uenitur cum inenarrrabili lætitia.* Quamobrem *ut signum rei signatæ respondeat sanctam quoq; non ineptam nuptiarũ lætitiam esse conuenit.* Nam & Ambrosius *author est.* Iuuentutem *olim in nuptijs salsioribus sermonibus uti solitam,&* Patrum *coniugia declarant quanta cum reuerentia ac honestate nuptiæ olim celebrarentur,hodie saltandi leuitas, ebrietas, & pleræq; ineptißimæ gesticulationes in locũ sanctæ cõgratulationis successerunt.* Quem *abusum* Parochi *pijs admonitionibus,quoad fieri potest,extirpare nitentur.* Copiosam *monendi materiam ueteres, & præsertim* Chrysostomus *suppeditabunt.* Et *in primis exempla patrũ,præsertim uero* Christi,*qui nõ dubium propterea nuptijs in* Chana Galilææ *interesse,easdemque suo illo miraculo omnium primo commendare ac ueluti consecrare uoluit, aqua in uinum conuersa ut se matrimonij præsidem & stabilitorem demonstraret, seque pijs fidelium nuptijs spiritua-*

missoriæ.
Trina declamatio

Nuptias conuocatis amicis celebrari solitas
Gene.29
Tobiæ.7
Matth.22
Lucæ.14
Apoc.19

Ambrosius
Gene.24
Tobię.6
Saltãdi leuitas per Parochos uerbo dei extirpanda.

Chrysost. in Gẽñ. Iohã.2

liter interesse testaretur, atqui præsente Iesu religiosissime, quæq; agi, & ab omni specie mala non tantum re turpi abstinere par est.

Virtus huius sacramẽti.
Augu. super Gene. lib. 4
Mrimoniũ complectit tria bona.

VIrtus, efficacia seu affectus huius sacramenti satis superq; ex prædictis colligitur. Beatus Augustinus *matrimonium tria bona cõplecti docet: Sacramentum, fidem, & prolem. In sacramẽto hoc dicit attẽdi ut coniugium nõ separetur, ne ue dimissus ac dimissa etiam prolis causa alij coniungatur.* Ergo *sacramẽti uis proprie in fœderis coniugalis indissolubilitate sita est, quæ & principalis finis matrimonij recte dicitur, hanc in sacramento deus operatur, nectit, roborat, ac confirmat, eamq; gratiam suppeditat, qua coniuges nõ abusi hoc fœdus inuiolabile inuicem seruẽt, seseq; mutuo amore complectatur, ac sic diligant sicut* Christus *dilexit ecclesiã, qua item gratia suffulti, quicquid est iuris diuini & humani sibi libenter & ex animo communicent, omnes deniq; casus cum tristes tum iucũdos usq; in extremam mortem æqua lance inter se patiantur.* Gignit *quoq; hoc bonum sacramẽti fidutiam bonæ cõscientiæ, qua coniuges certi efficiuntur, uitam illam coniugalem honeste auspicatã, sancte quoq; & religiose obseruatã, dei gratia non uacare, deo curæ atq; adeo meritoriam esse.* In *quam sñiam* Apostolus *ad* Timotheum *ait:* Mulier *salua fiet per liberorum generationẽ si permãserit in fide.* Item Hebræorum *ultimo:* Honorabile *cõnubiũ in omnibus, & thorus immaculatus.* Et *diuus* Ambrosius *libro secundo de* Patriarcha Abrahamo *capite nono ait, accedere aliud insigne castimoniæ, si credas à do*

Principalis finis seu vis Christiani mrimonij

Fidutia bonę consciæ in coniugio

1. Timo: 2. Hebræo. ult.

Amb. li. 2. de patriarcha Abrahã. c. 9

mino deo tuo hoc quod sortitus es coniugium tibi datũ. Hoc ergo sacramenti bonum qui recte secum reputauerit, & conscientiam suam erga seipsum q̃ maxime ædificabit, & casti amoris ignem erga coniugem concitabit.

Secundum bonum matrimonij Augustinus fidem appellat. Non fidem, hoc est, fiduciam erga deum sed fidem coniugalem, in qua hoc attenditur, ne cũ altera uel altero concumbatur, cuius boni faciendi uim, nisi deus coniugibus in hoc sacramento impartiret, quotusquisq; coniunx, inter tot carnis, mundi, et satanæ insidias positus, eam fidem saltem corde synceram ac incontaminatã retineret, nam Christus Mœchiam cordis mœchiæ quæ carne committitur, æquat. Tertium bonum est Proles, cuius potißimum gratia, matrimonium contrahi debet, hoc scilicet animo ut liberi amanter suscipiantur, ac religiose educentur, quod cum sit matrimonium nõ solum omni culpa uacat, sed & suum meritum habet. Cæterũ quod tantum uitandæ fornicationis gratia contrahitur magis secundum indulgentiam conceditur.

2 Bonum matrimonii Fides coniugalis.

Mœchia cordis. Matth. 5

3 Bonũ matrimonii ples. Tobiæ. 8 1. Timoth. 2 1. Corin. 7

HAec tria bona in cõiugio faciunt ut coitus qui in carne peccati fieri nõ potest sine pudẽda cõcupiscentia carnis omni culpa uacare poßit, quam insignem esse huius sacramenti gratiã quis nõ uidet? Quod ut magis perspicuum fiat, Coitus in coniugio trifariam adhibetur. Primum causa prolis, qui culpam non habet, & solus ipse propriæ nuptialis est. Decus enim coniugale est castitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides, & hoc est opus illud nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apostolus, dicens: Non peccat uir=

Carnalis cõmixtio trifariã in coniugio adhibet.

1 Decus coniugale Au. de bono coniugali. 1. Corin. 4. 7

2 go si nubat. Secundo, concubitus fit cum uir cognoscit uxorem ultra necessitatem procreandi liberos, non pro paginis uoluntate, sed libidinis uoluptate, quo concupiscētiæ seruitur, non hoc agitur ut fœtus quem postulant nuptiæ, impleatur. Hunc coitum qui ultra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequens, exactum cōiunx inculpabiliter reddit, quod ad eum ex præcepto pertineat prospicere, ne fornicetur coniunx, sed non omnino inculpabiliter exigit. Quamobrem Augustinus in psal. 146. dicat (inquit) uir cōtinere iam uolo, uxor autem, nolo, non potest scilicet continere, quod enim tu uis illa non uult, nunquid per continētiam tuā illa debet fieri fornicaria. Si alteri nupserit te uiuo erit adultera, non uult deus tale lucrum tali damno cōpensari, redde debitū, & si nō exigis, pro sanctitate tibi perfecta cōputabit, si nō quod tibi debetur, exigis, sed reddis, quod debes uxori. Iam & si exiges ultra necessitatē, culpa omnino non uacet quod agis. Hanc tn̄ culpam bonum cōiugij uenialem facit. Non enim quia incontinentia malum est, ideo coniugiū (ubi est cōcubitus præter intentionē generationis) nō est bonum, & quia bonum est cōiugium in genere suo, etiam eum concubitum quem fieri non cogunt, ignosci impetrant nuptiæ, si tn̄ non tam nimius sit, ut impediat tempora quæ orationi debentur, nec immutetur in eum usum qui est cōtra naturam. Quamobrē si ambo coniuges tali cōcupiscentiæ subiugātur, rem faciunt quæ proprie nuptiarū non est, cuius non sunt nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices, quod & si uoluptas non careat culpa, propter nuptias

Coitus hn̄s culpā uenia lē in exigēte 1. Corin. 7

August in Psal. 146

Alter coniugum sine alterius uolun tate contine re nō potest Redditio debiti.

Concubitus præter necessitatē non im purat matrimonij sacr̄m 1. Corin. 7

tamen accipiat ueniam. In quam sententiam dixit Apostolus: Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium, quid est enim quod secundum ueniã concedit Apostolus? nisi quod coniuges debitum carnis exposcunt, non propaginis uoluntate, sed libidinis uoluptate. Idem Augustinus alibi dixit: Hoc quod coniugati uicti concupiscentia utuntur inuicem ultra necessitatẽ liberos procreandi ponam in his pro quibus quotidie dicimus: Dimitte nobis debita nostra. Atq; hoc ipsum est qđ supra ex Apostolo retulimus. Quod propter fornicationem unusquisq; propriam suam uxorẽ habere debeat ad remedium lubricitatis carnis, nam coniugium quod sanis est ad officium, id ægrotis est ad remedium. Tertius coitus effrenis, quo ardentiores coniuges amatores, suis uxoribus abutuntur, quemadmodum Fabiola abutebatur maritus, quod Hieronymus referat eam ea coactam pati à marito, q̃ nulla ancilla pateretur à domino, quem coitum adeo non excusant nuptiæ, ut etiã aggrauent, qđ quãto sanctior res connubium est tanto religiosius coli debeat. Non contemnendum est, quod in Xisti Pythagorici sententijs legitur: Omnis ardentior amator propriæ uxoris adulter est, & quod Hieronymus ait: Sapiẽs iudicio amat coniugem, non affectu, non regnat in eo impetus uoluptatis, nec præceps fertur ad coitum, nihil est fœdius q̃ amare uxorem tanquam adulteram. Qui dicunt se causa humani generis uxoribus iungi, imitentur saltem pecudes, & postquam uenter uxoris intumuerit, nõ perdãt filios, nec amatores se uxoribus exhibeãt, sed maritos. Idẽ alibi: Liberorũ (inquit) in cõiugio con-

1. Corin. 7

De bono. cõiugali.

1. Corin. 7 Augu. super Gene. & lib. de nup. et cõcupisc.

3

Hier. in epitaphio Fabiolæ.

Effrenis coitus in coniugio dãnabil.

Xistus pythagoricus.

Hiero. cõtra Iouinianũ. c. capiẽs. 22. q. 4.

cessa est propagatio & opus: Voluptates autem quæ de meretricũ amplexibus capiuntur dãnandæ. Et Raphael

Tobiæ.6

ad Tobiã dixit: Audi me, & ostendã tibi, qui sunt, qbus præualere põt dæmoniũ. Hi nanq; qui cõiugiũ ita suscipiunt, ut deũ à se & à sua mente excludãt, & suæ libidini ita uacent, sicut equus & mulus quibus nõ est intellectus, habet potestatẽ dæmoniũ super eos. Modis ergo omnibus curandũ est, ne per matrimonij abusum, matrimonij bona perdamus, quæ & si nõ pariter omnia ad matrimonij substantiam seu etiã sanctitatem requirantur (quod & sine spe prolis inter uetulos recte cõtrahatur matrimoniũ) sacramenti tamen ratio et fides quæ potissimum in matrimonio spectantur, omnino sunt obseruãda. Beatus Augustinus omne nuptiarũ bonũ impletũ etiã esse in parentibus Christi dicit, nẽpe fidẽ, prolẽ, & sacramentum. Prolem agnoscimus ipsum dominũ, fidem quia nullum adulterium, Sacramentũ quia nullũ diuortium. Solus ibi nuptialis cõcubitus nõ fuit, quia in carne peccati (ut supra diximus) sine pudẽda cõcupiscentia carnis (quæ ex peccato accidit) fieri non poterat, sine qua concipi uoluit qui sine peccato futurus erat. Nec ob id minus dominus, eius matrimonij bonum dicetur. Nam ut idem Augustinus ait: Si primi parentes non peccassent, forsan habituri erant filios ex munere omni potentißimi creatoris, quod potuerit etiam ipsos liberos sine parentibus condere, qui potuit carnẽ Christi in utero uirginis formare, quum tamen hi liberi ad eum modum, nimirum ex munere creatoris capiendi ac habendi bonũ nuptiarum censendi fuissent.

Abusus mrĩmonii sũmopere cauendus.

Inter uetulos recte cõtrahitur mrĩmonium ob germanã & amicabilem societatem.

Aug. de bo. coniugi.

Omne nuptiarũ bonũ impletũ i parẽtibus Chri.

Aug. de bo. coniu. c. 2

IAm quo affectu matrimonium contrahendum sit dicemus, quãquã id ex superioribus liqueat satis. Matrimonij itaq; sacramentũ auspicandũ est in timore dei, amore casti coniugij, & dilectione procreãdæ sobolis ad augmentum religionis, scortationis quoq; & immunditiei uitandæ gratia. Breuiter eo affectu amplectendum est, quo Sara filia Raguelis matrimonium suscepit, quæ sic orans, ait: Tu scis domine, quia nunquam concupiui uirum & mundã seruaui animã meam ab omni concubitu. Nunquam cum ludentibus miscui me, neq; cum his qui in leuitate ambulant participẽ me præbui, uirũ aũt cũ timore tuo, nõ cũ libidine mea cõsensi suscipere &c. In primis aũt animo cõcipiendũ est, quantũ sacramentũ cõiugiũ sit, nẽpe qđ deo authore copuletur, ut ꝓinde matrimonio iungẽdus, nõ aliter affectus esse debeat, quam si præsentem deum uideat sibi uxorẽ copulantẽ. Deinde quanta sit signi maiestas quod similitudinem Christi & Ecclesiæ refert. Hæc qui secum recte reputauerit, & cõiugij bonum propius æstimauerit, is cum multa dei gratia, coniugium inibit, qua subinde consuscitata seipsum saluum faciet, & ecclesiæ dei decori erit. Qui alio affectu, nimirum prophano uxores ducunt, hi iniuria afficiunt sacramentum, quod tum demum recte coit, cum præcipue causæ contrahendi sunt, nempe honestißima ac sancta societas, amor religiosæ posteritatis, & odiũ fornicationis. Quæ quũ ut principales fines in cõiugio intenduntur, non moramur, situ insuper quædã aliæ leuiores (quas causas impulsiuas dicimus) accesserint. Neque enim statim peccat, quẽ et spõsæ decor mouet, et honesta

De affectu contrahẽdi.

Sara filia Raguelis exẽplar cõiugalis castitatis.

Tobiæ.8

Quæ rememoranda.

1

2

Ephes.5.

1.Timot.

dos allicit, si tamē hæc sibi primas partes nō præripiat. Nam & de Iacob Patriarcha legimus, q̄ Rachel, quæ erat decora facie, & uenusto aspectu, impensius dilexerit. Deuteronomij quoq;.xxi.legimus in hunc modum: Si uideris in medio captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, uolueris q; uxorem habere, introduces eam in domum tuam &c. Interim admonendi sunt uiri, ne uxores contemptui, tanquam seruas, sed magis tanquā omnis uitæ consortes habeant. Nam coniugium non redigit mulierem uiro in seruitutem, sed adijcit in adiutoriū sic tamen, ut uiro se reuerenter subditam cognoscat, Heua siquidem non de Adæ capitæ, neq; de pedibus est facta, & neq; domina, neq; serua illi est condita, sed socia & consors. Recte ergo de medio, nimirum de latere est creata.

Deut.21

Viri non cōtemnāt vxores.

Gene.2
Ephe.5
Cur Eua sit creata de latere.

De ministro huius sacri.

DE ministro huius sacramenti postremo uidendū est. Vt forsan quidam non improbanda ratione dicant, matrimoniū certum ministrum non exigere, quod coniuges, in sese casto amore ac religiose consentiēs, deus ipse cōiungat, tamen uidemus & in ueteri lege quosdā fuisse, qui dei uice coniuges coniungerent, quanto ergo magis putandum est, in noua lege sacerdotes (qui legatione pro deo funguntur) legitimos huius sacramenti ministros esse. In lege siquidem ueteri pater, aut defuncto patre, proximus puellæ agnatus, seu tutor, dei loco coniuges iungebat. Sic Tobiæ.vij.legis: Et apprehēdēs Raguel dexterā filiæ suæ, dexteræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob uobiscum sit, et ipse coniungat uos, impleatque benedictionem suam in

Sacerdos recte copulat coniuges in ecclesiæ conspectu.
2.Corin.7
Tobiæ.7

uobis. Ad eundem modum ab Apostolorum temporibus, matrimonij sacramentum in facie ecclesiæ celebratū est, ministris sacerdotibus Christi, Raguelis, atq; alia scripturæ uerba, & pias admodum benedictiones super coniuges pronuntiantibus. Debent autem præsbyteri, dum copulant coniuges, eos de matrimonij institutiōe ex Genesi, de sacramenti sanctitate & efficacia ex Euangelio, deq; sacramenti mysterio & officio coniugali ex Paulo, Ephe. v. deniq; de matrimonij molestiis, tanquam originalis peccati reliquijs, æquo animo tolerādis ex Genesi cōmonefacere, ut sciant, quid apprehēderint, & qua ratione in ea uocatione uiuere debeant.

Euaristus.

Quorum admoneri debeāt, quū copulātur coniuges.

Gene. 2
Matth. 19
Marci. 10
Lucæ. 16
1. Corin. 7
Ephe. 5
Gene. 3

Solent alia multa in hac materia matrimonij disputari, quæ ad ius positiuum pertinent, ueluti de gradibus, de impedimentis, de resciſsionibus. Sed hæc omnia in præsentia excutere, non est instituti nostri. Suffecerit parocho, quem instituendum hoc libro recepimus, docere populum de matrimonij institutione sacramenti, ratione ac sanctitate. Deniq; de recto Christiani coniugij usu. In primis autem admoneri oēs conuenerit, ut quicunque matrimonio iungi uelit, talem consortem deligat, cui nec iura diuina uel humana prohibeant copulari, & cum quo speret se sanctam & indiuiduā uitæ consuetudinem perpetuo habiturum. Vtque omnis error personæ & conditionis, atque etiam qualitatis in contrahendo quoad fieri potest, caueatur. Quod si nihilosetius scrupus aliquis ĭcidat, de gradibus seu alijs quæ uel contrahendum uel contractum matrimonium impedire poſsint, habet parochus Episcopum suum, Ad huius iu-

Cuius admoneri debeāt, qui affectant matrimonio iungi.

dicium hanc refcrat quæstionem, nec de re sibi parũ cognita iudicandi prouinciam sumat, quam non sine magna ratione uetus ecclesiæ Romane *mos in causis matrimonialibus solis episcopis reseruauit,* Quanquam *interim optaremus, ut* Concilium *generale, quæ in matrimonio iuris diuini sunt, ab his quæ sunt iuris humani ac positiui, diserte secerneret, quod leui opera fieri poterit.* S*cimus enim in hoc sacramento magis q̃ in ullo alio ius humanum iuri diuino sic permixtum esse, ut alterũ ab altero, nisi ab oculatißimis haud facile discerni posit, quod multã peperit in hac re difficultatem.*

Soli epĩ olim de mrimonio iudicabant.

Tiũ votum.

DE SACRAMENTO VNCTIONIS *infirmorum, quæ extrema appellatur.*

De ratione nominis.

D*E nomine sacramenti anxie disputare non est necesse.* C*onstat siquidem ueteres hoc sacramentũ appellasse sacramentum unctionis infirmorum, idq; proprie, siue ad uerba* Iacobi Apostoli, *quibus hoc sacramentum promulgatur, siue ad usum eius respicias.* Po*stea dici cœpit sacramentum extremæ unctionis.* Non *qđ hoc agat ecclesia, ut hæc unctio omnino extrema sit, nam & reiteratur sicubi morbus depulsus subinde redierit, & per ecclesiam hac potißimũ ratione ministratur, non ut ægrotus eo percepto statim uita defungatur & indormiscat, sed potius ut nedum mente, sed et corpore (si ita deo uisum erit) cõualescat, qđ præcationes illæ ipsam uetustatẽ spirantes, ac plene omnis pietatis, quas in*

Iacobi 5

Cur dicatur extrema vnctio.

Finis extremæ vnctiõis

administratione eiusdē sacramenti ecclesia adhibet, apertissime demonstrant. Nec dubiū quin in primitiua ecclesia plerique infirmi, quum ungerentur, pristinam incolumitatem reciperent, nimirū fide flagrantiori, tam salutare mysteriū accipientes. Quod hoc tempore rariores sunt q huius sacramēti uirtutē, saltē qd' ad corporis conualescentiā attinet, experiātur, in causa est fidei modicitas, quā oportebat in accipientibus ardentē ac flagrantē esse, nā p hanc solā dei uirtutē in nobis efficaciter opari cōstat. Vnde Marci.v. legimus: Et nō poterat nimirum Christus ibi uirtutē ullā facere, nisi q paucos infirmos impositis manibus curauit, & mirabatur ꝑpter incredulitatē eorū. Sed ut ad rationē nōis reuertamur, Unctio hæc infirmorū, uel ob id extrema dicta uideri pōt, q extrema sit e quatuor illis, q̄ in ecclesia celebrātur. Nā (ut supra diximus) primū ungimur catechumeni dein ungimur batizati statī post baptismū, ungimur quoque quū cōfirmamur, demū excessuri e uita, extremam accipimus unctionē. Quod si et q̄ntā unctionē addere placeat, q̄ sacerdotes et reges ī authorātur, erit nihilosecius et hæc q̄ infirmorū est (et si interdū nō tēpore rōne tū postrema) Qua uero rōne chrāna religio cæteris cerimōijs ueteris legis euanescētibus unctiōis mysteriū retinuerit repetere hic nō ē necesse. Nā id supius nos docuisse meminimus.

Cur huius sacramenti virtus, hodie nō sit tā euidens q̄ fuit olim in eccl'ia.

Marci.5

4. vnctiones in eccl'ia.
Cathecumenorum.
Post baptismum.
In confirmatione.
Aegrotorū.
Sacerdotum & regum.
Sup. de confirmatione.

VErum de institutione huius sacramenti uidendū est. Marci.vi. legimus, quēadmodū Christus duodecim illos ad se uocarit, eosdēque binos miserit, certa quadam legationis forma præscripta, & potestate qua uterētur, data & cōcessa, et statim sequitur: Et exeūtes, præ-

De instōne huius sacri.

Marci.5

dicabant ut pœnitentiam agerẽt, & dæmonia multa eijciebant, & ungebant oleo multos ægrotos, & sanabantur: Vngebant (inquit) oleo multos ægrotos, non dubiũ quin ex Christi institutione ac mandato, nõ sua præsumptione. Absit enim ut uel in mentem nostrã ueniat, sanctos Apostolos in tanta legatiõe præter Christi præscriptum quippiam fecisse, qui non sua, sed tantum data potestate utebantur, scientes quia non est discipulus supra magistrum. Nam q̃ uani sint, qui ex hac unctione officiũ ciuile faciunt, quis non uidet? neq; enim Christus suos discipulos chyrurgos fecit, sed Apostolos, qui ungerent ægrotos oleo, non quidem medicinali, sed sacramẽtali et mystico. Addit autem Euangelista, ægrotos ab Apostolis iniunctos sanatos fuisse, uirtutemq; præsentem exteriori signo non defuisse. Veteres ergo pio ac recto iudicio ex eo loco asserunt ecclesiam hoc sacramentũ ex ipsius Christi institutione accepisse, quamuis postea diuus Iacobus Apostolus, modum ac formam administrationis eiusdem clarius expresserit, ac quod ipse à Christo acceperat, populo tradiderit, in hæc uerba: Infirmatur qs in uobis, inducat presbyteros ecclesiæ, & orent sup eũ, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. Quæ uerba manifeste declarant hanc unctionem sacramentum esse, quæ neque signo careat uisibili, nec promißione gratiæ. Porro Apostolorum eiusdem unctionis meminisse, quam Euãgelium docet Apostolos, potestate à Christo accepta, ægrotis adhibuisse, plurimi ex patribus & Græcæ & latinæ

[Margin notes:]
Ap[os]t[ol]i ægrotos ex Chri[sti] institutione vngebant.

Matth.10

Vani qui ex hoc sacro officiũ ciuile faciunt.

Veteres asserunt hoc sacramẽtũ ex euangelio.

Iacobi.5

Eadẽ est vnctio, de qua narrat euangeliũ, & quã docet Iacob.

latinæ ecclesiæ satis idonei testes sunt, equorum numero primus occurrit diuus Hieronymus, seu quisquis tã dem est is scriptos certe pius ac uetustus, in Marcũ capite sexto dicens: Quum ungunt oleo ægrotos, infirmitatem fidei uirtute corroborant. Corroborant autem intercessione & oratione fidei, quã dei clementia exaudiet, & se oxorabilem præstabit, cuius sacramentũ est oleum consecratum. Itidem anthor libri de uisitatione infirmorum, diuo Augustino hactenus inscripti, sic ait: Nec prætermittendum est illud Apostoli Iacobi præceptum: Infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros ecclesiæ, &c. Et statim post: Ergo sic roges de te & pro te fieri, sicut dixit Apostolus Iacobus, imo per Apostolum suum dominus, Ipsa uidelicet olei sacri delibutio spiritus sancti typica unctio intelligitur, Hæc ille. Innocentius quoque eius nominis primus, quem Concilium Aphricanũ (cui & beatus Augustinus interfuit) uti Papã præcipuo diuinæ gratiæ munere in sede Apostolica præsidentem, cum summi honoris delatione uenerari non dubitauit. Is, inquam, in decretis suis ad Eugubinum capite octauo aperte pronuntiat, hanc unctionem genus esse sacramenti. Proindeq; quibus reliqua sacramenta negantur ijs ne hoc quidem concedi posse, diuos Ambrosium & Gregorium in testes euocare non est necesse, à quibus etiam inungendi formulas & preces accepimus ac retinemus. Denique Beda (ut Lyranũ & cæteros recentiores prætereamus) prædictum locũ Marci Euangelistæ exponens, pronuntiat hoc sacramẽtum unctionis infirmorum, ut cætera omnia à Christo

Hiero. in Marcũ. c. 6

Aug. de visitatione infirmorum.

Innocentius I. ad Eugubinum. c. 8

Ambrosius, Gregorius.

Beda. Lyranus.

institutum, per Apostolos ecclesiæ traditum. Ex *Græcis* (*ut omittamus interim uetustißimum illum* Dionysium *Areopagitam*) *suffecerit attulisse diuũ* Iohannem Chrysostomum, *ac* Teophylactum. *Ille lib.3. de sacerdotio, huius sacramenti & eius ministri meminit, de sacerdotibus loquens in hæc uerba.* Neque enim solum quum nos regenerant, sed postmodum etiam cõdonandorum nobis peccatorum facultatem obtinent. Infirmatur (inquit) inter uos aliquis, accersat presbyteros ecclesiæ & orẽt super eum, ungentes eũ oleo in nomine domini, & oratio fidei saluum reddet laborantem, & eriget eum dominus, & si in peccatis erit, remittentur ei. *Hactenus ille.* Hic uero, nempe Theophylactus, *Euangelium Marci differens capite sexto sic ait:* Quod unxerant Apostoli, solus Marcus narrat, quod & frater domini Iacobus in catholica epistola dicit: Infirmatur (inquit) quis inter uos, aduocet seniores ecclesiæ, & orent super illum, ungentes eum oleo &c. Est igitur oleum (ut subijcit Theophylactus, signi mysterium declarans) & ad labores utile & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, significatque misericordiam dei & gratiam spiritus, per quam à labore liberamur, & lucem & gaudium, hilaritatemque spiritualem accipimus. *Hæc ille.* Est itaque hoc sacramentum, non ex humana, sed ex Christi institutione & Apostolica traditione descendens, id quod uniuersalis ecclesiæ, tam ueteris quàm nostræ, Græcæ pariter & latinæ consensus, simul & ipse sacramẽti usus, q̃maxime comprobant.

Dionysius.

Chrysost. li. 3. de sacerdotio.

Theophylactus in Marcum. c. 6.

Oleum quid significet in hoc sacro.

QVi huius ſacramenti uim hinc eleuare contendunt, quod epiſtola diui Iacoai Apoſtoli nõ ſit certi authoris, noſtra ſnĩa plane deſipiunt. Quod eccleſia, q̃ hoc (ueluti dei uiui colũna & firmamẽtũ ueritatis) peculiare habet, ut poßit diſcernere uerba dei à uerbis hoĩum, olim hanc epiſtolã diuo Iacobo tribuerit, & Apoſtolico ſpiritu plenam iudicarit, atq; adeo diuus ille Hieronymus, quo nullus unq̃ in ſcripturis doctior, neq; exactiori cenſura fuit in diſtinguendis certa à dubijs, hanc epiſtolam ipſi Iacobo aperte, idque nõ ſine magna epiſtolæ laude aſcribit. Iacobus (inquit) Petrus, Iudas & Iohannes ſeptem epiſtolas ædiderunt, tam myſticas q̃ ſuccinctas, & breues pariter & lõgas, breues in uerbis, longas in ſententijs, ut rarus ſit qui nõ in earundẽ cæcutiat lectione. Vides ut beatus Hieronymus idẽ iudicium de Iacobi profert epiſtola quod de Petri, nec putat indignam Apoſtolico ſpiritu. Iam quum plane conſtet, Apoſtolũ hanc unctionem pro ſacramẽto tradere nequaq̃ dubitandum eſt, uere ſacramẽtum eſſe, & Apoſtolum nõ fuiſſe, tam impie arrogantem, ut pro ſacramento traderet populo, qđ ſacramentum nõ eſſet. Quare & ſi Apoſtolus condendi ſacramenti poteſtatem non habuit, conſtat tamen eum uerbis illis tradidiſſe populo quod ipſe à Chriſto acceperat, qui ut alia mundo uolebat innoteſcere, per Matthæum, alia per cæteros Euangeliſtas, quid prohibet, quominus quædam etiã doceri uoluerit per Apoſtolum Iacobum?

Reſpõdetur huius ſacramẽti contemptoribus, & eorũ cauil.

1. Timo. 3

Hieronymi cenſura de ep̃la Iacobi.

Iacobus q̃ a Chriſto acceperat, promulgat.

VErbum quo hoc ſacramẽtum traditur, eandem in omni eccleſia ſententiam habet, etſi ubique

Verbum huius ſacri.

eiſdem dictionibus ſeu præſcriptis uerbis haud pronuntietur. Vngitur enim ægrotus oleo ſanctificato in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, adiectis uerbis precatorijs, nempe, ut quicquid illicito uiſu, auditu, ac cæteris ſenſibus ſeu membris ægrotus deliquit, per huius olei unctionem expietur, cum imprecatione pacis. Innititur autem hoc uerbum, quo ſacramentum traditur, promiſſioni, quam Apoſtolus acceptam, idque, non dubium, à Chriſto promulgat, dicens: Et oratio fidei ſaluabit infirmum, & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Quæ etiam uerba ſatis indicant huius ſacramẽti uim, quàm maxime ab oratione fidei dependere. Quamobrem eccleſia miniſtrationi huius ſacramenti plures precationes quàm ulli ferè alij ſacramento adhibet, eaſq; admodum pias, quemadmodum paulo ante meminimus.

Iacobi. 5 Promiſſio gratiæ.

Elementum huius ſacri

ELementum huius ſacramenti eſt oleum ſanctificatum, cuius myſterium ſuperius ex Theophylacto retulimus. Oleum enim & ſanitatis & hilaritatis effectiuum & lucis fomentum eſt. Præterea ad labores utile & lenitiuum. Quæ omnia in huius ſacramenti diſpenſatione, diuina uirtute per fidei efficaciam in homine ægroto agi ſignificantur.

Huius ſacramenti vis

PRopterea enim hoc ſacramentum potiſſimũ adhibetur, & ea eſt huius ſacramẽti rite ſuſcepti uis, ut aduerſus terriculamenta & trepidationes inſtantis mortis (quæ ſolent menti hominis morbo grauiter decumbentis occurſare) pium ſolatium ſit ac fiduciæ titubantis fulcimentum. Quod tum certe fit, dum qui inungitur, recogitat ſeſe per fidelem illam & piam eccleſiæ

Fidutiæ titubantis fuſtentaculum.

(cuius consortio ipse uti uiuum membrum insitus est), precationem, que in hoc sacramento adhibetur, uel conualiturum sese, si tamen deo ita uisum erit, & quod ad animæ salutem attinet, salutare ei fuerit, uel saltem cũ certa fide, bonaq; spe hinc emigraturum, atque in domino obdormisciturum, idque maxime, quum scit ac intelligit orationem fidei, præsertim ea (quæ & signum externum & promißionem, Apostolica traditione confirmata sibi annexa habet) apud deum uanam esse nõ posse, sed ad alleuiationem, quum corporis, tum animi, atq; adeo ad remißionẽ peccatorũ plurimũ ualituram. Iaco.5

Affectus quo ægrotus se presbytero ungendum offerre debet, is erit, quo olim ægroti se Apostolis ungendos prebebant, nimirũ ut intus ac foris, si ita deo uisum erit, sanetur. Cogitare itaq; debet presbyter, se nõ suã, sed Apostoli Christi, atq; adeo ecclesiæ personã gerere, atque hoc agere ut ægrotus, perinde atque athleta inuictus, ac uelut in extrema lucta constitutus, omnibus satanicis tentationibus (quas tum potißimum diabolus cateruatim solet ingerere) fortiter resistat; ac ad omnem tentationis impetum constanti animo dicat, Christi mẽbrum sum, Christi athleta sum. In cuius signum oleo etiam externo, secundum Apostoli traditionem, inũctus sum. Quamobrem tu princeps mundi huius, tu immunde spiritus, discede, ille enim te foris eiecit, quamobrem in me non habes quicquam, nihil mihi & tibi commune, Nam quæ conuentio Christi (cui insitus sum) & Belial? Quis cõsensus templo dei cum Satana? Adhæc, & si multis stipatus satellitibus in animæ meæ excidiũ

Quo affectu esse oportet hoc sacro muniendũ.

Quomodo tentationibus diabolicis in extremo agone obsistendũ sit. Iohan.14 Lucæ.11 Iohan.12 Iohan.14 2.Corin.6

coniuratis appareas, non te timeo tamen, non te metuo, plures enim mecũ ſunt q̃ tecum, tota enim eccleſia ſanctorum pro me curam agit, orat, meq; in ſuam tutelam recipit, aduerſus quam non præualebis. Habeo interim *à deo certiſsima fiduciæ meæ ſigna ac teſtimonia, nempe ſacramenta pœnitentiæ, euchariſtiæ, & hoc extremæ unctionis, quibus deus me nequaquã fallet, ſed promiſſioni ſuæ aßiſtens faciet, ac perficiet etiam omnia, quæ in eorundem exhibitione mihi pollicitus eſt. Hæc atq; alia eiuſcemodi pie cogitanti, quis dubitet hoc ſacramẽtum magnam alleuiationem mentis aduerſus horrorem mortis (in quam inſtantem tum tota defigit oculos) adferre, itidem aduerſus ſatanæ impetus tum ſolito grauiores plurimum ualere? Quod ſi tum, omnium maxime ac modis omnibus ad laborãdum eſt, atq; etiam undique omnia pietatis fulcimẽta congerẽda ſunt, ne ægrotis fiducia excidat, ſed ut q̃ maxime aduerſus ſpiritales inſidias roborentur, non recte faciunt qui hoc ſacramẽtum in eum uſum peculiariter inſtitutum, ac tanto cum ſerio per Apoſtolum Iacobum eccleſiæ traditum, ex eccleſia auferre moliuntur. Neque tamen dicimus hoc ſacramentum abſolute ac omnino ad ſalutem neceſſarium, modo ne contemnatur, ſed magis eſſe ad fulcimentum pietatis, proindeque pijs uotis ab ægroto, priuſquã hinc excedat, expetendum. Præterea reiterationi eius, quemadmodum pœnitentiæ in eccleſia locus eſt, recurrente ſcilicet ſubinde morbo aliquo grauiore.*

[Margin: 4. Reg. 6 Matth. 16]

[Margin: Sacrã fiduciæ noſtræ certiſſima ſigna.]

[Margin: Non recte faciunt q hoc ſacramentũ ex eccl'ia tollere annituntur.]

[Margin: Reiteratur hoc ſacrm.]

[Margin: Ritus qui adhibẽtur huic ſacramento.]

TOtus ritus, quem eccleſia in miniſtratione huius ſacramenti adhibet, in plurimis illis orationibus

longe pientißimis (quæ ad ſingulas unctiones adhibentur) conſiſtit, quas referre lõgum fuerit, nec eſt neceſſe, quod omnibus paßim, maxime parochis, expoſitæ ac obuiæ ſint & intellectu faciles.

Poſtremo, huius ſacramenti miniſter ſacerdos eſt, ita docente Apoſtolo Iacobo: Infirmatur quis in uobis, inducat preſbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum &c. Sacerdos uero in eiuſdem ſacramẽti miniſtratione, non ſuam, ſed Apoſtoli Chriſti, ac eccleſiæ perſonam, quemadmodum & in cæteris ſacramentis gerit ac repreſentat. Nam ut Chriſtus eſt qui baptizat, qui corpus ſuum impertit, qui abſoluit, ſic Chriſtus eſt qui intrinſecus inungit, ſacerdote externum tantum miniſterium adhibente. Breuiter Chriſtus eſt Samaritanus ille euangelicus, qui homini à latronibus diſpoliato ac grauißimis plagis affecto approprians, cæteris prætereuntibus, ſolus miſericordia mouetur, & totus intẽtus curationi hominis tam miſere affecti, ſacramentorum ſuorum alligamenta adhibet, quem & alligatum, iumentoq; ſuo impoſitum, in ſtabulum eccleſiæ ducit. Sacerdos autem ſtabularij uicem gerit, cui præcipitur, ut curã ægroti agat, ſed pharmacis à Chriſto uero illo Samaritano, hoc eſt, boĩum cuſtode præſcriptis, q ſolus ſanat cõtritos corde, & alligat contritiones eorum,

Ipſi gloria in ſecula, Amen.

Huius ſacri miniſter. Iacobi. vlt. Matth. 3 Marci. 1 Lucæ. 3 Lucæ. 10 Pſal. 146

DE RATIONE AC MODO ORANDI DEVM.

Ordo cathecizandi eccleſiæ.

Eccleſia catholica, mater noſtra, in qua per baptiſmum renaſcimur Chriſto, eum ordinem tenet, ut ſymbolum Apoſtolicū (quæ eſt fidei noſtræ regula) ante omnia proponat ac tradat. Subinde uero poſteaq̃ profeſſi ſumus quod credimus, orationem dominicam ſubiungat ac reddi etiam iubeat, Idque ordine non modo decenti ſed & neceſſario. Siquidem ut precemur deum, neceſſe eſt ut fidem prius teneamus, quæ utique niſi data eſſet, orare non poſſemus. Quomodo enim (uti Paulus Apoſtolus ait) inuocabunt, in quem non crediderunt? Eundem ergo ordinem nos inſequentes poſt Apoſtolici ſymboli, diuinorumque ſacramentorū (quæ ueluti pars quædam ſymboli eſſe uidentur) expoſitionem, ad breuem dominicæ orationis dilucidationē recte properabimus.

Sine fide nemo orat deū. Roma. 10

SEd priuſquam ad contextum eiuſcemodi precationis accedamus, paucis de modo deum orandi præfandum erit. Principio ex his, quæ paßim, præſertim in expoſitionem ſymboli ac ſacramētorum, maxime pœnitentiæ, attulimus, manifeſtum euadit, fidē quæ nos Chriſtianos efficit, non eſſe uanam aliquam aut euanidam ꝑſuaſionem, ſed dei donū cordibus noſtris infuſum, uiuū & efficax per charitatem, quā Apoſtolus definiens, ait:

Fides Chriſtianorum.

Neq; circuncisio est aliquid, neq; præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur, qua efficimur filij, dei qua deo nos totos cõmittimus, qua omnia ad deum referimus, qua deo per spem & charitatem copulamur, nobis penitus diffisi, quæ nisi desuper gratuito munere nobis daretur, non ille dixisset, Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Quis enim fidem se habere glorietur, nisi qui acceperit spiritũ fidei, de quo Apostolus ait, Habentes eundem spiritum fidei, secũdũ quod scriptum est: Credidi, ꝓpter quod loquutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Hic ergo spiritus qui talem fidem largitur, suggerit nobis per fidem quid loquamur, & ut Apostolus ait: Ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non quod ipse spiritus sanctus, uti indigens alicuius interpellet, sed quod nos interpellare faciat, nobisq; interpellandi & gemendi inspiret affectum. Quod idem Apostolus explicatius facit, quum subdit: Spiritus adiuuat infirmitatem nostrã, ut ipse facere dicatur, quod ut faciamus, facit ac iuuat, de quo spiritu alibi apertius ait: Nõ enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritũ adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Et iterum: Quoniam filij dei estis, misit deus spiritum filij sui in corda uestra clamantem, Abba pater. Vnde consequens est, ut quemadmodum sine spiritu fidei non est recte quispiam crediturus. Ita nec sine spiritu oratiõis salubriter oraturus, atq; adeo nihil boni acturus, nisi eodem spiritu adiuuãte, Nemo.n. recte sapit, recte intelligit, recte cõsilio ac fortitudine præualet, nemo sciẽter

Galat.5
Fides gratuitum donum
Iohan.6
2.Corin.4
Psal.115
Spũs fidei suggerit nobis quid loquamur & oremus.
Roma.8
Augusti.
Roma.8
Ibidem.
Galat.4
Augusti.
Sine spũ fidei nemo salubriter orat, neq; qcquã recte facit.

pius est uel pie sciens, nemo amore casto deum timet, nisi acceperit spiritum sapientiæ, & intellectus, cõsilij & fortitudinis, scientiæ et pietatis, & timoris dei. Nec habet quisquã uirtutẽ uerã, charitatẽ synceram, cõtinẽtiã religiosam, nisi p spiritũ uirtutis & charitatis & cõtinẽtiæ, Nõ quia tot sunt spiritus, sed oĩa hæc opatur unus atq; idem spiritus, diuidens propria unicuiq; sicut uult, quanquã aliter adiuuat nondũ inhabitans, aliter inhabitans. Nã nondũ inhabitãs, adiuuat ut simus fideles. Inhabitans uero adiuuat iam fideles, ut simus in omne opus bonũ propensi. Siquidem ut Apostolus ait, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctũ, qui datus est nobis, qua præditi non solũ iam in deũ credimus, aut spe erigimur, sed & in domino delectamur, In mandatis eius uoluntarie inambulantes, quẽadmodũ Psaltes ait: Viam mandatorum tuorũ cucurri, quũ dilatasti cor meum, nempe per charitatis diffusionem.

1. Corin.12

Spũs aliter adiuuat nõdum inhabitans aliter inhabitans.

Ephe.5 Roma.5

Psal.118

Oratio donum gr̃æ.

SEd quorsum hæc, nisi ut ostendamus etiam ipsam orationem inter gratiæ munera deputari, uerumq; ac rectum orandi modum esse, si in fide, spe & charitate ad orandum accedamus, Quomodo enim aliter orabimus, nisi acceperimus spiritum fidei, spei & charitatis, in quo clamemus, Abba pater? Alioqui, si neq; per fidem accedamus, neque per spem erigamur, neq; per charitatem accendamur, loqui quidem possumus, orare uero nequaquam. Quid enim aliud est oratio, nisi pius mentis ascensus in deum, seu piorum uotorum oblatio intenta & ardens? Quomodo autem elauabitur in deũ mens? quomodo domino uota pia offeret, nisi in pri-

Nemo recte orat nisi acceperit spũm fidei, spei & charitatis.

Roma.8 Galat.4

Hæc est fides generalis.

mis fide fundata fuerit, qua credat omnia bona à domino Matth.19 Bernard.
petenda esse, & deum ipsum, natura bonū, omnibus opti
me uelle, ac magna & inæstimabilia bona suis fidelibus
parasse? Dein spe erecta sit, qua ea bona uti sibi para-
ta se capere posse indubitato speret, quod homo fidelis,
id quod credit, sibi per spem quodammodo uēdicet. De-
nique etiam charitate inardescat, qua incitata, dicat:
Curram igitur, petam, & accipiam, quæ præparauit
deus diligentibus se. Nam (quēadmodum sæpe diximus) Fidē, spē, & charitatē in omni opere bono cōiun-ctā, esse opor-tet.
ut fides, qua Christiani & fideli dei sumus, aliud à spe
& charitate donum sit, spem tamen & charitatem co-
mites ita coniunctas habet, ut ab eis nequaquam separe-
tur, separata uero iam non fides uiua, sed mortua sit &
nuncupetur, ad deprecandum deum omnino inepta, q̃
à mortuo pereat confeßio ac oratio. Rursus, hæc duo po
steriora dona, fidem semper uti substerniculum spiritua
lis ædificij necessario præsupponunt, atque etiam ut con
comitetur, postulant. Neq; enim quis in eum sperat, cui
non credit, cui se & sua non committit. Item nemo syn-
cere eum dilexerit, cui fidem non adhibeat, & de quo
optime non speret. Deniq;, frustra quis omnia bona se à
deo sperare, atq; etiā deū diligere sibi uidebitur, nisi ui-
uida quoq; fides accedat, qua idē ipse, bona illa (quæcūq;
tandē ea sint uel animi uel corporis, quæ à deo petuntur
ac nobis in hac uita donantur, à deo etiā accipiat, atq; à
deo ea sese iam tandem accepisse quandoq; statuat ac cer
to credat. Frustra siquidem deum aßidue de pane quoti-
diano interpellaueris, nisi tandem etiā fide accipias quod
petis, nimirū ut mente sentias hunc panē quo uictitas, te

Bernard. ser. mo. 1. de annuntiatione. non aliunde, q̃ à deo ipso, quem oras accepisse ac indies accipere. Itidem frustra de peccatorum remißione deum solicitaueris, nisi simul quoq; credas remißionem peccatorum, quam fideliter postulasti, te ab ipso deo tandem Iacobi. 1 etiam assequutum esse. Quid enim proderit, si perpetuo inclames: Remitte domine iniquitatem serui tui, modo nunquam desinas de dei erga te misericordia dubitare, aut confidere seu statuere nunquam poßis, deum tibi reconciliatum esse? Atque hæc est fides illa singularis & specialis, quæ non tantum spiritualis ædificij initiũ est, Vide supra fol. 168. & sequẽtibus. sed magis spei absolutio, indiuiduam post se trahens charitatem, qua nobis dei beneficia applicamus, & quod actioni nostræ deest, ex apprehensione misericordiæ per Christum supplemus, De qua superius in tractatu pœnitentiæ & iustificationis fusius diximus. 1. Timoth. 1 Vt ergo necesse est hæc tria in omni opere bono concurrere, quod finis præcepti sit charitas, de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Ita maxime orationem (uelu ti opus, quo proxime cum deo agimus) antecedere ea Fide, spe, & charitate pdi tus semper orat. Psalm. 9 oportet, non tempore quidem (quod animus fide, spe & charitate imbutus, saltem per cœlestium desiderium, in quo tota orationis uis consistit, non poßit nõ orare) sed causa magis & ratione.

IAm cum fides in hominis pectore per uerbum forme Roma. 4 tur, & promißioni dei plane innitatur, quod Paulus exemplo Abrahæ grauißime astruit: In repromißione (inquit) dei (qua scilicet pollicitus erat deus, illi uetulo ex Sarra uxore decrepita futurũ filiũ, in cuius semine benedicerentur oẽs tribus terræ) non hæsitauit

Abraham diffidentia, nec consideravit corpus suũ emortuum, quum iam fere centum esset annorum, & emortuam uuluam Sarræ, sed confortatus est fide dans gloriã deo, plenißime sciens, quia quæcunq; promisit deus, potens est & facere, Consequitur certe oraturum in primis oportere respicere ad institutionem & mandatum dei, quo nos orare se & præcari docuit, præcãtes quoq; exauditurum se promisit. Quod faciens, ac mãdato promißioniq; dei assentiens, fideliter accedit, sciens deũ pro nobis solicitum esse, & ad dandum paratum, qui ad petendum suo uerbo nos cohortatur & impellit, huc respicit ecclesia dei, quum ante orationem dominicam in sacrosancto missæ mysterio in hunc modum præfatur. Oremus, præceptis salutaribus moniti ac diuina institutione formati, audemus dicere, Pater noster. Sic alibi hymnum canens, deum promißionis suæ per fidem commonefacit. Si rennuis (inquit) quis tribuet ? Indulge, quia potens es, si corde rogamus mundo, certe debes ex promisso. Ut ergo Christus nos fideles faceret præcatores, non tantũ orandi mandatum dedit & promißionem addidit, dicẽs: Petite, & accipietis, sed & modum orandi docuit, & formulam præscripsit, ut citra ullam hæsitationem uerbo suo confirmati fideliter peteremus, quod ille præcari nos iußit.

Prima ala orationis fides quã pcaturus imprimis acuere debet

1. Petri. 5
Matth. 6
Chrus orare iussit ac orãdi formulã præscripsit, & cur.

Secũdo, ut agnoscat suã infirmitatem & indigẽtiã.

SEcundo, qui ad præcandum accedit, infirmitatẽ et indigentiam suam sentire debet, quibus promoueatur ad quærendum deum, & potentem & uolentem infirmis mederi, & indigentibus subuenire. Non.n. opus est bene habentibus medico, sed male habẽtibus. Fide er-

catores & mortui essemus, filio suo unigenito non pe-percerit, sed pro omnibus nobis tradiderit illum, ut iustificati in sanguine ipsius, credentes in eum qui iustificat impium, per fidem de concupiscentia, mundo, et diabolo triumphemus, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus uitæ nostræ, quo tandem, consummata militia nostra quæ est super terram, ipso summo bono, qui est deus in æternum, fruamur. Ad quem unū finē omnia referri oportere fides docet. Qui ergo tali fide instructus est, hic solus recte ad orandum accedit. Nā eū qui petere uult aliquid necesse est, ut ante omnia se discutiat, nū egeat. Secundo, ut apud se statuat, quid petere uelit, & qua nam re opus habeat. Tertio quærendus est, qui inopiam leuare & uelit & possit, quæ omnia fides oraturo ostendit, quam qui non habet, is suæ fiduciæ (quæ fidei ex diametro opponitur) temere innititur, nondum intelligens se dei donis, beneficijs, & auxilijs egere. Quamobrem etsi ore preces permurmuret, nihil tamen minus faciet quàm ut oret, imo oratio eius sibi in peccatum reputabitur, quia non orat ex fide, nec suam infirmitatem, & inopiā, nec dei bonitatem & misericordiam agnoscens, hoc enim fide fit, quæ pauperes spiritu, humiles corde & contritos animo facit, ad quos solos respicit deus, sicut scriptū est, Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Et iterum: Super quem respiciam, nisi super humilē & contritū & trementē sermones meos. Respexit (inquit Dauid) in orationē humiliū

Iohan. 3
Roma. 5
Lucæ. 1
Iob. 7.
Psal. 108
Psal. 33
Esaiæ. 66
Psal. 103

Psal.48 *& non spreuit preces eorum. Superbos autem qui in-*
Apoca.3 *firmitatem suam præsertim interiorem non sentiunt, qui*
latentem mentis impuritatem non percipiunt, qui in for
titudine, uiribus, & in multitudine diuitiarum suarum
gloriantur, qui dicunt, quia diuites sumus, & locupleta
Lucæ.1 *ti, & nullius egemus, & nesciunt, quia in oculis dei mi*
seri sunt, & miserabiles & pauperes, & cæci, & nudi,
hos despicit deus sicut illos respicit, quemadmodum glo-
riosissima uirgo uirginum cecinit: Deposuit potentes de
Iacobi.4 1.Petri.5 *sede & exaltauit humiles.* Esurientes impleuit bonis et
diuites dimisit inanes. Deus enim (ut Apostolus Petrus
ait) superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Et ideo
sequitur, Humiliamini *igitur sub potenti manu dei, ut*
uos exaltet in tempore uisitationis, omnem solicitudinẽ
uestram proijcientes in eũ, quoniã ipsi cura ẽ de uobis.

Quo respiciant parabolæ, de filio prodigo, & de pharisæo ac publicano: Lucæ.15 Lucæ.18

HAec ut Christus *animis nostris perpetuo retinen da infigeret ac inculcaret, duas insignes parabolas adhibuit.* Alteram *de filio prodigo,* Alteram *de phari- sæo et publicano.* Filius prodigus *portiõe paternæ sub- stantiæ, quæ illi obuenerat abutens, non ante uenit ora- tum patrem, q̃ in se reuersus & suam miseriam deplora ret & diuitias bonitatis benignißimi patris agnosce- ret.* Itidem publicanus, *proculdubio (quod ad mundũ at- tinebat) rebus affluens, sed quod ad animum pertinet cõ scientia peccatorum perculsus, suæq; indigentiæ per fi-*
Pharisæus *dei lumen certior redditus, ascendit in templum, orans, nõ eodẽ quo pharisæus affectu.* Hic *enim sibi fidens, & bonorum operum in speciem diues, in seipsum non descẽ dit, quominus mentis suæ, fœdißimis concupiscentiæ &*

ambitionis affectibus corruptæ, turpitudinem uideret, stans apud se orabat elatus, seipsum commendans, non accusans, quasi à se esset, si quid egisset boni, cum diceret, non sum sicut cæteri hominum, sicut & hic publicanus. At ille in se reuersus, & miseriam animi sui per fidem contemplatus, à longe stetit, animo deiecto & humili, nolens uel oculos ad cœlum leuare, sed percutiens pectus suum, & ad deum (qui cor contritum & humiliatum non despicit) conuersus dixit: Deus, *propitius esto mihi peccatori.* Quā *uero diuersus fuerit utriusq; orationis fructus sequitur:* Amen *(inquit dominus) dico uobis, descedit hic, nempe publicanus, in domum suā iustificatus ab illo,* Qui *enim se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.* Hunc *affectum beatissimus Apostolus in uidua Christiana requirens, ait:* Quæ *autem uere uidua est & desolata, sperauit in domino, & persistit in oratione die ac nocte.* Desolatā *uult esse Apostolus uiduam, non q; uiduas secundum hoc seculum diuites ab orando repellat, sed uult uiduam animo pauperem, & prudenter intelligentem, q; in hoc mundo & in hac uita nulla anima possit esse secura.* In *hoc ergo orandi genere in uiduis quid electum est, nisi destitutio & desolatio?* Quapropter *si se omnis anima intelligat in hoc seculo destitutam atq; desolatam, quādiu peregrinatur à domino, profecto quandam uiduitatem suā deo defensori, assidua & impensissima precatione commendat.* Neq; *enim hæc desolatio seu paupertas à censu, sed à mente mētienda est.* Christus *enim, quum adhuc esset in carne, Zachæum diuitem in regnum celorum misit,*

Publicanus: Psal. 50 1. Timoth. 5 August. ad Probam. Matth. 5 Oportet aīo esse desolatū Paupertas spūs nō a cēsu, sed a mente metienda. Lucæ. 19

& resurrectione atque ascensione glorificatus, multos postea diuites, impartito spiritu sancto, fecit huius seculi contemptores, & finita diuitiarum cupiditate ditiores.

Diuites censu possunt esse pauperes spiritu.
1. Timo. 5

Diuitibus itaq; perinde ac pauperibus huius seculi hæc animi desolatio ac paupertas communis est, modo non superbe sapiant, neq; sperent in incerto diuitiarũ, Sed in deo uiuo, qui præstat nobis omnia abundãter ad fruendum, ut diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, ac thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendãt uitam æternam, gratias agentes in omnibus. Quamobrẽ (ut diximus) in his

2. Corin. 5
2. Petri. 1
August. ad Probã. c. 45
1. Corin. 15

præsentis uitæ tenebris, in quibus peregrinamur à dño, quamdiu per fidem ambulamus, non per speciem, desolatam se debet Christiana anima putare, ne desistat orare, & scripturarum diuinarũ sanctarumq; sermoni discat, tanq̃ lucernæ in obscuro loco positæ, fidei oculum intendere, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris, Imo donec hoc mortale immortalitatẽ & corruptibile hoc induat incorruptionem, quando nulla erit reliqua carnis, mundi, seu Satanæ tentatio, quando absorpta erit mors in uictoria, & uita felicißima nunq̃ desitura, nullius amodo indigens, sed dei fruitione saturata. Huc enim tanq̃ in scopum quendam oẽm orationẽ

Scopus orationis nostræ.
Psal. 26

nostram respicere oportet, Quemadmodũ diuinus Psaltes precatur: Vnam (inquit) petij à domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ. Quisquis autem hanc unam petit à domino & requirit, is securus petit, & si quæ alia petuntur, quæ

Vna ac sola beata uita.

est una illa uera & sola beata uita, ut contemplemur

domini dilectionem in æternum, immortales atque incorruptibiles corpore & spiritu.

Postquam animus ad orandum accessuri, fide roboratus, & (quemadmodum iam diximus) affectus est, spem etiam ut adhibeat, necesse erit, qua quod petitur, cum fiducia expectetur. Ad spem enim ī primis requiritur animi firmitas, qua homo sibi promissam dei gratiam quodammodo uendicet, ac tandē per fidem, hac spe confirmatam, etiam applicet, aßignet, arripiatq;. Vt ergo uere & recte oremus, non oportet nos de promißione ueracis & fidelis dei ullatenus addubitare. Propterea enim se nos exauditurum promisit, ac ut se precaremur iußit, ut certi essemus ac fortiter & constāter speraremus, forte ut nos exaudiret. Sicut Matthæi uigesimoprimo & Marci undecimo dixit: Dico autem uobis, omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient uobis. Et Lucæ undecimo: Ego (inquit ueritas) dico uobis, petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis, Omnis enim qui petit, accipit, & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. Et ut spem nostram corroboraret, similitudine utitur, quæ uel desperatißimis spē sit præbitura: Quis (inquit) ex uobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? aut piscem, nūquid pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo uos quum sitis mali, nostis bona dare filijs uestris, quanto magis pater uester cœlestis (nimirum natura bonus & solus bonus) de cœlo dabit spiritum bonum petentibus

Secunda ala orationis, spes Bernardus. Fiducia misericordiæ qua dei dona accipimus (quę & fides iustificans appellatur) fidē generalem, & spem complectitur.

Matth. 21
Marci. 11

Lucæ. 11

Ibidem

Matth. 19

Spei nostræ scopus quis esse debeat. se. Sed hic interim uidendum, ut spei nostræ scopus sit uita beata per Christum, quemadmodum Apostolus ait.
Psal. 7 Coloss. 1. 2 Expectantem beatam spem, de qua Psaltes dixit: Tu es
Christus spes gloriæ. spes mea à iuuentute mea. Dominus enim ipse spes nostra est, & Christus spes Euangelij & gloriæ, quod ꝑ ipsum nos speremus lætum Euangelij nuntium consequuturos, id est remißionem peccatorum & gloriã sempiternam. Consequemur autem quod speramus dubio procul, si tñ permaneamus in fide fundati, stabiles & immobiles ab hac spe Euangelij dei. Quod si anchorã spei

Quõ cætera præter uitam beatam petenda. nostræ in Christo figimus, nõ est periculum, si quæ alia ad hunc finem nanciscendum accommoda, uti media q̃dam à deo speremus, modo absit carnalis concupiscẽtia, & hoc solum attendatur, ut his secundum deum uti, et iisdem proximis prodesse poßimus.

Orantẽ non oportet hæsitare. Iacobi. 1 PRecaturus ergo deũ, omni diffidentia uacare debet, nihil dubitare aut hæsitare de promißis dei, alioqui temere petiturus. Proinde diuus Iacobus ait: Si quis autem uestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à uento mouetur & circumfertur, nõ ergo existimet homo ille ꝙ aliquid accipiat à domino. Quæ uerba sic ex sequentibus intelligenda sunt. Ideo enim qui hæsitat, nihil accipit, quoniã uir est animo duplex, corde minime certo & inquieto, in quod se gratia domini insinuare non potest, quemadmodum maris fluctus non facile formam ullam recipit, quum uento mouetur & circumfertur. Deinde male de

deo sentit, cuius auxilium implorat, quasi aut non uelit aut non poßit suis promißis satisfacere, quod parum à blasphemia abest. Simplicem ergo & nusquam uacillantem fiduciam nostram esse oportet, quæ deum semper respiciat, qui neminem sibi fidentem destituit, siue contingat uiuere siue mori, ut dicere poßimus cum Dauid: Psal. 24 Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.

Secundo, quemadmodum necesse est, ut spes orantis certa & indubitata sit, ita eandem oportet esse patientem, & timori dei innitentem, alioqui non dicenda spes seu fiducia, sed arrogans præsumptio, quali afficiebatur superbus ille Pharisæus. Propterea neque tēpus, neque modus deo statuendus est, qui nouit, quando, & quomodo nostris precibus satisfacere uelit, & si nō eo tempore, uel eo modo, quo nos petimus, satisfaciat. Hoc ergo deuotionis debemus domino deo nostro, ut nō ideo nos ab eo negligi existimemus, si non statim ea dederit, quæ petimus, aut abstulerit, quæ deprecamur, sed potius pia patientia malorum, bona speremus ampliora. Imo si aliquid, contra quod oramus, acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuisse fieri quod dei, non quod nostra uoluntas habuit, minime dubitare debemus. Tale exemplū præbuit nobis ille mediator Christus, qui licet deus & homo, tamen ut homo, suam semper uoluntatem, dei patris uoluntati submisit. Qui quum humanam in se uoluntatem ex hominus susceptione transformans, dixisset: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste, continuo subiecit,

Spem orantis patientē esse oportet: Lucæ. 18

August. ad Probam.

Matth. 26 Marci. 14 Lucæ. 22 Philip. 2

Sancti se dei volūtati penitus submi ferunt. Veruntamen non quod ego uolo, sed quod tu uis pater. Hunc affectum uidere licet in sanctis patribus, id quod

Psal.26 ipsorum ardentißimæ preces ubique testantur. Expecta

Aug.psal.39 Iudith exemplar (inquit Dauid) dominum, uiriliter age, confortetur cor tuum & sustine dominum. Et iterum: Expectans expectaui dominum, & intendit mihi, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ & de luto fecis. Memorabile exemplum præstat nobis insignis il-

Iudith.8 la ueteris testamenti mulier Iudith, quæ quum intelligeret Oziam promisisse, q; transacto quinto die, traderet ciuitatem Bethuliam Assyrijs, si interea non uenisset adiutoriū à domino, grauiter reprehendit Oziā & populum, inter alia dicens: Qui estis uos, qui tentatis dominum? non est iste sermo qui misericordiam prouocet, sed potius qui iram excitet, & furorem accēdat, posuistis uos tempus miserationis domini, & in arbi-

Ibidem. trium uestrum diem constituistis ei? Et statim post: Humiliemus illi animas nostras, & in spiritu constituti humiliato seruientes illi dicamus, ut secundum uoluntatem suam, sic faciat nobiscum misericordiam suam, expectemusque humiles consolationes eius. Qui enim tentationes non susceperunt cum timore domini, & impatientiam suam, & improperium murmurationis suæ contra deum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore, & nos ergo non ulciscamur nos pro his quæ patimur, sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora, esse flagella domini, ea quasi serui qui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus. Nec minori exemplo est

Apostolus Paulus, cui, ne reuelationum magnitudine extolleretur, datus est stimulus carnis, angelus Satanæ, qui eum colaphizaret, propter quod ter dominum rogauit, ut eũ auferret ab eo. Sed uir tãtus responsum dei quur id non fieret, & quare fieri non expediret, audiuit, in hanc sententiam. Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur. Quamobrem idem Apostolus alibi dixit: Quid enim oremus sicut oportet, nescimus, nimirum intelligens nos in tribulationibus, cæterisque rebus corporalibus (quæ possunt & prodesse & nocere) interdum non tamen cum peccato (si tamen dei uoluntati nostram subiecerimus) petere, quæ statim fieri non expediat, sed potius prosit, nos petitis ad tempus frustrari, uel ad sanandum tumorem superbiæ, uel ad probandam, exercendamq; patientiam, uel ad punienda & abluenda peccata. In hoc ergo rerum genere spes nostra dei uoluntati attemperanda est, sic ut indubitati simus, nos aut id quod speramus, aut aliquid melius saltem, magis scilicet profuturum ad nãciscendum finem spei nostræ consequuturos. Hunc affectum ut inderet nobis Christus, plerisq; parabolis supra modum acccommodis usus est. Nã ut doceat, quod oporteret semper orare, & non deficere, sed per patientiam expectare misericordiam dei, parabolam de iudice iniquo, qui nec deum timebat, nec hominem reuerebatur, proposuit, quem quum uidua sedulo ĩterpellaret, ut uindicaret eam de aduersario suo, atque ille nollet per multum tempus, tandem tamen mulieris importunitate uictus, uindicauit illam. Quo magis (inquit,

Paulus patientiæ exẽplar.
2.Corin.12

Ibidem
Roma.8

Cur deus interdũ ad tps nos non exaudiat.

Parabola de iudice iniquo explicatur.
Lucæ.18

Lucæ.24 Christus) deus (cuius uiæ sunt misericordia et ueritas)
Parabola de amico uenie̅te nocte & petente tres panes. Lucæ.11 faciet uindictam electorum suorum clamantiu̅ ad se die, ac nocte, Aliam nec minus incitantem parabolam, Lucæ.11. legimus, de eo qui media nocte amicum accedens, tres panes accommodato petit, qui etsi no̅ impetret ea ratione quod amicus sit, tandem tamen per importunitatem, si perseuerauerit pulsans, impetrabit tot panes
Iacobi.1 quot habet necessarios. Qua̅to magis pater cœlestis (qui dat, & non improperat) sedulo petentium uota respi-
1.Thess.5 ciet. Huc spectant illæ sententiæ, quæ sedulo & instanter orare iubent. Semper (inquit Paulus) gaudete, sine intermissione orate, obsecrationi instate, uigilantes in
Iacobi.5 ea. Multum enim (ut diuus Iacobus ait) ualet deprecatio iusti assidua, quod exemplo confirmat, dicens: Elias homo similis erat nobis passibilis, & oratione orauit,
3.Reg.17 ut non plueret super terram, & non pluit annos tres et menses sex, & rursus orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum.

Spes debet esse syncera, ut sancta ac iusta petat. Tertio, hæc spes synceritatem requirit, ut sancta, iusta, ac deo placita petamus ac speremus, no̅ uana, fucata, & falsa, ne dicamus mala ac exosa deo. Qua
Petere in nomine Christi quid sit. re qui gloriam seculi & diuitias petit, ac sperat, eo affe
Iohan.15 ctu, ut in illis conquiescat, is non recte petit, quia non se
Iohan.1 quitur mandatum Christi, Qui iubet, ut in nomine suo petamus patrem. In nomine uero saluatoris qui petit, salutaria tantum postulat, Qui uero uana rogat, nome̅ Iesu ludibrio habet, & deum contemnit, quia spem non in deo, qui non uidetur, sed in diuitijs & cæteris huius mundi transitorijs rebus ac uana gloria collocat,

quod ueræ Christianæ spei repugnat. Quamobrem diuus Iacobus ait: Petitis, & non accipitis, eo q. male petatis, ut in concupiscentijs uestris insumatis. Et Prouerbiorum. x. legimus: Spes impiorum peribit. Itidem Iob. viij. Spes hypocritarum peribit, & sicut tela aranearũ fiducia eius, Proindeq; Christus orationem hypocriticã damnat, quòd hypocritæ spem suam in uana gloria reclinãt, amantes in synagogis, & in angulis platearum stantes orare, ut uideantur ab hominibus, quos dominus hic recipere mercedem suam asseuerat. Quo pacto uero uictui necessaria petere & poßimus et debeamus, post dicemus. Iac. 4 Prouer. 10 Iob. 8 Matth. 5

Ex prædictis liquet, orationes nostras, etsi cũ fiducia porrectas, tamen duabus potißimũ de causis non exaudiri, uel quod magis nostra referat, ut non exaudiamur, deo uota nostra in melius commutaturo, Vel quod male petamus, sequuti concupiscentiam nostram carnalem, quam petendo insequentes, uel non accipimus, uel si interdum accipimus, cum periculo & detrimento accipimus. Legimus enim dominum quibusdã impatientibus, quod concupiscentiam sequuti poscebant iratum conceßisse, qui diuo Paulo, quod petebat, negauit propitius. Nam Israelitis cõcupiscentia carniũ inardescentibus, deus dedit eis petitionem eorum, & misit saturitatem in animas ipsorum, sed expleta concupiscẽtia, impatientia est grauiter castigata, quoniam adhuc escæ rant in ore eorum, & ira dei ascendit super eos. Quæ scripta sunt, ne forte quis magni pendat, si fuerit exauditus, quum aliquid male aut impatiẽter petit, quod Nume. 11 Psal. 77 2. Corin. 12 Psalm. 77

non impetrare plus profuerit, aut se abijciat, & de diui-na erga se miseratione desperet, si non exaudiatur, quũ forte aliquid petit, quo accipiẽdo affligatur atrocius uel à prosperitatis lenocinio corruptus penitus euertatur.

Tertia ala oratiõis charitas.

POstremo, oratio ut cœlos penetret, charitatis ardore inflammanda est. Nam ut omnia opera bona citra charitatis donum tepent, atq; adeo in speciem tantum fiunt, ita maxime friget oratio, nisi alis geminæ charitatis & dei & proximi subuehatur. Charitatem dei in nobis excitat sua ineffabilis bonitas, ad quam præcaturi in primis respicere debent, undiq; certe expositam, ne quis causari poßit, se in eius conspectum prodire non audere, cuius adhuc suspectam habeat bonitatem. Hanc enim in primis, in hoc admirabili mundi opificio, quocunq; tandem oculos uertamus, cernimus. Quicquid enim ibi bonum, pulchrum, iucundum, delectabile, & amabile cernimus, hoc omne ex deo esse intelligimus.

Charitas dei vnde in nobis excitetur.

Gene.1 Psal.8 Eccle.17 Iohan.3 Philip.2 Roma.8

Quanto magis ergo omnis boni creator amabilis esse debet, præsertim homini, quem ad imaginem & similitudinem suam fecit, & super omnia opera manuum suarũ constituit, quem propriæ uoluntatis arbitrio lapsum nõ deseruit, sed per propriũ filiũ de cœlo missum & ipsius hominis causa in mortem traditum, redemit, uiuificauit, iustificauit & ex inimico in filiũ, gratuita bonitate adoptauit, ipsiq; cũ Christo omnia bona donauit, impartiẽs etiã ei per Christum de spiritu suo, quo ductore tandem in consortium cœlestis regni, (quod pijs paratũ est à cõstitutione mundi) perueniat. Qui hæc animo uolutat, et per spiritus sancti gratiam percipit, is deum non potest

Matth.25

non diligere ex toto corde suo, ex tota mente sua, ex tota anima sua, & ex totis uiribus suis. Quomodo enim non delectabitur in summo bono qui delectatur in creatura? Quomodo non suspirabit semper ad optimum illũ parentem, à quo quicquid est & tenet, habet? Quomodo non semper ardebit illius desiderio, qui ipsi gratis promittit regnũ cœlorũ, imo seipsum? Hæc est.n. uita æterna, ut cognoscamus deum, & cum eo perpetua felicitate fruamur, hunc affectum qui induit, is ad deũ fide firmus, ac spe corroboratus, amanter uadit ac recte deum præcatur. Huic Psaltes dixit: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Et iterum: Gustate & uidete, quoniam suauis est dominus, beatus uir qui sperat in eo. Charitatem proximi, in nobis concitabit eiusdem naturæ participatio, q̃ sit idem omnium & similis ortus ex uno parente Adam, par (quod ad naturam attinet) conditio, Item q̃ hic mundus pariter omnibus una domus sit, Et quod omnium maximũ est, unus deus, quẽ omnes uno ore patrem appellamus, unus Christus, in quo omnes renascimur, & deo in filios adoptionis asciscimur, ut & duplici uinculo tam naturæ quàm adoptionis nos fratres esse fateamur, Vnus spiritus quem habemus è cœlo, una & omnium communis cœlestis patria, una fides, unum baptisma, unus panis, & unus calix oĩum, q de uno pane & de uno calice participamus. Breuiter, unum corpus sub uno capite, Christo. Quæ potest, quæso, arctior agnatio excogitari? Adeo, ut præceptum dilectionis proximi, quo iubemur, ut proximum sicut nosipsos diligamus, quàm maxime naturæ

Roma.5.8
Iohan.14
Iohan.17
Psal.36
Psal.34
Charitas proximi quõ innascatur.
1.Corin.12
Ephe.4
Matth.25

ac rationi consentaneum sit. Qui hoc affectu imbutus est (id quod nemo non facile agnoscet, si tantum quisque se ad suum ipsius cor conuertat, & seipsum interroget, num reuera erga proximum, perinde atq; erga se adficiatur) is demum recte ad orandum accedit. Quamobrē Christus ubiq; fere, ubi de orando præcepit, ex pacto nobiscum agit, ut nos non aliter se exaudituros dicat, q̃ si proximum ex corde dilexerimus, & si quid in nos peccauerit, remiserimus.

Math.6 Marci.11

Quæstio. Augu.in Enchirid. cap.17.

SEd dicis, Si sic oportet ad orationem accedere, ut mens neq; fide, neq; spe, neq; charitate uacet, nullus uidebitur peccatoribus locus orandi relictus, quos tamen uel maxime orare conuenerit? Dein, si hæc præcedere orationem oportet, quid est q scripturæ clamant, hæc tria nos præcipuæ à deo postulare debere? Sed facilis est responsio, In donis spiritus, & uirtutibus Christianis, gradus sunt quidam, Peccator quum in altißimis ignorantiæ tenebris uersatur, secundum carnem uiuens, sequens carnales concupiscentias, peccat sed propemodum ignorans, Deinde quum respicit in legem dei condemnantem peccatum, si nondum adiuuet spiritus, uult quidem secundum legem uiuere, sed uictus concupiscentia delinquit, idq; sciens, & proinde grauius. Postquam autem accesserit spiritus, quo donante credimus, nobis ex toto corde conuersis ab operibus mortuis ad deum, per Christum remissum iri peccata, ac donari gratiam adiutricem adimplendi mandatum dei, tum demum incipit homo agi spiritu dei, qui spiritum nostrum (iactis in eum seminibus fidei, spei, et charitatis) cōcupisce-

Dilutio ĩ donis spiritus, et virtutibus sunt gradus. Roma.7.

Roma.8

re facit aduersus carnem, atq; tum incipit nobis reuela- Galat.5 Roma.1
ri dei iustitia ex fide in fidē, ut quo magis homo sibijpsi
diffidere ac deo credere, in deum sperare, ac deo p cha
ritatem adhærere pergit, eo magis hæc spiritus dona in
nobis augescant, & quanto cupiditas minuitur, tāto ma
gis charitas crescat, donec tandem caro penitus subijcia-
tur spiritui, quod tamen perfecte & consummate demū 1.Corin.15
in resurrectione mortuorum implebitur. Vt *ergo unde* Matth.9
digreßi sumus reuertamur, adeo non prohibemus pecca
tores ab orando, ut illos quāmaxime ad orandum incite Peccatoribus orandū, & quo affectu.
mus, quod infirmis quāmaxime opus sit medico, sed tamē
eos frustra orare dicemus, nisi iacta fidei, spei, & cha-
ritatis semente, id est, nisi saltem odio peccati ad miseri-
cordiam dei fidenter ac amanter confugere incipiāt. Vt
autem fides principio modica sit, ut spes uacillans, ut te-
pida charitas, non tamen ideo minus, sed tanto magis
orandum est, & cum Apostolis *inclamandus est* Chri-
stus: Domine, *adauge nobis fidem.* Et *cum tota ecclesia*
præcandus, ut spem corroboret, & sui ignis amorem in Psal.110
nobis accendat. Eos *uero peccatores tantum ab orando*
repellimus, qui se peccatores esse non sentiunt, qui quæ-
runt excusationem in peccatis, qui obstinati, uenditi, & Psal.51
traditi sunt in peccatum, qui gloriantur quum malefece
rint, & exultant in rebus peßimis, quos peccatores, sci-
mus, quia deus non exaudit, sed potius eorum oratio fit Iohan.9
in peccatum, quemadmodum apud Esaiam *capitulo.i. le* Psal.108
gimus: Q*uum multiplicaueritis orationem, non exau-* Esaiæ.1
diam, manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et Hie- Threno.3
remias Threñ.iij. Nos *inique egimus, & ad iracun-* 2.Corin.6 Matth.5

diam te prouocauimus. Idcirco tu inexorabilis es. At peccator qui in tempore accepto ad se redit, pauper spiritu, humilis, contritus, suspirans, credens, sperans, & desiderans, deum inuocat, is proculdubio uoti sui compos fiet, quoniam non fallet ueritas, piętissime ad se omnes laborantes inuitans. Venite (inquit) ad me omnes q laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meum super uos, & inuenietis requiem animarum uestrarum.

Matth. 11

Affectus bene uiuendi orãti necessarius.

VNde consequens est, ut tametsi oratio nostra soli misericordiæ ac gratiæ dei (quæ etiam nos ad orandum incitat, & gratis quæ petimus donat) inniti debeat, oportere tamen, ut hanc fiduciam nostram affectus bene uiuendi ornet, & bona opera subsequantur. Hoc enim uult Apostolus, qum iubet, ut orantes manus puras extollant. Et Psaltes ait: Innocens manibus, & mundo corde, hic accipiet benedictionem à domino. Innocentium ascendit oratio, si Aegyptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Pharisæos dominus culpat, quòd deuorarent domos uiduarum, simulantes longam orationem. Hi, inquit, accipient damnationem maiorem. Quid ergo orationis effectui magis obstabit, quàm si uoluntas aut uita uoci non cõcordet? Ea uero demum (ut est in cantico quodam ecclesiastico) dulcis est syphonia, si uox uitam non remordet. Et diuus Iohannes ait: Charissimi, si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quando mandata eius custodimus, et ea quæ sunt placita corã eo, facimus.

Psal. 14

Luc. 20

1. Iohan. 3

IN primis autẽ ſcriptura duo opera cõmendat, quæ nos ad orandũ expeditiores et alacriores faciũt, ſi tamẽ in fide & charitate fiãt, nẽpe ieiuniũ & eleemoſyna. Bona eſt (inquit Tobias) oratio cũ ieiunio & eleemoſyna, magis q̃ theſauros auri recõdere. Nec Chriſtus temere hæc tria, nẽpe ieiuniũ, eleemoſinã, & orationẽ, apud Matthæũ c. vi. cõiungit. Et Eſaias c. lviij. ſic copulat, pinde atq; neceſſario cohærẽtia, Nec eſt qſpiã tam ſtupidus, qui non uideat hæc tria ppemodũ indiſſolubili uinculo cohærere oportere præſertim ſi oratio in deprecãda ira dei efferueſcere debeat. Oratio.n. aſcenſus mẽtis eſt in deũ, ſed quũ crapula, ebrietate & curis huius mũdi corda noſtra aggrauãtur, fit ut non poſsint in deũ reſpicere ſeu in oratiõe (qđ neceſſe ẽ) uigilare. Vigilate (inquit Chriſtus) & orate, Dein, Si q̃s habẽs ſubſtantiã huius mũdi, & uiderit fratrẽ ſuũ neceſsitatẽ habere, & clauſerit uiſcera ſua ab eo, q̃uo charitas dei manet in eo? & qua tandem fronte, is uiſcera miſericordiæ dei noſtri implorabit, qui uiſcera clauſerit fratri? Quãobrẽ Eſaias uerã rationẽ ieiunãdi (q̃ eſt abſtinere à peccato) ac dãdi eleemoſyna et orãdi docẽs, ſic ait: Nõne hoc eſt magis ieiuniũ quod elegi? Diſſolue colligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes, dimitte eos (qui confracti ſunt) liberos, & omne onus dirũpe, frãge eſurienti panem tuum, & egenos, uagoſq; induc in domum tuam. Quum uideris nudũ, operi eum, & carnẽ tuam (hoc eſt proximum tuum) ne deſpexeris. Tunc inuocabis, & dominus exaudiet, clamabis, & dicet, Ecce adſum, quia miſericos ſum dominus deus tuus.

Ieiunium & eleemoſyna orationẽ faciunt alacriorem.

Tobiæ. 4.

Matth. 6

Eſaiæ. 58

Lucæ. 21

Vigilare in oratione neceſſe eſt.

Matth. 26

1. Iohan. 3

Eſaiæ. 58

In affectibus piis tota orationis vis cõsistit.

IAm (ut putamus) satis superq; ostendimus, quomodo affectus esse oporteat ad orationem accessuros. Id autem doceri omnino & ante omnia oportebat, atque adeo semper inculcari, quod in affectu spiritus seu cordis tota orationis uis consistat. Nam ab hoc oratio & incipere, & in eodem progredi, & desinere debet, quãuis affectus orandi, hoc est, desiderium uitæ cœlestis, quod ad se attinet, in Christiano nunquam desinat, etsi uerba finiantur. Qui hoc intelligit, facile uidet, quo pacto Christus non diuersum, sed unum atq; idem ubiq; præceperit, quum alibi iubet, ut orantes non multum loquamur. Alibi uero dicat, oportere semper orare, & nunquam deficere. Quo tamen uterq; locus adhuc dilucidior fiat (quod hic tota rei uis consistat) In primis diligenter intuendum est, quod Christus apud Iohannem mulieri Samaritanæ, opinanti orationis uim, loco seu rebus exterioribus alligatam esse, respondit: Mulier, crede mihi, quia uenit hora, quando neq; in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis patrem. Venit hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate, nam & pater tales quærit qui adorent eũ. Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, oportet in spiritu & ueritate adorare. Quibus uerbis hoc admonere uoluit Christus, Deum (qui spiritus est) in homine, nõ carnem, sed eam partem potißimum respicere, quam ad similitudinem & imaginem suam creauit, nempe spiritũ & mentem, quodq; oratio non sit alligata certo loco, tempori, uerbis præscriptis, aut alijs externis cerimonijs (quamuis tamen interim externa ista omnino contemnenda

Conciliãtur loci de orando.
Matth. 5.

Verus dei cultus in spiritu.
Iohan. 4

1. Regum. 16

nenda

menda non sint, si recte adhibeantur) sed in synceritate animi, qua coli uult deus, nobis per coæternam sibi sapientiam inclamans: Fili, præbe mihi cor tuum, habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, in omnibus uijs tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Hic certe est uerus dei cultus, quod etiam non latuit eum, qui Catonis nomine pueris prælegitur, is enim sic orditur: Si deus est animus, nobis ut carmina dicunt, hic tibi præcipue sit pura mente colendus. Homo quidem uidet ea quæ parent, deus autem intuetur cor, & rursus, Deus ab homine tantum qui mundo corde est uidetur. Proinde Dauid orat, ut deus cor mundũ in ipso creet, & spiritum rectum innouet in uisceribus eius.

Prouer.3

Cato.

1.Reg.16

Matth.5

Psal.5.

CHristus ergo quum doceret nos orare, sic ait: Et quũ oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amãt in synagogis & in angulis platearum stantes orare, ut uideantur ab hominibus. Amen dico uobis, receperunt mercedem suam. Tu autem quum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito, & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi. Orantes autem, nolite multum loqui (sicut ethnici faciunt) putant enim q; in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater uester quid opus sit uobis antequam petatis eum. Hactenus dominus apud Matthæum. Quod uero est istud cubiculũ, in quod nos intrare iubet Christus, nisi cubiculum cordis? quod tamen adhuc non sufficit intrare, nisi claudatur. Nam si inter orandum ostium cordis nostri pateat, & ea quæ foris sunt per carnalem sensum in cogitatio-

In ueritate, hoc est seposito omni fuco, oportet orare.

Matth.6

In cubiculũ cordis Christus iubet intrare orantẽ, idq; clausum

Aug. de ser- mo. dñi in monte.

nes nostras improbe se immergant, synceritas orationis maculatur, quo minus spiritalis oratio dirigatur ad patrem, at quum clausum est ostium, tum pater qui uidet in absconso, id est, qui inspicit abdita cordis, reddet orãti. Et ut Christus in hac re nos attentiores faciat, duos admodum prauos affectus pari censura damnat. Alterum, qui est Iudæorum, Alterum ethnicorum. Iudæi hypocritæ quærunt apud homines spectari & uideri sancti, quemadmodum Christus eos increpans, ait: Vos estis qui iustificatis uos coram hominibus, qui hunc fructum orationis potißimum quærunt, ut hominibus placeant. Ethnici exercendæ linguæ potius, q̃ mundando animo dant operam, toti superstitioni dediti, putantes ita agi cum deo, perinde atq; cum homine agitur, qui sæpe multis tandem uerbis in sententiam, licet iniquam, adducitur. Sed unus ille & uerus magister dicit: Nolite aßimilari illis, nimirum, quia deus nouit corda, et quod hominibus altũ est, abhominatio est ante deum, apud quem sola uerborum replicatione nõ est opus, cum sciat, quid opus sit nobis priusquã petamus eũ. Si enim uerba multa ad id proferũtur, ut instruatur & doceatur ignarus, quid opus uerborum replicatione apud eum, cui omnia patent? Sola, inquam, replicatione uerborum absq; affectu nihil opus est, quam Christus per multiloquiũ uult intelligi, hoc est, multum sermonẽ absq; deuotione profusum, non autem prolixas ac diuturnas preces, pie ac ex intimo affectu depromptas. Nã & de ipso domino scriptum est, q pernoctauerit in orãdo, & q prolixius orauerit, quo nobis ad se imitandum exemplũ præbere uo-

Affectus Iudaicus in orando. Lucæ. 16

Affectus ethnicus.

Math. 6

Quid Christus intelligi uoluerit per multiloquiũ.

Orationes Christianorum, & breues, & perpe

lebat. Constant ergo sibi, & ut non debeamus orando multum loqui, & tamẽ sine intermißione orare. Is multum loquitur, qui in sola multorum uerborum prolatione, non adhibita mente, confidit, tanq̃ eo fiat ut exaudiamur, quo loquaciores sumus. Is sine intermißione et multum orat, nec tamen multum loquitur, qui cõtinuato desiderio ac diuturna & pia cordis excitatione, in fide, spe, & charitate deum pulsat, intentus in unũ illũ, quod Christus dicit, necessarium. Neque enim Christus hoc uolebat, ut nullis uerbis orãtes uteremur, alioq non docuisset nos, quibus uerbis patrem compellaremus, sed uanum sine mente sonum, multiloquio significauit.

ture esse debent.

Lucæ.6

Et mente & uoce orãdũ.

Luc.10

SEd mouere potest alicuius mentem, quur deus, qui nouit, quid opus sit nobis anteq̃ petamus eum, & paratus est bona data dare filijs suis, petere tamen nos, quærere, & pulsare compellat? Sed facile hæc dubitatio submouebitur, modo intelligamus deum non hoc cupere ut uoluntas nostra sibi per uerba innotescat, quam nõ potest ignorare, sed uult in orationibus exerceri desiderium nostrum, quo poßimus accipere quod ille præparat dare. Ille quidem dare paratus est sed nos adq; accipiendum angusti & inidonei sumus, nisi animum oratione excitemus ac dilatemus.

Quæstio: Cur deus uelit nos petere qui scit, quibus egemus antequam oratur.

Dilutio.

Augusti.ad Probam. & libro de magistro.

PRoinde non tantum uerbis, sed & per certa interualla horarum & tẽporum rogamus, non qd' uis orationis, uerbis & tempori sit alligata, sed ut illis rerum signis nosipsos admoneamus, quãtũq; in hoc desiderio donorũ cœlestium profecerimus, nobisipsis innotescamus, & ad hoc agendum nosipsos acrius excite-

Cur ecclesia oret per interualla temporum.

Sine intermissione orare quid? mus. Vnde quod Apostolus ait: Sine intermißione orate, nihil aliud est, quam beatam uitam, & quæ huc spectant & conducunt, ab illo qui eam solus dare potest
Roma. 12 Ephe. 6 Coloss. 4 sine intermißione desiderare. Semp ergo oramus, quũ hanc à domino deo desideramus. Sed ideo ab alijs curis atq; negotijs, quibus ipsum desideriũ quodammodo tepescit, certis horis ad negotium orandi mentẽ reuocamus, ut uerbis orationis nosipsos admoneamus, in id quod desideramus intendere, ne quod tepescere cœperat, omnino frigescat & penitus extinguatur, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idem Apostolus ait: Po-
Postulationes nostras deo innotescere quid. stulationes uestræ innotescant apud deum, non sic accipiendum est, tanq̃ deo innotescant, qui & anteq̃ essent, utiq; nouerat, sed nobis innotescant apud deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam.

Augu. ad Probam. QVæ cum ita sint, tum cum diu orare uacat, id est, cum alia bonarum & necessariarũ actionum non impediuntur officia (quamuis & in eis ut diximus, desiderio illo semper orandum sit) id ut fiat, omnino utile est, sic tñ ne per productiores moras euanescat atq; hæbetetur intentio. Quamobrẽ pium ac sanctum institutum est, quo sacerdotes legendis horarijs precibus alligantur. Nam sacerdotes ut à secularibus
De horarijs precibus. negotijs omnino uacẽt, & ut pro populo dei in his quæ ad deum sunt curam agant, ordinantur, perinde atq; uiduæ primitiuæ ecclesiæ, quarum erat persistere in ora
1. Timoth. 5 Luc. 2 Anna filia Phanuel. tione nocte & die, quemadmodum de Anna filia Phanuel legimus, quod non discedebat de templo, ieiunijs, et obsecrationibus seruiẽs nocte & die. Sacerdotes itaq;

(q ipsis præ alijs negotijs uacet) horarias preces recen sere decet, atque ignaui illi sacerdotes reprehendendi sunt, qui quod dicunt uel nõ intelligunt, uel quod legũt, non attendunt, de quibus dixit Esaias: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me, qui nondum eo scientiæ sunt prouecti, ut intelligant orationem ex intimis cordis penetralibus proficisci oportere, quemadmodum Psaltes ait: Confitebor tibi dñe in toto corde meo. Itẽ: Domine, ante te omne desiderium meũ. Item: Cogitatio hominis confitebitur tibi. Et iterum: Adhæsit anima mea post te. Et, iuxta est dñs his qui tribulato sunt corde, & his mille similia in Psalmis obuia. Quos ignauos ac stupidos clericos acriter corripere oportet & docere, quid uelit diuus Apostolus, quum iubet nos psallere spiritu, psallere pariter & mẽte, orare spiritu, orare pariter & mente. Alioqui si scientiã repellunt, repellet eos dominus ne sacerdotio fungantur ei, Quod & iusto dei iudicio quotidie fieri uidemus, puniente deo stupiditatem cleri sui etiamnum surdi & obaudientis. Absit ergo (ut reuertamur tandem unde paululum digressi sumus) ab oratione multa loquutio, & uerba superflua, sed nõ desit multa precatio, Et intelligãt omnes plus quidem gemitibus q̃ sermonibus hoc negotium agi, plus fletu q̃ afflatu, Ponit enim deus lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster nõ est absconditus ab eo, quàquam interim ut ei uerbis nostris non sit opus, nobis tamen necessaria sint, quibus commoueamur, & inspiciamus quid petamus, nõ quorum replicatione, non adhibita feruenti intentione, do-

Esaiæ.29
Math.15
Psal.11.
Psal.37
Psal.75
Psal.62
Psal.34
1.Corin.14
Nobis uerborum professio necessaria.
Psal.27

minum docendum seu flectendum esse credamus. Fideliter ergo hoc retinendum est, ut quemadmodum hæc intẽtio obtundenda non est prolixitate sermonis, ita si perdurauerit, non cito esse rumpendam, & tamen interim in omni actione nostra pio illo desiderio sola etiamnum mente orandum & colendum deum per Christum, quod monuit Paulus: Omnia (inquiens) quæcunq; facitis, in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes patri per ipsum, Certi quod tãto ad gratiam dei capiendam capaciores erimus, quanto dei misericordiam fidelius credimus, speramus firmius, desideramus ardẽtius.

August. ad Probam.

1. Corin. 10
Coloss. 3

Hebr. 10

Non sunt aspernenda tẽpla orationi dedicata.

NEc hoc omittendũ esse putamus. Non esse aspernenda templa ac alia loca sacra, quæ ad hoc facta ac consecrata sunt, ut cõueniatur illuc ad orãdum, audiendum uerbum, & communicandum corpori dominico, propterea Oratoria dicta, quod sint domus oratiõis, ut proinde in illis nihil aliud agi oporteat, quam id, ad quod sunt facta. Nam & in templum, cubicula illa nostra nobis portanda sunt, quæ inter orandum claudamus, hoc est, corda nostra, quæ sunt uiua tẽpla dei. Nec scriptura frustra recitat, quod Apostoli simul cũ omnibus qui credebant, quotidie perdurauerint unanimiter in templo. Et alibi sæpe, quod uno in loco unanimiter in oratione & obsecratione perseuerauerint, non quod à loco oratio uim recipiat, aut quod ibi solum orãdum sit, quũ Paulus dicat, Volo autẽ uiros in omni loco manus puras leuare. Sed quod deus unanimem ecclesiæ suæ orationem exposcat, ad quam nos templa inuitãt. Quum enim unum corpus simus, decet nos conuentus & unanimis oratio. Nam (ut

Aug. de sermo. dñi in monte.
2. Corin. 6
Acto. 1

1. Timo. 2

Templa inuitant nos

Christus ait) ubi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Et iterum: Si duo ex uobis consenserint super terram de omni re quancunque petierint, fiet eis. Idem de pijs ecclesiæ interorandum cerimonijs sentiendum est, ut nequaquam contemnantur, quæ recte & magno cum fructu adhibētur, si uel ad incitandum nos, uel ut omnia secundum ordinem fiant, uel ut hæc exterius repræsentent quod intus agitur, adhibeantur, atq; hæ non mentis intentionē præcedant, sed subsequantur. Nam quum mens & ratio in hoc nobiscum corpore conclusa sit, sic ut animus totam hominis molem regere debeat, nequaq̄ à pietate abhorrens est, si corpus dominam suam rationem seu spiritū tendentem ad deum, & ad illū propius se applicare cupientem, suis quoque motionibus, suis compositionibus & figuris, suo habitu ac gestu subsequi conetur. Quod si in omnibus plane agendis, tractandis, considerandisq; rebus, corporis consensu & ministerio animus utitur, num in adorando ac uenerando deo, illius tantum reijciet societatem? Iure itaque ac pie fit, ut siue animus peccati & culpæ conscius se prosternat atq; abijciat coram deo, corpus quoque eundem gestum, eundemq; actū subeat, siue agendis pro accepto beneficio gratijs, mentem ad deum cogitationemq; tollamus, eandem mentis ad deum sublationem, uultus, oculi, manusque sequantur. Iam illæ pectorum percußiones, capitum inclinationes, genuum inflexiones (quæ paßim in communi ecclesia adhibentur) imitationes sunt & simulachra animi, uarios in se affectus erga deū suscipiētis,

ad unanimē orationem
Ephe. 4
Matth. 18
Quid sentiēdum de pijs ecclesiæ cerimonijs.
1. Corin. 14
August. ad Probam.

Quæ si falso & per simulationẽ usurparentur, essentq; ementita atq; ficta, maximum nimirum hoc crimen & nefaria improbitas sceleratæ mentis esset. Sed si ita res se intus habet, si est uoluntas rite conuersa ad deum, si animus, si mens, si ratio in ipso deo uere collocata est, cur repellamus corpus à pietatis huius & uenerationis

2.Corin.6 erga deũ consortio? quod Paulus non addubitauit uocare templũ spiritus sancti, & quod in partem immortali

1.Corin.11 tatis & gloriæ apud deum aliqñ futurum est. Nã q & detecto capite uiros, uelata coma mulieres in ecclesia orare uult Paulus, num non ad externas id pertinet ce-

Lucæ.18 rimonias? Præterea percussio pectoris, necnon deiectus oculorum in terram, quæ sunt in publicano illo sibi ueniam à deo precante per dñm Iesum Christum exposita, nonne in corpore sunt testimonia animi cũ deo humi

Iohan.11.16 militer colloquentis? Atque adeo, quid est q dñs ipse ad

Matth.26 orationem accinctus, uix unq̃ aliter q̃ subleuatis in cœ

Marci.14

Luc.22 um oculis, ac genibus flexus in terris, totoq; gestu corporis affectum mentis indicante orasse legitur. Sanctæ ergo hæ, ac in uniuersum cæteræ piæ illæ ac antiquissimæ ecclesiæ cerimoniæ, in ecclesia adhibentur, modo tamen sic (ut diximus) adhibeantur. Absitq;, ut assentiamur ijs, qui dicũt, Christum has cerimonias quæ pietati

Marci.7

Titum.1 suffragantur damnasse. Traditiones & mandata hominum auersantium ueritatẽ, quibus irritum fit præceptũ dei, & mãdata dei relinquuntur ut illa statuantur, dãnauit Christus. Nõ aũt damnauit pios ritus ad cultum & obseruationẽ præceptorũ dei conducibiles, quos ipse

August. quoq; obseruauit. Rectissime ergo Augustinus unã hac

saluberrimam regulam in hisce ritibus retinendam esse docet, nempe ut quæ non sunt contra fidem, neq; contra bonos mores, & habent aliquid ad mouẽdum pie animũ, aut ad exhortationem uitæ melioris nõ inutile, ea ubicunq; instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur, sic tamẽ ut ea quæ præcipua sunt etiam præcipuas partes teneãt, & cerimonijs non aliter quam cerimonijs utamur. Regula in cerimoniis tenenda. Matth. 23 Lucæ. 11

H*Vcusq; docuimus, quid sit oratio, quid de deo q oratur præsumendum, Quomodo & quo affectu ad orationem accedendum, Qualem orationem esse oporteat, & unde proficisci, Breuiter q orationem quæ deo sit placitura, cœlumq; penetratura, nõ ambitiosam, aut temerariam, sed fidelem, humilem, & uerecundam, non desperantem, aut uacillantem, sed certa fiducia de dei misericordia sperantem, non deniq; frigidam aut tepidam, sed charitate efferuescentem esse, & ex intimis ipsis cordis affectibus prodire necesse sit.* Epilogus.

EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE.

R*Estat nunc, ut ex diuinis scripturis doceamus, quænam à deo petenda sint, hunc siquidem ordinem seruat Christus, ut primum orãdi modum doceat, deinde quid petendum sit præscribat.* Quæ a deo petenda sint. Matth. 6

Supra de orationis scopo ac fine, ad quem omnis oratio referenda est, diximus. Sed quoniam interim dum adhuc in hoc corpore à domino peregrinamur, innumeris tentationibus impetimur, quibus hoc unum perpetuo agunt ac moliuntur, mundus, caro, & diabolus, ut nos ab uere unico illo fine (q est uita beata) modis omnibus auertant, merito oratio in species quasdã petitionũ didu citur, quibus tot tentationũ generibus resistatur. Omnis ergo petitio, aut in appetitione bonorũ, aut remißione male cõmissorũ, aut deprecatione malorũ futurorũ consistit. Qua de re Christus uita, author, dux, et rector nostr, qui uenit in hũc mũdũ, ut oẽm hominẽ illuminaret, ac uiã salutis æternæ mõstraret, ipse uia, ueritas, et uita, ẽt orãdi formã dedit, ut certi essemus nos recte petere quũ bõa, q̃ ille iußit, peteremus, et mala deprecaremur.

Psal. 26

Scopus oĩs petitionis triplex.

Iohan. 14

Iohan. 1.

N*On inutile autẽ uidetur, ut hic rememoremus Christũ tradẽdo orationẽ dominicã, nõ tam nos quædã præscripta uerba docuisse, q̃ res quas peteremus. Verbũ aũt oratiõis dñicæ in hoc tantũ eẽ tradita, ut ipsis memoriæ mãdatis, rerũ à deo petẽdarum recordaremur. Apud deũ.n. (queẽadmodũ supra diximus) non agimus uerbis ut ĩpetremus q, uolumus, sed rebus, quas aĩo gerimus et intẽtatiõe cogitatiõis, idq; p fidẽ et spem, cũ dilectiõe pura et simplicia affectu. Proinde mẽs orantis nõ debet in uerba oratiõis dñicæ tantũ respicere, sed magis dilatari, et qd' in se est orãdo q̃plurima cõplecti, quæ sub his uerbis longe omniũ fœcundißimis continentur.*

Augu. de ser. dñi in mõte.

E*St.n. oratio dominica, multis nominibus alijs quibuslibet orationibus anteponẽda. Primum, quod*

Oratio dñica aliis qui-

non ab hominibus, sed à filio dei (qui est uerbũ & sapiẽtia patris, deus de deo doctor uitæ, & summus ac cœlestis magister) nobis tradita fuerit. Ex quo hunc *fructum referimus, quod certi sumus & nequaquã dubitare debemus nõ posse hanc precationẽ ad aures dei nõ ascẽdere, quã dei filius deus docuit.* Quomodo enim pater filij sui, imo *sua uerba quæ per filiũ suũ nos docuit, non agnoscet? q̃ uoluit, & præcepit, ut hunc unicũ filiũ suũ audiremus, imo quomodo nõ audiet Christum in nobis sua uerba resonantem, quẽ semper audit?* Non dubiũ enim *Christum in nobis loqui per spiritũ suum, si tamen ipse intus habitet in pectore, qui est in uoce.* Et quum *ipse docuerit, patrem in spiritu & ueritate adorandum, quæ potest esse magis spiritalis oratio, q̃ quæ à Christo nobis data est, à quo nobis et spiritus sanctus missus est?* Et *quæ efficacior apud patrem oratio esse queat, quàm eius quem habemus aduocatum pro peccatis nostris? qui & pollicitus est, dicens:* Q*uia quodcunq; petieritis à patre in nomine meo, dabit uobis, quanto efficacius ergo impetramus, si quod petimus in Christo nomine, ex eius etiam instituto & præscripto petamus.*

buslibet anteponẽda. 1

Chrysost. August.

Cyprianus in orationẽ dominicam. 2

Matth.17 2.Petri.1 Iohan.11 Roma.8 3

Iohan.4 Iohan.15 Lucæ.24 1.Iohan.2 Iohan.14

SEcundo, *oratio dominica cæteris iure antefertur, quòd totum complectatur, quod rectè à deo peti possit, atque adeo nihil inuenies, tametsi omnes pias ac sanctas precationes, quæ tota scriptura, maxime uero in Psalmis continentur, percurras, quod non ista dominica compendio contineat & cõcludat oratio.* Vnde *liberum quidem est alijs atq; alijs uerbis orare, modo tamen eadem, quæ hac oratione continentur, petamus,* Sed

Orõ dñica totũ cõplecti tur, quicquid a deo peti potest. August. ad Probã. ca. 11 & 12

alia orare, liberum non est. Quamlibet enim alia uerba dicamus, nihil aliud dicimus, q̄ quod in ista dominica oratione positum est, si recte & congruenter oramus.

Iohan.4 1.Corin.14 Qui secus orat, is certe carnaliter orat, & nescio, cur non illicite oret, q, spiritu renatos non nisi spiritaliter orare sit necesse. Porro tantam esse orationis dominicæ amplitudinem, facile potest intelligi, quum singulæ eius

Psal.66 partes ad alias sanctorū orationes conferuntur. Qui dicit: illuminet deus uultum suū super nos, & misereatur nostri, ut cognoscamus in terra uiā tuā, in omnibus gen-

Eccle.36 Psal.79 tibus salutare tuum. Et clarificare in omnibus gentibus, sicut clarificatus es in nobis, quid aliud dicit, q̄ sanctificetur nomen tuum? Quid dicit, Deus uirtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus, quid

Psal.118 aliud dicit, q̄ adueniat regnum tuū? Qui ait: Vias meas dirige secundum eloquium tuum, quid aliud precatur, q̄ fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra? Qui preca-

Prouer.30 tur, Paupertatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantū uictui meo tribue necessaria, nihil fere aliud dicit, quā, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, nisi quod hic articulus oratiōis dominicæ se latius porrigit, quod infra ostendemus.

Psal.131 Quum Dauid orat, ut dominus memi nerit mansuetudinis eius (quæ tanta in eo erat, ut corā deo diceret, Si reddidi retribuentibus mihi mala, deci-

Psal.7 dam merito ab inimicis meis inanis) quid aliud precatur, quàm, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Rursus, qui dicit, Et non

Psal.118 Eccle.23 dominetur mei omnis iniustitia, Item, aufer à me concu piscentias uentris, & desiderium concubitus ne ap-

prehendat me, haud aliud dicere uidetur, q̄, ne nos inducas in tentationem, Deniq; qui dicit, Libera deus Israel ex omnibus tribulationibus suis. Item, Erue me de inimicis meis deus meus, & ab insurgentibus in me libera me, is utiq; non aliud orat, quàm, liberationis dominicæ sententias, perfectionem quandam uirtutis concludere, quod in aliorum sanctorum orationibus, quantumlibet pijs, uti in hac ipsa dominica precatione reperire non est, adeo ut beatus ille Cyprianus huius dominicæ orationis sublimitatem satis demirari non potuerit. Qualia (inquiens) sunt fratres dilectißimi orationis dominicæ sacramenta, quàm multa, quam magna breuiter in sermone collecta, sed in uirtute spiritualiter copiosa? ut nihil omnino prætermissum sit, quod non in precibus atque orationibus nostris, cœlestis doctrinæ compendio comprehendatur.

Psal. 58

Oratiõis dominicæ perfectio.

Chrysost. in Matthæū hom. 20

Cyprianus in orationē dominicam.

TErtio, Oratio dominicæ cæteris præstat uel ea ratione, q nulla alia oratio ita affectum in deū excitet, aut ad pietatem uitæ & omnem uirtutem nos cohortetur, perinde atq; hæc oratio, q dilucidius fiet, quum particulatim exponetur, id quod nunc facere aggredimur.

Cyprianus i orationē dominicam.

Chrysost. in Matthæū hom. 20

Augu. de ser dñi in mõte.

Deut. 9

PATER NOSTER QVI ES IN COELIS.

PATER. Quis facile animo complectatur, quanta sit domini circa nos dignationis & bonitatis ubertas, qui nos sic uoluerit orationem incipere, ut deū, patrem uocaremus, quod non ita obuium

est in ueteri testamento, quum nusquam sit præceptū filijs Israel, ut deum patris nomine orando compellarent, sed domini nomen eis insinuatū est, tanquam sub lege ser

Roma.3 uientibus. Et quum Abraham uir tātus (qui amicus dei

Gene.18 appellatus est) non absq; multo tremore ad dominū loquutus sit: Ne indigneris (inquiens) domine si loquar ad dominū meum, quum sim puluis & cinis, cuis nostrum deum illum conditorem, seruatorem, ac moderatorem omnium, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, patris no-

Heb.1 mine compellare, & sibi honorificentissimum nomen fi-

Cur deū appellemus patrem. lij dei, quo nec angelos suos dignatus est, uendicare au-

Deut.32 sit, nisi ille iussisset? Dicimus ergo, Pater, non tam quod

Roma.8 pater noster sit ratione creationis secundum id quod dictum est, Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit, fecit, & creauit te, sed magis ratione adoptiōis, qua gratuita pietate, nos in filio suo renatos, in huius nominis honorem adoptauit, ac potestatem fecit quotquot eum

Iohan.1 receperunt, ut filij dei fierent, qui credunt in nomine

Roma.6 Ephe.2 eius. Serui peccati eramus, infeliciter geniti ex Adam.

Roma.5 Satanæ filij eramus, cuius instinctu, ad omne malum so-

Dei erga nos benignitas. licitabamur, Sed ille, quum adhuc inimici essemus, nostri misertus, per unigenitum filium suum Iesum, nos à seruitute peccati exemit, à patre diabolo emancipauit, à morte perpetua & æterni ignis hæreditate uindicauit, ac per fidem & baptismum in filij sui corpus insitos, tū

Roma.8 in nominis, tum in hæreditatis consortium adoptare di-

Spūs est qui clamat ī cordibus nostris pater. gnatus est, hæredes quidem dei, fratres autem & cohæredes Christi. Et ne quid diffideremus eius erga nos pietati, pignus quoddam suæ erga nos charitatis cœlitus

immisit in animos nostros, spiritum filij sui, qui pro pulsato timore seruili, non ueretur in cordibus nostris clamare Abba pater.

Dicendo ergo, Pater, In primis gratias agimus deo, quod non ex meritis nostris, sed gratuita adoptione facti sumus filij dei, profitemurque hoc nomine nos in baptismo renuntiasse patri diabolo, & omnibus operibus eius, iamque solum nosse & habere cœpisse nos patrem, qui sit in cœlis, cuius potentia conditi sumus, quum nihil essemus, cuius bonitate restituti sumus quum perissemus, cuius sapientia gubernamur & conseruamur, ne reuoluamur in exitium. In quam sententiā dominus dixit: Nolite uocare uobis patrem super terrram, unus est enim pater uester qui in cœlis est. Secundo, quum homines dicunt deo, Pater excitatur in ipsis supplex affectus, maxime, ubi deum in propheta sic loquentem rememorant. Si ego pater ubi est honor meus? Itidem erga deum charitas accenditur & inardescit. Quid enim charius filijs debet esse, quam pater? Quaedam insuper impetrandi præsumptio ac fiducia cordi innascitur. Quid enim deus non det iam filijs petentibus, quum hoc ipsum ante dederit ut filij essent? Postremo, quum dicimus, Pater, non uulgaris cura animum nostrum tangere debet, ne tali patre simus indigni, ut quomodo nos nobis placemus de deo patre, sic sibi placeat & ille de nobis, ut conuersemur quasi dei templa, ut deum in nobis constet habitare. Nec degeneret actus noster à spiritu, ut qui cœlestes & spirituales esse cœpimus, nō nisi spiritualia & cœlestia cogitemus & agamus. Nam ut

Iohan. 1 Titum. 2 Roma. 6 1. Petri. 3 Gene. 1 Iohan. 5 Matth. 23 Matth. 1 3 4 Iohan. 1 Lucæ. 11 5 Augu. 2. Corin. 6 1. Corin. 6

inquit Paulus, Non estis uestri, Empti enim estis pretio magno, exultate & portate deum in corde & corpore uestro. Cauendum ergo nobis est à peccatorũ sordibus, quòd quàdiu peccamus, desideria carnis insequentes ac perficientes, in filiorum dei catalogũ ascribi nõ possimus, ipso domino dicente: Omnis qui facit peccatum seruus est

Iohan.8 peccati. Cauendum quoque, ne indigna filijs petamus, mo-

Gene.16 bilia cum Ismahele filio ancillæ, sed immobilia cũ Isaac

Galat.4

Gregorius. filio liberæ. Si filium dei te credis, pete quæ te deceãt accipere, & illum dare. Si carnalia petis, ut in illis conquiescas, quomodo illa præstabit, quæ quum habeas, præcepit ut contemnas? Quasi filij ergo agere debemus, ut quod esse dicimur actu & reipsa, probemus.

1 Cyprianus in orationẽ dominicam. NOSTER. Parum est nosse, deũ esse patrẽ, nisi & eum patrem nostrum esse credamus, in

1.Petri.5 quem omnem curam & solicitudinem nostram proijciamus, quòd ipsi sit cura de nobis, quos natiuitate gratiæ spiritualis reparauit ac sanctificauit, & sibi in filios asseruit, tales etiam nos perpetuo habiturus, nisi tamen nostra culpa ac malitia ab eo recedendo & mandata eius

Iohan.10 spernendo, filij esse cessemus quales erant Iudæi ad quos dominus dixit: Vos ex patre diabolo estis, & desideria

Esaiæ.1 patris uestri uultis facere. Et in Esaia: Filios genui & exaltaui, ipsi autem me spreuerunt. Secundo dicimus,

2 Iohan.1 Heb.1 pater noster, non meus, quoniam hoc soli Christo conuenit, qui est solus filius per naturam, nos, autem filij su-

Iohan.20 mus per gratiam & communem adoptionem. Quod discrimen ut ostenderet Christus: Vado (inquit) ad patrem meum, & patrem uestrum. Non dicit, uado ad patrẽ nostrum,

ſtrum, ſed meum & ueſtrum, quoniam ipſe per naturã, nos per gratiã filij. Tertio, noſter, dicimus, ut fraternæ charitatis, ĩ quam nos Chriſtus uocauit, meminerimus, & uota cõcordiæ emittamus. Ante oĩa enim, pacis doctor atq; unitatis magiſter, noluit ſigillatim & priuatim precẽ fieri, ut qs cũ precatur, pro ſe tantũ precetur. Nõ enim dicimus pater meus q es ĩ cœlis, nec panẽ meũ da mihi hodie, nec dimitte mihi debita mea, nec et ne inducas me in tentationẽ, aut libera me à malo, ſed publica nobis & communis eſt oratio. Non ergo ſibi quiſq; peculiariter rogat aliquid, ſed omnes uelut unius corporis membra, eodem animata ſpiritu, quod in commune expediat, poſtulamus, & ubiq; non tam propria commoda q̃ proximiorum petimus. Quo quidem precandi modo Chriſtus diſcordias & inimicitias interimit, & ſuperbiam reprimit, & humanarum rerum inequalitatẽ (quod ad deum attinet) prorſus expellit. Non enim cõuenit, ut fratres ambitione, odio, liuore, cõtentione inter ſe diſsideant. Vnde quum dicimus, noſter, fraternæ pietatis, charitatis et humilitatis admonemur, iuxta illud Malach. 2. Nunquid non pater eſt unus omnium noſtrum? nunquid non deus unus creauit nos? Quare ergo unuſquiſq; noſtrum deſpicit fratrem ſuum, uiolans pactum patrum noſtrorum? Superbi phariſæi orationẽ auerſatus eſt dominus, quia non tantum non communi nomine, ſed cum contemptu etiam proximi orauit, dicens: Non ſum ſicut cæteri homines, aut ẽt hic publicanus. Inuitantur ergo hic diuites, & genere nobiles, & quicunq; cæteris in ſeculo præſtant, non ſuperbire ad-

[Margin notes: 3 — Chriſtus uult cõem precationem. — 1. Corin. 12 — Chryſoſt. in Matthæum — Apud deum quod humana attinet ſumus æquales — Malach. 2 — Lucæ. 18 — Aug. de ſermo dñi in monte.]

uersus pauperes & ignobiles, quia simul dicunt deo, Pater noster, quod non possunt uere ac pie dicere, nisi se fratres esse cognoscant. Nemo ergo aliū spernat, sed magis pro alio precetur, quum communem patrem se in cœlis cum alijs habere fateatur.

QVI ES IN COELIS.

Cœli appellatione quid contineatur.

Coelum in scripturis uocabulo generaliter accepto, omnem creaturā dei supra nos existentē, siue corpoream siue incorporeā significat, quemadmodū

Gene.1

Gene. 1. legimus, deū in principio creasse cœlum & terram, ubi Moses cœli nomine cōplectitur omnia, q̃ sursum sunt, aerem, ignem, corpora cœlestia, omnia, cū spiritualibus creaturis, q̃ sunt in cœlis & sensibus, nostris

Terræ nomine quid.

Exordium Genesis explicatur.

capi non possunt. Terræ uero noīe, quicquid deorsum iuxta terrā conspicitur, cū aquis ipsis terræ cohærentibus, quasi diceret, quicquid in toto mundo uides uel nō uides, sursum ac deorsum initiū habuit, aliqñ non fuit, à deo uno & solo de nihilo cōditū est, dei creatura est, atq; hoc est summū dei omnipotentis Encomion seu Epitheton, quo dicitur ac appellatur subinde in scripturis deus, qui fecit cœlū & terrā. Christus itaq; quū nos ad orationē accinctos, hoc proœmio (Pater noster qui es in

Vis proœmij orationis dominicæ.

cœlis) deū cōpellare iubet. In primis reuocat nos ad ueram cognitionē creationis, ut ītelligamus, quisnā is sit,

1 In cœlis

quantæ quoq; potētiæ, sapientiæ ac bonitatis, quem petimus, nempe deus qui est in cœlis, hoc est, qui ut est creator cœli & terræ, ita implet, regit, & gubernat cœlos

3. Regū. 8

ac omnia, q̃ totius cœli ambitu continentur. Non enim ideo in cœlis esse dicitur, quasi ipse cœli ambitu cōclu-

datur. Nã de eo Salomon dixit: Quẽ cœli cœlorum nõ capiunt. sed magis quia sua uirtute cœlos cõtinet, suãq; potestatẽ ad oĩa extendit, quemadmodũ Roma. 11. legimus: Per ipsum et cũ ipso et in ipso sunt oĩa. Et Ephe. 1. Qui oĩa in omnibus adimplet. Itidẽ Coloss. 1. Omnia in ipso constant. Nec ideo ĩ cœlis esse cõmemoratur, quasi non etiam sit in terris, quum ubiq; sit deus, & maiestatis suæ plenitudine, omnia quantumlibet etiam abdita et occulta penetret, sicut scriptum est: Nonne cœlũ & terram ego impleo? Et in Psal. 138. Si ascendero in cœlũ, tu illic es, si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitauero in extremis maris, Etenim illuc manus tua deducet me &c. Et ecclesia ex Esaia canit: Pleni sunt cœli & terra maiestate gloriæ tuæ. Sed potißimum in cœlis esse dicitur, q sua ineffabilis diuinitatis maiestas, potestas, & gloria magis reluceat in cœlestibus. Quemadmodũ Dauid ait: Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annuntiãt firmamentum. Et idcirco etiam precaturi, ad orientẽ uertimur, unde cœlum surgit, non q ibi solum sit deus, alijs mundi partibus relictis, sed ut animus noster ad deum tanquam ad omnium excellentißimam, maximamq; naturam cœli opificem erigatur. Nec sine ratione pluraliter dicimus, in cœlis, ut omnes intelligant, quia ipse in omnibus & super omnia est, omnia gubernans ac moderans. Hæc autem cõtemplatio (quam nobis hisce uerbis Christus inculcat) cor dilatat, animum eleuat, ac summam ingenerat fiduciam. Nam si talem habemus patrem, cuius omnia plena sunt, qui cœlos moderatur ac

[Margin notes: Roma. 11 / Ephe. 1 / Deus sicut in cœlo, ita & in terra. / Esaiæ. 66 / Prouerb. 15 / Psal. 138. / Esaiæ. 6 / Cur deus potißimũ in cœlis esse dicat / Psal. 18 / Cyp. in oratione dñicã / Aug. de sermo. dñi in monte. / Cur pluraliter dicimus, in cœlis.]

regit,quare non rogemus omnia ab illo, qui omnia potest, & cuius sunt omnia? ut Apostolico certe spiritu dixerit Iacobus:Omne datum optimum & omne donū perfectum de sursum est.Et rursus:Si quis indiget, postulet à deo,qui dat omnibus affluenter,& non improperat.Cōfirmamur quoque hisce uerbis,ne ab ulla creatura,propitio deo,timeamus.Nā quum patrem nostrū, qui filijs suis non potest non bene uelle,in cœlis esse profiteamur,frustra metuimus à stellis & signis cœli, quæ à benignißimo patre nostro cœlesti ad bonum proculdubio filiorum reguntur,atq; hoc ipso secernimur à gentibus idololatris,quas,ne imitemur,dominus apud Hieremiam.10.præcipit,dicens:Iuxta uias gentium nolite discere,& à cœli signis nolite metuere,quæ timent gentes,quia leges populorū uanæ sunt.Itaq; qui fideli mēte patrem qui in cœlis est cōpellat.is se totū dei protectioni committit,certus sibi nullam posse nocere creaturā, quē tuetur omnis creaturæ opifex ac moderator, deus.

Iacob.1 — A nulla creatura timendū,propitio deo. — Lucæ.11 — Hiere.10 — Psal.9.

2 *Secundo,his uerbis docemur,discernere patrem cœlestem à terreno, quem hic in mundo habemus.Terrenus enim(à quo hoc fragile corpus, non tamen sine formatore deo accepimus)multis rationibus egens est, infirmus,ac imbecillis,qui si quid aduersi accidat, mutare id non potest,nec certum habemus q̄diu maneat is pater,nimirum mortis imperio subditus,Sic ut in talē fiduciam nostram collocare neq; poßimus neq; debeamus. In quam sententiam dixit Christus:Nolite uocare uobis patrem super terram. At quum patrē cœlestem appellamus,patrem agnoscimus longe meliorem & præ*

Discernendus pater cœlestis a patre terreno. — Matth.23

ſtantiorem, omnipotentem, fortiſsimum, beneficentiſsimum, & immortalem. Atque hoc ipſo profitemur iuſtum ac æquum eſſe, ut præ eo patrem, matrem, cognatos, neceſſarios, carnē quoq́, & ſanguinē cōtēnamus. Matth.10 Lucæ.14

3 Tertio, his uerbis incitamur ad recolēdum unde ſimus delapſi, nempe è cœlo, & quo rurſus tanquam ad deſtinatum locum felicitatis noſtræ, patre noſtro authore, redituri ſimus. Deinde, ut ſedulo cogitemus ac optemus, ut cœleſtis patris, cœleſtes quoq; filij eſſe poſsimus, ab omni re mundana alieni, hoc eſt, ne quid præter animæ ſalutem & cœleſtem illam hæreditatem ſpectemus, ne huius mundi cōcupiſcentijs decepti, ac irretiti in carnales filios degeneremus, ut plane erubeſcere debeat, q his uerbis patrem cœleſtem compellās nondum deſinit, ſeſe terrenis immiſcere rebus. Cœleſtis pater, cœleſtes filios requirit. Chryſo. in Matthæum Matth.6

4 PRoinde & ille intellectus allegoricus, quē diui, Ambroſius & Auguſtinus recenſent, nobis plurimum probatur, nempe, Pater, qui es in cœlis, id eſt, in angelis, ac ſanctorum, iuſtorumq; cordibus. Nam quēadmodum peccator appellatus eſt terra, quum ei dictum eſt: Terra es, & in terram ibis. Sic iuſti aptiſsima metaphora, & cœli dicuntur, & cœlis cōparantur. Quēadmodum Paulus Apoſtolus Pſalmum illum decimumoctauum (qui incipit, Cœli enarrant gloriam dei) de Apoſtolis ītelligit. In iuſtis enim deus eſſe dicitur, quia corū conuerſatio in cœlis eſt. Et ut alibi ait Apoſtolus: Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis uos. Et accōmodatiſsima iſta ſimilitudo eſt, ut hinc oēs intelligant tantum intereſſe inter iuſtos & peccatores, quantum Amb. in Lucam Aug. de ſermo. dñi in monte. Gene.3 Roma.10 Pſal.18 1.Corin.3.6 2.Corin.6

corporaliter inter cœlum et terram. Et recte orat, qui hoc intellectu orat, nimirum qui toto affectu cupiat, in se quoq; ipso deum habitare, quem inuocat. Quem affectum qui ad orationem affert, hunc non dubium est, eo ipso inuitare deum, ut animum eius inhabitet.

Hactenus dominicæ orationis procemion recensuimus, quo mens fiducia, deuotione, ac ardenti affectu erga deum (qui oratur) imbuitur. Nunc ad ipsas preces, quæ septem numero sunt, descendimus. Multæ autem à pijs rationes afferuntur, quur septenario numero Christus orationem, quam tradidit, absoluerit, ac incluserit. Hoc certe constat, ut est septenarius numerus perfectus, & multi in scripturis mysterij, ita hanc orationem dominicam septem petitionibus comprehensam longe perfectißimam (quod et superius ostendimus) & maxime mysticam ac spirituale esse. Nihil enim est (ut diximus) quod à deo recte peti poßit, quin hac orationis serie habunde exprimatur ac contineatur? Dein, sic uidetur distributa, ut satis appareat, septem dona spiritus sancti (quibus innouamur, sanctificamur ac consummamur) ordine quodam decentißimo à deo postulari, quemadmodum superius nos indicasse meminimus. Quin tāta est huius orationis amplitudo, ut ea mediante, quicquid est seu cogitari potest, bonorum spiritualium & corporalium præsentium & futurorum à deo precemur (quod scilicet quatuor prioribus petitionibus fit) Rursus, quicquid est maiorum tam spiritualium q̃ corporalium præsentium & futurorum deprecemur, id quod tribus posterioribus postulationibus peragitur.

Septem petitiões orationis dominicæ & cur.

Supr. fol. 89 fa. 2

Oīa bona p̄camur, oīa mala deprecamur i oratione dñica.

idq; non sine decentißimo ordine, sed ad rem ipsam. Vt autem intelligas, quid prima ista petitio sibi uelit, de ratione uocabulorum paucis præfandum erit.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

Nomē dei seu domini in scripturis deum ipsum, seu dei potentiam, uirtutem, maiestatem, gloriam, sapientiam, prouidētiam & bonitatem, & quicquid de deo rectè dicitur, designat. Vnde quum scriptura dei nomen omnipotens, admirabile, bonum, suaue ac saluificum facit, deum à potentia, sapientia, & bonitate celebrat. Rursus, quum iubet, ut nomen domini sit spes ac fiducia nostra, utq; in nomine domini omnia faciamus, ac geramus, uult ut totum dei potentiæ, sapientiæ, ac bonitati tribuamus, & ut omnia quæ facimus, in gloriam dei faciamus, deoq; accepta referamus. Nec ineptus est scripturæ tropus, quo nomen domini dicitur inuocatum esse super fideles. Hoc enim significatur, deum nos in suam tutelam & protectionem recepisse, & in filios adoptasse, quo summa erga nos dei bonitas ac charitas demonstratur ac predicatur, quemadmodum primo Iohannis.3. legimus: Videte qualem charitatem dedit nobis deus, ut filij dei nominemur & simus. In filios enim dei asciscimur, quum in nomen eius credimus, & fide uiua ad deum accedimus, sicut scriptum est: Dedit eis potestatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius. Quamdiu in infidelitate cæci persistimus Adæ ueteris nomen retinemus. Sed ubi

Nomen dei qd significet. Exod. 15 Psal.8 1.Corin.10 Coloss.3 Dei nomen inuocari sup nos, qd sit. Esaiæ.66 1.Iohan.3 Iohan.1

per fidem deo inserimur, nouum nomē (quo filij dei appellamur) adipiscimur, ut cū propheta dicere possimus: Nomen sanctum tuum inuocatum est super nos, hoc est, secundum nomen tuum uocati sumus.

Sanctificare quid. Gene.1 Ezech.36 Vis primæ petitionis. Cyp. in orationem dominicam.

SAnctificare in scripturis sæpe significat, ad sacros usus separare, segregare, seu nuncupare. Q d'enim segregatur domino, non amplius prophanum manet, sed sanctum fit. Hic proprie tantum ualet, quantum laudare, glorificare, illustrare, præconijs euehere, honore psequi, tam uerbis q̄ factis. Sed dices, Quid est igitur quod oramus, Sanctificetur nomen tuum? Nunquid hoc optamus, ut aliquid sanctificationis deo à nobis accedat, uel ut nomen dei sanctificetur orationibus nostris, quod in se perpetuo sanctum, gloriosum, admirabile, & maiestate plenum est, quod nostra laude non indiget, quod potius omnia sanctificat, q̄ sanctificatur, cui angeli semper acclamant, Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth? Nequaquam. Sed hoc petimus, ut nomē dei, quod in se sanctißimum est, sanctificetur quoque & glorificetur ac sanctum & celebre in nobis & omnibus gentibus fiat ac habeatur. Quod ut magis perspicuum fiat, à contrario ratio ducenda est. Nā & scriptura phrasi non dißimili asserit nomen dei pollui, non quod nomen tam sanctum, quod ad se attinet, à nobis, ullo modo contaminari, aut tantæ gloriæ splendor ullo probro inquinari poßit, sed quod quantum in nobis est, illud contumelia ac ignominia in nostram perniciem sæpenumero afficiamus. Quod qua ratione fiat, quum ostenderimus, mox manifestum euadet, quid prima ista particula (quæ

Esaiæ.6

Esaiæ.52 Ezech.36 Nomen dei pollui, qd sit.

merito in omni oratione nostra ac uoto prima esse debet) petamus. Nomen itaq; dei secundum hanc ratione̅ multifariam afficitur contumelia. In primis à gentibus ethnicis, quæ uel ignorato uel contempto rerum omniu̅ conditore, uenerantur & adorant contemptissimas etia̅ creaturas, muta idola ac statuas. de quibus dixit Apostolus, Quia quum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, quin potius mutarunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum & quadrupedum et serpentiu̅, colueruntq; & seruierunt potius creaturæ quàm creatori, qui est benedictus in secula, Amen. Secundo, Iudæi, etsi externa abhominentur idola, nomen tamen dei probris afficere no̅ desinunt, quum Christum, qui est unicum dei uerbum, atq; adeo proprie dei, nomen, per quem solum deus nobis cognobilis sit in synagogis suis aspernantur, ac reijciunt. Tertio, Christiani quoq; duplici ratione dei nomen ignominiosius tractant. Primum, quum fiduciam suam à deo uiuo in creaturas transferunt, diffidentia ac superstitione laborant magicis artibus aut incantationibus dant operam, hæreses seu impias doctrinas sectantur, uel etiam quum ex titulis (qui soli deo debentur) ueluti sunt, potentia, sapientia, ac bonitas, sibi quicquam. tanquam proprium decerpunt, suo, non dei nomini gloriam tribuentes. Quod faciunt, quicunq; in diuitijs suis, terrenis honoribus, seu etiam benefactis, ueluti à se profectis gloriantur laudemq; ab hominibus captant, sibi fidentes, Deum uero (à quo, q̃cquid est uirtutis ac boni proficiscitur) ue-

Nomen dei multifariam afficitur contumelia.
1 Apud gentes. Roma. 1.
2 Apud Iudæos. Iohan. 1
3 Apud Christianos.
1
1. Corin. 1
2. Corin. 10
Matth. 5. 6

luti unicum authorem non agnoscentes, aut etiã qui uel in prosperis uel aduersiis, ab alio, q̃ à deo pendent, aut
2 aliunde q̃ à domino salutis præsidia quærunt, Deinde
Ablutio nomine filiorũ dei quid sit: Christiani iniuriã dei nomini, cum nomine filiorũ (quod
Roma.8 adoptiõe gratuita sunt adepti) in dedecus diuinæ gloriæ
Chrysost. abutuntur, Nimirum, quũ non imitantur patris sui cœlestis mores ac uoluntatem, sed ueluti degeneres filij oĩa contraria faciunt, uti quum peierant, per adorandũ no-
Matth.6 men dei, quum & blasphemijs idem nomẽ incessunt, quũ mammonæ seruiunt, aut uentrẽ pro deo habent, quũ ulciscuntur, furantur, mœchantur, fraudãt, et his genus similia scelera effrontes cõmittunt. Nã quum hominum
Psal.41 uulgus deum ex ipsius cultoribus æstimet, fieri non potest, quin dei nostri nomen apud infideles male audiat,
Roma.2 quum uident eius nominis professorem impie agentem. Quos Apostolus grauiter increpans, ait: Qui in lege gloriaris per præuaricationem legis, deum inhonoras,
Esaiæ.52 Malach.10 nomẽ enim dei per uos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est, nimirũ Esaiæ.lij. & Malachiæ.c.i.

Prima petitione tria postulantur. Cognitio igitur, quibusnam rationibus nomẽ dei inhonoretur, facile à contrario uidere est, quibus modis honoretur ac sanctificetur. Postulantur itaq;
1 hac prima particula potissimũ tria. Primũ ut nomen dei excelsissimũ, qd' per se sanctissimũ est et benedictũ in oĩa
Roma.11 secula, toti etiã mũdo inclarescat, ut gentes relicto idolorum cultu solũ uerũ deũ uenerentur ac adorent, ut Iudæi impia superstitione relicta, diuino spiritu edocti, nõ solũ patrem deum, ex quo oĩa, sed & dei filium, per quẽ omnia, & spiritũ sanctum, in quo oĩa agnoscant, & in

tribus personis eandem maiestatem, & in simplici essentia triplicē personarum proprietatem adorent. Atque in Psal.66
hunc modum omnes sancti, quotquot ab origine mundi fuerunt, non sine ardentißimo affectu orasse leguntur, et frequentißimus est talis orandi modus in Psalmis. Et in Eccle.26
hanc sententiam orat Iesus filius Syrach, Ecclesiastici. xxvi. Alleua (inquit) manum tuam ô pater, super gētes, quæ non exquisierunt te, ut cognoscant, quia non est deus, nisi tu, ut enarrent magnalia tua, alleua manum tuam super gentes, ut uideant potentiam tuam. Sicut enim (ut subdit) in conspectu illorum es sanctificatus in nobis, sic in conspectu nostro magnificaberis in eis, ut cognoscant te, sicut & nos cognouimus te. Sic aūt oran Modis omnibus annitendū, vt nomen dei illustremus.
tes nos ad doctrinam & exemplum Christi (qui in terris agens, nihil ardentioribus uotis exoptauit, q̄ ut nomen patris sui per uniuersum orbem inclaresceret) uelu Lucæ.2
ti morigeri filij comparamus, ac pro nostro modo simili Iohan.17
bus desiderijs optamus, ut adorandi diuini nominis gloria cœlum ac terrā impleat, ut omnis creatura eius ineuitabilem potentiam metuat, æternā sapientiā ueneretur amet ineffabilē bonitatē. Nō q̄ id ut fiat, dei referat, sed Nomē dei illustrari non sua, sed nr̄a refert.
q̄ humani generis oīno intersit, ut dei gloria ex se semp immēsa, ac in sese semp florens cunctis etiam innotescat. Iohan.16
Hæc.n. est uita æterna (ut ueritas ait) nosse te uerū deū, Chrysost. in Matth.
& quē misisti Iesum Christum. Ac digna prorsus hæc Matth.6
oratio ē eo, qui quū patrē appellauit, nihil omnino prius habet, quàm pro illius gloria supplicare, Omnia uero reliqua secundo loco ducere, quod & Christus ut faceremus, iußit, quum suos instituens, ait: Primū quærite

2 Spūalis idololatria. regnum dei &c. Secundo, in hac particula petimus, ut non tantum crassa illa idololatria, sed et omnis spiritualis infidelitas, qua gloria & honor diuini nominis imminuitur à nobis tollatur, ut omnes magicæ artes aboleantur, ut dæmonū aliarūue creaturarū incantationes omnino cessent, ut omnis diffidentia ac superstitio è mētibus nostris eliminetur, ut oēs hæreses & impiæ doctrinæ redigantur in nihilū & perdantur, ut uerbū dei syncere currat ac prædicetur.

1. Corin. 1 Rursus precamur, ne nobis aut ulli creaturæ, sed soli deo fidamus, ut omnem salutis

2. Corin. 3 1. Corin. 10 spem in deum inclinemus, utq; ab eo solo toti pēdeamus. Deniq;, ut quicquid est uirtutis à nobis profectum, id ne nobis (qui ne cogitare quidem ex nobis aliquid, tanquā ex nobis sufficientes sumus) sed dei benignitati acceptum feramus, utq; oīa quæcunq; facimus aut gerimus, nō nostro, sed in dei nomine, nec nostræ, sed dei uirtutis fiducia, nec in nostram, sed in dei gloriam faciamus, dicentes cum Dauid: Non nobis domine non nobis, sed nomi-

Psal. 113 ni tuo da gloriam.

3 Cyprianus. Ambrosius. Augusti. Chrysost. Tertio oramus, ut quemadmodum nomen filiorū dei gerimus, ita & castis & inculpatis moribus gloriā tanti nominis sanctificemus ac illustremus, quod facimus, cum pro uiribus ac sedulo conamur uesti-

Nomen dei sanctificatur nobis .p bona opera gia Christi insequi, deū super omnia, proximū perinde ut nosipsos diligentes, atq; adeo bene uolentes ijs qui nobis uolunt male, & benefacientes qui nobis male faciūt. Sic enim nos docuit Christus, prouocans ad imitationem pa-

Matth. 5 Lucæ. 6 tris cœlestis, qui solem suum iubet oriri super bonos & malos. Tum enim pro modulo imbecillitatis nostræ deus sanctificatur & glorificatur in nobis, sicut perfectissi-

me glorificatus est in filio suo, si mundus nos conspiciat, iuxta eiusdem filij sui doctrinam uiuentes, quemadmodũ & is alibi inculcauit, dicens: Luceat lux uestra corã hominibus, ut uideant opera uestra bona & glorificẽt patrem uestrum qui in cœlis est. Petimus deniq;, ne in ea crimina (à quibus abluti, iustificati, & sanctificati sumus in nomine domini Iesu Christi, & in spiritu dei nostri) rursus incidamus, sed ut hæc sanctificatio & uiuificatio, quæ de dei gratia sumitur, in nobis perpetuo maneat, hoc diebus ac noctibus postulamus, nec unquam deprecari cessamus, ꝙ nobis continua sanctificatione sit opus, ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra aßidua sanctificatione purgemus, quod quum à deo orando consequimur, fit ut per nostram bonam conuersationem cogantur etiam impij & infideles procidere in faciẽ suam & renũtiare ꝙ deus reuera iustus et bonus in nobis sit.

Matth. 5
1. Corin. 6
Aug. de ser. dñi in mõte
1. Corin. 14

ADVENIAT REGNVM TVVM.

Quæstio.
Augu. de ser. dñi in mõte
Exod. 15
Psal. 144
Dilutio.

QVid (inquis) est, ꝙ petimus aduenire regnum dei? Nunquid non deus ab æterno regnauit, aut quando non regnat? aut nunquid regnum apud deum incipit, quod & semper fuit & esse non desinit? Sicut Psaltes ait: Regnũ tuum, regnũ omnium seculorum. Et dominatio tua in omni generatione & generationem? Imo non hoc petimus, ut adueniat regnum dei in terram, quasi uero etiam ipse nũc nõ regnet in terra, semperq; in ea regnauerit à cõstitutiõe mũdi, sed hoc petimus, ut adueniat nobis, id est, ut in primis mundo id ignoranti manifestum fiat, Sicuti & nomẽ eius ut in nobis sanctificetur postulamus, Nam ueluti lux licet præ-

Iohan. 1
Augusti. in

Iohannem. Duo regna. Dei. Diaboli. Terrenum.

sens sit,cæcis tamē absens,ꝙ nihil luminis eis adferat. Ita & regnū dei,tametsi ubiq; præsens,mūdo tamen id ignoranti deest,cui ut adueniat,petimus,Sed ut penitius intelligas,quanta bona hac petitiōe postulemus,scies in uniuersum duo esse regna,dei scilicet,& diaboli. Nam regnū terrenū quod gerūt principes,ꝗcquid est,habet, aut gerit;totū id uel à deo accipit,uel à diabolo mutuatur.

Regnū dei duplex. Regnū grǽ. Lucæ.12.

Regnū dei duplex est,gratiæ & gloriæ,Gratiæ rursus duplex,publicū & priuatū. De regno gratiæ seu misericordiæ scriptū est Lucæ.xij. Regnū dei intra uos est.

Apoca.10

Item Apoca.x. Fecisti nos regnū deo nostro. Hoc itaque regnū gratiæ nihil aliud est,q̄ spiritualis liberatio cordium à peccato,ac gubernatio animorū ac conscientiarū nostrarū.

Psal.50 Roma.5. Coloss.1

Nam quum omnes nati simus serui peccati,& filij tenebrarum,non prius asciscimur in regnum gratiæ dei,q̄ deus per filium suum nos à peccati uinculis liberauerit,ac(ut Paulus ait)de potestate tenebrarū eripuerit ac transtulerit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remißionem peccatorū.

Regnū grǽ priuatū obtinet Curs in oēs regeneratos.

Regnum ergo gratiæ priuatum,nihil aliud est,quam iustitia conscientiæ,quod Christus obtinet ī quoslibet, quos per fidem regenerauit & iustificauit,de quo dictum est Roma.xiiij. Regnum dei est gaudium,iustitia,et pax in spiritu sancto.

Roma.14 Roma.5

Constat enim iustificatum ex fide pacē habere erga deum,quæ dulcißimam animi trāquillitatem, & ineffabile gaudium conscientiæ parit,ac securitatem aduersus carnis,mundi ac diaboli tyrannidem præbet.

Psal.5

De quo gaudio dictum est in Psalmis: Letētur in te omnes qui sperant in te, in æternū exultabunt,& habita-

bis in eis. Regnum uero gratiæ publicum, militans ecclesia sanctorum est, de quo scriptum legimus: Mitte an gelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Matth.13 Matth.25
Quod & Christus simile facit sagenæ missæ in mari, decem uirginibus ac alijs terrenis rebus ad humanũ captũ expositis. De regno gloriæ habes Matthæi.xxv. Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. Itẽ Matthæi.vij. Qui facit uoluntatem patris mei qui in cœlis est, hic intrabit in regnum cœlorũ. Itidẽ.i.Corin.vi. An nescitis, quia iniqui regnũ dei non poßidebunt. Et Ephe.v. Hoc (inquit) scitote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod est idolorum seruitus) non habet hæreditatem in regno Christi & dei. De regno diaboli habes Ephe.c.ij. Vos (inquit) conuiuificauit, cum essetis mortui delictis & peccatis uestris, in quibus aliquãdo ambulastis secundum seculũ mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius spiritus, qui nunc operatur in filijs diffidentiæ, in quibus & nos aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, faciẽtes uoluntatẽ carnis & cogitationũ &c. In hoc ergo regno tenet imperium oĩs peccati caput & fons malus spiritus, q regnũ dei dißipare, ac nos in suã tyrannidẽ triplici retiaculo nimirũ p concupiscentiã carnis et oculorũ ac superbiã uitæ nunquam non pertrahere nititur. Deniq;, regnum terrenum (quod terreni principes gerunt) & si cum regno Christi (qnod mere spirituale est) nihil propemodũ commune habeat, in quo fãnatici Anabaptistæ impudentissime hallucinati sunt, tamen si secũdum essentiam suam,

Regnũ gl'iæ Matth.25
Matth.7
1.Corin.6 Ephe.5
Regnũ diaboli. Ephe.2
1.Iohan.2
Regnũ terrenũ seu corporale, etsi nihil habeat commune cũ Chrĩ regno ordina-

rio tñ dei est Iohan.6.18 Matth.14 Marci.6 Roma.13 Danie.2 (qua nihil aliud est q̃ legitima quædam potestas, externæ pacis conseruandæ, ac retinendæ politiæ) consideretur, optima certe dei ordinatio est, quemadmodũ Paulus ait; Non est potestas nisi à deo, Quæ autem sunt, à deo ordinata sunt, itaq; qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Placet ergo etiam hoc regnum, etsi terrenum, deo, tanquam sua creatura (ipse est enim qui constituit & transfert regna) sed non aliter nisi sic geratur, tanquam à deo acceptum, ac iustitia firmetur, Quẽadmodum Prouerbiorum. xxv. legimus: Aufer impietatem de uultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius. Et Psal. ij. Dauid ait: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, seruite domino in timore. Nam & tales reges diuinitus dari & iuuari constat, quemadmodum scriptum est: Per me reges regnant. Et iterũ: Qui dat salutem regibus. At si principes hac potestate à deo accepta, abuti incipiant exercentes non dei iudicium, sed suam tyrannidem, ac regnum quod acceptum deo referre oportuit, fastu, uiolentiaq; gerentes, aut etiã in sua uirtute, potentia, opibus, famulitio, copijs, & armis confidentes, certe tales regnum, alioqui sua natura rem bonam, abusu malam faciunt, ut iã magis regnũ mundi, q̃ dei ordinatio dicatur, Nihilosecius tamen (qđ obiter dictum uelimus) dei uoluntas est ut propter potestatem, quæ à deo est, etiam regibus, ac dominis discolis obediamus.

Prouer.25 — Psalm.2 — Boni reges diuinitus dãtur & iuuantur. — Psalm.144 — 1.Petri.2

Ordo petitionum.

Quibus sic expositis, facile uidere est, quanta hæc petitio complectatur, q̃ pulchre etiã ac decenti ordine primam particulã subsequatur.

Priore

Priore enim petitione precati sumus, ut nomen patris nostri cœlestis, toto terrarũ orbe inclarescat, ut ubique gentium laudetur & glorificetur, quod fit per agnitionem & apprehensionem redemptionis, quæ est in Christo, in quo sanctificamur ac regeneramur in nouã creaturam. Sed quoniam tanta est Satanæ malitia, ut ne uictus quidem & expulsus semel, cesset, quin potius è sua tyrannide liberatos, ac etiamnum filios dei effectos, oppugnare nunquam designat, quamdiu hoc mortali corpore sunt onusti, Solicitat enim ueteris peccati reliqas ac humanas ingerit cupiditates, quibus carnis rebellionem aduersus spiritum molitur. Idcirco post postulatã illustrationem & agnitionem nominis dei, iusto ordine dicimus, Adueniat regnum tuum, Quo hoc in primis petimus, ut deus quo semel à Satanæ tyrannide liberatos esse uoluit, regere etiam ac gubernare dignetur, ne in eandem tyrannidem reuoluantur. Ne ue deinceps regnet peccatum in nostro mortali corpore, ut obediamus concupiscentijs eius, aut exhibeamus membra nostra mẽbra peccati, sed magis liberati à peccato, serui autem facti deo, & in regnum eius asciti, exhibeamus membra nostra seruire iustitiæ, ut eiecto semel, idque ĩ Christo rege nostro, Satana huius mundi principe, amodo obtemperemus deo, ut obrutis ac oppreßis peccatis, in sanctitate ac iustitia seruiamus ei omnibus diebus uitæ nostræ, ut quemadmodum Christus spiritu cœlesti impium huius mundi spiritum ac principem uicit, ac innocentia peccatum superauit, Ita nos quoque per eundem feliciter uincamus, & in deo regnemus, ac uicis-

Roma. 8
Gala. 5
Ephe. 2
Lucæ. 11
1. Iohan. 2
Gala. 5
Vis petitiõis
Roma. 6
Lucæ. 1
Iohan. 12. 14

2.Corin.6 sim deus in sui nominis gloriã regnet in nobis. Sic enim deus mirabiliter uicit, triumphauit ac regnauit per filium suum Iesum in sanctis suis martyribus, ĩcorruptis suis confessoribus ac castißimis uirginibus, qui semel in Christo sanctificati & regenerati, carnis lasciuiam, mũdi malitiam ac sæuitiam, et Satanæ insultus ac molitiones fortiter feliciterq; uicerunt, Quibus etsi fidei constantia impares simus, rogare tamẽ nunquam cessamus, ut eadem fide donemur, nimirum ut spreto huius mundi regno, breuiter, contemptis omnibus (quæ speciosa, pulchra ac dulcia nobis uidentur) sequamur promissa regni cœlestis, ut reiecto iniquo mammona, unicũ illud margaritum euangelicum amplectamur, ut comprimentes omnes carnales æstus & affectus, regnum Satanæ debellemus, utque hac graui perpetuaq; colluctatione, e prælio semper firmiores discedamus, quo deus indies magis ac magis regnet in nobis, regno quidem spirituali, quod (ut iam diximus) est pax, iustitia & gaudium in spiritu sancto, Secundo, quum nondum totus mundus deo ceruicem submiserit, sed plurimas etiam nationes, gentes ac populos, tyrannus ille satanas adhuc occupiet, quales sunt impiæ gentes, Iudæi & Turcæ. Rogamus ut eis regnum dei (cuius libertatem, dignitatem & felicitatem penitus ignorant) innotescat, ut ex mancipijs diaboli fiant serui dei, coheredes Christi, consortes regni cœlestis, utq; tandem fiat unum ouile & unus pastor. Tertio, quum pleriq; etiã sint, qui etsi regni Christiani insigne præ se ferãt, ac Christi milites dici uelint, nihilo secius tamen cum Satana conspirent, iactisq; ha-

[Margin notes: Sancti ĩ Christo vicerunt carnẽ, mũdũ & diabolũ. — Heb.11 — Math.6 — Matth.13 — Roma.14 — 2 — Aug. de ser-mo.dñi in monte. — Orandũ pro impijs gentibus. — Roma.8 — Iohan.10 — 3 — Orandũ pro hæreticis. — Matth.13]

resum ac schismatum seminibus, regni diuini gloriam quod in ipsis est dedecorant. Optamus ut pater ille cœlestis areā ecclesiæ suæ purget, de regno suo omnia scandala tollat, ut sublatis hæresibus ac schismatibus uniuersis, ecclesia tranquilla gaudeat libertate. Quarto, quū terrena imperia ac magistratus, quod ad concreditā potestatem attinet, à deo sint ac constituantur, quibus tamen plurimi in regni cœlestis ignominiam & ecclesiæ dei suppreßionem misere abutuntur. Optamus ut tales principes ac magistratus suum munus, & in primis regnum illud spiritus dei agnoscāt, ac sanctæ ecclesiæ dei molesti esse desinant, quin etiam in uiua ecclesiæ membra cum uocatis sanctis coalescant. Certe non temere Paulus iußit, ut omnium primum fierent obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarū actiones pro omnibus hominibus & regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam ac tranquillam uitam agamus, in omni pietate & castitate. Quod precandi genus putādum non est, dominicæ orationi (qua quicquid pie postulari potest, comprehenditur) inclusum non esse. 4 Oramus pro magistratibus. Roma. 13 1. Timoth. 2

Quinto, præcipuus finis huius petitionis est, ut recepti in regnum gratiæ & misericordiæ dei, tandem quoque regnum gloriæ & perpetuæ pacis, post huius temporalis uitæ curriculum adipiscamur, ingrediamurque. Hoc est enim summum illud desiderium, quod de optima conscientia & mente rebus fluxis & terrenis exuta oritur, quo omnes sancti mirum in modum æstuarunt, quod uidere est in Apostolo Paulo, qui illius summa expectatione tenebatur, quum ait: Infelix ego ho- 5 Aug. de sermo. dñi in monte. Regnum gloriæ postulandum. Chrysost. in Matthæum homi. 20 Roma. 7.

mo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia
Philip.1: Rom.8 dei per Iesum Christum dominum nostrum. Et iterum:
Cupio dissolui, & esse cum Christo. Rursus alibi, Sed
& ipsi (inquit) qui primitias spiritus habemus, & nos-
ipsi in nobisipsis gemimus adoptionem filiorum, expe-
ctantes redemptionem corporis nostri. Certe, modo sa-
piamus, hoc domini regnum (quod gloriæ appellamus)
Secũdus aduẽtus dñi ardẽter desiderandus. atque adeo secundus ille domini aduentus, qui proxime
tale regnum præcedet, quod deus suis fidelibus perfectissi-
me tam in corpore q̃ in animo beandis largietur, assi-
Patres die noctuq; supremũ aduẽtũ dñi uidere cupiebant. due optanda ac expectanda sunt, idq; ad exemplum san-
ctorum patrum, qui diem supremi aduentus die noctuq;
summo studio, ieiunijs, uigilijs, lachrymis & precatio-
nibus uacantes, uidere cupiebant, ac secure coronam iu-
stitiæ expectabant, in quam sententiam summa fiducia
dixit Apostolus: Non solum mihi reddet coronam iusti-
2.Timo.4 tiæ, sed & his qui diligunt aduentum eius, Aduentum
Lucæ.12 inquam magni dei & beatam spem. Et Christus monet,
ut similes simus hominibus expectantibus dominũ suũ,
quando reuertatur à nuptijs, utq; ad hanc diem redem-
ptionis nostræ leuemus capita nostra, quando scilicet
Christus regnum suum plenum & integrum, subiectis
sibi omnibus, quos æterna dei uoluntas suo regno desti-
nauit, patri tradet ac resignabit, & electis suis ea bo-
1.Corin.15 na, quæ neque oculus uidit, neq; auris audiuit, nunquã
1.Thess.4 Esaiæ.64 auferenda donabit, talique regno asciscet, ubi non erit
1.Corin.2 amplius ullus luctus aut dolor, ubi non esurient neque
Apoca.7.21 Luc.20 sitient amodo, neque cadet super illos sol, neque ullus
æstus, ubi erit uita æterna, qui es perpetua, sempiterna

lux & charitas,pax & tranquillitas nunquam finienda,inenarrabile gaudium & letitia,certißima sempiternæ fœlicitatis securitas, copiosissimaq; exanclatorũ laborum merces. Quod si quisquam eo pietatis nondum promouit, ut eius diei accelerationem ex animo petere necdum poßit,saltem is ardentißimis uotis exoptet, ut in se,gratiæ & misericordiæ dei regnum adueniat, ut fide,spe & charitate (quæ sunt huius regni præcipuæ partes)de diabolo, mundo & carne fœliciter triũphet, ut hoc spirituale dei regnum in eo subinde crescat & augeatur,ut constanter perduret, nec unquam obdormiat in morte,ne ue in Satanæ potestatẽ ueniat,ut post exutum exteriorem hominem, cœptum in se regnũ dei, in illa cœlesti uita perficiatur. Deniq; is saltem expetet sibi eum affectum à deo donari,quo hanc uitam peccatis & periculis plenam contemnat, ac odisse incipiat, illam uero alteram uitam,atq; adeo supremũ aduentum dei & saluatoris nostri Iesu Christi,uel expetere incipiat,& si nondum ex animo impediente infirmitate exoptet ut non tantum spiritus & animus eius integer ĩ illum diem cõseruetur,sed & corpus humilitatis suæ, corpori charitatis Christi cõformetur,utq; demum ipse sanctorum cœtui coniũctus,simul cũ illis obuiam Christo ĩ aera rapiatur,post hac in æternũ cũ dño uicturus.

Apoc.14. Apoca.21 Matth.13 Psal.3 Esaie.51.35 Matth.5 Psal.121 1.Thess.5 1.Thess.4

FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO ET IN TERRA.

Roges forsan principio,quidnam id sit quod petimus,dei fieri uoluntatem, num ut deus faciat

Quæstio. Cyp.in oratione dñicã.

quod uult? Non quidem, Voluntas enim dei semper fit, & si nos, ut fiat nunquam, poscamus, quemadmodũ scriptum est, Omnia quæcũq; uoluit dñs, fecit in cœlo & ĩ terra, in mari & in omnibus abyßis. Et rursus, Deus autem noster in cœlo, omnia quæcunq; uoluit fecit. In eius siquidem ditione cũcta sunt posita, nec est qui posfit resistere uoluntati suæ. Et ipse est qui operatur omnia secundum consilium uoluntatis suæ. Quid ergo est quod petimus, nisi ut deus non quod uult faciat, sed ut nos facere poßimus quod uult deus. Sed ut penitius intelligas, quid & quanta petantur, ad duplicem uoluntatem respicere oportet, nempe diuinam & humanam. Diuina nunq̃ non potest esse optima, nostra uero nunquã est bona, sed aut mala aut saltẽ ad malum prona, nihilo secius tamen etsi mala & deprauata sit, tamen uolũtas est, quam deus inuitam ac renitentem non immutat, sed naturali ac innatæ uolẽdi libertati relinquit, uerũ quũ ipsa sibi relicta ad peccandum tantum ualeat, ac perpetuo in malũ prona sit, sicut scriptum est: Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt, ab adolescẽtia sua, recte postulamus ut post concupiscentias nostras non eamus, ut à uoluntate nostra auertamur, ut nõ nostra, nimirum mala, sed dei uoluntas (quæ semper optima est) in nobis fiat ac peragatur. Subnectitur autem ordine quodam elegantißimo hæc particula superioribus. Nam primum postulamus, ut nomẽ dei nobis ác toti orbi innotescat ác inclarescat. Deinde, quia non sufficit nouisse deum, aut in nos etiã nomen dei in baptismo inuocatum esse, nisi statim etiam deus à baptismo post

Aug. de sermo. dñi in monte.
Psal. 132
Psal. 113
Hester. 13.
Dilutio

Duplex voluntas
Diuina.
Humana.
Gene. 6
Augusti

Gene. 6

Quo differant & priores petitiões.
1
2

destructam Satanæ tyrannidem, incipiat regnare in nobis, idcirco petendo subiungimus, ut adueniat ac indies prosteratur regnum eius in nobis. At quoniam *in renatis ac regeneratis non statim etiam extinguitur fomes illæ peccati, quæ est lex membrorum, carnalis utiq; concupiscentia aduersus spiritum perpetuo pugnans, ac faciens, ut non quæcunq; uoluerimus, eadem ẽt faciamus, q tametsi Christiano iam in dei regnum translato, uolũtas bene agendi adiaceat, repugnante tamen natura uitiata, eam perficere non poßit, nisi spiritu adiuuante. Proinde necesse est nos sedulo postulare, ut deus quod ĩ nobis cœpit, etiam perficiat, hoc est, carnalis concupiscẽtiæ uim in nobis compescat, coerceat, ac mortificet, naturam corruptam sanet, carnem reluctantem spiritui subijciat, utq; post uocationem suam in nobis etiam uoluntatem suam impleat, & opus fidei in uirtute perficiat, ut quemadmodum spiritus iam non resistit deo, sequens & faciens uoluntatem eius, ita & corpus nõ resistat spiritui, qui nunc corporis infirmitate uexatur, sed simul cum spiritu ad perficiendam dei uoluntatẽ feratur, ut tandem & carne & spiritu deo seruire, & cũ Dauid dicere poßimus:* Cor meũ & caro mea exultarunt in deum uiuum. *Sic orat Paulus.* 2. Theſſ. 1. Hebr. 13. *Idem orat Epaphras pro Colossensibus*, Colosſen. 4. *Rursus, quum non sufficiat nos à Satanæ tyrannide ereptos, ac in regnum dei translatos esse, nisi etiam ad eiuscemodi regni leges, uitam, omnesque actiones nostras componere modis omnibus studeamus, ac deum nos regentem ac ducentem, uoluntarie sequamur,*

3 Vis tertiæ petitionis. Roma. 7 Gala. 5

Cyp. in oratione dñicã.

Aug. de sermo. dñi. in monte.

Psal. 83

2. Theſſ. 1 Hebr. 13 Colosſ. 4

1.Iohan.4 Psal.33 2.Corin.3 August. quemadmodum scriptum est: Qui dicit, se nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Praeterea quum non sit satis declinare à malo, nisi etiã quod bonum est faciamus, nos uero nec uelle nec facere efficaciter poßimus quod uult deus, nisi uoluntas diuina nos attraxerit ac libertatem nostri arbitrij suae uoluntati sociauerit, atque adeo ea bona quae praeparauit, ut in illis ambulemus, in nobis operatus fuerit, Idcirco iusto

Ephe.2 ordine petimus, ut deus post gratiam iustificantem seu operantem, etiam gratiam subsequentem, cooperantem, ac coadiuuantem donet, cuius ope uoluntatem eius & mandata facere poßimus. Denique, qui iamiam poposceramus aduenire nobis regnũ illud gloriae ecclesiae triũphantis, scientes interim hoc regno tantum nos potituros, si uoluntatem dei fecerimus, dicente domino: Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnũ coelorum, sed qui facit uoluntatem patris mei, Et iterum: Si uis uitam ingredi, serua mandata, congruo nimirum ordine postulamus, ut uoluntatem dei facere poßimus, quam non facientes, in regnum coelorum ingredi nequeamus.

3

Matth.7

Volũtas dei alia atq; alia

Porro, ut explicatior fiat huius particulae uis, è scripturis docemur aliam uoluntatem dei adorãdam, aliam agnoscendam, aliam faciendam et sequendã.

Voluntas p̃scientiae dei nõ est inquirenda, sed adoranda. Roma.9 Voluntas praeuidentiae, praescientiae, seu praedestinationis dei potius à nobis adoranda q̃ curiosius inquirenda est, quemadmodum Paulus Roma.9. docet. Ad hanc uoluntatem haec orationis dominicae particula eatenus p̃tinet, ut ardentibus uotis petere debeamus, quo deus

nos quos secundum uoluntatis suæ propositum prædesti nauit, sibi adoptare in filios per Christum (uocans scilicet ac iustificans) tandem etiam iustificatos ac conseruatos glorificet, Nec debet Christianus hic ulterius progredi ad inquirendum scrupulosius de hac de uoluntate, multo minus num ipse ex prædestinatis sit, temere dubitare ac ambigere, Nam credentes, de hac uoluntate Christus certos fecit, Hæc est (inquit) uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet (hoc est, agnoscit) filium, et credit in eum (hoc est, dictis illius fidit, ipsi syncera fiducia, quam comitatur charitas, adhæret) habeat uitã æternam. Item, Hæc est uoluntas eius qui misit me patris, ut omne quod dedit mihi pater (nimirum per fidem) non pdam ex eo, sed resuscitem illud in nouißimo die. Hæc secum meditãti ac pijs desiderijs ruminãti dulcißima sunt. Non glorificantur, nisi iustificati: non iustificantur, nisi uocati: non uocantur, nisi prædestinati. Rursus, prædestinati ad uitam certißime uiuent, nec possunt perire contra uoluntatem ac decretum dei. Ergo qui fidem (gratuitum dei donum) in se agnoscit, huic prædestinationis dei uoluntas, non ignauiam parit, sed mirabilem potius amorem dei intus accendit, & ad omne bonum excitat, faciens ut pia mens orare ac dicere nunquam desinat, Fiat uoluntas tua &c.

Ephe.1 | Non debet qs ambigere, an ex numero prædestinatorũ sit. | Iohan.6 | Ibidem. | Roma.8

SEcundo est *uoluntas dei, quam scrutari & agnosci oportet, ea scilicet, qua erga nos affectus est deus, quam ut notam nobis faceret, misit filium suum, qui redimeret nos, & sanguinem suum funderet in remißionem peccatorum nostrorum, Ephe.1. Qua ei ab æterno*

Volũtas dei scrutãda & agnoscenda quæ. | Ephe.1 | Heb.2

placuit, ut per Christum sanctificaremur & purgeremur à peccatis, Hebræo. uigesimo, quo sancti essemus &
1. Theff. 4. 5 *mundi, ac ad omne opus bonum instructi primo Thessa-*
Iohan. 6 *loñ. iiij. & .v. capitulo. Quam uoluntatem ut faceret Christus, descendit de cœlis, Iohannis. vi. quam etiam*
Iohan. 4 *adimplere miro desiderio optauit, Ioannis quarto. Iam*
Coloss. 1 *etsi omnes sancti de hac uoluntate edocti sunt, non cessant tamen orare & postulare, ut impleantur agnitione uoluntatis dei, gratias agentes deo patri, qui dignos eos fecit in partem sanctorum in lumine, qui eripuit eos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ, In quo habemus redemptionem & remißionem peccatorum, qui est caput corporis ecclesiæ, primogenitus ex mortuis, quo placuit, omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia*
Coloss. 1 *in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt, Colossen. primo. Eatenus ergo hæc petitio ad eam uoluntatẽ referri po-*
Coloss. 1 *test, ut petamus fieri uoluntatem dei, ut magis ac magis agnoscamus tantum mysterium, quod absconditum fuit à seculis & generationibus, ut innotescant nobis diuitiæ gloriæ sacramenti huius, quod est Christus, ut denique huius sacramenti uis & Christi beneficium seu uoluntas patris in Christo in nobis adimpleatur. Quo desiderio quid potest esse suauius? quo Dauid*
Psal. 118 *de longinquo in Christum respiciens imbutus clamat: Memor esto uerbi tui, seruo tuo in quo mihi spem dedisti, hæc me consolata est in humilitate mea quia eloquium tuum uiuificauit me.*

Tertio, est uoluntas dei bona, quæ & cognoscenda & facienda est, Roma. xij. Ephesi. v. Hæc est illa uoluntas, in lege dei comprehensa, ac sita in mandatorum diuinorum custodia. In quam respiciens Dauid Psalm. cxviij. hoc unum orat, ut eum deus iustificationes suas doceat, ut eum in semita mandatorum suorum deducat. Tu (inquit) mandasti mandata tua custodiri nimis. Vtinam ergo dirigantur uiæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas, Hanc uoluntatem dei nos Christiani non iam in mortua litera quærimus, sed in Christo uelati in uiuo exemplari expressam cernimus. Voluntatem enim dei est, quam Christus & docuit & fecit. Siquidem ipse est, de quo pater cœlestis de cœlo innotans, dixit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Docuit autem Christus soli deo constantissime fidere, deũ toto corde diligere, amare in eo q̃ pater est, timere, q̃ deus est, deo omnino nihil præponere (quod nec ille nobis quicquam præposuerit, etiam filium suum unigenitum pro nobis in mortẽ ignominiosissimam tradens) charitati eius inseparabiliter adhærere, proximos sicut nosipsos atque adeo super nos diligere, iniuriam facere non nosse, factam tolerare posse cum fratribus pacem seruare, cordis munditiam amplecti, uerecundiam in uerbis, iustitiam in factis, humilitatem in conuersatione, in moribus disciplinam, & in operibus misericordiam tenere ac exhibere. Hoc siquidem est præceptum dei, hoc est uoluntatem patris facere, quam tamen solus Christus omnium perfectissime adimpleuit, & ut nos eam pro nostro modulo adimplere

Voluntas dei cognoscēda & facienda quæ. Rom. 12 Ephe. 5 Psal. 118.

Philip. 3 Cyprian. in oratione dominicam. Doctrina & vita Christi, & volūtas dei. Matth. 17 Iohan. 1. 14. Matth. 22 Marci. 12 Lucæ. 10. 18 Matth. 10 Iohan. 2 Matth. 12 Matth. 5 Roma. 12 Ephe. 5 Matth. 5 Ephe. 4 Coloss. 3

possimus, facit Hæc est illa uolūtas dei, de qua dictū est: Qui autem fecerit uoluntatem dei, manet in æternum, quomodo & deus manet in æternum, de qua & Apostolus dixit: Hæc est uoluntas dei, sanctificatio uestra. Ergo quum dicimus, Fiat uoluntas tua, hæc omnia in nobis deo authore agi petimus, sine quo nihil boni facere possumus. Rursus, uoluntas nostra ad ea quæ in mundo sunt prona est, ea diligit, ea sectatur, quæ nihil aliud sunt quàm concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia uitæ, quæ nō sunt ex patre, sed ex cōcupiscentia mundi, qui transibit & cōcupiscentia eius.

Matth.5 Lucæ.18 Matth.9 1. Iohan.2 1. Thess.4 Iohan.15 1. Iohan.2

Caro habet suā etiā voluntatem.

Habet etiam in pijs caro uoluntatem suam, quæ quādiu corpus hoc terrenum circūferunt, subinde negotium facessit uoluntati spiritus. Oramus ergo, ut deus uoluntatem nostram cum fructibus suis (qui Galat.v. recensentur) mortificet, suamq; uoluntatem cum fructibus spiritus (qui sunt charitas, gaudium, pax, longanimitas, fides, mansuetudo, cōtinentia, castitas) in nobis operetur. Atq; hæc est oratio, quam in psalmis nusquam non obuiam reperias. Dirige (inquit Dauid) gressus meos secundū eloquium tuum, ut non dominetur mei omnis iniustitia. Itē Dirige ingressus meos ī semitis tuis, ut uō moueātur uestigia mea, Itē, Deduc me domine in uia tua, ut īgrediar in ueritate tua, Lætetur cor meū, ut timeat nomē tuū. Et reuera, mirandus est in hac meditatiōe Psal. toto illo celeberrimo psalmo. cxviij. Quin hæc demum est beatitudo nostra in hac uita corporali, ut uolūtas nostra sit in lege dei, ut meditemur in ea die ac noctu, quod demum faciemus, docente & cooperante deo, alioqui

Galat.5

Psal.118 Psal.15

Psal.118

Psal.1

nequaquã, ut beatus Augustinus, in huius petitionis uim respiciens, deum pulchre appellet, dicens: Fac quod iubes, & iube quod uis. Augu. dictũ.

Denique est uoluntas dei, quæ sequenda est. Hæc est ea uoluntas dei, qua omnia in omnibus operatur secundum beneplacitum suum. De qua quum sæpe, tum in primum symboli articulum multa diximus. Certe qui fidei mysterijs initiari uelint, in primis sic imbutos esse oportet, ut credant & agnoscant, unum uerum deum, rerum omnium conditorem, moderatorem ac seruatorem, omnipotentem, summe sapientẽ ac bonũ. Cæterum, qui deum omnipotentem agnoscit, is statim colligit nihil fortuito, sed omnia dei nutu ac potentia fieri. Qui summe sapientem, is iudicat omnes uias dei esse iudicia, hoc est, deum omnia certo consilio ac rectissime facere. Qui summe bonum, is intelligit omnia opera dei optima esse oportere, tametsi homo animalis hæc non percipiat, quin potius sæpissime contrarium iudicet, quo fit ut interdum deum blasphemo ore accusare & insectari non formidet. Non capit enim ratio quomodo deus curet humana, præsertim cum uidet bonos affligi, iniurijs affici ac opprimi. Impios uero ac improbos omnium rerum affluentiã florere. Horum impia consilia, concupitos sequi successus. Illorum pios conatus sæpe impediri. At homo spiritualis, qui de omnibus recte iudicat, is intelligit uoluntatem dei in omnibus quæ fiunt ac contingunt longe optimam ac iustissimam esse, ueluti pios semper à deo conseruari ac defendi, pijs suam esse à deo constitutam mercedem, etsi nunc

Volũtas dei sequẽda quæ.

Fidei exordiũ, seu primum elemẽtum.

Roma. 9
Deute. 32

Gene. 1
1. Corin. 2

Psal. 72

1. Corin. 2
Psal. 33
Psal. 36

Sap. 5

Roma. 8 ipsorum opera, ab impijs ueluti uana contemnuantur, pijs suas tentationes ac tribulationes non in iacturam, sed in maiorem salutis profectum ac gloriam cedere, & si nunc secus appareat. Rursus nouit, deum ipsos impios sæpe multis beneficijs temporalibus afficere, uel ut eos beneficentia sua ad se alliciat, ne habeant ullam contra deum causandi materiam, uel ut inuictam ac gloriosam iustitiam suã, in obstinatos cõtemptores diuitiarum bonitatis suæ postea declaret. Quin hoc etiã sentit spiritualis, ab impijs nihil mali patrari posse, nisi permittente deo, atq; adeo quicquid improbi mali perpetrãt hoc deum mirabili consilio contra malorũ consilium ac propositũ in cumulum gloriæ suæ piorũq; utilitatẽ & profectum uertere, quod uidere est in Pharaone & Iuda, & reliquis Christi persequutoribus, quorũ impij conatus dei gloriã quãmaxime illustrarunt, atque interim tamen cernit spiritualis. Deum, deprauatũ illũ impiorũ affectum (in quo solo peccati uis consistit, & cuius author ẽ diabolus) omnino non probare, & si naturæ opus in improbis non prohibeat (quod nisi mala uoluntas accederet, ex se malum non esset. In summa, hoc habet spiritualis persuasum, dei uoluntatem semper et ubique fieri, ac deum nihil uelle, nisi quod est optimũ, proinde q; iustum ac sanctum esse. ut nos totos dei uolũtati submittamus, ut deo nunquã obmurmuremus, sed potius tã in aduersis q̃ in prosperis gratias ipsi agamus. Atq; hoc ipsum est quod petimus, dicentes, Fiat uolũtas tua. Quo quid aliud postulamus? nisi ut deus eum affectum nobis inspiret, ne pro nostro iudicio & ratione, sed ex dei uo-

Marginal notes: Roma. 1 — Cur impii dei beneficiis afficiantur. — Spũales ab impiis nil il mali pati põt. — Sap. 5 — Deus malorum conatus in suã vertit gloriam. — Iustum est, vt nos totos dei volũtati submittamus.

luntate, uiuendi agendiq; rationem ineamus, ne nostris consilijs dei uoluntatem anteuertamus, utque quicquid agendum suscipimus, dei uoluntati committamus, ut nihil faciamus, nisi quod deo probari confidimus, & ut in iudicando fallamur, hoc tamen semper potius ducamus, ut uel deus conatus nostros impediat, q̃ ut suæ uoluntati quicquam contrariũ operemur, breuiter, ut potius dei uoluntas de nobis fiat q̃ nostra, Sic nos docet Iacobus, non ut dicamus, Hodie aut crastino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur & lucrum faciemus, qui ignoramus, quid erit in crastino. Sed potius dicamus, Si dominus uoluerit, etsi uixerimus, faciemus hoc aut illud. Sic Paulus non proficiscitur ad Macedones, nisi uocatus, rursus in spiritu iussus reuerti Hierosolymam, non audit Agabum prophetam prædicentẽ ipsi uincula & carceres, Non audit discipulos profectionẽ deprecantes, sed dei uoluntati se cõmittit. Iosiæ (alioqui pio regi) male succeßit, q. bellũ suscipiens, dei uoluntatẽ præuerterit. Secundo, quum dei uolũtas sit, ut unusquisq; in qua uocatiõe uocatus est, in ea permaneat apud deum, hoc est, ut sortem suam æquo animo ferat, nõ contendat statum suum temere mutare (nisi aliqua cõmoda à domino detur occasio, melioris conditionis, citra ullam rerum perturbationẽ amplectende) sed magis ut cuiq; sua sors contigit à deo, in ea Christo quieto ac tranquillo animo seruiat. Alligatus es (inquit Apostolus) uxori, noli quærere solutiõem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti. Seruus uocatus es, nõ sit tibi cu-

Iaco. 4

Volũtas dei nõ est anteuertenda, sed uocãti deo obsequendũ.

Acto. 16
Acto. 21
Acto. 20
4. Reg. 23

1. Corin. 7
Vnusquisq; in qua uocatione uocatus est, in ea p̃maneat.

ræ,sed & si potes fieri liber,magis utere. Vnumquemque ergo sicut uocauit deus,ita ambulare oportet. Sed quum uix reperias ullum hominem (nisi renouatum) qui eiuscemodi dei uoluntati libens obsequatur, quod gentilis poeta non tacuit, quum inquit: Qui fit Mecænas,ut nemo quam sibi sortem,Seu ratio dederit,seu fors obiecerit ultro, Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes. Horatius satyra.1 *Idcirco nobis à deo postulandum est, ut uocationem nostram æquo animo feramus,ut in ea tranquilla mente perseueremus,ut sanctè pieq;(quod in omni statu fieri potest)uiuamus.* 1.Corin.7 *Vt quicquid affert status temporariæ solicitudinis negligamus,Vt qui habent uxores,tanquam non habentes sint, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes,et qui utuntur hoc mundo tanqnam non utantur, præterit enim figura huius mundi.* Cypria.I orationem dominicam. *Breuiter,ut tantum soliciti simus quæ domini sunt,& quomodo domino placeamus.*

3 *Tertio,hac particula à deo petimus,ut æqua mente tam in prosperis,q̃ in aduersis simus,ut dei uoluntas fiat,siue nos uiuere siue mori uelit,siue affligi ut corrigamur siue subleuari,ut suæ benignitati gratias agamus.* Petimus,vt in aduersis, perinde atq; in prosperis æqua mente simus, semper deo grãs agentes. *Petimus,inquam,ut iniuriam nobis illatam patienter feramus,ut uindictæ cupiditate careamus,ut per contumeliam,uim,uel calamitatem nobis immissam,diuinam fieri uoluntatem agnoscamus, q̧ hæc omnia sic administret deus, ut nostra uolũtas impediatur,quo magis sua uoluntas in nobis dominari posit.*

Matth.5 *RVrsus,hoc petimus,ut si quis aliter q̃ nos uolumus faciat,q̃d aut omittat,loquãtur aut sileat, ne ea*

ne ea re ad iram & impatientiam commoueamur, ne queramur, uociferemur, iudicemus, condemnemus aut alios calumniemur. Vt ijs qui nostræ uoluntati aduersantur, placide cedamus, atq; etiã pro rei qualitate gratias agamus, ueluti qui optimam dei uoluntatem contra nostram (quæ mala est) promouerit. Petimus quoq; eũ *affectum nobis donari, ut sentiamus nobis neminem incommodare posse, nisi idem multo magis sibijpsi coram deo noceat, ut proinde magis ad misericordiam, q̃ ad uindictam contra proximum de nobis male merentem incitemur, nec ob id gaudeamus, si illi qui nobis minime parentes fuerint, in calamitatem inciderint, uel etiã ipsis, bonum rerum successum inuideamus, sed potius ut bona pro malis rependere studeamus, & similes patri nostro esse pergamus, qui solem suum oriri facit super bonos & malos.* Præterea petimus, *ut omnis fortunæ, dolorum, cruciatuum, ægretudinum, morborum, breuiter, omnium aduersitatum uictores simus, ut hæc, simul & inopiam, ignominiam, tyrannides, uim potentiorum, crucem, & omnia incommoda, quin & ipsam mortẽ patienter feramus, sentientes in hoc dei fieri uoluntatem, ut caro nostra mortificetur.* Deniq; petimus, *ut patienter & læto animo hinc emigremus ac obdormiamus, ne impatientia aut desperatione uicti, dei uoluntati repugnasse uideamur. Hæc omnia uides Christum Iesum exactißime, perfectißimeq; & optaße & fecisse & docuisse. Ille carnis, mundi, ac Satanæ uoluntatem & tentationes fortißime superauit. Ille non tantum turbæ uolenti eum, ut regem faceret, rapere, sed & electis disci-*

Matth. 7 Matth. 5 Roma. 8 Matth. 5 Lucæ. 6 Roma. 8 Matth. 4. Iohan. 6 Lucæ. 2.

pulis, atq; adeo amantißimæ uirgini matri (alio, q̃ quo patris uoluntas) uocantibus restitit, ubiq; testatus se uenisse de cœlo, non ut faceret uoluntatem suam, sed eius qui misit eum patris. Ille deniq; agnus omnium innocentißimus, qui peccatum non fecit, & in cuius ore dolus inuentus non est, factus est obediens patri usq; ad mortem, mortem autem crucis, & ut infirmitatē hominis, quem portabat, ostenderet, dixit: Pater si poßibile est, transeat à me calix iste. Vt autem exemplum nobis tribueret, quo dei uoluntatem nostræ omnino anteponeremus, subiecit: Veruntamen, non quod ego uolo, sed quod tu uis, ut pudere debeat hominem seruum, suam dei uoluntati præferre, ubi unigenitus dei filius, in mortē usq; deo patri obediens esse uoluit, atq; adeo omnes iniurias, contumelias, conuitia, cruciatus, & cætera quæ crucifixores eius ipsi intulerunt, patienter tulit, ut etiam pro illis patrem exorauerit, dicēs: Dimitte illis, quia nesciūt quid faciunt. Hinc Christi spiritum omnes pij, quotquot ab origine mundi fuerunt assequuti, similes egerunt de sua uoluntate triumphos, dei uoluntati in omnibus obtēperantes, quemadmodū uidere est in Abel, Enoch, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Iob, Dauid, ac cæteris patriarchis & prophetis, in sanctis Apostolis, gloriosis martyribus, pijs cōfessoribus, ac sacratis deo uirginibus. Eūdem ergo affectum, ut nobis deus ingeneret, oramus, dicentes, Fiat uoluntas tua.

Matth. 16 Iohan. 4. 6 Esaiæ. 53. Iohan. 1 1. Petri. 2 Philip. 2 Matth. 26 Cyp. in oratione d̄nicā. Lucæ. 23 Sancti uestigia Christi secuti sunt.

SICVT IN COELO ET IN TERRA. *Germanus ac principalis intellectus particulæ est. Quemadmodum (ò pater cœlestis) uolūtas tua*

Chrysost. in Matthæum homi. 20 August. ad Probam.

perfecte fit in angelis & cœlestibus ciuibus, qui tibi Sententia particulæ.
unanimes seruiunt, tuæq; diuinæ uoluntati summo stu- Psal.102
dio adhærent, teq; fruuntur, nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nulla item miseria eorum beatitudinem impediente. Et quemadmodum in cœlo omnia libere fiunt, & non alia quidem audiunt angeli, alia uero contemnunt, sed uoluntati cedunt diuinæ, & in omnibus obsequuntur, quemadmodum Psaltes ait: Benedicite domino omnes angeli eius, potentes uirtute, qui facitis Gene.1
uerbum eius ad audiendam uocem sermonum eius. Itē: Benedicite dn̄o omnes uirtutes eius, ministri eius, qui facitis uolūtatem eius. Ita ô pater, præsta, ut tua quoq; uolūtas in hominibus, qui in terra sunt, & de terra (qđ ad corpus attinet) facti sunt, sine ulla remora inculpate & ex integro fiat, ut quemadmodum in cœlis summa pax & concordia est (unde eiectus est diabolus) ita et Apoca.12 Ephe.2
in terris per filium tuum, per cuius sanguinem pacificata sunt omnia, uel in cœlo uel in terra, pax bonæ uoluntatis redūdet, ut quemadmodum angeli, ita homines tuis diuinis iußionibus, deuictis carne, mundo ac Satana, unanimes ac trāquille pareant ac obediant, Ad hoc certe respicit angelica illa prædicatio, Gloria in excelsis Lucæ.1
deo, & in terris pax hominibus bonæ uoluntatis, quā alibi explicauimus. Secundo, sic potest intelligi particula, ut quemadmodum in cœlo, hoc est, in iustis, qui Cyp. in oratione dn̄icā
cœlis comparantur, ita quoq; in peccatoribus & iniu- Aug.de sermo.dn̄i in monte.
stis (qui in scripturis terra appellātur) dei uoluntas fiat, ut scilicet peccatis explosis & immūdis spiritibus eiectis, deū agnoscere incipiant, et ad animi trāquilitatē p

pœnitentiam redeuntes, una cum iustis dei uoluntatem
Aug.ibidē. *faciant & exequantur.* Tertio, *non est absurdus intellectus (quē & superius attigimus) ut pro cœlo & terra accipiamus spiritum & carnem, ut sit sensus, quemadmodum spiritus in renouatis non resistit deo, sequens*
1.Iohan.5 Roma.7.8 *& faciens uoluntatem eius, ita & corpus non resistat spiritui.* Et *quemadmodum spiritu seruimus legi dei, ita etiam carne seruiamus, quod tandem perfecte fiat in uita illa æterna, ubi erit summa pax, ubi non solū uelle bonum adiacebit nobis, sed etiam perficere,* Interim *tamen orandum est, ut quemadmodum corde secūdum interiorem hominem delectamur legi dei, ita etiam corpus*
1.Thess.5 *sensim mortificetur, mortificatumq; huic delectationi accedat, ut tandem integer spiritus noster, & anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri* Iesu
Ibidem. 1.Corin.1 *conseruetur.* Certe *si fideliter hoc oramus,* Fidelis *est qui uocauit nos, qui etiam faciet.*

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

SVperiores *petitiones summam salutis nostræ continent, quibus ea postulamus, quæ ad perfectam &*
Chrysost. in Matthæum homi.20 *absolutam beatitudinem, quam olim cum angelis cōmunem habebimus, postulamus.* Sed *quoniam interim carnales ac mortales sumus, multa & spiritus & animi sustentatione egentes, donec ad ultimam illam immutationem, per quam mortale hoc induet immortalitatem, perueniamus,* Idcirco *eas etiam petitiones annectimus, quibus omnia tam spiritualia q̄ tēporalia bona ad hanc*

Sequētes petitiones respiciunt uitam præsentem.

uitam traducẽdam necessaria nobis donari postulamus. Mala item omnia (quæ nos ab instituto cursu ad regnũ cœleste nobis per Christum promissum remorari possunt) deprecamur, iustißimo ordine ab hac particula ordientes, PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. Vis petitionis.
Quæ particula, ut cæteræ omnes, quot dictiones habet, tot habet & mysteria. Panis *(ut superius in sacramentũ Eucharistiæ diximus) in scripturis uarie accipitur.* Panis appellatione qd veniat.
1 Panis corporalis.
Nam quandoq; designat omnia ad præsentis uitæ subsidium necessaria, & præsertim ea, quæ ad uictum & amictum spectant, In quam sententiam dixit Iacob Gene.28. Si dominus dederit mihi panem ad uescendum, et uestimẽtum ad induendum, erit mihi dominus in deum, & lapis iste quem erexi in titulum, uocabitur domus dei. Vnde hoc uocabulo panis sic accepto, ueniunt omnia, quæ sunt ad hãc uitam corporalem necessaria, quæ Christus his uerbis, Matthæ.6. designare uoluit (hæc omnia adijcientur uobis). Interdum uero panis spiritualiter accipitur, idque trifariam. Primum pro uerbo dei, quo fidelis anima subinde reficitur ac sustentatur, quemadmodum Deuteronomij octauo et Matthæi quarto legimus: Non in solo pane uiuit homo, sed de omni uerbo quod procedit de ore dei. Secundo, panis proprie Christum deum & hominẽ significat, quatenus scilicet pro nobis de cœlis descendit, carnem induit ac immolatus est, nam quum eatenus fide percipitur, fit uerißimus ac efficacißimus animæ cibus, dum scilicet fide in carnis suæ immolationẽ nos certos red-

Gene.28

Matth.6

2 Panis spiritualis.
1 Verbum dei Deute.8 Matth.4
2 Christus deus & homo panis.

dit de parta salute, ac supra quam dici potest delectabi liter ad uitam æternam reficit. Quid enim iucundius, q̃ cum tali fiducia freti, non dubitamus nos propitium habere deum & patrem, atq; hinc fore, ut olim omnibus peccatis exuti, & uera iustitia pleni, æternam & beatam uitam cum ipso Christo & patre uiuamus? In quam sententiam dixit Iohannis capite. 6. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam, quem filius hominis dabit uobis. Et statim post: Ego sum panis uiuus, qui de cœlis descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum, & panis quẽ ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Tertio deniq; panem pro sacrosancta Eucharistia accipi constat, in qua, nobis non tantum caro & sanguis Christi spiritualiter, sed etiam naturaliter & corporaliter porrigitur. Quemadmodum Paulus testatur, quum ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nõne communicatio sanguinis Christi? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini est?

Locus Ioh. 6. explicat

3 *Eucharistia panis.*

1. Corin. 10

Aug. de ser mo. dñi in monte.

IAm constat, omnia hæc, quæ appellatione panis continentur, hac precationis dominicæ particula recte peti. In primis enim hac ipsa particula petimus, quæcunq; ad præsentis uitæ subsidium necessaria sunt, uelut i sunt cibus, potus, uestes, certæ sedes, ac alia omnia, sine quibus commode uiuere non possumus. Sed roges? Qui fit, ut nos dominus orare iubeat pro his adipiscendis, quæ huic uitæ necessaria sunt, quum ipse dicat, Nolite soliciti esse, dicentes: Quid mãducabimus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur. Hæc enim omnia gẽtes

1

Aug. de ser mo. dñi in monte. Quæstio. Matth. 6

inquirũt. Scit enim pater uester cœlestis, quia his omnibus indigetis. Nam si pro his soliciti esse non debemus, ne orãdum quidem pro eis uidetur, quum oratio nõ nisi cum summa animi intentione ac solicitudine dirigenda sit. Itidem quum Christus dicat: Quærite primum regnum dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis, uidentur hæc non quærenda, proindeq; nec petenda, sed tantum regnum dei & iustitia eius. Præterea, etiamsi non oremus, nihilo secius non tantum pijs, sed et malis hominibus panem quotidianum largitur deus, qui solem suum oriri facit super bonos & malos? Quid ergo est quod Christus non orare iubet in hunc modum, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie? nisi ut doceat hæc nos, non aliunde q̃ à deo petere, & expectare oportere, ut scilicet nos à mundanis hominibus discernat, ac alio affectu q̃ uulgari nos præditos esse debere declaret. Mundi enim iudicio stulta propemodum hæc uidetur petitio, quod mundus, quicquid ad sustentandũ corpus pertinet, magis labori ac solicitudini humanæ tribuat q̃ à deo expetat aut expectet, Sed pij, quicquid id est quo uitam traducimus, inter dona dei computandum esse sciunt. Rursus, hoc est, impijs cum pijs commune, ut habeant panem ad manducandum, nec raro longe abundantius pijs, Sed hoc interest, quod piorum est panem de manu dei, id est, benigna illius gratia cũ gratiarũ actione percipere, cum impijs per iniustitiam diabolus præparet. Ergo petitionis huius hic est sensus, Quẽadmodũ filij huius mundi quamdiu nõ sunt abdicati uel emancipati, sed in parentum potestate constituti, de ui-

Ibidem.

Matth. 5
Diluutio.

Mundus sue solicitudini non deo tribuit bona corporalia.

Psal: 48. 72

Iohan. 14
1. Corin. 10
Coloss. 3
Vis petitiõis

ctu soliciti non sunt, sed tantum, quum opus est, cibum à parentibus postulant, certi se quod petunt accepturos,
Math.6 Sic multo minus deceat nos de uictu solicitos esse, qui edocti sumus omnem crastini solicitudinem abijcere ac agnoscere patrem nostrum cœlestem tam diuitem, tam benignum, tam amantem, cui tantopere curæ sumus, nõ
Ibidem commissurum, ut quum passerculis etiam de uictu prospiciat, quum lilia campi tanto decore uestiat, nobis in filios coaptatis uictus aut amictus à se petitus & expe-
Psal.33 ctatus unquam desit. In quam sententiam Psaltes dixit: Iunior fui, etenim senui, & nõ uidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Et Salomon Prouer-
Prouer.10 biorum decimo ait, Deum non occidere fame animam
4.Reg.17 iusti, Id quod & insignibus exemplis Heliæ, Helisei, &
4.Reg.4 Daniel.14 Danielis prophetarum manifestum euadit. Nec tamen hoc putandum est Christum noluisse ut laboremus, quũ ad laborandum conditi simus, quemadmodum aues ad
Gene.3 uolandum, & Genesis testatur, iußisse et ordinasse deũ, ut Adam post lapsum, uictum in sudore uultus sui quæreret, sed hoc uoluit Christus, ne laboribus nostris, ueluti causæ, rei euentum tribueremus, aut uictum soli-
Ibidem citudini nostræ acceptum feramus, sed magis deo, qui si laboribus nostris suam benedictionem non addat terra præter spinas ac tribulos nihil nobis germinabit, atque adeo labores nostri, si dei benedictio non accedat, etiam quod ad corporalem sustentationem attinet, parum aut nihil proderunt, quod & res ipsa declarat, quum deus permittit fruges clade interire, tum enim uidemus q̃ nõ sit in nobis sitũ, ut terra laboribus nostris respondeat,

ſed plane experimur, totum à deo pendere. Laborandũ eſt itaq;, ſed auium more, quæ officium quidem ſuũ cantando expediunt, ſed interim de uictu ſolicitæ nõ ſunt, ex dei prouidentia reperientes quod edant. Laborandũ inquam eſt, ne deum tentare uideamur, ſi contra eius ordinationem foueri cupiamus, ſed ſine ſolicitudine, nimirum labores noſtros dei benedictioni permittentes, ac ab eo ſolo pendentes, qui aperit manum ſuam & implet omne animal benedictione. Qui ſic in timore dei laborant, hi ſoli labores manuum ſuarum mãducabunt, id eſt, dona dei cum gaudio cordis & gratiarum actione percipient. Quum interim impijs ſeſe labore enecantibus, uanum ſit ante lucem ſurgere, qui etſi corã mundo locupletißimi appareant, non alium tamen, quàm panem doloris manducant.

Laborandũ nobis auium more. 1. Theſſ. 3 Pſal. 144 Pſal. 127 Pſal. 126

Vt ergo Chriſtus tam uanam ſolicitudinem, & præter benedictionem dei prorſus inutilem nobis eximeret, et ut quicquid eſt ſuperfluæ uoluptatis magis q̃ neceſſariæ frugalitatis reſecaret, in primis ſimplici uerbo, panis, utitur, ut intelligamus, nos nec delicata nec ſuperflua, ſed tantum neceſſaria petere debere, ac habentes alimenta & quibus tegamur, his contentos eſſe oportere. In quem modum Solomonem quoque poſtulaſſe legimus, Prouerbiorum trigeſimo: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, ſed tantũ tribue uictui meo neceſſaria, ne forte ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis eſt dominus? aut egeſtate compulſus, furer, & periurem nomen dei mei. Et idcirco nõ fruſtra in hac petitione addimus, NOSTRVM. Noſtr

Cyp. in orōnem dominicam. Chryſoſt. in Matthęum. 1. Timo. 5 Prouer. 30 Emphaſis verbi noſtrũ

enim panis est, quem deus nobis ad usum tantum humanæ uitæ suppeditat, quo commode & necessario ad pie Chrysost. in Matth. uiuendum, & fratribus inseruiendum alimur, non quo ad lasciuiendum præter necessitatem luxuriamur. Noster est, quem dominus iustis rationibus partū nobis suppeditat, non quē fraude, dolo, calumnia, ui conquirimus, Chrysost. ibidem. & ex proximi substantia ac sanguine exugimus. Nec hoc contentus, addidit Christus, Quotidianum, Item, Hodie, ut omnino quid uellet, intelligeremus. Per quotidianum enim uictum parabilem intelligi uoluit, adimēs studium sumptus & deliciarum. Per (hodie) deniq; sustulit curam crastini. Quemadmodum paulo post apud Matth. 6 Matthæum ait: Nolite soliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi, sufficit diei malitia Psal. 54 sua. Perinde atque si singulis nostrum diceret, Iacta sup dominum curam tuam, et ipse te enutriet, Non est quur anxia solicitudine et cura te emaceres, pro uictu in annos & dies plurimos congregando, quod hanc irrideat Lucæ. 12 deus, quemadmodum parabola de homine diuite (cuius uberes fructus ager attulit) declarat. Is enim cum multa solicitudine sibi diuitias parasset, horrea priora destruxisset, maiora fecisset, & illuc omnia, quæ nata ipsi erant, congregasset. Et iam animæ suæ diceret, Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, uiue & epulare, en ex insperato audiuit sibi deum dicentem: Stulte, hac nocte repetent animam tuam à te, quæ autem parasti, cuius erunt? ubi ut parabolæ uim explicaret, continuo subiungit, Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in deum diues. Nimi-

rum omnes qui eodem sunt affectu, eadem damnationis censura percellens.

Vis uerborũ da nobis.

NEc grandi mysterio carent haec uerba, DA NOBIS. Quo in primis significamus nostram indigentiam et inopiam, Deinde conuincimur etiã quod ex nobisipsis hunc panem habere nõ poßimus, sed solum deum deum esse qui eum & dare poßit & uelit. Quo etiam hoc simul oramus, ut deus nobis eam cognitionem donet, qua certo sentiamus eum panem quo alimur, ac caetera omnia quibus sustentamur, diuinitus nobis donari, utque pro tanto beneficio ipsi grati simus, iuxta illud Psaltis: Omnia à te expectant, ut des illis escam in tempore. Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitatem, Item, Oculi omnium in te sperant domine, & tu das illis escam in tempore opportuno, Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Quãobrem parochi summo studio plebem admonere debent, ne morem illum omnium pientißimum benedicendi domino ante cibum sumptum & gratias agendi deo post sumptum (quem à CHRISTO profectum & ab omnibus pijs in haec usque tempora usitatum constat) intermittant, aut negligant, quod uel hoc ipso more, quaecunque in hanc particulam diximus, in memoriam nobis reuocentur, fiducia erga deum alatur, & debitae gratiae ipsi pro collatis beneficijs reddantur.

Psal. 103

Mos benedicendi dño & ante & post cibum retinendus.

POrro quod dicit, NOBIS pluraliter, nõ mihi, hoc ipso Christus indicat, deũ, quaecũq; dat, nõ nobis solis dare, sed & alijs per nos, et proinde partẽ illorũ

1. Corin. 5

cedere debere, sibi parare non ualentibus, atq; eo ipso tenacitatem tollit, rerum communionem (quum necessitas proximi postulant) largitatemq; & liberalitatem commendat. Ergo frustra in hunc modum orabunt impij, qui non tantum pauperibus, quæ acceperunt, à deo communicare renuũt, sed & insuper pauperes diripiũt, spoliant, ac fraude, dolisq;, seu etiam iuris uersutia circumueniunt, ut se solos locupletent, quos summopere odit, & quammaxime in prophetis detestatur deus. Certe Christianus iudicare debet se nihil tanquam propriũ tenere, sed omnia in usus proximi, quum res postulat, lubenti animo communicanda esse. Recte dictum est in tenaces & sordidos, Pasce fame morientem, si non paueris, occidisti. Et alibi Esurientium panis est, quem tu detines, nudorum uestimentum est, quod tu recludis miserorum redemptio est pecunia, quam tu in terrã recõdis.

Impietas huius seculi diuitum.

Cyrillus.

47. distinct. c. sicut.

Augu. de ser. dñi in monte

SECVNDO, hac particula petimus, ut pater ille cœlestis non solum corporalem, sed & cœlestem & spiritualem alimoniam, qua animus & spiritus noster uegetatur, nobis impertiat. Et in primis, ut intellectum diuini uerbi, & diuinorum mandatorũ suorum dare dignetur. Verbum enim dei uere spiritualis panis est, qui animum pascit & reficit, quemadmodũ locus ille Matthæi capite quarto supra citatus, atq; adeo res ipsa testatur. Rursus, meditatio & operatio diuinorum præceptorum panis est, quem Psaltes dulciorem esse pronuntiat supra mel & fauum. Petimus itaq;. ut deus hunc panem nobis dilargiatur, ut ipse eum nobis frangat ac impertiat, utque eodem pane & intellectum

Verbum dei panis alæ.

Matth. 4

Psal. 18

& uoluntatem nostram reficiat ac corroboret. Praeterea ut quotidie nos eum panem operari(hoc est, ut nos sedulo in lege dei meditari ac ambulare)faciat,quo scilicet eiuscemodi spirituali alimonia aliti et confortati, tandem ad illam perfectionem, absolutamq; uitae beatae saturitatem peruenire mereamur. Vocatur quoque & iste cibus. Quotidianus,quod quãdiu ista uita temporalis per dies decedentes succedentesq; peragitur, animi nostri affectus, nunc in spiritualia,nũc in carnalia alternent,quo fit,ut quotidie panis iste nobis necessarius sit,quo animus subinde relabens & esuriens erigatur, reficiaturq;. Petitur autem & hic panis,nobis à deo dari,quod uerbum dei non aliter salutare sit,nec in animae uiscera traijciatur,fructum se dignum pariens,nisi deus ipse intus docuerit, Frustra siquidem concionatoris uox aures foris pulsabit,nisi & unctio (id est,gratia spiritus sancti uerbi uim in animi recessus) inserat,ac faciat nos Theodidactos, id est,à deo doctos. Certe qui quotidie in intellectu uerbi dei promouet,adolescitq; et grãdescit quotidianis uirtutum auctibus, is solus uere sentit,quàm dulcis animae cibus sit,uerbum dei,ut iam libeat exclamare cum Dauid, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua,super mel ori meo. Et iterum, Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion. Hoc cibo iuxta naturae nostrae modulum, donec hanc temporalem uitam gerimus (quod, hodie, denotat)ali nos oportet, donec ad perfectum robur plenitudinis, quae est in Christo Iesu, nunquam non proficientes perueniamus.

Augu. ibidẽ.

Quotidianus.

Verbum dei non aliter salutare,nisi deus ipse doceat.

1.Iohan.5

Theodidacti

Psal.119

Hodie.

Philip.3

Chrſus panis verus q de cœlo deſcẽdit. Pſal. 106 Iohan. 6 TERTIO, & magis peculiariter panis quem petimus, ipſe Chriſtus eſt uitæ largitor & authorum, quem nobis fame pereuntibus de cœlo mittere deus dignatus eſt. Non enim explebat animum noſtrum panis philoſophorum, aut fermentum Phariſæorum, ſed panis ille cœleſtis, qui dat uitam mundo. Petimus ergo, ut deus hunc panem nobis quotidie det, id eſt, ut per ſpiritum ſuũ nos doceat incarnationis CHRISTI myſteria, idque per fidem, qua ſciamus & cognoſcamus Chriſtum carnem ſuam dediſſe pro mundi uita, hoc eſt, pro noſtra redemptione, deoque patri pro noſtris peccatis ſatisfeciſſe. Deinde in hac carne reſurrexiſſe, ut certi ſimus, eum regnare nunc immortalem, in hoc, ut nos in membra ſua coagmentatos, plane iuſtificet, & reddat etiam poſt hanc exactam uitam immortales & beatos. Sic enim ſpiritualiter paſcitur animus noſter ſuauiter, fide recolens, quod Ieſus Chriſtus traditus eſt pro delictis noſtris, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, hoc eſt, hanc fidem in nobis indies augeri, quo tandem eo perducamur, ut & ipſo deo, id eſt, diuinitate Chriſti, qua idem eſt cum patre paſcamur, lætiq; ac alacres uitam ſanctam in deo agamus, certi ac ſecuri, quod hunc panem manducantes, hoc eſt, in Chriſtum pro nobis crucifixum & mortuum credentes, non moriemur in æternũ, ſed tranſeamus à morte in uitam, Quoniam uero hæc perfruitio deitatis hic nondũ plena eſt, tum uero plena erit, quando extincto in nobis per ſpiritum Chriſti omni peccato, deus in nobis

Roma. 6

Roma. 4
2. Corin. 3
Iohan. 14

Iohan. 6
1. Corin. 13

1. Corin. 15

erit omnia in omnibus. Idcirco postulamus hunc panem hodie, hoc est, quantisper nos hanc mortalem uitam uiuimus, nobis dari. Petimus. *etiam, ut hunc panem ipse det, qui dixit:* Et *panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita.* Nam *hæc fides non aliunde quam ex mero dei beneficio animis nostris infunditur, neque aliter quam promouente spiritu dei augescit, Sicut scriptum est, Quia non caro aut sanguis reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est. Hæc est illa fides, qua regeneramur, renascimur, ac in Christo adolescimus, quemadmodum scriptum est,* Et *dedit eis potestatem filios dei fieri his, qui credūt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neq; ex uolūtate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt.*

Iohan. 6

Fides donū dei.

Matth. 16

Iohan. 1

Cyp. 1 orōnē dñicam.

QVARTO: *Quoniam necessarium erat, ut Christus hanc fidem in nobis sacramento aliquo insigni ac uisibili roboraret, ac certos etiā efficeret, ubi tale sacramentū non indigne participaremus, Christi beneficium ad nos omnino pertinere.* Idcirco *recte etiam petimus, ut pater cœlestis det nobis panem illū supersubstantialem in sacrosanctæ* Eucharistiæ *sacramēto tectum et uelatū, quē recte nostrū dicimus, quia sicut deus intelligentiū & credentiū pater est, sic et Christus, quum corpus & sanguinem eius in* Eucharistia *per fidē contingimus & edimus, noster panis est.* Petimus *autem hunc panem nobis quotidie dari, quod sic nobis uiuendum sit, ut eum quotidie accipere mereamur.* At*que utinam omnes Christiani sic uitam suam instituerent ut quemadmodū olim in primitiua ecclesia occidentali,*

Augu. de ser. dñi in mōte

Matth. 5

Aug. de ser. dñi in mōte

non tantum spiritualiter, sed etiam sacramentaliter cõmunicabant corpori dominico, sic & hodie omnes ad Eucharistiæ perceptionem debita pietate accurrerent, quod id infirmitas nostra plurimum requirere uideatur. Nam si quotidie peccamus, ac peccatum peccato cumulamus, quotidie etiam hic panis mysticus necessarius uidetur, qui animæ laboranti & peccatis obrutæ certissima est medicina, & præsentissimum remedium. At si ea est temporum horum conditio, ut hic mos non facile in usum reuocetur, uiderint fideles sacris astantes, ut saltem spiritu ac mente communicent cum desiderio, quum opportunum erit etiam sacramentaliter communicandi. Sed de hoc alias latius diximus. Datur autem hic sacrosanctæ Eucharistiæ panis, non ab alio, quam à deo & Christo filio eius. Ipse est enim non minister sacerdos qui reuera baptizat, & qui carnem & sanguinem suum nobis præbet in remißionem peccatorum. Et quamuis hic panis sempiternus sit, quotidianus tamen dicitur, & ad hoc tempus pertinet, in quantum scilicet ministratur animæ, quibusdã signis ac dictis, & quatenus ad quotidianam peccatorum, in quæ indies incidimus, remißionem proficit.

Aug. ad ianuarium.

Supra de administratiõe sacrorum. Itẽ in sacris Eucharistiæ.

Chrũs dat nobis corpus & sanguinẽ suum.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA.

Aug. de ser. dñi in mõte Lu. a. 7

HIc debitorem nomine peccata significari manifestum est ex Luca, qui eandem petitionẽ in hæc uerba renarrat, Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis. Porro

peccata

peccata debita dicuntur, ac debitis assimilantur, Matthæi decimooctauo, quod non secus atque debitor obligationis uinculis obstrictus soluere, quod debet, tenetur, Ita peccator funibus peccatorum obligatus, pœnæ luendæ obnoxius est. Sic Christus de hominibus illis decem & octo, super quos cecidit turris in Syloe, respondens: Putatis (inquit) quia hi præter omnes homines habitantes in Hierusalem fuerunt debitores, id est, peccatores ac pœnæ obnoxij, nam continuo adiecit: Non dico uobis, sed si pœnitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis. Christus itaque hac orationis particula non hoc iubet, ut pecuniam mutuo datam, debitoribus remittamus, sed tantū ut ueniam demus in nos peccantibus, Christiana enim philosophia seu Euangelium docet nos de quadā spirituali & æterna iustitia in corde, quæ inter alia postulat, ut uolentes nobis à deo dimitti peccata, Fratribus similiter in nos peccantibus offensam ex corde remittamus, quod alioq; cor aut ira aut uindictæ cupiditate æstuans, iustitiæ spiritalis capax omnino non sit. Interim (ut iam diximus) non uetat Christus, quo minus repetamus pecuniam mutuo datam, aut quod nostrum est, qui ne uetat quidam, ob id legitimo iure experiri, Nam quod apud Matthæum legimus, dominum dixisse, Ei qui uult tecū in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & palliū, eo (quemadmodum id genus alia) dictum est, ut Christus animum formaret, non ut imperia seu iudicia terrena, quæ sunt ordinationes dei, aboleret seu illicita iudicaret. Vult Christus in suis ante omnia uigere chari-

Matth. 18

Luc. 13

August.

Christus nō uetat pecuniam mutuo datam repetere.

Roma. 13

Matth. 5

Marci. 11

Explicat locus, Matth. 5

Christi doctrina non abolet imperia seu iudicia terrena.

Luca

tatem, uult, ut alieni sint ab omni ira amaroq; affectu, maxime uero à uindicandi cupiditate. Vult, ut studeãt, quantum in eis est, etiam cum rerum suarum temporariarum iactura pacem habere cum omnibus hominibus. Is itaque est sensus CHRISTI *uerborum: Si incideris in hominem contentiosum, qui malit ad iudiciũ prouocare, q̃ tibi quod tuum est, uel dare uel relinquere, & periculum sit te eiuscemodi aduersarij tui malitia (ut fere fit) detrimentum dilectionis proximi facturum, aut amaritudinem quandam, seu uindicandi affectum animo inde concepturum, potius est ut iacturam rei familiaris quam animi facias, Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ uero suæ detrimentum patiatur, Quin & æthnicis litigandi studium tam inuisum fuit, ut quoad possent, omnem litigandi materiam abscinderent, ac submouerent, iudicantes eum, qui pacem emeret, adeo non facere iacturam, ut etiam plurimum lucraretur. At si quis est, qui animum Christiano homine dignum gerit, à tranquillitate non facile dimobilem, nec temere amaris affectibus, ab his quæ extrinsecus accederint, corrumpendum, is salua cõscientia, ac licite, quod suum est, iure repetierit, si tamẽ modeste ac leniter egerit, hoc est, ad eam regulam, ut in animo semper paratus sit, magis amittere quod sibi debetur, quam Christianam lædere charitatẽ, ac iure experiundo, non tam intendat fructum pecuniæ, quam ut proximum malitiosum debitorem suũ corrigat, is enim si habet, unde tibi quod debetur reddat, & reddere per calumniam denegat, tum non solum non peccabis ĩ*

Lucæ.1 Aug. de sermo. dñi in monte.

eum, sed etiam pro eris ei plurimum, si iure repetas quod tuum est, ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere uult, damnum fidei patiatur, quod tanto est grauius, ut nulla sit comparatio. Paulus certe non damnat usum *iudiciorum ad uitam corporalem traducendam apprime necessarium, sed damnat, quod Corinthij mallent apud iniquos nimirum æthnicos iudices, quàm apud sanctos iudicari, perinde atque non fuerit inter eos sapiēs quisquam, qui posset iudicare inter fratrem suum, qui posset controuersiolas inter fratres subortas, citra tumultum, aut gentilium scandalum componere, aut etiam dijudicare. Damnat itaque hoc litigandi indecorum, procliuitatem scilicet ac temeritatem, maxime uero uindicandi (qui raro à litigando deest) affectum, uerum iudiciorum usum integritate animorū (quæ Christianos docet) salua permanente, adeo non damnat, ut alibi ualde celebret.* Itidem *non uetat Christus, quum iubet dimitti debitoribus nostris, publicos latrones, homicidas, adulteros, & id genus reipublicæ pestes iure publico accusari, ac etiam puniri,* Multo *minus iubet, ut temere ipsis commissum ignoscamus, aut ad ipsorum scelera conniueamus.* Nec *prohibet etiam, quo minus magistratus auxilium ad propellendam uim priuatam imploremus, tametsi dicat,* Si *quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram, quod alioqui frustra* Euangelium *plurimis alijs in locis doceret, imperia ac magistratus, esse ordinationes dei bonas, præsentes item potestates obedientia ac honore colendas. Potestatem quoque non frustra*

Locus Pauli. 1. Corin. 6 explicatur.

Paulus damnat litigandi peruicatiam ac indecorū non iudicia. Roma. 13

Christus nō vetat maleficos puniri.

Locus explicatur. Matth. 15

Roma. 13
1. Petri. 2

gladium portare, sed in hoc à deo constitutã esse ut gladio utatur in laudem bonorum, & uindictam male factorum, Neq; Christus ipse Cæsaris imperium suis uerbis firmaret, quum ait: Reddite, Cæsaris quæ sunt, Cæsari, & dei quæ sunt deo. Quo quidē responso, etsi suũ regnũ, quod spiritale est, à corporali regno diserte discreuerit, suum tñ cuiq; tribuēdum esse indicauit, Deo perpetuam animi iustitiam ac innocentiam, Cæsari uero, quod leges ciuiles ac publici mores ei præstari uolunt, ac iubent. Hic ergo dominicæ orationis locus, & similes in Euangelio, qui uindictam prohibent, intelligēdi sunt de priuata uindicta non de publica, quam exercet magistratus, quam & Paulus ministrũ dei appellat ac uarijs Encomijs illustrat. Itaq; neq; accusator seu delator publici criminis peccat in Euangelium, modo tamen cesset priuata uindicandi libido, ac desit priuatus animi dolor, sese, si liceret, ulcisci paratus, & hoc tantum quæratur, ut publica scelera iuxta leges, q̃ dei ordinationes sunt, puniantur, utq; reipublicæ tranquillitas seruetur, Neq; peccat, qui uidens sibi uim intẽtari, uel ad Cæsarem, uel præsentem prouocat magistratum. Id quod & Paulus fecisse legitur apud Festi præsidis tribunal. Sed de hoc obiter dictum sit satis, hic admonuisse sufficerit, uerbo debiti hoc loco peccatũ uenire, non pecuniam, qđ alioqui nobis iure ciuili debetur.

Matth. 22 · Matth. 5 · Roma. 12 · Roma. 13 · Accusare publicum latronem non est peccatum. · Nume. 35 · Paulus appellauit Cæsarem · Acto. 25

SEd iam ad expositionem dominicæ orationis reuertamur. Superius itaq; à deo precati sumus, omnia ea bona, quæ à deo peti possunt. In primis æterna ac spiritualia, Deinde etiam corporalia ac temporalia,

Ratio ordinis dñicæ ꝓcationis

hic docet nos CHRISTVS *deprecari omnia ma-la tam corporis quam animi, siue huius temporis, siue æterna.* Principio itaq; iubet, nos à deo petere remißio-nem peccatorum nostrorum, quibus tanquam funibus constringimur, quo principio hoc ostendit, locum etiam esse pœnitenti e lapsis post baptismum. Fidelibus enim hæc aptatur oratio, quod qui initiatus baptismatis sa-cramento non fuerit, deum uocare patrem non poßit. Itaq; cogetur (uelint, nolint) Nouatiani, simul & Ana-baptistæ nobiscum confiteri, uel remißioni peccatorum post baptismum locum esse, uel saltem orationem domi-nicam ad se non pertinere, quorum si hoc concesserint, iam se plane hæreticos declarãt, qui se à Christo & ec-clesia (cui hanc orandi formulam illi præscripsit) sepa-rant. Secundo, reuocat nos Christus nostræ infirmi-tatis considerationem, bonumq; humilitatis insinuat, ut scilicet agnoscamus, nos oẽs in conspectu dei esse pecca-tores & reos, ne scilicet quis sibi quasi innocens pla-ceat, sed quisq; conscientiæ suæ recordetur. Quod & Iohannes in epistola sua monet, dicens: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & ue-ritas in nobis non est. Et Salomõ Prouerb. c. 20. Quis potest (inquit) dicere? Mũdum est cor meum, & purus sum à peccato. Et rursum: Non est homo qui nõ peccet. Alio quoq; in loco: Septies in die cadet iustus, & resur-get. Nam etsi à consensu (qui nos reos æternæ mortis fecit) temperemus, quis tamen non sentit se circumferre carnem peccati? qua impellẽte, fit ut quisq; cogatur mul-ta adhuc in seipso desiderare, & sentire se multa, per-

[Margin notes: Vis huius particulæ. 1 — Nouatiani. Anabaptistæ — 2 Oẽs in con-spectu dei peccatores sumus. — Psal. 113 — 2. Reg. 8 — 2 Para. 6 — 1. Iohan. 1 — Prouer. 20 — Roma. 7. 8 — Psal. 113]

petuaq; condonatione egere, ac sibi semper orandū esse, Ne intres domine in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens? Hæc certe

Humilis cōfessio, summū præsidium ad obtinendā ueniam.

humilis confeßio, quæ ex lympido fidei fonte emanat, summum est præsidium ad impetrandam ueniam, qua subnixus Publicanus, repulso superbo Pharisæo, descendit iustificatus in domū suam ab illo. Nam (ut ibi ueritas subiungit) q se humiliat, exaltabitur, & qui se exaltat, humiliabitur. Ac ut Petrus & Iacobus testantur: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Luc. 18

1. Petri. 5
Iacobi. 4

3

A solo deo petēda pctōrū remissio.

Tertio, docet Christus hanc peccatorum remißionē non aliunde q̃ à patre cœlesti peti oportere. Nemo enim potest peccata dimittere, nisi solus deus, Mar. 2. Et ut ipse ait Esaiæ. 43. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates uestras. Nam quatenus homines peccata remittāt, diximus superius in pœnitentiæ sacramento. Quarto,

Marci. 2
Esaiæ. 43

4
1

Facilis uia consequendi remissionem peccatorum.

docet Christus pronam ac facilem esse uiam, remißionē peccatorum consequendi, q̄ hanc iubet postulare à deo, tanquam patre nostro, cuius proprium est, filiorum ad se reuertentiū misereri, ac parcere, quod & alibi Christus ipse insigni parabola de filio prodigo declarauit. Et Psaltes in laudis confeßionem prorumpēs, testatur, quū ait: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu uitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Deinde, eo ipso ostendit, patrem suum cœlestem facilem esse ad cōdonandum nobis delicta nostra, q̄ nos idipsum ab eo petere & orare docuerit, ac etiam iusserit. Hoc enim solo, paternam misericordiam & ueniam

Lucæ. 15

Psal. 102

2

preces nostras sequuturā satis promisit. Qui enim nos sic iußit orare,neq; semel confirmauit nos exoraturos, quicquid abs deo in ipsius nomine peteremus, ille certe præbuit petendi fiduciam, q; fidelis sit & mentiri non poßit pater,qui per filium suum sic nos orare docuit ac iußit. Si(inquit Apostolus) cōfeßi fuerimus peccata nostra fidelis est dn̄s,qui nobis peccata dimittit. Fidelem certe dominum ad dimittenda peccata asserit apostolus, significans deum pollicitationis & fidei suæ seruātem, quod & Dauid psal. 50. testatur,cum commissorum ueniam deprecans ait:Tibi soli peccaui et malū coram te feci,ut iustificeris in sermonibus tuis & uincas cū iudicaris:quasi dicat,Mundus sibi uere persuadere non potest,te deū grauiter cōtra te delinquentibus uere & serio ignoscere. Sed qn̄ tu deus pollicitus es peccatoribus ad te reuertentibus ac confitentibus delictorum indulgētiam. Idcirco plane cōfiteor me tibi soli deo deliquisse, certus ac securus de uenia,ueritati promißionis tuæ ĩnixus,qua re ipsa uinces oēs secus de te iudicantes. Denique facilitatem remißionis confirmat adiecta conditio, qua tanquam signo nos certos de sua uoluntate facit deus,nostramq; imbecillitatem ac diffidentiam cōfirmat ac corrigit,hoc inquā signo, Remittēti remittetur, Ne enim uel irrationabilis quispiā,aut ĩ magno aliquo aut in exiguo delicto de iudicio dei cōqueri poßit,asserit ĩ nostra esse potestate iudiciū de nobis futurū,perinde atq; si dicat,quēadmodū tu tibi ipse iudicabis, ita ēt tibi iudicabo.Si.n.(inqt Christus) dimiseritis hoībus errata sua,remittet & uobis pr̄ cœlestis errata uestra.

Psal. 50
Roma. 3

Christus per adiectam cōditionē,uelu ti signo quodam nos certos facit de remissione peccatorum.
Matth. 5
Chrysost. in Matthæum homi. 10

Matth. 7 Matth. 5 Ex pacto ergo dominum conuenire possumus, ut peccatorum remissionem concedat. Si tamen alijs à nobis erratorum suorũ prius facta sit uenia. Certe pater agnoscet à filio præscriptam conditionem modo, quod ad nos attinet, conditioni satisfacere non detrectemus.

Cur Christus vsus sit verbo dimittendi. Caeterum uerbo dimittendi usus est Christus, ut significaret remissionem peccatorum, ŕ sola gratia dei pendere, id quod latius in materia iustificationis explicauimus. Nobis. Quod autem rogamus (Dimitte nobis) admonemur in hoc fraternæ charitatis, ut non minori mentis ardore ac deuotione petamus proximis nostris sua delicta ignosci, quã nobis nostra condonari postulamus. Quin Christianæ charitatis ardor, latius etiã progreditur. Vt sancti uideantur maiorem habuisse in orãdo proximorum curam, q̃ suæ propriæ salutis, quemadmodum Paulus testatur: Roma. 9 Veritatẽ (inquit) dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi magna est & continuus dolor cordi meo. Optabã enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, &c. Exodi. 32 Et Moses eodem spiritu percitus orauit, dicens: Obsecro (inquit) domine, peccauit populus iste peccatum maximum, aut dimitte eis hanc noxam, aut si nõ facis, dele me de libro quem scripsisti, Amen. Nostra Dicimus autem: Debita nostra, non quemadmodũ panẽ quotidianum, nostrũ appellamus, ueluti nobis impartitũ ac donatum à deo, à quo omne, quod bonũ est, proficiscitur & suo dono nostrũ fit. Sed nostra sunt peccata, ueluti quæ

ex nobisipsis, & non à deo sint, quemadmodum apud Osee dominus cõtestatur: Perditio (inq̃t) tua ex te Israel tantũmodo ex me est auxiliũ tuũ, nã neq; in deo, neque à deo est malum & nemo deo authore fit deterior. Pœna indiuidua comes peccati. Roma. 6

QVi hac petitione deprecari etiam peccati pœnam nos affirmãt, ueluti indiuiduã peccati comitem ac stipendiũ, quẽadmodũ Paulus ait: Stipendiũ peccati mors, hi in ecclesiæ supplicationẽ respexisse uidẽtur, quæ hãc petitionẽ, ueluti paraphrasi quadã explicare uoluisse uidetur, cũ orat: Ineffabilem nobis domine misericordiam tuam clemẽter ostende, ut simul nos et à peccatis exuas & à pœnis, quas pro his meremur eripias, atq; eo tendit psalmus. lxxviij. Orõ eccl'iæ

SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

Psal. 78

SVnt pleriq; solo nomine Christiani, quibus uidetur fieri uix posse, ut homo ex perfecto corde, capitali hosti & malefactori dimittat, sed hi incipiant fieri Christiani, discentes & hunc affectum remittendi proximo non ex nobis esse, sed à deo peti etiam oportere. Deinde intelligant nullum plane laborem esse, petenti fratri condonare errata, siquidem inuidia liberari, liuoris iracundiæq; solicitudine leuari, magnam reddit menti nostræ quietem. Odium uero assidue in corde gerere, inuidia torqueri, tormentum est, quo non facile reperias maius, ut testes nobis sunt inimicitiarum appetentes et odij amantes. Ad hæc, & si præceptum de diligendis inimicis magnũ ualde esse uideatur, tamẽ si præmiũ hoc ena- Affectus hominum carnalium. Facile est remittere proximo. Chryso. in Matt. ho. 2 0. Ibidem.

uantibus cogitaueris, nihil omnino uidebitur. Præmium quidem q, à te dimittenti proximo, nullius à te exigetur ratio peccati, atq; etiam merces ampla in futuro tribuetur. Rursus si cogitaueris q̃ non paria domino facias, in conditione proposita adimplēda, te profecto pudebit ullam hic difficultatem causari. Deus cum nullius unquam indigeat, à te grauiter offensus, tibi gratis ignoscit, ab omni peccato prorsus extraneus. Tu uero qui proximo dimittis, ipse quoq; remißione indiges, nimirum multorum etiam peccatorum erga deum reus, & forte maiorū q̃ proximus tuus, cui dimittere iuberis. Sed fac, te iniusta aliqua à proximo esse perpessum, ea tamē talia proculdubio sunt, qualia etiam tibi à deo remitti poscis, multoque interdum tua commissa maiora. Deniq; si deū

3 Hostes nostri diligēdi. Matth. 5

uis habere patrem, necesse est, ut exemplo eius non tantum amicos, sed & hostes & inimicos diligas & complectaris. Quemadmodum Christus Matthæi. v. ait: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos, ut sitis filij patris uestri, qui in cœlis est, qui solem suū oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos ac iniustos. Si enim (ut subdit) diligitis eos, qui uos diligunt, quam mercedem habetis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres uestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Aethnici hoc faciunt? Estote ergo & uos perfecti, sicut & pater uester perfectus est.

Lucæ. 23 Acto. 7

Atq; hic ne doctrinam euangelicam uti impoßibilem auersemur Christi & sanctorum fratrum nostrorū exēpla nobis intuenda ac imitanda sunt, qui pro persecuto-

ribus & occisoribus suis, inter ipsa etiam uerbera ac mortes ardentissime orasse leguntur, quin & Dauidis, uiri ueteris testamenti affectus intuendus est. Domine *(inquit) deus meus si feci istud, si reddidi retribuetibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.* Iob *quoq; (memorabile illud patientiæ exemplum) nobis rememorādus est. Si gauisus, inquit, sum in delicto inimici mei, si dixi in corde meo, benefactū est, audiat auris mea maledictionem.* A *quo multum abhorrent, hi qui cū aduersarium suum malitiosum in ius uocauerint, nec ab eo confeßionem elicere possunt, gaudent tamen, si saltem eum ad periurij reatum adigant, ut uel sic etiam eius perdant.* Psal.13. Iob.31

Quæstio.

S*Ed dices, quid. Si quispiam, eam adhuc imperfectionem in animo suo sentiat, ut proximo noxā statim remittere posse sibi non uideatur, nunquid is penitus ab orando desistet, aut saltem oratiōis dominicæ formulam euitabit?* Respondemus, *Multum differre, an qs affectum eum nondum habeat, cum tamen à deo sibi dari affectet.* An *uero quum eum necdum habeat, ne optet etiam habere ac à deo nancisci, sed magis odio ac liuore intabescat eligens magis mori, q̄ uindictæ libidinem ponere. Siquidem prior rite ad orationem accedit, atque adeo magis oratione indiget, quo corruptiorem gerit affectum.* Is *itaque pie & dominicam orationem totam recensebit, si hanc particulam quam tractamus, animo permurmurans, à deo expetat sibi hūc affectum dimittendi proximo, ac spiritum dulcem largiri.* Quod *faciens, adeo non orabit contra se, ut etiam*

Dilutio, confulitur imperfectus.

Imperfectus.

quod fideliter petit, sit impetraturus, queadmodum Christus Lucæ. xi pollicitus est dicens: Pater uester dabit spiritum bonum petentibus se. At posterior, qui obfirmauit animum contra proximum suum, is certe frustra orat sibi dimitti peccata. Christo exerte dicente: Si non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra, quod & memorabili parabola declarauit de seruo, qui noluit misereri conserui sui, qui et propterea iussus est tradi tortoribus, quoadusque redderet uniuersum debitum, ubi in calce, parabolæ uim explicans, subiunxit, sic (inquit) & pater uester cœlestis faciet uobis, si non remiseritis unusquisq; fratri suo de cordibus uestris. Quod & sæpe alibi, ueluti cuius summam gesserit curam requirit, dicens: Dimittite & dimittetur uobis. Item qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis. Itē, cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem, ut & pater uester, qui in cœlis est, dimittat uobis peccata uestra. Rursus Matthæ. v. Cum offers munus tuum ad altare, & recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ad altare, & uade prius reconciliare fratri tuo. Ecce quantam curam Christus huius rei gesserit, quam tam sæpe, idque non generatim tantum, sed specialiter et exerte inculcat, atque etiam maximum præmium faciēti pollicetur, interim etiam mille tibi occasiones mansuetudinis ac pietatis ministrat, uti hoc quod in te est beluinum, depellat & iram (qua flagras) extinguat, teq; undiq; tuis membris reiungat, Quin et Iesus filius Sirach ueteris testamenti sapiens pulchre monet: Qui uindica-

Lucæ. 11
Odio tabescens.
Matth. 5
Matth. 18
Matth. 6
Marci. 11
Matth. 5.
Chrysost. in Matthæum.

re(inquit) uult à domino inueniet uindictam, & peccata illius seruans seruabit, relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur, homo homini reseruat iram, & à domino quærit medelam, in hominē similem sibi non habet misericordiā, & de peccatis suis deprecatur, ipse cum caro sit, reseruat iram, & propitiationem petit à deo, quis exorabit pro delictis illius? quo quid aliud significat, q̃, quod talis hominis oratio (iuxta psalmistæ uerbum) ei fiat in peccatum? Nam quid aliud est dicere, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, si non dimittamus? q̃ sicut nos non dimittimus debitoribus nostris, ita nec tu deus dimittas nobis, quæ horrida profecto est imprecatio pijs auribus ac mentibus inuisa.

Eccle.28

Psal.108

AT inquies, si talis est causa orantis, qui necdum ex corde remisit proximo, multi erunt, qui dum orationē dominicam recensuerint, huiusmodi particulā inter orandum omittent. Sed quis hos stultos non uidet? Primum quia non orant, ut Christus uoluit & docuit, nec sunt Christi discipuli. Secundo, quia nec pater libenter exaudit orationem, quā filius non dictauit, cognoscit enim pater filij sui sensus & uerba, nō suscipit quæ usurpatio humana excogitauit, sed quæ sapientia Christi exposuit. Ergo orationem quidem dicere possunt, circumuenire deum & fallere non possunt, nec accipiunt indulgentiam, nisi ipsi indulserint prius. In summa, ut huius particulæ finem faciamus, Nobis qui filij dei, & Christi discipuli, cum dici, tum esse uolumus, orandum est, ut pater noster cœlestis nobis donet gratiā, ex Corde remit-

Quæstio

Dilutio: Stulti, q aliter orāt quā Christus docuit.

Iohan.11

tendi proximo debita, in nos commissa, ut eadem remissionis gratiam uicissim ab eo consequamur.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM.

Tentare quid significet in scripturis.

TEntare in scripturis cum generatim accipitur, significat periculum facere, seu experimentum de aliquo sumere. At tentare deum, nihil aliud est quàm dei uerbis seu promissis nolle simpliciter credere aut fidere, sed uelle facere piculũ aut experiri, num uerũ sit, qđ deus uerbo suo ꝓposuit, aut futurũ pollicitus est, uel ecõtrario uelle aliqđ experiri contra legẽ naturæ inditã ubi nec deus id ut fiat, præceperit, nec extrema necessitas huc coegerit, quod est deum irritare, exasperare ac contẽnere. Quemadmodum legimus Gene. xvij. Quid (inquit Moses ad populum) iurgamini contra me, cur tentatis dñm? Itẽ, Deute. vi. Non tentabis dñm deũ tuũ, quẽ locũ Christus contra diabolum tẽtatorẽ citat, Mat. iiij. Et in Actis, cur tẽtatis dñm, ut imponatis iugũ sup ceruices discipulorũ, quasi diceret, Nondũ creditis nos iustificari per fidem in Christum Iesum, quemadmodum ipse docuit, sed magis cerimonijs Iudaicis? Dicitur autem & deus tentare, & diabolus, sed diuersa ratione ac fine. Deus tentat ut probet seu exploret fidem nostram, non quasi nescius mentium humanarũ, sed ut nos nobisipsis ostendat, ac mundo reddat manifestos. Sunt enim plurimi, qui sibi probe in Christianismo profecisse, uidẽtur sibi persuadentes, quasi toto corde deo fidant ac adhæreant, idq; prius q̃ sui periculum fecerint, at cum aduer-

Gene. 17 Deute. 6 Matth. 4 Acto. 15

Deus tentat Diabolus tẽtat. Augu. de ser. dñi in mõte.

ſitatis pro cellæ inciderint, tum demum reipſa cõperiunt q̃ longe abſint à perfectione iuſtitiæ. Qui ob id tẽtatur, ut ſibi cogniti fiant, utq; erudiantur, inſtruantur ac ꝓbẽtur. Qui uero iã reuera pij ſunt, hi ut mãifeſtentur glorificẽturq;, à dño tẽtari ꝓhibentur, ſicut ſcriptũ eſt: Vaſa figuli ꝓbat fornax, hoĩes aũt iuſtos tẽtatio tribulationis. Sic deus Abrahã multarũ gentiũ patrẽ in filio tẽtauit & honorauit, ſic ſanctos apoſtolos, ſic inuictiſsimos martyres, igni & ferro, infinitiſq; tormentorũ generibus coronauit. Diabolus uero tentat, nõ ut inſtruat, ſed ut ſubruat, nõ ut erudiat, ſed ut euertat. Nam cum ſciat carnẽ fragilem eſſe, & ad malũ procliuem, mũdi amantem, mentẽq; noſtrã ueluti captiuã in corpore mortis huius detineri, ſuggerit carni, corporeæ uoluptatis cupidinem ac illecebras, obijcit oculis mundi ornatũ, faſtum & gloriã. Aut ſi hoc nõ ſuccedit ſolicitat mundũ, ut intẽtet bonorũ direptiões, exilia, & mortes. Deniq;, prouocat mentẽ ad uitæ ſuperbiam, uel triſtitia & amarulentia obſcurat, faciẽs undiq; periculũ, num poßit hominẽ ſubuertere. Dei ergo tẽtatio, ꝓbatio. Diaboli uero tẽtatio, deceptio, ſeu praua ſuggeſtio eſt. Abſit ergo, ut qs putet deũ ad hũc modũ nẽpe ſubuertẽdi grã, quẽpiã tẽtare quãobrẽ diuus Iacob. ait: Nemo cũ tentatur, dicat, ſe à deo tẽtari. Deus. n. intentator malorũ eſt, hoc eſt, deus nõ eſt maliſuggeſtor. q̃ eſt author oĩs boni. Quod aũt hic oramus, ne deus nos in tẽtationẽ inducat, ſimili phraſi dictũ eſt, qua dñs dicitur induraſſe cor Pharaonis, aut cõuertiſſe cor Aegyptiorum, ut odirent populum eius, ſeu concluſiſſe oĩa ſub peccato, id eſt, ꝓmiſiſſe, ut hæc fierẽt,

Eccle. 17
Gene. 22
Diabolus tẽtat ut ſubuertat.
Roma. 6
Duplex diaboli machina.
Illecebræ. Seuitia.
Ambr. lib. 1 de Abraham patriarcha.
Iacobi. 1
Exod. 9
Roma. 9

populum eius, seu conclusisse omnia sub peccato, id est, permisisse, ut hæc fierent. Nam *frequens hæc phrasis est in scripturis, qua deus dicitur ea agere siue facere, quæ fieri permittit, ut sit sensus:* Et *ne nos inducas in tẽtatio nem, id est, ne permittas nos induci.* Tentatio *enim hic pro mali suggestione accipitur.* Nec *hoc omittẽdum est, tentationem aliam humanã dici, ueluti quæ à carne seu à muudo proficiscitur, qualis est tentatio ad fornicatio- nem, furtum, et id genus similia uitia, de qua dictum est:* Tentatio *uos non apprehendat nisi humana.* Alia *uero est diabolica, qua satan tristitia, æternæ damnationis, ti more, blasphemia, & desperatione mentem hominis oc- cupat, qua interdum etiam oculis corporalibus uisibiliũ rerum spectra offert, & aperto marte hominem aggre- ditur, quæ tentatio maxima quidem est & periculosißi ma, sed tamẽ eodem scuto (quo humana illa) propellitur, quemadmodum infra dicemus.*

Aug. de ser. dñi in mõte. 1. Corin. 10

INduci *autem in tentationem, significat non tantum tentari, sed tentatione penitus immergi, assentiri, ac à tentatione superari, quemadmodum* Pharaoni *impijßi mo tyranno contigit, ac paßim omnibus contingit, qui à*

Aug. de ser. dñi i monte. Pharao.

1 *concupiscentia sua illecti & abstracti, peccati uinculis collum submittunt, tentationiq; succumbunt.* Quod *ne fiat deprecandum est, non autem hoc orandum est, ne om nino tentemur,* Tum, *quod uita nostra sic cõparata sit, ut aßidue cum hostibus animæ pugnã gerere debeamus.*

Iob. 7

2 Quemadmodum Iob. *c. vij. legimus:* Militia *est uita ho minis super terrã.* Tum, *quod saluti nostræ, ut tẽtemur, sæpe non parum conducat,* Nẽpe, *ut infirmitatis nostræ*

Cypria. in orõnẽ dñicã.

nobis

nobis conscij facti, neq; superbiamus, neq; ueluti securi in utranq; aurem obdormiamus, sed magis in humilitatis ac uirtutum profectu conseruemur, ac in timore dei nostram salutem uigiles operemur. Quod in beato apostolo Paulo relucet, qui .ij. Corin. 12. de seipso loquens: 1. Petri. 1 2. Corin. 12 Ne (inquit) magnitudo reuelationum me extollat, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter dñm rogaui ut discederet à me, & dixit mihi. Sufficit tibi gratia mea, Nam uirtus in infirmitate perficitur: Atq; in hanc sententiam alibi legis: Beatus homo, qui semper est pauidus. Tum deniq; Prouer. 28 utilis est tentatio, quod præparet ad uictoriam & coronam. Si enim nullus esset hostis, nulla esset pugna, si nulla pugna, nulla esset uictoria: si nulla uictoria, nulla eēt corona. Quemadmodum Paulus ait: Nemo coronabitur, nisi qui legitime certauerit. 2. Timoth. 2 Nimirū, quod soli uincenti promissa sit à deo corona uitæ. Apoca. 2. Et ut Iacobus testatur: Apoca. 2. Iacobi. 1 Beatus uir, qui suffert tentationē, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam repromisit deus diligentibus se.

QVæ cum ita sint, nemo ob id deiecto aut pusillo animo esse debet, quod tentatione agitetur, Aug. de sermo. dñi in monte. nec putare se propterea deo exosum, multo minus à deo derelictum esse, quin potius hinc statuere ac iudicare debet, se deo curæ esse, quem enim diligit filium, pater castigat. Et manifestum sane est argumentum, nōdum esse in hostis potestate, quē is adhuc acriter impugnat. At qui nullis tentationibus impetitur, magis habet cur formidet, quod quem hostis iam captiuū occu-

pat ac uinctum tenet, minus infestet, quamobrem diuus
Iacob.1 Iacobus nos dulciter cõsolans, ait: Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes uarias incideritis, scientes, quod probatio fidei uestræ patientiam operatur. Patientia aũt opus perfectum habeat, ut sitis pfecti & integri in nullo deficientes. Et quis tandem Christianus est, qui tentari omnino recuset, aut pugnam, cum
Matth.4 ingeritur, detrectet, cũ Christus ipse deus & homo ca-
1.Iohan.2 put nostrũ se à diabolo tẽtari passus sit? Idq; ie s.ẽ oĩno tentationũ generibus, quibus nos aggredi ille solet tentator, nempe suggestione ac incitatione concupiscentiæ carnis, concupiscentiæ oculorum & superbiæ uitæ.
Chrysost. in Matthæum. Quin caput nostrũ nobis imitandũ est, ne scilicet in tentationis certamen audacius insiliamus, aut idipsum nobis accersamur, sed demum quum ducimur cum Iesu in desertum, ut tentemur, ut tum eius exẽplo certamina nõ recusemus, ac tentati, diabolo fortiter resistamus.

Cyp. in oratione dñicã. Chyso. in Matth. Rom.7 1.Iohan.2 IAm ad particulæ expositionẽ ueniamus. Nõ semel antea docuimus, quanta sit naturæ nostræ imbecillitas, rursus q̃ potẽtes hostes habeamus, qui nobis nunq̃ non immineant, nempe caro, mundus & diabolus. Primus hostis domesticus est, intra tecta parietesque domus nostræ cõclusus, qui nec totus, q̃diu in hoc mortis tabernaculo sumus, excludi põt, tanto periculosior, q̃to intimior, nimirũ caro. Alter familiaris admodũ est, ac uicinus, nos undiq; circũstans, īterim ut fallat, blãdiẽs, interim ut euertat minitãs ac ferociens, Mũdus scilicet. Po-
1.Petri.5 stremo, omnis malitiæ author diabolus, nũq̃ nõ circuit tanq̃ leo rugiens, q̃rens quem deuoret, tanto formidabi-

lior, q̃to occultior, uersutia ac malitia insignis, tantæ ĩ segnes & oscitantes potẽtiæ, ut nõ sit super terrã potestas, q̃ ei cõparetur. De qua potestate operæpretiũ duxit apostolus nos admonere, cũ ait: Non est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ, sed aduersus mundi rectores tenebrarũ, harũ cõtra spiritalia nequitiæ ĩ cœlestibus. Ergo ne tanti ac tam prope semp imminẽtes ac fortiter instãtes hostes, nos plane imbecilles euertãt, iubet Christus, ut cœlestẽ patrẽ oremus, ne nos permittat induci tẽtationẽ. Quo in primis nos humilitatis rursus admonuite & ut indomitæ mentis tumorẽ reprimeret, nostrã nobis infirmitatẽ, ostendit, q. s. omnino sufficientes nõ simus nostris uiribus, tot & tam infestis hostibus resistere, sed cœlestis patris egeamus auxilio qui nos ẽt sua uirtute in tã difficili pugna faciet tandem uictores. Quod et Dauid nõ tacuit, psal. 17. Quoniã in te (inqt) eripiar a tẽtatione. Et iterum psal. 59. In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilũ deducet oẽs tribulãtes nos. Quis quæso de se securus esse poterit, qs suæ uirtuti fidere, q intelligat, q̃ tota hæc uita undiq; diaboli laqueis plena sit; q̃ nõ cesset, tẽtator, ille qui nec ueritus est, & filiũ dei Iesum technis suis aggredi? Dein qui secũ reputet, quot satanæ machinis ĩpetitus sit, seruus dei Iob? q recordet Saulũ prius electũ post eiectũ à cõspectu dei, qui meminerit Dauid, appellatũ in scripturis uirũ scd̃m cor dei, eo turpitudini pertractũ, ut adulteriũ homicidio copularet; qui uideat Salomonẽ, cui deus in principio regni sapientiã dederat ultra oẽs homines, eo dementiæ perductum, ut peregrinis simulachris immolaret?

Ephe. 6
Vis petitiõis
1
Cyp. in oratione dñicã.
Chrysost. in Matth.
2
Psal. 17
Psal. 59
Matth. 4
1. Reg. 9. 10
1. Reg. 15. 16
2. Reg. 11
3. Reg. 3
3. Reg. 11

Matth. 26 Marci.14 Lucæ.22 Iohan.18 *cui ueniat in mentem, quid acciderit apostolorum prin cipi Petro, qui fortem usq; ad mortis discrimen animũ professus, ter dñm suum abiurauit. Hæc atq; huiusmodi multa qui considerat, is certe non potest non inhorresce re, ac formidare tentationis periculum, & humiliare se*

1.Petri.5 *sub potenti manu dei, quod hic, ut faciamus iubet Chri-*

2 Deus semp paratus nos eripere a ten tatione. *stus. Secundo, eoipso quod Christus iubet, ut patrem cœ lestem oremus, ne tentatione superemur, nobis certã fi- duciam facit omnis tentationis dei auxilio filialiter uin cendæ, quin eoipso testatur, deum semper paratum esse, ut nos à tentatione (ubi opẽ eius implorauerimus) eri-*

1.Corin.10 *piat. Quod & Apostolus Paulus. 1. ad Corin. 10. nõ ta cuit, cum ait: Fidelis est deus, qui non patietur nos ten tari supra id quod possumus, sed faciet ẽt cum tẽtatione*

3 *prouentum. Tertio, ostendit hoc ipso Christus nullũ esse remedium salutarius ac efficatius ad superandas tẽtatio nes, uiuida ac uigilanti oratione, quemadmodũ & ali-*

Matth.26 *bi monens, ait: Vigilate & orate, ne intretis in tẽtatio- nem. Fide enim diabolus uincitur. Fidei uero primus fructus, fidelis ac uigilans oratio est, quamobrem Apo-*

1.Petri.2 1.Iohan.5 *stolus Petrus nos cõmonet, ut sobrij simus et uigilemus; atq; aduersario nostro diabolo resistamus fortes in fi- de. Et q̃ ualeat oratio ad superandos hostes. satis ostẽdit Amelech tãtisper superatus, quãdiu oraret Moyses ma- nibus in cœlũ leuatis. Certe, si hoc remedium adhibue- ris, non est cur diabolũ quãtumuis potentẽ, formides, qđ*

Ambro. de parad. ca. 2 *iam te in longe potentioris præsidium receperis. Acce- pit quidem diabolus tentandi licentiam, sed non accepit copiam subruendi, nisi sua spõte labatur infirmus affe-*

ctus, qui sibi consilium nō nouit accersere. Adeo diaboli inuidētia & omnes eius machinæ nihil sunt, nisi euanida ac phantastica apparitio sibilus & susurrus, quem hoc solo uiceris, quod restiteris. Debilis (inquit quidā) est hostis, non potest uincere, nisi uolentem, uinci autem uult qui negligit resistere, quoniam supersedet se humiliare & orare. Ergo cum tentator uana & praua suggerit, timeamus, recolentes nostram infirmitatem, oremus deū, ut sensus nostros custodiat, ne suggestio pariat delectationem, delectatio consensum, consensus peccatū, peccatum autem mortem. Quod si ita ad deum humiles confugimus, iam hostis superatus est. Quod si etiam hostis ea suggerat, quæ nec anima uellet proferre, nec hominis lingua nominare, ueluti plane execrabilia & nefaria, ne sic quidem conturbabere, quod non raro tentator, præsertim in oratione (qua maxime deo appropinquamus) plerūq; nobis ea, quæ sunt plena opprobrij alicuius, aut sceleris offundat, uel sic nos à studio precationis auertere cupiens. In hoc ergo congressu non referas pedem, tametsi tētatio fuerit diuturnior, sed in oratione perseuerato, & sedulo uerbis domini tui Christi Iesu, diabolum tentatorem retunde, quod & Athanasius faciendum monet: Dic (inquit) blaphemia sit in caput tuum diabole. Ego enim dominum deum meum adorabo, & illi soli seruiam. Dic cum Dauid: Exurgat deus & dißipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius, nam & Athanasius testatur: Plures sanctos expertos esse hunc psalmum, summo terrori diabolis esse, hoc ergo faciēs in tētatione nō time-

Gregorius.

Quo pacto tētationibus resistendum Iacobi. 1

Tametsi diabolus execrāda sugge rat, propterea tñ non conturbabimur.

Athan: in quæstionibus. q. 15

Psal. 67

bis, quod tum non ruinæ, sed magis meriti occasio tibi futura sit.

IN summa itaque hac petitione postulamus à patre cœlesti eam gratiam nobis donari, qua suffulti carnalem libidinem, & quæcunq; sunt à quibus accendi solet caro, domemus, ac totis uiribus curemur, ut oĩa incitamenta uoluptatis, cruci Christi affigere & mortificare poßimus. Adhæc *ne nos ulla mundi creatura, sua fucata uenustate ac dulcedine sollicitet ad peccandũ, sed magis prouocet ad dei laudem & gloriam.* Rursus, *ne nos mundi malitia, persecutiones, ac tribulationes ad impatientiam, uindictam, iram, aliaq; uitia incitent, sed ut constantes in mortem usq;, fidem in deum firmam teneamus.* Itidem *si flagellis castigemur, ac delicta nostra plagis iustißime immißis puniantur, tum ad hãc petitionis formulam recte postulauerimus, ut deus huius tentationis felicem exitum faciat, quò scilicet patienter ferentes quod immittitur, hic leuẽ u ndictã experti, posthac nõ cum hoc mundo dãnemur.* Deniq; petimus, *ne nos satanæ tentatio obruat, qua nos quo uel in superbiã, uel ĩ odiũ & inuidiã, uel in alia spiritualia crimina, atque adeo tandẽ in desperationẽ protrudat, subinde impetit.* Rogamus *aũt non singuli pro nobis, sed pluraliter, hoc sensu, ut cœlestis pater omnium illorũ agat curã, qui cũ grauibus & magnis tẽtationibus conflictantur, ut nos omnes defendat, confirmet, & erigat in hac calamitosa uita, ut sicut decet Christianos milites, uera fide dimicemus, quo æternæ uitæ coronã post legitime gesta ac finita certamina in domino simul consequamur.*

Caro

Mundus

Psal. 91. 103

Roma. 1

1. Petri. 3

1. Corin. 1

Diabolus

Nos.

2. Thess. 2

1. Corin. 9

SED LIBERA NOS A MALO.

Haec est dominicæ orationis clausula, uniuersas petitiones ac preces nostras, collecta breuitate, concludens. Nam cũ dicimus, Sed libera nos à malo, cõprehendimus aduersa cuncta, quæ contra nos in hoc mũdo molitur hostis diabolus, quo petito, nihil remanet qđ ultra adhuc debeat postulari. Impetrata enim protectione dei, aduersus quæcunq; mala securi stamus & tuti, contra omnia, quæ diabolus & mundus in pernitiem nostram operantur, machinanturq;. Quis enim ei de seculo metus est, cui in seculo deus tutor est? & quis à diabolo metuat si deus liberet, cuius fida & firma tutela est. Recte etiam ueteres nostra quidem sententia hic per malum diabolum intellexere, quod ille omnis mali (quatenus nobis damno & exitio est) unicus author sit. Deinde, quod cum nihil sit læsus à nobis, incõciliabili tamen aduersus nos certamine, ac odio plusq̃ capitali prælietur. Sic ut si ipsi in fide nostra infirmanda aut in obruendo nos, peccati sarcina non succedat, gaudeat tamen, uel externis malis nos uexare & excruciare, ut uel hinc periculum faciat euersionis, quemadmodum cõtra Iob et alios sanctos fecisse legitur: Quamobrẽ Christus hanc clausulam cæteris subiecit, dicens: Libera nos à malo. Vbi in primis dicere nos maluit à malo q̃ à malis. Nos uidelicet erudiens, quod aduersus proximos, ob mala ea quæ ab illis patimur, amarius commoueri nunquam debeamus, sed magis ab eis in satanam omnis mali causam & inimicitias (ueluti in cunctorum malorum caput) transferre. Sic ut si te lædat proximus hoc

Cyp. in oratione dñicã. Chrysost. in Matthæum.

Chrys. ibidẽ

Iob. 1

Vis petitiõis Chrysos.

affectu orare debeas cœlestem patrem, ut liberet non solum te, sed & proximum tuum tibi incommodantem, à malo, hoc est, à diaboli laqueis, quibus ille captiuus detentus tibi incommodat, alioqui non incommodaturus,
August. 2 quod natura à deo bonus creatus sit. Non negamus interim hic mali etiam appellatione uenire, quicquid est, periculorum ac aduersitatis, quod corpori & animæ fortunis & famæ uel iam imminet, uel futurum est ac instat, si tamen intelligas (uti diximus) quo causa mali referenda sit, nempe ad diabolum, quod tamen ut caute accipias, necesse est. Nam aliud est malum culpæ, aliud
Malum duplex. Culpæ Pœnæ 1.Corin. 11 pœnæ. Mali (quod culpæ est) solus diabolus est author, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Malū pœnæ hoc ipsum est, quod homini accidit in peccati uindictam, id quod scriptura deo tribuere non ueretur, ueluti quod & bonum & iustum est. De quo propheta
Amos. 3 Esa. 45 Amos capite tertio dixit: Non est malum in ciuitate, quod dominus non fecerit. Et rursus dominus per Esaiam ca. 45. Ego dominus & non est alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum quamuis interim hoc malum pœnæ, eatenus diabolo tribuatur, quatenus ipse deo iustißime permittente, eo in incredulorum & obduratorum perpetuam pernitiem abutitur.

Quo differat hæc particula a priori. HOc autem differt hæc particula à priori, quod ibi postulauerimus ut pater cœlestis, nos à malo (quod culpæ uocant) immaculatos seruet, hic uero ut à malo pœnæ p̃sentis & futuræ liberet, ibi rogauimus, ne tētationibus succūbere sinat, hic petimus, ne nos tri-

bulationibus, afflictiõibus et calamitatibus præsentibus, aut futuris d'primi, aut euerti pmittat, hoc ē, petimus, ut à ui aquarũ et ignis, à fulgure et grãdine, à fame et annonæ charitate, seditionibus, bellis, factionibus, tumultibus, schismatis, malis mortibus, pestilentijs, ægritudinibus, uinculis, carceribus, exilio, mundi terriculamentis, & blandimentis, & reliquis id genus malis, quibus miseri in hoc mũdo præmimur et irretimur. Deinde etiam à malis futuris, ueluti à subitanea & improuisa morte & ppetua ira dei, & pœnis quæ impios post hanc mortem expectare certum est, nos liberet. Sic ecclesia hanc clausulam, & ĩ missæ sacro, & in lætanijs (ubi & præterita & præsentia & futura mala deprecatur) explicat & exponit. Magna est autem consolatio fidelibus, quod Christus iubet ut patrẽ petamus, quo nos ab his malis liberet, nam eoipso nobis fiduciam tribuit impetrandi quod postulauerimus. Neq; enim quid petere iuberet, nisi nos certos esse uellet patrem petenti bus, id etiam daturum quod alibi pollicitus sit dicens: Petite & dabitur uobis, & quæcunq; petieritis patrem in nomine meo dabit uobis. Et rursus: Amen dico uobis: Omnia quæcunque orantes, petitis, credite, & accipietis & euenient uobis. Item, Omnia quæcunque in deprecatione uestra credentes petieritis, accipietis. Quæ uerba toties iterat Christus, idq; non aliter q̃ si iureiurãdo se nobis obstringat, quo uel sic nos precantes certa in fide constituat. Et hanc sententiam Iacobus testatur: Multum ualere deprecationem iusti assiduam, quod & insigni exemplo confirmat. Helias (inquit) homo erat simi-

Lætaniæ

Matth.7
Iohan.14.16
Marci.11
Lucæ.11

Iaco.5
Helias.
3.Reg.17
Lucæ.4

lis nobis paßibilis, & oratione orauit, ut nō plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex. Et rursum orauit, & cœlum dedit pluiam, & terra dedit fructum suum. Quod tamen Iacob dictum de oratione iusti, sic intelligi non debet, ut qui adhuc peccatorū pondere præmimur (modo tamen impiam segnitatem & mētis tumorem deposuemus & in conspectu dei hmiliati simus) præsentia mala & aduersitates deprecari nō debeamus. Nam, ut Psaltes de Israelitis præuaricantibus ait: Ipsi (inquit) exacerbauerunt eum in consilijs suis, & humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et uidit cum tribularentur & exaudiuit orationem eorum, & memor fuit testamenti sui, & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ, & dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui cæperant eos. Nec mirum, nam quomodo miseretur pater filiorum, miseretur dominus eorum qui timent eum. Ipse est enim pater misericordiarum & deus totius cōsolationis. Deus noster, refugium, & uirtus, adiutori in tribulationibus, cuius oculi super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius, ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Exemplum habes insigne in Niniuitis.

Pœ̄ribus orandū, sed pie affectis. Psal.106

Psal.102 1.Petri.1 Psal.45

Aduersi huius mūdi patiēter ferēda. Roma.12

D*Enique Christus iubens ut præcemur à malo liberari, insinuat nobis aduersa mundi huius, quæcunque tandem ea sint, nos patienter ferre, oportere, nec ob id debere aduersus deum indignari, aut obmurmurare, sed magis (ut Paulus docet) esse in tribulatione patientes, & à solo deo, humili & æquo*

animo remedium petere. Sic tamen ne deo certam legem præscribamus, sed ut semper committamus eius uoluntati, quid de nobis fieri uelit. Porro, si Apostolo credimus, Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo Iesu præscriptionem patientur. Quod per multas tribulationes nos oporteat intrare in regnum dei. Quamobrem patientia nobis summopere necessaria est, quam subministrat uiuida fides, qua intelligimus quod sicut oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suã, ita & nos multo magis compati oporteat, ut simul etiam cum illo glorificemur. Atq; hoc est quod discipulis suis inculcans, ait Christus: In patientia uestra possidebitis animas uestras. Hæc est enim quæ serenat ac pacat animos quæ nullis aduersitatibus cedit, quæ (ut apostolus Iacobus ait) bonum perfectum habet.

2.Timoth.3

Lucæ.24

Roma.8

Iacobi.1

Aug. de ser. dñi monte.

TAmetsi autem, quod hac petitione postulamus, q̃diu istam mortalitatem circumferimus non sit sperandum perfecte in nobis adimpletum iri, tamen cum aliquando futurum sit, recte ut fiat, postulamus, nimirũ ut mortalitatis huius onere deposito ac morte etiã ipsa per bonam fiduciam futuræ capessendæ ac obtinẽdæ uitæ supata ex omni nostri pte opportuno tempore, beatitudo pficiatur, Quam in hac uita quidem inchoamus, sed demũ post hanc uitam à deo Optimo Maximo (si tamen fideles permanserimus) perfectam accipiemus.

AMEN.

HAec dictio, ut supra diximus, uox ẽ sermonẽ cõfirmãtis, et ratũ fore precãtis pinde atq; dicatur. Ita certo fiat, hoc est o pater cœlestis, si hæc uota filiorũ

Amen quid.

tuorum pia sunt, si iuxta formam à filio tuo Iesu præscriptam, concepta, certa nos habet fiducia tuam bonitatem præstituram quod petimus.

Cuius est regnum & potestas & gloria in secula, Amē.

DE NATVRA DISTINCTIONE, VI, AC

usu legis, cum subiuncta explicatione Decalogi.

Cur postremus locus datus sit explicationi Decalogi.

Non temere in hac institutione doctrinæ Christianæ, postremum locum explicationi Decalogi dedimus, non tantum ordinē, quem res ipsa requirebat, sed & ecclesiæ mentem ac præscriptū sequuti. Explicatiōi enim symboli Apostolici, quod fidem complectitur, primus locus debebatur, q; fides ianua sit, qua ad deum acceditur, Proximū, ecclesiæ sacramenta, quæ ueluti quædam symboli pars esse uidentur, atq; adeo fidei nostræ certißima symbola sunt, postulabant. Tertium uero locum, dominicæ orationis expositio merito tenuit, q; oratio primum ac præcipuum fidei opus & exercitium sit. Fidem enim in deum statim sequitur inuocatio. Quartum itaq; ac postremū locum iure sibi Decalogus uendicat, qui regulam plane diuinam præscribit, ad quam credentibus ac sperātibus in deum, tota uita deinceps exigenda sit, Homini enim

Hebræ. 11
Roma. 5
Roma. 8. 10
Decalogus vitæ regula.

necdum fidem in deum assequuto seu nondum renato, frustra praescripseris Decalogum obseruandum. Porro eundem ordinem ecclesia in catechizando ac baptizando obseruat. Primum enim deum precatur, ut à baptizando, quem ad fidei rudiméta uocare dignatus est, omnem caecitatem cordis (quod per fidẽ fit) expellat, ut omnes laqueos satanae, quibus is per incredulitatem fuerat colligatus, disrumpat, ut ianuam pietatis aperiat, Deniq; ut baptizatus sapientia dei imbutus, iniquitatum foetoribus careat, ac ad suauem odorem praeceptorum dei laetus in ecclesia eius ipsi deseruiat. Deinde statim sub baptismum ecclesia symbolum & orationem dominicã reddi & recitari iubet. Quo facto baptismũ in nomine trinitatis peragit. At mox post baptismum baptizato (quẽ iam ex aqua & spiritu sancto regeneratum, & remissionem omnium peccatorum suorum adeptum esse constanti fide pronuntiat) uestem candidã tradit dicẽs. Accipe uestem candidam & immaculatam, quam perferas ante tribunal domini nostri Iesu Christi, quo nihil aliud significat, q̃ baptizatum eam innocentiam, quã per spiritum sanctum in baptismo accepit, per custodiam mandatorum dei tota uita seruare oportere, ut tandem ad gloriam regeneratis, & in nouitate uitae ambulãtibus paratam perueniat. Decalogus ergo baptizato traditur, non q, iustificato iam per spiritum sanctum in baptismo, deinceps opus sit lege, si tamen eundem fidei spiritũ (qui datur in baptismo) per uitae innocentiã retineat, illiusq; ductibus perpetuo obsequatur. Sed propterea ut habeat iam factus Christianus Decalogum ueluti speculũ quod-

1. Corin. 2

Ordo Catechismi ecclesiae sub baptismum.

Vestis candida.

Matth. 25

Decalogus traditur Baptizato ueluti quoddã uitae speculum.

Rom 7. & 8

dam,quod semper ob oculos positum inspiciens uidere poßit,quantum in fide suscepta per uitæ nouitatem promouerit. Ad hæc,ut subinde poßit dispicere, num à ductibus spiritus alicubi & quantum deflexerit.num spiritum domini ab innocentia innouata rursus labēdo cōtristarit,num uestem illam candidam undiquaque immaculatam seruarit. Porro si in baptismo, conuentis, ac pactis, minus steterit, tum profecto cernet admodum exerte in hoc Decalogi speculo maculas illas suas, quibus rursus post baptismum,eius quam acceperat tunicæ candorem incaute deturpauit,idq; non sine fructu. Fit enim,ut postquam uiderit fœditatem ac morbum suum in ipso speculo demonstratum indolescat,pœnitentiæque dolore intrinsecus ductus ad eum medicum(qui ægrotum,quamlibet sæpe in eundem uel grauiorem etiā morbum collapsum non aspernatur) certa salutis concepta fiducia recurrat,& dicat: Errai sicut ouis quæ periit,require seruum tuum,quia mandata tua non sum oblitus.

Fructus qui ex Decalogi meditatione nascitur. Mat.9.et.11

Psal.118.

SEd priusquā ad Decalogū ueniamus,dicendū nobis erit de significatione & natura legis,q nullus locus in scripturis frequētius occurrat,quo nō utcūq; intellecto in scripturarū sensu cecutire oīno necesse sit.Iā (ut hic plurima repetamus)quæ sparsim dicta sunt prius,id tamē lectori molestum esse nō debet,qđ satis tradi non poßit id quod oīno intelligendum ac noscendum est semel.Lex itaq; generale nomen est,dictum à delectu. Omnis ergo institutio,quam sequuti eligimus, quod faciamus,& contrarium uitamus,cōmuni appellatiōe lex

Lex unde dicta. Cicero.

Legis diuisio.

dici potest. Si accepto uocabulo, lex diuiditur in diuinā, humanam. & diabolicam. Diuina rursus diuiditur in legem naturæ & latam, Lata iterum in ueterem & nouam, Vetus in moralem, iudicialem, & cerimonialem, quæ breui declaratione indigere uidentur.

Lex diuina, quę sit, et qd requirat.

LEx diuina est, per quam accepta pro captu nostro dei notitia de dei uolūtate docemur, requirens in nobis plenam ac perfectam obedientiam erga deum, qua nos totos submittamus diuinæ uoluntati, ac damnans eos, qui non præstant hanc perfectam obedientiam. Hæc est enim propria uis legis diuinæ, siue scripta sit, siue non scripta. De non scripta legimus, Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium. De scripta uero, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, &c. Rursus: Maledictus qui non permāserit in omnibus his, quæ scripta sunt in libro legis. Et iterum: Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in uno, factus est omnium reus, Hac diuina lege, ut est ab optimo, maximo deo data, nihil iustius, nihil sanctius, nihil salubrius est, quæ in dilectione dei & proximi tota consistit. Quum enim homo conditus sit, potissimum ad deum agnoscendum & colendum, idque per lumē quoddam menti humanæ inditum, quo homo ante lapsum in peccatum certam de deo notitiam habuit, nempe

Propria vis legis diuinę.

Roma.2

Deute.6 Matth. 22 Marci. 12 Lucę.10 Deute.27 Galat.3

Iaco.2

Lege diuina nihil sanctius.

Roma.13

Lumē naturæ menti inditum.

deum esse creatorem & gubernatorem omnis creaturæ, iustum & bonum, qui hominem ad effigiem & imaginē suam in ipsa hominis mente condidisset. Consequens est, ut priori legis diuinæ parte, quæ dei amorem respicit ac complectitur, nihil iustius esse poßit, siquidem perfectam obedientiam hominis ex gratuita dei bonitate conditi erga creatorem suum (cuius imaginem ex gratuita beneficentia gerit) postulat ac requirit. Cæterum, quū per idem lumen intelligamus, nos in uno & ex uno homine omnes esse creatos, Idq; non ob aliud, q̄ ad deum ipsum in quadam uitæ societate collaudandum & glorificandum. Quid, quæso, sanctius ac salubrius altera parte legis diuinæ, uel dici, uel excogitari potest, quæ iubet proximum propter deum, sine concupiscentia diligi? Hæc uero diuina lex hoc maxime ab humana lege differt, quod humana externam, sed diuina magis internam iustitiam requirat, id est, mentem & uoluntatem consentientem legi dei, qua deum uere & ex animo timeamus, & ex toto corde. omni fiducia in eum coniecta, diligamus, proximum uero nostrum perinde ac nosipsos syncero dilectionis affectu complectamur, Proindeque damnat hæc lex omnem concupiscentiā malam, omnesq; uitiosos affectus, qui ipsi seu obedientiæ perfectæ erga deum repugnāt. Hæc ergo diuina lex, quæ iustum decernit, ut omnia sint ordinatißima, semper eadē est & æterna, quemadmodum dei uoluntas est immutabilis, quamuis uarie exhibita sit pro ratione temporum & p̄sonarum, quo fit, ut in tot species diducatur, eadem tamen re ipsa semper existens, quēadmodū inferius latius dicemus.

Aug. li. 3 Cōfessio. c. 7 & lib. 1 De lib. arbitrio. c. 56 & sequen.

Prior legis diuinæ pars oium iustißima.

Secunda æquisßima.

Gene. 1

Discrimen legis diuinæ et humanæ.

Lex diuina requirit mentem consentientem legi dei.

1. Petri. 5.
Exod. 20
Deute. 5
Roma. 7

Lex diuina semper eadē est.

Lex humana, quæ & ius ciuile appellatur, uelu=ti media est inter legē diuinam & diabolicam, quæ quanto ad diuinam magis accedit, tāto sanctior ac melior est, quanto rursus ad diaboli legem deflectitur deterior ac deprauatior. Est autem lex humana ordinatio publica, nos præcipiens de interiori mentis iustitia, nec iudicans de occultis, quod homo nō intueatur cor, sed tantum de factis externis, honorem deferens operibus extrinsecus bonis, & pœnam irrogans externis malefactis, in hoc constituta, ut obedientia ac honor præsentibus magistratibus deferatur, & ciuilis quædā & externa pax conseruetur. Hæc enim statuit de iure psonarum, de rerum diuisione, & possessione, de contractibus, de testamentis, de pœnis delictorum, & cæteris similibus, sine qua lege impossibile est, retineri uitā corporalem, ut non iniuria anima ciuitatis appellata sit. Et quanquam de iustitia interiori, quam deus requirit, fere nihil præcipiat, attamen quatenus ad suum finem refertur ordinatio & donū dei est, deo placens. Et quis tam cæcus est mente, qui non uideat, quanto terris ornamento sit, & quantum ualeat ordo ille reipublicæ in cuiusdam pacis terrenæ uinculum coercens etiam peccatores, ut tantum donum non possit non esse à deo. Quamobrem diuus Paulus ait, Oportere omnem animam potestatibus sublimioribus ob id subditam esse, quod non sit potestas nisi à deo, sed potestates q̄ sunt, à deo sunt, Ideoq; subdit: Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Item: Dei minister est, ei qui bene facit in bonum, ei uero, qui male facit, uindex in iram. Et aperte pro=

Lex humana, quæ

Legis humanæ vis
1. Reg. 16
Roma. 13
1. Petri. 2

Summa iuris ciuilis

Lex animā ciuitatis.

August. de Genesi ad literā ca. 9

Lex ciuilis dei ordinatio

Roma. 13

Legi ciuili obediendum sub pœna peccati. Quatenus lex ciuilis abrogata sit per legem diuinam. Aug. ad Macedoniũ epi. 54. circa finẽ

nũtiat Paulus, necessarium esse, ut huic legi obediatur, non tantum propter iram, sed & propter cõscientiam, ut qui secus fecerit, non tantum pœnæ ciuili subiaceat, sed & peccatum incurrat. Leges ergo ciuiles, quatenus non pugnant cum lege diuina, per legem diuinam abrogatæ non sunt, sed potius lege diuina firmantur. Et ut non faciant, ut rebus externis homo bene & secundum deum utatur (quod nemo nisi fidelis hoc faciat, dicente scriptura: Fidelis hominis totus mũdus diuitiarum est, infidelis autem nec obulus) faciunt tamen, ut male utentes rebus corporalibus minus molesti sint, donec fideles & pij inter eos uiuentes, perueniant ad illam ciuitatẽ, ubi hæreditas æternitatis est, ubi non habet, nisi iustus locum, non nisi sapiens principatum, ubi poßidebunt quicunque ibi erunt, uere sua. Et propterea Paulus pro magistratibus etiam Aethnicis orare iubet, ut tranquillam & quietam uitam agamus in omni pietate & castitate. Hic est enim finis legis humanæ, à quo si aberrauerit, aberrat autem, quum quid contra deum, aut dei mandatum aperte iubet, tum demum audienda non est, sed fortiter illi obsistendum cum Apostolis, quod oporteat plus obedire deo, quã hominibus, maxime, q. tum potius diabolica q̃ humana lex censenda sit.

1. Timoth. 2

Acto. 5

Lex Diabolica. Augusti. Chrysoſt. Gene. 2 Esaiæ. 14 Iohan. 8

LEx deniq; diabolica ea est, cuius author est Satanas, princeps & author omnium malorum, non quod sit ulla substantia per se mala, sed quod sicut ipse Satanas bene conditus à deo, sua peruersa uoluntate degenerauit in malum, ita res alias à deo bene conditas, quantum potest, uitiat & corrumpit, maxime

uero homines, quos lege sua, legi diuinæ ex diametro contraria, ad peccandum solicitat. Quemadmodũ enim deus lege sua fidem & obedientiam erga se requirit, ita diabolus sua lege per diffidentiam & rebellionem hominum mentem inquinat, & quemadmodum lex diuina, omnia uult esse ordinatißima, ita lex diaboli tendit ad omnem ordinem turbandum. Hanc Satanicam legem scriptura uocat legem carnis, legem membrorum, legem peccati, quod illius satelles peccatum sit, stipendiũ mors, cuius origo & uis superius non semel ostensa est.

Lex diaboli legi dei cõtraria.

Ephe. 2
1. Petri. 5

Porro, primi parentes nostri, quamdiu libero arbitrio & lumine illo diuinitus indito (quo deus legem suam initio tradidit & hominis menti inseuit) bene usi sunt, sub lege diuina tantum fuerunt, qua duce, etiã potuissent per superaditam gratiam perfecte obedire deo, quod scilicet nullam in se dissensionis materiam aut pugnam sentirent, sed magis experirentur, carnem menti omnino consentientem. At postquam diabolus in paradiso legem aliam, diuinæ illi legi (quæ erat de non edendo ex ligno scientiæ boni & mali) omnino contrariam, ipsis proposuisset ac suggeßisset, quum diceret, Comedite, si comederitis, non moriemini, sed eritis sicut dij, ipsique male creduli ac misere seducti, magis elegissent assentiri diabolo mendaci, quàm deo uero, & magis obtemperare legi Satanæ corruptoris, q̃ legi dei, creatoris ac seruatoris, protinus in eis obscuratum est, lumẽ illud notitiæ dei diuinitus infusum, illo scilicet offundente, infidelitatis tenebras, quem Christus potestatem tenebrarum appellat, proin-

Gene. 2
Eccle. 15. & 17
Aug. de corrupt. & gra.
Gen. c. 3

Diabolus potestas tenebrarum.

deq; mox ubi præceptum dei transgreßi sunt, peccatum
Lucæ.11 uelut ægritudo quædã lethalis eos inuasit, & mors ipsa
Bernar. in sermo. de cœna domini. protinus concepta, ac illa uis (qua ante peccatum mens corpori dominabatur) repēte uitiata est, succedente lege concupiscētiæ carnalis deinceps per Adam in omnes
Lex diaboli seu concupiscētię i qua nascimur, q secū adferat. hominen ex mortis propagine deriuata, quæ est omniū peccatorum, omnisque rebellionis contra deum amarißima radix. In hac peccati lege, quum concipiamur & nascamur, afferimus nobiscum dei ignorantiam, seu saltem obscurißimam notitiam, diffidentiam, & rebellionem contra deum. Vacamus enim dum nascimur, ac tantisper etiam, donec renouemur, uero timore dei (nam si quis est in nobis dei timor, is est cum odio coniunctus) non tangimur uera fide, dubitantes subinde de prouidētia, iustitia & misericordia dei, non afficimur uera charitate, ad amorem rerum fluxarum magis procliues, tametsi adhuc sentiamus in nobis illam dei legem nō esse penitus extinctam, sed oppressam, quo fit, ut nemo non
Roma.7 cum Paulo lamentari ac dicere cogatur: Inuenio legem uolenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet, Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem, Video autem aliam legem in membris meis re-
Diabolus princeps mūdi huius. Iohan. Coloss.2. Iohan. pugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Per hanc legem factus est diabolus princeps mundi huius, quem Christus ueniens eiecit, delens chirographum decreti, quo nos huic diabolicæ legi obstrinximus, quod erat contrarium nobis auferens illud de medio & affigens cruci, & expolians principatus & potestates traduxit confidenter,

palam triumphãs illos in semetipso. Ergo qui in Christo baptizantur, ab huius quidem legis ui ac dominatione, hoc est, à peccati reatu & damnatione liberantur. Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu liberat nos à lege peccati & mortis, sed tamen interim manet concupiscentia, materia ac fomes peccati, non ut dominetur, sed ut per spiritum nobis in baptismo datum sensim eradicetur. Quo fit, ut Apostolus dicat, nihil damnationis esse his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, quo significat ac docet, diabolum in regeneratis, per concupiscentiam efficacem non esse, nisi tamen legem spiritus uitæ deserant, & facti desertores, relictis, Christi uexillis, sua uoluntate carnem iterũ insequendo, se diaboli legi rursus alligent, & ex filijs fidei, fiant filij diffidentiæ, in quibus solis, efficax est spiritus ille erroris, quemadmodum in expositione sacramẽti baptismatis latius diximus.

Roma. 7
Augustinus.
Bernardus in ser. in cœna dñi de baptismo.
Ephe. 2

SEd ad legem diuinam redeamus. Hæc licet (ut diximus) semper eadem sit & immutabilis, aliter tamen atq; aliter secundum diuersitatem temporum & personarum exhibita est, Quo fit, ut in legem naturæ et legem scriptam, scripta rursus in ueterem ac nouam diuidatur. Tria siquidem tempora spectãda sunt, quod ad hominem pertinet, conditi, lapsi, & restituti, Cõdito data est lex naturæ, Lapso uero, quum hæc naturæ lex nedum per originale peccatum obscurata, sed increscente etiam hominum malitia propemodũ obliterata fuisset, data est lex uetus per Moysen in tabulis lapideis, dei digito conscripta. Postquam uero & hoc dei donum, ho-

Legis diuinæ diuisio
Tria tẽpora quod ad legem diuinã attinẽt spectanda
Lex naturæ
Lex Moysi
Lex Euangelica.

Hiere. 31 2. Corin. minum impietas sibi uerterat in occasionem grauioris damnationis, data est lex Euāgelica per Christum, quæ digito dei in cordibus fidelium exaratur.

Lex naturæ si generatim accipiatur in oibus rebus creatis uiget. Psal. 103 LEx naturæ si generatim accipiatur, non tantum indita est menti hominis, quin uiget quoq; in omnibus rebus creatis, etiam in his quæ sensu carent ac ratione, ueluti corpora cœlestia, maria, flumina, fontes, plantæ, & omne animātium genus, suæ quodq; naturæ legibus obtēperant, quod tamen sic accipi uolumus, non Augu. quod natura, sed quod deus naturæ conditor, harum legum sit author, etsi leges naturæ dicantur, Quicquid Lex naturæ homini indita, quo differat a lege naturæ cōi. Psal. 103 enim natura dat aut facit, deus facit ac generat, quemadmodum superius in symbolum diximus. Cæterum, quidnam sit naturæ lex, quatenus ad hominem tantum refertur, & quatenus ea à communi lege naturæ, qua cæteræ creaturæ reguntur, differat, ex superioribus satis intelligi potest. Cæteræ creaturæ suam legem à condito orbe perpetuo quodam tenore obseruant, quia libero carent arbitrio. Soli angeli, ac deinde etiam homo (quod ipsis data fuerit libera uolūtas) hanc legem præ Lex naturæ in hoīe quid uaricati sunt. Lex ergo naturæ ī hominibus est illa notitia de deo, & de dei uoluntate, quæ, conditis nobis, mēti nostræ per deum est indita. Hæc (ut iam diximus) an Ant lapsum. Aug. de corrept. & gra. cap. 10. 11 te præuaricationem diuini præcepti, per lumen illud diuinitus insitū, tam certa erat ac dilucida, ut si uoluisset homo, potuisset deo per gratiam sibi in hoc suppeditatam obedire. Verum, post præuaricationem hoc lu Augu. in Iohan. Tracta. 1 men cum diaboli suggestione, tum nostro uitio non aliter obrutum est, et obscuratum, quàm fieri uidemus in

oculo saucio. Purus enim & syncerus oculus, lumine quodam diuinitus insito illustratur, quo suo munere rite perfungitur. Quod si in eum puluis irruat, aut uehemens fumus, uel pituita immigret statim sordidus fit ac saucius, purgandus prius, antequam uidere aut recte intueri lumen rursus poßit. Non secus lumen illud naturæ menti primi hominis infusum, etsi peccato succedente non penitus extinctum, mirum tamen in modum obtenebratum fuit. Remansit adhuc effigies quædam et imago diuinæ sapientiæ, quam ipse animis nostris impreßit ac insculpsit, sed tenuis, qua tamen nullum est, in rerum natura certius dei uestigium. Certe hoc constat nullam esse rationalem animam quãuis peruersam (quæ tamen ullum rationis usum obtineat) in cuius conscientia per hanc naturæ legem non loquatur deus, qui eam in cordibus hominum solus inscribit. Fertur quidem animus hominis necdum renati, cæca quadam cupiditate, interim tamen cum cogitat & ratiocinatur: tum quicquid in ea ratiocinatione uerum est, nõ ei, sed huic ipsi lumini ueritatis, à quo uel tenuiter pro sui capacitate illustratur, tribuendum est, ac agnoscẽdus deus qui inuisibiliter, sed sensibiliter tamen in mentibus hominum operatur. Hæc itaq; naturæ lex in æthnicis etiam testatur & clamitat, Deum conditorem totius naturæ, deum bonum & iustum, deo obediendum, deum inuocandum esse sicut dicit Apostolus: Qui cum cognouissent deum (nimirum per naturæ legem) nõ sicut deum glorificauerunt. Hæc item lex facit ut homo naturaliter intelligat uirtutem expetendam esse pp deum. Itidẽ scdm

Aug. de spiritu & litera, cap. 27

Nullum certius dei uestigium in rerũ natura, quã lex naturæ.

Aug. de ser. dñi in monte lib. 2.

Roma. 2

Deus operat sensibiliter in mentibus hominum

Lex naturæ docet nos de deo

Roma. 1

Docet sectãdam virtutẽ & scelera vitanda.

naturam esse, parentibus ac maioribus obtemperare.
Roma. 2 Hæc quoque facit iniurias, cædes, furta, stupra, adulteria, mendacia, & his similia, naturali iudicio displicere, idq; attestante conscientia, Sed de hoc satis.

VT ad legem latam seu scriptam ueniamus, principio quo intelligi poßit, cur ea data & quæ eius uirtus sit, repetendum est, quod toties superius docuimus. Nempe per lapsum primorum parentum, uiribus liberi arbitrij misere abutentium, legem diuinitus insitam, atq; adeo totam ipsam hominis naturam, cũ uiribus suis tam grauiter uitiatam ac corruptam fuisse, ut per suas uires originali innocentiæ seu iustitiæ restitui nullo modo potuerit. Adeo enim uires illæ naturales per peccatum uitiatæ sunt, ut liberum arbitriũ amodo ex se inefficax esse ad bonũ, ac plane impotẽs ad præstandam obedientiam legi dei, initio mentibus humanis insculptæ, uel ob id, quod uitiato illo lumine menti hominis diuinitus indito, statim cœperit, idque necessaria quadam consequentia, in natura hominis hærere ignorantia, dubitatio, diffidentia, odium, & contemptus dei, quæ cum lege diuina pugnant, quæ natura ipsa dictante iubet, ut deum ex toto corde, ex tota aĩa, ex tota mẽte, & ex omnibus uiribus diligamus, utq; soli deo subiecti simus ac adhæreamus. Iam etsi deus hominẽ lapsum, & peccato plane obrutũ, deq; salute et reparatione sua penitus desperantem, ineffabili pietate rursus erexerit, cum promitteret futurum aliqũ semen ex muliere quod caput serpentis contereret, hoc est, quod regnum diaboli (peccati scilicet et mortis) aboleret, ac hoĩem à peccati

[Margin notes: Aug. de natu. & gratia. Supra. fo. 99 — Aug. de spiritu & litera. — Liberũ arbitriũ post lapsum inefficax ad bonum. — Gene. 3]

uinculis eximeret, in qua etiam promißione non dubiũ est, omnes pios ab orbe condito suæ salutis anchoram posuisse, quin etiam omnes homines in huius promißionis fide saluari, & per eam bene operari, ac legem sectari potuisse, Tamen cum diabolus sua tyrannide (necdum per uenturi Christi potentiam destructa) hominum maximam partem (alioqui ex innata corruptionis labe in malum pronam) in omne insuper scelerum genus ruere fecisset, ac mentibus eorum per accumulatas peccatorum sordes magis ac magis obscuratis, hanc promißionem sensim excußisset, factum est, ut paucis admodũ sanctis ac pijs hominibus exceptis, qui memoriam eiuscemodi promißionis singulari dei beneficio conseruabant, & postea in Abraham ac Dauid renouatam agnoscebant, cæteri huius promißionis, & eiuscemodi spiritalis liberationis ignari, lege naturæ male sint abusi. Quidam enim eo dementiæ sunt prolapsi, ut deum esse negarent. Siquidem hi, quum hominem in tantam miseriam per peccatum illud primorum parentum lapsum esse non agnoscerent, nec modum uiderent, quo se e peccati uinculis extricarent, ac etiam cernerent temporariam scelerum impunitatem, cœco plane ac impio iudicio prouidentiam dei sustulerunt, desideria sua peßima insequentes ac dicentes in cordibus suis. Nõ est deus quos tamen non dubium est grauem mentis lanienam ex delictorum conscientia semper circũtulisse, qua tamen uel sola commonstrante satis intelligere potuissent scelerum aliquem ultorem aliquando fore. Quieã uero etsi deum esse naturali iudicio, utcunq; cognouissent, nõ ta-

August. epist. 95. de. Pelagio ad Innocẽtium.

Gene. 6

Gene. 12
2. Reg. 7
1. Para. 17
Psal. 55

1 Propter excussam promissionẽ de Chr̃o et abusum legis naturæ necessario erat veniendum ad legem scriptã.

Psal. 13

2 Roma. 2
Deute. 32
Roma. 1

men sicut deum glorificauerunt, sed superstitionibus dedit uanos deos opera manuum suarum ac uanos ritus (in quibus omnem suam fiduciā constituebant) sibi finxerunt. Quidam deniq; licet unum deū agnoscerent, cui & obedientiam deberi censerent, & quæ lex naturæ, ueluti bona suggereret sequenda, quæ uicißim mala respuenda esse putarent, tamen cum in propias uires & opera, & non in dei uirtutem ac bonitatem respicerēt, seipsos misere deceperunt. Nam etsi manus à publicis criminibus abstinerent, animum tamen praua concupiscentia imbutum mundare non potuerunt. Hoc enim solius dei & promißi mediatoris munus erat, quem illi, uel ignorabant, uel agnoscere saltē non uolebant. Quid autem magni est, si manus retineantur à scelere cū animus legi dei, interiori concupiscentia repugnāte, nōdum consentit? Vbi adhuc uitiosi affectus ex concupiscētia pullulantes, ac perfectam erga deū charitatē (quæ ex toto corde, & ex oībus uiribus proficisci debet) uitiātes reliqui sunt, qui (etsi externū opus peccati nō patretur) conscientiam tamen coram deo in non renouatis accusare non desinunt. Nam ut Apostolus ait: Non solū digni sunt morte, qui ea faciunt, sed & qui facientibus consentiunt, consentiunt autem, qui in similia scelera cum facientibus omnino reuerent, nisi deum ut ultorem timerent. Certe plane aliud est, quempiam uoluntate benefaciendi benefacere, aliud uero ad malefaciendū sic inclinari, ut & malū faceret quis, si hoc posset impune permitti. Nam profecto is in ipsa intus uoluntate peccat, q non uolūtate, sed timore nō peccat, quales sumus omnes,

[Margin notes: 3 — Augustinus: — Deute. 6, Matth. 22 — Roma. 1 — Qui dicantur consentire facientibus. — Aug. ad Bonifacium li. 1 contra. 2. epistola Pelagianorum.]

in quibus nondum uiuit Christus, q; oẽs prorsus quotquot sumus, sic nos adfectos deprehendimus, ut si nulla lex urgeret ac abesset tam pœnæ metus q̃ spes præmij, essetq; plane liberum nobis facere quiduis, omnino quæ pessima sunt, faceremus, præsertim uel impellente tentatione uel prouocante occasione.

Gene.22 Galat.3

CVm ergo naturalis lex per lapsum Adæ in hominum mentibus in tantũ obtenebrata fuisset, ut citra fiduciam promißionis uenturi seminis, in quo benedicerentur omnes gentes ad iustificandum hominẽ ipsa non sufficeret, Insuper etiam per increscentem hominum malitiam propemodum esset obliterata, factum est singulari dei prouidentia, ut lex per Mosen data (quæ & uetus ad differentiam nouæ legis per Christum latæ appellatur) succederet. Idq; tribus potißimum de causis.

Lex uetus per Moysen data tres potissimum ob causas.

Primo, ut coherceret homines quadam disciplina, pœnarum metu à flagitijs deterrens, quod ut ita fieret erat necesse, modo societas humani generis, aliquo saltem modo constare deberet. Nam cum lex naturæ ita esset obscurata, ut etiam manifesta scelera perinde ac si scelera non essent dißimularentur, fiebat ut stupra, incestus, adulteria, rapinæ, cædes, & his similia facinora, non tantum impune admitterentur, sed & scelerati sese laudem inde referre putarent, quare post naturæ legẽ, scripta lex, ob id in primis diuina authoritate ac beneficio lata est, ut hæc externa & manifesta scelera comprimerentur.

1 Lex disciplina coercens hominũ cupiditates.

Quod significans Apostolus ait: Lex iusto non est posita, sed iniustis, & nõ subditis, impijs, et peccatoribus sceleratis et cõtaminatis, patricidis et matricidis homicidis,

1.Timoth.1 Lex humana imitatrix legis diuinæ.

fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus & periuris. Hunc usum diuinæ legis (qui ciuilis est) lex humana est imitata, et eatenus dei donum est, ex lege diuina suam originem trahens, quemadmodum supra diximus. Secundo lex diuina lata est, ut ostēderet peccatum, ut accusaret, terreret, turbaret ac cōfunderet conscientiam, quem legis usum lex humana (quæ tantū externa respicit) ignorat, lex uero diuina sibi ut proprium uendicat. Quem legis finem Paulus frequēter indicat, ut cum ait Roma. iij. Per legem agnitio peccati. Et iterum, Roma. vij. Peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret non concupisces. Non quod ante legem concupiscentia non esset peccatum, sed quod latere. Sine lege (inquit Apostolus) peccatū mortuū erat. Ego aūt uiuebam sine lege aliquando. Sed cum uenisset mandatum, reuixit. Transfigurat enim Apostolus in se hominem, qui est ante legem & sub lege positiue. Sine lege peccatum mortuum est, id est, occultatum, quod uelut mortuum putatur. Et ego uiuebam sine lege, id est, nullo ex peccato metu terrebar, quia non apparebat peccatum, cum lex non esset. Adueniente autem mandato, peccatum reuixit, id est, peccatū, quod latebat ante prohibitionē notum factū est seu apparuit per præuaricationem. Fuit enim ante legem peccatū, sed ut Apostolus ait: Non imputabatur, intellige apud homines, quod lex naturalis propemodū eēt abolita. Lex ergo neq; peccatū proprie operatur aut inserit, quia iusta et sancta est, si quis ea legitime utatur neq; peccatū, uel extirpat, uel uiuificat, sed tantū ostēdit

2 Lex lata ut idicaret peccatum.

Lex humana non iudicat de occultis.

Roma. 3
Roma. 7

Ante legem quō peccatū mortuum

Lex proprie non est cā peccati. Roma. 7

peccatum, idq; non eo fine, ut per peccatum occidat, aut per incussos nobis terrores perimat, sed ut animam humanam, quasi de innocentia securam, ipsa peccati demonstratione ream faciat, quo tandem illa intelligens peccatum sine gratia dei uinci non posse, reatus solicitudine ad percipiendam gratiam promissi mediatoris conuertatur quod uix clariori exemplo quàm speculi indicare potest. Speculum nobis turpitudinem seu maculam nullam, uel adfingit, uel inserit, uel adimit, sed tantũ ostẽdit, ut de fœditate nostra (quam ipsi nobis adimere non possumus) commoniti ac conturbati, ad eum, qui eiusce modi deformitati mederi poßit, confugiamus. Sic deus per legem ostendit homini infirmitatem suam, eo scilicet fine, ut iam suæ sibi infirmitatis conscius ad eius misericordiam per fidem confugiens, sanetur. In quam sententiam Paulus dixit. Conclusit deus omnes sub peccato, ut omnium misereatur. Neque enim quispiam concupiscentiæ resistere poterit, nisi adiutus gratia. Nemo naturale uitium deponit, nisi ope conditoris naturæ. Nemo incredulitatem, diffidentiam, odium, & contemptũ dei exuit, Nemo cum uoluntatis delectatione bonũ operatur, nisi deus fidem, spem & charitatem per spiritum suum menti prius immittat. 3 *Tertio lex data est, ut iustificatis per fidem regula sit bene uiuendi, in qua cernant opera quæ deo placent ac imitentur, ut faciant quæ requirit deus, & eatenus præstat sapientiam paruulis, lætificat cor, illuminat oculos. In quam sententiam David ille diuinus Psaltes ait: Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis. Nam*

1. Timo. 1

Aug. de spiritu & lr̃a ad Marcellinũ.

Quo fine lex ostendat peccatum.

Speculum legis symbolũ

Roma. 3

Nemo concupiscẽtiã vicit, nisi per gratiam.

Lex rl'a bñ viuẽdi incitans ad operandũ bonũ

Psal. 18

Psal.118 Rom.4.&.7 *quamuis iustificati ab onere legis liberi sint, quia iā per legem non terrentur, conturbantur aut damnantur, tamen ab obedientia legis liberi non sunt, imo gratia iustificationis in ipsis iam facit & operatur, ut legem uoluntarie impleant, non constituti amodo sub legis imperio, sed sponte sua facientes, quod lex præscribit, In summa lex data est per Moysen, ad reuelandam legem naturalem pœnæ obliteratam, ad disciplinam corrigendam, ad indicandam infirmitatem nostram, Deniq; fidem in deum reformandam.*

Aug.lib.quæstionū veteris testamēti quęstione.4 Diuisio legis Mosaicæ. Iudicialis. Lex iudicialis tantū tradita Iudæis. *Diuiditur autem hæc lex, in moralem, cerimonialem & iudicialem. Iudicialis respondet primo fini legis, qui est in coercendo per disciplinam ad retinendam societatem humani generis, sed per Moysen potißimum tradita ac instituta ad gubernationem illius populi Christum expectantis, de ritibus coniugiorum, succeßionibus, pœnis delictorum & similibus rebus forensibus præcipiens.* Moralis. *Moralis, secundo fini respondet, quod sit expositio legis naturæ ac doctrina uirtutum carnis fragilitatem ostendens, & ad gratiā præparans.* Cærimonialis. *Cerimonialis uero instituta fuit ad præfiguranda uenturi Christi mysteria & ueros fidei cultus deo acceptos, nimirum ultimo fini legis respondens. Sunt autem iudiciales ac cerimoniales leges abolitæ non pertinentes amodo ad nos.* Iudicialis & ceremonialis leges abolitę Hebræ.7 Aug.in epis. ad Hebræos *Iudicialis enim data erat ad moderandum populum illum, utentem cerimonijs' Christū præfigurantibus. Statu ergo illius populi mutato, necesse erat, ut & hæc lex cessaret. Vnde nos nunc recte eius loco iure ciuili Imperatorio utimur, quāadmodum supra*

diximus & ostendimus. Itidē cerimonialis obsoleta est, quoniam per Christum adimpleta, sicut Christus ipse testatur: Lex inquiens, & prophetæ usq; ad Iohannē, id est cerimoniæ & typi ueteris legis usq; ad Iohannem. Nam post Iohannem consummatis omnibus, quæ lex figurabat, & sublatis typis, gratia & ueritas per Iesum Crristum facta est. At sola lex moralis (cū interpretatio sit legis naturæ) abrogata non est, sed manet, quā Christus nō uenit soluere, sed adimplere, eamq; gratiā cōferre, qua & nos adiuti eandē adimplere poßimus, Id quod sæpißime in hac institutione replicatum meminimus. Matth.11 Lucæ.16 Iohan.1 Matth.5

Quibus semel recte perceptis quamplurima in scripturis subobscura statim manifestiora fiūt. Veluti sunt, cur lex Moysi, lex literæ, lex operum & timoris, cur item ministratio mortis appelletur, cur occidere, peccatum augere, iram operari, & impoßibilis esse dicatur. Cur pedagogo & speculo comparetur. Lex enim literæ dicitur (ut quod antea semel diximus maioris perspicuitatis gratia iterum repetamus) quatenus doctrina est literis deformata, docens, quid agendum, quid uitandum, cui si spiritus uiuificans seu gratia adiuuans (quam ipsa non præstat) desit, id est, si non uiuat in corde per spiritum, quid aliud est, quàm mortua litera? quam certe non sufficit scire, sed opus est, ut id quod iubet etiā fiat in nobis, quod non fit uirtute legis, sed ope gratiæ, quamobrē grauiter errarūt Pelagiani etiam antea per nos notati, asserentes hominem suis uiribus legem adimplere posse, eo ipso euacuantes & irritam facientes crucē et redēptio- Romano.2 3.&.8 2.Corin.3 Galat.3 Lex literæ Sup.fo.164 Non sufficit scire literam legis. Augu de natura & gratia.c.40

nem per Christum. Si enim poßibilitas naturalis per liberum arbitrium & doctrinam legis (qua tantum cognoscit, quomodo uiuere debeat) ad bene uiuendum suffi-

Galat. 2

cit sibi, ergo Christus gratis mortuus est, qui certe propterea mortuus est, ut peccati imperium in membris nostris destrueret, & gratiam promereretur apud patrē, qua adiuti legem alioqui nobis factu impoßibilem facere possemus.

Lex factorum seu operum quare dicatur.

Lex factorum seu operum dicitur, quia opera imperat quæ facere debeamus, licet nō addat possibilitatem, qua faciamus, neceßitatem aliunde petendi remedij & auxilij indicans, & ad medicum prouocans.

Lex timoris.

Roma. 13

Lex uero timoris appellatur, quod timore pœnæ à peccato coerceat, quodque quādiu non accedit spiritus coadiuuans, timore non amore fiat, imo omnino non fiat, quod lex sine dilectione adimpleri nequaquā possit.

Quomodo lex operetur peccatū & iram.

Quod autem aculeus et uirtus peccati, ministratioq; mortis appellatur, qđ occidere qđ peccatū augere, quod iram operari, quod omnes sub peccatum includere dicitur, sic intelligendum est: Non q̧ hæc operetur lex diuina sua natura (nam eatenus differt à lege diabolica, quæ proprie lex peccati dicitur) sed tantum per occasionem. Idque in hominibus lege diuina abutentibus, et eandem ad uerum ac ultimum finem, quem ipsa intendit non accommodantibus, quemadmodum aperte apostolus ait: Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret:

Roma. 7

Non concupisces. Et paulo post: Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatū est in me oēm concupiscentiam, & post pauca. Inuentum est mihi mandatum, quod erat ad uitā, hoc esse ad mortē, nam peccatum

occasione

occasione accepta,per mandatum seduxit me,& per illud occidit. Itaq; lex quidem sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum. Sed peccatum, ut appareat peccatum per bonum operatum est mihi mortem,ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Elegit apostolus generalem quoddam legis,ab omni peccato prohibentis,ut una uoce cuncta complexus legis infirmitatē indicaret, utq; qd' nō prodesset,sed obesset magis lex non recte utenti,doceret. Proinde ait: Nō concupisces. Neq; enim ullum peccatum , nisi concupiscendo contra legem dei committitur. Est ergo ea lex,quæ hoc præcipit admodum laudabilis, optima etiam ac saluberrima, quam si quis impleuerit,nullum habebit omnino peccatum. Sed tamen nisi adiuuet spiritus sanctus inspirans pro concupiscentia mala,concupiscentiam(ut ita dicamus)bonam, hoc est, nisi spiritus charitatem diffundat in cordibus nostris,lex ipsa quantumuis bona,prohibēdo auget desiderium malum,sicut aquæ impetus,opposito obice,fit uehementior,si in eam partem, qua obex positus est impetu influere non desinat, euicta enim mole maiori cumulo præcipitatus uiolentus per prona prouoluitur. Nescio enim quomodo hoc ipsum,quod concupiscitur,fit iucundius dum uertatur? quod & poeta nō tacuit,cum ait: Nitimur in uetitum semper, cupimusq; negata,Hoc ergo est,quod peccatum, ut(apostolus ait) fallit per mandatum,quodq; per illud occidit,cum scilicet accedit peccato legis præuaricatio, & fit peccatum (quod ante legem,uel latebat,uel non ita angebat) magis peccās peccatum,id est,grauius, Vnde alibi ait apo-

Aug. de spiritu & litera, cap. 4

Roma. 7
1. Timo. 1

Augu. de spiritu & lite.

Ouidius.
Aug. ibidem ca. 6. & 7
Roma. 7

Peccatori ut resipiscat,nō tantum do-

ctor, sed & adiutor deus necessarius

stolus: Lex subintrauit, ut abundaret delictum, ut scilicet eo modo conuictus atq; confusus peccator, uideret non tantum doctorem sibi esse necessarium, quo docente legem percipiat, uerum etiam adiutorē deum, à quo sua itinera secundum legis præscriptum dirigantur, ut confugiendo ad opem diuinæ misericordiæ sanetur, atq; ita fit, ut ubi abundauit delictum, superabundet & gratia, non quidem peccantis merito, sed subuenientis auxilio. Ex quo manifeste sequitur (quod sæpe etiam docuimus prius) Bene uiuere donum esse diuinum, nō tantū, quia homini deus dedit liberum arbitrium (sine quo nec male nec bene uiuitur) nec ob id tantum, quia præceptum dedit quo doceat, quemadmodum sit uiuendum, sed quia ipse solus est, qui charitatem per spiritum sanctum diffunditur in cordibus eorum, quos iustificat. Ergo, qui lege secus utuntur, id est, qui literæ tantum inhærent, & qui suis proprijs uiribus putant se legi satisfacere uelle, absque gratia & dono charitatis, ijs lex quæ erat ad uitam, per occasionem fit mortis ministratio, peccatum augens, iram efficiens & occidens, quæ admodum salubris ipsis fuisset, si in finem præcepti, id est, liberatorem (cuius gratiæ participatione mandatum demum impleatur) respexissent, & illius opem impetrassent. Ex quibus quoq; perspicuum euadit, quatenus lex impoßibilis facta dicatur. Ex se enim (quod extra hominem sit) lex non iustificat, etsi liberum accedat arbitrium. Nam quā diu latet ueritatis uia, liberum arbitrium ex se nō ualet quicquam, nisi ad peccandum, Quinetiam ueritate iam per legem patefacta, lex ad bene agendum nō suffi-

Psal. 118

Bene uiuere donū diuinū Au. ibidē. c. 5

Eccle. 15 Roma. 5

Finis pcepti Christus ad salutem omni credenti.

Au. de spiri. & lite. c. 2

c t,nisi enim quod agendum est,delectet etiam, & ametur,non agitur,non suscipitur,non bene uiuitur. Vt autem quod agendum est,diligatur,necesse est,ut charitas dei diffundatur in cordibus nostris,non per liberũ arbitrium(quod surgit ex nobis)sed per spiritũ sanctum, qui datus est nobis. Impoßibilis ergo lex est, si tantum liberi arbitrij uires respicias,poßibilis autem factu est per gratiam. Quambrem audiendi non sunt,solo nomine Christiani, qui legem simpliciter factu impoßibilem esse dicunt,atq; hinc & interdum etiam ex uerbis Apostoli male detortis suam malitiam excusare nituntur. Nam cum per Christum redempti, spiritum quoq; sanctum in baptismo (rite saltem præbito & accepto) sint adepti,ipsisq; quantumuis peccatorum mole obrutis per eundem Christum(si tamen uere pœniteant) reditus pateat ad patrem, & spiritus emißi participationem, consequens est,ut contumeliam Christo inferant,si legẽ sibi simpliciter adimpletu impoßibilem esse cauillentur. Certe,quamdiu carnales esse pergunt,lex ipsis impoßibilis factu est,quia lex spiritalis est,id est,exigit spiritum,requirit affectum, non fit solo opere externo,sed qui spiritalis est(quales facit spiritus gratiæ)is iam dei similis factus,legem facile implet,nec erit sub illa, sed cum illa. Talis autem is est, qui nec capitur temporalibus bonis,nec terretur temporalibus malis.

Roma.5

Iohan.6 Hiero. cõtra Pelagianos. August.

Lex spũalis

Roma.7 Spũalis non est sub lege, sed cũ lege

EX prædictis etiam facile uidere est, cur lex dicatur pædagogus in Christum,nimirum, q; quẽadmodum pædagogus per ferulam & disciplinam correctionis,pueros ad scientiæ pfectionẽ adducit,sic lex à

Lex pædagogus.

malo coercendo, & nostram infirmitatem nobis demonstrãdo nos ad Christum mittit. Item, sub pædagogo esse dicimur, quamdiu sumus sub lege, id est, quãdiu nos lex occulta censura damnat, quod scilicet ex toto corde legem non faciamus, tamdiu legi uiuere, id est, sub dominatione & imperio legis esse dicimur. At postquam legis uinculis amodo non constringimur, quia scilicet ultro & ex animo, idq; dei amore, non quidem ex nobis, sed per gratiam legem implemus, quia tum non habet lex quod in nobis damnet, pulchra certe periphrasi, legi mori, & per legem spiritus uitæ à lege mortis liberari dicimur.

Gala. 4

Legi uiuere quid sit.

Legi mori, a lege mortis liberari q̃d sit.

LEx noua quæ sit, satis ex ijs, quæ de lege ueteri diximus colligi potest. Lex noua, Euangeliũ est, quæ & nouum testamentum, & lex spiritus, seu lex spiritus uitæ, ministratio spiritus uitæ, & iustitiæ, lex perfectæ libertatis, lex gratiæ & circumcisio cordis appellatur, Euangelij uocabulum Apostoli usurparunt pro læto nuncio seu annunciatione aduentus ac beneficij Christi. Quid enim eo nuncio lætius, quo annunciatur per fidem in Christum gratis peccata nobis condonari, solui inimicitiam inter deum & hominem, donari nobis spiritum sanctum nos innouantem. Denique uitam æternam? Habet autem Euangelium suam quoq; literam, id est, historiam & doctrinam, quæ in quatuor Euangelijs & Apostolicis literis continentur, sed eatenus (quod & superius nos dixisse meminimus) non sumitur differentia legis nouæ à lege ueteri. Nam multi sunt, qui & historiam & doctrinam Euangelicam le-

Lex noua Euangelium est

Nomina legis nouæ.

Euangelij uocabulum.

Euangelij summa.

Euangelij litera.

Supr. fo. 165

Matth. 7

Lucæ. 6

Doctrina

gunt & audiunt, quibus tamen Euangelium non est ministratio spiritus uitæ seu iustitiæ. Præterea, quod ad doctrinam attinet, noua lex ueteris legis, tum explanatio, tum epitome est. Legem enim moralem (quæ una est omnium temporum ac ætatum) non sustulit Euangelium, sed clariorem reddidit, apertius docens quid illa requirat, nimirum non solū opus externum, sed & animum & affectum. Vnde quod ad literam attinet, ita possit occidere litera Euangelij, sicut litera legis, si non progrediamur ultra ad euangelij gratiam, quæ auditu percipitur, fide apprehenditur, & charitate, quæ per spiritum sanctum datur, in fidelium corda diffunditur. Hæc igitur gratia, corda fidelium per fidem & charitatem innouans, & uiuens in nobis, proprie noua lex, nouum testamentum & Euangelium est.

Euangelica ueteris legis explanatio

Matth. 5

Euangelij gratia.

Roma. 10

Roma. 5

Noua lex viuens gratia in cordibus.

NEc alia ratione Paulus legem ab Euangelio discernit, cum Corinthios suos appellans, ait: Quoniam estis epistola Christi ministrata per nos, scripta non atramento, sed spiritu dei uiui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo solo differunt, quod lex uetus extra hominem scripta est in tabulis lapideis ut eum perterrefaciat. Lex uero spiritus in ipso homine, ut eum interius iustificet. Cum in tabulis scribuntur opera charitatis, lex est operum & litera occidens præuaricatorē. Cum autem ipsa charitas diffunditur, in corde credentium, lex est fidei & spiritus uiuificans dilectorem, quæ hoc intus scripta facit diligi, quod foris scripta lex faciebat timeri. Hæc discretio legis nouæ & ueteris per Hieremiam prophe-

Quo differat lex uetus ab Euangelio.

2. Corin. 3

Au. de spiri. & lra. c. 17

Supr. fo. 165

tam pulcherrimo & præclarißimo testimonio (quod et superius iustificationis materiam pertractantes attulimus ac explicauimus) plane asseritur. Id quod hic repetere uanum non putamus, quod ad ea quæ in Deca-

Hiere.31 logum adferemus plurimum lucis sit allaturum. Ecce (inquit) dies uenient dicit dominus, & consummabo super domum Israel testamentum nouum, non secundum testamentum, quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus, quia hoc testamentum est, quod ordinabo domui Israel. Post illos dies dicit dominus, dabo leges meas in corde illorũ, & in mente eorum scribam eas, & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum, & non docebit unusquisque ciuem suum, & unusquisque fratrem suum, dicens, cognosce dominum, quia omnes cognoscent me, à minore usque ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor ultra. Diligenter intuenda est prophetia, quæ ueteris & noui testamenti differẽtiam explicatißime tradit, in cuius uer-

2.Corin.1 ba respiciens Apostolus dixit: Non quia idonei sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobisipsis, sed sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos non fecit mi-

Aug.de spiritu & litura nistros noui testamenti, non literæ, sed spiritus, litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Quid enim apertius ad discernendum uetus à nouo dicere potuit Propheta, quàm, Consummabo super domum Israel, & Iuda testamentum nouum? quasi sic dicat, Non

sic condam nouam legem, ut sim legem quam ante tuli abrogaturus, cum lex mea semper fuerit; & perpetuo futura sit eadem, sed consummabo (id est implebo) testamentum nouum. Quod ideo nouum uoco, quia consummatum & impletum Lex enim, *quam patribus dedi merito uetus nuncupatur, quod ex die qua ducti sunt ex* Aegypto *lata quidem, sed non impleta sit.* Hoc *enim est quod subditur, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, non quidem ipsius legis uitio, quae bona est, sed uitio suo, qui per legem suae infirmitatis admoniti gratiam futuri mediatoris non apprehenderunt.* Consummabo *ergo testamentum nouum, ideo scilicet nouum quia dabo leges meas in cor illorum, id est, spiritum innouantem mentes, quo demum idonei ac habiles efficimur ad perficiendam legem.* Lex *itaque dei quae diu scripta erat in tabulis lapideis, quae diu teruit; nec tamen impleta fuit, ea tum, cum digito dei (id est, spiritu sancto) scribitur in corde nostro uere noua lex efficitur, quia tunc primum fieri incipit, quod enim recens fit, nouum est. Subijcit autem propheta,* Et *non docebit unusquisque ciuē suum, & unusquisq; fratrem suum, dicens, cognosce dominum, non q; non sit opus* Euangelium *praedicare.* Quomodo *enim credent in eum, quem non audierunt, quomodo credent sine praedicante? sed quod in uoce praedicationis exterioris* Euangelium *nullius sit efficatiae, nisi spiritus quem dominus per* Euangelij *fidem impartitur intus doceat, nam ut* Apostolus *ait:* Ego *quidem plantaui,* Apol*lo rigauit, deus autem incrementum dedit.* Et *alibi*

Lex Mosi cur dicta uetus.

Opus est in Ecclesia uerbi ministerio Roma.10

1.Corin.1 Aug.ibidem

ſcriptum eſt: Et *erunt omnes* Theodidacti, *id eſt à deo*
Cur lex data. Cur gratia Euangelij *docti*. Lex *uero uetus data eſt,ut infirmitatem oſtende-ret,ut gratia quæreretur. Gratia data eſt, ut infir-*
Roma.8 *mitatem adiuuaret,& lex impleretur*. Quod *enim im-poßibile erat legi per carnem, id eſt,cum obſiſtente car nali concupiſcentia lex non impleretur, & eatenus in nobis eſſet imbecillis & infirma,miſit deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damna-uit peccatum in carne,ut iuſtitia legis impleretur in no bis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecun-*
Gala.3 Roma.3. *dum ſpiritum*. Concluſit *itaque ſcriptura omnia ſub peccato,non ſimpliciter, ſed in eum uſum, ut promiſ-ſio ex fide* Ieſu Chriſti *daretur credentibus*. Ex *hac enim promißione,hoc eſt, ex dei beneficio ipſa lex im-pletur,ſine qua promißione præuaricatores facit, nam poſtquam territi per legem confugimus ad mediatorem,*
1.Petri.2 *&* credimus Chriſtum,*qui peccatum non fecit, pro no bis in mortem traditum ſuſtuliſſe peccata mundi, & in ipſius ſanguine & meritis nos iuſtificari, ſtatim in ea fide(quæ tamen ſine charitate ueraciter non contingit)*
Roma.7 *incipimus condelectari legi dei ſecundum interiorem hominem,quæ delectatio non literæ, ſed ſpiritus donũ eſt*. Et *licet alia lex in membris adhuc repugnet legi mẽ ti,tamen hæc lex ſpiritus ubi ſemel dominari cœperit concupiſcentiam in dies magis ac magis mortificat,do-nec in nouitate ſpiritus (quæ de die in diem in inte-riori, hoc eſt, ſpirituali homine augetur) tota uetu-*
Ibidem. *ſtas mutata pertranſeat, liberante nos de corpore mor tis huius gratia dei per* Ieſum Chriſtum *dñm noſtrum*.

ATq; hæc contemplanti liquet nouum testamentum seu Euangelium à ueteri testamento seu lege hinc proprie non distingui, quod uetus sit, testamentū illud quod in libris Moysi & prophetarum, Nouum uero quod in quatuor Euangelijs & literis Apostolicis continetur. Nam in libris ueteris testamenti, non tantum lex, sed Euangelium reperitur in promißionibus, de uenturo Christo & futura in Christo gratia factis, quæ frequentißime sunt in prophetis. Quo fit, ut Euāgelium non tantum in noui, sed & in ueteris testamenti libris, & uicißim lex non tantum in legalibus, sed & euangelicis scripturis reperiatur. Estque unum & idem Euangelium, in quo omnes sancti & pij ab initio mundi sunt saluati, habuerūt enim patres eundem spiritum fidei nobiscum, per quem sunt seruati, quemadmodum Apostolus ait: Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut & illi secundum quod scriptū est, credidi propter quod loquutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur, quod & Christus testatur, cum ait: Abraham pater uester concupiuit uidere diem meum, uidit & gauisus est. Sed hoc interest, quod gratia, quæ in ueteri testamento uelata latitabat, in Christi Euangelio reuelata est, quemadmodum Apostolus ait: Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est, testicata per legem & prophetas. Quod si manifestata ergo erat prius licet tecta. Rursus, si testificata per legem & prophetas, ergo lex & pphetæ euangeliū obumbratū cōtinēt.

Non libris sed efficacia adimpletiōis lex noua a ueteri distinguitur.

Aug. epist. 95 de Pelagio ad Innocentium.

2. Corin. 4

Iohan. 8
Augu. ibidē.
Roma. 3

Augu. ibidē.

QVare ut beneficium seu gratia Christi cognoscatur, Lex ab Euāgelio reipsa potius q̄ scri-

ptura distinguenda est. Lex ostendens infirmitatē prouocabat ad gratiā, Neq; gratia futuri Christi, ad quā à lege confugeretur, in legis litera oīno præterita erat, sed typis obūbrata, idcirco pauci ad eā tunc latentē confugiebant, non quærentes in lege promißiones dei, in quibus gratia consistebat, sed inhærentes literæ legis, se per legem iustificari, & ad iustificationē sibi sufficere liberū arbitriū arbitrabantur, iustitiā sibi ex natura humana, non ex donata gratia ascribentes, sicut de ipsis dictū est, Ignorantes dei iustitiā & suam uolentes constituere, legi dei non sunt subiecti. Sed reuelato euangelio p Christum, cum ille iußisset doceri pœnitentiā & remißionē peccatorum in nomine ipsius, gratia saluatoris per totū orbē illuxit, & non tantū uerbo prædicata, sed et in cordibus fidelium digito dei inscripta est. Datus est ergo patribus ante Christi aduentum (exceptis paucis, ijs scilicet qui spiritu illustrati in promißiones respiciebāt) spiritus timoris. Nobis aūt datus est per reuelationē Euangelij, & p Christū iam exhibitum, & pro nobis passum spiritus amoris. In summa breuis est differētia legis & euāgelij, duobus nimirū uerbis cōprehēsa, q̄ sunt, amor & tim r, Nō qd' charitas nō fuerit ad legis adimpletionem in lege reqsita, imo in ea cōstetit oīs lex, sed nō præstabatur ab illis, q̄ tantū in legē respiciebāt, & proinde Israel in terroribus legē accepit, nimirū spiritū seruitutis in timore, Nos uero spiritū libertatis in gaudio cordis & animi, Data scilicet per spiritū sanctum in cordibus nostris arra gratiæ, qua certificamur nos esse filios dei et cohæredes Christi, in qua clamamus, Abba pater.

Iudæorum cæcitas.

Ad iustificationē vires liberi arbitrii non sufficiunt.

Roma. 9. 10

Lucæ. 24

Iudæis datus spiritus timoris. Nobis amoris.

Amor. Timor.

Roma. 13

Roma. 8

Malach. 4.

Per arrā gratiæ certificamur nos esse filios dei.

EX præcedentibus etiam satis liquet, quod sit discrimen legis naturæ & euangelij. Hoc quidem conuenit legi naturæ cum euangelio, quod ambo in corde scripta dicuntur. Sed interim Euãgeliũ lõge aliud est, q̃ lex naturæ, seu etiã legis naturæ explicatio Lex enim naturæ, est illa notitia naturalis, quæ animis nostris indita ac cõcreata est gẽtibus etiã et sapientibus huius seculi nõ incognita. sed Euangeliũ nõ est notitia naturaliter nobis indita, nec huius mũdi, aut huius mũdi principum sapientia sed mysteriũ absconditũ à seculis reuelatum aũt & euulgatum per Christum, sicut scriptum est: Deum nemo uidit unquam, unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit nobis. Per Euangeliũ enim annuntiatur & exponitur nobis bona dei uoluntas, qua illi uisum est nos perditos per filium suum redimere, gratis per fidem iustificare, ac simul spiritum sanctum cordibus nostris infundere, qui & certo persuadeat nos esse filios dei, & in nobis dei uoluntatem, hoc est, fructus spiritus operetur. Ostendit quidem ratio, cui lex naturæ indita est quædam, quæ sunt uoluntati dei consentanea. Sed non ostendit, an & quomodo peccatis nostris ignoscat deus, an nobis propitius, & quemadmodum erga nos affectus sit. Et cum omnes naturæ corruptionem sentiamus, ac experiamur etiam nos à perfectione boni (qđ uel ipsa ratio nedũ dei spiritus suggerit) lõge abesse, constat hanc legem nullas omnino uires præbere, perficiendi boni. Quod & poeta Comicus non tacuit: Video (inquit) meliora proboq; (nimirum p lumen naturæ) at deteriora sequor. Verũ Euãgelij gratia corda nostra

Quo differant lex naturæ &. Euangeliũ.

Roma. 1

Lex naturæ

Roma. 2
1. Corio. 2

Iohan. 1

Euãgelij mi nisterium.

Coloss. 1
Rom. 3. & 5
Ephe. 2
Roma. 8
Galat. 5

Lex naturæ non satis docet nos de dei erga nos misericordia

Augusti.
Lumẽ naturæ nõ præbet vires plicien di boniũ.

Grā Euāgelii corda nrā tranquillat ac innouat. Iohan.2 Imperfectionem nostrā supplet grā p Christum. Ephe.3 Roma.8 Galat.3

de remißione peccatorum per Christum, deque summa dei erga nos dilectione, benignitate & clementia certificat, ac insuper emundat ac innouat, ut iam non deteriora, sed meliora spōte ac uolūtarie sequamur. Et ut quādam adhuc imperfectionem in nobis sentiamus (qua fit, ut nemo in hac uita legi dei perfecte satisfaciat). Hinc tamen nos (quasi scilicet ob id maledictio legis obnoxij, proindeque deo inuisi simus) conturbari non oportere docet, nimirum ostendens, quo pacto in Christo manentes, legem etsi non perfecte (quod ad nostram obedientiam attinet) imputatiue tamen impleamus, hoc est, à Christo, cui per fidem īsiti sumus mutuata iustitia legis maledictum euadamus. Quæ omnia lex naturæ, tanto Euangelio inferiori, non docet, Quamobrē Paulus Euāgelium uirtutem seu potentiam dei appellat ad salutem omnis credētis, quod scilicet per Euangelij gratiam cordibus nostris insitam, salutem ac certißimam æternæ uitæ spem consequamur. In summa, Euangelium, & legē naturæ, & scriptam multis rationibus antecellit, quāuis interim eadem, quæ lex naturalis & moralis præcipiat ac doceat, quin potius ad perfectionem adducat, atq; adeo quod illæ faciendum suadent, hoc Euangeliū faciat & adimpleat.*

Romano.1

Euāgeliū legem naturæ & scriptam consummat.

Cur Euāgelium dicatur lex spiritus.

VNde etiam consequens est, non leuiter eos desipere, qui legem spiritus, ob id spiritalem uocari putant, perinde atque officio corporali non sit opus & quasi iustitia nostra tantum in corde & in quadā præsumptione fidei consistat, non solicita interim quid operum agamus, imo Euāgelica lex quāmaxime opero-

Euāgelica lex operosa. Roma.5

sa est, Nam quum propterea spiritalis appelletur, quod requirat in primis spiritũ, quin proprie sit uiua illa charitas diffusa in cordibus nostris, sequitur, qd' otiosa esse non possit, quæ cordibus nostris inscripta plane uiuit. Spiritus enim propterea datur, ut mente uiuificati, legem adimplere possimus, atq; adeo pro modulo nostro adimpleamus. Vnde qui Euangelium profitẽtur, hos maxime oportet esse factores uerbi, & non auditores tantum alioqui frustra gloriantur de lege spiritus, in quibus nullus est spiritus bonorum operum effector. Siquidem ut Apostolus testatur, Qui dicit se nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Et iterum: Filioli, nemo uos seducat, qui facit iustitiã, iustus est, qui facit peccatum, ex diabolo est. Et paulo post: Filioli mei non diligamus uerbo, neq; lingua, sed opere & ueritate, In hoc cognoscimus, quoniam ex ueritate sumus. Et post pauca: Et hoc est mandatum eius, ut credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo, et in hoc scimus, quia manet in nobis è spiritu quem dedit nobis. Ecce uides Euangelium duo complecti. In primis annuntiationem gratiæ & remißionis peccatorum. Deinde uiuam charitatem, indiuiduam ueræ fidei comitem, ac mandatorum dei effectricem, quam qui nondum in se experiuntur, hi se Euãgelicos esse desinant gloriari. Necdum enim in eis lætũ illud angelorum nuntium Christo recens nato allatũ, adimpletur, Nempe, Et in terra pax, & in hominibus bona uoluntas. Sed de hoc alibi latius.

Euangelii professores debent esse uerbi factores.

1. Ioh. 2. & 3

Euangelium duo complectitur.

Luc. 2

His, de legis natura, distinctione, usu, ac potestate prælibatis, ad expositionem Decalogi (hoc est, decem uerborum) quæ duabus lapideis tabulis inscripta, deus populo suo promulganda Mosi tradidit, ueniendũ nobis est. Hæc Decalogi lex, etsi olim peculiariter populo Israelitico data sit propter transgreßionem uitandã, donec ueniret semẽ, cui promiserat, ordinata per Angelos in manu mediatoris, hoc est, Mosi, qui erat inter deũ & populum, ueluti quidam medius sequester. Iam tamẽ ad omnes gentes ex æquo pertinere putandus est, quod (ut supra diximus) explicatio quædam sit legis naturæ, uitio primorum parentum, in hominum mentibus obscuratæ. Et ut post Christi aduentum leges iudiciales ac cerimoniales partim abolitæ sint, partim immutatæ, & ad Euangelicam pietatem accommodatæ, ab hoc tamen Decalogo qui moralem legem compendio complectitur, non aliter liberat Euangelium, nisi quòd aucta in nobis charitate, ea sponte facimus lubentes, quæ Iudæorum populus faciebat metu pœnæ, ut eatenus, qui spiritu ambulamus, à legis imperio & terrore per Christum liberati simus, quatenus scilicet lex nolentem cogit, non quatenus facienda, est Alioqui diabolica, non Christiana libertas est, qua mœchari, furari, aut peierare licet. Non enim eo Christus uenit in mundum, ut nobis à se redemptis permitteret impune peccare, sed ne omnino peccemus, renati in eum, qui non nouit peccatum, & qui pro peccatis nostris mortuus est, & resurrexit propter iustificationem nostram. Sunt nonnulli, qui decẽ præcepta in Decalogum contracta, rudi ac intractabili

Decalogus ptinet ad omnes gẽtes. Galat. 3

Moyses mediator.

Euãgelii. grã, quatenus liberet ab iperio legis moralis.

Diabolica libertas, qua licet facere qd uis. 2. Petri. 2 Roma. 4 Quorũdam sententiã excutitur.

populo Israelitico tradita esse putant, tanquam prima rudimenta pietatis, potissimum ob id, ne in omnia passim facinora prolaberetur, utq; ab his elementis ad alia præcepta, quæ consummatoria uidentur, proficeret, donec ueniret ad perfectionem Euangelicam, Proindeq; do*minum dixisse:* Si *uis ad uitam ingredi, serua mandata, quasi dominus hisce uerbis indicare uoluerit,* Decalogũ *limen esse, & ingressum ad pietatem, non autem consummatam pietatem continere, putantq; eos, qui in hoc laborant, ut uniuersa præcepta siue iubentia, siue uetantia ad hæc decem redigant, sedulam uerius diligentiã quàm seriam adhibere.* Qui *etiam duo illa postrema, quæ non tantum malum facinus, sed & malam prohibent concupiscentiam, sic intelligunt, ut concupiscentia eo loco non tam qualemcunq; uxoris aut rei alienæ cupiditatem, q̃ conatum maleficij significare uideatur, quemadmodum dicimur insidijs appetere aliquem, nõ q; illum læserimus, sed q; structis insidijs conati simus eum lædere.* Sed *nobis magis aliorum sententia placet, qui asserunt,* Deca*logum consummatam complecti iustitiam, hoc est, iustitiã requirentẽ, nõ tantũ externã, sed et spiritualẽ, ueram & pfectã obedientiã erga deũ,* Quodq; *in* Decalogũ *tanquã in aptissimã methodũ, qcqd est legũ naturæ. et moralium præceptorũ (ubicũq; tandẽ ex, siue ĩ pphetis, siue in* Euã*gelicis ac* Apo*stolicis literis extẽt) referri ac includi possint.* Certe *fons omniũ præceptorum est primũ illud, hoc est, omnium maximum,* Diliges *dominum deum tuũ ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua et ex tota uirtute tua.* Deinde *diliges proximũ tuum sicut*

Matth. 19

Verbũ concupiscentiæ.

Decalogus complectitur consummatam iustitiã.

Deute. 6
Matth. 22
Marci. 12
Lucæ. 10

teipsum. Qui sane sermo ipsißimam medullam ac genuinum sensum omnium præceptorum complectitur, quem qui non præstat, etsi uerbis legis satisfacere uideatur, legem tamen non obseruat, ueluti si quis inimicum, nō occidat, non q, illi minus male uelit, sed q, minas legis metuat, is apud deum homicida est, uel ipso Mose teste, qui iubet deum ex toto corde diligi, & proximum sicut seipsum. Ad hæc Moses, ut doceret deum per Decalogum non sola externa operat uel cultus requirere, sed et internos cordis affectus statim post pmulgatam legem ad populum sic ait: Ponite hæc uerba mea in cordibus & animis uestris. Rursus Apostolo teste, Quod lex dicit. Non concupisces, non in eam sententiam accipiendū est, ut cauere tantum debeamus, ne affectus noster in conatū se protendat, sed ut plane ab omni malo affectu intrinsecus temperemus, Nec dubium est, legem propterea spiritualem dici, q, spirituales motus requirat. Et Christus sic ubiq; legem interpretatur, & Pharisæos uerba quidem legis sectantes, & opera quamuis in speciem eximia edentes, propter internos tamen affectus malos, irritum fecisse mandatum dei pronunciat ac sepulchra foris dealbata appellat.

Homicida apud deum, animū occidendi hñs ni si uetaret lex
Deute. 6
Matth. 5
Roma. 7
Roma. 7
Matth. 5
Matth. 15
Matth. 23

CAeterum, quum omnino referat, ut in omni doctrina res latæ ac sparsim traditæ in summas quasdam ac methodos contrahantur, ut ordine quodam rerum capita ac fontes uideri ac complecti poßint, quod diuino certe beneficio factū uidemus in doctrina Christiana, ubi quicquid ad fidem pertinet, diuinis uoluminibus late traditū, contractum uidemus in symbolū Apostolicum.

Methodi doctrinæ Christianæ.
Symbolum.
Orō dñica.

stolicum. Rursus, quicquid à deo recte peti potest, aut unquam à pijs hominibus petitum est, uidemus in oratione dominica compendio comprehensum esse. Sic nobis placet, ut & quicquid ad mores pertinet, in Decalogum, ueluti in ἐπιτομὴν quãdam, non humana, sed diuina sapientia compositã contrahatur, qua ne potest quidem ulla aptior excogitari. Iureconsulti atq; alij uiri præstantes, acute uiderunt, ius etiam illud, quod ciuile appellamus, non humana proditũ sapientia, sed magis inuentũ ac munus esse deorum, quod scilicet à iure naturali, omnibus indito initium sumat, ab eo nunq̃ in totũ recedens. Iam illi ut quicquid iure imperatur, summatim comprehenderẽt (nõ dubium, quin naturale iudiciũ sequuti) tria iuris præcepta fecerunt, quæ sunt, honeste uiuere, alterum nõ lædere, ius suum unicuiq; tribuere, quæ rursus in plurimos titulos distribuunt, In quibus de his quæ deo, quæ parentibus, quæ liberis, quæ patriæ debemus. Item, de propulsandis iniurijs, de uitæ honestate, ueluti coniugiorum iure ac ritibus, de rerum ac dominiorum proprietate, ac distinctione, de contractibus, successionibus, de iudicijs publicis ac priuatis præcipiũt, Sed ita, ut de externa quadam ac ciuili iustitia hominem instruant, de corrigendis affectibus nihil soliciti, q. ueræ religionis, hoc est, iuris deo debiti, unde omne reliquum ius fluit, ignari & expertes fuerint. Verũ Decalogus à summo legislatore Mosi exhibitus, quicquid est iuris naturalis ac moralis aptißimo ac pulcherrimo ordine, compendio quodam tradit, atq; etiam explicat eadem illa tria nos edocens, nempe ius suum uni-

Decalogus.

Martianus in l. nam & Demost. ff. de legibus

Vlpianus in l. ius ciuil. ff. de iustit. & iure.

Iustinia. insti tu. de iusti. & iure. §. iuris præcepta.

Decalogus omne ius ciuile longe superans

cuiq; tribuere, alterū non lædere, & quod ad nos attinet, honeste uiuere, at longe perfectius q̃ ulla lex ciuilis, q̧ præcipiat non tantum de externa iustitia, q̃uis & de hac, sed magis de interna, que in animi munditiæ consistit, quæ sola coram deo ualet. sola recte iustitia nuncupatur. Vide uero q̃ pulchre Decalogus ad naturæ leges respondeat, Lex naturæ iubet deum agnoscere & glorificare, quemadmodum Pau. Rom. 1. testatur, Religionē colendam ac cerimonias conseruandas iudicat. Deinde docet parentibus ac alijs, qui parentum loco sunt, & nobis imperant obediendum esse, quod aliter humana societas retineri nō poßit, Iniurias ac priuatas uindictas detestatur, abhorret uagos concubitus, uerecūdiam & castitatem amplectitur. Ad hæc, tametsi quod ad ipsarum rerum naturam attinet, iudicet omnia esse cōia, tamen scd̃m eam naturā hominis, qualis nunc est (nimirū prauis cupiditatibus corrupta) intelligit necessariam esse ad conseruandam humani generis societatem, rerum diuisionem, quæ tamen rerum cōmunionem in totum non abolet, sed magis sancit ac confirmat, q̧ natura quoque doceat, quo pacto per honestos contractus, res omnes inter nos communes fiant, Idq; decenti quadam æqualitate. Nam quæ tandem ea foret rerum communio, si qui cæteris potentiores sunt, cupiditate æstuantes, quantum possent rerum ui occuparent, reliquis à communi rerum usu depulsis. Denique, quid magis secundum naturam est, q̃ ueritas in pactis, testimonijs, ac iudicijs? Iam si Decalogum inspicias, uidebis hanc totam naturæ legem, haud absq; decenti ordine in eo comprehen-

Collatio Decalogi ad leges naturæ.

Roma. 1

Leges naturæ.

Iure naturæ quatenus oīa cōia sint.

Rerū diuisio rerū cōionē confirmat.

Decalogi series.

di, ut ĩ primis id nos facere iubeat, quod natura deo tribuendum intelligit. Deinde quod parentibus ac magistratibus exhibendum esse iudicat. Deniq; quod de iniuriarum prohibitione, coniugijs, dominiorum distinctione, ac pactorum, & testimoniorum fide conseruandis sentit. Ex hac itaq; lege naturæ in Decalogo exposita, omnes leges ciuiles ortas esse, dubium non est, quas constat tanto meliores eße, quo minus ab illo naturali iudicio discedunt, Sed ad Decalogum.

Oĩs lex ciuilis ex lege naturæ, in decalogo explicata ortum sumpsit.

PRincipio Decalogus ob id ab ipso deo tradi debuit, ut uere sciremus, quæ nam opera deo placerent, Gentes uarios cultus commentæ sunt, uaria item operum genera sibi finxerunt, in quibus sibi placebant, Sed ignorantes dei iustitiam, & suam uolentes cõstituere, iustitiæ dei subiecti non fuerunt, euanescentes in cogitationibus suis, & uolentes sapientes uideri, stulti facti sunt. Quibus Israelitæ longe feliciores fuerunt, q, per Decalogum edocti fuerint de cultu & operibus, q̃ scirent deo placere, ut uel hinc copiosam haberent gloriandi materiam. Qui annuntiat (inquit Psaltes) uerbũ suum Iacob, & iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et Paulus testatur Iudæis, hoc nomine iure gloriari licuisse, q, credita fuerint illis eloquia dei, quæ gloriandi materia postea Iudæis carnalibus adempta, ĩ nos spirituales Abrahæ filios, qui legis spiritualis, spirituales sectatores sumus) translata est. Ex hoc autem capimus hunc fructum, ut non sit necesse nos esse solicitos, quibus nam operibus deo placere poßimus. Nam

Cur decalogus a deo traditus.

Roma.10

Roma.1

1.Corin.1

Aug. de spiritu & litera

Psal.147

Roma.3

Gloria Israel in nos translata.

Decalogus ipse ea præscribit, quæ certo scimus deo placere, nimirum ab eo præcepta, laudata, celebrata, et ingenti benedictionis mercede facientibus ea cumulata.

Aliter atque aliter lex vetus & lex Euangelica prodita.

DEinde deus Decalogũ duabus tabulis lapideis, quas suo opere fecerat, digito suo inscripsit, ac in monte, quem populus etiam attingere prohibebatur, Mosi tradidit, ubi ignis terribilis, fumus, incendiũ, fulgura ac tonitrua uisebantur, idq; ob hãc causam, ut indicaret legis onus & grauitatem, in lapideis Israelitarũ cordibus, quæ etsi sua uirtute absque adiutrice gratia non iustificaret, terreret tamen animos ac conscientias, incitaretq; ad quærendum adimplendæ legis auxilium à deo. Nec aliam ob causam Moses hasce tabulas de cœlo portans, fregisse uidetur, q̃ ut ostenderet, legem esse, quæ corda scinderet ac frangeret. Diuersa sane ratione prodita est, ipso sancto die Pentecostes lex Euangelica, Tantum hoc conuenit, ꝙ utrobiq; loci sublimitas & ignis fuerit, Sed illic nihil aliud erat, q̃ mons Sinai crassus & terrenus, quem populus discors & obmurmurãs attingere prohibebatur, à præcepto Sina dictus, q, Decalogus ĩ hoc daretur, ut præceptis coerceret rebellem populum. Hic mons Sion, qui speculam sonat, unde despiciuntur omnia terrena, unde per fidem uelut é propinquo prospectantur cœlestia, Et in ipso mõte domus est, in qua etiam cõclaue, ubi Apostoli quieti unanimesque deprecantur, expectantes cœleste donum à Christo promissum. Illic ignis, fulgura, & tonitrua, & cætera omnia terribilia, ut intelligas legis uim in terrẽdo sitam esse, uti Paulus inquit, lex iram operatur. Hic

Legis grauitas.

Cur Moses fregerit tabulas priores

Exod. 20

Syna mons vnde dictus

Mons Syon

Acto. 1. & 2

Roma. 4

ſpiritus uehemens, ſed alacritatem adferens, non terrorem, & ignis, qui non exurat corpora, ſed mēte cæcam illuminet, uoluntatemq; torpentem accendat, ut iam nō terrore, ueluti coacta, legi collum ſubmittat, ſed amore incitata ac dilatata in uia mandatorum dei currat, eorum quæ retro ſunt obliuiſcens & in anteriorà ſe extēdens. Vides q̄ pulchre hiſce externis ſignis, legis et Euā gelij diſcrimen adumbratum, deliniatumq; ſit. Pſal. 118 Philip. 3

SVnt autem duæ tabulæ Decalogi, Quarum prima complectitur ea, quæ deo debemus, et quibus proprie cum deo agimus, hoc eſt, uerum dei cultū, tam internum q̄ externum. Secunda docet, quales eſſe debeamus erga proximum. Quanquam hoc ſciendum ac retinendum eſt, ſecundam tabulam e priore manare, ſic, ut opera ſecundæ tabulæ ſine prioris operibus uere fieri nequaquam poſſint. Nam tum demum proximus recte diligitur, ſi non propriæ utilitatis aut alterius cuiuſcunq; rei contemplatione, ſed tantum propter deum diligatur, hoc eſt propterea, quia deus, cui credimus & toto corde adhæremus precepit ac uoluit, ut proximum tanquam fratrem ac uiſcera noſtra complectamur. Origenes, quem Hieronymus ſequitur, primæ tabulæ quatuor præcepta tribuit, ex primo duo faciens, in quorum primo ſpiritalem, in altero craſſam illam & externam idolatriam prohiberi dicit, ut primum ſit, Non habebis deos alienos coram me, Alterum, Non facies tibi ſculptile. In ſecundam tabulam ſex retulit, duo ultima præcepta, de non concupiſcendo uxorem & res proximi cō nectens. At Auguſtinus, & fere quotquot Auguſtinum

[Margin: Duæ tabulæ Decalogi. — 1 — 2 — Q[uo]mo[do] proximus diligendus. — Origenes Hierony. — Augu. lib. 2 q[uae]ſt. ſuper Exodum.]

sequuti sunt, primæ tabulæ tria præcepta, secundæ septem tribuerunt, qui primum mandatum de uitanda idolatria siue spirituali, siue corporali unum faciunt. Postrema uero præcepta, quæ sunt de non concupiscendo uel uxorem uel res proximi, in duo secant, quorum sententiam ecclesiæ magis placuisse constat, uel ob id quod magis ad mysterium sanctæ trinitatis respiciat., ut primum mandatum ad patrem referatur, secundum ad filium (qui proprie nomen & uerbum dei non creatura est) tertium ad spiritum sanctum, quo in nobis operante, sabbatizamus, & ab omnibus seruilibus, hoc est, nostris operibus, quæ caro sine spiritu gignit, quiescimus, ac nos continemus. Orditur autem deus Decalogum, hoc prohemio præmisso.

August. Ibidem.

EGO SVM DOMINVS DEVS tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis.

Modus cognoscēdi leḡ præscribit. Maiestas. Bonitas.

HOc prohemio, seu (si malis) primi præcepti exordio, deus formam sui cognoscendi præscribit, ac pleraq; insinuat, quæ ad ferendæ legis reuerentiam & obseruationem plurimum faciunt. Imprimis quum maiestatem, tum bonitatē suam proponit, quæ in legislatore coniuncta esse oportet, ut maiestas legibus authoritatem, bonitas amorem faciendæ legis apud subiectos conciliet, qui tum facile obtemperant, quum persuasum habent, leges in suum commodum & cōe bonum latas esse, q̄uis interim hoc prohemio deus imprimis fidem in nobis formet seu excitet. Dominū ergo & deum se nūcupat, ut priori nomine maiestatem suam insinuet, alte-

Dominus Deus. Ego.

ro bonitatem suam proponat, idq; nō sine emphasi pronominis, Ego, inquit, & non alius. Ego, inquā, solus sum dominus, hoc est, non ut cæteri, qui uulgari more domini dicuntur, sed uere sum dn̄s, à quo sunt omnia per quē omnia, in quo omnia, cuius est orbis terræ & plenitudo eius, quem omnia obseruant, timent ac uenerantur, omniscius & omnipotens ac faciens omnia secundū beneplacitum uoluntatis meæ. Ego, inquam, sum solus rex regum & dominus dominantium, & non est alius præter me. In cuius manu est mors & uita, salus & interitus. Huc respicit nomen illud apud Hebræos ineffabile Tetragràmaton, quod quatuor literis scribitur, quæ sonari non poßint. Deductum tamen nomen ab essendo, seu à quo nomen, esse, deriuatur. Et profecto, nō est alia uox, quæ propius accedat ad exprimendā naturam diuinam. Nam solus deus uere est, qui incommutabiliter est sine tempore, qui est ipsum esse, & à quo uenit, omnibus rebus conditis, ut sint aliquo modo. Sic Exodi. 3. legimus: Ego sum, qui sum, & qui est, misit me ad uos. Ex quo id nobis discendum est, hoc primum esse in cognitione dei, ut sciamus siue cognoscamus eū esse, qui natura est, qui ipse est, & à nullo accipit ut sit, atque perpetuo est. Vnde liquido colligimus, omnia quæcunq; uidemus & non uidemus, non à se, sed à deo eße & cōstare, qui omnibus esse tribuit, atque ita tribuit, ut nulla ratione esse, nulloq; momēto cōsistere poßint, nisi deus seruaret, sustineret, ac regeret. Quis (inquit Esaias) mēsus est pugillo equas, & cœlos palma ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? atque hæc contemplan-

Roma. 11

Psal. 23

Deute. 32

Nomen tetragrammatō ineffabile.

Solus deus vere est.

Exodi. 3

In cognitione dei primū

Gene. 1

Acto. 17

Esaiæ. 40

Ego sum dominus

tibus satis perspicuum euadit, quid sibi uelint hæc uerba, Ego sum dominus, quæ pie intellecta, iustum dei timorem ac metum nobis ingenerant, quem nos mortales seruos atq; adeo misellas creaturas erga æternum dominum, omnipotentißimumq, creatorem ac seruatorē omnium rerum habere oportet, ut supra hūc dominum excelsißimum nihil timeamus, metuamus, adoremus ac colamus, quemadmodum scriptum est in Deute. Dominū deum tuum timebis, & illi soli seruies. Dominus relatiuum est. Dicitur enim dominus serui dominus. Domi ergo dominorum summa seruitus debetur, atq; eo etiam spectat, quod in Euangelio dicitur: Nemo potest duobus dominis seruire. Item, Non potestis deo seruire & mammonæ. Vnde facile colligis, quod omnino deo magis obediendum sit, q̃ hominibus, tum scilicet, quum diuersa à dei instituto præcipiunt. Siquidem non habent homines potestatem, qua domini dicūtur, nisi desuper cōceßam, qua si in domini dominorum contumeliam abutantur, quis non uidet eos audiendos non esse, sed fortiter contemnendos? quemadmodum Christus docet: Nolite (inquit) timere eos, qui occcidunt corpus, animam autem occidere non poßunt, sed potius timere eum (nimirum dominum illum dominorum) qui & corpus, & animā mittere potest in gehennam, Hunc, inquit, ac repetit, timete. Ergo si in quodcunque discrimen uenerimus, ac Satanas, ueluti nactus occasionem uel ipse uel per suos ministros titulo dominationis id agere incipiat, ut nos à præscripto diuinæ legis dimoueat, tum protinus exemplo Christi gladius spiritus nobis accipiendus est, hoc

Qualiter deus timendus. Deute. 6 Dominus

Matth. 6 Acto. 5 Deo oportet plus obedire q̃ hominibus Iohan. 19 Homines quatenus domini. Matth. 10

est uerbum dei, quo retundamus hostem, dicentes: Vnde post me Satana, dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Matth. 4

Hebræi ad obumbrandam ineffabilem hãc dei maiestatem, ac summam, æternamq; dominationem uarijs nominibus usi sunt, quibus latinæ redditis, nos Deum appellamus, Deum uirtutum, dominum exercituũ omni potentem, conditorem cœli et terræ, regem gloriæ regem regum, dominum dominantium, cuius maiestate pleni sunt cœli & terra. Atq; hactenus de domini nomine dixisse sufficerit.

Plurima dei noĩa apud Hebræos.

Deus

Iam quum legislator noster maiestatem suam hisce uerbis (Ego sum dominus) insinuasset, quæ nobis dei timorem incutit, statim & deum se appellat, ut ad amorem quoq; sui nos prouocet. Nam dei nomen ad beneficẽtiam refertur, quod nos à Græcis mutuauimus. Apud Græcos enim θεὸς dicitur, ἀπὸ θεῖν, hoc est, à currendo, quod ubiq; dum opus est accurrat, adsit, opemque ferat, quã uocabuli proprietatem nos Germani sequuti, Deũ, Got, appellamus, nimirum à bonitate. Ergo quum audis, Ego sum deus, nihil aliud dici existimabis, q̃ ego (ut sum omnipotens rerum omnium conditor ac dominus) ita sum omnibonus, omnis boni fons ac largitor, rerum tenax uigor, uita, lux, robur, & firmamentũ. Breuiter saluator & deus totius consolationis undiq; expositus, beneuolus, mitis, largus, liberalis, exorabilis, ac supra q̃ dici aut excogitari potest, misericors, clemens, ac beneficus, cuius bonitas in omniũ creaturarũ conditiõe et cõseruatione relucet. Deniq; is sum qui potißimũ gaude-

Alij dicunt deriuari ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι q̃ spectet omnia & timeatur a cũctis vide Ambro. lib. 1 de fide

Ambro. in hymno, 1. Petri. 2

Roma. 1 Acto. 17

Etrina prouocatur animus ad fidem, quæ ut est initiũ salutis nostræ. Ita in omnibus cogitationibus, uerbis & factis primas partes tenere debet, quæ cor purificat, ac facit ut omnia munda mundis sint, qua sine, quicquid fit, Apostolus peccatum esse pronuntiat. Hanc castus timor & suauis dei amor comitatur, quæ omnia primum præceptum docet ac complectitur, Nempe ut agnoscamus unum deum, illi fidamus illum timeamus ac amemus, Vnde cætera omnia plane dependẽt.

debet tenere primas partes in omni opere. Titum.1 Roma.14 Castus timor. Amor.

QVI EDVXI TE DE TERRA ægypti, & de domo seruitutis.

Modus cognoscendi dei ab affectibus. Exod.33 Iohan.1

Modum se cognoscendi addit deus. Nam quum deus quod ad essentiam suam attinet, incomprehensibilis ac inuisibilis sit, sicut scriptum est: Non uidebit me homo & uiuet. Et iterum: Deum nemo uidit unquam necesse erat ut certum opus ac testimoniũ adderetur, quo ueluti a posteriori apprehendi posset, ne quis hæsitaret quisnam is deus esset, qui se mandatis istis colendum præcepisset, quasi dicat: Is ego sum uerus ille deus, qui hoc spectatissimum opus peregi, qui te populũ meũ ex Aegypto mirabiliter eduxi, idq; tam manifestis uerbis & signis, quæ uidisti, ut negare non possis hæc me authore facta fuisse, & hunc qui fecit uerum deum esse. Eatenus enim, nempe per euidentia uerba ac signa, deus alioqui inuisibilis agnoscitur, atque ita cõciliantur scripturæ, quæ alibi deũ uideri negant, alibi Iacob & Mosi facie ad faciem uisum esse

Verbis ac signis agnoscitur deus. Iohan.1

Gene:32 Exod.33 Deute.5 perhibent. Ergo quum Moses Deuteronomij.v.dixisset: Nullam speciem dei uidistis, citra ullam repugnantiam, addidit, facie ad faciem loquutus est uobiscum in monte de medio ignis. Deinde deus hoc opus & testimonium adiecit, ut intelligeres id uerũ esse quod dixerat, nempe se esse dominum deum tuum, id est, te regentẽ, gubernantem, asserentem, redimentem, respicientem, curantem & saluantem. Insignis enim dei potentia simul & bonitas declarata sunt ab nunquã satis admirando opere

Exo 1.15 Psal.104.113 eductionis filiorum Israel de Aegypto In quo Moses & prophetæ omnes, dei maiestatẽ, magnificentiã & bonitatem erga populũ suũ illustratã ubiq; depraedicãt ac collaudant. Atq; interim hinc etiam discimus non tantum iustum ac æquum esse, sed nostra etiam quãplurimũ referre, ut legibus tam potẽtis domini ac clemẽtis dei (qui nõ sibi, sed nobis consulere uoluerit) ex animo obtẽperemus, mente complectentes, quantam semper populo suo benignitatem exhibuerit, contra quãtam seueritatem in aduersarios, suis præceptis ac iussis repugnãtes ostẽderit.

Nostra plurimũ refert, ut legibus dei obtemperemus.

PRIMVM PRAECEPTVM:

NON HABEBIS DEOS alienos coram me: Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinẽ, quæ est in cœlo desuper, ac quæ est im terra deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis, sub terra, non adorabis ea neque coles.

Præcepta negatiue tradita & cur?

Præcepta prohibent, quæcunque ex

HIc in primis animaduertendũ est, præcepta maxima ex parte negatiue esse tradita. Quod qua

ratione factum sit, nemo non uidet. Siquidem quum deus hominem rectum ac bonum cõdiderit, ac lumen illud naturæ menti diuinitus inseuerit, sua quidem natura malũ abhorrens, ac bonum ueluti cognatũ sibi cognoscens ac amplectens. Id uero lumen non multo post fuerit obtenebratum, ob id scilicet, q̧ homo diabolum ac seipsum magis sequi maluisset q̃ deum, quem tamen solum merito in se operari permisisset, à suis adinuentionibus abstinens, Consequens erat, ut homo ignorantiæ tenebris obtectus, prohibendo ac uetando doceretur, in quantũ à lege illa in corde diuinitus scripta receßisset, utq; uel sic instrueretur ac doceretur sese rursus à suis adiuentionibus abstinere, Dei uero instinctum, uocationem ac uoluntatẽ omnino sequi oportere. Et tamen in hoc etiam natura sermonis consideranda est. Nam oratio negatiua è regione affirmatiuã requirit, Sic ut qui prohibet, contrarium eius præcepisse uideatur. Debet itaque in singulis istis præceptis nõ solum id attendi, quid prohibeatur, sed etiam quid à contrario, deus (etsi non expreßis uerbis) requirat. Hoc autem tradendi ac docendi ordine utemur, ut in primis uerborum uim, & quid singula præcepta à nobis requirant, explicemus. Deinde, quibus nam modis in singula peccetur, quàm poterimus breuiter ac dilucide, tradamus.

nobis tanq̃ ex nobis facimus.

Negatiua e regione req. rit affirmatiuam.

AVdis itaq; in hoc primo præcepto prohiberi deos alienos. Ex quo intelligis præter unum ac uerum deum, alios quoq; esse, siue in cœlo, siue in terra, qui dicantur dij, longe tamen alia ratione. q̃ ille unus uiuus & uerus deus, qui de seipso dixit: Videte q̧ ego sum

Quid sit prohiberi deos alienos.

Deute. 32

Dei nomine

minorum uocamus, quem non appellaremus hoc nomine, nisi essent & alij dicti dij. Verum (ut diuus Paulus ait) sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dij multi, & domini multi, nobis tamen Christianis unus deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum, hunc enim solum nos agnoscimus, cui soli, quæ dei propria sunt, tribuimus, scientes quod nihil est idolum in mundo, & nullus est deus, nisi unus, cui soli nos fidere, in quem sperare, quem denique super omnia amare oportet. Cæterum & aliud insinuant hæc uerba, Coram me, nimirum deum ubique esse præsentem, hoc itaque dicens admonet, ut in omni loco atque omni tempore, eius solius gloriæ studeamus & ab eo toti pendeamus, nobis persuasum habentes, eum ubique esse præsentem & opitulantem, ne quis putet ad alios quoque deos (quasi non ubique ille præsens sit) recurrendum esse. Vis ergo huius præcepti est, ut in unum uerū deum credamus, in eum omni fiducia nos propriamus, eum super omnia timeamus ac diligamus. Vt summatim dicamus, Hæc lex fidem, spem, & charitatem requirit, quemadmodum innumeræ sententiæ in scripturis, quæ sunt primi præcepti enarrationes, habunde declarant. Et imprimis eæ, quæ in Deuteronomio recensentur, ueluti: Deum tuum timebis, illi soli seruies, ubi timorem ac fiduciā erga deum summam postulat. Rursus, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex omnibus uiribus tuis, uel ut alibi legimus, ex tota fortitudine et uirtute

Dii multi. 1.Corin.8 Nobis deus unus.

2 Ad solū deū omni tempore recurrēdum.

Vis præcepti

Hoc præceptum requirit fidē, spem & charitatē.

Deute.6 b

Ibidem. Matth.22 Marci.12 Lucæ.10

tua, hoc est, ut quantum animo, intellectu uoluntate consequi possumus, deum diligamus, breuiter, ut omnem affectum, ac omnes tam animi q̃ corporis uires, ad amandũ, honorandum, colendum deum, ad obtemperandum, obsequendum, ac obediendum ei conuertamus, Atq; hoc est illud primum ac magnum mandatum in lege, quod quum perfectam obedientiam erga deum requirat, ac oẽs carnales affectus ac motus ei repugnantes damnet, tantum ac tam magnum est, ut quãdiu sumus in hac carne peccati, nemo dicere posit, se hoc præceptum perfecte adimpleuisse, adimplendum tandem in cœlesti patria, quum charitas nostra perficietur, & quod ex parte est, euacuabitur. i. Corinthiorum. xiij.

Primum & magnũ mandatũ in lege. Augu. de spiritu & litera cap. 36

1. Corin. 13

Prima præcepti pticula spũalẽ idololatriam prohibet.

D*Iximus autem superius, primam huius præcepti particulam idololatriam spiritualem prohibere & ad affectus internos, propriæ referri, ne scilicet, quid amemus aut formidemus, aut cuiuis etiam creaturæ fidamus supra deum, Quemadmodum & Salomon in Prouerbijs hanc legem interpretatur*. Ergo peccant in *hanc legem, qui in potentia sua in curribus & equis gloriantur, Qualis erat princeps* Tyri, *cui per prophetam* Ezechielem *dominus ait:* Eleuatum *est cor tuum & dixisti,* Deus *ego sum, & in cathedra dei sedi in corde maris, quum sis homo & non deus, & dedisti cor tuũ, quasi cor dei.* Tales *notat Psaltes, quum ait :* Hi *in curribus, hi in equis, nos aũt in noĩe dei nostri inuocabimus.*

1

Peccant in hoc p̃ceptũ. Ezech. 28 Psal. 19

R*Vrsus in hoc præceptum peccant, qui principum fauorem dei amori præponunt, ac deum, huius seculi magnatibus post habẽt, de quibus scriptũ est:* Ma*ledictus*

ledictus omnis qui confidit in homine, Atq; huc respicit tam acris scripturæ cõminatio, quum inquit: Nolite cõ Psal.145
fidere in principibus, in filijs hominum, in quibus nõ est salus. Ad hæc, *qui sibi in sua sapientia seu prudẽtia* 3 Esaie.29
placent, hic impingunt, de quibus dictũ est: Perdã *sapien* 1.Corin.1
tiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo.

Qui in fortitudine & uirtute sua confidunt, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur. De quibus 4
scriptus est Psalmus.48. Et Paulus *auaritiam simu* Psal.48.51
lachrorum seruitutem appellat, Coloss.3. *Qui uolu* 5
ptatibus plus q̃ pietati studẽt, De quibus *scriptura ait,* Coloss.3
q. tanq̃ iumenta in suo stercore peribunt. De quibus *et* 6
Paulus *ad* Philip.3.*dixit,* Quorum *deus uenter est, &* Philip.3
gloria in confusione eorum, Qui *ita liberũ iactant ar*- Au.de spiritu & litera.
bitrium, ut obliuiscantur omnia se gratiæ debere, hoc est, qui citra Christi *meritum & gratiam proprijs operibus iustos se ac saluos futuros putant,* Quales *sunt* Iu Iudæi.
dæi, de quibus dictum est, q. uolentes suam iustitiam con Roma.10
stituere, iustitiæ dei non sunt subiecti, Atque *adeo omne* Omne crimẽ pertinet ad idolatriam spiritualem.
crimen ad idolatriam spiritualẽ pertinere potest, quod qui criminaliter peccat, magis in creaturã, q̃ in deũ affectus sit. Sic *qui in gratiã uxoris offendit deũ, deũ abnegauit, & uxorẽ pro deo coluit,* Qui *in gratiã regis spoliat pupillos ĩmeritos, aut aliud simile crimen admittit, principẽ pro deo colit.* Blãdiantur *enim tales sibi q̃tum uelint, recitent hoc præceptum millies, ore profitentes deum,* Paulus *illis reclamat, dicens:* Factis *negant.* Matth.10 Lucæ.14 Titum.1

H*ic incidit locus dei inuocatione sanctorum.* Iã*dudum inter omnes conuenit sanctorum memo*- Inter oẽs cõuenit sanctorum memo-

riã colendã ob tres causas. riam reuerenter colendam, idq; triplici potißimũ rõne.

Primũ, ut eximia dei opera in illis exhibita celebre

1 Eccle.44 Heb.11 mus, Quemadmodum scriptura ubiq; facit, ac deum in

2 sanctis suis laudari uult. Deinde, ut fidem etiam sancto-

rum (qua uicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti

sunt repromißiones) suspiciamus, Ipsosq; ueluti iam pe-

petuos filios dei, fratres & cohæredes Christi, ac tẽpla

Ibidem spiritus sancti honoremus, Nam plane superbus atq; ẽt

Roma.8 2.Corin.6 impius est, qui quos honorificat pater cœlestis, secundũ

Iohan.12 Christi testimonium, Iohan.12. honorare recuset, atque

3 adeo uilipendat. Deniq;, ut imitatione sanctioris ui-

tæ, sanctos colamus, quæ honoris species nõ est minima;

ut scilicet simus imitatores illorum, sicut & ipsi Chri-

1.Corin.11 sti. Adaugent certe sanctorum uitæ nobis fiduciam asse-

Bernardus ĩ sermo.de oĩbus sanctis quendi brauij, quod currendo appetimus, Addunt operã

di alacritatem, quod q̃ illos per Christum iam assecutos

intelligimus, eodem authore nos assecuturos non dubite

mus, huc spectant egregiæ illæ sanctorum ueteris legis

4 Eccle.44 Heb.11 laudes, apud Iesum filium Syrach, apud Paulum quoq;

Sanctorũ fides & opera nostrã fiduciam corroboret. ĩ epistola ad Hebræos, Nã is ubi sanctos ex fide admodũ

commendasset, subiecit. Ideoq; & nos tantam habentes

impositam nubem testium, deponentes omne pondus &

circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad

propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fi-

An sit licita sanctorũ inuocatio, an etiam sit pia. dei, & consummatorem Iesum. At hoc uertunt no-

uatores in dubium, Num inuocatio sanctorum hoc præ

cepto prohibeatur, & ut non uetetur, num pia ac utilis

Sancti non sunt inuocandi, uti princi sit, Hic multis uerbis non est opus, quod pijs & nõ con

tentiosis in hac re paucis satisfieri poßit. Verbum, in-

uocare, si proprie & secundum magis cõem scripturæ intellectum accipias, nimirum pro eo, quod est aliquem, tanq̃ suæ salutis primum ac solum authorem appellare, & pro ope aut auxilio, sua uirtute impartiendo interpellare. Si inquam sic accipias uocabulum, constat sanctos inuocandos non esse, ne quod solius dei est, sanctis tribuamus, qui sane hoc inuocandi genus nequaq̃ agnoscunt, ueluti nostri conserui, unum eundemq; deum nobiscum adorantes, illius bonitati quicquid est boni operis, auxilij, salutis, fœlicitatis ueluti summo authori nobiscum tribuentes. Quamobrem in Apoca. legimus, Ioannẽ ab eiuscemodi inuocatione & adoratione ab angelo prohibitũ esse. Sic Petrus in Actis Corneliũ procidentem ad pedes eius increpauit & eleuauit, dicẽs: Surge, & ego ipse homo sum, & Iudæos stupentes de sanato & erecto claudo instruens: Viri (inquit) Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini quasi nostra uirtute aut potestate, fecerimus hunc ambulare. Deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, & deus patrũ nostrorum glorificauit filiũ suum Iesum. Et post pauca: Et in fide nominis eius hunc quẽ uos uidistis & nostis cõfirmauit nomẽ eius, & fides quæ per eũ est, dedit integrã sanitatẽ istam in conspectu omnium uestrũ. Sic Paulus & Barnabas Listrios, eis immolare festinãtes, grauißime increpauerũt, cõscißis ẽt tunicis exilientes in turbas, clamãtes & dicentes: Viri, quid hic facitis, et nos mortales sumus, similes uobis hoĩes, annũtiantes uobis ab his uanis cõuerti ad deũ uiuũ, qui fecit cœlum & terram, & mare & omnia q̃ in eis sunt? Solus

pales authores salutis.

Apoc. 19. 22

Acto. 10

Acto. 3

Ibidem

Acto. 14

Psal. 49.

Deute.32 itaq; deus ad hanc rationem inuocādus est, tanq̄ author omnis salutis nostræ, unicum refugium, & uirtus, adiutor in tribulationibus, opitulator in aduersis, qui solus sua uirtute & nō alius præter eum nos saluat ac protegit, qui occidit & uiuere facit, percutit & sanat. De

Iob.1 quo & Iob dixit: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est.

VErum si uerbum inuocare late & propemodū improprie accipias, pro eo, quod est simpliciter ĩterpellare, seu ministeriū alicuius aut officiū expetere, certe hac ratione non uidemus, quur quispiam impium esse putet inuocare sanctos, ueluti nostra mēbra ac fratres, multi iam meriti ac fauoris apud deum, eo fine ut deum pro nobis (cuius optatißima fruuntur præsentia) rogent & implorent, quo is scilicet nobis laborantibus, sua, non ipsorum sanctorum uirtute opem adferat

Matth.15 salutarem. Quemadmodum Apostoli Christum pro mu

Theophylactus ibidem in Matth. liere Chananæa, deprecabantur, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Quod Theophylactus non inscite ad sanctorom implorationem accommodat. Et cum ad hanc rationem, quis non absurde dicatur opem medici inuocare, tanquam ministri dei, per quem deus uelit iuuare, quid prohibet, quo minus fratres iam in Christo

2.Para.16 uiuentes interpellemus, ut ij saltem dominum pro nobis exorent, ad adiuuandum nos? Asa rex cum ægrotasset dolore pedum uehementißimo, nō ob id reprehenditur, quia medicum accerserat, quod alibi scriptura dicat, honora medicum, propter neceßitatem enim creauit eum

Eccle.38 deus. Sed quia in arte medicorum magis cōfisus est, &

quia dominum non quæsierat, quod erat ante omnia faciendum, quod absq; dño ne tantillum quidem, omnis medicorum ars taceam natura ualeat, sicut scriptum est: Nunquid medici suscitabunt & confitebuntur tibi? Sola ergo fidutia principaliter in deum, ueluti salutis authorem, hoc præcepto ponenda præcipitur, Non prohibetur autem quo minus sanctorum præcibus apud deum adiuuari desideremus. Quod si rem acutius perpendamus, tota contentio (modo absit superstitio) in uebris tãtum sita est. Conuenit enim & absq; controuersia est, Sanctos qui in dño obdormierunt, sedulo & continue orare pro nobis, ueluti unius eiusdemq; corporis membra, qui nostram salutem, sine quibus consumandi non sunt, expectant & desiderant. Alioqui articulus de sanctorum cõione symbolo fidei eximendus erit, aut ecclesia triumphans à militante rescindẽda, quod plane Christianæ aures abhorrent. Iam quid prohibet, ut quos sedulo pro nobis deum deprecari scimus, eorum etiam precibus concedi petamus, ut ĩ omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio. Certe non poterit nobis fructus cõmuniouis sanctorum ecclesiæ triumphantis applicari, quemadmodum nec alia quæ symbolo continentur, nisi per fidem quæ pijs uotis ac desiderijs excitanda est. Ergo etsi nihil sanctis hinc accedat, quod eos ĩterpellamus, ut deum pro nobis deprecentur, tñ eoipso fidem communionis sanctorum in nobis excitamus, ut quod illi pro nobis aßidue faciunt, nobis etiam applicetur & salutare, quemadmodum Augustinus alibi dicit: Non contemnendum esse affectum morientis, qui desiderarit, post

Psal. 87
Fidutia principaliter in solũ deũ collocanda

Cõuenit sanctos pro nobis in cœlo assidue orare
Heb. 11
Communio sanctorum

Aug. de cura pro mortuis gerenda.

obitum corpus suum in basilicam martyris poni, siquidem is crediderit animam suam martyris precibus adiuuari. Hoc enim (ut subdit) *quod ita credidit supplicatio quædam fuit, & hæc profuit, si quid profuit.* Nõ respuit igitur ecclesia, quicquid citra dei iniuriã fit, quo fides in nobis excitatur, ueluti cum sanctis nos, tanq̃ patronis post Christum apud dominum adiuuandos orando commendamus. Deus enim cordis inspector est; & uoti pietatem examinat, non structuram uerborum. Nã quid refert apud deum, siue dicamus: Scimus o deus sanctum Petrum orare pro nobis, eius itaq; precibus concede, ut nos tuæ protectionis auxilio muniamur, q̃ si dicamus: Sancte Petre, ora pro nobis, nisi quod quantum ad nos attinet, cum sanctos nominatim appellamus, non solum fidem, sed etiam mutuæ charitatis affectum exprimimus, persuasum habentes Apostolos & martyres, qui adhuc in corpore constituti, & uoluerunt & potuerũt pro cæteris orare, nunc tanto magis pro nobis esse solicitos, quanto post coronas, uictorias, & triumphos nos ardentiori charitate complectuntur. Agnoscit ecclesia unum mediatorem redemptionis & salutis nostræ opificem Christum Iesum, Nec est enim aliud nomẽ sub cælo, in quo nos oporteat saluari; & tamen non refugit scriptura, Mosen uocare sequestrum, atq; adeo mediatorem inter deum & Israelitas. Non quidem q̃ propria uirtute salutem attulerit, sed qui tantum fuerit intercessor. Sic legis deum suscitasse Israelitis saluatorem, Othonielem. Et alibi: Deum dedisse illis saluatores, qui saluauerunt eos, Quæ tamen idcirco dicta non ue-

In cultu sanctorum hoc tantũ spectatur, ut intentio sit pia.

Psal.16 Prouer.24 Hiere.17

Cũ sanctos noĩatim appellamus mutuæ charitatis affectum exprimimus Hiero. cõtra Vigilantiũ.

Vnus mediator redẽptionis & salutis Christus 1.Timo.4 Acto.4

Moyses mediator Deute.5 Gala.3 Iudic.3 4.Reg.13 Nehe.9

ſimus,ut ullo modo probare uideamur,ſi quid in ſancto rum interpellatione hactenus ſuperſtitioſius eſt actum.

Forſan eo deuentum eſt, ut nobis peculiares quoſdam ex ſanctis delegerimus,quos auxiliatores appellauimus,quos & ut adiuuarent,& opem ferrent,implorauimus. Sed utinam defuiſſet uerbis ſuperſtitioſus affectus, quod totum ſitum erat in parochis, qui populum docere debebant,ſanctos non aliter adiuuare nos, niſi interceſsione apud deum. Non autem quod ipſi ſalutem ſua uirtute dilargiantur,ſed quod opem nobis à deo impetrent, quemadmodum diuus Paulus, non ſine magno ſerio,ſanctorum etiam uiuentium orationibus ſe commendat: Obſecro(inquit)uos fratres per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,& per charitatem ſancti ſpiritus, ut adiuuetis me in orationibus ueſtris per me ad deum. Irrepſit fatemur, paſtorum dormitãtium incuria error in eccleſiam,quo uulgus ueræ pietatis non ſatis intelligens,ſingulorum morborum curam ſingulis ſanctis aſsignauit, Vel quod in Euangelio ſcriptum intelligeret Chriſtum ad preces cuiuſpiam ab Apoſtolis morbum quempiam depuliſſe,ueluti quod ad Petri preces rogantis pro ſocru ſua magna febri laborante,dominus febrem increpauerit, & priſtinæ ſanitati ſocrum Petri reſtituerit, Vel quod ſanctos, cum adhuc in hac uita ſuperſtites eſſent quoſdam morbos in nomine Ieſu curaſſe,uel quod ad ſanctorum reliquias, ſiue memorias ad fidelium preces certas quaſdam infirmitates ablatas acceperit, ueluti quod refertur Conſtantiam Cõſtantini Auguſti filiam uirginẽ,fœdis uulneribus obſeſ-

Superſtitio 1 peccatorum inuocatione non probař. Sancti non aliter auxiliantur q̃ intercedendo

Reprehenditur ſuperſtitio qua cura ſingulorum morborum principaliter ſingulis ſanctis tributa eſt.

Marci.1 Lucæ.4

ſam, ita ut capite uſq; ad pedes, nulla membrorum pars libera remanſerit, precibus fuſis fuiſſe ſanatã, uel q̃ audiat eccleſiã ea ſupplicia recolere, quæ ſancti pro Chriſti nominis gloria ſunt perpeſſi, quorum ſuppliciorũ ſimilibus morbis uulgus uexatur. Hic *enim male edocta ac perſuaſa plebs cæco iudicio collegit, ſcripturam, ipſis ſanctis curam certorum morborum peculiariter aſcribere, ſeu quoſdam ſanctos ſanandi morbos poteſtatẽ peculiariter obtinere, quod à pietate, & eccleſiæ ſententia ac ſupplicationis uſu eſt alienum:* Interim tamẽ non *abhorret eccleſia fidei & ſpei in deum excitandæ gratia, ſubinde admonere dominum, eorum miraculorum, quæ ad ſuorum ſanctorum interceſsionem in morbis depellendis oſtendit, ueluti cum orat, ut quemadmodũ dñs ad* Petri *fideles preces ſocrum eius ſanitati reſtituit, ita nunc quoq; interceſsione beati* Petri *infirmos à febriũ paroxiſmis & ardoribus liberare dignetur, ubi ſpes ſanitatis conſequendæ, non in* Petrum, *ſed in* Chriſtũ *conijcitur, idq; fide, per recordationem facti miraculi ad* Petri *preces excitata. Sic in hiſtoria* Agnetis *legis,* Conſtantiam, *Agnetem uirginem, precibus pulſaſſe, non ut illa uulneribus eius mederetur, ſed ut pro ſe ad* Chriſtum, *ſuum ſponſum intercederet. Subinde legis, ipſam* Agnetem, Conſtantiæ *repentina ſomni ſuauitate correptæ, reſpondiſſe. Conſtanter age Cõſtantie, & crede in dominum* Ieſum, *per quem modo conſequeris omnium uulnerum, quæ in corpore tuo pateris, ſanitatem, ubi* Agnes *nõ ſibi, ſed* Ieſu *donũ ſanitatis aperte tribuit. Sic cũ oramus, ut quẽadmodũ deus animũ* Apolloniæ *uir-*

Pie oramus dñm, ut quẽadmodum olim ad p̃ces ſanctorum quoſdã morbos pepulit, ita & eoſdẽ nunc pellat.

Ambr. in hiſtoria Agnetis.

ginis confirmauit, ne percußione dentium à fide Christi exciderit, ita & nos, cum dentium dolore uexamur patientes faciat ac corroboret, tum non aßignamus Apolloniæ dentium medelam, sed prouocamus in nos dei misericordiam, quam exhibuit in Apollonia. Hic itaq; uigilandum est parochis, ut plebem à superstitiõe contineãt & ad pietatem reuocent, quod fecerint si populum docuerint, ut deo tanquam omnis bonis, ac salutis tam spiritualis q̃ corporalis authori, suas præces offerat, sanctis uero non aliter, q̃ intercessoribus, coniecta interim omni cura in solum deum, quemodmodum Petrus iubet, cũ ait: Omnem solicitudinem proijcientes in eum, quoniam ipsi est cura de uobis. Quod si factum fuerit, tnm recordatione fidei sanctorum, non tantum dei gloriam non imminuemus, sed magis celebrabimus, idque modo quodam, nostræ fragilitati utili & accommodo, nam ut supra diximus, deus amat nobis insinuari signis & exemplis, ac inuocari etiam ad eorundem exemplorum recordationem. Quamobrem pie oramus, ut quemadmodũ deus in manu Mosi liberauit Israelem de manu Aegyptiorũ, ita nos liberare dignetur à potestate diaboli principis tenebrarum, & quemadmodum propitius fuit Abraham, Isaac & Iacob, ita & nobis eiusdem fidei successoribus misericordiam suam præest. Beatus Augusti. ut curam pro mortuis gerendam esse ostenderet duplici utitur testimonio. In primis locũ ex Machabæis citat, quo ostendit oblatum pro mortuis sacrificiũ. nõ absterritus, q̃ hic liber in canonẽ Iudæorũ nõ sit receptus, sed solo contentus, quod ecclesia eũ librũ, certe antiquißimum,

Quomodo docẽda plebs interpellare sanctos.

1. Petri. 5

Per recordationem fidei sanctorũ gloriã dei celebramus.

Psal. 76

Augu. de cura pro mortuis gerenda

2. Macha. 12

ueluti impium non reiecerit. Deinde totius ecclesiæ uniuersalem consensum addncit, cuius non paruam, sed longe maximam authoritatem esse contendit. Nos itaque eisdem rationibus, piam sanctorum interpellationē, impiam esse non posse, haud omnino inepte astruemus. In Machabæis enim ad eundem modū de sanctis legimus, Nempe Iudam Machabæum uidisse Oniam manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Post hæc etiam uidisse alium uirum ætate & gloria mirabilem, de quo dixerit Onias: Hic est fratrum amator & populi Israel, hic est, qui multum orat pro populo, & uniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta domini: Deinde & si nusquam in scripturis ueteribus omnino legeretur, non parua tamen clareret uniuersalis Ecclesiæ tā Græcæ quàm Latinæ authoritas, quæ sanctorum interpellationes ad eum, quem diximus modum factas, adeo non reijcit, ut et tanquam piam approbet ac celebret. Ex latinis testes sunt, ut cæteros sileamus, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Bernardus. Ex Græcis, Dionysius, Chrysostomus, Theophylactus, Damascenus, cum omnibus ferme, qui & ante & post eos in ecclesia, sanctitate uitæ & spiritus uirtute floruerunt. Porro si in hoc error fuit, uidebimur non iniuste cū Augustino, ipsi domino dicere posse: Domine, à te decepti sumus. Nam tot & tantis signis confirmata est eiuscemodi sanctorum interpellatio ac intercessio, quæ nisi per dominum omnino fieri non potuisset. Sed de hac re satis. Nunc ad alteram primi præcepti particulam pergendum est. Sequitur itaque.

2. Mac. 15 Cui dubium Iudā hæc uidentē, animo saltem postulasse hoc perpetuo ut facerent.

3 Vniuersalis ecclesiæ consensus.

Cyprianus. Ambro. Hieronymus Augustinus. Gregor. Bernardus Dionysius Chrysost: Theophyla: Damasce.

NON FACIES TIBI SCVLPTILE.

Haec particula de externa & crassa idololatria recte intelligitur, etsi sint qui primum praeceptũ totum proprie ad affectus referendum esse dicant, ac sculptile interpretentur, quicquid sculpit cor nostrum, hoc est, quicquid apud se fingit quod maioris facit quã deum, sed nobis magis placet, ut haec particula, non tantum cordis, sed & crassam illam & externam idololatriam comprehendat. In hanc in primis peccabant æthnici qui idola & similitudines creaturarũ, opera manuum suarum adorabant, & à simulachris, ueluti diuinitatem aliquã habentibus, seu uel prodesse uel nocere potentibus pendebant, quos scriptura acerrime insectatur. Peccant itẽ in hoc praeceptum, qui eleuatis oculis ad coelum uidentes solem & lunam, & omnia astra seu militiam coeli, errore decepti adorant & colunt ea quae creauit dominus deus noster, non ut adorentur, sed in ministeriũ cunctis gentibus quae sub coelo sunt. Item, qui aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum, & deos putauerunt, qui si illorũ specie delectabantur, magis scire debebant, quanto his dominator eorum speciosior sit. Ad haec, Qui Genethliacis & astrologis fidem accommodant, suamq; uitam & opera ad coeli signa, iuxta temporum discrimen compatant. Ob quod Paulus grauiter corripit Galatas, quod scilicet conuerterentur iterũ ad infirma & egena elemẽta, quod dies obseruarẽt et mẽses, et tẽpora,

Sculptile: Haec particula respicit externã idololatriam.

Roma. 1.

Deut. 4

Planetae & astra caetera cur c. eata.

Sapiae. 13

4

Gala. 4.

esse, & à maligno spiritu talia phantasmata, mẽtibus fidelium irrogari, Hæc ibi. Eiusdem criminis rei sunt, credentes maleficas istas sua uirtute seu opera, hominibus reuera incõmodare posse, quod nec diabolus (quẽ scriptura huius aeris spiritũ seu potestatẽ appellat) uolo damno efficere quẽpiam poßit, nisi permittente deo. Maleficæ igitur nõ faciunt grãdines, tonitrua, & his similia, sed diabolus, quatenus deus hoc illi permittit. Permittit autẽ ut fidẽ suorũ exploret. Quamobrem etsi quandoq; eueniant, quæ maleficiæ istæ minantur, aut quæ diuinatores futura prædicunt, ut cũ lædere sanos aut sanare uidẽtur languidos, non eo magis ipsis credendũ est, quia hoc solius dei permissu fit, ut ipsi qui hoc audiunt, uel uident, probentur & appareat qua fide sint, uel deuotione erga deum, sicut in Deuterono. legimus: Si surrexerit (inquit Moyses, in medio tui propheta, aut qui somnium se dicat uidisse atq; prædixerit signum, atq; portentũ, & euenerit quod loquutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur deos alienos, quos ignoramus & seruiamus eis, non audies uerba prophetæ aut somniatoris quia tentat uos dominus deus uester, ut palam fiat, utrum diligatis eum an non. In toto corde, & in tota anima uestra dñm deum uestrũ sequamini, ipsum timete mandata eius custodite, & audite uocem illius, ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis, &c. Porro diabolum nõ posse pijs plus incommodare, q̃ illi à deo fuerit concessum, liber Iob insigni testimonio cõfirmat quin nec diabolus in impios potestatem habet maiorẽ, q̃ illi deus permittit, alioqui nõ dubium impios ac malos funditus statim perderet, quos

6

Ephe.2

Maleficæ sua virtute nihil facere possunt.

Augu. in lib. de ciuit. dei c. nec mirũ 26. q. 9

Deute. 3

Deute. 13

Diabolus non põt nobis incõmodare nisi permittẽte deo.

Iob. 1

Quomodo docẽdi, q ad-

uersam fortunã experiuntur. Iob.1 deus patienter fert, ut ad pœnitentiam adducat. Unde qui aduersam fortunam sustinent, docendi sunt hoc amãter & demisso erga deum animo ferre, non sine gratiarum actione, qua se deo uelut Iob ille totos resignent, dicentes: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino

7 Nõ licet maleficia maleficiis tollere. c, nec mirũ 26.q.5 Maleficiis quo mõ obsistendũ placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictũ. Ex quibus consequens est, In hoc præceptum eos etiam impingere, qui licitum arbitrantur maleficia maleficijs tollere quales sunt, qui maleficos consulunt ad indicandum quæ furto ablata sunt. Certe præstat mortem oppetere, taceo rerum iacturam ferre, q̃ hæc aduersus dei præcepta tentare, diabolus in hoc permittitur suum in Christianos odium exercere, ut uel peccata eorum puniãtur aut fides probetur. Non ergo tum à deo ad diabolũ desciscendum, sed ad deum recurrendũ est, ac fideliter precandum, ut nos à malo liberet, aut si id nostra nõ retulerit, tum ut quæcũq; acciderint, in nostrũ bonũ uertat.

Quæstio. SEd dices, Nunquid ergo quodcunq; aliud remediũ adhiberi prohibes, ubi diabolus dei permissu, uel in homines, uel in pecora fascinata suam exercet malitiã?

Dilutio. 1 Respondemus in primis, nullum esse præsentius aduersus hæc oĩa, ne uel incurrantur, uel ubi incursa sunt, ut depellantur, remedium, q̃ uiuidam fidem ac salutaris baptismi rememorationem. Quamobrem Chrysostomus alibi

Chrysosto. homi. 21. tomo.4 monet: Cum es (inquit) ianuæ uestibula transgressurus, hoc prius loquere uerbum. Abrenũtio tibi Satana, et cõiungor tibi Christe, nec unquã absq; hac uoce exeas, hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugnabilis, cum hoc uerbo & crucẽ in frontẽ imprime, sic enim

non tantum homo occurrens, uerum ne ipse diabolus te quicquam lædere poterit, Hæc ille. Nec enim putandum est propterea, Diabolum, quia spiritus est, crucis consi- gnationem non abhorrere. Nam cum ille non prius no- ceat, q̃ à domino potestatē accipiat in hominum corpa sæuiendi, iustum est, ut & corpus animi fidelis ductibus obsequens, corporalibus etiam signis declaret, se à Chri- sto crucefixo pendere. Nam & Athanasius lib. ij. de in- carnatione uerbi, satis idoneus testis est, Apostolos etiam ipsos & alios sanctos consignatione sanctæ crucis ædi- disse miracula, quin eodem libro perhibet hoc signo ar- tem magicam et rem ueneficam tolli. Et alibi lib. quæ- stio. xxxviij. Non in lege (inquit) Christus diabolum eua cuauit, neque in ea salutem operatus est, sed in cruce. Vnde legem quidem uidentes dæmones non tremunt ne- que timent, crucē autem uidentes, tremunt. fugiūt, eua- nescunt. Rursus Chrysostomus testis est dæmones ubi- cunque signū sanctæ crucis uiderint. fugere, tremētes ba culum, quo plagam acceperunt. Deinde quoque uetus ec clesia solēne adhibebat remediū. duersus hasce diaboli diuexationes, nam (quemadmodum supra in sacramen- tum ordinis diximus) olim erant in ecclesia Exorcistæ, qui super uexatos à spiritibus, ac agitatos dæmoniacis illusionibus uel terriculamentis nomen domini inuoca- bant, & adiuratum spiritum eijciebant, uel cōpescebāt, quod munus in ecclesiā ut syncerum plurimū expedierit, referatur, prohibitis interim atque adeo ex ecclesia re- iectis omnibus illis qui citra ecclesiæ authoritatem su- perstitiosissimis exorcismis, ac adiurationibus sacrile-

Diabolus abhorret signum crucis

Athana. li. 2 de incarnatione verbi.

Lib. quæstionum. 38

Chrys.

Ex cōcilio: Carthag. 4 c. 7. & Ancirān. ca. 17

Damnantur superstitiōes

gis utuntur, quibus uerba peregrina et cõmentitia, ignotos etiam characteres & figuras adhibent ac admiscẽt. Ad hæc qui hos characteres & ignotas literas stultis hominibus diuendunt, persuadentes illis, quod dũ eiuscemodi characteres secum portauerint, tum eos à periculis securos fore, quos lex diuina damnat, ac ecclesia pronunciat fidem Christianam & baptismum præuaricasse, paganos, apostatas, & dei inimicos affectos.

Ex cõci. Acqnirens. ca. 1 c. epi. 26. q. 5

Officiũ parochorum.

IN hoc ergo soliciti debent esse parochi, ut plebẽ ab his sacrilegis ritibus auocent, utq; ipsi pios & ab ecclesia receptos exorcismos in parato habeant, quos uiuida fide super uexatos recenseant. Interim tamen mos ille in totum damnandus non est, quod hactenus Christiani, tempore tristi rebus externis, ueluti cæreis, aqua, sale, floribusq; benedictis usi sunt, quodq; herbas per inuocationem diuini nominis consecratas, brutis etiam animalibus ignota lue laborantibus commedendas præbuerint, modo tamen omnis cesset superstitio, hoc est, si in has res externas, nullam fiduciam conijciamus, sed tantũ potentiæ uerbi dei per earum usum admoneamur, et fide nominis diuini excitemur. Nam non temere in actis Apostolicis refertur fideles liberatos à morbis, si uel semicinctia, uel sudaria ab apostolis recepissent. Vetus ecclesiæ mos est, ut die Palmarum nouelli rami arborũ benedicantur. Idq; nõ sine magna ratione. Principio enim id fit, ut hisce ramis inspectis, admoneamur regni Christi, qui in asina sedens, Hierosolymam ingressus ramis palmarum exceptus est, auspicaturus regnum, aduersus quod princeps huius mundi nil posset. Deinde cum eo

Prospe põt cedere q̃cq̃d simpl'r i dei deuotiõe sit, testis Amb. i episto. ad Galat. c. 4

Acto. 19 c. non liceat. 26. q. 5

Mos bñdicẽdi ramos in die palmarũ excutitur.

Iohan. 12 Oia nobis

tempore

tempore uer instet, quo omnia reflorescere incipiunt, par est, ut tum arborum rami benedicantur, quo plebs intelligat, quæcunq; futurus proferet annus, ea nobis so la dñi benedictione, non nostra prouidentia aut fortuito obuenire. Eadem ratione herbæ (quæ medicinales sunt) die qui Assumptiōi gloriosæ uirgini destinatus est consecrātur, ut intelligamus herbas, nō sua uirtute, sed dei beneficio morbis mederi, utq; in omnibus quæ uel facimus, uel percipimus, gratias agamus deo. Certe concilium sub Martino Papa habitum, etsi accerrime ꝓhibeat in herbarum collectionibus quaslibet incantationes attendere. Probat tamen si herbis cum symbolo diuino, aut Oratione dñica utamur, ut tantum deus omniū creator & dñs honoretur. Et Paulus Apostolus testatur: Quia omnia creatura dei bona est, et nihil reijciendum, quod cū gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim (ut subijcit) per uerbum dei & orationē. Sed hic iterū atq; iterum admonemus, ut cesset oīs superstitio, hoc est, ut res istæ nō al'r q̃ signa fidei nostræ adhibeantur, ut in eas nulla, uerum oīs in deū fiducia ponatur, alioqui magis retulerit, ut omnia signa tollantur, q̃ ut idololatriam crimen omnium maximū incurratur.

obueniūt bñdictione dñi. 2

Cōciliū sub Martino papa. 26. q. 5. c. non liceat.

1. Timoth. 4

Externis rebus non aliter, q̃ signis utendum.

Restat paucis de ueneratione reliquiarū, & imaginū Christi, ac sanctorū, quatenus ea licita sit, & quatenus illicita dicere, ut cesset supstitio & uetus pietas retineatur. Quālibet reclament nouatores. Compertum est sanctorum, qui in Christo publica confeßiōe deceßissent reliquias, in ecclesia tam Græca q̃ Latina semper religiose esse habitas, cuius īter alios, idonei te-

De ueneratione reliquiarum & Imaginum

Reliquiæ martyrum in omni Ecclesia religiose habitæ

Hierony. Ambrosi. Augusti. Chrysost. stes sunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus et Chrysostomus, idque ob causas nõ contẽnendas. Primum, quod eiuscemodi reliquiæ nos eius fidei quæ in sanctis fuit, plus q̃ ulle scripturæ commonefacerent, recogitantibus nobis, hæc eadem esse ossa, quibus compaginatum

2. Corin. 6 olim fuit corpus, domicilium inhabitãtis gratiæ, quibus membra cohæserunt iam pridem templum spiritus sancti, cuius recordatione, & fides nostra in deum excitatur ac fulcitur, nimirum cum mente complectimur, ut

Heb. 11 quemadmodum illi per fidẽ omnia aduersa uicerũt, atq; adeo miracula supra humanum captũ non sua, sed Chri

2. Corin. 4 sti uirtute fecerunt, ita & nos eundem fidei spiritum habentes, & sanctorum cõione per fidem fruẽtes, quæcũq;

Augu. lib. de ciui. dei nobis aduersantur in dño uincamus, Augustinus refert s ecclesiã plaudentẽ in miraculo apud memoriã beati Stephani facto. Quid erat, inquiẽs, in cordibus exultantiũ, nisi fides Christi pro qua Stephani sanguis effusus est?

Amb. in sermo. de san. Geruas. & Protha. Et beatus Ambr. uel hinc ostendit Arrianos nõ habuisse rectam fidem, q, miraculis ad monumenta martyrum

Hæreticos male habet martyrũ reliquias religiose haberi. factis detraherent: Re ipsa, inquit, ostendũt alterius fidei fuisse martyres q̃ ipsi credunt, neq; enim aliter operibus eorum inuiderent, nisi fidem in his fuisse eã, quam

Abusus isti non habent, iudicarent. Hic tñ (quod negare nõ possumus) ab ecclesia præsidibus mirum in modum dormitatum est. Olim fideles in animi uel corporis grauedine constituti, pio instinctu ducti ad sanctorũ memorias non superstitiose, sed religiose profecti sunt, Nam cum constet ad monumenta martyrum mortuos frequenter suscitatos, tortos dæmones, obsessos à dæmonibus solutos,

ualetudinarios restitutos, peccatores ad pœnitentiam conuersos, idque in fide Christi pro qua sanctorum sanguis profusus est, Quis tam cæcutit, ut eiuscemodi piã reliquiarum uenerationem ac uisitationem contemnere ausit? nisi tamẽ hoc negare uelit, quod diabolus etiam, licet inuitus, exactus & tortus confitetur. Sed nostro seculo hic uarie, idq; parochorum socordia erratũ esse, inficiari nõ possumus. Ecclesia uetus pium Christianorum affectum, in inuictam martyrum fidem nõ in miracula principaliter respicientem cõprobauit, Atq; interim nulla miracula euulgari passa est, nisi q̃ supra naturalem rerum euentum fidelibus causa certißimis argumentis cõperisset. Deinde non alias reliquias, q̃ quas uere constaret spiritus sancti templa fuisse uenerari pmisit. Quas tamen publice exponi uetuit, ad quæstũ aũt exponi, ueluti sacrilegium iudicauit. At nostro seculo nõ admodum multum de fide sanctorum populo inculcatum est, sed multa miraculorum mentio, quæ tñ interdũ uel impudentißime ficta, uel talia fuerunt, ut de eorum authore nõ iniuria dubitaueris, iussusque est populus, non quidem ob martyrũ fidem sed magis ob recens ædita miracula accurrere, id quod factum non oportuit, quod post tot ædita in primitiua ecclesia, signa & prodigia alia postulanda non fuerunt. Quisquis enim (ut Augustinus ait) adhuc prodigia, ut credat, inquirit, magnum est ipse prodigium, qui mundo toto credente ipse non credit? Quin alius quispiam testatur cessurum in dissesiones & schismata, si adhuc ueluti in primitiua ecclesia signa fierent, Et Christus

Ecclesia ueteris pietas

Quæ miracula euulganda sint

De uenerat. sanctorũ, & reliquiarũ. c. 1. & 2.

Alia miracula postulãda non sunt

August.

Chrysosto.

Lucæ. 10

uetat apostolos gaudere, quoniam dæmonia ipsis obedie rint, sed quoniam nomina ipsorum scripta essent in cœlis. Expositæ sunt paßim ad quæstum reliquiæ, eædemq; incerte, & forsan hinc præbita est non paucis, necdũ bene Christianis occasio, magis in sanctorum oßibus confidendi, q̃ in deum uiuũ, quod factum non oportuit. Corrigendus ergo omnis talis abusus est, ut neq; eorũ pietas, qui fidei suæ iuuãdæ, excitandæq; gratia, ad indubitata sanctorum monumenta accurrũt, cõtemnatur, neq; superstitiosus cultus in exponẽdis ad quæstum reliquijs, uel recensendis incertis ac prodigiosis miraculis deinceps feratur.

Abusus quo modo corrigendus.

Secunda cã. 2

Secundo, uisum est, non iniuria sanctorum ossa ad eum modum reuerẽter haberi posse, quo filius demortui patris uestem, honorificentur tractat, aut quemadmodum quispiam annulo (quẽ amicus decedens legauit) oblectatur, quo ẽt uix unquã utitur, nisi chari amici imago subeat, nisi & uerborum & factorum meminerit, & annulũ ueluti perpetuæ amicitiæ pignus relictum exosculatus fuerit. Nam quid sunt aliud sanctorum cineres & ossa, nisi quædam sanctorum pignora in terris relicta.

Sanctorũ cineres, sanctorũ pignora

3 Tertio, reliquiarũ uenerationem, non solum nõ reijciẽdam, sed & utilem iudicauit uetustas, quod reliquiæ & futurã resurrectionem nobis promittant, & spem nostram in futurã corporis glorificatione erigãt, cõtemplantibus nobis eadem sanctorum corpora, etsi immutata qñq; ad uitam excitanda, ac deum nostrum, esse deum Abrahã, deũ Isaac, deũ Iacob, deũ inquã non mortuorum, sed uiuentium. In summa, populus docendus est, nõ fidere reliquijs, nec reliquias adorare,

Matth. 22

ſed tantum ſanctorum fidem in reliquijs exoſculari,uitæ ac doctrinæ recordatione accendi, ac in ſpe futuræ reſurrectionis fulciri. Quod cũ ſit,procul erit, uel aduerſarijs teſtibus à ueneratione reliquiarũ omnis idololatria. Sed iam de imaginum uſu pauca ſubijciamus. Qui uerba huius primi præcepti urgent,ij oẽm imaginum uſum penitus uetitum eſſe audaces pronũtiãt. Q d' ſcilicet ſi præceptum ad uerbũ exigas, uideatur uetare omnem ſimilitudinẽ eorum, quæ ſunt in cœlo deſuper, & q̃ in terra deorſum,& quæ ſunt in aquis ſub terra. Sed ſi hunc ſenſum uerborũ mordicus tueri uelis,cogeris,uelis nolis, fateri ipſum ẽt Moſen huius legis promulgatorẽ,idololatram fuiſſe atq; adeo deũ alibi idololatriã(quod pie aures abhorrent)præcepiſſe,quod Moſes ex præſcripto dei duos Cherubim aureos poſuerit ĩ tabernaculo in ſummis propitiatorij partibus. Quemadmodum legis Exodi.25.In uaſis quoq; templi qđ extruxit Solomon erant boum,leonũ,& Cherubim ſculptiles imagines. Rurſus.2.Paral.3.Sculpuntur Cherubim in parietibus. In mitra quoq; pontificis erat imago lunæ. In ueſte uero,malorum punicorũ ſimulachra. Unde conſequens eſt,Iudæis hoc primo præcepto ,non ſimpliciter interdictum omne genus imaginum , ſed tantũ nefandum uſum,ne ſcilicet more gentium haberent ſimulachra,quæ proponerentur adoranda. Id quod ſequentia præcepti uerba,nempe,Non adorabis ea neq; coles, manifeſte indicant, ac uelut exponendo declarant , quo etiam pertinet quod dictum eſt,Coram me,id eſt,nõ habendas imagines deo æquandas,quibus aliquam tribua-

De uſu imaginum.

Iconomachi

Nos oĩs imago prohibita

Exodi.25

3.Reg 6.7

2.Parali.3

Non imagines,ſed imaginum adoratio prohibita.

Coram me.

Imagines retinendæ tanquam mutæ historiæ

mus diuinitatem. Aliud ergo est imaginem seu picturam adorare, quod nequaquam licet, hac lege prohibente, aliud per picturæ historiam quid sit adorandum, uel uenerandum, uel contemplandum addiscere, Id enim cũ ne Iudæis quidem simpliciter fuerit prohibitum, (populo ad gentium superstitionem mire procliui) multo minore periculo populo Christiano permittitur, modo tamen omnis absit superstitio, postaquam per euangelicam lucem extinctus est paganismus. Permittitur

1

Imaginum vtilitas

Gregorius c. perlatũ de conse. dist. 3

autem (ut diximus) ad excitandam gestorum recordationem & historiæ memoriam & intellectum. Nam *quod legentibus scriptura est, hoc idiotis præstat pictura cernentibus, quia in ipsa ignorantes uident, quid sequi debeant, & in ipsa legunt, qui literas nesciunt, imo interdum plus præstat imago cernenti, q̃ scriptura legenti, quod unico contuitu tabula rem oculis inspectantium proponat, quæ ex scriptura, non nisi paulatim discitur.*

2

Deinde doctus etiam interdum plus uidet *in tabula, q̃ in literis, ac uehementius afficitur, ueluti magis commoueremur, si conspiceremus* Christum in

Pictura quãdoq; vehementius afficimur q̃ lris.

Grego.

cruce pendentem, q̃ si legeremus illum crucifixum. Pi*ctura uero, rem quatenus licet ponit ob oculos.* Quamo*brem Gregorius magnus quendam* Secundinum *hic laudat, quod imaginem* Christi *quam colebat sibi dirigi postulauerit, nimirum quod illum summa cordis intentione quæreret, cuius imaginem præ oculis habere desiderabat, ut dum picturam quotidie uideret, ad illum animo inardesceret.* Et paucis interiectis subiũgit, *Scimus,*

Imago saluatoris quomodo colenda.

quia tu imaginem saluatoris nostri, ideo non petis, ut

quasi deum colas, sed ob recordationem filij dei, ut in eius amore incalescas, cuius imaginem uidere desideras, & nos quidem non quasi ante diuinitatem, ante ipsam prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem, aut natum, aut passum, uel in throno sedentem, recordamur. Et dum nos ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam filium dei reducimus, animum nostrum de resurrectione lætificat, aut de paßione mulcet. Hæc ille.

Grauiter autem idem Gregorius: Seruium episcopum Maßiliensem arguit, quod inconsiderato zelo succensus, Sanctorum imagines confregerit. In septima quoque synodo damnati sunt Iconomachi, in qua & hoc decretum legitur. Venerabiles imagines, Christiani nõ deos appellant, neque seruiunt eis ut dijs, neq; spem salutis ponunt in eis, neque ab eis sperant futurum iudicium, sed ad memoriam & recordationem primitiuorum uenerantur eas, Damascenus ait: Patres nostros costituisse, in imaginibus quædam ueluti trophæa repræsentare ad promptam memoriam, siquidem ob negligentiam, frequenter cogitatione non tenentes paßionem Christi, imaginem transfixionis Christi uidentes in paßionis Christi memoriam redimus, & procidentes adoramus non imaginem, sed imagine representatum. Et ut cum codicem exosculamur, non materiam, ex qua scriptum est Euangelium, sed ipsum Euangelium ueneramur. Sic nec crucis materiam adoramus, sed qđ typo figuraq; exprimitur. Atq; hinc nimirũ factum est, quemadmodum Athanasius ille Alexãdrinus episcopus testatur, ut olim fideles, cruces quidem conformes cru-

Gregorius Seruium violatarum imaginum damnat

In septima synodo damnati Iconomachi

Damascenus.

Athanasius.

ci Christi facerent, sacræ autem lanceæ, uel arundini, uel spongiæ coformia non fabricarent, ea scilicet ratione, ut si quis infidelium eos accusare pergeret, quod lignũ adorarent, facile possent crucis figuram ex duobus lignis compositam separare, & sic formã crucis destruentes (quasi inanem hanc ligni materiam reputando) eidẽ infideli persuadere, quod non lignum colerent, sed crucis figuram. De lancea autem & arundine & spongia hoc facere & ostendere nõ possent. Ergo qui caput inclinat signo crucifixi, scit ligno nihil honoris deberi, sed ad occasionem imaginis ueneratur illud, quod ea repræsentat. Talem imaginum uenerationem, neque impiam, neq; aspernandam esse, testes sunt, quos ante citauimus ex latinis, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Beda, &c. Ex Græcis Chrysostomus, Damascenus, Quorum testimonia q̃ maxime corroborant aliquos generalia Concilia, quæ Iconomachos damnarunt.

Imago crucis olim in ecclesia, sed non lanceæ aut clauorũ

Quo affectu caput inclinandum imagini.

Septima synodus, Conciliũ Francfordieñ.

1 Verum cum multus etiam abusus circa imaginũ uenerationem sensim irrepserit, ueluti, qđ earum etiam rerum imagines in Ecclesiam inuectæ sunt quæ in sacris scripturis, aut à probatis authoribus nullũ habent testimoniũ.

2 Quod statuæ supra modũ plurimæ, magnis sumptibus & ĩpensis in tẽplis certatim collocatæ sunt, quasi in hoc magna pietatis pars sita esset, neglectis ĩterim Christi pauperibus, q̃ sunt uiuæ Christi imagines.

3 Deinde, q̃, Iconas sic depictas ac deliniatas cernimus, ut nõ ad Christianæ honestatis formã, sed ad seculi uanitatis incitamẽta efficta uideãtur.

4 Deniq;, q̃ rudis plebi permissa est imagines quadam ĩ ipsas col-

Abusus circa imaginũ uenerationẽ corrigendi

locata fiducia colere. Id quod ab idololatria non omnino immune est, ut ab ea excusari nõ poßint, qui imaginẽ aliquam sibi ad odorandũ elegerint, idq; uel ob pulchritudinem, uel deformitatem, uel nouitatem, uel uetustatẽ, credentes hanc aliquid præ cæteris habere uirtutis aut etiam numinis siue diuinitatis. Qui error plane dãnandus est, & in summa oẽs abusus diligentißime corrigendi, ac deinceps docendũ erit signũ Christi ac cæteras imagines, ueluti pietatis signa conseruanda, eademq; nõ propter se, sed propter ipsa, quæ representant mysteria ueneranda. Solum uero deum, unũ ac uerũ adorandum, ac nihil beneficij, auxilij, aut solaminis aliunde q̃ à deo exquirendum, Quin ad eum solum in omnibus anxielatibus & tribulationibus nostris ueluti potentißimum refugium ac opitulatorem recurrendum esse, Quæ si ad eũ modum sedulo docuerint Parochi, parum erit periculi, ab imaginum conseruatione. Sequitur.

Iohan: Gersonus i opere tripart.

Quid docendum de imaginibus.

Psal. 45

EGO ENIM SVM DOMINVS deus tuus, Deus æmulator, uisitans iniquitatem patrum super filios in tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me, & faciens misericordiam in multa milia diligentibus me, & seruantibus præcepta mea.

QVia deus hoc unũ à nobis q̃maxime requirit, ut agnoscamus, qualis erga nos sit, nimirum fortißimus iudex & uindex contemptoribus, diligentibus uero se pientißimus pater. Quũq; hoc unũ tota scriptura fere solum requirat, ut ita cõparati simus quo aurem deo accommodantes, ab eo nunquam non audiamus. Ego sum dominus deus tuus, Quod sit uiuida

Deus agnosci vult, qualis erga nos sit.

Psal. 80

cordis fide in deum erecta. Idcirco ut deus id quod omnium præcipuum est, nobis q̃maxime inculcaret, iterum atq; iterum repetit ac dicit, Ego sum dominus deus tuus, perinde atq; si dicat. Porro unum est necessariũ, nempe, ut me in omnibus cogitationibus & actionibus tuis talẽ agnoscas, mihi adhæreas, ac in me totã spem tuã reclines, Atq; etiam hoc scias, me deum tuum fortem & zelotem esse, ex quo uult intelligi, q̃ grauiter ferat, si quis à fide ipsi data ad idololatriam, à fiducia in diffidentiam, à dilectione in dei contemptum ac neglectum desciscat. Frequentißima est hæc in scripturis, præsertim in prophetis collatio, qua deus sese marito, animam uero seu synagogam uel ecclesiã sponsæ, uerã uero in se fidẽ cõiugio comparat. Quemadmodũ uidere est Hieremiæ.iij. Oseæ.i.ij. & .iiij. Amos.vij. Et huc respicit parabola illa Euangelica de nuptijs, quas rex filio suo parauit. Et quod apud Apostolum.ij.Corin.xi. legimus. Quum ergo zelotypũ se uocat, uehementißime idololatris (qui ab eo deflectũt, & cum creaturis quodãmodo fornicantur) cõminatur, Sicut Psal.lxxij. scriptũ legis: Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Constat enim zelotypum eum dici, qui ita uxorem deamat, ut sibijpsi metuat, ne quis eã ad adulterium solicitet, neue ipsa cuiuspiam blanditijs decipiatur, adeo ut egre ferat, aliquem propius coniugi suæ aßidere, nec facile permittat, nisi se præsente uxorem in publicum progredi, q; se solum amari ac suspici uelit. Talis a nobis haberi uult deus, quemadmodũ Exodi.xxiiij. & Esaiæ.xxviij. legimus. Addit autem deus seueritatẽ suam in desciscentes & contẽptores suos, & misericor-

Deute.5 Luc.10 Vnum necessarium.

Scripturæ tropus, quo deus marito populus spõsæ, fides coniugio comparatur. Hiere.3 Osee.1.2 4 Amos.7 Matth.22 2.Corin.11

Zelotypus

Exod.24 Esaiæ 28

uiam in fideles, ut uel sic transgressores metu pœnæ reuocet, pios uero pietatis & misericordiæ suæ pollicitatione in uia mandatorum suorum alacres faciat, & suapte sponte currentes.

SEd inquies, Quid nã id ẽ, q̃ deus ait se uisitare iniquitatẽ patrũ in filios in tertiã et quartã gñationẽ, quũ ecõtra in Ezechiele dicatur, Quid est, q̃ inter uos parabolã uertitis in prouerbiũ istud, in terra Israel, dicẽtes: Patres comederũt uuã acerbã et dẽtes filiorũ obstupuerunt, Viuo ego dicit dñs deus, Si erit ultra uobis parabola hæc in ꝓuerbiũ in Israel: Ecce oẽs animæ meæ sunt, ut aĩa patris, ita et aĩa filij mea est, quæ peccauerit ipsa moriatur? Sed si acutius inspicias, uidebis eũ locum huic adeo cõtrariũ nõ esse ut magis hũc exponat. Nam quod hic dicit, uisitãs iniquitatẽ in tertiã et quartã gñationem eorũ, q oderunt me, ibi apertius dictũ est. Omnẽ animã quæ peccauerit (hoc est, dominũ oderit) eẽ puniẽdam. Vnde hic locus nõ dãnat tertiã et quartã generationẽ ob solã naturæ propagationẽ, sed magis ob imitationem et hæreditationẽ paternæ impietatis. Cõuenit aũt et hoc affectui hoĩs zelotypi, ut adulteros delicti authores, & cõiugẽ adulterã deceptã pari pœnæ inuoluat. Quãuis interim aliorum sententia hic locus et de pœna temporali posset intelligi, quæ interdũ ob peccata parentũ in posteros trãsmittitur. Et animaduersum est à qbusdã hãc cõminationẽ etiã secundũ literã fuisse in filijs Israel adimpletam, q̃ iniquitas patrum, qui Ioseph fratrẽ suũ uendiderant, reddita sit in tertiã et quartã gñationẽ, nõ tamẽ absq; misericordia, nã soluta captiuitate, reuertebã-

Quæstio.

Ezech. 18

Dilutio.

Locus apud Ezechielem hunc locum exponit.

Generatio impiorũ nõ dãnatur ob naturæ propagationem.

Alius loci intellectus.

Ropertus. Tuitienſ in lib. de trinita. in Exodo. lib. 3

tur de Aegypto generatione quarta. Iucundum est autē hic uidere, q̄ differenter hic de seueritate & misericordia loquatur, Seueritatem in tertiam & quartam generationem prædicit, misericordiam in mille se facturum pronuntiat, ut discamus misericordiam dei, seueritate tā to esse maiorem, quanto millenarius ternario aut etiam quaternario ē maior, Quin millium finito numero pro infinito utitur, q. misericordia dei infinite exuperet iudicium, q. nullum sit dei iudicium, in quo non superexal

Iacobi.2 tet misericordia iudicium, Misericordia enim domini
Psal.144 super omnia opera eius. Et Propheta ait: Quum iratus
Abac.1.3 fueris, misericordiæ recordaberis. Et in hanc sententiā
Psal.88 dictum est Psalmo. lxxxviij. Visitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergā ab eis. Quæ omnia huc dicta sunt, ne quantumlibet peccatores de misericordia dei desperemus, neue de misericordia dei diffidamus, perinde atq; omnia de necessitate absoluta euentura sint, ac nihil referat, siue conuertamur, siue non cōuertamur à uijs nostris pessimis, Rursus, ne in misericordiam dei peccemus, sed magis si peccauerimus, quiescamus, pœnitentiam agamus, & longanimitate dei non abutamur, certi deum nunquam obliuisci animæ, quam sibi semel p̄ fidem desponsauit, ac omnino nolle ea, ut peccet, sed ut q̄ occissime purgetur. Contra uero certo futurum, ut si sponsum suum ridere pergat, in æternum perdatur, utq; dominus uicissim in interitu eius in æternum rideat.

Necp dei misericordia dei desperandum neque in misericordiam peccandum.

Ordinis 16. PRAECEPTVM SECVNDVM.

non assumes nomen dei tui in uanū. Nec. n. hēbit dn̄s in

ſontem, qui aſſumpſerit nomen dei ſi fruſtra.

PVlcherrimo ordine, hoc ſecundũ præceptũ primo ſubnectitur, ueluti ex eo promanans. Primum docet ac iubet, nos unum uerum deum agnoſcere, requirit fidem, ſpem & charitatem erga deum, ac principaliter cor noſtrum format ac inſtituit, Chriſtianæ pietatis ac omnis operis boni iaciens fundamentũ, quod in eo ſitum eſt, ut cognoſcamus, quomodo erga deũ nos affectos eſſe oporteat, quid item de eo ſentire ac cogitare, quid ab eo expectare debeamus. Iam quum fieri uix poßit, q̄n quod tota mente complexi ſumus, lingua idẽtidem ſonemus. ¶ Eſt enim ſermo proximus animi interpres. Idcirco hoc ſecundum præceptum proxime ſubiungitur, quo docemur ac inſtituimur, quomodo de deo agnito, quum apud noſipſos, tum apud alios loqui debeamus, Nam etſi hoc præceptum, quemadmodum & primum negatiue prolatum ſit, affirmatiuam tamen orationẽ inſtar illius è regione includit. Qui enim prohibet ne nomen dei in uanum aſſumatur, is ſimul iubet ut reuerenter ac honorifice tantum uſurpetur. Nomen autem dei hic accipitur non pro uoce prolata, qua deũ indicamus. Hæc eſt enim res creata, ſed (quemadmodũ in orationem dominicā diximus) accipitur uel pro ipſo deo, uel ꝑ æterno illo uerbo dei, Chriſto, aut pro dei maieſtate, potentia, ſapiẽtia, bonitate, breuiter, pro eo quod deus eſt, uel quod deo recte tribui poteſt. Deinde animaduertendum, ꝙ non dixerit, non nominabis, ſed non aſſumes aut uſurpabis nomẽ dei. Aſſumitur enim ſeu uſurpatur, quod ad aliquẽ uſum adhibetur. Vis ergo huius præcepti eſt, ut dei noĩe recte

Hoc præceptũ e regiõe affirmatiuã postulat.

Quid hic veniat appſone nois dei.

Nõ aſſumes. Vis huius ꝑcepti.

Recte utimur noie dei quadruplici ratione. utamur, nequaquam autem abutamur. Bene autem utimur nomine domini triplici aut quadruplici ratiõe. Primum confitendo, secundo laudando & gratias agẽdo, tertio prædicando, quarto inuocando, Ad quæ oĩa nos hortatur Psaltes, cũ ait: Cõfitemini domino et inuocate nomen eius, annuntiate inter gentes opera eius. Cantate ei & psallite ei, narrate oĩa mirabilia eius, Laudamini in nomine sancto eius, lætetur cor quærentium dominum. Quærite dominũ, & confirmamini, quærite faciẽ eius semper. In primis ergo recte utimur nomine dei, quum ipsum deum corã toto mundo, deũ ac dominũ nostrũ confitemnr, ab illius confeßione, neq; blanditijs, neq; tormẽtis dimobiles, de qua confeßione dictum est. Qui me confeßus fuerit corã hoĩbus, confitebor & ego eũ corã patre meo, qui in cœlis est. Secundo bene usurpamus nomen dei, quũ deum in omnibus laudamus, ipsiq; tã in prosperis, q̃ in aduersis gratias dicimus. Quod genus frequentißimũ est in Psalmis, ueluti: Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Item Benedic anima mea domino, & noli obliuisci oẽs retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis qui sanat omnes infirmitates tuas, Qui redimit de interitu uitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus, ac alijs sexcentis in locis. Huius mirificũ exemplũ habes in Iob, qui quum grauißimis omnibus calamitatibus præmeretur, in hãc laudis ac gratiarũ actionis uocem prorupit: Si bona suscepimus de manu domini, mala autem cur non sustineamus? Dominus dedit, dominus abstulit, Sicut domino placuit, ita factũ ẽ, sit no-

Psal. 104

1 Confeßio.

Matth. 10

2 Grarum ac- tio.

Psal. 33

Psal. 12

Iob. 1

men domini benedictum. Tertio, *bene usurpamus nomē* 9
domini, quum uerbū eius syncere prædicamus ac inuulgamus, & priuatim & publice. Priuatim *quidē, quum ubiq; nomen dei nostri magnificimus ac celebramus, et quantum in nobis est, omnes homines in eiusdem dei nostri celebrationem & uerbis & operibus nostris trahere studemus.* Rursus, *quum auersamur omnes qui deum nostrum, ut par est, non reueremur. Sic affectos fuisse uidemus omnes sanctos, quibus nihil unquā molestius fuit, q̃ uidere aut audire aliquid agi in dei contemptū aut contumeliam.* Quemadmodum *uidere est in* Dauid, *quum* Psal. 41
ait: Ferunt *mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte,* Prædicatio priuata.
cum dicitur mihi quotidie, ubi est deus tuus? Publice *uero prædicatur ab his, quibus ministerium uerbi commissum est, quibus dictum est:* Prædica *uerbum, insta opportune & importune.* Quarto, *rite* Publica prædicatio verbi. 2. Timo. 4
usurpamus nomen dei, Deum *in omnibus inuocando ac ipsius auxilium postulando et xepetēdo, siue ut actus nostros in uia mandatorum suorum dirigat ac prosperet, siue ut ab aduersarijs nos eruat ac eripiat.* Hic Inuocatio præcipuus dei cultus.
certe est uerissimus ille dei cultus, quem à nobis ipse requirit, quo nobisipsis penitus diffidentes, ei soli omnium rerum & actionum nostrarum exordia, progressus & fines tribuimus. Rursus, *quo ab eo solo auxilium & redemptionem in tribulationibus expetimus & expectamus.* Quod *genus ubique etiam obuium est in* Psalmis, *ueluti quum orat* Dauid: Perfice Psal. 16 Psal. 118
gressus meos in semitis tuis, ut non moueantur uestigia mea. Item: Deduc *me in semita mandatorū tuorū.*

Psal.43 Item: Inclina cor meum in testimonia tua. Item: Non in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me, sed dextera tua & brachium tuum & illuminatio uultus tui. Quem cultum etiam deus apud Psaltem à nobis requirit hisce uerbis: Inuoca me in die tribulationis & eruam te & honorificabis me. Ad hæc recte utimur nomine dei, quum illud, pro ueritatis alioqui periclitatur è confirmatione, seu ob publicam utilitatem adhibemus. Quod tamen genus sub prioribus, maxime quod in laudando seu inuocando consistit, contineri cōstat. De quo dictum est Deutero. vi. Dominum deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Et apud Hieremiam ca. iiij. Iurabis (inquit) uiuit dominus in ueritate & in iudicio & in iustitia. Qui hisce modis dei nomen assumit, is se intra huius præcepti limites continet, qui secus, is in præceptum impingit.

Psal.49 6

Deute.6 Hiere.4

Qui in hoc pceptū impingant.

PRincipio ergo in hoc præceptum peccant, qui uel blanditijs uel tormentis uicti, deū uerū, seu Christum dominum, aut eius rectam, sanctam & catholicam fidem abnegant. Quibus Christus in hunc modum comminatur, Qui me negauerit coram hominibus, negabo et ego eum coram patre meo. Quos nequaquam excusat, quamuis mente se à dei confeßione nunquam deceßisse dicant, si uel corde discedant, quum res publicam confeßionem postulat. Nam scriptum est: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confeßio fit ad salutem. Exibilatur enim è schola Christi, & exploditu è uita Christianorum impia illa uox, iurata lingua est, animus iniuratus, Sic grauißime peccauit sapientißimus ille Salomon, qui in gratiam

1 Matth.10 Chrysost. Nō sufficit mēte nō discedere, si verbis neges fidem. Roma.10

Impia vox.

in gratiam uxoris phanum idolo Moab, et Moloch ido
lo filiorum Ammon ædificauit. Sic & Petrus, sed hic 3. Regū. 3
resipiscens, gratiam à dn̄o consequutus est. Itidē pec Matth. 26
cant, qui quū Christiani dici ac esse uelint, omnia Chri 2
stianæ disciplinæ ac moribus cōtraria & uerbis & fa
ctis agunt, Propter quos nomen dei in gentibus blasphe Roma. 2
matur. Dicētes enim uerbis se nosse deum, factis negāt. Titum. 1
Quales sunt, qui scurrilitates & colloquia praua (quæ
bonos mores corrumpunt) sectantur, qui de facinorosa
uita, quā agunt, gloriantur, de quibus dictum est: Lætā-
tur quum malefecerint, & exultant in rebus pessimis.

Deinde peccant in hoc præceptum, qui non in dn̄o, 3
sed in se laudari appetunt, Qui sibi nomen, aut gloriæ,
uel sapientiæ, uel bonitatis extra deum quærūt, de qui-
bus dixit Psaltes: Vocauerunt noīa sua in terris suis, Psal. 48
Qui dei bonitatē, munificentiam & misericordiam nō
agnoscunt, qui per impatientiam, uel sibijpsis, uel dn̄o
maledicunt, quos scriptura, Leui. 24. morti addicit. Id Leui. 24
quod uulgare est, alea ludentibus & perfidis militibus.
Sunt ēt ex hoc genere, qui se deuouent, uel qui sibi ne-
scio quid mali imprecantur, si res aliter, q̄ ipsi dicunt
aut statuunt, euenerit. Præterea hoc præceptū præ- 4
uaricantur, qui nomē dei dehonestant uel dehonestanti-
bus nō resistunt, sed conniuent, Quod nō tantū rei sint, Roma. 1
qui faciunt, sed & qui cōsentiunt facientibus, quod fre
quens est in adulatoribus. Publice uero, non tantū pri
uatim peccāt in hoc præceptū Parochi, *& qui uerbi mi* Parochi, & omittēdo, &
nisterium gerunt, tam omittēdo q̄ cōmittendo. Omitten cōmittendo in hoc præce
do, quum concreditū munus exequi contēnunt, quæ sua ptū q peccēt

Philip.2 ſunt, non quæ Ieſu Chriſti quærentes, quos uæ horrendum manet, ſicut dicit Apoſtolus: Væ mihi, ſi non euangelizauero, quia diſpenſatio mihi credita eſt. In cõmittendo uero qui haud legitime miſſi ſeu uocati, ſe uerbi miniſterio temere ingerunt, qui ſacram ſcripturam falſis enarrationibus aut interpretationibus maculant.

Hæretici. Qui diuinas literas ad impiam opinionem tuendam detorquent, Qui rudẽ populũ nouis & à præſcriptis eccleſiæ alienis dogmatibus imbuunt, Qui ſacramẽta dei irrident, Qui potentiam ac uirtutem dei in ſanctis ſuis exhibitam ac cõmonſtratã blaſphema uoce aſpernãtur.

Matth.24 Gala.1. 1.Timo.4. 2.Timoth.3 2.Petr.2 Eſa.3.&.58 Breuiter, qui aliter docent, q̃ catholica docuit eccleſia, ab Apoſtolis ad nos uſq; deriuata, quos uehementer cauendos Chriſtus iubet, & Apoſtoli grauiſſime inſectantur, ueluti adulterantes uerbum dei. Quibus conſimiles ſunt, qui ex ſuggeſtis nõ niſi placentia plebi loquuntur, qui populo peccata ſua non annũtiant, ſed magis in abſentes, eoſdemq; indefenſos impudenter uociferantur, Qui ſub prætextu uerbi dei, ſeditiones & turbas excitant ac Parochos rite uocatos, ſuis ſedibus (quos ipſi ui ac iniuria inuadunt) extrudere nõ formidant. Breuiter qui non recte ſecant uerbũ ueritatis, ſed uel ad ſua uitia tegenda, uel ad quæſtum ſeu luxum ſuum, uel ad lites & contentiões ſeminandas, abiecta omni modeſtia & trãquillitate ſpiritus (quã ſyncera uerbi dei diſſeminatio requirit) uerbo dei abutuntur.

1.Petr.3 Inſuper in hoc præceptum delinquunt, qui dei nomen uel in proſperis uel in aduerſis inuocare comtẽnunt, De quibus Pſaltes dixit; Deum nõ inuocauerũt. Itẽ, qui etſi inuocent, in ſpiritu

Pſal.13

tamen & ueritate nõ adorant, Quales sunt, de quibus dixit Esaias: Populus meus labijs me adorat, cor autem eorũ longe est à me. Qui in aduersis positi, nõ ad nomẽ dñi confugiunt, sed uel diffidentes deo, uel dei auxilium contẽnentes, aliunde remedium petunt, qui aduersa impatienter ferunt, qui in his ẽt dei clementiã hæc uel ingerentis aut permittentis non agnoscunt. Atq; adeo qui suam uoluntatẽ dei uoluntati præponere satagunt. Esaiæ.19 Matth.15

6 Deniq; in hoc præceptum peccant, qui uel temere, uel falso, uel impie ac iniuste iurant, multo magis qui peierant, uel iusta uota deo præstita infringunt.

VT autẽ quid uelimus, apertius intelligatur, operæpretiũ uisum est paucis docere, quatenus iurare liceat, quatenus non liceat. Vtrinq; enim in hoc nõ leuiter erratur. Sunt enim qui putant licere indiscriminatim iurare, quod uidetur Iudæis cum gentibus fuisse cõe, existimantibus non esse crimen, si paßim sermoni familiari deus testis adhibeatur, modo dicatur uerũ, Qui error utinã in Christianorũ mores non dimanasset, q; is error cũ hoc præcepto & Christi doctrina (quã statim afferemus) ex diametro pugnet. Sunt alij, qui asserunt Christiano homini, omnino quacunq; etiam ex causa iurare non licere, atq; adeo iurare damnabile esse, innixi inprimis uerbo Christi, Matth. 5. dicentis: Dictum est antiquis, Nõ peierabis, reddes autẽ dño iuramenta tua. Ego autem dico uobis, non iurare omnino, neq; per cœlum, quia thronus dei est, neq; per terram, quia scabellũ est pedum eius, neque per Hierosolimam, quia ciuitas est magni regis, neq; per caput tuũ iurabis, qui nõ potes

Quatenus liceat iurare. Duo errores

Matth.5

unum capillum album facere aut nigrū, Sit autē sermo uester, est, est, non, non. Quod aūt abundantius est, à ma
Iacob.5 *lo est.* Et Iacobi.5. *in eandem sn̄iam legimus, quum in-quit:* Ante *omnia fratres mei nolite iurare, neq; p cœ-lum, neq; per terrā, neq; aliud quodcunq; iuramentum, Sit autem sermo uester, est, est, non nō, ut non sub iudi-cio decidatis.* Verum *hi* Christi *uerba ad suam sententiā astruendam nimis urgent.* Ergo *ut intelligas, quid ī hac*
Sententia ecclesiastica. *re, nō leuis certe momēti, & sentire & facere te opor teat, uidebis ut germanam* Christi *uerborum sentētiam teneas,* Nos *eam, quæ patribus uisa est, cum uerbis, tum menti* Christi *magis cōuenire, simplici fide recitabimus.*
Aug. de uerbis domini i monte lib. 1 Hoc *conuenit inter patres iusiurandum, quod homines mutuo præstant aut exigunt, non esse ponendum inter probata, seu quæ sua natura bona sunt, sed inter necessa-*
Iuramentum non de numero sui a natura bonorū *ria.* Loquimur *autem de iuramento humano.* Nam *si-cubi iurat deus, qui falli non potest, aut* Christus (*qui est ipsa ueritas*) *aut angeli, qui dei nomine abuti nequa-quā possunt, nihil propemodum ad nos attinet.* Iuramē-*tum uero humanum de numero eorum non esse, quæ sua natura bona sunt, uel origo eius satis declarat,* Nam *si*
Chrysost. homi. 26. ad populū Antio. *diuo* Chrysostomo *credimus, non statim ab orbe cōdito, sed dudum post irrepsit inter homines iuramentum, ni-mirum tum, quum mala creuissent, quū sursum & de-orsum confusi facta fuisset, quum qd idolorum seruitu-tem homines declinassent, tunc inquam, quum infideles appararent, testem inuocabunt deum, tanq̄ dignum dan-tes dictorum uadem, hoc enim est iuramentum, morum infidelium uadimonium, ut nisi cum sponsore credatur,*

& sponsore quidem magno. Propter multam enim incredulitatem, non hominem uolunt sponsorem, sed deū. Hactenus ille. Qui & ob id eum Euangelij locū (Quod autem abundantius est, à malo est) de diabolo interpretatus est. Quem sequitur Theophylactus. Iurare (inqt) & adijcere amplius, etiam, uel non, à diabolo est, nimirum q; omnis infidelitatis, diabolus primus sit author. Chrysost. in Matth. Theophyl. in Mat. c. 5

Porro si dicas, quur igitur iurare iubet Mosi lex, quæ nihil nisi quod bonum est precipit, si de genere bonorum iuramentum non est. Respondebit Chrysostomus, Non statim omnia, quæ lex Mosi precipit boni pfectionem habent, q̃ pleraq; talia sunt, quæ accipientium legem infirmitas exigebat, quale est & illud q; Moses iußit dare libellum repudij, quum Christus hoc factum testetur pp duritiam cordis Iudæorum, non q; repudiū sua natura bonum fuerit, Nam & nidore uictimarū coli, q̃ sit satis indignum deo, quis non uidet? & tñ rudi illi populo ad idololatriam admodū propenso præceptū est, ut siquidem oĩno sacrificando prohiberi non poßit, saltem sacrificaret non idolis, sed deo uiuo ac uero. Ad eundem ergo modum Iudæis ad iurandum admodum facilibus permißum est iurare per dei nomen, ne saltē per simulachra iurarent, & tñ non aliter permißum est, q̃ reuerentißime & rei neceßitate postulante, quod hoc secundo præcepto satis ostenditur. Lex ergo quum iuberet, ut iuraturi non aliter q̃ per nomen dei iurarēt, bonum quidem iubebat, sed non absolute bonū. Verum tale, quo rudes Iudæi ad boni perfectionem sensim adduci poßint. Et laudabātur Iudæi, qui proximo, idq; in deo, Quæstio. Cur Moysi lex iurare iubeat. Dilutio Chrysosto. in Matth. Matth. 19 Cur uictimæ Iudæis præceptæ. Quatenus olim Iudæis permissum iurare. Psal. 62

iurassent, & proximum non decepissent. Hoc est enim *quod lex iubebat, Reddes domino iuramẽta tua, id est, iurans uerum loqueris. Laudabantur inquam, non quia rem omnino sanctam ac piam, sed magis illo tempore p̃missam fecissent, à prohibitis tanto peioribus abstinentes. Quamobrem iustitia pharisæorum erat, non peierare. At Christus legis consummator, absolutæq; & perfectæ iustitiæ doctor, ostendere uolens, q̃ procul abessent pharisæi à perfectione, non tantum execratur periuriũ quod & lex facit, sed & suis discipulis indignum censet, quomodolibet iurare, etsi iuramenta reddant deo, hoc est, uerum iurent, id quod lex nõ tantum permittit, sed & factum ut uidetur laudat, Idq; facit Christus duplici potißimum ex causa.* 1 *In primis, q̃ sua doctrina ea sit, quæ interiorem hominem, hoc est, animum transformat, non tantum externam iustitiam, sed & interiorem innocentiam in suis discipulis requirens, qua unusquisq; quod sibi fieri uelit, alteri faciat, Quod uero sibi fieri nolit, in alterum non committat. Nũc quorsum attinet iurare, si nemo sit, qui quemquam uelit circumuenire, etiã si id posset impune, si nemo alteri diffidat, si quisq; quod simplici uerbo dixisset, nõ minori fide ac religione seruaret q̃ si iusiurandum interceßisset.*

2 *Deinde, quod quisquis iurat se grauißimo periurij periculo exponat, propterea quod homo ob imbecillitatem mentis, ob obliuionẽ, ob sensus fallaces, sæpenumero putat se præstare posse, quod nõ potest. Quod Christus hoc ipso satis indicare uoluit, quum uetat, ne per caput nostrum iuremus, quia scilicet non poßimus unũ capillum*

Reddere domino iuramenta

Alia pharisæorũ alia Christiana iustitia.

Matth. 5

Cur Christus iusserit omnino nõ iurare.

Matth. 7

Chrysosto.

Matth. 5

album facere aut nigrum, quasi dicat, Non permitto ut uel per illud iures, quod proprium tuum esse putas. Nã & illud adeo non est tuum. ut ne minimum quidẽ, quod in eo est, poßis conficere. Nimirum ut in capite quod omnino tuum esse putas, non solum capillum ullũ producere non poßis, sed nec ipsam coloris eius conuertere qualitatem. Quo magis metuendum indicat, ne hoc, iuramento nos facturos affirmemus, quod minus in potestate nostra, q̃ quod nostrum uidetur, situm est. Ergo hæc est planißima Christianæ doctrinæ sententia, non esse Christianæ innocentiæ aut perfectionis iurare aut iuramentum exigere, præsertim in his rebus, quarum contemptum præ cœlestibus Christiani profitentur, abunde satis esse, ut in omnibus actionibus nostris simplici negatione nos facturos negemus, quod non pollicemur, & præstemus, quod simplici sermone nos præstaturos receperamus. Certe qui iurat, non bene sentit de eo cui iurat, aut diffidit de iuraturo qui iusiurandum exigit. At quum Christus suos inter sese optima fide cuncta loqui & agere uult, procul ab omni dolo, fraude & mendacio semotos. Consequens ergo est, ut nec iurare eos inuicem uelit, etiam in re seria. Veraces enim esse debent, & alter alterum talem æstimare. Veracibus autem uerax fidem absq; iuramento facere sufficit.

Quid sit apud Matth. 5. non iurate omnino.

QVid ergo inquis, Damnat Christus omne iuramentum? quod si ita est, quomodo excusabimus Apostolum Paulum, ne contra præceptũ domini fecisse uideatur, qui sæpe iurasse cõperitur?

Quæstio.

Gala.1 *ueluti quum dicit, Quæ aūt scribo uobis, ecce corā deo,*
2.Corin.11 *quia non mentior. Et iterum: Deus & pater dñi nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non*
Roma.1 *mētior. Item: Testis mihi est deus, cui seruio in spiritu meo, in Euangelio filij eius, quomodo sine intermißione memoriam uestri facio semper in orationibus meis. Et*
1.Corin.15 *alibi: Quotidie morior per uestram gloriam, Quam cō*
Aug. de sermo. domini in monte li.1 *testationem, iurationem esse, eandemq; se dño debere, idē ut ostenderet, addidit, Quam habeo in Christo Iesu.*

Quorundā sententia. HIc quidam sic respondent, ut dicant iusiurandū promouendo Euangelio concessum esse, ut scilicet liceat, quum neceßitas exigit apud infirmos ueritatem iureiurādo corroborare, atq; hac ratione excusant Paulum iurantem, qui et tāto fuerit iurando securior, quod iurauit in his literis quas afflatu spiritus sancti prodidit continentes non hominis, sed dei uerbum. Sed hi iurandi permißionem nimis restringere & in arctū cogere uidentur.

Dilutio. Aug. de sermo. dñi in monte. lib.1 Nobis itaque magis placet beati Augustini sententia, qui hanc rem non tam ex uerbis, quàm ex mente Christi æstimans, sic determinat. Principio, ut uerum esse fateatur Christum reuera hoc uelle, omnem asseuerationem inter perfectos Christianos superuacaneam esse. Verum quum interim in ecclesia sint non tantum perfecti, sed & infirmi, bonum esse ait, & uere Christianis omnino appetendum, ne omnino iurēt, At si iurare cogantur, infirmitate fratris uel neceßitate causæ ita postulante, sciant id de neceßitate uenire infirmitatis eorum, quibus aliquid suadent. Quæ infirmitas etsi malū sit, sciant tamen se malū non facere, quū

bene utantur iuratione. Nam etsi ea nō bona fuerit, tamen necessaria est, ut alteri persuadeatur quod utiliter persuadetur. Excusat ergo Augustinus non tantum in Euangelij, sed & in alijs negotijs iurantem, modo infirmitas eius cui iuratur, & causæ grauitas seu necessitas iuramentum extorserit, quod tamen, quoad fieri potest, uitandum esse docet. Quam sententiam communis ecclesiæ consensus sequi uidetur, qui permittit perhibet non tantū in confirmatione uerbi dei, sed etiam in fœderibus principum, in suscipiendo magistratu, in iudicijs maxime si magistratus exegerit, ac sicubi causæ grauitas postulauerit, nos iuramentum sine peccato præstare posse, Quin etiam peccaturos, nisi id præstiterimus modo ad publicam utilitatem, tranquillitatem & pacem, aut etiā proximi cōmoditatem fecerit, & omissum allaturum sit utilitati uel publicæ uel proximi detrimentum. Quod et à mente Christi abhorrere non uidetur, si scilicet intelligamus eum non simpliciter iurare uetuisse, sed tantum inter suos, qui uere et perfectè sunt Christiani, quod nulli omnino iuramento apud eos locus relinquatur, nimirum unoquoq; de alio etiam iniurato optime & sentiente & sperante. At si res nobis agenda sit cum malis (qui bonis numero longe plures sunt) aut etiam cum infirmis non aliter credituris, nisi iuremus, tum Christum nō simpliciter, sed eo modo iuramenta fieri uetuisse, quo uulgato more hominum fiebant, quemadmodum uetuit irasci, salutare quemquam in uia, resistere malo, appellare magistros, uocare patrem in terris. Vulgato autem hominum more fiebant iuramenta indiscriminatim, idque

Quatenus excusetur iurans. Infirmitas. Grauitas. Necessitas.

Inter perfectos Christianos iuramento nullus locus relinquit.

Matth. 5

impune,modo uerum iuraretur,tametsi nulla causæ necessitas,uel proximi infirmitas exigeret,quod nobis omnino sine peccato non licet, quibus iurandi consuetudo (ut Hilarius *inquit)omnino adempta est.* A*tsi uel proximi conditio uel rei grauitas exegerint,ut nobis iurandum sit,tum licet quod ad nos attinet,ad hoc inuitis ueniendum sit,tamen necessitate, atque adeo charitate (quæ nihil agit perperam) postulante, impune ac sine peccati reatu iurabimus,modo tamen iusiurandum nostrum tres comites habuerit,quẽadmodũ dominus apud* Hieremiam *cap.iiij.præcipit dicens:* Et *iurabis,uiuit dominus in ueritate,in iudicio,& in iustitia,* V*eritas prima comes,iuramenti causa erit,ac substantia,ut non aliter præstetur,quàm ut mendacium opus diaboli destruatur,ueritas uero detegatur ac firmetur.* Deinde *iudiciũ adhibendum est,ut non temere,sed cum magna discretione & deliberatione ad iuramentum ueniatur,nempe ut iurans prius consideret,an rei necessitas aut grauitas iuramentum exigat,an hoc quod iurat,facere queat, nec ne.*Item,*ne uel non suo tempore et loco,uel ira,aut alio prauo affectu concitatus iuret.* Postremo *uidendum, ut nihil nisi quod iustum,æquũ,honestum,ac rectum est iuretur,utque rei turpi aut illicitæ nullum iuramentum adhibeatur,hos comites quum habuerit iuramentũ,damnabile non est,tametsi in rebus prophanis adhibeatur, quod tum ipso iuramento ueritas.pax,et concordia defendantur,falsitas,lis,& dissentio destruantur, ad quod certe inuentum est iuramentum.*Hebræ.vi.*Omnis controuersiæ finis est iuramentum.*

Marginalia: Hylarius. — 1.Corin.13 — Iurm debet hẽre tres comites. — Hiere.4 — Veritas. — Iudicium. — Iustitia. — Hebræ.6

In primis ergo ex hac parte in hoc præceptũ peccãt, qui praua consuetudine tertio quoq; uerbo addunt, per deum, per mortem dei, per animæ salutem, & id genus similes deiurationes. Quod tales in iurando nullum adhibeant iudicium, sed nomen dei sui temere usurpant, quod & Iesus filius Serach quàm maxime detestatur. Iurationi (inquit) non assuescat os tuum, multi enim casus in illa, Nominatio dei non sit aßidua in ore tuo, et nominibus sanctorum non admisceearis. quoniã non eris immunis ab eis, omnis iurans & nominans in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurãs implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Et capitulo, xxvij. Loquela multum iurans, horripilationem capiti statuet, & irreuerentia illius obturatio aurium. Hactenus ille. Hanc prauam iurandi cõsuetudinem adeo insectatur Chrysostomus, ut iuramento uideri poßit paulo iniquior, nisi quod conueniebat, ut aduersus eam partem, in quam magis propendent hominum ingenia, & unde grauius imminet periculum, esset uehementior. Is ergo à iurandi consuetudine deterrens, Christus (inquit) & per proprium caput iurare prohibuit, nos uero tam parui pendimus dei gloriam, ut eum paßim trahamus, nescitis quid sit deus & quali debeat ore uocari? Quod si de studioso quopiam uiro sermo inciderit, dicimus, os tuum ablue, & ita cõmemora, Nunc uero nomen super omne nomẽ uenerandũ, in omni terra admirabile (qđ audiẽtes dæmones, horrẽt) temerarie circũscrimus Et paulo post, Ille tantus pio zelo æstuãs episcopus, ab ecclesia ꝓhibet eos,

Qui peccant in hoc præceptum mal iurando.

Eccle. 23

Eccle. 27
Cõsuetudo iurãdi detestabilis.

Chryso. homil. 26. et. 27

Psal. 8

Ibidem. qui paßim iurant, quos & ad se deferri iubet, ut iudicetur, eosdemq; ab ore et lingua, q. ueri Christiani nõ sint,
2 dinosci ait, quẽadmodum psitaci uoce noscuntur. Secũdo, hic impingunt, qui etiam in rebus serijs, non tamẽ magni momenti, iurameata adhibent, ex quibus non sit manifesta uel publica uel proximi utilitas sequutura. Quos
Chrys. i Matthæum. c. 5 Chrysostomus etiã hinc excusari negat, quod sit aliquis, neceßitatem iurationis imponat. Sit (inquit) tibi timor dei omni neceßitate uiolentior, Si enim uelis huiusmodi occasiones semper obijcere, nihil de his quæ sunt impetrata custodias. Excusari ergo nequaquam possunt, qui in
In omni negotio adhiberi iurm non debet. omni pœnæ negotio iuramentum adhibent, quod solent mercatores, qui lucri gratia in extrudendis mercibus, nihil non iuramentorum admiscent, raro etiam sine periurio. Sed quid tandem proderit eis, si uniuersum mundum lucrentur, animæ uero suæ detrimentum patiãtur?
Matth. 16 Augusti. Lucraris (inquit quidam) pecuniam, & perdis animam.
Obiectio. Chrysost. Sed dices, Exigit à me iuramentum, qui mecum contra-
Responsio. hit, de commertijs hæsitans, deum in sponsionem trahit, & dicit se non accessurum, nisi capiat illum sponsorem. O ingentem insensibilitatem & contumeliam, qui uermis es & terra, cinis & fumus, dominum deum tuũ citas in uadimonium, & illum trahere cogis? Dic mihi si seruis uestris inter se contendentibus & sibi fidem non habentibus, diceret conseruus, se prius non crediturum, q̃ communem dominum sponsorem accipere, nonne multa tulisset uerbera, didicissetq;, quod ad alia domino sit utẽdum, non ad huiusmodi? Quin tu qui hinc te excusas, qđ aliter tibi iniurato non credet, eius es causa, eo quod

facile iuras, quoniam si id non faceres, sed omnibus constaret quod non iures, mihi crede dicenti, quod his, qui mille deierant iuramenta, maiorem ipsi fidem solo nutu inuenires. Damnat quoq; Chrysostomus forensia iuramenta, & nos certe probare non possumus, quod passim in iudicijs absq; omni iudicio iuramenta etiam pro decem obulis exiguntur & præstantur. Mirandũ certe, quum tot iuramẽta, quæ malitiæ appellãt ac cætera eiusdem generis temere fiunt, quod quandoq; fulmen superius non ueniat in tantæ temeritatis ultionem. Sed propterea, quod non punimur nos, ne peccare cogitemus. Illud est misericordiæ dei non uirtutis nostræ. Dic mihi quæso (inquit ille) trahens hominem in iuramentũ, quid expectas, utrum ut peieret? sed hoc est extremæ dementiæ, & in caput tuum pœna conuertetur, melius est te pecunias amittere, quàm illum perire. At non peieraturum expectas, igitur & absq; iuramento crede. Sed multi sunt inquis, qui sine iuramento defraudare uoluerũt, non autem cum iuramento, Teipsum decipis homo, homo furari solitus, & iniuria proximum afficere, neq; iuramentum frequenter pessundare dubitauerit. Quod si fuerit iniurando reuerens, & in ferenda iniuria multo magis erit, In summa iustum ac decẽs est, Christianum hominem omnem iuramenti præstationem tam in contractibus, q̃ in iudicijs, quoad fieri potest, euitare. Deinde iudices, in exigendis iuramentis, plurimum discretos esse oportet, atq; adeo tales, qui priusquam iuramenta, uel à litigatoribus, uel a testibus exigant, omnem adhibeant diligentiam, quò iuramenta, ea saltem, quæ cõmuni par-

Moderanda forensia iuramenta homi lia. 36. et. 37

Trahens hominẽ in iuramentũ non est sine culpa

Epilogus:

Quales iudices esse debeant in exigẽdis iuris.

tium consensu remitti possunt, remittatur, ac nulla (nisi rei necessitate, aut grauitate exigente) praestentur, quod facile persuadebunt litigatoribus, si affirment nos hanc reuerentiam deo debere, praesertim in causis ac negotijs modici momenti, unde non sit euidens utilitas, uel publica uel proximi expectanda, Id quod multo magis ecclesiasticos uiros decet, quos certe turpe est assiduitati iurandi intentos esse, quum potius sese ueluti exemplaria Euangelicae perfectionis laicis exhibere debeant. Deus cordium reformator & rector, hanc iurandi assiduitatem ac temeritatem corrigere dignetur ad sui nominis gloriam & honorem

In iudicijs eccl'iasticis a iuramentis quo ad fieri potest temperandum.

3 Deierãtes: Matth. 26

TErtio, in hoc praeceptum ex hac parte grauius peccant, qui usurpato nomine dei deierant (hoc est, sancte ac uehementer iurant) ac sese quodãmodo iurando execrantur & deuouent, quod Petrum Apostolũ fecisse legimus, quum dominum tertio negaret.

4 Peierantes

Hos peccati pondere superant, qui peierant, hoc est, scienter falsum iurant, aut qui iurant ut facilius fallant, aut per tumulentiam iracundiamue, aut animi gratia iurant, qui blasphemiae proximi sunt.

5 Blasphemantes.

Dein, adhuc grauius peccant in hoc praeceptum, qui nomen domini blasphemauerint, ac execrabiliter detestati fuerint, quos uetus lex morti addicit. Quae de iureiurando, & quatenus in hoc praeceptum temere iurando committatur dixisse sufficerit.

Leuiti. 24

6 Voti violatores.

Leuit. 3.

POstremo, peccant in hoc praeceptum, idq; grauissime, qui uota deo facta temere uiolant ac rumpũt. Scriptũ est enim Leuitici tertio: Quod semel egressum

est è labijs tuis. obseruabis, & facies sicut ꝓmisisti deo tuo. Itē Ecclesiastici. v. Si quid uouisti deo, nō tardabis reddere, quia dominus deus requiret illud. Monēdi ergo sunt omnis generis hoīes, ne temere quid uoueant, præsertim tale quod an præstare poßint, incerti sunt, uel qđ sine superstitione aut turpitudine præstare nequeāt. Displicet. n. deo stulta promißio, Ecclesiast. v. Sunt uota superuacanea, uana & incauta, sunt impia & turpia, sunt deniq; licita ac honesta. Sed interim hoc certū est utrinque grauißime peccari, nēpe si uel licita ac honesta uota temere uiolētur, uel illicita deo fiant ac præstentur. In impijs quidē ac turpibus uotis decretū mutare, in malis promißis rescindere fidē oportet, ꝗ impia sit promißio, quæ cū scelere adimpletur, qualis fuit promißio Herodis facta Herodiadi, & Iudæorū, qui uouerunt se nō comesturos, nisi prius occidissent Paulū. Sed interim cōstat nō illos tantū grauißime peccasse, sed simul oēs qui talibus uotis se obstringūt, etsi nullus sequatur effectus. Idem de superstitiosis & superuacaneis uotis sentiendum putamus. Nempe, ut tametsi æquum fuerit, ea non præstare, grauißime tamen eos peccare, qui talia præstiterint, nullum adhibentes in uouendo uel iurando iudicium aut discretionem. Votum perpetuæ castitatis, modo tamen sano consilio, animoque deliberato factum fuerit, ab exordio ecclesiæ licitum et honestum, atque adeo pium semper est habitum, idque non solum authoritate humana, sed & diuina, Quod Christus inter alios Eunuchos eos potißimū commendauerit, qui se castrarunt propter regnum cœ-

Eccle. 5
Nō temere emittendum votum.
Eccle. 5
Votorum distinctio.
Impia ac turpia vota pie rescinduntur sed impie ac turpiter fiūt.
Marci. 6
Acto. 23.
Vota superstitiosa & superuacanea.
De voto perpetuæ castitatis.
Matth. 19
1. Corin. 7

lorum. Itidem quod Paulus eũ benefacere dicat, qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ uoluntatis, iudicauit in corde suo seruare uirginem suam, ut interim prætereamus, ueterũ patrum. Concilia non multo post Apostolorum tempora in Ecclesia dei habita, inter quæ antiquissimũ illud Gangarense pari censura damnat tam eos, qui continentiæ et uirginitatis professionem ac sanctum propositum uiolãt, quàm qui non professos, sed matrimonio iunctos dãnant.

Concilium Gangrẽse.

Votũ perpetuæ castitatis non temere emittendum.

IAm si uotum hoc pium ac sanctum est, modo legitime præstetur, quod nemo pius negauerit, tanto certe magis cauere oportet ne temere emittatur, nimirum à talibus qui suæ infirmitatis ignari, eiuscemodi uotũ nõ principaliter respectu dei, sed uel præsentis commoditatis gratia uel blande illecti seu inducti continentiã uouent. Nam quantumuis tales quum eos emissi uoti pœnitere cœperit, contendant, melius esse nubere, quàm uri, & uiolare uotum q̃ fornicari, negare tamẽ omnino nõ possunt (nisi uerbum dei et Apostoli Pauli doctrinã contemnere pergant) se non leui damnatione obnoxios esse, quum uoti immemores connubio temere se alligant. Nã ut hoc demonstraret Apostolus, de ecclesiæ uiduis ait. i. Timoth. v. Cum luxuriatæ fuerint (hoc est, in delitijs degerint) in Christo nubere uolunt, habentes damnationẽ, quoniam primam fidem irritam fecerunt. Quod Apostoli uerbum, omnis ecclesia sic semper intellexit, ut etsi nuptiæ quas tales contra uotum præstitum contrahebant, ex se damnandæ non iudicarentur, tamen omnino damnari propositi fraudem, damnari uoti fracti fidem, damnari

1. Timoth. 5

Aug. 27. q. 1. c. nuptiarum.

nari non solum susceptionem à bono inferiori, sed ruinam ex bono superiori, dānari deniq; tales non quia cō iugalem fidem posterius inierunt, sed quia continentiæ fidem primam irritam fecerunt. Ergo *quia non omnes capiunt uerbum hoc (sicut dn̄s ait) sed qui potest capere, capiat, ducant ante uotum qui se non continent, qui non cœpit deliberet, qui egressus est, perseueret, nulla aduersario detur occasio, nulla* Christo *subtrahat oblatio,* Nos *ī medio relinquimus, ac ecclesiæ in futuro* Cō*cilio determinandum committimus, num expediat uetere morem immutari.* Deinde, *num nuptiæ quæ contra uotum contractæ sunt, irritæ, ac uelut* adulteria *censenda sint, nihilosetius tamen etiam hoc inter omnes conuenire putamus, in contrahētibus eiuscemodi nuptias, etsi non ipsas nuptias, grauißime tamē damnari fractam uoti fidem, & q; nomen domini frustra seu temere usurpatum sit, utcunq; etiam tales uouētes se excusent, uel per ætatem, modo ea doli saltem capax fuerit, uel per incogitantiam.* Quo *magis miramur eos qui hodie temere uotum continentiæ infringunt, nec solum nuptias suas, quas qualibet occasiōe oblatas, irreligiosißime ineunt, contempto uoto defendere conantur, sed etiam putant se* Ecclesiastes *ac* Parochos *esse non posse, nisi uotum continentiæ infregerint, cum tamen* Apostolus *episcopum uelit esse undique irreprehensibilem, etsi fieri queat ab uxore & omni solicitudine solutum.* Et *quo pacto q̄so* Paulus *tulisset* Parochum, *hoc est, ecclesiæ moderatorē qui uotum solenne uiolasset, qui ne mulierculas quidē tanto gradu inferiores in ministerio ecclesiæ ferre uo-*

Augusti. Matth. 18 Consilium euangelio cōsentaneum.

Qui contra uotum contrahunt matrimonium grauissime peccant.

1. Timo. 3

1. Corin. 7

1. Timo. 5

Concilium Chalcedonē & cap. 16

luit, quæ primam fidem nubendo irritam fecissent, quas & damnationem habere pronuntiat: saltem hi uotorū temerarij uiolatores, ueteribus canonibus hanc uim pmittant, ut se ob uoti fracti reatum excōicatos & indignos ēt officio sacerdotali esse fateantur, ut interim largiamur, ipsis humanitatem exhiberi posse, si ita probauerit, qui eius rei potestatem habet Episcopus.

NEC ENIM HABEBIT DOMInus insontem eum, qui assumpserit nomen dei sui frustra.

Sētentia præcepti.

GRauis certe censura in huius præcepti uiolatores, cuius hæc est sententia, deum non habiturū innocentem eum, qui nomen eius frustra assumpserit, sed grauißimis pœnis suam iniuriam ulturum, etsi non in hoc seculo, q̄uis & in hoc sæpißime, saltem tamen in futuro. Certe ut nullum aliud crimen nostrum extaret, quæ tamen maxima sunt & sine numero, unicum tamē illud blasphemandi & peierandi, & in uniuersum nephas illud & prauißima cōsuetudo nomen domini indigne usurpandi, sufficeret inuoluere nos omnibus, & maioribus etiam q̄ ijs malis, calamitatibus ac miserijs, quæ nostra sentit ætas, quibus merito præmimur, & non dubium, præmemur, si (ut cœptum est) in dehonestando domini nomine pergere uoluerimus. Sunt qui non omnino absque ratione hoc crimen adulterio ac homicidio grauius iudicant, quod hæc non sic transeant in consuetudinem, & durius puniantur. Hoc autem com

Crimen blasphemiæ & piurij sufficiēs ad inducendam omnem plagam.

Quidam iudicant periurium homicidio & adulterio grauius.

mune fiat omnibus, & semper, idque etsi non apud deum, apud homines tamen propemodum impune. Quãobrem annittendum est omnibus modis, ut tollatur e medio horribilis corruptela nominandi inuanum sacrosanctum & gloriosißimum nomen dei, ut obscœnitates uerborum, stultiloquia, turpiloquia, mendacia, conuitia, detractationes, maxime autem ut blasphemiæ in deum & Christum dominum, illiusque membra sanctissima, Sacrosancta item uulnera usque ad amarißimam mortem pro nobis afflicta & benedictum pro nobis effusum ac pretiosum sanguinem omnino eliminentur, quod deo authore fiet, si populus, & uerbo, & exemplo doceatur, ut sermo eius semper gratiosus & sale conditus sit. Chrysostom. Quid cauendum. Col. 4. 3.

TERTIVM PRAECEPTVM.

MEMENTO VT DIEM SABBATI *sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum domini dei tui est. Non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum et aduena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit dñs cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo. Idcirco benedixit dominus die sabbati, & sanctificauit illum.*

ORdine plane pulcherrimo tria ista prima præcepta, quæ quodammodo unum sunt, & ad dei Ordinis ratio.

cultum, quem Latriam uocamus, pertinent, sese consequuntur. Primum enim præceptum (ut supra diximus) animum format, in ueram dei agnitionē nos ducit, deq; interiori cultu (qui in fide, spe & charitate erga deum consistit) instituit. Matth 12 Lucæ 6 *Verum cum ex abundantia cordis os loquatur, & fieri non poßit, quin lingua (quæ animi nostri interpres est) hoc sonemus, quod mente sumus cō plexi. Proinde secundus locus debebatur præcepto proximo, quod docet qualiter de deo loqui oporteat. Iam quod subsequitur tertium præceptum amborum illorū absolutio est, quo docemur de omni alio exteriori cultu deo præstando ac exhibendo. Vt autem huius præcepti sententia manifestior fiat,* Sabbatum Sabbatizare *constat sabbatum Hebræis sonare requiem, & sabbatizare idem esse quod requiescere. Et quia septimus hebdomadæ dies requiei peculiariter deputatus erat, idcirco idem dies apud Hebræos* 1 Exodi 30 *proprie sabbatum dictus est, quemadmodum Exodi 30. legimus: Septimus dies erit uobis sanctus, sabbatum &* 2 Lucæ 18 *requies domini. Postea etiā sabbati appellatione (sed latius accepto uocabulo) tota hebdomada significari cœpta est. Sic Lucæ decimooctauo legimus: Ieiuno bis in sabbato.*

Duplex sabbatum

IN uniuersum autem duplex est sabbatum, Externū & internum seu spirituale. Rursus externum suū habet cerimoniale, suum item morale. Quod ad cerimoniam attinet, Hoc pceptū aliam olim apud Iudæos aliam apud nos habet rationem. *non habet hoc præceptum eandem omnino rationē apud Christianos quam habebat apud Iudæos. Siquidem quod sabbatum apud Iudæos certe diei alligatum erat, cerimonia est, apud Christianos, ut cōstat ab-*

rogata, qui nō Iudaizant seu sabbatizant cum Iudæis. Iudæi uero hanc cerimoniam (magis uerba quàm uerborum genuinum sensum uim ac spiritū sectantes) mordicus adhuc tenent, tametsi ex prophetis cōstet eam observationem quandoq; abrogandam. Verum, quod ad morale legis pertinet, nihil mutatum est. Id uero constat in eo situm esse, ut homo qui corpore cōstat & anima, aliquo saltem destinato tēpore, & corpore, & animo interquiescat, totus laudi, contemplationi ac uenerationi dei intentus, ut & corpus labore fatigatum alterna requie non careat, & mens ipsa, externis laboribus distracta, diuinæ legis meditatione, ac diuinorū beneficiorum recordatione reficiatur, sagineturq;. Vnde consequens est, nedum apud Iudæos, sed & apud Christianos iuris esse diuini, ut saltem aliquo destinato tempore, cerimoniæ institutæ ad audiendum uerbum dei, et ad commonendam ac excitandam fidem & charitatem erga deum, & ad uacandum hymnis, precationibus, alijsque spiritualibus sacrificijs retineantur ac conseruentur. Deinde constat externum sabbatum in hoc datum & præceptum esse, ut esset certum signum, inter deum & homines deum agnoscentes, quemadmodū Exodi uicesimoprimo, dominum dicentem legimus: Videte (inquit) ut custodiatis sabbatum meum, quia signū est inter me & uos, Iudæis enim sabbatum signum erat & memoriale, quo in primis admonerētur illius ineffabilis operi, nempe creationis totius orbis, sex dierum opificio absoluti, ut uel hinc in admirationem potentiæ, sapientiæ & bonitas dei excitarentur. Quod

Esaiæ. 1

Quod ad morale attinet, nihil mutatum

Feriæ sūt de iure diuino

Externū sabbatū cur præceptum

Exodi. 31

Externū sabbatum inter deum & homines.

deus in huius præcepti uerbis significauit, cum inquit: Sex diebus fecit deus cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo.

2 *Secundo, sabbatum Iudæis erat memoriale, quo subinde admouebantur, ut cum summa gratiarum actione recordarentur insignis illius beneficentiæ ac misericordiæ diuinæ, qua à durißima seruitute Pharaonis*

Deutero.5 *liberati fuerunt, quod in Deuteronomio explicatius ponitur: Memento (inquit) quod & ipse seruieris in Aegypto, & eduxerit te inde dominus deus tuus in manu forti, & brachio extento. Idcirco præcepit tibi, ut obseruares diem sabbati.* Tertio, *significabat*

3 *Iudæis subbatum externum, requiem internam, & sabbatum spiritale, ut scilicet hinc admonerentur, à suis operibus requiescere ac sinere, ut dominus eos, non*

Ezech.20 *ipsi sese sanctificarent. Quod dominus apud Ezechielem prophetam capi.20. non tacuit, cum inquit. Insuper & sabbata mea dedi eis. ut essent signum inter me & eos, & sciant quod ego dominus sanctificans eos. Quanquam interim Iudæorum uulgus quemadmodum nunc, ita & olim magis signis quàm rebus signatis inhæserit, quo factum est, ut scriptura testetur, deum Iudæorum sabbata odisse cœpisse, uti apud Esaiam capite primo, Dominum increpantem Israelem legimus in hæc uerba, Neomæniam & sabbatum, & festiuitates uestras non feram, iniqui sunt cœtus uestri. Calendas uestras & solennitates uestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens, Et ne mireris, cur deus dicat se odisse sabbatum, qnod præcepisse uidetur,*

Deus in scripturis dicitur odisse sabbata, & cur.

Esaiæ.1

causam odij ipse subiungit, nempe quod Iudæi sabbato non ad quietem animi, & ad mentis trãquillitatem erga deum comparandã (ob quod potissimum erat institutum) sed tantum ad externam & corporalem quietem (quam illi solam superstitiosius obseruabant) abuterentur. Sequitur enim apud eundem prophetam: Et cũ extenderitis manus uestras, auertam oculos meos à uobis, & cum multiplicaueritis orationem non exaudiam, manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum uestrarũ ab oculis meis, quiescite agere peruersæ, discite benefacere. Ibidem

Porro eadem propemodũ, quæ sabbatum externũ Iudæis significabat, nobis significat dies dñicus. Dies dñicus quid nobis significet.

1 Nisi qđ loco liberationis Israel ex Aegypto (qui typus erat) admoneremur, ut meminerimus, nos p agni immaculati sanguinẽ, à fœdissima tyrannide satanæ redẽptos, ne p ingratitudinem reuoluamur in maiorẽ seruitutẽ. 2 Deinde hic dies nos monet, ut queadmodũ Christus nostri causa factus est obediẽs patri usq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis, utq; is superata morte, ac opibus suæ dispẽsationis cõsummatis requieuit in sepulchro. Ita & nos mortificata carne, omnibusque carnalibus desiderijs consopitis, totos deo submittamus, & consepulti Christo per battismũ ultra non seruiamus peccato, sed exhibeamus membra nostra deo seruire iustitiæ in sanctificationem. Quamobrem & ecclesia, eo die, plerasq; alias non contemnẽdas cerimonias nos huc prouocãtes admouet. Quod enim aquam benedictam aspergit, quid aliud est, nisi qđ nos baptismi, per quem Christo in spi- Philip. 2

ritualem requiem consepulti sumus, commonefacit, ac ueluti signo declarat nos oportere subinde mortificare carnem, & cum Christo quiescentes auscultare deo?

Cur agantur processiones die dñico.

Quod item processiones celebrat, in quibus populus signum crucifixi, & uexilla ueluti trophæa quædam resurgētis dñi comitatur, quid aliud est, nisi quia quædam cerimonia, qua admonemur nos potissimum ea die totos intentos esse oportere, ut per omnem uitam Christũ crucifixum sequamur, ut carnem una cum uitijs & cõcupiscentijs suis Christo cruci configamus; ut parati simus (si res ita postulauerit) pro Christi nomine, & in carcerem. & in mortem ire, ac omnem crucem tribulationis, undecunq; nobis impositam, patienter post Christum portare? Vt item meminerimus gloriosi illius de diabolo triumphi per Christum acti, utq; quemadmodũ

Roma.6

Christus resurrexit per gloriã patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus, Deniq; quod thurificantur altaria, qđ quethus deinde ad psallentes defertur, quid aliud designat, nisi quod externo signo testamur nos corda sursum habere ad dominum, in laudem, gratiarum actionem & preces profusa? Quid enim aliud sunt altaria, quàm corda nostra? Quid ignis, nisi feruor charitatis? Quid thus, nisi orationes sanctorum? Quemadmodum Dauid dixit: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, Et in Apoca. legimus: Angelo (cũ impleuisset thuribulum, de igne altaris) data esse incensa multa ut offerret de orationibus sanctorum. Quis ergo negauerit eiuscemodi cerimonias esse pias, modo ad eum finem adhibeantur ad quem sunt institutæ?

[Margin notes: Cur thurificent altaria. — Altaria; Ignis — Psal.140 — Apoca.8]

Hoc ergo Parochis præstandum erat, ut populus discеret inhærere rebus signatis, nõ nudis signis, nam & eatenus ab ecclesia cerimoniæ reprobantur, si quis putet in illis salutem consistere. Atq; hinc etiam fit, inter decem præcepta, hoc solũ quod de sabbato est, quantum ad exteriorem cerimoniam attinet, non tantũ charitati dei, sed & proximi cedere debeat, quod non ita se habet cum duobus prioribus. Nam ut supra diximus, nulla charitas est, ne dicamus cerimonia quam debeamus præponere charitati ac gloriæ dei, quam duo proxima præcepta requirunt. At quum externum sabbatum Iudæis sacramentum fuerit, nobis quoq; signum sit sabbati spiritualis (quod proprie in charitate dei & proximi consistit) omnino cædere debet, quod ad cerimoniam exteriorem attinet, non tantum dilectioni dei, sed et proximi, quod & lex ipsa, licet Iudæis obcæcatis, in nõ uidentibus, satis demonstrabat quæ iubebat, sacerdotes operari in templo. Item circuncidere infantes die sabbati, Quin & Machabæi in sabbato pugnasse leguntur. Atque hoc uniuersale est, necessitatem & charitatẽ in omnibus externis (ut dici solet) dispensare, Quãobrẽ Christus toties Iudæorum cæcitatem damnat, qui externam cerimoniam saluti hominis (quam sabbatum signat) præponebant. Sic legis apud Matthæum .xij. Christum discipulos suos præ esuriæ spicas sabbato uellentes ac manducantes aduersus Iudæorum calumniam ex ipsa etiam lege defendisse, cum inquit. Non legistis, quid fecerit Dauid quando esurijt, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum dei, & panes propositionis comedit,

Quid parochis præstandum circa cerimonias Augusti.

Cerimonia sabbati cedit charitati

Sabbatum spirituale.

Matth. 12

Necessitas et charitas in oibus exter nis dispẽsant

Matth. 12 Marci. 2 Lucæ. 6

quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum uiolant, & sine crimine sunt? Dico autem uobis, quia templo maior est hic. Si autem sciretis, quid est, Misericordiam uolo & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Dominus enim est filius hominis etiam sabbati. Et statim post, cum uenisset in synagogam eorum, & uidisset hominem habentem manum aridam, & ipsi interrogarent eum. Si liceret sabbatis curare? Idque dolo malo, ut accusarent eum. Respondit eis: Quis erit ex uobis homo, qui habeat ouem unam, & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Quãto magis melior est homo oue? Itaque ut subijcit, licet sabbatis benefacere. Et statim, ad domini iussum restituta est manus hominis sanitati, sicut altera. Quod factũ saluatoris etsi pientißimum ac lege etiam ipsa roboratum, cæci Iudæi uelamen ob oculos habentes, & in legis corticem tantum respicientes, tam indigne tulerunt, ut consilium inirent aduersus eum, quomodo ipsum perderent. Verum nos quibus per Christum uelamen ablatum est, & ueritas nudata, scimus sabbati signum, signato sabbati signum, signato sabbati cædere, hoc est, requiem corporalem requiei spirituali, qua tum fruimur, cum fides per dilectionem operatur, sola enim charitas est, quæ diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, opera bona cũ requie operatur, qnod alioqui opera nostra habenda sint ut seruilia, ueluti, quæ fiant, aut cum peccato, aut cum timore, non cum dile

Marginalia: Math. 12 — Iudæorũ malitia — Sabbati figuratũ pfertur signo. — Requies spiritualis. — Augustinus — Roma. 5 — Oia opa extra charitatẽ seruilia — Sabbatũ requies sancta

ctione. Atque ideo sabbatum requies sancta domino dicitur, quæ scilicet dei gratia tribuenda sit, non nobis ueluti ex nobis obueniens. Quin & pontificum Decreta permittunt Dominicis ac alijs festis diebus, rei alioqui tempore perituræ, unde uictos suppeditari poßit consuli ac intendi. Quemadmodum etiam esum carnium in Quadragesima, ac alijs diebus ieiunio destinatis, infirmis ac debilibus indulgent, quod legi necessitas non subiaceat, & maius periculum semper ueniat euitandum, Vnde liquet eos iniuriam ecclesiæ Romanæ inferre, qui fingunt eã, cerimonias charitati præferre, atque adeo solis cerimonijs uim iustificationis ac salutis tribuere.

domino. Alexãder. 3. c. licet de ferijs.

EX quibus etiam liquet, cur factum sit, ut olim destinatus ille dies, nempe Saturni, Iudæis (ut uidetur) in lege peculiariter præscriptus, in alium, nempe Dominicum immutatus sit. Nam id initio factum est, ne quis iudaizans putaret unum illum certum ac destinatum diem cæteris hebdomadæ diebus (quod ad se attinet) sanctiorem esse, aut sabbatum nos, & non potius nos sabbatum ipsum sanctificare, ut iam in nos non competat id, quo Paulus Galatas increpat dicens: Dies (inquit) obseruatis, & tempora, & annos, qui scimus omnes dies æquales esse, nec per parasceuen tantum Christum crucifigi, et die dominica resurgere, sed semper sanctum resurrectionis esse diem ac semper Christum carnem suam & sanguinem dare pro mundi uita. Sed propter finem institutionis diem festum agimus, qui nimirum is est, quo quandoque in unum omnes pariter

Cur sabbatũ in diẽ dñicũ translatum.

Galat. 4

Hieronymus ibidem

Omnes dies æquales.

Dies resurrectiõis iugis.

Ad quẽ finẽ instituta festa.

ueniamus,ut ex cõspectu mutuo lætitia maior oriatur, utq; dei uerbum audiamus,ac dei opera erga nos exhibitam in memoriam reuocemus, & sanctis sacramentis communicemus,breuiter ut deo toti uacemus. Estque id necessarium non tam propter spirituales in ecclesia (qui continuum sabbatum agunt,quemadmodum statim dicemus) sed ob infirmiores,qui magis seculo uacant q̃ deo, nec possunt,imo nolunt toto in ecclesia uitæ suæ tempore congregari, & ante humanos actus deo orationũ suarum offerre sacrificium. Festa magis instituta ob infirmiores.

2 *Secundo dies septimus in octauum mutatus est,ut cerimonia nostra dispensationi operum Christi respondeat. Deus enim quodãmodo bis condidit mundum, & in hoc hominem,imo mũdum propter hominem, Primum enim creauit,quod non erat utique per filium,dein per eundem incarnatum restituit quod perierat. Ibi requieuisse dicitur ab opere condendi. Hic Christus ab operibus dispensationis requiescens,dũ corpore requiescit in sepulchro,uelut abrogat Iudaicũ sabbatismum,dumque octaui diei diluculo resurgit immortalis,sabbatum euangelicum (quod apostolica scriptura iuge appellat) nobis commendauit,eoque is dies dominicus dicitur,de quo canit ecclesia: Hic dies quem fecit dominus. Itaque post Christi resurrectionem sabbatum Iudaicũ deinceps celebrari desiit,quod Christus eo die in sepulchro requiescens reipsa indicare,antea requiem quidem mortuorum fuisse,sed non glorificatam,uerũ resurrectione sua aperte declarabat iam aditum factum esse, ad requiem sempiternam, nunquam finiendã quã die dominico recolimus. Quin & animæ omnium san-*

Deus bis cõdidit mundũ

Hebræ. 4

Dies dñicus cur sit dictus

Aug. de Genesi contra Manich. li. 1

ctorum ante resurrectionem corporis in requie quidem sunt, sed non in ea sunt actione, qua receptis rursum corporibus perpetua & corporis & animi quiete & immortalitate perfruentur. In cuius futuræ gloriosissimæ quietis certissimum testimonium Christus primitiæ ex dormientibus, ex mortuis resurgens, iam non moritur, sed ad dexteram dei patris omnipotentis sine solicitudine, uniuersa gubernans immortalis sedet. Dies ergo dominicus ex resurrectione dominica declaratus est, et ex illa cœpit habere festiuitatem suam, statim post Christi abitionem ab ipsis Apostolis institutus. Quod Iohannes in Apocalypsi testatur, cum ait: Ego Iohannes fui in spiritu in dominica die.

Corin. 15
Roma. 6
Augusti.
Apoca. 1

ET quamuis ea sit diei dominici institutio, pertineatque illius pia & Christiana obseruatio ad hoc præceptum, non tamen putandum est solum hoc iuberi, ut tantū hic dies sanctificetur, sed accipi debet præceptum de omnibus diebus festis hebdomadæ, communi ecclesiæ consensu receptis. Nam cum deus omnino uelit, ut aliquo saltem tempore ab omnibus operibus seruilibus abstineamus, & ipsi soli uacemus, is certe dies sabbati putandus est, quem ad hoc ecclesia communi consensu destinauit, nec ullus est, qui sit in ueteribus & latinis & Græcis scriptoribus, uel mediocriter uersatus qui ignoret præter dies dominicos ab ipsis ferme Apostolorum temporibus in ecclesia celebres etiam plurimos alios fuisse dies ad recolendum mirabilia dei opera in uirgine matre, in sanctis Apostolis et martyribus exhibita. Et cur hoc nō liceat ecclesiæ in natalibus mar-

De festis sanctorum.
Quæ apud nos dies sabbati.

tyrum, qui cum Christo de hostibus triumphantes regnant, quod licuit synagogæ, in dedicandis diebus, ob quaspiam insignes uictorias, dei ope per uiros aut mulieres illustres, ueluti Hester, Iudith, Iudam Machabeorum, ac similes partas?

Vis huius p̄cepti & fidē & dilectionē cōplectitur.

EX prædictis satis percipi potest, quænā sit huius præcepti uis, siquidē hæc partim fidē, partim dilectionem respicit. Nam quū hoc præceptū ad externū sabbatum secundū proprium sensum uerborum accōmodatur, constat in primis ipsum spectare ad exercendā fidē & charitatē erga deum, cum iubet ut tempus decernatur, quo homo totus uacet operibus latriæ, hoc est, quo oret ardentius & copiosius, quo de reformandis suis et suorum moribus cogitet, quo se suamq; familiam ad audiendum dei uerbum, deumq; super omnia laudandū, incitet ac pruouocet. Atq; adeo totum diem non ad fatigationem corporis, sed ad recreationem spiritus & mentis conferat. Spectat etiam ad dilectionem seu humanitatem erga proximum exhibendam, quod hic doceamur debere nos non nostræ tantum saluti, sed & eorū qui nobiscum uersantur consulere, ut & serui nostri, ancillæ, filij, & domestici omnes, quin aduenæ quoq; qui morantur intra portas nostras, hoc est omnes, qui nobiscum habitant in eadem urbe uel uico, serui uel ciues, aduenæ uel negotiatores, ab omni opere cessent. Nulli enim cohabitanti permittitur sabbati dissolutio, imo & iumenta ipsa interquiescere debent, Hæc enim charitas expostulat, nec hanc causam dißimulat lex, cum addit. Deutero, 5. Memento quod & ipse seruieris in Aegypto, &

Ad dilectionē proximi spectat sabbatum.

Aduenæ

Deuter. 5

duxerit te inde dominus tuus, ut scilicet diuinæ mansuetudinis memoria exemplum esset humanitatis erga proximum. Quod autem additur de boue & asino huc respicit, quo longius submoueamur ab inhumanitate erga hoies, cum iubeamur, & iumẽtis parcere. Siquidẽ inclementia in hæc quæ et nobis seruiunt iumenta, gradus est ab inclementiam erga nobis subiectos hoies. Nec putãdũ est Paulũ Apostolũ, cũ diceret: Nunquid de bobus cura est deo: sentire deo nullã curã esse boũ, cũ & in Euangelio dominus testetur, ne passerculũ quidẽ, sine illo cadere in terrã, sed Apostolus præcipuam dei curã à bobus in homines transfert, quemadmodũ enim iumẽta creauit propter hominem, ita & curat illa in hoĩs utilitatem. 1. Corin. 9 Matth. 10 Gene. 1

VTitur autem deus in hoc præcepto ferẽdo imperandi uerbo, nempe Memento, in quo nos segnes & oscitãtes ad ea quæ præceptũ istud requirit, excitat. Nam q̃ tardi simus ad uacãdũ sanctis exercitijs, q̃ segnes ad audiendũ uerbũ dei, qs nõ uidet? Quẽ torporẽ ut dñs animis nostris eijceret præceptũ oculis ingerit, quo sedulo nos interpellat dicẽs. Memẽto, ut diẽ sabbati sanctifices. Quo etiã nõ tantũ de otio diei, sed de sanctificatiõe quoq; disertc præcipit. Quãobrẽ grauißime errãt, et nequaquã hoc præceptũ seruant, qui sabbatis ita tantũ quiescũt, ut eos dies uel somno, uel fabulæ, uel inertiæ dent, non præstantes hoc cuius gratia præceptum est proditũ. Sanctificari enim iubet dominus diem sabbati.. Sanctificare autem est, diem sanctis operibus transigere, in usus sanctos collocare, nec ullis deo indignis actiõibus prophanare, qd' est huius præcepti præcipuũ. Nã quod interim

Memento

Sabbatũ sanctificandum

Sanctificare

Labor ex se bonus.

etiam à seruilibus seu externis & prophanis laboribus abstinere nos iubet Deus, id facit, non ut laborem, uelu ti uitiosum damnet, qui per se bonus est, aut iners otium commendet, quod malum est, sed ut quod per se bonũ est, aliquo saltem tempore ei cedat, quod est optimum, et cu ius gratia præcipue conditus est homo, uidelicet ut co gnoscat, ueneretur, colat, ametq; deum super omnia. Nã

Labor externus reuocat infirmos a contẽplatione dei.

etsi in medijs etiam laboribus deus & coli debeat & poßit, uix tamen homo, ut par est, animum in deum attollere poterit, nisi ab his laboribus uacet, qui & tempus absumunt & animum alio, q̃ ad solam dei bonitatem contemplandam, uocant, & à conuentu ecclesiastico retrahunt, propterea dictum est: Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, hoc est, non torpebis iner ti otio, sed labore manuum tuarum, non tantum tuæ, sed & proximi neceßitate consules. Septimo autem die sab batum domini dei tui est, id est septimum diem domino deo tuo solo separabis ac dedicabis, ut tum cæteris neglectis hoc cures, quod optimum est, nempe ut deo soli uaces. Et uel hinc est uidere hanc legem, quod ad externum sabbatum attinet, potißimum infirmis datam esse, quo uel per externum otium certo tẽpore indictum, discerent, non tantum corpus, sed & animum habere à tu multuosis cupiditatibus feriatum, uidelicet ab odio, ab ira, ab ambitione, à libidine, cæterisq; carnis affectibus.

Sex diebus operaberis.

Externum sabbatum infirmis datũ in signum.

Causa præcepti.

SVbiungitur autem & causa præcepti, cum dicitur: Sex enim diebus fecit dominus cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo, idcirco benedixit dominus diei sabbati, et sanctificauit

ficauit

ficauit illum, perinde atque si diceret. Idcirco diem sab
bati sanctificabis, quod deus illo die ab omni ope suo re
quieuerit, quodq; eidem diei bened. xerit, quod illũ san-
ctificarit, hoc est, segregarit et in hoc ordinarit, ut tum
ipsi deo creatori soli uacares. Non putabis autem scri- Occurritur obiectioni Deus creauit oia simul
pturam sibijpsi contrariam esse, quod hic dicat deum se-
ptem diebus uniuersam creationem perfecisse, alibi uero
legas unum diem tantum, in quo uniuersa mundana con
ditio sit creata. Nam qui in Genesi per dies singulos cõ Gene. 1
dita omnia retulit, qualiter etiam simul omnia una die
creata subiunxit? nisi ut liquido ostenderet, quod creatu
ra omnis simul per substantiam extitit, sed non simul p
speciem processit. Rerũ quippe origo seu materia simul
creata, sed simul species formata non est, & quod si-
mul extitit per substãtiam materiæ, non simul apparuit
per substantiam formæ. Cũ enim simul facta, cœlum & Cœlũ & terra simul facta.
terra dicuntur, simul spiritualia & corporalia, simul Ecclesiast.
quicquid de cœlo oritur, simul quicquid de terra produ
citur, indicatur, Scriptum est enim: Qui uiuit in æter- August.
num, creauit omnia simul. Deinde, cum audis deum Deus dicitur requieuisse tropo quodam sermonis
requieuisse die septima ab uniuerso opere suo, non ima-
ginaberis deum post mundi fabricam, opera sex dierum
absolutam, quasi fatigatum ac lassum, otio indulsisse,
quid enim stultius de deo cogitari posit? qui solo uerbo
ac nutu absque omni labore ac tædio cõdidit uniuersa.
Sed tota scriptura Geneseos mystica, illud uoluit Iu- Aug. de Geneli contra Manichæos lib. 1
dæos meminisse, quod hic mundus à deo conditus sit, nõ
ut in his quæ huius mundi sunt, conquiesceremus, sed ut
ex his quæ condita sunt, agnoscentes conditorem, ad

illius exemplum requiesceremus ab amore rerum uisibilium, ac per fidem uitæq; innocentiam (quæ uera animi pax est) ad æternam illam requiem properaremus.

Gene. 1 Psal. 8 Nam si omnia condita sunt propter hominem, homo uero propter deum contemplandum & amandum. Deus autem testatur se ab omni opere suo requieuisse, omnino cæcus est qui non uidet hoc ipso deum indicare uoluisse, ut & ipse homo conquiescat ab his quæ huius mundi sunt, utque requiescat in solo deo. Atque hic agnoscendus est usitatus ille scripturæ tropus, quo de

Scriptura verba ad captum nostrū accōmodat. operibus dei loquens uerba ad captum nostrum accommodat, ac deum plerumque sic affectum describit, qualiter homines uel affecti sunt, uel deus eos affici uelit. Quemadmodum enim homines post opus aliquot egregie absolutum (cui nihil noui affingunt, sed quod factum est, conseruant) ab opere suo requieuisse dicuntur. Sic deus requieuisse dicitur ab omni opere suo, non quasi fatigatus ab opere, sed quod deinceps nihil

Iohan. 5 Deus vsque modo operatur. noui operis crearit. Interim tamen à rerum conditarum conseruatione, propagine, reparatione & gubernatione, nunquam desistens. In quam sententiam accipien-

Iohan. 5 dum est, quod Christus Iohannis. 5. ait: Pater meus usq; modo operatur & ego operor. Quæ de principali sententia huius præcepti dicta sufficerint.

De interno Sabbato Math. 5 VErum cum Christus uenerit, non ut soluat legem, sed ut adimpleat, hoc est, ut doceat & faciat, non tantum quæ inchoant hominem, qualia externus legis cortex requirere tantum uidetur, sed etiā

Heb. 4 Augusti. ea, quæ hominem perficiunt. Idcirco Apostoli domini

alijque uiri apostolici hoc præceptum quod ad perfecte Christianos & uere pios attinet latius etiam se porrigere contestati sunt, atque adeo hoc præceptum sanctis ac pijs hominibus totum mysticum esse uolunt, Quo deus significet populum suum iuge sabbatum celebrare oportere, hoc est requiem internam, quam certe nulli externi labores in ueræ pijs interturbare unquam possunt. Sic Apostolus Paulus testatur Iudæos, quibus prioribus annuntiatum est de sabbato, non introisse in requiem propter incredulitatem. Proindeque deum iterum terminasse diem quendam in Dauid dicendo: Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. Nam (ut subijcit) si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur post hac die, ut consequens sit relinqui sabbatismum populo dei. Qui enim est ingressus in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & à suis deus, quamobrem etiam subinde iubet Apostolus, ut festinemus p singulos dies, donec hodie cognominatur ingredi in illam requiem, quæ est iugis & perpetuus sabbatismus. Quem etsi patres ueteris legis ac prophetæ haud obscure indicauerint, ueluti cum Dauid ait: Vacate & uidete, quoniam ego sum deus. Et iterum: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Eum tamen solus Christus & exertißime, perfectißimeq; docuit, & tota uita celebrari iußit, Qui in hoc consistit, ut ne nos quidpiam tanquam ex nobis, humanos affectus sequuti operemur, sed assentiendo patiamur spiritum dei in nobis operari, quieti scilicet, & attēti,

Pijs hoc præceptum totū mysticum
Iuge sabbatū
Hebr. 4
Psal. 94
Aug. i Gen.
Iugis sabbatismus indicatus a patribus.
Psal. 45
Psal. 36
Iugis sabbatismus in quo cōsistat.
Psal. 84

Spiritus dei in nobis bifariã operat quid in nobis loquatur dominus deus. Operatur autem in nobis spiritus dei bifariam. In primis mortificando
1 carnem. Deinde uiuificando spiritum. Itaque ad hunc
2 sabbatismum pertinet, ut sedulo ac per totam uitam carnem mortifices, omnesque affectus & concupiscentias eius in Christo cruci configas, ac penitus enecare satagas, donec tandem hoc mortale totum absorbeatur. Nam quo magis carnem mortificaueris, tanto magis sabbatum sanctificaueris, & requiem animi pleniorem adipisceris, quod caro quamdiu in totum mortificata non fuerit, rebellionem aduersus spiritum moliatur.

Galat.5

Christianus oibus quæ possidet renũtiare debet, & quo modo

Psalm.61

Itidem hoc sabbatismo (qui proprie Christianorum est) exigitur, ut renuntiemus saltem animo omnibus quæ poßidemus, hoc est, ut rebus istis temporarijs, quamuis affluant, cor non apponamus, sed ut thesaurum nostrum in cœlis repositum esse agnoscamus, ut mentem à rebus externis intro reuocemus, ut amori dei omnia postponamus, atque adeo ut perdamus animam nostram propter deum & Christum eius, hoc est, ut ne quidem hanc uitam deo chariorē habeamus. Præterea ut crucem nostram in humeros tollamus, & Christum sequamur, hoc est, ut quæcunque aduersa nobis illata fuerint exemplo Christi patienter feramus, ab omni uindictæ cupiditate, seu animi amarulentia penitus alieni. Reuera enim tolerantia ac patientia omnis aduersitatis, requies spiritus est, de qua Christus dixit: In mundo præssuram habebitis, in me uero pacem. Et alibi: In patiẽtia uestra poßidebitis animas uestras. Ad hunc ergo modum sanctificamus sabbatum, quum uehe-

Matth.6

Matth.16

Singulis sua crux ferẽda. Matth.16

Patientia Requies. Iohan.16

Leuit. 21

menter læsi, non retaliamus iniuriam, sed cessamus ac permittimus, ut deus in nobis non tantum patientiam (qua domino omnem uindictam resignamus) sed etiam gaudium in tribulationibus operetur, quod fit cum spiritu intus docemur, nos externa molestia affici, uel ut mortificetur caro, uel ut præsens peccatum, uel ueteris peccati reliquiæ tollantur, uel quod digni simus habiti pro nomine Iesu cotumeliam pati, de quo superius in secundam & tertiam particulam orationis dominicæ fusius diximus. Denique *hoc sabbatum celebramus, quum in lege domini iugiter meditamur, quum nobis penitus diffisi, ad pedes domini, quieti & attenti sedemus & audimus uerbum illius, quum non nostro, sed dei spiritu ducimur ac gubernamur, hoc est, quum omnia opera nostra, non ex nostris affectibus, sed ex dei cooperantis præscripto & instinctu agimus.* Quemadmodum *Apostolus ait:* Deum *esse qui operatur in nobis & uelle et perficere pro bona uoluntate.* Nec *enim aliter requiescere poterimus, nisi spiritus sanctus in nobis requiem illam effecerit, quam quidem ubique oramus, sed nisi deum amando non inuenimus.* Inuenimus *autem quum charitas diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum.* Vnde *& hoc tertium præceptum non absurde ab* Augustino *tribuitur spiritui sancto, sicut primũ patri, secundum uero filio.*

Quomõ cõparandũ animi gaudium in tribulationibus.

Acto. 5

Psalm. 1

Lucæ. 10

Aug. i Geñ.

Spiritus sanctus efficit in nobis requiẽ

Roma. 5

Augustinus. Hoc præceptum tribuitur spiritui sancto

NEq; *uero ob id existimabis te hunc spiritalem non agere sabbatismum, uel quod non semper abstineas ab externis operibus, uel q̃ nondum uideris in hac uita perfectam nactus quietem,* Nam *et si quamdiu*

Externi labores nõ impediunt iugẽ sabbatismum.

in hoc es corpore, corpore penitus & omnino uacare non poßis, animo tamen, dei dono adiutus, uacare poteris, præsertim si omnia sic opereris, ut tua intentio, non nisi in futuram illam ac sempiternam requiem sit directa, in qua erit sabbati plenitudo, quam scriptura sabbatum ex sabbato, seu sabbatum sabbatorum mystica ratione designat, quod tum demum facies, si fidem subinde excites, spem acuas, charitatem extimules, deum in omni opere tuo celebres, salutaria semper petas & pro omnibus gratias agas. Hic autē *sabbatismus tam est nobis necessarius, ut neget* Christus *se agnosciturum pro discipulo, aut reputaturū dignum se, qui hunc sabbatismum agere neglexerit.* Quod *& in lege significatū est, quæ testatur deum sabbatū benedixisse & sanctificasse, hoc est, segregasse soli sibi, quo quid aliud indicatur, q̃ solū sabbatum, hoc est, internā requiem, qua ab operibus nostris quiescentes, assentiendo sinimus deum operari in nobis, à deo benedictum esse.* Reliquam *omnem uitā & opera nostra ueluti prophana censenda.* Et *reuera maxima est piorum consolatio, quod non tantum hoc habent præ alijs peculiare, quod in omnibus, siue prosperis siue aduersis æquam ac quietam mentē seruent.* Sed *quod & certo sciunt hunc sabbatismū, quem in hac uita inchoant plenitudine optatißimæ quietis (quæ in requie sempiterna olim continget) perficiendū esse, idque edocti ex Christi uerbis, qui hunc spiritalē sabbatismū, unū ac solum nobis necessariū, nunq̃ item finiendū asseuerat, de* Maria Magdalena *ad pedes suos, in hunc modū sabbatizāte, sic inquiens:* Porro *unū est necessariū,*

Augusti. Sabbatū ex Sabbato Sabbatū sabbatorum.

Matth. 10. 16 Marci 8 Lucæ. 14

Quid signet q̄ deus solū sabbatū, & non alios dies legit benedixisse.

Consolatio piorum.

Lucæ. 10

Maria optimã partem elegit, q̃ non auferetur ab ea.

QVanquam autem Christianus uere pijs, omnis dies, Dominicus habendus, ac in hunc modum spiritualiter sabbatizandum perpetuo ac continue sit, propterea tamen externum sabbatum abrogatum censeri non debet. Nam quum (ut supra diximus) inter Christianos plurimi adhuc sint imbecilles & infirmi, qui ad eam sabbatizandi perfectionem nõdum pertingunt, retinenda erat hæc lex in ecclesia tanq̃ pædagogus imperfectorum, in eam sensim perfectionem, q̃ est in Christo Iesu, adducens. Quin nõ tantum infirmis, sed & perfectionibus, ac iam tota mente deo uacantibus, diebus festis ab omni opere externo cessandum est, Tum ad conseruandam ecclesiæ disciplinam, tum ob uitandũ scandalum, tum denique ut animus ab omni corporea actione auocatus, à lacrior ac ardentior in dei contemplatione assurgat.

1 Christus nõ abrogauit externum sabbatũ.

SAnctificant ergo (ut superius meminimus) hoc externum sabbatum. In primis, qui die dñico, diuinæ uacationi destinato, se totos huc conferunt, ut si quid per cæteros dies ex humanis negotijs contractum est labis, id ut diluant ac cum deo in gratiam redeãt, et si quid cum quoquam simultatis habeant, ex animo reijciant, & sic demum ab omni odio puri, & ab omni crimine requieti, ingrediantur dñi templũ, totos se ad dei laudem cõponentes. Sic enim sabbatizandũ iußit Christus, quũ ait: Discite à me, quia mitis sum et humilis corde, & iuenietis requiẽ animabus uestris. Deinde, recte sanctificant sabbatũ, qui eo die corpora sua exhibẽt 2

Quibus modis externũ sabbatũ sanctificetur.

Et cũ deo et cũ proximo in gratiam redeundum. Matth. 11

Roma.12 hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem, qui mortifi-
Psalm.50 cant membra sua, quæ sunt super terram, hoc est, suos
affectus carnales mactant, ac igne spirituali absumunt,
qui cor contritum & humiliatum ad deum adferunt.
Sacrificium enim deo spiritus contribulatus, Qui pro-
positum certum faciunt, deinceps ab omni opere serui-
Iohan.8 li, hoc est, ab omni peccato abstinendi, Quod omnis qui
3 peccet, seruus sit peccati. Præterea sabbatum sancti-
ficant, qui eo die neglectis omnibus præ studio audiendi
Chrysostomus in Iohānem homilia.2 & discendi uerbum dei in ecclesiam properant, ut ex
ore sacerdotis discant Euangelium & uoluntatem dei,
qui ex ecclesia redeuntes interpretationem Euangelij
Matth.13 auditam domi repetunt, ac ueluti ruminant, qui auditū
uerbum neq; leuiter transmittunt, neq; spinis cupidita-
tum huius seculi enecant, neq; diabolo suffocanti uerbi
Lucæ.2 semē aditum præbent, sed auditum uerbum cum Maria
in corde recondunt ac conferunt ut fructum permanen
4 tem faciant. Ad hæc, sabbatum sanctificant, qui dei
beneficia in se collata cum summa gratiarum actione re
memorant, & præsertim qui summi illius beneficij (cu-
ius signum est, sabbatum nostrum) nimirum paßionis
ac resurrectionis Iesu Christi piam agunt memoriam,
qui diuinis etiam sacramentis, & potißimum (quod
Christus in sui commemorationem instituit) communi-
cant, qui non uentris sed animæ sollicitudinem gerunt.
Ambrosius sermone.1 Neq; enim facile excusare se potest, qui quum sacramē
torum die prandium sibi domi præparauit, prandium
cœleste contemnit, & uentris curam faciēs animæ suæ
negligat medicinam. Verum ne hic duriores uideamur,

ſi hæc eſt præſentium temporum conditio, ut non facile in uſum reuocari queat aſsidua illa ſacramentalis com munio,quæ olim ſinguli diebus dominicis ſumma cum pietate fiebat ſaltem hoc requirimus,ut his diebus tota miſſa à non impeditis deuote audiatur,utque ſaltem ſacræ doctrinæ,præcationis,laudis & gratiarum actionis communio ſpiritualis celebretur. Præterea ſabbatum ſanctificant,qui toti in dei laudem et gratiarũ actio 5
nem diebus feſtis profuſi ſunt. Nam hoc eſt ſacrificium ladis,quo honorificari uult dominus, Pſalm.xlix. Ad quod etiam Paulus inuitat,quum uult,ut ſimus commo nentes noſmetipſos in pſalmis & in hymnis & canticis ſpiritualibus in gratia cantantes in cordibus noſtris Pſal.49 Coloſſ.3
deo. Denique recte ſanctificant ſabbatum, qui ad exẽ 6
plum Chriſti domini ſui operibus miſericordiæ erga proximum exhibendis,feſtis potiſsimum diebus toti incumbunt. Sic enim Chriſtus ſabbato paralyticos curabat,cæcos illuminabat,aridos reſtituebat,ac quibuslibet Matth.9
morbis oppreſſos ſanabat. Qui & teſtatur,deum miſericordiam uelle,& non ſacrificium,qui n hoc eſſe ſacrifi cium deo placens,ſi à fratre noſtro neceſsitatem patien- 1.Ioh.3
ti,uiſcera noſtra non claudamus. Si(uti dominus apud Zachariam cap vij.iubet)unuſquiſque cum fratre ſuo Zacha.7
miſericordiam & miſerationes faciat, Et qđ apud Ne- Neh.8
hemiam & Eſdram præcipit: Si mittamus partem his, qui non præparauerunt pinguia,et mulſum,quia ſanctus dies domini. Recte ergo diuus Ambroſius monet ut in feſtiuitatibus & delictorum fæce nos purgemus, et elee moſynam faciamus largiorem,ne extranei ſint alimo- Ambroſius ſermon.14. de natali dñi

nijs, qui fratres sunt in sacramẽtis. Quale enim, ut subijcit, erit, si in una eademq; domo inter seruulos, unius domini alter exultet in holoscericis, alter consumat in pannis, alter æstuet cibo, alter famem, frigusq; sustineat. Sed iam uideamus, quibus modis in præceptum peccetur.

Peccant in hoc preceptum.

1 *PEccant itaq; in hoc præceptũ, qui aliquid operis externi (quod quæstus gratia solet exerceri) faciunt, ueluti sunt, arare, fabricare, negotiari, nisi tamen excuset aut magna necessitas aut magna utilitas. Nam cum semper dei causa cæteris rebus longe anteponenda sit, & quotidie pietati studendum, quis non uidet scelus esse, nolle ut uel diebus dominicis externa cedant rebus internis, quum huc pariter inuitent & Apostolorum institutio, & populi Christiani solennis conuentus, sacra etiam lectio, sacra concio, ac religiosi ritus à patribus instituti.* Nume.15. *Numeri. xv. legimus, eum hominem qui ligna collegerat in die sabbati, oblatum Mosi, Aron, & uniuersæ multitudini, iussu domini lapidibus obruptum esse extra castra* Exodi.14 *Exodi quoque. xiiij. narratur, quàm grauiter peccauerint, qui contra mandatũ domini abierunt colligere manna in die sabbati. Quanto ergo magis putandum est, eos grauissime peccare, qui negotiationibus diebus festis toti incumbunt? Nec uidemus, qui excusari possint magistratus, qui non prohibent hisce diebus haberi nundinas, & patere cauponas, quum hic palam in hoc præceptum committatur non sine graui indignatione dei.*

Nũdinas diebus festis haberi, scelus.

2 *Deinde impingunt in hoc præceptum, qui diebus festis spectaculis, ludis, aleæ, saltationibus, aut choræis sunt intenti, qui commessationi-*

Choræ

bus, ebrietatibus, sumptibus uacant, qui colloquijs praui, ac turpibus cantilenis diem sanctum conspurcant, quos Carthaginense & Toletanum concilium excommunicandos decernunt. Non enim solennitates et festa ideo instituta sunt, ut turpitudini seruiamus, seu ut delicta cõgregemus, sed ut illa prorsus abijciamus. Nec ideo instituta sunt, ut ea ciborum abundantia, sed spiritus exultatione celebremus. Et qui fieri potest, ut in choræis sabbati sanctificatio seruetur, ubi intuta uerecundia, illecebra suspecta est? Nemo eum (ut dixit quidam seculariũ doctor) saltat sobrius, nisi qui insanit. Quod si iuxta sapiẽtiam secularem, saltationis, aut tumulentia author est, aut dementia, quid diuinarum scripturarum cautũ putamus exemplis? Quum Iohannes Christi prænuntius saltantis optione iugulatus exemplo sit, plus nocuisse saltationis illecebram, quàm sacrilegi furoris amentiam, & qui fieri potest, ut à spectaculis quis illæsus euadat, quũ Dauid ex eo quod uidit Bersabeam lauantem se, prouocatus sit ad libidinem? Et Dina tabernaculum patris egressa, tantum ut filios Sichem spectaret, spectata ipsa uitium passa sit. Et quid est (inquit Chrysostomus) in theatro, nisi risus ineptitudo, diabolicus factus, effusio tẽporis, impendiũ & superflua dierũ consumptio, malæ cupiditatis inductio, adulterij meditatio, intemperantiæ schola, turpitudinis exhortatio, risus materia, inhonestatis exẽplar. Neq; tñ hi tantũ qui choræis indulgẽt ac theatris intendũt, in hoc preceptũ peccãt, sed etiã qui tãetsi in ecclesiã diebus festis se recipiãt & cerimoniam obseruent, spiritu tamen, ea ipsa ob quæ conueniũtur, 3

Carthag. Toletanum. Chryso. homil. in. 1. episto. ad Corinth. ca. 11. Ambr. lib. 3 de virginita

2. Reg. 11 Gene. 34 Theatrum

Esaie.29 non perficiunt,quos dominus apud Esaiam capit.xxix. designat,dicens: Populus hic labijs me honorat,cor autē
Hiere.48 eorum longe est à me. Quin apud Hieremiam.xlviij. Is maledictus pronuntiatur,qui opus dei facit negligen-
Michæas. 6 ter. Nam hoc demum bonum est, ut Michæas capit.vi.
4 testatur,si solicitus ambules coram deo tuo. His uero grauius peccant,qui in templis diebus festis deambulant, de rebus prophanis,sæpe etiam uanis ac turpibus sine ulla dei reuerentia ac ueneratione confabulantur, Qui
Ioan. 2 ne suum delictum leue esse putent, recolant Christum, Iohan.ij.facto de funiculis flagello, eiecisse ementes & uendentes de templo,& mensas nummulariorum subuertisse,ac dixisse, Domus mea,domus orationis uoca-
5 bitur,uos autem fecistis illam speluncam latronū. Peccant itidem in hoc præceptum,qui diebus festis dei uerbum & sacrum non audiunt,item qui nō orant nec deo
6 spiritu seruiunt. Deniq;,internum sabbatū prophanāt, qui se deo non totos submittuntur,qui nō sic omnia secum agi uelint,ut uult ipse deus, qui seipsos ulciscūtur, qui non audiunt quid in eis loquatur deus,sed suos affectus sequuntur,& si quid in speciem boni agunt, ueluti qui orantes aut ieiunātes aut eleemosynam facientes, huc se magis humano ductos affectu,nimirum eo fine,ut conspiciantur ab hominibus,q̄ per spiritum sanctum,hoc
7 est,charitatem dei & proximi concitatos, agnoscunt. Itidem peccant,qui non commodant proximo necessitatem patienti,quum possunt.

In tribus prioribus pce ptis tota vis Christianismi comprehenditur.

EX his omnibus uides,quanta et q̄ nō leuis momē ti sint ea,q̄ præcepta primæ tabulæ docent,Qui-

bus certe tota uis Christianismi, ueluti breui quodã cõpendio comprehenditur, quæ & in hoc tertio præcepto mystice intellecto, in unum quiddam redigitur, Nempe, ut animam nostram odiamus, nosipsos abnegemus, ac toti nobis diffisi, ad pedes Christi sedeamus, uerbum illius audiamus, fide, spe & charitate erga deum inardescamus, ac dei ductibus obsequamur, fructum bonorum operum in deo facientes & mandatum eius obseruantes, Atque hæc omnia sic cohærent, ut qui unum habet, omnia habeat, & qui uno caret, careat quoq; cæteris. Habet enim doctrina Christiana (sicut & cæteræ) plurima dogmata, habet fides complures articulos, sed omnia tandem rediguntur in unum, hoc est, in spirituale sabbatum, quæ est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, finis & adimpletio legis, per quã Christus, salus, & uita nostra, principium item & finis legis mentes nostras inhabitat. Porro quum tanta sint q̃ his præceptis continentur, quis non uidet ea hominem suis uiribus nequaquam præstare posse? quum nullum hominẽ in hac uita eadem perfecte unquam præstitisse constet. Aliam ergo q̃ ex nobis uiam, Christus commonstrauit, qua eadem à deo, qui hæc solus operatur in nobis, ꝓ nostro modulo adipiscamur, quæ est ardens & fidelis ad eum oratio. Constat enim nos id quod primo præcepto exigitur in oratione dominica, tum præcari, quum dicimus, Sanctificetur nomen tuum. Itidem quod secundo præcipitur, quum dicimus, Adueniat regnũ tuũ. Denique quod tertio iubetur, quũ dicimus, Fiat uolũtas tua

In doctrina Chrĩana oia rediguñt ad vnum.i. spirituale sabbatum

1. Timoth. 1.

Augustinus: de lr̃a & spũ ca. 36

Oratione cõsequimur, vt primæ tabulæ obsequamur

ſicut in cœlo & in terra, ut pulcherrime hæc ratio ad Decalogum quadret.

Sequitur ſecūda tabula, quæ proximorum dilectionem reſpicit.

QVARTVM PRAECEPTVM. *honora patrem tuum, & matrē tuam, & eris longæuus in terra.*

INter præcepta ſecundæ tabulæ nō immerito primū eſt, quod de honore parentibus tribuendo conſtituitur. Conueniebat enim, ut poſt præcepta primæ tabulæ, quibus ad deū ordinamur, ipſumq; ſuper oīa amare ac colere iubemur, præceptū de honorādis parentibus (qui dei loco ſunt) proxime ſubſequeretur. Vt autē intelligas q̄ late ſe hoc præceptū porrigat, noſſe oportet, q nā ueniant appellatione parentū in ſcripturis. In primis itaq; parentes proprie ſunt, qui nos carnaliter genuerūt, quibus poſt deum hoc debemus, q ſumus, de, quibus Eccleſiaſti. iij. dicitur: Qui timet deū, honorat parentes, et quaſi ſeruiet his, qui ſe genuerunt. Deinde parētes dicuntur qui nobis prelati ſunt ac præſident, E quorum numero primi ſunt animarū præfecti, ſacerdotes ac paſtores. Hos enim recte quis dixerit patres, nempe ſpirituales, quemadmodum Apoſtolus. i. Corin. iiij. ait: Non ut confundā uos, hæc ſcribo, ſed ut filios meos chariſſimos moneo. Nam ſi decē millia pedagogorū habeatis in Chriſto, ſed nō multos patres, nam in Chriſto Ieſu p Euangeliū ego uos genui. Et iterū, Galat. iiij. Filij mei quos iterū parturio, donec formetur Chriſtus in uobis, De quibus etiā

Parentū appellationis q veniant

Eccle. 3

Carnales

Spirituales 1. Corin. 4

Galat. 4

potißimum dictũ eſſe uidetur. Interroga patrẽ tuũ, & dicet tibi: maiores tuos, & annũtiabunt tibi. Proxime & ſecundũ ſacerdotes & paſtores, ſcriptura magiſtratus ciuiles, qui gladij poteſtatẽ habent parentũ loco ducit. Sic. iiij. Reg. v. legis: Famulos Naaman principis, dominũ ſuũ patri appellaſſe. Pater, inquiunt, ſi grandem dixiſſet tibi rẽ propheta, facere debuiſſes. Breuiter quicunq; nobis preſunt, ſiue publice, ſiue priuatim, recte patres appellantur, quales ſunt omnes, quorũ imperio paremus, et quos dominos uocamus. Deniq; q quãcũq; noſtri curã gerũt, ueluti tutores et curatores præceptores et pædagogi, nã quũ in parentũ officiũ ſuccedãt, iuſtũ eſt, ut et nomẽ claturæ honorẽ ferãt Quãobrẽ apud Romanos pulcherrime uocati ſunt p̃rſfamilias et matresfamilias, q̃ domui et toti familiæ præſiderẽt. Principes uero etiã patriæ patres appellati ſunt. Præterea nõ repugnamus, ut et quoſcũq; ſeniores, q̃ nos annis anteſtant (præſertim modo uitæ inculpatæ ſint) patres appelles. Ad oĩa ergo hæc parentũ genera hoc præceptũ porrigitur, q̃uis ordine quodã, eſtq; inter ſequẽtia præcipuũ et primũ in ꝓmiſſione, uti Apoſtolus ait, et nos latius inferius expõemus.

Deute. 32 Magiſtratu

4. Regũ. 5

Qui nobis imperant publice vel priuatum.

Principes patriæ patres.

Seniores.

IVbet uero deus, ut honore parentes afficiamus. Honor tria complectitur, nempe amorẽ obedientiã, & reuerentiã, quæ ut parentibus non tantũ affectu, ſed & re ipſa & effectu exhibeamus, id deus à nobis hoc mandato requirit. Parentes ergo, ex quibus prognati ſumus, poſt deum intimo ac ſupremo amore proſequemur & amplectemur, cogitantes eos non tantum eſſe ꝓximos noſtros, quo ſicut nos diligere præcipimur, ſed

Honor tria complectif.

Parẽtes carnales quõ amandi.

Parentes dei loco.

& uitæ nostræ causam, qua ex parte in eis quoddam diuinæ maiestatis uestigium adumbratur. Vnde quicquid summus ac syncerus amor postulat, hoc totum in parentes ex animo perfundere, eosdemq; & animi & corporis bonis, quod in nobis est, cumulare debemus. Quam obrem si parentes habeas in quibus pietatē desideres, summa ope niti debes, ut eos non quidem acerbe, sed reuerentissime admonitos, ad Christum ac pietatem trahas, ut de dei uoluntate instructos, ex malis bonos efficias, quod plerosq; sanctorum pientissimo studio fecisse legimus. Deinde cura eorum quam maxima habenda est, ne quid eis, quod ad corporalem necessitatem attinet desit. Potentissimum exemplum filialis amoris erga parētes Christum habes, quem Euangelista memorat, etiam dum in cruce positum, et crudelissime tractatum sub instantem mortem dilectissimæ matris, non sine affectu longe omnium pientissimo memorē fuisse, eandemq; uirginem discipulo uirgini commendasse. Tobias quoq; iunior, q̄ fuerit in patrem pius, historia, quæ Tobiæ inscribitur, declarat, nam & manuum suarum labore patrē suum senem & luminibus orbum educauit. Quod exemplū omnibus imitandum est, quibus sunt parentes eorū ope indigentes, his enim uictum atq; alia omnia ad uitam cōmode traducendam necessaria, hilariter suppeditare debent, nec ullam causam parētū saluti anteponere. Acerrime Christus increpat Pharisæos, qui auaritiæ suæ religionem prætexentes, filios à pietate in parentes auertebant, docentes eos matri uel patri indigentibus, ut dicerent, Corban, quod est, donum quodcunque ex me tibi

Parentes impij ad pietatē adducēdi. Tale legimus de sctō Panthaleōe martyre. Exēpla pietatis in parētes. Christus Iohan. 9 Thobias

Hanc legem Chrus spūalem eē docet cui cedere debeāt quæuis externa.

profuerit

profuerit, nec permittebant eos quicq̃ facere patri suo aut matri, rescindẽtes uerbum dei per traditiones suas. Summa religio pietas in parentes. *Certe maxima religio est, parentes pauperes, exules, senes & pios complecti, illisq; modis omnibus succurrere, nã hæc est dei uoluntas hoc præcepto declarata.* De*bes aũt benefaciẽdo parentibus sic affectus esse, ut quãtuncunq; benefeceris, nunq̃ te fecisse satis existimes,* Atq; *interim deo maximas gratias agas, quod tibi hunc affectum de parentibus benemerendi donauerit.*

SEd dices, Si hæc ita se habent, quid sibi uult, quod Christus ait Lucæ.14. *Si quis uenit ad me, & nõ odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, et fratres, & sorores, adhuc autem & animã suam, nõ potest esse meus discipulus?* Et iterum Matth.10. *Veni separare hominẽ aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suã.* Et quod Christus Lucæ.9. *uolẽti prius sepelire patrem suum, antequam eum sequeretur, dixit: Sine mortuos sepelire mortuos suos?* Respondemus, *ipsum Christum te hisce locis docere, quid nam uelit, ut interprete non sit opus. Sic enim inquit apud* Matthæũ *cap.10.* Qui *amat patrem aut matrem plus q̃ me, nõ est me dignus,* Quin *ad eum modum non tantum qui parentes, sed & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus,* Qui *amat animam suam, hoc est, uitam istam temporalem, plus q̃ Christum, hic (Christi testimonio) non est Christo dignus.* Primus *enim dilectionis gradus ad deum & Christum ordinandus est.* Deinde *parentes & cæteri suo quiq; ordine diligendi,* Nam *si officium parentibus exhibendum est, quanto magis authori pa-*

Quæstio Lucæ.14
Matth.10
Lucæ.9 Dilutio
Matth.10 Amor dei amori parentum anteponendus
Ordo dilectionis

rentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes. Amandus est pater, sed præponendus est creator, debetur affectus parentibus, sed maius obsequium salutis debetur authori. Ergo parentes quantumcunq; alioqui amandi, relinquendi sunt, si impediant deuotæ mentis affectum, relinquendi quidem non odio persequutionis, sed dissimulationis pietatis, nō crudelitatis. Absit enim, ut Christus, qui dixit, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, amarulentū odium filijs in parentes mandauerit. In summa, quum licet parentes simul cum deo colere, proxime post deum colendi sunt, si utrumq; cum animæ salute fieri non potest, dicendum est patri & matri, Nescio uos, & fratribus ac filijs, ignoro uos. Debet enim copula terrenæ cognationis agnosci, sed si cursum mentis præpedit ignorari, debet affectus in parentes uiscera mentis implere, sed à spiritali proposito non auertere.

Quo odio impij parentes prosequēdi. — *Matth. 11* — *Quatenus copula terrenæ cognationis agnoscēda.*

SEcundo, quum deus iubet honorari parentes, obedientiam præcipit. Obedientia omnium uirtutum mater est, & iustitia uniuersalis, cuius primus gradus est, post deū obedire iudicio & authoritati parentum. Audi (inquit Salomon) fili mi disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo. Exempla sanctorum habes īnumera, quæ huc te cohortantur. Isaac figura Christi, triginta iam annos agens, patri se colligāti non restitit, imo & ad immolandum quoq; se copiam sui fecit, q̄uis non sine diuino instinctu, Rechabitæ iussu Benadab patris, abstemij facti sunt. Sed quid homines mortales refe-

Obedientia parētibus debita, & quæ. — *Prouerb. 1* — *Exēpla obedientiæ erga parentes. Gene. 22* — *Hiere. 35*

rimus, Christus Iesus dei & hominis filius, Ioseph & Mariæ parētibus subditus fuisse legitur, deus seruulis, imo Iosepho non alia ratione, q̃ q̀ esset pater opinione ac lege, non natura. Christus Lucæ.2

Postremo, deus non tantum requirit, ut obedientiam, sed & honorem (quod est summum utique obedientiæ opus) parentibus præstemus. Honor in eo cō sistit, ut magnifice de parentibus sentiamus, ut eos honorificentißime colamus, ipsorū iudicio et authoritati plurimum tribuentes ac deferentes, Nunq̃ autem contemnamus aut uilipendamus, & si pauperes, senes, capulares, aut etiam delyri ac morosi fuerint. Quibuslibet enim uitijs nomen patris & matris anteponendum est, nec quales parentes, sed q̀ parentes habeamus, æstimandum. Nam ut in maximam claritudinem perueneris, patri etiam ignobilißimo, hanc claritudinem acceptam referre debes, cui post deū debes, q̀ es. Ioseph ille in Aegyptum uenditus ac dein dei prouidentia sublimatus, ut esset primus post regem, quanto honore prosequutus sit patrem Iacob, descendentem ad se in Aehyptum, quanta celebritate in Aegypto defunctum extulerit, ac ad patres in terra Chanaan apposuerit ac sepelierit, cap. Gene. 46. 47. 48. legimus, Solomon matri surgenti assurrexit, eamq; adorans, iuxta se in solium regium collocauit: Fili (inquit Sapiens) suscipe senectutem patris tui, & ne contristes eum in uia sua, si defecerint sensus sui, da ueniam ei, & ne spernas illum in uirtute tua. Et iterum: In opere & sermone & omni patiētia honora patrē tuū, ut superueniat tibi benedictio à deo. Debēt au-

Honor parētibus debitus

Honor parētum in quo consistat.

Non debemus esse acuti in parentū vitia aut ignobilitatem.

Gene. 46 47. & 48

3. Regum. 2

Eccle. 4

Honorandi parentes intimo menti affectu. tem hæc tria, nempe amor, obedientia & honor parentibus, non tantum externo quodam apparatu, sed synceriter et ex intimo cordis affectu exiberi propter deum, Ephe.6 Quemadmodum diuus Paulus ait Ephe.6. Filij, obedite parẽtibus uestris in domino, hoc enim iustum est, Honora patrem & matrem tuam, quod est primum mandatum in promißione, ut bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Item, Filij, obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est in domino.

DEbes autem eadẽ illa tria, amorem scilicet, obedientiã & reuerentiam, & cæteris, qui in patris officiũ & nomenclaturam succedunt. Patres spirituales diligendi. In primis autem patribus spiritualibus, qui sunt animæ parẽtes, Hi enim præcipuo quodam dilectionis affectu diligi debẽt, Gala.4 quale testimoniũ diuus Paulus Galathis præbet, qđ scilicet si fieri potuisset, ẽt oculos suos eruißent et dedissent ei, Ante omnia succurrendũ necessitati patrũ spiritualium. Quamobrem ante omnia curandum est, ut eorũ neceßitati succuratur, utq; ipsis, quæ ad uictum pertinẽt, idq; abũde, libenter, & ex animo suppeditentur, Quẽadmodum 1.Corin.9 Paulus. 1. Corin. 9. docet: Quis (inquit) militat suis stipendijs unq̃? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducant, Neq; enim magnũ est, si qui spiritualia seminant, tpalia etiam metant. Et rursus: Dignus est mercenarius mercede sua. Quin & lex uetus præcipit, non alligandum os boui triturãti, Quod utiq; Eccle.7 non boum causa, sed pp nos dictum esse constat. Decimæ Primitiæ Ecclesiastici quoq; cap. 7. legis: Honorifica sacerdotes, & da Exo.22.& 23 illis partem, sicut mandatũ est tibi, primitiarum & purgationis. Et huc faciunt, quæ de decimis & primitijs in

domum dei deferendis, Exodi.22.ac.23. Leuitici quoque.27. & Nume.18. præcipiuntur. Leui.27 Nume.18

DEinde, debetur ipsis obedientia, quemadmodum Apostolus ad Hebræos cap.13. testatur: Obedite (inquiēs) præpositis uestris et subiacete eis, ipsi enim peruigilant, quasi rationē de animabus uestris reddituri. Et Christus monet, etiam pharisæis, sedentibus super cathedram Mosi, obediendum esse: Quæ (inquit) dicūt, facite: secundum opera uero illorū nolite facere. Porro ut ecclesiæ præsides duplicem clauem à Christo acceptā habere debent, potestatis scilicet ac scientiæ seu discretionis, sic par est, ut ipsis, quod ad utramq; clauem attinet pareatur. Quamobrem cum publice criminosos, cōtumaces ac ecclesiæ rebelles excommunicationi illigāt, censura ipsorum non aspernāda, sed modis omnibus obseruanda est, donec in ecclesiæ gratiam redeant excommunicati, Quemadmodum Apostolus docuit primo Corinthio.5. & .2. Corinth.2. Rursus par est, ut constitutionibus & ordinationibus eorum ad ecclesiæ decorem, disciplinam & tranquillitatem æditis, reuerenter pareatur.

Obedientia debita patribus spiritualibus Heb.13 Matth.23

Clauis potestatis

Non spernēdæ censuræ ecclesiasticæ

Clauis scientiæ.

SEd hic pugnant nobiscum nouatores, qui ecclesiasticas constitutiones ueluti humana quædā figmēta irrident, atq; adeo ut damnabiles aspernantur, Qui ne quempiam decipiant, seu persuasione sua ecclesiæ minus obtemperantem aut rebellem faciant, nosse oportet, quatenus constitutiones illæ ecclesiasticæ obligent, et quatenus sese earum uis porrigat. In primis itaq; constat ex cōstitutionibus seu traditionibus ecclesiasticis neq; uim

De constitutionibus humanis quid sentiendum

Vis iustificādi detrahitur constitutionibus ecclesiasticis.

iustificandi pendere, neq; cerimonijs externis, quamuis pijs, remißionem peccatorũ aut salutem deberi, Quamobrem qui ĩ operibus eiuscemodi legum ecclesiasticarũ suam spem, salutemq; contineri putaret ac collocaret, is

Gala.5 grauiter erraret. Et in hanc sententiam Paulus damnat circuncisionem: Ecce (inquiens) ego Paulus dico uobis,

Acto.16 Coloss.2 Quod si circuncidamini, Christus uobis nihil proderit, quum tamen ipse nihilosecius Timotheum circunciderit. Damna quoq; ciborum delectum ac dierũ discrimẽ, quum inquit: Nemo uos iudicet in cibo uel in potu, aut

Coloss.2 in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quum tñ interim ipse legatur continentißime uixisse, & sabbatum ẽt externum sanctificasse. Ergo non aliter hasce etiam cerimoniales Iudaismi leges damnat Apostolus, q̃

2.Corin.11 Acto.21 si eis iustificationis ac salutis uis (quæ soli Christo tribuenda est) ascribatur. Deinde constat externam tantũ obseruationem harum constitutionem coram deo inutilem esse, nisi & animus accedat, qui eisdem utatur ad

Constitutiones humanæ inutiles, nisi eis ad pietatẽ utamur finem pietatis, ad quã sint institutæ. In quam sententiam deus apud Esaiam dixit (quod & Christus repetit) Frustra colunt me mandatis hominum. Et tamẽ alibi Chri-

Esaiæ.29 Matth.15 Matth.23 stus uult, ut & hæ cõstitutiones (sed ut diximus ad suũ finem) obseruentur, sic tamen, ut his quæ præcipua legis sunt, postponantur, quum inquit, Oportet quidẽ hæc facere, illa uero non omittere.

An criminaliter peccet, qui violat cõstitutiones humanas. IAm si quæratur, peccet ne saltem grauiter, qui receptos ecclesiæ mores, aut ecclesiasticas constitutiones uiolat? Respondendum est, eiuscemodi consuetudines seu constitutiones non unius generis esse, nam alia

ſunt,quæ toto terrarum orbe obſeruantur, à patribus acceptæ,quales ſunt de annua Quadrageſima celebranda,de diebus paßionis, reſurrectionis aſcenſionis in cœlum,pentecoſtes,& id genus alijs diebus feriandis. Has certe & ſi miles conſuetudines ſeu cõſtitutiones in ſanctum ac pium finẽ cõſtitutas,ac à tota eccleſia receptas, nemo ſine reatu peccati(niſi uel magna neceßitate uel utilitate excuſetur)uiolauerit,quin tales cõſtitutiones temere præuaricantes,& in hoc & in præcedẽs præceptũ delinquunt,quemadmodũ ibi fuſius oſtendimus. Nec *mirũ,nam ſi obediendũ eſt magiſtratibus prophanis, nõ ſolum pp iram,ſed ẽt propter conſcientiam, hoc eſt, ne conſcientia polluatur peccato mortali, atq; hoc obtinet in legibus ciuilibus,q̃ tantũ ad retinendam ciuilẽ politiam & rerum proprietatem muniendã,ordinatæ ſunt, quàto magis peccato ſe inuoluunt, qui eiuſcemodi eccleſiaſticas conſtitutiones ſeu mores tam ad conſeruationẽ & augmentum pietatis q̃ eccleſiæ decorem, diſciplinã & tranquillitatẽ proditas ac receptas temere uiolant,* Nec *enim deus minus nos ſubiecit eccleſiæ præſidibus q̃ prophanis magiſtratibus,nec minori periculo dei authoritas in eccleſiæ miniſtris,q̃ in magiſtratibus cõtẽnitur,præſertim q; horũ miniſteriũ incõparabiliter maius ſit q̃ illorũ,ut diuus* Chriſ. *in lib.de ſacerdotio grauiter oſtẽdit,Ambroſio ẽt cõteſtante,dignitatẽ ac miniſteriũ ſacerdotale regali tantũ præferẽdũ eſſe,q̃tũ aurũ argẽto,aut ẽt ſol lunæ p̄ſtat.* Proinde *ut nõ eſt cõſequẽs eũ nõ peccare mortał'r q magiſtratibus nõ obtẽperat,q; leges ciuiles uim iuſtificãdi nõ habeãt,* Ita *nõ cõſeq̃r,eũ*

Auguſti. ad Ianuariũ.c. illa.12.diſt.

Roma.13

Obediendũ propter conſcientiam.

Dei authoritas nõ minori periculo cõtemnit in prelatis, q̃ in magiſtratibus.

Chryſo.in libro de ſacerdotio.

Ambroſius.

Non humana authoritas, sed inobedientia nos peccato inuoluit. Acto.15 *criminis reum non esse, qui constitutiones ecclesiasticas temere uiolat, etsi in eis basim salutis constituere haud oporteat. Ipsa enim inobedientia (quã execratur deus) nos delicti reos facit, certe non frustra Paulus Apostolus perambulans Syriam & Ciciliã, & cõfirmans ecclesias, tanto serio præcepit custodiri præcepta Apostolorum & seniorũ, non absoluturos (ut putamus) à crimine, quos reperisset peruicaces transgressores.* Et ut *inobedientiæ nota cesset, scandali tñ ratio nõ permittit ut à crimine immunis sit, qui cõstitutiones seu cõsuetudines publice receptus cõtemnunt ac irrident, Nam &* Scandalum quoque reos facit uiolatorem receptæ co stitutionis ecclesiasticæ Roma.14 *Paulus paßim iubet ne faciamus quippiã, in quo frater noster, offendi, scandalizari, aut infirmitari poßit, quin se carnes potius in æternũ nõ manducaturũ cõtestatur, q̃ offendat fratrẽ. Porro plane stupidi sunt, qui ecclesiæ præsidibus potestatẽ condendarũ constitutionũ ad pietatẽ conducibilium abrogant, quum Paulus iubeat, oĩa in ecclesijs ordine ac decenter fieri. Constat ẽt ipsum Apostolum eiuscemodi ordinationes q̃ plures fecisse, quales erãt, ut mulieres uelatæ ecclesiam intrarẽt. Itẽ, ut ordo in lectionibus in ecclesia obseruaretur. Quibus tantũ ẽt tribuit, ut immorigerũ aut contradicentẽ non uideretur laturus, Si quis (inquit) uult cõtentiosus esse, nos talẽ cõsuetudinẽ nõ habemus, neq; eccl'ia dei, Quæ de cõstitutionibus seu moribus eccl'iæ uniuersalis dicta suffecerint. Sunt & aliæ cõstitutiones particulares, quas p singulas diocœses singuli epi promulgãt, quarũ finis si fuerit pietas seu eccl'iæ honestas et trãquillitas, eãdẽ plane habẽt cũ prioribus rõnẽ, sic scilicet, ut sine pctõ ĩ ea*

Apud Ecclesiæ præsides authoritas statuendi

1.Corin.14
1.Corin.11
1.Corin.14

diocœsi in qua ꝑmulgatæ sunt, nisi tñ iusta causa subsit, præuaricari nõ poßint. Idẽ de uarijs ecclesiarũ moribus sentiendũ est, Nam mores singularũ ecclesiarũ in singulis ecclesijs oĩno custodies, si cuiquã non uis esse scandalo, nec quẽquam tibi, quẽadmodũ diuus Ambrosius Augustinũ docuit. In moribus aũt simpliciter adia phoris, alia ratio est, ueluti est, ꝙ alij ex more diẽ Mercurij ieiunãt, alij nõ, alij quotidie cõmunicãt corpori et sanguini domini, alij certis diebus. Totum.n.hoc genus liberas habet obseruationes. Quod.n.neq; contra fidẽ catholicam, neq; cõtra bonos mores esse conuincitur, indifferẽter est habendũ, & pro eorum, inter quos uiuitur, societate seruandũ. Interim nõ negamus præsidibus ecclesiasticis (si quid contra dei mandatũ, quod absit, præcipitur) nõ esse parendum, ꝙ oporteat magis obedire deo q̃ hominibus. Tale erat, quod olim in Iudaismo scribæ & pharisæi docebant potius esse, ut parentes egestate laborarent, q̃ ut filij neceßitati eorum succurrentes, templo de oblationibus aliquid subtraherent, Quod autẽ hodie quidam fingunt traditionem de perpetuo celibatu sacerdotum aut monachorum, in his etiam qui perpetuam castitatem non coacti nec temere, sed animo deliberato sunt ꝓfeßi, eiusdem generis esse, id quale sit, in proximum præceptum adnotauimus.

Varii mores ecclesiarum. c.illa.12.dist. Actorum.5 Matth.15

Sed ut unde digreßi sumus reuertamur, præter amorem ac obedientiã ecclesiæ ministris nõ uulgaris ueneratio debetur, Idq; eius muneris ac ministerij gratia quod in ecclesia gerũt. Nã par est, ut oẽs hoĩes, hoc ministeriũ summa cum pietate uenerentur, ac operã

Eccl'iæ ministris debetur veneratio.

etiam dent, ut conseruetur ac ornetur quod nihil sit, ni
Iohan. 20 Matth. 10 *si representatio eius ministerij, quod gessit Christus, ipso attestante, cũ ait, Sicut misit me uiuens pater, ita mitto uos. Et alibi: Qui recipit uos, me recipit. Proinde Apo-*
1. Timoth. 5 *stolus. i. Timoth. v. Duplici (inquit) honore digni sunt, q̃*
1. Thessa. 5 *bene præsunt in uerbo & doctrina. Item. i. Thess. v. Rogamus aũt fratres ut agnoscatis eos, qui laborãt ĩter uos & qui præsunt uobis in domino & admonent, ut habeatis*
Epilogus. *tis illos in summo pretio. In summa docemur hoc præcepto non solum de patribus nostris carnalibus, sed & de spiritualibus reuerenter sentire, eosq; amare & ornare, ac omni officij genere conseruare ac prosequi.*

Magistratus ciuiles honorandi. Amandi. PRoximæ & secundum sacerdotes *magistratus ciuiles, reges ac principes gladij ministri, ueluti patriæ patres modo non dissimili honore afficiendi sunt. Qua de re in primis ex animo amãdi sunt magistratus, uti dei ministri, per quos deus nobis non uulgaria beneficia impartit, ueluti externã pacẽ, politicã societatem, tranquillitatem publicã, legum ciuiliũ (sine quibus respublica non consistit) conseruationem. Breuiter per quos*
C. de Iudæis & cœlicol. l. nullus. *præstat, ut inter improbos tuta sit innocentia, ne qs sibi pmittat ultionẽ. Sentire ergo oportet, quod pro his bene*
Se dulo pro magistratibus orandum. *ficijs & deo & magistratibus non uulgarem gratitudinem debeamus, Atq; adeo tantus dilectionis affectus erga*
1. Timoth. 2 *magistratus esse debet, ut pro eis deũ sedulo præcari simus parati. Quemadmodum diuus Paulus monet, cum inquit: Obsecro primum omnium fieri obsecratiões orationes, postulationes, gratiarum actiones pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut tranquil-*

lam & quietam uitam agamus in omni pietate & casti tate. Deinde Apostolus reqrit, ut et cætera officia corpo ralia, ueluti tributa, uectigalia ac sumptus necessarios sine quibus respublicæ regi non possunt, eis liberali ani mo ac libenter præstemus. Reddite (inquiens) omnibus debita, cui tributum, tributũ: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quic quam debeatis, nisi ut inuicem diligatis.

AD hæc magistratibus ex animo obedire debe mus, idq; propter deũ, quod scilicet dei ministri sint, quemadmodũ Petrus Apostolus præcipit, dicens: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter deum, siue regi, quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis. Quinimo Paulus adeo seuere præcipit de obediẽ tia, ut doceat peccatum esse criminale, non parere man datis magistratuum, cum inquit: Omnis anima potestati bus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, ni si à deo, quæ autem sunt, à deo ordinata sunt, itaq; qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Et post pauca: Ideoque necessitati subditi estote, non solum propter irã, sed etiam propter conscientiam. Perinde atque si dicat: Necesse est obedire, non tantum propter iram, id est, non tantum propter pœnam corporalem, qua magistratus plectit non obtemperantes, uindex in iram ei qui ma le agit, sed etiam propter conscientiam, hoc est, ne con scientia coram deo rea fiat. Vnde & Titum instituens iubet, ut admoneat suos Crætenses, principibus & po testatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bo num paratos esse.

Romano. 13
Obedientia debita magistratibus.
1. Petri. 2
Peccatum mortale non parere magistratibus in rebus licitis.
Roma. 13
Ibidem.
Obedire propter irã.
Propter conscientiam.
Titum. 3

Magistratibus tribuendus honor.

DEniq; magistratibus honor tribuendus est. Idq; nō tantū externa reuerentiæ significatione, sed magis animi iudicio ac uoluntate, uidelicet ut agnoscamus in eis dei ministerium & ordinationem. Ob quod scriptura non dubitat eos & deos uocare, hoc est dei uicem in terris gerētes, cum inquit: Ego dixi, dij estis. Et rursus applicās eos ad deos. Quo respiciens Petrus Apostolus: Regem (inquit) honorificate. Debemus autem hoc non tantum bonis ac modestis principibus, sed etiam impijs, discolis malis, & indisciplinatis. Tum propter ministerium quod gerunt, quæ est ordinatio dei. Tum propter religionem, disciplinam, pacem, & tranquillitatem publicam retinendam. Sic legis Baruch prophetam, & qui cum eo erant in Babylonia captiuos, Iudæis qui residui adhuc erant in Hierusalem scripsisse in hæc uerba. Orate ꝑ uita Nabuchodonosor, & pro uita Balthasar filijs eius ut sint dies eorum sicut dies cœli super terram Et ut det dominus uirtutem nobis, & illuminet oculos nostros, ut uiuāmus sub umbra Nabuchodonoser regis Babylonis, & sub umbra Balthasar filij eius, et seruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiā in conspectu eorum. Et Petrus Apostolus iubet, ut subditi simus in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. Proinde si nobis efferus & inhumanus princeps (qui magis ui quàm iure agat) contigit, is tamen non statim contemnendus est, nec ob id obmurmurandum nobis, multo minus mouenda seditio est, ne publica pax perturbetur. Hæc est enim gratia (ut idem Apostolus ait) si propter dei conscientiam sustinet quis

Psal.81 Exod.22 1.Petri.2 Quā malis principibus debetur honor. 1.Petri.2 Roma.13 Baruch.1

1.Petri.2 Quid agendum, si obtingat efferus princeps aut magistratus. 1.Petri.2

tristitias paciens iniuste, in hoc enim uocati sumus, quia & Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur uestigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur tradebat autem iudicanti se iniuste. Duplici tantum remedio nobis ad emolliendam magistratuum tyrannidem uti permittitur ac etiam præcipitur. Primum, ut pro eis deum præcemur, quo ad meliorem mentem reuocentur, quod tum magis soliciti faciemus, si agnoscamus malos magistratus nobis immissos, ad puniendum peccata. Quemadmodum Iob testatur, quod dominus regnare faciat malos & hypocritas propter peccata populi. Iob. 24

Duplex remediũ ad emolliendam tyrannidem magĩratuum. 1

SEcũdo hic meminisse debent Parochi officij sui nempe ut efferos magistratus per dei uerbum cum omni modestia corripiant, erudiant, admoneant, arguant, increpent, & ad frugem uitæ melioris adducere pergant. Ad hoc.n. cõstituti sunt, quẽadmodũ dñs apud Hiere. testatur: Ecce inquit) dedi uerba mea in ore tuo, ecce cõstitui te hodie super gentes, & super regna, ut euellas, & destruas, & disperdas, & dißipes, & ædifices, & plantes. Et ut sit in arguendo periculũ, nihilo setius tamen uerbi ministros suo officio fungi oportet, quẽadmodũ uides Iohannem Baptistam, Herodem, atq; adeo ipsum Christum scribas ac pharisæos liberrime (quamuis non sine summa modestia) arguisse & increpasse, ac omne corporale periculum ueritate longe posthabuisse.

2

Hier. 1

Matth. 14 Marci. 6

HAec tamen, quæ de honorandis magistratibus diximus, intelligenda sunt, nisi subditis aliquid

Magistratibus non est obtemperã-

dum contra dei praeceptum. Daniel.3 Acto.5 Matth.10 Matth.5 1.Petri.3

praecipiant contra dei mandatum, tum enim potius subditi obedire deo, q̃ hominibus debẽt, queẽadmodũ historia Danielis & Acta Apostolica docent. Quod & Christus non tacuit. cum ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animã autem non possunt occidere, sed potius timete eũ, qui potestatẽ corpus & animã simul perdere in gehennã. Alibi etiã Crhristus beatos pronũtiat, qui pſecutionẽ patiuntur propter iustitiã, quos et gaudere & exultare uult, quoniã merces eorũ copiosa est in coelis. Quod & Petrus non tacuit, cum inquit: Et quis est qui uobis noceat, si boni aemulatores fueritis. Sed & si quid patimini ꝑpter iustitiã beati, timorẽ aũt eorũ ne timueritis ut nõ cõturbemini. Dñm aũt Christũ sanctificate in cordibus uestris, parati semp ad satisfactionẽ omni poscẽti uos rationẽ de ea, quae in uobis est. spe & fide, sed cũ modestia & timore, Hactenus de magistratibus.

Oẽs honorãdi qui nobis praesunt.

POstremo (uti supra meminimus) hoc praeceptũ ad omnes eos porrigitur, quicunq; nobis praesunt, seu quãcunq; nostri curam gerunt, ueluti sunt domini, heri, tutores, curatores, praeceptores, & pedagogi. Quibus etiam tria illa amorẽ, obedientiã ac honorẽ debemus De seruis Petrũ dicentẽ audis: Serui, subditi estote in omni timore dominis. Et Paulũ Ephe.vi. Serui, obedite dominis carnalibus cum timore ac tremore in simplicitate cordis uestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed ut serui Christi, faciẽtes uoluntatem dei ex animo, cum bona uoluntate, seruientes sicut domino, & non sicut hominibus. Id quod et ad Coloss.iij. repetit: Vides uero quõ Paulus non tantum

1.Petri.2 Ephe.6 Coloss.3

externam obedientiam,sed magis internam reuerentiam ac bonam uoluntatem seruorum & mercenariorum,erga dominos & heros requirat. De reliquis qui annis an*testant,uel qui tui curam gerunt,uides dominum p Mosen præcipientem & dicentem:* Coram *cano capite assurge,consurge & honora personam senis .* Et alibi *audis Moysen dicentem :* Interroga *patrem tuum,& annunciabit tibi.* Maiores *tuos,& dicent tibi.* Exemplum aūt *horum habes* Christum *dominum,de quo legis,quod subditus fuerit,non tantū* Mariæ*,sed et* Ioseph*,qui nō alia ratione,quàm opinione ac cura* Christi *parens fuit.* Exē*plum item habes* Paulum *sedentem ad pedes* Gamalielis*, & discentem ueritatem paternæ legis.* Qui annis antestant vel curam gerūt nostri. Deute.32 Acto.22

EX *prædictis autem satis colliquescit , quibusnam modis in hoc præceptum peccetur.* Nam *in primis huius præcepti rei sunt,qui parentes nō ex animo diligunt ac magnificiunt.* Itē*,quos inopiæ seu cuiuscunq; miseriæ,uel humilitatis parentū pudet,qui nō prospiciūt eis uictum ac alia necessaria,qui eos nō uenerantur.* Hi *enim huius legis interpretationē contemnunt,quam habes* Ecclesiastici.iij.*in hæc uerba.* Fili*,suscipe senectam patris tui,& non contristes eum in uita illius , & si defecerit sensu , ueniam da , & ne spernās eum in tua uirtute , eleemosyna enim patris non erit in obliuione.* Et *rursus eodem capite.* Qui *timet deum,honorat parentes,& quasi dominis seruiet his,qui se genuerūt,in opere & sermone , & omni patientia.* Item*, q̄ malæ famæ est,qui relinquit patrem? &c.* Præterea *grauius peccāt, qui parentes suos affligunt,rident,duris uerbis à se abi-* 1 Quibus modis in hoc p̄ceptum peccetur. Eccle.3 Ibidem. 2

gunt, subsannant, deuouent, execrantur, aut uerberant;
Exod.21 qui odio eos et inobedientia afficiunt. De quibus Exod.
xxi. scriptum legis. Qui percusserit patrem suũ, aut ma
Leuit.20 trem, morte moriatur. Et Leuitici capit. xx: Patri ma-
trique qui male dixerit sanguis eius sit super eum. Rur
Prouer.19 Prouer.29 sus, Prouerbiorum. xix. Qui affligit patrem & fugit
Prouer.30 matrem, ignominiosus erit & infelix. Item Prouerbio-
rum. xx. Qui maledicit patri suo & matri, extinguetur
lumen eius in medijs tenebris. Item, oculum qui subsan-
nat patrem, qui despicit partum matris suæ, suffodiant
eum corui de torrentibus, & comedent eum filij aqui-
læ. Exemplo est Cham filius Noe, qui se, totamque po-
steritatem suam, maledictioni inuoluit, quod patris sui
Cham Gene.9 turpitudinem non operuerit, sed deriserit. Itidem Ru-
Ruben. Gene.35 ben patriarchæ Iacob primogenitus pari maledictioni
2. Regum.18 addictus est, quia ascenderat cubile patris sui. Et Abso-
lon, qui patrem de regno expellere conabatur, insigni ea-
3 demque miserrima morte absumptus est. Tertio peccãt
in hoc præceptum qui ecclesiæ præsidibus ac patribus
spiritualibus iniurij & inobedientes sunt. Quemadmo-
Nume.16 dum Dathan, Chore & Abyron, qui propter suam er-
ga Mosen & Aaron inobedientiam uiui absorpti refe-
runtur. Item, qui in sacerdotes, mordaces iocos, amaru-
lentaque schommata iaciunt. Qui ex suggestis, ipsis ma
ledicunt, ac publice contumeliam inferunt, qui de ipsis
temere, id est, non suo loco & tempore iudicant. Qui
Quomodo arguendi ecclesiæ præsides. ipsorum turpitudinem ad populum circumferunt ac de-
nudant. Quis enim non uidet eos fratres esse Cham, nõ
Sem et Iaphet? qui patris turpitudinẽ uerecundæ con-
texerunt

texerunt,unde & benedictionem sunt consecuti. Non prohibemus ut præsides ecclesiæ aberrantes arguas & increpes,modo id ad regulam Euangelicam facias, cum omni animi lenitate,ac modestia. Deinde suo loco & tẽ pore,ubi scilicet fructum correctionis expectes, Nõ au tem permittimus id,ut facias ad mobile uulgus,ad sedi tionem contra Ecclesiasticos præsides mouẽdam suopte ingenio procliue,non prohibemus doctorem, sed crimi natorem,quem & Paulus prohibet & satanæ tradit, qui etiã monet,ut sermo noster sale cõdiatur.

4 *Rursus peccãt in hoc præceptum,qui ecclesiæ constitutiones ac pios mores irrident,contẽnunt,ac temere præuaricã tur,de quibus dixit Augustinus: Non habebit deum patrem,qui ecclesiam cõtemnit habere matrem. Dein qui excommunicationem, qui ecclesiæ clauem ligantem ac soluentem nihili pendunt,quod Christus habẽdos decernit,sicut æthnicos & publicanos.* (Augusti. de expositione symboli. Matth.18)

5 *Item,in hoc præceptum peccant,qui magistratibus ea quæ diximus officia ipsis debita non impendunt,idq; diui Pauli testimonio qui conscientiam hominis non obtemperantis potestati reatu criminis obstringit.*

6 *In summa peccant in hoc præceptum,qui eos quorum curæ commißi sunt,temere aspernantur,aut debito honore non afficiunt, aut obseruant,quiq; his,neq; fidi,neq; parẽtes sunt, id quod superius plus satis ostendimus.*

ET ERIS LONGAEVVS SVPER TERRAM.

H*Ic audis,quid uelit Apostolus,cũ dicit, hoc præ ceptũ eße primũ in promißione. Est enim pri=*

mum,cui inter præcepta secūdæ tabulæ merces promittitur,eaq; nō uulgaris,nempe uitæ longitudo, ipsi tanq̄ præcipuo operi charitatis debita, nec abs re quod deceat,ut ipsis uita prolongetur qui parentes colunt, huius uitæ post deum authores. Intellige autem hisce uerbis, non tantum uitæ longitudinem, sed & ea omnia quæ ad uitam seu usum uitæ pertinent,ut sunt tranquillitas,pax,rerum successus,uictus, atq; alia id generis, sine quibus uita longa est iniucunda. Nobis tamen Christianis præmium,non tam huius,q̄ futuræ uitæ(cuius lōgitudo interminabilis est)spectari debet. Nam ut deus pium aliquem hoīem in parentes præmatura (ut nobis apparet)morte hinc abstulerit,ob id tamen putādum non est,hunc perdere huius præcepti mercedē,quā copiosius recipiet in ea uita, cuius longæuitatis nō est finis. Imo dubitandum non est,deum eiuscemodi homini,uel ob pietatem in parentes cita illa morte consulere uoluisse,quo in ueram illam & beatam uitam otius concederet. Quemadmodum dictum est, ablatus est iustus ante diem,ne malitia sensum eius immutaret. Vt autem uides filijs morigeris omnia prospera esse promissa, ita ē regione intelliges immorigeros(ueluti sub dei maledictione positos) oīa aduersa manere,quod pauloante plurimis scripturæ exemplis commonstrauimus.

Vitæ longitudo merces

Vitæ longitudo Christianis.

PRAECEPTVM QVINTVM
NON OCCIDES.

Ordinis rō.

PRincipio decens ordo cōsiderandus est,Tria prima præcepta ad deum pertinent, quo ut est nihil

melius, ita nobis nihil charius esse debet, quartum parẽtes respicit, quibus secundum deum honos & gratitudo debetur, ueluti ijs, qui dei uice quodammodo funguntur. Quæ merito sequentia præcepta, quæ ad priuatam proximi dilectionem spectant, præcedunt. Nam quando animus se recte habet erga deum, & eos qui dei loco sunt, fieri uix potest, quin cætera quoque quæ proximo debemus facile sequantur. Contra uero dubium nõ est, eum qui neq; deum, neque parentes reueretur, facilime committere in proximum, ut merito quis priorum præceptorum transgreßionem, ueluti radicem quandam cæterorum flagitiorum, atq; adeo omnium malorum esse putauerit. Qui enim fieri potest, ut nõ irruat in omnia flagitia, qui desertus à deo, & sub domini maledictione (quam præcedentium mandatorum præuaricatio irrogat) positus, satanæ mancipiũ effectus est. Iam cum post deum & parentes iubeamur diligere ꝓximos sicut nos ipsos, aptißime sane inter ea mandata q̃ proximi læsionẽ prohibent, primum illud est, quod ad proximi uitã ac corpus pertinet, quæ possessio cuiq; charißima est.

Ad omne opus malum instructus, q neq; deum, neq; parentes reuereĩ

Hoc præceptum ad uitam & corpus proximi respicit

VT aũt hoc præceptum cũ duobus sequẽtibus intelligas, nõ est necesse interpretationẽ remotius petere. Quod Christus ipse apud Matth. ca. 6. ea dilucide admodũ enarret ac exponat. Vbi etiam duo inter cætera Christum docere uides, Primũ legẽ esse spiritualẽ, quæ nõ solo externo opere, sed spiritu magis & affectu sit adimplẽda. Secundo, docet Christus præcepta ista negatiua è regione affirmatiuã requirere, qđ postea in singulis ex ipsius Christi uerbis fiet manifestius, Nam

Matth. 6 Duo docet Christus. Matth. 5 1 Lex spũalis 2

*ut ab enarratione istius præcepti incipiamus, si uerbo-
rum corticē tantū intuearis, uidetur hoc præcepto tan-
tum retusam Iudæorum crassam malitiā, quā in homici*
Math.5 *dio committendo adhibebant. At Christus declarat non
sufficere, ut huic præcepto satisfacias, continere manū à
cæde, nisi etiam contineas animum ab omnibus affecti-
bus qui huc tēdunt, cū ait:* Audistis, *quia dictum est an-
tiquis,* Non *occides, qui autem occiderit, reus erit iudi*
Aug. de verbis dñi i mōte, lib.1 *cio. Ego aūt dico uobis, quia omnis qui irascitur fratri
suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo* Ra-
cha, reus erit consilio: qui autē dixerit fatue, reus erit
1 *gehennæ ignis.* Primus *enim gradus ad lædendū est
ira in animo concepta, quæ nihil aliud est, q̄ dolor flagi*
Ira. *tans uindictam. Proximus ira irrumpens in uocē indi-*
2 Gradus in lædendo *gnationis quam dñs appellat* Racha. Tertius *est do-
lor irrumpens in manifestum conuitiū, ut cū dicimus, fa*
3 Indignationis vox Racha *tue. Plane ergo Christus docet, non tantū homicidā esse
apud deum, qui uitā proximo eripuit, sed & oēm illum*
Conuicium. *qui proximum odit, hoc est, qui male uult, tametsi iram
animo celauerit, & necdū in ullam indignationis uocē*
De qua ira loquit Christus *proruperit. Accipe tamen* Christi *sermonem de ea ira,
quæ lædendi affectum cōiunctum habet, alioqui irasci-*
Aug. de sermone dñi in monte, lib.1 *mur & his, quibus bene uolumus, non ut lædamus, sed*
Psal.4 *ut corrigamus & odimus in hoīe, nō quod fecit deus,*
Psal.118 *sed qđ fecit ipse. Idq; zelo iustitiæ sine peccato.* In *quā
snīam* Psaltes *dixit:* Irascimini *et nolite peccare. Et ali
bi:* Iniquos *odio habui.* Illud *ergo intuendū est, quid sit
irasci, indignari, & conuitiū inferre fratri suo, quoniā
non fratri irascitur, qui peccato fratris irascitur, quod*

nō prohibet Christus, sed qui sine causa irascitur, is nō peccato, sed fratri irascitur, quod Christus uetat. In his ergo sententijs, subaudiendum est (sine causa) aut si ma uis uindicandi studio. Nam alioqui & Paulus in hoc præceptum impegisset, cū pontificis iussu palma percussus aiebat, Percutiat te dn̄s, paries dealbatæ. Et cū Galatas stultos uocat, non enim id fecit Paulus sine causa, fecit item id cū summa mansuetudine citra ullā perturbati animi indignationē, quod utrobiq; satis ex sequentibus constat. Nam ut illic testaretur (q̄ immotā custodisset animi tranquillitatē) & quod nihil iratus dixisset, insultantibus sibi Iudæis ac dicentibus, principi sacerdotū maledicis, respondit: Nesciui fratres, quia princeps est sacerdotū, Nemo enim perturbatioris animi in hūc modū tam cito respondisset. Hic uero nempe ad Galatas scribens, ne id quod stultos eos uocaret, contumeliæ causa fecisse uidetur, eos etiam fratres nominat. Vtrobiq; ergo Paulus iustam causam habebat, quod q̄ diceret tuendæ ueritatis gratia (cui Ananias impie maledicebat indignus sacerdotum principatu) deinde etiā corrigēdi studio diceret. Docet ita Christus uim huius præcepti hoc postulare, ut oēm deponamus affectum in proximi læsionē procliuem. Porro quum, iram prohibet: qui primus gradus est quo à mā suetudine & mitilate deflectimus, multo magis odium prohibuisse uidebitur, quæ est ira inueterata. Nā si irasci non est fas fratri sine causa, multo minus fas est, animo tenere aliqd, ut in odiū indignatio cōuertatur. Ad quod pertinet, qd' Paulus ait: Nō occidat sol super iracundiā uestram. Et

Sine cā irasci prohibitū

Sine causa Acto. 23

Gala. 1

Au. u. de sermone dn̄i in monte lib. 1

Vis huius præcepti.

Aug. de sermone dn̄i in monte lib. 1

Ira.

Odium

Ephe. 4

Inuidia

cum utraq; peior ſit inuidia, quæ alienam fœlicitatem, ſuam interpretatur iniuriam. Quis dubitat, uetita ira magis etiam inuidiam uetitam eſſe? Nec mirum, & iraſcentem, & indignantem & conuitium inferentē in hoc præceptum impingere. Sunt enim huiuſmodi præcepta ſecundæ tabulæ pertinentia ad doctrinam de dilectione proximi, quæ ſola in omnibus huiuſmodi mandatis potiſſimum quæritur, quam ſi habeas, quomodo fratri iraſceris? At hæc ſi exciderit animo, uel ſola ira ſubintrante, qua fratri male uelis, quis non uidet te potioris huius mandati partis, iam coram deo factum eſſe trāſgreſſorem? Etſi enim manum non admoueas iam mente peccaſti. Porro, qui fratrē ſuum ratione ac prudentia priuate, facitq; ut à nulla differat beſtia, q̄uo immunis eſt à reatu huius præcepti? quod ut cætera, charitatem proximi requirit. Etenim qui ſchommatis & cōtumelijs perſequitur, charitatem deſtruit, qua deſtructa ſimul oēs tolluntur uirtutes, ſicut omnes conſeruantur ea ſalua. Damnatur igitur hic in uniuerſum cor erga fratrē male affectum, & priuatæ uindictæ cupiditas.

Indignantis vox

Conuitium.

Damnat cor male affectū erga fratrem

Hoc præceptū nō pertinet ad magiſtratus

ATq; hinc liquet hoc præceptū non pertinere ad magiſtratus, qui publica iudicia exercent, & legitimis pœnis ſontes afficiunt, non enim ipſi ſunt, qui occidunt, ſed lex dei ferit. Iubens unum membrum tolli ob totius corporis incolumitatem, non enim iudex ſuo nomine, ſed dei uindicat. Nec fruſtra gladiū portat, uindex ĩ irā, ei qui male agit, quin magiſtratus animaduertēdo in ſontes q̄proxime deū refert, unde et dij uocātur iudices, tantū abeſt, ut occidēdo delinquā, qui niſi occi=

Roma. 13

Iudices dij

derint, delinquerent, quod mandatū habeant exercendi uindictam iuxta legē, q̄ non humana, sed diuina potius, hoc est diuinitus ordinata existimanda est. Sic Moses (quo nihil clementius fuit) percußit, & sacerdos Phinees percußit, & cessauit quassatio. Legitur & Helias multos morte affecisse, & propria manu, & igne diuinitus impetrato, nimirū diuinitus iussus, nō desiderio uindictæ, sed amore correctionis, De quo Heliacum exēplum discipuli dn̄o suggererent, cōmemorantes, quid ab eo factum sit, ut ēt ipsis daret potestatem petendi de cœlo ignem ad consumendū eos, qui sibi hospitium non præberent, reprehendi in eis dn̄s non exemplū prophetæ sancti, sed ignorantiā uindicandi, quæ adhuc erat in rudibus. Verū quoniam deus temerariā sanguinis effusionem magnopere odit. (Nunq̄ enim non occurrit in ueteri testamento sanguinis prohibitio, quod & misterio prohibiti esus sanguinis satis demonstratū est) omnino uidendum est magistratui, ut in negotijs, ubi de sanguine fundendo disceptatur, circūspecte, considerateque agat. Quod faciet, si & rite & recte iudicare instituerit, Rite iudicat, cum iuris ordine seruato sententiam profert, quod in Deuter. præcipitur, cum dicitur: Iuste quod iustū est, exequaris. Recte iudicat, q ex legis præscripto, tanq̄ minister dei, zelo iustitiæ maleficiū punit. Nā qui corrupte iudicat, aut legibus ad priuatim odiū commodum ue abutitur, seu ex cupiditate, alioue quocunq; malo affectu, aut cum acceptione personarum iudicat, aut maiorem pœnam q̄ lex infligit, is iudex homicidium patrat etiam si nocens morte dignus sit.

Vindicta exercenda secū dum legem.

Exodi.32
Nume.25
Psal.105
4.Reg.1

Esus sanguinis prohibitio quid sit.

Rite ac recte iudicandum.
Deute.16

Recte

An liceat Christianis bellũ gerere.

IDem de bello sentiendo est. Nam etsi Christianos
deceat ac optandum sit, ut omnes sic à bellis abhor
reant, quasi sit parricidium illic occidere, quando om-
nis Christianus Christiano germanus est, tamen cum
mali maiori semper numero sint, qui non tantum ad p-
fectionem Christianismi non accedunt, sed ne nomẽ qui-
dem Christiani hominis sibi iure uendicant, quis nõ ui-
det necesse esse, ut sint & in ecclesia magistratus, qui
uim ui repellant? Qui latrocinia & seditiones armis
& bello compescant, ne respublicæ & uita communis
dißipentur? Sed uiderint principes, ut non aliter bellũ,
q̃ iuste & legitime suscipiant & gerant. Iuste autẽ tum

Quando bellũ iuste suscipiatur

demum suscipitur, cum non uoluntarie, sed coacte, tum
demum quũ nulla alia spes est pacis ac iustitiæ tuendæ,
nõ priuata, sed publica authoritate, hoc est, permissu su
1 premi magistratus (qui nobis Cæsar est) initur. De-
2 inde, cum non aliter q̃ ex iusta causa indicitur, ueluti
sunt pacis & tranquilitatis publicæ tuitio, patriæ, de-

Recte qñ geratur. Deute.19

fensio, & in primis seditionis cõpreßio. Recte uero ge
ritur, non aliter, q̃ si eodẽ quo diximus affectu, idq; iu-
1 stis cõditionibus geratur. Si quidẽ scriptura docet, Nõ
2 ante in bellum descendendũ, nisi hostibus pax offeratur,
3
4 atq; illi pacẽ dare nolint, deinde ne pp minus malum pe
5 ius cõmittatur, ut insontibus parcatur, ut imbelles agri
colæ protegantur, ut fides etiam hosti seruetur, Deniq;
ut sola pax q̃ratur, qua parta, deinceps oĩs belli strepi-

Dauid pugnator.

tus omnino cesset. Ad hunc modũ Dauid aliosq; uiros
pios ac sanctos pugnasse legimus. Atque ut unũ aut alte
rum exemplum belli iure suscepti ac recte gesti afferã-

mius. Cum Absolon seditionem mouisset, ac patrē Dauid 2.Regum. 15 16.17.18
regno expulisset, necessitas bellum suasit, descendit Ioab
parua manu contra ingentē exercitū Absolon, cōmitti-
tur prælium, uincit Ioab. At statim cū exercitus terga Mitiras
uertisset, Ioab qui poterat insequendo omnē seditiosum Iaob.
Israel ad unū interemisse, retinet exercitū suū ne perse-
quatur Israel fugientē, uolēs parcere multitudini. Quid Mitias Da-
uero Dauid, nunquid post cædem misit ad occidendum uid.
eos, qui filio suo in hac factione fauerant? qui in bello cō
tra se gesto fuerunt duces, tribuni & centuriones? Neu Amasias.
tiquā, Quin & Amasiæ, qui seditiosum exercitum du
xerat dixisse legitur: Nonne os meum et caro mea es?
hæc faciat deus & addat si non magister militiæ fueris
coram me. Itidem cum non multo post, Siba uir Belial 2.Reg.20
factionem similē concitasset ac tuba cecinisset. Non est
nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai, & iam
cum cōiuratis in Abelam uenisset, Ioab cū exercitu se-
cūtus, ut expugnaret Abela, interpellatus p mulierem,
cur præcipitaret hæreditatē dñi? Respōdit: Absit hoc.
Absit hoc. Tradite mihi solū Siba, qui leuauit manū suā
cōtra regē, Quod cū factū esset, et proiectū per murū ab
scissum caput uidisset Ioab, nō depredatus est seditiosam
urbē, nulla spolia retulit, sed abscisso capite authoris mo
tæ seditionis cōtentus, receptui cecinuit ac abijt. Cæte-
rum principes qui eiuscemodi exēpla nō insequuntur, ue Grauis cen-
luti qui non necessitate adacti, neq; reipub. sed studio ob sura in prin-
priuatos affectus bellum suscipiunt, aut non legitime ge- cipes qui in-
runt, uel fidem fallunt, tot homicidia committunt, quot iuste bellige-
homines in eo bello uel pereunt, uel ad famem adigun- rantur.

In militis sti pendiatoris. tur. Adde, quisquis uel odio, uel spe prædæ currit ad bellum, etiam si neminem occidat, coram deo tamen homicida est, non enim uoluntas abfuit, sed uoluntati defuit occasio. Iohannes ille Baptist. militibus leges præscripsit, nec dubium talem quam si præuaricentur, maximi criminis rei fierent. Neminem (inquit) concutiatis, nemini calumniā inferatis, sed contenti estote stipendijs uestris q̃ merito prĩcipes suis militibus sedulo inculcādā curarēt.

Luc. 3

Quæstio. VErtunt etiam quidam in quæstionem, num lex ciuilis, quæ homini priuato uim ui repellere cōcedit pugnet cum Euangelio? Nos putamus non pugnare. sed licere capitis periculum intentantis exitio depellere, si tamen certa mors intenditur, nec est aliud effugium, Nam cum eo casu certo quodam ordine et modo, quem lex præscribit, magistratus uim ui depellere concedat, uidebitur inuadens, hoc ordine & modo occisus magis ipsius magistratus, quàm priuata authoritate occisus.

Dilutio.

An Christiano liceat vim vi repellere?

Verum, quum plurima sint quæ ad obseruandū hūc ordinem & modum requiruntur ueluti inter alia ac potissimum, ut omnis affectus lædendi inuasorem penitus absit, talis autem affectus non facile in conflictu retineatur, idcirco nos homini Chrhistiano suadẽmus, ut in ea angustia ante omnia dei auxilium imploret, quod sæpe propinquius est, quàm credimus, quando legimus & draconem, eius cuius olim fuerat alumnus clamore excitatum accurrisse, & à latronibus liberasse, quod si interim deo uisum non sit inuaso præsens adferre præsidium & malitis occidi quàm occidere certe existimamus talem Christiani hominis officio functum, nimirum Chri-

Plurima requiruntur vt liceat occidere inuasorẽ.

Cōsiliū piū.

sti domini sui exemplum secutũ esse. Quãuis interim secus facientem, ordineq; & modo legitimo se defendentẽ non damnemus. Neq;.n. Euangelium tollit ius naturale, nec legis naturalis ordinationẽ, sed tantum format affectus ac animum, quẽ Christus uult ab omnis uindictæ cupiditate longe alienißimum esse. Matth. 5. Euãgelium nõ tollit ius naturale. Matth. 5

Caeterũ, ut unde digreßi sumus, reuertamur, docet (ut diximus) Christus hoc præceptum, non tantũ omnẽ uindictæ cupiditatẽ prohibere, sed & ut negatiuũ sit, e regione tamen affirmatiuã requirere, multasq; ac eximias uirtutes, atq; adeo ipsißimos fructus spiritus includere ac requirere, In primis.n. requirit humanitatem ac mãsuetudinẽ, quæ uirtus proprie opponitur iræ ac rixis, odio quoq; rancori & inuidiæ. Secundo, concordiæ studium postulat, ut in omni negotio proponamus, redire cum proxime in gratiam, quod Christus indicat, cum inquit: Si offeras munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, & uade prius reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuũ. Tu uero intellige pergendũ non quidem pedibus corporis, sed animi motibus. Absurdũ est.n. credere si absens sit, & trans mare cõstitutus qui reconciliandus fuerit, & tale aliquid ueniat in mentẽ, Christũ præcepisse tãtisper ante altare munus relinquendum, donec post terras & maria pererrat rediens offeras deo. Spiritaliter ergo Christi uerbum intelligendum est, ut scilicet te humili affectu prosternas fratri, ad quem reconciliãdũ satis prexeris, si ad eũ chara cogitatiõe cucurre-

1 Matth. 5 Hoc præceptum includit eximias virtutes. Galat. 5 Mãsuetudo.

2

Augu. de ser. dñi in mõte lib. 1 Explicat̃ locus in Matthæ. 5

ris, atq; ita etiam, si præsens sit, poteris eum non simulato animo lenire, ac in gratiā reuocare, ueniā postulando, si hoc prius coram deo feceris, pergens ad eum, non
Matth.6 pigro motu corporis, sed celerrimo dilectionis affectu, quod ubi feceris, tum inde ueniens, id est intentionē reuocans, ad id quod agere cœperas, offerēs munus tuū, ni mirum preces ac alia spiritualia sacrificia, quæ non ac
3 Pacis studiū cum oībus hoibus. cipit deus, nisi à cordibus charitate proximi imbutis. Tertio, monet Christus hoc præcepto cōtineri etiam id,
Matth.5 quod & Paulus docet, ut pacē cum omnibus hominibus (quantū in nobis est) habeamus, cum ait: Esto consentiēs aduersario tuo cito, cum es cū eo in uia, ne forte tradat te aduersarius tuus iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcem mittaris. Et huc spectat, quod Christus beatos pronuntiat pacificos, qui student nō solum inter alios dißidentes sarcire concordiam, uerum etiā ultro inuitare
4 Matth.5 Pacifici. ad pacem, à quibus sunt offensi. Quarto & tolerātiam à nobis exigit Christus, ut hanc legē adimpleamus, ut scilicet nō solū cupiamus habere pacē cū omnibus hominibus, sed etiam ne detrectanti pacē pro malo malum
Matth.5 reddamus, cum inquit: Ego autē dico uobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alterā. Id quod & Paulus alijs licet
Roma.12 uerbis expreßit. Non reddentes (inquit) malū pro malo.
5 Patiētia. Quinto, patientiam etiā postulat, qua non tantum malos toleramus, sed etiam patimur eos abuti nostra tolerātia, parati adhuc magis damni ab eis accipere, quàm iniuriā referre, quod Christus significauit, cum inquit: Et ei qui uult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuā tol-

lere, dimitte illi & pallium. Sexto, supra hæc & benignitatem ac mititatem in nobis desiderat, cum inquit: Et quicunque te angariauerit mille paßibus uade cum illo & alia duo. Benignitas enim & mititas uirtus est lenis, tranquilla, ad familiaritatem suam inuitans, et pluris faciens concordiam & animi tranquillitatem, quàm exteriorem quietem & otium. 6 Mititas. Matth. 5 Benignitas.

Septimo, & bonitatem à nobis postulat, qua nemini noceamus, sed ad benefaciendum omnibus simus expositi, cum inquit: Qui autem petit à te, da ei, & uolenti à te mutuare, ne auertaris. Quo quid aliud significat, quã à nobis requiri, ut neceßitatem patienti ac reddere sortem cupienti ac uolenti mutuum demus sine spe lucri, egentibus uero, etiã sine spe sortis de nostro tribuamus. 7 Bonitas. Mat. 5 Mutuũ dantes &c. Lucæ. 6

Octauo, ultra bonitatem eximium etiam illum charitatis gradum in nobis requirit, quo & inimicum, etiam nobis incommodantem toto pectore complectamur et beneficentia etiam afficiamus, quemadmodum solent parentes paruulos, uel phreneticos filios (à quibus multa sæpe patiuntur) non minus diligere, atque insuper omnia tentare, ut ipsorum saluti consulant. Quamobrem Christus inquit: Ego autem dico uobis, Diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui oderunt uos. Postremo, Christus præter hæc omnia summum charitatis gradum à nobis exigit, qui in longanimitate consistit, quæ uirtus non solum malos tolerat, atque maiora ab eis tolerare parata est, sed etiam adhuc inuicto quodam animi robore eorum emendationem expectat, atque adeo salutem optat. Quod Christus significauit, cum 8 Beneficẽtia erga inimicũ Aug. de sermone dñi in monte, lib. 1 Mat. 5 9 Longanimitas summæ charitatis gradus. Matth. 5

Matth.5 *diceret:* Orate pro *persequentibus & calumniantibus uos,ut sitis filij patris uestri qui in cœlis est, qui so=*
Vis pcepti. *lem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit su per iustos & iniustos.* Vides *quantū huius præcepti uis, secundum Christi enarrationem ab exteriori cortice le gis(in quo Iudæi fœlicitatem suam constitutum) distent.* Vides *quàm non sufficiat externæ non occidere, si se=*
Roma.12 *mel etiam omnem lædendi affectum non deponas,omnē=*
Hoc præceptū affectu impletur. *que uindictam deo resignes.* Rursum *uides hoc præce= ptum solo affectu impleri,nec situm esse in externo ope*
Aug. de ser. dñi in monte lib.1 *re,sed in incorrupta ac bona uoluntate,qua proximum non tantum non lædere,sed eius saluti quammaxime con sultum uelimus,existimantes, quod res est, eum tam= etsi malum,misericordia dignum, quin tanto magis di= gnum,quo est peior,præsertim,quod malitiam ex natu= ra non contraxerit,sed diabolo faciat instigante, quem si per nostram misericordiam eijcere poterimus,dubium non est,nos in eorum numero censendos,de quibus dictū*
Matth.5 *est:* Beati *misericordes,quoniam ipsi misericordiam con sequentur.*

1 Qui peccēt in hoc pceptum. 1.Iohan.3 Ephe.4

EX *superioribus autem manifestum euadit, quinā in hoc præceptum peccent.* Principio *enim, qui ira ac odio in proximum deflagrant,aut inuidia conta= bescunt,huius præcepti plane obliti uidentur.* Nam *ut apud* Iohannem *est,* Omnis *qui odit fratrem suum,ho= micida est.* Quamobrem *tam serio monet* Paulus, *ut*
Prouer.25 *omnis amaritudo, & indignatio, & clamor, & bla=*
Leuit.19 *sphemia tollatur à nobis,* Quin *&* Sapiens *ueteris le= gis iubet, ne comedamus cum homine inuido,& ne de=*

ſideremus cibos eius. Præcipit quoque uetus lex, ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo, ſed ut publice arguas eum, ne habeas ſuper illo peccatum.

Secundo in hoc præceptum peccat, qui contumelia proximum afficit, qui iniurijs honorem proximi commaculat, qui libellis famoſis proſcindit. Calumniator, Sycophanta, & Criminator, pro gladio, lingua utuntur & calamo. Sicut ſcriptum eſt, linguam maledicam eſſe malum plenum ueneno mortifero, quam & Pſaltes nouaculæ acutæ confert. 2 Linguæ & calamus gladius. Iacc.3 Pſal.63

Tertio, in hoc præceptum peccat, qui cum proximum ſeruare poſſit, non ſeruat, aut qui pauperem ſuis facultatibus exuit. Auarus ergo dum egenti non occurrit, fame occidit. Et ut non pereat proximus, nihilo ſecius, (quantum in illo eſt) qui periclitanti non tulit opem, extinxiſſe cenſetur. Vnde Eccleſiaſtici triceſimo quarto ſcribitur: Panis egentium uita pauperis eſt, & qui defraudauerit uir ſanguinum eſt. Et uulgare eſt illud Ambroſii uerbum. Paſce fame morientem, quiſquis enim hominem paſcendo ſeruare poteris, ſi nõ paueris, fame occidiſti. Eodem reatu obſtringitur, qui ob iuſtitiam captiuos non redimit, aut qui iniuriam à fratre, cum poteſt, non repellit. Qui enim non repellit à ſocio iniuriam (cum ſine periculo poteſt) tam eſt in uitio, quam ille qui facit. Vnde ſcriptum eſt: Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui ducuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Patrum quoq; decreta clamant, mortem probatur infligere, qui hanc quũ poſſit, non excludit. 3 Auarus occidit. Eccle.34 Ambr.86.diſtin. c. paſce. Prouer.24 82.diſtin. c.1

4 Malefici. *Quarto, occidunt, quicunq; habēt peruersam uolūta tem lædendi proximi, Quamobrem malefici, qui incantamentis suis perimere ac lædere student, homicidæ censendi sunt.*

5 Qui cōsentiunt in necē. *Deinde omnino committunt homicidium, qui uel imperio, uel consilio, uel persuasione, uel impulsu, uel dissimulatione in mortem hominis & sanguinis effusione, consenserint, qui alios inter se committunt, & in mutuum dißidium alliciunt, ac prouocant, qui discordiam excitant, quos non dubium est minus peccare q̄ si manum ad cædem adhibeant. Sic Dauid occidit Vriam, sic Iesabel occidit Naboth, Herodias Iohannem*
2.Regum. 11 3 Regum. 21 *Baptistam. Deniq; Iudæi sic occiderunt Christum, succla*
Marc.6 *mantes, Crucifige, crucifige eum. Id quod & in Deute-*
De pœnitē. dist.c.periculose. *ronomio indicatur, quum dicitur: Maledictus qui clam*
Psalmo.63 *percutit proximum suum. Et Psaltes ait: Exacuerunt ut gladium linguas suas, ut sagittent in occultis immacula-*
6 *tum. His uero magis rei sunt, qui non tantum animo, sed etiam manu ipsa cædem perficiunt, quos lex morti absq; ulla misericordia addicit. Qui percusserit (inquiens) hominem, uolens eum occidere, morte moriatur. Item, si*
Exod.21 *quis per industriam occiderit proximum suum & per insidias, ab altari meo euellas eum, ut morte moriatur.*
Ibidem *Peccant dein in hoc præceptum & iudices (ut dixi-*
7 *mus) qui sontem damnant, non ut suo officio, sed affectibus uoluptatibusq; satisfaciāt, obliti eius, quod Iosaphat iudicibus præcepit, non hominis exercebis iudicium, sed*
Paral.19 *domini, & quodcunq; iudicaueritis, in uos redundabit. Sit timor domini uobiscum, et cum diligentia cuncta facite.*

cite. Ad eundem modum peccant carnifices ſeu lictores, iudicium miniſtri, qui occidendo hominem, lucrum q̃runt ac ſponte faciunt, quod tantum iuſtitiæ contemplatione faciendum erat. Præterea (ut diximus) ab homicidio non excuſantur principes, qui bellum non legitime ſuſcipiunt, uel qui non iuſte gerunt. Poſtremo, non dubium eſt, eos in hoc præceptum grauiſsime committere, qui ſibi mortem conſciuerunt. Lex enim generalis eſt, quæ ſimpliciter prohibet ne occidamus, Quin hoc homicidium omnium funeſtiſsimum reputatur. Ad quẽ modum legimus. Achitophel ſe laqueo ſuſpendiſſe, qui erat typus Iudæ proditoris, ſeipſum laqueo ſuffocantis, Matthæi. 27. Quod tamen de his intelligi uolumus, qui uel deſperatione gratiæ dei, uel deſponſione animi, uel impatientia uitam (maximum certe dei donum) abrumpunt, Nam aliud eſt iudicium de his, qui amentia aut mania laborantes, ſibi manus adferunt. Nam quum hic morbus omne mentis iudicium adimat, homicidium (quod ſiue peruerſo affectu non committitur) haud pꝑpetratur. Sunt qui hic laborant de excuſando Samſon, Eleeſaro, ac Raſia, qui in Iudicum ac Machabeorum libris, non ſine laude mortem ſibi intuliſſe ſeu ſaltem acceleraſſe leguntur. Deinde de excuſandis Leone papa & Auiano Alexandriæ epiſcopo, quorum alter ſibi manum amputauit, quod per illam, libidinis ignem ad animum ſibi ſenſit proſerpere, poſtquam eam puella quædam eſſet deoſculata, Alter conſpicata & concupita fœmina, oculum ſibi eruit. Item, qui de Nyceta martyre ſoliciti ſunt, qui cum molliſsimo lecto arte

[Margin notes: 8. — Qui ſibi mortẽ conſciſcunt — Matth. 27 — Iudic. 16 — 2. Macha. 6 & 14 — Leo — Auianus — Nyceta.]

colligatus iaceret, & resupinatus à meretrice omnis generis illecebris ad Venerem excitaretur, linguam suam mordicus abscissam in os scorti conspuit, ut uel ita imminentem libidinis pestem repelleret, Nos etsi ea facinora omni uacare culpa affirmare non audeamus, eam tamen culpam, si qua fuit, non omnino damnabilem iudicamus, q. eam leuiorem faceret zelus custodienda legis dei, ac ardens desiderium, non tantum uitandi offendiculi, sed & præbendi testimonium fidei suæ, ne ex eorum imbecillitate infirmi læderentur, præsertim

2.Macha. 2 &.14 quum illi in Machabæis non ante sibi uitã abruperint, q̃ uiderent ipsis certam mortem à tyranno intentari.

9 Finitimi sunt seipsos enecantibus, qui aut crapula aut ebrietate se obruunt ac enecant, Nam Sapientis uerbum est: In multis escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit ad choleram. Itẽ, propter crapulam multi perierunt, qui autem abstinens est, adijciet

Quid sentiẽdũ qui uigilijs aut ieiunijs sibi uitã abrumpunt. uitam. Cæterum, qui ieiunijs, uigilijs, frigore, nuditate, reliquisq; corporis afflictionibus, sibi uitam, uel abrumpunt uel abbreuiant, hi (si adsit hypocresis) homicidæ

1.Corin.13 sunt, si syncerus animus, leuius peccant, præsertim si studio iuuandi proximi modum excedant, Charitas enim multa excusat.

10 Denique, huius præcepti uim non præstant, qui inimicis suis non condonant, qui opera misericordiæ erga quoslibet etiam inimicos non exercent, qui pro eis orare detrectant. Breuiter, q eos neq; amore, neq; obsequio prosequũtur.

PRAECEPTVM SEXTVM.

NON MOECABERIS.

INiuria in proximum atrocißima est homicidium, proxima adulterium, ut enim uiro nihil coniunctus, nihil charius uxore legitima, ita nulla est contumelia intolerabilior, q̃ uxor per adulteriũ cõstuprata. Iusto itaq; ordine hoc sextum præceptum, quod cõiugia munit, præceptũ illud sequitur, quod corpora & uitam proximorũ tuetur ac defendit, Hoc aũt præceptũ Christus Matth. 5. ad eũdem modum interpretatur quo præcedens, docens eo submoueri non tãtum externum adulterium, sed & oẽm penitus adulterij causam ac radicẽ, atq; adeo omnes affectus, qui huc tendunt. Audistis (inquit) quia dictum est antiquis, Non mœchaberis, Ego autem dico uobis, quia omnis, qui uiderit mulierem ad concupiscendam eam, iram mœchatus est eam in corde suo, Sicut enim ira mater est homicidij, sic concupiscentia adulterij, Omne enim adulterium ex concupiscentia nascitur. Ergo nunquam radicitus sustuleris adulterium secundum legis mandatum, nisi præcideris etiam omnem concupiscentiam secundũ Christi præscriptum ac spiritum, Nam & quemadmodũ qui fratri irascitur, apud deum homicidij reus est, qui nõ magis opus considerat q̃ affectum, Sic qui cõcupiscit mulierẽ alienam, iam mœchatus est eam in corde suo, idq; etsi non apud homines, apud deum tñ, qui magis uoluntatem respicit, q̃ opus, qui etiam quæcunq; præcipit, toti homini præcipit, qui corpore cõstat & animo. Quamobrẽ quũ lex dicit, nõ mœchaberis, quid aliud uult, q̃ ne uel aĩo

Ordinis rõ.

Christus hoc præceptũ interpretatur Matth. 5

Vis huius præcepti.

Ira.

Concupiscẽtia.

Matth. 5

1. Iohan.

uel corpore adulterio te conspurces, ne scilicet corpus libidinibus æstuet, neue mens fœda concupiscentia inarescat? Mœchiæ autem nomen, etsi Græci ad significandum adulterium frequentius accommodent, hoc tñ loco mœchiæ appellatione omnis illicitus cõcubitus, atq; illorum membrorum non legitimus usus uenit, idq; nõ omnino contra uocabuli rationem, Nam ut adulterari Latinis, ita μοιχεύειν, Græcis uerbum est generale ad omnem corruptionem, Nam & monetam adulterant, qui eã uitiant, & adulterant uerbũ dei, qui illud corrupto affectu tractant. Et in hanc certe sententiã non tantũ Euangelium, sed & lex ipsa uetus, hoc præceptum interpretatur, Quemadmodũ legimus Tobiam filium suũ docuisse, quum ait: Attende fili mi ab omni fornicatione, & preter uxorem tuã nunq̃ patiaris crimẽ scire. Et in Leuitico dicitur: Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filijs Israel. Et Ecclesia. 41. Erubescite ab conspectu mulieris fornicariæ. Paulus item Apostolus fornicationem magna quadã uehementia, nõ uno in loco detestatur ac prohibet: Hæc est (inquit) uoluntas dei sanctificatio uestra, ut abstineatis uos à fornicatione, ut sciat unusquisq; uestrũ uas suum poßidere in sanctificatione & honore, nõ in paßione desiderij. Rursus. 1. Corin. 6. Fugite fornicationẽ. Itẽ Ephe. 5. Fornicatio autẽ & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in uobis. Atq; adeo hoc crimẽ abbominatur, ut nolint nos ullam cum fornicarijs habere uitæ consuetudinem. Sic legis. 1. Corinth. 5. Scripsi uobis in epistola, ne commisceamini fornicarijs. Item, Si is qui frater nominatur

Aug. q̃onum in Exod. li. 2
Mœchiæ appellation̄. hic uenit omnis illicitus coitus.
Tobiæ. 4
Deute. 23
Eccle. 41
1. Corin. 6
Ephe. 5
1. Corin. 5

inter uos. fornicator est, aut auarus &c. cũ huiusmodi nec cibum sumere, Nec mirum, q̃ scriptura doceat, nullam propemodum pestem turpius, q̃ fœdam illam libidinem hominem commaculare, atq; adeo totum commutare, quæ sane facit, ut uix agnoscas hominem eundẽ esse. Testis est Dauid, quo nemo cordatior, nemo pientior, nemo mansuetior, At is ubi turpißimæ libidinis æstu exardescit, q̃ fit carnalis, excors, ac crudelis, atq; adeo sui dißimilimus, Quin etiam homicida, ut omnino uerum sit, quod Osee. 9. legimus: Fornicatio & uinũ & ebrietas auferunt cor, Et Solomon Prouer. 5. Stillans (inquit) fauus est scorti os, & mollius est q̃ oleum collum eius, uerum postrema illius amara sunt, uelut absintheum, ac acuta ceu gladius. Atq; idem etiam Solomon huius rei potentißimum exemplum est, Nam etsi ipse à domino cor sapiens & intelligens nactus fuerit, intantum, ut nullus ante eum similis ei fuerit, nec post eũ (ut scriptura testatur) consurrecturus sit quispiam, tamen quum cæpisset ad amare mulieres alienigenas, En quãtum mutatus est ab illo Solomone sapientißimo? Statim enim deprauatum est cor eius per mulieres, ut non esset deinceps perfectum cum domino deo suo, sed in tantum auersum, ut sequeretur etiam deos alienos, & coleret ille Solomon nuper omnium sapientißimus Astarthen deam Sydoniorum, & Chamos deum Moabitarum, & Moloch idolum Ammonitarum. Et qui quæso (ut omittamus exempla) fieri potest, ut nõ totus auertatur à deo, qui libidinibus seruit. Quum Apostolus. 1. Corinth. 6. dicat: An nescitis, quoniam qui adhæ-

Fœda libido totum hominem plane commutat.

2. Regum. 11

Osee. 9

Prouer. 5

3. Reg. 3

3. Regum. 11

1. Corin. 6

ret meretrici, unum corpus efficitur, qui autem adhæret domino, unus ſpiritus eſt. Et *ſtatim poſt*, Omne *peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt, qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat.* Quod *ſi roges, quur ſic?* Reſpondebit Apoſtolus, *quod corpus non fornicationi, ſed domino, & dominus corpori.* An *neſcitis (inquit) quoniam corpora ueſtra membra ſunt Chriſti, & quoniam membra ueſtra templum ſunt ſpiritus ſancti, qui in uobis eſt, quem habetis à deo.* Tollam *ergo (ut rogans ſubijcit ille) & membra Chriſti, faciam membra meretricis?* Abſit, Quin *potius (ut idem monet) quum noſtri non ſimus (empti enim pretio magno ſumus) hoc nobis curandum eſt, ut proſtratis omnibus immundis concupiſcentijs & deſiderijs, perpetuo glorificemus & portemus deum in corde & corpore noſtro.*

Grauiſſime ſemp̄ ē punita fornicatio & adulteriū

C*Aeterum, huius criminis grauitatē uel ſola pœna propoſita ſatis oſtendit*, Nam *uix ullum peccatum eſt, quod atrocius in ſcripturis punitū legamus atq; illud*, Id *quod ſatis teſtatur diluuium, quo deus totum mundū perdidit, eo q̄ omnis caro corruperat uiam*

Gene. 6. & 7. *ſuam ſuper terrā, perdidit quoq; atq; etiam in cinerem*

Gene. 19. *redegit Sodomam & Gomorrā, urbes florentiſſimas, ut ne ruina quidem ſuperſit, illorūq; incolas externis cruciatibus deſtinauit, quod ſcortationi & ſtupris uacarint, quemadmodū teſtatur Apoſtolus* Iudas: Sicut (*in-*

Iudæ. 1

Caro altera. *quit)* Sodoma & *Gomorra, & finitimæ ciuitates, ſimili modo exfornicatæ & abeuntes poſt carnem alteram, facti ſunt exemplum, ignis æterni pœnā ſuſtinētes,* Præ-

terea sic legimus, uigintitria milia de filijs Israel plaga diuinitus immissa ob fornicationē cum filiabus Moab perijsse. Quod exemplum Paulus. 1. Corin. 10. nobis ītuendum proponit: Neq; (inquit) fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt una die uigintitria milia. Hæc enim omnia in figura contingebāt illis, Scripta sunt autē ad correptionem nostrā, in quos fines seculorum deuenerunt, Nec dubitat ēt tantus Apostolus, scortatores regno cœlesti excludere & inferni pœnis mancipare, quum inquit. 1. Corin. 6. Neq; scortatores, neq; adulteri, neq; molles, &c. regnum dei poßidebunt. Et alibi: Scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus etiam, non habebit hæreditatem in regno Christi & dei. Rursus ad Hebræ. cap. 13. Fornicatores & adulteros iudicabit deus.

Nume. 25

1. Corin. 10

Scortatores regno dei excluduntur

1. Corin. 6

Ephe. 5

Hebræ. 13

PORRO quum Christus animi libidinē ac concupiscentiam tanto serio prohibeat, simul quoq; prohibet quæcunque eam uel excitant uel nutriunt, qualia sunt, uerba impudica, lasciuæ historiæ, spurcæ cantilenæ, imagines indecoræ, deinde oscula, tactus, cogitationes, nimius ornatus & comptus corporis, occasio, & potißimum crapula, ebrietas, desidia, otium, somnus, & si quæ sunt similia. Propterea quum prohibuisset cōcupiscentiam, statim subiecit: Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et proijce abs te, expedit enim tibi, ut pereat unū membrorū tuorū, q̄ totū corpus tuū mittatur in gehennam, Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eā, & proijce abs te, Expedit enim tibi, ut pereat unū membrorū tuorū, q̄ totū corpus tuum

Vis pcepti

Christus prohibet oīa q̄ vel excitant uel nutriunt libidinem.

Matth. 5

Explicat locus Matth.5 eat in gehennam. Hæc enim docendi gratia per similitudinem dicuntur, non ut quis sibijpsi amputare debeat genitalia, tum quod membrorum natura mala nõ sit, tum ꝙ hoc proximo præcepto plane, ut fiat, prohibeatur. Sed magis his uerbis docetur omnis concupiscentiarum occasio diligentißime uitanda, adeoq; cauendum nobis ab omni eo, quod in huiusmodi peccatum nos protracturum timemus, etiam si id tam charum ac necessarium nobis fuerit, q̃ sunt oculi, manus & pedes, imo dexter & potior oculus. Quid enim non abijcere & contemnere potius eligamus, q̃ uitam æternam amittere? & quosnam animorum affectus (qui ipsius quoq; membra sunt) præferemus desiderio regni cœlestis? Principio ergo hoc uidetur monuisse Christus, ut si contingat nos uitæ consuetudinem habere cum eo homine, à cuius fauore tota nostra felicitas post deum dependere uideatur, atque interim suggestione diaboli fiat, in eius hominis domo aspectum nostrum in mulierculam aliquam incautius coniectum, malæ concupiscentiæ ignibus inardescere, uel nostram pudicitiam solicitari, tum potius esse, ut eam occasionem euitemus, ac q̃ longißime nos elongemus (quantumlibet id ingerat doloris aut incommodi) q̃ ut præsenti periculo nos committamus. Sic castus ille Ioseph, dominam suam, quæ in eum oculos suos iniecerat, ad adulterium solicitans, quoad fieri poterat fugiebat, mallens etiam se in uitæ discrimen conijcere, quam tantum crimen committere. Atque hoc est, quod monet Psaltes, quum inquit: Auerte oculos tuos, ne uideãt uanitatem. Et Sapiens Ecclesiastici nono: Virginem (inquit) non

Ab omni eo q̃tũuis charo nobis cauendam, quod pertrahere possit in libidinem.

Affectus animi membra.

Gene.39

Psal.118. Eccle.9

conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius, auerte faciem tuam à muliere cōpta, & ne circumspicias speciem alienam, Propter speciem mulieris multi perierūt, & ex ha concupiscentia quasi ignis exardescit, speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt, colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Nec mirum, Ascendit enim (ut Hieremias propheta capit. decimo ait) Hiere.9 Mors spūalis ascēdit p sensus.
mors per fenestras nostras, hoc est, per sensus, Quemadmodum idem propheta alio in loco dixit: Oculus meus Threno.3
deprædatus est animam meam. Et Salomon Prouerb. vi. Nunquid (inquit) potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut uestimenta sua non ardeant, aut ambulare super prunas ut nō conburantur plantæ eius. Re ipsa compe-rimus incendi ignem quum proximat stipula, ad eundem modum (Hieronymo teste) flammigero igne percutit fœmina conscientiam pariter habitantis. Hierony:

Quæ quum ita sint, quanto magis putandum est crapulam & ebrietatem ueluti proxima libidinis fomenta, hoc præcepto resecari. Nam ut Salomon ait Prouerbio. xxvi. Quum defecerint ligna, Prouer. 26
extinguetur ignis. Proinde apud Lucam tam serio monet Christus, ut attendamus nobis, ne forte grauentur corda nostra crapula & ebrietate. Luc. 21
Ad hæc monemur hoc præcepto, prophanum otium & securitatem quammaxime uitare, ac prouocamur, ut semper boni aliquid faciamus, ut semper nos diabolus occupatos inueniat, quo respicit, quo Paulus. i. Corinthiorum. iiij. ait: Nolite locum dare diabolo. Et Ezechiel propheta diserte testatur olim Sodomitis exitij occasionē præbuisse: Ecce (inquit) Hierony. de cōse. dist. 5. c. nunquam. 1. Corin. 4. Ezech. 13

hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia. et otium ipsius et filiarum eius, et manũ ægeno & paupi nõ porrigebãt, et eleuati sunt, et fecerũt abominatiões corã me, et abstuli eos, sicut uidisti. Hæc ergo oĩa quãtũuis nobis dulcia uideantur, resecanda sunt, & magis eligendũ, ut tenuiter, atq; etiã misere uiuamus, q̃ ut abijciamur in gehennã.

Exod. 22 Leui. 18. et 20.

Præsentissimum remedium aduersus libidinẽ.

Præsentißimum autem remediũ erit aduersus hoc malũ, si sedulo à Christo hoc intimis præcibus cõtenderis, ut te cõtinente faciat, tuæq; pudicitiæ florẽ illibatum conseruet.

Natura nemo continẽs

Prouer. 2

Alioqui tantũ bonum retinere uiribus naturæ frustra contenderis, Nam & Sapiẽs ait: Non possum esse cõtinens, nisi dñs dederit. Quod si Christũ ad eũ modũ ex toto pectore rogaueris, nõ dubiũ, illũ (ut ẽ pudicitiæ summus amator) uotis tuis satisfacturũ, Nã & Salomõ testatur, Sapientiã esse quæ præstat, ut eruaris à muliere aliena & ab extranea, quæ mollit sermones suos.

Hoc pceptũ e regione requirit affirmatiuũ, quæ cõplectitur, plurimas eximias virtutes.

CAeterũ (ut paulo ante meminimus) Christus etiã docet, hoc præcepto nõ solũ prohiberi adulteriũ, atq; oẽm illicitũ Veneris usum, sed & e regiõe quoq; requiri uirtutes illas longe pulcherrimas, nempe castitatẽ, tẽperantiã, continentiã, sobrietatẽ, uerecundiã, nõ factorum tantũmodo, sed uerborum etiam & morum, atque ea exercitia, quibus hæ uirtutes retinentur, ueluti sunt ieiunia, orationes, uigiliæ, ac pij labores.

Triplex castitas.

Triplicẽ autẽ esse constat castitatem, nimirum uirginalem, coniugalẽ, & uidualem, Non solũ enim castitas uirginũ aut uiduarum est, sed etiam coniugum, quẽadmodum Apostolus testatur ad Hebræos ult. Honorabile (inquiens) coniugiũ, et

Heb. vlti.

rubile immaculatum. Et Sapiẽtiæ .iiij. legis: O q̃ pulchra est generatio casta cum claritate. Immortalis est enim memoria illius, quoniam & apud deũ nota est, & apud homines. Q̃uo enim castum ac pudicũ nõ erit, quod sanctificauit & mundauit deus, est enim Matrimoniũ dei ordinatio atque etiam sacramentum, præceptum etiam habens ut omnes qui non continent eo utantur, Sicuti Paulus inquit, Propter fornicationẽ unusquisque suam uxorem habeat. Verum ut castum & immaculatũ seruetur matrimonium, eo non quomodolibet sed sancte uti oportet. Alioqui si immodice seruiatur libidini, aut congressus ita peragatur inter fæcundos, ut inde nulla sit spes prolis, talis abusus non procul ab adulterio aberit, quemadmodum superius in Sacramentum Matrimonij fusius docuimus, Casta mens & amor sincerus & coniuges decet sine quibus coniugium uix coniugium sed magis contubernium censetur, Gentes, quæ hæc castitatis genera uel non nouerunt uel non rite coluerunt, delapse sunt in uagas ac spurcissimas libidines, propter quas deus se Chananeos deleturum esse testatur, Et Paulus significat cæcitatem & amentiam libidinum pœnas esse, Hoc igitur dico (inquit) et testificor in domino, ut iam non ambuletis sicut & gentes ambulant in uanitate sensus sui, tenebris obscuratum habẽtes intellectum, alienati à uia dei per ignorantiã, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderũt impudicitiæ. Rursus et alibi, Paulus impudicitiam impietatis pœnã esse tradit, quia (inquit) nõ probauerũt deũ habere in notitia, tradidit illos

Sapiæ.4 Gene.2 1.Corin.7

Quodnam sit castũ matrimonium.

Casta mens & syncerus amor coniuges decet.

Cæcitas & amẽtia libidinis pœnæ.

Ephe.4

Roma.1 *deus in desideria cordis eorum in immunditiam,ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, & cætera quæ sequuntur,* Ac *satis coniectari potest* Apostolū, *quū coram fœlice præside.* & Drusilla *uxore sua,de iustitia. & castitate,& de iudicio futuro dissereret adeo ut tremefactus discederet.* Fælix,*in eundem modum de castitate disseruisse.*

Refelluntur virginitatis osores ac cōtēptores.

SVnt *hodie qui uirginitatem matrimoio æquant,atque etiam contendunt* Christum *ac* Paulum *nō aliter laudare & suadere uirginitatem,quam ut expeditiores simus ad docendum* Euangelium *& ad obeunda ministeria ecclesiastica.* Et proinde Christum *dixisse,qui se castrauerunt,propter* Euangelium *&c.* Nos *ut non dicimus uirginitatem aut aliam quampiam uirtutem sua dignitate mereri remißionem peccatorum & iustificationem.* Ita *cum patribus & ecclesia sentimus: uirginitatem matrimonio excellentiorem ac longe prestātiorē esse,tametsi scriptura testetur multos perfectiores fuisse coniuges,ut* Abraham, Isaac, & Iacob *quam plerasque uirgines.* Sed *aliud est personas personis quam uirtutem uirtuti comparare ut superius in* Sacramentū Matrimonij *docuimus.* Deinde *ex* Christi *ac* Pauli *uerbis colligimus,uirginitatem donum esse matrimonio excellentius,quod & sua eximia præmia habeat,quemadmodum habet & ieiunium,* Deniq; *ex ipso* Paulo *conuincimus, consilium cælibatus,non tantum spectare ad primitiuā ecclesiam,sed etiam ad præsentem,* Nec *tantum eos qui ecclesiarum gubernaculis admouentur sed ad oēs* Christianos *uiros pariter ac fæminas,* Idq; *nō solum propter*

Matth.19

Virginitas etsi nō mereatur remißionē pc̄tōrū mr̄imonio tñ superior est. Aliud est p̄sonas personis quā virtutē virtuti cōparare.

1.Corin.7 Cōsiliū cælibatus ppetuū est respiciens oīs etates.

docendum uel discendum Euangelium *sed quammaxime ut in hac breuiuscula uita expediciores simus ad seruiẽdum deo uiuenti, Quid enim his uerbis apertius, tẽpus breue est, reliquum est, ut qui habent uxores; tanquam non habentes sint, & qui flent, tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes & qui emunt tanquam non poßidentes, & qui utuntur hoc mundo tanquam non utantur, præterit enim figura huius mũdi, uolo autem (ut subdit) uos sine solicitudine esse. Qui sine uxore est solicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat uxori, & diuisus est, Et mulier innupta & uirgo cogitat quæ domini sunt, ut sit sancta & corpore & spiritu, quæ autem nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro* Atq; *hoc (inquit) ad utilitatem uestrã dico, non ut laqueum uobis iniįciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrandi.* Et *post pauca, Qui statuit in corde suo firmus, non habens neceßitatem, potestatem autẽ habens suæ uoluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare uirginem suam, bene facit, & qui matrimonio iungit uirginem suam benefacit, & qui non iungit melius facit,* Item. *Beatior autem erit si sic permanserit secũdũ meum consilium, puto autem quod & ego spiritum dei habeam, hæc ille.* Hoc *nobis cum diuersarijs cõuenit,* Euãgelium *requirere, ut si qui non poßint continere, potius ducant uxores, ne se libidinibus conspurcent, neue sint authores alicuius turpis exempli,* Deinde *qui cælibatum meditantur, explorare oportere suas uires, & diligẽter conniti, ut pure uiuant.* At *licere ijs qui cælibatum ma-*

Quid cõueniat nobis cũ aduersariis.

turo consiglio spe seruande continentiæ freti uouerint, ob obortam aliquam carnis tentiginem spreta priori p͞fessione, coniugium sine peccato contrahere, id uero non conuenit. Quemadmodum in secundum præceptum latius diximus, hactenus de ui præcepti.

Quid nō cōueniat.
Qui peccēt, i hoc p̄ceptū.
Leui.20
Deute.22
Deute.32
Dauid grauissime punitus ob adulterium.
2.Regū.12
2.Reg.8
Iud.20, et, 22

PEccant uero in hoc præceptum initio, idque grauißime, qui adulterium & corpore & animo committunt, hoc est, qui alterius thorum uiolant, siue uterque in coniugio sit, siue alter tantum, quem lex uetus morti addicit, Sic grauißime Dauid deliquit, grauissime etiam punitus, Idque in libris suis & uxoribus, Nā & infantem amisit & uidere coactus est Absolon filiū decem concubinas ipsius uiolantem & de regno eū eijcere & occidere molientem Quod futurum ipsi Nathan propheta prædixit. Itidem legis libro Iudicum Tribum beniamin prope totam à domino deletā fuisse, quod fædißime peccasset in uxorem cuiusdam Leuite ui oppressam Quin & Abimelech rex punitus est à deo, nōdum facto adulterio, tantum quia Abrahe uxorem concupierat, Non leuius peccant, quin interdū grauius, qui stuprum committunt hoc est, qui uirginis pudorem tentant ac corrumpunt, quos itidem lex morti addicit: Fit autem stuprum grauius si puellam uirginem iam alij de sponsam quis corruperit, quem lex morti addicit, Si puellam nirginem desponderit uir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate & cōcubuerit cum ea, ambo ducti lapidibus obruentur, Si in agro repererit et apprehēdens cōcubuerit cū ea, ipse morietur solus, Grauius etiā peccāt q raptū cōmittūt, ob quē legis Sichē filiū Emor principis

Gene,20

Stuprum,

Deute,22

Sichimorũ,cum patre occiſum,ac totã ſimul urbẽ euerſam eſſe. Amõ quoq; q͂d'rapuiſſet & ui oppreßiſſet Thamar ſororẽ ſuã,à fratre ſuo Abſolõ inter cõuiuandũ ob trũcatus eſt. Grauißime uero in hoc præceptũ cõmittũt, q naturæ ius uiolãt,nõ tẽperãtes ab iis,à qbus abſtinen dum eſſe natura iudicat,quos lex etiã mortis reos facit. Oĩs inquit homo ad ꝓximã ſanguinis ſui nõ accedet, ut reuelet turpitudinẽ eius. Itẽ q dormierit cũ nouerca ſua et reuelauerit ignominiã patris ſui morte moriãtur am bo. Itẽ ſi qs dormierit cũ nuru ſua uterq; moriatur. Paulus apoſtolus uirũ Corinthiũ(qui nouercã ſuã duxerat) tradidit Sathanæ uexãdũ in interitũ carnis. Et grauiter corripit Corint. q͂d'inter eos talis oĩno audiretur fornicatio,qualis nec inter gẽtes,ut uxorẽ p̃ris ſui quis habeat. Eſt & inceſtus ſpiritualis,ueluti, cũ quis uirginem Chriſto deſpõſatã et ꝑpetuã caſtitatẽ ꝓfeſſã uiolat. Quẽadmodũ et adulteriũ ſpiritale eſt,q͂d'et ſi in omni quidẽ crimine cõmittatur,peculiarius tamen in Apoſtaſia, cũ quis à cultu ueri dei recedit ad cultũ dæmoniorũ,d'quo paßim in prophetis,quod ad primum præceptum proprie pertinet. Deiode etiam peccant in hoc præceptum, qui quomodolibet fornicantur,etſi mulier neque coniunx, neque proxima neque uirgo ſit,quod & lex uetus dicat,Non erit meretrix de filiabus Iſrael, nec ſcortator de filiis Iſrael. Omnium uero grauißime delinquunt, qui peccatum contra naturam (quod piæ aures abhorrent)committunt, ob quod potißimum Sodoma & Gomorra,cũ reliquis tribus ciuitatibus igne et ſulphure funditus euerſæ ac cõſumptæ ſunt. Id q͂d'patres

Raptus. Leuitici. 18 Leuiti. 20 Ibidem. 1. Corin. 5. Inceſtus ſpiritualis. Adulterium ſpritale. Apoſtaſia. Peccatũ contra naturã. Gene. 19 Peccatũ mutum.

recte mutum appellarunt, uel ob id, quod de eo sobrie ad promiscuam plebem loquendum sit, ne innocentes animi offendantur. De quo peccato habes Exod. xxij. Leuitici

Exod. 22 Leuit. 18. & 20. Roma. 10

xviij. & .xx. & Romanorum primo. Hactenus de committentibus crassam illam Moechiam & Fornicationē.

QVi etiam secundum Christi doctrinam nō tantum hij in hoc praeceptum impingunt, qui uel animo impudico sunt, ac internis concupiscentijs uruntur & aestuant, sed & qui matrimonio abutuntur in uenerem impetuosam ac illicitam cū coniuge ruētes, Item qui coniugem repudiant, Matthaei. v. Qui debitam beneuolentiam denegant. i. Corin. vij. Qui uxorem despiciunt aut nō ex animo diligunt, Ephe. v. Qui contra coniugem amarulenti sunt, Colossen. iij. Deinde qui impudicis uerbis seu cantilenis libidinem nutriunt, Galath. v. Corrumpūt enim bonos mores colloquia praua, Corinth. xv. Qui conspectu, tactu, ac, osculis se contaminant, Matthaei. v. Osculum enim mulieris, quoddam pignus est ueneris, & per oscula etiam amantium spiritus inter sese transfunduntur, Quo fit ut qui aliorum amori se exponit aliorumq; amoris pignora accipere gaudet, adulterio occasionem struat moliaturq;. Quāobrem quis non uidet consuetudinem illam plane nefariam ac damnabilem esse, qua alicubi in unum eundēque lectum masculi & foeminae innuptae nupteq; se recipiunt, quod & ibidem apud magnates, non tantum non turpe putatur, sed laudi etiam ducitur. Sed mira quadā caecitate, qua diabolus eorum animos perstringit. Nam si oculos auertere iubemur ne alterius coniugem inspiciamus,

Leuit. 5 Math. 5 1. Corin. 7 Ephe. 5 Coloss. 3 Galat. 5 1. Corin. 15 Mat. 5 Nefaria cō-suetudo. Matth.

ciamus, Item si recte sentijt Hieronymus puellã uirginẽ sic educandã, ut ne quidem cum mulieribus lauet, neue ad nuptias ẽt cum matre pergat. Quis neget hunc abusum, ipsißimã esse pudicitiæ prostitutionẽ utcunq; offundãtur excusationẽ sumi in peccatis? Nam ut asserãt hij, se inhoneste quid neq; agere, neq; loqui, fieri tñ non potest, quin caro tentigine & pruritu cõcitata nescio, qd suadeat. Ne quid interim grauius dicamus. Profecto uerum est q̃ ille ait. Cum proximat stipula, incendit ignẽ, ut merito de tam craßißimo uitio gloriari desinãt, qui præ alijs honestatis gloriã sibi uendicant. Præterea ab huius legis censura immunes non sunt, qui crapula & ebrietate, desidio, otio, ac somno luxuriæ flammas cõcitant. Nolite (inquit apostolus) inebriari uino in quo est luxuria. Et Prouer. 20. Luxuriosa res uinũ, & tumultuosa ebrietas, quicunq; his delectatur nõ erit sapiens. Notus est uersiculus, uenter uino æstuans facile despumat in libidinem. Breuiter oẽs in hoc præceptũ peccãt, uel qui domum, copiam, locum, tempus, auxiliũ cõmodãt ad libidinis operam, quod omnium turpißime faciunt lenones, uel qui ullam occasionẽ unde excitari libido potest, uel præstant uel non uitant.

Prouer. 20

Hieronym

PRAECEPTVM SEPTIMVM.

NON FVRTVM FACIAS.

Post corpus seu uitam, & uxorem (q̃ corporis & uitæ pars est) externa quoq; bona, sine quibus nõ uiuitur inter chara habemus. Iure itaq;, quod de nõ furando est, superiora præcepta cõsequitur. In quo quidẽ præcepto uti in cæteris à parte totum intelligimus, ut

Ordinis ræ

furti noīe, oēm iniustam usurpationē, affectationē et cupiditatē rei aliene accipiamus. Qui Christus docet hoc præcepto, nō tantum prohiberi oēm auaritiam fraudē, & imposturā, sed & ē regione requiri summam animi synceritatē ac simplicitatē, deinde ēt benignitatē ac liberalitatē erga proximū egentē. Siquidē eo loco ubi decalogū interpretatur ac de consummata iustitia præcipit, docet in omni actiōe, q̄ nobis cū proximo est, hāc regulā ad unguē (ut aiunt) tenēdam, ut oīa sic faciamus alteri quemadmodū uelimus ut uicißim nobis ab altero fiat q̄: regula ueluti lidius qdā lapis est, ad q̄ consciētia nostra applicata facile diiudicauerit, num huius p̄cepti rea sit.

Aug. qōnum in Exod. li. 2

Vis p̄cepti Matth. 6

Regula Euāgelica

RVrsus cū præcepit, ut omni petēti demus, & uolentē à nobis mutuare, ne auersemur, bñficētiā, & eleemosynā in pauperes à nobis requirit subindicās externa bona sic esse nostra, ut tñ eorū partem egentes sibi uēdicent, (quod & superius docuimus) quo minus absurdū tibi uidebitur q̄ Sapiēs prouerb. 6. dixit. Non est grādis culpa cum quis furatus fuerit. Loquitur enim de hoīe, quē ineuitabilis uitæ neceßitas ad furandū impellit, q̄ plane uel minuit, uel tollit culpā; q̄nquidē mox subdit. Furatur ut esurientē impleat uentrē. Quāq̄ etiā q̄ Salomō dicit furti culpā nō esse grandē adulterij criminis oīum grauißimi respectu, cuius cōparatione furtū ex neceßitate cōmissum lōge minoris culpæ est dictū esse uidetur. Alioqui furtū ēt q̄ ad se attinet crimē grauißimū, si tñ uel manuū labore uel alia quacunq; rōne fames pelli poßit. Cæterum q̄ Exod. 3. ca. Dñs per Moysem Hebræis mādasse legitur, ut acciperēt ab Aegyptijs

Facultatum nostrarū partē pauperes sibi vēdicant

Quomodo intelligēdus q̄ Salomon furtū eleuat Prouer. 6

Furtum graue peccatum Exod. 3

Aug. qōnum in Exo. lib. 2

uasa aurea & argētea, & uestes prætiosas, utq; depredaretur seu spoliarent Aegyptū, nihil habet cū hoc præcepto cōe. Nec illi deo obtēperantes furtum cōmiserunt sed deo iubente impleuerūt mysteriū. Mādatū dei erat, cuius est terra & plenitudo eius, de quo iudicandū non fuerat, sed obedientia tantū præstanda. Ille enim nouit q̄ iuste mādauerit, ad seruū aūt pertinet obediēter facere, quod ille mādauit qui cū à priuata cupiditate mentē desecatam habet, ac dei iussionē sequitur peccare omnino non pōt. Sed ut ad uim præcepti reuertamur, ea in primis in hoc sita est, ut ab omni fraudulenta usurpatione rei alienæ pœnitus abstineamus. Impingunt ergo imprimis in hoc præceptum qui rem alienā fraudulenter contrectāt inuito dn̄o. Videte (inquit Thobias) ne forte furtiuus sit hœdus, reddite eū dominis suis, quia nō licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Iam etsi olim tale crimen lege Mosaica non plecteretur morte, ut uidere est Exodi cap. 20. Nihilo setius tamen nō iniuste agunt magistratus, qui insequentes præsentes leges & patriæ mores fures suspendunt. Neq; enim lex iudicialis & politia Moysi in gētes etiam translata est, sed docet euangelium præsentibus magistratibus obediendum esse. Quibus etiā potestatem legum condendarum præbet, ac ut insontes ac pacis & communis societatis perturbatores seueræ animaduertant permittit. Sed tn̄ uiderint magistratus, ne sint appetentes sanguinis, neq; acceptores personarū, neue furculū qui uel ob necessitatem quid modicū furatus est, spē etiam frugis melioris uitæ promittētē, temere furcæ addicāt, publicos aūt ho-

Psal. 23

Vis p̄cepti

Qui peccēt i hoc p̄ceptū

Tobiæ. 2

An peccent magistratus qui furtum morte ponētur

Exo. 22

Policia moysi nouē translata in gētes

Roma. 13

Matth. 23

Quid uidendus magistratibus.

micidas, adulteros, raptores, latrones, ac pauperum dire
Leui.19 *ptores liberos abire permittant.* Non *consideres inquit*
Deute.1 *lex, personam pauperis, nec honores uultū potentis, iu- ste iudica proximo tuo.* Item Deut.1. *Quod iustum est iudicate, siue ciuis sit ille, siue peregrinus, nulla erit di- stantia personarum.* Ita *paruum audietis ut magnū, nec accipietis cuiusq̄ personam, quia dei iudiciū est.* Rur- *sus, iuste quod iustum est persequere.* Nec abs re monet
Eccles. *sapiens dicens.* Noli *quærere fieri iudex nisi ualeas uir tute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalū iniquitate tua.* Grauius *au tem in hoc præceptū peccant* Prædones & Pyratæ, *qui*
Prædones pyratæ *aperta ui sub sis belli specie spoliant hoīes, de quibus*
1.Corin.6 Paulus Corin.6. *dixit, Quod fures & raptores regnū*
Princeps cōminentes *dei non poßidebunt,* Quibus *finitimi sunt principes &*
Latrones Raptores Magistratus *qui hosce milites seu equites uiarum ob- sessores, ac rapinam agentes (quos lex ciuilis latrones appellat) per cōniuentiam ferunt,* Audiant *siquidē pro- phetam* Esaiam. *Principes tui infideles socij furum.* Nā
Esaiæ.1 *q̄ utriq; crimen hinc eleuant perinde atq; locupletibus, ac ut ipsi uocant usurarijs mercatoribus crumenulam exuere leue sit eo ipso cōprobant, ac proprio quasi testi monio cōuincunt, se iniustis iniustiores, iniquis iniquio- res, & auaris auariores esse.* Viderint *autem eiuscemo*
Qui principes uectigalia bona conscientia accipiant. *di principes q̄ tandem rōne uectigalia ac tributa acci- piant, siquidem ipsis non ut quibuslibet sed ut dei mini stris, & uindicibus in iram eis qui male agunt, & in hoc ipsum seruientibus, ut pax & tranquillitas publi- ca seruetur tributa præstamus, ut testis est* Paulus Ro-

ma.13. Atq; inde etiam cōsequens est, ipsos hoc præceptū præuaricari, dum subditos illicitis exactionibus expilant, dum iniquas leges cōdunt, dum iniusta bella tractant, dum subditos ementito aliquot honestatis titulo diripiunt, dūq; iudiciū ac iustitiam diuendūt. Illicitæ quidem exactiones & uectigalia imponūtur, cum iusta causa imponi haud postulat, aut cum modum excedunt, aut deniq; cū personis publico iure à solutione uectigalium exemptis & immunibus imponuntur. Iustæ uero causæ imponēdi uectigal subditis, inter cæteras sunt, iustitiæ defensio, tranquillitatis publicæ uindicatio, à ui & insidijs prædonū tuitio uel defensio prouinciæ purgatio, uiarum publicarū, ac pontium fluminibus male uadosis transmissorum extructio & refectio. Rursus iusta causa nō est si ad crapulā, ad cōmessationes, ad uoluptates, ad luxum, ad spectacula, & id genus similes uanitates, uel parandas uel augendas imponantur. Modum uero excedunt uectigalia, cū principes rapaces, æquis & solitis uectigalibus cōtenti nō sunt, sed noua subinde imponunt, ac subditos simul & tondunt & deglubunt, cum tñ uel Aethnicus Cæsar Tyberius boni pastoris esse docuerit oues tondere, nō deglubere. Nō habent hi q̃ per Ioseph, qui Aegyptum oēm famæ laborantem, Pharaoni uectigalem fecit se excusent. Is enim bono et æquißimo iure terrā emptā fecit uectigalē, non oppreßit liberā, nō in seruitutē redegit, sed ab inedia liberauit, quamobrē & lingua Aegyptiaca dictus est, nō oppressor, sed seruator. At quā grauiter scriptura insectetur eos, q secus agunt, inter cæteros audiendus est Ezechiel, Principes

Roma.13

Quando uectigalia illicite imponātur.

Quando licite

Quando ex iniusta causa

Quando modū excedāt.

Suetonius in uita Tyberij

Occurritur obiectioni

Gene.47

Ibidem.

Ezech.22 (inquit) eius in medio illius, quasi lupi rapiētes prædā.
Ezec.33 Et iterum: qui in sanguine comeditis, nunquid terram
Esaiæ.10 hæreditate poßidebitis? Itidem Esaias, Væ horrendū ijs
cōminatur, qui condunt leges iniquas, & scribentes in-
iustitias scripserunt, ut opprimerent in iudicio paupe-
res, & uim facerent causæ humilium, ut essent uiduæ
Iob.24 præda illorum, & pupillos diriperent. Audis etiam Iob
de huiusmodi succlamantem, Asinum pupillorum abege
rit, & abstulerit pro pignore bouem uiduæ, & oppres-
serit pariter mansuetos terræ, uigilantes ad prædā præ
parant panem liberis. Agrum non suum demetūt & ui-
neam eius quem ui oppresserunt uindemiant, nudos di-
mittunt homines, uestimenta tollentes, quibus non est in
frigore operimentū, quos imbres montium rigant, non
habētes uelamen, amplexantur lapides, uim fecerunt de-
Tēperandū est principibus a frequēti uectigaliū impositione. predantes pupillos & uulgum pauperē despoliauerunt.
Esurientibus tulerunt spicas, de ciuitatibus fecerunt ui
ros gemere, & anima uulneratorum clamauit, & deus
inultum abire non patitur. Quæ omnia non in quoslí-
bet Principes aut magnates, sed in rapaces tantum, qui
uiolenta tyrannide (quæ tanto sceleſtior est furto, quā-
to est impudentior & uiolentior) dicta uideri debent,
Tributa ac uectigalia ex Christi pcepto solueda non in principes & magistratus qui ex iusta causa tri
butum conferendum indicunt, quibus tñ danda est ope-
ra, ue hoc sæpe fiat, qd' tenuitati ærarij, frugalitate re-
Matth.22 ctius q̃ uiolētis ac insolitis exactionibus prouideatur.
1.Petri.2
Roma.13 Absit uero ut factiosis ac uertiginosis spiritibus (qui
census et uectigalia ueluti rem iniquā dānant) ullū suæ
seditionis præsidium afferant, Nā & tributa ac uecti-

galia ex Christi præcepto soluẽda sunt, & parendũ magistratibus etiam iniqua iubentibus, modo non præcipiant quid contra uerbum dei, ꝙ & Christus tributum soluerit et ꝑ Paulum soluẽda mãdauerit. Sed de hoc satis. Insuper Iudices qui iustitiã ac Iudiciũ (q̃ gratis impartienda sunt) diuendunt, grauiter in hoc præceptum peccare putandi sunt. Nam id q̃ graue sit satis declarat Moyses Exod. 23. Nõ accipias inquit munera quæ excæcant prudentes, & subuertũt uerba iustorum, Rursus Deute. 26. Non accipies personã nec munera, quia munera excæcant oculos sapientiũ, et mutãt uerba iustorum, Iuste ꝙ iustum est exequæris. Iuste uero ꝙ iustũ est exæquitur, qui ad defensionem iustitiæ & uirtutis æmulatione, non amore præmij tpalis excitantur Ietro socer Moysi, Iudicẽ eligendum sensit eum, in quo sit sapientia, timor dei, & ueritas, & qui oderit auaritiam. Et prophetæ ubiq; Iudicum cupiditatem detestantur ueluti Esaiæ. 1. & 3. Hiere. 50. Ezech. 22. Micheæ. 3. Sophoniæ quin. Prouerb. 28. Nec tantum peccant Magistratus hæc facientes, sed & à suis præsidibus, Vicarijs, Officialibus, alijsq; ministris fieri permittẽtes, quod non solum digni sint morte qui faciunt, sed etiã qui consentiunt facientibus. Quid ni morti digni ac proximi? contra quos aßidua pauperum oppressorum uox in cœlum clamat. Quemadmodum Exodi uicesimo secundo scribitur: Viduæ & pupillo non nocebitis. Si leseritis eos, uociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorũ & indignabitur furor meus, percutiamq; uos gladio & erũt uxores uestræ uiduæ, & filij uestri pupil-

Math. 17 Roma. 13 | Exodi. 23 | Deute. 26 | Iuste quod iustũ est exequendum | Exod. 18 | Qualis iudex eligendus. | Esaiæ. 1. & 3 | Hiero. 50 | Ezech. 22 | Michei. 3 | Sopho. 3 | Prouer. 28 | Roma. 1 | Exod. 22

Prælatis Symoniaci li. Itidē: Nō minus peccant in hanc legem Ecclesiasticæ
Matth. 10 præsides, qui indignos accepta pecunia ad gubernacula
Acto. 5
2. Reg. 5 Ecclesiarū admouent, Nam uendentes (quod gratis committi ac dari debebat) nōne furantur? Qui Hieroboam illum imitantur. De quo scriptū est, Quicunq; uolebat, implebat manum eius & fiebat sacerdos excelsorū, & propter hanc causam peccauit domus Hieroboam, & auersa est, et deleta de superficie terræ, Deinde quis nō
Sacrilegi uidet in hoc præceptum quam grauißime peccare sacrilegos, qui sacra prophanant, qui templa demoliūtur, qui prædia ecclesiæ distrahunt, qui templorū facultates diripiunt, qui Clericos & Monachos suis domicilijs extrudūt ac uictu priuāt, Quos merito terreat Balthazar apud Danielem, & Heliodorus qui templum Hierosolomis
Daniel. 5
2. Macha. 3 despoliaturus, subito cōcidit in terram, & multa
2. Macha. caligine obrutus, è tēplo semiuiuus eiectus est. Itē Anthiochus ille, quē dirus uiscerū dolor (templū expoliare tētantē) apprehendit, sic ut de corpore impij uermes scaturirent, ac uiuentes in doloribus carnes eius effluerēt,
De peculatores adeo ut odor ēt illius & fœtor exercitū grauaret. De-
Plagiarij
Aligei inde huius pcepti cēsura pcellūtur peculatores, q suppi
Vsurarii lāt ex ærario publico Plagiarij, q abducūt aliena māci
Exod. 12
Leui. 25 pia seu liberos, Abigei qui abducūt aliena iumenta aut
Ezechi. 8
&. 12 pecudes, Peccāt itē Vsurarij in hanc legē q usurā et lex
Psal. 14 abominetur & euangeliū dānet. Vt legē sileamus, Euā
Lucæ. 6 gelij doctrina q̄ latius se porrigit sic habet, Si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere q̄ gratia est uobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerātur ut recipiāt æqualia. Verūtñ mutuū date, nihil inde sperātes.

SVnt & furtorum quædam genera tectiora, sed non minus scelerata, Qualia committunt qui mercenarios debita mercede fraudant, cōtra quos Iaco. c. 5. inclamat. Ecce (inquit) merces operariorũ, qui messuerũt regiones uestras, quæ fraudata est à uobis clamat, & clamor eorũ in aures domini Sabaoth introiuit. Quo fit ut in hunc modũ Leuiticus moneat. Non morabitur opus mercenarij tui apud te usq; mane, Vicissim peccat operarius, qui aut nō præstat quod pollicitus est, aut infide præstat, is enim si mærcedem integram accipit fur est. Qui monetam publicam adulterant furibus deteriores sunt, Impostores, qui fucata ueluti fictitias gemmas pro ueris ac natiuis diuendũt, & reuera fures sunt, Eodem crimine Aenopole & Aurige se reos faciunt & inuoluunt, qui aquã sulphuratã, aut lixiniũ uendũt pro uino, Et institores (qui iniquo pōdere et fallaci mẽsura emptorem circũueniũt) furibus peiores sunt. Nō habebis (inquit lex) in sacculo diuersa pondera maius et minus, Et iterum, Nolite facere iniquũ aliquid in iudicio, in regula, in pondere, et mensura. Ad hæc qui calumniãtur pauperem, id quod crebro fit fraudulentis litibus, aut alijs ẽt dolosis cōmentis quibus illi hoc agunt ac contendunt, ut egeni ius uel euertant uel saltem impediant, huius præcepti censurã nō euadunt, Nam & calumniã mendacem sapiens supra mortẽ graue esse asserit, & Ezechiel dñm loquentem facit in hæc uerba, Populi terræ calũniabantur calumniã, & rapiebant uiolenter, ægenũ & pauperem afflixerunt, & aduenam opprimebant calũnia absq; iuditio, et effudi super eos indignationẽ meã, Item apud

Furta tectiora.

Iacob. 5

Adulterãtes monetam. impostores.

Aenopole.

Aurige.

Institores.

Calũniatores.

Eccle. 26

Ezech. 22.

Male parte male dilabũtur.

Prouer.22

Extrudentes merces quanti pñt.

Amos.8

Molitores pistores.

Clerici qui socii furum.

Zachariam ca.vij.legis uiduã & pupillũ et aduenã & pauperẽ nolite calũniari,et malũ uir fratri suo nõ cogitet in corde suo, Neq; uero ob id secũ gaudeãt isti,quod scilicet p calumniã ditescũt,aut qđ sententia secus quam oportebat extorta superiores euadãt, Nã scriptum est, Qui calũniatur pauperẽ ut augeat diuitias,dabit ipsi ditiori & egebit. Et sapiens Ecclesi.iiij. Si uideris inquit calũnias ægenorũ, & uiolẽta iudicia,et subuerti iustitiam in prouincia,ne mireris,quia excelso excelsior est alius. Rursus qui merces suas uendũt,nõ quãti debẽt,sed quãti possunt quis excusabit à furto. quũ prophetã dicẽtem legamus. Audite hoc,qui cõteritis pauperẽ et deficere facitis ægenos terræ,dicẽtes qñ trãsibit mẽsis et uenundabimus merces? et sabbatũ,et operiemus frumentũ, ut ĩminuamus mẽsurã et augeamus siclũ et supponamus stateras dolosas ut posideamus in argẽto ægenos et pauperes pro calciamẽtis,et quisquilias frumenti uendamus Et paulo post subditur Iurauit dñs si oblitus fuero usq; in finẽ omnia opera eorũ Molitores,etiã ac Pistores ueteri dicterior fures appellatur,sed hij demũ recte ac Iure qui rem alienã uel subtrahunt uel uitiant.

IAm si hæc obtinẽt in rebus prophanis,quanto magis in censibus ecclesiasticis,quorũ Clerici & sacerdotes dispensatores tantũ sunt non dñi? Qua de re Clerici & sacerdotes,qui cẽsus Ecclesiasticos accipiunt nec ea præstare conantur,ob quæ illi sunt instituti, aut qui sacerdotij census accipiunt,cũ abhorreãt à sacris, Itidem qui Ecclesiæ patrimoniũ cũ scortis & potatoribus decoquunt, & pauperes negligunt, Quos non dubiũ est in-

fidelium dispensatorũ pœnã afficiendos. Sic .n. legis apud Lucã, dñm dicentẽ: Quod si dixerit seruus in corde suo, moram facit dñs meus uenire, & cœperit percutere seruos & ancillas, & edere & bibere, & inebriari, ueniet dñs serui illius in die qua nõ sperat, & hora quã ignorat, & diuidet eum, partemq; eius ponet cũ hypocritis. Lucæ.12

Postremo quisquis, fratri suo malum cogitat & regulam euangelicã de non faciendo alteri, quo sibi fieri nolit, nõ insequitur, is ab huius præcepti transgressione omnino excusari non potest. Id uero omittendum non est, peccatum quod usurpatione rei alienæ committitur, nõ aliter condonari, nisi integra fiat ablatæ rei restitutio. Vulgatũ est Augustini uerbũ, Peccatũ nõ dimittitur, nisi ablatum restituatur. Et pulchre *Chrysostomus in opere imperfecto, Qualis (inquit) præcessit offensio, talis sequatur reconciliatio.* Et post pauca: *Si operibus quemquam offendisti, redde quæ abstulisti, & pœnituisti, iuxta illud Zachæi :* Domine, *quæcunque fraude abstuli, reddo in quadruplo.* Et *statim post*, Alioqui *nisi quem factis læsisti, factis placaueris, sine causa oras ad dominum, sine causa eleemosynas facis de rebus quibus alios expoliasti. Quid prodest tibi, si alter pro te oret ad dominum, alter autem à te fraudatus aduersus te ingemiscat ad deum. Quod tamen sic accipe si restitutio fieri poßit, sin secus, adesse saltem debet prompta uoluntas alienum restituendi,* Aut *si ignoretur is, cui restitutio facienda uenit, de mammona iniquitatis pauperes subleuandi erunt, quemadmodum & superius nos dixisse meminimus.*

Matth. 7

Peccatũ non dimittitur, nisi restituatur ablatum.

Augustinũ.

Chrys. in opere imperfecto.

Lucæ.19

Quid agendum ubi restitutio fieri non potest.

Sup. in sacro pœniæ.

Christus ubique perfectionẽ iustitiæ requirit.

Cæterum, Christus præter hæc omnia quiddam etiam maius requirit, ut hoc præceptũ adimpleamus, nimirum ut liberales etiam simus in proximũ, adeo ut gehenna, dignos eos esse pronuntiet, qui in pauperes et egenos, quum possunt & res exigit, nõ impendũt. Quod parabola de diuite epulone & Lazaro satis ostendit,

Lucæ.11 Lucæ.16

Lucæ.xvi. Quamobrem tam serio monet Christus, ut eleemosynam faciamus, quũ ait: Verũ tamen quod superest, date eleemosynã, & ecce oĩa munda sunt uobis. Et iterũ:

Ibidem. Augustinus.

Facite uobis sacculos, qui nõ ueterascunt, thesaurũ non deficientem in cœlis. Tanta uero est misericordiæ exhibendæ proximo apud deum ratio, ut Christus Matth.

Matth.25

xxv. testetur, se in extremo illo iudicio iustis, qui misericordiæ opera in proximum exercuerunt, regnũ cœleste redditurum, è regione uero impios, qui eadem opera facere neglexerint, æterno igni mancipaturũ, Admonet

Admonemur frugalitatis.

deniq; hoc præceptum nos frugalitatis ac sedulitatis, ne scilicet nostra culpa in inopiam ruamus sed magis manibus laboremus ut uictus suppetat, utq; impartiri possimus ei qui eget, Quemadmodum Paulus ait: Qui furabatur, non amplius furetur, magis autem laboret operando

Ephe.5.

manibus suis quod bonum est ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Ephe.5.

OCTAVVM PRAECEPTVM.

non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

Ordinis rõ.

Post præcepta secundæ tabulæ, quibus mandatur, ne quo modo fratrem nostrum opere lædamus, tũ in corpore, tum in bonis, præsens decẽti ordine subnecti-

tur præceptũ, quo præcipitur, ne uel uerbo fratrẽ lædamus. Vt.n. p ſupiora, pſonæ, cõiuges, ac res pximorũ ab iniuria uindicantur, ita præſens ſynceritatẽ iudiciorum (quæ ad defenſionem illorum omnium diuinitus inſtituta ſunt) requirit. Quemadmodum autem in ſuperioribus præceptis, à parte totum recte intelligitur, ueluti cũ idololatriæ nomine, non tantum illa craſſa, ſed & illa cordis & interna uenit, Item, periurij nomine omnis illicitas nominis dei uſurpatio, ſabbati item, omnis ſpiritalis uacatio, adhæc homicidij nomine omnis proximi læſio in perſonam redundans, Mœchiæ uero omnis illicitus coitus, Deniq; furti nomine omnis noxia rebus proximi illata Sic abſurdum non eſt, ſub falſi teſtimonij titulo contineri omnem noxam, qua per linguam proximum afficimus. Hoc enim apud Moſen frequens eſt; ut inſigne aliquod exemplum ponat, ac ut poſtremo effectu ſimpliciter prohibitio, omnes etiam cauſas & occaſiones, quibus fit ut ad illum eatur, damnatos eſſe uelit. Recte item hoc præceptum, quod omnem linguæ abuſum, atque omne mendacium uetat, ſuperiori quod furtum prohibet proxime ſubnectitur, quod ſcilicet cognata uitia ſint mendacium & furtum. Vt enim qui mentiri non ſolet, furtum multo minus committit, ita raro fit, quin mẽdaces etiam furentur.

Hoc præceptũ pertinet principaliter ad muniẽdum iudicia.

A parte totũ intelligitur.

Falſi teſtimonii noĩe quid contineatur?

Cognata uitia mendaciũ & furtũ.

CHriſtus perfectionis magiſter uim huius præcepti ad cor ipſum & affectus transfert, docens etiam eum contra proximum falſum teſtimonium dicere, qui uel dicere cogitauit, ſi detur occaſio: Quæ (inquit) procedunt de ore, de corde exeũt, hoc eſt, ea quæ in cor=

Vis pcepti.

de latent, & quum præbetur occasio foris erumpunt, coinquinant hominem, De corde enim exeunt cogitationes malæ, falsa testimonia, & blasphemiæ. Deinde Chri-
Matth. 12 *stus docet hoc præcepto contineri, ut nedũ à mendacio, sed ab omni uerbo otioso quod ad rem non pertinet, tẽperemus,* Dico (inquit) *uobis, quoniam omne uerbũ otio*
Ephe. 5 *sum, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.* Et Paulus *magistri sui interpres,* Ephe. *v. ait:* T*urpitudo, aut stultiloquiũ, aut scurrilitas, quæ ad*
2. Timoth. 2 *rem non pertinet, nec nominetur in uobis.* Item, *ij.* Timo. Prophana (inquit) *et uaniloquia deuita, multũ enim proficiunt ad impietatẽ.* Præterea Christus *monet cauendũ*
Cauendũ ab omni hypocrysi. *ab omni hypocrisi, hoc est, simulatione & dissimulatione (quum inquit)* Cauete *à fermento pharisæorum, quod*
Matth 7 *est hypocrisis.* Itẽ, *probibet omne temerarium iudicium de proximo (quum iuquit)* Nolite *iudicare, & nõ iudicabimini,* Nolite *condemnare, & non condemnabimini.* Et Paulo *post:* Quid *autem uides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uides? aut quomodo dices fratri tuo:* Frater, *sine eijciam festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo?* Hypocrita, *eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere festu-*
Nõ secundũ faciẽ iudicãdum. *cam de oculo fratris tui.* Atq; *alibi monet, ne secundum faciem iudicemus, sed ut iustum iudicium iustificemus,* Nec *tantum prohibet temerarium iudicium quod exter ne fit, sed & animi, hoc est, ne male de proximo sentiamus, sed uel omnia in meliorem partem interpretemur, uel infirmitatem seu uitia proximi patienter feramus, atque etiam tegamus.* Atque *hoc est, quod nos mise-*

ricordes esse uult, hoc est, dextro ac candido corde erga proximum. Atque huc spectat insignis illa parabola de pharisæo ac publicano. Denique Christus requirit in nobis non tantum linguæ, sed & cordis ueritatem, simplicitatem, ac synceritatem, ut non aliter lingua loquatur, quàm quod mens sentit, Nam quum uerbum, cogitationis nuntius sit, qui fieri potest, quin peccatum committatur, si uerbum aliud enuntiet, aliud mens cogitet, neutrũ enim suo officio recte defungitur, Quod & Psaltes non tacuit, qui tales describens, ait: Corde & corde loquuti sunt, Qui & alibi eum demum in tabernaculo dei habitaturum pronuntiat, qui loquitur ueritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.

Quid sit esse misericordẽ erga proximum. Lucæ.18 Veritas pulcherrima virtutum. 22.q.2.c.mihi. Psal.14

SEd inquies, Si hæc est huius præcepti ratio, quomodo excusabis Abraham & Isaac, qui (ne interficerentur propter uxores suas) eas sorores suas nũcuparũt, dißimulantes coniuges esse? Item, quomodo Iacob defendens, qui ut se Esau simularet, manus & collũ pellibus hœdorum circundedit? Deinde qui tutabere obstetrices Aegyptiorum, quæ & laudem timoris domini dei etiam beneficia sensisse, ex mendacio uidentur assequutæ? Præterea qui factum est (dices) Raab meretrix, adeo nõ dãnetur ob mẽdaciũ illud, quo finxit Hebræorũ nuntios apud se latẽtes iãdudũ se abijsse, ut et ob tale facinus in Hebreorũ familiam, quin etiam in Christi genealogiam sit ascita? Denique, qui fit (roges) quòd Iudith tantoopere celebratur, quæ Holofernem mentiendo decepit, ac interemit? Hunc modum ut dissol-

Quæstio: Gene.12.20 Gene.26 Gene.27 Exod.1 Iosue.2.et.6 Iudith.13

Dilutio, Augu. de mẽdacio ad cõsentium. Triplex mẽdacium. Officiosum.

uant patres, mendacium triplex faciunt, officiosum, iocosum, & peruitiosum. Mendacium officiosum id appellãt quod nulli nocet & alicui prodest, aut etiam quod necessitatis ratio, pietate, misericordia, aut zelo religionis suadente quodammodo extorquet, etsi interim alij nocere uideatur, Hoc ut patres non ducant crimen esse capitale, non audent tamen pronuntiare omnino non esse peccatum, quin etiam peccatum esse diffiniunt, sed excusabilius, ac ueniale, q. uon sint cõmittenda mala, ut eueniant bona, nec etiam qualecunque peccatum perpetrare liceat pro redimenda uita. In patribus ac cæteris pijs, quos obiectio recensuit, aliud quoq; spectandũ est, nempe animus ab omni fallẽdi proposito penitus alienus. Ad hæc ad obsequendũ ductibus spiritus totus paratus, mynisterio etiam ac ordinationi dei totus subseruiens, ut interim si leamus sanctorum quũ uerba tum facta sic temperata fuisse, ut uix eos commißi mendacij arguere poßis. Abraham enim & Isaac in uitæ discrimine apud impios constituti, non omnino mentiti sunt quum & affirmarint uxores suas, suas etiam esse sorores, quemadmodum Abraham regi Abimelech mendacij eum insimulanti respondit, Vere soror mea est, & filia patris mei & non filia matris meæ, & dixi eã uxorem, Hebræis enim omnes quotquot de una cognatione sunt, fratres & sorores appellantur. Quod autem Iacob fecisse legitur, plane mysticum est, electioni dei subseruiens, nec omnino falsum erat, quod dicebat Iacob se esse primogenitum, quũ Esau ipsi primogenita sua uendidisset, & dei electione primogenitus censeretur, quemadmodum & nos dei do-

Nullũ peccatum cõmittẽdũ etiã pro redimẽda vita.

Fratres & sorores apud Hebræos.

no & beneficio per fidẽ Abrahæ filij dicimur, In benedictionem Hebræis quidem ex carne Abrahæ descendẽtibus promissam, sed ob infidelitatem ablatam, surrogati. Itidem, q̃ non uacet mysterio, quod facere Aegyptiacæ illæ obstetrices Raab, Item ac Dauid, deniq; Iudith illa memorabiles fœmina, de Holoferne triumphans nõ est hic dicendi locus. Tantum hoc ex Augustino memorabimus, q̧ obstetrices illæ ob id remuneratæ non sint, q̧ mentitæ fuerint, sed ob pietatem erga deum, quia scilicet infantes Hebræorũ liberare studuerunt, nec Raab commendatur mendacij nomine, sed q̧ certa de uoluntate dei pie egisset in liberandis nuntijs Hebræorum. Nõ ergo temere cuilibet hæc sanctorum exempla imitanda ducimus. Quis enim post aduentum Christi domini (qui omnibus typis & figuris ueteris legis, in quibus omnia contingebant, finem fecit, qui solus gratiam & ueritatẽ attulit) dicere audeat se instigante spiritu uel officiose mentiri? Certe Christiano homini potius expectanda mos fuerit, q̃ ut fidem fallat, aut ut mentiatur, uel apud impios, etiam pietatis causa. Nam sibi quisq; dictum putare debet, quod Ecclesia. 7. scribitur, Noli uelle mentiri omne mendacium. Deinde omnino cauẽdum, Christiano, ne mendacio pietatis causam prætexat. Paulus ait: Si ueritas dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc ego tanq̃ peccator iudicor, & nõ sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidã nos dicere, Faciamus mala ut eueniant bona.

Augusti. de mendacio.

Non temere quibuslibet qui fidei sanctorum expertes sunt sanctorũ exẽpla externe imitanda.

Non cõmittẽdum mendacium et uitæ tuendæ cã.

Eccle. 7

Roma. 3

MEndacium autem iocosum est, quod ut nemini obest, ita et nemini prodest, oblectandi causa

Mendacium iocosum.

dictum, quod etsi capitale nou sit, minus tamen licet q̃ illud officiosnm, futurum etiam capitale, si aßiduitate Eccle.5 *aggrauetur quod satis testatur locus ille* Eccle. 5. *Noli mentiri omne mēdacium, aßiduitas enim illius mala est.* Ephe.5 *Et Paulus damnat omne stultiloquium, atq; etiam urbanitatem, quam uocant, ad rem non pertinentem, ac præcipit ut sermo noster sale cōditus sit. Nec mirum, quod & de omni uerbo otioso reddendam esse rationē in illo iudicio, Christus affirmarit. Nec tñ propterea putandū est præcipi, ne etiam docēdi causa adhibeātur docti apologi aut parabolæ pietatem annexā habentes, modo non nesciat auditor, quo animo & quorsum uerba quæ audierit dicta sint. At qui loquacitatis uitio, uel delectatione mendacij (qua se facetos putant) mentiuntur, idq; ad eum modum, ut uel hinc uane placeāt, uel ut audientes, uana credulitate imbuant ac fallant, hi q̄uo excusari poßint nō uidemus. Quamobrē nostra snīa nō leuiter peccarunt, qui hactenus ē suggestis, loco Euāgelij aniles fabulas ac exēpla impudenter cōficta uulgo prædicarunt, quod hoc ipso nō uulgarē suspitionē ac cōtumeliā doctrinæ fidei, quam profitebantur, attulerūt. Recte dixit* Augustinus, *Si ad scripturas sacras admista fuerint mendacia, nihil remanet in eis soliditatis.*

Licet Concionatori uti similitudinibus

Taxatur abusus.

Augusti. ad Hierony.

Mendacium pnitiosum.

MEndacium pernitiosum seu malignum id iure censetur, quod nulli prodest et alijs nocet, hoc est, quod eo fine dicitur, ut pximo, uel uitæ, uel famæ, uel bonorum externorum iacturam afferat, quod oīno damnabile est, quemadmodum statim ostendemus. Sed dices, Si hæc est Christi snīa, ut de fratre candide semper

Quæstio

ſentire, & neminem iudicare debeamus. Nunquid ergo peccabimus, ſi publicũ fratris crimen publice ēt deteſtemur? Rñdemus, ue quaq̃ id prohiberi, Nam qđ Chriſtus iubet, ne iudicemus, intelligendũ eſt, de his rebus, q̃ poſſunt & bono & malo aĩo fieri, tum enim deo iudiciũ dimittendũ eſt, nec de alterius corde (quod nõ uidemus) temere proferēda ſnĩa, In quam ſnĩam dixit Apoſtolus: Tu quis es, qui iudicas ſeruũ alienũ, q dño ſuo ſtat aut cadit. Et iterũ Gala. 6. Opus aũt ſuũ probet unuſquiſq;, & ſic in ſemetipſo gloriã tantũ habebit, et nõ ĩ altero. Vnuſquiſq; enim onus ſuũ portabit, Vbi profecto Apoſtolus, in hiſce rebus adiaphoris de proximo, ad deũ (coram quo quiſq; aut ſtabit aut cadet tanq̃ dño ſuo) trãſfert, & ſimul nos ad conſiderãda opera noſtra reuocat, nec abs re, q̃ his acute inſpectis, tãtũ quiſq; uitiorũ apud ſe repererit, ut facile neuorũ proximi obliuiſcatur. In his aũt rebus, q̃ ita fiunt, ut eas bono aĩo & caſto fieri non poſſe manifeſtum ſit, non reprobatur ſi iudicemus. Itaq; qđ de cibis dicitur (quia ignoratur quo aĩo fiat) nõ uult Apoſtolus nos eſſe iudices, ſed deũ. De illo aũt, qui nefario ſtupro nouercã ſuam uiolauit, præcipit debere iudicari, ſicut ſcriptum eſt, inquit: Quæ occulta ſunt deo, q̃ autem palam ſunt uobis & filijs ueſtris. Sed hic ad tria reſpiciendum eſt. Primũ, ut non aggrauemus crimen, ſed noſtræ quoq; infirmitatis memores, cũ odio criminis, charitatem perſonæ proximi retineamus. Nõ inepte monet Bernardus: Si potes (inquit) excuſa actionem, ſi non, excuſa intentationem, ſi nec intentionem, excuſa tentationem. Nam hoc ut facias, chari-

Dilutio Locus Matthæ. 6. explicatur.

Aug. de ſermone dñi in monte, lib. 2.

Roma. 14

Gala. 5

Auguſt. ibi.

De manifeſte malis nõ prohibemur iudicare.

In iudicãdo de proximo ad tria reſpiciendum.

1 Bernard.

tas postulat, quæ multitudinem operit peccatorũ. Secundo, ne nõ suo loco et tpe, quũ scilicet iudicãdo profuturi non sumus, iudicemus. Nam qui aliter iudicat, à charitate excidit, & malũ non corrigit, adeo ut & deterius faciat. Recte dixit Sapiens Eccle. 31. In cõuiuijs uini non arguas proximũ tuum, quod scilicet plane intẽpestiuum sit, inter pocula corripere, ubi peccantem non ad pœnitentiã, sed citius ad furorem cõcitaueris, & cõpotores non ad misericordiam, sed magis ad cõtemptum & dilacerationem proximi cõmoueris. Paulus monet, ut Episcopi seu Parochi publice peccantẽ coram omnibus arguant, sed sic, ut & cæteri timorem habeant, hoc est, non ut tribuatur cæteris ansa, alterius uitã incessendi, sed magis occasio ob fratris casum ingemiscendi ac condolendi, utq; cæteri ex fratris periculo commoniti, suæ quoq; infirmitatis ne obliuiscantur, sed timeant, ne in simile peccatum incidentes eandem censuram incurrant. Sic Paulus incæstum illum publicum apud ecclesiam Corinthiorum corripuit, non ut Corinthij inflarẽtur, sed ut magis luctum haberent, & contristarentur ad eam pœnitentiam, quæ salutem stabilem operatur; non ut lapsum odio prosequerentur, sed ut in eum correptum confirmarent charitatem, non ut eum in disperationem conijcerent ac contumelia afficerent, quin potius ut qui peccantem horruerant, ijdem pœnitenti condonarent, ac mœrentem consolarentur, ne qua fieret ut immodico dolore absorberetur; ac testimonium etiam præbet Apostolus Corinthijs, suam correptionem in eis non contemnendum fructum fecisse, Quantam (inquit)

1. Petri. 4
Eccle. 31
1. Timo. 5
Quomodo publice arguendus peccans.
1. Corin. 5
Locus 2. Corin. 7 explicatur

in uobis operatur solicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed uindictam. Purgarunt enim se apud Paulũ Corinthij, ac testabantur ipsis non probari turpe commissum, se studuisse, ut ilico corrigerent quod erat commissum, quasi periculum unius esset omnibus commune. Breuiter correctionem huc cessisse, ut & lapso sanando ac cæteris deterrendis proficeret, Atq; hoc est, quod alibi monet Apostolus: *Fratres, inquit, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, huiuscemodi instruite, in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris.* Gala. 1 Sunt, qui hodie ex suggestis, nihil non conuitiorum ac probrorum in ecclesiæ præsides, pontifices, sacerdotes, monachos ac monachas congerunt, toti in hoc occupati, ut promiscua plebs (alioqui ecclesiæ præfectis suopte ingenio infesta) eos auribus palpantes non uulgari plausu excipiat, illos uero summa contumelia afficiat, conspuat, lapidet, atq; adeo concitata seditione perdat, Qui ecclesiasticæ, q̃ suo officio non fungantur, quis non uidet? Bis enim citra controuersiã peccant, tum q, absentes & indefensos pessimorum criminum insimulant ac traducunt, tum q, in eos sæuis uerbis apud inconditã plebem detonantes, nihil aliud agant q̃ quod uulgo fenestra aperiatur, authoritatem seniorũ ac ecclesiæ præsidum eleuandi, ac sinistram suspitionem, ad quamlibet delationem facile recipiendi, plane obliti Paulinæ modestiæ ac doctrinæ, qua monemur, seniores ne increpemus, sed obsecremus ut patres, neue presbyteros, non solum non temere accusemus, sed ne

Quorũdam petulantia texatur

1. Timo. 5

accuſationem eorum,niſi ſub pluribus teſtibus recipia-
Criminatores. mus,ut interim ſileamus eiuſcemodi criminatores uer-
bo dei grauiſsime abuti,quemadmodum in ſecundũ præ
3 ceptum oſtendimus. Tertio,ſi priuatim in nos pecca
Quomodo iudicandum de proximo qui primum, i nos peccat. Matth.18 tum fuerit,modus iudicandi à Chriſto præſcriptus,ſer-
uandus eſt,Si inquit peccauerit in te frater tuus, uade
& corripe eum inter te & ipſum ſolum,ſi te nõ audie
rit,adhibe tecum unum uel duos, ut in ore duorum uel
trium teſtium,ſtet omne uerbũ, qđ ſi non audierit eos,
dic eccleſiæ,ſi aũt eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut
æthnicus et publicanus.Nã & hoc eſt opus charitatis,
qñ fratrẽ in te priuatim peccãtẽ,ita corripis ut ſaluet.

Qui in hoc præceptum peccent. PEccant autem in hoc præceptum in primis ac ꝓ-
prie,qui in iudicio falſum teſtimoniũ contra pro-
ximũ perhibent,quos ſcriptura pœnam à deo certo ex-
1 Prouer.19 Prouer.21 pectare aſſerit.Nam prouerb.19.legis, Teſtis falſus nõ
erit impunitus,Rurſus cap.21. Teſtis mendax peribit.
Prouer.25 Item,cap.25.Iaculum,gladius,& ſagitta, acuta, homo
qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimo-
nium.Alibi quoque Solomon pronuntiat, inter ea quæ
odit dominus,non extremum locum, tenere teſtem men
dacem,mendacia proferentem. Peccati autem grauitas
Daniel.13 exemplis declaratur. Nam teſtes qui falſum perhibue-
Iohan.19 runt cõtra Suſannam teſtimonium,lapidati ſunt, Iudæi
qui Chriſtum falſis niſi teſtimonijs accuſarunt, maiorẽ
etiam culpam,ꝙ Pilatus & milites,qui Chriſtum cruci
fixerunt,habuiſſe aſſeruntur.

Pſal.5 2 DEinde in hoc præceptum peccãt,quicunꝗ; men-
dacium aduerſus cognitam ueritatem cõmittũt.

Perdes (inquit Psaltes) omnes qui loquuntur menda-cium. Et *Sapien.* 1. *scribitur:* Os *quod mentitur, occidit* Sapien. 1
animã. Rursus, *qui loquitur mendacia, peribit.* Itẽ, *Abo minatio est dño labia mendacia, qui aũt fideliter agũt, placent ei.* Et *ut excusabilius sit officiosum illud menda ciũ, aßiduitas tñ illius nõ est bona.* Potior *est (inquit Sa piens) fur q̃ aßiduitas uiri mẽdacis, perditiones autem ambo hæreditabunt.* Ad *hæc grauiter impingunt in hoc præceptum, qui prŏximo qualibet detractione iniu riantur, ut famæ & opinioni eius notam inurant, quod scriptura ubiq; q̃maxime dãnat.* Detrahentem *(inquit* 3 Detractores
Psaltes) secreto proximo suo, hunc persequebar. Et *Sa-* Psal. 110
piens: Si mordeat, inquit, serpens in silẽtio, nihil eo mi nus habet q occulte detrahit. Rursus Prouer. 24. *Abo* Prouer. 24
minatio hominũ detractor. Et Paulus: *Detractores deo* Gala. 5
odibiles enuntiat, & Galatas suos corripiẽs ait: Si inui cem mordetis & comeditis, uidete ne ab inuicẽ cõsuma mini. Et *Iacobus monet:* Nolite, *inquit, detrahere alte-* Iacobi. 4
rutrũ fratres mei. Detractoribus *uero nõ multo me* 4
liores sunt, qui detrectionibus facile aures accomodãt. Accõmodantes autem detractoribus.
Nam ut quidã uir pius dicere solitus est, detrahere, uel detrahentẽ audire, quid horũ dãnabilius sit, nõ facile di xerim. Quamobrẽ *Sapiẽs commonet dicẽs: Sepi aures tuas spinis, & linguã nequã noli audire, & ori tuo fa-cito ostia, & seras auribus tuis.* Nec *habẽt hi qđ dicãt, per eos nõ stare quo minus detractores, sua cõuicia effu tiant, q̃ non dubiũ sit Sycophantam à maledicentia sua tẽperaturum, si ipsi audire recusauerint.* Nã *ut Sapiẽs testatur:* Facies *tristis dißipat linguam detrahentem.* Et

antiquum dictum est, quod nemo inuito auditori libenter referat. Quã uero inexcusabiles hi sint, uel hinc liquet. Nam si asinum aut bouem fratris qui in uia ceciderit, subleuare iubemur, quanto magis famã proximi (qua nihil homo pretiosius habet) defendemus. Ergo ut forte fortuna detractoris conuitia in proximum audiuerimus, sapientis consiliũ sequendum est. Audisti (inquit) uerbum aduersus proximum tuum, commoriatur in te, fidens quoniam te non dirumpet. Item, peccãt in hoc praeceptum susurrones, qui (ut Sapiens ait) conturbant amicos, & in medio pacem habentium immittunt inimicitiam. Non eris (inquit lex) criminator & susurro in populis. Et rursus Sapiens ait. Snsurro inquinabit animam suam, & in omnibus odietur. Item, susurro & bilinguis maledictus erit, multos enim turbauit pacem habentes, non temere patres susurronem Iudae proditori aßimilant. Qui enim societatem fraternitatis aliqua discordiae peste commaculant, deum produt. Praeterea in hoc praeceptũ peccant hypocritae, qui aliud uerbis & externis operibus simulant, q̃ mente complectantur, de animo suo falsum ferentes testimonium, quos Iob paßim detestatur: Spes (inquit) hypocritae deperibit, nõ ei placebit uecordia sua, & sicut tela aranearũ fidutia eius. Rursum, Non ueniet in conspectu eius omnis hypocrita. Item, laus impiorum breuis est et gaudiũ hypocritae adinstar puncti. Item, simulatores & callidi prouocant iram dei. In hos Christus horrendum illud uae detonat. Vae (inquit) uobis scribae et pharisaei hypocritae, qui mũdatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autẽ

Deute. 23
Sapien. 7
Pium consilium.
5
Susurrones.
Susurrones Iudae proditori aßimilantur.
6
Hypocritae.
Matth. 23

estis pleni rapina & immũditia. Et paulo post: *Ve uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ apparent hominibus speciosa, intus uero sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia, sic et uos apparetis hominibus iusti, intus autem estis pleni hypochrisi & iniquitate.* Quos & alibi increpans, inquit: *Vos estis qui iustificatis uos corã hominibus, deus autem nouit corda uestra, quia quod hominibus altũ est, abominatio est ad deum.* His etiam intolerabiliores sunt, qui publice se iactant, ac ea sibi gloriose arrogãt quæ non habent, ut uel hinc proximos deprimant aut cõtemnant. Talis erat pharisæus ille euangelicus, qui ausus est etiam apud ipsum deum (qui solus intuetur cor) se inaniter iactare: Gratias (inquiens) ago, quod non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publicanus. Disperdat (inquit Psaltes) dominus uniuersa labia dolosa & linguam magniloquam. Quamobrem serio monet Paulus, ut qui gloriatur, in domino glorietur, quod scilicet non is, qui seipsum commendat, probatus sit, sed quem deus cõmendat. At e regione, eodem reatu tenentur, qui contrarium uitium incurrunt, ueluti qui se fallendi studio humiliant ac deijciunt, quos scriptura uitandos esse dicit. Qui submiserit (inquit) uocem suam, ne credideris ei, quoniam septẽ nequitiæ sunt in corde illius. Et Sapiens ait: Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Pari reatu tenentur Adulatores, qui ad potentiorum gratiam captandam, eorum & dicta & facta quæcunque tandem ea sint, laudant ac depredicant, quos Psaltes auer-

7 Iactores. Lucæ.18

Lucæ.11

1.Corin.1

8 Deiicientes se studio fallendi.

9 Adulatores. Psal.140

ſatur,cum ait: Corripiet me iuſtus in miſericordia et in
Pſal.9 10. crepabit me,oleum autem peccatoris non impinguet ca-
put meum. Et alibi quæritur, Quod laudetur peccator
in deſiderijs animæ ſuæ,& iniquus benedicatur. Nec
Loquaces. omnino non peccant in hoc præceptum loquaces, ſtulti-
loqui,ſcurræ,& id genus alij. Nam Solomon teſtatur,
in multiloquio non deeſſe peccatum. Contra uero, eum
Eccle.28 Pſal.139 qui cuſtodit os ſuum,cuſtodire animam ſuam. Qui autē
Magna huius præcepti vis. inconſideratus eſt ad loquendum,ſenſurum mala. Et Ec-
cleſiaſt.xxviij.legis: Qui multis utitur uerbis,lædit ani
mam ſuam,nam & Pſaltes ait: Vir linguoſus non diri-
getur in terra. Tanta eſt autem huius præcepti uis,ut Ia
Iaco.3 cobus hunc pfectum uirum dicat,qui uerbo nō offendit,
tanta difficultas,ut niſi diligentiſſime caueamus, frequē
Ibidem. ter in hoc præceptum impingamus. Nam ut idem Apoſto
lus ait: Omnis natura beſtiarum,& uolucrum, & ſer-
pentum,& cæterorum domantur,& domita ſunt à lin
gua. Linguam autem nullus hominum domare poteſt.
Pſal.140 Linguæ malitia. Bonitas. Quod tamen ne ſic accipias, perinde atque omnino
præſtari impoſſibile ſit,audi quod ſequitur: Sit autē om
nis homo uelox ad audiendum,et tardus ad loquendum.
Gratia ſane dei opus eſt,ut tam inquietum malum refre
nes,ab ipſo deo nunquam non cum Pſalte poſtulanda in
hunc modum præcante. Pone domine cuſtodiam ori meo,
& oſtium circūſtantiæ labijs meis. Qui linguæ malitiā
(modo ea abutamur) rurſus qui linguæ utilitatem ac bo
Iacob.3.11 nitatem (ſi ea recte uti conſueſcamus) noſſe uelit Iaco-
bum Apoſtolum legat cap.iij. Peccant inſuper et in hoc
præceptum,qui proximi uitā,uerba aut facta male in-

terpretantur, aut in odium adducunt, quemadmodum supra ostendimus. Peccant denique, qui mentem habent ab ore quomodolibet dissidentē, hoc est, qui (ut Psaltes ait) non loquuntur ueritatem in corde suo, quos ille etiā à tabernaculo dei excludit, ueritatem enim & simplicitatem cordis hoc præceptum requirit, quam qui non prestat, hic non dubium impingit. Psalm.14

PRAECEPTVM NONVM.
non concupisces domum proximi tui.

PRAECEPTVM DECIMVM.
nec desiderabis uxorem eius, nō seruū, non ancillam, non bouem, non asinū, nec omnia quæ illius sunt.

HAc postrema duo præcepta coniunctim ponuntur in Exodo hoc modo *non concupisces domū proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non seruum non ancillā, nō bouem, non asinū, nec oīa quæ illius sunt.* In Deute. uero hac serie, *Nō cōcupisces uxorē proximi tui, nō domū, non agrū, non seruū, non ancillam, nō bouē non asinū, & uniuersa q̄ illius sunt. Quo factū est, ut supra diximus, q̄* Origenes *secutus* Hebræos, *unum ex his duobus præceptis copulatis fecerit, et tñ quo numerus denarius solidus et integer maneret, primū præceptū prioris tabulæ in duo secuit.* Sed *magis ecclesiæ placuit* Augustini *sententia, qui primæ tabulæ præcepta tria facit. Secūdæ in sex digerit, hæc posteriora nō unū, sed duo faciens.* Et *diserte quidē* Moses *in Deuteronomio (quæ est legis repetitio) discreuisse uidetur concupiscētiā uxoris*

Exod.20 Hæc duo præcepta cōiunctim ponūt.

Deute.5

Origenes ex duobus vnū fecit.

alienæ, à concupiſcentia cuiuslibet rei alienæ. Quibus poſitis cætera cœpit adiungere, ut quid domus nomine intelligi uellet ſignificaret.

Quæſtio. Quo differant ſextũ et ſeptimũ ab his duobus vltimis.

SEd dices, quonã differt ſextũ illud, Nõ mœchaberis, ab hoc, qđ ẽ Nõ cõcupiſces uxorẽ proximi tui? Rurſum ſeptimũ, Nõ furtũ facies, ab hoc, qđ eſt, Nõ cõcupiſces domũ aut quãcũq; rẽ ꝓximi tui.

Dilutio.

Rñdemus potuiſſe quidẽ hæc duo poſtrema, ſub prioribus ſexto et ſeptimo cõprehẽdi, qđ nõ dubiũ ſit, eũ q malũ facinus ꝓhibet, eũ ſimul etiã malã prohibere uoluntatẽ. Sed hoc ruditati ac duritiei populi Iudaici (quẽ ꝓphetæ populũ incircũciſi cordis teſtantur, datũ eſt.) Ne.n.crederet ille hoc nõ eſſe peccatũ apud deũ, qđ apud hoĩes eſt impunitũ præceptis nõ mechãdi et nõ furãdi (in qbus ipſa opa expreßim notata & prohibita ſunt) hæc poſtrema ſubiunxit, quibus exerte malã etiã uetat uoluntatẽ, quo magis mirandũ eſt, poſt hãc latã legẽ, uiros etiã quoſdã illuſtres apud Iudæos, hoc craſſo errore laboraſſe, ꝙ putarẽt nõ ante cõmitti peccatũ, q̃ cupiditas, et ſi nõ in operis ꝑfectionẽ, ſaltẽ in conatũ maleficij ꝓrupiſſet, e quorũ numero Ioſephus fuiſſe uidetur, qui Polibiũ, hoĩem æthnicum reprehendit, qđ ille Antiochũ illuſtrẽ miſere periſſe teſtetur, ob id tantũ, quod uoluerit tantũ, ac deſtinarit ſpoliare tẽplũ Dianæ, Quod Ioſephus abſurde dictũ eſſe putat, diffiniens maleſano quidẽ iudicio, eũ nullatenus egiſſe peccatũ, nulloq; reatu teneri, qui tantũ peccare cogitaſſet, Quæ iudaica plane Ioſephi ſententia q̃ ſit omni ſcripturæ, præſertim his duobus præceptis cõtraria nemo nõ uidet, niſi tñ quis contẽdat, cõcupiſcentiæ nomine

Actorũ. 7

Error Iudæorum.

Ioſephus. Polibius.

hoc loco non tam uenire qualēcunq; cupiditatē q̃ conatū maleficij. Sed quo minus Iudæi hoc sensu hæc p̄cepta ac ciperēt passim ex pphetis discere poterant qui dei iussu hoc ubiq; requirūt, ut nō tantū externū opus atq; ēt conatus ipse, sed etiā malū cogitationū ob oculis diuinis auferatur. Et Sapiēs aperte testatur, puersas cogitatiões se parare à deo, nec mirū, Cū.n. ut Tertullianus ait: Volūtas origo culpæ sit, quare nō tanto potior ad pœnā ē, q̃to prīcipalis ad culpā? Sed rursum rogabis, cur in præceptis piuriū, homicidiū et falsum testimoniū uetātibus, nō est expressim phibita cōcupiscentia, queādmodū in his, q̃ adulteriū et furtū respiciūt; Augu. nō inepte respōdet, libidinis et hñdi affectū, penitius eē cūctis à natura insitū q̃ piurij, homicidij, aut ferēdi falsi testimonij, ab his enim suopte ingenio abhorremus, uerū ad illa, nimirū ad corporeas uoluptates, ac huius seculi opes ac diuitias, statim ab adolescētia pni admodū ac pcliues sumus, idcirco opus erat, ut in his, ad q̃ ueluti bona quædā corpis inclinamur, ac ueluti rapimur, nō tātū factū, sed et affectus phiberētur, quū in illis nemo nō sanæ mētis, et q uel naturali iudicio præditus eēt, facile iudicaret, phibito facto prohiberi quoq; pessimam faciendi uoluntatem. Psal. 36 Esaiæ. 1 Hiere. 4 Tertullianus Quæstio. Augustinus

Horum præceptorū vis.

CAeterum horum præceptorum, ut et aliorū omnium uim nusquā melius ac certius disces, q̃ ex Christi Euāgelio, q æternum dei uerbū, ut est legislator, ita nimirū ē eiusdē optimus interpres. Lex dicit, nō mœchaberis, intellexit Iudæus, prohiberi tantum externum adulteriū, Christus interpretatus ēst, non tātum hoc uetitum sed etiam omnem mœchandi affectum. Sic cum lex

dicit, Non concupisces uxorē proximi tui, nō domū, nō agrum, & c. Iudæus intellexit, non sic concupiscas, ut nō tantū animo uerses, sed & perpetrare saltem tentes ac coneris maleficium nimirum solū affectum prauum non iudicans uitiosum. Aut si quis ex Iudæis sensatior fuit: præceptum, non concupisces uxorem, interpretatus est, animo scilicet cum ea si permittatur mœchandi, aut præceptum, non concupisces domū proximi, aīo scilicet nudandi proximum tuū facultatibus suis, iniustis quibusque rationibus. At Christus horū præceptorum uim latius patere contestatur, sic scilicet ut nō tantū in hāc legem cōmittant, qui proximi uxorē desiderant aīo cū ea mœchandi, sed etiā qui proximo inuident, q̄ talē coniugem nactus sit, quā ipsi sibi, si ulla detur occasio, uxorē esse uelint. Itidē quod nō tantū rei sint, qui rationibus manifeste iniquis, proximi facultates ad se pertrahere conantur, aut etiam affectant. Sed etiam illi qui quocunque modo se locupletari cum aliena iactura seu incommodo cupiunt, quales sunt, qui proximum uelint in eam necessitatem incidere quæ eum cogat, & si cum damno sua illis diuendere, seu qui quouis quæsito ingenio uel colore proximi bonis insidiantur, quāuis id faciant modis ac rationibus à iure ciuili haud reprobatis, modo saltem eo aīo res agatur, ut malint sibi quamproximo esse prospectum, In quam sententiam si hæc postrema præcepta intelligantur, fit, ut & ipsa per se sint mandata, non tantum expositoria aliorū. Hanc autē esse horum præceptorum uim Christus declarat, cū iubet, ut eodem animo simus erga proximū, quo uelimus uicißim eum erga nos

Latisſime patēt hæc p̄cepta.

Qui velint locupletari cū aliena iactura.

Ius ciuile non excusat male affectū a peccato.

Ista postrema sunt ēt per se mādata.

Matth. 6

esse, Deinde cum docet totum pœnæ in eo situm esse, si oculus noster qui est totius corporis lucerna, simplex fuerit, quod tum totum corpus futurũ sit lucidum, sin oculus fuerit nequam, totum etiam corpus tenebrosum fore, quod scilicet fieri non poßit, ubi lumen quod in nobis est, tenebræ sunt, ipsas tenebras non posse non esse maximas? Oculum autem Christus hic appellat ipsam intentionem, qua facimus quicquid facimus, quæ si munda fuerit & recta, & in illud defixa, quod intuendum est, omnia opera nostra quæ secundum eam operamur necesse est esse bona. Sin autem intentio mala fuerit, etiam ipsum lumen in tenebras conuertendum. Lumen nimirum appellans, mentis iudicium, quo quisque nouit, quo animo quid faciat. Quod recte dicitur uerti in tenebras, quum simplex intentio, non ad dei, seu proximi dilectionem, sed ad sui ipsius amorem inclinatur. Quod cum fit, hoc est, cum ipsa cordis intentio sordidatur, omnino necesse est, & ipsum factum (cuius incertus est exitus) sordidum & tenebrosum esse, quia etsi bene alicui proueniat, quod tu non recta & munda intentione facis, id te non excusat, sed quomodo tu feceris tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit, consideratur.

Aug. de ser. dñi in mõte. lib. 1

Oculus, intẽtio.

Lumẽ mẽtis iudicium.

IN summa, Christus cor mundũ requirit, et solos eos qui mũdo sunt corde, beatos ꝓnũtiat. Mũdũ est cor, quod ab oĩbus terrenis desiderijs defæcatũ est. Mundum est cor, quod totũ in dei et proximi amorem est effusum, quod non sua quærit, sed ea tantũ quæ dei sunt et pro-

Augu. de ser. dñi in mõte. lib. 1.

Christus requirit cor mundum.

ximi. Quod proximũ diligit propter deum, non propter ullum temporale cõmodum, non quod fratri consulit, ꝙ hinc aliquid molumenti sibi rediturum est, sed quia proximus est, sed propter deum. Alioqui si temporale commodum tantum spectet, sibi duplex cor facit, quo prohibetur à uidendo deo, in cuius sola uisione sita est beatitudo certa ac perpetua. Immundus est oculus, qui non diligit proximum tanquam seipsum, Qui sibi bene esse optat, etiã si interim proximo sit male, Qui sibi cupiat omnia ad nutum adfluere, utcunque tandem cum proximo res agatur. Is enim oculus à Christiana charitate in sui amorem deflectitur, quem Augustinus recte dixit, caput omnium esse peccatorum. Christiana charitas non quaerit quae sua sunt, sed quae aliorum. i. Corinthiorum. xiij. Sui amor, deo quae dei sunt detrahit, hominibus quae sunt hominum, hunc è mentibus nostris profligatum esse uolunt haec nouissima praecepta, Qui nisi eijciatur, & subintret charitas, non dubium est nos quã longissime ab adimpletione mandatorum dei abesse, quod sola proximi dilectio legem adimpleat. Scimus sapientes aethnicos, sui amorem, proximi dilectioni anteponere. Vnde non dubium nata est uulgata illa sententia charitas ordinata incipit à seipsa. Rursus, Tunica pallio propior est, Et quod Terentius ait. Omnes sibi melius esse malle quàm alteri. Item, eum optime uiuere, qui sibi uiuit. Sed nũ hae s͞nĩae cũ Christiana doctrina cõueniãt, uiderint alij, nos certe scimus Christũ et Apostolos, et uerbo, et exẽplo docuisse uerã Christianã charitatem exigere, ut ꝑximi salutẽ nostrae ẽt anteponamus.

Immundus oculus.

Aug. Caput oium pctõrũ sui amor.

1. Corin. 13

Rom. 13

Sapiẽtes huius seculi, sui proximi amori praeponunt.

Ne tamen

NE tamen hic impigas, ad duo respiciendum est. In primis, ut quod diximus de nō cōcupiscēdis rebus proximi, intelligas, te tum in hanc legē cōmittere, si eo animo ea concupiscas, ut in ipsis tua cōmoda q̃ras, incurius interim, num hinc proximo cōmodes uel incō modes, Nam qui iubemur in oībus proximi utilitatem quærere, nostra uero commoda proximi utilitatibus posthabere, ac proximum (quod in nobis est) iuuare, rei proculdubio coram deo erimus, si nostram tantū utilitatem, non proximi spectemus. At si proximus suapte sponte res suas distrahere cupiat, facturus ex pretio maiorem q̃ ex reipsa fructum, tuq; bona fide ac mente syncera, ab illo eas tibi compares, nullius peccati reus es. Absit enim, ut putes p Euāgelium legitimos cōtractus, qui ex iure gentium (quod est pars iuris naturalis) descendunt, abrogatus esse, Sed hoc tantū in oībus cōtractibus ac actionibus nostris Christus requirit, ut aīus noster erga fratrē syncerus sit, ut oculus simplex, ut intentio recta sit, ut proximo suos successus perinde atq; nobis nostros gratulemur, ut ipsi sua commoda ac diuitias faueamus, ut nostra sorte contenti esse discamus, ut nostram uocationē non aspernemur, ut proximi conditionē nō desideremus præ nostra, ut illius res nō ambiamus, cū illius iactura. Breuiter, ut uoluntatē nunq̃ nocendi, sed semper commodandi proximo habeamus, Sic ut interim nobis liceat, modo hanc rectam intentionem conseruemus, iusto labore ac ēt contractibus facultates nobis parare, si sic paremus, ut illis bene utamur, ac egēti proximo (quum opus est) succurrere sponte uelimus,

Ad duo respiciendum 1

Philip. 2

Quomodo liceat rē alienam cōcupiscere.

Euangelium non abolet legitimos cōtractus.

Matt. 5. 6. 7

1. Corin. 7

1. Timo. 6

2 Secundo, non est putandum his duobus præceptis omnes omnino affectus prohiberi, Nam in uniuersum duplices sunt affectus. Quidã sunt omnino naturales, qui cum dei lege non pugnant, ueluti iuuare liberos, necessarios, coniuges, benemeritos. Item necessarium uictum expetere, post fatigationem desiderio quietis & somni affici, & similes id generis. Qui certe affectus nullam habent peccati rationem, Nam & Christus, qui peccatum nullum fecit, & esuriisse & sitiisse, & ad quietem corporis se composuisse, Iohannem item Apostolum præ cæteris discipulis dilexisse, perhibetur.. Aliæ uero sunt appetitiones & affectus pugnantes simpliciter cum lege dei, ueluti sunt, res alienas, aut coniugem cum incommodo proximi appetere, alijs suos successus ac beneficia dei inuidere, & id genus alij. Atq; hi semper mali sunt & peccatum pariunt, si tamen consensus accedat, & proinde his præceptis uetiti.

Duplices affectus. Naturales

1. Petri. 2

Iohan. 13

Affectus pugnantes cũ lege dei.

QVo uero penitius intelligas, quid sibi hæc præcepta uelint, nosse debes hic triplicem illã concupiscentiam prohiberi, de qua dixit Apostolus: Omne quod est in mũdo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia uitæ. Concupiscentia carnis prohibetur, quum dicitur: Non desiderabis uxorem proximi tui. Concupiscentia uero oculorum & superbia uitæ uetantur, quum dicitur: Non cõcupisces domum proximi tui, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. Domus enim in scripturis, & genus, & familiam, & famulitium, & statum, & ordinem, & opes, & facul-

Triplex cõcupiscentia prohibetur

1. Iohan. 2

Domus in scripturis

tates, breuiter, omnem hominis possessionem significat, tametsi si strictius accipiatur, familiam tantum, non etiam seruos, & ancillas, ac reliquas res comprehendat. Quare diserte hic additum est, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. Qui peccent in hoc præceptum.

1 *Peccant itaq; in hoc præceptum, nõ tantum qui uxorem proximi, animo cum ea mœchandi desiderant, sed & qui suam uxorem proximi uxori posthabent. Qui proximo coniugem suam non fauent perinde atq; sibi, sed magis eam accipere cuperent si ulla ratione liceret, etiam cum proximi incommodo, Quod uitium apud Iudæos, quibus repudium concedebatur, & frequentius & euidentius erat, Nam permißione legis abutentes, alij aliorum uxores solicitabant, ut uel morositate uel alia quapiam ratione, diuortij causam marito præstarent, quo illi soluto matrimonio eis potirentur.*

2 *Non dißimili ratione peccant, qui desponsam alteri abstrahunt & abalienant, etsi id prætextu iuris faciãt, quo declaratur, matrimoniũ per uerba (quæ de præsenti uocant) contractum sponsalia prius inita dirimere.* Pretextus iuris nõ excusat.

3 *Deinde peccant in hæc præcepta, non tantũ qui rem alterius q̃uis iniustis, sed etiam qui permißis apud homines rationibus (ac ut dici solet) sub iuris colore, nãcisci appetunt, idq; cum incõmodo & proximi iactura. Neq; enim tales tam fauent proximo q̃ sibi, obliti præcepti Apostolici, non q̃ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum, Qui sibi bene consultum esse uolunt, etsi interim male cõsultum sit proximo, Qui ad iuris rigorẽ omnia exigũt, æquitatis penitus obliti, idq; sui com-* Aequitas rigori præferenda

modi gratia,qui occasionem damni dant,& qui damno
proximi nō perinde atq; suo afficiuntur,qđ exemplis su
4 perius allatis fit manifestius. Et quis nō uidet ad eun
dem modū peccare emptores & uēditores, itidem per-
mutatores qui se in cōtrahēdo decipiunt,etsi intra iusti
pretij dimidium,q̃uis lex ciuilis ob id contractum non
rescindat,Nam alia est lex fori,alia lex poli,quæ præ-
cipit,ut quod tibi nō uis fieri,alteri ne feceris.Quam-
obrem siue uenditor sis, siue emptor,oēm dolū detege-
re,ac proximum de rei æstimatione ac pretio admonere
debes,nec abuti in tuū cōmodum eius uel ætate,uel ru-
ditate,uel incuria,uel necessitate. Vnde nō dubium est,
& eos in hoc præceptum peccare,qui pactum reemptio
nis sic astringunt,ut euoluto certo tpē,res nunq̃ ad uen
ditorem(qui eam distrahere coactus est) redeat, etsi id
5 lex ciuilis permittat.Grauius peccāt tutores & cura-
tores,& cæteri quibus uel p̄sonæ uel res aliorum sunt
cōmissæ,quū sinunt eos quorū tutelā gerūt,genio indul
gere,seu in oēm malitiam ruere,ut ipsi tandem eorum
bona ad se pertrahant,aut qui negligētius in rebus eo-
6 rum q̃ in suis agunt. Ad hæc peccant in hoc præceptum,
qui uirum aliquē præstantē principi uel reipublicæ,cui
non sine magno commodo seruit,subducere moliuntur,
Qui seruos seu ancillas ac mercenarios ēt, suis dn̄is ac
heris immorigeros faciunt,qui abducunt, atq; adeo qui
non monent ac hortantur ut apud dn̄os suos (qui eorū
opera libenter utuntur)maneant, ac suo officio sedulo
fungātur.Alia ratio est,si famuli ac famulæ nolint diu
tius in seruitio manere,uel quia dn̄i mali sunt,uel quia

Alia lex fori alia lex poli

Pactū reemptionis.

mercedem denegant, uel uictum necessariũ non suppeditant, uel aliam iustam ob causam, tum enim licitum est alteri eorum operam conducere, quum id faciat nõ animo incommodandi proximo, quemadmodum soluto matrimonio licet alterius uxorem (cuius solam pudicitiã ac honestatem, quum adhuc alteri nupta esset, quis amauit) in uxorem ducere. In summa desiderant hæc præcepta summam animi puritatem, ac impuritatem, immunditiamq; detestantur. Puritas animi desiderat.

Ex his facile deprehendi potest, q̃ sit horum mandatorũ difficilis impletio, ac quãta uigilantia nobis opus sit, ne metas nobis à deo p̃scriptas excedamus. Habemus enim innatam cõcupiscentiam oĩs mali fomitem, quã quidẽ q̃ sit difficile intra diuinæ uoluntatis limites cõtinere, non tantũ mali, sed & sancti ac pij subinde sentiunt, ac testantur. Certe ut possibile est hominem renatũ, non suis quidẽ uiribus, sed dei gratia hanc dei legem adimplere, tñ hactenus inuentus est nemo (uirginẽ matrẽ post Christum semper excipimus) qui se hanc legẽ undiquaq; adimpleuisse, & oĩno sine peccato esse gloriari audeat, Quũ Iohannes Apostolus palã asserat, nos mendaces esse, si dixerimus, q, peccatum non habeamus. Rursus, nostra s\|ñia non recte faciunt, qui asserunt nos hic nihil posse, atq; adeo concupiscentiam ẽt in renatis regnare dicunt, ut ẽt impossibile sit nos cõcupiscentiæ non succumbere, atq; hanc legẽ adimplere, nã hac doctrina infirmos non leuiter offendũt, quosdã enim in pestilẽtem quandã securitatẽ inducunt; ut existimẽt se frustra gratiã dei ambire, ac conari ut hanc legẽ adimpleant q̃

Difficilima impletio horum præceptorum

Roma.7

Hierony.

Aug. de natura & gratia cap. 36

Hactenus nemo omnino sine peccato

Error exploditur.

adimpleri nõ poßit, satis esse, ut credãt Christum adimplesse legẽ atq; hãc adimpletionẽ ipsis utcũq; de adimpletione incurijs (si tñ in Christũ suo modo credant) imputandam fore, Quosdã uero de dei iudicio magis metuentes examinant, ac in deum murmurantes faciunt, quasi scilicet is, quæ impoßibilia sunt, ut faciamus præceperit. Erat itaq; regia uia pergẽdum, hoc est, ecclesiastica doctrina potius inculcanda, quæ (ut sæpe diximus) sic de cõcupiscentia sentit, ut concupiscentia in necdum renatis, non tantum morbus sit, sed etiã peccatum, æterna morte dignũ, etsi in nullum actum exteriorẽ prorũpat. At cõcupiscentiam in renatis morbũ quidem esse, sed nõ peccatum saltem proprie dictum, nisi accedat cõsensus.

Quoniã docendũ de viribus nostris

Concupiscẽtia in non renatis

Concupiscẽtia in renatis

Nam Apostoli uerba aperta sunt, quæ eludi nõ possunt, nihil damnationis esse ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Et Iacobus testatur, in fidelibus non ante peccatum esse concupiscentiã, nisi conceperit & peperit. Concipit autem suggestione & delectatione & parit assensu. Suggestio fit, uel per memoriam, uel per corporis sensus. Cũ aliquid scilicet uidemus aut audiuimus, uel olfacimus, uel gustamus, uel tangimus. Delectatio subsequitur, si fruendi apppetitus assurgere incipiat, tamẽ adhuc si & suggestioni & delectationi non consentimus, sed eam dominantis rationis iure cohibemus, peccatũ nõ committitur. At si consensio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum quidẽ deo in corde nostro, & si factũ nõ innotescat hominibus, atq; hæc se habere testatur rei gestæ historia de lapsu primorum parentũ in Genesi cõscripta. Vides enim

Roma. 8

Iacobi. 1

Concupiscẽtia concipit

Suggestio

Delectatio.

Consensio

Gene. 3

quo pacto illic à serpēte fiat suggestio, & quædā suasio, in appetitu aūt carnali tanq̄ in Eua delectatio oriatur. In ratione uero tanq̄ in uiro consensio. Qui tandē con summato peccato homo tāq̄ de paradiso, hoc est, de beatißima luce iustitiæ, in mortem expellitur, idq; omnino iustißime. Non enim cogit, qui suadet, & constat omniū naturas, tum demum suam seruare pulchritudinem, si in suo ordine gradibus suis consistant, ut consequens sit de superioribus, ĩ quibus rationalis animus ordinatus est, ad inferiora non esse declinandum, Nec quisq̄ hoc facere cogitur, & ideo si fecerit sine iusta defensione punitur, non enim hoc committit inuitus Quod si ratio in sua sede consistit, nec declinat, à peccato immunis est homo, etsi fomes ebulliat. In quam sententiam dixit Gregorius: Cogitatio quantumcūq; turpis mente nō polluit, si humana ratio non consentit. Augu. ibidē Gregorius

Libenter fatemur in renatis ac pijs hominibus legē peccati reliquam esse, habere illos semper qd deplorent, quod scilicet carnis subinde infirmitatem sentiant, quod experiantur se à perfectione legis longe adhuc abesse, quam assequemur tandem in futura uita. Nā quotusquisque est, qui in afflictionibus (ut debet) nimirum citra ullam animi molestiam obtemperat, qui non interdum stomachatur, cum pijs omnia ex animo succedere uidet? Rursus, quem dabis, in quo aßiduam illam carnis & spiritus pugnam omnino extinctam esse reperias? Iam si extincta non est, quemadmodum penitus non extinguitur, donec per gratiam Iesu Christi de corpore mortis huius liberati fuerimus. Qua Lex peccati in renatis Roma. 7

tandem ratione dices ullum hominem quantumuis ſpiritu uegeto & alacri ſit legem adimplere, ubi altera adhuc hoīs pars repugnat, aut ſaltē ut debet ſpiritū non ſubſequitur, ſed magis remoratur? quemadmodū Chriſtus dixit: Spiritus quidē promptus eſt, caro aūt infirma. Et Paulus: *Condelector enim legi dei, ſcd̄m interiorem hominē. Video aūt aliam legē in membris meis, repugnantē legi mentis meæ & captiuantē me in lege peccati, quæ eſt in membris meis.* Et paulo poſt: *Igitur ego ipſe mente ſeruio legi dei, carne uero legi peccati. Itaq; non negamus, ſi peccatū largius accipias ſcd̄m phraſim* Hebraicā, *ut ſignificat morbū aliquem ſeu defectum, imperfectionē ſeu uitiū, quod à perfectione legis nos remoratur, in pijs, quantumuis pie agentibus, legem peccati, atq; adeo peccatū eſſe,* Quemadmodum *accipiendus uenit* Apoſtolus *cap.7. ad* Romanos. *Sed ſi proprie peccatum accipias, nimirum pro reatu, ſeu imputatione peccati, ſeu pro affectu, aut facto merente damnationē æternam, non conuenit nobis cum illis qui dicunt, concupiſcentiam in renatis poſt baptiſmum tale peccatū eſſe, qđ pugnet ex diametro cum lege dei, & mereatur damnationem æternam.* Nam *quum* Chriſtus *per baptiſmum ſeu renaſcentiam omne tale peccatum tollat.* Præterea *ſi nihil damnationis in his eſt, qui ſunt in* Chriſto Ieſu, *modo abſtineant à conſenſu, & non ſecundum carnem ambulent. qua tandem fronte dicemus hunc morbū ſeu imperfectionem per ſe ſumptam rem morte æterna dignam eſſe?* Quod *ſi dicas:* Qui *fit, ut hæc imperfectio in renatis tale peccatū nō ſit, quum lex perfecte adim-*

[Margin notes: Matth.26 — Roma.7 — Peccatū largius acceptū — Roma.7 — Peccatū proprie, reatus ē — Iohan.1 — Roma.7 — Quæſtio.]

pleri uelit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in oĩbus uerbis legis? Respõdemus, hanc imperfectionẽ, modo absit consensus in malũ, à deo non imputari pijs in peccatũ, Quin potius pios hanc imperfectionẽ ex Christi (q solus legẽ pfectißime adimpleuit, in cuius corpus, ueluti uiua mẽbra, insiti sunt) perfectione supplere, atque eo mõ in Christo legẽ etiam adimplere, Quod nõ tacuit Apostolus, quũ dixit: Nã quod impoßibile erat legi, in quo infirmabatur per carnẽ, deus filiũ suũ mittens in similitudinẽ carnis peccati, & de peccato dãnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, q non secundũ carnẽ ambulamus, sed secundum spiritum.

Dilutio.

Imperfectio nõ imputaẽ in peccatũ, nisi accedat cõsensus.

Roma. 8

Potius ergo docendũ erat, concupiscentiam renatis post baptismũ potius ad meritũ q̃ ad culpã cedere. Nec ob id reliquũ esse ut obsit, sed ut ansam ad capessendam uictoriã præstet, queadmodũ Chananæi in Israel à deo relicti sunt, nõ in subuersionẽ, sed in exercitiũ. Nam qui tandẽ uincemus, qui coronabimur, nisi legitime certauerimus, qũo certabimus, nisi hostis nobis negotiũ facessat? Deinde docendũ erat, Christũ huius hostis uires sic fregisse, ut nobis (mõ in Christo p fidẽ maneamus, ac nõ nostra sed illius uirtute suffulti, fortiter resistamus) ab eo timẽdũ nõ sit, Cõsolatur. n. nos Apostolus cõtestãs nos liberos esse à peccato, seruos aũt factos esse deo, hoc est, fractã esse in nobis peccati tyrãnidẽ, nõ amodo regnare cõcupiscentiã, sed debilitatam esse, ut nisi contemnatur, suasq; uires, nobis obdormiscentibus ac stertẽtibus resumat, dñari nõ poßit. Peccatũ (inquit Apostolus) uobis nõ dominabitur, Nõ. n. estis sub lege, sed sub gratia.

Quid docẽdũ, de cõcupiscentia in renatis.

Chananæi i Isrl relicti.

2

Roma. 6

Liberi a peccato.

Peccatũ nõ dominatur existẽtibus ĩ

Christo: Roma.6 Et rursum: Non regnet peccatũ in uestro mortali corpore, ut obediatis cõcupiscẽtijs eius. Siquidẽ nõ pfecte regnat tyrãnus, cui restituitur, Quod q̃maxime obtinere putandũ est in hoc hoste, Qui eo ipso uincitur, qđ illi resistitur. Resistite (inquit Iacobus Apostolus) diabolo, et fugiet à uobis. Spiritu itaq; ac aĩo prõpto ac in Christũ se inclinãte est opus, desides nunq̃ coronabimur, uigilantes nunq̃ supprimemur. Vigilate (inquit Christus) et orate, ne intretis in tentationẽ. Docẽdi eramus cũ Paulo, ut accipiamus armaturã dei, ut poßimus resistere in die malo, et in oĩbus pfecte stare, ut stemus succincti lumbos nostros in ueritate, & induti loricã iustitiæ, & calceati pedes in præparatione Euãgelij pacis, in oĩbus sumamus scutũ fidei, in quo poßimus oĩa tela nequißime ignea extinguere et galeã salutis assumamus, et gladium spiritus, quod est uerbũ dei. Itidẽ Petrus monet, dicens: Cui resistite fortes in fide. Cui succinit Apostolus Iohan. Quoniam (inquit) omne qđ natũ est ex deo uincit mundũ, & hæc est uictoria, quæ uincit mundũ, fides nostra. Quis ẽ aũt (ut subijcit) q uincit mundũ, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius dei? Iã plane uecors est, qui in Christum credere nolit, q se totũ illi cõmittere negligat, quẽ sciat (deũ et hoĩem) eũ à peccato liberasse, ac uictoriã esse de hoste cõsecutũ, spiritũ quoq; efficacẽ præstitisse, per quem mortificata carne, legẽ adimplere pergamus. Sic.n. ipse inquit: Cõfidite, ego uici mundũ. Et iterũ: Petite, & accipietis, & quicquid petieritis patrẽ in noĩe meo, dabit uobis. Rursus: Sic pater uester cœlestis, dabit spiritum bonum petentibus se.

Marginal notes: Diabolus vincitur nõ assentiendo. Iaco.5 — Matt.26 — Ephe.6 — 1.Petri.5 — 1.Iohan.5 — Vecores q i Christũ credere nolit. — Iohan.16 — Ibidem. — Lucæ.11

DEinde & hoc in primis ac sedulo monendū est, quēadmodū debemus (qđ deus nouā uitā in nobis requirat) ut tum ad Christum properemus, daturū.s.nobis spiritum sanctum ac creaturū in nobis animū nouū ad spirituales fructus in nobis gignendos aptū. Siquidē ipse est qui solus baptizat in spiritu sancto ac igne, frigida pectora, igne charitatis inflāmans. Ita & hoc quoq; docendū fuerat, ne quispiā in uacuū dei gratiā recipiat otio torpescens, sed iam impartitæ gratiæ uires ad opus etiam accōmodet. Deinde ut maxime, pspiciat, quo primos gradus peccādū, ptinus subuertat. Itē, ut oēm etiā externā peccādi occasionē deuitet. Lubricus est, n. ille serpēs antiquus, qui nisi capite teneatur, totus elabitur. Quāobrē Apostolus Ephe. suos monet: Nolite (inquit) locū dare diabolo. Pulchre itē dixit Hierony. Quia impoßibile est incensum hoīs motū, medullarū calorē nō irruere. Ille laudatur, ille prædicatur beatus, qui statim cū cœperit cogitare, interficit cogitatus et allidit ad petrā. Nimirū respiciens ad id qđ Psaltes dixit: Beatus qui tenebit et allidet paruulos suos ad petrā. In quē ēt locū idē sic ait: Ille paruulos suos ad petrā allidit, q cogitatiōes suas prauas, cū primū insurgūt, et adhuc paruæ sunt, ad Christū (q petra ē) cōcutit et elidit, Et recte mōet qdā, Qn̄ inqt te tāgit cogitatio praua, ne cōsentias illi sed statim cum appuerit scorpio, cōtere eū, calca serpētis caput, calca prauæ suggestiōis initiū, culpā ibi emēda ubi nascitur, sic dū īfans ē hostis citius uīcitur, q̄ cū pubescit, Qđ breui quodā cōpēdio satis Sapiēs complexus est dicēs: Post cōcupiscen-

A Christo petendū & accipiendū vt legi satisfaciamus.

Matth. 3

Subuertendi primi gradus ad peccandum.

Omnis peccandi occasio deuitāda.

Ephe. 4

Hieronymus

Psal. 136

Allidere paruulos ad Petrum.

Hieronym. in Psalter.

Eccle. 18

Abire post concupiscentiam.

tias tuas ne abeas. Abit.n. post cõcupiscentiã, qui sugge-
stioni locũ præbet, qui delectationẽ suggestionis comitẽ,
statim cũ seminatur nõ eradicat. Fieri.n. nõ põt, quin de
Piũm consi- lectationẽ diuturniorẽ cõsensus in peccatũ (qui nos ca-
liũ, ac p̃sens ptiuos in uitiũ præcipitat) subsequatur. Quãobrẽ si ser
remediũ ad- pens ille tortuosus in cor tuũ, uel supbiæ, uel auaritiæ,
uersus tenta-
tionem.
Gene. 3 uel libidinis, uel iræ, uel gulæ, uel inuidiæ, uel accidiæ se
mentẽ iacere incipiat, ꝓtinus ad semẽ illud benedictũ cõ-
uertere, eodẽq; in animũ p̄ fidẽ cõcepto caput serpentis
cõtere. Quod facies si cõtemplere Christũ caput tuum
(cui p̄ baptismũ insitus es) humilimũ, oĩbus expositũ, ac
liberalissimũ, castissimũ, mitissimũ, cõtinentissimũ, bene-
Philip. 2 uolentissimũ, deniq; ad faciendã patris uoluntatẽ semper
accinctum. Ad hunc.n. modũ suos Philippẽses Paulus mo
net: Hoc sentire (inquit) in uobis, qđ et in Christo Iesu,
hoc est; sic affecti esse cõtendite, quẽadmodũ ille affectus
fuit, nimirũ, qui cũ in forma dei esset, nõ rapinã arbitra-
tus est, esse se æqualẽ deo sed semetipsum exinaniuit, for
mã serui accipiẽs, in similitudinẽ hominũ factus, & habi
1. Petri. 4 tu inuentus ut homo, humiliauit semetipsum, factus obe-
diens usq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis. Et Petrus Apostо
lus: Christo inquit, passo in carne, & uos eadẽ cogitatio
ne armamini, quia qui passus est in carne, desiit à pecca-
tis, ut iã nõ d'sideriјs hoĩum, sed uolũtate dei, qđ' reliquũ
2 est in carne, uiuat tẽporis. Quod si quẽ, Christi uita ac
Mortis & exitus nondũ à concupiscentia reuocat hũc saltẽ in statis
gehẽnæ me- mortis ac gehennæ (quæ impios manet) meditatio, à mali
ditatio.
3 Oratio: progressu reuocet, donec ad Christũ proficiat. Ad hæc
nõ est remediũ efficacius quo insurgentes carnis stimulos

reprimus,q̃ si ꝑtinus ad piã orationẽ (primũ illud fidei opus) recurras. Nã ut tres illos pueros Hebræos, in medijs flãmarũ ignibus cõstitutos cũ suppliciter deũ orarẽt, flãma fornacis Babylonicæ ꝑ angelũ excussa nõ tetigit, sed lenis quidã afflatus tanq̃ uenti roris flantis refocillauit. Sic et orõnis efficatia, nos ab oĩ cõcupiscẽtiæ incentiuo liberos faciet, et gratiæ salutaris refrigerio leniet. Deniq;, ut diximus, oĩs externa peccati occasio oĩno uitanda est, qđ in nobis ẽt ut fiat, partim situ ẽst. Id uero facimus cũ sensu nostros ꝑ quos ueluti fenestras quasdã peccatũ ingreditur diligẽter custodimus. Prima fenestra uisus est, facile admodũ peccati uirus intus suscipiens, ac in animũ trãsmittẽs. Eua uidit pomũ esse pulchrũ aspectu, & ꝑ oculos cõcupiscẽtia ad animũ proserpsit. Dauid uidit Bersabee elegantiã, & statim in eã exardescẽs adulteriũ homicidio copulauit. Claudenda est ergo hæc fenestra, ne crimen subintret, intuẽdũ nõ est, qđ nõ licet cõcupisci, reprimẽdi sunt oculi, quasi quidã raptores ad culpã. Ne uero causeris ac dicas, Qui possum in mundo obãbulãs oculos claudere? Audi atq; ẽt sequere sanctum Iob dicẽtẽ: Pepigi fœdus cũ oculis meis, ne mulierẽ alienam concupiscerẽ, hoc est modis oĩbus contẽdi, ne prius incaute respicerẽ, qđ postea inuitus amarẽ. Rursus, si replices, quis mihi eã ꝑfectionis gratiã, qua ille uir sanctus imbutus erat, largietur. Rñdemus, deus, et quo minus uacilles hic, ꝑponimus tibi imitandũ Dauid, cũ quo si ardẽter ad dñm oraueris, dicẽs: Auerte oculos meos ne uideãt uanitatem, certũ habe, qđ petis, te accepturũ; qđ q̃ id se daturũ pollicitus est mẽtiri oĩno nõ poßit. Secun-

Danie. 3

4 Vitanda occasio peccati

Sensus diligẽter custodiẽdi.

Visus.

Gene. 2

2. Regum. 11

Obiectio.

Responsio.

Iob. 3

Gregorius 11 Iob.

Obiectio.

Dilutio.

Psal. 118

Auditus. da fenestra, nimirũ Auditus, nõ minori cura custodiẽdus est, ne uerbis aut canticis otiosis, blãdis, prophanis ac turpibus in aures sese insinuãtibus, criminis uenenũ in mẽtẽ

Prouer.1 Eccle.29 Matth.10 traijciatur. Quãobrẽ mõet Solomõ Prouer.i. Fili, si ĩui taucrint te peccatores, ne audias. Itẽ Ecclesi.xxix. Sepi aures tuas spinis, ne audias linguã neq̃. Et Christus mo-

Psalmo.57 Odoratus. Prouer.27 net, ut simus prudẽtes sicut serpẽtes. Siquidẽ serpẽtes obsurdescunt ne audiãt uocẽ incãtãtis. Ab odoratu quoque ueluti tertia fenestra, nõ parũ metuendũ est, nã et res pbat & Solomõ testatur, unguẽto et uarijs odoribus delectari cor, qui et meretricẽ allicientẽ in hunc modũ loquentẽ facit, asperi cubile meũ myrrha aloe & cynamo

Esa.3 mo Esaias itẽ odoris luxũ notãs, deũ cominantẽ facit in

Gustus. Gene. hunc modũ: Auferã olfactoria et erit pro suaui odore foetor. Gestus itẽ quartã esse mortis ianuã Euæ exẽplo discimus, de ea.n. Gene.iij. legimus. Vidit qd' lignũ eẽt bonũ ad uescendũ, &c. et tulit de fructu illius & comedit, deditq; uiro suo. Qua de re Sapiẽs gustus tẽperantiã sua

Lucæ.16 dens, ait. Noli auidus eẽ in omni epulatiõe nec te effundas sup oẽm escã. Et Christus parabola illa de purpurato diuite satis indicat, in quã ruinã nos gustus illecebre

Tactus. Prouer. præcipites agãt. Postremo, tactus, q̃ diligẽtissime obseruandus est, Monẽte Solomõe Prouer.vi. Nũquid inquit põt homo abscõdere ignẽ in sinu suo, ut uestimenta illius

Ambrosius. nõ ardeãt, aut ambulare sup prunas ut nõ cõburãtur plãtæ eius. Sic qui ingreditur ad mulierẽ pximi sui, nõ erit mũdus cũ tetigerit eã. Itẽ: Qui tãgit picẽ, inquinabitur ab illa, et ĩmundũ qui tetigerit efficitur ĩmundus. Et in tactu (inquit Ambro.) crimẽ est. Iõ tibi dicitur, ne mul-

tus fueris ad alienā, neq; cōtinueris cōplexibus eius. Hāc sensuū custodiā nobis tātopere necessariā patres, tū spiritalē circūcisionē, tū uerū ieiuniū appellāt. Hāc aūt facile ꝓstabis, mō oē ꝓphanū uitaueris, ac stes semp ad bū opandū accinctus. Desideria .n. (ut Sapiēs ait) occidūt pigrū. Noluerunt .n. qcquā manus eius opari, tota die cōcupiscit et desiderat. Proinde Christus monet. Sint (inquiēs) lūbi uestri præcincti et lucernæ ardētes in manibus uestris, et uos similes hoībus expectātibus dūm, qū reuertatur à nuptijs. Semp itaq; aliquid boni opandū est, ne nos diabolus otiosos inueniat, discincti et supini capiūtur ab hoc hoste, at nō facile capitur, q sancto uacat exercitio.

Spūalis circuncisio. Verū ieiunium. Prophanum otiū vitādū. Prouer. 22 Lucæ. 12 Hierony.

Peroratio. Sūma diuinæ volūtatis decalogus.

Habes summā diuinæ uoluntatis breuibus conceptam, hoc est decem uerbis cōprehensam, & ab ipso domino propositam, quam & initio omnis naturæ conditor humanæ menti insculpsit. Quam dein quum p lapsum Adæ, ac succrescentē postmodum hominum malitiā obliterata pœnæ esset, ac indigne negligeretur, fideli illi & electo populo tabulis inscriptā impartijt, ac p fidelē ministrū ecclesiæ proponi mandauit, quemadmodum Moses ait. Hæc inquiens uerba loquutus est dominus ad oēm multitudinē uestrā in mōte de medio ignis et nubis, et caliginis uoce magna, nihil addēs amplius, et scripsit ea in duabus tabulis lapideis, q̄s tradidit mihi, nimirum uobis Israelitis ꝓmulgāda. Tu itaq; Paroche q minister es ecclesiæ dei, accede mēte ad dūm deū tuū, accipe Decalogū d'māibus eius, et loq̄re q̄ ī eo scripta sunt ad populū tibi cōcreditum, ut audiēs faciat, quæ in eo scripta sunt, ut non declinet, neque ad dexteram, neque ad si-

Deute: Parenesis ad Parochos. 1 2 Deuter. 28

nistram, sed per uiā, quā præcepit ei dominus deus suus ambulet, ut uiuat et bene sit illi, nō tantum in præsenti, sed & in futura uita. Ostende quoq; populo tuo unde faciendi uirtutē accipere debeat. Quod tū demum feceris, si eum aßiduæ doceas fidē in Christum, si diuinis sacramentis imbuas, si deniq; ad præcādum accinctum reddas
1.Timoth.4 *& alacrē. Hæc autē agens, et te et illum saluum facies,*
1.Petri.5 *ut cum apparuerit princeps pastorum īmarceßibilē gloriæ coronā percipias, quā reddet tibi dn̄s in illa die iu=*
1.Timo.6 *stus iudex, ac solus potens et beatus, rex regum & dn̄s dominantium, qui solus habet immortalitatē et lucē habitat inacceßibilē, quē nullus hominum uidit, sed nec uidere pōt. Cui est honor et imperium sempiternū Amen.*

VENETIIS APVD COMINVM
DE TRIDINO MONTIS FER=
RATI ANNO DOMINI

M. D. XLIII.